

जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री - घासीलालजी - महाराज
विरचितया आचारमणिमञ्जूपाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्
हिन्दीगुर्जरभाषानुवादसहितम्

उपासकदशाङ्गसूत्रम्

UPASAKDASANGSUTRAM

नियोजकः-

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराज

प्रकाशकः

शेठ श्री मीश्रीलाल जेवतराज लुणीआ-चंडावलवाळा
अमदावाद प्रदत्त-द्रव्यसहाय्येन
श्री अ. भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमिति-प्रमुखः-
श्रेष्ठि-श्रीक्षान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदय.
मु० राजकोट (सौराष्ट्र)

तृतोयावृत्तिः प्रति १०००

वीर सवत् २४८७

विक्रम सवत् २०१७

ईस्वीसन १९६१

मूल्य रु ११-००

પ્રાપ્તિસ્થાન .

શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
ગ્રામ લોજ પાસે, રાજકોટ.

Published by

Sree Akhil Bharat S S
Jain Shastrodधार Samiti
Garedra Kuva Road, RAJKOT
(Saurashtra) W Ry India

ખીજી આવૃત્તિ	પ્રત ૫૦૦
વીર સવત	૨૪૮૨
વિક્રમ સવત	૨૦૧૨
ઇસ્વી સન	૧૯૫૬

મુદ્રક મુદ્રણસ્થાન
જયતિલાલ દેવચંદ મહેતા
જ ય ભા ર ત ગ્રે સ
ગ રે હી યા કુ વા રોડ,
શાક મારકીટ પાસે, રાજકોટ.

॥ उपासकदशाङ्ग सूत्रकी विषयानुक्रमणिका ॥

अनुक्रमाङ्क	विषय	पृष्ठाङ्क
१	मङ्गलाचरण	१
२	अनुयोग शब्द का अर्थ	२-८
३	चरणकरणानुयोग का निरूपण	८-१०
४	धर्मकथानुयोगको निरूपण	१०-११
५	गणितानुयोग का निरूपण	११
६	द्रव्यानुयोग का निरूपण	१२

सूत्र परिचय

७	अङ्गसूत्र (११) का निरूपण	१२-१५
८	उपाङ्गसूत्र (१२) का निरूपण	१५-१८
९	मूलसूत्र (४) का निरूपण	१८
१०	छेदसूत्र [४] का निरूपण	१८-१९
११	आवश्यकसूत्र का वर्णन	२०-२१
१२	अगारधर्म	२२-२३

पहला अध्ययन

१३	समय प्ररूपणों	२४-२८
१४	चम्पानगरीका वर्णन	२८-५२
१५	सुधर्मा और जम्बूस्वामीको प्रश्नोत्तर	५३-५६
१६	भदन्त शब्दका अर्थ	५७-५८
१७	भग शब्दका अर्थ	५९-६०
१८	वीर शब्दका अर्थ	६१
१९	वारह अङ्गोंके नाम	६२-६४
२०	सुधर्मा स्वामी और जम्बूस्वामी के प्रश्नोत्तर	६५-६६
२१	चाण्डिग्राम नगरादिका वर्णन	६७-६९
२२	आनन्द गाथापतिको वर्णन	६९-८२
२३	शिवानन्दाका वर्णन	८३-८९

પ્રાપ્તિસ્થાન .

શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
ઓન લોજ પાસે, રાજકોટ.

Published by

Sree Akhl Bharat S S
Jain Shastroddhar Samiti
Garedia Kuva Road, RAJKOT
(Saurashtra) W Ry India

ખીજી આવૃત્તિ	પ્રત ૫૦૦
વીર સવત	૨૪૮૨
વિક્રમ સવત	૨૦૧૨
ધૃત્વી સન	૧૯૫૬

મુદ્રક મુદ્રણસ્થાન
જય તિલાલ દેવચંદ મહેતા
જય ભારત પ્રેસ
ગરેડીયા કુવા રોડ,
શાક મારકીટ પાસે, રાજકોટ.

५२	धर्मके स्वरूपमें-अहिंसाव्रतका वर्णन	२०१-२०४
५३	धर्मके स्वरूपमें सत्यव्रतका वर्णन	२०५-२०८
५४	धर्मकथामें अस्तेयव्रतका वर्णन	२०९-२१०
५५	धर्मकथामें स्वदारसतोषव्रतका वर्णन	२११-२१४
५६	„ इच्छापरिणामव्रतका वर्णन	२१४-२१६
५७	धर्मकथामें अनर्थदण्डविरमणव्रतका वर्णन	२१६-२१७
५८	दिग्व्रतका वर्णन	२१८-२२०
५९	उपभोगपरिभोगव्रतका वर्णन	२२१-२३२
६०	सामायिकव्रतका वर्णन	२३२-२३५
६१	देशावकाशिकव्रतका वर्णन	२३६-२३८
६२	पोषधोषवासका वर्णन	२३९-२४२
६३	अतिथिसन्निभागव्रतका वर्णन	२४३
६४	संलेखना वर्णन	२४४-२४६
६५	आनन्दश्रावकके व्रतका अङ्गोकार (स्वीकार)का वर्णन	२४७-२४८
६६	आनन्दश्रावकके अणुव्रतका वर्णन	२४९-२५२
६७	आनन्दश्रावकके उपभोग परिभोगव्रतका वर्णन	२५३-२६०
६८	सम्यक्वातिचारका वर्णन	२६१-२६६
६९	अहिंसाव्रतातिचारका वर्णन	२६७-२६८
७०	सत्यव्रतातिचारका वर्णन	२६९-२७२
७१	अस्तेयव्रतातिचारका वर्णन	२७३ २७६
७२	स्वदारसतोषव्रतातिचारका वर्णन	२७७-२८०
७३	इच्छापरिणामव्रतातिचारका वर्णन	२८१ २८५
७४	दिग्व्रतातिचार का निरूपण	२८६-२८८
७५	उपभोगपरिभोगव्रतातिचारका वर्णन	२८९-२९५
७६	अनर्थदण्डविरमणव्रतातिचारका वर्णन	२९६ २९८
७७	सामायिकव्रतातिचारका वर्णन	२९९-३००
७८	देशावकाशिव्रतातिचारका वर्णन	३०१-३०२
७९	पोषधोषवासव्रतातिचारका वर्णन	३०३-३०४

२४	कोल्लाकसन्निवेशका वर्णन	९०-९३
२५	परिपद का वर्णन	९४-९८
२६	अभिगमनका वर्णन	९९
२७	जितशत्रू द्वारा की गई भगवान महावीरकी स्तुति	१००-१०१
२८	अभिगमका विचार	१०२-१०४
२९	समवसरणका और आनन्द गाथापतिके विचारका वर्णन	१०५-११०
३०	भगवान् से धर्मकथाका श्रवण	१११-११२
	धर्मकथा	
३१	लोकाल्लोकस्वरूपका वर्णन	११३-११६
३२	जीवाजीवादिस्वरूपका वर्णन	११७-११८
३३	सवरादिके स्वरूपका वर्णन	११९-१२०
३४	नरकादिके स्वरूपका वर्णन	१२१-१२२
३५	प्राणातिपातादिके स्वरूपका वर्णन	१२३-१२४
३६	रागादिके स्वरूपका वर्णन	१२५-१२६
३७	मायामृषादिके स्वरूपका वर्णन	१२७-१२८
३८	सुचीर्णकर्मादिके स्वरूपका वर्णन	१२९-१३०
३९	चार्वाक मतविचार	१३१-१३४
४०	निर्ग्रथ प्रवचन महिमाका वर्णन	१३५-१३८
४१	नरकादि गतिप्राप्तिस्थानका निरूपण	१३९-१४२
४२	नरकादि गतिके स्वरूपका निरूपण	१४३-१४६
४३	अगारधर्मके स्वरूपका वर्णन	१४७-१५२
४४	सामान्य अगार [गृहस्थ] धर्मके स्वरूपका वर्णन	१५२-१६०
४५	विशेषागार [श्रावक] धर्मका निरूपणमें जीवादिके स्वरूपका निरूपण	१६०-१६४
४६	श्रावकधर्म निरूपणमें देवस्वरूपका निरूपण	१६४-१६६
४७	" नयाँकी प्ररूपणा	१६६-१७८
४८	" स्याद्वादकी प्ररूपणा	१७९-१८६
४९	सप्तभट्टी-सातभगोका निरूपण	१८७-१९३
५०	देवस्वरूपका वर्णनम्	१९४-१९७
५१	गुरु क स्वरूपका निरूपण	१९७-२००

५२	धर्मके स्वरूपमें-अहिंसाव्रतका वर्णन	२०१-२०४
५३	धर्मके स्वरूपमें सत्यव्रतका वर्णन	२०५-२०८
५४	धर्मकथामें अस्तेयव्रतका वर्णन	२०९-२१०
५५	धर्मकथामें स्वदारसतोषव्रतका वर्णन	२११-२१४
५६	„ इच्छापरिणामव्रतका वर्णन	२१४-२१६
५७	धर्मकथामें अनर्थदण्डविरमणव्रतका वर्णन	२१६-२१७
५८	दिग्व्रतका वर्णन	२१८-२२०
५९	उपभोगपरिभोगव्रतका वर्णन	२२१-२३२
६०	सामायिकव्रतका वर्णन	२३२-२३५
६१	देशावकाशिकव्रतका वर्णन	२३६-२३८
६२	पोषधोषवासका वर्णन	२३९-२४२
६३	अतिथिसविभागव्रतका वर्णन	२४३
६४	संलेखना वर्णन	२४४-२४६
६५	आनन्दश्रावकके व्रतका अङ्गोकार (स्वीकार)का वर्णन	२४७-२४८
६६	आनन्दश्रावकके अणुव्रतका वर्णन	२४९-२५२
६७	आनन्दश्रावकके उपभोग परिभोगव्रतका वर्णन	२५३-२६०
६८	सम्यक्त्वातिचारका वर्णन	२६१-२६६
६९	अहिंसाव्रतातिचारका वर्णन	२६७-२६८
७०	सत्यव्रतातिचारका वर्णन	२६९-२७२
७१	अस्तेयव्रतातिचारका वर्णन	२७३-२७६
७२	स्वदारसतोषव्रतातिचारका वर्णन	२७७-२८०
७३	इच्छापरिणामव्रतातिचारका वर्णन	२८१-२८५
७४	दिग्व्रतातिचार का निरूपण	२८६-२८८
७५	उपभोगपरिभोगव्रतातिचारका वर्णन	२८९-२९५
७६	अनर्थदण्डविरमणव्रतातिचारका वर्णन	२९६-२९८
७७	सामायिकव्रतातिचारका वर्णन	२९९-३००
७८	देशावकाशितव्रतातिचारका वर्णन	३०१-३०२
७९	पोषधोषवासव्रतातिचारका वर्णन	३०३-३०४

२४	कोल्लाकसन्निवेशका वर्णन	९०-९३
२५	परिपद का वर्णन	९४-९८
२६	अभिगमनका वर्णन	९९
२७	जितशत्रू द्वारा की गई भगवान महावीरकी स्तुति	१००-१०१
२८	अभिगमका विचार	१०२-१०४
२९	समवसरणका और आनन्द गाथापतिके विचारका वर्णन	१०५-११०
३०	भगवान् से धर्मकथाका श्रवण	१११-११२
	धर्मकथा	
३१	लाकालोऽस्वरूपका वर्णन	११३-११६
३२	जीवाजीवादिस्वरूपका वर्णन	११७-११८
३३	सवरादिके स्वरूपका वर्णन	११९-१२०
३४	नरकादिके स्वरूपका वर्णन	१२१-१२२
३५	प्राणातिपातादिके स्वरूपका वर्णन	१२३-१२४
३६	रागादिके स्वरूपका वर्णन	१२५-१२६
३७	मायामृषादिके स्वरूपका वर्णन	१२७-१२८
३८	सुचीर्णकर्मादिके स्वरूपका वर्णन	१२९-१३०
३९	चार्वाक मतविचार	१३१-१३४
४०	निर्ग्रथ प्रवचन महिमाका वर्णन	१३५-१३८
४१	नरकादि गतिप्राप्तिस्थानका निरूपण	१३९-१४२
४२	नरकादि गतिके स्वरूपका निरूपण	१४३-१४६
४३	अगारधर्मके स्वरूपका वर्णन	१४७-१५२
४४	सामान्य अगार [गृहस्थ] धर्मके स्वरूपका वर्णन	१५२-१६०
४५	विशेषागार [श्रावक] धर्मका निरूपणमें जीवादिके स्वरूपका निरूपण	१६०-१६४
४६	श्रावकधर्म निरूपणमें देवस्वरूपका निरूपण	१६४-१६६
४७	" नयींकी प्ररूपणा	१६६-१७८
४८	" स्याद्वादकी प्ररूपणा	१७९-१८६
४९	सप्तभङ्गी-सातभगोंका निरूपण	१८७-१९३
५०	देवस्वरूपका वर्णनम्	१९४-१९७
५१	गुरु क स्वरूपका निरूपण	१९७-२००

५२	धर्मके स्वरूपमें-अहिंसाव्रतका वर्णन	२०१-२०४
५३	धर्मके स्वरूपमें सत्यव्रतका वर्णन	२०५-२०८
५४	धर्मकथामें अस्तेयव्रतका वर्णन	२०९-२१०
५५	धर्मकथामें स्वदारसतोपव्रतका वर्णन	२११-२१४
५६	„ इच्छापरिणामव्रतका वर्णन	२१४-२१६
५७	धर्मकथामें अनर्थदण्डविरमणव्रतका वर्णन	२१६-२१७
५८	दिग्व्रतका वर्णन	२१८-२२०
५९	उपभोगपरिभोगव्रतका वर्णन	२२१-२३२
६०	सामायिकव्रतका वर्णन	२३२-२३५
६१	देशावकाशिकव्रतका वर्णन	२३६-२३८
६२	पोषधोषवासका वर्णन	२३९-२४२
६३	अतिथिसन्निभागव्रतका वर्णन	२४३
६४	संलग्नना वर्णन	२४४-२४६
६५	आनन्दश्रावकके व्रतका अङ्गोकार (स्वीकार)का वर्णन	२४७-२४८
६६	आनन्दश्रावकके अणुव्रतका वर्णन	२४९-२५२
६७	आनन्दश्रावकके उपभोग परिभोगव्रतका वर्णन	२५३-२६०
६८	सम्यक्वातिचारका वर्णन	२६१-२६६
६९	अहिंसाव्रतातिचारका वर्णन	२६७-२६८
७०	सत्यव्रतातिचारका वर्णन	२६९-२७२
७१	अस्तेयव्रतातिचारका वर्णन	२७३-२७६
७२	स्वदारसतोपव्रतातिचारका वर्णन	२७७-२८०
७३	इच्छापरिणामव्रतातिचारका वर्णन	२८१-२८५
७४	दिग्व्रतातिचार का निरूपण	२८६-२८८
७५	उपभोगपरिभोगव्रतातिचारका वर्णन	२८९-२९५
७६	अनर्थदण्डविरमणव्रतातिचारका वर्णन	२९६-२९८
७७	सामायिकव्रतातिचारका वर्णन	२९९-३००
७८	देशावकाशितव्रतातिचारका वर्णन	३०१-३०२
७९	पोषधोषवासव्रतातिचारका वर्णन	३०३-३०४

८०	अतिथि सप्रभागव्रतातिचारका वर्णन	३०५-३०९
८१	सलेखनातिचारका वर्णन	३०९-३११
८२	आनन्दगाथापतिके नियमका वर्णन	३१२-३१६
८३	“अरिहत चेइय” शब्दका वर्णन	३१६-३३२
८४	शिवानन्दाका धर्मस्वीकार और गौतमका प्रश्न	३३३-३३५
८५	आनन्द श्रावककी धर्मप्रज्ञप्ति और नियमका वर्णन	३३६-३३९
८६	आनन्द प्रतिमा (पडिमा) का निरूपण	३४०-३४२
८७	आनन्द श्रावक की सलेखना का वर्णन	३४३-३४४
८८	आनन्द श्रावक को अवधिज्ञान का वर्णन	
८९	और आनन्द गौतम का प्रश्नोत्तर	३४५-३५९

द्वितीय अध्ययन

९०	कामदेव श्रावक की ऋद्धि का वर्णन	३६०-३६१
९१	पिशाच रूपधारी देव का वर्णन	३६२-३७०
९२	पिशाच रूपधारी देव के उपसर्गका वर्णन	३७१-३७२
९३	हस्तिरूप देवका वर्णन	३७३-३७४
९४	हस्तिरूप देवके उपसर्गका वर्णन	३७५-३७७
९५	सर्परूपधारी देव और उनके उपसर्ग का वर्णन	३७८-३८१
९६	दिव्य रूपधारी देव का वर्णन	३८२-३८३
९७	देवकृत कामदेव श्रावक की प्रशंसा का वर्णन	३८४-३८६
९८	भगवान को वदना के लिये कामदेव का गमन	३८७-३८८
९९	भगवानके द्वारा कामदेव की प्रशंसा का वर्णन	३८९-३९४

तीसरा अध्ययन

१००	चुलनीपिता गाथापति का वर्णन	३९५-३९६
१०१	देवकृत उपसर्ग का वर्णन	३९७-४०८
१०२	चुलनीपिता के स्वर्गवास का वर्णन	४०९-४१०

चौथा अध्ययन

१०३	देवकृत उपसर्ग का वर्णन	४११-४१७

पांचमा अध्ययन

१०५	देवकृत उपसर्ग का वर्णन	४१८-४२३

छट्टा अध्ययन

१०६	कुण्डकौलिक श्रावक और देव के प्रश्नोत्तर का वर्णन	४२४-४२६
१०७	भाग्य पुरुषार्थ चर्चा	४२७-४३६
१०८	पराजित देवों के स्वर्गगमन का निरूपणम्	४३७
१०९	भगवान द्वारा कुण्डकौलिक की प्रशंसा का वर्णन	४३८-४४१

सातवां अध्ययन

११०	सद्दालपुत्रका वर्णन	४४२-४४५
१११	देवका प्रादुर्भाव [प्रकट] वर्णन	४४६-४४८
११२	सद्दालपुत्रका निर्गमन	४४९
११३	सद्दालपुत्र और भगवानकी वार्त्तालापका वर्णन	४५०-४५१
११४	पुरुषार्थ विषयक उपदेश	४५३-४५९
११५	सद्दालपुत्रके व्रतधारणका वर्णन	४६०-४६२
११६	धार्मिक रथका वर्णन	४६३
११७	अग्निमित्राका पर्युपासनाका वर्णन	४६४-४६६
११८	अग्निमित्राका धर्मश्रद्धाका वर्णन	४६७-४६८
११९	अग्निमित्रा के व्रतधारणका वर्णन	४६९-४७०
१२०	सद्दालपुत्र और गोशालककी वार्त्तालापका वर्णन	४७१-४८२
१२१	सद्दालपुत्रकी धर्मदृढताका वर्णन	४८३-४८४
१२२	सद्दालपुत्रको देवकृत उपसर्गका वर्णन	४८५-४८९

आठवा अध्ययन

१२३	महाशतक श्रावकका वर्णन	४९०-४९१
१२४	रेवतीके दुर्भावका वर्णन	४९०-४९१
१२५	रेवतीके दुष्कर्मका वर्णन	४९२-४९४
१२६	रेवतीके कामोन्मत्तताका वर्णन	४९९-५०१
१२७	महाशतकको अधिज्ञानका वर्णन	५०१-५०२

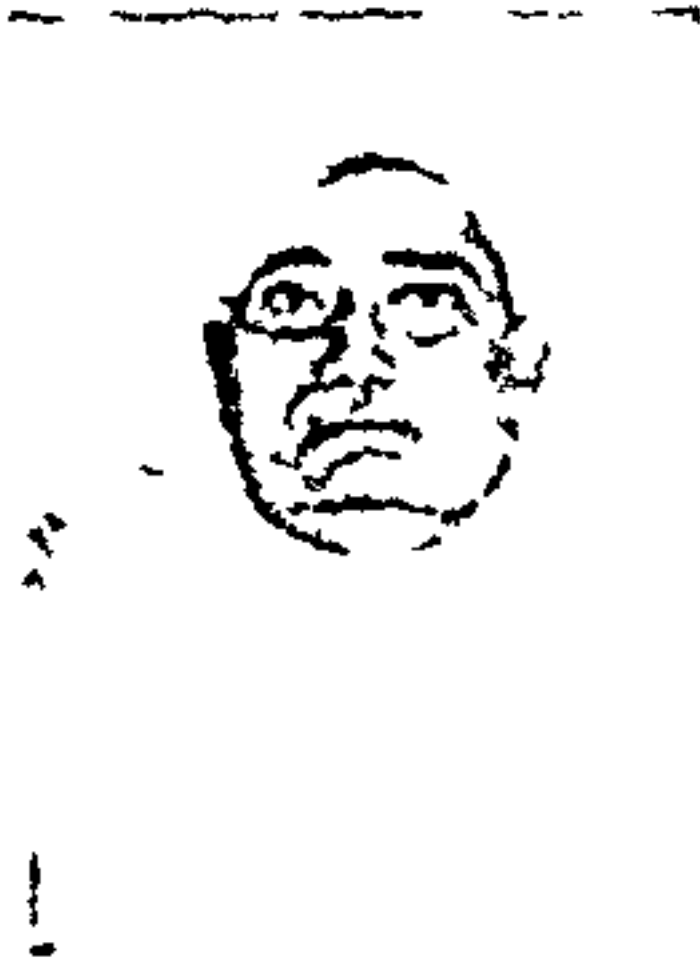
१२८	रेवतीके कामोन्मत्तताका पुनः कथन	५०३-५०४
१२९	रेवतीको शापके स्वरूपका निरूपण	५०५-५०६
१३०	गौतम स्वामी और भगवानके वार्त्तालापका वर्णन	५०७-५१०
१३१	महाशतकका प्रायश्चित्त और उनकी गतिका वर्णन	५११-५१८

नवमा अध्ययन

१३२	नन्दिनी पिता गाथापतिका वर्णन	५१५-५१७

दसवां अध्ययन

१३३	शालेयिका पिताका वर्णन	५१८-५२१
१३४	उपासक दशाङ्ग सूत्रके पूर्वाचार्यप्रणीत सगृहगाथा	५२२-५२६
१३५	गृन्थप्रशस्ति	५२७-५३२

(સ્વ) શેઠ હરખચંદ કાલીદાસ વાગીઆ
ભાણુપુર

શ્રી કોઠારી હરગોવિંદભાઈ જેચંદ
રાજકોટ

શ્રી ગાંધીભાઈ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ

(સ્વ) શેઠ શ્રી ધાત્રીભાઈ જીવણભાઈ
મોક્ષપુર

(સ્વ) શેઠ આત્મચરિત્ર ભાણુકલાલ
અમદાવાદ

આદ્યમુરખીશ્રીઓ

(સ્વ) શેઠ શ્રી દિનેશભાઈ
કાન્તિલાલ શાહ
અમદાવાદ

શ્રી છગનલાલ ગામળદામ ભાવસાર
અમદાવાદ.

શ્રી વિનોદકુમાર વીરાણી
ગજકોટ
(દીલા લીધા પહેલા શાસ્ત્રાભ્યાસ રતા)

શેઠ શ્રી જીમિગભાઈ પેચાલાલભાઈ
અમદાવાદ

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

शेठ श्री मीश्रीलालजी लालचंदजी लुणिया का सक्षिप्त परिचय

इस भारतवर्ष के मरुथी प्रांत में ओसवाल समाज के गौरवरूप लुणिया वंश में सरल स्वभावी-यर्मात्मा-लालचंदजी नामक एक पवित्र पुरुष इसी बीसवीं शताब्दी में-‘चंडावल’ नाम के सुरम्य ग्राम में हो गये हैं। वे उस छोटे से गांव में धर्मकरणी करते हुए अपना आदर्श जीवन यापन करते थे; यथानाम तथागुण-वाली कदाचित्को चरितार्थ करनेवाली दयावाई नामक गुणनिष्पन्न गृहिणी (यर्म पत्नी) का सुसयोगसे उन्हें प्राप्त हुआ था

इस आदर्श युगलसे सवत् १९६० के फाल्गुण कृष्णा १४ को प्रथम पुत्र रत्न उत्पन्न हुआ-जो मिश्री के समान मधु स्वभावी होने के कारण मिश्रीलालजी के नाम से प्रख्यात हुए। दूसरे और तीसरे बालकको भी क्रमशः सवत् १९६३ तथा १९७२ में जन्मदिया जिनका नाम जैवतराजजी और फूलचंदजी है।

दैववशात् १९७४ और ७५ इन दो वर्षोंमें ही इस आदर्शयुगलने-तीनों भाइयोंको बाल्यअवस्थामें ही छोड़कर इस नश्वर ससारसे किनारा कर लिया अचानक यह वज्रपात हो जानेसे ये बालक ध्वराये नहीं-क १ है “पुण्यदान विरवारनके होत चीकनेवाद”-

जिसकी पूर्व पुण्यवानी प्रबल होती है उसे कोई न कोई अच्छा सह योग प्राप्त होही जाता है-हा एकांत यह है कि ऐसे व्यक्तियोंके ऐसे ही अनुभवके अखाडोंका संयोग मिल जाया करता है. बाल्यकालमें ही एक साथ दोनों मातापिताओंका वियोग कितना असह्य होता है वह दुःख वही जानता है जिसने अनुभव किया हो-स्वयं पर वीतनेसेही दूसरों पर वितीका ख्याल आता है और वही उनको मददरूप हो सकता है परिग्रह ऐश्वर्य संपत्ति प्राप्त हो जानेपर दया-नम्रता आदि गुण प्रायः रफुचकर हो जाते हैं कोईक जिसके प्रबलपुण्यका उदय हो वह कमलकी तरह-भोगोंसे अलिप्त रह सकता है-आपकी गणना उन्हींमें की जा सकती है।

आगे बढ़ने के लिये-अचानक वियोगके समान-सहयोगश्री पिपल्या निवासी श्रीमान कितनलालजी सा का उन्हें प्राप्त हो गया अपने कोई पुत्र

न होने से फूलचदजी को गोद ले लिया अपने लघु भ्राताको किसनलालजी सा के हाथ सौंपते हुए—मिश्रीलालजीने जरा भी जानासानी नहीं की—बस यही से याने इस सहयोगके प्रतापसे इनका अद्भुत उत्थान हुआ—उम समय बेंगलोर में ये तीन पेढियें मुचारु रूपसे चल रही हैं

(१) में मिश्रीलालजी जेयतराज

(२) में. किसनलाल फूलचद

(३) में किसनलाल लालचद

आप अपनी कुनेह व व्यापारिक दक्षतासे खूब आगे बढ़े ओर स २००० में अहमदाबादमें 'लालचद मिश्रीलाल' नामसे कपड़ेका (व्यापार) व्युजीनेस प्रारम्भ किया—जो फर्म व्यापारी—आलममें ख्यातिनामा पेढियोकी गिनती में है—

सयोगसे बदाम सदृश गुणोको धारण करनेवाली बदामवाई जैसी गृहदेवी आपको मिली. जो सोनेमें सुगंधका काम करती है—सारिककार्योंके साथ ही धर्म कार्योंमें सुगलका सहयोग सद्भाग्यसे किसीकोही मिलता है ।

अपनी जन्मभूमि 'चंडावल' में एक बड़ा हॉस्पिटल खोल रक्खा है एक विशाल धर्मस्थानकभी बनवा दिया है—महिलामण्डल आदि देशोत्थानकी अनेक प्रवृत्तियों आपकी तरफसे चलती हैं—अत्यंत प्रसन्नता की बात तो यह है कि—अडिग धार्मिक श्रद्धा के कारण अनन्तजीवोका उद्धार करने वाली—पवित्र गंगा—जिनवाणी के कार्यकी तरफ आपका लक्ष्य गया—सेवाका यह अपूर्व अवसर जान सर्व प्रथम आप “ शास्त्रोद्धार समितिके मेंबर ५०१ में बने—पश्चात् अमृत फलका सुमधुर रसास्वाद आने से श्रीउपासक दशाग सूत्र प्रकाशित करनेके हेतु रु. ५००१) प्रदान किये है । श्री बदाम बाड भी कहा पीछे रहनेवाली हैं उन्होंने भी ५०१) देकर इस चालू कार्य में अपना हाथ बटाया है । ऐसे परोपकारके स्थायी कार्योंमें आप अपने द्रव्यका अधिकसे अधिक सदुपयोग करते रहें साथ ही इस आदर्श मार्गका अनुसरण करनेवाले अन्य भी रत्न बाहर आवे ऐसी सद्भावना

आपश्रीके वश न भावी अकुर श्री शातिकुमार, अशोककुमार, जयचद, हुकमीचद, विजयरज, रत्नचद्र आदिभी आपके ही अनुगामी हों. और अपने वक्षकी यशोगाथा में चार चाद ओर लगावे

ଡૉ. પપ્પટ્ટી આપનાર આદ્ય સિરજીશ્રી, અડાવતવાળા

શ્રેષ્ઠ મીશ્રીલાલજી લાલચ દેજી લિણિયા. શ્રેષ્ઠ જીવતલાલજી લાલચ દેજી લિણિયા.

આધ્યસુરખીશ્રી,

શેઠશ્રી શામજી વેક્ષજી વીરાણી
રાજકોટ.

અખિલ ભારત શ્વેતામ્બર સ્થાનિકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

ગરેડીયાકુવા ગેડ - ગ્રીન લોજ પાસે,
રા જ કે ૮

દાનવીરોની નામાવલી

શક્રઆત તા ૧૮-૧૦-૪૪ થી તા ૨૦-૫-૬૧ સુધીના
દાખલ થયેલ મેમ્બરોના સુખારક નામો

લાઈફ મેમ્બરોનું ગામવાર કકાનારી લિસ્ટ

(ભેટની રકમો, આપનારનું તથા રૂા ૨૫૦ થી ઓછી
રકમ ભરનારનું નામ આ યાદીમાં સામેલ કરેલ નથી.)

આઘમુરખીશ્રીઓ - ૧૪

(ઓછામા ઓછી રૂા ૫૦૦૦ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	શેઠ શાતીલાલ મગજદાસભાઈ જાણીતા મીલમાલીક	અમદાવાદ	૧૫૦૦૦
૨	શેઠ હરખચ દ કાળીદાસભાઈ વારીયા હા શેઠ લાલચ દભાઈ જેચ દભાઈ, નગીનભાઈ વૃજલાલભાઈ તથા વલ્લભદામભાઈ	ભાણુવડ	૬૦૦૦
૩	કેઠારી જેચ દ અજરામર હા હગોવિદભાઈ જેચ દભાઈ	ગાજકોટ	૫૨૫૧
૪	શેઠ ધારશીભાઈ જીવનભાઈ	બારમી	૫૦૦૧
૫	સ્વ પિતાશ્રી છગનલાલ શામળદામના સ્મરણાર્થે હા શ્રી ભોગીલાલ છગનલાલભાઈ ભાવસાર	ગમદાવાદ	૧૦૨૫૧
૬	સ્વ શે. દિનેશભાઈના સ્મરણાર્થે હા શેઠ કાતિલાલ મણીલાલ જેશી ગભાઈ	અમદાવાદ	૫૦૦૦
૭	શેઠ આત્મારામ માણેકલાલ હા શેઠ ચીમનલાલભાઈ ગાતીલાલભાઈ તથા પ્રમુખભાઈ	અમદાવાદ	૬૦૦૧
૮	શ્રી શામળ વેલજી વીરાણી અને શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા શેઠ શામળ વેલજી વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૯	શ્રી શામળ વેલજી વીરાણી અને શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા માતુશ્રી કડવીબાઈ વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૧૦	શેઠ પોચાલાલ પીતાબરદામ	અમદાવાદ	૫૨૫૧
૧૧	શાહ રગજીભાઈ મોહનલાલ	અમદાવાદ	૫૦૦૧
૧૨	શ્રી શામળ વેલજી વીરાણી અને શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા હર્લલજીભાઈ શામળભાઈ વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૧૩	શ્રી શામળ વેલજી વીરાણી અને શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા શ્રીમતિ મણીકુવરબેન હર્લલજી વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૧૪	શ્રી શામળ વેલજી વિરાણી અને શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા છોટાલાલ શામળ વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
નોટ - ઘાટકો નરવાળા શેઠ માણેકલાલ એ મહેતા તરફથી અમદાવાદમા પાલડી બસ સ્ટેન્ડ પાસે પ્લોટ નં ૨૫૦ વાળી ૬૬૮ ચો વાર જમીન સમિતિને ભેટ મળેલ છે અને જેનું રજીસ્ટર તા ૨૩-૩-૬૦ ના રોજ થઈ ગયેલ છે			

મુરખખીશ્રીઓ-૨૪

(ઓછામાં ઓછી રૂા ૧૦૦૦ ની રકમ આપનાર)

ક્રમ	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	વકીલ હવરાજભાઈ વર્ધમાન કોઠારી હા કહાનદાસભાઈ તથા વેણીલાલભાઈ કોઠારી	જેતપુર	૩૬૦૫
૨	દોશી પ્રભુદામ મુળજીભાઈ	રાજકોટ	૩૬૦૪
૩	મહેતા ગુલાબચંદ પાનાચંદ	રાજકોટ	૩૨૮૬૧૧-૧૧
૪	મહેતા માણેકલાલ અમુલખરાય	પાટડોપર	૩૨૫૦
૫	સઘવા પીનામ્બરદામ ગુલાબચંદ	જામનગર	૩૧૦૧
૬	શેઠ લલુભાઈ ગોરધનનામ ચેગીટેબલ ટ્રસ્ટ હા શેઠ વાડીલાલ લલુભાઈ	અમદાવાદ	૨૫૦૦
૭	નામદાર ઠાકોર સાહેબ લખધીગસિ હજી બહાદુર	મોરબી	૨૦૦૦
૮	શેઠ દહેચંદ કુવરજી હા શેઠ ન્યાલચંદ દહેચંદ	મિઢપુર	૨૦૦૦
૯	શાહ હગનલાલ હેમચંદ વમા હા મોહનલાલભાઈ તથા મોતીલાલભાઈ	મુબઈ	૨૦૦૦
૧૦	શ્રી આકવાસી જૈન સઘ હા શેઠ ચન્દ્રકાંત વીકમચંદ	મોરબી	૧૯૬૩
૧૧	મહેતા સોમચંદ તુલસીદામ તથા તેમના ધર્મપત્નિ અ સૌ મણીગૌરી મગનલાલ	રતલામ	૨૦૦૦
૧૨	મહેતા પોપટલાલ માવજીભાઈ	જામજોધપુર	૧૫૦૨
૧૩	દોશી કપુચંદ અમરશી હા દલપતરામભાઈ	જામજોધપુર	૧૦૦૨
૧૪	બગડીયા જગજીવનદાસ ગતનશી	દામનગર	૧૦૦૨
૧૫	શેઠ માણેકલાલ ભાણુજીભાઈ	પોરબંદર	૧૦૦૧
૧૬	શ્રીમાન ચંદ્રસિ હજી માહેબ મહેતા (રેલ્વે મેનેજર)	ડલકત્તા	૧૦૦૧
૧૭	મહેતા સોમચંદ નેણસીભાઈ [કરાચીવાળ]	મોરબી	૧૦૦૧
૧૮	શાહ હરિલાલ અનોપચંદ	ખભાત	૧૦૦૧
૧૯	મોદી કેશવલાલ હરીચંદ	અમદાવાદ	૧૦૦૧
૨૦	કોઠારી છખીલદાસ હરખચંદ	મુબઈ	૧૦૦૦
૨૧	કોઠારી રગીલદાસ હરખચંદ	ભાવનગર	૧૦૦૦
૨૨	શાહ પ્રેમચંદ માણેકચંદ તથા અ સૌ સમરતબેન	અમદાવાદ	૧૦૦૩
૨૩	એક જૈન ગૃહસ્થ	અમદાવાદ	૨૪૨૫
૨૪	શેઠ કરમચી જેઠાભાઈ સોમૈયા હા અ સૌ આકરબેન	મુબઈ	૧૦૦૦

સહાયક મેમ્બરો-૯૬

(ઓછામાં ઓછી રૂ. ૫૦૦ ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ જીજ્ઞાભાઈ વેલશીભાઈ	વઢવાણશહેર	૭૫૦
૨	શેઠ નરોત્તમદાસ ઓઘડભાઈ	જોરાવનગર	૭૦૦
૩	શેઠ રતનશી હીરજીભાઈ હા ગોરધનદાસભાઈ	જામજોધપુર	૫૫૫
૪	બાટવીયા ગીરધર પરમાણુદ હા અમીચદભાઈ	ખાખીજાળીયા	૫૨૭
૫	મોરખીવાળા સઘવી દેવચંદ નેણશીભાઈ તથા તેમના ધર્મપત્ની		
	અ સો મણીબાઈ તરફથી હા મુળચંદ દેવચંદ સઘવી	મલાડ	૫૧૧
૬	વોરા મણીલાલ પોપટલાલ	અમદાવાદ	૫૦૨
૭	ગોસલીયા હરીલાલ લાલચંદ તથા અ પાળેન ગોસલીયા	,,	૫૦૨
૮	શાહ મનહરલાલ પ્રાણજીવનદાસ	મુબઈ	૫૦૧
૯	શેઠ ઇશ્વરલાલ પુરુષોત્તમદાસ	,,	૫૦૧
૧૦	શે. ચંદુલાલ છગનલાલ	,,	૫૦૧
૧૧	શાહ શાંતિલાલ માણેકલાલ	,,	૫૦૧
૧૨	શેઠ શીવલાલ ડમરભાઈ (કરાચીવાળા)	લીમડી	૫૦૧
૧૩	કામદાર તારાચંદ પોપટલાલ ધોરાજીવાળા	રાજકોટ	૫૦૦
૧૪	મહેતા મોહનલાલ કપુરચંદ	,,	૫૦૦
૧૫	શેઠ ગોવિંદજીભાઈ પોપટભાઈ	,,	૫૦૦
૧૬	શેઠ રામજી શામજી વીરાણી	,,	૫૦૧
૧૭	સ્વ પિતાશ્રી નદાજીના સ્મરણાર્થે હા વેણીચંદ શાંતિલાલ		
	(જામખુઆવાળા)	મેઘનગર	૫૦૧
૧૮	શ્રી સ્થા જૈનસઘ હા શેઠ ઠાકરશી કરશનજી	થાનગઢ	૫૦૦
૧૯	શેઠ તારાચંદ પુખરાજજી	ઝોરગાખાદ	૫૦૦
૨૦	શ્રી સ્થા જૈન સઘ	,,	૫૦૦
૨૧	મહેતા મુળચંદ રાઘવજી હા મગનલાલભાઈ તથા દુર્લભજીભાઈ પ્રાક્ષ		૭૫૦
૨૨	શેઠ હરખચંદ પુરુષોત્તમ હા ઇન્દુકેમાર	ચોરવાડ	૫૦૦
૨૩	,, કેશરીમલજી વસ્તીમલજી ગુગલીયા	મલાડ	૫૦૧
૨૪	શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા બાટવીયા અમીચંદ ગીરધરભાઈ ખાખીજાળીયા		૫૦૧
૨૫	શ્રી ખીમજીભાઈ બાવાભાઈ હા કુલચંદભાઈ ગુલાબચંદભાઈ,		
	નાગરદાસભાઈ જમનાદાસભાઈ	મુબઈ	૫૦૧

- ૨૬ શેઠ મણીલાલ મોહનલાલ ડગલી હા મુળજીભાઈ મણીલાલભાઈ મુખર્મ ૫૦૧
- ૨૭ સ્વ કાતીલાલભાઈના સ્મરણાર્થે હા શેઠ બાલચંદ સાકરચંદ „ ૫૦૧
- ૨૮ કામદાર રતીલાલ દુર્લભજી (જેતપુરવાળા) „ ૫૦૧
- ૨૯ શાહ જયતીલાલ અમૃતલાલ શીવ ૫૦૧
- ૩૦ વેરા મણીલાલ લક્ષ્મીચંદ ૫૦૧
- ૩૧ શેઠ ગુલામચંદ ભુદરભાઈ તથા કસ્તુરબેન હા ભાઈ અનોપચંદ ખારરોડ ૫૦૧
- ૩૨ મહાન ત્યાગી બેન ધીરજીકુવર ચુનીલાલ મહેતા ધ્રાક્ષ ૫૦૧
- ૩૩ શ્રી સ્થા જૈન સઘ ધ્રાક્ષ ૫૦૧
- ૩૪ શ્રી મગનલાલ છગનલાલ શેઠ રાજકોટ ૫૦૧
- ૩૫ શેઠ ચતુરદાસ ઠાકરશી તથા અ સૌ નદકુવરબેન જામનગર ૫૦૩
- ૩૬ શેઠ દેવચંદ અમરગી (બેન ધીરજીકુવરની દીક્ષા પ્રસંગે ભેટ) લાણુવડ ૫૦૧
- ૩૭ શ્રી સ્થા જૈન સઘ (બેન ધીરજીકુવરની દીક્ષા પ્રસંગે ભેટ) લાણુવડ ૫૦૧
- ૩૮ વકીલ વાડીલાલ નેમચંદ શાહ વીરમગામ ૫૦૧
- ૩૯ મહેતા શાન્તિલાલ મણીલાલ હા કમળાબેન મહેતા અમદાવાદ ૫૫૬
- ૪૦ શ્રીચુત લાલચંદજી તથા અ સૌ ધીસાબેન „ ૫૦૧
- ૪૧ મોહનરાજજી મુકુનચંદજી બાલીયા અમદાવાદ ૫૦૧
- ૪૨ સ્વ શેઠ ઉકાભાઈ ત્રીભોવનદાસના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની
લક્ષ્મીબાઈ ગીરધર તરફથી હા મરઘાબેન તથા મગુબેન અમદાવાદ ૫૦૧
- ૪૩ પારેખ જયતીલાલ મનસુખલાલ રાજકોટવાળા હા વિનુભાઈ „ ૫૦૧
- ૪૪ શ્રીચુત શેઠ લાલચંદજી મીશ્રીલાલજી „ ૫૦૧
- ૪૫ શ્રી સ્થા જૈન સઘ વાકાનેર ૫૦૧
- ૪૬ શ્રી સ્થા જૈન સઘ બોટાદ ૫૦૧
- ૪૭ શેઠ ગુદડમલજી ગેવમલજી જોવર (બરાર) પીપળગાવ ૫૦૧
- ૪૮ સ્વ તુરખીયા લહેચંદ માણેકચંદના સ્મરણાર્થે તેમના
ધર્મપત્ની જીવતીબાઈ તરફથી હા ભાઈ
જયતીલાલ તથા પૂનમચંદભાઈ વડોદરા ૫૦૧
- ૪૯ શાહ અચળદાસ શુકનરાજજી હા શેઠ શુકનરાજજી અમદાવાદ ૫૦૧
- ૫૦ ભાવસાર ખોડીદાસ ગણેશભાઈ ધ ધુકા ૫૦૧
- ૫૧ અ મૌ હીન્દાબેન માણેકલાલ મહેતા ધાટકોપર ૫૦૧
- ૫૨ મહેતા શાતીલાલ મગનલાલ તથા અ સૌ પદમાવતી
શાતિલાલ મહેતા અમદાવાદ ૫૦૦
- ૫૩ શેઠ હીરાચંદજી વનેચંદજી કગરીયા હુબલી ૫૦૧
- ૫૪ શેઠ છોટુભાઈ હરગોવિંદદાસ કટોરીવાળા મુખર્મ ૫૦૧

સહાયક મેમ્બરો-૯૬

(ઓછામાં ઓછી રૂ. ૫૦૦ ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ જીઝાભાઈ વેલશીભાઈ	વઢવાણુશહેર	૭૫૦
૨	શેઠ નરોત્તમદાસ ઓઘડભાઈ	જોરાવનગર	૭૦૦
૩	શેઠ રતનશી હીરજીભાઈ હા ગોરધનદાસભાઈ	જામજોધપુર	૫૫૫
૪	બાટવીયા ગીરધર પરમાણુદ હા અમીચદભાઈ	ખાખીજાળીયા	૫૨૭
૫	મોરખીવાળા સઘવી દેવચદ નેણુશીભાઈ તથા તેમના ધર્મપત્ની		
	અ સો મણીભાઈ તરફથી હા મુળચદ દેવચદ સઘવી	મલાડ	૫૧૧
૬	વોરા મણીલાલ પોપટલાલ	અમદાવાદ	૫૦૨
૭	ગોસલીયા હરીલાલ લાલચદ તથા ચ પાળેન ગોસલીયા	,,	૫૦૨
૮	શાહ મનહરલાલ પ્રાણજીવનદાસ	મુબઈ	૫૦૧
૯	શેઠ ઇશ્વરલાલ પુરુષોત્તમદાસ	,,	૫૦૧
૧૦	શેઠ ચંદુલાલ છગનલાલ	,,	૫૦૧
૧૧	શાહ શાંતિલાલ માણેકલાલ	,,	૫૦૧
૧૨	શેઠ શીવલાલ ડમરભાઈ (કરાચીવાળા)	લી મડી	૫૦૧
૧૩	કામદાર તારાચદ પોપટલાલ ધોરાજીવાળા	રાજકોટ	૫૦૦
૧૪	મહેતા મોહનલાલ કપુરચદ	,,	૫૦૦
૧૫	શેઠ ગોવિંદજીભાઈ પોપટભાઈ	,,	૫૦૦
૧૬	શેઠ રામજી શામજી વીરાણી	,,	૫૦૧
૧૭	સ્વ પિતાશ્રી નદાજીના સ્મરણાર્થે હા વેણીચદ શાંતિલાલ		
	(જાણુઆવાળા)	મેઘનગર	૫૦૧
૧૮	શ્રી સ્થા જૈનસઘ હા શેઠ ઠાકરશી કરશનજી	થાનગઢ	૫૦૦
૧૯	શેઠ તારાચદ પુળરાજજી	ઝોરગાબાદ	૫૦૦
૨૦	શ્રી સ્થા જૈન સઘ	,,	૫૦૦
૨૧	મહેતા મુળચદ રાઘવજી હા મગનલાલભાઈ તથા દુર્લભજીભાઈ પ્રાક્ષા		૭૫૦
૨૨	શેઠ હરખચદ પુરુષોત્તમ હા ઇન્દુકુમાર	ચોરવાડ	૫૦૦
૨૩	,, કેશગીમલજી વસ્તીમલજી ગુગલીયા	મલાડ	૫૦૧
૨૪	શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા બાટવીયા અમીચદ ગીરધરભાઈ ખાખીજાળીયા		૫૦૧
૨૫	શ્રી ખીમજીભાઈ બાવાભાઈ હા કુલચદભાઈ ગુલાબચદભાઈ,		
	નાગરદાસભાઈ જમનાદાસભાઈ	મુબઈ	૫૦૧

- ૭૫ શાહ શામલભાઈ અમરસીભાઈ અમદાવાદ ૫૦૨
- ૭૬ મહેતા ચન્દ્રકાન્ત નૌતમલાલ મુળઈ ૫૦૧
- ૭૭ શેઠ ભીખચંદ્ર લાલચંદ્ર પીપલગામ ૫૦૧
- ૭૮ બેન મોહનીબેન મહેતા મુળઈ ૫૦૧
- ૭૯ શ્રીમતી મોઘીબેન નવલચંદ શાહ લીમડી સૌરાષ્ટ્ર ૫૦૧
હ મોતીબેન
- ૮૦ શ્રીમતી વિમલાબાઈ સૂરજમલ મહેતા બેલગામ ૫૦૧
- ૮૧ ઉદાણી નિહાલચંદ્ર હાઠેમચંદ્ર વકીલ રાજકોટ ૫૦૧
બી એ એલ એલ બી
- ૮૨ સ્વ કોઠારી મગનલાલભાઈ કુંદનમલભાઈ સતારા ૫૦૧
ના સ્મરણાર્થે હ તેમના ધર્મપત્ની રાજકુવરબેન
- ૮૩ શેઠ મોહનલાલભાઈ મછાલાલભાઈ હસ્તે રમણીકલાલભાઈ જયપુર ૫૦૧
(પૂજ્ય મુનિશ્રી કૃતેચંદ મ ના શિષ્ય પ મુનિશ્રી
કનૈયાલાલભાઈ મ ના ઉપદેશથી)
- ૮૪ શેઠ કનૈયાલાલભાઈ સોહનલાલભાઈ કાવેડિયા ધારડી ૫૦૧
- ૮૫ શેઠ પ્રતાપમલભાઈ કપુરચંદભાઈ સાઢેરાવવાળા (પૂજ્ય સાઢેરાવ ૫૦૧
કૃતેચંદભાઈ મ ના શિષ્ય મિશ્રીલાલભાઈ મ ના
શિષ્ય ચાદમલભાઈ મ ના ઉપદેશથી)
- ૮૬ શ્રીમાન લાલાભાઈ રોશનલાલભાઈ સમન્દરલાલભાઈ બડોત ૫૦૧
હ મોતીલાલભાઈ
- ૮૭ શ્રીમાન ભૂરમલભાઈ દલીચંદભાઈ સાકરિયા (પૂ મ શ્રી સાઢેરાવ ૫૦૧
સ્વામીદામળના સપ્રદાય પૂ મ શ્રી કૃતેચંદભાઈ મ ના
શિષ્ય પ મુની શ્રી કનૈયાલાલભાઈ મ ના ઉપદેશથી)
- ૮૮ સ્વ ગોરીશંકર કાળીદાસ દેસાઈના સ્મરણાર્થે હસ્તે ઇદોર ૫૦૧
ભૂપતલાલ ગોરીશંકર
- ૮૯ શેઠ સાહેબ શ્રી નર્સિરામભાઈ હસરાજભાઈ કમાણી જમશેદપુર ૫૦૧

- ૫૫ પારેખ રતિલાલ નાનચદ મોરળીવાળા તરફથી તેમના
પિતાશ્રી નાનચદ ગોવિંદજીના સ્મરણાર્થે તથા તેમના
ધર્મપત્ની અ સૌ વસત યહેનના અઠાઈતપ નિમિત્તે
હા બુપતલાલ રતિલાલ અમદાવાદ ૫૫૨
- ૫૬ સ્વ શાહ ત્રીલોવનદાસ મગનલાલના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની
શીવકુવરબાઈ તરફથી હા રતીલાલ ત્રીલોવનદાસ શાહ અમદાવાદ ૫૧૧
- ૫૭ શ્રીમાન નાથાલાલ માણેકચદ પારેખ મુબઈ (માટુ ગા) ૫૦૧
- ૫૮ શ્રી લીમડી સપ્રદાયના ગચ્છાધીપતિ પૂ આચાર્ય મહારાજશ્રી
લાધાજી સ્વામીના સ્મરણાર્થે હા શેઠ જેશીગલાઈ પોચાલાલ
(મહારાજ શ્રી છોટાલાલજી સદાનદીના ઉપદેશથી) અમદાવાદ ૫૦૧
- ૫૯ સ્વ શ્રી વિનયમૂર્તિ શ્રી લક્ષ્મીચંદજી મહારાજના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ જેશીગલાઈ પોચાલાલ (મહારાજશ્રી છોટાલાલજી
સદાનદીના ઉપદેશથી) અમદાવાદ ૫૦૧
- ૬૦ બા પ્ર પ્રભાવતીબેન કેશવલાલ ઉજ્જૈનવાળા તરફથી તેમની
દીક્ષા પ્રસંગે વીરમગામ ૫૫૧
- ૬૧ શેઠ શ્રીચુત હરજીવનદાસ રાયચંદ હા છબીલદાસ હરજીવન અમદાવાદ ૫૦૧
- ૬૨ શેઠ પોપટલાલ હસરાજ તથા દિવાળીબેનના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ બાબુલાલ પોપટલાલ અમદાવાદ ૫૦૨
- ૬૩ અ સૌ લીલાવતીબેન ઈશ્વરલાલ અમદાવાદ ૫૦૨
- ૬૪ હેમાણી પ્રભુદાસ ભાણુજી કલકત્તા ૫૫૧
- ૬૫ કેઠારી પોપટલાલ ચત્રભુજભાઈ સુરેન્દ્રનગર ૫૦૦
- ૬૬ શેઠ લક્ષ્મણદાસ સેજરામ અમદાવાદ ૫૦૧
- ૬૭ શ્રી સ્થા જૈન મોટા સઘ રાજકોટ ૫૦૧
- ૬૮ શેઠ ચાંદમલ બીરધીચંદ નાસિક સીટી ૫૦૧
- ૬૯ ઝવેરી માણેકચંદજી પન્નાલાલ છજલાણી
હા ધનવતીબેન તથા ડિરણુબેન દિલ્હી ૫૦૧
- ૭૦ શેઠ હસરાજજી પૂર્ણમલજી કાકરીયા ગોગોળાવ ૫૦૧
- ૭૧ શ્રી શ્વે સ્થા જૈન સભા કલકત્તા ૫૦૧
- ૭૨ શેઠ તેજમિહજી રતેહલાલજી છાજેડ ઉદેપુર ૫૦૧
- ૭૩ શેઠ રતનચંદ લક્ષ્મીચંદ મુબઈ ૫૦૦
- ૭૪ શાહ ઉમરશી લીમશીભાઈ (સ્વ પિતાશ્રી લીમશીભાઈ
તથા માતુશ્રી પાલાબાઈ તથા ધર્મપત્ની પાનબાઈના સ્મરણાર્થે) મુબઈ ૫૫૨

૫૮૧ લાઈફ મેમ્બરો

અમદાવાદ તથા પરાઓ

૧ ગીરધરલાલ કરમચંદ	૨૫૧
૨ શેઠ છોટાલાલ વખતચંદ હા રફીચંદભાઈ	૨૫૧
૩ શાહ કાતિલાલ ત્રીલોવનદાસ	૨૫૧
૪ શાહ પોપટલાલ મોહનલાલ	૨૫૧
૫ શેઠ પ્રેમચંદ સાકરચંદ	૨૫૦
૬ શાહ રતીલાલ વાડીલાલ	૨૫૧
૭ શેઠ લાલભાઈ મગજદામ	૨૫૧
૮ સ્વ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે હા કાનજીભાઈ અમૃતલાલ દેશાઈ	૨૫૧
૯ શાહ નટવરલાલ ચંદુલાલ	૨૫૧
૧૦ શાહ નરસિંહદામ ત્રીલોવનદામ	૨૫૧
૧૧ શાહ બીપીનચંદ્ર તથા ઉમાકાલ ચુનીલાલ ગોપાણી	૩૦૧
૧૨ શ્રી શાહપુર દગિયાપુરી આઠકોટી સ્થા જૈન ઉપાશ્રય હા વહીવટ કર્તા શેઠ ઇશ્વરલાલ પુરુષોત્તમદાસ	૨૫૧
૧૩ શ્રી છીપાપોળ દરીયાપુરી આઠકોટી સ્થા જૈન સંઘ હા શેઠ ચંદુલાલ અચરતલાલ	૨૫૧
૧૪ શાહ ચીનુભાઈ બાલાભાઈ C/o શાહ બાલાભાઈ મહાસુખલાલ	૨૫૧
૧૫ શાહ ભાઈલાલ ઉજમગી	૨૫૧
૧૬ શ્રી સુખલાલ ડી શેઠ હા ડો કુ સરસ્વતીબેન શેઠ	૨૫૧
૧૭ શ્રી મૌરાર્દ્ર સ્થા જૈન સંઘ હા ગે. કાતિલાલ જીવણલાલ	૨૫૧
૧૮ મોદી નાથલાલ મહાદેવદામ	૨૫૧
૧૯ શાહ મોહનલાલ ત્રીકમલાલ	૨૫૧
૨૦ શ્રી છકોટી સ્થા જૈન સંઘ હા શેઠ પોચાલાલ પિતાબરદાસ	૨૫૧
૨૧ દેશાઈ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે હા ભાઈલાલ અમૃતલાલ	૨૫૧
૨૨ શાહ નવનીતરાય અમુલખરાય	૨૫૧
૨૩ શાહ મણીલાલ આચારામ	૨૫૧
૨૪ શેઠ ચીનુભાઈ સાકરચંદ	૨૫૧
૨૫ શાહ વરજીવનદાસ ઉમેદચંદ	૨૫૧
૨૬ શાહ રજનીકાંત કસ્તુરચંદ	૨૫૧

- ૯૦ સ્વ મહાસતી શ્રી ધનદેવીજી મ સા ના સ્મરણાર્થે સ્વ ખૂબચદજી
સખવાલના ધર્મપત્ની શ્રીમતી જયદેવી તરફથી (મહાસતીજી
શ્રી સુદર્શનામતિજી તથા કુલમતીજીના ઉપદેશથી) દિલ્હી ૫૦૧
- ૯૧ શ્રીમાન લાલાજી કપૂરચદજી બોથરાના ધર્મપત્ની શ્રીમતી વસતદેવી
હ લાલા રાજમલજી હેમચદજી તરફથી (મહાસતીજી શ્રી
સુદર્શનામતિજી તથા કુલમતિજી મહાદેવીના ઉપદેશથી) દિલ્હી ૫૦૧
- ૯૨ સ્વ મહાસતિજી શ્રી દ્રૌપતાદેવીજી મ સા ના સ્મરણાર્થે
શ્રી એસ એસ જૈન મહિલા સઘ તરફથી (અનેક ગુણાલકૃત
મહાસતિજી શ્રી મોહનદેવીજી મ સા ની પ્રેરણાથી) દિલ્હી ૫૦૧
- ૯૩ સ્વ લક્ષ્મીચદજી ના સ્મરણાર્થે નગિનાદેવી સુજતીના તરફથી હસ્તે
સઘવી હેમ તકુમાર જૈન દિલ્હી ૫૦૧
- ૯૪ સ્વ પિતાશ્રી લાલા જવેરી ઘત્નોમલજી સુજતી ના સ્મરણાર્થે
હસ્તે શ્રીમતી નગીનાદેવી દિલ્હી ૫૦૧
- ૯૫ લાલાજી કસ્તુરચન્દજી ખુશાલચદજી સચેતી હ જ્ઞાનચદજી
ખુશાલચદજી સચેતી અલવર ૫૦૧
- ૯૬ સ્વ પૂજ્ય પિતાશ્રી હુર્લંબજી સોમચદ દક્તરી
હ ગૌરીશંકર હુર્લંબજી દક્તરી મુબઈ ૫૦૦

૫૨ શેઠ હીંગણ ડગનાથજીના સ્મરણાર્થે હા વાગમલજી ડગનાથજી	૩૦૧
૫૩ શેઠ મણીલાલ બોધાભાઈ	૨૫૧
૫૪ પટવા સુમેરમલજી અનોપચદજી જોધપુરવાળા	૩૦૧
૫૫ સ્વ માણેકલાલ વનમાળીદાસ શેઠના સ્મરણાર્થે	
હા ગમણલાલ માણેકલાલ	૨૫૧
૫૬ સ્વ શાહ ધનરાજજી જેમગજજીના સ્મરણાર્થે	
હા કનૈયાલાલ ધનરાજજી	૩૦૧
૫૭ શ્રી માંગપુર ન આ કો ન્યા જૈન મઘ	
હા ગાહ સમણલાલ લગુભાઈ	૨૫૧
૫૮ દોશી હજીવનદાસ જીવગજ તવા લક્ષ્મીબાઈ લહેન્દ્રદના સ્મરણાર્થે	
હા દોશી મનહરલાલ કરગનદાસ મુળીવાળા	૨૫૧
૫૯ શાહ પુનનચદ જોડેચદ	૨૫૧
૬૦ શ્રીચુત ચતુરભાઈ નદલાલ	૨૫૧
૬૧ શ્રીચુત અમૃતલાલ ઈન્દ્રલાલ મહેતા	૨૫૧
૬૨ શાહ જાદવજી મોહનલાલ તવા શાહ ચીમનલાલ અમુલખભાઈ	૨૫૧
૬૩ અ મા બેન લાલુબેન મગનલાલ હા શાહ અમૃતલાલ ધનજીભાઈ	
વઢવાણુ શહેરવાળા	૩૦૧
૬૪ અ મૌ બેન કાન્તાબેન ગોરધનદાસ (ચાદમુનિના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૬૫ દોશી કુલચંદ સુખલાલભાઈ બોટાદવાળાના સ્મરણાર્થે	
હા દોશી છબીલદાસ કુલચંદભાઈ	૨૫૧
૬૬ લાલાજી ગમકુવરજી જન	૨૫૧
૬૭ શેઠ છોટાલાલ ગુલાબચંદ પાલનપુરવાળા	૨૫૧
૬૮ શાહ ધીરજીલાલ મોતીલાલ	૨૫૧
૬૯ સઘવી સૂર્યકાંત ચુનીલાલ સ્મરણાર્થે	૨૫૧
હા સઘવી જીવણલાલ ચુનીલાલ	૨૫૧
૭૦ ભાવમાન મોહનલાલ અમુલખગાય	૨૫૧
૭૧ મહેતા મૂળચંદ મગનલાલ	૨૫
૭૨ વૈધ નરસિંહદાસ ચાકરચંદના ધર્મપત્ની દેવાભાઈના સ્મરણાર્થે	
હા હરીલાલ નરસિંહદાસ	૨૫૧
૭૩ શાહ કુલચંદભાઈ મુલચંદ હા હમમુખભાઈ કુલચંદભાઈ	૨૫૧
૭૪ શેઠશ્રી મિશ્રાલાલજી જવાહીરલાલજી ખરડીયા	૨૫૧
૭૫ શાહ લલ્લુભાઈ મગનભાઈ ચૂડાવાળા હા જયવંતલાલ લલ્લુભાઈ	૩૦૧

૨૭ સઘવી જીવણુલાલ છગનલાલ	૨૫૧
૨૮ શાહ શાતિલાલ મોહનલાલ ધાગધાવાળા	૨૫૨
૨૯ અ સૌ બેન રતનબેન નાદેયા હા શેઠ ધુલાજી ચ પાલાલજી	૨૫૬
૩૦ શાહ હરિલાલ જેઠાલાલ ભાડલાવાળા	૨૫૧
૩૧ શ્રી સરમપુર દરીયાપુરી આઠ કોટી સ્થા જૈન ઉપાશ્રય હા ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલ	૨૫૧
૩૨ શેઠ પુખરાજજી સમતીરામજી પુનમિયા માદળીવાળા	૨૫૧
૩૩ સ્વ પિતાશ્રી જવાહરલાલજી તથા પૂ ચાચાજી હનરીમલજી બરડીયાના સ્મરણાર્થે હા મુળચંદ જવાહરલાલજી બરડીયા	૨૫૧
૩૪ સ્વ ભાવસાર બખાભાઈ (મ ગળદાસ) પાનાચ દના સ્મરણાર્થે હા તેમના ધર્મ પત્ની પુરીબેન	૨૫૧
૩૫ સ્વ પિતાશ્રી રવજીભાઈ તથા સ્વ માતૃશ્રી મુળીબાઈના સ્મરણાર્થે હા કકલભાઈ કોઠારી	૩૦૧
૩૬ ભાવસાર કેશવલાલ મગનલાલ	૨૫૧
૩૭ શાહ કેશવલાલ નાનચંદ બખડાવાળા હા પાર્વતીબેન	૨૫૧
૩૮ શાહ જીતેન્દ્રકુમાર વાડીલાલ માણેકચંદ રાજસીતાપુરવાળા	૨૫૧
૩૯ શ્રી સાળરમતી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ મણીલાલભાઈ	૨૫૦
૪૦ ભાવસાર છોટાલાલ છગનલાલ	૨૫૧
૪૧ ભાવસાર શકરાભાઈ છગનલાલ	૨૫૧
૪૨ અ મૌ બેન જીવીબેન રતિલાલ હા ભાવસાર રતિલાલ હરગોવિંદદાસ	૨૫૧
૪૩ ભાવસાર ભોગીલાલ જમનાદાસ પાટણુવાળા	૨૫૧
૪૪ સઘવી બાલુભાઈ ડમજશી તથા તેમના ધર્મપત્નીઓ અ સૌ ચ પાબેન તથા વસંતબેન તરફથી	૨૫૧
૪૫ અ સૌ વિદ્યાબેન વનેચંદ દેસાઈ વર્ષીતપ તથા અઠાઈ પ્રસંગે હા જીપેન્દ્રકુમાર વનેચંદ દેસાઈ	૪૧૭
૪૬ શાહ નટવરલાલ ગોહળદાસ	૨૫૧
૪૭ અ મૌ સરસ્વતીબેન મણિલાલ છગનલાલ	૩૫૧
૪૮ અ સૌ કકુબેન (ભાવમાર ભોગીલાલ છગનલાલના ધર્મપત્ની)	૩૦૬
૪૯ અ મૌ અવિતાબેન (જયતીલાલ ભોગીલાલના ધર્મપત્ની)	૨૫૧
૫૦ અ સૌ શાતાબેન (દીનુભાઈ ભોગીલાલના ધર્મપત્ની)	૨૫૧
૫૧ અ સૌ સુનદાબેન (રમણુભાઈ ભોગીલાલના ધર્મપત્ની)	૨૫૧

૬૭ અ સૌ લીલાવતી ધીરજલાલ મહેતા	
C/o ડા ધીરજલાલ ત્રીકનલાલ મહેતા	૩૦૧
૬૮ શેઠ રાજમલજી ઘાસીલાલજી કેઠારી કેશીથલવાળા	૨૫૧
૬૯ શેઠ ચુનીલાલ ભગવાનજી C/o રતીલાલ ચુનીલાલ	૨૫૧
૧૮૦ લાગ્યલતી અરવીદકુમાર C/o અરવીદકુમાર સકરાભાઈ ભાવસાર	૨૫૧
૧૦૧ અ મૌ ચચળબેન મનસુખલાલ	
હા મનસુખલાલ જેઠાલાલ રૂપેરા	૨૫૧
૧૦૨ સ્વ આસીબાઈ તથા શેઠ વસ્તીગલજી ભોમાજીના સ્મરણાર્થે	
હા શેઠ મી શ્રીમલજી દેવચંદજી ચોસવાલ કેરુવાળા	૨૫૧
૧૦૩ સ્વ શેઠ કીશનમલજી માડોતના સ્મરણાર્થે	
હા શરિમલજી કીશનમલજી સોજતવાલ	૨૫૧
૧૦૪ સ્વ શેઠ વકતાવરમલજીના સ્મરણાર્થે	
હા શેઠ ધીસાલાલજી મુકનરાજજી શીયારીયા (જોધપુરવાલા)	૨૫૧
૧૦૫ શાહ મહાસુખલાલ ભાઈલાલ (સદાનદી પડિત મુનિશ્રી	
ઠોટાલાલજી મહારાજના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૧૦૬ અ મૌ કાતાબેન કાળીદાસ C/o કુમાર બુક બાઈડીંગ વર્ક્સ	૨૫૧
૧૦૭ સ્વ, શેઠ હીમતલાલ મગનલાલના સ્મરણાર્થે તેમના	
સુપુત્રો મેમર્સ દ્વારકાદાસ એન્ડ બ્રધર્સ તરફથી	૩૦૧
૧૦૮ અ સૌ કાતાબેનના સ્મરણાર્થે	
હા ભાવસાર નાગરદાસ હરજીવનદાસ	૨૫૧
૨૦૯ શ્રી ઉમેશચંદ ઠાકરશી C/o M/s શુ ટી ગોપાણી એન્ડ સન્સ	૩૫૧
૧૧૦ પૂ માતુશ્રીના સ્મરણાર્થે હા ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલ	૨૫૧
૧૧૧ શાહ શાંતિલાલ મોહનલાલ	૨૫૧
૧૧૨ સરસ્વતી પુસ્તક બહાર પ્રજ્ઞદાસભાઈ મહેતા	૨૫૧
૧૧૩ સરસ્વતી પુસ્તક બહાર હા શાહ ભુરાલાલ ટાળીદાસ	૨૫૧
૧૧૪ સ્વ પિતાશ્રી મોતીલાલજીના સ્મરણાર્થે	
હા મહેતા રણજીતલાલજી મોતીલાલજી ઉદેપુરવાળા	૨૫૧
૧૧૫ શેઠ પરસોતમદાસ અમરશીના ધર્મપત્ની સ્વ કુસુમબેનના	
સ્મરણાર્થે તથા અ સૌ સવીતાબેનના માસખમણના નિમિત્તે	
હા સોમચંદ પરસોતમદાસ (પોર્ટ સુદાનવાળા)	૩૦૧

- ૭૬ કુમારી પુખાબેન હીરાલાલ (ચાદ મુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૭૭ શાહ મણીલાલ ઠાકરશી હા કમળાબેન મણીલાલ લખતરવાળા
(ચાદ મુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૭૮ મીસ નલીનીબેન જયતીલાલ ૨૫૧
- ૭૯ સ્વ ઉમેદરામ ત્રાલુવનદામના ધર્મપત્ની કાશીબાઈના સ્મરણાર્થે
હા શાંતલાલ ઉમેદરામ (ચાદમુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૮૦ સ્વ ભાવસાર મોહનલાલ છગનલાલના ધર્મપત્ની દિવાળીબાઈના
સ્મરણાર્થે હા રતીલાલ માણેકલાલ (ચાદ મુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૮૧ મહેતા દેવીચદ્દલ પ્રબચદ્દલ ધોડા ગઠસીયાણાવાળાના સ્મરણાર્થે
હા મહેતા ચુનીલાલ હરમાનચદ ૨૫૧
- ૮૨ ઘાસીલાલજી મોહનલાલજી કેઠારી O/o લક્ષ્મી પુસ્તક ભંડાર ૨૫૧
- ૮૩ સ્વ શેઠ નાથાલાલ રતનાભાઈ માફતીયાના સ્મરણાર્થે
પુનાબેન તરફથી હા કરશનભાઈ (ચાદમુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૮૪ શાહ મણીલાલ છગનલાલ ૨૫૧
- ૮૫ ભાવસાર જયતીલાલ ભોગીલાલ ૨૫૧
- ૮૬ ભાવસાર દિનુભાઈ ભોગીલાલ ૨૫૧
- ૮૭ ભાવસાર રમણુલાલ ભોગીલાલ ૨૫૧
- ૮૮ ભાવસાર ઈનુભાઈ સાકરચદ ૨૫૧
- ૮૯ શેઠ ભેરૂમલજી સાહેબ જોધપુરવાળા ૨૫૧
- ૯૦ સ્વ બેનાણી વર્ધમાન રામજીભાઈ કુદણીવાળાના સ્મરણાર્થે
હા શાંતિલાલ વર્ધમાન ૨૫૧
- ૯૧ સ્વ શાહ કચરાભાઈ લહેરાભાઈના સ્મરણાર્થે
હા શાંતિલાલ કચરભાઈ ૨૫૧
- ૯૨ એક સ્વધર્મી બધુ હા શાહ રીખભદ્રાસજી જયતિલાલજી ૨૫૧
- ૯૩ જી સૌ સરસ્વતીબેન મણીલાલ ચતુરભાઈ શાહ
(મદાનદી છોટાલાલ મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૯૪ ચીમનલાલ મણીલાલ શાહ (દરીયાપુરી સમ્રદાયના પૂ તપસ્વી
મહારાજશ્રી માણેકચદ્દલના શિષ્ય મુનિશ્રી મગનલાલજી
મહારાજશ્રીના સ્મરણાર્થે) ૨૫૧
- ૯૫ બેન જેકુવર મજલાલ પારેખ ૨૫૧
- ૯૬ પુનમચદ્દલ જવાહીરલાલ બરાડીયા ૨૫૧

આકોલા

શેઠ કચનલાલભાઈ રાઘવજી અજમેરા C/o મેસર્સ અજમેરા
પ્રધર્સ એન્ડ કુ (પૂ મદાનદી મુનિશ્રી છોટાલાલજી મહારાજના ઉપદેશથી) ૨૫૧

ઈગતપુરી

૧ શેઠ પન્નાલાલ લખીચંદ જૈન ૨૫૧

ઈન્દોર

૧ અ સૌ યેન દયાબેન મોહનલાલ દેમાઈ જેતપુરવાળા
(અ સૌ યેન વિદ્યાબેનના વર્ષાંતિ નિમિત્તે)

હા અરવિંદકુમાર તથા જીતેન્દ્રકુમાર ૨૫૧

૨ શ્રીચુત ભાઈલાલ છગનલાલ તુરખીયા ૩૫૧

ઉદયપુર

૧ શેઠ રણજીતલાલજી મોતીલાલજી હિંગડ ૨૫૧

૨ શ્રીમતી સોહીનીબાઈ C/o રણજીતલાલજી મોતીલાલજી હિંગડ ૨૫૧

૩ અ સૌ યેન ચ દ્રાવતી તે શ્રીમાન્ બહોતલાલજી નાહરના
ધર્મપત્ની, હા શેઠ રણજીતલાલજી મોતીલાલજી હિંગડ ૨૫૧

૪ શેઠ છગનલાલજી બાગેચા ૨૫૧

૫ શેઠ મગનલાલજી બાગેચા ૨૫૧

૬ સ્વ શેઠ કાળુલાલજી લોઢાના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ દોલતમિહજી લોઢા ૨૫૧

૭ સ્વ શેઠ પ્રતાપભલજી સાબલાના સ્મરણાર્થે
હા પ્રાણુલાલ હીંગલાલ માખલા ૨૫૧

૮ શેઠ ભીમરાજજી યાવરચંદજી બાફણા ૨૫૧

૯ શ્રીચુત સાહેબલાલજી મહેતા ૩૦૧

૧૦ શેઠ પન્નાલાલજી ગણેશલાલજી હીંગડ ૨૫૧

૧૧ શેઠ દીપચંદજી પન્નાલાલજી લોઢા ૨૫૧

૧૨ શેઠ કમતૂનચંદજી નાફમલજી ૨૫૧

૧૩ શ્રી યૂ એલ કોઠારી ૩૦૧

૧૪ બાપૂ પરશુરામ છગનલાલજી શેઠ (ગોગુન્દાવાલા) ૨૫૦

ઉપલેટા

૧ શેઠ જેઠાલાલ ગોરધનદાસ ૨૫૧

૧૧૬ શ્રીમાન જોરાવરમલજી ધર્મચંદ્રજી ડુંગરવાલ	
રાજીજી કાકેરડાવાળા (મુનિશ્રી માગીલાલજીના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૧૧૭ ડૉ. ધનજીભાઈ પુરસોત્તમદાસ	૨૫
૧૧૮ સરસ્વતી પુસ્તકલ ડાર	૩૫૧
૧૨૦ સરસ્વતી પુસ્તક લ ડાર	૩૫૧
૧૨૧ શેઠ ગેરિલાલજી સુગનલાલજી ઉદેપુરવાળા	૨૫૧
૧૨૨ શેઠ કનૈયાલાલજી સુરાણી પીપલોદાવાળા	૨૫૨
૧૨૩ કામદાર વાડીલાલ રતીલાલ (સાબરમતી)	૨૫૨
૧૨૪ કુમારી અપાબેન ભોગીલાલ ભાવસાર	૨૮૦
૧૨૫ કુમારી ઉષાબેન જયતીલાલ ભાવસાર	૨૫૧
૧૨૬ કુમારી અદ્રાબેન જયતીલાલ ભાવસાર	૨૫૧
૧૨૭ કુમારી જયશ્રી રમણુલાલ ભાવસાર	૨૫૧
૧૨૮ શાહુ અખાલાલ ડાહ્યાભાઈ	૩૫૧
૧૨૯ ખરડિયા આદમદલજી જવાહીરલાલજી	૨૫૧

અમલનેર

૧ શાહુ નાગરદાસ વાઘજીભાઈ	૨૫૧
૨ શ્રી સ્વા. જૈન સઘ હા. શાહુ ગાડાલાલ ભીખાલાલ	૨૫૧

અજમેર

૧ શેઠ ભુરાલાલ મોહનલાલ ડુંગરવાલ	૨૫૧

અદ્યર

૧ શ્રીમતી અપાદેવી C/o બુદ્ધામલજી રતનમલજી સચેતી	૨૫૧
૨ આદમદલજી મહાવીરપ્રસાદ પાલાવત	૨૫૧
૩ શ્રીચુત રૂપલકુમાર સુમતિકુમાર જૈન	૨૫૧

આસનસોલ

૧ બાવીશી મણીલાલ અત્રભુજના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની મણીબાઈ તરફથી હા. રસિકલાલ, અનિલકાત, તથા વિનોદરાય	૨૫૧

આટકોટ

૧ મહેતા ચુનીલાલ નારણદાસ	૩૦૧

આણુદ

૧ શેઠ રમણીકલાલ એ કપાસી હા. મનસુખલાલભાઈ	૨૫૧

કઠોર

- ૧ સ્થા જૈન સઘ હા જેસીગભાઈ પોચાલાલ
(માધવસિહજી મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી)
હા કાકોરભાઈ રામચંદ્ર ૨૫૧

કત્રાસગઢ

- ૧ શ્રી શ્વે સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ દેવચંદ અમુલખભાઈ ૨૫૧

કુચાણુ

- ૧ સઘવી કાકરશીભાઈ સઘજીના સ્મરણથી
હા શાહ હીમતલાલ હરખચંદ ૨૫૧

કાનપુર

- ૧ શાહ રમણીકલાલ ગ્રેમચંદ ૩૦૦

કુદણી-(આટકોટ)

- ૧ દોશી રતીલાલ ટોકરશી ૨૫૧

કોલકી

- ૧ પટેલ ગોવિંદલાલ ભગવાનજી ૨૫૧
૨ પટેલ ખીમજી જેઠાભાઈ વાઘાણી
(તેમના સ્વ સુપુત્ર રામજીભાઈના સ્મરણથી) ૩૦૨

કમ્પાલા

- ૧ સ્વ શેઠ નાનચંદ મોતીચંદ ધાક્ષાવાળાના સ્મરણથી
હા તેમના સુપુત્ર જમનાદાસ નાનચંદ શેઠ ૨૫૧
૨ શ્રીમતી હીરાબેન, રતીલાલ નાનચંદ શેઠ ધાક્ષાવાળા ૨૫૧

કુશાળગઢ

- ૧ શેઠ ચંપાલાલજી દેવચંદજી ૨૫૧

ખાખીનળીયા

- ૧ બાટવીયા ગુલાબચંદ લીલાધર ૪૦૧

૨ સ્વ બેન સતોકબેન કચરા હા ઓતમચ દભાઈ, છોટાલાલભાઈ તથા અમૃતલાલભાઈ વાલજી (કટયાણુવાળા)	૨૫૧
૩ શેઠ ખુશાલચંદ કાનજીભાઈ હા શેઠ પ્રતાપભાઈ	૨૫૧
૪ દોશી વીકૃલજી હરખચંદ	૨૫
૫ સઘાણી મુળશંકર હરજીવનભાઈના સ્મરણાર્થે હા તેમના પુત્રો જયતીલાલ તથા રમણીકલાલ	૨૫૧

ઉમરગાવ રોડ

૧ શાહ મોહનલાલ પોપટલાલ પાનેલીવાળા	૨૫૧

ઓડન કેમ્પ

૧ મહેતા પ્રેમચંદ માણેકચંદના સ્મરણાર્થે હા રાયચંદભાઈ, પોપટલાલભાઈ તથા રસીકલાલભાઈ	૨૫૧
૨ શાહ જગજીવનદાસ પુરુષોત્તમદાસ	૨૫૧
૩ શાહ ગોકળદાસ શામજી ઉદાણી	૨૫૧

કલકત્તા

૧ શ્રી કલકત્તા જૈન સ્થા (ગુજરાતી) સઘ	૨૫૧

કલોલ

૧ શેઠ મોહનલાલ જેઠાભાઈના સ્મરણાર્થે હા શેઠ આત્મારામ મોહનલાલ	૨૫૧
૨ ડો મયાચંદ મગનલાલ શેઠ હા ડો રતનચંદ મયાચંદ	૨૫૧
૩ સ્વ નથાલાલ ઉમેદચંદના સ્મરણાર્થે હા શાહ રતીલાલ નાથાલાલ	૨૫૧
૪ શેઠ મણીલાલ તલકચંદના સ્મરણાર્થે હા મારકુતીયા ચંદુલાલ મણીલાલ	૨૫૧
૫ સ્વ શ્રીચુત વાડીલાલ પરશોત્તમદાસના સ્મરણાર્થે હા ઘેલાભાઈ તથા આત્મારામભાઈ	૨૫૧
૬ શાહ નાગરદાસ કેશવલાલ	૨૫૧
૭ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ આત્મારામભાઈ મોહનલાલભાઈ	૨૫૧

કડી

૧ શ્રી સ્થા દરિયાપુરી જૈન સઘ હા ભાવસાર દામોદરદાસભાઈ ઇશ્વરલાલભાઈ	૨૫૧
૨ પાર્વતીબેન C/o જેસીગભાઈ ઇશ્વરલાલભાઈ	૨૫૧

ગોડલ

- ૧ સ્વ બાબડા વચ્છરાજ તુલસીદાસના ધર્મપત્ની કમળબાઈ
તરફથી હા માણેકચ દલાઈ તથા કપુરચ દલાઈ ૨૫૧
- ૨ પીપળીયા લીલાધર દામોદર તરફથી તેમના ધર્મપત્ની અ સૌ
લીલાવતી સાકરચ દ કોઠારીના ખીન્ત વર્ધીતપત્ની ખુશાલીમા ૩૦૧
- ૩ કામદાર બુઠાલાલ કેશવજીના સ્મરણાર્થે હા
હરીલાલ બુઠાલાલ કામદાર ૩૦૧
- ૪ સ્વ કોઠારી કૃપાશ કર માણેકચ દના સ્મરણાર્થે
હા તેમના ધર્મપત્ની પ્રભાકુવરબેન ૨૫૧
- ૫ કોઠારી ગુલાબચ દ રાયચ દ રગુનવાળા ૨૫૧
- ૬ જસાણી રૂગનાથભાઈ નાનજી હા. ચુનીલાલભાઈ ૨૫૧
- ૭ માસ્તર હકમીચ દ દીપચ દ શેઠ ૨૫૧

ગોદીયા

- ૧ સ્થા જૈન સઘ હા શાહ પ્રેમચ દ છોટાલાલ (શેઠ પોપટલાલભાઈ તરફથી) ૨૫૦

ગોધગ

- ૧ શાહ ત્રીભોવનદાસ છગનલાલ ૩૦૧
- ૨ સ્વ પ્રેમચ દ કાકરશીના સ્મરણાર્થે હા શાહ ચુનીલાલ પ્રેમચ દ ૩૦૧

ઘટકણ

- ૧ શાહ ચંદુલાલ કેશવલાલ ૨૫૧

ઘોલવડ (થાણા)

- ૧ મહેતા ગુલાબચ દ ગભીરમલજી ૩૦૦

ઘોડનદી

- ૧ શેઠ ચંદ્રભાણ શેભાચ દ ગાદીયા ૨૫૧

ચુડા

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા રતીલાલ મગનલાલ ગાધી ૨૫૧

ચોટીલા

- ૧ શાહ વનેચ દ જોઠાલાલ શ્રી સ્થા જૈન મઘને લેટ ૩૦૧

ખારાઘોડા

- ૧ સ્વ પિતાશ્રી હરજીવનદાસ લાલચદ શાહ તથા
સ્વ અસૌ બેન જમકુખાઈ તથા લીલાખાઈના સ્મરણાર્થે
હા નરસિંહદાસ હરજીવનદાસ ૨૫૧
૨ સ્વ શેઠ ઓઘડભાઈ લક્ષ્મીચંદના સ્મરણાર્થે હા ભાઈચંદ ઓઘડભાઈ
ખીચન ૨૫૧
- ૧ શેઠ કીશનલાલ પૃથ્વીરાજ ૩૫૨

ખુરદારોડ

- ૧ ગીરધારીલાલજી સીતારામજી બેડપવાળા ૩૦૦
૨ શેઠ નરસિંહદાસ શાંતિલાલજી ભોરલાવાળા
(મુનિશ્રી આદમલજીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

ખભાત

- ૧ શેઠ માણેકલાલ ભગવાનદાસ ૨૫૧
૨ શેઠ ત્રિભોવનદાસ મગળદાસ ૨૫૧
૩ શ્રી સ્થા જૈન સઘ ૨૫૧
૪ શાહ ચંદુલાલ હરીલાલ ૨૫૧
૫ શાહ સાકરચંદ મોહનલાલ ૨૫૧
૬ શાહ સકરાભાઈ દેવચંદ ૨૫૧
૭ શાહ સુખલાલ દોલતચંદ ૨૫૧
૮ ગ્રામી બાપુલાલ મોહનલાલ ૨૫૧
૯ બેન લલિતા માણેકલાલ ૨૫૧

ગાંધીધામ

- ૧ શાહ મોરારજી નાગજી એન્ડ કું ૨૫૧

ગુદાલા

- ૧ શાહ માલશી ઘેલાભાઈ ૨૫૧

ગુલાબપુરા

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન વર્ધમાન સઘ
હા માગીલાલજી ઉકારમલજી ધનોપવાલા ૨૫૧
૨ શ્રી ઓસવાલ પચાયત હા ગુલાબચંદજી ચોરડીયા ૨૫૧

૪	શાહ રંગીલદાસ પોપટલાલ	૨૫૧
૫	વકીલ મણીલાલ ખેગારભાઈ પુનાતર	૨૫૧

જુનારદેવ

૧	ઘેલાણી ત્રીકમણ લાખાભાઈ	૨૫૧

જુનાગઢ

૧	શાહ મણીલાલ મીઠાભાઈ હા હરિલાલભાઈ (હાટીનામાળીયાવાળા)	૨૫૧

જામજોધપુર

૧	શ્રી સ્વા જૈન મધ હા મહેતા પોપટલાલ માવણભાઈ	૩૮૭
૨	શાહ ત્રીભોવનદાસ ભગવાનજી પાનેલીવાળા	૨૫૧
૩	દોશી માણેકચંદ ભવાન	૨૫૧
૪	પટેલ લાલજી જુઠાભાઈ	૨૫૧
૫	શેઠ ખાવનજી જેઠાભાઈ	૨૫૧
૬	શેઠ વજલાલ ચુનીલાલ	૨૫૧

જેતપુર

૧	કેઠારી ડાલગુમાર વેણીલાલ	૨૫૨
૨	અ સૌ બેન સુરજકુવર વેણીલાલ કેઠારી	૨૫૧
૩	શેઠ અમૃતલાલ હીરજીભાઈ હા નરભેરામભાઈ (જસાપુરવાળા)	૨૫૧
૪	દોશી છોટાલાલ વનેચંદ	૨૫૧

જેતલસર

૧	શાહ લક્ષ્મીચંદ કપૂરચંદ	૨૫૧
૨	ઠામદાર લીલાધર જીવરાજના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની જબકબેન તરદ્વાથી હા શાંતિલાલભાઈ ગોડલવાળા	૨૫૧

જોધપુર

૧	શેઠ નવરતમજી ધનવતસિંહજી	૨૫૦
૨	શેઠ હસ્તીમજી મનરૂપજી સામસુખા	૨૫૧

ચારભુજરોડ

૧ શેઠ માગીલાલજી હીરાચંદ જાળેલ ૩૦૧

જમશેદપુર

૧ દોશી ઝવેરચંદ વલ્લભજી ૨૫૧

જલેસર (બાલાસોર)

૧ સઘવી નાનચંદ પોપટલાલ થાનગઢવાળા ૨૫૧

જયપુર

- ૧ શ્રીમાન હિમતસિંહજી સાહેબ ગલૂડિયા, એડિશનલ કમીશનર
અજમેર ડીવીઝનવાળાના ધર્મપત્ની અ સૌ માણેકકુવરબેન
તરફથી હા ખુશાલસિંહજી ગલૂડિયા ૩૫૧
- ૨ શ્રીમાન શેઠ શીરેમલજી નવલખાના ધર્મપત્ની અ સૌ પ્રેમલતાદેવી ૨૫૧

જસવંતગઢ

૧ શ્રીમાન સુન્દરલાલજી નેમીચંદ તકેસરા ૩૫૧

જામખલાળીયા

- ૧ શેઠ વસનજી નારણજી ૨૫૧
- ૨ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા મહેતા રણછોડદાસ પરમાણુ ૨૫૧
- ૩ સઘવી પ્રાણુલાલ લવજીભાઈ ૨૫૧

જામનગર

- ૧ શાહ છોટાલાલ કેશવજી ૨૫૧
- ૨ વોરા ચીમનલાલ દેવજીભાઈ ૨૫૧
- ૩ ડા સાહેબ પી પી શેઠ ૨૫૦

દિલ્હી

- ૧ લાલાજી પૂર્ણચંદજી જૈન (સેન્ટ્રલ બેંકવાળા) ૩૫૧
- ૨ શ્રીચુત કીશનચંદજી મહેતાબચંદજી ચૌરડીયા
હા શ્રીમતી નગીનાદેવી તથા શ્રીચુત મહેતાબચંદ જૈન ૨૫૧
- ૩ અ સૌ સજ્જનજેન ઇદરમલજી પારેખ ૨૫૧
- ૪ લાલાજી મીઠનલાલજી જૈન એન્ડ મન્સ ૩૦૧
- ૫ લાલાજી ગુલશનલાલજી જૈન એન્ડ મન્સ ૩૦૧
- ૬ બેન વિજયાકુમારી જૈન C/o મહેતાબચંદ જૈન
(વયોવૃદ્ધ મરણ સ્વભાવી કુલમતીજી મહાસતિજીની પ્રેરણાથી) ૨૫૧
- ૭ શ્રીમાન લાલાજી રતનચંદજી જૈન C/o આઈ સી હોઝીયરી ૨૫૧
- ૮ સ્વ ભાભાશ્રીચંદજી ડુંગરીયાના સ્મરણાર્થે રાજસ્થાન ન્યાયાધિકારી
હુકમચંદજી જૈનના સુપુત્ર જીતેન્દ્રકુમાર વકીલના સુપુત્ર અનિલકુમાર
તરફથી લેટ હે વિનયકુમારી ૩૫૧
- ૯ સ્વ લાલા ચ પાલાલજી ચૌરડીયાના સ્મરણાર્થે લાભચંદજી તથા
હીરાલાલજી તરફથી હે શાતાદેવી ૩૫૧
- ૧૦ એક સદ્ગ્રંથસ્થ તરફથી હે મહેતાબચંદજી જૈન ૩૦૧
- ૧૧ એક સ્વધર્મી બધુ તરફથી હસ્તે વિજયાકુમારી બેન ૩૦૧
- ૧૨ બાબુ નિરજન સિંહજી જૈન ૨૫૧
- ૧૩ સ્વ શ્રી વીજયચંદજી પારેખના સ્મરણાર્થે લાલા પૂર્ણચંદજી
રતનલાલજી પારેખના વતી હસ્તે શ્રીમતી પ્રેમાદેવી તરફથી શાત
સ્વભાવી મહામતિજી શ્રી કુલમતિજી મ ના ઉપદેશથી ૩૫૧

ધ્રાફ્ટ

- ૧ શેઠ મણીલાલ જેચ દલાઈ ૨૫૧

ધાર

- ૧ શેઠ સાગરમલજી પનાલાલજી ૨૫૧

ધાગધ્રા

- ૧ ભાવદીક્ષિત અ સૌ રૂપાળીબેન હિમતલાલ સઘવીની તપશ્ચર્યાથે
સઘવી ચીમનલાલ પરસોતમદાસ સઘવી તરફથી ૩૦૫

- ૩ શેઠ પુખરાજી પદમરાજી લડારી ૨૫૧
 ૪ શેઠ વસ્તીમલજી આનદમલજી સામસુખા ૨૫૧

જેરાવરનગર

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ ચપકલાલ ધનજીભાઈ ૨૫૧

ઝરીયા

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ કનૈયાલાલ ખી મોદી ૨૫૧

ડોડાયયા

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન સઘ ૨૫૦

ઢસા

- ૧ શ્રી ઢસાગામ સ્થા જૈન સઘ હા એક સદગ્રહસ્થ તરફથી ૨૫૧
 ૨ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા બગડિયા નરભેરામ જેઠાલાલ (ઢસા જ કશન) ૨૫૦

તાસગાવ

- ૧ સ્વ ચુનીલાલજી દુગડના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની
 ઢોઢુખાઈના તરફથી હા શેઠ રામચંદજી ૩૫૧

થાનગઢ

- ૧ શાહ ઠાકરશીભાઈ કરશનજી ૨૫૧
 ૨ શેઠ જેઠાલાલ ત્રીભોવનદાસ ૨૫૧
 ૩ શાહ ધારશીભાઈ પાશવીરભાઈ હા સુખલાલભાઈ ૨૫૧
 ૪ હસાળેન અરવીંદ હા ભાઈ રવીચંદ માણેકચંદ ૩૦૧

દહાણુરોડ

- ૧ શાહ હરજીવનદાસ એવડ ખધાર (કરાચીવાળા) ૨૫૧

દાહોદ

- ૧ શેઠ માણેકલાલભાઈ ખેગારજી ૨૫૧

નારાયણ ગામ

- ૧ શેઠ મોતીલાલજી હીરાચંદજી ચોરડીયા બોરીવાળા ૨૫૧

ન દુરખાર

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ પ્રેમચંદ ભગવાનલાલ ૨૫૦

નાગોર

- ૧ શ્રીપાલભાઈ એન્ડ કુ હા સાગરમલજી લુકડ ડેરવાળા તરફથી ૨૫૧

પાલનપુર

- ૧ બેન લક્ષ્મીભાઈ હા મહેતા હરિલાલ પિતાબરદાસ ૨૫૧
૨ લોકાગચ્છ સ્થા જૈન પુસ્તકાલય હા કેશવલાલ જી શાહ ૨૫૧

પાણસાણા

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શાહ છોટાલાલ પૂજભાઈ ૨૫૧

પાલેજ

- ૧ સ્વ મનસુખલાલ મોહનલાલ સઘવીના સ્મરણાર્થે
હા ભાઈ ધીરજલાલ મનસુખલાલ ૩૦૧

પ્રાતીજ

- ૧ સ્થા જૈન સઘ હા શ્રીચુત અખાલાલ મહાસુખરામ ૨૫૦

પૂના

- ૧ શેઠ ઉત્તમચંદજી કેવળચંદજી ધોડા ૨૫૧

ફાલના

- ૧ મહેતા પુખરાજજી હસ્તીમલજી સાદડીવાલા ૩૦૧
૨ મહેતા કુદનમલજી અમરચંદજી સાદડીવાલા ૨૫૧

૨ સઘવી નરસિંહદાસ વખતચંદ	૩૦૧
૩ શ્રી સ્થા જેન મોટા સઘ હા મગળજી જીવરાજ	૨૫૧
૪ ઠકકર નારણદાસ હરગોવિંદદાસ	૨૫૧
૫ કોઠારી કપુરચંદ મગળજી	૨૫૧

ધોરાજી

૧ મહેતા પ્રભુદાસ મુળજીભાઈ	૩૫૧
૨ અ સો બચીએન બાબુભાઈ	૨૫૧
૩ ધી નવસૌરાષ્ટ્ર ઓઈલ મીલ પ્રા લીમીટેડ	૨૫૧
૪ સ્વ રાયચંદ પાનાચંદના સ્મરણાર્થે હા ચીમનલાલ રાયચંદ શાહ	૩૦૧
૫ ગાધી પોપટલાલ જ્યેષ્ઠભાઈ	૨૫૦
૬ દેશાઈ છગનલાલ ડાહ્યાભાઈ લાઠવાળાના ધર્મપત્ની દિવાળીએન તરફથી હા કુમારી હસુમતી	૨૫૧
૭ અક સદ્ગ્રહસ્થ હા મહેતા પ્રભુદાસ મુળજીભાઈ	૨૫૧
૮ શેઠ દલપતરામ વસનજી મહેતા	૨૫૧
૯ સ્વ પિતાશ્રી ભગવાનજી કચરાભાઈના તથા ચિ હસાના સ્મરણાર્થે હા પટેલ દલીચંદ ભગવાનજી	૩૦૧
૧૦ મહેતા હેમચંદ કાળીદાસ જામખ ભાળીયાવાળા	૨૫૧

ધ ધુકા

૧ શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઈ	૨૫૧
૨ સ્વ ગુલાબચંદભાઈના સ્મરણાર્થે હા વોરા પોપટલાલ નાનચંદ	૨૫૧
૩ શ્રી ચત્રભુજ વાઘજીભાઈ વસાણી	૨૫૧

ધુલિયા

૧ શ્રી અમોલ જેન જ્ઞાનાલય હા શેઠ કનૈયાલાલ છાજેડ	૨૫૧

નડીયાદ

૧ શાહ મોહનલાલ ભુરાભાઈ	૨૫૧

બેગલોર

૧	બાટવીયા વનેચ દ અમીચ દ, મહાવીર ટેક્સટાઈલ સ્ટોર તરફથી ભાઈ ચન્દ્રકાન્તના લગ્નની ખુશાલીમા	૩૦૨
૨	શેઠ કીશનલાલજી કુલચંદજી સાહેબ	૨૫૧
૩	અજમેરા છોટાલાલ માનસિંગ	૩૫૧

બોટાદ

૧	સ્વ વસાણી હરગોવિંદદાસ જગનલાલના સ્મરણાર્થે હા તેમના ધર્મપત્ની જગલબેન	૨૫૧

બોહેલી

૧	શાહ પ્રવીણચંદ્ર નરસિંહદાસ સાણુ દવાળા	૨૫૧
૨	શાહ ગીરધરલાલ સાકરચંદ	૨૫૧

ભાણુવડ

૧	શેઠ જ્યેષ્ઠભાઈ માણેકચંદભાઈ	૩૫૨
૨	સઘવી માણેકચંદ માધવજી	૨૫૧
૩	શેઠ લાલજી માણેકચંદ લાલપુરવાળા	૨૫૧
૪	શેઠ રામજી જીણાભાઈ	૨૫૧
૫	શેઠ પદ્મશી ભીમજી ફેફરીયા	૨૫૧
૬	ફેફરીયા ગાડાલાલ કાનજીભાઈ હા અ સૌ શાતાબેન વસનજી	૨૫૧
૭	સ્વ મહેતા પૂનમચંદ ભવાનના સ્મરણાર્થે હા તેમના ધર્મ પત્ની દિવાળીબેન લીલાધર (શુદાવાળા)	૨૫૧

ભાવનગર

૧	સ્વ કુવરજી બાવાભાઈના સ્મરણાર્થે હા શાહ લહેરચંદ કુવરજી	૩૦૧

ભાદરજી

૧	શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા પટેલ મુલાભાઈ ઝવેરભાઈ	૨૫૧

અગસરા

- ૧ શેઠ પોપટલાલ રાઘવજી રાઈડીવાળા
હા નાનચદ ગ્રેમચદ શાહ ૨૫૧
- ૨ સ્વ માતુશ્રી જબકળાઈના સ્મરણાર્થે
હા દેશાઈ વૃજલાલ કાળીદાસ ૨૫૧

ખરવાળા-ઘેલાશા

- ૧ સ્વ મોહનલાલ નરસિ હદાસના સ્મરણાર્થે
હા તેમના ધર્મપત્ની સુરજબેન મોરારજી ૨૫૧

ખદનાવર

- ૧ શ્રી વર્ધમાન સ્થા જૈન શ્રાવક સઘ હા મિશ્રીલાલ જૈન વકીલ ૨૫૧

ખાલોતરા

- ૧ શાહ જેઠમલજી હસ્તીમલજી ભગવાનદાસજી ભણસારી ૨૫૧

ખીદડા

- ૧ શાહ કાનજી શામજીભાઈ ૨૫૧

ખિકાનેર

- ૧ શેઠ ભેરૂદાનજી શેઠીયા ૨૫૪

ખેરાળ

- ૧ શેઠ ગાગજી કેશવજી (જ્ઞાનભ ડાર માટે) ૨૫૧

ખેલારી

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ હનરીમલજી હસ્તીમલજી રાઠા ૨૫૧

ખેરમો

- ૧ શ્રી ખેરમો સ્થા જૈન સઘ હા મહેતા નવલચદ હાકેમચદ ૨૫૧

માંડવા

- ૧ શ્રી માડવા સ્થા જૈન સઘ
હા અ સૌ કચનગૌરી રતીલાલ ગોસલીયા (ગઢડાવાળા) ૨૫૧

માલેગાવ

- ૧ શ્રી સ્થા. જૈન સઘ હા કુતેલાલ, માલુ જૈન
માગરોલ ૨૫૧

- ૧ શાહ ત્રીલોવનદાસ નાનજી ૨૫૦
૨ દોશી ગીરધરલાલ જેઠાલાલ ૨૫૦

સુખઈ તથા પરાઓ

- ૧ સ્વ શ્રી પિતાશ્રી કુદનમલજી મોતીલાલજી મુથાના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ મોતીલાલજી જીખરમલજી (અહમદનગરવાળા) ૨૫૧
- ૨ વર્ધમાન સ્થા જૈન સઘ હા કામદાર રૂપચંદ શીવલાલ (અ ઘેરી) ૨૫૧
- ૩ અ સૌ કમળાબેન કામદાર હા કામદાર રૂપચંદ શીવલાલ (અ ઘેરી) ૨૫૧
- ૪ સ્વ માતુશ્રી કડવીબાઈના સ્મરણાર્થે હા તેમના પૌત્ર
હુકમીચંદ તારાચંદ દોશી (અ ઘેરી) ૨૫૧
- ૫ શાહ હરજીવન કેશવજી ૨૫૧
- ૬ શાહ રમણીકલાલ કાળીદાસ તથા અ સૌ કાન્તાબેન રમણીકલાલ ૨૫૧
- ૭ સઘવી હિંમતલાલ હરજીવનદાસ ૨૫૧
- ૮ વોરા પાનાચંદ સઘજીના સ્મરણાર્થે
હા ત્રબકલાલ પાનાચંદ એન્ડ બ્રધર્સ ૨૫૧
- ૯ શાહ રામજી કરશનજી ધાનગઢવાળા ૨૫૧
- ૧૦ સ્વ જટાશંકર દેવજીભાઈ દોશીના સ્મરણાર્થે
હા રણુછોડદાસ (બાણુલાલ) જટાશંકર દોશી ૩૦૧
- ૧૧ ઘેલાણી વલ્લભજી નરભેરામ હા નરસી હદાસ વલ્લભજી ૨૫૧
- ૧૨ કપાસી મોહનલાલ શીવલાલ ૨૫૧
- ૧૩ શાહ ત્રીલોવનદાસ માનસિંગભાઈ દોઢીવાળાના સ્મરણાર્થે
હા શાહ હરખચંદ ત્રિલોવનદાસ ૨૫૧
- ૧૪ ખેતાણી મણીલાલ કેશવજી (વડીયાવાળા) ઘાટકોપર ૨૫૧
- ૧૫ સ્વ પિતાશ્રી શામજી કદ્યાણુજી ગોડલવાળાના સ્મરણાર્થે
હા મજલાલ શામજી બાવીસી ૩૦૧
- ૧૬ શાહ રવિચંદ સુખલાલભાઈ (દાદર) ૩૫૧

ભીલવાડા

૧	શ્રી શાંતિ જૈન પુસ્તકાલય હા ચાદમલજી માનમલજી સ ધવી	૨૫૧
૨	શેઠ ભીમરાજજી મીશ્રીલાલજી	૩૦૧

ભીમ

૧	ચ પકલાલજી જૈન પુસ્તકાલય હા શેઠ ઇગામલજી માગીલાલજી	૨૫૧

ભુસાવલ

૧	શેઠ રાજમલજી નદલાલજી ચેરીટેબલટ્રસ્ટ	૨૫૧

ભોજાય

૧	જ્ઞાન મદિરના સેક્રેટરી શાહ કુવરજી જીવરાજ	૨૫૧

મદ્રાસ

૧	શેઠ મેઘરાજજી દેવીચદજી મહેતા	૨૫૧
૨	મહેતા મણીલાલ ભાઈચદ	૨૫૧
૩	મહેતા સુરજમલ ભાઈચદ	૨૫૧
૪	મહેતા બાપાલાલ ભાઈચદ	૨૫૧

મનોર

૧	શાહ શેરમલજી દેવીચદજી જશવતગઢવાળા હા પૂનમચદજી શેરમલજી બોલ્યા	૨૫૧

માનકુવા

૧	સ્વ મહેતા કુવરજી નાથાલાલના સ્મરણાર્થે હા તેમના ધર્મપત્ની કુવરબાઈ હરખચદ (માનકુવા સ્થા જૈન સઘ માટે)	૨૫૧

માડવી

૧	શ્રી સ્થા છકોટી જૈન સઘ હા મહેતા ચુનીલાલ વેલજી	૨૭૭

૪૪	શેઠ મણીલાલ ગુલાબચંદ	ઘાટકોપર	૨૫૧
૪૫	શેઠ હગનલાલ નાનજીભાઈ		૨૫૧
૪૬	શાહ શીવજી માણેકભાઈ		૨૫૧
૪૭	મેમર્મ સવાણી ટ્રાન્સપોર્ટ કુા હા શેઠ માણેકલાલ વાડીલાલ		૨૫૧
૪૮	શાહ નગીનદામ કદયાણજી (વેરાવળવાળા)		૨૫૧
૪૯	મહેતા રતીલાલ ભાઈચંદ		૨૫૧
૫૦	શાહ પ્રેમજી હીરજી ગાલા		૨૫૧
૫૧	બેન કેશરભાઈ ચંદુલાલ જેર્મીંગભાઈ શાહ		૨૫૧
૫૨	પારેખ ચીમનલાલ લાલચંદ સાયલાવાળાના ધર્મપત્ની અ સૌ ચંચળબાઈના સ્મરણાર્થે હા મારાભાઈ ચીમનલાલ		૨૫૧
૫૩	ધી મરીના મોર્ડન હાઇસ્કુલ ટ્રસ્ટ ફંડ હા શાહ મણીલાલ ઠાકરશી		૨૫૧
૫૪	મહેતા મોટર સ્ટોર્મ હા અનોપચંદ ડી મહેતા		૨૫૧
૫૫	શેઠ રસીકલાલ પ્રભાશંકર મોરખીવાળા તરફથી તેમના માતૃશ્રી મણીબેનના સ્મરણાર્થે		૩૦૧
૫૬	શ્રીચુત જસવંતલાલ ચુનીલાલ વોરા		૨૫૦
૫૭	શાહ કુંવરજી હુસરાજ		૨૫૧
૫૮	દડીયા જેસીગલાલ ત્રીકમજી		૨૫૧
૫૯	મોદી અલેચંદ સુરચંદ રાજકોટવાળા હા ડોમાલાલ અલેચંદ		૨૫૧
૬૦	શાહ જેઠાલાલ ડામરશી ધ્રાગધ્રાવાળા હા શાહ વાડીલાલ જેઠાલાલ		૨૫૦
૬૧	સ્વ પિતાશ્રી ભગવાનજી હીરાચંદ જમાણીના સ્મરણાર્થે હા લક્ષ્મીચંદભાઈ તથા કેશવલાલભાઈ		૩૦૧
૬૨	સ્વ પિતાશ્રી શાહ અબાલાલ પુરુષોત્તમદાસના સ્મરણાર્થે હા શાહ બાપાલાલ અબાલાલ		૨૫૧
૬૩	સ્વ કસ્તુરચંદ અમરશીના સ્મરણાર્થે હા તેમના ધર્મપત્ની ઝવેરબેન મગનલાલ વતી જયતીલાલ કસ્તુરચંદ મશ્કારીયા (ચુડાવાળા)		૨૫૧
૬૪	શેઠ હુગરશી હુસરાજ વીસરીયા		૨૫૧
૬૫	શાહ રતનશા મોણશીની કુા		૨૫૧
૬૬	શેઠ શીવલાલ ગુલાબચંદ મેવાવાળા		૨૫૧
૬૭	શાહ ચંદુલાલ કેશવલાલ		૨૫૧
૬૮	સ્વ પિતાશ્રી વીરચંદ જેસીગ શેઠ લખતરવાળાના સ્મરણાર્થે હા કેશવલાલ વીરચંદ		૨૫૧
૬૯	ચંદુલાલ ઠાનજી મહેતા		૨૫૧

૧૭	સ્વ આશારામ ગીરધરલાલના સ્મરણાર્થે હા શાતિલાલ આશારામ વતી જશવતલાલ શાતિલાલ	૨૫૧
૧૮	ગાધી કાતીલાલ માણેકચંદ	૨૫૧
૧૯	શાહ રવજીભાઈ તથા ભાઈલાલભાઈની કુ (કાદીવલી)	૨૫૧
૨૦	અ સૌ લાહુબેન હા રવજીભાઈ શામજી	૨૫૧
૨૧	સ્વ માતૃશ્રી માણેકભાઈના સ્મરણાર્થે હા શેઠ વલભદાસ નાનજી	૩૦૧
૨૨	એક સદ્ગુણસ્થ હા શેઠ સુદરલાલ માણેકલાલ	૨૫૧
૨૩	શેઠ ખુશાલભાઈ ખેગારભાઈ	૨૫૦
૨૪	શેઠ ચુનીલાલ નરભેરામ વેકરીવાળા	૨૫૧
૨૫	સ્વ માતૃશ્રી ગોમતીબાઈના સ્મરણાર્થે હા શાહ પોપટલાલ પાનાચંદ	૨૫૧
૨૬	કોટેચા જયતીલાલ રણછોડાસ સૌભાગ્યચંદ જુનાગઢવાળા	૨૫૧
૨૭	વેરા ઠાકરશી જસરાજ	૨૫૧
૨૮	કોઠારી સુખલાલજી પુનમચંદજી	(ખારરોડ) ૨૫૧
૨૯	અ સૌ બેન કુદનગૌરી મનહરલાલ સઘવી	૨૫૧
૩૦	કોઠારી રમણીકલાલ કસ્તુરચંદભાઈ	૨૫૧
૩૧	દેશાઈ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે હા દલીચંદ અમૃતલાલ દેસાઈ	૨૫૧
૩૨	સ્વ ત્રિલોચનદાસ ધનપાળ વીછીયાવાળાના સ્મરણાર્થે હા હરગોવિંદદાસ ત્રિલોચનદાસ અજમેરા	૨૫૧
૩૩	તેજભી કુબેરદાસ પાનાચંદ	૨૫૧
૩૪	શેઠ સરદારમલજી દેવીચંદજી કાવેડીયા (સાદકીવાળા)	૨૫૧
૩૫	શેઠ નેમચંદ સ્વરૂપચંદ ખલાતવાળા હા ભાઈ જેઠાલાલ નેમચંદ	૨૫૧
૩૬	શાહ કોરશીભાઈ હીરજીભાઈ	૩૦૧
૩૭	શ્રીમતી મણીબાઈ વૃજલાલ પારેખ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ ફંડ હા વૃજલાલ ફુલ્લજી	૨૫૧
૩૮	દડિયા અમૃતલાલ મોતીચંદ	(ઘાટકોપર) ૨૫૧
૩૯	દોશી ચત્રભુજ સુદરજી	૨૫૧
૪૦	દોશી જુગલકિશોર ચત્રભુજ	૨૫૧
૪૧	દોશી પ્રવિણચંદ ચત્રભુજ	૨૫૧
૪૨	શેઠ મનુભાઈ માણેકચંદ હા ઝાટકીયા નરભેરામ મોરારજી	૨૫૧
૪૩	શાહ કાતીલાલ મગનલાલ	૨૫૧

૯૦	દોશી કુલચંદ માણેકચંદ	,,	૨૫૦
૯૧	શેઠ ચંપકલાલ ચુનીલાલ દાસાવાળા	,,	૨૫૧
૯૨	શ્રી વર્ધનાન સ્થા નૈન શ્રાવક સંઘ હા ગાહુ રવિચંદ સુખલાલ	(ફાદર)	૨૫૧
૯૩	ચાતિલાલ હુગરશી અદાણી	,,	૨૫૧
૯૪	શાહુ કરચન લધુભાઈ	,,	૨૫૧
૯૫	કીશનલાલ મી મહેતા	શીવ ,,	૨૫૧
૯૬	માતુશ્રી છવીબાઈના મ્મરણાયે હા શામણ શીવણ કંઈ શુદ્ધાળાવાળા	ગોંગેગાવ	૨૫૧
૯૭	મ્મ શાહુ રાયશી ડચગલાઈના મ્મરણાયે તેમના ધર્મપત્ની નેણુભાઈ વતી હા. જેઠાલાલ ગાયત્રી	,,	૨૫૧
૯૮	શુશીલાબેન શંકરભાઈ C/o નવીનચંદ વમતલાલ શાહુ વિલેપાલે	,,	૨૫૧
૯૯	બેન ચંદનબેન અમૃતલાલ વારિયા		૨૫૧
૧૦૦	મ્મ ડાળીદાસ જેઠાલાલ ગાહુના મ્મરણાયે હા સુમનલાલ ડાળીદાસ (કાનપુરવાળા)		૩૦૧
૧૦૧	શાહુ ત્રીભોવન ગોપાલણ તવા અ મૌ બેન ડસુબા ત્રીભોવન (સાનગઢવાળા)	શીવ	૨૫૧

સુળી

૧	શેઠ ઉચ્છમશી વીરપાળ હા શેઠ કેશવલાલ ઉચ્છમશી	૩૦૧

મોગળી

૧	દોશી માણેકચંદ સુદનણ	૩૫૧

મોમ્મામ્મા

૧	શ્રીચુત નાથાલાલ ડી મહેતા	૨૫૧
૨	શાહુ દેવગજ પેથરાજ	૨૫૦

મહેમાણા

૧	શાહુ પદમશી સુચંદના મ્મરણાયે હા શિવલાલ પદમશી	૨૫૧

યાદગીરી

૧	શેઠ બાદરમલણ સુજનમલણ બેકર્મ	૨૫૦

- ૭૦ શ્રી વર્ધમાન સ્થા જૈન સઘ
હા કેશરીમલજી અનોપચદજી ગુગલીયા (મલાડ) ૨૫૧
- ૭૧ સ્વ પિતાશ્રી પતુભાઈ મોનાભાઈના સ્મરણાથે
હા શાહ કાનજી પતુભાઈ " ૨૫૧
- ૭૨ અ સૌ પાનખાઈ હા શેઠ પદમશી નરસિંહભાઈ " ૨૫૧
- ૭૩ સ્વ નાગશીભાઈ સેજપાલના સ્મરણાથે રામજી નાગશી " ૩૦૧
- ૭૪ સ્વ ગોડા વણારશી ત્રીભોવનદાસ સરસધવાળાના સ્મરણાથે
હા જગજીવન વણારશી ગોડા " ૨૫૧
- ૭૫ સ્વ કાનજી મુળજીના સ્મરણાથે તથા માતુશ્રી દિવાળીખાઈના
૧૬ ઉપવાસના પારણા પ્રસંગે હા જયતિલાલ કાનજી " ૨૫૧
- ૭૬ શાહ પ્રેમજી માલશી ગગર " ૨૫૧
- ૭૭ શાહ વેલશી જેસીંગભાઈ છાસરાવાળા તરફથી તેમના ધર્મપત્ની
સ્વ નાનખાઈના સ્મરણાથે ૩૦૧
- ૭૮ સ્વ પિતાશ્રી રાયશી વેલશીના સ્મરણાથે " ૩૦૧
હા શાહ દામજી રાયશીભાઈ " ૩૦૧
- ૭૯ શાહ વરજીભાઈ શીવજીભાઈ " ૨૫૧
- ૮૦ શાહ ખીમજી મુળજી પુજી " ૨૫૧
- ૮૧ અ સૌ સમતાબેન શાતિલાલ C/o શાતિલાલ ઉજ્જમશી શાહ " ૨૫૧
- ૮૨ સ્વ કેશવલાલ વછરાજ કેઠારીના સ્મરણાથે સૂરજબેન તરફથી
હા તનસુખલાલભાઈ " ૨૫૧
- ૮૩ સ્વ પિતાશ્રી હુસરાજ હીરાના સ્મરણાથે
હા દેવશી હુસરાજ કચ્છ ખીદડાવાળા " ૨૫૧
- ૮૪ ઘેલાણી પ્રભુલાલ ત્રીકમજી (બોરીવલી) ૨૫૨
- ૮૫ શેઠ ત્રાજકલાલ કસ્તુરચ દલીમડી અજરામર શાસ્ત્રલ ડારને ભેટ (માટુ ગા) ૨૫૧
- ૮૬ અ સૌ બેન રજનગૌરી C/o શાહ ચંદુલાલ લક્ષ્મીચંદ " ૨૫૧
- ૮૭ શાહ નટવરલાલ દીપચંદ તરફથી તેમના ધર્મપત્ની અ સૌ
મુશીલાબેનના વર્ષિતપત્ની ખુશાલીમા " ૨૫૧
- ૮૮ દોશી ભીખાલાલ વૃજલાલ પાળીયાદવાળા " ૨૫૧
- ૮૯ શાહ ગોપાળજી માનસંગ " ૨૫૧

૯	દેશી મોતીચંદ ધારશી ભાઈ (રીટાયડ એકઝીક્યુટીવ એન્જનીયર)	૨૫૧
૧૦	કામદાર ચંદુલાલ જીવરાજ (ધાગધાવાળા)	૨૫૦
૧૧	હેમાણી ઘેલાભાઈ ચવચંદ	૨૫૧
૧૨	દફતરી પ્રભુલાલ ન્યાલચંદ	૨૫૧
૧૩	સ્વ મહેતા દેવચંદ પુરૂષોત્તમના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની હેમકુવરબાઈ તરફથી હા જયતિલાલ દેવચંદ મહેતા	૨૫૧
૧૪	પારેખ શીવલાલ જી આભાઈ મોખાસાવાળા હા અ મૌ કચનબેન	૨૫૨

રાપર

૧	પૂજ્ય વાલજીભાઈ ન્યાલચંદભાઈ	૨૫૧

રામપુરા

૧	શેઠ તેજમલજી મનોહરલાલજી બેકર	૩૫

રાવટી

૧	શેઠ મિયાચંદજી જીહારમલજી કટારિયા	૩૫૧

લાખતર

૧	શાહ રાયચંદ ઠાકરશીના સ્મરણાર્થે હા શાતિલાલ રાયચંદ શાહ	૨૫૧
૨	ભાવસાર હરજીવનદાસના સ્મરણાર્થે હા ત્રીલોવનદાસ હરજીવનદાસ	૨૫૧
૩	શાહ તલકશી હીરાચંદના સ્મરણાર્થે હા ભાઈ અમૃતલાલ તલકશી	૨૫૧
૪	શાહ ચુનીલાલ માણેકચંદ	૨૫૧
૫	શાહ બદવજી ઓઘડભાઈના સ્મરણાર્થે હા શાતિલાલ બદવજી	૨૫૧
૬	દેશી ઠાકરશી ગુલાબચંદના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની સમરતબહેન તરફથી હા જયતિલાલ ઠાકરશી	૨૫૧

લાલપુર

૧	નેમચંદ સવજી મોદી હા ભાઈ મગનલાલ	૨૫૧
૨	શેઠ મુલચંદ પોપટલાલ હા મણીલાલ તથા જેશીગભાઈ	૨૫૧

લાખેરી

૧	માસ્તર જેઠાલાલ મોનજીભાઈ હા અમૃતલાલ જેઠાલાલ (સીવાલ એન્જનીયર સાહેબ)	૨૫૧

લાકડીયા

૧	શ્રી લાકડીયા સ્થા જૈન સંઘ હા શાહ ગતનશી કરમણ	૨૫૧

રતલામ

- ૧ અનેક ભક્તજનો તરફથી હા શ્રીમાન કેશરીમલજી ડક
(શ્રી કેવળચંદ્ર મુનિશ્રીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

રાણપુર

- ૧ શ્રીમતિ માતુશ્રી સમરતળાઇના સ્મરણાર્થે
હા હા નરોત્તમદામ ચુનીલાલ કાપડીયા ૨૫૧
- ૨ સ્વ પિતાશ્રી લહેરાભાઈ ખીમજીના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ કાલીદાસ લહેરાભાઈ વમાણી ૩૦૧

ગાણાવાસ

- ૧ શેઠ જ્વાનમલજી નેમીચંદજી હા બાબુ રીખબચંદજી ૩૦૧

રાયચુર

- ૧ સ્વ માતુશ્રી મોઘીબાઈના સ્મરણાર્થે
હા શાહ શીવલાલ ગુલાબચંદ્ર વઢવાણુવાળા ૨૫૧
- ૨ શેઠ કાળુરામજી ચાંદમલજી સચેતી ૨૫૧

રાજકોટ

- ૧ વાડીલાલ ડાઇંગ એન્ડ પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ ૪૦૦
- ૨ શેઠ રતીલાલ ન્યાલચંદ ચીત્તલીયા ૨૫૧
- ૩ શેઠ મનુભાઈ મુળચંદ (એન્જનીઅર સાહેબ) ૨૫૧
- ૪ શેઠ શાંતિલાલ પ્રેમચંદ તેમના ધર્મપત્નીના વર્ષિતપ્રસંગે ૨૫૧
- ૫ શેઠ પ્રજારામ વીઠ્ઠલજી ૨૫૧
- ૬ બેન સચુબાળા નૌતમલાલ જસાણી (વર્ષિતપત્ની ખુશાલી) ૨૫૧
- ૭ મોદી સૌભાગ્યચંદ મોતીચંદ ૨૫૧
- ૮ બદાણી ભીમજી વેલજી તરફથી તેમના ધર્મપત્ની અ સૌ
સમરતબેનના વર્ષિતપ્રસંગે ૨૫૧

૯	દેશી મોતીચંદ ધારશી ભાઈ (રીટાયર્ડ એકઝીક્યુટીવ એન્જનીયર)	૨૫૧
૧૦	કામદાર ચંદુલાલ જીવરાજ (ધાગધાવાળા)	૨૫૦
૧૧	હેમાણી ઘેલાભાઈ મવચંદ	૨૫૧
૧૨	દફતરી પ્રભુલાલ ન્યાલચંદ	૨૫૧
૧૩	સ્વ મહેતા દેવચંદ પુરુષોત્તમના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની હેમકુવરબાઈ તરફથી હા જયતિલાલ દેવચંદ મહેતા	૨૫૧
૧૪	પારેખ શીવલાલ જીજાભાઈ મોખાસાવાળા હા અ મૌ કચનબેન	૨૫૨

રાપર

૧	પૂજ્ય વાલજીભાઈ ન્યાલચંદભાઈ	૨૫૧

રામપુરા

૧	શેઠ તેજમલજી મનોહરલાલજી બેઠર	૩૫

રાવટી

૧	શેઠ મિયાચંદજી જીહારમલજી કટારિયા	૩૫૧

લાખતર

૧	શાહ રાયચંદ ઠાકરશીના સ્મરણાર્થે હા શાતિલાલ નયચંદ શાહ	૨૫૧
૨	ભાવસાર હરજીવનદાસના સ્મરણાર્થે હા ત્રીભોવનદાસ હરજીવનદાસ	૨૫૧
૩	શાહ તલકશી હીરાચંદના સ્મરણાર્થે હા ભાઈ અમૃતલાલ તલકશી	૨૫૧
૪	શાહ ચુનીલાલ માણેકચંદ	૨૫૧
૫	શાહ જાદવજી ઓઘડભાઈના સ્મરણાર્થે હા શાતિલાલ જાદવજી	૨૫૧
૬	દેશી ઠાકરશી ગુલાબચંદના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની સમરતબહેન તરફથી હા જયતિલાલ ઠાકરશી	૨૫૧

લાલપુર

૧	નેમચંદ સવજી મોદી હા ભાઈ મગનલાલ	૨૫૧
૨	શેઠ મુલચંદ પોપટલાલ હા મણીલાલ તથા જેશીગભાઈ	૨૫૧

લાખેરી

૧	માસ્તર જેઠાલાલ મોનજીભાઈ હા અમૃતલાલ જેઠાલાલ (સીવીલ એન્જનીયર સાહેબ)	૨૫૧

લાકડીયા

૧	શ્રી લાકડીયા તથા જૈન સંઘ હા શાહ રતનશી કરમણ	૨૫૧

રતલામ

- ૧ અનેક લકતજનો તરફથી હા શ્રીમાન કેશરીમલજી ડક
(શ્રી ડેવળચંદ મુનિશ્રીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

રાણપુર

- ૧ શ્રીમતિ માતુશ્રી સમરતળાધના સ્મરણાર્થે
હા ડે નરોત્તમદામ ચુનીલાલ કાપડીયા ૨૫૧
- ૨ સ્વ પિતાશ્રી લહેરાભાઈ ખીમજીના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ કાલીદાસ લહેરાભાઈ વમાણી ૩૦૧

રાણાવાસ

- ૧ શેઠ જવાનમલજી નેમીચંદજી હા બાબુ રીખબચંદજી ૩૦૧

રાયચુર

- ૧ સ્વ માતુશ્રી મોઘીબાઈના સ્મરણાર્થે
હા શાહુ શીવલાલ ગુલાબચંદ વઢવાણુવાળા ૨૫૧
- ૨ શેઠ કાળુરામજી ચાંદમલજી સચેતી ૨૫૧

રાજકોટ

- ૧ વાડીલાલ ડાઘ ગ એન્ડ પ્રિન્ટી ગ વડર્સ ૪૦૦
- ૨ શેઠ રતીલાલ ન્યાલચંદ ચીત્તવીયા ૨૫૧
- ૩ શેઠ મનુભાઈ મુળચંદ (એન્જનીયર સાહેબ) ૨૫૧
- ૪ શેઠ શાંતિલાલ પ્રેમચંદ તેમના ધર્મપત્નીના વર્ષતિપ્રસંગે ૨૫૧
- ૫ શેઠ પ્રજારામ વીઠ્ઠલજી ૨૫૧
- ૬ એન સર્ચુબાળા નૌતમલાલ જસાણી (વર્ષતિપત્ની ખુશાલી) ૨૫૧
- ૭ મોદી સૌભાગ્યચંદ મોતીચંદ ૨૫૧
- ૮ બદાણી બીમજી વેલજી તરફથી તેમના ધર્મપત્ની અ સૌ
સમરતબેનના વર્ષતિપ્રસંગે ૨૫૧

૨	વકીલ મણીલાલ કેશવલાલ શાહ	૨૫૧
૩	સ્વ પિતાશ્રી ફકીરચંદ્ર પુજારીના સ્મરણાર્થે	૨૫૧
	હા રાહ રમણલાલ ફકીરચંદ્ર	૨૫૧
	વડીયા	
૪	શેઠ ભવાનભાઈ કાળાભાઈ પચમીયા	૨૫૧
	વલસાડ	
૧	શાહ ખીમચંદ્ર મુળજીભાઈ	૨૫૧
	વાણી	
૧	મહેતા નાનાલાલ છગનલાલના ધર્મપત્ની સ્વ ચંચળબેન તથા	
	પુરીબેનના સ્મરણાર્થે હા મનહરલાલ નાનાલાલ મહેતા	૨૫૧
	વટામણ	
૧	શ્રી સ્થા જૈન સંઘ હા પટેલ ડાયાલાલ હલુભાઈ	૨૫૧
	વડગાવ	
૧	શેઠ માણેકચંદ્ર રાજમલજી બાદશા	૨૫૧
	વાકાનેર	
૧	ખ ઢેરિયા કાતીલાલ ત્રજકલાલ	૨૫૧
૨	દફતરી ચુનીલાલ પોપટભાઈ મોરળીવાળા	
	હા પ્રાણુલાલ ચુનીલાલ દફતરી	૨૫૧
	વીછીયા	
૧	શ્રી સ્થા જૈન સંઘ હા અજમેરા રાયચંદ્ર મજપાળ	૨૫૧
	વિરમગામ	
૧	માસ્તર વીઠલભાઈ મોદી	૨૫૧
૨	શાહ નાગરદાસ માણેકચંદ્ર	૨૫૧
૩	શાહ મણીલાલ જીવણુલાલ શાહપુરવાળા	૨૫૧
૪	શાહ અમુલખ નાગરદાસના ધર્મપત્ની અ સૌ બેન લીલાવતીના	
	વર્ષીતપ નિમિત્તે હા શાહ કાતીલાલ નાગરદાસ	૩૦૦
૫	સ્વ શેઠ ઉજ્જમશી નાનચંદના સ્મરણાર્થે હા શાહ ચુનીલાલ નાનચંદ	૨૫૧
૬	સ્વ શેઠ મણિલાલ લક્ષ્મીચંદ આરાધોડાવાળાના સ્મરણાર્થે	
	તેમના પુત્રો તરફથી હા ખીમચંદભાઈ	૨૫૧
૭	સ્વ શેઠ હરિલાલ પ્રભુદાસના સ્મરણાર્થે હા અનુભાઈ	૨૫૧

લીબડી (સોરાષ્ટ્ર)

૧ શાહ ચક્રભાઈ ગુલાબચંદ ૨૫૧

લીબડી (૫ ચમકાલ)

૧ શાહ કુ વરજી ગુલાબચંદ ૨૫૧

૨ છાજેડ ધાસીરામ ગુલાબચંદ ૨૫૧

૩ શેઠ વીરચંદ પન્નાલાલજી કર્ણવિટ ૨૫૧

૩ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શાહ શાતીલાલ ગુલાબચંદ ૩૫૧

લોનાવાલા

૧ શેઠ ધનગજજી મુલચંદજી મુથા ૨૫૧

લુધિયાના

૧ બાણુ રાજેન્દ્રકુમાર જૈન દિલ્હીવાળા ૨૫૧

વઢવાણ શહેર

૧ શેઠ દીલીપકુમાર ગવાઈલાલ C/o શાહ સવાઈલાલ ત્રાંબકલાલ ૨૫૧

૨ કામદાર મગનલાલ ગોકલદાસ હા રતીલાલ મગનલાલ ૨૫૧

૩ સઘવી મુળચંદ બેચરભાઈ હા જીવણલાલ ગફલદાસ ૨૫૧

૪ શેઠ કાતીલાલ નાગરદાસ ૨૫૧

૫ વોરા ચત્રભુજ મગનલાલ ૨૫૧

૬ સઘવી શીવલાલ હીમજીભાઈ ૨૫૧

૭ શાહ દેવશીભાઈ દેવકરજી ૨૫૧

૮ વોરા ડાસાભાઈ લાલચંદ સ્થા જૈન સઘ
હા વોરા નાનચંદ શીવલાલ ૨૫૧

૯ વોરા ધનજીભાઈ લાલચંદ સ્થા જૈન સઘ
હા વોરા પાનાચંદ ગોખરદાસ ૨૫૧

૧૦ દોશી વીરચંદ સુરચંદ હા દોશી નાનચંદ ઉજમશી ૨૫૧

૧૧ ચવ વોરા મણીલાલ મગનલાલ તથા વોરા ચત્રભુજ મણીલાલ ૨૫૧

૧૨ શાહ વાડીલાલ દેવજીભાઈ ૨૫૧

૧૩ કામદાર ગોરધનદાસ મગનલાલના ધર્મપત્ની
અ સૌ કમળાબેન રશુનવાલા ૨૫૧

૧૪ શ્રી વૃજલાલ સુખલાલ ૨૫૧

વડોદરા

૧ કામદાર કેશવલાલ હિમતરામ પ્રોફેસર ૨૫૧

સાણુદ

૧	શાહ હીરાચદ છગનલાલ હા શાહ ચીમનલાલ હીરાચદ	૩૦૧
૨	અ મો અ પાળેન હા દોશી જીવરાજ લાલચદ	૨૫૧
૩	પટેલ મહાસુખલાલ ડોસાભાઈ	૨૫૧
૪	શાહ સાકરચદ કાનજીભાઈ	૨૫૧
૫	પુરીબેન ચીમનલાલ કલ્યાણજી સઘવી લી જડીવાળાના સ્મરણાર્થે હા વાડીલાલ મોહનલાલ કોઠારી	૨૫૧
૬	પારેખ નેમચદ મોતીચદ મુળીવાળાના સ્મરણાર્થે હા પારેખ ભીખાલાલ નેમચદ	૨૫૧
૭	મઘવી નારણદાસ ધરમશીના સ્મરણાર્થે હા જયતીલાલ નારણદાસ	૨૫૧
૮	શાહ કસ્તુરચદ હનુવનદાસ હા ડો માણેકલાલ કસ્તુરચદ શાહ	૨૭૧
૯	શેઠ મોહનલાલ માણેકચદ ગાધી ચુડાવાળા તરફથી તેમના ધર્મપત્ની મછાબેન લલ્લુભાઈના સ્મરણાર્થે	૩૦૧
૧૦	સઘવી કાન્તિલાલ હરખચદ	૩૦૧
૧૧	શાહ ભીખાલાલ નાગરદાસ	૨૫૧

સાલખની

૧	દોશી ચુનીલાલ કુલચદ	૨૫૦

સાદડી

૧	શેઠ દેવરાજજી જીતમલજી પુનમીયા	૨૫૧

સાસવડ

૧	અ દનમલજી મુથાના ધર્મપત્ની અ સો રગુબાઈ મુથા તરફથી હ અમરચદજી મુથા	૨૫૧

સિંગાપુર

૧	દોશી વનેચદ વછરાજ	૨૫૧

સુરત

૧	શ્રી અથા જૈન સઘ હા શાહ રતિલાલ લલ્લુભાઈ	૨૫૧
૨	શ્રીચુત કલ્યાણચદ માણેકચદ હડાલાવાળા	૨૫૧
૩	શ્રી હરીપુરા છકોટી અથા જૈન સઘ હા બાબુલાલ છોટાલાલ શાહ	૨૫૧

સુરેન્દ્રનગર

૧	શેઠ ચાપશીભાઈ સુખલાલ	૨૫૧
૨	ભાવમાર ચુનીલાલ પ્રેમચદ	૨૫૧

૮ સઘવી જેચદલાઈ નારણદાસ	૨૫૧
૯ સ્વ શાહ વેલશીલાઈ સાકરચદ કત્રાસગઢવાળાના સ્મરણાર્થે	
હા ભાઈ ચીમનલાલભાઈ	૨૫૧
૧૦ પારેખ મણીલાલ ટોકરશી લાતીવાળા (મોટી બેનના સ્મરણાર્થે)	૨૫૧
૧૧ શાહ નારણદાસ નાનજીભાઈના પુત્ર વાડીલાલભાઈના ધર્મપત્ની	
અ સૌ નારગીબેનના વર્ષી'તપ નિમિતે હા શાતીલાલ નારણદાસ	૨૫૧
૧૨ સ્વ છખીલદાસ ગોકળદાસના સ્મરણાર્થે તેમના	
ધર્મપત્ની કમળાબેન તરફથી હા મજીલાકુમારી	૨૫૧
૧૩ શ્રી સ્થા જૈન શ્રાવીકા સઘ હા રલાબેન વાડીલાલ	૨૫૧
૧૪ સ્વ ત્રિભોવનદાસ દેવચદ તથા સ્વ ચચળબેનના સ્મરણાર્થે	
હા હા હિંમતલાલ સુખલાલ	૨૫૧
૧૫ શાહ મુળચદ કાનજીભાઈ હા શાહ નાગરદાસ ઓઘડભાઈ	૨૫૧
૧૬ શેઠ મોહનલાલ પિતામ્બરદાસ હા ભાઈ કેશવલાલ તથા મનસુખલાલ	૨૫૧
૧૭ શ્રીમતી હીરાબેન નથુભાઈના વર્ષી'તપ નિમિતે	
હા નથુભાઈ નાનચદ શાહ	૩૦૧
૧૮ શેઠ મણીલાલ શીવલાલ	૨૫૧
૧૯ સ્વ મણીયાર પરસોતમદાસ સુદરજીના સ્મરણાર્થે	
હા સાકરચદ પરસોતમદાસ શાહ	૨૫૧
૨૦ સ્વ મોહનદાસ ગુહાભાઈના સ્મરણાર્થે હા તેમના ધર્મપત્ની	
નાથીબેનબાઈ તરફથી હા શકરલાલ તથા શાતીલાલ	૨૫૧
વિજયનગર	
૧ શ્રી વર્ધમાન શ્વે સ્થા જૈન શ્રાવક સઘ	
હા છોટુમલ અજીતમિહ	૩૫૧
વેરાવળ	
૧ શાહ કેશવલાલ જેચદલાઈ	૨૫૧
૨ શાહ ખીમચદ સૌભાગ્યચદ	૨૫૧
૩ સ્વ શેઠ મદનજી જેચદલાઈના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની	
લાડકુવરબાઈ તરફથી હા ધીરજલાલ મદનજી	૨૫૧
૪ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શાહ શોભેચદ કરશનજી	૨૫૧
૫ શાહ હરકિશનદાસ કુલચદ કાનપુરવાળા	૨૫૧
સરા	
૧ શ્રી સરા સ્થા જૈન સઘ હા દોગી પાનાચદ સોમચદ	૨૫૧

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैन यर्मदिवार-पूज्य-श्रीघासीलाल-प्रतिविरचितया-
अगारधर्मसञ्जीवन्याख्या व्याख्या समलङ्कृतं

श्री उपासकदशाङ्गसूत्रम्

ॐ

॥ मङ्गलाचरणम् ॥

श्रीसिद्धराज स्थिरसिद्धिराज्य-

प्रद गत सिद्धिगति विशुद्धम् ।

निरञ्जन शाश्वतसौधमध्ये,

विराजमान सतत नमामि ॥१॥

नम्रीभूतपुरन्दरादिमुकुटभ्राजन्मणिच्छायया,

चित्रानन्दकरी सदा भगवतो यस्याङ्गिलक्ष्मी. परा ।

सद्विज्ञाननिरन्तसिन्धुलहरीमग्ना स्वकर्मक्षय,

कृत्वाऽनन्तसुखस्य धाम भविन प्रापु श्रये तं जिनम् ॥२॥

संसारसिन्धुसन्तापावर्त्तसपतितान् जनान् ।

त्राता योऽनुपमस्तस्मै वीराय महते नमः ॥ ३ ॥

श्रीसुधर्मा महावीर,-लब्धरत्नेज्ज्वलो गणी ।

निवचन्ध तदुक्तार्थ, नमस्तस्मै दयालवे ॥ ४ ॥

अथैतत्करुणालब्ध,-विवेकामृतविन्दुना ।

उपासकदशाव्याख्या, घासीलालेन तन्यते ॥ ५ ॥

इह खलु भगवत्तीर्थङ्करोपदिष्टमर्थरूपमागममुपाशाय गणधरा सूत्ररूपेण
जग्रन्थु । उक्तञ्च—

“अथ भासङ्ग अरिहा, सुत्त गथति गणधरा णिउणा” इत्यादि ।

૩	સ્વ કેશવલાલ મુળજીભાઈના ધર્મપત્ની અમરતબાઈના સ્મરણાર્થે હા ભાઈલાલ કેશવલાલ શાહ	૨૫૧
૪	શાહ ન્યાયચંદ હરખચંદ	૨૫૧
૫	શાહ વાડીલાલ હરખચંદ	૨૫૧
૬	શ્રી સ્થા જૈન મઘ	૩૦૧

સુવર્ધ

૧	સાવળા શામજી હીરજી તરફથી સદાનદી જૈન મુનિશ્રી છોટાલાલજી મહારાજના ઉપદેશથી સુવર્ધ સ્થા જૈન સઘ જ્ઞાનભંડારને ભેટ	૨૫૧

સજેલી

૨	શાહ લુણાજી ગુલાબચંદભાઈ	૨૫૧
૧	શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા શાહ પ્રેમચંદ દ્વીચંદ	૨૫૧

સોજત

૧	અ સૌ ધીસીબેન લાલચંદજી મહેતા (ફતેહનગર સઘને ભેટ)	૩૫૧

હારીજ

૧	શાહ અમુલખ મુળજીભાઈ હા પ્રકાશચંદ્ર અમુલખભાઈ	૩૦૧
૨	સ્વ બેન ચંદ્રકાતાના સ્મરણાર્થે હા શાહ અમુલખ મુળજીભાઈ	૩૦૧

હાટીના માળીયા

૧	શેઠ ગોપાલજી મીઠાભાઈ	૨૫૦
૨	શ્રીમતી આનંદગૌરી ભગવાનદાસના સ્મરણાર્થે હા તેમના નાનાબેન અ સૌ મજુલાબેન ભગવાનદાસ ગાધી	૨૫૧

તા. ૨૦-૫-૬૧ સુધીના મેમ્બરોની સંખ્યા

૧૪	આદ્ય સુરજીશ્રી
૨૪	સુરજીશ્રી
૬૬	સહાયક મેમ્બરો
૫૮૧	લાઈફ મેમ્બરો
૫૭	બીજા કલામના જુના મેમ્બરો

૭૭૨

દરેક હાતાએનો સમિતિ તરફથી આભાર માનુ છું

લી સેવક,

રાજકોટ તા ૨૦-૫-૬૧

સાકરચંદ ભાઈચંદ શેઠ

મત્રી,

અયમત્રાનુયોગશબ્દાર્થઃ—(૧) યુજ્યતે=સમ્યજ્યતે ભગવદુક્તાર્થેન સહેતિ યોગઃ. કચનલક્ષણો વ્યાપાર, અનુરૂપોઽકૂલો વા યોગઃ-અનુયોગઃ। ભગવદ્ઙા-પિતાર્થતો ન્યૂનાત્રિકવિપરીતભાવૈલ્લક્ષણ્યમીપદપિ ગણધરોક્તમૂત્રેષુ નાસ્તીતિ ભગવદુક્તાર્થાનુરૂપઃ પ્રતિપાદનલક્ષણો વ્યાપારોઽનુયોગ ઇતિ નિર્કયઃ।

(૨) અથવા-અનુ=પશ્ચાત્ યોજન=સૂત્રેણ સહ સમ્યગ્નયનમ્=અર્થાનુરૂપપ્રતિપા-દનમ્ અનુયોગઃ।

ચે વત્તીસ સૂત્ર ચાર અનુયોગોં મે વિમક્ત (મટે હુળ) હે અતઃ પહલે-પહલ પાઠકોં કે વિશેષ જ્ઞાન કે લિખ અનુયોગો કા ઔર અનુયોગ કે ભેદોં કા વ્યાખ્યાન કરતે હે—

અનુયોગ કા અર્થ

(૧) ભગવાન્ને જો તત્ત્વ કહા હૈં હમ કે માય કથન કે સમ્યગ્ હોને કો યોગ કહતે હૈં। ઔર જો અનુ અર્થાત્ અનુકૂલ સમ્યગ્ હો ઉસે અનુયોગ કહતે હૈં। તાત્પર્ય યત્ હૈં કિ ભગવાન્ને તત્ત્વોકા જૈમા ઉપદેશ દિયા યા વૈમાહી ઉપદેશ ગણધરપ્રણીત મૂત્રો મે હ। ગણધરોં ને તત્ત્વોં કે હમ સ્વરૂપ મે ન કમી કી હૈં ન અધિકતા કી હૈં ઔર ન હસકે તાત્પર્ય મે હી અન્તર પડને દિયા હૈં, હમ લિખ વહ અનુયોગ કહલાતા હૈં।

(૨) અનુ અર્થાત્ પશ્ચાત્, યોગ અર્થાત્ સૂત્ર કે માય સમ્યગ્ કરના-અનુયોગ હૈં। હમ વ્યુત્પત્તિ કા યત્ અર્થ હુઆ કિ અર્થ કે અનુકૂલ પ્રતિપાદન કરનેકો અનુયોગ કહતે હૈં।

એ જત્રામ સૂત્રો ચાર અનુયોગમા વહેચાએવા છે એટલે સૌથી પહેલા વાચકોના વશેષ જ્ઞાન માટે આનુયોગોનું તથા અનુયોગના ભેદોનું વ્યાખ્યાન કરવાની આવશ્યકતા છે

અનુયોગનો અર્થ

(૧) ભગવાને જે તત્ત્વ કહ્યું છે, તેની માથે ડથનનો મળધ થાય તે યોગ કહેવાય છે, અને જે અનુ અર્થાત્ અનુકૂળ મળધ હોય તે અનુયોગ કહેવાય છે તાત્પર્ય એ છે કે ભગવાને તત્ત્વોનો જેવો ઉદ્દેશ આપ્યો હતો, તેવોજ ઉપદેશ ગણધર-પ્રણીત સૂત્રોમા નહેલો કે ગણધરેએ તત્ત્વોના એ સ્વરૂપમા નથી કામ ન્યૂનતા કરી કે નથી કાંઈ અધિકતા કરી, તેમજ તેના તાત્પર્યમા પણ કશું અતર પડવા દીધું નથી, તેથીજ તે અનુયોગ કહેવાય છે

(૨) અનુ એટલે પશ્ચાત્, યોગ એટલે સૂત્રની સાથે મળધ કરવો એ પ્રમાણે અનુયોગ શબ્દ સિદ્ધ થાય છે આ રીતે વ્યુત્પત્તિની દૃષ્ટિએ તેનો અર્થ એ થયો કે અનુકૂલ પ્રતિપાદન કરવું તેને અનુયોગ કહે છે

તત્ર પૂર્વાપરવિરોધરહિતાનિ સ્વતઃપ્રમાણભૂતાનિ દ્વાત્રિશત્સૂત્રાણિ સમ્પતિ સમુપલભ્યન્તે, તત્રાઽઽચારાઙ્ગાદીન્યેકાદશાઙ્ગેસૂત્રાણિ (૧૧), ઔપપાતિકાદીનિ દ્વાદશોપાઙ્ગસૂત્રાણિ (૧૨), નન્દ્યાદીનિ ચત્વારિ મૂલસૂત્રાણિ (૪), વૃહત્કલ્પાનીનિ ચત્વારિ છેદસૂત્રાણિ (૪), આવશ્યકસૂત્રમેક (૧) ચેતિ [૩૨] ।

एतानि च सूत्राणि चतुर्विधेऽनुयोगे परिभक्तानीति तावद् विनेयबुद्धिवैश-
घाय सभेदमनुयोग निवेदयामः—

हिन्दी-भाषानुवाद

તીર્થંકર ભગવાનને અર્થાગમકા ઉપદેશ ક્રિયા થા । ગણધરોને ઉસ આગમકો સૂત્રરૂપમે ગૂંથા (સકલન ક્રિયા) હૈ । કહા મી હૈ—

‘અર્હન્ત અર્થાગમ કા ઉપદેશ દેતે હૈ ઓર નિપુણ ગણધર ઉસે સૂત્રરૂપમે ગૂંથ દેતે હૈ ।’ હત્યાદિ ।

આજકલ, પૂર્વાપર વિરોધ સે રહિત સ્વત પ્રમાણભૂત વત્તીસ સૂત્ર ઉપલબ્ધ હૈ. આચારાગ આદિ ગ્યારહ અગ* (૧૧) ઔપપાતિક આદિ ચારહ ઉપાગ (૧૨) નન્દી આદિ ચાર મૂલસૂત્ર (૪) વૃહત્કલ્પ આદિ ચાર છેદ સૂત્ર (૪) ઓર એક આવશ્યક સૂત્ર (૧) [૩૨]

ગુજરાતી ભાષાનુવાદ

તીર્થંકર ભગવાને મૂળ અર્થાગમનેા ઉપદેશ કર્યો હતો એ આગમને ગણધરોએ સૂત્ર રૂપમા ગૂંથ્યા (સકલિત કર્યા) છે કહ્યું છે કે—“અર્હન્ત અર્થાગમનેા ઉપદેશ કરે છે અને નિપુણ ગણધર તેને સૂત્રના રૂપમા ગૂંથી દે છે” ઇત્યાદિ

આજકાલ પૂર્વાપરવિરોધથી રહિત તથા સ્વત પ્રમાણભૂત એવા બત્તીસ સૂત્ર ઉપલબ્ધ થાય છે—આચારાગ આદિ અગીઆર અગ* (૧૧), ઔપપાતિક આદિ ૧૨ ઉપાગ (૧૨), નન્દી આદિ ચાર મૂળ સૂત્રો (૪), વૃહત્કલ્પ આદિ ચાર છેદ સૂત્રો (૪) અને એક આવશ્યક સૂત્ર (૧) એ બત્તીસ થયા

(૧)—यद्यपि प्रवचन द्वादशाङ्ग तथाऽपि दृष्टिवादमूत्ररूपस्य द्वादशस्याङ्ग स्याऽनुपलभ्यमानतयाऽङ्गसूत्राण्येकादशेत्युक्तम् ।

જીયો તો પ્રવચન કે ગારહ અગ હૈ કિન્તુ વારહવા દૃષ્ટિવાદ અગ આજકલ ઉપલબ્ધ નહીં હૈં इसीसे यहाँ अग ग्यारह ही रहे हैं ।

પ્રવચનના તો ૧૨ અગ છે, પરન્તુ બારમું દૃષ્ટિવાદ અગ આજકાલ મળતુ નથી, તેથી અહીં ૧૧ જ અગ કહ્યા છે

(६) अनु-भगवदुक्तार्थेन सह योगः=कथनम् अनुयोग । इह साहित्य चा-
विरोधित्वरूपानुक्रान्तत्वमेव ।

(७) अनु=परिपाटी-तीर्थद्वारपरम्परातीतिमनुसृत्य योगः=कथनम् अनुयोगः।
अनुशब्दस्य-सादृश्य, लक्षण, वीप्सा, इत्यम्भावः, सह, परिपाटी, एतेऽर्थाः
शब्दकल्पद्रुमे प्रदर्शिताः ।

यद्वा—प्राकृतभाषानिरुद्धस्य 'अणुयोग' शब्दस्य 'अनुयोग' 'अणुयोगः'
इत्युभय सस्कृत भवति, तत्र प्रथमो व्याख्यातः, द्वितीयो व्याख्यायते—

१ साहित्य-सहितत्वम् ।

शारीरिक मानसिक क्लेश पहुँचाना चाहिए, न परिताप उपजाना
चाहिए, और न प्राणोसे मुक्त करना चाहिए" वैसा ही योग अर्थात्
कथन करना अनुयोग है ।

(३) अनु-भगवान् द्वारा प्रतिपादित अर्थ के साथ योग-कथन
करना अनुयोग है । यद्वा 'साय' का अर्थ अविरोधी अर्थात् भगवान्
के कथन के अनुकूल, यह समझना चाहिए ।

(७) अनु-तीर्थकरो की परम्परा की रीति के अनुसार
योग कथन करने-को अनुयोग कहते हैं ।

'शब्दकल्पद्रुम' कोष में 'अनु' शब्द के यहाँ बताये हुए
सादृश्य, लक्षण, वीप्सा, इत्यम्भाव, सह और परिपाटीरूप अर्थों का
उल्लेख है ।

प्राकृत भाषामें 'अणुजो (ओ) ग' शब्द है । इस के सस्कृत
भाषा में दो रूप बनते हैं—एक 'अनुयोग' दूसरा 'अणुयोग' । इनमें

शारीरिक-मानसिक क्लेश पहुँचाइये न लेईये, परिताप उपजववे न लेईये, अने
प्राणुथी मुक्त उन्हा न लेईये, "—ऐसे योग अर्थात् कथन करवु ते अनुयोग छे

(६) अनु-भगवान् द्वारा प्रतिपादित अर्थनी साथे योग-कथन करवु ते
अनुयोग छे अर्थात् 'साथे' ने। अर्थ अविरोधी अर्थात् भगवान्ना कथनने अनुकूल
ऐस समझवु लेईये

(७) अनु-तीर्थकरोनी परंपरानी रीतिने अनुसरीने योग-कथन करवु, तेने
अनुयोग छे छे

'शब्दकल्पद्रुम' कोषमा 'अनु' शब्दना अर्थात् बतावेला सादृश्य, लक्षण,
वीप्सा, इत्यम्भाव, सह अने परिपाटी उप अर्थोना उल्लेख छे

प्राकृत भाषामा 'अणुजो-(ओ)ग' शब्द छे संस्कृत भाषामें तेना अने रूप

(૩) ભગવદુપદિષ્ઠમર્થમ્ અનુ=લક્ષ્યીકૃત્ય યોગઃ=કથનમ્ અનુયોગઃ ।

(૪) અનુ=ભગવદુપદિષ્ઠમર્થમર્થે પ્રતિ યોગઃ=કથનમ્ અનુયોગ । એકમ'યર્થમ પરિત્યજ્ય કથનમિત્યર્થઃ । જીવાદિસકલપદાર્થાનામનેકાન્તરૂપેણ નિરૂપણમિતિ ભાવઃ

(૫) અનુ=સ્થમ્ભાવેન ભગવદુક્તાર્થપ્રકારેણ—“સઽવે પાણા સઽવે ભૂયા સઽવે જીવા સઽવે સત્તા ણ હતન્વા, ણ અઙ્જાવેયન્વા, ણ પરિઘેતન્વા ણ પરિતાવેયન્વા, ણ કિલામેયન્વા ણ ઉચદ્વેયન્વા” ઇત્યાદિરૂપેણ યોગ, =કથનમ્-અનુયોગ ।

૧ છાયા-સર્વે પ્રાણાઃ, સર્વે ભૂતાઃ, સર્વે જીવા, સર્વે સત્ત્વા, ન દન્તવ્યા, ના જ્ઞાપયિતવ્યા, ન પરિગ્રહીતવ્યા, ન પરિતાપયિતવ્યા, ન ક્લામયિતવ્યા, નોપદ્રોતવ્યા ।

(૩) ભગવાન્ અર્હન્ત દ્વારા કથિત અર્થ કા અનુ-ચ્યાલ રચ્ચકર, યોગ અર્થાત્ કથન કરના સો અનુયોગ હૈ ।

(૪) અનુ અર્થાત્ ભગવાન્ કે ચતાણ હુણ પ્રત્યેક અર્થ કા, યોગ અર્થાત્ કથન કરના અનુયોગ હૈ । ડસ કા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ભગવાન્ને જિતને પદાર્થો કા ઉપદેશ દિયા હૈ ડનમે સે ંક કો ભી ન છોડકર જીવાદિ સમસ્ત પદાર્થો કા અનેકાન્ત રૂપ સે કથન કરના અનુયોગ કહલાતા હૈ ।

(૫) અનુ અર્થાત્ ભગવાન્ને જૈસા તત્ત્વ પ્રતિપાદન કિયા હૈ કિ- “સમસ્ત પ્રાણિયો કો, સમસ્ત ભૂતો કો, સમસ્ત જીવા કો ંર સમસ્ત સર્વો કો ન મારના ચાહિણ, ન દડ કશાદિ સે તાડના ચાહિણ, ન દાસ દાસી કે સમાન બલાત્કારસે પકડના ચાહિણ, ન

(૩) ભગવાન્ અર્હન્ત દ્વારા કથિત અર્થનો અનુ-ચ્યાલ રાખીને, યોગ અર્થાત્ કથન કરવું, તે અનુયોગ છે

(૪) અનુ અર્થાત્ ભગવાને દર્શાવેલા પ્રત્યેક અર્થનો યોગ અર્થાત્ કથન કરવું તે અનુયોગ છે એનું તાત્પર્ય એ છે કે ભગવાને જેટલા પદાર્થોનો ઉપદેશ આપ્યો છે તેમાથી એક પણ પદાર્થને છોડ્યા વિના જીવાદિ સમસ્ત પદાર્થોનું અનેકાન્ત રૂપે કથન કરવું એ અનુયોગ કહેવય છે

(૫) અનુ અર્થાત્ ભગવાને તત્ત્વો જેવું પ્રતિપાદન કર્યું છે કે—“સમસ્ત પ્રાણિઓને, સમસ્ત ભૂતોને, સમસ્ત જીવોને અને સમસ્ત સર્વો મારવા ન જોઈએ તેમને દડ આદિથી તાડન ન કદ્યું જોઈએ, ક્લામ-દાસીની પેઠે તેમને પકડવા ન જોઈએ

याऽर्था एव महान्तः, एकैकेन भगवदुक्तार्थेन बहुतरमृत्राणा सम्पन्नादिति ।
अथवा-(१) एन=अर्हता, नु=प्रस्तुत.-कथितः-अनु, अनोः=अर्हन्प्रस्तुतार्थस्य
योगो यत्र सोऽनुयाग भगवदुपदिष्टजीवाजीवादिनवतत्त्वप्रतिपादक इत्यर्थः ।

(२) अस्य=अनन्तस्य जीवाद्यवस्थितानन्तधर्मस्य नुः=निर्णेता योग=कथनम् अनुयोग ।

निकाल कर यदि फैला दिया जाय तो वह इतना विस्तृत हो जायगा कि एक की तो बात ही क्या अनेक सन्दूक उससे बच सकते हैं । क्या वह सन्दूक उस कपड़े से बड़ा है ? नहीं । इसी प्रकार सूत्र की अपेक्षा अर्थ ही विशाल होता है, क्योंकि सर्वज्ञ कथित एक-एक अर्थके साथ बहुतेरे सूत्रों का सम्बन्ध होता है ।

अनुयोग शब्द के और भी अनेक प्रकार से अर्थ होते हैं । जैसे—

(१) अ—	अर्हन्तद्वारा	}	जो भगवदुपदिष्ट अर्थ का ही कथन करे ।
नु—	कथित [अर्थकी]		
याग—	विद्यमानता होना		
(२) अ—	अनन्त अर्थात् जीवादिमें पाये जानेवाले अनन्त धर्मों का निर्णय करनेवाला	}	जिस कथनसे जीवादि के अनन्त धर्मों का निर्णय किया गया हो ।
योग—	कथन		

हेलववामा आवे तो ते अेटलु विस्तृत थछ नशे डे अेट तो शु पण अेवी अनेक पेटीअे। अे वअ वडे णाथी लछ शजय, तो शु अे पेटी अे वअथी मोटी छे अेम ठडेवाय ? ना अेवी-इते सूत्रनी अपेक्षाअे अथेन विशाण थाय छे, काण्डे अर्वाकथित अेक अेट अर्थनी साथे अनेक भूत्रेनो सणध रडेवो होय डे

अनुयोग शब्दना णीण पण अनेक प्रकारना अर्थो थाय डे, जेवा डे—

(१) अ—अर्हन्त द्वारा	}	जे, लजवाने उपदेशेला अर्थनुअ कथन करे
नु-कथित (अर्थनी)		
योग-विद्यमानता होनी		
(२) अ-अनन्त अर्थात् जीवादिमा भालूम पडता अनन्त धर्मेनो	}	जे कथनथी जीवादिना अनन्त धर्मेनो निर्णय करवामा आव्यो होय
नु-निर्णय करनाइ		
योग-कथन		

(૧) અણુના=સમીપેન ભગવદુક્તાર્થસામીપ્યેન યોગઃ=સમ્બન્ધો यस્ય સઃ અણુયોગઃ । इह सामीप्य चानुवादस्वरूपम् ।

(૨) અણુના=સ્વરૂપેન=સ્વરૂપાવયવેન સૂત્રેણ વૃહતોઽર્થસ્ય યોગોઽણુયોગઃ । શબ્દા—નનુ કથ સ્વરૂપાવયવ સૂત્ર યત્ર વૃહતોઽર્થસ્ય સમાવેશો મન્યતે । યત્ર હિ મઙ્ગૂપાયા ગૃહિતિ વસ્ત્રાદીનિ નિધીયન્તે ન તસ્યા વસ્ત્રાપેક્ષયાઽણુત્વ યુજ્યત, इति चेन्मैवम् ,

સમાધાનમ્—યથા મઙ્ગૂપાનિહિતૈકવસનમુપાદાય પ્રસારિતેન તેનૈવાઽનેના મઙ્ગૂપા વન્ધનીયા. પરિદૃશ્યન્તે, કુત. પુનસ્તસ્યા વસ્ત્રાપેક્ષયા વૃહત્ય, તથૈવ સૂત્રાપેક્ષ

સે પહેલે ‘અણુયોગ’ શબ્દ કા સાત પ્રકારસે વ્યાખ્યાન ક્રિયા હૈ । અવ દૂસરે ‘અણુયોગ’ શબ્દ કા વ્યાખ્યાન કરતે હૈ—

(૧) ભગવત્કથિત અર્થ કે સામીપ્ય સે યોગ—જિસ કા સમ્બન્ધ હો ઉસે અણુયોગ કહતે હે । યહા સામીપ્ય કા અર્થ અનુવાદ હૈ અર્થાત્ ભગવાનને જો તત્ત્વ કથન ક્રિયા હૈ ઉસી કો પુન કહના અણુયોગ હૈ ।

(૨) અણુ અલ્પ અવયવ વાલે (સક્ષિપ્ત) સૂત્ર દ્વારા વિસ્તૃત અર્થ કા યોગ હોજાના અણુયોગ હૈ ।

શબ્દા—જિસ સન્દૂક (પેટી) મેં બહુતસે વસ્ત્ર આદિ પદાર્થ રખેજાતે હ, વહ ઉન પદાર્થો સે છોટા નહીં હો સકતા । इसी प्रकार जिस सूत्रमें विस्तृत अर्थ भरा हो वह सूत्र कैसे छोटा (सक्षिप्त) हो सकता है ?

સમાધાન—એસા ન કહિણ । સન્દૂક મેં રખે હુણ એક વસ્ત્ર કો બાહર

ખને છે એક અણુયોગ અને બીજે અણુયોગ એમાના પહેલા અણુયોગ શબ્દનુ સાત પ્રકાર વ્યાખ્યાન કર્યું છે હવે બીજા અણુયોગ શબ્દનુ વ્યાખ્યાન કરીએ છીએ —

(૧) ભગવાને કહેલા અર્થના સામીપ્યથી યોગ—સ બંધ) જેનો હોય તેને અણુયોગ કહે છે અહીં સામીપ્યનો અર્થ અનુવાદ છે, અર્થાત્ ભગવાને જે તત્ત્વ કહ્યું છે તેને પુન કહેવું તે અણુયોગ કહેવાય છે

(૨) અણુ—અલ્પ અવયવવાળા (સક્ષિપ્ત, સૂત્ર દ્વારા વિસ્તૃત અર્થનો) યોગ થવો તે અણુયોગ છે

શબ્દા—જે પેટીમાં ઘણા વસ્ત્ર આદિ પદાર્થો રાખવામાં આવે છે, તે, તે પદાર્થોથી નાની હોઈ શકતી નથી એ પ્રમાણે જે સૂત્રમાં વિસ્તૃત અર્થ ભર્યો હોય, તે સૂત્ર કેવી રીતે અલ્પ—નાનો (સક્ષિપ્ત) હોઈ શકે ?

સમાધાન—એમ ન કહેા. પેટીમાં રાખેલા એક વસ્ત્રને બહાર કાઢીને જે

યાડર્થા એવ મહાન્ત., એકૈકેન ભગવદુક્તાર્થેન વહુતરમૂત્રાણા મમ્પન્પાદિતિ ।
જયવા-(૧) પન=અર્હતા, નુ.=પ્રસ્તુત -કથિત:-અનુ, અનો:=અર્હપ્રસ્તુતાર્થમ્ય
યોગો યત્ર સોડનુયાગ. ભગવદુપદિષ્ટજીવાજીયાદિનવતત્ત્વપતિપાદક ઇત્યર્થ. ।

(૨) અસ્ય=અનન્તસ્ય જીયાદ્યવસ્થિતાનન્તર્મસ્ય નુ.=નિર્ણેતા યોગ =કથ-
નમ્ અનુયોગઃ ।

નિકાલ કર વદિ ફેલા દિયા જાય તો વહ ઇતના વિસ્તૃત હો જાયગા કિ
પ્રક્ર કી તો વાત હી કયા અનેક સન્દૂક ઉસસે વધ સકતે હૈ । કયા
વહ સન્દૂક ઉસ કપડે સે વડા હૈ ? નહી । ડસી પ્રકાર સૂત્ર કી અપેક્ષા
અર્થ હી વિશાલ હોતા હૈ, કયોકિ સર્વજ્ઞ કથિત પ્રક્ર-પ્રક્ર અર્થકે સાથ
વહુતેરે સૂત્રોં કા મમ્પન્પ હોતા હૈ ।

અનુયોગ શબ્દ કે ઓર મી અનેક પ્રકાર સે અર્થ હોતે હૈ । જૈસે—

(૧) અ—	અર્હન્તદ્વારા	} જો ભગવદુપદિષ્ટ અર્થ કા હી કથન કરે ।
નુ—	કથિત [અર્થકી]	
યોગ—	વિદ્યમાનતા હોના	

(૨) અ—	અનન્ત અર્થાત્ જીવાદિમે પાયે જાનેવાલે અનન્ત ધર્મોં	} જિસ કથનસે જીવાદિ કે અનન્ત ધર્મોં કા નિર્ણય કિયા ગયા હો ।
નુ—	કા નિર્ણય કરનેવાલા	
યોગ—	કથન	

ફેલવવામા આવે તો તે એટલુ વિસ્તૃત થઇ જશે કે એડ તો શુ પણ એવી અનેક
પેટીઓ એ વમ્પ વડે બાધી લઇ શકાય, તો શુ એ પેરી એ વમ્પથી ભેરી કે એમ
કહેવાય ? ના એવીજ રીતે સૂત્રની અપેક્ષાએ અથેજ વિશાળ થાય કે, કાગળકે
સર્વજ્ઞકથિત એડ એડ અર્થની માથે અનેક સૂત્રોનો સબધ રહેલો હોય કે

અનુયોગ શબ્દના બીજા પણ અનેક પ્રકારના અર્થો થાય છે, જેવા કે—

(૧) અ—અર્હન્ત દ્વારા	} જે, ભગવાને ઉપદેશેલા અર્થનુજ કથન કે
નુ—કથિત (અર્થની)	
યોગ—વિદ્યમાનતા હોવી	

(૨) અ—અનન્ત અર્થાત્ જીવાદિમા	} જે કથનથી જીવાદિના અનન્ત ધર્મોંનો નિર્ણય કરવામા આવ્યો હોય
માલૂમ પડતા અનન્ત ધર્મોંનો	
નુ—નિર્ણય કરનાર	
યોગ—કથન	

(૩) અસ્ય=અનુકમ્પાયાઃ=જીવરક્ષાયા નુઃ=સ્તુતિઃ-કીર્તન યત્ર સઃ અનુ=પ્રવચન, તસ્ય યોગઃ=આશ્વાનમ્-અનુયોગઃ ।

અયમનુયોગશ્ચતુર્ધા-(૧) ચરણકરણાનુયોગઃ, (૨) ધર્મકથાનુયોગઃ,

(૩) ગણિતાનુયોગઃ, (૪) દ્રવ્યાનુયોગઃ ।

અથ (૧) ચરણકરણાનુયોગો વ્યારચાયતે-

ચર્યતે=ગમ્યતે પ્રાપ્યતે ભવોદ ગ્રે. પર કૂલ ચતુર્દશગુણસ્થાનાવસ્થાસ્વરૂપમનેનેતિ ચરણ-મૂલગુણરૂપમ્ । યદ્વા-ચરણ=વ્રતાદિ, તચ સપ્તતિસરયમ્, ઉક્તશ્ચ-

(૩) અ-અનુકમ્પા (જીવરક્ષા) કી જિસમે
નુ-સ્તુતિ કી ગઈ હો ઉસે અનુ અર્થાત્ પ્રવચન કહતે હૈ । ઉસ
અનુ-પ્રવચન-કા
યોગ-કથન કરના, અનુયોગ કહલાતા હૈ । યહ અનુયોગ ચાર
પ્રકાર કા હૈ-

(૧) ચરણકરણાનુયોગ

(૨) ધર્મકથાનુયોગ

(૩) ગણિતાનુયોગ

(૪) દ્રવ્યાનુયોગ ।

(૧) ચરણકરણાનુયોગ

જિસસે સસારરૂપી સમુદ્ર કા દૂસરા કિનારા અર્થાત્ ચૌદહૈંવા
ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત હો ઉસે ચરણ (મૂલગુણ) કહતે હૈ । વ્રત આદિકો ભી
ચરણ કહતે હૈ । વહ સત્તર (૭૦) પ્રકાર કા હૈ । કહા ભી હૈ ।

(૩) અ-અનુકમ્પા (જીવરક્ષા) ની જેમા

નુ-સ્તુતિ કરવામા આવી હોય, તેને અનુ અર્થાત્ પ્રવચન કહે છે, એ
અનુ-પ્રવચન-નુ

યોગ-કથન કરવું, તે અનુયોગ કહેવાય છે

આ અનુયોગ ચાર પ્રકારનો છે -

[૧] ચરણકરણાનુયોગ

[૨] ધર્મકથાનુયોગ

[૩] ગણિતાનુયોગ

[૪] દ્રવ્યાનુયોગ

(૧) ચરણકરણાનુયોગ

જેના વડે સસાર રૂપી સમુદ્રનો ખીલો (સામે) કિનારો અર્થાત્ ચૌદમુ
ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય, તેને ચરણ (મૂલગુણ) કહે છે વ્રત આદિને પણ ચરણ
કહે છે તે સત્તર પ્રકારનો છે, જેવો છે-

मूलम्—“^५ वय^{१०} समणधम्म^{१७} सज्जम, वेयावच्च^१ च वभगुत्तीओ ।

णाणाइतिय^३ तव^{१४} कोहनिग्गहादी^४ चरणमेय ॥१॥ ” इति ॥

छाया—“व्रत-श्रमणधर्मसयम-वैयावृत्य च ब्रह्मगुप्तयः ।

ज्ञानादित्रिक तपः क्रोधनिग्रहादि चरणमेतत् ॥ १ ॥ ” इति ।

क्रियते चरणस्य पुष्टिरनेनेति करणम्-उत्तरगुणरूपम्, यद्वा करण=पिण्ड-विशुद्ध्यादि, एतदपि सप्ततिसदृश्यम् । उक्तञ्च—

“ पिण्डवि^५सोही^{१२} नमिई^{१२}, भावणं^{१२} पडिमां^{१२} य इदियनिरोहो ।

पडिलेहणं^{२५} गुत्तीओ, अभिग्गहा^४ चैव करणं तु ॥१॥ ” इति ।

छाया—“पिण्डविशुद्ध, समिति., भावना, प्रतिमा च इन्द्रियनिरोधः ।

प्रतिलेखना गुप्तयः, अभिग्रहाश्चैव करणं तु ॥ १ ॥ ” इति ।

तयोरनुयोग = भगवदुक्तार्थानुरूप प्रतिपादनमिति चरणकरणानुयोगः ।

(“ ५ व्रत, १० श्रमणधर्म, १७ सयम, १० वैयावृत्य, (वेयावच्च)
१ ब्रह्मचर्यकी वाछ, ३ सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्य, १२ तप, ४ क्रोध-मान-
माया-लोभका निग्रह । यह सत्तर प्रकार का चरण है ” ।

चरण की जो पुष्टि करे उसको अर्थात् उत्तर गुण को करण कहते हैं ।

पिण्डविशुद्धि आदि भी करण कहलाते हैं, वे भी सत्तर प्रकार के हैं ।

कहा है—

“ ४ पिण्डविशुद्धि, ५ समिति, १२ भावना १२ पडिमा, ५ इन्द्रिय-
निग्रह, २५ पडिलेहण, ३ गुप्तियाँ, ४ अभिग्रह । ये करण के सत्तर
७० भेद हैं ”

जिसमें भगवान् के कथन के अनुसार इन दोनों चरण और करण-
का प्रतिपादन किया जाता है वह चरणकरणानुयोग है ।

“ ५ व्रत, १० श्रमणधर्म, १७ सयम, १० वैयावृत्य (वेयावच्च),
६ ब्रह्मचर्यनीवाड, ३ सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्य, १२ तप, ४ क्रोध-मान-माया-
लोभनो निग्रह ये सत्तर प्रकारके चरण हैं ”

चरणों की जो पुष्टि करे ते करण कहेंगे, अर्थात् उत्तरगुण कहेंगे ।
पिण्डविशुद्धि आदि पाँच करण कहेंगे तेना पाँच सत्तर प्रकार हैं, जेवा के—

“ ४ पिण्डविशुद्धि ५ समिति, १२ भावना, १२ पडिमा ५ इन्द्रियनिग्रह,
२५ पडिलेहण, ३ गुप्तियो, ४ अभिग्रह ये प्रमाणे करणना ७० भेदो हैं ”

जेमा भगवान्ना कथनने अनुमरीने ये जेठे-चरण अने करण-नु प्रतिपादन
करवामा आवे छे, ते चरण-करणानुयोग छे

(૩) અમ્ય=અનુકમ્પાયાઃ=જીવરક્ષાયા નુઃ=સ્તુતિ.-કીર્તન યત્ર સઃ અનુ'=પ્રવચન, તસ્ય યોગઃ=આશ્વાનમ્-અનુયોગઃ ।

અયમનુયોગશ્ચતુર્થા-(૧) ચરણકરણાનુયોગ, (૨) ધર્મકથાનુયોગઃ,

(૩) ગણિતાનુયોગઃ, (૪) દ્રવ્યાનુયોગઃ ।

અથ (૧) ચરણકરણાનુયોગો વ્યાખ્યાયતે-

ચર્યતે=ગમ્યતે પ્રાપ્યતે ભવોદયે' પર ક્લુષ્ણ ચતુર્દશગુણસ્થાનાસ્થાસ્વરૂપમનેતિ ચરણ-મૂળગુણરૂપમ્ । યદ્વા-ચરણ=વ્રતાદિ, તચ્ચ સપ્તતિસરયમ્, ઉક્તશ્ચ-

(૩) અ-અનુકમ્પા (જીવરક્ષા) ની જિસમે

નુ-સ્તુતિ ની ગઈ હો ઉસે અનુ અર્થાત્ પ્રવચન કહતે હૈં । ઉસ

અનુ-પ્રવચન-કા

યોગ-કથન કરના, અનુયોગ કહલાતા હૈ । યહ અનુયોગ ચાર પ્રકાર કા હૈ-

(૧) ચરણકરણાનુયોગ

(૨) ધર્મકથાનુયોગ

(૩) ગણિતાનુયોગ

(૪) દ્રવ્યાનુયોગ ।

(૧) ચરણકરણાનુયોગ

જિસસે સસારરૂપી સમુદ્ર કા દૂસરા કિનારા અર્થાત્ ચૌદહૈંવા ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત હો ઉસે ચરણ (મૂળગુણ) કહતે હૈં । વ્રત આદિકો મી ચરણ કહતે હ । વહ સત્તર (૭૦) પ્રકાર કા હૈ । કહા મી હૈ ।

(૩) અ-અનુકમ્પા (જીવરક્ષા) ની, જેમા

નુ-સ્તુતિ કરવામા આવી હોય, તેને અનુ અર્થાત્ પ્રવચન કહે છે, એ અનુ-પ્રવચન-નુ

યોગ-કથન કરવું, તે અનુયોગ કહેવાય છે

આ અનુયોગ ચાર પ્રકારનો છે -

[૧] ચરણકરણાનુયોગ

[૨] ધર્મકથાનુયોગ

[૩] ગણિતાનુયોગ

[૪] દ્રવ્યાનુયોગ

(૧) ચરણકરણાનુયોગ

જેના વડે સસાર રૂપી સમુદ્રનો બીજો (સામે) કિનારો અર્થાત્ ચૌદમુ ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય, તેને ચરણ (મૂળગુણ) કહે છે વ્રત આદિને પણ ચરણ કહે છે તે સત્તર પ્રકારનો છે, જેવો છે-

“दद्यादानक्षमाद्येषु, धर्माङ्गेषु प्रतिष्ठिता ।

धर्मोपादेयतागर्भा बुधैर्धर्मकयोच्यते ॥१॥ इति” ।

धर्मकथाया अनुयोगः धर्मकथानुयोगः, अत्र ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रम्, उपासकदशाङ्गसूत्रम्, अन्तकृष्णाङ्गसूत्रम्, अनुत्तरोपपातिकृष्णाङ्गसूत्रम्, विपाकसूत्रं चैतानि पञ्चाङ्गसूत्राणि ५ आपपातिकसूत्रं, राजप्रश्नीयसूत्रं, निरयावल्लिकादीनि पञ्चेति मिलित्वा सप्तोपाङ्गसूत्राणि ७, उत्तराध्ययन-मूलसूत्रं चेति सकलसङ्कलनया त्रयोदशसूत्राणि वा यानि ।

अथ (३) गणितानुयोगोऽभिधीयते—

गणितम्यानुयोग गणितानुयोगः, गणित=सम्बन्धान विषयीकृत्य भगवदुक्ता-
र्थगमनारूप गणधराणा रचनलक्षणो न्यापार इत्यर्थः । तत्र जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिः,
चन्द्रप्रज्ञप्तिः, सूर्यप्रज्ञप्तिश्चेत्युपाङ्गसूत्रत्रिनयम् ॥

“जो कथन दया दान क्षमा आदि धर्मके मुख्य अंगोमे व्यापृत हो
और जिसमे धर्मकी उपादेयता छिपी हो उसे विद्वान् धर्मकथा कहते हैं ।”

धर्मकथा के अनुयोगको धर्मकथानुयोग कहते हैं । ज्ञाना धर्मकथाग,
२ उपासकदशाग, ३ अन्तकृष्णाग, ४ अनुत्तरोपपातिकदशाग और
५ विपाकसूत्र, ये पाँच अंगसूत्र, ६ औपपातिकसूत्र, ७ राजप्रश्नीयसूत्र,
और १२ निरयावल्लिका आदि पाँच सूत्र मिल कर सात उपागसूत्र, तथा
१३ उत्तराध्ययन मूलसूत्र, ये सब तेरह सूत्र धर्मकथानुयोगमें हैं ।

(३) गणितानुयोग

गणित के विषयमे भगवान् ने जिस अर्थागमका प्रतिपादन किया
है और उसके अनुसार गणधरोने जो कथन किया है उसीको गणि-

“ જે કથન દયા દાન ક્ષમા આદિ ધર્મના મુખ્ય અંગોમા વ્યાપ્ત હોય
અને જેમા ધર્મની ઉપાદેયતા છુપાઈ રહી હોય, તેને વિદ્વાનો ધર્મકથા કહે છે,”

ધર્મકથાના અનુયોગને ધર્મકથાનુયોગ કહે છે જ્ઞાતાધર્મકથાગ (૧),
ઉપાસકદશાગ (૨), અન્તકૃષ્ણાગ (૩), અનુત્તરોપપાતિકદશાગ (૪) અને
વિગકસૂત્ર (૫), એ પાંચ અંગસૂત્ર, ઔપપાતિક સૂત્ર (૬) રાજપ્રશ્નીય સૂત્ર (૭)
અને નિરયાવલિકા આદિ પાંચ સૂત્ર (૧૨) મળીને સાત ઉપાગસૂત્ર,
(૧૩) એ તેર સૂત્રો ધર્મકથાનુયોગમા આવે છે

(૩) ગણિતાનુયોગ

ગણિતના વિષયમા ભગવાને જે અર્થાગમનુ પ્રતિપાદન કર્યું છે અને તેને
અનુસરીને ગણધારોએ જે કથન કર્યું છે, તેને ગણિતાનુયોગ કહે છે ગણિતાનુ-

અત્રાઽઽચારાદ્યસૂત્ર પ્રશ્નન્યાકરણસૂત્ર ચેતિ દ્વે અદ્વયસૂત્રે, દશવૈકાલિક-મૂલસૂત્રમ્ ૧, વૃહત્કલ્પાદીનિ ચત્વારિ છેદસૂત્રાણિ ૪, આવશ્યકસૂત્ર ૧ ચેત્યપ્તૌ સૂત્રાણિ ચો યાનિ । પ્રાધાન્યતત્ત્વચરણકરણમોધકતયૈતેષા ચરણકરણાનુયોગત્વ મિધ્યતિ ।

ચતુર્વિધાનુયોગમેદેષુ ચરણકરણાનુયોગસ્યૈવ પ્રાધાન્યમ્, ઇતરેષાત્વેતત્પરિ-
પોષકતયા તદ્વત્ત્વસિદ્ધે, યથા-અગુરુવર્ત્તિમાયા તદાશ્રયીભૂતવગ્દલગ્લામાદ્યપેક્ષ-
યાઽગુરુદ્રવ્યસ્યૈવ પ્રાધાન્યમ્ ।

અથ (૨) ધર્મકથાનુયોગ પ્રસ્તૂયતે

દુર્ગતૌ પ્રપતન્ત સત્ત્વસદ્ધાત ધામ્યતીતિ ધર્મઃ, તસ્ય કથનમ્-અથા ધર્મ-
કથા=ધર્મદેશનાદિલક્ષણવાક્યપ્રવચનરૂપા । ઉક્તશ્ચ—

હસ અનુયોગમે આઠ સૂત્ર હે—(૧) આચારાગસૂત્ર, (૨) પ્રશ્નવ્યા-
કરણ સૂત્ર, (૩) દશવૈકાલિક સૂત્ર, (૪) વૃહત્કલ્પ આદિ ચાર છેદસૂત્ર,
(૫) આવશ્યકસૂત્ર । इन आठों सूत्रोमे मुख्यरूपसे चरण और करणका
वर्णन है इसलिए ये चरणकरणानुयोगमे हैं ।

જैसे અગરવત્તી (ધૂપકી વત્તી) કે સાથે તેની આધારભૂત વાસની
એક ગ્વપચ (મલાક) મળી જાય છે, પરંતુ મુખ્યતા અગરવત્તીની જ છે,
તેથી જ તેના આધારભૂત વાસનીની મુખ્યતા છે ।
જોય તો આઠ સૂત્રોમાં મુખ્યત્વે કળીને ચરણ અને કરણનું વર્ણન છે જેથી તે ચરણકરણાનુ-
યોગમાં આવે છે ।

(૨) ધર્મકથાનુયોગ

દુર્ગતિમે ગિરતે હુએ જીવો કો ‘જો, ધારે (ઉઠાવે)’ ઉસે ધર્મ
કહતે હૈ, ધર્મકે કથન કરનેકો ધર્મકથા કહતે હૈ । કથા મી હૈ—

આ અનુયોગમાં આઠ સૂત્ર છે—(૧) આચારાગ સૂત્ર, (૨) પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર,
(૩) દશવૈકાલિક સૂત્ર (૪) વૃહત્કલ્પ આદિ ચાર છેદસૂત્ર, (૫) આવશ્યકસૂત્ર
આ આઠ સૂત્રોમાં મુખ્યત્વે કળીને ચરણ અને કરણનું વર્ણન છે જેથી તે ચરણકરણાનુ-
યોગમાં આવે છે

જેમ અગરવત્તી II સાથે તેની આધારભૂત એક વાસની સળી પણ હોય છે,
પણ મુખ્યતા તો અગરવત્તીની જ છે, તેમ આ ચારે અનુયોગોમાં આ ચરણકરણાનુ-
યોગની જ મુખ્યતા છે બાકીના ત્રણ અનુયોગ તેના પે પાક છે, તેથી તેના જ અગત્ય છે

(૨) ધર્મકથાનુયોગ

દુર્ગતિમાં પડતા જીવોને જે ધાર-ધરણ કરી રાખીને—ઉચ્ચે ધરી રાખે
(પડવા ન દે), તેને ધર્મ કહે છે ધર્મનું કથન કરવું, તે ધર્મકથા કહેવાય છે
કહ્યું છે કે—

- (૨) સૂત્રકૃતાગ્નમ્-અત્ર લોકાલોકસ્વરૂપપ્રતિપાદનપૂર્વક ક્રિયાવાદિપ્રમુતીના સક્ષેપતો મતનિરાકરણમ્ ।
- (૩) સ્થાનાગ્નમ્-અત્રાશ્વિલપદાર્થાના દશસુ સ્થાનેષુ સ્થાપનમ્ ।
- (૪) સમવાયગ્નમ્-અત્ર જીવાજીવાદિતત્તસખ્યાવિશિષ્ટપદાર્થપ્રરૂપણમ્ ।
- (૫) ભગવતીસૂત્રમ્-અત્ર જીવાજીવલોકાલોક-સ્વસમય-પરસમયાદિવિષયે પટ્ટત્રિંશત્સહસ્ર (૩૬૦૦૦) પ્રશ્નવાક્યાનાં સમાધાનમ્ । અસ્યૈવ સૂત્રસ્ય વિવાહ-પ્રજ્ઞપ્તિસ્તથા વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિરપિ નામાન્તરમ્ ।
- (૬) જ્ઞાતાધર્મકથાગ્નમ્-અત્રાઽઽખ્યાયિમાદિવર્ણનમ્ ।

(૨) સૂત્રકૃતાગ-મે જીવાદિકે સ્વરૂપકા પ્રતિપાદનપૂર્વક ત્રીનસૌ તિહમઠ (૩૬૩) ઇકાન્તક્રિયાવાદી આદિકો ડનકે મતકા સક્ષેપસે રવણ્ડન કરકે સ્વસમયમે સ્થાપન ક્રિયા હૈ ।

(૩) સ્થાનાગ-મે આત્માદિ પદાર્થોંકો દસ સ્થાનોંમે સ્થાપિત ક્રિયા હૈ ।

(૪) સમવાયાગ-મે જીવ અજીવ આદિકા સ્વરૂપ ઓર ઇકસખ્યક આદિ પદાર્થોંકા નિરૂપણ હૈ ।

(૫) ભગવતી-સૂત્ર-મે જીવ, અજીવ, લોક, અલોક, સ્વસમય, પરમસમય, આદિ કે વિષયમે છત્તીસ હજાર પ્રશ્નોંકા સમાધાન ક્રિયા ગયા હૈ । ભગવતી-સૂત્રકા વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિ તથા વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ ભી નામ હૈ ।

(૬) જ્ઞાતાધર્મકયાગ-મે વિવિધ-ધાર્મિક શિક્ષાપ્રદ કથાઓંકા વર્ણન હૈ ।

(૨) સૂત્રકૃતાગ-એમા જીવાદિના સ્વરૂપના પ્રતિપાદનપૂર્વક ત્રણસોને ત્રેસઠ (૩૬૩) એકાન્તક્રિયાવાદી આદિને-નેમના મતના સંજ્ઞિત અ ડનપૂર્વક સ્વસમયમા સ્થાપન કર્યા છે

(૩) સ્થાનાગ- મા આત્માદી પદાર્થોંને દસ સ્થાનોમા સ્થાપિત કર્યા છે

(૪) સમવાયાગ- મા જીવ અજીવ આદિનુ સ્વરૂપ એકમ ખ્યક આદિ પદાર્થોંનુ નિરૂપણ છે

(૫) ભગવતી સૂત્ર- એમા જીવ, અજીવ લોક, અલોક, સ્વસમય, પરસમય, આ વિષયોના છત્રીસ હજાર પ્રશ્નોંનુ સમાધાન કરવામા આવ્યુ છે ભગવતી સૂત્રના વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિ અને વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ એવા પણ નામો છે

(૬) જ્ઞાતાધર્મકયાગ-એમા વિવિધ ધાર્મિક શિક્ષાપ્રદ કથાઓંનુ વર્ણન છે

(૪) દ્રવ્યાનુયોગે તુ-સૂત્રકૃતાઙ્ગમુત્ર, સ્થાનાઙ્ગમુત્ર, સમવાયાઙ્ગમુત્ર, ભગવતી-સૂત્ર ચેતિ ચત્વાર્યઙ્ગસત્રાણિ ૪, જીવાજીવાભિગમમુત્ર, પ્રજાપનામુત્ર ચેતિ દ્વે ઉપાઙ્ગ-સૂત્રે ૨, નન્દિસૂત્રમ્ , અનુયોગદ્વારમુત્ર ચેતિ દ્વે મૂલમુત્રે ચેતિ યોગતોઽષ્ટો સૂત્રાણિ ।

અથ પ્રસન્નવશાત્સક્ષેપેણ દ્વાત્રિંશત્સૂત્રવિષયમુપદર્શયમામઃ-

અઙ્ગસૂત્રાણિ (૧૧)

(૧) આચારાઙ્ગસૂત્રમ્-અત્ર શ્રમણનિર્ગ્રન્થાનામાચારગોચરાદિપ્રતિપાદનમ્ ।

તાનુયોગ કહતે હૈં । ગણિતાનુયોગ મે ત્રીન ઉપાગ સૂત્ર હૈં-૯ક જમ્બૂદ્વીપ પ્રજ્ઞસિ, દૂસરી ચન્દ્રપ્રજ્ઞસિ ઓર ત્રીસરા સૂર્યપ્રજ્ઞસિ । ગૌણરૂપસે અગા દિકોમે ભી હસકા વર્ણન પાયા જાતા હૈ ।

(૪) દ્રવ્યાનુયોગ

જિસમે જીવ આદિ છહ દ્રવ્યોંકા અથવા નવ પદાર્થોંકા તથા ડનકે જ્ઞાનાદિગુણોંકા વિવેચન ભગવાન્ કૈ અર્થાગમકૈ અનુસાર હો ડસે દ્રવ્યા નુયોગ કહતે હૈં । દ્રવ્યાનુયોગમે સૂત્રકૃતાંગ, સ્થાનાંગ, સમવાયાંગ ઓર ભગવતીસૂત્ર, યે ચાર અંગ હૈ, જીવાજીવાભિગમસૂત્ર ઓર પ્રજાપનાસૂત્ર, યે દો ઉપાગ હૈં, નન્દિસૂત્ર, અનુયોગદ્વાર સૂત્ર, યે દો મૂલસૂત્ર હૈં । હસ પ્રકાર દ્રવ્યાનુયોગમેં મુખ્યતયા આઠ સૂત્ર હૈં ।

અવ યહાં પ્રસંગવશ સક્ષેપસે વત્તીસ સૂત્રોંકા વિષય કહતે હૈ-

(ગ્યારહ અંગ)

(૧) આચારાંગસૂત્ર-હસમેં શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંકા આચાર-ગોચર વતાયા ગયા હૈ ।

યોગના ત્રણ ઉપાગ સૂત્રો છે -એક જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞસિ, બીજુ ચન્દ્રપ્રજ્ઞસિ, અને ત્રીજુ સૂર્યપ્રજ્ઞસિ ગૌણ રૂપે અગાદિમા પણ એનુ વર્ણન માલૂમ પડે છે

૪ દ્રવ્યાનુયોગ

જેમા જીવ આદિ છ દ્રવ્યોનુ અથવા નવ પદાર્થોનુ તથા તેના જ્ઞાનાદિ ગુણોનુ વિવેચન ભગવાનના અર્થાગમ અનુસાર હોય તેને દ્રવ્યાનુયોગ કહે છે દ્રવ્યાનુયોગમા સૂત્રકૃતાંગ સ્થાનાંગ સમવાયાંગ અને ભગવતીસૂત્ર એ ચાર અંગો છે, જીવા-જીવાભિગમસૂત્ર અને પ્રજાપનાસૂત્ર એ બે ઉપાગો છે નન્દિસૂત્ર, અનુયોગદ્વાર સૂત્ર એ બે મૂલસૂત્ર છે એ પ્રમાણે દ્રવ્યાનુયોગમા મુખ્યત્વે કરીને આઠ સૂત્રો છે

હવે અહી પ્રસંગવશ સક્ષેપમા બત્રીસ સૂત્રોના વિષયો કહીએ છીએ

અગીઆર અંગ

(૧) આચારાંગ સૂત્ર-જેમા-શ્રાવણ નિમ્ન થોનો આચાર-ગોચર દર્શાવ્યો છે

- (૨) સૂત્રકૃતાગ્નમ્-અત્ર લોકલોકસ્વરૂપપ્રતિપાદનપૂર્વક ક્રિયાવાદિપ્રમુતીનાં સક્ષેપતો મતનિરાકરણમ્ ।
- (૩) સ્થાનાગ્નમ્-અત્રાખિલપદાર્થાના દશસુ સ્થાનેષુ સ્થાપનમ્ ।
- (૪) સમવાયગ્નમ્-અત્ર જીવાજીવાદિતત્ત્વસર્યાવિશિષ્ટપદાર્થપ્રરૂપણમ્ ।
- (૫) ભગવતીસૂત્રમ્-અત્ર જીવાજીવલોકલોક-સ્વસમય-પરસમયાદિવિષયે પદત્રિંશત્સહસ્ર (૩૬૦૦૦) પ્રશ્નવાક્યાનાં સમાધાનમ્ । અસ્યૈવ મૂત્રસ્ય વિવાહ-પ્રજ્ઞપ્તિસ્તથા વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિરપિ નામાન્તરમ્ ।
- (૬) જ્ઞાતાધર્મકથાગ્નસૂત્રમ્-અત્રાઽઽર્યાયિનાદિવર્ણનમ્ ।

(૨) સૂત્રકૃતાગ-મે જીવાદિકે સ્વરૂપકા પ્રતિપાદનપૂર્વક ત્રીનસૌ તિહસઠ (૩૬૩) ઇકાન્તક્રિયાવાદી આદિકો ડનકે મતકા સક્ષેપસે રવણ્ડન કરકે સ્વસમયમે સ્થાપન ક્રિયા હૈ ।

(૩) સ્થાનાગ-મે આત્માદિ પદાર્થોં કો દસ સ્થાનોંમે સ્થાપિત ક્રિયા હૈ ।

(૪) સમવાયાગ-મે જીવ અજીવ આદિકા સ્વરૂપ ઔર ઇકસરૂપક આદિ પદાર્થોંકા નિરૂપણ હૈ ।

(૫) ભગવતી-સૂત્ર-મે જીવ, અજીવ, લોક, અલોક, સ્વસમય, પરમસમય, આદિ કે વિષયમેં છત્તીસ હજાર પ્રશ્નોંકા સમાધાન ક્રિયા ગયા હૈ । ભગવતી-સૂત્રકા વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિ તથા વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ ખી નામ હૈ ।

(૬) જ્ઞાતાધર્મકથાગ-મેં વિવિધ-ધાર્મિક શિક્ષાપ્રદ કથાઓંકા વર્ણન હૈ ।

(૨) સૂત્રકૃતાગ-એમા જીવાદિના સ્વરૂપના પ્રતિપાદનપૂર્વક ત્રણસોને ત્રેસઠ (૩૬૩) એકાન્તક્રિયાવાદી આદિને-નેમના મતના મજિખ ખ ડનપૂર્વક સ્વસમયમા સ્થાપન કર્યા છે

(૩) સ્થાનાગ- મા આત્માદી પદાર્થોંને દસ સ્થાનોમા સ્થાપિત કર્યા છે

(૪) સમવાયાગ- મા જીવ અજીવ આદિનુ સ્વરૂપ એકમ બ્યક આદિ પદાર્થોંનુ નિરૂપણ છે

(૫) ભગવતી સૂત્ર- એમા જીવ, અજીવ લોક, અલોક, સ્વસમય, પરસમય, આનિ વિષયોના છત્રીસ હજાર પ્રશ્નોંનુ સમાધાન કરવામા આવ્યુ છે ભગવતી સૂત્રના વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિ અને વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ એવા પણ નામો છે

(૬) જ્ઞાતાધર્મકથાગ-એમા વિવિધ ધાર્મિક શિક્ષાપ્રદ કથાઓંનુ વર્ણન છે

(૭) ઉપાસકદશાઙ્ગસૂત્રમ્-અત્રાઽઽનન્દાદીના દશાના શ્રમણોપાસકાના-મિતિવૃત્તપ્રસંગેન શ્રાવકધર્મનિરૂપણમ્ ।

(૮) અન્તકૃદશાઙ્ગસૂત્રમ્-અત્ર ગૌતમાદીના મહર્ષીણા પદ્માવતીપ્રમુત્ત્રાણા મહાસતીના ચ શિવાન્તાનિ સુકૃતાનિ પ્રકટિતાનિ ।

(૯) અનુત્તરોપપાતિકદશાઙ્ગસૂત્રમ્-અત્ર જાલિમુરયાનામૃપીણા વિજયા-અનુત્તરવિમાનપશ્ચકપ્રાપ્તિવર્ણનમ્ ।

(૧૦) પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રમ્-અત્રાઙ્ગુષ્ઠાદિપ્રશ્નવિદ્યાપ્રરૂપણમ્, આસ્રવપશ્ચક-સવરપશ્ચક-પ્રરૂપણ ચાસીત્, પરન્તુ પશ્ચમારકોદ્ગયાના પુષ્પાલમ્બનપ્રતિસેવિત્વ મવેક્ષ્ય પૂર્વાચાર્યૈઃ પ્રથમાશ સમુત્તારિત ઇતિ તત્ર દ્વિતીય એવાશો લભ્યતે ।

(૭) ઉપાસકદશાઙ્ગ-મે આનન્દ આદિ દસ શ્રાવકોકે ઇતિદાસકે પ્રસંગે શ્રાવક ધર્મકા વ્યાખ્યાન ક્રિયા ગયા હૈ ।

(૮) અન્તકૃદશાઙ્ગ-મે ગૌતમ આદિ મહાન્ ઋષિયોકે તથા પદ્મા-વતી આદિ મહાસતિયોકે મોક્ષગમન પર્યન્ત કાર્યોકા વર્ણન હૈ ।

(૯)અનુત્તરોપપાતિક દશાઙ્ગ-મે જાલિ આદિ ઋષિયોકે વિજય આદિ પાંચ અનુત્તર વિમાનોકી પ્રાપ્તિકા કથન હૈ ।

(૧૦) પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્ર-મે અઙ્ગુષ્ઠાદિ પ્રશ્નવિદ્યાકા નિરૂપણ તથા આસ્રવપચકઔર સવરપચકકા નિરૂપણ યા પરન્તુ પાંચવે આરેકે જીવોકો અધીરપનેસે પુષ્પાલમ્બનકે પ્રતિસેવી સમજ્ઞ કર પહલા અશ નિકાલ દિયા ગયા હૈ । આજકલ દૂસરાઅશ હી ઉપલબ્ધ હૈ ।

(૭) ઉપાસકદશાઙ્ગ—મા આનન્દ આદિ દસ શ્રાવકોના ઇતિદાસના પ્રસંગે દ્વારા ધર્મનું વ્યાખ્યાન કરવામા આવ્યું છે

(૮) અન્તકૃદશાઙ્ગ—મા ગૌતમ આદિ મહાન ઋષિઓના પદ્માવતી આદિ મહાસતીઓના મોક્ષગમન સુધીના કાર્યોનું વર્ણન છે

(૯) અનુત્તરોપપાતિકદશાઙ્ગ—મા જાલિ આદિ ઋષિઓના વિજય આદિ પાંચ અનુત્તર વિમાનોની પ્રાપ્તિનું કથન છે

(૧૦) પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્ર—મા અઙ્ગુષ્ઠાદિ પ્રશ્નવિદ્યાનું નિરૂપણ તથા આસ્રવ-પચક અને સવરપચકનું નિરૂપણ હતું, પરન્તુ પાંચમા આરાના જીવોને અધીરપણથી પુષ્પાલમ્બનના પ્રતિસેવી સમજીને તેમનો પહેલો ભાગ કાઢી નાખવામા આવ્યો છે હાલમા બીજો ભાગજ ઉપલબ્ધ થાય છે

(૧૧) વિપાકસૂત્રમ્—અત્ર મૃગાપુત્ર-સુગાહુપ્રભૃતીના દુઃખવિપાકઃ સુખ-
વિપાકથ પ્રદર્શિતઃ ।

ઉપાદ્ધસૂત્રાણિ (૧૨)

(૧) ઔપપાતિકસૂત્રમ્—ઇદમાચારાદ્ધસ્યોપાદ્ધમ્ , અત્ર નારકોત્પાદવૈચિ-
ત્ર્યવર્ણનમ્ ।

(૨) રાજપ્રશ્નીયમ્—ઇદ સૂત્રકૃતાદ્ધોપાદ્ધમ્ , અત્ર પ્રદેશિનામ્ના નૃપેનાઽક્રિ-
યાદિમતમાશ્રિત્ય કૃતાના તજ્જીવતચ્છરીરવિષયપ્રશ્નાના સમાધાનમ્ । સૂત્રકૃ-
તાદ્ધપ્રવૃત્તિમક્રિયાવાદિમતલ્લખણપ્રકારમાલમ્બ્યેવ તત્તમમાયાનકરણેનાસ્મિન્ સૂત્રે
સૂત્રકૃતાદ્ધગતવિશેષપ્રવૃત્તનાત્સૂત્રકૃતાદ્ધોપાદ્ધત્વમ્ ।

(૧૧) વિપાકસૂત્ર—મે મૃગાપુત્ર આદિકા દુઃખવિપાક ઔર સુખ-
હુકુમાર આદિકા સુખવિપાક દર્શાયા ગયા હૈ ।

(વારહ ઉપાદ્ધસૂત્ર)

(૧) ઔપપાતિક સૂત્ર—યહ આચારાગકા ઉપાગ હૈ ઔર હસમે
નારકોકે ઉત્પાદકી વિચિત્રતાઈ બતાઈ ગઈ હૈ ।

(૨) રાજપ્રશ્નીય સૂત્ર—યહ સૂત્રકૃતાગકા ઉપાગ હૈ । રાજા પ્રદેશીને
અક્રિયાવાદિયોકે મતકા આશ્રય લેકર કેહી શ્રમણસે તજ્જીવતચ્છરીર
વિષયક વહુતેરે પ્રશ્ન કિયે થે । उन सबका इसमें समाधान किया गया
है । जिस ढंगसे सूत्रकृतागमे अक्रियावादियोंके मतका खंडन हे प्रायः
उसी ढंगसे इसमें राजा प्रदेशीके प्रश्नोंका समाधान है किन्तु इसमें
कुछ विशेषता है, इस कारण यह सूत्रकृतागका उपाग है ।

(૧૧) વિપાકસૂત્ર—મા મૃગાપુત્ર આદિનેા દુ ખવિપાક અને સુખાહુકુમાર
આદિનેા સુખવિપાક દર્શાવવામા આવ્યો છે

બાર ઉપાગ સૂત્રો

(૧) ઔપપાતિક સૂત્ર—આ આચારાગનુ ઉપાગ છે અને તેના નારકી જીવોના
ઉત્પાદનની વિચિત્રતાઓ બતાવવામા આવી છે

(૨) રાજપ્રશ્નીય સૂત્ર—આ સૂત્રકૃતાગનુ ઉપાગ છે પ્રદેશી રાજાએ અક્રિયા-
વદીઓના મતનેા આશ્રય લઇને કેશી શ્રમણને તજ્જીવ-તચ્છરીર વિષેના પ્રશ્નો
પૂછ્યા હતા, એ બધાનુ એમા સમાધાન કુત્રામા આવ્યુ છે જે પ્રકારે
સૂત્રકૃતાગમા અક્રિયાવાદીઓના મતનુ ખડન કરવામા આવ્યુ છે, તે પ્રકારે આમા
રાજા પ્રદેશીના પ્રશ્નોનુ સમાધાન કરવામા આવ્યુ છે, પરંતુ આમા કાઇક
વિશેષતા છે, તે કારણથી આ સૂત્રકૃતાગનુ ઉપાગ છે

(૩) જીવાજીવાભિગમમુત્રમ્—ઇદં સ્થાનાઙ્ગસ્યોપાઙ્ગમ્ । અત્ર જીવાજીવ તત્ત્વમરૂપણમ્ ।

(૪) પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમ્—ઇદં સમવાયાઙ્ગોપાઙ્ગમ્ । પટ્ટત્રિંશતા પદૈર્જીવાજીવ ભાવનિરૂપણમ્ ।

(૫) જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ—ઇય ભગવતીમૂત્રસ્યોપાઙ્ગમ્ । જમ્બૂદ્વીપ-વર્ષ-વર્ષધર-નદી-હૃદાદીના સ્વરૂપવર્ણનમ્ તથા ઽઽદિજિનજન્મોત્સવચક્રવર્તિદિગ્વિજયાદીના વર્ણનમ્ ।

(૬) સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિઃ—ઇય જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગમ્યોપાઙ્ગમ્ । અત્ર સૂર્યચન્દ્રવિચાર-પ્રતિપાદમ્ ।

(૭) ચન્દ્રપ્રજ્ઞપ્તિ ઇયમુપાસકદશાઙ્ગસ્યોપાઙ્ગમ્ । અત્રાપિ સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિવત્સૂર્ય

(૩) જીવાજીવાભિગમસૂત્ર—યહ સ્થાનાગકા ઉપાગ હૈ । હસમે જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોકા નિરૂપણ હૈ ।

(૪) પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર—યહ સમવાયાગકા ઉપાગ હૈ । હસમે ઊત્તીસ પદો દ્વારા જીવ અજીવકે ભાવોંકા કથન હૈ ।

(૫) જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ—યહ ભગવતીસૂત્રકા ઉપાગ હૈ હસમે જમ્બૂ-દ્વીપ, ભરત આદિ વર્ષ, વર્ષધર (હિમવત આદિ પર્વત), નદી, હૃદ આદિ-કા વર્ણન હૈ । ભગવાન્ આદિનાય કે જન્મોત્સવકા તથા ચક્રવર્તીં કે દિગ્વિજયકા વર્ણન હૈ ।

(૬) સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ—યહ જ્ઞાતાધર્મકથાગ કા ઉપાગ હૈ । હસમે સૂર્ય ઓર ચન્દ્રમા સમ્બન્ધી વિચાર ક્રિયા ગયા હૈ ।

(૭) ચન્દ્રપ્રજ્ઞપ્તિ—યહ ઉપાસકદશાગકા ઉપાગ હૈ । હસમેમી સૂર્ય-

(૩) જીવાજીવાભિગમસૂત્ર—આ સ્થાનાગનુ ઉપાગ છે એમા જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોનુ નિરૂપણ છે

(૪) પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર—આ સમવાયાગનુ ઉપાગ છે એમા છત્રીસપદોદ્વારા જીવ અજીવના ભાવોનુ કથન છે

(૫) જમ્બૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ—આ ભગવતીસૂત્રનુ ઉપાગ છે એમા જમ્બૂદ્વીપ, ભરત આદિ વર્ષ, વર્ષધર (હિમવત આદિ પર્વત), નદી, હૃદ આદિનુ વર્ણન છે ભગવાન્ આદિનાથના જન્મોત્સવનુ તથા ચક્રવર્તીંના દિગ્વિજયનુ વર્ણન છે

(૬) સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ—આ જ્ઞાતાધર્મકથાગનુ ઉપાગ છે એમા સૂર્ય અને ચન્દ્રમા સમ્બન્ધી વિચાર કરવામા આવ્યો છે

(૭) ચન્દ્રપ્રજ્ઞપ્તિ—એ ઉપાસકદશાગનુ ઉપાગ છે એમા પણ સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિની

ચન્દ્રવિચારપ્રતિપાદનમ્ । શબ્દતોઽર્થતથ્વતતોનાતિભેદઃ, કિન્ત્વત્ર મુખ્યતથ્વન્દ્રવિચાર
પ્રકટોકૃત । કેચિત્તુ 'ઇયમદ્ગ્રાહ્યપ્રકીર્ણરૂપા નોપાદ્ગપદે ત્રિલસતી' ત્યાહુઃ ।

(૮) નિરયાવલિકા—અસ્યોપાદ્ગસ્ય કલ્પિકેતિ નામાન્તરમ્ । એવા ચાન્તકૃ-
દશાદ્ગોપાદ્ગમ્ । એતસ્માદુપાદ્ગાદારમ્બ્ય વૃષ્ણિન્દશોપાદ્ગપર્યન્તેષુ પશ્ચસુપાદ્ગવાવલિકા
પ્રવિષ્ટાદિનરકાવાસાના પ્રસદ્ગતસ્તદ્ગામિના નરતિસ્થા વર્ણનમ્ ।

(૯) કલ્પાવતસિકા—ઇયમનુત્તરોપપતિકદશાદ્ગસ્યાપાદ્ગમ્ ।

(૧૦) પુષ્પિકા—ઇદમુપાદ્ગ પ્રશ્નવ્યાકરણમૂત્રસ્ય ।

(૧૧) પુષ્પચૂલિકા—ઇદમુપાદ્ગ વિપાકમૂત્રમ્બ્ય ।

પ્રજ્ઞપ્તિકી ભાતિ ચન્દ્રમા ઓર સૂર્યસમ્બન્ધી કથન હૈ ઇન દોનોમેં શબ્દ
ઓર અર્થકા અધિક ભેદ નહીં હૈ । કિન્તુ ચન્દ્રપ્રજ્ઞપ્તિમે ચન્દ્રમા
સમ્બન્ધી વિચાર મુખ્ય હૈ । કિસીકે મતસે યહ અગ્રાહ્ય પ્રકીર્ણક મૂત્ર હૈ,
ઉપાંગ નહીં ।

[૮] નિરયાવલિકા—ઇસ ઉપાગકો કલ્પિકા બી કહતે હૈ । યહ
અન્તકૃદશાગકા ઉપાંગ હૈ । ઇસ ઉપાંગસે લેકર વૃષ્ણિદશોપાગ તક
પાંચ ઉપાગોમે આવલિકાપ્રવિષ્ટ આદિ નરકાવાસોકા પ્રસંગ હૈ ઓર
ઉનમેં જાનેવાલે મનુષ્યોં તથા તિર્યચોકા બી વર્ણન હૈ ।

(૯) કલ્પાવતસિકા—યહ અનુત્તરોપપાતિકદશાગકા ઉપાગ હૈ ।

(૧૦) પુષ્પિકા—યહ પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રકા ઉપાગ હૈ ।

(૧૧) પુષ્પચૂલિકા—યહ વિપાકસૂત્રકા ઉપાંગ હૈ ।

પેઠે ચંદ્રમા તથા સૂર્ય સંબન્ધી કથન છે એ બેઉમા શબ્દો અને અર્થોનો
વધારે તફાવત નથી પરંતુ ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિમા ચંદ્રમા સંબન્ધી વિચાર મુખ્ય છે
કેમ—કેમના મતાનુસાર આ અગ્રાહ્ય પ્રકીર્ણક મૂત્ર છે ઉપાંગ નથી

(૮) નિરયાવલિ—આ ઉપાંગને કલ્પિકા પણ કહે છે આ અન્તકૃદશાગનુ
ઉપાંગ છે આ ઉપાંગથી લઈને વૃષ્ણિદશોપાગ સુધીના પાંચ ઉપાંગોમા આવલિકા-
પ્રવિષ્ટ આદિ નરકાવાસોનો પ્રસંગ છે અને તેમા જનારા મનુષ્યો તથા તિર્યચોનુ
પણ વર્ણન છે

(૯) કલ્પાવતસિકા—આ અનુત્તરોપપાતિક શાગનુ ઉપાંગ છે

(૧૦) પુષ્પિકા—આ પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રનુ ઉપાંગ છે

(૧૧) પુષ્પચૂલિકા—આ વિપાકસૂત્રનુ ઉપાંગ છે

(૩) જીવાજીવાભિગમમુત્રમ્—ઇદં સ્થાનાગ્રમ્યોપાગ્રમ્ । અત્ર જીવાજીવ-
તત્ત્વપરૂપણમ્ ।

(૪) પ્રજાપનામુત્રમ્—ઇદં સમવાયાગ્રમ્યોપાગ્રમ્ । પટ્ટત્રિશતા પદૈર્જીવાજીવ
ભાવનિરૂપણમ્ ।

(૫) જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિઃ—ઇય ભગવતીમુત્રસ્યોપાગ્રમ્ । જમ્બૂદ્વીપ-વર્ષ-વર્ષધર-
નદી-હ્રદાદીના સ્વરૂપવર્ણનમ્ તથાઽઽદિજિનજન્મોત્સવચક્રવર્તિદિગ્વિજયાદીના
વર્ણનમ્ ।

(૬) સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિઃ—ઇય જ્ઞાતાધર્મસ્થાગ્રમ્યોપાગ્રમ્ । અત્ર સૂર્યચન્દ્રવિચાર-
પ્રતિપાદમ્ ।

(૭) ચન્દ્રપ્રજ્ઞપ્તિઃ—ઇયમુપાસકદશાગ્રમ્યોપાગ્રમ્ । અત્રાપિ સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિવત્સૂર્ય

(૩) જીવાજીવાભિગમસૂત્ર—યદ્ સ્થાનાગ્રમ્યકા ઉપાગ્રમ્ છે । હમમે
જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોકા નિરૂપણ છે ।

(૪) પ્રજાપનાસૂત્ર—યદ્ સમવાયાગ્રમ્યકા ઉપાગ્રમ્ છે । હસમે છત્તીસ
પદો દ્વારા જીવ અજીવકે ભાવોકા કથન છે ।

(૫) જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ—યદ્ ભગવતીસૂત્રકા ઉપાગ્રમ્ છે હસમે જમ્બૂ-
દ્વીપ, ભરત આદિ વર્ષ, વર્ષધર (હિમવત આદિ પર્વત), નદી, હ્રદ આદિ-
કા વર્ણન છે । ભગવાન્ આદિનાથ કે જન્મોત્સવકા તથા ચક્રવર્તી કે
દિગ્વિજયકા વર્ણન છે ।

(૬) સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ—યદ્ જ્ઞાતાધર્મકથાગ્રમ્યકા ઉપાગ્રમ્ છે । હસમે સૂર્ય
ઔર ચન્દ્રમા સમ્બન્ધી વિચાર ક્રિયા ગયા છે ।

(૭) ચન્દ્રપ્રજ્ઞપ્તિ—યદ્ ઉપાસકદશાગ્રમ્યકા ઉપાગ્રમ્ છે । હસમે સૂર્ય-

(૩) જીવાજીવાભિગમસૂત્ર—આ સ્થાનાગ્રમ્ય ઉપાગ્રમ છે એમા જીવ અજીવ
આદિ તત્ત્વોનુ નિરૂપણ છે

(૪) પ્રજાપનાસૂત્ર—આ સમવાયાગ્રમ્ય ઉપાગ્રમ છે એમા છત્તીસપદોદ્વારા
જીવ અજીવના ભાવોનુ કથન છે

(૫) જમ્બૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ—આ ભગવતીસૂત્રનુ ઉપાગ્રમ છે એમા જમ્બૂદ્વીપ, ભરત
આદિ વર્ષ, વર્ષધર (હિમવત આદિ પર્વત), નદી, હ્રદ આદિનુ વર્ણન છે ભગવાન્
આદિનાથના જન્મોત્સવનુ તથા ચક્રવર્તીના દિગ્વિજયનુ વર્ણન છે

(૬) સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ—આ જ્ઞાતાધર્મકથાગ્રમ્ય ઉપાગ્રમ છે એમા સૂર્ય અને
ચન્દ્રમા સમ્બન્ધી વિચાર કરવામા આવ્યો છે

(૭) ચન્દ્રપ્રજ્ઞપ્તિ—એ ઉપાસકદશાગ્રમ્ય ઉપાગ્રમ છે એમા પણ સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિની

चन्द्रविचारप्रतिपादनम् । शब्दतोऽर्थतश्च ततो नातिभेदः, किन्त्वत्र मुख्यतश्चन्द्रविचार
प्रकटोक्तः । केचित्तु 'इयमङ्गवाहप्रकीर्णरूपा नोपाङ्गपदे विलसती' त्याहुः ।

(८) निरयावलिका—अस्योपाङ्गस्य कल्पिकेति नामान्तरम् । एषा चान्तकृ-
द्दशाङ्गोपाङ्गम् । एतस्मादुपाङ्गादारभ्य वृष्णिदशोपाङ्गपर्यन्तेषु पञ्चसुपाङ्गपञ्चावलिका
प्रविष्टादिनरकावासानां प्रसङ्गतस्तद्गामिना नरतिरथा वर्णनम् ।

(९) कल्पावतसिका—इयमनुत्तरोपपतिकद्दशाङ्गस्यापाङ्गम् ।

(१०) पुष्पिका—इदमुपाङ्ग प्रश्नव्याकरणसूत्रस्य ।

(११) पुष्पचूलिका—इदमुपाङ्ग विपाकसूत्रस्य ।

प्रज्ञप्तिकी भाति चन्द्रमा और सूर्यसम्बन्धी कथन है इन दोनोंमें शब्द
और अर्थका अधिक भेद नहीं है । किन्तु चन्द्रप्रज्ञप्तिमें चन्द्रमा
सम्बन्धी विचार मुख्य है । किसीके मतसे यह अगवाह्य प्रकीर्णक सूत्र है,
उपाग नहीं ।

[८] निरयावलिका—इस उपागको कल्पिका भी कहते हैं । यह
अन्तकृद्दशागका उपाग है । इस उपागसे लेकर वृष्णिदशोपाग तक
पाँच उपांगोमे आवलिकाप्रविष्ट आदि नरकावासोका प्रसंग है और
उनमें जानेवाले मनुष्यों तथा तिर्यचोका भी वर्णन है ।

(९) कल्पावतसिका—यह अनुत्तरोपपतिकद्दशागका उपाग है ।

(१०) पुष्पिका—यह प्रश्नव्याकरणसूत्रका उपाग है ।

(११) पुष्पचूलिका—यह विपाकसूत्रका उपाग है ।

પેઠે ચંદ્રમા તથા સૂર્ય સંબંધી કથન છે એ બેઉમા શબ્દો અને અર્થોનો
વધારે તફાવત નથી પરંતુ ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિમા ચંદ્રમા સંબંધી વિચાર મુખ્ય છે
કેાઈ-કોઈના મતાનુસાર આ અગવાહ્ય પ્રકીર્ણક સૂત્ર છે ઉપાગ નથી

(૮) નિરયાવલિ—આ ઉપાગને કલ્પિકા પણ કહે છે આ અતકૃદ્દશાગનુ
ઉપાગ છે આ ઉપાગથી લઈને વૃષ્ણિદશોપાગ સુધીના પાંચ ઉપાગોમા આવલિકા-
પ્રવિષ્ટ આદિ નરકાવાસોનો પ્રસંગ છે અને તેમા જનારા મનુષ્યો તથા તિર્યચોનુ
પણ વર્ણન છે

(૯) કલ્પાવતસિકા—આ અનુત્તરોપપાતિકદશાગનુ ઉપાગ છે

(૧૦) પુષ્પિકા—આ પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રનુ ઉપાગ છે

(૧૧) પુષ્પચૂલિકા—આ વિપાકસૂત્રનુ ઉપાગ છે

(૧૨) વૃષ્ટિદશા—ઇદમુપાત્ત દૃષ્ટિવાદાદ્વસ્ય । અસ્યોપાત્તસ્ય ‘વહ્નિદશા’
ઇતિ નામાન્તરમ્ ।

શ્માનિ નિરયાવલિકાદિનિ પશ્વોપાદાનિ નિરયાવલિકાશબ્દેનાપ્યભિધીયન્તે ।

મૂલસૂત્રાણિ (૪)

(૧) નન્દિમુત્રમ્—અત્ર જ્ઞાનપશ્ચક—તદ્ભેદવર્ણનમ્ ।

(૨) અનુયોગદ્વારસૂત્રમ્—અત્રોપક્રમાદિનિરૂપણમ્ ।

(૩) દશવૈકાલિકસૂત્રમ્—અત્ર હિંસાસયમતપોરૂપાણા સાધુધર્મોર્ણોનિરૂપણમ્ ।

(૪) ઉત્તરાધ્યયનમુત્રમ્—ઇદં વિનયશ્રુતાદિપ્રતિપાદનમ્ ।

છેદસૂત્રાણિ (૪)

(૧) વૃત્તકલ્પમુત્રમ્—અત્ર મૂલગુણાપરાપ્રાયશ્ચિત્તાનામુત્તરગુણાપરાધપ્રાય
શ્ચિત્તાના ચ નિરૂપણમ્ ।

(૧૨) વૃષ્ટિદશા—યદ્ દૃષ્ટિવાદકા ઉપાગ હૈ । હસકા દૂસરા નામ
‘વહ્નિદશા’ ધી હૈ ।

ઇન નિરયાવલિકા આદિ પાંચો ઉપાગોકો ઁક ‘નિરયાવલિકા’
શબ્દસે ધી કહતે હૈ ।

(ચાર મૂલસૂત્ર)

(૧) નન્દિસૂત્ર—હસમેં પાંચ જ્ઞાનોકા ઁર ઁનકે ભેદ-પ્રભેદ
આદિકા વર્ણન હૈ ।

(૨) અનુયોગદ્વારસૂત્ર—હસમેં ઉપક્રમ આદિકા વિવેચન હૈ ।

(૩) દશવૈકાલિકસૂત્ર—હસમે અહિંસા સયમ ઁર તપ રૂપ સાધુકે
ધર્મોકા કથન હૈ ।

(૪) ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર—હસમે વિનયશ્રુત આદિકી પ્રરૂપણા હૈ ।

(૧૨) વૃષ્ટિદશા—આ દૃષ્ટિવાદનુ ઉપાગ છે ઁનુ ધીનુ નામ ‘વહ્નિદશા’
પણ છે
આ નિરયાવલિકા આદિ પાંચે ઉપાગોને ઁક ‘નિરયાવલિકા’ શબ્દથી પણ
ઁગખવામા આવે છે

ચાર મૂલસૂત્ર

(૧) નન્દિસૂત્ર—ઁમા પાંચ જ્ઞાનનુ ઁને તેના ભેદ-પ્રભેદ આદિનુ વર્ણન છે

(૨) અનુયોગદ્વારસૂત્ર—ઁમા ઉપક્રમ આદિનુ વિવેચન છે

(૩) દશવૈકાલિકસૂત્ર—ઁમા અહિંસા, સયમ ઁને તપ રૂપી સાધુધર્મોનુ
કથન છે

(૪) ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર—ઁમા વિનયશ્રુત આદિની પ્રરૂપણા છે

(૨) વ્યવહારસૂત્રમ્—ઇહ વૃહત્કલ્પોક્તપ્રાયશ્ચિત્તાના દાનવિધિરાલોચના-
ત્રિધિશ્ચ નિરૂપિતઃ ।

(૩) નિશીથમ્—આચારાદ્ગ્રંથસ્ય પશ્ચમચૂલાયામુક્તો વિષયોઽત્રાપિ નિરૂપિતઃ

(૪) દશાશ્રુતસ્કન્ધમ્—અત્ર પ્રત્યાખ્યાનપૂર્વતઃ સમુદ્ધૃતાનામસમાધિ-
સ્થાનાદીના નિરૂપણમ્ ।

સ્તરાવયવાવનાય દ્રવ્યતો વિષાદિસદૃષિતાદ્ગુલ્યાદિશરીરભાગચ્છેદનમિત્ર
પૂર્વપર્યાયાશે દૂષિતે સતિ તસ્યાવચ્છેદોઽવશિષ્ટપર્યાયરક્ષાનિમિત્ત કરણીય इति
ચતુર્ભિરેભિઃ સૂત્રૈઃ પ્રતિપાદ્યતેઽત ઇમાનિ છેદસુત્રાણિ નિગદ્યન્તે ।

(ચાર છેદસૂત્ર)

(૧) વૃહત્કલ્પમ્—ઇસમે સાધુકે મૂલગુણોં ઓર ઉત્તરગુણોંમેં લગે-
હુવ દોષોંકે પ્રાયશ્ચિત્ત વતલાવ ગવ હેં ।

(૨) વ્યવહારમ્—ઇસમે વૃહત્કલ્પમે વર્ણન કિયે હુવ પ્રાયશ્ચિત્તોકે
દેને ઓર આલોચના કરનેકી વિધિ વતાઈ ગઈ હૈ ।

(૩) નિશીથમ્—ઇસમે ડસી વિષયકા પ્રરૂપણ હૈ, જો આચારાગકી
પાંચવી ચૂલામે હૈ ।

(૪) દશાશ્રુતસ્કન્ધમ્—ઇસમે પ્રત્યાખ્યાનનામક પૂર્વસે ઉદ્ધૃત
કિયે હુવ સમાધિમ્યાન આદિકા નિરૂપણ હૈ ।

દૂસરે અવયવાકી રક્ષાકે લિવ જૈસે વિષ આદિસે દૂષિત અગુલી
આદિ શરીરકે અવયવોકો કાટ ડાલના આવશ્યક હોનાહૈ । ડસી પ્રકાર

ચાર છેદસૂત્ર,

(૧) વૃહત્કલ્પસૂત્ર—એમા સાધુના મૂનશુણે તથા ઉત્તરશુણેમા લાગેલા
દોષોનુ પ્રાયશ્ચિત્ત દર્શાવ્યુ છે

(૨) વ્યવહારસૂત્ર—એમા વૃહત્કલ્પમા વર્ણવેલા પ્રાયશ્ચિત્તો આપવાની અને
આલોચના કરવાની વિધિ બતાવવામા આવી છે

(૩) નિશીથસૂત્ર—એમા આચારાગની પાંચમી ચૂલામા આવેલા વિષયનુ
પ્રરૂપણ છે

(૪) દશાશ્રુતસ્કન્ધસૂત્ર—એમા પ્રત્યાખ્યાન નામક પૂર્વથી ઉદ્ધૃત કરેના
સમાધિસ્થાન આદિનુ નિરૂપણ છે,

શરીરના બીજા અવયવો ॥ રક્ષણને માટે જેમ વિષાદિથી દૂષિત આગળી
આદિ અવયવોના કાપી નાખવાની જરૂર પડે છે, તે પ્રમાણે પૂર્વપર્યાય અથ જો

(૧૨) વૃષ્ટિદશા—ઇદમુપાક્ષ દૃષ્ટિવાદાક્ષસ્ય । અસ્યોપાક્ષસ્ય ‘વહ્નિદશા’
ઇતિ નામાન્તરમ્ ।

इमानि निरयावलिकादिनि पञ्चोपाङ्गानि निरयावलिकाशब्देनाप्यभिधीयन्ते ।

મૂલસૂત્રાણિ (૪)

(૧) નન્દિમુત્રમ્—અત્ર જ્ઞાનપશ્ચક—તદ્ભેદવર્ણનમ્ ।

(૨) અનુયોગદ્વારસૂત્રમ્—અત્રોપક્રમાદિનિરૂપણમ્ ।

(૩) દશવૈકાલિકસૂત્રમ્—અત્ર હિંસાસયમતપોરૂપાણા સાધુધર્મીણા નિરૂપણમ્ ।

(૪) ઉત્તરાધ્યયનમુત્રમ્—ઇદં વિનયશ્રુતાદિપ્રતિપાદનમ્ ।

છેદસૂત્રાણિ (૪)

(૧) વૃત્તકલ્પમુત્રમ્—અત્ર મૂલગુણાપરાધપ્રાયશ્ચિત્તાનામુત્તરગુણાપરાધપ્રાય-
શ્ચિત્તાના ચ નિરૂપણમ્ ।

(૧૨) વૃષ્ટિદશા—યદ્ દૃષ્ટિવાદકા ઉપાગ હૈ । ઇસકા દૂસરા નામ
‘વહ્નિદશા’ બી હૈ ।

इन निरयावलिका आदि पाँचों उपागोंको एक ‘निरयावलिका’
शब्दसे भी कहते हैं ।

(ચાર મૂલસૂત્ર)

(૧) નન્દિસૂત્ર—ઇસમેં પાંચ જ્ઞાનોંકા ઓર ડનકે ભેદ-પ્રભેદ
આદિકા વર્ણન હૈ ।

(૨) અનુયોગદ્વારસૂત્ર—ઇસમે ઉપક્રમ આદિકા વિવેચન હૈ ।

(૩) દશવૈકાલિકસૂત્ર—ઇસમે અહિંસા સયમ ઓર તપ રૂપ સાધુકે
ધર્મોંકા કથન હૈ ।

(૪) ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર—ઇસમેં વિનયશ્રુત આદિકી પ્રરૂપણા હૈ ।

(૧૨) વૃષ્ટિદશા—આ દૃષ્ટિવાદનુ ઉપાગ છે એનુ બીજુ નામ ‘વહ્નિદશા’
પણ છે
આ નિરયાવલિકા આદિ પાચે ઉપાગોને એક ‘નિરયાવલિકા’ શબ્દથી પણ
ઓળખવામા આવે છે

ચાર મૂલસૂત્ર

(૧) નન્દિસૂત્ર—એમા પાચ જ્ઞાનનુ અને તેના ભેદ-પ્રભેદ આદિનુ વર્ણન છે

(૨) અનુયોગદ્વારસૂત્ર—એમા ઉપક્રમ આદિનુ વિવેચન છે

(૩) દશવૈકાલિકસૂત્ર—એમા અહિંસા, સયમ અને તપ રૂપી સાધુધર્મોંનુ
કથન છે

(૪) ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર—એમા વિનયશ્રુત આદિની પ્રરૂપણા છે

“જંહં ય પરિહીણકમ્મા સિદ્ધા સિદ્ધાલયમુવિંતિ, તમેવ વસ્મ દુવિહ આદિહસ્વહ, તજજ્ઞા-અગારધર્મ, અણગારધર્મ ચ । અણગારધર્મોતાવ હંહ સલ્લ સવ્વઓ સવ્વત્તાણ મુદ્ધે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિય પવ્વ-ચહ, સવ્વાઓ પાણાહવાયાઓ વેરમણં, સવ્વાઓ મુમાવાયાઓ વેરમણં, સવ્વાઓ અદિન્નાદાણાઓ વેરમણ, સવ્વાઓ મેદ્ધુણાઓ વેરમણ, સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ વેરમણ, સવ્વાઓ રાહ્મભોયણાઓ વેરમણ, અયમાહસો ! અણગારસામઢ્ઢણ ધમ્મે પણ્ણત્તે । એયસ્સ ધમ્મસ્સ સિવ્વિણ્ણે ઉટ્ઠિણ નિ-ગ્ગથે વા નિગ્ગથી વા વિહરમાણે આણાણ આરાહ્ણે ભવહ ।

૧ ડાયા-યથા ચ પરિહીણકર્માણઃ સિદ્ધા. સિદ્ધાલયસુપયન્તિ, તમેવ ધર્મ દ્વિવિગ્માર્યાતિ, તથા-અગારધર્મઃ, અનાગારધર્મશ્ચ । અનાગારધર્મસ્તાવદિહસ્વહ સર્વતઃ સર્વતયા મુણ્ડો મૂત્વા, અગારાદ્ અનાગારતા પ્રાપ્નતિ, સર્વસ્માત્ પ્રાણાતિ-પાતાદ્ વિરમણમ્ (૧) સર્વસ્માન્મૃપાવાદાદ્ વિરમણમ્, (૨) સર્વસ્માદદત્તાદાનાદ્ વિરમણમ્, (૩) સર્વસ્માન્મૈથુનાદ્ વિરમણમ્, (૪) સર્વસ્માત્પરિગ્રહાદ્ વિરમણમ્, (૫) સર્વસ્માદ્ રાત્રિભોજનાદ્ વિરમણમ્, (૬) અયમાયુષ્મન્ ! અનાગારસામયિકો ધર્મ પ્રાપ્ત । એતસ્ય ધર્મસ્ય શિક્ષાયામુપસ્થિતો નિર્ગ્રંથો વા નિર્ગ્રંથી વા વિહરન્ અજ્ઞાયા આરામો ભવતિ ।

“જિસસે સમસ્ત કર્મોંકો રૂપાકર સિદ્ધ ભગવાન્ સિદ્ધ ગતિકો પ્રાપ્ત હોતેહ વહ ધર્મ દો પ્રકારકા હૈ-(૧) અગારધર્મ (૨) અનાગાર ધર્મ ।

(૨) સમ્પૂર્ણ રૂપસે (દ્રવ્ય-ભાવસે) મુણ્ડિત હોકર ગૃહકા ત્યાગ કર અનાગાર-(સાધુ) પનેકો પ્રાપ્ત હોના,-સમસ્ત પ્રકારકે પ્રાણાતિપાતસે વિરત હો જાના, સર્વ પ્રકારકે મૃપાવાદસે વિરત હો જાના, મૃપ પ્રકારકે અદત્તાદાનસે વિરત હો જાના, સવ તરહકે મૈથુનોસે વિરત હો જાના, સમસ્ત પરિગ્રહસે વિરત હો જાના, સમસ્ત રાત્રિ ભોજનસે વિરત હો જાના

‘ જે વડે સમસ્ત કર્મોંને અપાવીને સિદ્ધ ભગવાન સિદ્ધગતિને પામે છે, તે ધર્મ જે પ્રકારના છે (૧) અગારધર્મ, (૨) અનાગારધર્મ

(૨) સંપૂર્ણરૂપે (દ્રવ્ય-ભાવથી) મુક્તિ થઈને ગૃહનો ત્યાગ કરીને અનાગાર (સાધુ)પણાને પ્રાપ્ત થવું—સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી વિરત થવું, સર્વ પ્રકારના મૃપાવાદથી વિરત થવું, સર્વ પ્રકારના અદત્તાદાનથી વિરત થવું, સર્વ પ્રકારના મૈથુનોથી વિરત થવું, સમસ્ત પરિગ્રહથી વિરત થવું, સમસ્ત રાત્રિભોજનથી વિરત

મૂલસૂત્રમ્ (૧)

(૧) આવશ્યકસૂત્રમ્—અગ્ર ધ્રમણશ્રાવકાદીનામુખ્યકાલાવશ્યકરણીય ક્રિયાકલાપનિરૂપણમ્ ।

અથેહ દ્વાદશાંગાત્મકે પ્રવચને ચતુર્વિધગતિપરિભ્રમણલગ્ધાનેકવિપદઃસ્વજાલ-
વરાલદાવાનલસન્તપ્યમાનમાનસાના ભવ્યાના ભવ્યાય ભગવતા સુધારસાઽપારપારા
વારસમાનાનન્તસુલધામનયનધર્મો ધર્મોઽભિદધે । સ ચાનગારધર્માગારધર્મભેદેન
દ્વિવિધઃ । ઉક્ત ઔપપાતિકસૂત્રે—

પૂર્વપર્યાયરૂપ અશ યદિ દૂષિત તો જાય તો તાકો વચો હુઈ પર્યાયકી
રક્ષાકે લિખ ઉસકો છેદ દેના હી આવશ્યક હૈ । ઇન્ ચાર સૂત્રોમે ઇસી
વિષયકા વર્ણન હૈ, અતઃ યે ‘છેદસૂત્ર’ કહલાતે હૈ ।

(એક આવશ્યકસૂત્ર)

(૧) આવશ્યકસૂત્ર—ઇસમેં સાધુ ઓર શ્રાવકોંકી ઉભયકાલ(પ્રાત
ઓર સાય-કાલ) મે અવશ્ય કી જાને યોગ્ય ક્રિયાઓ (આવશ્યકોં) કા
વર્ણન હૈ ।

કર્મોદયકે કારણ જીવ ચાર ગતિરૂપ સમારમે ભ્રમણ કરતે હૈ ઓર
ઉમસે નાના દુઃખોંકે ગીવ દાવાનલસે સતપ્ત હોતા હૈ । એસે જીવોંકે
હિતકે લિખ ભગવાનને દ્વાદશાંગ રૂપ પ્રવચનમે ધર્મકા ઉપદેશ દિયા
હૈ । વહ ધર્મ અમૃત-રસકે સમુદ્રકી તરહ અનન્ત સુખકે સ્થાનમે
(મોક્ષમે) પહુંચાનેવાલા હૈ । વહ ધર્મ દો પ્રકારકા હૈ—(૧) અનગારધર્મ
(૨) અગાર ધર્મ—ગૃહસ્થ ધર્મ । ઔપપાતિક સૂત્રમે કહા હૈ—

દૂષિત થઇ જાય તો જાકી હેની પર્યાયના રક્ષણને માટે તે (પૂર્વપર્યાય)ને કાપી
નાખવી એ જરૂરનું છે આ ચાર સૂત્રોમા એ વિષયનું વર્ણન છે, તેથી તેને છેદસૂત્ર
કહેવામા આવે છે

એક આવશ્યક સૂત્ર

(૧) આવશ્યક સૂત્ર—એમા સાધુ અને શ્રાવકોની બેઉ ઝાળે (સવાર અને
સાંજે) અવશ્ય કરવા યોગ ક્રિયાઓ (આવશ્યકો) નું વર્ણન છે

કર્મના ઉપે કરીને જીવ ચારગતિઉપ સ સારમા ભ્રમણ કરે છે, અને
તેથી વિવિધ દુ ખોના તીવ્ર દાવાનગથી સતપ્ત થાય છે એવા જીવોના હિતને
માટે ભગવાને દ્વાદશાંગ રૂપ પ્રવચનમા ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો છે તે ધર્મ
અમૃતરમતા અમુદ્રના જેવો અનન્ત સુખના સ્થાનમા (મોક્ષમા) પહોચાડનારો
છે તે ધર્મ બે પ્રકારનો છે (૧) અનગારધર્મ, (૨) અગારધર્મ—ગૃહસ્થ ધર્મ
ઔપપાતિક સૂત્રમા કહ્યું છે કે—

ચિક્ષુ, દેશાવકાશિક્ષુ, પોષધોપવાસઃ, અતિથિસત્રિભાગઃ, અપશ્ચિમ-મારણા-
ન્તિક-સલેસ્વનાજોપણાઽઽરાધના । અયમાયુષ્મન્ ! અગારસામયિકો ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ,
एतस्य धर्मस्य शिक्षायामुपस्थितः श्रमणोपासको वा श्रमणोपासिका वा विहरन्
आज्ञाया आराधको भवति” ॥ इति ।

ત્રજ જ્ઞાતાધર્મકથાનામકે પળ્લેઽદ્વે વિવિગ્ધનાન ધર્મકથાસાર્થસાર્યેન વિચિત્રિત
મિશ્રાચરાચરણીય શ્રુતચારિત્રાત્મકમનગાર ધર્મ પ્રતિગોધયન્ ભગવાન્ સકલવિરતિ-
સમ્પદ્વિભૂષિતાઃ સયતા નિરસ્તમમસ્તભવક્લેષે પુનરાગમાનવત્કાશેઽનન્તસુખાસ્પદે
મોક્ષપદે વિલસન્તીત્યમુમર્થ સમર્થયામાસ ।

ઓમે જાનેકી મર્યાદા કરના, (૩) ઉપભોગ-પરિભોગકા પરિમાણ કરના ।

ચાર શિક્ષાવ્રત એ હૈં- (૧) સમાયિક, (૨) દેશાવકાશિક વિશા
ઓમે અવાન્તર મર્યાદા કરના, (૩) પોષધોપવાસ (પોસા) કરના, (૪)
અતિથિસત્રિભાગ અન્તિમ મારણાન્તિક સલેસ્વના, ઝૂસણા, આરાધના ।

હે આયુષ્મન્ ! યદ્ અગાર ધર્મ હૈ ઓર જો શ્રમણોપાસક યા શ્રમ-
ણોપાસિકા ઇસ ધર્મકા પાલન કરતે (હુણ વિચરતે) હૈં વે જિનેન્દ્ર
ભગવાન્કી આજ્ઞાકે આરાધક હૈં । ”

જ્ઞાતાધર્મકથાગ નામક છઠ્ઠે અગમે અનેક પ્રકારકી જ્ઞાન ઓર
ધર્મકી કથાઓ દ્વારા વિચિત્રિત કિણ હુણ સાધુઓકે શ્રુત-ચારિત્ર રૂપ
ધર્મકો સમજાતે હુણ ભગવાને યહી પ્રરૂપણા કી હૈં કિ સકલવિરતિ
રૂપી સમ્પત્તિસે શોભાયમાન સયત (સાધુ) હી એસે મોક્ષ પદકો પ્રાપ્ત
કરતે હૈં કિ જહાં ન સાસારિક દુઃખોકા લવલેશ હૈ, ન જહાંસે ફિર

ચાર શિક્ષાવ્રત આ પ્રમણે (૧) સામાયિક (૨) દેશાવકાશિક (વિશાઓમા
અવાન્તર મર્યાદા કરવી), (૩) પોષધોપવાસ (પોસા) કરવો, (૪) અતિથિસત્રિભાગ
અન્તિમ-મારણાન્તિક-સલેસ્વના, ઝૂસણા, આરાધના

હે આયુષ્યમન્ ! એ અગાર ધર્મ છે, અને જે શ્રમણોપાસક અથવા
શ્રમણોપાસિકા એ ધર્મનું પાલન કરે છે (કરતા વિચરે છે), તે જિનેન્દ્ર
ભગવાનની આજ્ઞાના આરાધક છે

જ્ઞાતાધર્મકથાગ નામના છઠ્ઠા અગમા અનેક પ્રકારની જ્ઞાન અને ધર્મની
કથાઓ દ્વારા વિચિત્રિત કરેલા સાધુઓના શ્રુત-ચારિત્રરૂપ ધર્મને સમજાવતા
ભગવાને એવી પ્રરૂપણા કરી છે કે સકલવિરતિરૂપી સમ્પત્તિથી શોભાયમાન
સયત (સાધુ)જ એવા મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરે છે, કે જ્યાં સાસારિક દુઃખોને

અગારધમ્મ દુવાલમત્તિહ આદ્ધરપ્પઠ્ઠ, તજજ્ઞા-પચ અણુવ્વયાહ, તિણ્ણિ ગુણવ્વયાહ, ચત્તારિ સિમ્મિવાવયાહ । પચ અણુવ્વયાહ, તજજ્ઞા-ધૂલાઓ પાણાહવાયાઓ વેરમણ, ધૂલાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણ, ધૂલાઓ અદિ-ન્નોદાણાઓ વેરમણ, સદારસતોસે, ઇચ્છાપરિમાણે । તિણ્ણિ ગુણવ્વયાહ, તજજ્ઞા-અણત્થદ્ધવેરમણ, દિસિવ્વય, ઉવભોગપરિભોગપરિમાણં । ચત્તારિ સિમ્મિવાવયાહ, તજજ્ઞા-સામાહ્ય, દેમાવગામિય, પોસહોવવાસે, અતિહિસવિભાવે, અપન્નિત્તમ મારણતિય-સલેહ્ણા-ઘ્રૂસણા-રાહ્ણા, અયમાઉસો ! અગારસામહણ ધમ્મે પણ્ણત્તે, ણ્યસ્મ ધમ્મસ્મ મિત્ત્થાણ ઉવદ્ધિણ સમણોવાસણ વા સમણોયાસિયા વા વિહરમાણે આણાણ આરા હણ ભવહ્” ઇતિ ।

૧ છાયા-અગારધર્મ દ્વાદશવિધમાખ્યાતિ, તથથા-પચ્ચાણુવ્રતાનિ, ત્રીણિ ગુણવ્રતાનિ, ચત્તારિ શિક્ષાવ્રતાનિ । પચ્ચાણુવ્રતાનિ, તથથા સ્થૂલાત્પાણાતિપાતા દ્વિરમણમ્, સ્થૂલાન્મૃષાવાદાદ્વિરમણમ્, સ્થૂલાદદત્તાદાનાદ્વિરમણમ્, સ્વદારસન્તોષ, ઇચ્છાપરિમાણમ્ । ત્રીણિ ગુણવ્રતાનિ, તથથા-અનર્થદણ્ડવિરમણમ્, દિગ્ગતમ્, ઉપભોગપરિભોગપરિમાણમ્ । ચત્તારિ શિક્ષાવ્રતાનિ, તથથા-સામા-

અનગાર ધર્મ હૈ । હે આયુષ્મન્ ! હિસ ધર્મકા પાલન કરનેવાલે નિર્ગ્રન્થ ઔર નિર્ગ્રન્થી (આર્યિકા) ભગવાન્કી આજ્ઞાકે આરાધક હોતે હે ।

(૧) અગાર ધર્મ ભગવાન્ને ચારહ પ્રકારકા કહા હૈ । વહ્ હિસ પ્રકારસે હૈ-પાંચ અણુવ્રત, ત્રીન ગુણવ્રત ઔર ચાર શિક્ષાવ્રત । પાંચ અણુવ્રત યે હૈ-(૧) સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતસે વિરમણ, (૨) સ્થૂલ મૃષાવાદસે વિરમણ, (૩) સ્થૂલ અદત્તાદાનસે વિરમણ, (૪) સ્વદારસન્તોષ, (૫) ઇચ્છાકા પરિમાણ કર લેના ।

ત્રીન ગુણવ્રત યે હૈ-(૧) અનર્થદણ્ડકા ત્યાગ કરના, (૨) દિશા-

થલુ ઁ અનગારધર્મ છે હે આયુષ્મન્ ! આ ધર્મનુ પાલન કરનારા નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથીઓ (આર્યઓ) ભગવાનની આજ્ઞાના આરાધક છે

(૧) અગારધર્મ ભગવાને ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, તે આ પ્રમાણે —પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત

પાંચ અણુવ્રત આ પ્રમાણે —(૧) સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ, (૨) સ્થૂલ મૃષાવાદથી વિરમણ (૩) સ્થૂલ અદત્તાદાનથી વિરમણ, () સ્વદારસન્તોષ, (૫) ઇચ્છાપરિમાણ

ત્રણ ગુણવ્રત આ પ્રમાણે —(૧) અનર્થ દડનો ત્યાગ કરવો, (૨) દિશાઓમા જવા મર્યાદા કરવી, (૩) ઉપભોગ-પરિભોગની મર્યાદા કરવી

अस्तीति, कलाना=समयादीना समूह इति वा कालः^१ । वस्तुतस्तु वदृणा^२लखणो कालो' इति भगवद्वचनात् कलयति=नयजीर्णादिरूपतया प्रवर्त्तयति वस्तुपर्यायमिति कालस्तस्मिन् । तस्मिन्=हीयमानलक्षणे समये=सम्=सम्यक् अयते=गच्छतीति समयो=ऽवसरस्तस्मिन् ।

अथ समयप्ररूपणां व्याचक्षे, तथाहि—

प्रयोगज्ञश्चेको दधो जवन. कर्मपारगो बलतारुण्यादिप्रिशिष्टगुणोपेतस्तन्तु-
वायदारक पटशाटिकादिकं गृहीत्वाऽतित्वरितमेकहस्तप्रमाणित युगपद्वि स्फाट-
यति, तत्र सख्याततन्तूना समुदय-समिति-समागमेन पटादिर्निष्पद्यते, तेषु च

कलाओ (समयो) के समूहको काल कहते हैं, किन्तु भगवानने निश्चय-
कालका वर्त्तनारूप लक्षण कहा है । अर्थात् जो द्रव्यकी पर्यायोंको
नयी पुरानी करता हैं वही निश्चय काल हैं ।

जो सम्यक् प्रकारसे चला जा रहा है-बीत रहा है उसे समय कहते हैं ।

समयकी प्ररूपणा इस प्रकार है—

प्रयोगका जानकर, कामको पूरा कर डालनेवाला, बलवान जवान
और अत्यन्त निपुण तंतुवाय (जुलाहे) का लडका बस्त्र या साड़ी
आदिको पकड़ कर इनना जल्दी फाड़ डालता कि देखनेवालोंको ऐसा
प्रतीत होता है मानो सारा का सारा कपड़ा एकही साथ फाड़ डाला है,
किन्तु ऐसा नहीं होता । सख्यात तन्तुओंसे कपड़ा बनता है और जब

समूहने काण कहे છે, પણ ભગવાને નિશ્ચય-કાળનું વર્તનારૂપ લક્ષણ કહ્યું છે
અર્થાત-જે દ્રવ્યની પર્યાયોને નવી જુની કરે છે તે નિશ્ચયકાલ છે

જે સમ્યક્ પ્રકારે ચાલી જાય છે, તેને સમય કહે છે

સમયની પ્રરૂપણા આ પ્રમાણે છે —

પ્રયોગનો બાણકાર, કમને પૂરું કરી નાખનાર, બળવાન, જુવાન અને
અત્યંત નિપુણ વણકરનો ઠોકરો વસ્ત્ર યા સાડી આદિને પકડીને એટલી ઉતાવળથી
ફાડી નાખે કે જોનારાઓને એમ જ પ્રતીત થાય કે આખું ને આખું કપડું એકી
માથે ફાડી નાખ્યું છે, પરંતુ એમ થતું નથી એ ખ્યાત તંતુઓનું કપડું બને છે,

૧ 'તસ્ય સમૂહ' इत्यण्, एव च "कालाना समूहं कावम्, वकाना
समूहो वाक्" मित्यादाविय नपुसस्त्वस्योचित्येऽपि रुढे शिष्टप्रयोगाच्च लोकत
पुस्त्वम्, तथाचोक्तम्—"लिङ्गमगिष्य लोमाश्रयत्वालिङ्गम्य" इति ।

२ 'वर्त्तनालक्षण काल' इतिच्छाया ।

યે તુ સ્વલુ સકલવિરતિસાધનાઽક્ષમા ભયાટગીશ્રમણવેળાકલિતસન્તાપકલાપ
વ્યાકુલિતાત્માનો ભવ્યામ્તેષામુપકારાયાઽગારધર્મ મોધયિતુમનેઽશ્રમણોપાસક
ચારિત્રિચિત્રણપુરસ્સરમિદમુપાસકદશાસ્ત્રસપ્તમાઽ પિતન્વન્નાઠ-‘તેણ કાલેણ’
ઇત્યાદિ ।

(મૂળમ્)-તેણ કાલેણં તેણ સમણં ચપા નામ નયરી હોત્થા,
વણ્ણઓ । પુણ્ણભદ્દે ચેહ્ણ, વણ્ણઓ ॥ ૧ ॥

(ઝાયા)-તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે ચમ્પા નામ નગરી આસીત્, વર્ણકઃ ।
પૂર્ણભદ્રશ્ચેત્યઃ, વર્ણક. । ॥૧॥

(ટીકા) તસ્મિન્=ચતુર્થારકલક્ષણે કોણિકભૂપશાસનાત્મકે, કાલે=કલયન્તિ-
‘મામોઽય સવત્સરોઽય’-મિત્યાદિરુપેણ નિશ્ચન્વન્તિ તત્ત્વજ્ઞાયમિતિ, કલન=
સંખ્યાન ‘પાશ્વિકોઽય માસિકોઽય’-મિત્યાદિરુપેણ નિરૂપણ કાલઃ, સોઽસ્મિ-

લૌટના પડતા હૈ ઓર જો અનન્ત સુખોંકા ધામ હૈ, । કિન્તુ જો સકલ
વિરતિકી સાધના કર્નેમે સમર્થ નહીં હૈ ઓર સસારરૂપી વિકટ અટ
વીમે શ્રમણ કર્નેરૂપ નાના કષ્ટોસે છટ-પટા રહા હૈં, ડન ભવ્ય પ્રાણિ
યોકે ઉપકારકે લિખ આવક ધર્મકો સમજ્ઞાનેકે ઉદ્દેશ્યસે અનેક આવ-
કોકે ચરિત્રોંકા ચિત્રણ કર્તે હુઅ ભગવાન્ ઉપાસકદશાનામક યહ
સાતવો અગ પ્રારંભ કર્તે હૈ- ‘તેણ કાલેણ’ ઇત્યાદિ ।

મહીના, વર્ષ આદિ રૂપસે જિસકા કલન (નિશ્ચય) તત્ત્વજ્ઞાના
કર્તે હૈં ડસે કાલ કહ્તે હૈ । અથવા ‘યહ પશ્ચવાડેકા હૈ, મહીનેકા હૈ’
ઇસ પ્રકારકે કલન (ગિનતી-સંખ્યા) કો કાલ કહ્તે હૈં । અથવા

લેશ માત્ર નથી, જ્યાથી ફરી જન્મ લેવો પડતો નથી, અને જે અનન્ત સુખોના
ધામ છે પરન્તુ જેઓ સકલવિરતિની સાધના કરવામાં સમર્થ નથી, અને
સસારરૂપી વિકટ અટવી (વન)માં ભ્રમણ કરવા રૂપ વિવિધ કષ્ટોવા તરફડી
રહ્યા છે, એ ભવ્ય પ્રાણીઓના ઉપકારને માટે આવકધર્મ સમજાવવાના ઉદ્દેશ્યથી
અનેક આવડોના ચરિત્રોનું ચિત્રણ કરતા ‘ઉપાસકદશા’ નામક આ સાતમા
અગનો પ્રારંભ કરે છે - ‘તેણ કાલેણ’ ઇત્યાદિ •

૨ મહિનો વર્ષ, આદિ રૂપે જેનું કલન (નિશ્ચય) તત્ત્વજ્ઞ કરે છે તેને ‘કાલ
કહેવાય છે અથવા ‘આ પશ્ચવાડીયાનું છે,’ ‘આ મહિનાનું છે, એ પ્રમાણે
કલન (ગણતરી-સંખ્યા)ને કાળ કહેવામાં આવે છે, અથવા કલાઓ (સમયો) ના

पक्ष्मत्रोटन न सभवतीति प्रत्येकमुपरितनपक्ष्मसु योऽनन्तपरमाणूना विशिष्टाकार-
परिणतिरूपः सघातः, तादृशानन्तसघाताना यः समुदयस्तादृशानन्तसमुदयाना या
समितिस्तादृशीनामनन्तसमितीना समागमेनैकस्य वस्तुनः सम्पादनाय मिलित्वो-
परितनपक्ष्म (पट्टशाटिकादे) सम्पद्यते, तस्यैतस्योपरितनपक्ष्मणश्छेदने यावत् कालो
लगति तस्यात्यन्त सूक्ष्मोऽशः 'समय' इत्युच्यते, इत्थमत्र तात्पर्यम्-स्फाटप्ररूप-
प्रयत्नम्याऽचिन्त्यशक्तिरत्वेन प्रतिसमयमनन्तपरमाणुसघाताना छेदनभवितुमर्हति,

ख्यात-सरयात पक्ष्म (रुँग) हैं। उन रुँओमेभी ऊपरका रुँआ पहले
छिदना है तब कही उसके नीचेका रुँआ छिदता है। अनन्त परमाणु-
ओंकी विशिष्ट प्रकारकी परिणति (एक साथ मिलजाने) को सघात
कहते हैं। ऐसे अनन्त सघातोंका एक समुदय होता है। अनन्त समु-
दयोंकी एक समिति होती है और ऐसी अनन्त समितियाँ जब सगठित
होती है तब कही जाकर एक वस्तुका ऊपरका एक रुँआ बनता है। इन
सबका छेदन क्रमशः होता है। अर्थात् तन्तुके पहले रुँए [की पहली
समितिके पहले समुदयके पहले सघात] के छेदनमें जितना समय
लगता है उसका भी अत्यन्तही सूक्ष्म अश समय कहलाना है।

मतलब यह है कि फाडनेवाले में अचिन्त्य शक्ति होनेके कारण
प्रतिसमय अनन्त परमाणुओं के सघातों का छेदन हो सकता है, किन्तु
उन सब सघातों को एक स्थूलतर सघात कहा जाना है। ऐसे स्थूलतर

એ રવામા પણ ઉપરના રવા પહેલા છેદાય છે ત્યાર પછી તેની નીચેના રવા છેદાય
છે અને ત પરમાણુઓની વિશિષ્ટ પ્રકારની પરિણતિ (એક સાથે મળી જવું તે) ને
સઘાત કહે છે એના અને ત સઘાતોનો એક સમુદય થાય છે અને ત સમુ-
દયોની એક સમિતિ થાય છે, અને એવી અને ત સમિતિઓ જ્યારે સગઠિત
થાય છે, ત્યારે એક વસ્તુનું ઉપરનું રવું બને છે એ બધાનું છેદન ક્રમશઃ
થાય છે અર્થાત્ તતુના પહેલા રવા(ની પહેલી સમિતિના પહેલા સમુદયનું
પહેલા સઘાત)નું છેદન થવામા જેટલો સમય લાગે છે, તેનો પણ અત્યંત સૂક્ષ્મ
અશ એ સમય કહેવાય છે

તાત્પર્ય એ છે કે વસ્તુ ફાડનારમા અચિન્ત્ય શક્તિ હોવાને કારણે પ્રતિ-
સમયે અને ત પરમાણુઓના સઘાતોનું છેદન થઈ શકે છે, પરંતુ એ બધા
સઘાતોને એક સ્થૂળ સઘાત કહેવામા આવે છે, એવા સ્થૂળતર સઘાત એક

તત્તુપૂરિતનતન્તુચ્છેદમન્તરેણ તદધોઽધઃસ્થિતતન્તુચ્છેદાસમ્ભવાત્પરસ્પરમસ્ત્યેવ તન્તુચ્છેદે કાલભેદઃ, યથા-શત કમલાના પત્રાણિ વશ્ચિત્ સુદૃઢો નિપુણઃ મૃચ્યાદિના વિમ્બયતિ, તત્રાઽઽપાતતો લાઘવાદ યુગપદ્વેધનસ્ય પ્રતીતાત્રાપ વસ્તુતો ન યુગપદ્વેધન કિન્તુ ક્રમેણૈવ, યથા ત્રા-અઘત્વે તારયન્ત્રમેકત્ર સ્થેશનાદાત્રાઢન્યમાન યુગપદિવ ક્રોશસહસ્રપુલ્લહયત્ પ્રતિભાતિ, વસ્તુતસ્તુ સૂક્ષ્મતમઃ ક્રમસ્તત્રાપિ વર્તત એવેતિ, તથા ચ પ્રકૃતે પ્રતિતન્ત્વપિ સર્યાતપક્ષમણા સર્ત્વેન પ્રથમપક્ષમત્રોટન વિના તત્પરાપર-

તક ઉપરકે તન્તુ ન ફટે તથા તક નીચેકે તન્તુ ફટ નહીં સકતે, અતઃ કપડેકે ફટનેમે કાલકા ભેદ અવશ્ય હોતા હૈ। જૈસે એક દૂસરેસે મટે હુણ કમલકે સૌ પત્તોંકો કોઈ નિપુણ ઓર ચલવાન્ વ્યક્તિ એક દમ સુઈ આદિસે છેદ દેતા હૈં ઉસસમય મો સહમા એસા પ્રતીત હોતા હૈં કિ સૌ પત્તે માથ હી છિદ ગણ હૈ, પરન્તુ યહ મો ભ્રમ હી હૈ, ક્યોંકિ જિસ સમય પહલા પત્તા છિદા થા ઉસ સમય દૂસરા નહીં ઊઠા, ઓર જબ દૂસરા ઊઠા તબ તૈસરા નહીં છિદા યા, અતઃ વાસ્તવમેં સબ પત્તોંકા છેદન ક્રમશઃ હુઆ હૈ। અથવા જૈસે-આજકલ તાર-ઘર યા સ્ટેશન આદિમે એક જગહ તાર સ્વટગ્વટાતે હી હજારોં કોસ તક વહ એકહી સમયમે ચલા ગયા પ્રતીત હોતા હૈ, કિન્તુ વહાંમો સૂક્ષ્મ ક્રમ અવશ્ય હૈ। હસી પ્રકાર કપડેકે વિષયમેમો સમજિણ। (યહ તો કહહી ચુકે હૈં કિ કપડા સર્યાત તન્તુઓસે બના હૈ કિન્તુ) એક એક તન્તુમેમો સ-

અને જ્યાસુધી ઉતરતા તતુઓ ન તૂટે ત્યા સુધી નીચેના તતુઓ તૂટી શકતા નથી એથી કપડુ કાટવામા કાળનો ભેદ અવશ્ય થાય છે જેમ એક બીજાને ચેટી રહેતી કમળની સો પાદડીઓને કોઈ નિપુણ અને બલવાન વ્યક્તિ એકદમ સોથ આદિથી છેદી નાખે છે, તે વખતે પણ મહસા જેમ જ પ્રતીત થાય છે કે સોએ પાદડી એકી સાથે છે ઇ ઝઇ છે, પરંતુ એ પણ ભ્રમ જ છે, કારણ કે જે સમયે પહેલી પાદડી છેદઇ હતી તે સમયે બીજી પાદડી છેદાઇ નહોતી, અને જ્યારે બીજી છેદાઇ હતી ત્યારે ત્રીજી છેદાઇ નહોતી તેથી વસ્તુત બધી પાદડીઓનુ છેદન ક્રમશઃ થયું છે અથવા જેમ આજકાલ ટેલીઆફિન ઓપીસ વગેરેમા એક જગ્યાએ તાર ખટખટાવતાજ હજારો કોસ દૂર સુધી તે અવાજ એકજ સમયે આવ્યો ગયો એમ પ્રતીત થાય છે, પરંતુ તેમા સૂક્ષ્મ ક્રમ અવશ્ય હોય છે એજ પ્રમાણે કપડાની બાબતમા પણ સમજવુ (એ તો કહેવામા આવ્યુ છે કે કપડુ સખ્યાત તતુઓનુ બનેલુ છે, પરંતુ) એક એક તતુમા પણ સખ્યાત-સખ્યાત પક્ષ (રવા) છે

पर्वताश्च, तद्वदचलत्वादुन्नतत्वाच्च प्रासादादयोऽप, ते सन्ति यस्या सा, इति निरुक्तिः । यद्वा—

“पुण्यपापक्रियाविज्ञै,—दयादानप्रवर्त्तकै, ।
कलाकलापकुशलै, सर्ववर्णै, नमाकुलम् ॥
भाषाभिर्विविधाभिश्च युक्त नगरमुच्यते ॥”

इत्युक्तलक्षणा नगरी । ‘नकरी’ इतिञ्छायापक्षे तु न विद्यते करः=गोमहि-
ष्यादीनामष्टादशविधो राजग्राह्यो भागो (जकात) यत्र सेत्यर्थः, अन्त्यत् । वर्णकः=
वर्णन ज्ञातव्य इति शेषः । तद्यथा—

जो न गमन करे उसे नग कहते हैं अर्थात् वृक्ष और पर्वत । परन्तु प्रासाद (महल) आदि भी वृक्ष और पर्वतोकी तरह ऊँचे और अचल होते हैं इस लिए उन्हें भी नग कहते हैं । ये नग (प्रासाद आदि) जिसमें पाप जाँ उसे नगरी कहते हैं ।

अथवा—“पुण्य और पाप की क्रियाओं के ज्ञाता, दया और दान की प्रवृत्ति करनेवाले, विविध कलाओं में कुशल पुरुष, तथा चारों वर्ण वाले जिसमें निवास करते हों और जिसमें भ्राति-भ्रातिकी भाषाएँ बोली जाती हों उसे नगर कहते हैं ॥” यही लक्षण नगरी का है ।

‘नगरी’ शब्द की छाया ‘नकरी’ भी हो सकती है । नकरी का अर्थ यह है कि जिस में गाय बैस आदि पर अठारह प्रकारका कर (जकात) न लगता हो ।

જે ગમન ન કરે તેને નગ કહે છે, એટલે જે વૃક્ષ અને પર્વત પરન્તુ પ્રાસાદ (મહેલ) આદિ પણ વૃક્ષ અને પર્વતોની પેઠે હોય તથા અચલ હોય છે તેથી તેને પણ નગ કહેવામાં આવે છે એ નગ (પ્રાસાદ આદિ) જેમા હોય છે તે નગરી કહેવાય છે

અથવા, “પુણ્ય અને પાપની ક્રિયાઓના જ્ઞાતા, દયા અને દાનની પ્રવૃત્તિ કરનારા, વિવિધ કલાઓમાં કુશળ પુરુષો, તથા ચારે વર્ણવાળાઓ જેમા નિવાસ કરતા હોય અને જેમા ભાત-ભાતની ભાષાઓ બોલાતી હોય, તેને નગર કહે છે ” એજ લક્ષણ નગરીનું છે ‘નગરી’ શબ્દની છાયા ‘નકરી’ પણ થઈ ગઈ છે નકરીનો અર્થ એ છે કે જેમા ગાય ભેંસ આદિ ઉપર અઠાર પ્રકારનો કર અથવા જકાત ન લેવાતી હોય

१ ‘नगवासुपाण्डुभ्योर’ इति वार्तिकेन ‘नग’ शब्दान्मत्वर्थीयो र’ प्रत्ययस्ततः.
‘पिद्गौरादिभ्यश्च’ इति ङीष् ।

एव च सत्यैरस्मिन् समये यावन्तः सघाताश्चिद्यन्ते तैरनन्तैः सघातैः स्थूलतर
एक एव सघातो विवक्ष्यते, एतादृशाश्च स्थूलतराः सघाता एकैकस्मिन् पक्षमण्य
सख्याता एव भवन्ति नत्वनन्ता इति तेषां क्रमेण छेदने, असख्यातसमये-
ष्वेवोपरितनपक्षमच्छेदो भवतीत्येकस्य पक्षमणश्छेदने यावान् कालो व्यत्येति
तदसख्याततमोऽशः समयः ।

इत्येव चोक्तरूपस्य समयशब्दार्थस्य सर्वेऽपि प्रकृते तादृशेऽतिमृक्ष्मे समये
चम्पानगर्याः सद्भास्य, आर्यसुधर्मस्वामिनोऽवतरणस्य चाऽसम्भवाद्वा समयपद
लक्षणया हीयमानत्वबोधक, ततश्च 'तस्मिन् काले तस्मिन् समये' इत्यस्य
'चतुर्थारके हीयमाने' इत्यर्थोऽत एव 'समये' इत्यस्य न वैयर्थ्यमिति
सूक्ष्मदृशाऽवधार्यम् ।

चम्पा=एतन्नामिका नाम=प्रसिद्धी नगरी=न गच्छतीति नगा=टप्ताः

સઘાત એક-એક રૂંદે મેં અસખ્યાત હોતે હૈ, અનન્ત નહી, અતઃ ઉન્હે
ક્રમ સે છેદને પર અસખ્યાત સમયોં મે હી એક રૂંદે કા છેદન હોતા હૈ,
અતઃ એક રૂંદે કે છેદને મે જિતના કાલ લગતા હૈ ઉસકા અસખ્યાતવાં
હિસસા એક સમય કહલાતા હૈ ।

यद्यपि 'समय' शब्दका यही अर्थ है तथापि इतने सूक्ष्मतम अंश में
चम्पा नगरी का अस्तित्व और आर्यसुधर्मा स्वामी का पधारना नहीं
हो सकता अतः यहाँ 'समय' शब्द का अर्थ 'हीयमान' रूप लेना चाहिए,
वह समय शब्द यहाँ व्यर्थ नहीं है । अस्तु ।

ઉસ કાલ અર્થાત્ ચૌથે આરે મે, જવકિ મહારાજ કોણિક કા રાજ્ય
થા ઓર ઉન્ હીયમાનરૂપ સમયમેં ચમ્પા નામ કી પ્રસિદ્ધ નગરી થી ।

એક રુવામા અસખ્યાત હોય છે, અનન્ત નહી, તેથી એ સઘાતાન ક્રમશઃ, છેદવા
જતા અસખ્યાત સમયોમાજ એક રુવાનું છેડન થાય છે તેથી એક રુવાના
છેદનમા બેટતો કાળ લાગે છે, તેનો અમખ્યાતમો ભાગ એક સમય કહેવાય છે

જો કે સમય ગણદનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, તોપણ એટલા સૂક્ષ્મતમ
અંશમા ચપા નગરીનુ અસ્તિત્વ અને આર્ય સુધર્મા સ્વામીનુ પધારનુ થઈ શકતુ
નથી, તેથી અહીં 'સમય' શબ્દનો અર્થ હીયમાન રૂપ લેવો જોઈએ, તે સમય
શબ્દ અહીં વ્યર્થ નથી

એ કાળે અર્થાત્ ચોથા આરામા બ્યારે મહારાજ કોણિકનુ રાજ્ય હતુ
અને એ હીયમાનરૂપ સમયમા ચપા નામની પ્રસિદ્ધ નગરી હતી

શ્રવણાલ્પધાર્થ, અર્થાવધારણાદ્ગૃહીતાર્થ, સાશયિમાર્થપ્રત્નકરણાત્પૃષ્ઠાર્થ, પ્રશ્નાર્થાભિગમનાદભિગૃહીતાર્થ, इत्यम्भूतस्यार्थस्योपलम्भाद्विनिश्चितार्थ, निर्ग्रन्थ-प्रवचनतो विबुधैरप्यनतिभेदा, अस्वियमजानुगतजिनप्रमाण. सन्तः पुत्रकुलनादीन् प्रत्यपि—“जैवातृका. ! इदमेव निर्ग्रन्थप्रवचन परमार्थ. शेषोऽनर्थ”, यदपि च धनधान्यपुत्रकनककान्तावन्युप्राज्यराज्यविलासादिक तदपि क्षण-भङ्गरतया, परिणामनीरसतया, निर्ग्रन्थप्रवचनपथकण्टकतया च परि-हरणीयमेव, कषायकलुपिताऽऽशयो हि नैहिको नाप्यामुष्मिक इत्युभय लोकपरिभ्रष्टः कष्टपरिणामोऽनुशोचति, न च स्वप्नेऽपि कल्पतेऽल्पी यसेऽपि श्रेयसे, त-मृतमनु, गृहद्वारमात्रमुपयान्तीं रमणीं, चित्तास्थली-

काक्षा और जुगुप्सा (दुगुछा) रहित, अर्थ के श्रवण करनेसे लब्धार्थ, अर्थ की धारणा करनेसे गृहीतार्थ, सन्दिग्ध विषय में प्रश्न करने से पृष्ठार्थ, पूछे हुए अर्थ को समझ लेनेसे अभिगृहीतार्थ, ‘इत्यम्भूत’ (यह अर्थ ऐसा ही है) अर्थ को जान लेनेके कारण विनिश्चितार्थ, और देवताओं द्वारा भी निर्ग्रन्थ-प्रवचनसे चलायमान न होनेवाले थे। उनकी हड्डी-हड्डी और मिंजी-मिंजी में जिन भगवानका प्रेम रमा हुआ था। वे अपने पुत्र और पत्नी आदिको भी ऐसा समझाते थे—

“जैवातृक ! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन ही परमार्थ है, शेष सब अनर्थ है। धन-धान्य, सुत-सुवर्ण, पत्नी-परिवार प्राज्य-राज्य, यह सब क्षणभंगुर है, परिणाममें दुखदाई है और निर्ग्रन्थ प्रवचन के पथका कण्टक है, इसलिए यह त्यागने योग्य है। जो कषायों से कलुपित हृदय

ધરના બારણા પુત્રના રાખનારા, નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાં શકા કાક્ષા અને જુગુપ્સા (દુગુછા)થી નહિત, અર્થનું શ્રવણ કરવાથી લબ્ધાર્થ, અર્થની ધારણા કરવાથી ગૃહીતાર્થ, સંદિગ્ધ વિષયમાં પ્રશ્ન કરવાથી પૃષ્ઠાર્થ, પૂછેલા અર્થને સમજી લેવાથી અભિગૃહીતાર્થ, इत्यम्भूत અર્થને જાણી લેવાને કારણે વિનિશ્ચિતાર્થ, અને દેવતાઓ દ્વારા પણ નિર્ગ્રન્થ-પ્રવચનથી ચલાયમાન ન થાય તેવા હતા એમના હાડેહાડમાં અને મજ્જાએ મજ્જામાં જિન ભગવાનનો પ્રેમ રમણુ થઈ રહેલો હતો તેઓ પોતાના પુત્ર અને પત્ની આદિને પણ એમ સમજાવતા હતા—

હું આયુષ્યમતો ! એ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન જ પરમાર્થ છે, બાકી બધો અનર્થ છે. ધન-ધાન્ય, સુત-સુવર્ણ, પત્ની-પરિવાર, પ્રાજ્ય-રાજ્ય, એ બધું ક્ષણભંગુર છે, પરિણામે દુઃખદાયી છે અને નિર્ગ્રન્થ-પ્રવચનના પથના કંટકો છે, તેથી એ બધું ત્યાજ્યાયોગ્ય છે. કષાયોથી કલુષિત જે હૃદય છે તે નથી અહીંનું કે નથી તહીંનું-એહ

આસીદસહ્યાતદ્વીપસમુદ્રાન્તઃસ્થિતસ્ય લક્ષયોજનવિસ્તારસ્ય જમ્બૂદ્વીપમ્ય દક્ષિણ
ભરતમધ્યસ્થે અઙ્ગનામનિ જનપદે નિયમિતપ્રાણિમાત્રાનુકમ્પા ચમ્પાઽભિધાના નગરી।

યદુદ્ધવાશ્ચ ભાવુકાઃ અભિગતજીવાજીવા ઉપલબ્ધપુણ્યપાપ, આસ્રવસવર
નિર્જરાક્રિયાધિકરણચન્ધમોક્ષકુશલાઃ, દેવાદિસાહાય્યનિરપેક્ષતયા નિજનિજકર્ત્તવ્ય-
માત્રાધીનત્વેનારીનમનોભાવાઃ, વૃદ્ધિજીવિકાદિકલાન્તરવ્યાપારવચ્ચયાઽઽયોગપ્રયોગ-
સપ્રવૃત્તાશ્ચોરચાટલમ્પટાદીનામભાવેનાઽઽત્મશૌર્યોદાર્યતિશયેન વા નિર્ભયા, દાનાય
સતતમુદ્ધાટિતરુપાટગૃહદ્વારાઃ નિર્ગ્રન્થપ્રવચને નિશ્શક્લિતા, નિર્વિચિન્નિત્સાઃ, અર્થ-

ચમ્પા નગરી કા વર્ણન ઇસ પ્રકાર હૈ—

મધ્ય લોક મેં અસહ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર હૈ । उन सब के बीच में एक
लाख योजन विस्तार वाला मध्य जम्बूद्वीप है । जम्बूद्वीप के दक्षिण
भरत मे अंग नामक देश है । उस देश मे नियम से प्राणीमात्र पर
अनुकम्पा करनेवाली चम्पा नाम की नगरी थी ।

यहाँ के श्रावक जीव-अजीव तत्त्व के ज्ञाता, पुण्य-पाप को जानने
वाले, आस्रव सवર निर्जरा क्रिया अविकरण चन्ध मोक्ष मे कुशल, देवादि
की सहायता की पर्वाह न करके अपने कर्त्तव्य मे जुटे रहने के कारण
अरीन मन वाले, वृद्धिजीविका आदि कलान्तर व्यापार वाले होने से
लेन-देन मे प्रवृत्त, चोर चोट लम्पट आदि का अभाव होने के कारण
अथवा अपनी शूरता उदारता आदिकी अधिकता के कारण निर्भय, तथा
दान देने के लिए सदा फिवाड़ खुले रखनेवाले, निर्ग्रन्थ प्रवचनमें शक्ता

અ પાનગરીનુ વર્ણન આ પ્રમાણે છે

મધ્ય લોકમાં અસહ્યાત દ્વીપસમુદ્ર છે એ બધાની વચ્ચે એક લાખ યોજનના
વિસ્તારવાળો જમ્બૂદ્વીપ છે જમ્બૂ દ્વીપના દક્ષિણ ભારતમાં અંગ નામનો દેશ છે એ
દેશમાં નિયમપૂર્વક પ્રાણીમાત્ર પર અનુકંપા ધારણ કરનારી ચમ્પા નામની નગરી હતી

ત્યાંના શ્રાવકો જીવ-અજીવ તત્ત્વના જ્ઞાતા, પુણ્ય-પાપના જાણવાવાળા,
આસ્રવ સવર નિર્જરા ક્રિયા અવિકરણ બંધ મેક્ષમાં કુશળ દેવાદિની સહાયતાની
પરવા કર્યા વિના પોતાના કર્તવ્યોમાં લાગી રહેવાને કારણે અરીન મનવાળા,
વૃદ્ધિજીવિકા આદિ કલાંતર વ્યાપારવાળા હોવાને કારણે લેવા-દેવામાં પ્રવૃત્ત
ચોર ચાડિયા, લપટ અદિના અભાવને કારણે અથવા પોતાની શૂરવીરતા,
ઉદારતા આદિની અધિકતાને કારણે નિર્ભય, દાન દેવાને માટે સદા પોતાના

तानि च—च्यवन(गर्भ)—जन्म-दीक्षा-केवलज्ञान-निर्वाणाख्यानि, तत्र (१)च्यव
नस्य मासो ज्येष्ठः, पक्षो वदि (बहुलः), तिथिर्नवमी, नक्षत्रं शतभिषक्, राशिः कुम्भः, वेला
चार्द्धरात्रः, च्यवन च प्राणतदशमदेवलोकितः । (२) जन्म च जया वसुराजाभ्या
मातापितृभ्या, तस्य (जन्मनः) मासः फाल्गुनः, पक्षो वदि (बहुलः), तिथिश्चतुर्दशी,
नक्षत्रादिक गर्भोक्तमेव, गोत्रं चैतस्य भगवतः काश्यप, वंश इक्ष्वाकुः । (३)
दीक्षाया मासादिर्जन्मोक्त एव, दीक्षाया वेला द्विसस्य चतुर्थः पहरः, दीक्षा-
ग्रहणस्थलं विहारवनीपस्याशोक्तरोस्तलम् । (४) केवलज्ञानप्राप्तेः स्थानं पाट-
लिग्रहम्याधस्तात्, वेला च पूर्वाह्नः, छद्मस्थावस्थाया कालो नव मासाः,

पाँचों कल्याणक हुए थे । वे ये हैं—(१) गर्भ (२) जन्म (३) दीक्षा (४)
केवलज्ञान (५) मोक्ष । गर्भ (च्यवन) जेठ वदी नवमीको, शतभि-
षक् नक्षत्र, कुम्भ राशिमें अर्ध रात्रिके समय दशवें देवलोक
प्राणतसे हुआ था ।

(२) जया माता और वसुराज पितासे जन्म हुआ था ।
फाल्गुन वदी चतुर्दशी के दिन उक्त नक्षत्र और राशिमें हुआ था ।
भगवान् का गोत्र काश्यप और वंश इक्ष्वाकु था ।

(३) दीक्षा कल्याणक का मास, तिथि वही फाल्गुन वदी
चतुर्दशी थी । दिन के चौथे पहरमें दीक्षा ली थी । विहार-वनीपकके
(वाटिका) अशोक वृक्ष का तल दीक्षास्थान है ।

(४) पाटलि वृक्षके नीचे केवल ज्ञान प्राप्त हुआ । पूर्वाह्नका समय
था । छद्मस्थ अवस्था नौ मास रही जोड़ने से आपही मालूम हो जायगा ।

कथ्याणु श्रुत्या हुता ये कथ्याणुके आ प्रमाणे — (१) गर्भ, (२) जन्म (३) दीक्षा,
(४) केवलज्ञान, (५) मोक्ष

(१) गर्भ, (च्यवन), जेठ वदी नवमीने द्विसे, शतभिषक् नक्षत्र, कुम्भ राशिमा,
अर्ध रात्रिने समये दसमा देवलोक (प्राणत)माथी थये हुते।

(२) जया माता अने वसुराज पिताथी जन्म थये हुते। शालु वद औदशने
द्विसे उक्त नक्षत्र अने राशिमा जन्म थये हुते। भगवाननु गोत्र काश्यप अने
वंश इक्ष्वाकु हुते।

(३) दीक्षा कथ्याणुकना मास, तिथि, शालु वद औदशना हुता द्विसना थैथा
प्रहारमा दीक्षा दीधी हुती विहार-वनीपकना अशोक वृक्षनु तण दीक्षास्थान हुतु

(४) पाटलि वृक्षनी नीचे केवलज्ञान प्राप्त थयु हुतु पूर्वाह्णने समय हुते।
छद्मस्थ अवस्था नवमास रही, ते भेज भेजववाथी मालूम पडी आवशे।

मात्रमुपगच्छतः पुत्रादीश्च सर्वथा असाराननुभूय भवोद्भूतप्रभूतभीति-
निरासायाऽनवरतमाश्रयणीय” मित्यादिरमनिशमुपदिशन्तोऽभयदान सुपात्र-
दान-त्रियमाणप्राणिप्राणपरिज्ञाणपरायणाः, शीलव्रत-गुणव्रतविरमणपरिपूर्णाः,
अष्टमी-चतुर्दशी-पाक्षिक-पौषधोपवासकरणशीलाः पौरुष्यादिप्रत्याख्यानप्रसिता
आढ्या यावदपरिभूता श्रमणोपासका व्यद्योतिषत ।

यत्र च श्रीवासुपूज्यस्य भगवतो द्वादशतीर्थङ्करस्य समभूवन पञ्च कल्याणानि,
है वह न इधरका है न उधरका है-दोनों लोकोसे भ्रष्ट है, उसे स्वप्नमें
भी जरासा श्रेय प्राप्त नहीं होनेका । अतः मृत्यु होनेके बाद घरकी
देहली तक साथ देनेवाली स्त्री और चिता तक साथ चलनेवाले पुत्रोंकी
निस्सारताका अनुभव करो और ससारसे उत्पन्न हुए भीषण भयको
दूर करनेके लिए उसी निर्ग्रन्थ प्रवचनका आश्रय लो । ”

वे श्रावक अभयदान, सुपात्रदान और मरते हुए जीवको बचानेमें
सदा तत्पर रहते थे, शीलव्रत, गुणव्रत और वैराग्यसे युक्त थे, अष्टमी
चतुर्दशी पक्षीको पौषधोपवास (पोसा) किया करते थे, ‘पोरसी’
आदिका प्रत्याख्यान करते थे, और आढ्य यावत् अपरिभूत थे ।

यह वही चम्पा नगरी है जिसमें बारहवें तीर्थकर श्रीवासुपूज्य के

बोझी भ्रष्ट थे, तेथी स्वप्नमा पाप जरासे श्रेय प्राप्त भवानु नहीं तेथी मृत्यु
थया पछी घरनी डोहली सुधी साथ करनारी स्त्री अने चिता सुधी साथ करनारी
पुत्रोनी निस्सारतानो अनुभव करे अने ससारथी उत्पन्न थयेला बीषणु लयने हू
करवान माटे थे निर्ग्रन्थ-प्रवचननो आश्रय ह्यो ”

ये श्रावक अभयदान, सुपात्रदान अने मरता जिवेने जयाववामा सदा
तत्पर रहैता हता, शीलव्रत, गुणव्रत अने वैराग्यथी युक्त हता, आठम चौदश
पाणीना पौषधोपवास (पोसा) करनारा हता, पोसी आदिना प्रत्याख्यान करनारा
हता अने * आढ्यथी भाडी अपरिभूत हता

येवी ये चम्पानगरी छे, जेमा बारमा तीर्थकर श्री वासुपूज्यना पाये

१ ‘आढ्य’ से ‘अपरिभूत’ तक के शब्दोंका स्पष्टार्थ पाठकगण आगे
आनेवाले आनन्द श्रावकके वर्णनमें देख लेंगे ।

* ‘आढ्य’थी ‘अपरिभूत’ सुवीना शब्दोनो स्पष्टार्थ व अडोअ आगण आवनारा
आनन्द श्रावकना वर्णनमथी वाची लेवे।

સ્યસ્યજયકીર્તિમુનીશ્વરોપદિષ્ટેનાઽઽચામામ્લનામ્ના વ્રતેનાઽઽસ્થિતેમ સપન્નેવ સમ-
જનિ સકલોપદ્રવનિવૃત્તિઃ, તદ્વૃત્તાન્તો યથા-

“વિસિદ્ધપહાવઓ ભગવઓ દુવાલસતિત્થયરસ્સ દેવાહિદેવસ્સ સિરિવાસુ-
પુજ્જસ્સ તિહુયણવડિસવસપરપરાણ ભદ્રવસુણામ રાયા હવીઅ । સો ય ઇગયા અતદ-
ચંદધવલાણ રત્તીણ સપરિયારસામતચક્કોવેઓ અટ્ટાલિયાણ ઉવવિસતો ગગણગણે
ચદાહસોહ પાસમાણો અહેસિ । અઠ્ઠાડમ્મિ ઇવ તારાપહ્ણમાલોક તદ્દિદ્ધતેણ
સમાસારયામોધારતો જ્ઞત્તિ વેરગ પત્તો ।

एतच्छाया चैवम्--

“વિશિષ્ટમભાવવતો ભગવતો દ્વાદશતીર્થકરસ્ય દેવાધિદેવસ્ય શ્રીવાસુપૂજ્યસ્ય
ત્રિભુવનાત્તસવશપરમ્પરાયા ભદ્રવસુર્નામ રાજા વભૂવ । સ ચૈઋદાઽતન્દ્રચન્દ્રધવલાયા
રાત્રો સપરિવારસામન્તચક્રોપેતોઽટ્ટાલિકાયામુપવિશન્ ગગનાઘ્રણે ચન્દ્રાદિશોભા
પશ્યન્નાસીત્, અઠ્ઠાડ્ઠ ઇવ તારાપતનમાલોક્ય તદ્દદ્ધાન્તેન સસારાસારતામવધારયન્
જ્ઞત્તિત્તિ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત ।

માંસ મેં વિરાજમાન જયકીર્તિ મુનિકે બતાવે હુવે આયબિલ નામક
વ્રત કે કરને સે વહ (ઉપમર્ગ) શીઘ્ર નષ્ટ હો ગયા, ડસકા વૃત્તાન્ત
હસ પ્રકાર હૈ-

“વિશેષ પ્રભાવશાલી વારહવે તીર્થકર દેવાધિદેવ ભગવાન્ વાસુ-
પૂજ્યકી ત્રીનો લોકોમેં શ્રેષ્ઠ વશપરપરામેં ભદ્રવસુ નામક એક રાજા હો
ગયા હૈ । વહ રાજા કિસી સમય ચન્દ્રમાકે સ્વચ્છ પ્રકાશ સે પ્રકાશમાન
રાત્રિમેં અપને સામન્ત તથા પરિવારકે લોગોકે સાથ છત પર વૈઠા હુઆ
ચન્દ્રમાકી શોભા નિરખ રહ્યા થા । દેખતે-દેખતે અસમયમેં હી એક
તારા ટૂટ ગયા । રાજાકો હસ ઉદાહરણસે સમારકી અસારતાકા ખાન
હુઆ ઓર વહ તત્કાલ વિરક્ત હો ગયા ।

કીર્તિ મુનિએ બતાવેલુ આયબિલનામનુ વ્રત કરવાથી એ ઉપસર્ગ શીઘ્ર નષ્ટ થઈ
ગયો હતો એનો વૃત્તાન્ત આ પ્રમાણે છે-

વિશેષ પ્રભાવશાલી બારમા તીર્થકર દેવાધિદેવ ભગવાન્ વાસુપૂજ્યની ત્રણ
લોકમા શ્રેષ્ઠ વશપરપરામા ભદ્રવસુ નામનો એક રાજા થઈ ગયો છે એ રાજા એક
સમયે ચન્દ્રમાના સ્વચ્છ પ્રકાશથી પ્રકાશમાન રાત્રિમા પોતાના સામતો તથા પરિ-
વારના માણસો સાથે છત પર બેસીને ચન્દ્રમાની શોભા જોઈ રહ્યો હતો તે જોતા
અસમયમા જ એક તારો તૂટી પડ્યો રાજાને એ ઉદાહરણથી સસારની અસારતાનું
જ્ઞાન થયું અને તે તત્કાળ વિરક્ત થઈ ગયો

સકલનયા સ્વયમનુમત્તનીયઃ । (૫) નિર્વાણકલ્યાણ ચાઽપાઠમુદિચતુર્દશ્યા અપરાહ્ને નક્ષત્રાદય ઇદાપિ માગુપાતા એવેતિ ।

યામયાસીનાશ્ચ સર્વાર્થસિદ્ધે મુહૂર્તે સમુત્થાય નમસ્કારમન્ત્રપાઠપૂર્વક નિયમ-ચતુર્દશક મનોરથત્રિક વિચિન્ત્ય સ્વસ્થશરીરકૃત્યનિવૃત્તા માતાપિતૃપ્રભૃતિવિનયોત્તર ગુરુસંદેશમાસાઘ 'તિલ્લુત્તો' પાઠેન કૃતસત્ત્રિધિગુરુવન્દનાસ્તદ્વદનાન્માંગલિક ધ્યાનચાઽઽર્ચયન્તિ સ્મ સમયપ્રતિપાલકા વાલ્કા અપિ ।

યમ્યાં ચ વિશિષ્ટપ્રભાવતો દ્વાદશતીર્થકરસ્ય દેવાધિદેવસ્ય શ્રીવાસુપૂજ્યસ્ય ત્રિભુવનાવતસશ્વપરમ્પરાયા જાતે બૃહદ્વસૌ નરપતૌ શાસતિ વદાચન દેવોપધાત સજાતમરકમહોપદ્રવદ્રુતાના સર્વેષા નાગરિકાણા સનૃપાણા તત્રૈવ તદ્વર્ષીચાતુર્મા

(૫) નિર્વાણ-કલ્યાણક અષાઢ સુદી ચતુર્દશી કે અપરાહ્ન સમયમેં હુઆ । નક્ષત્ર આદિ પૂર્વોક્ત હી થે ।

વહા સિદ્ધાન્તકે અનુગમન કરનેવાલે વાલક સર્વાર્થસિદ્ધ મુહૂર્તમેં ઉઠ કર 'જમોક્કાર' મંત્રકા, પાઠ કરકે ચૌદ નિયમોં ઓર ત્રીન મનોરથોંના ચિન્તવન કરકે શારીરિક કૃત્ય સે નિવૃત્ત હોકર માતા-પિતા આદિ બડોકા વિનય કરનેકે વાદ ગુરુઓંકે પાસ આકર 'તિલ્લુત્તો' કે પાઠ સે ઊંહે વન્દના કરતે થે, ઓર ઊંકે મુખસે માંગલિક તથા ધ્યાનચાન સુનતે થે ।

જિસ નગરીમે વિશિષ્ટ પ્રભાવવાલે વારહવેં તીર્થકર દેવાધિદેવ શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનકે પવિત્ર વશપરપરામે ઉત્પન્ન બૃહદ્વસુ નામક રાજાકે રાજ્યમેં એક સમય દેવકૃત મરકીકા ઉપસર્ગ હુઆ થા, ઊસ સમય ચાતુ-

(૫) નિર્વાણ-કલ્યાણ અષાઠ સુદી ચૌદશના મધ્યાહ્ન પછીના (અપરાહ્ન) સમયમા થયુ નક્ષત્રાદિ પૂર્વ જણાયા તે પ્રમાણે હતા, (

ત્યા સિદ્ધાન્તનુ અનુગમન કરનારા બાળકો સર્વાર્થસિદ્ધ મુહૂર્તમા ઉઠીને 'જમોક્કાર' મંત્રનો પાઠ કરી ચૌદ નિયમો અને ત્રણ મનોરથનુ ચિંતન કરી શારીરિક કૃત્યથી નિવૃત્ત થઈ માતા-પિતા આદિ વડીલોનો વિનય કર્યા પછી 'શુભચોડા'ના પાસે આવી 'તિલ્લુત્તો'ના પાઠથી તેમને વન્દન કરતા હતા, અને એમના મુખથી માંગલિક તથા ધ્યાનચાન સાંભળતા હતા.

એ નગરીમા વિશિષ્ટ પ્રભાવવાળા બારમા તીર્થકર દેવાધિદેવ શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનના પવિત્ર વશપરપરામા ઉત્પન્ન થયેલા બૃહદ્વસુ નામના રાજાના રાજ્યમા એક વખત દેવકૃત મરકીનો ઉપસર્ગ થયો હતો, તે વખતે ચાતુર્માસિક વિરાજમાન થયે-

अहं रक्षो बृहद्वसुणो सहाययाए सदलवल त नयरिं अधिकरिउ समागयम्मि
चद्वसुम्मि तप्पुण्णप्पहावेण पणट्ठाऽपराजियत्थसत्ती सपरिवारो सो पिट्ठकित्ती
राया संगामे पराजेऊण णायपरिभट्ठो पयापरिपथी पशुमार मारिओ
पचत्त गन्तीअ । चद्वसु य निक्कटय तीसे नयरीए सासण करेउमाह्वीअ
अहं णियस्य चिरस्स मित्रस्स वायादणेण अइरुट्ठो धरणिंददेवो
वायादणनियाण चपाहीसमोगच्च सीयतेओवलेण तीए चपाए मरगाडज्जु-
वसग्ग विकुणमाणो तण्णयरीवासिणो जणे अईयोवट्ठुयव, जवमयेण सव्वे एव

अथ राज्ञो बृहद्वसोः सहायतया सदलवल ता नगरीमधिकर्तुं समागते चन्द्र-
वसौ तत्पुण्यप्रभावेन प्रणष्टापराजितास्त्रशक्तिः सपरिवारः स पृथुकीर्त्ती राजा संग्रामे
पराजित्य न्यायपरिभ्रष्टः प्रजापरिपन्थी पशुमार मारितः पञ्चत्वमगात् । चन्द्र-
वसुश्च निष्कटक तस्या नगर्यां शासनं कुर्तुमारेभे ।

अथ निजस्य चिरस्य मित्रस्य व्यापादनेनातिरुष्टो धरणेन्द्रदेवो व्यापादन-
निदानं चम्पावीशमवगत्य स्वीयतेजोवलेन तस्या चम्पाया मरगाद्युपमर्गं विकुर्याण
स्तन्मगरीवासिनो जनानतीवोपद्रुतवान्, यद्वयेन तन्मगरीस्थाः 'हा हतोऽस्मि, गता

चन्द्रवसु राजा बृहद्वसुकी सहायता लेकर नगरी पर अधिकार
जमानेके लिए दलवलके साथ चल दिया । चन्द्रवसु बड़ा पुण्यात्मा था ।
उसके पुण्यके प्रभावसे पृथुकीर्तिके अपराजित अस्त्रकी सारी शक्ति
नष्ट हो गई । वह युद्धमें हार गया । प्रजाका दुश्मन, न्यायसे भ्रष्ट
पृथुकीर्तिको पशुओंकीसी मार मारी गई कि मार खाते-खाते उसका
दम निकल गया । चन्द्रवसुने उस नगरी पर निष्कटक राज्य-शासन
करना आरम्भ कर दिया ।

धरणेन्द्र देव अपने चिरकालीन मखाकी मृत्युसे अति क्रोधित
हो गया । उसने चपाके राजा को ही मित्रकी मृत्युका कारण समझा इस
लिए चपामें महामारीकी बीमारी फैला दी । प्रजामें बाहि-बाहि मच

अद्रवसु राजा बृहद्वसुकी सहाय लाने निजका नगरी पर अधिकार लेमाउवा
लाव-लश्करनी साथे आली नीइल्लये । अद्रवसु लारे पुण्यात्मा હતો । તેના પુણ્યના
પ્રભાવથી પૃથુકીર્તિના અપરાજિત અસ્ત્રની બધી શક્તિ નષ્ટ થઇ ગઇ । તે યુદ્ધમાં
હારી ગયો । પ્રજાના દુશ્મન અને ન્યાયથી ભ્રષ્ટ પૃથુકીર્તિને પશુઓની પેઠે માર
મારવામાં આવ્યો અને માર ખાતા ખાતા-તેનો દમ નીકળી ગયો । અદ્રવસુએ એ
નગરી પર નિષ્કટક રાજ્યશાસન આરંભ કરી દીધો ।

ધરણેન્દ્રદેવ પોતાના લાળા સમયના મિત્રનો મૃત્યુ બહુી ક્રોધની આગથી
ગળાવા લાગ્યો । તેણે ચપાના રાજાનેજ મિત્રના મૃત્યુનો કારણ માન્યો, તેથી ચપામાં

अहं कल्पि राइमइराहिऊण जाए पभाए जिट्ठपुत्तस्स बह्वसवे रज्जभार, कणिट्ठस्स भाउस्स चट्ठसवे य सिंधुदेसट्ठिय सिद्धानाम नयरीं दाऊण सय दिक्ख वेत्तूण तव तविउ गओ ।

सिद्धाणयरीए य पुन्वओ पिहुकित्तिणाम णरवई भद्रवसुणा णगरीरखट्ठतत्थ निउत्तो आसी, जस्स पुन्वभवमित्तेण धरणिंददेवेण पसज्ज अपराजियणामगमत्थ दिण्ण, जस्स पभावेण अमू पिहुकित्ती सया विजयवमहेसि ।

अथ कथञ्चिद्रात्रिमतिवाह्य जाते प्रभाते ज्येष्ठपुत्राय बृहद्वसवे राज्यभार, कनिष्ठाय भ्रात्रे चन्द्रवसवे च सिन्धुदेशस्था सिद्धा नाम नगरीं दत्त्वा स्वयं च दीक्षा गृहीत्वा व्रचनं तपस्तप्तुं गतः ।

सिद्धानगर्यां च पूर्वतः पृथुकीर्तिनामा नृपतिर्भद्रवसुना नगरीरक्षार्थं तत्र नियुक्त आसीत्, यस्मै निजेन पूर्वभवमित्रेण धरणेन्द्रदेवेन प्रसज्याऽपराजितनामकमस्त्रं दत्तम्, यस्य प्रभावेणासौ पृथुकीर्तिः सदा विजयवानासीत् ।

उसने किसी तरह रात बिताई, और ज्योंही प्रातःकाल हुआ कि अपने बड़े लड़के बृहद्वसुको राज्य सौंप दिया, तथा अपने छोटे भाई चन्द्रवसुको सिन्धु देशकी सिद्धा नामक नगरी देदी । स्वयं दीक्षा ग्रहण कर कहीं तपस्या करने चला गया ।

सिद्धा नामक नगरीका राज्य पहलेसे ही भद्रवसुने उसकी रक्षाके लिए पृथुकीर्तिको सौंप रखा था । पृथुकीर्तिके पूर्वभव के मित्र धरणेन्द्र देवने उस पर प्रसन्न होकर उसे अपराजित नामक एक अस्त्र दिया था । उस दिव्य अस्त्र के प्रभावसे पृथुकीर्ति सदा विजयी रहता था—कभी किसीसे नहीं हारता था ।

तेणु केअ पणु रीते रान वीताडी, अने प्रात काण थये। के तुरत तेणु पोताना भोग पुत्र बृहद्वसुने राज्य सोपी दीधु तथा पोताना नानाभाअ अद्रवसुने सिंधु देशनी सिद्धा नामनी नगरी आपी दीधी पछी पोते दीक्षा लधने कथाअ तपस्या करवा आइये गये ।

सिद्धा नामनी नगरीनु राज्य पडेलेथीअ भद्रवसुअे तेना-रक्षणु भाटे पृथु-कीर्तिने सोपी दीधु उतु पृथुकीर्तिना पूर्वभवना मित्र धरणेन्द्रदेवे तेना पर प्रसन्न थधने तेने अपराजित नामनु अेक अस्त्र आप्थु उतु अे दिव्य अस्त्रना प्रभावथी पृथुकीर्ति सदा विजयी रहेतो उतो केअवार केअथी हारतो नहि ।

जओ-“तवोत्ति अहियासए” इच्छाणा “भिवखाणवत्तीए सओ एव तवो सिद्धमिय विचित्तिऊण मुणी छुहापरीसह सम्म सहेइ” इय भगवतो उवदेसीअ । इधेव सीसे सिक्खतो सयपि छुहापरिसह जयमाणो चत्तारिविघाइयकम्माइ विणासिऊण केवलणाण पत्तव ।

अह केवलमहोच्छवम्मि नहदुदुभिणायाइणा तत्थ समागय देवगण विजाणि-ऊण ‘कहमिह आगया अज्ज देवा ?’ इय पुट्ठेण सामत्तेण केवलिवुत्त त वुत्तो ।

मिक्षाया अभावे ? यतः “ तवोत्ति आहियासए ” इत्यादिना, “मिक्षाऽनवाप्ता स्वत एव तपः सिद्धमिति विचिन्त्य मुनिः क्षुधापरिपह सम्यक् सहते ” इति भगवानुपदिदेशेत्येव शिष्यान् शिक्षयन् स्वयमपि क्षुधापरिपह जयन् चत्वार्यपि यातिकर्माणि निनाश्य केवलज्ञान प्राप्तवान् ।

अथ केवलमहोत्सवे नभोदुन्दुभिनादादिना तत्र समागत देवगण विज्ञाय ‘कथमिहागता अद्य देवाः ?’ इति पृष्ठेन सामन्तेन केवलमुत्तान्तमुक्तो निजनगरी

भी गृहस्थ उसमें नहीं था । आखिर शिष्योंको खाली उपाश्रयमें लौट आना पडा । आचार्यजी बोले-हे आयुष्मन् ! भिक्षाका लाभ नहीं हुआ तो चिन्ताक्री क्या बात है ? “तवोत्ति अहियासए” अर्थात् यदि भिक्षाका लाभ नहीं हुआ तो आपही तपस्या हो गई । इस प्रकार आचार्य महाराजका उपदेश सुनकर साधु तथा स्वय आचार्य महाराज क्षुधा-परीपहको सहन करते हैं । इस प्रकार परीपह को जीतते जीतते आचार्य महाराज के चारों घन-घातिया कर्म नष्ट हो गए और उन्हें केवलज्ञानकी प्राप्ति हुई ।

केवलज्ञानका महोत्सव हुआ आकाशमें दुन्दुभी बजी । राजा बृह-दसुने दुन्दुभीका बजना सुनकर देवताओंका आना जान लिया । उसने

नगरीमा यधार्या, परतु नगरी सूनी छती ओक पणु गहस्थ नगरमा नडोतो। जेवटे शिष्योने जेअरी दीधा वगर उपाश्रयमा पाछा इरवु पड्यु आचार्ये कहु रे आयुष्मन् भिक्षा न भणी, तो तेमा यिता जेवु शु छे ? ‘तवोत्ति अहियासए’ अर्थात् जे भिक्षा न भणी तो आपोआप तपस्या थछ गछ जे प्रभावे आचार्य महाराजने। उपदेश साबणीने साधुओ। क्षुधा-परीपडने सहन करे छे आचार्य महाराज यणु पोते परीपडने सहन करे छे अहीते परीपडने छतता-छतता तेमना धनघाती थारै कर्म नष्ट थछ गया अने तेमने केवलज्ञाननी प्राप्ति थछ

केवलज्ञानने। महोत्सव थयो। आकाशमा दुदुलि जणवा हाव्यो राजा अहदसुअ दुदुलिने। अंधाज साबणीने। देवताओ। आन्या डोवानु कणी दीधु

तन्नयरिद्धा—“ हा हओम्हि, गया मह वधवा, हा देव ! किं कुणेमि, कहिं गच्छेमि, को मज्झ सरण ” इय सोराहोडणमुच्चै अक्रोसता णयरीओ पवलज्ज जहोगास स स अप्पाणमारविखउमिओ तओ अवहरीअ । सहपरिवारो सपरिच्छओ रायावि बुद्ध-वसू समभम णयरिं अवहाय तन्नाहिर रसीअ ।

तीए य चपाए णाणालब्धिमतस्स जयकित्तिणामस्स आयरिस्स मुणिगणपरि-बुडस्स चाउम्मासमहेसि । तस्स सीसगणो अन्नया भिक्खाए नयरीमज्झ गओ । मिहत्थाभावेण अपत्तभिक्खो ठाणयमु वासिओ, तया आयरिओ आह—भो आउसता ! का चिन्ता भिक्खाए अभावे ?

मे बान्धवाः, हा देव ! किं करोमि, क गच्छामि, को मे शरण’—मिति सोरस्ताडनमुचरा क्रोशन्तो नगरीत.प्रपलाय्य यथाऽवकाश स्व स्वमात्मानमा रक्षितुमि तस्ततोऽगच्छन् । सहपरीवार.सपरिच्छदश्च राजाऽपि बृहद्वसु ससम्भ्रम नगरीमपहाय तद्वहिरुवास ।

तस्या च चम्पाया नानलब्धिमतो जयकीर्तिनाम्न आचार्यस्य मुनिगणपरि-वृतस्य चातुर्मास्यमासीत् । तस्य शिष्यगणोऽन्यदा भिक्षायै नगरीमभ्य गतो गृहस्था भावेनाऽप्राप्तभिक्षः स्थानकमुपाश्रितस्तदाऽऽचार्य आह भो आयुष्मन्त. ! का चिन्ता

गई । उसके डरके मारे लोग चिल्लाने लगे—‘हाय ! मरे ! बन्धु-जन चल घसे ! हायरे भाग्य ! ! क्या करें, कहाँ जाएँ, किसका सहारालें ?’ इस प्रकार चिल्लाते-बिलबिलाते हुए नगरीके लोग, इधर-उधर जहाँ जिसका सींग समाया वही अपनी-अपनी जान बचानेके लिए भाग गये !

राजा बृहद्वसु भी अपने कुटुम्बी तथा अन्य परिच्छदों के साथ नगरी छोड़कर बाहर आ बसा ।

विविध लब्धियोंके धारक अनेक साधुओंसे युक्त जयकीर्ति नामक आचार्यका चौमासा उस वर्ष चम्पा नगरीमें ही था । एक बार आचार्यजी के शिष्य गोचरिके लिए नगरीमें पधारे, परन्तु नगरी सूनी थी—एक

महाभारीनी जिमारी झेलायी दीधी प्रणमा ‘त्राडि-त्राडि’ पोकार पडवा लाग्यो भरडीना डरथी लोडो पोकार करवा लाग्या — ‘ हाय ! मुआ ! जधुजने आट्या गया हायरे लाग्य ! शु करवु ? क्या जवु ? डेनो आश्रय लेवो ? ’ ओ प्रभाणे पोकार अने विलाप करता नगरीना लोडो अडी-तडी, ज्या जेने झावु तेम पोत-पोतानो एव जयाववाने नासी गया ।

राजा बृहद्वसु पण पोताना कुटुम्बीओ तथा भीम परिवार साथे नगरी छोडीने जडार जड वस्यो ।

विविध लब्धिओना धारक अनेक साधुओथी युक्त जयकीर्ति नामक आचार्यनु चौमासु ओ वर्षे अ पानगरीमा न डतु ओक बार आचार्यना शिष्यो गोचरीने भाटे

“વિગય રહિત ચોખા અથવા સેકલા ચણા આદિ હુખખા-સકા અન્નને અચિત જળમા નાખી એકવાર ખાવુ, તેને આખીલ વ્રત સમજવુ જોઇએ ”

ણિયણયરીમરગપ્પસમકામો રાયા બુદ્ધસ્સ સપરિવારસામતો તત્થ અહિપચ્ચુડ્ડણ
ભગવતસ્સ ધમ્મદેસણ આસુચ્ચ ણિયણયરીવદ્ધમાણમરગસકુટ્ઠપ્પસમોવાય ભગવત
પુચ્છીઅ,

ભગવતો વદીઅ-“જો ભવ્વો આસિણન્નિહ્હમીએ આયવિલ ણામ તવ ચરણ,
જો ય પમજ્ઞિયાએ ભૂમિ સમજ્ઞિય આસણમ્મિ પુન્નાહિમુહો ઉત્તરાહિમુહો વા
સમુપવિસ્સ સદોરગ મુદ્ધવત્થિય મુહોવરિ વધિહ્હણ સજહિદિઓ ભગવત વાસુપુજ્જ
સુમરહ તસ્સ સવ્વે એવ મરગાદઓ ઉવસમ્મિયા રોગા આસુ ઉવસામતિ” તિ ।

મરુપશમકામો રાજા બુદ્ધસ્સુઃ સપરિવારસામન્તસ્તત્રાગત્ય ભગવતો ધર્મદેશનામા-
શ્રુત્ય નિજનગરીવર્ત્તમાનમરુકસદ્ધુટપશમોપાય ભગવન્તમપૃચ્છત્, ભગવાનવદત્-“યો
ભવ્ય આશ્વિનકૃષ્ણાષ્ટમ્યામાચામામ્લ નામ તપશ્ચરતિ, યથ પ્રમાર્જિરયા ભૂમિ
સમ્માજ્ય્યાઽસને પૂર્વાભિમુલ્લ ઉત્તરાભિમુલ્લો વા સમુપવિશ્ય સદોરકમુલ્લવલ્લિકા
મુલ્લોપરિ વદ્ધ્વા સયતેન્દ્રિયો ભગવન્ત વાસુપૂજ્ય સ્મરતિ તસ્ય સર્વ એવ મરુકાદય
ઓપસર્ગિકા રોગા આશુપશામ્યન્તી ”તિ ।

સામન્તસે પૂછા ‘આજ યહાં દેવતા કયોં આયે હૈ ?’ । સામન્તને કેવલીકા
સવ વૃત્તાન્ત સુનાયા । નગરીમેં શાન્તિકા અભિલાપી રાજા પરિવાર
ઔર સામન્તોંકે સાથ કેવલી ભગવાનકે પાસ આયા । उसने धर्मदेशना
सुनकर नगरीमे फैली महामारीकी बीमारी शान्त होनेका उपाय
भगवान्से पूछा ।

ભગવાનને ફરમાયા-જો ભવ્ય જીવ આશ્વિન કૃષ્ણા અષ્ટમીકે દિન
આવિલ નામક તપસ્યા કરતા હૈ, ઔર જો પૂજણી સે ભૂમિ પૂજકર પૂર્વ
યા ઉત્તર દિશાકી ઔર મુંહ કરકે વૈઠ કર તથા હોરા સહિત મુલ્લવલ્લિકા
મુંહ પર બાંધ કર, અપની ઇન્દ્રિયોંકો વશમે કરકે ભગવાન વાસુપૂજ્યકા

તેણે સામતને પૂછ્યું કે ‘આજે અહીં દેવતાઓ કેમ આવ્યા છે ?’ સામતે
કેવલીનો બધો વૃત્તાન્ત રાખતને સંભળાવ્યો । નગરીમા શાન્તિ થાય તેવી અભિલાષા
વાળો રાજા પરિવાર અને સામન્તોની સાથે કેવલી ભગવાનની પાસે આવ્યો । તેણે
ધર્મદેશના સંભળીને નગરીમા ફેલાયેલી મહામારીની બિમારી શાન્ત થવાનો ઉપાય
ભગવાનને પૂછ્યો ।

ભગવાન કહ્યું —જે ભવ્ય જીવ આસો વહ આઠમને દિવસે આખીલ નામની
તપસ્યા કરે છે, અને જે પૂજણીથી જમીન પૂજને પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ
મોઢુ ફરી બેસીને તથા હોરા સાથે મુખવલ્લિકા મુખ પર બાંધી-પોતાની ઇન્દ્રિયોને વશ

जैनिकानमस्कारावलिरुभयोः कालयोः सामायिकप्रतिक्रमण कुर्वाणा नियमेन भगवन्तमर्हन्त सन्ततमनुस्मरन्त्यासीत् ।

अथेदमीयरूपलावण्यशीलयौवनादिसमस्तशस्तगुणलुब्धबुद्धिरद्वगो धनार्जनागतोऽपि सोपधिजिन धर्मः प्रतीति प्रत्यह यथासमय, तथा सदोरङ्गमुखवस्त्रिकानिवद्ध-मुखः सप्रमार्जनीक सामायिकप्रतिक्रमणादिगुरुवन्दनान्ताः क्रियाः कर्तुमारभत यथा तदीयतदानीतनाऽऽचारमात्रपरिमोहितः—

“ कुल-धन-वय-विज्ञा, -वर्म-शील-स्वरूप,

इय हवर गुणाण जस्म सत्ताण जोओ ।

सयलगुणवरिद्धा रूपलावण्यपुण्णा,

सविदि वियरणिजा तस्स ताण्ण कम्मा ” ॥ १ ॥

“ कुल-धन-वयो-विद्या-धर्म-शील-स्वरूपम्,

इति भवति गुणाना यस्य सप्ताना योगः ।

सकृद्गुणवरिष्ठा रूपलावण्यपूर्णा,

सविधि वितरणीया तस्मै तातेन कन्या ” ॥ इतिच्छाया ।

वह मुखपर डोरासहित मुखवस्त्रिका बाँधकर, और पूजणी लेकर नमस्कारपूर्वक दोनों समय-सुबह-साम सामायिक प्रतिक्रमण करती थी और अर्हन्त भगवान्‌का सदा स्मरण किया करती थी ।

एक समय एक पथिक (मुसाफर) उसके रूप लावण्य शील और यौवन आदि समस्त सद्गुणों पर माहित हो गया । यद्यपि वह धन कमानेके लिए आया था, तो भी आडवर करकेधर्मकी नाक बन बैठा । वह प्रतिदिन यथाकाल, तथा डोरासहित मुखवस्त्रिका मुँह पर बाँधकर पूजणीसहित सामायिक प्रतिक्रमण आदि गुरुवन्दना तककी समस्त क्रियाएँ करने लगा । नीतिमे कहा है—

“जो वर, कुल धन, वय, विद्या, धर्म, शील, सुन्दरता, इन सात

गुणवस्त्रिका बाँधी, अने पूजणी लई नमस्कारपूर्वक भेड़ समयसवाग-साज सामायिक प्रतिक्रमण करती હતી अने अर्हन्त ભગવાનનુ સદા સ્મરણ કર્યા કરતી હતી

એક વખતે એક મુસાફર તેના રૂપ લાવણ્ય શીલ અને યૌવન આદિ સદ્ગુણો પર મોહિત થઇ ગયો. જોકે તે ધન કમાવાને માટે આવ્યો હતો, તો પણ આડબર કરીને ધર્મના નાક જેવો બની બેઠો. તે રોજ યથાકાળે ડોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા મુખપર બાંધીને પૂજણી સાથે સામાયિક પ્રતિક્રમણ આદિ ગુરુવંદના સુધીની બધી ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યો. નીતિમા કહ્યું છે કે— ‘જે વર કુળ, ધન, વય, વિદ્યા, ધર્મ, શીલ, સુદરતા એ સાત

રાયાણમાભાસિઝ્ઞ કેવલી કાલક્રમેણ સિદ્ધગદ્ ગમો રન્તા ચ કેવલિનિદેસેણ ત વચ્ચ કચ જણય્ણ કારિય ચ । તવ્વચસ્સ પમાવેણ સજ્જો પસતસયલુવદ્વો દુયમેવ સકુદુપસામતો સપોરજણો ધમ્માણુરાગરત્તો રાયા ત ણયરી જહપુવ્વ મહિચટ્ઠીય ” ઇતિ ।

કેવલી કાલક્રમેણ સિદ્ધગતિ ગત., રાજા ચ કેવલિનિર્દેશેન તદ્વ્રત સ્વચ કૃત જનપદે કારિત ચ । તદ્વ્રતસ્ય પ્રભાવેણ શ્વટિતિ પ્રશાન્તસકલોપદ્રવો દ્રુતમેવ સપૌરજનો ધર્માનુરાગરવતો રાજા તા નગરી યથાપૂર્વમધિતઘો” ।

યામધિષ્ઠિતસ્યાતિપ્રતિષ્ઠિતસ્ય શ્રઘ્વજિનદાસસ્ય સુભદ્રા નામ્ની જિનધર્મપરાયણા ડડસીદસીમસૌન્દર્યસારમયી તનયા, યા હિ સદોરમુતવલ્લિકાનિવલ્લમુગ્ધી સપ્રમા

યદિ મહામારીકે ઉપસર્ગકી શાન્તિ ચાહતે હો તો યહી આંચિલ તપ ઔર ધ્યાન, કલ આનેવાલી આશ્વિન વદિ અષ્ટમીકો સરસ્ત નગરી નિવાસિયોં સે કરાઓ ઔર તુમ સ્વચમી કરો । કેવલી ભગવાન્ રાજાસે ઇતના કહ કર કાલક્રમસે મોક્ષ પવાર ગણ । રાજાને કેવલી ભગવાનકી આજ્ઞાનુસાર ઉક્ત વ્રત સ્વચ કિયા ઔર જનતાસે મો કરવાયા ।

ઇસ વ્રતકે પ્રભાવસે સમસ્ત ઉપદ્રવ શીઘ્ર દૂર હો ગયા ઔર રાજા કુદુમ્બીજનો, સામન્તોં તથા નગર-નિવાસિયોંકે સાથ ધર્મકા અનુરાગી હોકર પહેલેકી તરહ ચમ્પા નગરીમે નિવાસ કરને લગા ।

યહ વહી ચપા હૈ જિસમે નિવાસ કરનેવાલે પ્રતિષ્ઠિત સેઠ જિન-દાસકી સુભદ્રા નામક અનુપમ મુન્દરી ઔર જિનધર્મપરાયણ પુત્રી થી ।

જો મહામારીના ઉપસર્ગની શાન્તિ ઇચ્છતા હો તો એ આખીલ તપ અને ધ્યાન, કાલે આવતી આસો વદ આઠમે જધા નગરનિવાસીઓ પાસે કરાવો, અને તમે પોતે પણ કરો કેવલી ભગવાન્ ગજને એ પ્રમાણે કહીને કાલક્રમે મોક્ષે પધાર્યા

રાજાએ કેવલી ભગવાનની આજ્ઞાનુસાર એ વ્રત પોતે કર્યું અને જનતા પાસે પણ કરાવ્યું

એ વ્રતના પ્રભાવથી જધો ઉપદ્રવ શીઘ્ર દૂર થઇ ગયો, અને રાજા કુદુમ્બીજનો સામન્તો તથા નગરનિવાસીઓ સાથે ધર્મનો અનુરાગી થઇ પહેલાની પેઠે અપા નગરીમા નિવાસ કરવા લાગ્યો

આ એ અપાનગરી છે જેમા નિવાસ કરનારા પ્રતિષ્ઠિત સેઠ જિનદાસની સુભદ્રા નામની અનુપમ મુન્દરી અને જિનધર્મપરાયણ પુત્રી હતી તે સુખપર દોરા સાથે

र्जनिकानमस्कारावलिरुभयोः कालयोः सामायिकप्रतिक्रमण कुर्वाणा नियमेन भगवन्तमर्हन्त सन्ततमनुस्मरन्त्यासीत् ।

अथेदमीयरूपलावण्यशीलयौवनादिसमस्तशस्तगुणलुब्धबुद्धिरद्बगो धनार्ज-
नागतोऽपि सोपधिजिन धर्म-व्रजी प्रत्यह यथासमय, तथा सदोरम्मुखवस्त्रिकानिवद्ध-
मुख सप्रमार्जनीय सामायिकप्रतिक्रमणादिगुरुवन्दनान्ताः क्रिया कर्तुमारभत
यथा तदीयतदानीन्तनाऽऽचारमात्रपरिमोदितः—

“ कुल-धन-वय-विज्ञा, -धम्म-मील-स्सरुव,

इय हवर गुणाण जस्म सत्ताण जोओ ।

सयलगुणवरिद्धा रूपलावण्यपुण्णा,

सविट्ठि वियरणिजा तस्स ताण्ण कम्मा ” ॥ १ ॥

“ कुल-धन-वयो-विद्या-धर्म-शील-स्वरूपम्,

इति भवति गुणाना यस्य सप्ताना योगः ।

सकलगुणवरिष्ठा रूपलावण्यपूर्णा,

सविधि वितरणीया तस्मै तातेन कन्या ” ॥ इतिच्छाया ।

वह मुखपर डोरासहित मुखवस्त्रिका बाँधकर, और पूजणी लेकर नमस्कारपूर्वक दोनों समय-सुबह-साम सामायिक प्रतिक्रमण करती थी और अर्हन्त भगवान्का सदा स्मरण किया करती थी ।

एक समय एक पयिक (मुम्माफर) उसके रूप लावण्य शील और यौवन आदि समस्त सद्गुणों पर माहित हो गया । यद्यपि वह धन कमानेके लिए आया था, ता भी आडवर करकेधर्मकी नाक बन बैठा । वह प्रतिदिन यथाकाल, तथा डोरासहित मुखवस्त्रिका मुँह पर बाँधकर पूजणीसहित सामायिक प्रतिक्रमण आदि गुरुवन्दना तककी समस्त क्रियाएँ करने लगा । नीतिमें कहा है—

“जो वर, कुल धन, वय, विद्या, धर्म, शील, सुन्दरता, इन सात

गुणवस्त्रिका णाधी, अने पूजणी लई नमस्कारपूर्वक भेड समयसवाज-साज सामायिक प्रतिक्रमण करती हुती अने अर्हन्त भगवाननु सदा स्मरण कर्था करती हुती

એક વખતે એક મુસાફર તેના રૂપ લાવણ્ય શીલ અને યૌવન આદિ સદ્ગુણો પર મોહિત થઈ ગયો. જોકે તે ધન કમાવવાને માટે આવ્યો હતો, તો પણ આડબર કરીને ધર્મના નાક જેવો બની બેઠો. તે રોજ યથાકાળે દોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા મુખપર બાંધીને પૂજણી સાથે સામાયિક પ્રતિક્રમણ આદિ ગુરુવંદના સુધીની બધી ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યો. નીતિમાં કહ્યું છે કે— ‘જે વર કુળ, ધન, વય, વિદ્યા, ધર્મ, શીલ, સુદરતા એ સાત

इति प्राक्तनीं वैवाहिकनीतिपद्धतिं विस्मृत्य स नीतिचतुरोऽपि जिनदासस्त-
दीयगहिरङ्गजैनप्रमोडामराऽऽडम्बररोहीनचित्तवृत्तिरप्रकटरुपटजिनधर्मप्रारिणे वस्तुतो
वौद्धाय, अन्तरङ्गोल्लसदसद्वादभ्यस्तबुद्धिवैभवाय मिथ्यावादपनीताऽऽत्ममहिम्ने
यथार्थनाम्ने बुद्धदासाय सहजातसर्वभद्रा ता सुभद्रा परिणयनविधिना शत्रु प्रदाय
नैरविपरत्नसुवर्णहीरमादिभूषादासीदासाऽऽसन-यानादियोतुरै, प्रमार्जन्या, सदोर
कमुखवस्त्रिकया च समलङ्कृता यथाकुलव्यवहार ससम्मान श्वशुरालय प्रेषितवान्।

गुणों से युक्त हो, उस वरको पिता समस्त गुणोंसे युक्त रूप और
लावण्य (सौन्दर्य) से भरपूर कन्या देवे ॥१॥”

लेकिन उसके इस आडम्बरपूर्ण आचरणसे जिनदास उस पर
मोहित होगए। उन्होंने विवाहकी पुरानी चाल भुला दी। वह उसके
दिखाऊ धर्मात्मापनसे आकृष्ट होगए। उन्हें नहीं मालूम था कि
बुद्धदास कपट कर रहा है। उन्होंने उसे जैनधर्मका अनुयायी समझ
लिया। वह वास्तवमें बौद्ध, स्याद्वादसे शून्यहृदय, बुद्धिहीन, मिथ्या
वादसे आत्म-गौरवको नष्ट करनेवाले और यथानाम तथागुणवाले
उस बुद्धदासको ही जिनदासने अपनी, स्वभावसे भद्रा सुभद्रा पुत्री
विवाह-विधिसे शीघ्र प्रदान करदी और विविध प्रकारके रत्न, सुवर्ण,
हीरे आदिके आभूषण, दास, दासी, आसन, यान आदि, तथा पूजणी,
छोरासहित सुखवस्त्रिकासे शोभायमान करके कुलकी रीतिके अनुसार
सम्मानके साथ ससुराल भेज दी।

શુભ્રાથી યુક્ત હોય તે વરને પિતા બધા શુભ્રાથી યુક્ત રૂપ અને લાવણ્યથી ભરપૂર
કન્યા આપે”

પરંતુ તેના આ આડબ-પૂર્ણ આચરણથી જિનદાસ તેના પર મોહિત થઈ
ગયો, તેથી તે લગ્નની જૂની ચાલ-રીત ભૂલી ગયો, ને તેના આડબરી ધર્માત્મા-
પણાથી આકર્ષાઈ ગયો. તેને ખજાર નહોતી કે બુદ્ધદાસ કપટ કરી રહ્યો છે. તેણે તેને
જૈનધર્મનો અનુયાયી માની લીધો. વસ્તુતઃ બૌદ્ધ, સ્યાદાદથી શૂન્યહૃદય, બુદ્ધિહીન,
મિથ્યાવાદથી આત્મગૌરવને નષ્ટ કરનાર અને યથાનામ તથા શુભ્રવાળાએ બુદ્ધદાસનેજ
જિનદાસે પોતાની સ્વભાવથી ભદ્રા એવી સુભદ્રા નામની પુત્રીને લગ્નવિધિથી શીઘ્ર
પરણાવી દીધી, અને વિવિધ પ્રકારના રત્નો, સુવર્ણ, હીરા આદિના આભૂષણો, દાસ-દાસી,
આસન, વાહન આદિ, તથા પૂજણી છોરાસહિત સુખવસ્ત્રિકાથી શોભાયમાન કરીને
કુળની રીતિને અનુસાર સન્માનપૂર્વક સામર્યે મોકલી દીધી.

અથ શ્વશુરાલયમાગતાઽપિ જન્મસિદ્ધા સામાયિકપ્રતિક્રમણાદિક્રિયા નાત્યા
ક્ષીત્, યદુક્તમ્—

“સા તત્યચિ સામાઢય,-પડિક્કમણસુ મયકાલણિયમેણ ।
રક્ષ જીવસ્સામય,-સુપત્તદાણાહય ચ કુણઢમ્હ ॥” ઇતિ ।

“સા તત્રાપિ સામાયિક-પ્રતિક્રમણમુમયકાલનિયમેન ।

રક્ષા જીવસ્યામય-સુપાત્રદાનાદિક ચ કરોતિ સ્મ ।” ઇતિચ્છાયા ।

તથા ચોક્તમ્—

“તે વન્ના જિઅલોણ, જે જિણ-ધમ્મ કુણતિ પચ્ચક્ક ।

ધન્નાણચિ તે ધન્ના, કુણતિ દેસતરગયા વિ ॥” ઇતિ ।

“તે ગ્ન્યા જીવલોકે, યે જિનયર્મ કુર્વન્તિ પ્રત્યક્ષમ્ ।

ગ્ન્યાનામપિ તે ધન્યાઃ, કુર્વન્તિ દેશાન્તરગતા અપિ ॥” ઇતિચ્છાયા ।

અથ સદાચારિણીમપિ વસ્તુત ઉમયકુલતારિણીમપિ ચ નિજકુલવિરુદ્ધાચારિણી
મત્વા—“પુત્રિ ! નૈવ સ્વકુલપારમ્પર્યાગત કર્તવ્ય તન્માદાર્પસ્ત્વમેવ”—મિતિ

સુમદ્રા સસુરાલ આનેપર મી જન્મ-સિદ્ધ સામાયિક-પ્રતિક્રમણ
આદિ ક્રિયા પૂર્વવત્ કરતી થી । કદા મી હૈ—

“વહ વહાં પર મી સામાયિક પ્રતિક્રમણ ઉમય કાલ નિયમ-પૂર્વક
કરતી થી, ઓર જીવરક્ષા, અમયદાન તથા સુપાત્રદાન મી કરતી થી ॥૧॥”

ઓર મી કદા હૈ—

“લોકમે વે ધન્ય હે જો જિન ધર્મકા પાલન કરતે હે તિન્તુ વે ધન્યોસે
મી ધન્ય હૈ જો વિદેશ મે જાકર મી ધર્મકા પાલન કરતે હે ॥૧॥”

સુમદ્રા કી સાસૂને સમજા કિ સુમદ્રા યદ્યપિ સદાચારિણી હૈ ઓર
વાસ્તવમે ઉમય-કુલ તારિણી મી હૈ તથાપિ અપને કુલસે વિરુદ્ધ આચ
રણ કરતી હૈ । વહ બોલી—“વેટી ! અપને ઘરમેં બુદ્ધ-દેવકી ઉપાસના

સુમદ્રા માસુએ આવ્યા પછી પણ જન્મસિદ્ધ સામાયિક-પ્રતિક્રમણ આદિ ક્રિયા
પૂર્વવત્ કરતી હતી ઠહુ છે કે—

“તે ત્યા પણ સામાયિક-પ્રતિક્રમણ ઉભયકાળ નિયમપૂર્વક કરતી હતી, અને
જીવરક્ષા, અભયદાન તથા સુપાત્રદાન પણ કરતી હતી” એમ પણ કહ્યું છે કે—

“લોકમા તેઓ ધન્ય છે કે જેઓ જિનધર્મનું પાલન કરે છે, પરંતુ તેઓ
ધન્યોમા પણ ધન્ય છે કે જેઓ વિદેશ ગયા છતાં પણ ધર્મનું પાલન કરે છે”

સુમદ્રાની માસુએ એમ માન્યું કે જો કે સુમદ્રા સદાચારિણી છે અને વસ્તુત
ઉભયકુલતારિણી છે, તો પણ ધોતાના કુળથી વિરુદ્ધ આચરણ કરે છે તેણે કહ્યું,

इति प्राक्तनीं वैवाहिकनीतिपद्धतिं विस्मृत्य स नीतिचतुरोऽपि जिनदामस्त
दीयपरिहर्जैनमर्मोद्दामराऽऽडम्बरोद्धीनचित्तट्टितिरपकटकपटजिनधर्मधारिणे वस्तुतो
बौद्धाय, अन्तरङ्गोल्लसदसद्वादपुस्तबुद्धिभगाय मिथ्यावादपनीताऽऽत्ममहिम्ने
यथार्थनाम्ने बुद्धदासाय सहजातसर्वभद्रा ता सुभद्रा परिणयनत्रिणिना द्राक् प्रदाय
नैवविधरत्नसुवर्णहीरमादिभूषादासीदासाऽऽसन-यानादियोतुनै, प्रमार्जन्या, सदोर
कमुखवस्त्रिकया च समलङ्कृता यथाकुलव्यवहार ससम्मान श्वशुरालय प्रेषितान् ।

गुणों से युक्त हो, उस चरको पिता समस्त गुणोंसे युक्त रूप और
लावण्य (सौन्दर्य) से भरपूर कन्या देवे ॥१॥”

लेकिन उसके इस आडम्बरपूर्ण आचरणसे जिनदास उस पर
मोहित होगए । उन्होंने विवाहकी पुरानी चाल भुला दी । वह उसके
दिखाऊ धर्मात्मापनसे आकृष्ट होगए । उन्हें नहीं मालूम था कि
बुद्धदास कपट कर रहा है । उन्होंने उसे जैनधर्मका अनुयायी समझ
लिया । वह वास्तवमें बौद्ध, स्याद्वादसे शून्यहृदय, बुद्धिहीन, मिथ्या
वादसे आत्म-गौरवको नष्ट करनेवाले और यथानाम तथागुणवाले
उस बुद्धदासको ही जिनदासने अपनी, स्वभावसे भद्रा सुभद्रा पुत्री
विवाह-विधिसे शीघ्र प्रदान करदी और विविध प्रकारके रत्न, सुवर्ण,
हीरे आदिके आभूषण, दास, दासी, आसन, यान आदि, तथा पूजणी,
ढोरासहित सुवस्त्रिकासे शोभायमान करके कुलकी रीतिके अनुसार
सम्मानके साथ ससुराल भेज दी ।

ગુણોથી યુક્ત હોય તે વરને પિતા બધા ગુણોથી યુક્ત રૂપ અને લાવણ્યથી ભરપૂર
કન્યા આપે”

પરંતુ તેના આ આડબ-પૂર્ણ આચરણથી જિનદાસ તેના પર મોહિત થઇ
ગયો, તેથી તે લગ્નની જૂની ચાલ-રીતિ ભૂલી ગયો, ને તેના આડબરી ધર્માત્મા-
પણાથી આકર્ષાઈ ગયો. તેને ખબર નહોતી કે બુદ્ધદાસ કપટ કરી રહ્યો છે. તેણે તેને
જૈનધર્મનો અનુયાયી માની લીધો. વસ્તુતઃ બૌદ્ધ, સ્યાદ્વાદથી શૂન્યહૃદય, બુદ્ધિહીન,
મિથ્યાવાદથી આત્મગૌરવને નષ્ટ કરનાર અને યથાનામ તથા ગુણવાળાએ બુદ્ધદાસનેજ
જિનદાસે પોતાની સ્વલાવણી ભદ્રા એવી સુભદ્રા નામની પુત્રીને લગ્નવિધિથી શીઘ્ર
પરણાવી દીધી, અને વિવિધ પ્રકારના રત્નો, સુવર્ણ, હીરા આદિના આભૂષણો, દાસ-દાસી,
આસન, વાહન આદિ, તથા પૂજણી ઢોરાસહિત સુખવસ્ત્રિકાથી શોભાયમાન કરીને
કુળની રીતિને અનુસાર સમાનપૂર્વક સામરે મોકલી દીધી.

तिलक तस्य मुनेर्ललाटे सलग्नम्, तदवलोक्य प्राप्तावसरतया प्रकुपिता तदीयश्वश्रुर्नि-
जमात्मज-बुद्धदासमाह्वयाऽवोचत्-‘पश्येय कुलदैवमाचर्यकुल कलङ्कितवती-’ ति
श्रुत्वैतत्सा निरङ्गा सुभद्रा कायोत्सर्गाय व्यानप्रमिताऽभवत्, तदनु तदीयभक्तिप्र-
सन्नया शामनदेव्या ‘समापय कायोत्सर्गं श्वस्तेऽसौ कलङ्कोऽपयाते-’ति प्रतियो-
ध्यमाना कायोत्सर्गव्यापाराद्व्यरसीत् ।

अथ जाते प्रभाते दैवात्कृतमहुप्रयत्नेनापि द्वारपालेन नगरद्वारकवाटमनु-
द्वाटनीयमालोक्य सर्वे विसिप्मियिरे । समाकर्णि र्णार्णर्णि राज्ञा जितशत्रुणाऽपि

वस, उसने बड़ी चतुराईसे जीभके द्वारा वह निकाल दिया । उस समय
दोनोंके मस्तक भिड़ गये थे इसलिए सुभद्राके ललाटमे लगा हुआ
तिलक मुनिके ललाटमे भी लग गया । सासूको मन-चाहा मौका मिल
गया । उसने कुपित होकर अपने लडकेको बुलाया और कहा-‘देख
इस कुलटाने यह करतूत करके कुल कलङ्कित किया है’ । सुभद्राने
जब यह सुना तो वह शान्तिके साथ कायोत्सर्ग करनेके लिए यान
धरकर बैठ गई । शामनदेवी सुभद्राकी भक्ति से प्रसन्न होकर प्रगट
हुई और बोली-‘वस, कायोत्सर्ग रहने दो, तुम्हारे ऊपर लगा हुआ
कलक कल दूर हो जायगा’ । शामनदेवीके द्वारा प्रतियोधित होने पर
सुभद्राने कायोत्सर्ग पार दिया ।

प्रभात हुआ । द्वारपाल नगरके फाटक खोलने गया । मगर अचा-
नक यह क्या हो गया ? द्वारपालके लाख प्रयत्न करने पर भी फाटक
हिले तक नहीं । सब लोग आश्चर्य-चकित हो गए । राजा जितशत्रुके

आभमानु કહ્યું પોતાની છાલ વડે કાઢી નાખ્યું, એ વખતે બેઠેલા મસ્તક પર
અડકી ગયા હતા, તેથી સુભદ્રાના કપાળમાનો આદર્શ મુનિના કપાળને ચોટી ગયો
માસુને મરજી મુજબની તક મળી ગઈ તેણે કુદ્ધ થઈને પુત્રને બોલાવ્યો અને કહ્યું
“જો, આ કુલટાએ આવું કરતૂત કરીને કુળને કલકિત કર્યું છે” સુભદ્રાએ બ્યારે
વાત સાંભળી ત્યારે તે શાન્તિપૂર્વક કાયોત્સર્ગ કરવાને માટે ધ્યાન ધરીને બેસી
ગઈ શાસનદેવી સુભદ્રાની ભકિતથી પ્રસન્ન થઈને પ્રગટ થઈ અને બોલી ‘બસ
કાયોત્સર્ગ રહેવા દે, તારી ઉપર લાગેલું કલક કાઢે દૂર થઈ જશે,’ શાસનદેવી દ્વારા
પ્રતિબોધિત થતા સુભદ્રાએ કાયોત્સર્ગ પાર્યો

પ્રભાત થયું દ્વારપાળ નગરનો દરવાજો ઉઘાડવા આવ્યો, પણ અચાનક આ-
શુ થઈ ગયું ? દ્વારપાળના લાખો પ્રયત્નો છતાં પણ દરવાજો જરાએ ચલકયો નહીં
નહીં ! બધા લોકો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા રાજા જીતશત્રુને કાને એ વાત પહોંચી,

શ્વશ્રા પ્રતિગોષિતા માયાવિનો નિજપત્ન્યુઃ સર્વમેવ કાપટ્યમવગત્ય 'દૈવગત્યા અઘટિતઘટનાયા જાતાયામપિ સ્વધર્મો ન હાપનીયઃ' ઇતિ નિશ્ચિન્વાના લોકયાત્રા ગમ્યન્ત્યાસીત્ । इदमीया अश्रूर्ययपि कलत्रिरुद्धाऽऽचरणान्मनसा सुभद्रायै वृषति स्म तथापि निष्कारण किञ्चिदपवर्तुमक्षमा क्षमान्त्रितैर तूष्णीकामाम्ते स्म ।

અથૈકદા વશ્વનૈકો મહાન્ જિનકલ્પી મુનિર્ગોચરીં ગ્રહીતુ તદ્ગૃહમાગતસ્તમવ લોકય સુભદ્રા યદા તસ્મૈ ભિક્ષા દાતુમુપેતા તદૈરાશુદ્રશર્કરા તસ્ય મુનેશ્વસુપિ પ્રવિષ્ઠા ચક્ષુઃશક્ત્યુપઘાતિકા સમીક્ષ્ય 'પ્રતિકારો વિધેય એવે' તિ ચ નિશ્ચિત્ય ચાતુર્યેણ જિહ્વા તન્નેત્રાત્તામપનીતવતી, કિન્તુ મિથો મુત્રસમ્બન્ધેન સુભદ્રાલલાટફલકાવસ્થિત

હોતો હૈ, તુમ ખી ઉન્હોંકી ઉપાસના કિયા કરો । ” જવ સાસને ઉસે યહ પ્રતિબોધ દિયા તો વહ અપને પતિકા સારા કપટ-પૂર્ણ રહસ્ય સમજ ગઈ । ઉસને નિશ્ચય કિયા-“દેવ-ગતિસે યહ અનહોની ભવિતવ્યતા હો ગઈ હૈ તો ખી અપને ધર્મકા ત્યાગ નહીં કરના યાહિયે । ” ઇસ પ્રકાર નિશ્ચય કરકે વહ અપના સમય વ્યતીત કરને લગી । અપને કુલસે વિરુદ્ધ આચરણ દેખ કર સાસ, યદ્યપિ સુભદ્રા પર કુદતી થી તથાપિ વહ કિમી કારણ વિના કુછ કર નહીં સકની થી, હસલિયે વહ ચુપ-ચાપ રહી ।

एक समय की बात है-एक महान् जिनकल्पी मुनि गोचरी के लिए सुभद्राके घर पधारे । वह ज्योंही भिक्षा देनेके लिए समीप आई त्योंही उसने देखा कि-मुनिराजके नेत्रमें रजकण पड़ गया है । उससे नेत्रको हानि पहुँच सकती थी । सोचा-उपाय अवश्य करना चाहिए ।

“પુત્રી ! આપણા ઘરમા બુદ્ધદેવની ઉપાસના થાય છે, માટે તુ પણ તેમનીજ ઉપાસના કર્યા કર” જ્યારે સાસુએ તેને એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે તે પોતાના પતિનું બધું કપટ પૂર્ણ રહસ્ય સમજી ગઈ તેણે નિશ્ચય કર્યો કે ‘દૈવગતિથી આ ન થવી જોઈતી ભાવિતવ્યતા થઈ છે, તો પણ મારે મારા ધર્મનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ’ એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તે પોતાનો સમય વ્યતીત કરવા લાગી પોતાના કુળથી વિરુદ્ધ આચરણ જોઈને તેની સાસુ જોકે સુભદ્રા ઉપર ચીઠાતી હતી, તો પણ તે કોઈ કારણ વિના કશું કહી શકતી નહોતી, તેથી તે ચૂપ રહી

એક વાર એક મહાન જિનકલ્પી મુનિ ગોચરીને માટે સુભદ્રાને ઘેર પધાર્યા તે જ્યાં ભિક્ષા આપવાને માટે મુનિની સમીપે આવી, ત્યાં તેણે જોયું કે મુનિની આંખમા કાંઈ રજ-કણ પડ્યું છે, તેથી એમની આંખને ઇલા થવાનો સંભવ છે તેણે વિચાર્યું કે-તેનો કાંઈ ઉપાય જરૂર કરવો જોઈએ સુભદ્રાએ ચતુરાઈથી મુનિની

अथऽऽकाशवाचा शासनदेव्याऽभ्यधायि— या काचित्सुभद्रातोऽन्यासती वर्तते तथाऽवशिष्टं द्वारमुद्घाटनीय—'मिति, किन्तु सुभद्रामन्तरेण न कयाचिदितरया कपाटमुद्घाटयितुमशक्यत, ततो—'धन्याऽसि प्रतिव्रते ! शीलशालिनि ! भद्रङ्करि ! सुभद्रे !' इत्यादिभि र्निभिर्गगनमण्डलमण्डि । देवैश्च शीलमहिमैवमगीयत—

(मालिनी)

“ कुणमि द्रुयमकम्हा सील ! मप्प सुमाल,
विमममियमहरिं सीयल सीहमेण ।

अलमहियगिराण ज तवालवगाण,

मिरणिहिअणिणसा णिच्चमग्गे वयपि ॥” इति ।

“ करोपि द्रुतमकस्मात् शील ! सर्प सुमालाम् ।

विपममृतमयार्णि शीतल मिहमेणम् ॥

अलमपिरुगिरा यत्तवाऽऽलम्बकाना,

शिरोनिहितनिदेशा नित्यमग्गे वयमपि ॥ ” इतिच्छाया ।

पश्चात् शामन-देवीने आकाशवाणीमे फिर कहा—“सुभद्रा के सिवाय और कोई सती हो तो वह चौथा दरवाजा खोले । ” लेकिन सुभद्राके अतिरिक्त एक भी स्त्री दरवाजा न खोल सकी । तब—“हे सुभद्रा ! हे शीलवती पतिव्रता ! तू धन्य है । अन्य है । की ध्वनिसे आकाश-मण्डल गूँज उठा । देवताओंने शीलकी वृत्त प्रकार स्तुति की—

“हे शील ! तुम अनायास ही सर्पको माला, विपको अमृत, अग्निको शीतल और शेरको हरिण बना देते हो । अधिक क्या कहे जो तुम्हारा आलवन लेते हैं उनकी आज्ञा हम लोग (देवता) भी शिरोधार्य करते हैं । ”

पछी शासनदेवीणे आकाशवाणीमा इगीथी कह्यु “सुभद्रा सिवाय कील कोई सती होय तो ते येथे दरवाजे उघाडे” परंतु सुभद्रा सिवाय कोक पणु स्त्री दरवाजे न उघाडी शक्ती त्यारे “ हे सुभद्रा ! हे शीलवती पतिव्रता ! तने धन्य छे, धन्य छे । येवा ध्वनिथी आकाशमण्डल शुल्ल उठ्यु देवताओंने शीलनी स्तुती आ प्रभाणु करी —

“हे शील ! तु आनायानेज् सर्पने माला, विपने अमृत, अग्निने शीतल अने सिंहने हरिण बनायी दे ते वधारे शु कडीछे ? जेणे ताइ आलवन ले छे, तेमना आशा अमे लोडे (देवताओं) पणु शिरोधार्य करीछे छीछे

वृत्तान्तोऽसौ । ततश्च तदानीमकस्मात् “यदि काचित्पतिव्रता शीलवती योषिदाम-
सुत्रेण कृपात्तितउनाऽप आहत्य ऋपाट सिञ्चेत्तदैतद्दुद्घाटःस्यान्नेतरये-”त्याका-
शवागुदचरत्, ता निशम्य तथाऽऽचरितु समागतासु सतीम्मन्यासु रक्षीषु निष्फ-
लासु सुभद्रा श्वश्रु प्रार्थयत्-‘मातरहमेतज्जलमपहर्तुमाज्ञापनीया’ इति, श्वश्रु च-
‘मा कलङ्कि मुहुरस्माक्मुज्ज्वल कुल-मिति प्रत्यपिध्यत ।

तदनु शीलमहिम्ना-‘शीलपालिनि! पतिव्रते ! सुभद्रे ! भद्र ते भूया,-दण्ड-
त्वं तथा जलमभिपिच्य चोद्घाटय ऋपाट’-मित्याकाशवच’ श्रुत्वा सा तथाऽऽम-
सूत्रसन्नद्धतितउना कृपाज्जलमादाय यदैव ऋपाटमभिपिपेच तदैव द्वारत्रयमुद्घाटि।

पाम भी कानोकान खर पहुँची । उसी समय आकाशवाणी हुई—
“यदि कोई पतिव्रता, शीलवती स्त्री कच्चे धागेसे चालनीमे पानी
निकाल कर सींचे तो फाटक खुल सकते हैं अन्यथा नहीं ।” आकाश-
वाणी सुन कर अपनेको सती समझने वाली बहुतेरी ओरते आई, मगर
सब निष्फल हुई । तब सुभद्राने अपनी साससे जल निकाल कर फाटक
सींचने की आज्ञा मागी । सास बोली-‘ हमारे पवित्र कुलको फिर
कलक न लगा ’ और रोक दिया ।

इसके बाद शीलके प्रभावसे फिर यह आकाशवाणी हुई- “ हे
शीलवती पतिव्रता सुभद्रा ! तू जल खींच और सींचकर फाटक खोल । ”
इस आकाशवाणीको सुनकर सुभद्राने कच्चे धागेमें बधी हुई चालनीसे
जल निकालकर ज्योंही फाटक पर ठिडका त्योही नगरके तीन द्वार
खुल गए ।

એ વખતે આકાશવાણી થઈ “જો કોઈ પતિવ્રતા શીલવતી સ્ત્રી કાચા સૂતરના તાલ
જાણી ચાળણીમા પાણી કાઢીને સીંચે તો દરવાજો ઉઘડી શકશે, અથવા નહીં”
આકાશવાણી સાંભળીને પોતાને સતી મમજનારી અનેક સ્ત્રીઓ આવી પણ બધી નિષ્ફળ
થઈ, ત્યારે સુભદ્રાએ સાસુ પાસે આજ્ઞા માગી કે “મને કુવામાથી જળ કાઢીને દર-
વાજા પર છાટવા દો” સાસુ બોલી અમારા પવિત્ર કુળને ફરીથી કલક ન લગાડ”
અને તેણે સુભદ્રાને જવા ન દીધી

ત્યારબાદ શીલના પ્રભાવથી ફરીથી એવી આકાશવાણી થઈ કે “હિ શીલવતી
પતિવ્રતા સુભદ્રા ! તુ જળ ખેંચીને દરવાજાને છાટ ।” આ આકાશવાણી સાંભળીને
સુભદ્રાએ કાચા સૂતરે બાંધેલી ચાળણીથી કુવામાથી જળ કાઢ્યું અને જ્યાં તેણે તે
જળ દરવાજા પર છાટ્યું ત્યાં તો સહસ્રા નગરના ત્રણે દરવાજા ઉઘડી ગયા ।

अथऽऽकाशवाचा शासनदेव्याऽभ्यधायि— या काचित्सुभद्रातोऽन्यासती
वर्त्तते तयाऽवशिष्टं द्वारमुद्घाटनीय—' मिति, किन्तु सुभद्रामन्तरेण न कयाचिदितरया
कपाटमुद्घाटयितुमशक्यत, ततो—'धन्याऽसि प्रतिव्रता ! शीलशालिनि ! भद्रङ्करि !
सुभद्रे !' इत्यादिभिर्-वृत्तिभिर्गगनमण्डलममण्डि । देवैश्च शीलमहिमैवमगीयत—

(मालिनी)

“ कुणमि द्रुयमकम्हा सील ! सप्प सुमाल,
विममम्पियमहग्गिं सीयल सीहमेण ।

अलमहियगिराण ज तत्वालरगाण,

मिरणिहिअणिणसा णिच्चमग्गे वयपि ॥” इति ।

“ करोपि द्रुतमकम्मात् शील ! सर्प सुमालाम् ।

विपममृतमयार्णि शीतल मिहमेणम् ॥

अरुप्पिगिरा यत्तवाऽऽलम्पकाना,

शिरोनिहितनिदेशा नित्यमग्गे वयमपि ॥ ” इतिञ्जाया ।

पश्चात् शासन-देवीने आकाशवाणीमे फिर कहा—“सुभद्रा के
सिवाय और कोई सती हो तो वह चौथा दरवाजा खोले । ” लेकिन
सुभद्राके अतिरिक्त एक भी स्त्री दरवाजा न खोल सकी । तब—“हे
सुभद्रा ! हे शीलवती पतिव्रता ! तू धन्य है ! धन्य है ! की ध्वनिसे
आकाश-मण्डल गूँज उठा । देवताओंने शीलकी इस प्रकार स्तुति की—

“हे शील ! तुम अनायास ही सर्पको माला, विषको अमृत,
अग्निको शीतल और शेरको हरिण बना देते हो । अधिक क्या कहें
जो तुम्हारा आलम्बन लेते हैं उनकी आज्ञा हम लोग (देवता) भी
शिरोधार्य करते हैं । ”

पछी शासनदेवीणे आकाशवाणीमा केलीथी उल्लु “सुभद्रा सिवाय भीलु केई
सती होय तो ते येथे दरवाजे उघाडे” परतु सुभद्रा सिवाय अेक पलु स्त्री दर
वाजे न उघाडी शक्ती त्यारे “ हे सुभद्रा ! हे शीलवती पतिव्रता ! तने धन्य
छे, धन्य छे ! येवा ध्वनिथी आकाशमण्डल शुल्ल उल्लु देवतायेणे शीलनी स्तुती
आ प्रमाणे करी —

“हे शील ! तु आनायामेच सर्पने माला, विषने अमृत, अग्निने शीतल
अने मिहने हरिण बनावी हे छे वधादे शु कहीये ? जेणे ताउ आलम्बन ले
छे तेभना आज्ञा अमे दोडो (देवताये) पलु शिरोधार्य करीये छीये

वृत्तान्तोऽसौ । ततश्च तदानीमकस्मात् “यदि काचित्पतिव्रता शीलवती योषिदाम सुत्रेण कृपाक्षिततटनाऽप आहृत्य वपाटं सिञ्चेत्तदैतदुद्घाटः स्यान्नेतरये—”त्याग शवागुदचरत्, ता निशम्य तथाऽऽचरितु समागतासु सतीम्मन्यासु गृहीषु निष्फ लासु सुभद्रा श्वश्रु प्रार्थयत्—‘मातरहमेतज्जलमपहर्तुमाज्ञापनीया’ इति, श्वश्रुवा च— ‘मा कलङ्कि मुहुरस्मात्मुज्ज्वल कुल-मिति प्रत्यपिध्यत ।

तदनु शीलमहिम्ना—‘शीलपालिनि ! प्रतिव्रते ! सुभद्रे ! भद्र ते भूया,—दपहर त्व तथा जलमभिषिच्य चोद्घाटय वपाट’—मित्याकाशवचं श्रुत्या सा तथाऽऽम मूत्रसन्नद्रतितटना रूपाज्जलमादाय यदैव वपाटमभिषिपेच तदैव द्वारत्रयमुद्घाटि।

पास भी कानोकान खर पहुँची । उसी समय आकाशवाणी हुई— “यदि कोई पतिव्रता, शीलवती स्त्री कच्चे धागेसे चालनीमे पानी निकाल कर सींचे तो फाटक खुल सकते हैं अन्यथा नहीं ।” आकाश वाणी सुन कर अपनेको सती समझने वाली बहुतेरी ओरते आईं, मगर सब निष्फल हुई । तब सुभद्राने अपनी साससे जल निकाल कर फाटक सींचने की आज्ञा मागी । सास बोली—‘ हमारे पवित्र कुलको फिर कलक न लगा ’ और रोक दिया ।

इसके बाद शीलके प्रभावसे फिर यह आकाशवाणी हुई— “ हे शीलवती पतिव्रता सुभद्रा ! तू जल सींच और सींचकर फाटक खोल ।” इस आकाशवाणीको सुनकर सुभद्राने कच्चे धागेमें बधी हुई चालनीसे जल निकालकर ज्योंही फाटक पर छिड़का त्योंही नगरके तीन द्वार खुल गए ।

जो वधूने आकाशवाणी थई “जे कुछ पतिव्रता शीलवती स्त्री काया सूत्र-ना तात लाशी आणणीमा पाणी काढीने सींचे तो दरवाजे उघड़ी शक्ये, अन्यथा नहीं” आकाशवाणी सासजीने पोताने सती समझनारी अनेक स्त्रियो आवी पणु वधी निष्फल थई, त्यारे सुभद्राजे सासु पासे आज्ञा मागी हे “मने कुवाभाथी जण काढीने दरवाजा पर छोटवा हो” सासु बोली अमारा पवित्र कुलने क्षीथी कलक न लगाड” अने तेणे सुभद्राने जवा न दीधी

त्यारणाह शीलना प्रभावथी क्षीथी जेवी आकाशवाणी थई हे “हे शीलवती पतिव्रता सुभद्रा ! तू जण जेथीने दरवाजाने छोट ।” आ आकाशवाणी सासजीने सुभद्राजे काया सूत्रे जाधेती आणणीथी कुवाभाथी जण काढ्यु अने जया तेणे ते जण दरवाजापर छोट्यु त्या तो सद्धा नगरना त्रणे दरवाजा उघडी गया ।

अयऽऽकाशवाचा शासनदेव्याऽभ्यधायि— या काचित्सुभद्रातोऽन्यासती
वर्त्तते तथाऽवशिष्टं द्वारमुद्घाटनीय—'मिति, किन्तु सुभद्रामन्तरेण न कयाचिदितरया
कपाटमुद्घाटयितुमशक्यत, ततो—'धन्याऽसि प्रतिव्रता ! शीलशालिनि ! भद्रङ्करि !
सुभद्रे !' इत्यादिभि रितिभिर्गगनमण्डलममण्डि । देवैश्च शीलमहिमैवमगीयत—
(मालिनी)

“कुणसि दुग्धमकम्हा मील ! मप्य सुमाल,
विमममियमहग्गि मीयल सीहमेण ।

अलमहिग्गिराण ज तवालनगाण,
मिरणिहिअणिण्मा णिच्चमग्गे वयपि ॥” इति ।

“करोपि द्रुतमकस्मात् शील ! सर्प सुमालाम् ।
विषममृतमयाग्निं शीतल सिहमेणम् ॥

अलमहिग्गिरा यत्तवाऽऽलम्बकाना,
शिरोनिहितनिदेशा नित्यमग्गे त्रयमपि ॥ ” इतिच्छाया ।

पश्चात् शासन-देवीने आकाशवाणीमे फिर कहा—“सुभद्रा के
सिवाय और कोई सती हो तो वह चौथा दरवाजा खोले । ” लेकिन
सुभद्राके अतिरिक्त एक भी स्त्री दरवाजा न खोल सकी । तब—“हे
सुभद्रा ! हे शीलवती पतिव्रता ! तू धन्य है ! धन्य है ! की ध्वनिसे
आकाश-मण्डल गूँज उठा । देवताओंने शीलकी इस प्रकार स्तुति की—

“हे शील ! तुम अनायास ही सर्पको माला, विषको अमृत,
अग्निको शीतल और जेरको हरिण बना देते हो । अधिक क्या कहे
जो तुम्हारा आलम्बन लेते हैं उनकी आज्ञा हम लोग (देवता) भी
शिरोधार्य करते हैं । ”

पछी शासनदेवीअे आकाशवाणीमा करीथी कह्यु “सुभद्रा सिवाय भीअु कोई
सती होय तो ते अेअेा दरवाजे उघाडे” परंतु सुभद्रा सिवाय अेअु पणु अी दर
वाजे न उघाडी शकी तयारे “हे सुभद्रा ! हे शीलवती पतिव्रता ! तने धन्य
अे, धन्य अे ! अेवा ध्वनिथी आकाशमण्डल शुअु उठ्यु देवताअेअे शीलनी स्तुती
आ प्रभाअे करी —

“हे शील ! तु आनायासेअु सर्पने माणा, विषने अमृत, अग्निने शीतल
अने सिहने हरिअु णनावी दे अे वधारे शु कडीअे ? अेअेा ताअु आलम्बन ले
अे तेमना आज्ञा अमे दोडो (देवताअे) पणु शिरोधार्य करीअे छीअे

યસ્યા ચ શ્રેણિકસુતોઽશોકચન્દ્રનામા કૃણિકાઽપરાભિધાનઃ પિતુઃ શોકાદ્રાજ-
ગૃહમપહાય નિજરાજધાનીમકાર્પીત્ । સુદર્શનઃ શ્રેષ્ઠી ચ સ્વીયશીલપ્રભાવેન શૂલ
સિંહાસન વ્યધત્ ।

ચતુર્દશપૂર્વધરઃ શમ્યમ્ભવઃ સ્વામી ચ યામધ્યાસ્ય શ્રુતજ્ઞાનવલેન ‘મનક’-
નામ્નો નિજપુત્રસ્યાઽઽયુઃ પન્માસમાત્રાવશેષ પરિજ્ઞાય-‘કથમય પન્માસપરિશષ્ટેના
ઽઽયુપાદુષ્પાર પ્રવચન-સાગર કાત્સ્ન્યેન પારયે’-દિતિ કારુણ્યરસાઽઽપ્લુતમ્તદધ્ય
યનસૌકર્યાય પન્ચમાઽમ્વસ્થાના ભવ્યજીવાના પરમોપકારાય ચ પૂર્વેભ્યો નિસ્સાર્ય
દશાધ્યયનીસ્વરૂપ દશવૈકાલિક નામ સૂત્ર વ્યરીરચત્ ।

યહ વહી ચપા નગરી હૈ, જિસમેં નિવાસ કરનેવાલે મહારાજ શ્રેણિક
કે સુપુત્ર અશોકચન્દ્ર-અપર નામ કૃણિક-ને પિતૃશોકકે કારણ રાજ-
ગૃહ કો ત્યાગકર હસે રાજધાની બનાયા થા । ઓર સેઠ સુદર્શનને અપને
શીલકે પ્રભાવ સે શૂલી કો સિંહાસન બના દિયા યા । ચૌદહ પૂર્વધારી
શમ્યમ્ભવ સ્વામીને શ્રુતજ્ઞાનકે વલસે, મનક નામક પુત્રકી છઃ મહીને
કી આયુ શેષ સમજ્ઞ કર ઓર ઇન્હી છ મહીનોમે અપાર આગમ-સાગર
કો પાર કરનેકે લિએ, સરલતાપૂર્વક અધ્યયન કરનેકે નિમિત્ત, ઓર
પાચવે આરે કે ભવ્ય જીવોંકે મી હિતાર્થ પૂર્વોસે છાંટ-છાંટ કર દશ
અધ્યયનોંકા દશવૈકાલિક સૂત્ર બનાયા થા ।

આ એજ ચપા નગરી છે, જેમા નિવાસ કરનારા મહારાજ શ્રેણિકના
સુપુત્ર અશોકચન્દ્ર અથવા કૃણિકે પિતૃશોકને કારણે રાજગૃહ નગરનેા ત્યાગ
કરીને તેને રાજધાની બનાવી હતી, અને સેઠ સુદર્શને પોતાના શીલના પ્રભાવથી
શૂળીને સિંહાસન બનાવી દીધું હતું ચૌદ-પૂર્વ ધારી શમ્યમ્ભવ સ્વામીએ શ્રુતજ્ઞાનના
બળથી મનક નામના પુત્રનું છ માસનું આયુષ્ય બાકી રહ્યું સમજીને “આ બાલક છ
માસમા અપાર આગમ-સાગરને કેવી રીતે પાર કરી શકશે” આવી કંઈણાથી તેને
સરલતાપૂર્વક અધ્યયન કરવાને અર્થે, અને પાંચમા આરાના ભવ્ય જીવોના પણ
હિતાર્થે, *પૂર્વોંમાંથી તારણ કરીને દશ અધ્યયનોનું દશવૈકાલિક સૂત્ર બનાવ્યું હતું

૧ આત્મપ્રવાદનામ્ન પૂર્વત પદ્મજીવનિકા ચયનમ્ । કર્મપ્રવાદત્ પિણ્ઠૈષણા-
ધ્યયનમ્ । સત્યપ્રવાદતો વાક્યશુદ્ધિનામકમ ચયનમ્ । પ્રત્યાહવાનપૂર્વમ્ તૃતીયાદ્વ-
સ્તુનોઽવશિષ્ટાન્યધ્યયનानि निवृट्टानि ।

૧ ‘આત્મપ્રવાદ’ નામક પૂર્વસે ‘પદ્મજીવનિકા’ ‘અધ્યયન’ ‘કર્મપ્રવાદ’ પૂર્વસે

* ‘આત્મપ્રવાદ’ નામના પૂર્વમાંથી પદ્મજીવનિકા અધ્યયન, ‘કર્મપ્રવાદ’ પૂર્વમાંથી

यस्या च वीरो भगवान् “मुखोपरि सदोरकमुखवस्त्रिकावन्वनपुरस्सर सविधि
सामायिकाऽऽचरणेनाऽनन्ताना कर्मणा निर्जरा भवती”-त्युपदिदेश राज्ञे कृणिकाय

यस्या च मेघदत्तनामा श्रेष्ठी साधुवेपनिन्दया मृत्वा मातङ्गपुत्रता प्राप्य
क्षयादिरोगषोडशकाऽऽक्रान्तो मुनिमालोक्य लब्धजातिस्मृतिर्दीक्षा गृहीत्वा मो-
क्षमर्ति गतः ।

या चावितिष्ठन् राजा कृणिकः कदाचन मभातवातसिपेविषया यानाधि-
रूढो वहिभ्राम्यन् कचन बहुभिर्वधकैः सचतुश्चरणवन्ध भूमौ विनिपात्य निर्द-
यतया खड्गमादाय मकरुणमाक्रोशन्तमनाथ मातरेक्षणमजमेक वयमान निरीक्ष्य

जिस नगरीमें भगवान् महावीरने-‘डोरा सहित मुखवस्त्रिका बांध
कर विधि-पूर्वक सामायिक करने से अनन्त कर्मोंकी निर्जरा होती है’
ऐसा उपदेश महाराज कृणिक को दिया था। और मेघदत्त सेठ साधु-
वेपकी निन्दा करनेसे चाडालका पुत्र हुआ था और क्षय आदि सोलह
रोगोंसे एकही साथ आक्रान्त हो गया था। पश्चात् मुनिको देखकर,
जातिस्मरण ज्ञान प्राप्त कर और दीक्षा ग्रहण करके मोक्ष गया था।

उसी चपा में रहनेवाले महाराज कृणिक एकवार प्रातः कालीन वायु
का सेवन करनेको सवारी पर सवार हो बाहर निकले थे। एक जगह
बहुतसे कसाई एक बकरेके चारा पैर बांध जमीन पर गीरा कर बड़ी

ले नगरीमा लगवान महावीरे ‘डोरासहित मुखवस्त्रिका बांधीने विधिपूर्वक
सामायिक करवाथी अनन्त कर्मोंकी निर्जरा थाय ले’ ऐसी उपदेश महाराज कृणिकने
आप्यो हुनो, अने मेघदत्त सेठ साधुवेपनी निन्दा करवाथी चाडालनो पुत्र थयो हुतो,
अने क्षय आदि सोलह रोगवी ऐसी साथे आक्रान्त थयो हुतो, पछी मुनिने जेठने
जातिस्मरण ज्ञान प्राप्त करी तथा दीक्षा ग्रहण करी मोक्षे गयो हुतो।

ऐ अ पामा रहैता महाराज कृणिक ऐकवार प्रातः कालीन वायुनु सेवन करवाने
घोडा पर सवार थय जडा नीकल्य ता ऐक स्थले डेटलाउ कसाईऐ। ऐउ बकराने
आरे पगे बांधी जमीन पर पट्टी जडु निर्दयताथी तेने भारी रह्य हुन। जियासे

‘पिटैपणा’ अध्ययन ‘सत्यप्रवाद’ पूर्वसे ‘दाक्यशुद्धि’ नामक अध्ययन निकाला
और ‘प्रत्याख्यान’ पूर्वकी तीमरी वस्तुसे बाकीसे सब अध्ययन निराले गये

‘पिटैपणा’ अध्ययन ‘सत्यप्रवाद’ पूर्वभाथी ‘दाक्यशुद्धि’ नामनु अध्ययन होवामा आन्यु,
अने ‘प्रत्याख्यान’ पूर्वनी तील वस्तुभाथी जाणीना जडा अध्ययनो होवामा आन्यु।

मङ्गलु विभुन्धचेतास्तानुचित दण्डयित्वा करुणाकरुणात्पयो राज्ये राजगृहे १५८
वत्सर्वत्रामारीमुद्घोष्य दीनजीवानरक्षत् ।

अयमेव चम्पाया वर्णको नाम, इतोऽधिकजिज्ञासुभिरोपपातिके कणेह
ह्यावलोकनीयम् ।

‘पुण्णभदे’ इति, पूर्णभद्रो = दक्षिणयक्षनिकायाधिपतिस्तत्स्वामित्वात्तन्ना
मकम्, चैत्यम् = परितो नानाकुसुमलतामृतानदरितभरितोद्यानविलसित स्थानम् ।
‘वर्णओ’ इति वर्णकः = एतद्वर्णन विस्तरभयादिहानुपन्यस्तमप्योपपातिकसूत्रतो-
ऽवगन्तव्यम् । तत्रेति शेषः ॥ १ ॥

निर्दयता के साथ उसे मार रहे थे । बेचारा बकरा करुण आक्रोश कर
रहा था और कायर दृष्टिसे देख रहा था । महाराज तो यह दृश्य देख
कर अत्यन्त क्षुब्ध हुए और उन्होंने कसाइयोंको उचित दण्ड दिया ।
उन्होंने राजगृहमे और समस्त राज्यमे घोषणा कराकर दीन-हीन
प्राणियोंकी रक्षा की थी ।

यही चपाका वर्णन है । विशेष जिज्ञासुओंको औपपातिक सूत्रमें
अच्छी तरह देख लेना चाहिए ।

इस चपा नगरी मे पूर्णभद्र नामक चैत्य था । पूर्णभद्र दक्षिण यक्ष
निकाय का स्वामी है । वही इस चैत्यका स्वामी था, इसलिए इस
चैत्य का नाम भी पूर्णभद्र पड़ गया था । चारों ओर विविध प्रकारके
फूलों और बेलोंसे हरे भरे उद्यानसे शोभित स्थानको चैत्य कहते हैं ।
इस चैत्यका वर्णन विस्तार-भयसे यहाँ नहीं करते अतः औपपातिक
सूत्रसे समझ लेना चाहिए ॥ १ ॥

બકરો કડણાજનક ચીસો નાખતો હતો અને ભયભીત દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો હતો. મહા
રાજા તો એ દૃશ્ય જોઈને અત્યંત ક્ષુબ્ધ થઈ ગયા અને તેમણે કસાઈઓને વાજબી
શિક્ષા કરી તેમણે રાજગૃહમાં અને આખા રાજ્યમાં ઘોષણા કરાવીને દીન-હીન પ્રાણી
ઓનું રક્ષણ કર્યું હતું.

આ ચપાનું વર્ણન છે વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ ઔપપાતિક સૂત્રમાં સમ્યક્ પ્રકારે
જોઈ લેવું.

એ ચપા નગરીમાં પૂર્ણભદ્ર નામનું ચૈત્ય હતું. પૂર્ણભદ્ર દક્ષિણ યક્ષનિકાયનો
સ્વામી છે તે આ ચૈત્યનો સ્વામી હતો, તેથી તે ચૈત્યનું નામ પણ પૂર્ણભદ્ર પડી ગયું—
હતું ચારે બાજુએ વિવિધ પ્રકારના ફૂલો અને વેલીઓવાળા હીલા છતાં ઉદ્યાનથી
શોભિત સ્થાનને ચૈત્ય કહે છે તેથી તે પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી સમજ લેવું ॥ ૧ ॥

(मूलम्)—तेण कालेण तेण समएण अज्जसुहम्मे समोसरिए जाव जंबू पज्जुवासमाणे एव वयासी-जइण भंते । समणेणं भगवया महावीरेण जाव सपत्तेण छट्ठस्स अगस्स नायाधम्मकहाण अयमट्ठे पणत्ते । सत्तमस्स ण भंते । अंगस्स उवासगदसाणं समणेण जाव सपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते ? । एवं खलु जंबू । समणेण जाव सपत्तेण सत्तमस्स अगस्स उवासगदसाण दस अज्झयणा पणत्ता तजहा—

“आणदे १ कामदेवे २ य, गाहावइ-चुलणीपिया ३ । सुरादेवे ४ चुल्लसयए ५, गाहावइ-कुडकोलिए ६ । सद्दालपुत्ते ७ महासयए ८ नदिणीपिता ९ सालिहीपिया १० ।

जइ ण भंते । समणेणं जाव सपत्तेणं सत्तमस्स अगस्स उवासगदसाणं दस अज्झयणा पणत्ता । पढमस्स णं भंते । समणेण जाव सपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते ॥ सू २ ॥

आया-तस्मिन् काले तस्मिन् समये आर्यमुग्रमा समवसृतः यावत् जम्बूपर्युपासीन एवमवादीत्—यदि खलु भदन्त ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्समाप्तेन पष्ठम्य अङ्गस्य—ज्ञाताधर्मकथानामगमर्थं प्रज्ञप्तः । सप्तमस्य खलु भदन्त ! अङ्गस्य

‘ तेणं कालेण ’ इत्यादि सूत्र ॥ २ ॥

(मूलका अर्थ)

उस काल और उस समयमें आर्य सुधर्मास्वामी (चपामे) पधारे । जम्बूस्वामीने उनकी पर्युपासना करके कहा “भगवन् ! (यावत्) मुक्तिकों, प्राप्त श्रमण भगवान् महावीरने उठे ज्ञाताधर्मकथागका यह अर्थ फर-

‘ तेण कालेण० ’ इत्यादि सूत्र ॥ २ ॥

भूणनेो अर्थ

ओ काले अने ओ समये आर्य सुधर्मास्वामी (चपानगरीमा) पधार्या जम्बूस्वामीओ तेमनी पर्युपासना करीने कहु “भगवन् ! (यावत्) मुक्तिने प्राप्त थओला श्रमण भगवान् महावीरे छटा ज्ञाताधर्मकथागनेो ओ अर्थ दर्शाओये छे, परंतु

મદ્ધુ વિશુદ્ધચેતાસ્તાનુચિત દણ્ડયિત્વા ધરુણાધરુણાગ્ચો રાજ્યે રાજગૃહે ૧૫૮
વત્સર્વત્રામારીમુદ્ધોપ્ય દીનજીવાનરક્ષત્ ।

અયમેવ ચમ્પાયા વર્ણકો નામ, ઇતોઽધિકજિજ્ઞાસુભિરોપપાતિકે કળેદ
ત્યાવલોકનીયમ્ ।

‘પુણ્ણમદ્ધે’ इति, पूर्णभद्रो = दक्षिणयक्षनिकायाधिपतिस्तत्स्वामित्वात्तन्ना
मकम्, चैत्यम् = परितो नानाकुसुमलताप्रतानद्वरितभरितोद्यानविलसित स्थानम् ।
‘वर्णओ’ इति वर्णकः = एतद्वर्णन विस्तरभयादिद्वानुपन्यस्तमप्यौपपातिकसूत्रतो-
ऽवगन्तव्यम् । तत्रेति शेषः ॥ १ ॥

નિર્દયના કે સાથે ઉસે માર રહે થે । વેચારા વકરા કરુણ આત્મકોશ કર
રહા થા ઓર કાયર દૃષ્ટિસે દેખ રહા થા । મહારાજ તો મદ્ધ દૃશ્ય દેખ
કર અત્યન્ત શુદ્ધ હુએ ઓર ઉન્હોને કસાઈયોંકો ઉચિત ઢન્ડ દિયા ।
ઉન્હોને રાજગૃહમેં ઓર સમસ્ત રાજ્યમે ઘોષણા કરાકર દીન-હીન
પ્રાણિયોંકી રક્ષા કી યી ।

યહી ચપાકા વર્ણન હૈ । વિશેષ જિજ્ઞાસુઓકો ઔપપાતિક સૂત્રમેં
અન્છી તરહ દેખ લેના ચાહિયે ।

इस चपा नगरी मे पूर्णभद्र नामक चैत्य था । पूर्णभद्र दक्षिण यक्ष-
निकाय का स्वामी है । वही इस चैत्यका स्वामी था, इसलिए इस
चैत्य का नाम भी पूर्णभद्र पड़ गया था । चारों ओर विविध प्रकारके
फूलों और वेलोंसे टरे भरे उद्यानसे शोभित स्थानको चैत्यकहते हैं ।
इस चैत्यका वर्णन विस्तार-भयसे यहाँ नहीं करते अतः औपपातिक
सूत्रसे समझ लेना चाहिए ॥ १ ॥

બકરો કડણાજનક ચીસો નાખતો હતો અને ભયભીત દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો હતો । મહા
રાજ તો એ દૃશ્ય જોઈને અત્યંત શુદ્ધ થઈ ગયા અને તેમણે કસાઈએને વાજખી
શિક્ષા કરી તેમણે રાજગૃહમાં અને આખા રાજ્યમાં ઘોષણા કરાવીને દીન-હીન પ્રાણી
ઓનું રક્ષણ કર્યું હતું ।

આ ચપાનું વર્ણન છે વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ ઔપપાતિક સૂત્રમાં સમ્યક્ પ્રકારે
જોઈ લેવું ।

એ ચપા નગરીમાં પૂર્ણભદ્ર નામનું ચૈત્ય હતું । પૂર્ણભદ્ર દક્ષિણ યક્ષનિકાયનો
સ્વામી છે તે આ ચૈત્યનો સ્વામી હતો, તેથી તે ચૈત્યનું નામ પણ પૂર્ણભદ્ર પડી ગયું—
હતું । ચારે બાજુએ વિવિધ પ્રકારના ફૂલો અને વેલીઓવાળા લીલા છત્ર ઉદ્યાનથી
શોભિત સ્થાનને ચૈત્ય કહે છે તેથી તે પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી સમજી લેવું ॥ ૧ ॥

(मूलम्)—तेण कालेण तेण समएण अज्जसुहम्मे समोसरिए जाव जवू पज्जुवासमाणे एव वयासी-जड्ढण भंते । समणेणं भगवया महावीरेण जाव सपत्तेण छट्ठस्स अंगस्स नायाधम्मकहाण अयमट्ठे पणत्ते । सत्तमस्स णं भंते । अंगस्स उवासगदसाणं समणेण जाव सपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते ? । एवं खलु जवू । समणेण जाव सपत्तेण सत्तमस्स अंगस्स उवासगदसाणं दस अज्झयणा पणत्ता तजहा—

“आणदे १ कामदेवे २ य, गाहावड-चुलणीपिया ३ । सुरादेवे ४ चुल्लसयए ५, गाहावड-कुडकोलिए ६ । सद्दालपुत्ते ७ महासयए ८ नदिणीपिता ९ सालिहीपिया १० ।

जड्ढ णं भते । समणेणं जाव सपत्तेणं सत्तमस्स अंगस्स उवासगदसाणं दस अज्झयणा पणत्ता । पढमस्स ण भते । समणेण जाव सपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते ॥ सू २ ॥

छाया-तस्मिन् काले तस्मिन् समये आर्यसुधर्मा समवस्रत* यावत् जम्बू-पर्युपासीन, एवमवादीत्—यदि खलु भदन्त ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्समाप्तेन पटुम्य अङ्गस्य—ज्ञाताधर्मकथानामयमर्थं प्रज्ञप्तं । सप्तमम्य खलु भदन्त ! अङ्गस्य

‘ तेणं कालेण ’ इत्यादि सूत्र ॥ २ ॥

(मूलका अर्थ)

उस काल और उस समयमें आर्य सुधर्मास्वामी (चपामे) पधारे । जम्बूस्वामीने उनकी पर्युपासना करके कहा “भगवन् ! (यावत्) मुक्तिकी प्राप्त श्रमणं भगवान् महावीरने उठे ज्ञाताधर्मकथागका यह अर्थ फर-

‘ तेण कालेण० ’ इत्यादि सूत्र ॥ २ ॥

भूषणेन अर्थ

ओ काले अने ओ समये आर्य सुधर्मास्वामी (चपानगरीमा) पधार्या जम्बूस्वामीओ तेमनी पर्युपासना करीने कहु “लगवन् ! (यावत्) मुक्तिने प्राप्त यओला श्रमणु लगवान् महावीरे छळा ज्ञाताधर्मकथागने ओ अर्थ दर्शाव्यो छे, परंतु

ઉપાસકદશાના શ્રમણેન યાવત્ સમ્પ્રાપ્તેન કઃ અર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? । એવં સ્વલુ જમ્બૂઃ! શ્રમણેન યાવત્ સમ્પ્રાપ્તેન સપ્તમસ્ય અદ્વસ્ય ઉપાસકદશાના દશ અધ્યયનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, તથા—

“આનન્દઃ (૧) કામદેવશ્ચ (૨), ગાથાપતિ-ચુલ્નીપિતા (૩) સુરાદેવઃ (૪) ક્ષુદ્રશતકઃ (૫) ગાથાપતિ કુણ્ડકૌલિકઃ (૬) સદ્દાલપુત્રઃ (૭) મહાશતકઃ (૮) નન્દિનીપિતા (૯) શાલેયિકાપિતા (૧૦) ॥ ”

યદિ સ્વલુ ભદન્ત ! શ્રમણેન યાવત્ સમ્પ્રાપ્તેન સપ્તમસ્ય અદ્વસ્ય ઉપાસકદશાના દશ અધ્યયનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । પ્રથમસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! શ્રમણેન યાવત્ સમ્પ્રાપ્તેન કઃ અર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ॥ ૨ ॥

માયા હૈ । કિન્તુ હે ભગવાન્ ! ઉન (યાવત્) મુક્તિકો પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને સાતવેં ઉપાસક દશાંગકા કયા અર્થ નિરૂપણ કિયા હૈ ? ” આર્ય સુધર્માસ્વામી ચોલે—હે જમ્બૂ ? મુક્તિકો પ્રાપ્ત ઉન શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને સાતવેં અગ ઉપાસકદશાકે દશ અધ્યયન પ્રતિપાદન કિયે હૈં, વે હસ પ્રકાર હૈં—(૧) આનન્દ, (૨) કામદેવ, (૩) ગાથાપતિ ચુલ્નીપિતા, (૪) સુરાદેવ, (૫) ક્ષુદ્રશતક, (૬) ગાથાપતિ કુણ્ડકૌલિક, (૭) સદ્દાલપુત્ર, (૮) મહાશતક, (૯) નન્દિનીપિતા, (૧૦) શાલેયિકાપિતા ।

જમ્બૂસ્વામીને કહા—ભગવન્ ! યદિ મુક્તિકો પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને સાતવેં અગ ઉપાસકદશાકે દશ અધ્યયન નિરૂપણ કિયે હૈ તો હે ભગવન્ ! ઉન શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને પ્રથમ અધ્યયનકા કયા અર્થ નિરૂપણ કિયા હૈ ? ॥ ૨ ॥

હે ભગવન્ ! એ (યાવત્) મુક્તિને પ્રાપ્ત થએલા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે સાતમા ઉપાસકદશાંગનો શો અર્થ નિરૂપણ કર્યો છે ? ” આર્યસુધર્માસ્વામી બોલ્યા—હે જમ્બૂ ! (યાવત્) મુક્તિને પામેલા એ શ્રમણ ભગવન્ મહાવીરે સાતમા અગ ઉપાસક દશાના દશ અધ્યયનો પ્રતિપાદન કર્યા છે, તે આ પ્રમાણે —(૧) આનન્દ, (૨) કામદેવ, (૩) ગાથાપતિ-ચુલ્નીપિતા, (૪) સુરાદેવ, (૫) ક્ષુદ્રશતક, (૬) ગાથાપતિ કુણ્ડકૌલિક, (૭) સદ્દાલપુત્ર, (૮) મહાશતક, (૯) નન્દિનીપિતા, (૧૦) શાલેયિકાપિતા ।

જમ્બૂ સ્વામીએ કહ્યું હે ભગવન્ ! એ મુક્તિને પામેલા મહાવીરે સાતમા અગ ઉપાસકદશાના દસ અધ્યયન નિરૂપણ કર્યા છે, તો હે ભગવન્ એ શ્રવણ ભગવાન્ મહાવીરે પ્રથમ અધ્યયનનો કેવો અર્થ નિરૂપ્યો છે ? (૨)

(टीका)–‘तेण कालेण तेण समएण इति व्याख्यातपूर्वम् । ‘अज्ज’ इति-
अर्यते=प्राप्यते यथाभिलषिततत्त्वजिज्ञासुभिरित्यर्थः आयो वा स्वामीत्यर्थः, यद्वा
समस्तेभ्यो हेयधर्मेभ्य आरात्=पृथक् यायते=प्राप्यतेऽर्थाद्गुणैरिति, अथवा विषय-
दारुकर्तृकत्वेनाऽऽरासादृश्यादारा=रत्नत्रय, तद्याति=प्राप्नोतीति निरुक्तवृत्त्याऽऽ-
कारलोपे कृते आर्यः सर्वथा सकलकल्मषराशिकुलुपितवृत्तिरहित इत्यर्थः, तथाचोक्तम्-

“अज्जइ भविहिं आरा,–जाइज्जइ हेअधम्मओ जो वा ।

रयणत्तयस्स वा, आर जाइत्ति अज्ज इय वुत्तो ” ॥ इति ॥

३–“अर्यते भविभि”, आरात्–यायते हेयधर्मतो यो वा ।

रत्नत्रयरूप वा, आर यातीति आर्य इत्युक्त ॥१॥” इतिच्छाय

टीकाका अर्थ–‘अज्ज’ शब्दकी छाया ‘अर्य’ और ‘आर्य’ दोनों
प्रकार होती है । यथार्थ तत्त्वके जिज्ञासुओं द्वारा जो प्राप्त किया जाता
है उसे ‘अर्य’ कहते हैं । और ‘आर्य’ का अर्थ स्वामी है । अथवा जो
त्यागने योग्य समस्त धर्मोंसे पृथक् अर्थात् गुणोंके द्वारा जो प्राप्त
हो उसे ‘आर्य’ कहते हैं । अथवा पांच इन्द्रियोंके विषयरूपी काण्टको
काट डालनेवाले ‘आरा’के समान रत्नत्रय है, और उस रत्नत्रय की
जिन्ह प्राप्ति हो गई हो उन्हें ‘आर्य’ कहते हैं । तात्पर्य यह कि जिनकी
वृत्ति पूर्णरूप से निर्दोष हो उन्हें ‘आर्य’ कहते हैं । कहा भी है
—“अज्जइ भविहिं” इत्यादि । इसका अर्थ ऊपरके समान ही है ।

टीकाने अर्थ–‘अज्ज’ शब्दनी छाया ‘अर्य’ अने ‘आर्य’ ओम के प्रकारनी थाय
छे यथार्थ तत्त्वना जिज्ञासुओ द्वारा ने प्राप्त करवाभा आवे छे, तेने ‘अर्य’ कहे छे
अने ‘आर्य’ ने अर्थ स्वामी छे अथवा ने त्यागवा योग्य अथ धर्मोथी पृथक् अर्थात्
गुणोंद्वारा ने प्राप्त थाय तेने आर्य कहे छे अथवा पांच इन्द्रियेना विषयरूपी
काण्टने कापी नाथनारा ‘आरा’ ना नेवा ने त्रय रत्नो छे, ते रत्नोनी नेमने प्राप्त
थय छे तेने ‘आर्य’ कहे छे तात्पर्य ओ छे ते नेनी वृत्ति पूरुइये निर्दोष होय
तेने ‘आर्य’ कहे छे अथु छे ३ ‘अज्जइ भविहिं’ इत्यादि ओ गायाने अर्थ उपरनी
पेठे अ छे

१ “ऋ-गतौ” अस्मात् ‘अर्य’ स्वामि-वैश्ययो- रिति यत्, पक्षे-‘ऋह-
लोप्यन्’ इति ण्यत् ।

२-तदुक्तम्-“वर्णागमो वर्णविपर्ययश्च, द्वा चापरौ वर्ण-विभारनाशा धातो-
स्तर्थातिशयेन योगस्तदुच्यते पञ्चविध निरुक्तम् ॥” इति

ભયદાન્તઃ સ એવ મદન્તં ઇતિ ચા, કિંવા માન્તિ=દીપ્યન્તે=સમુલ્લસન્તિ મ્વસ્વ વિષયેષ્વિતિ માન્તિ=ઇન્દ્રિયાણિ, તાનિ દાન્તાનિ યેન સ એવ મદન્તં: યદ્વા માતિ=સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રૈર્દીપ્યત ઇતિ માન્તઃ સ એવ મદન્તં: ।

એવ યથામતિ વ્યુત્પન્ન્યન્તરેષ્વપિ નિરુક્તોક્તશાકટાયનાદિપ્રતિપાદિતરીત્યા સાધનપ્રક્રિયા ચોદ્ધવ્યા, હે મહાવન્ ! ઇત્યર્થઃ । યદ્વિશ્રમણેન=શ્રામ્યતિ-તપસ્યતીતિ શ્રમણસ્તેન-સાર્દદ્વાદશવર્ષાણિ ઘોરતપશ્ચરણાચ્છમણ ઇતિ પ્રસિદ્ધિલઘ્વવતા, યદ્વા “શ્રમણેન, શમનેન, સમનસા, સમણેન” ઇત્યેતેષા પ્રાકૃતે ‘સમણેન’ ઇતિ રૂપ

હોતા હો, (૫) જિન્હોને ભય ઉત્પન્ન કરનેવાલે ભોગોંકા અન્ત કર દિયા હો, (૬) જિન્હોને ભયકો જીત લિયા હો, (૭) જિન્હોને ઇન્દ્રિયોં પર વિજય પ્રાપ્ત કર લી હો, અથવા (૮) જો સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન ઓર સમ્યક્ ચારિત્રસે દેનીપ્યમાન હો ઉન્હેં મદન્ત કહતે હેં ।

इन व्युत्पत्तियोंके अतिरिक्त निरुक्त और शाकटायन आदिमें बताई हुई रीतियोंके अनुसार और और व्युत्पत्तियों द्वाराभी ‘मदन्त’ का अर्थ कर लेना चाहिए ।

જો તપસ્યા કરતે હેં ઉન્હેં શ્રમણ કહતે હેં । મહાવાન મહાવીરને સાઠે ચારહ વર્ષ પર્યન્ત તીવ્ર તપશ્ચરણ કિયા ચા, હસ કારણ લે ‘શ્રમણ’ વિશેષણસે પ્રસિદ્ધિ હુણ હેં । પ્રાકૃતમે ‘સમણેન’ પદ હેં । હસકો સસ્કૃત છાયા ‘શ્રમણેન’ ‘શમનેન’ ‘સમનસા’ ઓર ‘સમણેન’ હોતી હેં ।

કરનારા ભાગોનો અત કરી નાખ્યો હોય, (૬) જેમણે ભયને જીતી લીધો હોય, (૭) જેમણે ઇન્દ્રિયો પર વિજય પ્રાપ્ત કરી લીધો હોય, અથવા (૮) જે સમ્યગ્દર્શન, અને સમ્યક્ ચારિત્રથી દેનીપ્યમાન હોય તેમને ‘મદન્ત’ કહે છે.

આ વ્યુત્પત્તિઓ ઉપરાંત, નિરુક્ત અને શાકટાયન આદિમાં બતાવેલી રીતિઓને અનુમરીન બીજી જૂની વ્યુત્પત્તિઓદ્વારા પણ મદન્તનો અર્થ કરી લેવો.

જે તપસ્યા કરે છે તેમને ‘શ્રમણ’ કહે છે મહાવાન મહાવીરે સાઠા ચાર વર્ષ સુધી તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરી હતી, તેથી તે ‘શ્રમણ’ વિશેષણથી સુપ્રસિદ્ધ થયા હતા પ્રાકૃતમાં સમણેન પદ છે તેની સસ્કૃત છાયા શ્રમણેન શમનેન, સમનસા, અને સમણેન થાય છે એમાંથી ‘શ્રમણ’ની વ્યાખ્યા ઉપર કરવામાં આવી

૬ નિઘાન્તસ્ય પરનિપાત આહિતાગ્ન્યાદિપાઠાત્, યલોપદ્વસ્વોપ્પોદરાદિપાઠકૃતો ।

૭ નિઘન્તપરનિપાતઃપ્રાગ્વત્, પૃષોદરાદિત્યાદાકારસ્ય ટ્વસ્વ । ૮ ‘મા દીપ્તો’ અસ્માદોળાદિકોઽન્તપ્રત્યય, સિદ્ધિ પૃષોદરાદિપાઠાદેય ।

ભવતિ, તત્ર પ્રથમકલ્પો વ્યાખ્યાતપૂર્વઃ, કલ્પાન્તરવ્યાખ્યા યથા-શમયતિ=પ્રવચના-
મૃતોપદેશેન શાન્તિ નયતિ ભવિજીવાનિતિ શમનસ્તેન, સમાન=સ્વપરેષુ તુલ્ય મનો
યસ્ય, યદ્વા સમ્=સમ્યગ્ગાનયતિ=રત્નત્રયદાનેન જીવયતિ-અર્થાજ્ઞાગર્યાતિ પ્રસુપ્તમા-
ત્માન યઃ સ સમનોસ્તેન, અથવા સમ્=સમ્યક્ અણતિ=પ્રવચનમુપદિશતીતિ, સમ્ય
ગ્ગણ્યતે પ્રવચન મુપદિશ્યતેઽનેનેતિ યા સમણસ્તેન, ભગવતા=ભગઃ=જ્ઞાન=સકલપદાર્થ-
વિષયક (૧), માહાત્મ્યમ્=અનુપમ-મહનીયમહિમસમ્પન્નત્વ (૨), યશ્=વિવિધાનુ-
કૂલપ્રતિકૂલ પરીપહોપમર્ગસહનસમુદ્જ્ઞતા જગદ્રક્ષણપ્રજ્ઞાસમુત્થા યા કીતિઃ (૩),

इनमेंसे 'श्रमण' की व्याख्या ऊपर की जा चुकी है। जो प्रवचनरूप
पीयूष की वर्षा (उपदेश) करके भव्य जीवोंको शान्ति प्राप्त कराता
है। जो स्व और पर के ऊपर समान मन (भाव) रखता है अथवा
रत्नत्रयका उपदेश देकर [प्रमाद आदिसे मूर्छित] आत्माको सावधान-
जागृत करता है उसे 'समनसू' कहते हैं। जो प्रवचनका सम्यक्
प्रकारसे उपदेश देता है उसे 'समण' कहते हैं।

‘भगव’-भगवान्-पदमें जो ‘भग’ शब्द है उसके अनेक अर्थ
होते हैं। वे इस प्रकार हैं—

भग—(१) ज्ञान-तीन लोक और तीन काल सबन्धी समस्त पदार्थों
को जानना।

(२) माहात्म्य-अनुपम और महनीय महिमासे युक्त होना।

(३) यश-अनुकूल प्रतिकूल परीपहो और उपसर्गोंको सहनेसे,
तथा ससारके प्रत्येक प्राणीकी रक्षा करनेकी प्रज्ञा

છે જે પ્રવચનરૂપી અમૃતની વૃષ્ટિ (ઉપદેશ કરીને લબ્ય જીવોને શાન્તિ પમાડે છે,
તેને ‘શમન’ કહે છે જે પોતા પર અને બીજા પર સમાન મન (ભાવ) રાખે છે
અથવા રત્નત્રયનો ઉપદેશ આપીને (પ્રમાદ આદિથી મૂર્છિત) આત્માને સાવધાન
—જાગૃત કરે છે, એને ‘મમનસૂ’ કહે છે, જે સમ્યક્ પ્રકારે પ્રવચનનો ઉપદેશ
આપે છે તેને ‘સમણ’ કહે છે

‘ભગવ’-ભગવાન્-પદમાં જે ‘ભગ’ શબ્દ છે, તેના અनेक अर्थ થાય છે,
તે આ પ્રમાણે—

ભગ— (૧) જ્ઞાન-ત્રણ લોક અને ત્રણ કાળ સબન્ધી બધા પદાર્થોને જાણવા તે

(૨) માહાત્મ્ય-અનુપમ અને મહનીય મહિમાથી યુક્ત થવું તે

(૩) યશ-અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ પરિપહો અને ઉપસર્ગો સહિવાથી તથા સસારના
પ્રત્યેક પ્રાણીની રક્ષા કરવાની પ્રજ્ઞા (ભાવના) થી ઉત્પન્ન થનારી કીર્તિ

१ द्वितीयस्मिन् ‘समना.’ इति पक्षे ह्रस्व पृषोदरादित्वात् ।

ભયદાન્તઃ સ એવ ભદન્તં ઇતિ ચા, કિંચા માન્તિ=દીપ્યન્તે=સમુલ્લસન્તિ મ્વસ્વ વિપયેષ્વિતિ માન્તિ=ઇન્દ્રિયાણિ, તાનિ દાન્તાનિ ચેન સ એવ ભદન્તંઃ યદ્વા માન્તિ=સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રૈર્દીપ્યત ઇતિ માન્તઃ સ એવ ભદન્તઃ ।

એવ યથામતિ વ્યુત્પન્ન્યન્તરેષ્વપિ નિરુક્તોક્તશામ્નૃત્તયાનાદિપ્રતિપાદિતરીત્યા સાધનપ્રક્રિયાબોદ્ય્યા, હે ભગવન્ ! ઇત્યર્થઃ । યદિ શ્રમણેન=શ્રામ્યતિ-તપસ્યતીતિ શ્રમણસ્તેન-સાર્દદ્વાદશર્ષાણિ ધોરતપશ્ચરણાચ્છમણ ઇતિ પ્રસિદ્ધિલબ્ધવતા, યદ્વા “શ્રમણેન, શમનેન, સમનસા, સમણેન” ઇત્યેતેષા પ્રાકૃતે ‘સમણેન’ ઇતિ રૂપ

હોતા હો, (૫) જિન્હોને ભય ઉત્પન્ન કરનેવાલે ભોગોંકા અન્ત કર દિયા હો, (૬) જિન્હોને ભયકો જોત લિયા હો, (૭) જિન્હોને ઇન્દ્રિયોં પર વિજય પ્રાપ્ત કર લી હો, અથવા (૮) જો સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન ઓર સમ્યક્ ચારિત્રસે દેનીપ્યમાન હો ઉન્હે ભદન્ત કહતે હે ।

ઇન વ્યુત્પત્તિયોંકે અતિરિક્ત નિરુક્ત ઓર શામ્નૃત્ત આદિમેં ચતાર્હ હુઈ રીતિયોંકે અનુસાર ઓર ઓર વ્યુત્પત્તિયોં દ્વારામી ‘ભદન્ત’ કા અર્થ કર લેના ચાહિએ ।

જો તપસ્યા કરતે હેં ઉન્હે શ્રમણ કહતે હેં । ભગવાન મહાવીરને સાઠે ચારહ વર્ષ પર્યન્ત તીવ્ર તપશ્ચરણ કિયા ચા, ઇસ કારણ લે ‘શ્રમણ’ વિશેષણસે પ્રસિદ્ધ હુએ હેં । પ્રાકૃતમે ‘સમણેન’ પદ હે । ઇસકી સસ્કૃત છાયા ‘શ્રમણેન’ ‘શમનેન’ ‘સમનસા’ ઓર ‘સમણેન’ હોતી હે ।

કરનારા ભાગોનેા અત કરી નાખ્યો હોય, (૬) જેમણે ભયને છુતી લીધો હોય, (૭) જેમણે ઇન્દ્રિયો પર વિજય પ્રાપ્ત કરી લીધો હોય, અથવા (૮) જે સમ્યગ્દર્શન, અને સમ્યક્ ચારિત્રથી દેહીપ્યમાન હોય તેમને ‘ભદન્ત’ કહે છે.

આ વ્યુત્પત્તિઓ ઉપરાત, નિરુક્ત અને શામ્નૃત્ત આદિમા બતાવેલી રીતિ-ઓને અનુમરીન ખીજી જૂની વ્યુત્પત્તિઓદ્વારા પણ ભદન્તનેા અર્થ કરી લેવો.

જે તપસ્યા કરે છે તેમને શ્રમણુ’ કહે છે ભગવાન મહાવીરે સાઠા બાર વર્ષ સુધી તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરી હતી, તેથી તે ‘શ્રમણુ’ વિશેષણથી સુપ્રસિદ્ધ થયા હતા પ્રાકૃતમા સમણેન પદ છે તેની સસ્કૃત છાયા શ્રમણેન શમનેન, સમનસા, અને સમણેન થાય છે એમાથી ‘શ્રમણુ’ની વ્યાખ્યા ઉપર કરવામા આવી

૬ નિઘાન્તસ્ય પરનિપાત આદિતાગ્ન્યાદિપાઠાત્, યલ્પેપદસ્વૌપ્તપોદરાદિપાઠકૃતૌ ।

૭ નિઘન્તપરનિપાત માગ્વત્, પૃષોદરાદિત્યાદાકારસ્ય ઋસ્વ । ૮ ‘મા દીપ્તૌ’ અસ્માદીનાદિકોઽન્તપ્રત્યયઃ, સિદ્ધિઃ પૃષોદરાદિપાઠાદેવ ।

પરાક્રમતે મોક્ષાનુષ્ઠાને इति 'वीर', यद्वा वि=विशेषेण ईरयति=मक्षिपति प्रनवाति-
कर्मपटञ्चरूपमप्ररमिति, वि=विशेषेण ईरयति=पेरयति सयमाद्यनुष्ठाने प्राणिन
इति वा 'वीर', मह्नाश्वासौ वीरश्च तेन श्रीवर्धमानरयामिनेत्यर्थ' । यावत्=साफल्ये-
नेत्यर्थ , एतेन—"आङ्गरेण तित्थयरेण सयसबुद्धेण पुरिमुत्तमेण पुरिससीहेण
पुरिसवरपुडरीएण पुरिसवरगधहत्थिण लोमुत्तमेण लोगनाहेण लोगहिएण लोग-
पईवेण लोगपज्जायगरेण अभयदएण चक्खुदयेण मग्गदयेण सरणदएण जीवदएण
बोहिदएण धम्मदएण धम्मदेसिएण धम्मनायगेण धम्मसारहिणा धम्मवरचाउरत्त-
चक्कवट्टिणा" इत्यादिविशेषणसंग्रहो बोद्धव्यः । एषा पदाना व्याख्यान च मत्क्रता-

મોક્ષકે અનુષ્ઠાન (સાધના) મેં જો પરાક્રમ કરતા હૈ અથવા જો
ચાર ઘન ધાતિયા કર્મરૂપી રજ (કૂડા કચરા) હટા દેતા હૈ, અથવા જો
પ્રાણિયોંકો મયમ આદિકે અનુષ્ઠાનમે વિશેષરૂપસે પ્રેરિત કરતા હૈ,
ઉસે 'વીર' કહતે હૈ । જો વીરોમે મી વીર અર્થાત્ મહાન્ વીર હો
ઉસે 'મહાવીર' કહતે હૈ, અર્થાત્ વર્ધમાન સ્વામી ।

‘જાવ’ (યાવત્) શબ્દસે—‘આઙ્ગરેણ, તિત્થયરેણ, સયસબુદ્ધેણ,
પુરિસુત્તમેણ’ પુરિસસીહેણ, પુરિસવરપુડરીએણ, પુરિસવરગધહત્થિણા,
લોમુત્તમેણ, લોગનાહેણ, લોગહિયેણ, લોગપઈવેણ, લોગપજ્જોયગરેણ,
અભયદયેણ, ચક્કહુદયેણ, મગ્ગદયેણ, સરણદયેણ, જીવદયેણ, બોહિદયેણ,
ધમ્મદયેણ, ધમ્મદેસિએણ, ધમ્મનાયગેણ, ધમ્મસારહિણા, ધમ્મવરચાઉરત્ત-
ચક્કવટ્ટિણા’ इत्यादि विशेषणोंका संग्रह समझना चाहिए । इन पदोंका

મોક્ષના અનુષ્ઠાન (સાધના) મા જે પરાક્રમ કરે છે, અથવા જે ચાર ઘનધાતી
કર્મરૂપ રજ (કચરા) ને હટાવી દે છે, અથવા જે પ્રાણીઓને મયમાદિ અનુષ્ઠાનમાં
વિશેષ રૂપે પ્રેરિત કરે છે, તેને ‘વીર’ કહે છે જે વીરોમાં વીર અર્થાત્ મહાન્ વીર
હોય તેને ‘મહાવીર’ કહે છે, અર્થાત્ વર્ધમાન સ્વામી

‘જાવ’ (યાવત) મળે થી ‘આઙ્ગરેણ, તિત્થયરેણ, સયસબુદ્ધેણ પુરિસુત્તમેણ, પુરિસસીહેણ,
પુરિસવરગધહત્થિણા લોમુત્તમેણ, લોગનાહેણ, અભયદયેણ, ચક્કહુદયેણ, મગ્ગદયેણ, સરણદયેણ, જીવદયેણ,
બોહિદયેણ, ધમ્મદએણ, ધમ્મદેસિએણ, ધમ્મનાયગેણ, ધમ્મસારહિણા ધમ્મવરચાઉરત્તચક્કવટ્ટિણા’

૨—, 'वीर विक्रान्तौ' अस्मात्पचाद्यच् ।

૩-૪-व्युत्सर्गकात् 'ईर गतौ' कम्पने च' इत्यस्मात् 'ईर क्षेपे' इत्य-
स्माद्वा धातोः । पचाद्यच् ।

वैराग्य=क्रोधादिकषायनिग्रहलक्षणम् (४), मुक्तिः=ममलकर्मक्षयलक्षणो मोक्षः (५), रूप=सुरासुरनरनिकरहृदयहारि सौन्दर्य (६), वीर्यम्=अन्तरायान्तजन्यमनन्त सामर्थ्य (७), श्री=घातिरुक्मपटलविघटनजनितानन्तचतुष्टयलक्ष्मीः (८), धर्मः=अपवर्गद्वारवपाटोद्घाटनसाधन श्रुतादिरूपो यथाख्यातचारित्र्यरूपो वा (९), ऐश्वर्य=त्रैलोक्याधिपत्य (१०) चाऽस्याऽस्तीति भगवान्, तेन, महावीरण=वीर्यति=

(भावना) से उत्पन्न होनेवाली कीर्ति ।

(४) वैराग्य-क्रोध आदि कषायोंको जीतना ।

(५) मुक्ति-समस्त कर्मोंका अत्यन्त क्षय हो जाना ।

(६) रूप-सुर-असुर-और नरके 'मनको' हरने वाली सुन्दरता ।

(७) वीर्य-अन्तराय कर्मके नाश होनेसे उत्पन्न होनेवाला अनन्त सामर्थ्य ।

(८) श्री-चार घन घातिया कर्मोंके क्षयसे उत्पन्न होनेवाली अनन्तचतुष्टयरूप लक्ष्मी ।

(९) धर्म-मुक्तिरूपी द्वारके किचाड खोलने वाला श्रुतरूप और यथाख्यातचारित्र्यरूप धर्म ।

(१०) ऐश्वर्य-तीन लोकका स्वामीपन ।

ये अर्थ जिसमें पाये जाते हैं उसे भगवान् कहते हैं ।

(४) वैराग्य-क्रोध आदि कषयोंने छूटवा ते

(५) मुक्ति-ममका कर्मोंने अत्यन्त क्षय हो जवो ते

(६) रूप-सुर असुर अने नरना मनने हरनारी सुन्दरता

(७) वीर्य-अन्तराय कर्मोंने नाश थवाथी उत्पन्न थतु अनन्त सामर्थ्य

(८) श्री-चार घनघाती कर्मोंने क्षयथी उत्पन्न थनारी अनन्त चतुष्टय रूपी

लक्ष्मी

(९) धर्म-मुक्तिरूपी द्वारवाजना कमाड उघाडनार श्रुतरूप अने यथाख्यात चारित्र्य धर्म

(१०) ऐश्वर्य-धर्म त्रय लोकनु स्वामीपण

अे अर्थो जेनामा छाय छे तेने भगवान् कह्ये छे

१ 'भग' शब्दात् तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप्, अयं च मतुप्प्रत्ययान्तेऽत्र नित्ययोगे, तथोक्तम् "भूम-निन्दा-प्रशंसासु नित्ययोगेऽतिशयने । सबन्धेऽस्तिविवक्षाया, भवन्ति मतुवादय ॥ इति स्पष्टमिदं मनोरमा-शब्दरत्नयोः ।

દક્ષિણજહ્વાસ્થાનીય સ્થાનાન્નમ્ (૩), વામજહ્વાસ્થાનીય સમવાયાન્નમ્ (૪) દક્ષિણો-
રુસ્થાનીય ભગવતીસૂત્રમ્ (૫), વામોરુસ્થાનીય જ્ઞાતાધર્મકથાન્નમ્ (૬) દક્ષિણપાર્શ્વ-
સ્થાનીયમુપાસકદશાન્નમ્ (૭), વામપાર્શ્વસ્થાનીયમન્તકૃદન્નમ્ (૮), દક્ષિણગ્રાહુસ્થા-
નીયમનુત્તરોપપાતિકમ્ (૯), વામગ્રાહુસ્થાનીય પ્રશ્નવ્યાકરણમ્ (૧૦) ગ્રીવાસ્થા-
નીય વિપાકસૂત્રમ્ (૧૧), મસ્તકસ્થાનીય દૃષ્ટિવાદનામાન્નમ્ (૧૨) ।

इत्येतेषु द्वादशस्वङ्गेषु पष्ठ ज्ञाताधर्मकथाङ्ग, तस्य-तत्सम्बन्धिनीनामित्यर्थः ।
ज्ञाताधर्मकथाना=दुर्गती प्रपततो जन्तून् धारयति=दुर्गतेरुद्धृत्य शुभे स्थाने स्था-
पयतीति धर्म-इहामुत्र च सुखसाधक इति यावत्, तस्य तत्प्रधाना वा कथाः=
देशनादिब्रक्षणवाक्यप्रत्यरूपाः, ज्ञातानि=उदाहरणानि तानि प्रमानानि यासु

તાગ વાય પૈરકે સમાન (૨), તીસરા સ્થાનાગ દાહિની પિંડી કે સમાન (૩),
ચૌથા સમવાયાગ વાઈ પિંડી કે સમાન (૪), પાંચવાં ભગવતી અગ દાહિની
જઘાકે સમાન (૫), છઠા જ્ઞાતાધર્મકથાગ વાઈ જાઘકે સમાન (૬), સાતવા
ઉપાસકદશાગ દાહિને પસવાડેકે સમાન (૭), આઠવાં અન્તકૃદશાગ
વાયે પસવાડેકે સમાન (૮), નૌવાં ઔપપાતિક-અગ દાહિની શુજાકે
સમાન (૯), દસવાં પ્રશ્નવ્યાકરણ-અગ વાઈ શુજાકે સમાન (૧૦),
ગ્યારહવાં વિપાક સૂત્ર ગ્રીવાકે સમાન (૧૧), ઓર વોરહવાં દૃષ્ટિવાદ
સિરકે સમાન (૧૨) હૈ ।

दुर्गति मे गिरते हुए प्राणियों को जो आश्रय दे, अथवा दुर्गति मे
पड़े हुए जीवोंका उद्धार करके जो शुभ स्थानमें वारण करे उसे
'धर्म' कहते हैं । जिन कथाओं मे धर्मकी प्रधानता रहती है उन्हें
'धर्मकथा' कहते हैं । ज्ञातका अर्थ उदाहरण है, अतः उदाहरणों की

કૃતાગ ડાબા પગની સમાન, ત્રીજુ (૩) સ્થાનાગ જમણી પીડી સમાન, ચોથુ (૪)
સમવાયાગ ડાબી પીડી સમાન, પાંચમુ (૫) ભગવતી અગ જમણી જાગ સમાન,
(૬) જ્ઞાતાધર્મકથાગ ડાબી જાગ સમાન, સાતમુ (૭) ઉપાસકદશાગ જમણા
પડખા સમાન, આઠમુ (૮) અન્તકૃદશાગ ડાબા પડખા સમાન, નવમુ (૯)
ઔપપાતિક અગ જમણી ભુજા સમાન, દસમુ (૧૦) પ્રશ્નવ્યાકરણ અગ ડાબી ભુજા
સમાન, ગ્યારમુ (૧૧) વિપાકસૂત્ર ગરદન સમાન અને બારમુ (૧૨) દૃષ્ટિવાદ
મસ્તક સમાન છે

दुर्गतिमा पडता प्राणीओने ने आश्रय आपे अथवा दुर्गतिमा पडेवा
जिवेने उद्धार करीने ने शुभ स्थानमा धारण करे तेने 'धर्म' कहे छे ने कथाओमा
धर्मनी प्रधानता छे तेने 'धर्म कथा' कहे छे 'ज्ञाता'ने अर्थ उदाहरण छे

यामावश्यकसूत्रस्य मुनितोपणीटीकाया द्रष्टव्यम् । सम्प्राप्तेन=निखिलानि कर्माणि क्षपयित्वा सिद्धगतिं गतेनेत्यर्थः । पष्ठस्य=पण्णा पूरणं पठ्ठ तस्य, अङ्गस्य=अज्यते=व्यक्तीभवति दीप्यते प्राप्यते वा भगवदुक्तोऽर्थो यैस्त्विद्वाणि, तानि वेह द्वादश, तथाहि—तथा पुरुषस्य द्वौ चरणौ, द्वे जङ्घे, द्वावूरु, द्वौ गात्रादौ, द्वौ बाहू, ग्रीवा, शिरश्चेत्येतैर्द्वादशभिरङ्गैरभिव्यक्तिर्दीप्तिरुपलब्धिश्च भवति तथाऽत्र श्रुतरूपस्य परमपुरुषस्य सन्त्याचारादीनि द्वादशाङ्गानि तत्र—

दक्षिणचरणस्थानीयमाचाराङ्गम् (१), वामचरणस्थानीय सूत्रकृताङ्गम् (२),

[हिन्दी] व्याख्यान मेरी रची हुई आवश्यकसूत्रकी मुनितोपिणी टीका [के अर्थ] में देखना चाहिए ।

समस्त कर्मोंको क्षय करके जो सिद्धि गतिको प्राप्त हुए हैं ।

जिनके द्वारा भगवानका निरूपण किया हुआ अर्थ प्रगट या प्राप्त होता है उसे अंग कहते हैं । वे अंग बारह हैं । जैसे पुरुषके—दो पैर, दो पिंडी, दो जांघे, दो पसवाडे, दो भुजाएँ, एक ग्रीवा (गर्दन) और एक सिर, इन बारह अंगोंसे उसकी अभिव्यक्ति (प्रगटपन) दीप्ति (प्रकाश) और उपलब्धि (प्राप्ति) होती है, इसीप्रकार श्रुतरूपी महापुरुषके आचारांग आदि बारह अंग हैं ।

इनमेंसे पहला आचारांग दाहिने पैरके समान (१), दूसरा सूत्रकृ

ष्ट्यादि विशेषणानां सञ्चल्य समन्वये। એ પહેલું (શુદ્ધરાત્રી) વ્યાખ્યાન મારી રચેલી 'આવશ્યક સૂત્ર' ની મુનિતોપિણી ટીકા (ના અર્થ)માં લેખ

અથા કર્મોનાં ક્ષય કરીને જે સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત થયા છે

જેના દ્વારા, ભગવાને નિરૂપેલો અર્થ, પ્રકટ અથવા પ્રાપ્ત થાય છે તેને 'અંગ' કહે છે તે અંગ બાર છે જેમ પુરુષની—જે પગ, જે પિંડી જે જાંઘ, જે પડખા, જે ભુજાઓ, એક ગરદન અને એક મસ્તક જેમ બાર અંગોથી અભિવ્યક્તિ (પ્રકટપણ), દીપ્તિ (પ્રકાશ) અને ઉપલબ્ધિ (પ્રાપ્તિ) થાય છે, તેમ શ્રુતરૂપી મહાપુરુષના પણ આચારાંગ આદિ બાર અંગો છે

એમાનું પહેલું (૧) આચારાંગ જમણા પગની સમાન, બીજું (૨) સૂત્ર

૧—'षप्' शब्दात् 'तस्य पूरणे ङट्' इति ङट्, ततश्च तस्मिन् 'षट्कतिपय चतुरा युक्' इति युगागमः ।

२—अञ्जु धातोः 'करणाधिकरणयोश्च' इति घञ्, 'चजो कु०, इति कृत्वम् ।

દશાભ્યયનાત્મકમિત્ય યયનગ્રાહ્યતાત્પર્યાદશા ઇતિ વહુવચનમ્, યદ્વોપાસકસમ્પન્નિનીના ધર્મદશાના વર્ણનાદશા ઇતિ, તાસામુપાસકદશાનામ્, 'સમણેણ જાવ સપત્તણ' વ્યાખ્યાતાનીમાનિ, કઃ 'અટ્ટે પણત્તે ઇતિ પદદ્વયમપિ પ્રાગ્ વ્યાખ્યાતમેવ । એવ જમ્બૂસ્વામિના મવિનય પૃષ્ઠો મહામુનિઃ સુયર્મા સ્વામી પ્રાહ--'एव' इत्यादिना-एवम्=अनुपदमे' प्रक्ष्यमाणप्रकारेण 'खलु' इति, अय शब्दः सस्कृत-प्राकृतयो. समानांऽव्ययोऽत्र शिष्यानुनये, निश्चये, गङ्गालङ्कारे वा, जम्बू =हे जम्बू : ! 'समणेषां जाव सपत्तेण सत्तमस्स अगस्स उपासगदसाण' व्याख्यातेय पट्पदी, दश 'अङ्ग०' इति, अगोयन्ते=विनयादिक्रमेण गुरुसमीपे पठ्यन्त इति, अगोयन्ते=परिज्ञायन्ते जीवादयोऽर्था यैरिति, अधि=अधिक मर्यादयेति यावत् अयन=तीर्थ करण परपरपितानामर्थानां प्रापण येभ्य इति, अधीयन्ते=सर्वतोभावेन मोक्षार्थं स्मर्यन्ते भव्यैरिति, अगोयते=मोक्षार्थं यथाविधि गुरुसंकाशात्पठन्ति शिष्या

શાસ્ત્રનો ઉપાસકદશા કહતે છે । ઇસમે દસ અભ્યયન છે । ઇન વહુવચનસે અભ્યયનોકે કારણ હો ઇન્ન શાસ્ત્ર નો 'દશા' તેસી વહુવચન વાલી સજા દીગઈ છે । અથવા ઉપાસકોંકી ધાર્મિક દશાઓ (અવસ્થાઓ) ના ઇસમે વર્ણન ક્રિયા ગયા છે અતઃ, 'દશા' કહતે છે ।

જો વિનય આદિકે ક્રમસે પઢે જાતે છે, અથવા જિનસે જીવ આદિ પદાર્થોંના જ્ઞાન હોતા છે, યા તીર્થંકર ગણધર મહારાજ આદિ દ્વારા પ્રરૂપિત અર્થની જિનસે પ્રાપ્તિ હોતી છે, યા જિનનો ભવ્ય જીવ મુક્તિની કામનાપૂર્વક પઠન કરતે હ, યા જિનનો શિષ્ય-સમુદાય ગુરુજીને સમીપ મોક્ષકે લિખ વિધિપૂર્વક પઢતે છે ઉન્હેં અભ્યયન કહતે છે । ઇસ સૂત્રમેં એસે દસ અભ્યયન છે—

માટે એવા શાસ્ત્રને 'ઉપાસકદશા' કહે છે આમા દસ અભ્યયન છે એ ઘણા અભ્યયનોને કાણે જ આ શાસ્ત્રને 'દશા' એની બહુવચનવાળી સજા આપવામા આવી છે અથવા ઉપાસકોંની ધાર્મિક દશાઓ (અવસ્થાઓ)નું આમા વર્ણન કર્યું છે, તેથી 'દશા' કહે છે

જે વિનય આદિના ક્રમથી જણાય છે, અથવા જેનાથી એવ આદિ પદાર્થોંનું જ્ઞાન થાય છે અથવા તીર્થંકર ગણધર મહારાજ આદિ દ્વારા પ્રરૂપિત અર્થની જેનાથી પ્રાપ્તિ થાય છે અથવા જેને ભવ્ય એવ મુક્તિની કામનાપૂર્વક પઠન કરે છે અથવા જેને શિષ્યસમુદાય ગુરુદેવની સમીપે મોક્ષને અર્થે વિધિપૂર્વક ભણે છે તેને અભ્યયન કહે છે આ સૂત્રમા એવા દસ અભ્યયનો છે -

તથાભૂતા., યદ્વા જ્ઞાતાનિ= પ્રથમશ્રુતસ્કન્ધોક્તાન્યેતોનવિશતિસદ્વ્યયમાન્યધ્યય
નાનિ, ધર્મકથા=દ્વિતીયસ્કન્ધોક્તા ધર્મદેશનાલક્ષણવાચ્યપ્રવન્ધરૂપા યાસુ પદ્ધતિષુ
તા જ્ઞાતાધર્મકથાસ્તાસામ્। અયમ્=અનુપદ પ્રાગુક્તસ્વરૂપ. 'ઇદમસ્તુ સન્નિકૃષ્ટે'
ઇત્યાદિન્યાયાત્। અર્ચ્યતે=પ્રાર્ચ્યતે, યદ્વા ઈર્ચ્યતે=પ્રાપ્યતે મોક્ષમાદિભિરિત્યર્થઃ
=શબ્દસમુદાયાત્મકપ્રાચ્યતાત્પર્યેરિપયીભૂતઃ, પ્રજ્ઞપ્તઃ=પ્રરૂપિતઃ, યદ્વા પ્રજ્ઞપિતઃ=
સદેવમનુષ્યપરિપદિ સ્વયમુપદિષ્ટઃ। સપ્તમસ્ય 'ળ'=સ્વરર્થે પૂર્વગદાકયાલઙ્કારે
યા, ભદન્ત ! વ્યાખ્યાતપૂર્વોઽસૌ ભદન્તશબ્દઃ, અજ્ઞમ્ય=પ્રાગુક્તપ્રકારસ્ય 'ઉપે'-
તિ ઉપાસકાઃ=સાધૂના સેવકાઃ, અત્ર ઉપાસકાથોપાસિકાથેત્યેકશેષેણ શ્રાવકશ્રા
વિકા ઇત્યર્થસ્તેવા દશાઃ=તત્ત્રીયાણુવ્રતાદિક્રિયાસમુદાયોપનિવૃદ્ધ શાસ્ત્ર તચ પ્રકૃતે

જિસમે પ્રવાનતા હો उसे 'જ્ઞાતાધર્મકથા' કહતે हैं। अथवा सातवें
अगके प्रथम श्रुतस्कन्ध में कथित उन्नीस अध्ययनोको 'ज्ञाता' कहते हैं
और दूसरे श्रुतस्कन्ध में जो कथानक हैं उन्हें 'धर्मकथा' कहते हैं।
इस प्रकार दोनों श्रुतस्कन्धोंके समुदायका 'ज्ञाताधर्मकथा' नाम है।
(इसके अर्थ का भगवान् ने निरूपण किया)।

સાધુઓં કી ઉપાસના (સેવા) કરનેવાલે ઉપાસક શ્રાવક કહલાતે
हैं। यहाँ यद्यपि 'उपासक' पद है तथापि एकशेष समाससे उपासिका
(श्राविका) काभी ग्रहण होता है। उस उपासक [और उपासिका]
की दशा अर्थात् अणुव्रत आदि प्रतिपादन करने के लिए रचे हुए

એટલે જેમા ઉગાહરણોની પ્રવાનતા હોય, તેને 'જ્ઞાતા-ધર્મકથા' કહે છે અથવા
સાતમા અગના પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધમા કહેલા એગણીમ અધ્યયનોને 'જ્ઞાત' કહે છે,
અને બીજા શ્રુતસ્કન્ધમા જે કથાનક છે, તેને 'ધર્મકથા' કહે છે એ પ્રમાણે જેઉ
શ્રુતસ્કન્ધોના સમુદાયનુ 'જ્ઞાતાધર્મકથા' એવું નામ છે (એનો અર્થ ભગવાને નિર્ણયો છે)

સાધુઓં કી ઉપાસના (સેવા) કરનારા ઉપાસક કહેવાય છે અહીં જેડે ઉપાસક
પદ છે, તે પણ એકશેષ સમાસથી ઉપાસિકા (શ્રાવિકા) શબ્દનું પણ બ્રહ્મ થાય
છે એ ઉપાસક (અને ઉપાસિકા)ની દશા અર્થાત અણુવ્રત આદિ પ્રતિપાદન કરવાને

૧ પૂર્વોદરાદિગણપાઠાદીર્ઘ. ।

૨-‘અર્થ ઉપયાયાશ્ચાયામ્’ ઇત્યસ્માદ્ગ્રાહુલકાત્કર્મણિ ઘર્મ ।

૩ ‘ઋ ગતા’ અસ્માત્ ઔણાદિક કર્મણિ થમ્, શુણ ।

૪-ઉપાસતે=સેવન્ત ઇત્યુપાસકા, કર્તૈરિ ણુલ્ ।

૫-અર્કશેષથ ‘પુમાન સ્ત્રિયા’ ઇત્યનેન ।

रस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए दूइपलासए नामं चेइए ।
तत्थ णं वाणिजग्रामे नयरे जियसत्तूराया होत्था वण्णओ । तत्थ
णं वाणिजग्रामे आणदे नाम गाहोवई परिवसइ, अट्टे जाव
अपरिभूए ॥ ३ ॥

छाया-एव खलु जम्बूः? तस्मिन् काले तस्मिन् समये वाणिजग्राम नामनग-
रमासीत्, वर्णक* । तस्माद्वाणिजग्रामान्नगराद्वहिरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे दूतिपलाश-
क नाम चैत्यम् । तत्र खलु वाणिजग्रामे नगरे जितशत्रू राजाऽभवत् वर्णक* । तत्र
खलु वाणिजग्रामे आनन्दो नाम गाथापति परिवसति, आढ्यो यावत् अपरिभूतः॥३॥

टीका-‘एव खलु जम्बू. ! तेण कालेण तेण समएण’ व्याख्यातेय सप्तपदी ।
‘वाणिजे-’ ति वाणिजाना वैश्यानां व्यापारकुशलानामिति यावत्, ग्राम इति

आर्य सुधर्मा स्वामी ‘एव’ इत्यादि कहकर उत्तर देते हैं—
(मूल का अर्थ)

हेजम्बू ! उस काल और उस समय में वाणिजग्राम नामक नगर
था । (वर्णक-उसका वर्णन अन्य स्थानसे समझ लेना) उस वाणिज
ग्राम नगर के बाहर, उत्तर पूर्व दिशा के भाग (ईशान-कोण) में
दूतिपलाशक नाम चैत्य था । उस वाणिजग्राम नगर में जितशत्रु राजा
था । (वर्णक-राजा का वर्णन अन्य स्थानसे समझ लेना) उस वाणिजग्राम
नगर में आनन्द नामक गाथापति निवास करता था । वह आढ्य
(सपन्न) और (यावत्) अपरिभूत (माननीय) था ।
(टीका का अर्थ)

हेजम्बू ! उस कालमें और उस समयमें वाणिज-ग्राम नामक नगर

आर्य सुधर्मा स्वामी उत्तर आपे छे - ‘एव’ इत्यादि

भूणने। अर्थ-हे जम्बू ! ते काले अने ते समये वाणिजग्राम नामनु नगर
हुतु (वर्णक-अनु वर्णन अन्य स्थानेथी समझवु) अने वाणिजग्राम नगरनी णहर
उत्तर-पूर्व दिशाना भागमा (ईशान-कोणमा) दूतिपलाशक नामनु चैत्य हुतु
अने वाणिजग्राम नगरमा जितशत्रू न भे राजा हुते॥ (वर्णक-राजानु वर्णन अन्य
स्थानेथी समझ लेवु) अने वाणिजग्राम नगरमा आनन्द नामे गाथापति निवास
करते हुते । ते आढ्य (सपन्न) अने (यावत्) अपरिभूत (माननीय) हुते।

टीकाने। अर्थ

हे जम्बू ! ते काले अने ते समये वाणिजग्राम नामे नगर हुतु पछी
तत्पुत्र सभासथा वाणिजे अर्थात् वश्येनु ग्राम-वाणिजग्राम कहवाय छे परतु

यानीति वा अभ्ययनानि, प्रज्ञप्तानि, प्राग्व्याख्यातः प्रज्ञप्तपदार्थः, तद्यथा=तदेव दर्श्यते
 “आनन्दः (१), कामदेवः (२), गाथापति-चुलनीपिता (३) सुरादेव, (४),
 क्षुद्रशतकः (५), गाथापति कुण्डकोलिकः (६), सद्दालपुत्रः (७), महाशतक, (८),
 नन्दिनीपिता (९), शालेयिका पिता (१०)। एतन्नामकानि तानि दशाभ्यय-
 नानीति सम्बन्धः।

अथ सुधर्मस्वामिनोक्त सर्वमर्थं हृदि निधाय कचिद्विषये सदिहानो जम्बूस्वामी
 पुनः पृच्छति ‘यदि खलु भदन्त ! श्रमणेन यावत्संप्राप्तेन सप्तमस्य अङ्गस्य उपासक
 दशानां दश अभ्ययनानि प्रज्ञप्तानि, प्रथमस्य खलु भदन्त ! श्रमणेन यावत् संप्राप्तेन
 कः अर्थः प्रज्ञप्तः ?’ इति, प्रथमस्येति=अभ्ययनस्येति गम्यम्, परिशिष्टानि प्रागेव
 व्याख्यातानि ॥ २ ॥

उत्तरयति सुधर्मा स्वामी—‘एव’ इत्यादि,—

मूलम्—एव खलु जम्बू ! तेषां कालेणं तेषां समएणं वाणि-
 यगामे नाम नयरे होत्था, वण्णओ । तस्स वाणियगामस्स नय-

“(१) आनन्द, (२) कामदेव, (३) गाथापति-चुलनीपिता, (४)
 सुरादेव, (५) क्षुद्रशतक, (६) गाथापति कुण्डकोलिक, (७) सद्दालपुत्र,
 (८) महाशतक, (९) नन्दिनीपिता, (१०) शालेयिकापिता।”

आर्य सुधर्मा स्वामी के उत्तर दे देने पर भी किसी बातमें जिज्ञासा
 होनेसे श्री जम्बूस्वामीने फिर पूछा—भगवन् ! यदि श्रमण भगवान्
 महावीरने सातवें अंग (उपासकदशा)के दस अध्ययनों का निरूपण किया
 है तो उनमेंसे प्रथम अध्ययनका क्या अर्थ निरूपित किया है ? ॥ २ ॥

‘१ आनन्द, (२) कामदेव, (३) गाथापति-चुलनीपिता, (४) सुरादेव
 (५) क्षुद्रशतक (६) गाथापति कुण्डकोलिक, (७) सद्दालपुत्र, (८) महाशतक, (९)
 नन्दिनीपिता (१०) शालेयिकापिता

आर्य सुधर्मा स्वामीने उत्तर आर्या पछी पणु केअर्ध वातमा जिज्ञासा रहे
 वाथी श्री जम्बूस्वामीने इरीथी पूछयु “लगवन् ! जे श्रमण भगवान् महावीरे
 सातमा अंग (उपासकदशा)मा दस अध्ययनो निरूप्या छे, ते। तेमाना प्रथम
 अध्ययनने केवो अर्थ निरूप्यो छे !” (२)

१—अधिपूर्वकात् इङ्धातो, इक्धातो, अय्धातो, ‘ईट, किट, कटी’ इत्यत्र
 प्रश्लिष्टात् ‘ई’ धातोर्वा करणाधिकरणयोर्वाङ्गुलकात् कर्मणि च क्युट् मत्स्यय ।

रस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए दूडपलासए नामं चेइए ।
तत्थ णं वाणियगामे नयरे जियसत्तूराया होत्था वण्णओ । तत्थ
णं वाणियगामे आणंदे नाम गाहोवई परिवसइ, अट्टे जाव
अपरिभूए ॥ ३ ॥

उाया-एव खलु जम्बूः? तस्मिन् काले तस्मिन् समये वाणिजग्राम नामनग-
रमासीत्, वर्णकः । तस्माद्वाणिजग्रामान्नगराद्वहिरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे दूतिपलाश-
क नाम चैत्यम् । तत्र खलु वाणिजग्रामे नगरे जितशत्रू राजाऽभवत् वर्णकः । तत्र
खलु वाणिजग्रामे आनन्दो नाम गाथापतिः परिवसति, आढ्यो यावत् अपरिभूतः ॥३॥

टीका-‘एव खलु जम्बू’ ! तेण कालेण तेण समएण’ व्याख्यातेय सप्तपदी ।
‘वाणिये-’ ति वाणिजाना वैश्यानां व्यापारकुशलानामिति यावत्, ग्राम इति

आर्य सुधर्मा स्वामी ‘एव’ इत्यादि कहकर उत्तर देते हैं—
(मूल का अर्थ)

हेजम्बू ! उस काल और उस समय मे वाणिजग्राम नामक नगर
था । (वर्णक-उसका वर्णन अन्य स्थानसे समझ लेना) उस वाणिज-
ग्राम नगर के बाहर, उत्तर पूर्व दिशा के भाग (ईशान-कोण) मे
दूतिपलाशक नाम चैत्य था । उस वाणिजग्राम नगर मे जितशत्रु राजा
था । (वर्णक-राजा का वर्णन अन्य स्थानसे समझ लेना) उस वाणिजग्राम
नगर मे आनन्द नामक गाथापति निवास करता था । वह आढ्य
(सपन्न) और (यावत्) अपरिभूत (माननीय) था ।

(टीका का अर्थ)

हेजम्बू ! उस कालमे और उस समयमे वाणिज-ग्राम नामक नगर

आर्य सुधर्मा स्वामी उत्तर आपे डे - ‘एव’ इत्यादि

भूणने। अर्थ-डे जम्बू ! ते काले अने ते समये वाणिजग्राम नामनु नगर
हुतु (वर्णक-अनु वर्णन अन्य स्थानेथी समझलु) अे वाणिजग्राम नगरनी णहार
उत्तर-पूर्व दिशाना लागमा (ईशान-कोणमा) दूतिपलाशक नामनु चैत्य हुतु
अे वाणिजग्राम नगरमा जितशत्रू नामे राजा हुते।। (वर्णक-राजानु वर्णन अन्य
स्थानेथी समझ लेलु) अे वाणिजग्राम नगरमा आनन्द नामे गाथापति निवास
करते हुते। ते आढ्य (सपन्न) अने (यावत्) अपरिभूत (माननीय) हुते।

टीकाने। अर्थ

डे जम्बू ! ते काले अने ते समये वाणिजग्राम नामे नगर हुतु षष्ठी
तत्पुरुष समासथी वाणिजे अर्थात् वश्येनु ग्राम-वाणिजग्राम कहेवाच छे परतु

પષ્ઠીતત્પુરુષસમાસે વાણિજગ્રામઃ, વસ્તુતસ્તુ 'વાણિજગ્રામ'—પદમ્ય નગરવિશેષણત્વા દ્વાણિજાના=વ્યાપારિણા ગ્રામઃ=સહો યસ્મિન્નિતિ વ્યધિકરણવહુઘ્રીહિણા વાણિજગ્રામમિતિ નપુસક વિજ્ઞેયમિતિ ત્રયમ્ । નામ=પ્રસિદ્ધ નગરમ્ । પતદ્વયાખ્યાન ચ પ્રાગુક્તનગરીશબ્દે દ્રષ્ટવ્યમ્, અભવત્ । 'વર્ણકઃ' ઇતિ, પતદ્વર્ણનમપિ પ્રાગુક્તચમ્પા વર્ણનવદેવ કેવલ 'સ્ત્રીલિંગનગરીવિશેષણસ્થલેષુ નપુસકલિંગ નગરવિશેષણતયૌચિત્યા દવગન્તવ્યમિત્યેવ વિશેષ. । 'તસ્મ વાણિયગામસ્મ નગરસ' ઇત્યત્ર વહિર્યોગે પञ्चમ્યા ઔચિત્યેઽપિ પ્રાકૃતવ્યુત્પત્તેરૈચિત્ર્યાત્સવન્વસામાન્યે વા પષ્ઠી. વહિરિત્ય વ્યય વાહ્યઽર્થે, નગરાદ્વહિઃ, કુત્રેતિ જિજ્ઞાસાયમાહ—ઉત્તરપૌરમ્ય ઇતિ, ઉત્તરશબ્દ ઉત્તરદિશ, પુરઃશબ્દશ્ચાત્ર પૂર્વદિશો યાચક્સ્તથાચ—ઉત્તરશ્ચ પુરશ્ચેત્યુત્તરપુરસ્તત્ર ભવ

થા । પષ્ઠીતત્પુરુષ સમાસસે વાણિજો અર્થાત્ વૈઠ્યો વ્યાપારીયોકા ગ્રામ વાણિજ-ગ્રામ કહલાતા હૈ । ફિન્તુ યદ્વા વાણિજ-ગ્રામ, નગરકા વિશેષણ હૈ ઇસલિખ વ્યધિકરણ-વહુઘ્રીહિ-સમાસસે હસકા અસલી અર્થ યદ્વા હૈ— જિસમે વાણિજો (વ્યાપારીયો) કા ગ્રામ-સમૂહ-રહે હસે વાણિજ ગ્રામ કહતે હૈ, યદ્વા હમારા મત હૈ । હસ નામ કા નગર યા । નગર શબ્દ કી વ્યાખ્યા પહેલે 'નગરી' શબ્દમેં કર ચુકે હૈ । હસકા વર્ણન ભી ચમ્પા નગરીકે સમાન હી હૈ । વિશેષતા મિર્ક યદ્વા હૈ કિ 'નગરી' કે વિશેષણ સ્ત્રીલિંગ કહે ગઈ હૈ, પર નગર કે નપુસકલિંગ [ઔર હિન્દીમેં નપુસકલિંગ નહી હોતા અત એવ પુલિંગ] સમજાને યાહિયે । હસ વાણિજગ્રામ નગર કે બાહર ઉત્તર- પૂર્વ દિશા કે

અહીં વાણિજ-ગ્રામ એ નગરનુ વિશેષણ છે, તેથી વ્યધિકરણ-બહુઘ્રીહિ સમાસથી એનો ખરો અર્થ એ છે કે—એમા વાણિજો (વ્યાપારીઓ)નો ગ્રામ સમૂહ છે, તેને વાણિજગ્રામ કહે છે એવો અમારો મત છે એ નામનુ નગર હતુ 'નગર' શબ્દની વ્યાખ્યા પહેલા 'નગરી' શબ્દમા કરી ગયા છીએ એનુ વર્ણન પણ અમ્મા નગરીના જેવુ જ છે વિશેષતા માત્ર એ છે કે 'નગરી'ના વશેષણો નારી જાતીમા કહ્યા છે, પરંતુ નાન્યતર જાતિ (નપુસક '૬')નો શબ્દ છે [અને હિન્દીમા નપુસક લિંગ ત્રિહિ હોવાથી નરજાતિમા એ શબ્દ વપરાય છે એટલે [ગુજરાતીમા] તેને માટે નાન્યતર જાતિના વિશેષણો વાપર્યા છે એ વાણિજગ્રામ નગરની બહાર ઉત્તર

૧—પञ्चમ્યા ઔચિત્ય તુ 'અપ પરિ-વહિરશ્ચવ પञ्ચમ્યા' ઇત્યનેન 'વહિ'—શબ્દયોગે પञ्ચમ્યન્તસમાસવિધાનસામર્થ્યાદ્ 'વહિર્યોગે પञ્ચમી'—તિ ભાષ્યકૃત્કલ્પનાત્ ।

उत्तरपौरस्त्यः, यद्वा पुर शब्दोऽग्रवाचक एव, ततश्च पुरोऽग्रे भूया पौरस्त्या=पूर्व
 िक, उत्तरस्या, पौरस्त्याया (पूर्वस्या) थ दिशोऽन्तराल उत्तर पौरस्त्यस्तस्मिन्
 दिग्भागे=दिशो भागो दिग्भागस्तस्मिन्, दूतिपलाशक नाम चैत्यम्=उद्यानमस्तीति
 शेष । इहैव च भगवतो महावीरस्य समवसरणवृत्तान्तनिरूपणमनुपद भविष्यतीत्यत
 एतदुपात्ततत्रेति श्रियातव्यम् । तत्र खलु वणिजग्रामे नगरे जितशत्रू राजाऽभवद् ।
 वर्णको=वर्णन कर्तव्यमिति भावः । तत्र खलु वणिजग्रामे आनन्दो नाम गाथापतिः
 =गीयते=स्तव्यते लोकैर्धन धान्य समृद्ध्यादियुक्ततयेति, यद्वा गाधते=वन धान्य-
 पशुवश समुन्नत्यादिना 'अहो ! धन्यमिदं सकलसमृद्धिसम्पन्नं गृह' मित्येव प्रश
 सितत्वात्प्रतिष्ठिता भवतीति गाथा=प्रशस्ततमं गृह, तस्याः पतिः=अध्यक्षः सः तथा
 क्षेत्रवस्तु हिरण्य पशुदाम पौरुष-समलङ्कृतः मद्गृहस्थ इत्यर्थः, परिवसति=नित्य

भागमे अर्थात् ईशान-कोणमे दूतिपलाशक नाम उद्यान या ।
 इसी उद्यानमें भगवान् महावीर स्वामी के समवसरण का वृत्तान्त
 इससे आगे बताया जायगा, इस कारण यहाँ इस उद्यान का
 उल्लेख किया गया है । उस वाणिज-ग्राम नगरमें जितशत्रु राजा था ।
 उसका वर्णन अन्य स्थानसे समझना चाहिए । उस वाणिज-ग्राममें
 आनन्द नामक गाथापति रहता था । धन-धान्य और समृद्धिसे युक्त
 होने के कारण लोग जिसकी प्रशंसा करते हैं उसे गाथापति कहते
 हैं । अथवा धन-धान्य और पशु-वश की समुन्नतिसे 'अहो ! यह घर
 सब प्रकारकी समृद्धिसे भरा-पूरा है' इस प्रकार प्रशंसित होनेसे जो
 प्रतिष्ठायुक्त हो वह गाथा (प्रतिष्ठित घर) और उसके अध्यक्षको

-पूर्व दिशाना भागमा अर्थात् ईशान कोणमा दूतिपलाशक नामे उद्यान उक्त मे
 अगस्त्य महावीर स्वामीना समवसरणने वृत्तात् आगण आपवामा आवश्ये,
 तेथी अही मे उद्यानने उल्लेख करवामा आये। ते मे वाणिजग्राम नगरमा
 जितशत्रु राजा हुतो तेनु वर्णन अन्य स्थानेथी बाणी लेवु मे वाणिजग्राममा
 आनन्द नामने गाथापति हुतो धन-धान्य समृद्धिथी युक्त होवाने कारणे
 होहो नेनी प्रशंसा करे छे तेने गाथापति कहे छे अथवा धन-धान्य अने
 पशुवशनी समुन्नतिथी "अहो ! आ घर सर्व प्रकारनी समृद्धिथी भरपूर छे"
 जेवी रीते प्रशंसित थवाने लीधे जे प्रतिष्ठायुक्त होय, ते गाथा (प्रतिष्ठित
 घर) अने तेने जे पति-अध्यक्ष तेने गाथापति कहे छे तात्पर्य मे छे

२- 'दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यक्' इति पुरःशब्दान्त्यक् ।

३-अत्र 'दिदिनामान्यन्तराले' इत्यनेने बहुव्रीहि ।

सर्वतोभावेन वा निवसति स्मेति शेषः । आढ्यः=महान् ऋद्ध्यादिपूर्णो वा । 'जाव' यावत्-'अढे' इत्यारभ्य 'अपरिभूए' इत्येतत्पर्यन्तोक्तसमस्तविशेषणविशिष्ट इत्यर्थस्तेन-'दित्ते वित्थिण्णविउल-भयण सयणासण-जाण-वाहणाडण्णे बहुधण बहुजा यरुव रयए आओगपओगसपउत्ते पिच्छडियविउलभत्तपाणे बहुदासीदासगोमहि सगपेलयप्पभूए बहुजणस्स' इत्येषा समन्वयः कर्त्तव्यः ।

एतच्छाया च-दीप्तो विस्तीर्ण विपुल भवन शयनाशन-यान वाहनाऽऽकीर्णो बहुधनबहुजातरूपरजत आयोग-प्रयोगसमयुक्तो विच्छर्दितविपुलभक्तपानो बहुदासगोमहिपगवेलरूपभूतो बहुजनस्य' शक्य इति, तत्र-दीप्त=उज्ज्वलो दर्पितो वा, विस्तीर्णानि=विस्तृतानि विपुलानि=बहूनि भवनानि=गृहाः, शयनानि=शय्या आसनानि=पीठकादीनि, यानानि=गाडीप्रभृतीनि, वाहनानि=व्याद यस्तैराकीर्णः=व्याप्तः समुपेतो वा, बहु= विपुल, धन=गणिमप्रभृति यस्य स बहुधनः, बहु=विपुल जातरूप=सुवर्ण, रजत= रूप्य यस्य स बहुजातरूपरजतः, बहुधनश्चासौ बहुजातरूपरजतश्चेति बहुधनबहुजातरूपरजतः, आ=समन्ताद् योजन=द्विगुणादिलाभार्थं रूप्यादीनामधमर्णादिभ्यो नियोजनमायोगस्तस्य, प्र=प्रकर्षेण योजनम्=उपायचिन्तन, प्रयोग, यद्वा आयोगेन =द्विगुणादिलिप्सया प्रयोगः, =अधमर्णानां सन्निधौ द्रव्यस्य वितरणमायोग प्रयोग, स समयुक्तः=प्रतीतितो येन, तस्मिन् वा समयुक्त =सङ्गो य. स आयोग प्रयोग समयुक्तः

गाथापति कहते हैं । तात्पर्य यह है कि क्षेत्र, वास्तु, हिरण्य, पशु, दास, पौरुष आदिसे शोभित गृहस्थको गाथापति कहते हैं । वह आनन्द गाथापति विशाल समृद्धिसे युक्त था । 'जाव' शब्द से 'आढ्य' से लेकर 'अपरिभूत' पर्यन्त समस्त विशेषण जोड़ने चाहिए । अर्थात् तेजस्वी, विस्तृत और विपुल भवन, शयन (शय्या), आसन (तरुत आदि) यान (गाडी आदि) वाहन (घोड़े आदि) से युक्त बहुत धन (गणिम-रूपये जैसे आदि) वाला, बहुत सोने वाला, बहुत चादी वाला, तथा नीतिपूर्वक व्यापारसे धन कमाने वाला था । जिसके यहाँ भोजन

के-क्षेत्र, वास्तु, सोनु, पशु, दास, पौरुष (पराङ्म) आदिथी शोभित गृहस्थने गाथापति कहे छे ओ आनन्द गाथापति विशाल समृद्धिथी युक्त छतो 'जाव' शब्दथी 'आढ्य'थी लई 'अपरिभूत' सुधीना जधा विशेषणो जोडवा, अर्थात् तेजस्वी, विस्तृत अने विपुल (भोटु) भवन शयन, आसन (तरुत वगेरे), यान (गाडी वगेरे) वाहन (घोडा वगेरे) थी युक्त, धन धन (गणिम रुपिया जैसा वगेरे) वाणो, धन सोनावाणो, धन रुपवाणो, तथा नीतियुक्त व्यापारथी धन कमानाछे छतो तेने त्या भोजन थर्ग जथा जाद पशु धन

=नीत्या द्रव्योपार्जनप्रवृत्त इत्यर्थः. भक्त च पान च भक्तपाने' विपुले च ते भक्त-
पाने विपुलभक्तपानः, वि=विशेषेण उदिते=भोजनावशिष्टे भक्तपाने यस्य स विच्छ-
दितविपुलभक्तपानः दास्यश्च दासाश्च गावश्च महिषाश्च गवेलका (उरभ्रा) श्वेति
दासीदासगोमहिषगवेलकास्ते प्रशस्ताश्च ते दासीदासगोमहिषगवेलका इति बहु
दामीदासगोमहिषगवेलकास्ते प्रभूताः=प्रचुरा यस्य स बहुदासीदासगोमहिष-
गवेलकप्रभूता, अत्र गवादिपद स्त्रीगव्यादीनामप्युपलक्षकः; यद्वा गोपदस्य स्त्रीपुगव-
योरविशेषेण वाचकत्वादविरोध एव, महिष गवेलकशब्दयोश्च 'पुमान् स्त्रिया'
इत्येकशेषान्महिष्यादीनामपि ग्रहणम् । बहुजनस्येति जातिविवक्षयैकवचन सवन्ध-
सामान्ये च पठ्ठी, तेन 'बहुजनै' रित्यर्थो बोध्यः, अत्र 'अपी' त्यस्याव्याहाराद्व-
हुजनैरपीति तत्त्वम् 'अपरिभूतः=पराभवरहितः, यद्वा क्तप्रत्ययार्थस्याविवक्षितत्वा-
दपरिभवनीय -बहुजनैरपि पराभवितुमशक्य इत्यर्थः । एषुक्तविशेषणेषु "अङ्गे
दिते, अपरिभूए" एभिस्त्रिभिर्विशेषणैरानन्द-गाथापतौ प्रदीपदृष्टान्तोऽभिप्रेतस्त-
थाहि-यथा प्रदीपस्तैल-वर्त्तिभ्या शिखया च सपन्नो निर्वाते स्थाने सुरक्षितः

कर लेने के बाद भी बहुत अन्न पान वचता था, अर्थात् इस उदार बुद्धि
से पाक बनाया जाता था कि सब परिवारके जीम जाने पर बचे हुए
अन्नादिसे अनेक गरीबों का पोषण होता था, जिसके घर में बहुत दास
दासी गाय बैल भैंसें पाडे उरभ्र (वकरे वकरी गाडरे) आदि थे । बहुत,
से मनुष्य भी उस (आनन्द गाथापति) का पराभव नहीं कर सकते
थे, अर्थात् वह बड़ा शक्तिशाली और माननीय था ।

'आढ्य दीप्त और अपरिभूत' इन तीन विशेषणोंसे आनन्द गाथा-
पतिमें दीपकका दृष्टान्त अभिप्रेत है । वह इस प्रकार-जैसे दीपक, तेल
वत्ती और शिखा(लौ)से युक्त होकर वायुरहित स्थानमें सुरक्षित रहकर

अन्न-पान वधतु इतु, अर्थात् अटली उदारताथी रसोद्य करवाभा आवती इती
उे णधो परिवार जमी रद्या प्रधी पण धणी रसोद्य वधती इती अने तेभाथी अनेक
गरीबोनु पोषणु थतु इतु तेना घरभा धणु दास दासी, गाय, णण्ड लेश पाडा,
उरभ्र (वकरा, वकरी, गाडर) वगेरे इता धणु भाणुसे पणु तेना, (आनन्द गाथा
पतिना) पराभव करी शकता नहा, अर्थात् ते धणु शक्तिशाली अने माननीय इते।

'आढ्य, दीप्त अने अपरिभूत' अे त्रणु विशेषणोथी आनन्द गाथापतिभा
दीपकतु दृष्टान्त अभिप्रेत छे, ते आ प्रभाणु,—जेम दीपक, तेल, दीवेट अने
शिखा (अण)थी युक्त थधने वायुरहित स्थानभा सुरक्षित रही प्रकाशित थाय छे

१ 'विभाषा सुपो बहुच पुरस्तात्तु' इत्यनेन बहुचप्रत्ययः पूर्वप्रयुक्तः ।

સર્વતોભાવેન વા નિવસતિ સ્મેતિ શેષઃ । આઢ્યઃ=મહાન્ ક્રદ્વયાદિપૂર્ણો વા । ‘જાવ’
યાવત્-‘અઢે’ इत्यारभ्य ‘अपरिभूए’ इत्येतत्पर्यन्तोक्तसमस्तविशेषणविशिष्ट इत्य
र्थस्तेन-‘दित्ते वित्थिण्णविउल-भयण सयणासण-जाण-वाहणाइण्णे बहुधण बहुजा
यरुव रयए आओगपओगसपउत्ते विच्छद्वियविउलभत्तपाणे बहुदासीदासगोमहि
सगपेलयप्पभूए बहुजणस्स’ इत्येषा समन्वयः कर्त्तव्यः ।

एतच्छाया च-दीप्तो विस्तीर्ण विपुल भवन शयनाशन यान वाहनाऽऽकीर्णो
बहुधनबहुजातरूपरजत आयोग-प्रयोगसमयुक्तो विच्छर्दितविपुलभक्तपानो
बहुदासगोमहिषगवेलरूपभूतो बहुजनस्य’ शकृत् इति, तत्र-दीप्तः=उज्ज्वलो
दर्पितो वा, विस्तीर्णानि=विस्तृतानि विपुलानि=बहूनि भवनानि=गृहाः, शयनानि
=शय्या आसनानि=पीठकादीनि, यानानि=गाडीप्रभृतीनि, वाहनानि=हयाद
यस्तैरासीर्णः=व्याप्त’ समुपेतो वा, बहु= विपुल, धन=गणिमप्रभृति यस्य
स बहुधन’, बहु=विपुल जातरूप=सुवर्ण, रजत= रूप्य यस्य
स बहुजातरूपरजतः, बहुधनश्चासौ बहुजातरूपरजतश्चेति बहुधनबहुजा-
तरूपरजतः, आ=समन्ताद् योजन=द्विगुणादिलाभार्थं रूप्यादीनामधमर्णादिभ्यो
नियोजनमायोगस्तस्य, प्र=प्रकर्षेण योजनम्=उपायचिन्तन, प्रयोग’, यद्वा आयोगेन
=द्विगुणादिलिप्सया प्रयोग’, =अधमर्णानां सपि त्रे द्रव्यस्य वितरणमायोग प्रयोग’, स
समयुक्तः=प्रतर्कितो येन, तस्मिन् वा समयुक्तः=सन्नो य’ स आयोग प्रयोग समयुक्त’

गाथापતિ કહેતે છે । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, હિરણ્ય, પશુ, દાસ,
પૌરુષ આદિસે શોભિત ગૃહસ્થકો ગાથાપતિ કહેતે છે । વહ આનન્દ
ગાથાપતિ વિશાલ સમૃદ્ધિસે યુક્ત થા । ‘જાવ’ શબ્દ સે ‘આઢ્ય’ સે
લેકર ‘અપરિભૂત’ પર્યન્ત સમસ્ત વિશેષણ જોડને ચાહિયે । અર્થાત્
તેજસ્વી, વિસ્તૃત ઓર વિપુલ ભવન, શયન (શય્યા), આસન (તરુત
આદિ) યાન (ગાડી આદિ) વાહન (ઘોડે આદિ) સે યુક્ત બહુત ધન
(ગણિમ-રૂપયે પૈસે આદિ) વાલા, બહુત સોને વાલા, બહુત ચાંદી વાલા,
તથા નીતિપૂર્વક વ્યાપારસે ધન કમાને વાલા થા । જિસકે યહ ભોજન

કે-ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, સોનુ, પશુ, દાસ, પૌરુષ (પરાક્રમ) આદિથી શોભિત ગૃહસ્થને
ગાથાપતિ કહે છે એ આનન્દ ગાથાપતિ વિશાળ સમૃદ્ધિથી યુક્ત હોતો. ‘જાવ’
શબ્દથી ‘આઢ્ય’થી લઈ ‘અપરિભૂત’ સુધીના બધા વિશેષણો જોડવા, અર્થાત્
તેજસ્વી, વિસ્તૃત અને વિપુલ (મોટું) ભવન, શયન, આસન (તખત વગેરે),
યાન (ગાડી વગેરે) વાહન (ઘોડા વગેરે) થી યુક્ત, ઘણું ધન (ગણિમ-
રૂપિયા પૈસા વગેરે) વાળો, ઘણું સોનાવાળો, ઘણું રૂપાવાળો, તથા નીતિયુક્ત
વેપારથી ધન કમાનારો હોતો તેને ત્યાં ભોજન થઈ ગયા બાદ પશુ ઘણું

=नीत्या द्रव्योपार्जनप्रवृत्त इत्यर्थः भक्त च पान च भक्तपाने' विपुले च ते भक्त-
पाने विपुलभक्तपानः, त्रि=विशेषेण उद्दिष्टे=भोजनावशिष्टे भक्तपाने यस्य स त्रि-
वित्तविपुलभक्तपानः दास्यश्च दासाश्च गावश्च महिषाश्च गवेलका (उरभ्रा) श्वेति
दामीदासगोमहिषगवेलकास्ते प्रशस्ताश्च ते दामीदासगोमहिषगवेलका इति बहु
दामीदासगोमहिषगवेलकास्ते प्रभूताः=प्रचुरा यस्य स बहुदामीदासगोमहिष-
गवेलकप्रभूता, अत्र गवादिपद स्त्रीगव्यादीनामप्युपलभ्य, यद्वा गोपदस्य स्त्रीपुगव-
योरविशेषेण वाचनत्वादविरोध एव, महिष गवेलकशब्दयोश्च 'पुमान् स्त्रिया'
इत्येकशेषान्महिष्यादीनामपि ग्रहणम् । बहुजनस्येति जातिविवक्षयैकवचन सवन्-
सामान्ये च पृष्ठी, तेन 'बहुजनै' रित्यर्थो वो य', अत्र 'अपी' त्यस्या यादाराद्ब-
हुजनैरपीति तत्त्वम् 'अपरिभूतः=पराभवरहितः, यद्वा क्तप्रत्ययार्थस्याविवक्षितत्वा-
दपरिभवनीयः-बहुजनैरपि पराभवितुमशक्य इत्यर्थः । एतत्तद्विशेषणेषु "अद्वे-
दित्तै, अपरिभूत" एभिस्त्रिभिर्विशेषणैरानन्द-गाथापतौ प्रदीपदृष्टान्तोऽभिप्रेतस्त-
थाहि-यथा प्रदीपस्तैल-वर्त्तिभ्या शिखया च सप्तमो निर्वाते स्थाने सुरक्षितः

कर लेने के बाद भी बहुत अन्न पान वचना था, अर्थात् इस उदार बुद्धि
से पाक बनाया जाता था कि सब परिवारके जीम जाने पर बचे हुए
अन्नादिसे अनेक गरीबों का पोषण होता था, जिसके घर में बहुत दास
दासी गाय बैल भैंसें पाडे उरभ्र (बकरे बकरी गाडरे) आदि थे । बहुत,
से मनुष्य भी उस (आनन्द गाथापति) का पराभव नहीं कर सकते
थे, अर्थात् वह बड़ा शक्तिशाली और माननीय था ।

'आढ्य दीप्त और अपरिभूत' इन तीन विशेषणोंसे आनन्द गाथा-
पतिमें दीपकका दृष्टान्त अभिप्रेत है । वह इस प्रकार-जैसे दीपक, तेल
वत्ती और शिखा(लौ)से युक्त होकर वायुरहित स्थानमें सुरक्षित रहकर

अन्न-पान वधतु इतु, अर्थात् ओटही उदारताथी रसोय करवाभा आवती इती
डे अधे परिवार अभी न्हा प्रधी पण धणी रसोय वधती इती अने तेमाथी अनेक
गरीबानु पोषण यतु इतु तेना घरमा धणा दास दामी, गाय, गण्ड बेश पाडा,
उरभ्र (बकरा, बकरी, गाडर) वगेरे इता धणा भाषुसे पण तेना, (आनन्द गाथा
पतिने) पराभव करी शकता नही, अर्थात् ते धणा शक्तिशाली अने माननीय इते।

'आढ्य, दीप्त अने अपरिभूत' ओ त्रण विशेषणथी आनन्द गाथापतिमा
दीपकतु दृष्टान्त अभिप्रेत छे, ते आ प्रमाणे,--जेम दीपक, तेल, दीवेट अने
शिखा (गण)थी युक्त यधने वायुरहित स्थानमा सुरक्षित रही प्रकाशित थाय छे

१ 'विभाषा सुपो बहुच पुरस्तात्' इत्यनेन बहुचमत्ययः पूर्वमयुक्तः ।

પ્રકાશમાસાદયતિ, એવમયમપિ તૈલ-વર્તિ સ્થાનીયયા આઢ્યતાઽપરપર્યાયાદ્યર્થા, શિખા-સ્થાનીયયોદારતા-ગમ્भीરતાદિરૂપયા દીપ્તયા ચ સપન્નો નિર્વાતસ્થાન-સ્થાનીયયા મદાચારમર્યાદાપાલનાદિરૂપયાઽપરિભૂતતયા ચ સપન્ન સમુજ્જ્વલતીતિ હેતુતાઽવચ્છેદકધર્મસ્યાઽઢ્યતા-દીપ્ત્યપરિભૂતતૈતસ્તિતયનિષ્ઠસ્યૈકસ્ય સત્વાન્ન તૃણા રણિમણિન્યાયેન પ્રત્યક્ષાનુમાનાઽગમશબ્દેષુ પ્રામાણ્યમિત્ર પ્રત્યેક હેતુતા પ્રદીપત્રદેવ ॥ ૩ ॥

મૂલમ્—તસ્સ ણ આણંદસ્સ ગાહાવડ્ડસ્સ ચત્તારિ હિરણ્ણકો-
ડીઓ નિહાણપઉત્તાઓ, ચત્તારિ હિરણ્ણકોડીઓ વુટ્ટિપઉત્તાઓ,
ચત્તારિ હિરણ્ણકોડીઓ પવિત્થરપઉત્તાઓ, ચત્તાર વયા દસગો-
સાહસ્સિણ વણ્ણ હોત્થા ॥ ૪ ॥

છાયા તમ્ય સ્વલુ આનન્દસ્સ ગાથાપતેશ્વતસ્સો હિરણ્ણકોટયો નિધાનપ્રયુક્તાઃ,

પ્રકાશિત હોતા હૈ, વૈસે હી આનન્દ ગાથાપતિ, તૈલ ઔર વત્તીકે સમાન આઢ્યતા અર્થાત્ કદ્દિસે, શિખા કી જગદ્ ઉદારતા ગમ્भीરતા આદિસે ઔર દીપ્તિસે યુક્ત હોકર, વાયુરહિત સ્થાનકે સમાન મર્યાદાકા પાલન આદિરૂપ મદાચાર સે તથ પરાભવરહિતપનસે સયુક્ત હોકર તેજસ્વિતા ધારણ કરતા થા । અત આઢ્યતા દીપ્તિ ઔર અપરિભૂતતા, ઇન ત્રીનોમેં રહનેવાળા હેતુતાઽવચ્છેદક ધર્મ ણક હૈ, ઇસ કારણ તૃણારણિમણિ ન્યાય સે પ્રત્યક્ષ, અનુમાન ઔર આગમ શબ્દોમે પ્રમાણતાકે સમાન પ્રત્યેક (સિર્ફ આઢ્યતા, સિર્ફ દીપ્તિ, યા કેવલ અપરિભૂતતા) કો હેતુ નહી માનના ચાહિણ ॥ ૩ ॥

તેમ આનન્દ ગાથાપતિ, તૈલ અને દીવેટની પેઠે આઢ્યતા અર્થાત્ કદ્દિથી, શિખાની જગદ્ ઉદારતા ગમ્भीરતા આદિથી, અને દીપ્તિથી યુક્ત થઇને વાયુરહિત સ્થાનની સમાન મર્યાદાના પાલન અદિરૂપ સદાચારથી તથા પરાભવરહિતપણે અપરિભૂતતા, એ ત્રણેમા રહેલો હેતુતાવચ્છેદક ધર્મ એક છે તે કારણથી તૃણા રણિમણિ ન્યાયે પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ શબ્દોમા પ્રમાણતાની પેઠે પ્રત્યેકને (માત્ર આઢ્યતા, માત્ર દીપ્તિ અથવા કેવળ અપરિભૂતતા-એ એકને) હેતુ માનવો નહીં ॥ ૩ ॥

—૧=અયમ્=આનન્દગાથાપતિ ।

चतस्रो हिरण्यकोटयो वृद्धिप्रयुक्ताः, चतस्रो हिरण्यकोटयः प्रविस्तरप्रयुक्ताः, चत्वारो व्रजाः दशगोसाहस्रिकेण व्रजेनाभासन् ॥४॥

टीका—‘तस्ये’ति तस्य=वर्णितप्रकारस्य खलु-निश्चये वाक्यालङ्कारे वा, आनन्दस्य=एतन्नाम्नो गाथापते चतस्रः=चतु सरयोपेता, हिरण्यकोटयः=हिरण्यानि=दीनाराणि तेषां कोटयः=सङ्ख्याविशेषतया प्रसिद्धा. दीनारकोटिचतुष्टयमिति यावत् निगानप्रयुक्ता =निगाने=कोपादौ निक्षेपणे प्रयुक्ता =नियुक्ता अर्थात्तेनैव गाथापतिना, एवमग्रेऽपि सम्बन्धः कार्यः । वृद्धिप्रयुक्ता इति, वृद्धि = अनवर्धनेच्छया द्रविणप्रयोगस्तदर्थं प्रयुक्ता, शेष पूर्ववत् । प्रविस्तरः=गृहोपकरण तस्मै प्रयुक्ता. । दशगोसाहस्रिकेणेति, गवा दशमहस्रसरयकेन व्रजेन चत्वारो गोव्रजाः, चत्वारिंशत्सहस्राणि गाव इति तात्पर्यार्थः, अभवन्=भासन् ॥ ४ ॥

मूलम्—से णं आणदे गावाहर्ड वहुण राईसर जाव सत्थवाहाणं वहुसु कज्जेसु य कारणेसु य मत्तेसु य कुडुवेसु य गुज्जेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य ववहारेसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे सयस्सवि य णं कुडुंवस्स मेढी, पमाण, आहारे, आलंवणं, चक्खू, मेढीभूए जाव सव्वकज्जवडावए यावि होत्था ॥५॥

(मूल और टीका का अर्थ)

‘तस्स ण’ इत्यादि । उस आनन्द गाथापतिके चार करोड दीनारे खजानेमें रखी थीं, चार करोड दीनारे व्यापारमें लगी थीं, चार करोड दीनारे गृहसचन्धी सामानमें लगी थी और दस दस हजार गायोंके चार गोकुल थे अर्थात् आनन्द गाथापतिके बारह करोड दीनारे और चालीस हजार गोवर्गके पशुओंकी सरया थी ॥ ४ ॥

(भूण अने टीकाने अर्थ) तस्स ण इत्यादि—

ओ आनन्द गाथापतिने चार करोड दीनारे^१ भण्डानामा हुती, चार करोड दीनारे तेहे व्यापारमा रोक्री हुती, चार करोड दीनारे घरसामग्रीमा रोक्री हुती अने दस-दस हजार गायोना चार गोकुलो हुता, अर्थात् आनन्द गाथापति पास चार करोड दीनारे अने चालीस हजार गोवर्गना पशुओनी सख्या हुती ॥ ४ ॥

१ दीनार—उसवक्तका एक मोने का सिक्का ।

१ दीनार—ओ वजते ओ प्रकारने सोनाने सिक्का हुते।

છાયા-સખલુ આનન્દો ગાયાપતી રાજેશ્વર-યાત્રસાર્થવાહાના વહુષુ કાર્યેષુ
ચ કારણેષુ ચ મન્ત્રેષુ ચ કુદુમ્બેષુ ચ ગર્ભેષુ ચ રહસ્યેષુ ચ નિશ્ચયેષુ ચ વ્યવહારેષુ
ચ આમચ્છનીયઃ, પરિમચ્છનીયઃ, સ્વરસ્યાપિ ચ ચ્છલુ કુદુમ્બસ્ય મેધિ, પ્રમાણ,-
માધારઃ, આલમ્બન, ચક્ષુ મેધિભૂતો, યાત્રસાર્થકાર્યવર્દરશ્ચાઽપ્યમયત્ ॥ ૬ ॥

ટીકા-‘સ’ इति-રાજેશ્વર-યાત્રાદિતિ, અત્ર ‘જાવ’ શબ્દેન-તલ્લવર માડ
વિય કોદુમ્બિય ઇન્ધ-સેટ્ટિ સેનાપતિ’” इत्येषा सग्रहस्तेन राजेश्वर तल्लवर-मण्डविक-
(माडम्बिक) कौटुम्बिकेभ्य श्रेष्ठि सेनापति सार्थवाहानामितिसम्प्र., तत्र राजानो
=माण्डलिका नरपतय, ईश्वरा. ऐश्वर्यसम्पन्ना, तत्ररा.=सन्तुष्टभूपात् पटवध-

મૂલકા અર્થ-‘સે ણ આણદે’ इत्यादि ।

વહ આનન્દ ગાયાપતિ, રાજા ઈશ્વર યાવત્ સાર્થવાહોંકે દ્વારા વહુનસે
કાર્યોમે, કારણો (ઉપાયો) મે, મન્ત્ર (મલાદ) મે, કુદુમ્બોમે, ગુહ્યોમે,
રહસ્યોમે, નિશ્ચયોમે ઓર વ્યવહારોંમે ંકવાર પૂછા જાતા યા, વાર વાર
પૂછા જાતા યા । ઓર વહ અપને કુદુમ્બા મી મેધિ, પ્રમાણ, આધાર,
આલમ્બન, ચક્ષુ, મેધિભૂત યાવત્ સમસ્ત કાર્યોંકો વઢાનેવાલા યા ॥૬॥

ટીકા કા અર્થ

મૂલમે ‘રાઈસર’ કે આગેકે ‘જાવ’ શબ્દસે રાજા ઈશ્વર, તલવર,
માણ્ડવિક યા માડમ્બિક, કૌટુમ્બિક, ઇન્ધ, શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ ઓર
સાર્થવાહ, કા ગ્રહણ હોતા હૈ । માણ્ડલિક નરેશકો રાજા ઓર ઐશ્વર્ય
વાલોંકો ઈશ્વર કહતે હૈ । રાજા સન્તુષ્ટ હોકર જિન્હે પટવધ દેતા હૈ વે
રાજાકે સમાન પટવન્ધસે વિભૂષિત લોગ તલવર કહલાતે હૈ । જો વસ્તી

મૂલનો અર્થ-સે ણ આણદે इत्यादि

એ આનન્દ ગાયાપતિને, રાજા ઇશ્વર યાવત્ સાર્થવાહો તરફથી ઘણા
કાર્યોમા, કારણો (ઉપાયો)મા, મન્ત્ર (મલાદ)મા, કુદુમ્બોમા, ગુહ્યોમા, રહસ્યોમા,
નિશ્ચયોમા અને વ્યવહારોમા એકવાર પૂછવામા આવતુ હતુ, વારવાર પણ
પૂછવામા આવતુ હતુ અને ત પોતોના કુદુમ્બોના પણ મેધિ, પ્રમાણ, આધાર,
આલમ્બન ચક્ષુ, મેધિભૂત, યાવત્ બધા કાર્યોને આગળ વધારનારો હતો (૫)

ટીકાનો અર્થ-મૂળમા ‘રાઈસર’ પછી ‘જાવ’ શબ્દથી ‘રાજા, ઇશ્વર, તલવર,
માડવિક અથવા માડમ્બિક, કૌટુમ્બિક, ઇન્ધ, શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ અને સાર્થવાહ
એટલા શબ્દોનુ અહથ થાય છે માડલિક નરેશને રાજા અને ઐશ્વર્યવાળાઓને
ઈશ્વર કહે છે રાજા સન્તુષ્ટ બને જોને પટવધ આપે છે તે રાજાઓના જેવા
પટવધથી વિભૂષિત લોકો તરવર કહેવાય છે જેની વસ્તી છિન્ન શિન્ન હોય તેને

वन्धपरिभूषितराजकल्पाः, माण्डविका.=छिन्नभिन्नजनाश्रयविशेषो मण्डवस्तत्राधि-
कृता', 'माडम्बिका' इतिञ्जायापक्षे तु ग्रामपञ्चशतीपतय इत्यर्थ', यद्वा सार्द्धको-
शद्वयपरिमितपान्तरैर्विन्ध्य विन्ध्य स्थिताना ग्रामाणामपिपतय, कौटुम्बिका:=
कुटुम्बभरणे तत्परा, यद्वा बहुकुटुम्बप्रतिपालका, इभ्या=इभो हस्ती तत्प्रमाणं
द्रव्यमर्हन्तीति' तथा ते च जघन्यम यमोत्कृष्टभेदास्त्रिप्रकाराम्न्त्र-हस्तिपरिमित-
मणि-मुक्ता प्रवाल सुवर्ण रजतादिद्रव्यराशिस्त्रामिनो जघन्याः, हस्तिपरिमितवज्र-
मणि माणिक्यराशिस्त्रामिनो म यमा', हस्तिपरिमितकेवलवज्रराशिस्त्रामिन उत्कृष्टा

छिन्न-भिन्न हो उसे मण्डव और उसके अधिकारीको माण्डविक कहते
हैं। 'माडम्बिक' की जाया यदि माडम्बिक की जाय तो माडम्बिकका
'पाँच सौ गाँवों का स्वामी, अर्थ होता है। अथवा ढाई-ढाई कोसकी दूरी
पर जो अलग-अलग गाँव बसे हों उनके स्वामी को माडम्बिक कहते
हैं। जो कुटुम्बका पालन-पोषण करते हैं या जिनके द्वारा बहुतसे
कुटुम्बों का पालन होता है उन्हें कौटुम्बिक कहते हैं। इभ का अर्थ है
हाथी, और हाथी के बराबर द्रव्य जिनके पास हो उसे इभ्य कहते हैं।
जघन्य, मध्यम और उत्कृष्ट के भेदसे इभ्य तीन प्रकार के हैं।
जो हाथीके बराबर मणि, मुक्ता, प्रवाल (सुँगा), सोना, चाँदी आदी
द्रव्य-राशिके स्वामी हों वे जघन्य इभ्य हैं। जो हाथी के बराबर हीरा
और माणिक्यकी राशिके स्वामी हों वे मध्यम इभ्य हैं। जो हाथीके
बराबर केवल हीरोंकी राशिके स्वामी हों वे उत्कृष्ट इभ्य हैं। लक्ष्मीकी

મહવ અને તેના અધિકારીને માડવિક કહે છે 'માડમ્બિક'ની છાયા ને 'માડ
મ્બિક' કરવામા આવે તો 'માડમ્બિક'નો અર્થ 'પાંચસો ગામનો ધણી' એવો
અર્થ થાય છે અથવા અઢી-અઢી ગાઉને અંતરે ને જૂદા-જૂદા ગામો વસ્યા
હોય તેના ધણીને માડમ્બિક કહે છે જે કુટુમ્બોનું પાલન-પોષણ કરે છે અથવા
જેની દ્વારા ઘણા કુટુમ્બોનું પાલન થાય છે, તેને કૌટુમ્બિક કહે છે, 'ઇભ' નો
અર્થ 'હાથી' છે, અને હાથીના જેટલું દ્રવ્ય જેની પાસે હોય, તેને ઇભ્ય
કહે છે જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટના ભેદે કરીને ઇભ્ય ત્રણ પ્રકારના છે
હાથીની બગાબર મણિ, મોતી, પરવાળા, સોનુ, ચાંદી આદિ દ્રવ્યના ઢગલાના
જે સ્વામી તેઓ, જઘન્ય ઇભ્ય છે હાથીની બરાબર હીરા અને માણિકના
ઢગલાના જે સ્વામી હોય તેઓ મધ્યમ ઇભ્ય છે હાથીની બરાબર કેવળ
હીરાના ઢગલાના જે સ્વામી હોય તેઓ ઉત્કૃષ્ટ ઇભ્ય છે જેમની ઉપર લક્ષ્મીની

શ્રેષ્ઠિનો = લક્ષ્મીકૃપાકટાક્ષમસ્યક્ષલક્ષ્યમાણ-દ્રવિણલક્ષ-લક્ષણચિન્નલક્ષણહિરણ્યપટ્ટસમ
 લઙ્કૃતમૂર્ધાનો નગરપ્રધાનવ્યવહર્તારઃ, સેનાપતયઃ = ચતુરંગસેનાનાયકાઃ, સાર્થ
 ગાહાઃ = ગણિમ ધરિમ મેય પરિન્હેય રૂપક્રેય વિક્રેયવસ્તુજાતમાદાય લાભેન્છયાદશા
 ન્તરાણિ વ્રજતા સાર્થ ગાહયન્તિ = યોગ-ક્ષેમાભ્યા પરિપાલયન્તીતિ, દીનજનોપકારાય
 મૂલધન દત્ત્વા તાન્ સમર્થ્યન્તીતિ તથા, તત્ર ગણિમમ્ = એક દ્વિ ત્રિ-ચતુરાદિસંખ્યા
 ક્રમેણ ગણયિત્વા યદીયતે, યથા નાલિકેર પૂર્ણીફલ-કદલીફલાદિન્મ્, ધરિમ = તુલા
 સૂત્રેણોક્તોલ્ય યદીયતે, યથા ત્રીદિ યત્ર લગ્ન સિતાદિ, મેય = શરાવ લઘુમાળાદિનો-

જિસ પર પૂરી-પૂરી કૃપા હો ઓર उस कृपाकोरके कारण जिनके
 लाखोंके खजाने हों तथा जिनके सर पर उन्हींको सूचित करने वाला
 चादोका विलक्षण पट्ट शोभायमान हो रहा हो, जो नगर के प्रधान
 व्यापारी हो उन्हें श्रेष्ठी कहते हैं। चतुरंग सेनाके स्वामीको सेनापति
 कहते हैं। जो गणिम, धरिम, मेय और परिन्हेय रूप खरीदने-बेचने
 योग्य वस्तुओं को लेकर नफाके लिए देशान्तर जानेवालेको साथ ले
 जाते हैं, योग (नयी वस्तु की प्राप्ति) और क्षेम (प्राप्त वस्तु की रक्षा
 के द्वारा उनका पालन करते हैं, गरीबोंकी भलाईके लिए उन्हें पूँजी
 देकर व्यापार द्वारा धनवान् बनाते हैं उन्हें सार्थवाह कहते हैं। एक,
 दो, तीन, चार आदि संख्याके हिसाब से जिनका लेन-देन होता है
 उसे गणिम कहते हैं, जैसे-नारियल, सुपारी, केला आदि। तराजू
 पर तोल कर जिसका लेन-देन हो उसे धरिम कहते हैं, जैसे धान,

પૂરેપૂરી કૃપા હોય અને એ કૃપાને કારણે જેમની પાસે લાખોનો ખજાનો હોય,
 તથા જેમને માથે તેનું સૂચન કરનારો ચાદોનો વિલક્ષણ પટ્ટ શોભાયમાન થઈ
 રહ્યો હોય, જે નગરના મુખ્ય વ્યાપારી હોય, તેને શ્રેષ્ઠી કહે છે ચતુરંગ
 સેનાના સ્વામીને સેનાપતિ કહે છે ગણિમ ધરિમ મેય અને પરિન્હેય રૂપ
 ખરીદવા-વેચવા યોગ્ય વસ્તુઓ લઈને નફાને માટે દેશાંતર જનારાઓને જે
 સાથે લઈ જાય છે યોગ (નવી વસ્તુની પ્રાપ્તિ) અને ક્ષેમ (પ્રાપ્ત વસ્તુની
 રક્ષણ) ની દ્વારા તેમનું પાલન કરે છે ગરીબોના ભલા માટે તેમને પૂજી
 આપીને વેપાર દ્વારા ધનવાન બનાવે છે, તેમને સાર્થવાહ કહે છે એક, બે
 ત્રણ, ચાર આદિ સંખ્યાના હિસાબે જેની લેણ-દેણ થાય છે તેને ગણિમ કહે
 છે, જેમકે નાળીએર, સોપારી ઇત્યાદિ વાજવાથી તોલીને જેની લેણ-દેણ
 કરવામાં આવે છે તેને ધરિમ કહે છે, જેમકે ધાન્ય જવ, મીઠું, સાકર ઇત્યાદિ

૧ અલબ્ધસ્ય લાભી યોગ, લબ્ધસ્ય પરિપાલન ક્ષેમ. ।

तोलय यदीयते, यथा दुग्ध धृत तैल प्रभृति, परिच्छेद्य च प्रत्यक्षतो निकषादिपरी-
क्षया यदीयते, यथा मणि मुक्ता प्रवालाऽऽभरणादि । 'सार्धवाहाना'—मित्यत्र
'कृत्याना कर्त्तरि वे' ति कर्त्तरि षष्ठी, अग्रेतन्म्य 'आप्रच्छनीय परिप्रच्छनीयः'
इत्यनीयरप्रत्ययस्य योगात्, ततश्च राजभिरीश्वरैस्तन्त्रवरैर्माण्डविकैः (माण्डविकै)
कोटुम्बिकैरिभ्यैः ऋष्टिभिः सेनापतिभिः सार्धवाहैश्चेत्येव व्याख्यातव्यम् । बहुषु=
प्रचुरेषु, जस्य सर्वैरेव सप्तम्यन्तैः सम्बन्ध । कार्येषु=कर्त्तव्येषु प्रयोजनेष्विति या-
वत्, कारणेषु=कार्यजातसम्पादकहेतुषु । मन्त्रेषु=कर्त्तव्यनिश्चयार्थं गुप्तविचारेषु ।
कुटुम्बेषु=वान्धवेषु । गुह्येषु=लज्जा गोपनीयेषु व्यवहारेषु । रहस्येषु=रहसि=एका-
न्ते भवा रहस्यान्तेषु प्रच्छन्नव्यवहारेष्विति यावत् । निश्चयेषु=पूर्णनिर्णयेषु । व्यव-
हारेषु=व्यवहारप्रणव्येषु यद्वा वान्धवादिसमाचरितलोकविपरीतादिक्रियाप्रायश्चि-
त्तेषु, विषयसप्तम्या 'एतेषु विषये' इत्यर्थः । आ=ईपत् सकृदिति यावत्, प्रच्छनीय

जौ, नमक, शक्कर आदि । सरावा छोटे चर्तन आदिसे नाप कर जिसका
लेन-देन होता है उसे मेय कहते हैं, जैसे दूध घी तैल आदि । सामने
कमौटी आदि पर परीक्षा करके जिसका लेन-देन होता है उसे
परिच्छेद्य कहते हैं, जैसे मणि, मोती, मूंगा गहना आदि ।

आनन्द गाथापति, इन राजा, ईश्वर आदिके द्वारा बहुतसे कार्यों में,
कार्य को सिद्ध करनेके उपायों में, कर्त्तव्यको निश्चित करनेके गुप्त
विचारों में, बाधवों में, लज्जाके कारण गुप्त रखेजानेवाले विषयों में,
एकान्त में होनेवाले कार्यों में, पूर्ण निश्चयों में, व्यवहार के लिए पूछेजाने
योग्य कार्यों में, अथवा वान्धवों द्वारा किये गये लोकाचारसे विपरीत
कार्योंके प्रायश्चित्तों (दंडों) में, अर्थात् उल्लिखित सब मामलों में एकचार

पाली के पवाडु नेवा मापना वासणुथी भापीने नेनी देखु-देखु करवाभा आवे
छे तेने मेय कडे छे, नेमके दूध, घी, तेल वगेरे कुसोटी आदिथी परीक्षा
करीने नेनी देखुदेखे करवाभा आवे छे तेने परिच्छेद्य कडे छे, नेमके मणि,
मोती, परवाजा, धरेणु वगेरे

आनन्द गाथापतिने, ओ राजा, ईश्वर आदि तरक्षुथी धणुा कार्योभा, कार्योने
सिद्ध करवा भाटेना उपायोभा, कर्त्तव्यने निश्चित करवाना गुप्त विचारोभा,
आधवोभा, लज्जाने कारणे गुप्त राखवाभा आवता विषयोभा, ओकातभा करवाभा
आवता कार्योभा, पूर्ण निश्चयोभा, व्यवहारने भाटे पूछवा योग्य कार्योभा, अथवा
आधवो तरक्षुथी करवाभा आवता लोकाचारथी विपरीत कार्योभा प्रायश्चित्तो (दंडो)भा

=પ્રવૃત્તિઃ, પરિ=સર્વતોભાવેન અમરૂદિતિ યાવત્ પ્રચ્છત્રીયઃ=પ્રવૃત્તિ 'હોત્યા'= આસીદિત્યગ્રેતનેન સમ્યન્નઃ । આઠ નતુ કાર્યકારણયોરન્યતરસ્યૈવોપાદાનેનેતરાન્યથા- નુપપચ્યાઽઽધેપાદ્વોધ' મિથ્યેદિતિ 'કાર્યેષુ' 'કારણેષુ' ઇત્યુભયોપાદાનમપિશ્ચિત્કરમિતિ તદત્યન્તમમત્, યત્ કથિત્ કેવલ કાયસમ્યન્ન એવ પ્રશ્ન કરાતિ યથા, મો ! મયા કિં થન્નગ્રણ વિગ્રેય ? કિં રાજાદિસેવા કર્તવ્યા ઉત્ ક્રયવિક્રયાદિવ્ય વહારઃ કર્તવ્ય ? ઇત્યાદિ, કથિચ્ચ કેવલ કારણમગ્રન્ન એવ પ્રશ્ન કરોતિ યથા કિં મો ! મયા કેન વિધિના રાજાદિસેવા કર્તવ્યા ? કેન વા વિધિના ક્રયવિક્રયાદિવ્યવહાર, કર્તવ્ય ? ઇત્યાદીતિ સર્વજનપ્રસિદ્ધમિદમ્ ।

और चार-चार पूछा जा ॥ था-इन सब बातों में राजा आदि समस्त बड़े-बड़े आदमी आनन्दकी सम्मति लेते थे ।

શકા-કાર્ય^૧ ઓર કારણ, ઇન દોનોંમેંસે એકકા ગ્રહણ કરનેસે હી દોનોંકા બોધ હો જાતા હૈ, કયોકિ કારણકે વિના કાર્ય નહીં હોતા ઓર વિના કાર્યકે કારણોંકા અન્વેષણ કરનેકી આવશ્યકતા નહીં હૈ ફિર મૂલ-પાઠ મે 'કાર્યોં મે' 'કારણોં મેં, ઇસ પ્રકાર દોનોંકા પૃથક્-પૃથક્ ગિનાના વૃથા હૈ ।

સમાધાન—યહ કથન બિલકુલ ઠીક નહીં । કયોકિ કોઈ-કોઈ કેવલ કાર્યકે વિષય મે હી પ્રશ્ન કરતા હૈ, જૈસે—'મહાશય ! મુજે કયા ધધા કરના ચાહિણ ! રાજા આદિ કી નૌકરી કરૂં યા લેન-દેન (વ્યાપાર) કરૂં ?' ઇત્યાદિ । કોઈ-કોઈ કેવલ કારણકે વિષયમે હી પૂછના હૈ, જૈસે—'કયોં જી, મેં રાજા આદિ કી સેવા કિસ પ્રકાર કરૂં ? અથવા લેન-દેન કા વ્યવહાર કિસ ઢંગ સે કરૂં' ઇત્યાદિ બાર્તે સસારપ્રસિદ્ધ હે ।

અર્થાત્ એવા બધા પ્રકરણોમા એક વાર તથા વારવાર પૂછવામા આવતુ હતુ. —એ બધી વાતોમા રાજા વગેરે મોટા માણસો પણ આનંદની સમતિ લેતા હતા.

શકા-કાર્ય અને કારણ એ બેઉમાથી એકનુ પ્રહણ કરવાથી જ બેઉનો બોધ થઈ જાય છે, કારણ કે કારણ વિના કાર્ય થતુ નથી, અને કાર્ય વિના કારણનુ શોધન કરવાની જરૂર હોતી નથી તો પછી મૂળ પાઠમા 'કાર્યોમા' 'કારણોમા' એ પ્રમાણે બેઉને જૂદા જૂદા ગણાવવા એ વૃથા છે.

સમાધાન—એ કથન બીલકુલ ખરાબર નથી, કારણ કે કોઈ કેવળ કાર્યની બાબતમા જ પ્રશ્ન કરે છે, જેમકે—મહાશય ! મારે કયો ધધો કરવો જોઈએ ? રાજા વગેરેની નોકરી કર કે લેણદેણ (વેપાર) કર ? વગેરે કોઈ કેવળ કારણની બાબતમા જ પૂછે છે —જેમકે, —'હેમ બાધ ! હુ રાજા આદિની સેવા કેવી રીતે કર ? અથવા લેણદેણનો વ્યવહાર કેવી રીતે કર ?', એ બધી વાતો જગતમા જાણીતી છે.

नन्वेवमपि—“मन्त्रेषु, गुह्येषु, रहस्येषु” इत्येषा त्रयाणामपि विशेषणानामे-
कार्यकत्वात्पृथगुपादानमनुचितमिति चेत्तत्र प्रश्न एवानुचितो विशेषणानामेषा मिथो
भिन्नार्थकत्वात्तथाहि—देशहितचिन्तार्थं राज्यादिहितचिन्तार्थं वैकान्तविचारो
मन्त्रः, परस्त्रीगमनादिरूपनिकृष्टगृहच्छिद्रप्रतीकारचिन्तनार्थमेकान्तविचारो गुह्यम्,
भ्रूणहत्यादिरूपनिकृष्टतमगृहच्छिद्रप्रतीकारचिन्तनार्थमेकान्तविचारो रहस्यमिति
तेजस्तिमिरद्भगन-पातालवच्चैषामत्यन्तमन्तरमस्तीति। इह सर्वे चकाराः समुच्चयार्थाः।

शङ्का—अच्छा, मान लिया' कार्य-कारण के विषयमे अलग-
अलग प्रश्न हो सकते हैं, पर 'मन्त्रोंमें, गुह्योंमें, रहस्योंमें,' इन तीन
विशेषणोंको ग्रहण करना तो अनुचित ही है, क्योंकि इनका एक ही
अर्थ है।

समाधान — भाई ! तीनों विशेषणों का अर्थ जुदा-जुदा है, इसलिए
तुम्हारा प्रश्न ही अनुचित है, तीनोंका अलग-अलग करना अनुचित
नहीं है। देखो—देश अथवा राज्यका हित सोचनेके लिए एकान्तमें
जो विचार किया जाता है उसे मन्त्र कहते हैं। परस्त्रीगमन आदि घर
के कलकाको दूर करनेके लिए एकान्त में किये जाने वाले विचार को
गुह्य कहते हैं, भ्रूणहत्या आदि घरके कलकों को दूर करनेके लिए
एकान्तमें किये जाने वाले परामर्शको रहस्य कहते हैं। इस प्रकार
तीनों विशेषणों में प्रकाश अन्धकार अथवा आकाश-पाताल जितना
महान् अन्तर है। मूल-पाठमें जितने 'च' हैं वे सब समुच्चयके बोधक हैं।

शङ्का—भाई, माना ऐसे के कार्य-कारणकी जाणनामा नूँ। नूँ। प्रश्नो
थई शङ्के छे, परन्तु 'मन्त्रोंमा गुह्योंमा, रहस्योंमा,' ओ त्रय विशेषणोंने
अदृष्ट करवा ओ तो अनुचित न छे, कारण ते तेनो अर्थ ओक न थाय छे

समाधान—भाई ! ओ त्रय विशेषणोंने अर्थ नूँ। नूँ। छे, तेथी
तमाई प्रश्न न अनुचित छे त्रयोंने नूँ। नूँ। कहेवा अनुचित नहीं बुझो,
देश अथवा राज्यनु हित विचिन्वाने माटे ओकातमा ओ विचार करवामा आवे
छे, तेन मन्त्र कहे छे परस्त्रीगमन आदि घरना कलको दूर कन्वाने माटे
ओकातमा करवामा आवता विचारने गुह्य कहे छे भ्रूणहत्या आदि घरना
कलकोने दूर करवाने माटे ओकातमा करवामा आवता परामर्शने रहस्य कहे
छे ओ प्रमाणे त्रय विशेषणोंमा प्रकाश अन्धकार अथवा आकाश-पाताल
जटिल महान् अन्तर छे भूण पाठमा जेटला 'च' ते छे अर्था समुच्चयना
बोधक छे

प्रोक्तविशेषणविशिष्टतया सर्वेषा महामान्यत्वं परमविश्वासभूमित्वं विशालबुद्धिशालित्वं यथोचितसम्मतिप्रदत्वं चास्य व्यक्तीकृतमिति विभाषयन्तु विद्वांसः ।

स्वस्यापि=स्वकीयस्यापि चो=विषयान्तरपरिग्रहेः । खलु=निश्चयेन, कुटुम्बस्य =परिवारजनस्य, मेधिः=प्रीति यत्र गोधुमादिमर्दनार्थं खले निखाय स्थापितो दार्वादिमय पशुपन्थनस्तम्भो यत्र पङ्क्तिशो वद्धा वलीवर्दादयो प्रीत्यादिमर्दनाय परितो भ्राम्यन्ति तत्सादृश्यादयमपि मेधिः, अर्थादेतदलम्प्येनैव सर्वस्यापि कुटुम्बस्या वस्थानमिति । कुटुम्बस्यापीत्यत्रापिशब्दबलान्न केवलं स्वकुटुम्बस्यैवापि तु सर्वस्यापि

इन सब विशेषणोंसे सूत्रकारने यह प्रकट किया है कि आनन्द गाथापतिको सभी लोग मानते थे, वह अत्यन्त विश्वास-पात्र था, विशाल बुद्धिशाली था और सबको उचित सम्मति देता था ।

धान, जो, गेहू आदि की दाय करने (लाटा-दाने-निकालने) के लिए गढ़ा खोद कर एक लकड़ी आदिका स्तम्भ गाड़ा जाता है । उसके चारों ओर एक पक्तिमें लाम्को कुचलनेके लिए बैल आदि घूमते हैं उस स्तम्भको मेधि-मेढी-कहते हैं । बैल आदि उस समय उसीपर निर्भर रहते हैं । यदि वह स्तम्भ न हो तो कोई बैल कहीं चला जाय कोई कहीं-सब व्यवस्था भग हो जाय । गाथापति आनन्द अपने कुटुम्बकी मेधि-मेढीके समान थे, अर्थात् कुटुम्ब उन्हीं के सहारे था—वे ही उसके व्यवस्थापक थे । मूल-पाठमें 'वि' (अपि) शब्द है, उसका तात्पर्य यह है कि वे केवल कुटुम्बके ही आश्रय न थे वरन्

એ બધા વિશેષણો વડે સૂત્રકારે એમ પ્રકટ કર્યું છે કે આનંદ ગાથા પતિને બધા હોડે માનતા હતા, તે અત્યંત વિશ્વાસપાત્ર હતો, વિશાળ બુદ્ધિથી યુક્ત હતો અને બધાને વાજબી જ મલાહ-સમતિ આપતો હતો.

ધાન્ય, જવ, ઘઉં વગેરેને કણસલામથી છૂટા કરવાને એક ખાડો ખોદી તેમાં એક લાકડાનો ખાલો ખોડવામાં આવે છે અને પછી તેની ચારે બાજુએ એક સાથે કણસલાને કચરવા માટે બળદ વગેરે ફર્યા કરે છે, એ ખાલાને મેધિ કહે છે બળદ વગેરે એ વખતે એ ખાલાને આધારે જ ફર્યા કરે છે જો એ ખાલો ન હોય તો એક બળદ એક બાજુએ ચાલ્યો જાય અને બીજો બીજી બાજુએ ફરે, એ રીતે વ્યવસ્થાભગ થઈ જાય ગાથાપતિ આનંદ પોતાના કુટુમ્બની મેધિ મધ્યસ્થ સ્થલ જેવો હતો, અર્થાત્ કુટુમ્બ એને આધારે હતું, તેજ કુટુમ્બનો વ્યવસ્થાપક હતો મૂળ પાઠમાં વિ (અપિ) શબ્દ છે, તેનું

१ प्राकृतके समान हिन्दीमें भी मेधिका अर्थ मेढी है ।

जनस्येत्यत्रेयमेवमग्रेऽपि । प्रमाणम्=प्रत्यक्षादिप्रमाणवद्देयोपादेयप्रवृत्तिनिवृत्तिरूप-
तया सगयराहित्येन पदार्थमार्गपरिच्छेद (प्रत्याय)कः । आधारः=आ गारवत्सर्व-
पामाश्रयभूत । आलम्बन=रज्जुस्तम्भादिवद्विपदावटपतजनोद्धारकतयाऽवलम्बनम् ।
ननु कोऽनयोर्भेद ? इति चेत्, यमधिष्ठाय जन उन्नतिं गच्छति स्वरूपावस्थो वा
वर्तते स आधारः, यदवलम्बनेन च विपदो निनिवर्तते तदालम्बनमिति भेदः शृदाणा।

समस्त लोगोंके भी आधार थे, जैसाकि ऊपर बताया जा चुका है ।
आगे जहाँ-जहाँ 'वि' (अपि-भी) आया है वहाँ सर्वत्र यही तात्पर्य
समझना चाहिए ।

आनन्द गाथापति अपने कुटुम्बके भी प्रमाण थे । अर्थात् जैसे
प्रत्यक्ष अनुमान आदि प्रमाण सदेह आदिको दूर करके हेय (त्यागने
योग्य) पदार्थों से निवृत्ति और उपादेय (ग्रहण करने योग्य) पदार्थों में
प्रवृत्ति कगते हुए पदार्थोंको जनाते हैं, उसी प्रकार आनन्द भी अपने
कुटुम्बियोंको बताते थे कि अमुक कार्य करने योग्य है, अमुक कार्य
करने योग्य नहीं है, यह पदार्थ ग्राह्य है, यह अग्राह्य है ।

आनन्द अपने कुटुम्बके भी आधार (आश्रय)थे, तथा आलम्बन थे, अर्थात्
विपत्तिमें पड़ने वाले मनुष्यको रस्सी या स्तम्भ के समान सहारे थे ।

शका—आधार और आलम्बन में क्या अन्तर है ?

समाधान—जिस आश्रयके कारण मनुष्य उन्नति करता है या

तात्पर्य એ છે કે તે કેવળ કુટુંબના જ આધારરૂપ નહોતો, પરંતુ બધા લોકોના
પણ આશ્રરૂપ હતો, કે જેમ ઉપર દર્શાવવામાં આવેલ છે આગળ પણ ત્યાં
જ્યાં વિ (અપી પણ) આવ્યો છે, ત્યાં ત્યાં બધે એજ તાત્પર્ય સમજવાનું છે

આનંદ ગાથાપતિ પોતાના કુટુંબના પણ પ્રમાણ રૂપ હતો, અર્થાત્ જેમ
પ્રત્યક્ષ અનુમાન આદિ પ્રમાણ સદેહ આદિને દૂર કરીને હેય (ત્યજવાયોગ્ય)
પદાર્થોથી નિવૃત્તિ અને ઉપાદેય (ગ્રહણ કરવાયોગ્ય) પદાર્થોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવતા
તે પદાર્થોને દર્શાવે છે, તેમ આનંદ પણ પોતાના કુટુંબીઓને બતાવતો
હતો કે—અમુક કાર્ય કરવું યોગ્ય છે, અમુક કાર્ય કરવું યોગ્ય નથી, અમુક
પદાર્થ ગ્રાહ્ય છે અમુક પદાર્થ અગ્રાહ્ય છે, ઇત્યાદિ

આનંદ પોતાના કુટુંબનો પણ આધાર (આશ્રય) હતો, તથા આલંબન
હતો, અર્થાત્ વિપત્તિમાં પડેલા મનુષ્યને દોરડું અથવા ધામલાના જેવા આધાર
રૂપ હતો

શકા—આધાર અને આલંબનમાં શું અંતર છે

સમાધાન—જે આશ્રયને કાળે મનુષ્ય ઉન્નતિ કરે છે, અથવા જેવો ને તેવો

ચષ્ટે=પશ્યત્યનેનેતિ ચક્ષુઃ=નેત્ર તદ્વત્સર્વેષા સકાર્થપ્રદર્શકઃ યદુક્તમ્ “મેધિઃ પ્રમાણ, માયારઃ, આલમ્બન, ચક્ષુ” રિતિ, તદેવ સ્પષ્ટપ્રતિપત્તયે ઓષમ્યવાચિ ભૂત શબ્દસમ્મેલનેન પુનરાવર્તયતિ ‘મેધીભૂતઃ’ इत्यादि, यावदिति यावन्-उद्धेन “प्रमाण भूए आधारभूए आलम्बणभूए चक्षुभूए” इत्येषा सग्रहो यो यस्तत्र-‘प्रमाणभूतः, आधारभूतः, आलम्बनभूतः, चक्षुर्भूतः’ इति च-उाया, पौनरुक्त्यवारणं तु मेधिरर्था न्मेधीभूतो मेधिसदृश इति यावत्, प्रमाणमर्थात् प्रमाणभूतः प्रमाणसदृश इति यावत्, आधारोऽर्थादाधारभूत आधारतुल्य इति यावत्, आलम्बनमर्थात् आलम्बनभूत आलम्बनसदृश इति यावत्, चक्षुरर्थाच्चक्षुभूतः-चक्षुःसदृश इति यावदिति चे रीत्या समन्वयाद्भवतीति सूक्ष्मचक्षुषाऽपेक्षणीयम्। च=किञ्च सर्वकार्यप्रदर्शकः=सर्वेषां कार्याणां सम्पादकोऽपि, आसीत्=अभूत् ॥५॥

જૈસા કા તૈસા-જહા કા તહા-વના રહતા હૈ ઉસે આધાર કહતે હૈ, ઔર जिस निमित्त से मनुष्य विपत्ति से बचता है उसे आलम्बन कहते हैं। यह इन दोनोंमें अन्तर है।

આનન્દ અપને કુદુમ્બ કે ચક્ષુ થે, અર્થાત્ જૈસે ચક્ષુ માર્ગકો પ્રકાશિત કરતા હૈ વૈસે હી આનન્દ, કુદુમ્બિયોકે બી મમસ્ત અર્થો કે પ્રદર્શક (સન્માર્ગદર્શક) થે।

દસરી વાર મેધીભૂત આદિ વિશેષણ સ્પષ્ટ બોધ કે લિષ્ટ દિષ્ટ હૈ। ‘જાવ’ શબ્દસે પ્રમાણભૂત, આધારભૂત, આલમ્બનભૂત, ચક્ષુભૂત, इनका सग्रह होता है। यहां स्पष्टता के लिए ‘भूत’ शब्द अधिक दिया है। इनका तात्पर्य यह है कि आनन्द मेढी अर्थात् मेढीके सदृश थे, प्रमाण अर्थात् प्रमाणके सदृश थे, आधार अर्थात् आधारके सदृश थे,

उे न्या न त्या णनी रहे छे तेने आधार अन ने निमित्तथी मनुष्य विपत्तिभाभी भये छे तेने आलम्बन उडे छे ओ ओउमा आलु अतर छे

આનન્દ પેતાના કુદુમ્બના ચક્ષુરૂપ હોતો, અર્થાત્ જેમ ચક્ષુ માર્ગને પ્રકાશિત કરે છે તેમ આનન્દ સ્વકુદુબીઓના પણ બધા અર્થોનો પ્રકાશક (સન્માર્ગદર્શક) હોતો

બીજી વાર મેધીભૂત આદિ વિશેષણ સ્પષ્ટ બોધને માટે આપેલા છે ‘જાવ’ શબ્દથી પ્રમાણભૂત આધારભૂત, આલમ્બનભૂત, ચક્ષુભૂત, એ બધાનો સગ્રહ થાય છે અહીં સ્પષ્ટતાને માટે ‘ભૂત’ શબ્દ વધારે આપ્યો છે એનું તાત્પર્ય એ છે કે આનન્દ મેધિ અર્થાત્ મેધિની સમાન હોતો પ્રમાણ અર્થાત્ પ્રમાણની સમાન હોતો, આધાર

मूलम्—तस्स ण आणंदस्स गाहावडस्स सिवानदा नाम भारिया
होत्था, अहीण—जाव—सुरुवा । आणंदस्स गाहावडस्स इट्ठा, आण-
देणं गाहावडणा सद्धि, अणुरत्ता अविरत्ता इट्ठा सदा जाव पचविहे
माणुस्सए कामभोए पच्चणुवभवमाणी विहरइ ॥ ६ ॥

छाया—तस्य खलु आनन्दस्य गाथापतेः शिवानन्दा नाम भार्याऽसीत् ।
अहीन यावत् सुरुषा, आनन्दस्य गाथापतेरिष्टा, आनन्देन गाथापतिना सार्द्धमनु-
रक्ता, अविरक्ता, इष्टा, शब्द यावत्पञ्चविधान् मानुष्यान् कामभोगान् प्रत्यनुभव
न्ती विहरति ॥६॥

टीका—‘तस्ये’ति, तस्येत्यादि गाथापतेरित्यन्ता व्याख्यातपूर्वाः, ‘शिवे’ति
शान्तस्वभावतयाऽऽनन्दस्वभावतया च शिवानन्देत्यन्तर्यसंज्ञावतीत्यभिप्रायः,

आलम्बन अर्थात् आलम्बनके सदृश थे और चक्षु अर्थात् चक्षुके सदृश
थे । आनन्द समस्त कार्यों के सम्पादन करनेवाले भी थे ॥५॥

मूलका अर्थ—‘तस्स ण’ इत्यादि ॥६॥

पूर्वोक्त आनन्द गाथापति की शिवानन्दा नामकी पत्नी थी । वह
अहीन यावत् सुन्दरी थी । आनन्द गाथापतिको वह इष्ट (प्रिय) थी
और वह आनन्द गाथापतिमे अनुरक्त थी, तथा आनन्द के मनोनुकूल
व्यवहार करनेवाली थी । शब्द यावत् पाच प्रकारके मनुष्य-सम्बन्धी
कामभोगोंको भोगती हुई (विचरती रहती) थी ॥६॥

टीकाका अर्थ—

आनन्द गाथापति की शिवानन्दा पत्नी थी । वह शांत स्वभाववाली

अर्थात् आधारनी समान હતો, આલબન અર્થાત્ આલબનની સમાન હતો અને
ચક્ષુ અર્થાત્ ચક્ષુની સમાન હતો આનંદ બધા કાર્યોનું સંપાદન કરનારો પણ હતો (૫)

મૂળનો અર્થ—‘તસ્સ ણ’ ઇત્યાદિ (૬)

પૂર્વોક્ત આનંદ ગાથાપતિના શિવાનંદા નામની પત્ની હતી તે અહીંન
યાવત્ સુન્દરી હતી આનંદ ગાથાપતિને તે પ્રિય હતી અને તે આનંદ ગાથા-
પતિમા અનુરક્ત હતી અને પતિને મનોનુકૂલ વ્યવહાર કરનારી હતી શબ્દ-યાવત્
પાચ પ્રકારના મનુષ્ય સંબંધી કામભોગોને ભોગવતી તે વિચરતી હતી (૬)

ટીકાનો અર્થ

આનંદ ગાથાપતિની શિવાનંદા પત્ની હતી તે શાંતસ્વભાવવાળી અને

- માર્યા=મરણીયા સ્ત્રીતિ યાસ્ત્, 'અહીન યાત્ર'દિતિ, અત્ર યાત્રન્ઠઞ્ઞવલેન 'અહીન પર્ચિદિયસરીરા લક્ષ્ણવજનગુણોવવેયા માણુમ્માણપ્પમાણપહિપુણ્ણસુજાયસઙ્ગ સુન્દરગા સસિસોમાકારા કતા પિયદસણા સુરુવા' इत्येव विशेषणानामन्यत्रोक्ताना समन्वयो नोद्धव्यस्तत्र—અહીનપજ્જેન્દ્રિયશરીરા લક્ષણાઞ્ઞજ્ઞનગુણોપપેતા માનોન્માન પમાણપરિપૂર્ણસુજાતસર્વાઙ્ગસુન્દરાઙ્ગા શશિસોમ્યાકારા કાન્તા પિયદર્શના સુરુપા' इति च्छाया । अथैतानि विशेषणानि प्रतिपद व्याचक्ष्महे—अहीनानि=लक्षण-स्वरूपाभ्या परिपूर्णानि पञ्च इन्द्रियाणि यस्मिंस्तादृश शरीर यस्या सा अहीनपञ्चेन्द्रियशरीरा स्वस्त्रविषयग्रहणसम र्पपूर्णारचक्षुरादीन्द्रियविशिष्टेत्यर्थः, 'लक्षणे'—ति लक्ष्यन्ते =चिह्नयन्ते यैस्तानि लक्षणानि=स्त्रीचिह्नानि हस्तस्थवित्या धन जीवित रेखाख्याणि

और आनन्द स्वभाववाली थी, इसलिय चह 'यथानाम-तथागुणवाली' थी। 'अहीन' के आगे जो 'जात' शब्द है उससे इतना संग्रह किया है—“अहीनपर्चिदियसरीरा लक्ष्णवजजणगुणोववेया, माणुम्माण-प्पमाणपडिपुण्णसुजायसङ्गसुदरगा, ससिसोमाकारा, कता, पिघ दसणा, सुरुवा ।’ ये विशेषण अन्यत्र कहे गये हैं, अत एव इन्हींका यहा संग्रह है, इनका अर्थ—

अहीनपर्चिदियसरीरा—लक्षण और स्वरूप से परिपूर्ण (पूरी) पांच इन्द्रिया सहित शरीरवाली थी अर्थात् जिसकी चक्षु आदि पाँचों इन्द्रिया अपना अपना विषय ग्रहण करनेमें पूर्ण सावधान तथा यथायोग्य आकारवाली थी ।

लक्ष्णवजजणगुणोववेया—जिनके द्वारा पहिचान होती है उन्हें लक्षण (चिह्न) कहते हैं, अथवा हाथ आदि में बनी हुई विद्या, तथा धन, जीवन आदिकी रेखाओंको लक्षण कहते हैं । जिनके द्वारा अभिव्यक्ति

આનન્દ સ્વભાવવાળી હતી, તેથી તે 'યથાનામ-તથાગુણ' હતી 'અહીન' પછી જે 'જાત' યાત્ર શબ્દ છે તેથી આનન્દા રાખેલો સંગ્રહ કર્યો છે — અહીનપર્ચિદિયસરીરા વજજણવજજણગુણોવવેયા માણુમ્માણપમાણપહિપુણ્ણસુજાયસઙ્ગસુદરગા, સસિસોમાકારા કતા પિયદસણા સુરુવા એ વિશેષણો અન્યત્ર કહેલા છે તેથી તેનો જ અહીં સંગ્રહ છે અર્થ —

અહીનપર્ચિદિયસરીરા—લક્ષણ અને સ્વરૂપથી પરિપૂર્ણ પાંચ ઇન્દ્રિયો સહિત શરીરવાળી હતી અર્થાત્ જેની આખો વગેરે પાંચે ઇન્દ્રિયો પોતપોતાનો વિષય ગ્રહણ કરવામાં પૂર્ણ સાધન તથા યથાયોગ્ય આકારવાળી હતી

લક્ષ્ણવજજણગુણોવવેયા—જેની દ્વારા પિછાણ થાય છે તેને લક્ષણ (ચિહ્ન) કહે છે, અથવા હાથ વગેરેમાંની વિદ્યા ધન જીવન આદિની રેખાઓને લક્ષણ

वा, व्यज्यन्ते यैस्तानि व्यञ्जनानि=तिलकालकादीनि, गुणा-सौशील्य पातिव्रत्या-
दयो,-यद्वा पूर्वोक्तप्रकारैर्लक्षणैर्व्यज्येन्ते इति लक्षणव्यञ्जनास्ते च ते गुणाः, अथवा
प्रोक्तस्वरूपाणां लक्षणव्यञ्जनानां ये गुणास्तैः, उपपेता=समन्विता, अत्र 'उप' 'अप'
इत्युपसर्गयोः शक्यत्वादित्वात्पररूपम् । हस्तस्थप्रधानरेखां लक्षणानि यथा—

“जस्त हवड बहुरेहो, हत्थो अहवा रहियसयलरेहो । सो अप्पाऊ अहणो,
तहा दुही लक्खणन्नु णिन्टो ॥१॥ एगेगुलिमज्जे, होई पणवीस वच्छर आऊ ।
जाणह जीवियरेह, जा य कणिट्ठगुलीमूला ॥२॥ करहाओ धणरेहा, अणिवत्ता
तहेव पिउरेहा । एया सव्वा पुण्णा, हवति चे आउ गोत्त वण लाहो ॥३॥ इति ।

एतच्छाया च—“यस्य भवति बहुरेखा, हस्तोऽथवा रहित सकलरेखः ।
सोऽल्पायुरधनस्तथा दुःखी लक्षणनिर्दिष्टः ॥१॥

(प्रकटपन) होती है उन तिल और मस आदिको व्यञ्जन कहते हैं ।
सुशीलता पतिव्रता आदि गुण हैं । इन तीनोंसे जो स्त्री युक्त हो उसे
'लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता' कहते हैं । या लक्षणोंके द्वारा व्यक्त होनेवाले
गुणोंको लक्षणव्यञ्जनगुण कहते हैं, और इनसे युक्त स्त्री को 'लक्षण-
व्यञ्जनगुणोपपेता' कहते हैं । अथवा पूर्वोक्त लक्षणों और व्यञ्जनोंके
गुणोंको लक्षणव्यञ्जनगुण कहते हैं, और इनसे युक्त स्त्री को
'लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता' कहते हैं ।

हाथ की प्रधान-प्रधान रेखाओं के लक्षण इस प्रकार है—

जिसके हाथ में बहुत रेखाएँ हों या बिल्कुल रेखाएँ न हों वह
अल्प आयुवाला, निर्धन और दुःखी होता है, ऐसा लक्षणके जानने
वालोंने कहा है ॥१॥

કહે છે જેની દ્વારા અભિવ્યક્તિ (પ્રકટતા) થાય છે તે તલ અને મસા આદિને
વ્યજન કહે છે સુશીલતા, પાતિવ્રત્ય આદિ ગુણો છે એ ત્રણેથી યુક્ત જે
સ્ત્રી હોય તેને 'લક્ષણવ્યજનગુણોપપેતા' કહે છે અથવા લક્ષણોદ્વારા વ્યક્ત થનારા
ગુણોને લક્ષણ-વ્યજન-ગુણ કહે છે, અને તેથી યુક્ત સ્ત્રીને લક્ષણવ્યજનગુણો-
પપેતા' કહે છે અથવા પૂર્વાક્ત લક્ષણો અને વ્યજનોના ગુણોને લક્ષણવ્યજનગુણ
કહે છે અને તેથી યુક્ત સ્ત્રીને 'લક્ષણવ્યજનગુણોપપેતા' કહે છે

હાથની મુખ્ય મુખ્ય રેખાઓના લક્ષણ આ પ્રમાણે છે —

“જેના હાથણા ઘણી રેખાઓ હોય થા બીલકુલ રેખાઓ ન હોય તે
અલ્પઆયુવાળો, નિર્ધન અને દુઃખી થાય છે એમ લક્ષણના જાણનારા વિદ્વાનોએ કહ્યું છે

एकैकाङ्गुलीमन्थे, भगति पञ्चविंशतिवत्सरमायुः । जानीत जीवितरेखा, या च कनिष्ठाङ्गुलीमूलात् ॥२॥ करभादनरेखा, मणिवन्धा, तथैव पितृरेखा । एताः सर्वाः पूर्णा भवन्ति चेदायुर्गोत्र धनलाभः ॥३॥ इति ।

‘माने’-તિ, મીયતે-પરિચ્છિદ્યતે પદાર્થોઽનેનેતિ માન, તુલાઢૂલી પ્રસ્થાદિના તોલન, યદ્વા-જલાદિપરિપૂર્ણકુણ્ડાદિપ્રવિષ્ટે પુરુષાદો યદા દ્રોણપરિમિત જલાદિ નિરસ્સરતિ તદા સ પુરુષાદિર્માનિયાનુચ્યત તદેવ, ઉન્માનમ્=ઝર્ન માન, યદ્વા અર્ધ

જો રેખા કનિષ્ઠ અંગુલીકે મૂળસે નિકલી છે વહ જીવન (આયુ) કી રેખા છે । એક-ઁક અંગુલી મે પચીસ-પચીસ વર્ષ કી આયુ હાતી છે—અર્થાત્ યદિ આયુકી રેખા ઁક અંગુલી તક છે તો પચીસ વર્ષકી આયુ, દો અંગુલિયો તક હો તો પચાસ વર્ષકી આયુ, ડસી હિસાબ સે આગે સમજના ચાહિળ ॥૨॥

ધન કી રેખા કરમ (ગુદે) સે નિકલતી છે, ઔર મણિવન્ધસે પિતૃરેખા ફૂટતી છે । યદિ યે સબ રેખાઁ પૂર્ણ હો તો આયુ, ગોત્ર ઔર ધન કા લાભ હોતા છે ૩॥૩”

માણુમ્માણપમાણપહિપુણ્ણસુજાયસન્વગસુદરગા—જિસકે દ્વારા પદાર્થ માપા જાય ઉસે માન કહતે હૈં અર્થાત્ તરાજૂ, ડગલી, સેર, ડટાક આદિકે દ્વારા તોલના । અથવા કોઈ પુરુષ આદિ જલસે લવાલવ મરે હુણ કુહ આદિમે ઘુસે ઔર ઉસકે ઘુસનેસે યદિ ઁક દ્રોણ (પરિમાણ વિશેષ) જલ બાહર નિકલે તો ઉસ પુરુષ આદિકો માનવાન્ (માનસે યુક્ત) કહતે

(૧) જો રેખા ટચલી આગળીના મૂળથી નીકળે છે તે આયુષ્યની રેખા છે એક-એક આગળીમા ૨૫-૨૫ વર્ષનું આયુષ્ય હોય છે, અર્થાત્ જો આયુષરેખા એક આગળી સુધી હોય છે તો પચીસ વર્ષનું આયુષ્ય, જો આગળી સુધી હોય તો પચાસ વર્ષનું આયુષ્ય એ હિસાબે આગળ સમજી લેવું (૨) ધનની રેખા ૧ કરલથી નીકળે છે અને મણિબધમાંથી પિતૃરેખા ફૂટે છે જો એ બધી રેખાઓ પૂર્ણ હોય તો આયુષ્ય, ગોત્ર અને ધનનો લાભ થાય છે (૩)”

માણુમ્માણપમાણપહિપુણ્ણસુજાયસન્વગસુદરગા—જેની દ્વારા ડોઠ પદાર્થને માપવામા આવે તેને માન કહે છે, અર્થાત્-તરાજુ, આગળી, સેર, નવટાક, આદિ દ્વારા તોલવું, અથવા ડોઠ પુરુષ આદિ જળથી ભરપૂર ભરેલા કુહ આદિમા પેસે અને તેના પેસવાથી જો એક દ્રોણ (પરિમાણવિશેષ) જળ બહાર નીકળો જાય તો એ પુરુષ આદિને માનવાન્ (માનથી યુક્ત) કહે છે

૧. મણિ વધસે લેવર કનિષ્ઠિકા પર્યંત હાથકે બાહ્ય ભાગકો ‘કરમ’ કહતે હૈં ॥

૧ મણિબધથી લઈને ટચલી આગળી સુધીના હાથના બહારના ભાગને કરમ કહે છે

મારૂપઃ પરિમાણવિશેષ', પ્રમાણ=સર્વતો માન, યદ્વા નિજાઙ્ગુલીભિરષ્ટોત્તરશતાઙ્ગુલિ-
પરિમિતોન્નગાય', રૂઢ્ય ચ-માન ચોન્માન ચ પ્રમાણ ચેત્યેષાં દ્વન્દ્વે માનોન્માનપ્રમા-
ણાનિ, તૈઃ પ્રતિપૂર્ણાનિ=સમ્પન્નાનિ અત એવ સુજાતાનિ=યયોચિતાવયવસન્નિવેશવ-
ન્તિ, સર્વાણિ=સમ્પન્નાનિ અઙ્ગાનિ=અજ્યતે-વ્યજ્યતે પ્રાણી યૈસ્તાનિ મમ્તકાદારમ્ભ્ય
ચરણાન્તાનિ યસ્મિન્મત્, અત એવ સુન્દરમદ્ર વપુર્યસ્યા સા તથોક્તા, 'શશી તિ
શશો વિદ્યતે લક્ષ્મતયાઽસ્યેતિ શશી==ચન્દ્રસ્તદ્વત્=સૌમ્યો=રમણીય આકાર=સ્વ-
રૂપ યસ્યા સા, માન્તા=કમનીયા, 'પ્રિયે'-તિ પ્રિય=દર્શકજનમનોહારક દર્શ-

હૈં । માન શબ્દસે યદ્વા ડસીકા ગ્રહણ કરના ચાહિળ । માનસે અધિકકો,
અથવા અર્ધ ભાર (એક પરિમાણ) કો ઉન્માન કહતે હૈં । સર્વતોમાનકો
અથવા અપની લગલીસે એકમૌ આઠ લગલી ઉચાઈકો પ્રમાણ કહતે
હૈં । ઇન માન, ઉન્માન ઓર પ્રમાણસે યુક્ત હોનેકે કારણ યથાયોગ્ય
અવયવોંકી રચનાવાલા સમસ્ત અગ સુન્દર કહલાતા હૈં । ણેસા
સુન્દર શરીર જિસ સ્ત્રી કા હો ઉસે 'મનોન્માનપ્રમાણપ્રતિપૂર્ણ-
સુજાતસર્વાગસુન્દરા' કહતે હૈં । જિસકે દ્વારા પ્રાણી વ્યક્ત હોતા હૈં—
કિસી શકલ (આકૃતિ) કે રૂપ મે દિગ્વાઈ દેતા હૈં ઉસે—અર્થાત્ પૈરોંસે
લેકર મમ્તક તકકે અવયવોં કો અગ (શરીર) કહતે હૈં ।

મમિસોમાકારા—શશ (ચંદ્રગોશ) જિમકા ચિન્હ હો ઉસે શશી
(ચન્દ્રમા) કહતે હૈં । ચન્દ્રમાકે સમાન રમણીય જિસ સ્ત્રી કા સ્વરૂપ
હો ઉસે 'શશિસૌમ્યાકારા' કહતે હૈં ।

કતા—જો કમનીય (સુન્દરી) હો ઉસ સ્ત્રી કો 'કાતા' કહતેહૈં ।

માન શબ્દથી અહીં એ અર્થ ગ્રહણ કરવાનો છે માનથી અધિક હોય તેને
અથવા અર્ધભાર (એક પરિમાણ)ને ઉન્માન કહે છે સર્વતોમાનને અથવા
પોતાની આગળા ૧૦૮ આગળી ઉચાઈને પ્રમાણ કહે છે એ માન, ઉન્માન,
અને પ્રમાણથી યુક્ત હોવાને કારણે યથાયોગ્ય અવયવોની રચનાવાળું આયુ
અગ સુદૃઢ કહેવાય છે એવું સુદૃઢ શરીર જે સ્ત્રીનું હોય તેને 'માનોન્માન
પ્રમાણપ્રતિપૂર્ણસુજાતસર્વાગસુન્દરા' કહે છે જેની દ્વારા પ્રાણી વ્યક્ત થતો હોય-
કેડા આકૃતિના રૂપમાં દેખાતો હોય તેને—અર્થાત્ પગથી માંડીને મમ્તક સુધીના
અવયવોને અગ (શરીર) કહે છે

સસિસોમાકારા શશ (ચંદ્ર) જેનું ચિન્હ હોય તેને શશી (ચન્દ્રમા) કહે
છે ચન્દ્રમાના જેવું રમણીય જે સ્ત્રીનું સ્વરૂપ હોય તેને શશિસૌમ્યાકારા કહે છે
કતા જે કમનીય (સુન્દરી) હોય તે સ્ત્રીને કાતા કહે છે

एकैकाङ्गलीमध्ये, भवति पञ्चविंशतिवत्सरमायुः । जानीत जीवितरेखा, या च कनिष्ठाङ्गलीमूलात् ॥२॥ करभाट्टनरेखा, मणिवन्धा, तथैव पितृरेखा । एताः सर्वाः पूर्णा भवन्ति चेदायुर्गोत्र धनलाभः ॥३॥ इति ।

‘माने’-ति, मीयते-परिच्छिद्यते पदार्थोऽनेनेति मान, तुलाङ्गली प्रस्थादिना तोलन, यद्वा-जलादिपरिपूर्णकुण्डादिप्रविष्टे पुरुषादौ यदा द्रोणपरिमित जलादि निरस्सरति तदा स पुरुषादिर्मानयानुन्यत तदेव, उन्मानम्=ऊर्ध्वमान, यद्वा अर्द्ध

જો રેખા કનિષ્ઠ અંગુલીકે મૂલસે નિકલી છે વહ જીવન (આયુ) કી રેખા છે । એક-એક અંગુલી મેં પચીસ-પચીસ વર્ષ કી આયુ હોતી છે—અર્થાત્ જો આયુકી રેખા એક અંગુલી તક છે તો પચીસ વર્ષકી આયુ, દો અંગુલિયાં તક હો તો પચાસ વર્ષકી આયુ, ઇસી હિસાબ સે આગે સમજના ચાહિય ॥૨॥

ધન કી રેખા કરમ (ગુદે) સે નિકલતી છે, ઓર મણિવન્ધસે પિતૃરેખા ફટતી છે । જો યે સબ રેખાઈ પૂર્ણ હોં તો આયુ, ગોત્ર ઓર ધન કા લાભ હોતા છે ૩॥૩”

માણુમાણપમાણપટ્ટિપુણ્ણસુજાયસવ્વગસુદરગા—જિસકે દ્વારા પદાર્થ માપા જાય ઉસે માન કહતે છે અર્થાત્ તરાજૂ, ડગલી, સેર, નટાક આદિકે દ્વારા તોલના । અથવા કોઈ પુરુષ આદિ જલસે લચાલચ મરે હુઈ કુડ આદિમે ઘુસે ઓર ઉસકે ઘુસનેસે જો એક દ્રોણ (પરિમાણ વિશેષ) જલ બાહર નિકલે તો ઉસ પુરુષ આદિકો માનવાન્ (માનસે યુક્ત) કહતે

(૧) જે રેખા ટચલી આગળીના મૂળથી નીકળે છે તે આયુષ્યની રેખા છે એક-એક આગળીમા ૨૫-૨૫ વર્ષનું આયુષ્ય હોય છે, અર્થાત્ જે આયુષ્યરેખા એક આગળી સુધી હોય છે તો પચીસ વર્ષનું આયુષ્ય, જે આગળી સુધી હોય તો પચાસ વર્ષનું આયુષ્ય એ હિસાબે આગળ સમજી લેવું (૨) ધનની રેખા ૧ કરમથી નીકળે છે અને મણિવન્ધમાથી પિતૃરેખા ફૂટે છે જે એ બંધી રેખાઓ પૂર્ણ હોય તો આયુષ્ય, ગોત્ર અને ધનનો લાભ થાય છે (૩)”

માણુમાણપમાણપટ્ટિપુણ્ણસુજાયસવ્વગસુદરગા—જેની દ્વારા કોઈ પદાર્થને માપવામા આવે તેને માન કહે છે, અર્થાત્-તરાજુ, આગળી, સેર, નવટાક, આદિ દ્વારા તોલવું, અથવા કોઈ પુરુષ આદિ જળથી ભરપૂર ભરેલા કુડ આદિમા પેસે અને તેના પેસવાથી જે એક દ્રોણ (પરિમાણવિશેષ) જળ બહાર નીકળે જાય તો એ પુરુષ આદિને માનવાન્ (માનથી યુક્ત) કહે છે

૧. મણિ વધસે લેકર કનિષ્ઠિકા પર્યંત હાથકે વાઘ ભાગ કો ‘કરમ’ કહતે છે ॥

૧ મણિમધથી લધને ટચલી આગળી સુધીના હાયના બહારના ભાગને કરમ કહે છે

મારૂપઃ પરિમાણત્રિશેષઃ, પ્રમાણ=સર્વતો માન, યદ્વા નિજાઙ્ગલીભિરષ્ટોત્તરશતાઙ્ગુલિ-
પરિમિતોન્નઘાય, इत्य च—मान चोन्मान च प्रमाण चेत्येषा द्वन्द्वे मानोन्मानप्रमा-
णानि, तै. प्रतिपूर्णानि=सम्पन्नानि अत एव सुजातानि=यथोचितावयवसन्निवेशव-
न्ति, सर्वाणि=सकलानि अङ्गानि=अज्यते—व्यज्यते प्राणी यैस्तानि मस्तकादारभ्य
चरणान्तानि यस्मिंस्तत्, अत एव सुन्दरमङ्ग वपुर्यस्याः सा तथोक्ता, 'शशी ति
शशो विद्यते लक्ष्मतयाऽस्येति शशी==चन्द्रस्तद्वत्=सौम्यो=रमणीय आकार=स्व-
रूप यस्या सा, कान्ता=कमनीया, 'प्रिये'—ति प्रिय=दर्शकजनमनोहादक दर्श-

हैं । मान शब्दसे यहा इसीका ग्रहण करना चाहिए । मानसे अधिकको, अथवा अर्ध भार (एक परिमाण) को उन्मान कहते है । सर्वतोमानको अथवा अपनी उगलीसे एकसौ आठ उगली उचाईको प्रमाण कहते है । इन मान, उन्मान और प्रमाणसे युक्त होनेके कारण यथायोग्य अवयवोंकी रचनावाला समस्त अंग सुन्दर कहलाता है । ऐसा सुन्दर शरीर जिस स्त्री का हो उसे 'मनोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्ण-सुजातसर्वांगसुन्दरा' कहते है । जिसके द्वारा प्राणी व्यक्त होता है— किसी ठाकल (आकृति) के रूप में दिखाई देता है उसे—अर्थात् पैरोसे लेकर मस्तक तकके अवयवों को अंग (शरीर) कहते है ।

ससिसोमाकारा—शश (खरगोश) जिसका चिन्ह हो उसे शशी (चन्द्रमा) कहते है । चन्द्रमाके समान रमणीय जिस स्त्री का स्वरूप हो उसे 'शशिसौम्याकारा' कहते है ।

कता—जो कमनीय (सुन्दरी) हो उस स्त्री को 'कांता' कहतेहैं ।

માન શબ્દથી અહીં એ અર્થ ગ્રહણ કરવાનો છે માનથી અધિક હોય તેને અથવા અર્ધભાર (એક પરિમાણ)ને ઉન્માન કહે છે સર્વતોમાનને અથવા પોતાની આગળી ૧૦૮ આગળી ઉચાઈને પ્રમાણ કહે છે એ માન, ઉન્માન, અને પ્રમાણથી યુક્ત હોવાને કારણે યથાયોગ્ય અવયવોના રચનાવાળું આખું અંગ સુદૃઢ કહેવાય છે એવું સુદર શરીર જે સ્ત્રીનું હોય તેને 'માનોન્માન પ્રમાણપ્રતિપૂર્ણસુજાતસર્વાંગસુદરા' કહે છે જેની દ્વારા પ્રાણી વ્યક્ત થતો હોય- ડોઠ આકૃતિના રૂપમાં દેખાતો હોય તેને—અર્થાત્ પગથી માડીને મસ્તક સુધીના અવયવોને અંગ (શરીર) કહે છે

સસિસોમાકારા શશ (સસણ) જેનું ચિન્હ હોય તેને શશી (ચંદ્રમા) કહે છે ચંદ્રમાના જેવું રમણીય જે સ્ત્રીનું સ્વરૂપ હોય તેને શશિસૌમ્યાકારા કહે છે કતા જે કમનીય (સુદરી) હોય તે સ્ત્રીને કાતા કહે છે

નમવલોકન યસ્યા સા પ્રિયદર્શના, યત્તુ દર્શન=રૂપમિતિ વ્યાખ્યાત તત્પૂર્વોત્તરો
પાત્તવિશેષણપૌનરુત્તયાપત્યા હેયમેવ । યત્ત एव વિશેષણવિશિષ્ટાઽત एव સૂરૂપા=
સર્વાતિશાયિરૂપભાગ્યવતી, રૂપેણ લાગળ્યસ્યાપ્યુપલક્ષિતત્વાત્ આનન્દસ્ય 'ગાયે'
તિ-પ્રાગ્વ્યાખ્યાતપ્રકારસ્ય ઇષ્ટા=અમિલપણીય મનોઽનુકૂલવ્યવહર્તૃત્વાદ્લભા
આનન્દેન ગાથાપતિના સાર્દ્ધ=સહ, અનુરક્તા=સાતિશયસ્નેહપૂર્ણા, તદુક્તમ્—

“ઘરમ્મવાવડા જા, સવ્વમિણેહ-વ્પઢૂળી દક્ષા ।

છાયા ત્રિ મત્તણુગા, અણુરક્તા, સા સમવલ્લાયા ॥ ” ઇતિ ।

एतच्छाया च—

“ ગૃહકર્મવ્યાપૃતા યા, સર્વસ્નેહ પ્રવર્દ્ધની દક્ષા ।

છાયેવ મર્ત્તણુગા અનુરક્તા સા સમાખ્યાતા ॥ ” દતિ ।

પ્રિયદસણા—જિસકી દૃષ્ટિ (ચિતવન-અવલોકન) દર્શકોંકે મન
દર્શન કી વ્યાખ્યા 'રૂપ' કરના ઠીક નહી, કયોંકિ એસા કરનેસે
પુનરુક્તિ દોષ આતા હૈ, અર્થાત્ આગેકે વિશેષણમેં ઓર હિસમેં કુછ
ભેદ નહી રહતા ।

સુરૂપા—શ્રેષ્ઠ રૂપ ઓર લાવણ્ય વાલીકો 'સુરૂપા' કહતે હૈં ।
શિવાનન્દા પૂર્વોક્ત સમસ્ત પ્રશસ્ત ગુણોવાલી અત एव 'સુરૂપા' થી
વહ આનન્દ કી ઇચ્છા કે અનુકૂલ વર્ત્તાવ કરતી થી હિસલિએ ઉસકી
વલ્લભા (પ્રિય) થી । વહ આનન્દ મેં અનુરક્ત (અત્યન્તસ્નેહવાલી) થી ।

કહા મી હૈ—“જો સ્ત્રી ઘરકે કામ-કાજ મે લગી રહતી હૈ, સબકા
સ્નેહ બઢાને વાલી હોતી હૈ, ચતુર હોતી હૈ, પરછાઈકી નાઈ પતિકી
અનુગામિની હોતી હૈ, વહ 'અનુરક્તા' કહી ગઈ હૈ ॥૧॥”

પ્રિયદસણા—જેનુ દર્શન (અવલોકન) બેનારાઓના મનમા આહ્લાદ ઉત્પન્ન
કરતુ હોય તે સ્ત્રીને પ્રિયદર્શના કહે છે દર્શનની વ્યાખ્યા 'રૂપ' કરવી એ
ખરાખર નથી કારણ કે તેમ કરવાથી પુનરુક્તિદોષ આવે અર્થાત્— આગળના
વિશેષણમા અને આમા કાઈ ભેદ રહે નહિ

સુરૂપા—શ્રેષ્ઠ રૂપ અને લાવણ્યવાળી સ્ત્રીને સુરૂપા કહે છે શિવાનન્દા
પૂર્વોક્ત બધા પ્રશસ્ત ગુણોવાળી હોય સુરૂપા હતી

તે આનન્દના ઇચ્છાને અનુકૂળ વર્ત્તાવ કરતી હતી તેથી તેની વલ્લભા
(પ્રિયારી) હતી તે આનન્દમા અનુરક્ત (અત્યંત સ્નેહવાળી) હતી કહ્યું છે કે—

“જો સ્ત્રી ઘરના કામકાજમા લાગી રહે છે બધાને સ્નેહ વધારનારી
હોય છે, ચતુર હોય છે, પરછાયાની પેઠે પતિની અનુગામિની હોય છે તેને
અનુરક્તા કહેવામા આવે છે”

અવિરક્તા=પ્રતિકૂલ્ય ગતેઽપિ પત્યૌ સ્વયં સદા પ્રસન્નવદના, તદપ્યુક્તમ્—

“પડિઝલેવિ ચ મત્તરિ, કિંચિદ્વિ રુટ્ટા ણ જા હવડ જા ઉ ।

મિડમાસિણી ચ ણિત્ત, સા અવિરત્તત્તિ ણિદિટ્ઠા ॥ ” ઇતિ ।

एतच्छाया च—

“ પ્રતિકૂલેઽપિ ચ મત્તરિ, કિંચિદ્વિ રુટ્ટા ન ચા મત્તરિ ચા તુ ।

મૃદુમાસિણી ચ નિત્ય, સા અવિરક્તેતિ નિર્ણિટ્ઠા ॥ ” ઇતિ ।

इष्टा=इन्द्रियमन.प्रसोदकर्त्री, शब्द यावत्पञ्चविधानिति,—शब्द रूप गन्ध रस-
स्पर्शात्मकान् पञ्चविधान्=पञ्च विधा'='प्रकारायेषा ताः, मानुष्यान्=मनुष्याणा-
मिमे मानुष्यास्तान् मनुष्यसम्बन्धिन इति यावत् कामभोगान्=काम्यन्ते-अभिल-
ष्यन्त इति कामा'='शब्दरूपलक्षणा', भुज्यन्ते=सेव्यन्तेऽर्थात्सुखानुभवविषयीक्रि-
यन्त इति भोगाः, कामाश्च भोगाश्च कामभोगा, यद्वा काम इच्छा तदनुकूला
भोगा' कामभोगाः=यथेच्छ भोगास्तान् प्रति=प्रत्येक प्रतिदिन वा अनुभवन्ती=
उपभुञ्जाना विहरति ॥ ६ ॥

मूलम्—तस्स ण वाणिय-गामस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसी-
भाए एत्थ ण कोल्लाए नाम सान्निवेसे होत्था । रिद्ध-त्थिमिय-जाव-

वह अविरक्त थी—अर्थात् पति यदि प्रतिकूल होजाय तो भी मुह नहीं
फुलाती थी—प्रसन्नमुख रहती थी। वह भी कहा है—‘पडिऊले वि य’ इत्यादि।

‘पतिके प्रतिकूल होजाने पर भी जो स्त्री कभी जरा भी रोप नहीं
करती और सदा मधुर वाणी बोलती है वह ‘अविरक्ता’ कही गई है । २।’

शिवानन्दा अनुरक्त थी अविरक्त थी और इन्द्रिय-मन को
आनन्द देने वाली थी । वह शब्द रूप गन्ध रस और स्पर्श, इन पांचों
मनुष्यसंबन्धी भोगोंको भोगती हुई विचरती (रहती) थी ॥६॥

તે અવિરક્ત હતી અર્થાત પતિ જો કદાચ પ્રતિકૂળ થઈ જાય તો પણ મો
ચડાવતી નહિ અને સદા પ્રસન્નમુખ રહેતી હતી કહ્યું છે કે—‘પડિઝલે વિ ચ’ ઇત્યાદિ

‘પતિ પ્રતિકૂળ થાય તો પણ જે સ્ત્રી કદી જરા પણ રોષ કરતી નથી
અને સદા મધુર વાણી બોલે છે તેને અવિરક્તા કહે છે

અને સદા મધુર પ્રિય વાણી બોલે છે તેને અવિરક્તા કહે છે” (૨)

શિવાનન્દા અનુરક્ત હતી, અવિરક્ત હતી અને ઇન્દ્રિય-મન ને આનન્દ
આપનારી સ્ત્રી હતી તે શબ્દ, રૂપ, ગન્ધ રસ અને સ્પર્શ, એ પાંચે મનુષ્ય-
સંબન્ધી ભોગોને ભોગવતી વિચરતા હતી (૬)

નમવલોકન યસ્યા સા પ્રિયદર્શના, યત્તુ દર્શન=રૂપમિતિ વ્યાખ્યાત તત્પૂર્વોત્તરો
પાત્તવિશેષણપૌનરુત્તયાપત્યા હેયમેવ । યત એવ વિશેષણત્રિગિષ્ટાડત એવ સુરૂપા=
સર્વાતિશાયિરૂપલાવણ્યવતી, રૂપેણ લાવણ્યસ્યાપ્યુપલક્ષિતત્વાત્ આનન્દસ્ય 'ગાયે'
તિ-પ્રામ્ન્યાખ્યાતપ્રકારસ્ય ઇષ્ટા=અમિલપણીય મનોડનુકૂલવ્યવહર્ત્રિત્વાદ્વલ્લભા
આનન્દેન ગાયાપતિના સાર્દ્ધ=સહ, અનુરક્તા=સાતિશયસ્નેહપૂર્ણા, તદુક્તમ્—

“ધરમ્મવાવડા જા, સન્નસિણેહ-પ્પડ્ડુણી દક્ખા ।

છાયા ત્રિ મત્તણુગા, અણુરક્તા, સા સમવસાયા ॥ ” ઇતિ ।

एतच्छाया च—

“ गृहमव्यापृता या, सर्वस्नेह प्रवर्द्धनी दक्षा ।

छाये भर्तनुगा अनुरक्ता सा समाख्याता ॥ ” इति ।

પ્રિયદક્ષણા—જિસકી દૃષ્ટિ (ચિત્તવન-અવલોકન) દર્શકોંકે મન
દર્શન કી વ્યાખ્યા 'રૂપ' કરના ઠીક નહી, ક્યોંકિ એસા કરનેસે
પુનરુક્તિ દોષ આતા હૈ, અર્થાત્ આગેકે વિશેષણમેં ઓર હસમેં કુછ
ભેદ નહી રહતા ।

સુરૂપા—શ્રેષ્ઠ રૂપ ઓર લાવણ્ય વાલીકો 'સુરૂપા' કહતે હૈ ।
શિવાનન્દા પૂર્વોક્ત સમસ્ત પ્રશસ્ત ગુણોવાલી અત એવ 'સુરૂપા' થી
વહ આનન્દ કી ઇચ્છા કે અનુકૂલ વર્ત્તાવ કરતી થી ઇસલિએ ઉસકી
વલ્લભા (પ્રિય) થી । વહ આનન્દ મેં અનુરક્ત (અત્યન્તસ્નેહવાલી) થી ।

કહા મી હૈ—“જો સ્ત્રી ઘરકે કામ-કાજ મેં લગી રહતી હૈ, સબકા
સ્નેહ વઢાને વાલી હોતી હૈ, ચતુર હોતી હૈ, પરછાઈકી નાઈ પતિકી
અનુગામિની હોતી હૈ, વહ 'અનુરક્તા' કહી ગઈ હૈ ॥૧॥”

પ્રિયદક્ષણા—એતુ દર્શન (અવલોકન) જોનારાઓના મનમા આહ્લાદ ઉત્પન્ન
કરતુ હોય તે સ્ત્રીને પ્રિયદર્શના કહે છે દર્શની વ્યાખ્યા 'રૂપ' કરવી એ
ખરાબ નથી કારણ કે તેમ કરવાથી પુનરુક્તિદોષ આવે અર્થાત્—આગળના
વિશેષણમા અને આમા કાંઈ ભેદ રહે નહિ

સુરૂપા—શ્રેષ્ઠ રૂપ અને લાવણ્યવાળી સ્ત્રીને સુરૂપા કહે છે શિવાનન્દા
પૂર્વોક્ત બધા પ્રશસ્ત ગુણોવાળી હોય સુરૂપા હતી

તે આનન્દની ઇચ્છાને અનુકૂળ વર્ત્તાવ કરતી હતી તેથી તેની વલ્લભા
(પ્રિયારી) હતી તે આનન્દમા અનુરક્ત (અત્યંત સ્નેહવાળી) હતી કહ્યું છે કે—

“જે સ્ત્રી ઘરના કામકાજમા લાગી રહે છે બધાનો સ્નેહ વધારનારી
હોય છે, ચતુર હોય છે, પરછાયાની પેઠે પતિની અનુગામિની હોય છે તેને
અનુરક્તા કહેવામા આવે છે”

इति सैवतन्त्रसम्मतत्वात्, ततश्च 'तस्मात्खलु वाणिजग्रामाद् वहि पूर्वक्रान्ते उत्तर पौरस्त्ये दिग्भागे' इत्येव समन्वितोऽर्थः, खलु=लोकप्रसिद्धः, प्रसिद्धश्च व्यक्त-सुधर्मणोर्गणधरयोर्जन्मस्थानत्वाद्दीरजिनेन्द्रेणेहस्यस्यैव बहुलब्राह्मणस्य गृहात्प्रथम-भिक्षोपलब्धेश्च, कोल्लाको नाम=कोल्लाक इत्येतन्नामकः सन्निवेशः=सन्निविशन्ति निवास कुर्वन्ति जना यस्मिन् स ग्रामविशेष इति यावत्, अभवत्=आसीत्। ऋद्ध-स्तिमितयाव'दिति अत्र यावच्छब्दबलेन 'ऋद्धस्तिमितसमृद्धे'-त्याधौपपातिकसूत्रोक्तः क्रमो ऽवसेयः, इयंस्तु विशेषः-यत्तत्र नगरीवर्णनतात्पर्येण स्त्रीलिङ्गतयोक्तानि विशेष-

आण हुए में'। इदम्, एतत् और अदस्' शब्द प्रक्रान्त, प्रसिद्ध और अनुभूत अर्थ के वाचक हैं, इस बातको सभी ग्रन्थ मानते हैं। इसलिए वाणिजग्राम नगरसे यहार प्रक्रान्त अर्थात् पूर्वप्रकरण निर्दिष्ट ईशान कोणमें लोकप्रसिद्ध कोल्लाक नामक सन्निवेश (ग्राम) था। खलु का अर्थ है 'लोक-प्रसिद्ध'। कोल्लाक सन्निवेश लोकप्रसिद्ध इसलिए था कि यही व्यक्त और सुधर्मा गणधर का जन्म स्थान था, और भगवान् महावीर स्वामी को इसीमें रहनेवाले बहुल ब्राह्मणके घरसे पहले-पहल भिक्षालाभ हुआ था। 'जाव' शब्द 'ऋद्धसे, स्तिमित और समृद्ध' इत्यादिका औपपातिक सूत्र में कहा हुआ क्रम यहाँ समझना चाहिए। विशेषता केवल इतनीसी है कि वहा नगरी का वर्णन होने से इन विशेषणोंका स्त्रीलिङ्गमें

वाचक छे, ओ वातने णधा अथो^x माने छे तेथी वाणिज ग्राम नगरनी णहार, प्रक्रान्त अर्थात् पूर्वप्रकरण निर्दिष्ट ईशानकोणमा लोकप्रसिद्ध कोल्लाक नामे ओक सुद्ध सन्निवेश (ग्राम) छते। खलु' ने। अर्थ 'लोकप्रसिद्ध' छे कोल्लाक सन्निवेश लोकप्रसिद्ध ओटला माटे छते। के ओ व्यक्त स्वामी अने सुधर्मा स्वामी गणधरनु जन्मस्थान छतु, अने भगवान् श्री महावीर स्वामीने, त्या रहनेवाला बहुल ब्राह्मणना घेरथी पडेलवडेले। भिक्षालाभ थये। छते। 'जाव' शब्दथी 'ऋद्ध, स्तिमित अने समृद्ध' इत्यादिने। औपपातिक सूत्रेमा छडेये। क्रम अही समजवे। आमा विशेषता केवण ओटली न छे के त्या नगरीनु वर्णन होवाथी ओ विशेषणेने। नारीजतिमा उपयोग करवामा आये।

१-सर्व-'एतच्च जिज्ञासुभिः काव्यप्रकाशस्य सप्तमे समुल्लासे, साहित्यदर्पणस्य च सप्तमे परिच्छेदे, रसगङ्गाधरादौ च मनोहृत्याऽवलोकनीयम् ॥

१ जिज्ञासुओं को यह विषय काव्यप्रकाश के सातवें समुल्लासमें साहित्य-दर्पणके सातवें परिच्छेदमें रसगङ्गाधर आदि ग्रन्थोंमें सावधानीसे देखना चाहिए॥

^x जिज्ञासुओंओ आ विषय 'काव्यप्रकाश'ना सातमा समुल्लासमा, साहित्यदर्पणना सातमा परिच्छे मा अने रसगङ्गाधर आदि ग्रन्थेमा सावधानताथी जेछ लेवे।

પાસાદીપ દરિસણિજ્જે અભિરૂવે પઢિરૂવે ॥ ૭ ॥ તત્થ ણં કોલ્લાપે
સન્નિવેસે આણદસ્સ ગાહાવડસ્સ વહુપ મિત્તણાદ્ધણિયગસયણ-
સવધિપરિજણે પરિવસદ્ધ, અઢ્ઢે-જાવ અપરિભૂપ ॥ ૮ ॥

છાયા તસ્માત્સલુ વાણિજગ્રામાદ્ વહિરુત્તરપોરસ્ત્યે દિગ્ભાગેઽત્ર સલુ કોલ્લાકો
નામ સન્નિવેશોઽભવત્ । ઋદ્ધ સ્તિમિત યાવત્પ્રાસાદીયોદર્શનીયોઽભિરૂપઃ પ્રતિરૂપઃ
॥૭॥ તત્ર સલુ કોલ્લાકે સન્નિવેશે આનન્દસ્ય ગાથાપતેર્વહુનો મિત્ર જ્ઞાતિ નિજક
સ્વજન સમ્બન્ધિપરિજનઃ પરિવસતિ આઢ્યો યાવદપરિભૂતઃ ॥૮॥

ટીકા—‘તસ્મા—’ દિત્યારમ્ય ‘દિગ્ભાગે’—ઇત્યન્તો વ્યાખ્યાતપૂર્વઃ, અત્ર=અસ્મિન્
કાલે, યદ્વા પૂર્વમક્રાન્તે इत्यर्थः, इदमेतददः—શબ્દા પ્રક્રાન્તપ્રસિદ્ધાનુભૂતાર્થકા

(મૂલકા અર્થ)

‘તસ્સ ણ વાણિયગામસ્સ’ ઇત્યાદિ ॥ ૭ । ૮ ॥ ઉસ વાણિજગ્રામ
નગરકે વાહર ઉત્તર પૂર્વકે દિગ્ભાગ (ઈશાન કોણ) મેં કોલ્લાક નામક
સન્નિવેશ યા । વહ ઋદ્ધ, સ્તિમિત, યાવત્ પ્રાસાદીય, દર્શનીય અભિરૂપ
ઔર પ્રતિરૂપ યા । ઉસ કોલ્લાક સન્નિવેશ મેં આનન્દ ગાથાપતિકે વહુતસે
મિત્ર, જ્ઞાતિ (જાતિ), નિજક, સ્વજન, સમ્બન્ધી ઔર પરિજન નિવાસ
કરતે થે । વે આઢ્ય યાવત્ અપરિભૂત થે ॥ ૭।૮ ॥

(ટીકાકા અર્થ)

‘તસ્સ’ સે લેકર ‘દિસીમાપ’ તક પદોં કા વ્યાખ્યાન પહેલે કિયા જા
ચુકા હૈ । एत्थ’ (અત્ર)કા અર્થ હૈ ‘ઇસ સમય મેં’ અથવા ‘પૂર્વ પ્રકરણસે

મૂળનો અર્થ

તસ્સ ણ વાણિયગામસ્સ ઇત્યાદિ (૭-૮)

તે વાણિજ ગ્રામ નગરની બહાર ઉત્તર-પૂર્વના દિગ્ભાગ (ઈશાન કોણ)મા
કોલ્લાક નામે સન્નિવેશ હતો । તે ઋદ્ધ, સ્તિમિત, યાવત્ પ્રાસાદીય, દર્શનીય
અભિરૂપ, અને પ્રતિરૂપ-ધણેજ સુઠર હતો । તે કોલ્લાક સન્નિવેશમા આનન્દ ગાથાપતિના
ધણા મિત્રો જ્ઞાતિ (જાતિ), નિજક, સ્વજન, સમ્બન્ધી અને પરિજનો નિવાસ
કરતા હતા, તેઓ આઢ્ય યાવત્ અપરિભૂત હતા (૭-૮)

ટીકાનો અર્થ

‘તસ્સ’ થી માડીને ‘દિસીમાપ’ સુધીના પદોનું વ્યાખ્યાન પહેલા કરવામા
આવ્યું છે एत्थ (અત્ર)નો અર્થ છે ‘આ સમયમા’ અથવા ‘પૂર્વ પ્રકરણથી
આવેલામા, इदम्, एतत् અને अदम् शब्द प्रकान्त, प्रसिद्ध અને अनुभूत अर्थना

मित्र=सर्वदा निर्व्यभिचारिहितोपदेष्टेत्यर्थः, ज्ञातिः=समानाचारविचारसयुक्त-
स्वजातिवर्गः, निजकः=मातापितापुत्रकलत्रादि, स्वजनः=भ्रातृ-पितृव्य-मातु-
लादिः, सम्बन्धी=श्वशुर जामातृ श्यालादिः, परिजनोऽमात्य भृत्य दास दास्यादिः
मित्रादिपरिजनान्तस्य कर्मधारय, जात्यभिप्रायेण चैकवचनम् । मित्रादीना
लक्षणमुक्तञ्च-

“मित्र सयेगस्त्र, दियमुनदिसड पिय च वितणोड । तुल्यायारविपारी, सजा-
डवगो य सम्मया णाई ॥१॥ माया पिउ पुत्ताई, णियगो, सयगो पिउव्व भायाई ।
सवधी समुराई, दासाई, परिजणो णेजो ॥ २ ॥ ” इति ।

एतच्छाया च-“मित्र सदैकरूप हितमुपदिशति प्रिय च वितनोति । तुल्या
चारविचारी, स्वजातिवर्गश्च सम्मता ज्ञातिः ॥१॥ माता-पितृ पुत्रादिर्निजकः, स्व
जनः पितृव्यभ्रात्रादिः । सम्बन्धी श्वशुरादिर्दासादि परिजनो ज्ञेयः ॥२॥” इति ॥८॥

मदा सर्वदा एकान्त हितका उपदेश देनेवाले सखाको मित्र कहते
हैं । समान आचार विचार वाले जाति समूहको ज्ञाति कहते हैं, माता,
पिता, पुत्र, कलत्र प्रभृतिको निजक कहते हैं । भाई, काका, मामा,
आदिको स्वजन कहते हैं । ससुर, जमाई (दामाद), भाले, वहनोई
आदिको सम्बन्धी कहते हैं । मन्त्री, नौकर, दास, दासी आदिको
परिजन कहते हैं । मित्र आदिके लक्षणोंके विषय में और भी कहा है—

“मित्र वह है जो सदा हितकी बात बताना है और सदा हित ही
करना है । समान आचार विचार वाले स्वजातिवर्गको ज्ञाति, माता
पिता पुत्र आदिको निजक, काका भाई आदिको स्वजन, ससुर आदि-
को सम्बन्धी और दाम आदिको परिजन कहते हैं ॥१-२॥”

महा-सर्वदा येऽतद्वितना उपदेश आपनार सथने मित्र उडे छे समान
आचार-विचारवाणा ज्ञाति-समूहने ज्ञाति उडे छे माता, पिता पुत्र कलत्र वगेरेने
निजक उडे छे, भाई काका, मामा, आदिने स्वजन उडे छे मसुर, जमाई आणा,
भनेवी वगेरेने सम्बन्धी उडे छे मन्त्री नौकर, दास, दासी वगेरेने परिजन उडे छे
मित्र आदिना लक्षणो विषे उद्यु छे डे—

“मित्र ये छे जे सदा हितनी बात बतावे छे अने महा हित न उडे
छे समान आचारविचारवाणा स्वजातिवर्गने ज्ञाति, माता पिता पुत्र पुत्रा आदिने
निजक, काका भाई आदिने स्वजन, ससुरे साणे आदिने सम्बन्धी अने दाम आदिने
परिजन उडे छे (१-२)

પણાનીહ સન્નિવેશવર્ણનતાત્પર્યેણ પુલ્હિદ્વતયા યોજ્યાનીતિ । તત્ર-ઋદ્ધા = ધનભવન
પૌરજનૈઃ સાતિશય વૃદ્ધિમુપગતઃ, સ્તિમિતઃ = ચાટ-તસ્કર દુર્વૃત્ત મહાસાહસિક હમ-
રાદિસમુત્થમભયસમ્પન્ધશૂન્યઃ, સમૃદ્ધઃ = ધનધાન્યાદિસમ્પન્નઃ, શિષ્ટાનિ વિશેષણાનિ
ત્વૌપપાતિકસૂત્રવ્યાખ્યાતો વ્યાખ્યેયાર્થાનિ । પ્રાસાદીયઃ = પ્રસાદો-મનઃપ્રસન્નતા
તસ્મૈ હિતઃ, યદ્વા પ્રસાદશ્રિત્તાનન્દઃ પ્રયોજનમસ્ય સ તથા, દર્શનીય = દર્શનાય હિતો,
યદ્વા દ્રષ્ટુ યોગ્યઃ, અભિરૂપઃ = અભિમત રૂપ યસ્ય સ મનોજ્ઞ ઇત્યર્થઃ, અતएव પ્રતિ
રૂપઃ = પ્રતિ = વિશિષ્ટમસાધારણમિતિ યાત્, રૂપ યસ્ય સઃ ॥૭॥

‘તત્ર સ્વલ્લ કોલ્લાકે સન્નિવેશે આનન્દસ્ય ગાથાપત્તે’-રિત્યન્તઃ પાઠો નિગદ
વ્યાખ્યાત । ‘વહ્નિ’-તિ-વહુરેવ વહુકઃ, સ્વાર્થે કઃ પ્રચુર ઇત્યર્થ, ‘મિત્રે’-તિ

વ્યવહાર ક્રિયા ગયા છે પર યહાં સન્નિવેશકા વર્ણન છે અતઃ પુલ્હિ
સમજના યાદિય । ધન જન ભવન આદિસે જો અત્યન્ત વૃદ્ધિકો પ્રાપ્ત
હો ઉસે ઋદ્ધ કહતે છે । ચાટ (કપટી), ચોર દુરાચારી, મહાસાહસિક
ઔર હમર (રાજવિપ્લવ) આદિકે ભયસે જો સર્વથા રહિત હો ઉસે
સ્તિમિત કહતે છે । જો ધન ધાન્યસે યુક્ત હો ઉસે સમૃદ્ધ કહતે છે ।
શેષ વિશેષણોંકી વ્યાખ્યા ઔપપાતિક સૂત્રકી ટીકાસે જાનની યાદિય ।
જિસસે મનકો પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત હો ઉસે પ્રાસાદીય કહતે છે । જિસે
દેખનેમે આનન્દ આતા હો—જો દેખને યોગ્ય હો ઉસે દર્શનીય કહતે
છે । જો મનોજ્ઞ હો ઉસે અભિરૂપ ઔર જો ઇકદમ અસાધારણ—
અનુપમ સુન્દર હો ઉસે પ્રતિરૂપ કહતે છે । તાત્પર્ય યહ છે કિ કોલ્લાક
સન્નિવેશ ઉસ સમય, કયા ધન જનમે, કયા સદાચારમે, કયા સુન્દરતા
મે સ્વૃષ્ટ હો વહા-ચઢા યા ॥૭॥

છે, પણ અહીં સન્નિવેશનું વર્ણન છે તેથી ન જાતિ સમજવાની છે ધન જન
ભવન આદિથી જે અત્યન્ત વૃદ્ધિને પ્રાપ્ત હોય તેને ઋદ્ધ કહે છે કપટી, ચોર,
દુરાચારી, દુષ્ટ હિંમક મહાસાહસિક અને હમર-ખડ (રાજવિપ્લવ) આદિના ભયથી જે
સર્વથા રહિત હોય તેને સ્તિમિત કહે છે બાકીના વિશેષણોની વ્યાખ્યા ઔપપાતિક
સૂત્રની ખીચૂપવર્ષિણી ટીકામાથી જાણી લેવી, જ્યાં મનને પ્રમન્નતા પ્રાપ્ત થાય, તેને
પ્રાસાદીય કહે છે જેને જોવામા આનન્દ મળે ને જોવા યોગ્ય હોય તેને દર્શનીય કહે
છે જે મનોજ્ઞ હોય તેને અભિરૂપ અને જે ઇકદમ અસાધારણ—અનુપમ સુન્દર
હોય તેને પ્રતિરૂપ કહે છે તાત્પર્ય એ છે કે કોલ્લાક સન્નિવેશ એ સમયે,
ધન-જનમા, સદાચારમા, સુન્દરતામા ખૂબ જ આગળ વધેલો હોય (૭)

त्पदेन स्थानविशेष एव पर्यवसीयते, तन्निर्गमन चाऽजीवत्वेन निष्क्रियत्वादत्यन्त-
मसम्भवि तथाऽप्याधाराधेययो- (स्थान-स्थानिनो)-रभेदोपचारात्परिपत्तिस्थिताना
सर्वेषां निर्गमनतात्पर्येणैतादृशप्रयोगाणां लोक्तोऽपि प्रसिद्धेरदोपस्तथा च भवति
वक्ता-‘परिपदेय वार्त्ताऽनुमोदिते’-त्यादि । इयं च परिपत्तिप्रकारा-‘ज्ञा, अज्ञा,
दुर्विदग्धा चे’-ति, तत्र कुत्सितमताऽस्पृष्टचित्ता गुण दोषविवेकः हसीसन्निभा च
सामान्यस्यापि वक्तुर्वक्तव्यसारमन्तःप्रविश्याशेषतो ग्रहीतुं समर्थेति यावत्, एता
दृशी ज्ञा, ईषज्ज्ञानसम्पर्कवती ज्ञापरिपत्तो विभिन्नस्वभावा किन्तु सुखोपदेशनीया

यद्यपि किसी स्थानका ही बोध होता है और स्थान अजीव होनेके
कारण निष्क्रिय है अत एव वह निकल नहीं सकता, तथापि यहाँ
स्थान और स्थानमें रहने वाले अर्थात् आधार और आधेयमें उपचार
से अभेद है इसलिए परिपदमें उपस्थित सब व्यक्तियोंके निकलने
का अभिप्राय है । लोकमें भी स्थानको परिपद नहीं कहते किन्तु स्थान-
विशेषमें ठकड़े हुए व्यक्तिओंको परिपद कहते हैं, इसलिए यह कथन
निर्दोष है । लोकमें कहते हैं—‘परिपदने इस प्रस्तावका अनुमोदन
किया है’ आदि ।

परिपद तीन तरह की है—(१) ज्ञा, (२) अज्ञा (३) दुर्विदग्धा ।
जिसके चित्तमें निन्दनीय मतका स्पर्श तक न हो, जो गुण-दोषका
विचार करने में हसिनी जैसी हो, और साधारण वक्ताके भी वक्तव्य
(कथन) के सार को गंभीर विचार करके पूरी तरह ग्रहण करनेमें
समर्थ हो वह ज्ञा (समझदार) परिपद कहलाती हैं । जो थोड़े ज्ञान-

थाय, છે અને સ્થાન અણુવ હોવાથી નિષ્ક્રિય છે, તેથી તે નીકળી શકતું નથી,
તો પણ અહીં સ્થાન અને સ્થાનમાં રહેનારા અર્થાત્ આધાર આધેયમાં
ઉપચારથી અભેદ છે, તેથી પરિપદમાં એકઠી થએલી બધી વ્યક્તિઓના નીકળવાનો
અભિપ્રાય છે લોકોમાં પણ સ્થાનને પરિપદ કહેવામાં આવતી નથી, પરંતુ
સ્થાનવિશેષમાં એકઠી થએલી વ્યક્તિઓના પરિપદ કહે છે તેથી આ કથન નિર્દોષ છે
લોકોમાં કહેવાય છે કે—“પરિપદે આ ઠરાવને અનુમોદન આપ્યું છે” વગેરે.

परिपद त्रय प्रकारनी છે (१) ज्ञा, (२) अज्ञा, (३) दुर्विदग्धा
जेना चित्तमा निन्दनीय मतने स्पर्श सुद्धा न होय, जे गुण-दोषने विचार
करवामा उभी जेवी होय अने साधारण वक्तव्यानां पण कथनना सारने गंभीर
विचार करीने पूरी रीते ग्रहण करवामा समर्थ होय ते ज्ञा (समझदार)

મૂલમ્—તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે જાવં સમોસરિણં । પરિસા નિગ્ગયા । કૂણિણ રાયા જહા તહા જિયસત્તં નિગ્ગચ્છઈ । નિગ્ગચ્છિત્તા જાવ પજ્જુવાસઈ ॥ ૯ ॥

છાયા—તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો યાવત્સમવસ્યતઃ । પરિષન્નિર્ગતા, કૂણિકો રાજા યથા તથા જિતશત્રુનિર્ગચ્છતિ । નિર્ગત્ય યાવત્ પર્યુપાસ્તે ॥ ૯ ॥

ટીકા—‘તસ્મિ’ નિતિ—‘તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો યાવન્સમવસ્યતઃ.’ એવા વ્યાખ્યા પ્રાગ્લોધ્યા । ‘પરી’-તિ પરિ=સર્વતોભાવેન સીદન્તિ=ઉપવિશન્તિ ગચ્છન્તિ વા જના યસ્યા સા પરિપત્=સભા, યદ્યપિ પરિષ

કોણાક સન્નિવેશમેં આનન્દ ગાથાપતિકે બહુતસે મિત્ર આદિ નિવાસ કરતે થે । વે સવ આઢવ દીસ આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણોસે વિશિષ્ટ થે ॥૮॥

મૂલ કા અર્થ ‘તેણ કાલેણ’ હત્યાદિ ॥૯॥

ઉસ કાલ ઉસ સમયમેં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પધારે । પરિષદ્ (સભા) નિકલી, રાજા કૂણિક કી તરહ જિતશત્રુ રાજા નિકલા । નિકલ કર યાવત્ પર્યુપાસના કી ॥ ૯ ॥

(ટીકાકા અર્થ) ‘સમણે ભગવ મહાવીરે જાવ સમોસરિણં’ હન પદોંકા અર્થ પહેલે કી તરહ સમજના ચાહિણ । મનુષ્ય ચારોં ઓર સે જિસમેં ઉપ સ્થિત હોતે હૈં યા જાતે હૈં ઉસે પરિપત્ (સભા) કહતે હૈં । ‘પરિષદ્’ શબ્દસે

૧—(પૂર્વોક્ત) દેસો આનન્દકે વિશેષણ ।

કોણાક સન્નિવેશમા આનન્દ ગાથાપતિના ઘણા મિત્રો વગેરે વસતા હતા તે બધા આઢવ દીસ આદિ પૂર્વોક્ત* વિશેષણોથી વિશિષ્ટ હતા (૮)

મૂળનો અર્થ—તેણ કાલેણ હત્યાદિ (૯)

એ કાળ એ સમયે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પધાર્યા પરિષદ્ (સભા) નીકળી રાજા કૂણિકની પેઠે જિતશત્રુ રાજા નીકળ્યા નીકળીને યાવત્ પર્યુપાસના કરી (૯)

ટીકાનો અર્થ

‘સમણે ભગવ મહાવીરે જાવ સમોસરિણં’ એ પદોનો અર્થ પહેલાની પેઠે સમજવો જેમા ચારે બાજુએથી મનુષ્યો એકઠા થાય છે અથવા બાય છે તેને પરિપત્ (સભા) કહે છે ‘પરિષદ્’ શબ્દથી જો કે કોઈ સ્થાનનો જ બોધ

પ્રોક્તા ત્રિપ્રકારાઽપ્યેષા પુનર્દ્વિવિધા-લૌકિકી લોકોત્તરા ચેતિ, તત્ર લૌકિકી-
રાષ્ટ્ર દેશ સઘ-જાતિ કુલ નગર-ગ્રામાદિહિતાહિતચિન્તનાર્થમાયોજતા, લોકોત્તરા તુ
કેવલ શ્રુત ચારિત્રાદિધર્મશ્રવણમનનોગેતા, તદપ્યુક્તમ્--

“જા રદ્ધાઢ-હિયદ્ધ, વિહિયા સા લોઢ્યા મયા પરિસા ।

લોગુત્તરિયા ડ પુળો, સુચારિત્તાહચ્ચિયા હવહ ॥” હિતિ ।

एतच्छाया च--

“યા રાષ્ટ્રદિહિતાર્થે વિહિતા સા લૌકિકી મતા પરિપત્ ।

લોકોત્તરા તુ પુનઃ, શ્રુતચારિત્રાદિચર્ચિતા ભવતિ ॥” હિતિ ।

અત્ર ચ લોકોત્તરાયા એવ પરિપદો ગ્રહણ પ્રકરણાદિતિ વિસ્તરભયાદ્વિરમ્યતે ।

હૈ । અજ્ઞા પરિપદ્ધ્ ભી પ્રાયઃ એસી હોતી હૈ, પર દુર્વિદગ્ધા પરિપદ્ધ્
લાખ ઉપાય કરને પર ભી નહી સમજતી ॥૧॥”

યદ્ ઉલ્લિખિત ત્રીન પ્રકારકી પરિપદ્ધ્ ભી પ્રત્યેક દો પ્રકાર કી
હૈ--(૧) લૌકિકી ઓર (૨) લોકોત્તરા, જિસ પરિપદ્ધ્કી યોજના રાષ્ટ્ર,
દેશ (પ્રાન્ત), સઘ, જાતિ, કુલ, નગર, ગ્રામ ઓદિકે હિત-અહિત પર
વિચાર કરનેકે લિષ્ કી ગઈ હો વદ્ લૌકિકી પરિપદ્ધ્ હૈ । જિસમેં
કેવલ શ્રુતધર્મ ઓર ચારિત્ર-ધર્મ કા શ્રવણ વા મનન હોતા હો વદ્
લોકોત્તર-પરિપદ્ધ્ હૈ । સો ભી કહા હૈ--

“જો રાષ્ટ્ર ઓદિકે હિતકે લિષ્ કી ગઈ હો વદ્ પરિપદ્ધ્ લૌકિકી
માની ગઈ હ ઓર જો શ્રુત ચરિત્ર ધર્મકે નિમિત્ત હો વદ્ લોકોત્તરા
હૈ ॥૧॥” પ્રકરણમા અનુસરણ કરતે તુણ યદ્ લોકોત્તર પરિપદ્ધ્ ગ્રહણ
કરના ચાહિણ । વિસ્તારકે ડરસે હસ વિષયકો સમાસ કરતે હૈ ।

પરિપદ્ધ્ પણ પ્રાય અવીજ્ હોય છે, પરતુ દુર્વિદગ્ધા પરિપદ્ધ્ લાખ ઉપાય કર્યે પણ
સમજતી નથી” (૧)

એ પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારની પરિપદ્ધ્ પણ પુન પ્રત્યેક જે પ્રકારની છે --(૧)
લૌકિકી અને (૨) લોકોત્તરા, જે પરિપદ્ધ્ની યોજના રાષ્ટ્ર, દેશ (પ્રાત), સઘ
જાતિ, કુલ, નગર, ગ્રામ ઓદિકા હિત-અહિત મળધી વિચાર કરવા માટે કરવામા
આવી હોત તે લૌકિકી પરિપદ્ધ્ છે જેમા કેવળ શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મનું
શ્રવણ વા મનન થતુ હોય તે લોકોત્તરા પરિપદ્ધ્ છે કહ્યુ છે કે--

“જે રાષ્ટ્રઓદિકા હિતને માટે કરવામા આવી હોય, તે પરિપદ્ધ્ લૌકિકી
મનાય છે અને જે શ્રુત-ચરિત્ર ધર્મને માટે પરિપદ્ધ્ હોય તે લોકોત્તરા મનાય છે” (૧)
પ્રકરણનુ અનુસરણ કરતા અહી લોકોત્તર-પરિપદ્ધ્ ગ્રહણ કરવી જોઈએ
વિસ્તારભયથા આ વિષયને સામાસ કરીએ છીએ

અજ્ઞા, મિથ્યાઽહંકારગર્વિતા યતસ્તતઃ પરિમિતાનિ પદ્યાશ્યાન્યાદાયમાદાયમપિ વિ-
જ્ઞમન્યા વિજ્ઞસેમાજતર્જિતાઽપિ નિહ્વપા લોકે નિજયોગ્યતા રુયાપયિતુ ચિત્કૃત્ય
સર્વતોઽગ્રવાદિની સર્વેષ્વપિ ત્રિપયેષુ પહ્લવમાત્રગ્રાહિણી કિમપિ મનાક્ પૃષ્ઠા પવન
પરિપૂર્ણા મલ્લેવ નિઃશ્વસન્તી સમુચિતમપિ પરોપદેશમભિમાનાદનાસ્વાદયન્તી ચ
દુર્વિદગ્ધા, તદુક્તમ્—

“અકિલેસ ઉવદિસ્સા નિઘ્વઢા હવહ જાણિયા પરિમા ।

અળ્લાવિ એવમેવા,—ણુવદિસ્સા દુન્વિઅહ્હા ઉ ॥૧॥” ઇતિ ।

એતચ્છાયા ચ—

“અવલેશમુપદેશ્યા, નિષ્કપટા ભવતિ જ્ઞા પરિપત્ ।

અજ્ઞાઽપ્યેવમેવાનુપદેશ્યા દુર્વિદગ્ધા તુ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

વાલી હો, જ્ઞા પરિપત્ સે મિત્ર સ્વભાવ વાલી કિન્તુ સહજ હી ઉપદેશ
માન લેને વાલી હો વહ અજ્ઞા પરિપત્ હૈ । જો મિથ્યા અહંકારસે ગર્વિત
હો, ઇધર— ઉધર કે થોડે—ગ્રહુત પદ—વાક્યોંકો રટકર અપનેકો
બૃહસ્પતિકા અવતાર સમજતી હો, વિદ્વાનોં દ્વારા તિરસ્કૃત હોને પર મી
જિસે લજ્જા ન આતિ હો, સસાર મેં અપની યોગ્યતાકા ઢિઢોરા પીટનેકે
લિખ સઘસે પહેલે ચિહ્ના—ચિહ્ના કર ચોલતી હો, પ્રત્યેક વિષય મે
પહ્લવમાત્રગ્રાહિણી (ઉપરી પડિતાઈવાલી) હો, કોઈ જરાસી વાત પૂછે
તો હવાસે ભરી હુઈ મલ્લા (ધંવણ) કી માતિ સાંસે લેને લગે, ઘમડકી
મારી દૂસરે કે હિતકારી ઉપદેશકો મી ગ્રહણ ન કરતી હો વહ
દુર્વિદગ્ધા પરિપત્ હૈ । કહા મી હૈ—

“જ્ઞા પરિપદ્ સહજ હી ઉપદેશ માનને વાલી ઓર નિષ્કપટ હોતી

પરિપદ્ કહેવાય છે જે થોડા જ્ઞાન વાળી હોય, જ્ઞા પરિપદ્થા ભિન્ન સ્વભાવવાળી
પરંતુ સહજમા ઉપદેશ માની લે તેવી હોય, તે અના પરિપદ્ કહેવાય છે
જે મિથ્યા અહંકારથી ગાંવત હોય, અહીં તડીના થોડા—ઘણા પદ સ્લોક વાક્યને
બોલી બતાવીને પોતાને બૃહસ્પતિને અવતાર સમજતી હોય, વિદ્વાનોથી તિરસ્કૃત
થયા છતાં પણ જેને જરા પણ લાજ ન આવતી હોય, જગતમા પોતાની યોગ્યતાનો
ઢંઢેરા પીટાવવાને માટે સોની પહેલા ખૂમાખૂમ કરીને બોલતી હોય, પ્રત્યેક વિષયમા
પહ્લવમાત્રગ્રાહિણી (ઉપર—ઉપરની પડિતાઈવાળી) હોય, કોઈ થોડીક વાત પૂછે
તો હવાથી ભરેલી ધમણની પેઠે શ્વાસ લેવા લાગી જાય, ઘમડની મારી બીજાઓના
હિતકારી ઉપદેશને પણ શ્રદ્ધા ન કરે, તે દુર્વિદગ્ધા પરિપદ્ કહેવાય છે કહ્યું છે કે —

“જ્ઞા પરિપદ્ સહજમા ઉપદેશ માનનારી અને નિષ્કપટી હોય છે અજ્ઞા

हेलामालाप्रभृतीना व्युत्सर्जनया=परित्यागेन, अचित्ताना=वस्त्राभरणादीनाम्,
अव्युत्सर्जनया=अपरित्यागेन, 'एके'ति-एकमात्रमर्थादस्यूत यच्छाटक तस्य य
उत्तरासङ्गः=भाषानिरवद्यत्वार्थं मुखोपरिस्थापन, तस्य करणमाचरण तेन, चक्षुःस्पर्श
=भगवद्दर्शने जाते, सति सप्तमीयम्, अञ्जलिपग्रहेण=अञ्जलिवन्दनेन, मनसः=
चित्तस्य एकत्रीकरणेन-स्थिरीकरणेन, येनैव=यस्मिन्नेव 'दिग्भागे' इति शेषः,
श्रमणो भगवान् महावीरः, अत्र 'अस्ती'त्यध्याहार्यम्, तेनैव=तस्मिन्नेव दिग्भागे
उपागच्छति=समीपमायाति, उपागत्य=समीपमागत्य त्रिकृत्वः=त्रिवारम् अद-
क्षिण=निजमुखस्य दक्षिणभागतः सम्पुटितमञ्जलिमारभ्य प्रदक्षिण=परिभ्रान्त-
परिवर्त्तित-करोति, कृत्वा=तथा प्रदक्षिणीकृत्य वन्दते=स्तौति स्तुतिश्च-

“अद्य प्रभो ! त्रिभुवनेश ! मदीयमेतद्,
यात जनुः सफलता तव दर्शनेन ।

आदि) द्रव्योको त्याग कर (२) अचित्त (वस्त्र आभूषण आदि) द्रव्यों
को न त्याग कर, (३) एकशाटिक (विगर साधेका पूरा एक वस्त्र) का
उत्तरासग करके अर्थात् भाषाकी निरवद्यता के लिए एक मात्र वस्त्र
को मुख पर रख कर, (४) भगवान्‌के दृष्टिगोचर होते ही अजली
बाध कर, (५) मन को स्थिर करके । जिस ओर श्रमण भगवान्
महावीर थे उस ओर गया । वहा जाकर तीन बार अपने मुखके दाहिने
भागसे आरम करके प्रदक्षिणाएँ की । प्रदक्षिणाएँ करके स्तुति
की, नमस्कार किया । राजा जितशत्रुने श्रमण भगवान्‌महावीर की इस
प्रकार स्तुति की थी —

द्रव्येने त्यज्जने, (२) अचित्त (वस्त्र आभूषण आदि) द्रव्येने त्यज्जया विना, (२)
एकशाटिक (वगर साधानु मात्र एक वस्त्र)ने उत्तरासग करीने, अर्थात् निरवद्यताने
भाटे एक मात्र वस्त्रने मुखपर राखीने (४) भगवान्‌ दृष्टिमे पडता न अजलि बाधीने
(बाध नोडीने), (५) मनने स्थिर करीने, जे जान्नुमे श्रमण भगवान्‌ महावीर डता
ते जान्नुमे ते गये त्या नछने त्रण बार पोताना मुखना नमला लागथी आरखीने
प्रदक्षिणाओ करी प्रदक्षिणाओ करीने स्तुति करी, नमस्कार कर्या राजा जितशत्रुमे
श्रमण भगवान्‌ महावीरनी आ प्रमाणे स्तुति करी डती

१ अत्र मर्यादार्थकोऽभिधायार्थको वा आह, तद्योगे च द्वितीया, तेन
दक्षिण=दक्षिणभाग मर्यादीकृत्याभिधाय्य वेत्यर्थस्तत्फलितमेवाऽऽह- 'निजे'
—त्यादिना ।

નિર્ગતા=નિરગચ્છત્ । કૃણિકો રાજા યથેતિ, યથા તથા શબ્દાત્રીપમ્યવાવિનો, તેન કૃણિકો રાજેવ જિતશત્રુનિર્ગચ્છતીતિ વાક્યાર્થસમન્વયો વિત્રેયઃ । નિર્ગત્ય યારદિતિ, અત્ર ચાવચ્છઽદેન-“સમણ મગવ મહાવીર પચવિદેણ અભિગમેણ અભિ ગચ્છતિ, તજહા-અચિત્તાણ દઘ્વાણ વિહસરણયાए, અચિત્તાણ દઘ્વાણ અવિહસરણ-યાए, एगसाडियउत्तरासगकरणेण, चरुगुप्फासेअजलिपग्गहेण, मणसोएगत्ती कर णेण, जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता समण भगव महावीर तिवसुत्तो आयाहिण पयाहिण करेति करित्ता वट्ठ णमसइ, वट्ठित्ता णम सित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स णच्चासन्ने णाइदूरे सुस्ससमाणे णमसमाणे पजलिउडे अभिमुहे विणएण” इत्येतानि सगृह्यन्ते । एतच्छाया च-“श्रमण भगवन्त महावीर पञ्चविधेनाभिगमेनाभिगच्छति, तद्यथा सचित्ताना द्रव्याणा व्युत्सर्जनया, अचित्ताना द्रव्याणामव्युत्सर्जनया, एकशाटकोत्तरासङ्गकरणेन, चक्षुः-स्पर्शोऽञ्जलिपग्गहेण, मनस एकत्रीकरणेन, येनैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तेनैवो-पागच्छति, उपागत्य श्रमण भगवन्त महावीर त्रिकृत्व आदक्षिण प्रदक्षिण करोति कृत्वा वदते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य नात्या-सन्ने नातिदूरे शुश्रूपमाणो नमस्यन् प्राञ्जलिपुटोऽभिमुखो विनयेन” इति, एषा च ‘पर्युपास्ते’ इत्यग्रेतनेन सम्यन्धः, तत्र ‘श्रमण भगवन्त महावीर’-मिति पदत्रयार्थ, प्रागेव व्याख्यात, कर्मत्व त्वग्रेतन्या अभिगमनक्रियाया योगेन, ‘पचे’-ति-पञ्च विधा =प्रकारा यस्य स पञ्चविधस्तेन, अभिगमेन=मर्यादया अभिगच्छति=आभि मुख्येनोपसर्पति, तद्यथा=तदेव पञ्चविधमभिगम दर्शयति-सचित्ताना=ताम्बू

વહ પરિષદ નિકલી । જૈસે કૃણિક રાજા નિકલા થા વૈસેહો, અર્થાત્ કૃણિક રાજા જિસ રાજસી ઠાદ-વાદ સે ભગવાત્કો વદન કરને કે લિણ નિકલા ઉસી તરહ-જિતશત્રુ રાજા મી નિકલા । ‘નિર્ગ-ચ્છિત્તા’ કે આગે ‘જાવ’ શબ્દ મે ઉસસે હતના સગ્રહ હોતા હૈ-“(વહ) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકે નિકટ પાચ પ્રકાર કા અભિગમ (મર્યાદા) કરકે ગયા, વહ ઇસ પ્રકાર—(૧) સચિત્ત (પાન, ઇલાયચી, માલા

એ પરિષદ નીકળા જેવી રીતે આવતુ જેવા ઠાઠમાઠથી કૃણિક મહારાજા ભગવાનને વદન કરવા જવાને માટે નીકળ્યો તેવા જ ઠાઠમાઠથી જિતશત્રુ રાજા પણ નીકળ્યો. ‘નિર્ગચ્છિત્તા’ શબ્દની પછી જે ‘જાવ’ શબ્દ છે તેથી આટલો સમજાય છે —“(તે) શ્રવણ ભગવાન્ મહાવીરની પાસે પાચ પ્રકારનો અભિ ગમ (મર્યાદા) કરીને ગયો, તે આ પ્રમાણે —(૩) સચિત્ત (પાન ઇલાયચી, માલા આદિ)

अद्यापि तावकपदाम्बुजपोतमेत-

मासाद्य हृद्यमखिलेश ! भवाम्बुराशिम ।

गोवत्सपादमिव कर्तुमहं समर्थो,

नाथ ! त्वदीयकरुणाविनिवृत्तकर्मा ॥३॥” इति ।

इत्युक्तप्रकारा । नमस्यति=प्रणमति, वन्दित्वेत्यादयः स्पष्टार्थाः, नात्यासन्न= नातिनिकटे, नातिदूरे=नात्यन्त विप्रकृष्टे, अवग्रहभूमिं परिहाय ममुचिते स्थाने स्थित इत्यर्थः, अत्यासन्नातिदूरयोरुभयोरप्याशातनादिहेतुत्वादिति भाव । शुश्रूषमाणः=प्रवचन श्रोतुमिच्छन्, नमस्यन्=मुहुर्मुहुः प्रणमन् भाञ्जलिपुटः=प्रकृष्ट प्रवद्ध वाऽञ्जलिपुट यस्य सः, यद्वा-अञ्जलिपुट प्रगतः-सर्वथा सविधि वद्धाञ्जलि- रित्यर्थः, अभिमुखः=सम्मुखः, विनयेन=नम्रतया पर्युपास्ते=यथाविधि सेवते ।

तेरे चरण-जहाज, आज पानेसे ईश !

घड़डेके खुरके, समान है भव-वारीश ।

कर्मोंको मैं शीघ्र, दूर अथ कर पाऊँगा,

मुक्ति-लाभ कर पुन , लौट कर क्यों आऊँगा ? ॥

नाथ ! मनोहर पद-युगल, तब तक नित मनमें रहै ।

जब तक इनका दास यह, परम मुक्ति पदको गहँ ॥” ॥३॥ इति

स्तुति और नमस्कार करके श्रमण भगवान् महावीरसे न अधिक नजदीक और न अधिक दूर शुश्रूषा (प्रवचन सुनने की इच्छा) करता हुआ, नमस्कार करता हुआ, अञ्जलि बाधे हुए सामने विनय पूर्वक पर्युपासना (सेवा) करने लगा ।

तीरा चरणजहाज हु पाभ्यो छु आ टाछे

आ भवमागर मानु नानु पाओयियु नाले

कर्मोने हु शीघ्र विहारी नाभीश आने,

मुक्ति पाभीने पछी इरी हु आवु शाने ।

नाथ मनोहर पद-युगल, त्या सुधी मुझ मनमा रहे,

ज्या सुधी आ दीन दास ओ परम मुक्तिपदने ग्रहे ॥ ३ ॥

स्तुति अने नमस्कार करीने श्रमण भगवान् महावीरथी न णहु नष्टक अने णहु दूर शुश्रूषा (प्रवचन साधनवानी इच्छा) करता, नमस्कार करता, अञ्जलि बाधीने सामे विनयपूर्वक पर्युपासना (सेवा) करवा लाग्ये ।

ધન્યોઽસ્મિ દેવ ! ભવદાનનચન્દ્રનિર્ય-

દાશ્ચર્યકારિ-વચનામૃતપાનભાગ્ યઃ ॥૧॥

વિન્દન્ પ્રભો ! ભવદુદારપદારવિન્દ,-

નિઃપ્યન્દમાનમકરન્દચય મનોઽલિઃ

આનન્દઘૃન્દમધુના મમ યાતિ યત્તદ્,

વક્તુ ન શક્તિરથ કોઽસ્તુ તવ સ્તવસ્તુ ॥૨॥

“ત્રીન લોક કે નાથ, દેવ ! દર્શન પા તેરા,

આજ હુઆ યહ જન્મ, સફલ ભગવાન્ ! હે મેરા ।

આસ્ય સુધાનિધિ-નિર્ગત, પાવન પરમ મનોહર,

વિસ્મયકર ઉપદેશ,-સુધા પીનેકા અવસર ॥

નાથ ! આજ મુક્તકો મિલા, હસીલિષ્ઠ મૈં ધન્ય હૈં ।

ભાગ્યવાન કૃતકૃત્ય મૈં, ઓર અહીન અનન્ય હૈં ॥ ૧ ॥

તવ ઉદાર પાદાર,-વિન્દકે રજકો સ્વામી !

હેને મૈં મમ મન,-મિલિન્દ હૈ અતિશય કામી ।

હસસે જો આનન્દ મુક્તે મિલતા હૈ ભારી,

હસકે વર્ણનમેં ભી, મેરી વાળી હારી ॥

નાથ ! વાક્ર અસમર્થ હૈ, હસકે વર્ણનમેં કહો ।

કિસ પ્રકાર સ્તુતિ કરુ ? નહીં સૂક્ષ્મતા કુછ અહો ॥ ૨ ॥

હે ત્રિલોકના નાથ ! પામીને દર્શન તાડે,

સફળ થયુ ભગવાન્, આજ જીવતર માટે,

તવ મુખ ક્ષીરસમુદ્ર થકી શુભ પરમ મનોહર,

વિસ્મયકર ઉપદેશ-સુધા પીવાને અવસર,

મળ્યો આજ મુજને પ્રભુ ! માનુ જીવન ધન્ય છુ,

ફળ્યા મનોરથ માહરા ભાગ્યવાન હુ અનન્ય છુ ॥ ૧ ॥

તવ ઉદાર પાદારવિન્દની રજ હે સ્વામી !

અહવાને મમ મન-મધુપ છે અનિશય કામી,

જે નિરવધિ આનંદ મળે છે મુજને તેથી,

વર્ણન તેનું શકુ કરી નહીં આ મુખેથી

નાથ ! વૈખરી વાણી તે, વર્ણવવા અસમર્થ છે,

નવ સૂઝે કયમ હું સ્તવુ, સ્વામી પરમ સમર્થને ॥ ૨ ॥

ચિત્ત્યેન દુસ્સાહસાઽઽચરણરૂપત્વાત્, દશ્યતે હિ લોકેઽપિ યદ્વસ્તુ યદન્તિકમપ્યાનેતુ
ન કલ્પતે તત્તસ્મૈ સાક્ષાત્પુત્રરામકલ્પ્ય, નહિ શાસ્ત્રદૂષિતત્વેન દૂરીકૃતમઘસેવન-
કેનચિદ્ભક્ત્યોપહૃત મઘમનવઘમિદ મદર્થમિતિ કથિદપિ ત્રિપશ્ચિત્સમ્મનુતે । નન્નુ-
'યથા સમવસરણે દેવાઃ પુષ્પાણિ વર્ષન્તિ તથા વયમપિ ભગવતઃ કલ્પિતમૂર્તેરુપરિ
પુષ્પાદીન્યુકલ્પયામઃ ' ' इति चेत्तदयुक्त देवकर्तृकपुष्पवर्षणादेरचित्तत्वयोगेन
दृष्टान्तवैषમ્યાત્ । अथ वयमपि न सचित्तानि किन्त्वचित्तान्येव द्रव्याणि भगवते
भक्तिभावोद्रेकेणोपहराम इति ब्रूवे, तर्हि यूयमेव पृष्टा निष्पक्षपात क्षणमाकुञ्चि-

વ્યવહારમે મી યહી ઘાત દેખી જાતી હૈ કિજો વસ્તુ જિસકે પાસ મી
લાના અકલ્પ્ય હૈ વહ ઉસકે લિએ સાક્ષાત્ તો સ્વય હી અકલ્પનીય હૈ ।
જિસને શરાયકો શાસ્ત્રસે નિષિદ્ધ સમજ્ઞ કર આજ ત્યાગ કર દિયા હો
વહી કિસી ભક્ત દ્વારા, ભક્તિપૂર્વક લાઈ હુઈ શરાય કો નિર્દોષ સમજ્ઞ
કર સ્વીકાર કર લે, એસા કોઈ વિવેકી નહી હૈ ।

શકા—જૈસે સમવસરણ મેં દેવતા પુષ્પોંકી વર્ષા કરતે હૈ, વૈસે હમ
મી ભગવાનકી કલ્પિત મૂર્તિ પર પુષ્પ આદિ ચઢાતે હૈ ।

સમાધાન—યહ કથન અનુચિત હૈ । દેવતાઓ દ્વારા કી જાનેવાલી
પુષ્પવર્ષા અચિત્ત હોને કે કારણ આપકા ઉદાહરણ વિષમ હૈ ।

શકા—હમ લોગ મી સચિત્ત નહી કિન્તુ અચિત્ત દ્રવ્ય ભગવાનકો
ભક્તિ-ભાવકે સાથ અર્પણ કરે તો કયા હરજ હૈ ?

સમાધાન—યદિ આપ યહ કહતે હૈ તો પક્ષપાતકી વાત કો છોડ

પડે છે કે જે વસ્તુ જેની પાસે લાવવી અકલ્પ્ય છે, તે વસ્તુ તેને પોતાને
માટે કેવળ તો અકલ્પનીયજ છે જેણે ઘડીને શાસ્ત્રથી નિષિદ્ધ સમજીને
ત્યજી દીધો હોય તે ડોષ ભક્તે ભક્તિપૂર્વક તેની પાસે આણેલો ઘડ નિર્દોષ
સમજીને સ્વીકારી લે, એવો ત્યાગી કેવલ વિવેકી હોઈ શકે નહિ

શકા—જેવી રીતે સમવસરણમા દેવતાઓ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરે છે, તેવી
રીતે અમે પણ ભગવાનની કલ્પિત મૂર્તિ પર પુષ્પ આદિ ચઢાવીએ છીએ

સમાધાન—એ કથન અનુચિત છે દેવતાઓએ કરેલી પુષ્પવૃષ્ટિ અચિત્ત હોવાને
કારણે આપનું ઉદાહરણ વિષમ છે

શકા—અમે પણ સચિત્ત નહિ તો અચિત્ત દ્રવ્ય ભગવાનને ભક્તિ ભાવથી
અર્પણ કરીએ તો શો વાધો છે ?

સમાધાન—જો આપ એમ કહો છો તો પક્ષપાતની વાત છોડીને, આજો

અભિગમવિચાર :

एतेन प्रघट्टकसमुदायेन वीतरागस्य अरूपिणो भगवतोर्हतो मूर्तिं परिकल्प्य तदुद्देशेन साक्षाद्भगवत्प्रतिपिद्ध-सचित्तपुष्पजलैलालवलीताम्बूलदलफलमालाद्राक्षेष्धूपपादिसमर्पण दूपास्तम्, विहरमाणतावस्थायामपि यस्य केवलमभिमुखमात्रि गमिपन् राजाऽपि जितशत्रुः पञ्चविधाभिगमसंपादनेन निरवशप सचित्तद्रव्याणि व्युत्ससर्ज, तस्य परित्यक्तसमस्तविषयासङ्गस्य प्रवचनपीयूषाऽऽसाराभिवर्षणेन भविजीवान् मृत्यपि सचित्तवस्तूनि त्यागिसदेशमानेतु प्रतिषेधतः सिद्धगतिं गतस्य वीतरागस्य कल्पिताया मूर्तेरुपरि साक्षात्सचित्तवस्तुजातोपढौकनस्याऽत्यन्तमनौ

‘અભિગમન’ પર વિચાર

इस संग्रह से वीतराग अरूपी अर्हन्त भगवान् की मूर्ति बनाकर उस (भगवान्) के लिए साक्षात् भगवान् द्वारा निषिद्ध सचित्त पुष्प, जल, इलायची, लवली (लताविशेष), ताम्बूल, पत्ता फल, माला, दाख, ईख, धूप आदि समर्पण करना तो स्वयं ही निषिद्ध हो गया। जब भगवान् स्वयं विहार कर रहे थे, उस समय भी उनके सामने जाते हुए राजा जितशत्रु ने पांच प्रकार की मर्यादा धारण करके समस्त सचित्त द्रव्योंका त्याग कर दिया था, क्योंकि सब विषयोंके त्यागी भगवान्ने उपदेश रूपी पीयूष (अमृत) की मूसल धार वर्षा करके भव्य जीवोंको भी सचित्त वस्तुएँ त्यागी जनोके पास लानेका भी निषेध किया था, फिर मुक्तिको प्राप्त वीतरागकी कल्पित मूर्ति पर साक्षात् सचित्त पदार्थ चढ़ाना अति साहसका और अनुचित काम है। लोक

‘અભિગમ’ પર વિચાર

આ સંગ્રહથી વીતરાગ અરૂપી અર્હન્ત ભગવાનની મૂર્તિ બનાવીને તે (ભગવાન)ને માટે સાક્ષાત્ ભગવાન દ્વારા નિષિદ્ધ, સચિત્ત, પુષ્પ, જળ, ઇલાયચી, લવલી (લતાવિશેષ), તામ્બૂલ, પાન, ફળ, માળા, દ્રાક્ષ, ધૂપ આદિ સમર્પણ કરવા તે સ્વયં જ નિષિદ્ધ થયું ગયું જ્યારે ભગવાન પોતે વિહાર કરી રહ્યા હતા, ત્યારે પણ તેમની સામે જતા રાજા જિતશત્રુએ પાંચ પ્રકારની મર્યાદા ધારણ કરીને બધા સચિત્ત દ્રવ્યોનો ત્યાગ કર્યો હતો, કારણ કે સર્વ વિષયોના ત્યાગી ભગવાને ઉપદેશરૂપી અમૃતની મૂશળધાર વૃદ્ધિ કરીને ભવ્ય જીવોને પણ સચિત્ત વસ્તુઓ, ત્યાગી જનોની પાસે લાવવાનો નિષેધ કર્યો હતો, તે પછી મુક્તિ પામેલા વીતરાગની કલ્પિત મૂર્તિ પર સાક્ષાત્ સચિત્ત પદાર્થ ચઢાવવા એ અતિસાહસનું અને અનુચિત કામ છે લોકવ્યવહારમાં પણ એમ જ માન્ય

મૂલ્મ—તए णं से आणदे गाहावई इमीसे कहाए लच्छट्टे स-
माणे, “एव खलु समणे जाव विहरइ, तं महप्फलं गच्छामि णं
जाव पज्जुवासामि” एव सपेहेइ, संपेहिता णहाए, सुच्छप्पावेसाइ
मंगल्लाइं वत्थाइ पवरपरिहिए अप्पमहग्घाभरणालकियसरीरे स-
याओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता सकोरेंटमल्ल-
दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण मणुस्सवग्गुरापरिक्खित्ते पायविहार-
चारेणं वाणियगामं नयरं मज्झं-मज्जेण निगच्छइ, निगच्छित्ता
जेणामेव दूइपलासे चेइए, जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव
उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिण करेइ,
करित्ता वदइ नमसइ जाव पज्जुवासइ ॥ १० ॥

છાયા—તતઃ खलु स आनन्दो गाथापतिरस्या कथाया लब्धार्थं सन्,—“एव
खलु श्रमणो यावद्विहरति, तन्महत्फल गच्छामि खलु यावत्पर्युपासे’ एव सपेक्षते,

“જો પરમત્યાગી વીતરાગકી સાવધ પૂજા કરતા હૈ ।
વહ અવિવેકી વહુત કાલ તક સસાર મેં મટકતા હૈ ॥૧॥”
અતઃ કપોલકલ્પિત હસ અત્યન્ત નિસ્સાર કથન કો રહને
દીજિએ ॥સૂ૦॥૧॥

મૂલ કા અર્થ—‘તए ण से आणदे’ इत्यादि ॥१०॥
જય આનન્દ ગાથાપતિકો જાત हुआ कि राजा जितशत्रु भगवान्की
पर्युपासना कर रहा है तब उसने इस बातको समझ कर सोचा—
श्रमण भगवान् महावीर यावत् विचर रहै हैं अर्थात् समवसृत

“ જે પરમત્યાગી વીતરાગની સાવધ પૂજા કરે છે
તે અવિવેકી ઘણા કાલ સુધી ન નાનમા ભટકે છે ”
માટે તે અત્યંત નિ સાર અને કપોલકલ્પિત કથનને રહેવા દે। (સૂ ૬)
મૂલનો અર્થ— તए ण से आणदे इत्यादि (१०)
જ્યારે આનન્દ ગાથાપતિને ખબર પડી કે રાજા જિતશત્રુ ભગવાનની પર્યુપાસના
કરી રહ્યો છે, ત્યારે તથે મનમાં એ પ્રમાણે વિચાર્યું ‘શ્રમણ ભગવાન મહાવીર

તપસ્વિવચ્છ્રુત મેષાયોગેન મૂર્ધ્વમેસિકયા સમીક્ષત્વ—યદિ કશ્ચનોપાસકો મક્ષિરસાઽઽ
પ્લુતોઽમલેનાઽચિત્તેન જલેન સ્નપયિત્વા અચિત્તગન્ધાઽઽદિભિર્યુષ્માન સમર્ચયેત્,
સ્વયમભ્યાહત્યાચિત્તાનિ ભક્તપાનાદીનિ ત્રાયુષ્મશ્ચમુપકલ્પયેત્તત્ક્રિમેવત્રિધયા તદી-
યંભક્ત્યા યૂય (ત્યાગિનઃ) પ્રસત્સ્યયે? તિ, નો ચેદ્વૈષમ્યે વીજાભાવ', યૂય ચૈવ
ત્રિધાનિ સચિત્તાન્યચિત્તાનિ ત્રા દ્રવ્યાણિ સ્વાર્થમકલ્પિતાનિ મન્યધ્વે, યશ્ચ સિદ્ધ
મર્તિ મત્તઃ પરમત્યાગી વીતરાગો મગધ્વાસ્તદર્થ ચ કલ્પિતાન્યનુમોદયધ્વે, ઇત્યહો !
યુષ્માક વ્યામોહવિજૃમ્ભણમ્ । ઉક્તશ્ચ—

“જો સાવજ્ઞ સપજ્ઞ, કુળઈ મહાચાહવીયરાગસ્સ ।

સો ભમ્મઈ સસારે, દીર્ઘ કાલ જહા જાઓ ॥૧॥” ઇતિ ।

પ્રતચ્છાયા ચ—

“ય. સાવધસપર્યા કરોતિ મહાત્યાગિવીતરાગસ્ય ।

સ ભ્રામ્યતિ સસારે, દીર્ઘ કાલ યથા જાત. ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

તત્કૃત કપોલકલ્પિતાનલ્પાસારજલ્પિતેન ॥ ૧ ॥

કર, નેત્રોંકો જરા દેર મૂંદ કર, બુદ્ધિમત્તાકે સાથ સૂક્ષ્મ—દૃષ્ટિસે વિચાર
કીજિયે યદિ કોઈ ભક્ત, ભક્તિકે રસ મે હૂંવા હુઆ, નિર્મલ અચિત્ત જલ
સે સ્નાન કરાકર આપકો અચિત્ત ગન્ધ આદિ સે પૂજે, ઔર સ્વય લાઈ હુઈ
અચિત્ત ભક્ત-પાન આદિ દેવે તો વ્યા ઉસ ભક્તકી ઇસ પ્રકારકી
ભક્તિ સે આપ (ત્યાગી) પ્રસન્ન હોંગે? યદિ કહો—નહી, તો ફિર યહ દોનો
ધાતેં સમાન હી હુઈ । આપ ઇસ પ્રકારકે સચિત્ત ઔર અચિત્ત પદાર્થોંકો
અપને લિયે અકલ્પનીય માનતે હેં, ઔર જો ભગવાન મુક્તિ લાભ કર ચુકે હૈ,
પરમ ત્યાગી હૈ, વીતરાગ હૈ, ઉનકે લિયે ઉન પદાર્થોંકી કલ્પનીય
વિષયક અનુમોદના કરતે હો !! વાહ ! આપકી ઇસ વ્યામોહ—વિડમ્બના
કો । કહા મી હૈ—

જરા ઝાઘ કરીને, બુદ્ધિમત્તાની સાથે સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી વિચાર કરો. કે-જો કોઈ ભક્ત
ભક્તિ રસમાં હૂંથી જઈને નિર્મળ અચિત્ત જળથી સ્નાન કરાવીને આપને અચિત્ત
ગન્ધ આદિથી પૂજે, અને પોતે આણેલા અચિત્ત ભોજન-પાન આદિ આપે, તો શું
એ ભક્તની એ પ્રકારની ભક્તિથી આપ (ત્યાગી) પ્રસન્ન થશે? જો ના કહો, તો
યહી એ જોડે વાત સરખી જ થઈ આપ આ પ્રકારના સચિત્ત અને અચિત્ત પદાર્થોને
પોતાને માટે કલ્પનીય માનો છો, અને જે ભગવાન મુક્તિલાભ કરી ગયા છે, પરમત્યાગી
છે, વીતરાગ છે, એવા ભગવાનને માટે તે પદાર્થોની કલ્પનીય વિષયક અનુમોદના
કરો છો !!! વાહ ! આપના એ વ્યામોહ—વિડમ્બનાને મન્ય છે, કહ્યું છે કે—

अस्या=दूतिपलाशे भगवत्समवसरणस्वरूपाया कथाया=वार्त्तायाम् 'इमीसे कहाए' इत्यत्र 'द्वितीया-तृतीययोःसप्तमी' (हैम० ८।३।१३५) इति सूत्रबलात्तृतीयास्थाने सप्तमी, तेन 'अनया कथया' इत्यर्थः, लब्धार्थः=लब्ध.=दूतादिमुखात्प्राप्तः अर्थः=भगवदागमनरूपः आशयो येन तादृशः सन् एवम्=इत्थं समेक्षते=पर्यालोचयति, एव कथम् ? इति जिज्ञासायामाह—'एव खलु' इति, एव=वक्ष्यमाणरीत्या, खलु=निश्चयेन श्रमणः, व्याख्यातः श्रमण शब्दार्थः, 'याव'—दिति-अत्र 'जाव' शब्देन भगव महावीरे आहगरे तित्थयरे' इत्यारभ्य—'सपाविउकामे इत्यन्तानि, पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे गामाणुगाम दूइज्ज माणे इह हव्वमागए इह सपत्ते इह समोसठे इहेव वाणियगामस्स नयरस्स वाहिं-दूइपलामए चेइए अहापडिख्व उग्गह उगिण्हित्ता सजमेण तवमा अप्पाण भावे-माणे ' इत्यन्तानि च विशेषणानि सगृह्यन्ते, तत्र 'सपाविउकामे' इत्यन्ताना छाया व्याख्या च श्रमणावश्यकसूत्रस्य मुनीतोपणी टीकाया मत्कृताया द्रष्टव्या, इतरेषा छाया च—'पूर्वानुपूर्वी चरन् ग्रामानुग्राम द्रवन् इह हव्वमागतः इह सप्राप्तः, इह समवसृतः, इहेव वाणिजग्रामे नगरे वहिर्दूतिपलाशके चैत्ये यथाप्रतिरूपमवग्रहम वगृह्य समयमेव तपसा आत्मान भावयन् ' इति व्याख्या तु—पूर्वानुपूर्वी=यथाक्रम, यद्वा पूर्वपा=पूर्वतीर्थकराणां या आनुपूर्वी परिपाटी मर्यादेति यावत्, ता चरन्=आचरन् परिपालयन्नित्यर्थ, ग्रामानुग्रामम्=एक ग्राममनु=पश्चाद् यो ग्रामस्तम्, अर्थादनुक्रमेण ग्रामाद्ग्रामान्तरं द्रवन्=विहरन्, इह=अत्र, हव्वम्=अकस्मात्, 'हव्व' मित्ययं शब्दोऽद्यापि मगधे 'अकस्मा'—दर्थे प्रसिद्धः, आगतः=समन्ताद्विहृत्योपस्थितः, न केवलमिहागत एव किन्तु इह सप्राप्तः=यथावसरमवस्थातुमिमामेव नग

वात का आशय दूत आदि से समझ कर वह ऐसा विचार करने लगा—

“इस प्रकार श्रमण भगवान् महावीर, आदिकर-धर्मकी आदि करने वाले, तीर्थकर-साधु साध्वी श्रावक श्राविका रूप चार तीर्थ के करने वाले, इत्यादि यावत् सिद्धिगति नामके स्थानको प्राप्त होनेवाले पूर्व तीर्थङ्करोंकी परिपाटीका परिपालन करते हुए क्रमशः एकके बाद दूसरे ग्राममें विचरते हुए अकस्मात् ही इस नगरके बाहर दूतिपलाश चैत्य

इत आदिथी समझने ते ओम विचार करवा लाग्यो हे “आ प्रभावे श्रमण भगवान् महावीर, आदिकर-धर्मनी आदि करना, तीर्थकर-साधु-साध्वी श्रावक श्राविकाइय तीर्थना करना, इत्यादि यावत् सिद्धिगति नामना स्थानने प्राप्त थनारा, पूर्व तीर्थङ्करोंनी परिपाटीनु परिपालन करता, क्रमशः ओक पछी पीछा आभमा विचरता, अकस्मात् न आ नगरनी णहार इतिपलाश चैत्यमा पधायो छे, ओटु न नडि, पण त्या तेओभी भिराव्या पण

સમેક્ષ્ય સ્નાતઃ શુદ્ધાત્મા વેશ્યાનિ (શુદ્ધમવેશ્યાનિ) મક્રલ્યાનિ વસ્ત્રાણિ
પરિહૃતઃ અલ્પમહાર્ગાઽઽભરણાલ્લુપ્તશરીરઃ સ્વક્રતો ગૃહતઃ પતિનિષ્ક્રામતિ
પતિનિષ્ક્રમ્ય સ્ફોરણમલ્યદામ્ના ઊત્રેણ પ્રિયમાણેન મનુષ્યવાગુરાપરિશિષ્ઠ.
પાદવિહારચારેણ વાણજગ્રામ નગર મધ્ય મધ્યેન નિર્ગન્ઙ્ગતિ, નિર્ગત્ય યત્રૈવ
દૂતિપલાશ ચૈત્ય, યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન મહાવીરસ્તત્રૈયોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય
નિકૃત્ય આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કરોતિ, કૃત્વા વન્દતે નમસ્યતિ યાવત્પર્યુપાસતે ૧૦

ટીકા-‘તથ ણ સે’ इत्यादि । ततः=‘जितशत्रुणाराज्ञा भगवत्पर्युपासनं क्रियते’
इति वार्त्ताश्रवणानन्तर, खलु=‘प्रसिद्ध’, सः=‘पूर्ववर्णितस्वरूपः आनन्दो गाथापति’,

હુણ હૈં, યદ્ મહાન્ ફલ-પદ હૈ, અતઃ મૈં જાઁ યાવત્ પર્યુપાસના
(સેવા) કરુ । ઇસ પ્રકાર વિચાર કર સ્નાન કરકે, શુદ્ધ ઓર
સમાકે યોગ્ય માગલિક વસ્ત્ર ધારણ કરકે, અલ્પ કિન્તુ
બહુમૂલ્ય ભૂષણાસે શરીરકો ભૂષિત કરકે અપને ઘરસે નિકલા ।
નિકલ કર કોરટ (જજારા)કે પુષ્પોંકી માલાસે યુક્ત, દાસ આદિ દ્વારા
લગાવ હુણ છત્રસે સહિત, જનસમુદાયસે ઘેરા હુઆ વદ્ (આનન્દ) પૈદલ
ચલતે-ચલતે વણિજગ્રામકે બીચો-બીચ હોકર નિકલા । નિકલ કર
જહાં દૂતિપલાશ ચૈત્ય થા ઓર (ઉસમેં) જહાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર
થે વહી આયા । આકર ત્રીન વાર અપને મુખકે દાહિને ભાગસે આરંભ
કરકે પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વન્દના નમસ્કાર યાવત્ પર્યુપાસના (સેવા) કી ॥૧૦॥

ટીકાકા અર્થ-જવ આનન્દ ગાથાપતિને રાજા જિતશત્રુકી પર્યુ
પાસના કરનેકી વાત સુની તવ દૂતિપલાશ ચૈત્યમે ભગવાનકે પધારનેકી

યાવત વિચરી હા છે, અર્થાત સમવશ્વત થયા છે, એ મહાન ફળપ્રદ છે, માટે હું
જહુ યાવત પર્યુપાસના (સેવા) કરું ’ એ પ્રમાણે વિચારીને, સ્નાન કરીને, શુદ્ધ અને
અમાને યોગ્ય માગલિક વસ્ત્ર ધારણ કરીને, અલ્પ પરન્તુ મૂલ્યવાન ભૂષણોથી શરીરને
ભૂષિત કરીને પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો નીકળીને કુરટના પુષ્પોની માળાથી યુક્ત, દાસ
આદિએ ધરેલા છત્ર સહિત જનસમુદાયથી ઘેરાએલો આનન્દ પગે ચાલતો ચાલતો
વાણિજગ્રામની વચ્ચેવચ્ચ થઇને નીકળ્યો નીકળીને જ્યાં દૂતિપલાશ નૈત્ય હતું અને (તેમા)
જ્યાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર હતા ત્યાં તે આવ્યો આવીને ત્રણવાર પોતાના
મુખના જમણા ભાગથી આરંભીને પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વદના નમસ્કાર યાવત્ પર્યુપાસના
(સેવા) કરી (૧૦)

ટીકાકા અર્થ-જ્યારે આનન્દ ગાથાપતિએ રાજા જિતશત્રુની પર્યુપાસના
કરવાની વાત સાંભળી ત્યારે દૂતિપલાશ ચૈત્યમા ભગવાન્ પધાર્યા હોવાની વાતનો આશય

शब्देन—“समण भगव महावीर वदामि नमसामि सत्कारेमि सम्माणेमि कल्लाणं मगल देवय चेडय विणएण” इत्येषा सग्रहो वोढव्यः, तेषा च ‘पज्जुवासामि’ इत्यनेनाग्रेतनेन समन्वयः। एतच्छाया च ‘श्रमण भगवन्त महावीर वन्दे नमस्यामि कल्याण मङ्गल दैवत चैत्य विनयेन’ इति, तत्र श्रमणादयो नमस्यामीत्यन्ताः शब्दा व्याख्यातपूर्वा, सत्कारयामि=अभ्युत्थानादिनिरवयक्रियासम्पादनेनाऽऽराधयामि, सम्मानयामि=मनोयोगपूर्वकमर्हदुचितवाक्यप्रयोगादिनाऽऽराधयामि, कल्याण=कर्मवद्धसकलोपाविद्याधिवायाविधुरत्वात्=कल्यो=मोक्षस्तम्, आ=समन्तात् नयति=प्रापयतीति ज्ञानादिरत्नत्रयलक्षणमोक्षमार्गोपदेशदानद्वारा भविजनान्, कल्याण=जन्मजरादिरीगमुक्तान् आणयति=धातूनामनेकार्थव्यात्सपादयतीति वा कल्याणस्तम्, मङ्गल=सकलहितप्रापकत्वाच्छुभमय, यद्वा मा गालयति=भवाब्बेस्ता-रयतीति मङ्गलः, अथवा मङ्गते=अजरामरन्वगुणेन भविजनान् भूषयतीति मङ्गो=मोक्षस्त लाति=आदत्त इति मङ्गलस्तम्, दैवतम्=आरा यदेवस्वरूपम्, अत्र देवतैव दैवतमिति स्वार्थेऽणु चैत्य=चित्ते भव तदस्याम्यास्तीति, यद्वा चित्ति=विशिष्टज्ञान

अर्थात्—‘श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना नमस्कार करूँ, अभ्युत्थान (उठना) आदि निरवय क्रियाएँ करके सत्कार करूँ, मनोयोग-पूर्वक अर्हन्त भगवान्के योग्य वाक्य-प्रयोग आदि द्वारा सम्मान करूँ, कर्मजन्य समस्त उपाधियों-व्याधियों-बाधाओंसे रहित होनेसे कल्य (मोक्ष) को प्राप्त कराने वाले, अथवा ज्ञानादि रत्नत्रयरूप मोक्ष-मार्गका उपदेश देकर ससारी जीवोंको जन्म जरा आदि रोगों से मुक्त करने वाले (कल्लाण) कल्याणरूप, समस्त हित-रूप होनेसे या ससार सागर से पार उतारनेवाले होनेसे अथवा अजरता अमरता आदि गुणोंसे भूषित करनेवाले मोक्षको देनेवाले होनेसे (मगल) मगलरूप, (देवय)-

‘यावत्’ अर्थात्— श्रमण भगवान् महावीरने वन्दना नमस्कार कइ, अभ्युत्थान आदि निरवय क्रियाओ। करीने सत्कार कइ, मनोयोगपूर्वक अर्हन्त भगवान्को योग्य वाक्यप्रयोग आदि वडे सम्मान कइ, कर्मजन्य गंधी उपाधियो, व्याधियो, पीडाओथी रहित होधने मोक्षने प्राप्त होवना, अथवा ज्ञानादि-रत्नत्रयरूप मोक्षमार्गने उपदेश आपीने ससारी जीवोन जन्म जरा आदि रोगोथी मुक्त होवना—(कल्याण) कल्याणरूप, समस्त हितरूप होवाथी ससार सागरथी पार उतारवना होवाथी अथवा अजरता अमरता आदि गुणोथी भूषित करवना—मोक्षने

१ चैत्यशब्दान् ‘अर्श आदिभ्योऽच्’ इति पा० सूत्रेण मत्वर्थीयोऽच्प्रत्ययस्तत प्यञ्। २ त्रिती सज्ज्ञाने’ इत्यस्मात् ‘स्त्रिया क्तिन्’ इति क्तन् प्रत्ययस्तत प्यञ्।

सीमधिगतवान्, इह=इहैवेत्यर्थः, समवसृत=सद्व्यमनुष्यपरिपदि भव्यानुपदेष्टु
समुपरित, कुत्र समवसृतः ? इति जिज्ञासायामाह-इहैव त्राणिजग्रामे नगरे, नग-
रेऽपि कुत्रे ! त्याह-वहिरिति वाद्ये इत्यर्थः, ननु वाद्येऽपि कुत्र ? इत्याह-दूतिपला
शके चैत्ये इति, यथाप्रतिरूप=यथासयमिच्छम्, अत्रग्रहम्=आवासार्थमुद्यानपा
लरयाऽऽज्ञाम् अग्रहम्=आदाय सयमेन=सप्तदशविधेन तपसा=द्वादशविधेन आत्मान
भावयन्=वासयन् सयोजयन्निति यावदिति, एव सन् किं करोती ? त्याह-विररति
=विराजते । तत्=तस्मात्, महत्=विशाल, फल=शुभपरिणामलक्षणम्, अत्र 'अत
एव' इति शेषः, गच्छामि=उपसर्पामि 'ण' खलु=निश्चयेन यावदिति अत्र 'जाव'

में पधारे हैं, इतना ही नहीं वहा चिराजे (ठहरे) भी हैं और देव
मनुष्योंकी परिपद् में भव्य जीवों को उपदेश देनेके लिए समवसृत
हुए (समोसरे) हैं । सयमियोकी मर्यादाके अनुसार उद्यानपालसे
निवास करनेकी आज्ञा लेकर, सत्रह प्रकारके सयम और बारह
प्रकारके तपसे आत्माको भाते हुए विराजमान हैं । अतः उस प्रकारके
अरिहन्त भगवान्के नाम गोत्र सुननेसे भी महा फल होता है, तो फिर
उनके सामने जानेकी तथा वन्दन नमस्कार वार्तालाप और सेवा करने
की तो बात ही क्या ? इसलिए मैं भी (वहा) जाऊँ और 'यावत्'

छे, अने देव मनुष्योनी परिपद्मा लब्ध लुवेने उपदेश आपवाने भाटे
समवसृत तथा (समोसरे) छे सयमीओनी मर्यादाने अनुसरीने उद्यानपाल पासैथी
निवास करवानी आज्ञा लधने, सत्तर प्रकारना सयम अने बार प्रकारना तपथी आत्माने
भावता विराजमान छे ओ प्रकारना अरिहन्त भगवान्ना नाम-
गोत्र भाषणवाथी पणु महाक्ष्ण थाय छे तो पछी तेमनी समक्ष जवाना अने वन्दन-
नमस्कार-वार्तालाप अने सेवा करवानी तो बातज शी ? भाटे हु पणु त्या जाठि अने

१-सयमिच्छमपरित्यज्येत्यर्थ । 'यथाप्रतिरूप-' मित्यत्र 'यथाऽसादृश्ये'
इति यथार्थे 'अव्यय विभक्ती'ति वाऽव्ययीभावः ।

२-इह 'महत्फल' इत्यतोऽग्रे-'खलु तथारूपाण अरिहताण भगवताण नाम
गोयस्सवि सवणयाए विमग पुण अभिगमण वदण णमसण पडिपुच्छण पज्जुया
सणयाए एकस्सवि आरिस्स सुवयणस्स सवणयाए विमग पुण विउलस्स अट्टस्स
गहणयाए, तं' इति पाठ क्वचिदुपलभ्यते तत्र-'खलु तथारूपाणामर्हता भगवता
नाम गोत्रस्यापि श्रवणतया विमग्ग पुनरभिगमन वन्दन-नमस्यन प्रतिपच्छन पथुपा
सनेनैरम्यापि आर्यस्य वारिमिस्स सुवचनस्य श्रवणतया विमग्ग पुनरिपुल
स्यार्थस्य ग्रहणतया, तत्' इति च्छाया, व्याख्या तु स्वयमूहनीया ।

क्तरूपच्छत्रोपलक्षित इत्यर्थः, मनुष्यवागुरापरिक्षिप्तः=मनुष्याणा वागुरया=समुदायेन परिक्षिप्तः=सर्वतोव्याप्तः, पादविहारचारण=पादाभ्या यो विहारो=विहरण तद्रूपो यश्चारः=सचरण तेन पादचारेणेत्यर्थः, वाणिजग्राम=वाणिजग्रामस्य, म यम ज्येन=म यभागतः । शिष्टा निगदव्याख्याता ॥ १० ॥

मूलम्—तए णं समणे भगव महावीरे आणदस्स गाथावइस्स, तीसे य महइ-महालियाए परिसाए जाव धम्मकहा । परिसा पडिगया, राया य गए ॥ ११ ॥

छाया—तत खलु श्रमणो भगवान् महावीर आनन्दाय गाथापतये तस्या च महानिमहत्या परिपदि यावद्धर्मकथा । परिपत् प्रतिगता, राजा च गतः ॥११॥

से घिरा हुआ, पैदल, वाणिजग्राम नगरके बीचो-बीच होकर निकला । निकलकर दूतिपलाश चैत्यकी ओर, जहा भगवान् विराजमान थे वही आया । आकर प्रदक्षिणा आदि पूर्वोक्त सब विधि की और पर्युपासना (सेवा) करने लगा । ॥ १० ॥

मूलका अर्थ—‘तए ण समणे’ इत्यादि ॥ ११ ॥

इसके बाद श्रमण भगवान् महावीर ने, आनन्द गाथापतिके लिए उस अतिविशाल परिषद् मे (यावत्) धर्मकथा की । परिषद् लौट गई राजा भी लौट गया ॥ ११ ॥

जनसमुदायथी घेरायलो, पगयाणो, वाणिजग्राम नगरनी वर्ये थछने नीकण्यो नीकणीने दूतिपलाश चैत्यनी तरई जया भगवान् विराजमान हुता त्या ते आव्यो आवीने प्रदक्षिणा आदि पूर्वोक्त गये विधि क्यो अने पर्युपासना (सेवा) करवा लाज्यो (१०)

भूणने। अर्थ—तए ण समणे इत्यादि (११) तयारणाह श्रमणु भगवान् महावीरे आनन्द गाथापतिने भाटे अे अति विशाल परिषद्मा (यावत्) धर्मकथा कही परिषद् पाछी इरी अने राजा पणु पाछो इर्यो (११)

१ अत्र ‘एनपा द्वितीया’ इति पष्ठ्यर्थे द्वितीया । ननु ‘एनवन्यतरस्यामदूरे पञ्चम्या’ इत्यत्र पूर्वसूत्रात् ‘उत्तरापरदक्षिणात्’ इत्यनुवृत्तेर्मध्यशब्दादेनव् दुर्लभ इति चेत्सत्यं किन्तु मतान्तरे पूर्वसूत्राननुवृत्तेर्दिकृच्छब्दमात्रादेनपप्रवृत्तिस्तदुक्त सिद्धान्तमौघ्याम्—‘इह केचिदुत्तरादीनननुवर्त्य दिक्छब्दमात्रादेनपमाहु —पूर्वेण-ग्रामम्, अपरेण ग्रामम्’ इति ।

तथा युक्तमिति सर्वथाविशिष्टज्ञानवन्तमित्यर्थः, एतद्व्याख्या च सविस्तरमग्रे वक्ष्यते, विनयेन=प्रतिपत्तिविशेषेण पर्युपासे=सेवे, एवम्=अनयोक्तरीत्या समेक्षते=पर्यालोचयति, समेक्ष्य=पर्यालोच्य स्नातः=कृतस्नानः, शुद्धात्मा=निर्मलान्तःकरणः, वेश्यानि=प्रवेशयोग्यानीत्यर्थः । 'शुद्धप्रवेश्यानि' इतिञ्छायापक्षे तु शुद्धानि च तानि प्रवेश्यानि=प्रवेश योग्यानीत्यर्थः, 'पावेसाड' इत्यत्र दीर्घस्त्वा पत्वात्, मङ्गलानि=शुभसूचकानि, यस्त्राणि=वासासि प्रवरपरिहितः=प्रवरमुत्कृष्टं यथा स्यात्तथा यथोचितमिति यावत् परिहितः=परिहितवान् वसान इति यावत्, यद्वा प्राकृते 'प्रवर' इति लुप्तद्वितीयाग्रहवचनान्त तस्य प्रवराणि श्रेष्ठानीत्यर्थः, अत्र क्त' प्रत्ययो ग्राह्यलकात्कर्तरि, अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीर =अभ्यानि=स्तोक भारवन्ति, महार्घाणि=बहुमूल्यानि यानि आभरणानि=भूषणानि तैरल्पकृत=भूषित शरीर यस्य येन वा सः, स्वकृतः=स्वकीयात्, गृहतः=गृहात् प्रतिनिष्क्रामति=निर्गच्छति, प्रतिनिष्क्रम्य=निर्गत्य, सकुरण्टमाल्यदाम्ना=सकुरण्टानि पीतवर्णकुरण्टमञ्जरु ('हजारा' इति प्रसिद्ध) पुष्पयुक्तानि माल्यदामानि=माला यत्र तेन, छत्रेण=आतपत्रेण, ध्रियमाणेन=भृत्यकरतो गृह्यमाणेन, अत्रोपलक्षणे तृतीया, तस्माद्-

आराध्यदेव और (चेइय) विशिष्ट ज्ञानवान् (भगवान्) की मैं विनय पूर्वक पर्युपासना (सेवा) करूँ ।”

गाथापति आनन्दने इस प्रकार का विचार किया । विचार करने के बाद उसने स्नान किया और निर्मल अन्तःकरण होकर उसने सभा में पहनने योग्य शुद्ध, यथोचित मंगल-सूचक वस्त्र धारण किए । थोड़े भार वाले किन्तु बहुतमूल्य भूषणोंसे शरीरको भूषित किया और अपने गृहसे निकला । निकल कर कुरण्ट (हजारा) के फूलोंकी माला सहित और नौकरके हाथ में यम हुआ छत्रसे युक्त होकर, जन समुदाय

आपववाणा होवाथी (मंगल) मंगलरूप, (देवय) आराध्य देव अने (चेइय)* विशिष्ट ज्ञानवान् (भगवान्) नी हुँ विनयपूर्वक पर्युपासना (सेवा) करूँ ”

गाथापति आनन्दे आ प्रभावे विचार क्यो पछी तेछे स्नान क्यु अने अत करणने निर्माण करीने तेछे सलामा पहरेवा योग्य शुद्ध, यथोचित मंगल सूचक वस्त्रो धारण क्यो थोडा भारवाणा परन्तु भूषवान् भूषणोथी तेछे शरीरने भूषित क्यु अने पछी ते पोताने घेरथी नीकये नौकणीने कुरण्टनी कुलनी माला सहित अने नौकरना हाथमा धारण करायला छत्रथी युक्त थो,

१ 'तत्र साधु'—रिति यत्प्रत्यय ।

‘चैत्य’ शब्दकी विस्तृत व्याख्या आगे—(अन्नउत्थियपरिग्राहियाइ अरिहत्तचेइयाइ वा) इसकी व्याख्यामें की जायगी।

* चैत्य शब्दनी विस्तृत व्याख्या आगे (अन्नउत्थियपरिग्राहियाइ अरिहत्तचेइयाइ वा) अनी व्याख्यामा करवाभा आवशे

ધર્મકથા

“અત્યિ લોએ, અત્યિ અન્નોએ । એવ જીવા, અજીવા, વધે, મોકલે, પુણ્ણે,

એતચ્છાયા ચ-

“અસ્તિ લોક., અસ્ત્યલોક’ । એવજીવાઃ, અજીવા’, વન્ધઃ, મોક્ષઃ, પુણ્ય,

એતદ્વચાસ્થ્યા ચૈવમ્--અસ્તિ=વર્ત્તતે લોક.=ઓવયતે ય સઃ । નતુ કોડ્ય લોરૂપયાર્થઃ ? કિં યેન કેનચિદ્ ય. કશ્ચિદેકો ગ્રામોડવલોકિતસ્તાવાનેવ લોક. ? મૈવમ્, અપરેણ તતોડપ્યધિકગ્રામદર્શનાત્ । કિં તર્હિ યાવદ્દ્રામાદિકમસ્માભિરવલો-
કયતે તાવાનેવ લોકઃ ?, નહિ, અનન્તાજ્ઞાનસપન્નેન સર્વજ્ઞેન યો વિલોકયતે લોક
ઇત્યાશયાત્ । નન્વેતેનાડલોકસ્યાપિ લોકત્વપ્રસન્નસ્તસ્યાપિ સર્વજ્ઞેનાવલોકિતત્વાત્,
કથા’પદ દિયા હૈ । ઔપપાતિક સૂત્રમેધર્મકથાકા વર્ણન ઇસ પ્રકાર હૈ--

ધર્મકથા

લોક હૈ । જો અવલોકન કિયા જાય ઉસે લોક કહતે હૈ ।

શકા—‘લોક’ પદકા કયા અર્થ હૈ ! યદિ કિસીને કોઈ એક ગાવ
કા અવલોકન કિયા (દેખા) તો કયા ઉતના હી લોક હૈ ?

સમાધાન--એસા ન કહો । ક્યોંકિ દૂસરા ઉસસે મી અધિક ગ્રામ
દેખતા હૈ ।

શકા--તો કયા જિતને ગાવ આદિ હમ લોગ દેખતે હૈ ઉતના હી
લોક હૈ ?

સમાધાન--નહીં । કહનેકા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અનન્તજ્ઞાનવાન્
ભગવાન્ સર્વજ્ઞ દ્વારા જો દેખા જાતા હૈ વહ લોક હૈ ।

* ધર્મકથાનુ વર્ણન ઔપપાતિક સૂત્રમા આ પ્રમાણે છે

ધર્મકથા

લોક છે જે અવલોકી શકાય તેને લોક કહે છે

શકા—લોક’ પદનો અર્થ જો ? જે કોઈએ કોઈ એક ગામને અવ
લોક્યુ (લેયુ) તો શું એટલો જ લોક છે ?

સમાધાન--એમ ન કહો, કેમકે બીજો એનાથી પણ વધારે ગામો જુએ છે

શકા--તો શું જેટલા ગામ આદિ આપણે જોઈએ છીએ તેવડાજ લોક છે ?

ધર્મકથા સંસ્કૃતટીકામેં દેખ લેવેં ।

* ધર્મકથા સંસ્કૃત ટીકામા જોઈ લેવા

ટીકા—‘તए ण समणे’ इत्यादि। ततः=तदनन्तर ‘तए’ शब्दस्य प्राकृते ‘तन.’ इत्यर्थकाव्ययत्वात्, खलवादयः स्पष्टा व्याख्याताश्च। तस्या=माग्वर्णित स्वरूपाया, महातिमहत्याम्=अतिविशालाया परिपदि=सभायाम्। ‘याव’ दिति, अत्र ‘जाव’ शब्दवान्यानि ‘मज्झगए विचित्त भम्ममाइअखइ जहा जीवा वज्झति मुच्चनि जह य सकलिससति’ इत्येतानि पयानि, तेषा उाया च-म-यगतो विचित्र धर्ममाख्याति यथा जीवा अभ्यन्ते मुच्यन्ते यथा च सक्लिश्यन्ते’ इति, तत्र विचित्रम् =अद्भुत धर्म=माग्व्याख्यातस्वरूपम् ‘आख्याति=सत्यमुपदिशति, कथ सम्यग्’ इति शङ्कायामाह-‘यथे’ ति यथा=येन प्रकारेण जीवा वयन्ते, यथा मुच्यन्ते यथा च सक्लिश्यन्ते=महद्भिर्दुस्त्रै, परिपीडयन्ते तथेत्यर्थः। ननु कतिविधोऽसौ धर्मः किंस्वरूपश्च यः भगवानुपदिशतीति, यद्वा ननु कीदृशी सा धर्मकथा या भगवतोपदिष्टे? ति जिज्ञासामौपपातिकतो विस्तरेण धर्मव्याख्याऽवगन्तयेति सङ्केतयितुमाह-, धर्मकथे’-ति, परिपत्=उपस्थितजनसमुदायः, प्रतगिता=प्रत्यावृत्ता, राजा चेत्यादि, स्पष्ट,। इह धर्मकथा औपपातिकसूत्रतो ज्ञातयेत्यर्थः, तथाहि—

ટીકાકા અર્થ—તદનન્તર ઉસ અતિવિશાલ પરિષદ્કે બીચમે ભગવાન્ ને અદ્ભુત (અલૌકિક-અશ્રુતપૂર્વ) સમ્યક્ ઉપદેશ દિયા। વહ સમ્યક્ કૈસે થા? સો કહતે હ—જિસ પ્રકાર જીવ કર્મોસે વધતે હૈ, જિસ પ્રકાર મુક્ત હોતે હૈ ઓર જિસ પ્રકાર સંકલેશ પાતે હૈ। ભગવાને યહ સવ યથાર્થ નિરૂપણ કિયા ફસલિએ ઉનકા ઉપદેશ સમ્યક્ થા। જિસકા ભગવાન્ ઉપદેશ દેતે હૈ વહ ધર્મ કિતને પ્રકાર કા હૈ? ઉસકા કયા સ્વરૂપ હૈ?, અથવા ભગવાન્ દ્વારા ઉપદિષ્ટ ધર્મકથા કિસ પ્રકાર કી હૈ? इन जिज्ञासाओंका विस्तारपूर्वक समाधान औपपातिक सूत्रसे समझना चाहिए। इसी बातका संकेत करनेके लिए मूलमे ‘धर्म

ટીકાનો અર્થ— પછી એ અતિ વિશાળ પરિષદ્ની વચ્ચે ભગવાને અદ્ભુત (અલૌકિક-અશ્રુતપૂર્વ) સમ્યક્ ઉપદેશ આપ્યો તે ઉપદેશ સમ્યક્ શા માટે હતો? તે કહે છે જે પ્રકારે જીવો કર્મોથી બાધાય છે, જે પ્રકારે મુક્ત થાય છે અને જે પ્રકારે સંકલેશ પામે છે, તે બધું ભગવાને યથાર્થ નિરૂપણ કર્યું તેથી તેમનો ઉપદેશ સમ્યક્ હતો।

ભગવાન જેનો ઉપદેશ આપે છે તે ધર્મ કેટલા પ્રકારનો છે? એનું કેવું સ્વરૂપ છે? અથવા ભગવાને ઉપદેશેલી ધર્મકથા કેવા પ્રકારની છે? એ જિજ્ઞાસા એનું વિસ્તારપૂર્વક સમાધાન ઔપપાતિક સૂત્રથી સમજી લેવું એ વાતનો સંકેત કરવાને માટે જ મૂળમા ધર્મકથા પદ આપેલું છે,

प्रमाणाभावात्, इन्द्रियाऽगोचरे चार्थे मनःप्रवृत्तेः कदाऽप्यसम्भवादिति तु नाऽऽ-
शङ्कनीयम्, इन्द्रिय नोऽन्द्रिय विषयत्वाभावमात्रदर्शनेन तदस्तित्वनिराकरणस्या-
शक्यवक्तव्यत्वात्, अन्यथा मृतानां प्रपितामहादीनामप्यभावसक्ते, एवं च यथा
'आसन् प्रपितामहादयोऽम्मदादिशरीराणामन्यथाऽनुपपन्नत्वात्' इत्यनुमानेन
प्रपितामहादीनामस्तित्व साध्यते तथा लोकास्तित्वसिद्धेरप्यनिवार्यत्वात्, तथाहि-
लोक सप्रतिपक्ष, व्युत्पत्तिमच्छुद्धपदाभिप्रेयत्वात्, यो हि व्युत्पत्तिमच्छुद्धपदाभिप्रेयः

मानते हैं इसलिए वह इन्द्रियोसे नहीं जाना जा सकता। अतः अलोक
को सिद्ध करने वाला कोई प्रमाण नहीं है। रहा मन, सो बाह्य वस्तुमें
मन की प्रवृत्ति तब होती है जब इन्द्रियों द्वारा पदार्थको जान लिया
जाय, अलोक जब इन्द्रियों द्वारा नहीं जाना जा सकता तो मन द्वारा
भी नहीं जाना जा सकता, फिर आप अलोक कैसे मानते हैं ?

समाधान—यह ठीका ठीक नहीं है। इन्द्रिय और मनके द्वारा न
जान सकनेके कारण अलोकके अस्तित्वका खडन नहीं किया जा
सकता। नहीं तो मृत पितामह, प्रपितामह, वृद्ध प्रपितामह आदिका भी
अभावमानना पड़ेगा, क्योंकि उन्हें भी इन्द्रियोंसे नहीं जान सकते, और
जब इन्द्रियों द्वारा नहीं जान सकते तो आपके ही कथनानुसार मनसे
भी नहीं जान सकते। किन्तु जैसे पितामह आदिका अस्तित्व इस
अनुमानसे सिद्ध किया जाता है कि—पितामह आदि थे, क्योंकि उनके
बिना हमारा शरीर उत्पन्न नहीं हो सकता।' इसी प्रकार "लोक

जल्दी शकते नवी भाटे अक्षोऽने । मद्ध करुनाउ डोछ प्रमाण नथी आछी न्हु मन,
पण आद्य वस्तुमा मननी प्रवृत्ति त्य रे न वाय छे डे न्वारे इन्द्रियो द्वारा पदार्थने
जल्दी जेवामा आवे, अक्षोऽने न्वारे इन्द्रियो द्वारा नवी जल्दी शकते, तो मनद्वारा
पण नथी जल्दी शकते, तो पछी अक्षोऽने केनी रीते माने छे ?

अभाधान—आ राका जगणर नथी इन्द्रिय अने मननी द्वारा न
जल्दी शकवाने कान्छे अक्षोऽना अस्तित्वनु ञ डन करी शकतु नथी, नहि तो
भरण पामेला दादा, वडदादा आदिने। पण अभाव मानवे पड्ये, जरण के
तेमने पण इन्द्रियोथी नथी जल्दी शकता, तो आपना कथनानुसार मनथी
पण नथी जल्दी शकता, परन्तु जेम दादा आदिनु अस्तित्व जेवा अनुमान-
नथी सिद्ध करवामा आवे छे डे 'दादा आदि पूर्व' हुता, कण्ठ के तेमना बिना
अभाइ शरीर उत्पन्न यम शकत नहि,' तेम "लोक सप्रतिपक्ष छे, कण्ठ के

તથા ચાડલોકોઽપિ લોકઃ પ્રસજ્યેતેતિ ચેન્ન, યતો લોક્યતે ધર્માસ્તિકાયાઘાધા
રભૂતઆકાશવિશેષો યં સ લોક હતિ દ્વયમ્ । સ ચ વટિતટોભયપાર્શ્વતો નિહિત
હસ્તદ્વયો વિસ્ફારિતપાદયુગલોઽવસ્થિતઃ પુરુષ ડય નૃત્યદૂભૈરવોપાસકાઽકૃતિકો વા
ઊર્ધ્વાધસ્તિર્યગ્ભેદભિન્નશ્વતુર્દશરજ્જુપરિમિતાઽસદરયાતપ્રદેશાત્મકઆકાશવિશેષઃ ।

અલોકઃ=લોકવિપરીતઃ । નન્વસ્તુ લોકો જીવપુદ્ગલાદીનામનાધારતયાઽવ
સ્થાનાસમ્ભવાત્, અલોકસ્તુ કથં ? તસ્યાઽમૂર્તત્વેનેન્દ્રિયાગોચરતયાઽસ્તિત્વસાચક

શકા—તવ તો અલોક મી લોક હો ગયા ! ક્યોકિ સર્વજ્ઞ ભગવાન્
ઉસે મી દેખતે હૈં ।

સમાધાન—નહીં । ધર્માસ્તિકાય આદિકા આધાર ભૂત જો આકાશ
વિશેષ સર્વજ્ઞ દ્વારા દેખા જાતા હૈં વહ લોક હૈં । હમારે કથનકા યહી
તાત્પર્ય હૈં ।

વહ લોક, દોનો હાથ કમર પર રાખકર, તથા પૈર ફેલાકર સ્વહે-
રુપ પુરુષ કે સમાન, અથવા નાચતે હુણ ભૈરવ કે ઉપાસક (મોપા) કી
આકૃતિકે સમાન હૈં । ઊર્ધ્વ, મધ્ય ઓર અધ કે ભેદ સે ઉસકે તોન
ભેદ હૈં । ચૌદ્દ રજ્જુ પ્રમાણ વાલા તથા અસંખ્યાતપ્રદેશી હૈં ।

અલોક, લોકસે વિપરીત હૈં ।

શકા—જીવ પુદ્ગલ આદિ વિના આધારકે નહીં રહ સકતે, હસ
કારણ ઉનકા આધારભૂત લોક તો હો સકતા હૈં, પરન્તુ અલોક કા
અસ્તિત્વ નહીં સ્વીકાર કિયા જા સકતા, ક્યોકિ ઉસે આપ અમૂર્ત

શ કા—ત્યારે તો અલોક પણ લોક થઈ ગયો । કારણ કે સર્વજ્ઞ
ભગવાન્ તેને પણ જુએ છે

સમાધાન—નહીં, ધર્માસ્તિકાય આદિના આધારભૂત જે આકાશવિશેષને
સર્વજ્ઞ દેખે છે તે લોક છે અમારા કથનનું એજ તાત્પર્ય છે

એ લોક જેઉ હાથ કમર પર રાખીને તથા પગ પસારીને ઉભેલા
પુરુષની સમાન અથવા નાચતા ભૈરવના ઉપાસક (ભુવા)ની આકૃતિની સમાન છે
ઉર્ધ્વ, મધ્ય અને અધ (નીચેના)ના ભેદથી તેના ત્રણ ભેદ છે ચૌદ્દ રજ્જુ પ્રમાણ
વાળો તથા અસંખ્યાત પ્રદેશી છે અલોક, લોકથી વિપરીત છે

શ કા—જીવ પુદ્ગલ આદિ આધાર વિના રહી શકતા નથી, એટલે-
કારણ એનો આધારભૂત લોક તો હોઈ શકે છે, પરન્તુ અલોકનું અસ્તિત્વ
સ્વીકારી શકાતું નથી, કારણ કે તેને આપ અમૂર્ત માનો છે, તેથી તે ઈન્દ્રિયોથી

जीवाः=अजीवन्, जीवन्ति, जीविष्यन्ति चेति तथा, ससारित्व सिद्धत्वावस्थाद्वयेऽप्युपयोगवन्त इत्यर्थः, 'जीवो उवओगलक्खणो, इति वचनात् । एतद्विवरणं च मत्कृतात्तत्त्वप्रदीपाद्वगन्तव्यम् अजीवाः=जीवविपरीतस्वरूपाः=धर्माधर्माऽऽकाशपुद्गलास्तिकायाद्यासमयलक्षणाः । बन्धः=बध्यते=परतन्त्रीक्रियत आत्मा येन सः, अभीष्टस्थानप्राप्ति गतिप्रतिरोधलक्षणो जीव कर्मणोरयोगोलकवह्नयोरिव तादात्म्यापत्तिलक्षणो वा । मोक्षः=मोचनम्=आत्मनः पृथग्भवन, तच्च द्रव्यतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो निगडादितः, भावतो ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मपाशतः । पुण्य=पुणति=

जो जीवित था, जीवित है और जीवित रहेगा, वह जीव है, अर्थात् ससार अवस्था और मुक्त अवस्था दोनों अवस्थाओंमें (सदा-सर्वदा) जो उपयोग से युक्त रहे उसे जीव कहते हैं । कहा भी है—“जीव, उपयोगस्वभाववाला है ।” इत्यादि जीवतत्त्वका विशेष कथन मेरे बनाए हुए ‘तत्त्वप्रदीप’ ग्रन्थ में देखना चाहिए ।

जीवसे विपरीत स्वभाववाला अजीव है, धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय तथा काल, ये सब अजीव हैं ।

जिसके द्वारा परतन्त्र हो जाय-बंध जाय उसे बंध कहते हैं । अथवा अभीष्ट स्थान पर पहुँचने में बाधा पहुँचानेवाला, लोहेके गोले और अग्निके समान आत्मा और कर्मको एकमेक कर देनेवाला बंध है ।

आत्मा का मुक्त (स्वतन्त्र) हो जाना मोक्ष है । वह दो प्रकारका है—(१) द्रव्यसे और (२) भाव से । बेड़ी आदिसे छूट जाना द्रव्यमोक्ष है

જે જીવિત હતો, જીવિત છે અને જીવિત રહેશે, તે જીવ છે, અર્થાત્ સસાર અવસ્થા અને મુક્ત અવસ્થા—મેં ઉ અવસ્થાઓમાં (સદા સર્વદા) જે ઉપયોગથી યુક્ત રહે તેને જીવ કહે છે કહ્યું છે કે—“ જીવ, ઉપયોગ સ્વભાવવાળો છે ” ઇત્યાદિ જીવતત્ત્વનું વિશેષ કથન મારા બનાવેલા ‘ તત્ત્વપ્રદીપ ’ અથવા બોધ લેવું

જીવથી વિપરીત સ્વભાવવાળો અજીવ છે,—ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય પુદ્ગલાસ્તિકાય તથા કાલ એ બધા અજીવ છે

જેની દ્વારા પરતન્ત્ર થઈ જાય—બંધાય—તેને બંધ કહે છે અથવા અભીષ્ટ સ્થાન પર પહોંચવામાં બંધા પહોંચાડનાર, લોઢાના ગોળા અને અગ્નિની સમાન આત્મા અને કર્મને એકમેક કરી દેનાર બંધ છે

આત્માનું મુક્ત—સ્વતન્ત્ર—થઈ જવું એ મોક્ષ છે તે બે પ્રકારનો છે, (૧) દ્રવ્યથી, અને (૨) ભાવથી બેડી વગેરેથી છૂટી જવું તે દ્રવ્યમોક્ષ છે અને

સ સપ્રતિપક્ષ એવ મવતિ યથા ઘટઃ, યથ લોકપ્રતિપક્ષઃ સ એવ સંકુતોલોકઃ
અસ્તિત્વવત એવ પ્રતિપક્ષિત્વાદિતિ ।

સપ્રતિપક્ષ હૈ ક્યોંકિ વહ વ્યુત્પત્તિવાલે શુદ્ધ પદકા વાચ્ય હૈ, જો
વ્યુત્પત્તિવાલે શુદ્ધ પદકા વાચ્ય હોતા હૈ વહ સપ્રતિપક્ષ હોતા હૈ,
જૈસે ઘટ।” ઓર લોકકા પ્રતિપક્ષ સત્તાવાન્ અલોક હી હૈ, ક્યોંકિ
પ્રતિપક્ષ વહી હોતા હૈ જિસમેં સત્તા પાઈ જાતી હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ
‘લોક’ શબ્દકી ‘લોક્યતે ઇતિ લોક.’ ંમી વ્યુત્પત્તિ હૈ । ઇસલિખ યહ
‘લોક’ શબ્દ વ્યુત્પત્તિવાલા હૈ । તથા ‘લોક’ શબ્દમેં સમાન નહીં હૈ—
અનેક પદોંકોં મિલાનેસે ‘લોક’ શબ્દ નહીં વના હૈ કિન્તુ વહ સ્વતન્ત્ર
અક શબ્દ હૈ, ઇસલિખ વહ શુદ્ધ (અકહી) પદ હૈ । ંસા નિયમ હૈ કિ જો
પદાર્થ વ્યુત્પત્તિવાલે શુદ્ધ પદ કા વાચ્ય હોતા હૈ, ંસકા પ્રતિપક્ષ
અર્થાત્ વિરોધી (ઉલટા) મી અવશ્ય હોતા હૈ, જૈસે ઘટકા વિરોધી
અઘટ (ઘટસે મિત્ર તત્સદશ અન્ય) પદાર્થ મી અવશ્ય હૈ । ઇસ મર્વ-
સમ્મત નિયમકે અનુસાર લોકકા વિરોધી મી તત્સદશ કોઈ પદાર્થ
અવશ્ય હોના ંચાહિખ । વસ, ંસકા જો વિરોધી ઓર ંસકે સદશ-
આકાશવિશેષ-હૈ વહી અલોક હૈ । વહ અલોક મી અસ્તિત્વવાન્
હૈ, ક્યોંકિ વ્યુત્પત્તિવાલે શુદ્ધ પદકા વિરોધી અસ્તિત્વવાન્ હોતા હૈ ।
ઇસ પ્રકાર અલોક સિદ્ધ હોતા હૈ ।

તે વ્યુત્પત્તિવાળા શુદ્ધ પદનો વાચ્ય છે જે વ્યુત્પત્તિવાળા શુદ્ધ પદનો વાચ્ય હોય
છે તે સપ્રતિપક્ષ હોય છે, જેમ કે ઘટ” અને લોકનો પ્રતિપક્ષ સત્તાવાન
અલોકજ છે, કારણ કે પ્રતિપક્ષ એજ હોય છે કે જેનામા સત્તા રહેલી હોય છે
તાત્પર્ય એ છે કે ‘લોક’ શબ્દની ભવ્યતે ઇતિ લોક’ એવી વ્યુત્પત્તિ છે તે
માટે એ ‘લોક’ શબ્દ વ્યુત્પત્તિવાળો છે વળી ‘લોક’ શબ્દમા સમાસ નથી—અનેક
પદોને મેળવીને ‘લોક’ શબ્દ બન્યો નથી પરંતુ તે સ્વતંત્ર એક શબ્દ છે
તે માટે તે શુદ્ધ એકજ પદ છે એવો નિયમ છે કે જે પદાર્થ વ્યુત્પત્તિવાળા
શુદ્ધ પદનો વાચ્ય હોય છે, તેનો પ્રતિપક્ષ અર્થાત્ વિરોધી (ઉલટો) પણ અવશ્ય
હોય છે, જેમ કે ઘટનો વિરોધી અઘટ (ઘટથી ભિન્ન તેના જેવો થીજે કોઈ
પદાર્થ પણ અવશ્ય છે, આ સર્વસમત નિયમાનુસાર લોકનો વિરોધી પણ તેના
જેવો કોઈ પદાર્થ અવશ્ય હોવો જોઈએ જસ, એનો જે વિરોધી અને
એના જેવો—આકાશવિશેષ—છે તે જ અલોક છે તે અલોક પણ અસ્તિત્વવાળ છે, કારણ
કે વ્યુત્પત્તિવાળા શુદ્ધ પદનો વિરોધી અસ્તિત્વવાળ હોય છે એ પ્રમાણે અલોક સિદ્ધ થાય છે

ચ શ્રમણસૂત્રટીકાયા મુનિતોપણ્યા દ્રવ્યઃ । આસ્રવઃ=આ=સમન્તાત્ સ્રવતિ= પ્રવિશત્યર્થાદાત્મનિ જ્ઞાનાવરણીયાઘટ્ટત્રિધ કર્મ યેન સઃ આશ્રવ इति च्छायापक्षे તુ આશ્રીયતે=સમુપાર્જ્યતે કર્મ યેન સ इति व्याख्याभेदोऽवगन्तव्यः, સર્વથા જીવ- તડાગે કર્મમલિલપ્રવેશાય નાલિકારૂપ इति यावत् । સવરઃ=સપ્રિયતે=નિરુ યતે આસ્રવત્કર્મ યેન સઃ, એપ ચ દ્રવ્યભાવભેદાભ્યા દ્વિવિધઃ, તત્ર દ્રવ્યતસ્તથાવિધ- દ્રવ્યેણ (ચિક્ષણમૃદાદિના) સલિલોપરિ તરણ્યાદેરનરચરતપ્રવિશન્નીરાણા વિચરાણા પિગ્ગાનમ્, માવતઃ સમિતિગુપ્તિપ્રભૃતિભિરાત્મતરણ્યા સ્વત્કર્મજલાના સ્થગનમ્, પ્રકરણાદિહ ભાવસવરસ્યૈવ ગ્રહણ ગો યમ્ । વેદના=વેદન-સ્વાભાવ્યાદુર્દીરણા

ચૌથે અધ્યયનમે દેખના ચાહિળ । ઔર પાપ તત્ત્વ का कथन श्रमण- સૂત્રકી 'મુનિતોપિણી' ટીકામે દેખના ચાહિળ ।

જિસકે દ્વારા જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ પ્રકારકે કર્મ આત્મામે સવ ઔરસે પ્રવેશ કરતે હૈ ઉસે આસ્રવ કહતે હૈ । 'આમવે' કી છાયા યદિ 'આશ્રવ' કી જાય તો ઉસકા તાત્પર્ય યહ હૈ વિ જિસકે દ્વારા કર્મોંકા ઉપાર્જન હો ઉસે આસ્રવ કહતે હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જીવરૂપી તાલાવ મેં કર્મરૂપી જલકે પ્રવેશકે લિએ જો નાલીકે સમાન હો વહ આસ્રવ હૈ ।

જિસકે દ્વારા આળ હુળ કર્મ રુક જાય્ ઉસે સવર કહતે હૈ । યહ દો પ્રકારકા હૈ--(૧) દ્રવ્યસવર ઔર (૨) ભાવસવર । ચિક્ષની મિટ્ટી આદિ દ્વારા નૌકા આદિકે ઉન છિદ્રોંકા વન્દ હો જાના જિનસે સદા જલ પ્રવિષ્ટ હોતા રહતા હૈ, દ્રવ્યસવર હૈ । આત્મારૂપી નૌકામે આને (ચૂને) વાલે કર્મોંકા સમિતિ ગુપ્તિ આદિકે દ્વારા રુક જાના ભાવસવર હૈ યહાં ભાવસવરકા હી પ્રકરણ હૈ અતઃ ઉસીકા ગ્રહણ સમજના ચાહિળ ।

લેણુ, અને પાપ તત્ત્વનુ કથન શ્રમણસૂત્રની 'મુનિતોપણી' ટીકામા બોધ લેણુ

જેની દ્વારા જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ પ્રકારના કર્મ આત્મામા બધી બાબુએથી પ્રવેશ કરે છે તેને આસ્રવ કહે છે 'આમવે' ની છાયા બે 'આશ્રવ' કરવામા આવે તો તેનું તાત્પર્ય એ છે કે જેની દ્વારા કર્મોંનું ઉપાર્જન થાય તેને આસ્રવ કહે છે તાત્પર્ય એ છે કે જીવરૂપી તળાવણા કર્મરૂપી જળના પ્રવેશને માટે જે નળીની સમાન થાય તે આસ્રવ છે

જેની દ્વારા, આવેલા કર્મોં રોકાઈ જાય તેને સવર કહે છે એ બે પ્રકારના છે (૧) દ્રવ્યસવર અને (૨) ભાવસવર ચીકણી માટી આદિ દ્વારા નાવ આદિના છિદ્રનુ બંધ થઈ જવુ કે જે છિદ્રદ્વારા હમેશા જળ અદર દાખલ થતુ રહેતુ હોય તે દ્રવ્યસવર છે આત્મારૂપી નાવમા આવનારા કર્મોંનું સમિતિ શુપ્તિ આદિ દ્વારા રોકાઈ જવુ તે ભાવસવર છે, અહી ભાવસવરનું જ પ્રકરણ છે, માટે તેનુ ગ્રહણ સમજવુ

[ધર્મકથામૂલમ્]

પાવે, આસવે, સવરે, વેયણા, ણિજ્જરા, અરિહતા, ચક્કવટ્ટી, વલદેવા, વાસુદેવા,

[ધર્મકથાઝાયા]

પાપમ્, આશ્રયઃ, સવરઃ, વેદના, નિર્જરા, અર્હન્તઃ, ચક્રર્ત્તિનઃ, વલદેવાઃ, વાસુદેવાઃ,

શુભયતિ, યદ્વા પુનાતિ=પવિત્રીકરત્યાત્માનમિતિ, પૂયતે=પવિત્રીક્રિયતે આત્માઽ
નેનેતિ વા તત્, સસારપારાગરોત્તરણતરણિભૂતમિતિ ભાવઃ । પાપ=પાતયતિ=
શુભપરિણામાદ્ અવસયત્યાત્માનમિતિ, યદ્વા પાતિ=રક્ષત્યાત્મનોઽશુભ સ્થાનમિતિ
તદ્, આત્મમાલિન્યકારણમિત્યર્થઃ । વન્ધાદ્ પુણ્યાન્તાના ત્રયાણા વ્યાખ્યાવિસ્તરસ્તુ
મત્કૃતાયા દશવૈકાલિકમૂત્રકીકાયામાચારમણિમજ્જૂપાયા ચતુર્થેઽયયને, પાપપદાર્થસ્ય

ઔર જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મોંસે છૂટ જાના ભાવ-મોક્ષ હૈ ।

જો ખલાઈ કરે, અથવા આત્માકો પવિત્ર બનાવે વહ પુણ્ય હૈ ।
અથવા જિસકે નિમિત્તસે આત્મા પવિત્ર હો, ઉસે પુણ્ય કહતે હૈ ।
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પુણ્ય, સસારરૂપી સમુદ્ર સે પાર ઉતરનેકે લિખ તરણિ
(નૌકા) કે સમાન હૈ ।

જો આત્માકો શુભ પરિણામોંસે દૂર કર દેતા હૈ વહ પાપ હૈ ।
અથવા જો આત્માકે અશુભ સ્થાન (પરિણામ) કી રક્ષા કરતા હૈ વહ
પાપ હૈ, તાત્પર્ય યહ કિ જો આત્મામે મલિનતા ઉત્પન્ન કરનેકા કારણ
હો વહ પાપ હૈ ।

વન્ધસે લેકર પુણ્ય પર્યન્ત ત્રીન તત્ત્વોંકા વિસ્તારપૂર્વક કથન મેરી
બનાઈ હુઈ દશવૈકાલિકમૂત્રકી 'આચારમણિમજ્જૂપા' નામકી ટીકાકે

જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મોંથી છટી જલુ એ ભાવમોક્ષ છે

જે લલુ કરે અથવા આત્માને પવિત્ર બનાવે તે પુણ્ય છે અથવા જેના
નિમિત્તથી આત્મા પવિત્ર થાય તેને પુણ્ય કહે છે તાત્પર્ય એ છે કે-પુણ્ય
સ સારરૂપી સમુદ્રથી પાર ઉતરવાને માટે તરણિ (નાવ) ની સમાન છે

જે આત્માને શુભ પરિણામોંથી દૂર કરી નાખે તે પાપ છે અથવા જે
આત્માને અશુભ સ્થાન (પરિણામ)ની રક્ષા કરે છે તે પાપ તાત્પર્ય
એ છે કે જે આત્મામા મલિનતા ઉત્પન્ન કરવાનું કારણ છે તે પાપ છે

અધથી લઈને પુણ્ય સુધીના ત્રણ તત્ત્વોંનું વિસ્તારપૂર્વક કથન મારી બનાવેલી
દશવૈકાલિક સૂત્રની 'આચારમણિમજ્જૂપા' નામની ટીકાના ચોથા અધ્યયનમા બોધ

૨ 'પૂજ પવને' इति धातो रूपमिदम् ।

[ધર્મકથામૂલમ્]

નરગા, નેરડયા, તિરિક્તજોણિયા, તિરિક્તજોણિનીઓ, માયા, પિયા, રિસઓ,

[ધર્મકથાઝાયા]

નરકા, નૈરયિકાઃ, તિર્યગ્યોનિકાઃ, તિર્યગ્યોનયઃ (ત્રિય,), માતા, પિતા, કપયઃ,

અર્હન્તઃ=અર્હન્તિ સિદ્ધિપદ યે તે, એતદ્વિસ્તૃતવ્યાખ્યા ચ મત્કૃતાયા શ્રમણ-
સૂત્રસ્ય મુનિતોપણ્યા ટીકાયા કળેહત્યાવલોકનીયા । ચક્રવર્ત્તિન' =પદ્મચ્છંદ-
ભરતસ્વામિનો ભરતાદયો દ્વાદશ । ચલદેવાઃ પ્રસિદ્ધ' । વાસુદેવા.=ત્રિચ્છંદ-
ભરતેશ્વર પ્રસિદ્ધા' । નરકા=નરાન્ કાયન્તિ=યાતનાપદાનદ્વારા શબ્દયન્તીતિ,
યદ્વા યાતનામાપન્ના નરાઃ કાયન્તિ=શબ્દાયન્તે યત્ર તોદશા. પાપિના યાતનાસ્થાન-
વિશેષા રત્નપ્રભાદિલક્ષણાઃ । નૈરયિકાઃ=નિર્ગતઃ અય.=શુભફલ યેભ્યસ્તે નિર-
યાસ્તત્ર ભવા નરકનિવાસિન इत्यर्थ. । તિર્યગ્યોનિકા =તિર્યગ્યોનિભવાઃ=દેવમનુ-

જો સિદ્ધિ પદ પ્રાપ્ત કરનેમો અર્હ (યોગ્ય) હા ગયે હૈ વે અર્હન્ત
હૈ । 'અર્હન્ત' કી વિસ્તૃત વ્યાખ્યા મેરી બનાઈ હુઈ શ્રમણસૂત્રકી
મુનિતોપણી ટીકામેં દેખ લેના ચાહિળ ।

જો છ ચ્છંદ વાલે ભરત ક્ષેત્રકે પૂર્ણ સ્વામી હોં વે ચક્રવર્તી હૈ ।
ભરત આદિ ચારહ ચક્રવર્તી [હસ અવસર્પિણી કાળકે] હૈ । ચલદેવ
પ્રસિદ્ધ હૈ ભરત ક્ષેત્રકે ત્રીન ચ્છંદોકે સ્વામીકો વાસુદેવ કહતે હૈ ।

વિવિધ પ્રકારકી યાતનાઈ દેકર જીવાંસે જો ચિત્તલાટ (હાહાકાર)
મચવાતે હૈ, અથવા યાતનાઓકો પ્રાપ્ત જીવ જહા હાહાકાર મચાતે હૈ,
વહ નરક હૈ । અર્થાત્ પાપી જીવોકી યાતનાઓકે સ્થાન-રત્નપ્રભાઆદિ
કો નરક કહતે હૈ ।

જે સિદ્ધિપદ પ્રાપ્ત કરવાને અર્હ (યોગ્ય) થઈ ગયા છે તે અર્હન્ત છે 'અર્હન્ત'
ની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા મારી બનાવેલી શ્રમણસૂત્રની 'મુનિતોપણી' ટીકામા પૂર્ણ રીતે
જોઈ લેવી

જે છ બંડવાળા ભરત ક્ષેત્રના પૂર્ણ સ્વામી હોય તે ચક્રવર્તી છે ભરત આદિ
બાર ચક્રવર્તી (આ અવસર્પિણી કાળના) છે બળદેવ પ્રસિદ્ધ છે ભરતક્ષેત્રના ત્રણ
બંડોના સ્વામીને વાસુદેવ કહે છે

વિવિધ પ્રકારની યાતનાઓ આપીને હવે પાસે જે કકળાટ (હાહાકાર)
કરાવ છે, અથવા યાતાનાઓ પામેલા હવે જ્યા હાહાકાર મચાવે છે, તે નરક છે
આર્થાત્ પાપી હવેની યાતનાઓના સ્થાન રત્નપ્રભા આદિને નરક કહે છે

कृत्वा वा य उदयावलिकामनुप्रविष्टस्य कर्मणोऽनुभवस्वरूपेति यावत्, सुख-
दुःखानुभवस्वभावा वेद्यन्तेऽनयेति वेदनेति केचित्, इयं च विपाकौदयिकी-प्रदे-
शौदयिक्याभ्युपगमिक्यौपक्रमिक्यादिभेदादनेकप्रकारेभ्यन्यत्रविस्तरः । निर्जरा-
निःशेषेण जरणमर्थाद्देशत आत्मप्रदेशात्कर्मणा परिशटनम्, अयमेव मोक्ष निर्जरयो-
र्भेदः, मोक्षो हि सर्वत एव कर्मणा परिशटनमुच्यते नतु देशत इति ।

आवाधा काली स्थिति पूर्ण करके, अथवा उदीरणा करके, उदय-
में आये हुए कर्मोंका अनुभव करना वेदना है । किसी आचार्यके मतसे
सुख, दुःख, अनुभव और स्वभाव जिसके द्वारा वेदे (भोगे) जाएँ वह
वेदना है । यह विपाकौदयिकी, प्रदेशौदयिकी, आभ्युपगमिकी, औप-
क्रमिकी आदि अनेक प्रकारकी है । इसका विस्तार अन्य ग्रन्थोंसे जान
लेना चाहिए ।

एक देशसे अर्थात् कुछ कर्मोंका आत्मासे क्षीण हो जाना निर्जरा
है । निर्जरा और मोक्षमें यही भेद है कि-कुछ कर्मोंका क्षीण होना
निर्जरा है और समस्त कर्मोंका क्षीण हो जाना मोक्ष है ।

आवाधाकाली स्थिति पूर्ण करीने अथवा उदीरणा करीने, उदयभा-
वावेला कर्मोंका अनुभव करवो ये वेदना* છે કેઇ આચાર્યના મતાનુસાર
સુખ, દુઃખ, અનુભવ અને સ્વભાવ જેની દ્વારા વેદાય (ભોગવાય) તે વેદના
છે એ વેદના વિપાકૌદયિકી, પ્રદેશૌદયિકી, અભ્યુપગમિકી, ઔપક્રમિકી આદિ
અનેક પ્રકારની છે એનો વિસ્તાર અન્ય ગ્રંથોમાં જોઈ લેવો

એક દેશથી અર્થાત કેઇ ડોમોનું આત્માથી ક્ષીણ થઇ જવું તે નિર્જરા છે.
નિર્જરા અને મોક્ષમાં એટલો ભેદ છે કે-કેટલાક કર્મોનું ક્ષીણ થવું એ નિર્જરા છે અને
બધા કર્મોનું ક્ષીણ થવું એ મોક્ષ છે

કર્મના ઉદય दो प्रकारसे होता है ।—(१) आवाधाकाल (बध होवके पश्चात्
और उदय होनेसे पूर्व तक का समय) पूरा होने पर स्वयं ही कर्म उदयमें आता
है । (२) आवाधाकालकी स्थिति पूर्ण होनेसे पहले ही तीव्र तपश्चरण आदि
निमित्तोंसे कर्म उदयमें आ जाता है उसे 'उदीरणा' कहते हैं ।

+ કર્મોના ઉદય એ પ્રકારે થાય છે (૧) આવાધાકાલ (બધ થયા પછી અને ઉદય
થયા પૂર્વ સુધીનો સમય) પૂરો થતા કર્મ પોતે જ ઉદયમાં આવે છે (૨) આવાધા
કાલની સ્થિતિ પૂર્ણ થયા પહેલા જ તીવ્ર તપશ્ચરણ આદિ નિમિત્તોથી કર્મ ઉદયમાં આવે
છે, તેને ઉદીરણા કહે છે

[ધર્મકથામૂલમ્]

મુસાવાણ, અદિણાદાણે, મેહુણે, પરિગ્રહે । અત્થિ કોહે, માણે, માયા,

[ધર્મકથાઝાયા]

પાતઃ, મૃપાવાદઃ, અદત્તદાન, મૈયુન, પરિગ્રહઃ । અસ્તિ-ક્રોધઃ, માન, માયા,

ત્યાઽગચ્છન્ લોકાગ્રમિતિ, તથા ચરમશરીરતસ્તૃતીયભાગન્યૂના જઘન્યતોઽષ્ટાઙ્ગુ
લાધિકરત્તિપ્રમાણાઃ, મધ્યમતશ્ચતુર્હસ્તાધિકપોડપરત્તિપ્રમાણાઃ, ઉત્કૃષ્ટતો દ્વાત્રિંશ
દઙ્ગુલસમધિકત્રયસ્ત્રિશદુત્તરશતત્રયધનુઃ-પરિમિતા. । પરિનિર્વાણ=નિઃશેપતઃ
સકલકર્મક્ષયજન્યમાત્યન્તિક સુખમ્ । પરિનિર્વૃત્તાઃ=અપુનરાટ્ત્યા સકલસન્તાપ-
કલાપપરિવર્જિતા. ।

પ્રાણાતિપાતઃ=પ્રાણાઃ=ઉચ્છવાસ નિઃશ્વાસાદયસ્તેપામતિપાતઃ=પ્રાણિભ્યો.
વિયોજનઃ પ્રાણિર્હિસનમિતિ યાવત્, તદુક્તમ્—

“પન્થેન્દ્રિયાણિ ત્રિવિધ ચલ ચ,

ઉચ્છવામનિઃશ્વાસમયાન્યદાયુઃ ।

પ્રાણા દગૈતેભગવદ્ધિરુક્તા-

સ્તેપા વિયોજીકરણ તુ હિંસા ॥૧॥” ઇતિ

રહિત હોકર જો લોકકે અગ્ર ભાગમે પ્રાપ્ત હો ચુકે હૈ ઉન્હે સિદ્ધ કહતે
હૈ । વે સિદ્ધ ચરમ શરીરસે તૃતીયભાગ-હીન, જઘન્ય ઇકઠાવઠાઠ અગુલ
અધિક ઇક રત્તિ અવગાહનાવાલે, તથા ઉત્કૃષ્ટ વત્તીસ અગુલ અધિક
ત્રીસૌ તેત્રીસ ધનુષ અવગાહનાવાલે હોતે હૈ । સમસ્ત કર્મોકે સર્વથા
ક્ષયસે ઉત્પન્ન હોનેવાલે આત્યાન્તિક સુખકો પરિનિર્વાણ કહતે હૈ ।
પુનરાગમનસે તથા સસાર સમ્બન્ધી સમસ્ત સતાપકે સમૂહસે રહિત
જો હો ઉન્હે પરિનિવૃત્ત કહતે હૈ ॥

ઉચ્છવાસ નિઃશ્વાસ આદિ પ્રાણોકા અતિપાત-પ્રાણીસે વિયોગ
કરના-પ્રાણાતિપાત યા હિંસા હૈ । કહા ઓ હૈ-

ભાગને પ્રાપ્ત થય ચૂકયા છે તેને સિદ્ધ કહે છે એ સિદ્ધ ચરમ શરીરથી તૃતીય
ભાગહીન, જઘન્ય ઠાઠ આગળ અધિક એક રત્તિ અવગાહનાવાળા, તથા ઉત્કૃષ્ટ
બત્રીસ આગળ અધિક ત્રણસો તેત્રીસ ધનુષ અવગાહનાવાળા હોય છે બધા કર્મોના
સર્વથા ક્ષયથી ઉત્પન્ન આત્યાન્તિક સુખને પરિનિર્વાણ કહે છે પુનરાગમનથી તથા
સસારસંબન્ધી બધા સતાપના સમૂહથી રહિત જે હોય તેને પરિનિવૃત્ત કહે છે

ઉચ્છવાસ નિઃશ્વાસ આદિ પ્રણોના અતિપાત-પ્રાણીથી વિયોગ કરવો એ,
પ્રાણાતિપાત અથવા હિંસા છે કહ્યું છે કે—

[ધર્મકથામૂલમ્]

દેવા, દેવલોચા, સિદ્ધી, સિદ્ધા, પરિણિચ્છાણ, પરિણિન્દુયા, અસ્થિ પાણાશ્વાપ,

[ધર્મકથાઝાયા]

દેવાઃ, દેવલોકા, સિદ્ધિ સિદ્ધાઃ, પરિનિર્વાણ, પરિનિર્ટુતા, । અસ્તિ-પ્રાણાતિ

વ્યનારકચ્ચતિરિક્તા એકેન્દ્રિયાદયઃ । તિર્યગ્ચોનયઃ=તિર્યક્સ્ત્રીત્વેન પ્રસિદ્ધા ।

માત્રાદયોઽપિ પ્રસિદ્ધા એવ । ઋપયઃ=ઋપન્તિ=પશ્યન્તિ પદ્મજીવનિકાયમાત્મતુલ્ય

મિતિ, ઋપન્તિ=ગચ્છન્તિ મોક્ષમાર્ગમિતિ તથા । દેવાઃ=દીવ્યન્તિ=પુણ્યજનિતામ

લૌકિકી ક્રીડામણુભવન્તીતિ તથા ભવનપત્યાદય इत्यर्थः । દેવલોકાઃ=દેવાનામુક્ત

પ્રકારાણા લોકા=સ્થાનાનિ સૌધર્માદીનિ । સિદ્ધિઃ=સિ યન્તિ=નિષ્ઠિતાર્થા ભવન્તિ

યસ્યા સા । સિદ્ધા=અસિ યન્=કૃતકૃત્યા અમરમિતિ, યદ્વા અસેધન્=અપુનરાવૃ-

જિનમેંસે શુભ ફલ નિકલ ગયા હો ઉન્હે ‘નિરય’ ઓર નિરયોમેં ઉત્પન્ન હોને વાલે જીવોકો નૈરયિક (નારકી) કહતે હૈં ।

દેવ મનુષ્ય ઓર નારકસે ભિન્ન-એકેન્દ્રિય આદિ જીવોકો તિર્યગ્ચોનિક (તિર્યચ) કહતે હૈં । જો તિર્યચ સ્ત્રી હો વહ તિર્યગ્ચોનિ હૈં ।

માતા ઓર પિતા પ્રસિદ્ધ હૈં । જો પદ્મજીવનિકાયકો આત્માકે સમાન માનતે હે, અથવા જો મોક્ષમાર્ગમે [વિશેષ] પ્રવૃત્તિ કરતે હૈં ઉન્હે ઋપિ કહતે હે । પુણ્યસે પ્રાપ્ત હોનેવાલી અલૌકિક ક્રીડાકો ભોગને વાલે ભવનપતિ આદિ, દેવ (દેવતા) કહલાતે હૈં । દેવોકે સૌધર્મ એશાન આદિ સ્થાનોકો દેવલોક કહતે હૈં ।

જિસે પ્રાપ્ત કરકે સિદ્ધ (કૃતકૃત્ય) હોતે હૈં ઉસે સિદ્ધિ કહતે હૈં । જો કૃતકૃત્ય હો ચુકે હૈં ઉન્હે સિદ્ધ કહતે હે, અથવા પુનરાગમનસે

જેઓમાથી શુભ ફળ નીકળી ગયું હોય તેને ‘નિરય’ અને નિરયોમા ઉત્પન્ન થનારા જીવોને નૈરયિક (નારકી) કહે છે

દેવ મનુષ્ય અને નારકથી ભિન્ન-એકેન્દ્રિય આદિ જીવોને તિર્યગ્ચોનિક (તિર્યચ) કહે છે જે તિર્યચ સ્ત્રી હોય તે તિર્યગ્ચોનિ છે

માતા અને પિતા પ્રસિદ્ધ છે જેઓ પદ્મજીવનિકાયને આત્માની સમાન માને છે, અથવા જેઓ મોક્ષમાર્ગમા (વિશેષ) પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેમને ઋપિ કહે છે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થનારી અલૌકિક ક્રીડાને ભોગવનારા ભવનપતિ આદિ દેવ (દેવતા) કહેવાય છે દેવોના સૌધર્મ અશાન આદિ સ્થાનોને દેવલોક કહે છે

જેને પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ (કૃતકૃત્ય) થાય છે તેને સિદ્ધિ કહે છે જેઓ કૃતકૃત્ય થઈ ચૂક્યા છે તેને સિદ્ધ કહે છે, અથવા પુનરાગમનથી રહિત થઈને જે લોકોના અગ્ર

માયા=માયામોહનીયો જીવસ્ય વશ્વનપરિણતિવિશેષ:-સ્વપરવ્યામોહોત્પાદકમા-
ચરણમિતિ યાવત્ । લોભઃ=લોભપ્રકૃત્યુદયવશાદ્દ્રવ્યાદ્યભિલાપલક્ષણો જીવસ્ય પરિ-
ણામવિશેષઃ ‘યાવ’-દિતિ અવ્રત્યેન ‘જાવ’-શબ્દેન-“રાગે, દોસે, કલહે,
અન્નમ્ભવાળે, પેસુળે, પરપરિવાળ, રડે, અરડે, માયા મોસે, મિચ્છાદસણસંહ”
એવા સગ્રહો યોદ્ધવ્યસ્ત્ર-‘રાગો, દ્વેષઃ, કલહઃ, અભ્યાસ્યાન પૈશુન્ય, પરપરિવાદો,
રતિરરતિર્માયામૃષા મિથ્યાદર્શનશલ્યમિતિચ્છાયા । એતદ્વ્યાખ્યા ચ-રાગઃ=
રજ્યત આત્માડનેનેતિ,-પુત્રકન્યાદ્યભિષ્વદ્ગપરિણામવિશેષ., સ ચ યદ્યપિ દ્વિવિધઃ
પ્રશસ્તોડપ્રશસ્તશ્ચ, તત્ર પ્રશસ્તો દેવગુરુધર્મવિષયક, અનુકમ્પાદાનાદિવિષયકશ્ચ,
અપ્રશસ્તસ્તુ કન્યાદિવિષયક, તથાચોક્તમ્—

ઉદયસે ઉત્પન્ન होनेવાલે વશ્વના (ઠગાર્) રૂપ આત્માકે પરિણામકો
માયા કહતે હૈ, અર્થાત્ સ્વ પરમે વ્યામોહ પૈદા કરનેવાલા આત્માકા
આચરણવિશેષ માયા કહલાતી હૈ । લોભ પ્રકૃતિકે ઉદયસે होनेવાલે
દ્રવ્ય આદિકી અભિલાષારૂપ આત્મપરિણામકો લોભ કહતે હૈ ।

યહા જો ‘જાવ’ (યાવત્) શબ્દ હૈ ઉસસે રાગ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યા-
સ્યાન, પૈશુન્ય, પરપરિવાદ, રતિ અરતિ, માયા મૃષા મિથ્યાદર્શન-
શલ્યકા ગ્રહણ કરના ચાહિળ ।

આત્મા જિસસે રક્ત-અનુરજ્જિત હો વહ રાગ હૈ અર્થાત્ આત્માકે
મૂર્છારૂપી પરિણામકો રાગ કહતે હૈ । રાગ દો પ્રકારકા હૈ—એક પ્રશસ્ત
દૂસરા અપ્રશસ્ત, દેવ, ગુરુ, ધર્મકે વિષયમે અથવા અનુકમ્પાદાન
આદિકે વિષયમે होनेવાલા રાગ પ્રશસ્ત રાગ હૈ, ઓર સ્ત્રીઆદિવિષયક
રાગ અપ્રશસ્ત રાગ હૈ । કહા બી હૈ—

પરિણામને માયા કહે છે, અર્થાત્ સ્વ-પરમા વ્યામોહ પૈદા કરનારા આત્માના
આચરણવિશેષને માયા કહે છે લોભપ્રકૃતિના ઉદયથી વનારા દ્રવ્ય આદિની
અભિલાષારૂપ આત્મપરિણામને લોભ કહે છે

અહીં જે ‘જાવ’ (યાવત્) શબ્દ છે, તેથી રાગ, દ્વેષ કલહ, અભ્યા-
સ્યાન, પૈશુન્ય, પરપરિવાદ રતિ-અરતિ, માયા-મૃષા, મિથ્યાદર્શનશલ્યનુ ગ્રહણ કરવું

આત્મા જેનાથી રક્ત-અનુરજ્જિત થાય, તે રાગ છે અર્થાત્ આત્માના
મૂર્છારૂપ પરિણામને રાગ કહે છે રાગ બે પ્રકારનો છે એક પ્રશસ્ત અને બીજો
અપ્રશસ્ત દેવ ગુરુ ધર્મના વિષયમા અથવા અનુકમ્પા-દાન આદિના વિષયમા થતો
રાગ પ્રશસ્ત રાગ છે, અને સ્ત્રી આદિ વિષયક રાગ અપ્રશસ્ત રાગ છે, કહ્યું છે કે—

મૃષાવાદઃ=મૃષા=મિથ્યા વાદઃ=ચત્તનમસર્જૂતાર્થસંભાષણમિતિ યાવત્ । અદ-
ત્તાદાનમ્=ન દત્તમદત્ત=દેવ ગુરુ ભૂષ ગાથાપતિ-સાધર્મિકૃતનુજ્ઞાત તસ્યાડ્ડાન=
ગ્રહણમ્ । મૈથુનમ્=મિથુનેન=સ્ત્રીપુમાભ્યા નિર્મૂલ્ત કર્મ કામક્રીડેત્યર્થઃ । પરિગ્રહઃ
=પરિ સર્વતોભાવેન ગૃહ્યતે=જન્મજરામરણાદિદુઃસ્વર્ગેષ્યત આત્માડ્ડનેનેતિ, યદ્વા
પરિગૃહ્યતે=સમૂર્ચ્ઠ સ્વીક્રિયત ઇતિ । ક્રોધઃ=ક્રોધમોહનીયમકૃત્યુદયેન સ્વપરચિત્ત-
વિકૃતિજનક આત્મનઃ પરિણામવિશેષઃ । માન =સ્વાપેક્ષયાડ્ડન્ય હીન મન્યતે જનો
યેન સઃ, માનમોહનીયોદયમમૃત્યોડ્ડન્યહીનતામનનલક્ષણ આત્મનઃ પરિણતિવિશેષઃ ।

“પાચ્છન્દ્રિયો, ત્રીન વલ, (મન, વચન, કાય), ઉચ્છ્વાસ-નિઃશ્વાસ
(શ્વાસોચ્છ્વાસ) ઓર બ્રાહ્મણ, એ ભગવાનને દમ પ્રાણ નિરૂપણ કિયે હૈ,
ઓર इनका वियोग करना हिंसा कहा है ॥૧॥”

અસત્ય ભાષણ કરનેકો મૃષાવાદ કહતે હૈ । દેવ, ગુરુ, ગજા,
ગાથાપતિ ઓર સાધર્મીકી આજ્ઞા વિના કિમી વસ્તુકો ગ્રહણ કરના
અદત્તાડ્ડાન હૈ । મિથુન (સ્ત્રી-પુરુષ) દ્વારા કિયે જાને વાલે કર્મકો
અર્થાત્ કામ ક્રીડાકો મૈથુન કહતે હૈ । જિમકે દ્વારા આત્મા, જન્મ જરા
મરણ આદિકે દુઃસ્વોસે ગૃહીત (યુક્ત) કી જાતી હૈ અથવા મમતારૂપ
પરિણામોસે ગ્રહણ કિયા જાતા હૈ ઉસે પરિગ્રહ કહતે હૈ ।

ક્રોધમોહનીય કર્મકે ઉદયસે સ્વ ઓર પરકે ચિત્તમે વિકાર કરને
વાલે આત્માકે પરિણામ વિશેષકો ક્રોધ કહતે હૈ । જિમકે હોનેસે
મનુષ્ય, દુસરેકો અપનેસે હીન માનતા હૈ, ઉસ માન-મોહનીયકે ઉદયસે
ઉત્પન્ન હોનેવાલે પરિણામ વિશેષકો માન કહતે હૈ । માયા મોહનીયકે

“ પાચ્છન્દ્રિયો, ત્રણ ગણ (મન, વચન, કાય) ઉચ્છ્વાસ-નિશ્વાસ
(શ્વાસોચ્છ્વાસ) અને આયુ, એ પ્રમાણે દસ પ્રાણ લગવાને નિર્ણય છે, અને એનો
વિયોગ કરવો તેને હિંસા કહી છે ” (૧)

અસત્ય ભાષણ કરવું તેને મૃષાવાદ કહ્યો છે દેવ, ગુરુ, રાજા ગાથાપતિ અને
સાધર્મીની આજ્ઞા વિના કોઈ વસ્તુને ગ્રહણ કરવી તે અદત્તાદાન છે મિથુન (સ્ત્રી-પુરુષ)
દ્વારા કરાતા કર્મને અર્થાત્ કામક્રીડાને મૈથુન કહે છે જેના દ્વારા આત્માને, જન્મ
જરા મરણ આદિના દુ ખોથી ગૃહીત (યુક્ત) કરવામા આવે છે અથવા મમતારૂપ
પરિણામથી ગૃહણ કરવામા આવે છે તેને પરિગ્રહ કહે છે

ક્રોધ-મોહનીય કર્મના ઉદયથી સ્વ અને પરના ચિત્તમાં વિકાર કરનારા
આત્માના પરિણામવિશેષને ક્રોધ કહે છે જેને લીધે મનુષ્ય બીજાને પોતા કરતા
હીન-તુચ્છ માને છે, ત માનમોહનીયના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા પરિણામવિશેષને માન
કહે છે માયા-મોહનીયના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા વચના (ઠગાઈ) રૂપ આત્માના

[ધર્મકથામૂલમ્]

લોભે જાવ મિચ્છાદસણસહ્યે । અત્થિ પાણાદ્વાયવેરમણે, જાવ મિચ્છાદસણસહ્યવિવેગે ।

[વર્મકથાઝાયા]

લોભો યાવન્મિધ્યાદર્શનશલ્યમ્ । અસ્તિ-પ્રાણાતિપાતવિરમણ યાવન્મિધ્યાદર્શન

રતિઃ=રતિવિપરીતા-સયમવિષયકોઽનભિલાષ ઇતિ યાવત્ । વસ્તુતસ્તુ 'અરતિરતિ' ઇત્યેક પદ, તતશ્ચાઽરતિ=મોહોદ્યાચ્ચિત્તોદ્દેગસ્તત્પરિણામો, રતિવિષયાભિરુચિરિત્યર્થઃ । માયામૃપા=માયયા સહ મૃપેતિ, યદ્વા માયા ચ મૃપા ચેતિ તથા, સકપટ-મિધ્યામાપણમિત્યર્થઃ । મિધ્યાદર્શનશલ્ય=મિધ્યાદર્શનમેવ શલ્યમિતિ, યદ્વા મિધ્યાદર્શન શલ્યમિવેતિ તથા, શલ્ય હિ શરાગ્રાદિ દુઃખદ ભવતિ તદ્વન્મિધ્યાદર્શનમિતિ ભાવઃ । પ્રાણાતિપાતવિરમણ-પ્રાણાતિપાતાત્માગુક્તરૂપાદ્વિરમણ=સમ્યગ્જ્ઞાનશ્રદ્ધાનપૂર્વક વિનિવૃત્તિ । 'યાવ'—દિતિ—અત્ર યાવચ્છબ્દસમૂહીતા—મૃપા વાદાદત્તાદાનમૈથુનપરિગ્રહક્રોધમાનમાયાલોભરાગદ્વેપકલ્હાભ્યારયાનપૈથુન્યપરપરિ-

આદિ વિષયક અભિલાષા ન હોનેકો અરતિ કહતે હૈ । વાસ્તવમેં 'અરતિરતિ' યહ ઇક હી પદ હૈ । ઇસલિખ મોહકે ઉદયસે હોનેવાલે ચિત્તકે ઉદ્દેગકો અરતિ ઓર વિષયોમેં હોનેવાલી રુચિકો રતિ કહતે હૈ । માયાસહિત મૃપા, અથવા માયા ઓર મૃપકો અર્થાત્ કપટ-પૂર્વક અસત્ય માપણ કરને કો માયામૃપા કહતે હૈ । મિધ્યાદર્શન રૂપ શલ્ય કો મિધ્યાદર્શનશલ્ય કહતે હૈ । તીરકી નોક આદિ શલ્ય જૈસે દુઃખ-દાષી હોતા હૈ ઉસી પ્રકાર મિધ્યાદર્શન બી દુઃખદાષી હૈ હસીસે મિધ્યાદર્શનકો શલ્ય કહા હૈ ॥

સમ્યગ્જ્ઞાન ઓર સમ્યક્ શ્રદ્ધાનપૂર્વક પૂર્વોક્ત પ્રાણાતિપાતકા ત્યાગ કરના પ્રાણાતિપાતવિરમણ હૈ,

ન હોવી તેને અરતિ કહે છે વસ્તુત 'અરતિ રતિ' એક જ પદ છે તેથી મોહના ઉદયથી થતા ચિત્તના ઉદ્દેગને અરતિ અને વિષયોમા થતી રુચિને રતિ કહે છે માયાસહિત મૃપા અથવા માયા અને મૃપાને અર્થાત્ કપટપૂર્વક અસત્ય માપણને માયામૃપા કહે છે મિધ્યાદર્શન રૂપ શલ્યને મિધ્યાદર્શનશલ્ય કહે છે તીરની અણિ શલ્ય જેમ હુ ખદાયી હોય, તેમ મિધ્યાદર્શન પણ હુ ખદાયી છે તેથી મિધ્યાદર્શનને શલ્ય કહ્યું છે

સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ શ્રદ્ધાનપૂર્વક પૂર્વોક્ત પ્રાણાતિપાતનો ત્યાગ કરવો એ પ્રાણાતિપાતવિરમણ છે

અહીંના 'યાવ' (યાવત) શબ્દથી-મૃપાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ,

“રાઓ દુરા પસત્થાઽ-પસત્થ-મેઞ્ઞિં મત્થણિદ્ધિઠો ।

પઠમો દેવાઢગઓ, ઘીઓ થી-આઢવિસઓ ય ॥૧॥” ઇતિ ।

एतच्छाया च--

“રાગો દ્વિધામશસ્તા ડપશસ્ત-ભેદાભ્યા શાસ્ત્રનિર્દિષ્ટઃ ।

પ્રથમો દેવાદિગતો, દ્વિતીયઃ સ્વ્યાદિવિષયશ્ચ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

કિન્તુ પ્રકરણાદ્દ્વેપસાઢચર્યાચાત્ર સ્વ્યાદિવિષયસ્યૈવ રાગસ્ય ગ્રહણ ત્રિવિશ્ત-
તમ્ । દ્વેપઃ=દ્વેષણમ્=આત્મનોડપ્રીતિલક્ષણ પરિણામ* । કલહઃ=કલ-આનન્દસ્ત
હન્તીતિ તથા વાચિકદ્વન્દ્વમિત્યર્થ* । અભ્યાખ્યાન=સપ્રગટમસદોષાડરોપણમ્ ।
પૈશુન્ય-પિશુનભાવ.-પરગુણાસહિષ્ણુતયા તદ્દોષોદ્ઘાટનમ્ । પરપરિવાદઃ-પરેષા
પરિવદન-ઠાકાદિભિર્દોષાવિષ્કરણમ્ । રતિઃ=રમણ-વિષયાભિરુચિરિત્યર્થ* । અ-

“શાસ્ત્રમે દો પ્રકારકે રાગકા કથન કિયા ગયા હૈ—એક પ્રશસ્ત,
દૂસરા અપ્રશસ્ત । દેવ આદિ વિષયક પ્રશસ્ત ઓર સ્ત્રીઆદિ વિષયક
અપ્રશસ્ત રાગ હૈ ॥૧॥”

લેકિન ઇન દોનોં ભેદોમેસે પ્રકરણવશ ઓર દ્વેષ કે સાથ કહને કે
કારણ સ્ત્રીઆદિ વિષયક અપ્રશસ્ત રાગકા હી યહાં ગ્રહણ સમજના
ચાહિયે ।

આત્માકે અપ્રીતિરૂપ પરિણામકો દ્વેષ કહતે હૈં । કલ
(આનન્દ) કી જો હ=હત્યા (નાશ) કરે ઉસ વાગ્યુદ્ધકો કલહ
કહતે હૈ । ખુલ્લમખુલ્લા ઝૂઠા દોષ લગાના અભ્યાખ્યાન હૈ । દૂસરે
કે ગુણોંકો ન સહ સકનેકે કારણ ઉસકે દોષ પ્રગટ કરના પૈશુન્ય હૈ ।
કાકુ (વક્રોક્તિ) અર્થાત્ ટેઢી વોલી આદિકે દ્વારા દૂસરોકે દોષ હૂંઢના
પરપરિવાદ હૈ । વિષયસમ્બન્ધી અભિરુચિકો રતિ કહતે હૈ । સયમ-

“શાસ્ત્રમા ળે પ્રકારનો રાગ કહ્યો છે એક પ્રશસ્ત અને બીજો અપ્રશસ્ત
દેવ આદિ વિષયક પ્રશસ્ત અને સ્ત્રીઆદિ વિષયક અપ્રશસ્ત રાગ છે” (૧)

પરંતુ એ બેઉ ભેદોમાથી પ્રકરણવશ અને દ્વેષની સાથે રહેવાને કારણે
સ્ત્રીઆદિ વિષયક અપ્રશસ્ત રાગનુ જ અહીં ગ્રહણ કરવાનુ છે

આત્માના અપ્રીતિરૂપ પરિણામને દ્વેષ કહે છે કલ (આનન્દ)ની જે હ=હત્યા
(નાશ) કરે તે વાગ્યુદ્ધને કલહ કહે છે ખુલ્લી રીતે જૂઠો દોષ લગાડવો તે
અભ્યાખ્યાન છે બીજાના ગુણો ન સહી શકવાને કારણે એના દોષ પ્રગટ કરવા તે
પૈશુન્ય છે કાકુ (વક્રોક્તિ) અર્થાત્ કટાક્ષકથન આદિ દ્વારા બીજાએના દોષ શોધવો એ
પરપરિવાદ છે વિષયસંબંધી અભિરુચિને રતિ કહે છે સયમ આદિ વિષયક અભિલાષા

[धर्मकथामूलम्]

सुचिण्णफला भवति, दुच्चिण्णा कम्मा दुच्चिण्णफला भवति । फुसइ पुण्णपावे । पच्चायति जीवा । सफले कल्याण पावण ।

[धर्मकथाजया]

सुचीर्णानि कर्माणि सुचीर्णफलानि भवन्ति, दुश्चीर्णानि कर्माणि दुश्चीर्णफलानि भवन्ति स्पृशति पुण्य-पापे । प्रत्याया(य)न्ति जीवा । सफले कल्याण पापके । जीवोऽजीवत्वेऽजीव.' इत्यादि । सर्वं नास्तीति—' अजीवत्वेऽजीवोऽपटत्वेऽपट. ' इत्येवरूपो भावो नास्तिभावस्तम् । सुचीर्णानि=सु-प्रशस्ततया सपादितानि, कर्माणि=दानादीनि, सुचीर्णफलानि=सुचीर्ण फल येषा तानि-सुचरितमूलकत्वात्पुण्यकर्मबन्धादिफलवन्तीत्यर्थ । दुश्चीर्णानि=कुत्तिसतानीत्यर्थः, दुश्चीर्णफलानि=कुत्तिस-तफलवन्ति । स्पृशति=व नाति । के ? इत्याह—पुण्य-पापे इति, पुण्य च पाप चेति ते अर्थाच्छुभतद्वितरक्रियाभिस्तत्र शुभक्रियाभिः पुण्यमशुभक्रियाभिश्च पाप वध्ना-तीति यथासरय समन्वयो विधेय ।

ननु जीवस्य शरीरेण सहैव नाशात्कः पुण्य पापे स्पृशतीति चेत्तत्राह-प्रत्या इति प्रत्यायान्ति=पुनरुद्भवन्ति जीवा =पाणिन , सर्व एव जीवा मृत्वा मृत्वा पुनरुत्प-द्यन्ते न तु भस्मान्तमेव सर्वमिति भावः एतेन—

होने पर अजीव है' इत्यादि । अजीवत्वे अजीव , अपटत्वेऽपटः' इस प्रकारके भावको नास्तिभाव कहते हैं ।

प्रशस्त रूपसे सपादित कर्म अर्थात् दान आदि शुभकर्म शुभ फल देनेवाले होते हैं और दुष्कर्म दुष्फल देनेवाले होते हैं । शुभ-क्रियाओंसे पुण्य वधता है और अशुभक्रियाओंसे पापकर्म वधता है ।

शका—शरीरके साथ जीवका भी नाश हो जाता है, फिर पुण्य-पापका कौन बाधता है ?

समाधान—समस्त जीव पुन-पुन जन्म-मरण करते हैं,

'अजीवत्वे अजीव अपटत्वे-अपट ओ प्रशस्तता लावने नास्तिभाव कहे छे प्रशस्ततया सपादित कर्म अर्थात् दान आदि शुभकर्म शुभफल देनेवाले होय छे अने दुष्कर्म दुष्फल देनेवाले होय छ शुभक्रियाओंसे पुण्य वधाय छे अने अशुभक्रियाओं पापकर्म वधाय छे

शका—शरीरनी साथे एवने पण नाश थल जाय छे, ता पछी पुण्यपाप केस्य बाधे छे ?

समाधान—जधा एवो पुन पुन जन्म भरषु करे छे, शरीरनी साथे

[ધર્મકથામૂલમ્]

સઘ્વ અસ્થિભાવ અસ્થિતિ વ્યતિ, સઘ્વ ણસ્થિભાવ ણસ્થિતિ વ્યતિ, સુચિણ્ણા કમ્મા

[ધર્મકથામૂલમ્]

શલ્યવિવેકઃ । સર્વમસ્તિભાવમસ્તીતિ વદતિ, સર્વે નાસ્તિભાવ નાસ્તીતિ વદતિ ।

વાદરત્યરતિમાયામૃપાપર્યન્તાસ્તથાચ 'મૃપાવાદાદીનારમ્બે' -તિ યાવન્ત્ત્વદ્યર્થ',
મિથ્યાદર્શનશલ્યવિવેકઃ = મિથ્યાદર્શનશલ્યાત્માગુક્તલક્ષણાદિવેકઃ = પૃથગ્ભવનમ્
एव च यावन्तुद्ध्योतितेभ्यो मृपावादादिभ्यो मिथ्यादर्शनशल्याच्च पृथग्भ
वनमिति फलति । 'सर्वे' = ति-सर्वे = सकृन्, अस्तिभाव = सत्त्वारूपक्रियासहितो
भावो वस्तुसत्त्व-जीरोऽस्त्य-जीरोऽस्ति पुण्यमस्ति पापमस्ति' इत्यादिरूपेण वस्तु
यथार्थस्वरूपनिरूपणमिति यावत्, तम्- 'अस्ति' इति कृत्वा वदति-यथा 'जीवत्व

યહાકે 'જાવ' (યાવત્) શબ્દસે મૃપાવાદ, અઢત્તાદાન, મૈથુન, પરિવ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, ઢપ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, પરપરિવાદ, રત્યરતિ, માયામૃપા પર્યન્ત સમૃતીત હૈ, ફસલિએ 'જાવ' શબ્દ કા અર્થ હૈ—'મૃપાવાદ આદિસે આરમ્બ કરકે મિથ્યા દર્શનરૂપ પૂર્વોક્ત શલ્યસે પૃથક્ હોના' ઉસકા ત્યાગ કરના મિથ્યા-દર્શનશલ્યવિવેક હૈ । ઇમ્ પ્રકાર 'યાવત્' શબ્દસે ગૃહીત મૃપાવાદ આદિસે તથા મિથ્યાદર્શનશલ્યસે પૃથક્ હોના, યહ અર્થ નિકલતા હૈ ।

સત્તારૂપ ક્રિયાસે સહિત ભાવકો વસ્તુસત્ત્વ કહતે હૈ અર્થાત્ "જીવ હૈ, અજીવ હૈ, પુણ્ય હૈ, પાપ હૈ" ઇત્યાદિરૂપસે વસ્તુકે યથાર્થ સ્વરૂપકા નિરૂપણ કરના અસ્તિભાવ કહલાતા હૈ । ઇસ 'અસ્તિ' કી અપેક્ષા હી રુઢા જાતા હૈ કિ—'જીવત્વ હાને પર જીવ હૈ, અજીવત્વ

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ રાગ, દેષ કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, પરપરિવાદ, રત્યરતિ, માયા-મૃપા, સુધીનો સમ્રહ કરેલો છે તેથી 'જાવ' શબ્દનો અર્થ આ પ્રમાણે છે— "મૃપાવાદ આદિથી લઈને મિથ્યાદર્શનરૂપ પૂર્વોક્ત શલ્યથી પૃથક્ (જૂદા) થવું" તેનો ત્યાગ કરવો—મિથ્યાદર્શન શલ્યવિવેક છે એ પ્રમાણે 'યાવત્' શબ્દથી ગૃહીત મૃપાવાદ આદિથી તથા મિથ્યાદર્શનશલ્યથી પૃથક્ થવું (રહિત થવું) એ અર્થ નીકળે છે

સત્તારૂપ ક્રિયાથી સહિત ભાવને વસ્તુસત્ત્વ કહે છે અર્થાત્—'જીવ છે અજીવ છે, પુણ્ય છે પાપ છે" ઇત્યાદિ રૂપે વસ્તુના યથાર્થ સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરવું એ અસ્તિભાવ કહેવાય છે આ 'અસ્તિ'ની અપેક્ષાએ જ કહેવાય છે કે "જીવત્વ હોવાથી જીવ છે, અજીવત્વ હોવાથી અજીવ છે" ઇત્યાદિ

चार्वाक-नास्तिक मन्त्रविचार ।

चार्वाकः—यत्तु—“विलक्षणवर्माणानानौपधीनामेकत्र मेलनेन विलक्षणगुणोत्पत्तिर्यद्, यद्वा दविगोमयादिसमुदायाद्भूमिष्ठादचेतनाच्चेतनो वृश्चिकादिरिक्, धातकी-पुष्पगुडजलादिसमुदायान्मद्यादिवच्च पृथिव्यादिभूतपञ्चकाजीवश्चेतनपर्यायः प्रति-शरीरमभिनवोऽभिनवो जायत एव, नतु—एको जीवो जन्मभेदेन नानाशरीरमावि-शति, न च वाच्यम्—‘येषामयमेवे शक्तिर्नास्ति तेषां समुदायेऽपि सा न, यथैका सिकता तैलदानाऽसमर्थेति कृत्वा तत्समुदायः खारीसहस्रपरिमितोप्यसमर्थ’ इति न्यायेन

चार्वाक-(नास्तिक) मत-विचार ।

चार्वाक—जैसे भिन्न भिन्न गुणवाली अनेक ओषधियोंको इकट्ठा कर देनेसे एक विलक्षण ही गुण उत्पन्न हो जाता है, अथवा जमीन पर पड़े हुए दही और गोबर आदिके अचेतन समूहसे चेतन-विच्छू आदि की उत्पत्ति हो जाती है, अथवा धातकी पुष्प, गुड और जल आदिके संयोगसे मद्य बन जाता है, वैसे ही पृथ्वी, जल, अग्नि, वायु और आकाश इन पांच भूतोंसे प्रत्येक शरीरमें नया नया चेतन पर्याय (चैतन्य) उत्पन्न हो जाता है, किन्तु एकही आत्मा नाना शरीरोंमें नहीं प्रवेश करता है ।

तथा—“जिन पदार्थोंके एक अवयवमें जो शक्ति नहीं होती वह शक्ति उन्हें मिलाने पर भी उत्पन्न नहीं हो सकती । जैसे बालूके एक कणमें तेल देने की शक्ति नहीं है, इस कारण उसका समूह हजार खारी भी तेल देनेमें असमर्थ ही है । इस न्यायसे जब कि

चार्वाक (नास्तिक) मत-विचार

चार्वाक—जैसे भिन्न भिन्न गुणवाली अनेक ओषधियोंमें से एक ही करवायी एक विलक्षण ही गुण उत्पन्न થાય છે, અથવા જમીન પર પડેલા દહી અને છાશ આદિના અચેતન સમૂહથી ચેતન-વીછી આદિની ઉત્પત્તિ થાય છે, અથવા ધાતકીપુષ્પ ગોળ અને જળ આદિના સંયોગથી મધ-દારૂ બને છે, તેમજ પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ ભૂતોથી પ્રત્યેક શરીરમાં નવા નવા ચેતનપર્યાય (ચૈતન્ય) ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ એક જ આત્મા જૂદા જૂદા શરીરોમાં પ્રવેશ કરતો નથી તેમજ, “જે પદાર્થોના એક અવયવમાં જે શક્તિ નથી હોતી, તે શક્તિ એમના મિશ્રણથી પણ ઉત્પન્ન નથી થઈ શકતી જેમ વેળુના એક કણમાં તૈલ આપવાની શક્તિ નથી, તેથી વેળુની હજાર ખાડીના સમૂહ પણ તૈલ આપવા અસમર્થ

“યાવજ્જીવેત્સુખ જીવેદ ઋણ કૃત્વા વૃત પિવેત્ ।

ભસ્મીભૂતસ્ય દેહસ્ય, પુનરાગમન કૃતઃ ॥ ૧ ॥

ત તમાચરતાઽનન્દ, સ્વચ્છન્દ ય યમિચ્છત્ ।

આત્મા દેહાદિસઘાતાત્પૃથક્, કોઽપિ ન તાત્ત્વિક. ॥ ૨ ॥

સ્યાચૈતન્ય તુ સઘાત, -ધર્મો નાનોપધાદિવત્ । ”

ઇત્યાદિ ચાર્યાક્રમતમપાસ્તમ્, ઇન્દ્રિય પ્રાણાપાનનિમેષોન્મેષજીવનાદિમત્ત્વેભ્યઃ સુખિત્વદુઃખિત્વાભ્યાં ચ શૈશવશરીરમ્યાપિ શરીરાન્તરપૂર્વકત્વેન સ્વમાદિદૃષ્ટાન્તેન ચ જીર્ણપટત્યાગપૂર્વકનૂતનપટગ્રહણન્યાયેન ચ પુનર્જન્મનો નિર્વિવાદસિદ્ધત્વાત્ ।

શરીરકે સાથ નષ્ટ નહીં હો જાતે । હમ કથનસે ચાર્વાકિકા યદ્ મત સ્ખણ્ડિત હો જાતા હૈ કિ—“જવ તક જીના હૈ, સુખસે જિયે (ગાઠમે પૈમા ન હો તો) ઋણ લેકર મી ઘી પિયે । ક્યોકિ હસ દેહકી જવ સ્વાગ્વ હો જાયગી તો વાપસ આના કૈસે હોગા ॥ ૧ ॥ જિસકી જૈસી ઇચ્છા હો વહ વૈસાહી સ્વચ્છન્દતાપૂર્વક આનન્દકે સાથ આચરણ કરે । દેહ આદિકે સઘાતસે જુદા કોઈ તાત્ત્વિક આત્મા નહોં હૈ ॥ ૨ ॥

જૈસે અનેક ઔપધોંકે મિલને સે ઇક વિશિષ્ટ ગુણવાલા પદાર્થ તૈયાર હો જાતા હૈં ઉસી પ્રકાર પૃથિવી જલ આદિકે સઘાતસે ચૈતન્ય બન જાતા હૈ ॥ ”

ઇન્દ્રિય, પ્રાણ, અપાન, નિમેષ, ઉન્મેષ, જીવન આદિ ગુણોંસે, સુખ-દુઃખયુક્તપનેસે, શિશુકા મી શરીર કિસી અન્ય શરીરસે હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ, હસસે સ્વપ્ન આદિકે દૃષ્ટાન્તસે ઔર જીર્ણ વસ્ત્રકો ત્યાગ કર નયા વસ્ત્ર ધારણ કરનેકે ન્યાયસે નિર્વિવાદ પુનર્જન્મ સિદ્ધ હૈ ।

નષ્ટ થતા નથી આ કથનથી ચાર્વાકનો એ મત ખણ્ડિત થાય છે કે—“જ્યા સુધી જીવણું છે, ત્યા સુધી સુખે જીવો, (ગાઠે પૈસા ન હોય તો) દેવું કરીને પણ ઘી પીઓ, કારણકે આ દેહની જ્યારે ભસ્મ થઈ જશે તો પછી પાછા આવવાનું કેવી રીતે બનશે ? (૧) જેની જેવી ઇચ્છા થાય તેમ તેણે સ્વચ્છન્દતાપૂર્વક આનંદથી આચરણ કરવું દેહ આદિથી જૂદો કોઈ તાત્ત્વિક આત્મા જ નથી (૨) જેમ અનેક ઔપધોના મિશ્રણથી એક વિશિષ્ટ ગુણવાળો પદાર્થ તૈયાર થાય છે પૃથિવી તેમ જળ આદિના મિશ્રણથી ચૈતન્ય બની જાય છે (૩)”

ઇન્દ્રિય, પ્રાણ અપાન, નિમેષ, ઉન્મેષ જીવન આદિ ગુણોથી, સુખદુઃખયુક્તપણથી, બાળકનું પણ શરીર કોઈ અન્ય શરીરથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી સ્વપ્નઆદિના દૃષ્ટાન્તથી અને જીર્ણ વસ્ત્રને ત્યજીને નવું વસ્ત્ર ધારણ કરવાના ન્યાયથી નિર્વિવાદ પુનર્જન્મ સિદ્ધ થાય છે

નોપલભ્યતે चेन्नास्त्येव शशाश्वदिविपाणवत्, न च मृतशरीरे वायु तेजसोरसश्च द्रव्यभिचार इति वाच्यम्, नलिकादिद्वारकफुत्कारादितः पवनदाने वह्निसंयोजने जातेऽपि तत्र चैतन्यानुपलम्भस्यैव प्रत्यक्षसिद्धत्वात्, विशिष्टवायु-तेजसोस्तदान् मसत्त्वाददोष इति चेदागतो मदीयः पन्थाः—वैशिष्ट्यं हि भूतपञ्चकव्यतिरिक्तस्य ऽऽत्मन एव सभवति नेतरस्येति । किञ्च—वास्यादिकरणानां लोके छिदादिक प्रति कर्त्तारमन्तरेणाकिञ्चित्करत्वस्येवेन्द्रियरूपाणामपि करणानां शयनासनभोजन-

તો અવશ્ય ઉપલબ્ધ હોતા, કિન્તુ ઉપલબ્ધ હોતા નહીં, इस कार उसका वह अभाव ही सिद्ध होता है, जैसे खरगोश वा अश्वके सींग

“मृतशरीरमे वायु और तेज विद्यमान नहीं रहते इसलिए चैतन्य भी विद्यमान नहीं रहता, अतएव आपका दिया हुआ दोष ठीक नहीं तो यह कथन भी ठीक नहीं, क्योंकि नलीके द्वारा या फुक मारक वायुका प्रवेश करा देनेसे और अग्निका भी संयोग करा देने चैतन्यकी उपलब्धि नहीं होती, यह बात प्रत्यक्ष सिद्ध है । यदि य कहो कि—“विशिष्ट वायु और तेजका उसमें अभाव रहता है इसलि सुर्दमें चैतन्य नहीं पाया जाता” तब तो हमारा ही मत सिद्ध हुआ क्योंकि आप जो विशिष्टता कहते हैं वह पांच भूतोंसे भिन्न आत्माकी ही हो सकती है, अन्यकी अर्थात् भूतोंकी नहीं, क्योंकि भूत तं मौजूद ही है ।

दूसरी बात यह है कि जैसे कर्त्ता (बढ़ई) के बिना वसूला आदि

ઉપલબ્ધ થાત, પરંતુ ઉપલબ્ધ થતુ નથી તેથી તેનો ત્યા અભાવ જ સિદ્ધ થા છે, સસલા યા ઘોડાના શિંગડાની પેઠે

મુઠદામા વાયુ અને તેજ વિદ્યમાન હોતુ નથી તેથી ચૈતન્ય પણ વિદ્યમાન હોતુ નથી તેથી આપે બતાવેલો દોષ બરાબર નથી” એ કથન પણ બરાબર નથી કારણકે નળી દ્વારા યા ફૂક મારીને વાયુનો પ્રવેશ કરાવવાથી અને અગ્નિનો પણ સંયોગ કરાવવાથી ચૈતન્યની ઉપલબ્ધિ નથી થતી, એ વાત પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે જે એમ કહો કે—“વિશિષ્ટ વાયુ અને તેજનો તેમા અભાવ છે, તેથી મુઠદામા ચૈતન્ય માલુમ પડતુ નથી” તેથી તો અમારો જ મત સિદ્ધ થયો, કારણ કે આપ જે વિશિષ્ટતા કહો છો, તે પચ ભૂતોની જૂદી આત્માની જ હોઈ શકે છે, બીજા કશાની અર્થાત્ ભૂતોની નહિ, કારણકે ભૂત તો મોજૂદ જ છે

બીજી વાત એ છે કે—એમ કર્તા (ક્રિયા કરનારા—સુધાર) વિના વાસલો કે

પૃથિવ્યાદે' પ્રત્યેક ચૈતન્યાનુપલબ્ધેસ્તત્સમુદાયેઽપિ તદનુપલમ્ભ એવેતિ, વિપરીત દૃષ્ટાન્તસ્યાપિ પ્રત્યક્ષત ઉપલમ્ભાત્પ્રાદિ-એકસ્તિલસ્તૈલદાને સમર્થસ્તત્સમુદાયશ્ચ સ્વારીશતપરિમિતોપિ સમર્થએવેતિ પ્રત્યેકમપિ પૃથિવ્યાદૌ સદેવ નિગૂઢ ચૈતન્ય સમુદાયે કલ્પ્યતે 'પ્રત્યેકાનતિરિક્તઃ સમુદાયઃ' ઇતિ ન્યાયાદિતિ નાસ્તિકાઃ "-તદજ્ઞાન વિજૃમ્ભિતમાત્રમ્, દૃષ્ટાન્ત-દાર્ષ્ટાન્તિકયાંર્વેપમ્યાત્ચૈતન્યસ્ય પૃથિવ્યાદિભૂતપચ્ચક-ધર્મત્વે મૃતશરીરેઽપિ તદુપલમ્ભમસદ્ગાઢૃતત્વસ્ય તત્રાપિ તદ્વસ્થત્વાત્ પ્રત્યુત મૃતશ-રીરદૃષ્ટાન્તેન પૃથિવ્યાદૌ ચૈતન્યાનુપલબ્ધેરેવ દ્રઢીયસ્તમત્વાત્, યદિ સ્યાદુપલબ્ધેત,

અલગ અલગ પૃથ્વી આદિ ભૂતોંમેં ચૈતન્ય ઉપલબ્ધ નહીં હોતા તો उनके समुदायमे भी वह उपलब्ध नहीं हो सकता ।" यह कथन भी ठीक नहीं है, क्योंकि इससे विपरीत दृष्टान्त भी प्रत्यक्षसे देखा जाता है, वह इस प्रकार कि-जैसे एक तिलमें तेल देनेकी शक्ति है, अतएव उसके समुदाय सौ खारीमें भी तेल देनेकी शक्ति है । इसीप्रकार प्रत्येक पृथ्वी आदि भूतमें चैतन्य अव्यक्त रूपसे मौजूद रहता है, वही (चैतन्य) उनके समुदायमे व्यक्त हो जाता है, ऐसी हमारी मान्यता है ।

यह कथन नास्तिकोंके अज्ञानका फल है । क्योंकि दृष्टान्त और दार्ष्टान्तिक की समानता नहीं है । यदि चैतन्यको पृथिवी आदि पांच भूतोंका धर्म मान लिया जाय तो मृतशरीर (मुर्दे) मे भी चैतन्य मानना पड़ेगा, क्योंकि शव (मृतक)मे भी भूतोंके गुण विद्यमान रहते हैं, लेकिन इससे सर्वथा विपरीत, मृतशरीरके दृष्टान्तसे पृथिवी आदिमें चैतन्यकी गैरमौजूदगीका ही निश्चय होता है । यदि मृतशरीरमें चैतन्य होता

છે, તે ન્યાયે જે અલગ અલગ પૃથ્વી આદિ ભૂતોમા ચૈતન્ય ઉપલબ્ધ થતુ નથી, તે તેના સમૂહમા પણ એ ઉપલબ્ધ થઈ શકતુ નથી," આ કથન પણ ખરાખર નથી, કારણકે એથી વિપરીત દૃષ્ટાન્ત પણ પ્રત્યક્ષ જેવામા આવે છે, તે એ પ્રમાણે કે જેમ એક તલમા તેલ આપવાની શક્તિ છે તેથી તેના સો ખાડીના સમૂહમા પણ તેલ આપવાની શક્તિ છે, તે પ્રમાણે પ્રત્યેક પૃથ્વી આદિ ભૂતમા ચૈતન્ય અવ્યક્તરૂપે મોજૂદ રહે છે એજ (ચૈતન્ય) એના સમૂહમા વ્યક્ત થઈ જાય છે એવી અમારી માન્યતા છે

આ કથન નાસ્તિકોના અજ્ઞાનનુ ફળ છે, કારણ કે દૃષ્ટાન્ત અને દાર્ષ્ટાન્તિકની સમાનતા નથી જે ચૈતન્યને પૃથિવી આ પાંચ ભૂતોનો ધર્મ માનવામા આવે તો મૃત શરીર (મુડદા)મા પણ ચૈતન્ય માનવુ પડશે, કારણ કે મુડદામા પણ ભૂતો ॥ ગુણ વિધમાન હોય છે, પરંતુ એથી સર્વથા વિપરીત, મુડદાના દૃષ્ટાન્તથી પૃથ્વી આદિમા ચૈતન્યની ખીતમોજૂદગીનો જ નિશ્ચય થાય છે જે મુડદામા ચૈતન્ય હોય તો અવશ્ય

[ધર્મકથામૂલમ્]

ધર્મમાહવસ્વ-ઇત્યમેવ નિર્ગ્રન્થે પાત્રયણે સચ્ચે અણુત્તરે કેવલિય સસુદ્ધે પહિપુણે
ણેયાઉપ્ સહકર્ત્તણે સિદ્ધિમગ્ગે મુક્તિમગ્ગે ણિવ્વાણમગ્ગે ણિજ્ઞાણમગ્ગે અચિત્ત-

[ધર્મકથાઝાયા]

ધર્મમાહ્યાતિ-ઇત્યમેવ નૈર્ગ્રન્થ્ય પ્રવચન, સત્યમણુત્તર, કેવલિક, સસુદ્ધ, પ્રતિ-
પૂર્ણ, નૈયાયિક, શલ્યકર્ત્તન, સિદ્ધિમાર્ગો, મુક્તિમાર્ગો, નિર્વાણમાર્ગો, નિર્યાણમાર્ગઃ,

ધર્મમાહ્યાતિ-અસ્યાદૌ 'પુનર્વિજ્ઞેપતઃ' ઇતિ શેષઃ । ઇત્યમેવ=લોકપ્રસિદ્ધ-
મેવ, યદ્વા યુગ્માભિર્યદિદ્વાતી મન્મુસાદનુશ્રૂયતે તદેવ નૈર્ગ્રન્થ્ય=ગ્રાહ્યાભ્યન્તરગ્રન્થા
ન્નિપ્રકાન્તા., યદ્વા નિર્ગતો ગ્રન્થો ગ્રાહ્યાભ્યન્તરસ્વરૂપો ચેભ્યસ્તે નિર્ગ્રન્થાસ્તેપામિદ,
પ્રવચન=પ્રગત પ્રશસ્ત ગ્રા વચનમ્ । મત્ય=સદ્વચઃ=પ્રાણિભ્યઃ પદાર્થેભ્યો મુનિભ્યશ્ચ
હિત', યદ્વા યથાવસ્થિતજીવાદિતત્ત્વસ્વરૂપચિન્તનેન સત્ત્વ=મુનિપ્રભૃતિષુ સાધુ',
કિંવા સન્ત=જીવાદિલક્ષણમર્થમાગયતિ=પ્રત્યાયયતિ-સ્વસ્વદ્રવ્યગુણપર્યાયરૂપતયા

૧-'તસ્મૈ હિત'-મિતિ યત્ । ૨-'તત્ર સાધુ' રિતિ યત્ ।

જન્મકે પુણ્ય-પાપ ઉભ જન્માન્તરમે ભી શુભ અશુભ ફલ દેતે હૈ, અત-
વે નિપ્ફલ નહી, સફલ હી હૈ ।

પુન વિસ્તારપૂર્વક ધર્મકી વ્યાખ્યા કહતે હૈ—

લોકપ્રસિદ્ધ અથવા અભી જો તુમને મેરે મુખસે સુના હૈ યહ વાહ્યા
ભ્યન્તર પરિગ્રહસે રહિત નિર્ગ્રન્થોંકા પ્રવચન (શ્રેષ્ઠ વચન) સત્ય હૈ—
અર્થાત્ પ્રાણિયોંકો પદાર્યોંકો ઓર મુનિયોંકો હિતકારક હૈ, અથવા
જીવ આદિ પદાર્યોંકા યથાર્થ સ્વરૂપ ચિન્તન કરનેસે મુનિ આદિકે
લિય સાધુ (કર્ત્ત્યાણકારી) હૈ । અથવા સત્ અર્થાત્ જીવાદિકે સ્વરૂપકો
દ્રવ્યગુણ ઓર પર્યાયરૂપસે યથાર્થ પ્રતિપાદન કરને વાલા હૈ । યહ નિર્ગ્રન્થ

જન્માન્તરને ધારણ કરે છે અને પૂર્વ જન્મના પુણ્ય-પાપ એ જન્માતમા પણ શુભ
અશુભ ફળ આપે છે તેથી તે નિષ્ફળ નથી, સફળ જ છે

પુન વિસ્તારપૂર્વક ધર્મની વ્યાખ્યા કરીએ છીએ —

લોકપ્રસિદ્ધ અથવા હમણા તમે મારા મુખથી જે માલજ્યુ છે તે ગ્રાહ્યાભ્યન્ત-
રપરિગ્રહથી રહિત નિર્ગ્રન્થોનુ પ્રવચન (શ્રેષ્ઠ વચન) સત્ય છે-અર્થાત્ પ્રાણીએ ને પદ્મા
થોંને અને મુનિઓને હિતકારક છે, અથવા જીવ આદિ પદાર્યોનુ યથાર્થ સ્વરૂપ ચિન્તન
કરવાથી મુનિ આદિને માટે સાધુ (કર્ત્ત્યાણકારી) છે । અથવા સત્ અર્થાત્ જીવાદિના
સ્વરૂપને દ્રવ્યગુણ અને પર્યાયરૂપે યથાર્થ પ્રતિપાદન કરનાર છે એ નિર્ગ્રન્થ. પ્રવચન

દિકાર્યાણિ પ્રત્યપિ કર્તાર શરીરવ્યતિરિક્તમાત્માનમન્તરેણ તથૈવ નિષ્પયોજનત્વનુ માનાત્ , તિલતૈલદૃષ્ટાન્તસ્તથશ્રુતાદૃષ્ટાધ્યાત્મતત્ત્વવિવેકસ્ય દેવાનામ્પ્રિયસ્ય તૈવ શોભતે પ્રત્યેક જહત્વેન પૃથિવ્યાદો ચૈતન્યાનુપત્ત્યમસ્ય સર્વજનોનત્વાદિતિ કૃતમ સારગ્રન્થસમીક્ષાવિસ્તરેણ ।

પ્રકૃતમનુસરામઃ-ઇત્યમુક્તરીત્યા જીવસ્યોત્પત્તૌ સિદ્ધાયા, સફલે કલ્યાણ પાપકે=પુણ્યપાપજન્યશુભાશુભફલયોર્જીવે સત્ત્વાત્તસ્ય ચોત્પત્તિમત્ત્વેન જન્માન્તરીય-પુણ્ય પાપયોર્જન્માન્તરેડપિ સોભામ્ય તદિતરફાન્નજનકતયા તત્ફલમોક્તુસ્તાદ્દશપુણ્ય પાપકર્તુરાત્મનઃ સત્ત્વેન તત્કૃતે પુણ્ય પાપે અપિ સફલે, ફલમ્ય નર્તૃનિષ્ઠત્વાદિતિ પરમાર્થઃ ।

કરણ કાષ્ટકો હેદન કરનેમેં અકિશ્ચિત્કર હૈ, વૈસે હી શરીરસે ભિન્ન આત્મારૂપ કર્તાક્રે વિના, ઇન્દ્રિયરૂપ કરણ-શયન, આસન (વૈઠના), ભોજનઆદિ કાર્યોકે કરને મે સર્વથા અસમર્થ હૈ । ઇસ અનુમાનસે મી આત્માકી સિદ્ધિ હોતી હૈ । ઓર તિલ-તૈલ કા દૃષ્ટાન્ત તો તુમ સરીલેકો હી શોભા દેતા હૈ, જિન્હોને અધ્યાત્મતત્ત્વ કા વિવેક ન કમી સુના હૈ ન કમી દેલા હૈ । સવ લોગ યહ મલી માત જાનતે હ કિ પૃથ્વી આદિ મહાભૂતજહ હૈ, ઇસલિએ ઉનમેસે કિસીમે મી ચૈતન્ય નહી હૈ । અસ્તુ । ઇન નિસ્સાર વાતોકો હમ અધિક નહી વઢાના ચાહતે ।

અવ પ્રસ્તુત પ્રકરણ પર આતે હૈ । જવ ઉક્ત પ્રકારસે યહ સિદ્ધિ હો ચુકા કિ જીવ નવી નવી પર્યાયોમેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ તો પુણ્ય ઓર પાપ મી સફલ સિદ્ધિ હો ગયે । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પુણ્ય પાપકા શુભ-અશુભ ફલ જીવ ભોગતા હૈ । જીવ જન્માન્તરકો ધારણ કરતા હૈ ઓર પૂર્વ-

કરવત આદિ કરણ (સાધન) કાળને દેદવામા અકિશ્ચિત્કર છે, તેમ શરીરથી ભિન્ન આત્મારૂપ કર્તા ઇન્દ્રિયોરૂપી કરણ-શયન, આસન (બેસણ), ભોજન આદિ કાર્યો કરવામા સર્વથા અસમર્થ છે એ અનુમાનથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થાય છે અને તિલ-તેલનું દૃષ્ટાન્ત તો તમારા જેવાને જ શોભે છે, કે જેમણે અધ્યાત્મતત્ત્વનો વિવેક કદી સાધ્યો કે જોયો નથી બધા માણસો સારી પેઠે બાણ છે કે પૃથ્વી આદિ મહાભૂત જહ છે, તેથી તેમાના એકકેમા પણ ચૈતન્ય નથી અન્તુ એ નિસ્સાર વાતોને અમે વધારે લખાવવા ઇચ્છતા નથી

હવે પ્રસ્તુત પ્રકરણ પર આવીએ છીએ ત્યારે ઉક્ત પ્રકારે એ સિદ્ધિ થઇ ચૂકયું કે જીવ નવા નવા પર્યાયોમા ઉત્પન્ન થાય છે, તો પુણ્ય અને પાપ પણ સફળ સિદ્ધિ થયા તાત્પર્ય એ છે કે પુણ્ય-પાપના શુભ-અશુભ ફળ જીવ ભોગવે છે જીવ

विराजितवक्षसः=हारैः=मौक्तिकादिमालाभिर्विराजित=शोभित वक्षः=उरःस्थल
येषां ते । 'याव'दिति अत्रत्येन 'जाव' शब्देन—"ऋगुतुडियथभियभ्रुया, अगय-
कुडलमद्गडयालकण्णणिपीडधरा, विचित्तहत्थाभरणा, दिव्वेण सघाएण, दिव्वेण
सठाणेण, दिव्वाए डड्ढीए, दिव्वाए पभाए, दिव्वाए छायाए' दिव्वाए अचीए,
दिव्वेण तेएण, दिव्वाए लेसाए दस दिसाओ उज्जोवेमाणा" इत्येषां सग्रहः,
तच्छाया च—"ऋट्कत्रुटितस्तम्भितभ्रुजा अद्गडकुण्डलार्द्धगण्डपालकर्णनिपीडधरा
विचित्रहस्ताभरणा दिव्वेण मद्घातेन, दिव्वेण सस्थानेन, दिव्यया ऋद्धया, दिव्वेण
तेजसा, दिव्यया लेश्यया दश दिश उद्घोतयन्तः" इति, तत्र 'कटके' ति ऋट्का
=वलयाः, त्रुटितानि=बाहुरभिरास्तैः स्तम्भिताः=स्तब्धीकृताः भ्रुजा येषां ते ।
'अगदे'-ति अद्गदानि=केयूराणि, कुण्डलानि=कर्णभूषणतया प्रसिद्धानि, अर्द्धगण्ड-
पालानि=कुण्डलाकाराणि विस्तृतानि गोकुलाख्यान्याभरणानि, कर्णनिपीडानि=
कुण्डलादिभिन्नानि कर्णामक्तान्याभरणानि, तेषां धरा'=धारकाः । 'विचित्रे'-ति-
विचित्राणि=नानारूपाणि हस्ताभरणानि=अङ्गुलीयवादीनि येषां ते । दिव्वेण=
अलोकिकेन । सघातेन=शरीररचनया । सस्थानेन=अवयवसन्निवेशविशेषेण ।

महाद्युतिवाले, महावलवाले, महायशवाले, महानुभागे और दूरगतिक
(अनुत्तर देव) होते हैं । उनके वक्षस्थलमें मोतियों आदि की मालाएँ
शोभायमान होती हैं, उनकी भुजाएँ कडे और त्रुटित (बाहुओंका
एक गहना) से स्तम्भित सी हो जाती हैं, वे अगद (भुजबन्ध),
कुण्डल, अर्द्धगण्डपाल (गोकुल नामक आभूषण-विशेष) कर्णनिपीड
(कानका आभूषण-कर्णफूल) को धारण करते हैं, हाथोंमें चित्र-
विचित्र प्रकारके गहने पहनते हैं, दिव्य सघात (शरीरकी रचना),
दिव्य सस्थान (शरीरकी आकृति), दिव्य ऋद्धि, दिव्य कान्ति, दिव्य
छाया, दिव्य दीप्ति, दिव्य तेज और दिव्य लेश्यासे दशों दिशाओंको

ऋद्धिवाणा, मद्घाद्युतिवाणा, मद्घाभणवाणा, मद्घायशवाणा महानुभागे, अने दूरगतिक
(अनुत्तरदेव) थाय छ ओमना वक्षस्थलमा मोती आदिनी नाणाओ शोभे छे, ओमना
भ्रुजओ कडा अने बाहुभध (बाहु पर बाधवाना धरेणु)थी स्तम्भित सरणी यध छे,
तेओ अगद (भुजभध), कुडल, अर्द्धगण्डपाल (गोकुल नामके आभूषणविशेष), कर्ण-
निपीड (काननु धरेणु-कर्णफूल)ने धारण करे छे, हाथमा चित्र-विचित्र प्रकारना
धरेणु पडरे छे, दिव्य सघात (शरीरनी रचना), दिव्य सस्थान (शरीरनी आकृति),
दिव्य ऋद्धि, दिव्य कान्ति, दिव्य छाया, दिव्य दीप्ति दिव्य लेश्याथी दशे दिशाओने

[ધર્મકથામૂલમ્]

ગદ્યસુ ચિરદ્વિષ્ણુસુ । તે ણ તત્ય દેવા ભવતિ મહિષ્ઠ્યા જાવ ચિરદ્વિષ્ણુ હાર

૨ 'જાવ' શબ્દાત્—'મહજ્જુહ્યા, મહાવલા, મહાજસા, મહાણુમાગા, દૂરગદ્યા' ઇતિ દશ્યમ્ ।

[ધર્મકથાલાયા]

મહાસૌખ્યેષુ દૂરગતિકેષુ ચિરસ્થિતિકેષુ । તે સ્વલુ તત્ર દેવા ભવન્તિ મહદ્ધિકા યાવત્

=પૂર્વાર્જિતાના કર્મણા પરિશેષેણ, અન્યતરેષુ=અન્યતમેષુ દેવલોકેષુ=દેવભનેષુ, દેવત્વેન=દેવભાવેન ઉપપત્તાર=ઉપપન્ના ભવન્તિ । કીદશેષુ દેવલોકેષુ ? ઇત્યાહ મહદ્ધિકેષુ=મહતી=વિમાનપરિવારાદિસપન્નતયા વિશાલા ઋદ્ધિઃ=દિવ્યા સુખસમ્પત્તિયેષુ તાદશેષુ । 'યાવ'—તિતિ અત્રત્યેન 'જાવ' શબ્દેન 'મહાશુતિકેષુ, મહાવલેષુ, મહાયશસ્સુ, મહાણુમાગેષુ, ઇતિ શબ્દા ગ્રાહ્યા. । વ્યાખ્યા સ્પષ્ટા । મહાસૌખ્યેષુ=મહત્ સૌખ્ય યેષુ તાદશેષુ ઉપશાન્તરૂપાયતયા મન મમાધિરૂપવિપુલસુખસપન્નેષુ । દૂરગતિકેષુ = અનુત્તરવિમાનાદિષુ, ચિરસ્થિતિકેષુ = ચિરાવહુસાગરોપમા સ્થિતિર્યેષુ તેષુ । તે=પૂર્વોક્તા પુણ્યપ્રકૃતયો ભવન્તા સ્વલુ=નિશ્ચયેન તત્ર, કીદશા ભવન્તી? ન્યાહ—'મહદ્ધિકા' ઇત્યાદિ । હાર

૧ મહદ્ધિકાઃ 'મહાશુતિકા, મહાવલા, મહાયશસ, મહાણુમાગા, દૂરગતિકાઃ' ઇતિ જ્ઞેયમ્ ।

અર્થાત્ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનકે આરાધક મહાપુરુષ, પૂર્વ ભવકે ઉપાર્જિત કુલ્લ કર્મોંકે અવશેષ રહ જાનેસે ઉસી ભવમેં મુક્ત નહીં હોતે વરન્ દેવલોકમેં જાકર તથાવિધ વૈમાનિક દેવ હોતે હૈં ઓર ફિર એકવાર મનુષ્ય જન્મ ધારણ કરકે મુક્ત હો જાતે હૈં । હસીકો સ્પષ્ટ કરતે હૈં કિ—વે વિમાન પરિવાર આદિસે મહાન્ ઋદ્ધિ વાલે ('જાવ' શબ્દસે) મહાન્ ઘતિ વાલે, મહાન્ બલ વાલે, મહાન્ યશ વાલે, ઓર મહાન્ અણુમાગ વાલે, તથા જહાં કષાયોંકે ઉપશાન્ત હો જાને કે કારણ મનકી સમાધિરૂપ વિપુલ સુખવાલે, ઓર વહુત સાગરોંકી સ્થિતિ વાલે, અનુત્તર વિમાન આદિમે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । વે, મહાન્ ઋદ્ધિવાલે,

મહાપુરુષો પૂર્વભવના ઉપાર્જિત કર્મોં અવશેષ રહી જવાથી એજ ભવમા મુક્ત નથી થતા, પરન્તુ દેવલોકમા જઈને વૈમાનિક દેવ થાય છે અને પછી એક વાર મનુષ્ય જન્મ ધારણ કરી મુક્ત થઈ જાય છે આ વાતને હવે વિશેષ સ્પષ્ટ કરે છે કે—તેઓ વિમાન પરિવાર આદિથી મહાન્ ઋદ્ધિવાળા, ('જાવ' શબ્દથી) મહાન્ ઘુતિવાળા, મહાન્ બળવાળા મહાન્ યશવાળા, અને મહાન્ અણુમાગવાળા, તથા જ્યાં કષાયોં ઉપશાન્ત થઈ જવાને કારણે મનની સમાધિરૂપ વિપુલ સુખવાળા અને વહુ સાગરોંની સ્થિતિવાળા અનુત્તર વિમાન આદિમા ઉત્પન્ન થાય છે, એટલે તેઓ મહાન્

[ધર્મકથા મૂલમ્]

નેરયક્તાય કમ્મ પકરેત્તા નેરયસુ ઉવવજ્જતિ, તજહા-મહારમ્મયાય, મહાપરિગ્રહ-
હયાય, પચ્છેન્દ્રિયવધેણ, કુણિમાહારેણ । એવ એણ અભિલાષેણ તિરિક્કલ્લજોણિયસુ

[ધર્મકથાલાયા]

નૈરયિકતાયા.કર્મ પ્રકૃત્યનૈરયિકેષુ ઉપપન્નન્તે, તદ્ધયા-મહારમ્મતયા, મહાપરિગ્રહ-
તયા, પચ્છેન્દ્રિયવધેન, કુણપાહારેણ । એવમેતેનાભિલાષેન તૈર્યગ્યોનિકેષુ, માયિતયા

પુન પ્રકારાન્તરેણ વક્તુમાહ-

‘ત’મિતિ-ત=ધર્મમ્ । એવદ્=અગ્રે પ્રકૃત્યમાણરીત્યા । સ્થાનૈઃ=પ્રકારૈઃ । નૈરયિકતાયાઃ=નારકિત્વસ્ય । પ્રકુર્વન્તિ=વ જનન્તિ । પ્રકૃત્ય=વદધ્વા, નારક-
નામ ગોત્રે કર્મણી વદ્ધ્વા મૃત સન્નિત્યર્થ’ । એવ મનુષ્યાદિષ્વપિ સગમનીયમ્ ।
નૈરયિકેષુ=નિરયમવેષુ નારકજીવેષ્વિત્યર્થ’ । ઉપપન્નન્તે=ઉત્પન્ના ભવન્તિ । તદ્ધયા
તાન્યેવ ચત્વારિ સ્થાનાનિ દર્શયતિ-મહારમ્મતયા=મહાન્ આરમ્ભ’=પચ્છેન્દ્રિયાદિવ
ધવહુલઃ સર’શોષણોષ્ટાશ્વાદિવાહનાદિરૂપો યેષા, તદ્ધાવો મહારમ્મતા, તયા (૧) ।
મહાપરિગ્રહતયા=મહાન્ પરિગ્રહ =પન’ગાન્યાદિમમન્વ યેષા તદ્ધાવો મહાપરિગ્રહતા
તયા (૨) । પચ્છેન્દ્રિયવધેન=મનુષ્યતિર્યકપ્રાણનાશનેન (૩) । કુણપાહારેણ=માસ-
મક્ષણેન (૪) । એવમેતેનાભિલાષેન=સ્થમનેનૈવ ક્રમેણ-“એવ સ્થલુ ચતુર્મિ.સ્થાનૈ-

દૂસરી તરહસે ધર્મકા વ્યાખ્યાન કરતે હૈ—

ચાર સ્થાનોસે જીવ નરકકા આયુકર્મ વાધતા હૈ ઓર કાલ
કરકે નારકી મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । વે ચાર સ્થાન હસ પ્રકાર હૈ—
(૧) મહા આરમ્ભ કરનેસે—જિસમેં પચેન્દ્રિય આદિકા વધ હોતા હો
એસે તાલાવ સુખાને આદિસે, (૨) મહાપરિગ્રહ રાખનેસે અર્થાત્ ધન-
ધાન્ય આદિમેં તીવ્રતર લાલસા રાખનેસે, (૩) મનુષ્ય તિર્યચ આદિ
પચેન્દ્રિય કા વધ કરનેસે, (૪) માસ-મક્ષણ કરનેસે ।

હસી પ્રકાર ચાર સ્થાનોસે જીવ તિર્યચ-આયુકર્મ વાધતા હૈ

હવે ખીજી રીતે ધર્મનુ વ્યાખ્યાન કરીએ છીએ —

ચાર સ્થાનોથી એવ નરકનુ આયુકર્મ વાધે છે અને કાળ કરીને નારકીમા
ઉત્પન્ન થાય છે તે ચાર સ્થાન આ પ્રમાણે —(૧) મહાઆરમ્ભ કરવાથી—જેમા પચે
દ્રિય આદિનો વધ થતો હોય એવા તલાવ સુખાવવા વગેરેથી, (૨) મહાપરિગ્રહ
રાખવાથી અર્થાત્ ધન ધાન્ય આદિમા તીવ્રતર લાલસા રાખવાથી, (૩) મનુષ્ય તિર્યચ
આદિ પચેન્દ્રિયનો વધ કરવાથી, (૪) માસ મક્ષણ કરવાથી.

આ પ્રમાણે ચાર સ્થાનોથી એવ તિર્યચ-આયુકર્મ વાધે છે અને કાળ કરીને

[ધર્મકથામૂલમ્]

વિરાડ્યવચ્છા જાવ પમાસેમાણા, કલ્પોપગા, ગતિકલ્યાણા, ઠિડકલ્યાણા, આગમે સિમદા જાવ પડિરુપા ।

તમાડવચ્છ-એવ ચલુ ચઉઈ ઠાણેઈ જીના ણેરડયત્તાણ કમ્મ પકરેતિ,

૩ 'જાવ' શબ્દાત્-પાસાદીયા, દરિસણિજા, અભિરુપા' ઇતિ દરયમ્ ।

[ધર્મકથાઝાયા]

ચિરસ્થિતિકાઃ, હારવિરાજિતવક્ષસઃ યાવત્પ્રમાસયન્ત', કલ્પોપગા ગતિકલ્યાણાઃ સ્થિતિકલ્પાણા આગમિષ્યદ્ભદ્રા યાવત્પ્રતિરુપાઃ ।

તમારુપાતિ-એવ ચલુ ચતુર્ભિઃ સ્થાનૈર્જીવા નૈરયિક્તાયાઃ કર્મ પ્રકુર્વન્તિ,

અવશિષ્ટાઃ પ્રસિદ્ધાર્થકાઃ । દિવ્યેન સઘાતેનેત્યાદિષુ કરણાર્થે તૃતીયા, કરણત્વ ચોદ્ધોતનાદિક્રિયાપેક્ષયા । ઉદ્ધોતયન્તઃ=પ્રકાશયન્તઃ, પ્રમાસયન્તઃ=પ્રકર્ષેણ શોભયન્ત । કલ્પોપગા.=રૂપ =ઇન્દ્રસામાનિકત્રાયસ્ત્રિશાદિવ્યવહારસ્વરૂપ આચાર સ્તમુપગતા=પ્રાપ્તા -સૌધર્માદિદેવલોકરાસિનો વૈમાનિકા દેવા' । ગતિકલ્યાણા = ગતિર્દેવગતિ' સૈવ તયા વા કલ્યાણ યેષા તે । સ્થનિકલ્યાણાઃ=સ્થિતિસ્ત્રયસ્ત્રિ શત્સાગરોપમલક્ષણા સૈવ કલ્યાણ યેષા તે । અત એવ આગમિષ્યદ્ભદ્રાઃ=આગમિષ્યતિ =ભવિષ્યતિ કાલે ભદ્ર=સિદ્ધિપ્રાપ્તિલક્ષણ યેષા તે । 'યાવ' દિતિ, અત્રત્ય 'જાવ' શબ્દવાચ્યાઃ પ્રાસાદીયાદય' પ્રાગ્વ્યાગ્વ્યાતાઃ ।

૧ 'પ્રાસાદીયા , દર્શનીયાઃ, અભિરુપા , પ્રતિરુપાઃ ' । ઇતિ જ્ઞેયમ્ ।

ઉદ્ધોતિત કરતે હુણ, પ્રકાશિત કરતે હુણ, પ્રમાસિત (પ્રમાયુક્ત) કરતે હુણ, ઇદ્ર સામાનિક ત્રાયસ્ત્રિશ આદિકે વ્યવહાર કે અનુકૂલ આચરણ કરનેવાલે વૈમાનિક દેવ હોતે હૈં । દેવગતિ હી કલ્યાણરૂપ હૈ, અથવા દેવગતિસે ડનકા કલ્યાણ હોતા હૈ, લે અનુત્તર વિમાનોમે ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગર તક સ્થિત રહ સકતે હૈ હસલિણ લે સ્થિતિ કલ્યાણ હૈ, ભવિષ્ય કાલમે સુકિતરૂપ ભદ્ર (કલ્યાણ) કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં । તથા પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ ઓર પ્રતિરૂપ હોતે હૈ ।

ઉદ્ધોતયુક્ત કરનારા, પ્રકાશિત (પ્રમાયુક્ત) કરનારા, ઇદ્ર સામાનિક ત્રાયસ્ત્રિશ આદિના વ્યવહારને અનુકૂળ આચરણ કરનારા વૈમાનિક દેવ થાય છે દેવ ગતિ જ કલ્યાણરૂપ છે, અથવા દેવગતિથી એમનું કલ્યાણ થાય છે તેઓ અનુત્તર વિમાનોમા ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સુધી સ્થિત નહી શકે છે, તેથી તેઓ સ્થિતિકલ્યાણ છે, ભવિષ્ય કાળમા ભદ્ર (કલ્યાણ)ને પ્રાપ્ત કરે છે, તથા પ્રાસાદીય, દર્શનીય અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ છે -

[ધર્મકથા મૂલમ્]

ઘેરદ્યત્તાદ કમ્મ પકરેતા ઘેરદ્દસુ ઉવ્વજ્જતિ, તજહા-મહારમ્મયાદ, મહાપરિગ્રહ-
હયાદ, પર્વિદિયવહેણ, કુણિમાહારેણ । એવ એણ અભિલાવેણ તિરિસ્સવજોણિદ્દસુ

[ધર્મકથાલાયા]

નૈરયિકતાયાઃકર્મ પ્રકૃત્યનૈરયિકેષુ ઉપપન્નન્તે, તદ્વથા-મહારમ્મતયા, મહાપરિગ્રહ-
તયા, પન્નેન્દ્રિયવધેન, કુણપાહારેણ । એમતેનાભિલાપેન તૈર્યગ્યોનિકેષુ, માયિતયા

પુનઃ પ્રકારાન્તરેણ વક્તુમાહ-

‘ત’મિતિ-ત=ધર્મમ્ । એવદ્=અગ્રે રક્ષ્યમાણરીત્યા । સ્થાનૈઃ= પ્રકારૈઃ । નૈરયિકતાયાઃ=નારકીત્યસ્ય । પ્રકુર્વન્તિ=રૂપનન્તિ । પ્રકૃત્ય=વદ્ધ્વા, નારક નામ ગોત્રે કર્મણી વદ્ વા મૃત સન્નિત્યર્થઃ । એવ મનુષ્યાદિષ્વપિ સગમનીયમ્ । નૈરયિકેષુ=નિરયમવેષુ નારકજીવેષ્વિત્યર્થઃ । ઉપપન્નન્તે=ઉત્પન્ના ભવન્તિ । તદ્વથા- તાન્યેવ ચત્તારિ સ્થાનાનિ દર્શયતિ-મહારમ્મતયા=મહાન્ આરમ્ભઃ=પન્નેન્દ્રિયાદિવ વધુલઃ સર-શોષણોષ્ટ્રાશ્વાદિવાહનાદિરૂપો યેષા, તદ્ધાવો મહારમ્મતા, તયા (૧) । મહાપરિગ્રહતયા=મહાન્ પરિગ્રહ =અનધાન્યાદિમમત્વ યેષા તદ્ધાવો મહાપરિગ્રહતા તયા (૨) । પન્નેન્દ્રિયવધેન=મનુષ્યતિર્યકપ્રાણનાશનેન (૩) । કુણપાહારેણ=માસ મક્ષણેન (૪) । એમતેનાભિલાપેન=ઇત્યમનેનૈવ ક્રમેણ-“એવ સ્થાનૈઃ-

દૂસરી તરહસે ધર્મકા વ્યાખ્યાન કરતે હૈ-

ચાર સ્થાનોસે જીવ નરકકા આયુકર્મ બાંધતા હૈ ઓર કાલ કરકે નારકી મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । વે ચાર સ્થાન હસ પ્રકાર હૈ-

(૧) મહા આરમ્ભ કરનેસે-જિસમેં પન્નેન્દ્રિય આદિકા વધ હોતા હો એસે તાલાવ સુખાને આદિસે, (૨) મહાપરિગ્રહ રાખનેસે અર્થાત્ ધન-ધાન્ય આદિમેં તીવ્રતર લાલસા રાખનેસે, (૩) મનુષ્ય તિર્યચ આદિ પન્નેન્દ્રિય કા વધ કરનેસે, (૪) માસ-મક્ષણ કરનેસે ।

હસી પ્રકાર ચાર સ્થાનોસે જીવ તિર્યચ-આયુકર્મ બાંધતા હૈ

હવે ખીચ રીતે ધર્મનુ વ્યાખ્યાન કરીએ છીએ -

ચાર સ્થાનોથી હવ નરકનુ આયુકર્મ બાંધે છે અને કાળ કરીને નારકીમા ઉત્પન્ન થાય છે તે ચાર સ્થાન આ પ્રમાણે - (૧) મહાઆરમ્ભ કરવાથી-જેમા પન્નેન્દ્રિય માદિનો વધ થતો હોય એવા તલાવ સુકાવવા વગેરેથી, (૨) મહાપરિગ્રહ રાખવાથી અર્થાત્ ધન ધાન્ય આદિમા તીવ્રતર લાલસા રાખવાથી, (૩) મનુષ્ય તિર્યચ આદિ પન્નેન્દ્રિયનો વધ કરવાથી, (૪) માસ મક્ષણ કરવાથી

આ પ્રમાણે ચાર સ્થાનોથી હવ તિર્યચ-આયુકર્મ બાંધે છે અને કાળ કરીને

[ધર્મકથામૂલમ્]

માહ્લયાણ, ણિયહિલ્લયાણ, અલિયવચણેણ, ઉક્કચણયાણ, વચણયાણ । માણુસેસુ

[ધર્મકથાછાયા]

નિકૃતિમત્તયા અલીકવચનેન, ઉત્કુચ્ચનયા, વચ્ચનયા । મનુષ્યેષુ પ્રકૃતિભદ્રતયા, જીવાસ્તૈર્યગ્યોનિકૃતાયાઃ કર્મ પ્રકુર્વન્તિ, તૈર્યગ્યોનિકૃતાયાઃ કર્મ પ્રકૃત્ય” इत्येव रूपया वाक्यपद्धत्येत्यर्थः । एवमग्रेऽपि यथोचितशब्दपरिवर्तनया वाक्यपद्धतिः स्वयं प्रकल्पनीया । तैर्यग्योनिकेषु=तिर्यग्योनिभवजीवेषु “उपपद्यन्ते, तद्यथा” इतिपदद्वयं सर्वत्रयोज्यम् । मायितया=माया=परमप्रतारणबुद्धिःसैषामस्तीति मायिनस्तद्भावी मायिता तया, तदयुक्तयेत्यभिप्रायः, अस्य निकृतिमत्तयेत्यनेन सम्बन्धः । ‘मायावितया’ ‘मायिकृतया’ इतिच्छायाद्वयपक्षेऽप्ययमेवार्थो ज्ञेयः । निकृतिमत्तया=निकृतिः=मायासवरणार्थं मायान्तरकरणं सैषामस्तीति निकृतिमन्तस्तद्भावी निकृतिमत्ता तया (१) । अलीकवचनेन=अमत्यभाषणेन (२) । उत्कृच્चनया=उत्कृच્चन=उत्कोचः (रिश्चत, घँस) इतिभाषाप्रसिद्धेति यावत्, तया (३) । वचनया=साक्षात्प्रतारणया (४) । अन्यत्र तु मायिता, गूढमायिता ऽलीकवचन, कूटतोलन-कूटप्रमाणे चेत्येव स्थानचतुष्टयमुपलभ्यते । मनुष्यजीवेषु पुन वैश्वतुर्भिः स्थानैरुपपद्यन्ते, तदर्थयितुमाह-‘मनुष्ये’-ष्वित्यादि, प्रकृतिभद्रतया=प्रकृत्या=स्वभावेन भद्राः=सरलास्तद्भावाः प्रकृतिभद्रता तया (१) । प्रकृतिविनीततया=स्वभावतो

और काल करके तिर्यच होता है । वे चार स्थान इस प्रकार हैं— (१) मायावी होकर अर्थात् दूसरोंको ठगनेकी बुद्धि रख कर एक मायाको ढाँकनेके लिए पुन मायाचार करनेसे, (२) मृषावाद बोलनेसे, (३) रिश्चत (घँस) लेनेसे, (४) वचन-साक्षात् ठगाई करनेसे । कहीं-कहीं-‘माया, गूढमाया, असत्य बोलना और खोटा नापना-तोलना’ इस प्रकार भी चार स्थान पाये जाते हैं ।

इसी प्रकार चार स्थानोंसे जीव मनुष्य-आयुકર્મ बाधता है तिर્યચ થાય છે તે ચાર સ્થાન આ પ્રમાણે છે—(૧) માયાવી થઈને અર્થાત ધીમ્ બોલે ઠગવાની બુદ્ધિ રાખીને માયાને છુપાવવાને પુન માયાચાર કરવાથી, (૨) મૃષાવાદ બોલવાથી, (૩) લાચ લેવાથી, (૪) વચન-છેતરપોંડી કરવાથી કેઈ કેઈ રીતે ‘માયા, ગૂઢ માયા, અસત્ય બોલવું અને ખોટા તોલ-માપ કરવા’ એ પ્રમાણે પણ ચાર સ્થાન માલુમ પડે છે

એ પ્રમાણે ચાર સ્થાનોથી જીવ મનુષ્ય-આયુકર્મ બાધે છે અને ઠાળ ઠરીને

[ધર્મકથામૂલમ્]

પગડમદ્યાપ, પગટવિણીયયાપ, સાણુકોસયાપ, અમચ્છરિયાપ । દેવેષ્ટસરાગસજમેણ સજમાસજમેણ, અકામણિજ્જરાપ, વાલતવોકમ્મેણ ।

[ધર્મકથાછાયા]

પ્રકૃતિવિનીતતયા, સાણુકોશતયા, અમત્સરિતયા । દેવેષ્ટુ સરાગસયમેન, સયમાસયમેન, અકામનિર્જરયા, વાલતપઃકર્મણા ।

વિનયવત્તયેત્યર્થ (૨) । માણુકોશતયા=અણુકોશ =કૃપા ભૂતાણુકમ્પેત્યર્થમ્તત્સહિતાં સાણુકોશાસ્તદ્ભાવ સાણુકોશતા તયા(૩)અમત્સરિતયા=મત્સરો ઽન્યથુમદ્વેષસ્તદમા વોઽમત્સર -પરગુણગ્રાહિત્વ સોઽસ્ત્યેષામિત્યમત્સરિણસ્તદ્ભાવોઽમત્સરિતા તયા (૪) । દેવેષ્ટુ=દેવલોકેષ્ટુ । દેવત્વમાપ્તિહેતુભૂતાનિ ચત્વારિ મ્થાનાનિ દર્શયતિ-‘સરાગે’-ત્યાદિ=મરાગસયમેન=રાગેણ=આસક્ત્યા સહિતઃ સરાગ, મ ચાસૌ સયમશ્ચ સરાગસયમસ્તેન-કપાય સપૃક્તચારિત્રેણેત્યર્થ (૧) । સયમાસયમેન=સયમયુક્તોઽ-સયમસ્તેન(૨) । અકામનિર્જરયા=અકામેન=અભિલાષમન્તરેણેત્યર્થ, નિર્જગ=સુદા-દિસઠ્ઠન તયા (૩) । વાલતપ કર્મણા=વાલમાદૃશ્યાબ્દાલા મિથ્યાદૃશસ્તેષા તપ-કર્મ-વાલતપ કર્મ તેન (૪) ॥

ઔર કાલ કરકે મનુષ્ય હોતા હૈ । વે ચાર સ્થાન વતાતે હૈ— (૧) સ્વભાવસે ભદ્ર (સરલ) હોનેસે, (૨) સ્વભાવસે હી વિનીત હોનેસે, (૩) પ્રાણિયોં પર અણુકમ્પાયુક્ત હોનેસે, (૪) અન્યકી ભલાઈમેં દ્વેષ ન કરને વાલે હોનેસે ઔર દૂસરેકે ગુણોંકા ગ્રાહી હોનેસે ।

હસી પ્રકાર ચાર સ્થાનોંસે જીવ દેવ-આયુકર્મ બાંધતા હૈ ઔર કાલ કરકે દેવ-પર્યાય મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । વે ચાર સ્થાન હસ પ્રકાર હૈ— (૧) સરાગ સયમસે અર્થાત્ આસક્તિ (કપાય) યુક્ત ચારિત્રસે, (૨) દેશવિરતિ (આવકપને) સે, (૩) અકામનિર્જરાસે-વિના ઇચ્છાકે (જવર્દસ્તી) શુધા આદિકો સઠ્ઠન કરનેસે, (૪) વાલ તપસ્યાસે-મિથ્યાત્વ યુક્ત હોંકર તપસ્યા કરનેસે ॥

મનુષ્ય થાય છે તે ચાર મ્થાન આ પ્રમાણે -સ્વભાવે ભદ્ર (સરલ) રહેવાથી, (૨) સ્વભાવથી વિનીત રહેવાથી, (૩) પ્રાણીઓ ઉપર અણુકપાયુક્ત રહેવાથી, (૪) ખીજના ભલામ્ દ્વેષ ન કરવાથી તથા ખીજના શુણના આહી થવાથી

એ પ્રમાણે ચાર મ્થાનોથી જીવ-આયુકર્મ બાંધે છે અને કાળ કરીને દેવપર્યાયમા ઉત્પન્ન થાય છે એ ચાર મ્થાન આ પ્રમાણે છે—(૧) મરાગ સયમથી અર્થાત્ આસક્તિ (કપાય) યુક્ત ચારિત્રથી, (૨) દેશ-વિરતિ (આવકપણા)થી,

[ધર્મકથામૂલમ્]

તમાફકવડ-જહ ણરગા ગમ્મતિ, જે ણરગા જાતવેદના ણરણ । સારીરમાણસાં,
દુઃસ્વાઈ તિરિક્કલજોળીણ ॥૧॥ માણુસ્સ ચ અણિચ્ચ વાહિજરામરણવેયણાપર ।

[ધર્મકથાગ્રાયા]

તમારૂંયાતિ-યથા નરકા ગમ્યન્તે યે નારકા જાતવેદના નરકે । શારીરમાણસાનિ
- દુઃસ્વાનિ તિર્યગ્યોન્યામ્ ॥૧॥ માણુપ્ય ચાનિત્યં, વ્યાધિજરામરણવેદનાપ્રચુરમ્ ।

તમારૂંયાતિ=પુનઃ પ્રકારાન્તરેણ ધર્મમાદિશતીત્યર્થઃ, કથમાદિશતી ? ત્યાહ-
'યથે-ત્યાદિ, યથા=યેન પ્રકારેણ નરકા,=નરકસ્થાનાનિ, ગમ્યન્તે=પ્રાપ્યન્તે
પ્રાણિભિરિતિ શપઃ, યથા ચ-યે નારકા=નરકનિવાસનઃ, યાતવેદના=યાતાઃ=
પ્રાપ્તા વેદનાઃ=શીતોષ્ણાદિદશવિધક્ષેત્રયાતના ચૈસ્તે, કુત્ર યાતવેદના ? इत्याह-
'નરકે' इति । यथा च तिर्यग्योन्या शारीरमानसानि=शरीरसम्बन्धीनि मनःसम्ब-
न्धीनि च दुःस्वानि भवन्ति प्राणिनामिति शेषस्तथा भगवान् परिकथयति=सदेव-
मनुष्यपरिपत्सूपदिशति । एव व्याधयो=ज्वरादयः, जरा=वार्द्धक, मरण=प्रसिद्ध,
वेदनाः प्रागुक्तस्वरूपा, प्रचुराः=विशदा यस्मिंस्तादृशम्, अतएव अनित्य-क्षण
भङ्ग, માણુપ્ય=મનુષ્યભવ પરિકથયતિ,-તથા દેવાન્, ચ=પુનઃ દેવલોકાન્, દેવ

પુનઃ ધર્મકા કથન કરતે હૈ—

નારકી જીવ નરકમાં જે પ્રકાર સર્વો ગર્મો આદિકી દસ પ્રકાર
કી ક્ષેત્રવેદના ભોગતે હૈ, તિર્યચ ગતિમાં તિર્યચ જે પ્રકારકે શારીરિક
ઔર માનસિક કષ્ટ પાતે હૈ, ઉન સબકા કથન ભગવાન્ દેવ ઔર
મનુષ્યોંકી પરિષદમાં કરતે હૈ । ભગવાન્ યહ બી પ્રરૂપણા કરતે હૈં કિ
હસ મનુષ્ય પર્યાયમે બી જો જ્વર આદિ વ્યાધિયા, બુઢાપા, મૃત્યુ, આદિ
વેદનાયે હોતી હૈ વે સ્પષ્ટ હી હૈ । યહ મનુષ્ય પર્યાય ક્ષણવિનાશી હૈ ।

- (૩) અકામ નિર્જરાથી-ઇચ્છા વિના (જળરહન્તીથી) ભૂખ આદિને સહન કરવાથી,
(૪) જાળ તપસ્યાથી-મિથ્યાત્વયુક્ત થઈને તપસ્યા કરવાથી

પુન ધર્મનુ કથન કરે છે —

નારકી જીવ નરકમાં જે પ્રમાણે શરદી-ગરમી આદિના દસ પ્રકારની ક્ષેત્રવેદના
ભોગવે છે, તિર્યચ ગતિમાં તિર્યચ જે પ્રકારના શારીરિક અને માનસિક કષ્ટો પામે
છે, એ બધાનુ કથન ભગવાન્, દેવ અને મનુષ્યોની પરિષદમાં કરે છે ભગવાન્ એવી
પણ પ્રરૂપણા કરે છે કે આ મનુષ્યપર્યાયમાં પણ જે જ્વર આદિ વ્યાધિઓ, બુઢાવસ્થા,
મૃત્યુ, આદિ વેદના થાય છે તે સ્પષ્ટ જ છે એ મનુષ્યપર્યાય ક્ષણવિનાશી છે ભગવાન્

[ધર્મકથામૂલમ્]

દેવે ય દેવલોએ, દેવર્હિ દેવસક્ત્વાઈ ॥૨॥ નરગ તિરિગ્વજોર્ણિ, માણુસભાવ ચ દેવલોગ ચ । સિદ્દે ય સિદ્ધવસર્હિ, છજીવણિય પરિકહેઈ ॥૩॥ જહ જીવા વજ્જતિ, મુચ્છતિ જહ ય પરિકિલિમ્સતિ । જહ દુઃખાણઅત, કરેતિ કેઈ ય અપહિવદ્ધા ॥૪॥

[ધર્મકથાછાયા]

દેવાશ્ચ દેવલોકાન્, દેવર્હિ દેવસૌખ્યાનિ ॥૨॥ નરક તિર્યગ્યોર્ણિ, માનુષભાવ ચ દેવલોક ચ । સિદ્ધાશ્ચ સિદ્ધવસર્તિ, ષડ્જીવનિકા પરિકથયતિ ॥૩॥ યથા જીવા વધ્યન્તે મુચ્ચન્તે યથા ચ પરિક્લિશ્યતિ । યથા દુઃખાનામન્ત કુર્વન્તિ, કેઽપિ ચાપ્રતિવદ્ધા ॥૪॥

ર્હિ=દેવસમૃર્હિ દેવસૌખ્યાનિ=દેવમમ્બધીનિ સુખાનિ । એતાન્યેવ નરકાદીનિ સગૃહ્ય વ્રૂતે-નરક=નરકવાસ, તિર્યગ્યોર્ણિ, માનુષભાવ=મનુષ્યત્વ ચ દેવલોક ચ । ચ=ચિશ્ચ સિદ્ધાન્, સિદ્ધવસર્તિ=સિદ્ધક્ષેત્રમ્, અપિ ચ ષડ્જીવનિકા પરિકથયતિ । એવ યથા જીવા વધ્યન્તે=વન્ય પ્રાપ્નુવન્તિ, મુચ્ચન્તે=મુક્તા ભવન્તિ, યથા ચ પરિ=સર્વથા ક્લિશ્યન્તિ=વિશિષ્ટ કલેશમનુભવન્તિ । ચ=ચિશ્ચ કેઽપિ=કતિચિત્ જીવા इत्येव, અપ્રતિવદ્ધા =પ્રતિવચ્ચરહિતા સન્ત' દુઃખાના=શારીરાદીનામ્ અન્ત=નાશ કુર્વન્તિ । યથા ચ જીવા આર્તદુર્ઘટિતચિત્તાઃ=આર્ત્તા =પીડિતાઃ અત એવ દુર્ઘટિતમ્

અગવાન્ દેવ, દેવલોક, દેવોંકી ઋદ્ધિ, દેવોંકે સુખ, હસી પ્રકાર નરક-નરકાવાસ, મનુષ્યભવ, દેવલોક, સિદ્ધ સિદ્ધક્ષેત્ર ઓર ષટ્કાયકે જીવોંકા ખી કથન કરતે હૈ । જીવ જિસ પ્રકાર કર્મોંસે વધતે હૈ, જિસ પ્રકાર કર્મસે મુક્ત હોતે હૈ, જિસ પ્રકાર અત્યન્ત કલેશ પાતે હૈ, હસકા કથન કરતે હૈ । સમસ્ત જીવ કિતને હૈ, કિતને જીવ પ્રતિબન્ધરહિત હોકર શારીરિક આદિ દુઃખોંકા અન્ત કરતે હૈ, યહ ખી નિરૂપણ કરતે હૈ । જિસ પ્રકાર જીવ દુઃખી હોકર ચચલ હોતે હૈ અથવા આર્તધ્યાનસે ચિન્ન મન યા પીડાઓંકે કારણ દુઃખી ઓર વિચલિતચિત્ત

દેવ દેવલોક, દેવોંની ઋદ્ધિ, દેવોંના સુખ એજ પ્રમાણે નરક-નરકાવાસ, મનુષ્યભવ, દેવલોક, સિદ્ધ, સિદ્ધક્ષેત્ર અને ષટ્કાયના હવેાનુ પણુ કથન કરે છે, જે પ્રકારે હવે કર્મોંથી બધાય છે જે પ્રકારે હવે કર્મોંથી મુક્ત થાય છે, જે પ્રકારે અત્યન્ત કલેશ પામે છે, એનુ કથન કરે છે બધા હવેા કેટલા છે, કેટલા હવે પ્રતિબન્ધરહિત થઈને શારીરિક આદિ દુઃખોંના અન્ત કરે છે જે પ્રકારે હવે દુઃખી થઈને ચચળ થાય છે અથવા આર્તધ્યાનથી બિન્ન-મન, યા પીડાઓંને કાનણે દુઃખી અને વિચલિતચિત્ત થાય છે, જે પ્રકારે હવે દુઃખોંના સમુદ્રમા ડૂબે છે, જે પ્રકારે હવે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરીને કર્મોંના

[ધર્મકથામૂલ્ય]

અટ્ટદુઃકટિયચિત્તા જહ જીવા દુઃખસાગરમુવેતિ । જહ વેરેગ્ગમુવગયા, કમ્મસમુદ્ધા
વિહાહેતિ ॥ ૫ ॥ જહ રાગેણ કહાણ, કમ્માણ પાપથો ફલવિવાગો । જહ ય પરિ
હીણકમ્મા, મિદ્ધા સિદ્ધાલયમુવિતિ ॥ ૬ ॥

તમેવ ધમ્મ દુવિહ આરમ્મઇ, તજહા-અગારધમ્મ, અનગારધમ્મ ચ । અનગાર-

[ધર્મકથાછાયા]

“આર્તદુર્ઘટિતચિત્તા યથા જીવા દુઃખસાગરમુપયન્તિ । યથા વૈરાગ્ય
મુપગતા કમસમુદ્ધા વિઘાટયન્તિ ॥ ૫ ॥ યથા રાગેણ કૃતાના કર્મણા પાપકઃ
ફલવિપાકઃ । યથા ચ પરિહીણકર્મણ સિદ્ધાઃ સિદ્ધાલયમુપયન્તિ ॥ ૬ ॥

તમેવ ધર્મ દ્વિવિધમારુયાતિ, તત્રથા-અગારધર્મ, અનગારધર્મશ્ચ । અનગાર

અનવસ્થિત ચિત્ત યેષા તાદૃશા, ‘અટ્ટા અટ્ટિયચિત્તા’ इति पाठान्तरपक्षे तु ‘आर्त्ता
दार्त्तितचिन्ताः’ इति च्छाया, तत्र-आर्त्तात्=आर्त्तध्यानाद् आर्त्तित=पीडित चिन्ता
येषा ते, ‘अट्टनियट्टियचिन्ता’ इति पाठान्तरपक्षे ‘आर्त्तन्यर्दितचिन्ताः’ इति च्छाया,
तत्र आर्त्तिना=पीडाना समूह आर्त्त तेन नितरामर्दित=दुखित, यद्वा विचलित
चिन्ता येषा ते, यथा च जीवाः दुःखसागर=दुःखरूप समुद्रम् उपयन्ति=माप्नुवन्ति
यथा च वैराग्यम् उपगताः=माप्ता कर्मसमुद्ग=कर्मणा समुद्ग=मञ्जूषा कर्मराशि
मिति यावत् विघाटयन्ति=त्रोटयन्ति नाशयन्तीति यावत् । यथा च रागेण=आसक्त्या
कृताना=संपादिताना कर्मणा फलविपाक=फलपरिणामः पापकः=पापमयः ।

૧-આર્તિ સજ્ઞાતાઃસ્યેતિ-‘આર્તિત’-તારકાદિત્વાદિતચ્ચ ।

હોતે હૈ, જિસ પ્રકાર જીવ દુઃખોંકે સમુદ્રમેં ડૂબતે હૈ, જિસ પ્રકાર વૈરાગ્ય
પ્રાપ્ત કરકે કર્મોંકે સમૂહકો નષ્ટ કર ડાલતે હૈ, જિસ પ્રકાર
રાગસે ઉપાર્જિત કિયે હુણ કર્મ પાપરૂપ ફલ દેતે હૈ, જિસ પ્રકાર સમસ્ત
કર્મોંસે રહિત સિદ્ધ ભગવાન્ સિદ્ધગતિકો પ્રાપ્ત હોતે હૈ, ભગવાન્ હન
સઘકા વર્ણન કરતે હૈ ।

ભગવાન્ પૂર્વોક્ત ધર્મકો દો પ્રકારસે નિરૂપણ કરતે હૈ—અગાર
અગારધર્મ દૂસરા અનગારધર્મ ।

સમૂહનો નાશ કરી નાખે છે, જે પ્રકારે રાગથી ઉપાર્જિત કર્મ પાપરૂપ ફળ આપે છે
જે પ્રકારે બધા કર્મોંથી રહિત સિદ્ધ ભગવાન્ સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત થાય છે, ભગવાન્ એ
બધાનું વર્ણન કરે છે
ભગવાન્ પૂર્વોક્ત ધર્મને બે પ્રકારનો નિરૂપે છે—એક અગાર-ધર્મ, બીજો
અનગાર-ધર્મ

[ધર્મકથામૂલમ્]

ધર્મો તાવ-इह खलु सन्वओ सन्वत्ताए मुढे भविता अगाराओ अणगारिय पव्वयइ

[ધર્મકથાછાયા]

ધર્મસ્તાવત્-इह खलु सर्वत सर्वात्मना मुण्डो भूत्वा अगारतोऽनगारिता ममजति,

यथाच=येन प्रकारेण च, परिहीण कर्माणि.=परिहीणानि=विनष्टानि कर्माणि येषा ते,
।सद्धाः=माग्व्याख्यातस्वरूपाः, सिद्धालय=ओ कान्तक्षेत्रलक्षण स्थानम्, उपयन्ति=
प्राप्नुवन्ति तथा भगवान् परिकथयतीति पूर्वोणान्वयः ॥ ६ ॥

‘તમેવે’તિ-તમેવ=પૂર્વોક્તમેવ ધર્મ દ્વિવિધ=દ્વિપ્રકારમ્ આખ્યાતિ=ઉપદિશતિ ।
તથથા=તત્=ધર્મદ્વૈવિય યથા=યથાઽઽખ્યાતિ તથોન્યતે,-इत्यर्थः । અગારધર્મઃ,
=ન ગચ્છન્તીત્યગા.=વૃક્ષાસ્તાનર્થાત્પુષ્પિતફલિતત્વાદિમામ્યાત્તતુલનામૃચ્છતિ=પા-
મોતીતિ, યદ્વા ન ગીર્યન્તે=નિવાસસ્થાનપાપ્ત્યા ન નિવાસાદિક્લેશપ્રસ્તા ભવન્તિ
મનુષ્યા યસ્મિન્નિત્યગાર=ગૃહ તાત્પર્યાદગારા ગૃહમ્યા.-આધારાઘેયયોરભેદોપચારાત્
‘ગૃહા દારા’ ઇત્યાદિવત્, યદ્વા-અગારમસ્ત્યેવામિત્યર્થે ‘અર્શ આદિભ્યોઽચ્’ ઇતિ
મત્વર્થીયાચૂપત્યયાન્તત્વાત્ તેષા ધર્મ =પૂર્વોક્તસ્વરૂપ. । ચ=ચિશ્ચ-અનગારધર્મઃ=

જો ગમન ન કરે ઉસે અગ (વૃક્ષ) કહતે હૈ । અગ (વૃક્ષ) મેં પુષ્પિત-
પના ફલિતપના આદિ હોતે હૈ, ડસ સદશતાકો લેકર હી ઘરકો
અગાર કહતે હૈ, અથવા જિસમેં રહ કર મનુષ્ય નિવાસ આદિકે કષ્ટોંકો
નહી પાતા ઉસે અગાર (ઘર) કહતે હૈ । ઘર આગાર હૈ ઓર ઉસમેં
નિવાસ કરને વાલા હૈ । યહા આધાર ઓર આધેયકા ઉપચારસે
અભેદ હૈ, ઇસલિલ અગાર (ઘર) મેં રહને વાલેકો મો અગાર કહા ગયા
-હૈ । જૈસે કહી-કહીં સ્ત્રીકો હી ‘ગૃહ’ કહ દિયા જાતા હૈ । અથવા
‘અગાર (ઘર) હૈ જિનકે’ એસો મો વ્યુત્પત્તિ હો સકતો હૈ । અસ્તુ ।
ગૃહસ્થોંકે ધર્મકો અગારધર્મ કહતે હૈ ।

જે ગમન ન કરે તેને અગ (વૃક્ષ) કહે છે વૃક્ષમા પુષ્પિતપણુ, ફલિતપણુ, વગેરે
હોય છે, એ સરખાપણુને કારણે જ ઘરને પણ અગાર કહે છે, અથવા જમા રહીને
મનુષ્ય નિવાસ આદિના કષ્ટોને પામતો નથી, તેને અગાર (ઘર) કહે છે ઘર આધાર
છે, અને તેમા નિવાસ કરનાર આધેય છે અહીં આધાર અને આધેયનો ઉપચારમો
અભેદ છે, તેથી અગાર (ઘર)મા રહેનારાને પણ અગાર કહેવામા આવ્યા છે જેમ
કયાય-કયાય સીન જ ‘ગૃહ’ કહેવામા આવે છે અથવા ‘અગાર (ઘર) છે જેને’ એવી
વ્યુત્પત્તિ થઈ શકે છે અસ્તુ ગૃહસ્થોના ધર્મને અગાર=ધર્મ કહે છે

[ધર્મકથામૂલમ્]

સન્વાઓ પાણાદ્યાઓ વેરમણ, સન્વાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણ, સન્વાઓ અદિ

[ધર્મકથાછાયા]

સર્વસ્માત્ માણાતિપાતાદિરમણ, સર્વસ્માન્મૃપાગ્રાદાદિરમણ, સર્વસ્માદદત્તાદાનાદિ
ન ત્રિધતેઽગાર=ગૃહ યેષા તેઽનગારાઃ=સાધવસ્તેષા ધર્મઃ । એનયોરગારધર્માનગાર
ધર્મયોરલ્પત્વાત્સૂચીકટાહન્યાયેન પ્રથમમનગારધર્મમવ વ્યાચ્છે—

(અનગારધર્મસ્વરૂપમ્)

‘અનગારે’ તિ, इह=જિનશાસન इत्यर्थः, ग्वलु=નિશ્ચયેન, सर्वतः=સર્વથા,
सर्वथात्वच केवल द्रव्यतोऽपि केवल वा भवतोऽपि भवितुमर्हतीत्यतस्तद्वारणार्थमाह
—‘सर्वात्मने’ ति द्रव्यतो भावतश्चेत्यर्थः, यद्वा सर्वतः=द्रव्यत, सर्वात्मना=भावतः,

જિનકે અગાર નહીં હૈં ઉન્હે અનગાર કહતે હૈં, અર્થાત્ સાધુ ।
સાધુઓંકે ધર્મકો અનગારધર્મ કહતે હૈં ।

‘સૂચી-કટાહ’ ન્યાયસે પહેલે અનગાર ધર્મકા કથન કરતેહૈં—
કર્ચોંકિ ઉસકા વર્ણન અત્પ હૈ ।

અનગારધર્મકા સ્વરૂપ

મૂલમ્ ‘સન્વઓ’ ઓર ‘સન્વત્તાઓ’ દો પદ હૈ ।

‘સન્વઓ’ કા અર્થ હૈ સર્વથા । યદિ કેવલ ‘સન્વઓ’ કહતે તો
ઉસકા અર્થ—‘સિર્ફ દ્રવ્યસે યા સિર્ફ ભાવસે સર્વથા’ લિયા જા સકતા
થા કિન્તુ યહ દ્રષ્ટ નહી, ઇસલિએ ઇસ અનિષ્ટ અર્થકો રોકનેકે લિએ
દૂસરા પદ ‘સન્વત્તાઓ’ દિયા ગયા હૈ । ‘સન્વત્તાઓ’ કા અર્થ હૈ—
સઘ રૂપસે અર્થાત્ દ્રવ્યસે મી ઓર ભાવસે મી । અર્થાત્ ‘સન્વઓ’

એને અગાર નથી એને અનગાર કહે છે, અર્થાત્ સાધુ સાધુઓના ધર્મને અન
ગાર-ધર્મ કહે છે

‘સૂચી-કટાહ’ ન્યાયે કરીને પહલા અનગાર-ધર્મનુ કથન કરીએ છીએ કારણકે
એનુ વર્ણન થોડુ છે

અનગાર-ધર્મનુ સ્વરૂપ

મૂળમાં સન્વઓ અને સન્વત્તાઓ એવા બે પદ છે સન્વઓનો અર્થ છે સર્વથા
જો કેવળ સન્વઓ કહેત તો અર્થ ‘માત્ર દ્રવ્યથી યા માત્ર ભાવથી સર્વથા’ એમ કંડેરી
શકાત, પરંતુ એ દ્રષ્ટ નથી તેથી એ અનિષ્ટ અર્થને રોકવાને માટે બીજુ પદ
સન્વત્તાઓ આપવામાં આવ્યું છે સન્વત્તાઓનો અર્થ છે—સર્વ રૂપથી—અર્થાત્ દ્રવ્યથી

[ધર્મકથામૂલમ્]

આદાણાઓ વેરમણ, સઘ્વાઓ મેહુણાઓ વેરમણ, સઘ્વાઓ પરિગ્ગદાઓ વેરમણ,

[ધર્મકથાલાયા]

રમણ, સર્વમ્માન્મેયુનાદિરમણ, સર્વસ્માત્પરિપ્રદાદિરમણ, સર્વમ્માદ્રાત્રિભોજનાદિરમણમ્

આત્મપરિણામેનેત્યર્થ. ૧ મુણ્ડ^૧ = મુણ્ડનસોડસ્યામ્તીતિ મુણ્ડધર્મયોગાન્મુણ્ડિત इत्यर्थः, તત્ર ડ્રવ્યતો મુણ્ડિતો મસ્તકકેશપનયનયુક્તો ભાવતથ રાગદ્વેષપનયનયુક્તો ભૂત્વા ઘગારાત્ = ગૃહાત્ ગૃહ પરિત્યજ્યેત્યર્થ, અનગારિતા = સાધુત્વ પ્રવ્રજતિ = પ્રવ્રજેણ સમસ્તમમત્વપરિત્યાગપૂર્વક સ્વીકરોતિ । પ્રવ્રજ્યોત્ત^૨ ચ યઃ સાધુધર્મસ્ત મમાસેનાહ 'સર્વે' ત્યાદિ-સર્વમ્માત્ = કરણત્રિક યોગત્રિકસ્વરૂપાત પ્રાણાતિપાતાત્ = પ્રાણા = સ્પર્શનેન્દ્રિયાદય સન્ત્યેષામિતિપ્રાણી = એકેન્દ્રિયાદયો જીવાસ્તેષામતિપાતો = ત્રિયો જન હિંસનમિત્યર્થસ્તસ્માદિરમણ = નિવર્તનમ્ । ૧। સર્વસ્મામ્ = પ્રાણુક્તરૂપાત્ (એવમગ્રેડપિ) મૃષાવાદાત્ = મિથ્યાભાષણાદ વિરમણમિતિ પ્રાગ્વત્, એવમગ્રેડપિ- । ૨ ।

૧ 'મુણ્ડિ લ્લખ્ણને' અસ્માદ્ભાવે ઘઘ્ । ૨ 'અર્શ આદિભ્યોડચ્' इत्यच् ।

૩ 'લ્યવ્લોપે કર્મણ્યધિકરણે ચ' इति पञ्चमी ।

૧ इहापि-अर्श आदित्वादेवाच् ।

કા અર્થ 'દ્રવ્યસે' એસા લેના ચાહિયે ઓર 'મઘ્વાત્તાઓ કા અર્થ 'ભાવસે' એસા લેના ચાહિયે ।

દ્રવ્યસે મસ્તકકે કેશોંકો અગલ કર દેના ભાવસે રાગાદ્વેષકો દૂર કરના મુડન કહલાતા હૈ । હસ પ્રકાર મુણ્ડિત હોકર ગૃહકા ત્યાગ કર જો સાધુપના સ્વીકાર કરતા હૈ—પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરતા હૈ, ઓર પ્રવ્રજ્યાકે પશ્ચાત્ જિમ ધર્મકા પાલન કરતા હૈ હસ સાધુ-ધર્મકા સક્ષિપ્ત સ્વરૂપ સૂત્રકાર પ્રતિપાદન કરતે હૈ—

હે આયુષ્મન્ ! તોન કરણ, તોન યોગસે એકેન્દ્રિય આદિ સમસ્ત પ્રાણિયોંકી હિંમાસે નિવૃત્ત હો જાના (૧), તોન કરણ તોન યોગસે

પણ અને ભાવથી પણ અથવા સઘ્વઓનેા અર્થ 'દ્રવ્યથી' એમ કરવો નોંધએ અને સઘ્વત્તાઓનેા અર્થ 'ભાવથી' એમ કરવો નોંધએ

દ્રવ્યથી મસ્તકના કેશોને દૂર કરવા અને ભાવથી રાગદ્વેષને દૂર કરવા, એ મુડન કહેવાય છે એ પ્રમાણે મુડિત થઈને ઘરનો ત્યાગ કરી જે સાધુપણ સ્વીકારે છે—પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરે છે અને પ્રવ્રજ્યા પછી જે ધર્મનુ પાલન કરે છે તે સાધુધર્મનુ સક્ષિપ્ત સ્વરૂપ સૂત્રકાર પ્રતિપાદન કરે છે

હે આયુષ્મન્ ! ત્રણ કરણ, ત્રણ યોગથી એકેન્દ્રિય આદિ બધા પ્રાણીઓની હિંસાથી નિવૃત્ત થઈ જવું (૧), ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે મૃષાવાદથી નિવૃત્ત થવું (૨), ત્રણ કરણ

[ધર્મકથામૂલમ્]

સન્વાઓ રાત્રિભોજનાઓ વેરમણ । અયમાઉસો ! અનગારસામદ્દ ધમ્મે પબ્બત્તે,
 એસ્ય ધમ્મસ્સ સિવરુપ ઉવદ્દિષ્ઠ નિગ્ગથે વા નિગ્ગથી વા વિહરમાણે આણપ્પ
 આરાહપ્પ ભવતિ ॥

[ધર્મકથાછાયા]

અયમાયુષ્મન્ ! અનગારસામયિકો ધર્મ , પ્રજ્ઞપ્ત , એતસ્ય ધર્મસ્ય શિક્ષાયા-
 મુપસ્થિતો નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થી વા વિહરમાણ આજ્ઞાયા આરાધકો ભવતિ ।

અદત્તાદાનાત્=ન દત્તમદત્ત દેવગુરુ ભૂપ ગાથાપતિ સાધર્મિકૈરનનુજ્ઞાત તસ્યાડડદા-
 ન=ગ્રહણ તસ્માત્ । ૩ । મૈથુનાત્=મિથુનેન=સ્ત્રીપુસાભ્યા નિવૃત્ત વર્મ મૈથુન=કામ
 ક્રીડાલક્ષણ તસ્માત્ । ૪ । પરિગ્રહાત્=પરિ=સર્વતોભાવેન ગૃહ્યતે=જન્મજરા
 મરણાદિજનિતૈર્દુઃસ્વૈર્વેષ્ટયત આત્માનેનેતિ, પરિગૃહ્યતે=સમૂર્ચ રવીક્રિયત ઇતિ
 વા પરિગ્રહઃ=ધર્મોપકરણભિન્ન સર્વમિત્યર્થસ્તરમાત્ । ૫ । રાત્રિભોજનાત્=રાત્રી ભોજન-
 -રાત્રિભોજન તસ્માત્ । ૬ ॥ અયમ્=ઉપર્યુક્તઃ સર્વવિધપ્રાણાતિપાતવિરમણાદિલક્ષણઃ,
 આયુષ્મન્ ! =હે ચિરજીવિન્ ! અનગારસામયિક =અનગારાણા=સાધૂના સમયે=
 સિદ્ધાન્તે, યદ્વા આચારે ભવઃ, ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્ત' =પ્રણીત । એતસ્ય ઉક્તલક્ષણસ્ય ધર્મસ્ય

મૃષાવાદસે નિવૃત્ત હો જાના (૨), ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે દેવ, ગુરુ
 રાજા, ગાથાપતિ ઓર સાધર્મીકે દ્વારા ન દિયે હુણ પદાર્થકો ગ્રહણ
 કરનેરૂપ અદત્તાદાનસે વિરત હો જાના (૩), ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે
 મૈથુનસે નિવૃત્ત હો જાના (૪), જિસકે નિમિત્તસે આત્મા જન્મ જરા
 મરણાદિ દુઃખોસે વ્યાપ્ત હાતા હૈ, અથવા જિસકો જીવ મમત્વ પરિણામ
 કે દ્વારા ગ્રહણ કરતા હૈ ઉસે પરિગ્રહ કહતે હૈ । ધર્મકે ઉપકરણોકે
 અતિરિક્ત સર્વ પદાર્થ પરિગ્રહ હૈ । ઉસ પરિગ્રહસે ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે
 નિવૃત્ત હો જાના (૫), ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે રાત્રિ ભોજનસે વિરત
 હો જાના (૬), ગ્રહ સર્વ અનગારધર્મ ભગવાને પ્રતિપાદન ક્રિયા હૈ ।

ત્રણ યોગે દેવ, ગુરુ, રાજા ગાથાપતિ અને સાધર્મીદ્વારા ન અપાયલા પદાર્થનું અહંકાર
 કરવું એવા અદત્તાદાનથી વિરત થવું (૩) ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે મૈથુનથી નિવૃત્ત થવું
 (૪), જેના નિમિત્તથી આત્મા જન્મ જરા મરણાદિ દુઃખોથી વ્યાપ્ત થાય છે, અથવા
 જેને જીવ મમત્વ-પરિણામે કરીને અહંકાર કરે છે, તેને પરિગ્રહ કહે છે ધર્મના ઉપ
 કરણો સિવાયના બધા પદાર્થો પરિગ્રહ છે એ પરિગ્રહથી ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે નિવૃત્ત
 થઈ જવું (૫), ત્રણ કરણ ત્રણ રાત્રિભોજનથી વિરત થવું (૬) એ બધે અનગાર ધર્મ
 ભગવાને પ્રતિપાદન કર્યો છે એ સાધુ પ્રા સાધ્વી એ ભગવાનમૂલક ધર્મ પ્રજ્ઞપ્ત કર

[धर्मकथामूलम्]

अगारधम्म दुवालसविह आइक्खइ, तजहा-पच अणुव्वयाइ, तिण्णि गुण-
व्वयाइ, चत्तारि सिक्खावयाइ ॥ पच अणुव्वयाइ, तजहा-धूलाओ पाणाइवायाओ
वेरमण, धूलाओ मुसावायाओ वेरमण, धूलाओ अदिभादाणाओ वेरमण, सदार-
सतोसे, इच्छापरिमाणे । तिण्णि गुणव्वयाइ, तजहा अणत्थदडवेरमण, दिसिक्खय,
उपभोगपरिभोगपरिमाण । चत्तारि सिक्खावयाइ, तजहा मामाडय, देमावगासिय,
पोसहोव्वासे, अतिहिसविभागे, अपन्निमा मारणतिया-सल्लेहणा-झमणा राहणा,
अयमाउसो ! अगारसामइए णम्मे पणत्ते, एयस्स धम्मस्स मिक्खाण उव्हिए
ममणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए आराहए भवइ ॥ ”

[धर्मकथाञाया]

अगारधर्म द्वादशविधमाख्याति, तद्यथा पञ्चाणुव्रतानि, त्रीणि गुणव्रतानि,
चत्वारि शिक्षाव्रतानि । पञ्चाणुव्रतानि, तद्यथा स्थूलात्प्राणातिपाताद्विरमण, सू-
क्ष्मात्मपादाद्विरमण, स्थूलाददत्तादानाद्विरमण, स्वदारमन्तोष , इच्छापरिमाण . ।
त्रीणि गुणव्रतानि, तद्यथा अनर्थदण्डविरमण, दिग्ब्रतम् , उपभोग परिभोगपरिमाणम् ।
चत्वारि शिक्षाव्रतानि, तद्यथा-मामायिक, देशावकाशिक, पोषधोपवासः, अतिथि-
सविभागः, अपन्निमा मारणान्तिकी सल्लेखना-जोपणा राधना, अयमामुप्पन्न !
अगारसामयिको धर्मः प्रज्ञप्तः, एतस्य धर्मस्य शिक्षायामुपस्थितः, श्रमणोपासको
वा श्रमणोपासिका वा विहरमाण आझाया आराधको भवति । ” इतिञ्छाया ।

शिक्षायाम्=आसेवने उपस्थितः=उद्युक्त, निर्गन्थः=साधु , निर्ग्रन्थी=साध्वी,
“ साध्वीपक्षे च उपस्थितपदार्थो लिङ्गव्यत्ययेन सम्बन्धनीयः ” विहरमाण.=वि-
चरन् आज्ञाया =सर्वज्ञोपदेशस्य आराधकः=पालने भवतीति ।

इत्थमनगारधर्ममभिधाय मप्रत्यगारधर्मं दर्शयति—

जो साधु या साध्वी इस भगवत्प्रणीत धर्मके पालन करनेमें सदा
उद्योगशील रहता हुआ विचरता है वही (साधु-साध्वी) सर्वज्ञ
भगवान्की आज्ञाका आराधक होता है ।

इस प्रकार अनगारधर्मका निरूपण करके अब अगारधर्म
(श्रावक धर्म) दिखलाते हैं—

वामा सदा उद्योगशील रहने विद्यते ते (साधु-साध्वी) सर्वज्ञ भगवान्की आज्ञाका
आराधक ते

ये प्रमाणे अनगार धर्मनु निउपद्यु करीने हवे अगार धर्म (श्रावक धर्म)
भतावे छे —

સામાન્યાગાર-(ગૃહસ્થ)--ધર્મસ્વરૂપમ્

“મુહૂર્તે સર્વાર્થસિદ્ધે, નમસ્કારમન્વિત. ।

નિત્ય પ્રાતઃ સસુત્થાય, ધર્મજાગરણા ચરેત્ ॥૧॥ સા ચ-

“અડનિસ્સારે વિસપ્પ, વિસોવમે મમ કઠ્ઠ મળો જાડ ।

માણુસજન્મ ણિચ્છા, મપ્પ રુડ કિં ચ કિં ચ ઓસિટ્ઠ ॥ ૧ ॥

‘અગારે’-તિ અગારધર્મો દ્વિવિધઃ-સામાન્યરૂપા વિશેષરૂપશ્ચ, તત્ર સામાન્ય રૂપ. સ ય* સર્વસાધારણજનાનુષ્ઠાનોચિત, સ યથા-

ભાવાર્થ-સર્વાર્થસિદ્ધે મુહૂર્તે નિત્યમુત્થાય નમસ્કારમન્ત્રોચ્ચારણપૂર્વક ધર્મ જાગરણા કુર્યાત્, સા ચ-

“અતિનિસ્સારે વિપપે, વિપોપમે મમ કથ મનો યાતિ ।

માણુપજન્મ નીત્વા મયા કત્ત કિંચ્ચ, વિશ્વાવશિષ્ટમ્ ॥ ૧ ॥

અગારધર્મ દો પ્રકારના છે—(૧) સામાન્યરૂપ (૨) વિશેષરૂપ । સર્વસાધારણ લોકોને અનુષ્ઠાન કરને યોગ્ય ધર્મનો સામાન્ય ધર્મ કહેતે છે । વહ્નુ હસ પ્રકાર છે—

સામાન્ય અગાર (ગૃહસ્થ) ધર્મના સ્વરૂપ

સર્વાર્થસિદ્ધ મુહૂર્ત મે ઉઠકર નમસ્કાર મન્ત્રોચ્ચારણ પૂર્વક ધર્મ જાગરણા કરે વહ્નુ હસ પ્રકાર—

“અહા ! યે ઇન્દ્રિયોને વિષય સર્વથા નિસ્સાર હૈં, વિષયે સમાન હૈં । મેરા મન હનકી ઓર કયો આકર્ષિત હોતા હૈ ? યહ મનુષ્ય જન્મ પાકર મૈને હસે અકારથ સ્વો દિયા । જિતના યહ શેષ રહા હૈ હસમેં કયા કરના ચાહિય ? ॥૧॥

૧ સૂર્યોદયકે પૂર્વ ચાર ઘડીમેંસે પહેલી દો ઘડી ‘સર્વાર્થસિદ્ધ’ મુહૂર્ત હૈ ।

અગાર ધર્મ બે પ્રકારનો છે - (૧) સામાન્ય રૂપ અને (૨) વિશેષરૂપ । સર્વ સાધારણ લોકોને અનુષ્ઠાન કરવા યોગ્ય ધર્મને સામાન્ય ધર્મ કહે છે તે આ પ્રમાણે -

સામાન્ય અગાર (ગૃહસ્થ) ધર્મનુ સ્વરૂપ

વસર્વાર્થસિદ્ધ મુહૂર્તમા ઉઠીને નમસ્કાર-મન્ત્રોચ્ચારણ-પૂર્વક ધર્મજાગરણા કરે તે આ પ્રમાણે—

“અહા ! આ ઇન્દ્રિયોના વિષયો સર્વથા નિસ્સાર છે, વિષય સરખા છે મારો મન તેની તરફ કેમ આકર્ષાય છે ? આ મનુષ્ય-જન્મ પામીને મેં તેને બ્યથ શુભાવી દીધો નેટલો એ બાકી રહ્યો છે તેમા શુ કરવું બેધએ !

* સૂર્યો ય પહેલા ચાર ઘડીમાંથી પહેલી બે ઘડીને સર્વાર્થસિદ્ધ મુહૂર્ત કહે છે •

અહુણા કિમણુદ્દેય, एसो वस्सोचिओ तहा कालो ॥
 णिच्च मच्चू सहओ अनुधावइ पुट्ठलग्गो मे ॥ २ ॥
 णहि सह गच्छइ वधू, धण धन्न फलत्त-पुत्त मिच्छाई ।
 णियकयकम्मदुमफलरसस्स ससायओ उला जीवो ॥ ३ ॥
 तम्हा एगो अप्पा, सच्चो णिच्चो य मच्चसुहरासी ।
 चिच्चा बाहिरभावे, द्ढव्वो ताणदसणाहारो ॥ ४ ॥” इति ।
 प्रातःकृत्य समास्थाय, मातापित्रभिचन्दन ।
 गुरोश्च दर्शन कुर्याद्भक्तिश्रद्धादिसयुतः ॥ २ ॥
 धर्मोपदेश शृणुयात्तया श्रद्धानवान् भवेत् ।
 देवे गुरौ च धर्मे च, सर्वदाऽऽलस्यवर्जितः ॥ ३ ॥

अधुना किमनुष्ठेयम्, एष कस्योचितस्तथा कालः ।
 नित्य मृत्यु सहजोऽनुधावति पृष्ठलग्गो मे ॥ २ ॥
 नहि सह गच्छति बन्धुर्धन धान्य कलत्र पुत्र-मित्रादि ।
 निजकृतकर्मद्रु मफलरसस्य सस्वादको बलाज्जीव ॥ ३ ॥
 तस्मादेक आत्मा सत्यो नित्यश्च सर्वसुखराशि ।
 त्यक्त्वा बाह्यभावान्, द्रष्टव्यो ज्ञानदर्शनाधारः ॥ ४ ॥” इति ।

यह समय किस कर्त्तव्यमें लगाना चाहिए ? मृत्यु अनिवार्य है और वह सदैव परछाईकी नाई मेरे पीछे पीछे लगी रहती है ॥२॥ बन्धु बान्धव, धन धान्य, कलत्र-पुत्र और मित्र, कोई भी साथ जानेवाला नहीं है । जिम्मे जैसा कर्मरूपी वृक्ष लगाया है, उसे वैसेही वृक्षके फलका रस (अनुभाग) भोगना पड़ता है ॥ ३ ॥ इसलिए समस्त बाह्य वस्तुओंका परित्याग कर, सत्य, नित्य, सर्व सुखोंके समूह, अनन्त ज्ञान दर्शनके धारक केवल आत्माको साक्षात् करो ॥४॥”

(१) એ સમય કયા કર્તવ્યમાં ગાળવો જોઈએ । મૃત્યુ અનિવાર્ય છે અને તે સદા પડછાયાની પેઠે મારી પાછળ પાછળ લાગી રહ્યું છે (૨) બધુ-બાધવ, ધન-ધાન્ય, કલત્ર-પુત્ર અને મિત્ર કોઈ પણ સાથે આવનાર નથી જોણે જોણે કર્મરૂપી વૃક્ષ વાંધુ છે, તેને તેવા જ વૃક્ષના ફળનો રસ ભોગવવો પડે છે (૩) માટે બધી બાહ્ય વસ્તુઓનો પરિત્યાગ કરીને સત્ય, નિત્ય, મર્વ સુખોનો સમૂહ, અનંત જ્ઞાન-દર્શનનો ધારક કેવળ આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરો (૪) ”

દાનશીલો ભવેત્તદ્દત્તમતાં સઙ્ગ ન હાપયેત્ ।

સેવેત વ્રતિનઃ કિશ્ચ, ધૃદ્ધાન્ દીનાંસ્તુ રક્ષયેત્ ॥૪॥

ભૃત્યાન્ સદ્ભાવયેદ્વિત્ય, સુપાત્રાદિપ્રદાનવાન્ ।

આશ્રિતાનાત્મવત્પશ્યેત્મમાર્હિતમતિસ્તથા ॥૫॥

દ્રવ્યાદિભાવાનાલોચય પ્રવર્તેત ગમ્યોચિતમ્ ।

ધર્મશાસ્ત્ર તથા નીતિગ્રન્થાશ્ચ પરિલોકયેત્ ॥૬॥

મહતા પુરતસ્તદ્વિનયેન સમાચરેત ।

વિપત્તૌ ધૈર્યશાલી સ્યાત્મમ્પદ્યનભિમાનવાન્ ॥૭॥

સુકાર્યે પરસાદાય્ય, વિદધ્યાદ્વિજિતેન્દ્રિયઃ ।

યદન્નાદ્યુપલભ્યેત, તદ્વ્યાતુષ્ટમાનસઃ ॥૮॥

इत्येव धर्मजागरणा समाचरेत्, प्रात कृत्यानन्तर मातापितृवन्दन, गुरुदर्शनं च कुर्यात्, धर्मोपदेश च शृणुयात्, देवगुरुवर्माणां मुपरि श्रीदधीत, सर्वदा यथाशक्ति दानशीलो भवेत्, सत्सङ्गतिं कुर्यात्, व्रतधारिणो वृद्धाश्च सेवेत, दीनान् प्राणिनो रक्षेत्, भृत्यान् सद्भावेन पश्येत्, अभयदान सुपात्रदान करुणादानानि कुर्यात्, आश्रितानात्मवत्परिपालयेत्, द्रव्य क्षेत्र काल-भावान् समीक्ष्य प्रवृत्तिं कुर्यात्, धर्म-शास्त्र नीतिग्रन्थाश्च समवलोक्येत्, महता पुरतो विनयेन व्यवहरेत्, विपदि धैर्यं

इस प्रकारकी धर्मजागरणा करे, माता-पिताके चरणोंमें मस्तक नमार्, गुरुओं-मुनियों का दर्शन करे, धर्मका उपदेश सुने, देव गुरु और धर्म पर परम प्रतीति रखे, शक्तिके अनुसार सदा दानशील रहे, सत्संगित करे व्रतधारियों और वृद्ध जनोकी सेवा शुश्रूषा करे, दीन-हीन प्राणियों की रक्षा करे, नौकर-चाकरोंसे प्रेममय व्यवहार करे, अभयदान सुपात्रदान और करुणादान दे, आश्रित जनोंको निजकी नाई पालन पोषण करे, द्रव्य क्षेत्र काल भावको देखकर प्रवृत्ति करे, धर्म शास्त्रोंका स्वाध्याय करे, नीति शास्त्रोंका अवलोकन करे, गुरु-

એ પ્રકારની ધર્મજાગરણા કરે, માતાપિતાના ચરણોમાં મસ્તક નમાવે, ગુરુઓ-મુનિઓનું દર્શન કરે ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળે, દેવ, ગુરુ અને ધર્મ પર પરમ પ્રતીતિ રાખે શક્તિ પ્રમાણે સદા દાનશીલ રહે, સત્સંગતિ કરે, વ્રતધારીઓ અને વૃદ્ધ જનોની સેવા-શુશ્રૂષા કરે, દીન-હીન પ્રાણીઓની રક્ષા કરે, નોકર-ચાકરો સાથે પ્રેમમય વ્યવહાર કરે, અભયદાન સુપાત્રદાન અને કરુણાદાન દે, આશ્રિત જનોનું પોતાની પેઠે પાલનપોષણ કરે, દ્રવ્યક્ષેત્રકાળભાવને જોઈને પ્રવૃત્તિ કરે, ધર્મશાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય કરે, નીતિશાસ્ત્રનું અવલોકન કરે, ગુરુજનેની સન્મુખ વિનય

पुरादौ साधवो विज्ञ-श्रावका यत्र सस्थिताः ।
 तत्रैव निवसेन्मार्गं, समालोक्य विलङ्घयेत् ॥९॥
 विहायाऽऽडम्बर वेष, समनस्कश्चरेत्कृतिम् ।
 सर्वैः सह सदा मैत्रीं, विदधीत विशेषत ॥१०॥
 दुःखी स्यात्परदुःखेन, सुखेन च सुखी भवेत् ।
 किं भक्ष्य किमभक्ष्य च, तद्विशिष्य विचारयेत् ॥११॥
 देशस्य धर्म जात्योश्च, पारम्पर्यक्रमागतौ ।
 वेष्टाऽऽचारौ सदा रक्षेत्मत्कुर्याच्च गृहागतम् ॥१२॥

१—‘श्रावकाश्च’ इति चकारघटितो व्याख्येय —‘गामश्च परुष पशु’मित्यादौ तथाश्रते ।

सम्पदि च निरभिमानता कुर्यात्, प्रशस्तकार्येषु परेभ्यः साहाय्यदद्यात्, जितेन्द्रियो भवेत्, यादृशमन्नादिकमुपलभ्येत तदेव प्रसन्नमना भुञ्जीत, यत्र पुरादौ साधवो विशेषज्ञश्रावकाश्च निवसेयुस्तत्र निवसेत्, दृष्ट्वाऽभ्वान गच्छेत्, आडम्बरवेष परि-
 वर्जयेत्, मनोयोगेन कर्त्तव्यमाचरेत्, सर्वैः सह मैत्रीं विदधीत, परस्य दुःखेन दुःखी सुखेन च सुखी भवेत्, भक्ष्याभक्ष्ये विचारयेत्, देशस्य धर्मस्य जातेश्च पारम्पर्यक्र-

जनोके नन्मुख विनय पूर्वक वर्तवि करे, विपत्ति आने पर धैर्य करे,
 सपत्ति होने पर अभिमान न करे, शुभकार्योमे दूसरोको सहायता दे,
 इन्द्रियोको वशमे रखे, जैसा भोजन पान प्राप्त हो जाय उसीको
 प्रसन्नचित्त होकर खावे, जिस नगर आदिमे साधु या विशेषज्ञ-विद्वान्
 श्रावक निवास करते हो उसी नगर आदिमे निवास करे, रास्ता देख
 कर चले, आडम्बरका वेष (शोकीनोंका ठाट वाट) न ररे, कर्त्तव्यका
 पालन मनसे करे, सबके साथ मित्रता रखे, दूसरे के दुःखमें दुःखी
 और सुखमें सुखी हो, भक्ष्य-अभक्ष्य का विचार रखे, अपने देशका

पूर्वक वर्तन करे, विपत्ति आवता धैर्य धारण करे, सपत्ति प्राप्त थता अभिमान
 न करे, शुभ कार्योमा भीज्जोने सहायता आपे, इन्द्रियोने वश राखे, जेवुं
 भोजन-पान प्राप्त थछ जाय तेने प्रसन्नचित्त थछने पाय, जे नगर आदिमा
 साधु या विशेषज्ञ-विद्वान् श्रावको निवास करता होय ते नगर आदिमा निवास
 करे, रस्ता जेछने चाहे, आडम्बरने वेश (शोभीनेने ठाठमाठ) न राखे, कर्त्तव्यनु
 पालन मनथी करे, सोनी साथे मित्रता राखे, भीज्जना दुजे दुभी अने भुजे
 सुभी साथ भक्ष्य-अभक्ष्यने विचार राखे, पोताना देशने धर्मने अने जतिने

અનુવ્રજેત્સત્યધર્મે, દધ્યાઙ્ગીવદયાં તથા ।
 પવિત્રો મૃદુ ભાષેત, કાર્પણ્યં ચ પરિત્યજેત્ ॥૧૩॥
 નિશાયા નૈવ ભોક્તવ્ય, અમાદપિ કદાચન ।
 ન કેનાપિ રથાં કુર્યાદ્, ગર્હિતાં ચ તથા વૃથા ॥૧૪॥
 નામ્મ પિવેત્પટાપૂત, મૃપાભાષાં ચ વર્જયેત્ ।
 આસજ્જેત ન ચ ક્ષાપિ, શયાન ન પ્રબોધયેત્ ॥૧૫॥
 ન દૂયેત પરોઙ્ગત્યા, નિન્દ્ય કાર્યાણિ નાઽઽચરેત્ ।
 અકાલે ચાધુશુક્ષાયા ન ભુજીત પ્રમાન્તઃ ॥૧૬॥
 વીયાન્નાયાધિક ધર્મ, -વિરુદ્ધ નાઽઽચરેત્તથા ।
 મલમૂત્રે નાચરુન્ધ્યા, -ત્તન્ન તે ન સમુત્સજેત્ ॥૧૭॥

૧-વિશિષ્ટકારણ વિનેતિ શેષઃ । ૨-તત્ત્વમલમૂત્રોપરિ । ૩-તેમલમૂત્રે ।

માગત વેપમાદદીત, મૃદાઽઽગત સત્કુર્યાત્, સત્ય ધર્મમનુયાયાત્, સર્વેષાં જીવાના
 દયેત, પવિત્રતયા વર્જેત, સર્વદા મૃદુ ભાષેત, કાર્પણ્ય ત્યજેત્, રાત્રિભોજન તથા વિગર્હિતા
 વૃથા ચ કથા ન કુર્યાત્, વસ્ત્રાપૂત જલ ન પિવેત્, મિથ્યા ન ભાષેત, કસ્મિન્નાપિ
 વસ્તુનિ વિશિષ્ટામાસર્ત્તિ ન કુર્યાત્, વિશિષ્ટકારણમન્તરેણ શયાન ન પ્રબોધયેત્,
 પરોઙ્ગતિમાલોક્ય ન દૂયેત, નિન્દ્યાનિ કાર્યાણિ દૂરતઃ પરિહરેત્, અકાલે બુધ્ધસાં
 વિના ચ ભુજીત, આયાદધિક ન વીયાત્, ધર્મવિરુદ્ધ નાઽઽચરેત્, મલમૂત્રે નાચ

ધર્મકાં અને જાતિકા પ્રાચીન વેષ ધારણ કરે, જો ઘર પર આવે તો સત્કાર
 કરે, સત્ય ધર્મકા પાલન કરે, પ્રાણી માત્ર પર અનુકરણ રહે,
 પવિત્રતા પૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે, સદા ક્રોમલ વાણી બોલે, કૃપણ
 (કજૂસ) ન હો, રાત્રિ ભોજન ન કરે, વૃથા વક્તવાદ ન કરે, વિના છના
 પાણી ન પિય, મિથ્યા ભાષણ ન કરે, કોઈ વસ્તુમાં અત્યંત આસક્ત
 ન હો, વિશેષ કારણ વિના સોતેકો ન જગાવે, પરકા અભ્યુદય દેશ
 દુઃખી ન હો, નિન્દનીય કાર્યોથી દૂર રહે, અસમયમાં અને વિના ભૂખ કે
 ભોજન ન કરે, આવસે અધિક વ્યય ન કરે, ધર્મ વિરુદ્ધ આચરણ ન

પ્રાચીન વેષ ધારણ કરે, જે ઘર આવે તેનો સત્કાર કરે સત્ય ધર્મનું પાલન કરે
 પ્રાણીમાત્ર પર અનુકરણ રાખે, પવિત્રતાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે, સદા ક્રોમલ વાણી બોલે
 કજૂસ ન બને, રાત્રિભોજન ન કરે, વૃથા વક્તવાદ ન કરે, અણગળ પાણી ન પીએ
 મિથ્યા ભાષણ ન કરે, કોઈ વસ્તુમાં આસક્ત ન થાય, સૂતેલાને ન જગાડે, પરનો
 અભ્યુદય જોઈ દુઃખી ન થાય, નિન્દનીય કાર્યોથી દૂર રહે, અસમયે અને વિનાભૂખે
 ભોજન ન કરે, આવકથી વધારે ખર્ચ ન કરે, ધર્મ વિરુદ્ધ આચરણ ન કરે,

मित्रेण सह कपटय, न कुर्यान्नाविचारितम् ।
 क्रोधाभिमानरुक्षत्वाकर्त्तव्यानि विवर्जयेत् ॥१८॥
 सदा निरस्येदालस्य, स्वकर्त्तव्येषु यत्नवान् ।
 बन्धुभिश्च महद्भिश्च, विरुन्ध्याज्जातु न क्वचित् ॥१९॥
 त्यजेद्योग्यमुद्राह, - मभियोगं मनागपि ।
 प्रजाहितेच्छुना तद्विद्रोहं च महीक्षिता ॥२०॥
 द्यूत मास सुरा चौर्यं, वेश्याऽऽखेट परस्त्रियः ।
 रसलोलुपतामहि, स्वाप निन्दा परस्य च ॥२१॥
 तृष्णामरयातिना तद्वत्सम्बन्धं कुलरोगिणाः ।

❀ 'त्यजेत्' इति विंशतितमश्लोकोक्त्या क्रियया सम्बन्धः ।

रुन् यात्, मलमूत्रोपरि मलमूत्रे नोत्सृजेत्, मित्रेण सह कपट नाचरेत्, विशिष्ट
 विचारमन्तरेण नमपि कार्यं न कुर्यात्, क्रोधाभिमानरुक्षता अकर्त्तव्यं च दूरतः
 परिहरेत्, कर्त्तव्येष्वालस्य निरस्येत्, बन्धुवर्गेण महता च मह न जातु विरुन् यात्,
 अयोग्यविवाहमभियोग राजद्रोह, द्यूत मास-सुरा चौर्यं वेश्या पापद्धि परस्त्रीसेवन-
 रूपाणि सप्त व्यसनानि, रसलोलुपता, दिवास्वाप, अस्यचिन्निन्दा परधनतृष्णामपरि-
 चितेन कौलिकरोगिणा च सह विवाहादिसम्बन्धं च परिवर्जयेत्, सत्यमाप सप्रियमेव

करे, मल मूत्रको न रोके, मलमूत्र पर मल मूत्रत्याग नहीं करे,
 मित्रके साथ कपट न करे, विशेष विचार किये बिना कोई भी कार्य
 न करे क्रोध, मान, रुखाई और अकर्त्तव्यसे दूर रहे, करने योग्य
 कार्यमें प्रमाद न करे, बन्धु वर्ग तथा महान् जनसे विरोध न जाधे,
 अयोग्य विवाह, अपराध, राजद्रोह, जुआ-मासभक्षण-मदिरापान-
 चोरी-वेश्यागमन-पापद्धि (शिकार खेलना)-परस्त्रीसेवन-रूप सात
 व्यसन, चटोरापन, दिनमें नींद लेना, पराई निन्दा, परधनकी तृष्णा,
 अपरिचित और कौलिक (कुलपरम्परासे आये हुए छूतके) रौगीके
 साथ विवाहादि सम्बन्धका परित्याग करे । प्रिय ही सत्य बोले, बिना

भणभूत्रने न रोके, भणभूत्र पर भणभूत्रने त्याग न करे, मित्र ॥ साथे कपट न करे,
 विशेष विचार कर्था बिना ठोछ पाछु कार्य न करे, क्रोध, मान, रुक्षता अने अकर्त्तव्यथी
 दूर रहे, करवा योग्य कार्यमा प्रमाद न करे, बन्धुवर्ग तथा महान् जनो साथे वेर-
 विरोध न जाधे, अयोग्य विवाह, अपराध, राजद्रोह जुगार-मासभक्षण-मदिरापान-
 चोरी-वेश्यागमन-पापद्धि (शिकार)-परस्त्रीसेवन-रूप सात व्यसन, स्वादीलापण,
 दिवसे छिद, परनिन्दा, परधननी तृष्णा, अपरिचित अने कौलिक (कुलपर पराधी छतरेला

प्रियमेव वदेत्सत्य, -मपृष्टो नोत्तर स्पृशेत् ॥२२॥

मध्ये कस्यापि वार्त्ताया, विच्छेद न समाचरेत् ।

न ब्रूयात्स्वगृहच्छिद्र, पुरतो यस्य कस्यचित् ॥२३॥

नैव वस्तु व्यवहारे-दजातमपरीक्षितम् ।

न कुर्यात्कस्यचित्कीर्त्ति, -खण्ड विश्वासघातनम् ॥२४॥

योगक्षेम च्छेद-भेदौ, ग्रामादीना न साधयेत् ।

न भुञ्जीतावण्टयित्वा, वस्तु किञ्चिदपि क्वचित् ॥२५॥

अनीत्या नार्जयेद्द्रव्य, निजमूलधनापहम् ।

तन्नाऽऽचरेज्जातु यत्स्यादिहाऽमुत्र च गर्हितम् ॥२६॥

परस्त्रिया सहैकाकी, न गच्छेन्न च सवदेत् ।

न वा तथा महैकान्तवाममामादयेदपि ॥२७॥

१ 'सत्य चे' त्यर्थ ।

वदेत्, अपृष्टो नोत्तर दद्यात्, म ये कस्यापि वार्त्तायाश्छेद न कुर्यात्, गृहच्छिद्र कस्मैचिदपि न कथयेत्, किमपि स्वत्वपरीक्षयापरिज्ञाय च न व्यवहरेत्, कस्यापि प्रतिपत्तौ हस्तक्षेप, विश्वासघात, ग्रामादेर्योग क्षेमयोश्छेदभेद। च न कुर्यात्, अवण्ट यित्वा किञ्चिदपि न जातु भुञ्जीत, अनीतिव्रत्त्या द्रव्य नार्जयेत्, उभयलोकविरुद्ध

पूछे उत्तर न दे, कोई बात चीत करता हो तो बीचमें न बोले, घरकी बुराई किसीसे न कहे, बिना जाने और परीक्षा किये किसी वस्तुका व्यवहार न करे, किसीकी प्रतिपत्तिमे हस्तक्षेप न करे, विश्वासघात न करे, ग्राम नगर आदिके योग-क्षेम (अलब्ध वस्तुके लाभ करने और लब्धकी रक्षा करने) मे विघ्न न डाले । बिना बाटे (पासमें बैठे हुआँको बिना दिये) कभी किसी वस्तुको न खावे, अन्यायसे धनोपा-र्जन न करे, इसलोक परलोकसे प्रतिकूल न करे, परस्त्री के साथ

शेपना) शोनी साथे विवाहादि—सजधने। परित्याग करे, प्रिय सत्य न बोले, बिना पूछये उत्तर न दे कोछ बातचीत करता होय तेना वच्ये न बोले, धरना छिद्रनी बात डोछने न कहे, ओणध्या बिना अने परीक्षा कर्या बिना कोछ वस्तुने। व्यवहार न करे, कोछनी प्रतिपत्तिमा हाथ न धाले विश्वासघात न करे, ग्राम नगर आदिना योगक्षेममा (अलब्ध वस्तुने। लाभ करवामा अने लब्ध वस्तुनी रक्षा करवामा) विघ्न न नाये, वडेव्या बिना (पासे रहेबाओने बाग अध्या बिना) कदापि कोछ वस्तु न आय, अन्यायशी धनोपार्जन न करे, भ्रष्टलोक परलोकशी प्रतिकूल कार्य न करे, परस्त्रीनी साथे ओकदो न जाय, न बोले

न गृह्णीयात्तथोत्कोच, गृहादीनि प्रमार्जयेत् ।
 न व्याप्रियेत प्रमादा, -दल्पमूलधनेन च ॥२८॥
 नान्यायमवलम्बेत, जातुचित्तमङ्गुटेऽपि सन् ।
 महापरिग्रहं किञ्च, महारम्भं विवर्जयेत् ॥२९॥
 अन्यायिनो न पक्षी स्या, न्नाहेत्वन्यस्य वेश्मनः ।
 न व्रजेदुर्गमं मार्गं, -मेकलो सुगन्धमानसः ॥३०॥
 न नदी नापि कासार, -प्रभृतिं बाहुतन्तरेत् ।
 बालक-प्रवयो-ग्लान, गर्भिणी-चेटका-श्रितान् ॥३१॥
 असन्तोष्य न भुञ्जीत, न च कश्चित्कलङ्कयेत् ।
 न द्रुहेद् गुरुदेवाय, धर्माय च क्वञ्चन ॥३२॥
 विटी-तमाल-भद्रादि, -व्यसनानि विवर्जयेत् ।
 इत्येवमुक्तः सामान्यो, -ऽगारधर्मो जिनेश्वरैः ॥३३॥” इति ।

नाऽऽचरेत्, परवन्तिया सहैकाकी न गच्छेन्न सभापेत न चैकान्तवासं कुर्यात्, उत्कोचं न गृह्णीयात्, गृहादीनि द्विसन्ध्यं परिमार्जयेत्, अल्पेन मूलधनेन नाधिकं व्याप्रियेत, सङ्कटापन्नप्राणोऽपि नानातिमवलम्बेत, महारम्भं महापरिग्रहयोः कर्तव्यं नाचरेत्, अन्यायिनः पक्षं नाश्रयेत्, निष्प्रयोजनं कस्यापि गृहं न प्रविशेत्, विकटं मार्गमेको न गच्छेत्, बाहुभ्यां नदीकासारानि न तरेत्, बालवृद्धग्लानगर्भवतीभृत्याऽऽश्रितादीनपरितोष्य न भुञ्जीत, कमपि कलङ्कितं न कुर्यात्, गुरवे धर्माय

अकेला न जावे, नचोले और न एकान्तमें निवास करे, धूस (रिश्चत) न ले, सुवहसाम धरकी सफाई करे, थोड़ी पूजीसे बड़ा व्यापार न करे, प्राणों पर सकट आने पर भी अनीतिका आश्रय न ले, महा आरम्भ महापरिग्रह वाला काम न करे, अन्यायीका पक्ष न ले, बिना प्रयोजन किसी के घरमें प्रवेश न करे, विकट मार्गमें अकेला न जावे, भुजाओंसे नदी तालाब आदिमें न तैरे, बालक वृद्ध रोगी गर्भवती भृत्य और आश्रितको मन्तुष्ट किये बिना भोजन न

अने न अकेलमा निवास करे, लाय न ले अपार-साज घर साध करे, थोड़ी पूछथी मोटो बेपार न भेडे, प्राण पर सकट आवता पण अनीतिना आश्रय न ले, महाआरम्भ महापरिग्रहवाण काम न करे, अन्यायीना पक्ष न ले, प्रयोजन बिना कोछना घरमा प्रवेश न करे, विकट मार्गमा अकेला न जाय, भुज्जओथी नदी-तालाब आदिमा न तरे, बालक वृद्ध रोगी गलवती आकर अने आश्रितने मन्तुष्ट कर्था बिना भोजन न करे, कोछने कलङ्कित न करे, शुद्ध अने धर्मी साथे द्रोह करवानी धम्मा पण न करे, थोड़ी तलाक अने बाग आदि व्यसनना सर्वथा त्याग करे-इत्यादि

ચ મનસાઽપિ ન દ્રુણેત્, ચીટિકા તમાલ ત્રિજયાદિવ્યસનાનિ ચ સર્વથા પરિત્યજેત્ ” ઇત્યાદિ ॥

વિશેષાગાર-(શ્રાવક)-ધર્મસ્વરૂપમ્

વિશેષરૂપસ્તુ-સમ્યગ્દર્શનાણુવ્રતાદિલક્ષણસ્તત્ર સમ્યગ્દર્શન પ્રશમ-સવેગાદિ લક્ષણ આત્મપરિણામસ્તત્યાર્થશ્રદ્ધાન યા નવાના જીવાદિતત્વાના દેવગુરુધર્માર્ણાં ચ યથાર્થસ્વરૂપેણ બુદ્ધિપૂર્વક શ્રદ્ધાનમિત્યર્થઃ, તત્ર-જીવઃ=પ્રાગ્ન્યાર્યાતસ્વરૂપઃ । પુણ્યાદયો મોક્ષાન્તા અપિ પ્રાગેવ વ્યાખ્યાતા. । અજીવશ્ચ જીવવ્યતિરિક્તઃ=ધર્માસ્તિકાયા-ધર્માસ્તિકાયાઽઽકાશાસ્તિકાય-કાલ પુદ્ગલાસ્તિકાયલક્ષણસ્તત્ર ધર્મા

૧-‘અગારધર્મઃ’ ઇતિ ભૂતપૂર્વેણ (૧૬૧ પૃષ્ઠ ગતેન) સમ્બન્ધઃ ।

કરે, કિસી કો વલકિત્ત ન કરે, ગુરુ ઓર ધર્મકે સાથ દ્રોહ કરનેકી હચ્છા તક ન કરે, વીહી, તમારુ ઓર ભાગ આદિ વ્યસનો કા સર્વથા ત્યાગ કરે, ઇત્યાદિ ।

સામાન્યરૂપ અગારધર્મના ભગવાનને હસ પ્રકાર વર્ણન કિયા હૈ । અચ વિશેષરૂપ અગાર-ધર્મકા વર્ણન કરતે હૈ--

વિશેષરૂપ-અગાર (શ્રાવક) ધર્મ

સમ્યગ્દર્શન ઓર અણુવ્રત આદિકો વિશેષ અગાર-ધર્મ કહતે હૈ । પ્રશમ સવેગ-નિર્વેદ-અનુકમ્પા આસ્તિક્યરૂપ આત્મ પરિણામકો, અથવા તત્ત્વાર્થકે અર્થાત્ જીવ આદિ નૌ તત્ત્વોકે તથા સચ્ચે દેવ ગુરુ ઓર ધર્મ કે યથાર્થબુદ્ધિપૂર્વક શ્રદ્ધાનકો સમ્યગ્દર્શન (સમકિત) કહતે હૈ ।

જીવનતત્ત્વકા વ્યાખ્યાન પહેલે કર ચુકે હૈ, ઓર પુણ્યસે લેકર મોક્ષ પર્યન્ત તત્ત્વોકા સ્વરૂપ ભી પહેલે લિખા જા ચુકા હૈ । રહા અજીવ તત્ત્વ, સો, જીવ ન હો વહ અજીવ હૈ । અજીવ પાંચ હૈ--(૧)

મામાન્યરૂપ અગારધર્મનું ભગવાને એ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે હવે વિશે-
-ષરૂપ અગારધર્મ વર્ણન કરે છ —

વિશેષરૂપ-અગાર (શ્રાવક) ધર્મ

સમ્યગ્દર્શન અને અણુવ્રત આદિને વિશેષ અગારધર્મ કહે છે પ્રશમ-સવેગ-નિર્વેદ-અનુકમ્પા-આસ્તિક્યરૂપ આત્મપરિણામને અથવા તત્ત્વાર્થના અર્થાત્ જીવ આદિ નૌ તત્ત્વોના તથા સાચા દેવ ગુરુ અને ધર્મના યથાર્થબુદ્ધિપૂર્વક શ્રદ્ધાને સમ્યગ્દર્શન (સમકિત) કહે છે જીવતત્ત્વનું વ્યાખ્યાન પહેલા કરી ગયા છીએ, અને પુણ્યથી મોક્ષ સુધીના તત્ત્વોનું સ્વરૂપ પણ પહેલા લખી ગયા છીએ, બાકી રહ્યું અજીવ તત્ત્વ,

સ્તિકાયઃ=ધર્મદ્રવ્ય-વિચરતો મત્સ્યાદેર્જલમિવ ગતિમતા જીવાના પુદ્ગલાના ચ સાહાય્યદાનેનાઽધારભૂત इत्यर्थः, एष ह्यमूर्त्तिक. सर्वलोकव्यापी जीवपुद्गलगते-
निमित्तकारणम् । अधर्मास्तિકायः=अधर्मद्रव्य-पथिकादीना वृक्षादिच्छायेव
स्थितिमता जीवाना पुद्गलाना च साहाय्यदानेनाऽधारभूत इत्यर्थः, एष हि निज-
शक्त्याऽवतिष्ठमानाना जीवाना पुद्गलाना च प्रेरणामन्तरेणैवावस्थितिनिमित्तम् । धर्म-

ધર્માસ્તિકાય, (૨) અધર્માસ્તિકાય, (૩) આકાશસ્તિકાય, (૪) કાલ
और (५) पुद्गलास्तिकाय ।

(૧) ધર્માસ્તિકાય—ચલનેવાળે જીવોં ઓર પુદ્ગલોંકો જો ચલનેમેં
સહાયતા પહુંચાતા હૈં ઉસે ધર્માસ્તિકાય યા ધર્મદ્રવ્ય કહતે હૈં, જૈસે
જલમેં ચલનેવાલી મછલીકે ચલને-ફિરને મેં જલ સહાયક હોતા હૈં ।
ધર્માસ્તિકાય-અરૂપી (અમૂર્તિક) ઓર સમસ્ત લોકાકાશમેં વ્યાપક
હૈં, ઓર જીવ પુદ્ગલોંકી ગતિમેં નિમિત્ત-કારણ હૈં ।

(૨) અધર્માસ્તિકાય—જૈસે ચલતા હુઆ મુમાફિર યદિ ઠહરના
ચાહે તો વૃક્ષકી છાયા ઉસકે ઠહરને મેં ઉદાસીન કારણ હોતી હૈં ઉમી
પ્રકાર સ્થિતિમાન જીવોં ઓર પુદ્ગલોંકી સ્થિતિમેં જો સહાયક હોતા હૈં
ઉસે અધર્માસ્તિકાય યા અધર્મદ્રવ્ય કહતે હૈં । અધર્મદ્રવ્ય ઠહરતે હુए
કો ઠહરનેમે સહાયક માત્ર હોતા હૈં, પ્રેરણા કરકે ઠહરાતા નહીં હૈં ।
યહ મી ધર્માસ્તિકાંયકી હી તરહ અરૂપી ઓર સમસ્ત લોકાકાશવ્યાપી

જેમા જીવ ન હોય તે અજીવ છે અજીવ પાંચ પ્રકારના છે (૧) ધર્માસ્તિકાય,
(૨) અધર્માસ્તિકાય, (૩) આકાશસ્તિકાય, (૪) કાલ અને (૫) પુદ્ગલાસ્તિકાય

(૧) ધર્માસ્તિકાય—ચાલનારા જીવો અને પુદ્ગલોને જે ચાલવામા સહા
યતા કરે છે તેને ધર્માસ્તિકાય અથવા ધર્મદ્રવ્ય કહે છે, જેમકે જળમા ચાલનારી
માછલીને ચાલવા-ફરવામા જળ સહાયક થાય છે ધર્માસ્તિકાય-અરૂપી (અમૂર્તિક)
અને સમસ્ત લોકાકાશમા વ્યાપક છે અને જીવ-પુદ્ગલોની ગતિમા નિમિત્ત-કારણ છે

અધર્માસ્તિકાય—જેમ ચલતા મુસાફરને થોભવા ઇચ્છે તે વૃક્ષની છાયા
તેના થોભવામા ઉદાસીન કારણ અને છે, તેમ સ્થિતિમાન જીવો અને પુદ્ગલોની
સ્થિતિમા જે સહાયક બને છે તેને અધર્માસ્તિકાય અથવા અધર્મ દ્રવ્ય કહે છે
અધર્મ દ્રવ્ય થોભનારને થોભવામા સહાયકમાત્ર બને છે પ્રેરણા કરીને થોભાવતુ
નથી એ પણ ધર્માસ્તિકાયની પેઠે અરૂપી અને સમસ્ત લોકાશવ્યાપી છે ધર્મદ્રવ્ય

દ્રવ્યાધર્મદ્રવ્યે ચ લોકાલોકમર્યાદયોરસાધારણે કારણે સ્તઃ, એતદ્વ્યામાયે જ્ઞાતો
 કસત્તેતિ યથાક્રમમન્યવ્યતિરેકાવત્ર ઘોદવ્યો । આકાશસ્તિકાયઃ=આકાશદ્રવ્ય
 -જીવાદિસર્વપદાર્થસ્યાવકાશદાનેન નિમિત્તમનન્તોઽમૃત્તિકો લોકાલોકવ્યાપી
 ચેત્યર્થઃ । કાલઃ-અમૃત્તિકઃ સન્ દ્રવ્યાવસ્થાપરિવર્તિનિદાનમ્-એકસ્મિન્નેવ મનુ
 વ્યાદૌ ચાલ યૌવન શર્દ્ધકારસ્થાપરિણામહેતુર્નન્યાનિ જીર્ણયન્ જીર્ણાનિ ચ નવ્યય
 જ્ઞમૃત્તિકોઽપ્રદેશી દ્રવ્યવિશેષ इत्यર્થઃ । પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ=પુદ્ગલદ્રવ્યમ્-પરમાણુ
 મારભ્ય યાવદ્ઘટપટાદિપદાર્થસાર્થ इत्यર્થઃ, એતલ્લક્ષણ ચ વર્ણસ્પર્શસગન્ધવચ્ચમ્,

હૈ । ધર્મદ્રવ્ય ઓર અધર્મદ્રવ્ય, લોકાકાશ ઓર અલોકાકાશ કી
 મર્યાદાકે કારણ હૈ । જહા યે દ્રવ્ય હૈ વહ લોકાકાશ ઓર જહા इनका
 સદ્ભાવ નહીં હૈ વહ અલોકાકાશ કહલાતા હૈ ।

(૩) આકાશસ્તિકાય--જીવ આદિ દ્રવ્યોકો જો અવકાશ દેતા
 હૈ વહ આકાશસ્તિકાય યા આકાશદ્રવ્ય, હૈ । આકાશદ્રવ્ય અનન્ત
 પ્રદેશી હૈ, અમૃત્તિક હૈ ઓર લોક તથા અલોક મે વ્યાપ્ત હૈ ।

(૪) કાલ--કાલદ્રવ્ય અમૃત્તિક હૈ ઓર દ્રવ્યકી પર્યાયોંકી પરિવર્તન
 કા કારણ હૈ । મનુષ્ય આદિમે ચાલક, યુવા ઓર વૃદ્ધ અવસ્થા કાલહી
 કે પ્રભાવસે હોતી હૈ । યહ પુરાનેકો નવા ઓર નવે કો પુરાના કરતા
 હૈ, ઓર અપ્રદેશી દ્રવ્ય હૈ--इसके प्रदेश नहीं होते ।

(૫) પુદ્ગલાસ્તિકાય --પરમાણુસે છેકર ઘટ પટ આદિ સમી દિશાઈ
 -દેને ચાલા પદાર્થ પુદ્ગલાસ્તિકાય યા પુદ્ગલદ્રવ્ય હી હૈ । जिसमें रूप,

અને અધર્મદ્રવ્ય, લોકાકાશ અને અલોકાકાશની મર્યાદાના કારણ છે જ્યાં એ દ્રવ્ય
 છે, તે લોકાકાશ અને જ્યાં એનો સદ્ભાવ નથી તે અલોકાકાશ કહેવાય છે

(૩) આકાશસ્તિકાય--જીવ આદિ દ્રવ્યોને જે અવકાશ આપે છે તે
 આકાશસ્તિકાય અથવા આકાશ દ્રવ્ય છે આકાશદ્રવ્ય અનન્તપ્રદેશી છે, અમૃત્તિક છે
 અને લોક તથા અલોકમા વ્યાપ્ત છે

(૪) કાલ--કાલદ્રવ્ય અમૃત્તિક છે અને દ્રવ્યની પર્યાયોના પરિવર્તનનું
 કારણ છે મનુષ્ય આદિમા બાળક, યુવા અને વૃદ્ધ અવસ્થા કાલના જ પ્રભાવથી
 થાય છે એ જૂનાને નવું અને નવાને જૂનું કરે છે, અને અપ્રદેશી દ્રવ્ય છે એના
 પ્રદેશો થતા નથી

(૫) પુદ્ગલાસ્તિકાય--પરમાણુથી લઈને ઘટ પટ આદિ બધા દેખતા
 પદાર્થો પુદ્ગલાસ્તિકાય અથવા જ છે જેમા રૂપ, સ્પર્શ રસ ગંધ,

પરુસ્માત્સ્થાનાન્નિર્ગત્ય (વિષદ્ય) સ્થાનાન્તરપૂરણ પુદ્ગલપદાર્થઃ, પુદ્ગલસ્ય નિરશો ભાગઃ પરમાણુઃ, યાવદેક પરમાણુરપરેણ પરમાણુના સહ સમ્મિલિતો વર્તતે તાવત્સ 'પ્રદેશ' ઇતિ વ્યવહ્રિયતે, દ્વિત્રાદિભિઃ પરમાણુપ્રદેશૈશ્ચ સ્કન્ધો ભવતીતિ । ધર્માઽધર્માઽઽકાશજીવાના પ્રદેશાઃ પ્રદેશાન્તરવિલક્ષણા ઘનીભૂતતયા સ્વેભ્યઃ સર્વથૈવાઽપૃથ-ગ્ભૂતા ન તુ પટાત્પટપ્રદેશવદ્દિદ્ધાઃ । આઠ—નનુ કિમિદ ધર્માદીનામસ્તિકાયત્વ ? કથ ચ કાલસ્તચ્છૂન્યો વ્યવહ્રિયતે ? ઇતિ, ઉચ્યતે—અસ્તયઃ=પ્રદેશા, કાયઃ=સમુદાયસ્તતથ્વાઽસ્તીના=પ્રદેશાના કાય =સમુદાયોઽસ્તિકાયઃ, એવ ચ ધર્મરૂપોઽ-

સ્પર્શ, રસ, ગંધ પાચે જાઈ વહી પુદ્ગલ હૈ । એક પદાર્થસે વિભક્ત હોકર દૂસરે પદાર્થકી પૂર્તિ કરનેસે ઇસે પુદ્ગલ કહતે હૈ ।

જિસકા દૂસરા અશ ન હો સકે એસે, પુદ્ગલકે સવસે સૂક્ષ્મ અશ કો પરમાણુ કહતે હૈ । એક પરમાણુ જય તક દૂસરે પરમાણુકે સાથ મિલા રહતા હૈ, તય તક ઉસે પ્રદેશ કહતે હૈ । જય વહ દો, ત્રીન, ચાર આદિ અધિક પરમાણુઓ યા પ્રદેશોકે સાથ મિલ જાતા હૈ તય સ્કન્ધ કહલાતા હૈ ।

જેસે પટકે પ્રદેશ પટ (વસ્ત્ર) સે પૃથક્ હોતે હૈ વેસે ધર્મદ્રવ્ય અધર્મ-દ્રવ્ય આકાશદ્રવ્ય ઓર જીવદ્રવ્યકે પ્રદેશ પૃથક્ નહીં ક્રિયે જા સકતે । વે અત્યન્ત ઘનીભૂત-અણ્ડપિણ્ડરૂપ-હોકર રહતે હૈ ।

પ્રશ્ન—ધર્મ આદિકે સાથ જો 'અસ્તિકાય' લગાયા હૈ, ઉસકા અભિપ્રાય કયા હૈ ? ઓર કાલકે સાથ 'અસ્તિકાય' કયો નહીં લગાયા ગયા હૈ ?

ઉત્તર—'અસ્તિ'કા અર્થ હૈ પ્રદેશ ઓર 'કાય' કા અર્થ હૈ સમૂહ,

માલુમ પડે તે પુદ્ગલ છે, એક પદાર્થથી વિભક્ત થઈને બીજા પદાર્થની પૂર્તિ કરતા હોવાથી એને પુદ્ગલ કહે છે

જેનો બીજો અશ ન થઈ શકે એવા, પુદ્ગલના સૌથી સૂક્ષ્મ અશને પરમાણુ કહે છે એક પરમાણુ જ્યાં સુધી બીજા પરમાણુની સાથે મળી રહે છે, ત્યાં સુધી તેને પ્રદેશ કહે છે જ્યારે તે બે, ત્રણ, ચાર આદિ અધિક પરમાણુઓ યા પ્રદેશોની સાથે મળી જાય છે, ત્યારે સ્કન્ધ કહેવાય છે

જેમ પટના પ્રદેશો પટ (વસ્ત્ર)થી પૃથક્ હોય છે, તેમ ધર્મદ્રવ્ય અધર્મદ્રવ્ય આકાશદ્રવ્ય અને જીવદ્રવ્યના પ્રદેશો પૃથક્ કરી શકાતા નથી તે અત્યન્ત ઘનીભૂત—અણ્ડપિણ્ડરૂપ થઈને રહે છે

પ્રશ્ન—ધર્મ આદિની સાથે જે 'અસ્તિકાય' લગાડયો છે તેનો અભિપ્રાય શો છે ? અને કાલની સાથે 'અસ્તિકાય' કેમ નથી લગાડયો ?

ઉત્તર—'અસ્તિ'નો અર્થ છે પ્રદેશ, અને 'કાય'નો અર્થ છે સમૂહ,

સ્તિકાયો ધર્મદ્રવ્યમિતિ ફલતિ, એવમધર્મસ્તિકાયાદિવપિ બોધ્યમ્, કાલસ્ય તુ
ભૂતસ્ય નષ્ટત્વાદ્ ભવિષ્યતશ્ચેદાનીમસત્ત્વાદ્વર્તમાનતામાત્રમવશિષ્યત્વમિતિ નાસ્ત્યસ્તિ
કાયત્વવ્યપદેશઃ । એણુ ધર્માધર્મજીવા અસદ્સત્ત્વાત્પ્રદેશાત્મકાઃ, આકાશઅનન્ત-
પ્રદેશાત્મકઃ, ડયોસ્તુ વિશેષઃ—યલ્લોકાકાશોઽસત્ત્વાત્પ્રદેશાત્મકોઽલોકાકાશઃ
નન્તપ્રદેશાત્મકઃ ઇતિ !

દેવસ્વરૂપમ્ !

દેવઃ સ યો દોષવર્જિતો જ્ઞાનાઘનન્તચતુષ્ટયઃ, લોકાલોકયથાવસ્થિતસ્વ
રૂપોપદેશકઃ, પ્રમાણ નય સ્યાદ્વાદ પ્રરૂપનો વીતરાગમત્યાગી ચ,

હસલિં અસ્તિકાય કા અર્થ 'પ્રદર્શોકા સમૂહ' એસા હુઆ । ધર્માસ્તિ
કાયમા અર્થ નિકલા-ધમરૂપ પ્રદર્શોકા સમૂહ । ઇસી પ્રકાર અધર્મા
સ્તિકાય આદિકે વિષયમેં મી સમજના ચાહિં । કિન્તુ કાલકે પ્રદેશ
નહી હૈં, ક્યોકિ અતીત (વીતા હુઆ) કાલ નષ્ટ હો ચુકા હૈં ઓર
ભવિષ્ય કાલ હસ સમય વિદ્યમાન નહી હૈં । સિર્ફ વર્તમાન કાલ
સમયમાત્ર શેષ રહ જાતા હૈં હસલિં ઉસે અસ્તિકાય નહીં કહતે ।
હનમેસે ધર્મ અધર્મ ઓર જીવદ્રવ્ય યે અસત્ત્વાત પ્રદેશવાલે હૈં,
ઓર આકાશ અનન્તપ્રદેશી હૈં । વિશેષતા યહ હૈં કિ આકાશમેં મી
લોકાકાશ તો અસત્ત્વાતપ્રદેશી હૈં પર અલોકાકાશ અનન્તપ્રદેશી હૈં ।

દેવકા સ્વરૂપ ।

દેવ—જો દોષોસે સર્વથા મુક્ત હો, અનન્ત ચતુષ્ટદસે યુક્ત હો
લોક અલોકકે યથાર્થ સ્વરૂપકા ઉપદેશક હો, પ્રમાણ નય સ્યાદ્વાદકી

તેથી અસ્તિકાયને । અર્થ 'પ્રદેશોને । સમૂહ એવો થયો । ધર્માસ્તિકાયને । અર્થ
નીકળ્યો । ધર્મરૂપ પ્રદેશોને । સમૂહ' એ પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાય આદિના વિષયમા પણ
સમજી લેવું પરન્તુ કાલના પ્રદેશો નથી, કારણ કે અતીત (વીતી ગયેલો) કાલ
નષ્ટ થઈ ચૂક્યો છે અને ભવિષ્યકાળ અત્યારે વિદ્યમાન નથી માત્ર વર્તમાનકાળ
સમયમાત્ર શેષ રહી ગયો છે, તેથી તેને અસ્તિકાય નથી કહેતા, એમાત્રા ધર્મ,
અધર્મ અને એક જીવદ્રવ્ય એ અસત્ત્વાત પ્રદેશવાળા છે, અને આકાશ અનન્તપ્રદેશી
છે વિશેષતા એ છે કે આકાશમા પણ લોકાકાશ તો અસત્ત્વાતપ્રદેશી છે, પરન્તુ
અલોકાકાશ અનન્તપ્રદેશી છે

દેવનુ સ્વરૂપ

દેવ—જે દોષોથી સર્વથા મુક્ત હોય, અનન્ત ચતુષ્ટયથી યુક્ત હોય, લોક
અલોકના યથાર્થ સ્વરૂપને ઉપદેશક હોય, પ્રમાણ નય સ્યાદ્વાદની પ્રરૂપણા કરનારો હોય

તદુક્તમ્—

“નિદોસો સજુત્તો, ચઝહિં ણાણાહિં અણતેહિં ।

લોયાલોયજહટ્ઠિય, — સરુવણિદેસગો ય જો હોઈ ॥ ૧ ॥

એવ પમાણ-ણય સિયવાય પ્પન્નાવગો વિગયરાઓ ।

અવિ જો પરમચ્ચાઈ સો દેવો જેણસાસણે વુત્તો ॥૨॥” ઇતિ ।

एतच्छाया च—

“ નિર્દોષઃ સયુક્તશ્ચતુર્ભિર્જ્ઞાનાદિભિરનન્તૈઃ ।

લોકાલોકયથાસ્થિત, — સ્વરૂપનિર્દેશકથ યો ભવતિ ॥ ૧ ॥

એવ પ્રમાણ નય સ્યાદ્વાદ-પ્રજ્ઞાપક્કો વિગતરાગઃ ।

અપિ યઃ પરમત્યાગી, સ દેવો જૈનશાસને ઉક્તઃ ॥ ૨ ॥” ઇતિ ।

તત્ર-દોષાઃ=દાનાન્તરાયાદયોઽષ્ટાદશ મત્કૃતા-તત્ત્વપ્રદીપા દવસેયાઃ। જ્ઞાના
અનન્તચતુષ્ટય ચાનન્તજ્ઞાનાનન્તદર્શનાનન્તસુખાનન્તવીર્યરૂપમ્ । લોકાલોકૌ ચ પ્રમા-

૧-અન્તરાયા દાનલાભ, વીર્યભોગોપભોગગા । હાસ્યં સ્ત્યરતી મીતિ, જુગુપ્સા
શોક એવ ચ ॥૧॥ કામો મિથ્યાત્વમજ્ઞાન, નિદ્રા ચાગ્રિરતિસ્તથા । રાગદ્રેષો પ્રમુ-
પ્રોક્તા, — દોષા અષ્ટાદશ ત્વમી ॥૨॥” ઇતિ ।

પ્રરૂપણા કરને ચાલા હો, વીતરાગ ઓર ત્યાગી હો વહી સચાદેવ હૈ ।
કહા મી હૈ—

“જો નિર્દોષ, અનન્ત ચતુષ્ટયસે યુક્ત, લોકાલોકકે યથાર્થ સ્વરૂપ
કા પ્રરૂપક, પ્રમાણ નય સ્યાદ્વાદકા ઉપદેશક, વીતરાગ ઓર પરમ
ત્યાગી હો, વહી જૈન જ્ઞાનનમે દેવ માના ગયા હૈ ॥૨॥”

યહા દોષસે દાનાન્તરાય આદિ અઠારહ દોષોંકા ગ્રહણ હૈ । ડનકા
કથન મેરે દ્વારા નિર્મિત ‘તત્ત્વપ્રદીપ’ નામક ગ્રન્થમે દેખના ચાહિળ ।
અનન્તચતુષ્ટયકા અર્થ અનન્ત જ્ઞાન, અનન્ત દર્શન, અનન્ત સુખ ઓર
અનન્ત વીર્ય હૈ । લોક ઓર અલોકકા સ્વરૂપ પહલે વતા ચુકે હૈ ।

વીતરાગ અને ત્યાગી હોય તે આચો દેવ છે કહ્યું છે કે—

“જે નિર્દોષ, અનન્ત ચતુષ્ટયી યુક્ત, લોકાલોકના યથાર્થ સ્વરૂપનો પ્રરૂપક,
પ્રમાણ નય સ્યાદ્વાદનો ઉપદેશક, વીતરાગ અને પરમત્યાગી તેને જૈનશાસનમા દેવ
માનેલો છે (૧)

અહીં દોષથી દાનાન્તરાય આનિ અઠાર દોષોનુ ગ્રહણ છે એનુ કથન
મારા રચેલા ‘તત્ત્વ પ્રદીપ’ નામના ગ્રંથમા જોવુ અનન્ત ચતુષ્ટયનો અર્થ
અનન્ત જ્ઞાન, અનન્તદર્શન, અનન્ત સુખ અને અનન્ત શક્તિ છે લોક અને અલોકનુ

ગ્રન્થાદ્યાતસ્વરૂપૌ । પ્રમાણ ચ તદ્ યેન પદાર્થાઃ પ્રમીયન્તે, સશય વિષય્યાનન્યક
સાયમિન્ન, સમ્યગ્જ્ઞાનમિતિ યાત્ત્વ, એતચ્ચ મતિ શ્રુતા ડવધિ મનઃ પર્યંત્ર કેવલજ્ઞાન
ભેદાત્પશ્ચવિધમ્, મત્યાદિસ્વરૂપ ચ મત્કૃતે તત્ત્વપ્રદીપે પ્રપશ્ચિતમ્ ।

[નયપ્રરૂપણમ્]

નયતિ=નાનાશાત્મક પદાર્થમેકાશાસલમ્બનેન પ્રતીતિવિષય પ્રાપયતીતિ, યદ્વા
નીયતે=પરિચ્છિદ્યતે પદાર્થો યેન યસ્માદ્વેતિ નયઃ=નાનાધર્માત્મકસ્ય વસ્તુન એકા
શપરિચ્છેદ इत्यर्थः, યદ્વા સર્વે ઘટ-પટ કટ-કરટ ચરટાદયઃ પદાર્થો નિજ નિજ

૨ પ્રમા-(જ્ઞાન)-વિષયીક્રિયન્તે-વોધ્યન્તે इत्यर्थः ।

જિસસે પદાર્થોના યથાર્થ જ્ઞાન હો ઉસે પ્રમાણ કહતે હૈં, અર્થાત્ સશય
વિષય્ય ઓર અનધ્યવસાયસે મિન્ન જ્ઞાન અથવા સમ્યગ્જ્ઞાન હી પ્રમાણ
હૈ । સમ્યગ્જ્ઞાન (પ્રમાણ) મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યંત્ર ઓર કેવલ-
જ્ઞાનકે ભેદસે પાચ પ્રકારના હૈ । હસકા વિસ્તૃત વર્ણન 'તત્ત્વપ્રદીપ'
મે ક્રિયા ગયા હૈ ।

(૭) નયોકા પ્રરૂપણ ।

પદાર્થમે અનન્ત ધર્મ પાયે જાતે હૈં ઉન સવ ધર્મોના સમુદાય
સહ પદાર્થ હૈ । ઉન અનન્ત ધર્મોમે સે કિસી એક વિવક્ષિત ધર્મકો
મુખ્ય કરકે ઓર શેષ ધર્મોનો ગૌણ કરકે અર્થાત્ ઉસ મુખ્ય ધર્મના
આલગ્ન લેકર જો પદાર્થના જ્ઞાન કરાવે ઉસે નય કહતે હૈં । અથવા
જિસકે દ્વારા અનન્તધર્માત્મક પદાર્થના એક ધર્મ જાના જાય ઉસે નય
કહતે હૈં અથવા ઘટ પટ આદિ સમસ્ત પદાર્થ અપને-અપને મૂલ દ્રવ્ય

સ્વરૂપ પહેલા બતાવી ગયા છીએ જેથી કરીને પદાર્થોનુ યથાર્થ જ્ઞાન થાય
તેને પ્રમાણ કહે છે, અર્થાત્ સશય વિષય્ય અને અનધ્યવસાયથી ભિન્ન જ્ઞાન
અથવા સમ્યગ્જ્ઞાન જ પ્રમાણ છે સમ્યગ્જ્ઞાન (પ્રમાણ) મતિ, શ્રુત, અવધિ,
મન પર્યંત્ર અને કેવલજ્ઞાનના ભેદ કરીને પાચ પ્રકારનું છે એનું વિસ્તૃતવર્ણન 'તત્ત્વ
પ્રદીપ'મા કરેલું છે

(૭) નયોના પ્રરૂપણ

પદાર્થમા અનન્તધર્મ માલુમ પડે છે, એ સર્વ ધર્મોનો સમુદાય એ પદાર્થ
છે એ અનન્ત ધર્મોમાંથી કેઈ એક વિવક્ષિત ધર્મને મુખ્યત્વે કરીને અને શેષ
ધર્મોને ગૌણત્વે કરીને અર્થાત્ એ મુખ્ય ધર્મનું આલગ્ન લઈને જે પદાર્થનું જ્ઞાન
કરાવે તેને 'નય' કહે છે અથવા જેની દ્વારા અનન્તધર્માત્મક પદાર્થનો એક ધર્મ
બાહ્યમાં આવે તેને નય કહે છે અથવા ઘટ પટ આદિ બધા પદાર્થો પોતપોતાના

મૂલદ્રવ્યાણ્યપેક્ષ્ય નિત્યાઃ સન્તોઽપિ તત્તદ્વટપટાઘાકારપરિણતિમપેક્ષ્યાનિત્યા ઇતિ પદાર્થમાત્રમશતો નિત્યમશતશ્ચાનિત્ય ચન્મન્યતે સોઽય નય ઉચ્યતે ।

અય ચ તાવદ્દ્વિવિધઃ દ્રવ્યાર્થિક પર્યાયાર્થિકત્વાભ્યામ્ । તત્ર તત્તત્પર્યાયાનદુ-
દ્વન્નદ્વન્નતિ દ્રોષ્યતિવેતિ દ્રવ્ય, સ એવાર્થોદ્રવ્યાર્થઃ, સોઽસ્ત્યસ્મિન્નિતિ દ્રવ્યાર્થિકઃ ૧।

કી અપેક્ષાસે નિત્ય હૈ કિન્તુ ઘટ પટ આદિ પર્યાયોંકી અપેક્ષા અનિત્ય
ભી હૈં । અર્થાત્ ઘટ (ઘડા) પુદ્ગલરૂપ હૈં । જવ ઘટકે પુદ્ગલ, ઘટ બનને
સે પહેલે મિટ્ટીકે રૂપમેં થે, તવ ભી પુદ્ગલ થે, જવ ઘટકી આકૃતિ
(શકલ) મે આયે તવ ભી પુદ્ગલ હી હૈ, અગર કોઈ ઘટકો પટક કર
ટુકડે-ટુકડે કર હાલે તવ ભી વે ટુકડે પુદ્ગલ હી રહેગે, યદિ કોઈ
ઉન ટુકડોકો પિસકર મિટ્ટીમેં મિલા કર ફિર उनસે ઘટ બનાળ તવ
ભી વે પુદ્ગલ હી રહેંગે । ઇસ પ્રકાર उन उन પુદ્ગલોંકા પુદ્ગલપન
કદાપિ નષ્ટ નહી હોતા, હસી કારણવે દ્રવ્ય-દૃષ્ટિસે નિત્ય હૈ । પરન્તુ
વે સદા ઇક હી અવસ્થામેં નહી રહતે-કભી મિટ્ટીકે રૂપમે, કભી ઘટકે
રૂપમેં, કભી ટુકડેકે રૂપમે ઓર કભી સૂક્ષ્મ રજકે રૂપમે આતે હૈ । વે
સવ રૂપ દ્રવ્યકે પર્યાય-દૃષ્ટિસે પદાર્થ અનિત્ય હૈ । જો કિસી અપેક્ષા
નિત્ય ઓર કિસી અપેક્ષા અનિત્ય માનતા હૈ उसको नय कहते है ।

નય દો પ્રકારકા હૈ—(૧) દ્રવ્યાર્થિક ઓર (૨) પર્યાયાર્થિક ।

જો ભૂત કાલમેં થા । વર્તમાનમેં હૈ ઓર ભવિષ્યમે ભી રહેગા

મૂલદ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિત્ય છે, પરન્તુ ઘટપટ આદિ પર્યાયોની અપેક્ષાએ અનિત્ય
પણુ છે અર્થાત્ ઘટ (ઘડા) પુદ્ગલરૂપ છે જ્યારે ઘટના પુદ્ગલો, ઘટ બન્યા પહેલા
માટીના રૂપમા હતા, ત્યારે પણુ એ પુદ્ગલો હતા જ્યારે તે ઘટની આકૃતિમા આવ્યા
ત્યારે પણુ પુદ્ગલ જ છે, અગર જો કોઈ ઘટને પછાડીને ટુકડે-ટુકડા કરી નાખે
ત્યારે પણુ તે ટુકડ પુદ્ગલ જ રહેશે, જો કોઈ એ ટુકડાને ખાડી-દણીને માટીમા
મેળવી દઈ ફરી એમાથી ઘટ બનાવે ત્યારે પણુ એ પુદ્ગલ જ રહેશે, એ પ્રમાણે
એ પુદ્ગલોનું પુદ્ગલપણુ કદાપિ નષ્ટ થતુ નથી, તે કારણથી તે દ્રવ્યદૃષ્ટિએ કરીને
નિત્ય છે પરન્તુ તે સદા એક જ અવસ્થામા રહેતા નથી-કોઈવાર માટીના રૂપમા,
કોઈવાર ઘટના રૂપમા કોઈવાર ટુકડાના રૂપમા અને કોઈવાર સૂક્ષ્મ રજના રૂપમા
આવે છે એ બધા રૂપ દ્રવ્યના પર્યાય-દૃષ્ટિએ કરીને પદાર્થ અનિત્ય છે જે કોઈ
અપેક્ષાએ નિત્ય અને કોઈ અપેક્ષાએ અનિત્ય માને છે, તેને નય કહે છે નય બે
પ્રકારનો છે (૧) દ્રવ્યાર્થિક અને (૨) પર્યાયાર્થિક

જે ભૂતકાળમા હતુ, વર્તમાનમા છે અને ભવિષ્યમા હશે, તેને દ્રવ્ય કહે

પર્યેતિ=પ્રાપ્નોત્યુત્પત્તિ નાશાવિતિ પર્યાયઃ, સ એવાર્થઃ પર્યાયાર્થઃ, સોઽસ્ત્વ-
સ્મિન્નિતિ પર્યાયાર્થિકઃ (૨) ।

તયોર્દ્રવ્યાર્થિકસ્ય નયસ્ય નૈગમ-સગ્રહ વ્યવહારરૂપાસ્ત્રયો ભેદાસ્તન્ન—

નૈકે=૨હુવિધાઃ ગમા.=બોધમાર્ગા यस્ય, યદ્વા નિ=નિતરા સર્વં ચેત્યર્થઃ. ગમા=
બોધા यस્ય સ નિગમસ્તન્ન ભવઃ કુશલો વા નૈગમઃ—સાર્વકાલિક-વાર્તાવગમોપાય-
ભૂત इत्यર્થઃ, યથા કશ્ચિન્નૂતકાલ લક્ષ્યીકૃત્યોચ્યતે લોકે—‘અઘાઘ્નકસ્ય જન્મોત્સવઃ’
इत्यादि (૧) ।

૧-इत्यादि=एव वर्त्तमान-भविष्यतोरपि बोध्यम् ।

उसे द्रव्य कहते हैं । जो नय द्रव्यको अर्थ (विषय) करे उसे द्रव्यार्थिक
नय कहते हैं ।

जो उत्पत्ति और विनाशको प्राप्त होता है उसे पर्याय कहते हैं ।
जो नय पर्यायको विषय करता है उसे पर्यायार्थिक नय कहते हैं ।

द्रव्यार्थिक नयके तीन भेद है—(१) नैगम, (२) सग्रह, (३)
व्यवहार । जो अनेक प्रकारोंसे ज्ञान कराता है, अथवा जो सर्वदा
(त्रिकालसम्बन्धी) घातको जाननेमें कुशल हो उसे नैगम नय कहते
हैं । जैसे-यद्यपि भगवान् महावीरस्वामी निर्माणको प्राप्त हो चुके हैं
तथापि यह नय भूतकी विवक्षासे प्रत्येक वर्षकी चैत्र शुक्ला त्रयोदशी
को महावीर स्वामीके जन्मकी तिथि मानता है, और इसीको प्रधान
करके लोग कहते हैं कि—‘आज भगवानकी जयन्ती है ।’ इसी प्रकार
वर्त्तमान और भविष्य कालके उदाहरण स्वयं समझ लेने चाहिए ।

છે જે નય દ્ર વ્યને અર્થ (વિષય) કરે તેને દ્રવ્યર્થિક નય કહે છે

જે ઉત્પત્તિ અને વિનાશને પ્રાપ્ત થાય છે તેને પર્યાય કહે છે જે નય પર્યાય
યને વિષય કરે છે તેને પર્યાયર્થિક નય કહે છે

દ્રવ્યર્થિક નયના ત્રણ ભેદો છે—(૧) નૈગમ, (૨) સગ્રહ, (૩) વ્યવહાર જે
અનેક પ્રકારે જ્ઞાન કરાવે છે, અથવા જે સર્વદા (ત્રિકાળસંબંધી) વાતને જાણવામાં
કુશળ હોય તેને નૈગમનય કહે છે જેમકે—જો કે ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ
પામી ચૂક્યા છે તથાપિ એ નય ભૂતની વિવક્ષાએ કરીને પ્રત્યેક વર્ષની ચૈત્ર શુક્ર
તેરશે મહાવીર સ્વામીના જન્મની તિથિ માને છે અને તેના પ્રધાનત્વે કરીને લોકો
કહે છે કે ‘આજે ભગવાન્ની જયન્તી છે’ એજ રીતે વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળના
ઉદાહરણો પણ સમજી લેવા

વિશેષનૈરપેક્ષ્યેણ સત્ત્વ-દ્રવ્યત્વાદિરૂપ સામાન્યમાત્ર સમૃદ્ધાતિ=એકરૂપતયા ક્રોડીકરોતીતિ સદ્ગ્રહઃ—સામાન્યોક્તયા તદ્ધર્માવચ્છિન્નાના વિશિષ્ટાના સર્વેષા સમ્ય-ગ્રાહક इत्यर्थः, -યથા-‘જીવશ્ચેતનાલક્ષણઃ’ઇત્યુક્તે સર્વેષા જીવાના પ્રતીતિર્ભવતીતિ(૨)।

સત્ત્વ દ્રવ્યત્વાદીન પદાર્થાનુક્તસ્વરૂપેણ સદ્ગ્રહનયેન ગૃહીત્વા યદ્વાન્તર ધર્માવ-ચ્છિન્નતયા વિભજ્ય વ્યવહરણ સ વ્યવહારઃ, યથા—‘જીવો દ્વિવિધઃ—સસારી મુક્તચે—ત્યાદિ (૩) ।

જો નય વિશેષ કી અપેક્ષા ન કર સામાન્યકો ગ્રહણ કરતા હૈ વહ સગ્રહ નય હૈ, અર્થાત્ સામાન્યકે કથનસે उस सामान्य धर्म वाले समस्त पदार्थोंका सम्यक् प्रकारसे ग्रहण करने वाला सग्रह नय हॆ। जैसे—‘जीवका लक्षण चेतना है’ ऐसा कहनेसे समस्त जीवोंका ग्रहण होता है।

સત્ત્વ, દ્રવ્યત્વ આદિ સામાન્ય ધર્મેકે કારણ સગ્રહ નયકે દ્વારા સગ્રહરૂપસે ગ્રહણ કિયે હુએ પદાર્થોંમેં વિશેષ ધર્મેકે દ્વારા વિભાગ કરકે જો ગ્રહણ કરતા હૈ વહ વ્યવહાર નય હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ—પદાર્થોંમેં સામાન્ય ધર્મ મી હૈ ઓર વિશેષ ધર્મ મી હૈ । દૂધ ઓર જલ દોનોં મેં દ્રવત્વ (પતલાપન) સમાન હૈ કિન્તુ ઉનકે અન્ય ગુણોંમેં ભેદ હૈ । ‘સત્ત્વ’ ગુણ સમસ્ત પદાર્થોંમેં હૈ, અતઃ સગ્રહ નય હસ ગુણકી અપેક્ષા સમસ્ત પદાર્થોંકો એક માનતા હૈ । કિન્તુ વ્યવહાર નય કહતા હૈ—સવ પદાર્થ એક નહીં હો સકતે, કયોકી કિસી-કિસી મે જીવત્વ ગુણ હૈ, કિસી કિસી મેં જીવત્વ ગુણ

જે નય વિશેષની અપેક્ષા ન કરતા સામાન્યને ગ્રહણ કરે છે તે સગ્રહનય છે, અર્થાત્ સામાન્યના કથન કરીને એ સામાન્ય ધર્મવાળા બધા પદાર્થોનું સમ્યક્ પ્રકારે ગ્રહણ કરનારો સગ્રહનય છે જેમકે—‘જીવનું લક્ષણ ચેતના છે, એમ કહેવાથી બધા જીવોનું ગ્રહણ થાય છે

સત્ત્વ, દ્રવ્યત્વ આદિ સામાન્ય ધર્મોને કારણે સગ્રહ નયની દ્વારા સગ્રહરૂપે ગ્રહણ કરેલા પદાર્થોમા વિશેષ ધર્મોદ્વારા વિભાગ કરીને જે ગ્રહણ કરે છે તે વ્યવહાર-નય છે

તાત્પર્ય એ છે કે—પદાર્થોમા સામાન્ય ધર્મ પણ છે, અને વિશેષ ધર્મ પણ છે દૂધ અને જલ બેઉમા દ્રવત્વ (પ્રવાહિત્વ) સમાન છે, પરન્તુ તેના બીજા ગુણોમા ભેદ છે ‘સત્ત્વ’ ગુણ બધા પદાર્થોમા છે, તેથી સગ્રહ નય એ ગુણની અપેક્ષાએ બધા પદાર્થોને એક માને છે પરન્તુ વ્યવહાર નય કહે છે કે બધા પદાર્થો એક નથી હોઈ શકતા કારણ કે કોઈ-કોઈમા જીવત્વ ગુણ છે, કોઈ-કોઈમા જીવત્વ

નહીં હૈ, અતઃ દોનોં ઁક કૈસે હો સકતે હૈ ? સગ્રહ કહતા હૈ—જીવત્વ ગુણ ઁક હૈ ઁર વહ ગુણ જિન-જિનમેં પાયા જાતા હૈ વે સઘ ઁક દ્રવ્ય હૈ । વ્યવહાર નય કહતા હૈ —કોઢ જીવ સસારી હૈ, કોઢ મુક્ત હૈ, અતઃ દોનોં ભિન્ન-ભિન્ન હૈ । સગ્રહ કહતા હૈ—જિન-જિનમેં સસારીપન પાયા જાય વે સઘ ઁક હૈ । વ્યવહાર કહતા હૈ--કોઢ ત્રસ હૈ કોઢ સ્થાવર, દોનોં ઁક નહીં હૈ । સગ્રહ કહતા હૈ—જિન-જિનમેં ત્રસપન હો વે સઘ ઁક હૈ । વ્યવહાર કહતા હૈ--કોઢ દ્વિન્દ્રિય, કોઢ ત્રીન્દ્રિય, કોઢ ચતુરિન્દ્રિય ઁર કોઢ પચેન્દ્રિય હોતે હૈ, અતઃ ભિન્ન-ભિન્ન હૈ । તાત્પર્ય ઘહ હૈ કિ સગ્રહ નય મામાન્ય ધર્મ પર દ્રષ્ટિ રલ્લતા હૈ ઁર વ્યવહાર વિશેષ (ભિન્ન, ધર્મોં પર ॥

ઁક નય દસરે કા વિરોધ નહીં કરતા હૈ । નય, તલ તલ હી સુનય હૈ જલ તલ વે દસરે નયકા વિરોધ ન કરકે-દસરે નયકો ઉદાસીનતાપૂર્વક દેલ્લતે હુણ ઁપને વિષયકો જાનતે હૈ । જલ કોઢ નય અન્ય નયકી ઁપેક્ષા ન રલ્લ સ્વતત્ર લન જાતા હૈ તલ લહ ઁનેકાલવાદસે વિપરીત ઁકાન્ત લાદકો ઁશ્રય દેનેકે કારણ મિથ્યા નય હો જાતા હૈ । સૌગતોકા ઁનીત્યતાલાદ ઋજુસૂત્ર નયસે સગત

ગુણ નથી, તો ઁક ઁવી રીતે હોઠ શકે ? સગ્રહ કહે છે કે જીવત્વ ગુણ - ઁક છે ઁને ઁ ગુણ જેમા જેમા માલૂમ પડે તે ઁધા ઁક દ્રવ્ય છે વ્યવહાર નય કહે છે કે હોઠ જીવ સસારી છે, કોઠ મુક્ત છે, માટે ઁક ભિન્ન ભિન્ન છે સગ્રહ કહે છે કે જેમા જેમા સસારીપણુ માલૂમ પડે તે ઁધા ઁક છે વ્યવહાર કહે છે કે કોઠ ત્રસ છે કોઠ સ્થાવર છે, માટે ઁક ઁક નથી સગ્રહ કહે છે કે-જેમા જેમા ત્રસપણુ હોય તે ઁધા ઁક છે વ્યવહાર કહે છે કે-કોઠ ઁધ દ્વિય, કોઠ ત્રીન્દ્રિય, કોઠ ચતુરિન્દ્રિય ઁને કોઠ પચેન્દ્રિય હોય છે, માટે તેઓ ભિન્ન છે તાત્પર્ય ઁ છે કે સગ્રહનય સામાન્ય ધર્મપર દ્રષ્ટિ રાખે છે ઁન વ્યવહાર નય વિશેષ (ભિન્ન) ધર્મોં પર દ્રષ્ટિ રાખે છે

ઁક નય ઁીજનો વિરોધ નથી કરતો નય ઁ ત્યા સુધી જ સુનય છે કે ઁયા સુધી તે ઁીજ નયનો વિરોધ ન કરતા ઁીજ નયને ઉદાસીનતા પૂર્વક ઁધ રહી પોતાના વિષયને જાણે છે જ્યારે કોઠ નય અન્ય નયની ઁપેક્ષા ન રાખતા સ્વતત્ર ઁની જાય છે ત્યારે તે ઁનેકાલવાદથી વિપરીત ઁકાન્તાલાદને ઁશ્રય ઁપવાને કારણે મિથ્યાનય ઁની જાય છે સૌગતોનો ઁનિત્યતાલાદ ઋજુસૂત્ર નયે કરીને ઁગત છે,

પર્યાયાર્થિકસ્ય ચ નયસ્ય ઋજુસૂત્ર શબ્દ સમભિરૂઢૈ-વમ્ભૂતરૂપાશ્વત્વારો ભેદાસ્તત્ર-
સદપિ દ્રવ્ય ગુણીભાવાદપરિવોધયન્ ઋજુ=વર્તમાનક્ષણસ્થાયિપર્યાયમાગ્ર પ્રધા-
નતયા સૂત્રયન્નભિપ્રાયવિશેષ ઋજુસૂત્રનયઃ, યથા-‘સપતિ સુખમસ્તી’-ત્યાદિ,

હૈ કિન્તુ વહ વૌઢમિદ્ધાન્તમે અન્ય નયોસે નિરપેક્ષ હોનેકે કારણ મિથ્યાઋજુસૂત્ર હો ગયા હૈ । યહી વાત અન્ય નયોકે વિષયમે મી જાન લેની યાહિયે । સગ્રહ ઓર વ્યવહારકી જો વિષય વિભિન્નતા ડપર દિલ્લાઈ ગઈ હૈ વહ મી ડસોકે અનુસાર સમજની યાહિયે, અર્થાત્ સગ્રહ નય સામાન્યકા પ્રતિપાદન કરતા હૈ ઓર વિશેષકો ગૌણ કરકે ડસકી વિવક્ષા નહી કરતા, કિન્તુ વિરોધ મી નહી કરતા । ડસી પ્રકાર વ્યવહાર નય અપને વિષયકા પ્રતિપાદન હી કરતા હૈ સગ્રહકે વિષયકા વિરોધ નહી કરતા । સક્ષેપમે યહ કહ સકતે હૈ કિ નય, મહેલિયોં કી તરહ રહતે હૈ, ઈર્ષ્યાલુ સૌતોં (સપત્નિયો) કી તરહ નહી ।

પર્યાયાર્થિક નયકે ચાર ભેદ હૈ—(૧) ઋજુસૂત્ર, (૨) શબ્દ, (૩) સમભિરૂઢ, (૪) ઇવમ્ભૂત ।

(૧) દ્રવ્ય યદ્યપિ વિદ્યમાન હૈ તો મી ડસે ગૌણ (અપ્રધાન) કરકે ડસકી વિવક્ષા ન કરતા હુઆ જો નય વર્તમાન ક્ષણમે વિદ્યમાન પર્યાય કો હી પ્રધાનતાસે વોધ કરતા હૈ, વહ ઋજુ-સૂત્ર નય હૈ । જૈસે-‘ડસ સમય સુખ હૈ’ । ડસ પ્રકાર યહ નય વિદ્યમાન દ્રવ્યકો

પરન્તુ ઁ જૌઢ સિદ્ધાન્તમા અન્ય નયોઁ કરીને નિરપેક્ષ હોવાને કારણે મિથ્યા ઋજુસૂત્ર થઈ ગયો ઁ ઁજ વાત અન્ય નયોની બાબતમા પણ બાણી લેવી સગ્રહ ઁને વ્યવહારની જે વિષય-વિભિન્નતા ડપર બતાવવામા આવી છે તે પણ ઁ પ્રમાણે ન સમજવી, અર્થાત્ સગ્રહ નય સામાન્યનુ પ્રતિવાદન કરે છે ઁને વિશેષને ગૌણ કરીને ઁની વિવક્ષા કરતો નથી, પરન્તુ વિરોધ પણ કરતો નથી, ઁજ પ્રમાણે વ્યવહાર નય પોતાના વિષયનુ પ્રતિવાદન કરે છે, સગ્રહના વિષયનો વિરોધ કરતો નથી સક્ષેપમા કહી શકાય કે નય સાહેલીઁની પેઠે રહે છે, ઈર્ષ્યાલુ શોક્યની પેઠે નહિ

પર્યાયાર્થિક નયના ચાર ભેદ છે—(૧) ઋજુસૂત્ર, (૨) શબ્દ, (૩) સમભિરૂઢ, (૪) ઇવમ્ભૂત

(૧) દ્રવ્ય જે કે વિદ્યમાન છે, તે પણ તેને ગૌણ (અપ્રધાન) કરીને ઁની વિવક્ષા ન કરતા જે નય વર્તમાન ક્ષણમા વિદ્યમાન પર્યાયનો જ પ્રધાનતાઁ કરીને વોધ કરાવે છે, ઋજુસૂત્ર નય છે જેમકે-‘આ સમયે સુખ છે’ આ પ્રમાણે આ નય

પ્રથમાદિભિર્દિ વાક્યૈરાત્માદીનિ દ્રવ્યાણિ ગુણીભૂતત્વેનાપરિબોધ્ય ક્ષણાવસ્થાયિ-
સુખાત્મક પર્યાયમાત્ર પ્રધાનતયા સુત્રિત મયતીતિ (૧) ।

શબ્દનયતે=ઉચ્ચાર્યતે इति शब्द-लिङ्ग सख्या कारक काल पुरुषो पसर्गभेदेना
ર્થાઽભેદસ્તત્પ્રધાનો નયઃ-શબ્દનયઃ-પર્યાયનાનાત્વેઽપ્યર્થાભેદક इत्यर्थः, यथा-
शुनासीर वासवेन्द्र पुरुहूत पुरन्दरादिभिः पर्यायै रेकस्यैव सुरपतिरूपस्यार्थस्य
प्रतिपत्तिरिति (२) ।

પ્રતિપાત્તશબ્દમર્થભેદ इति यः समभिरोदति=समाश्रयति स समभिरुद्धः,
अयमभिप्रायः-यदा पुरन्दरादिरूपा सञ्ज्ञा वक्ता विवक्षति, तदा तदितरवासवादि

गौण कर देता है-उसका बोध नहीं कराता विन्तु क्षणस्थायि वर्तमान
कालीन सुख पर्यायको ही प्रधान करके उसका सूचन करता है ।

(૨) જો બોલા જાતા હૈં ઉસે શબ્દ કહતે હૈં । અર્થાત્ લિંગ, કારક
કાલ, પુરુષ ઓર ઉપસર્ગ (પ્ર, વિ, આદિ) આદિકા ભેદ હોને પર મી
જો પદાર્થ મેં ભેદ નહીં માનતા વહ શબ્દ નય હૈં । જૈસે-શુનાસીર,
વાસવ, ઇન્દ્ર, પુરુહૂત, પુરન્દર-ઇત્યાદિ પર્યાયવાચી શબ્દોસે એક ઇન્દ્ર
અર્થકા બોધ હોતા હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈં કિ -ચાહે શુનાસીર કહિણ
ચાહે વાસવ યા ઇન્દ્ર કહ લીજિણ ચાહે પુરુહૂત બોલિણ યા પુરન્દર
બોલિણ, શબ્દ નય કી દ્રષ્ટિમેં હનકા ભિન્ન ભિન્ન અર્થ નહીં હૈં, ક્યોકિ
હન સબસે ઇન્દ્ર અર્થ હી પ્રતીત હોતા હૈં ।

(૩) જો નય પ્રત્યેક શબ્દકા અર્થ ભિન્ન-ભિન્ન માનતા હૈં વહ
સમભિરુદ્ધ નય હૈં । તાત્પર્ય યહ કિ શબ્દ ધાતુસે બનતે હૈં ઓર

વિદ્યામાન દ્રવ્યને ગૌણ કરી દે છે-તેના બોધ નથી કરાવતો, પરંતુ ક્ષણસ્થાયી
વર્તમાનકાલીન સુખ-પર્યાયને જ પ્રધાન કરીને એનું સૂચન કરે છે

(૨) જે બોલાવવામા આવે છે એને શબ્દ કહે છે અર્થાત્ લિંગ, કારક, કાલ,
પુરુષ અને ઉપસર્ગ (પ્ર, વિ, આદિ) આદિનો ભેદ હોવા છતાં પણ જે પદાર્થમા
ભેદ નથી માનતો તે શબ્દ નય છે જેમકે, શુનાસીર, વાસવ, ઇન્દ્ર, પુરુહૂત, પુરન્દર,
ઇત્યાદિ પર્યાયવાચક શબ્દોએ કરીને એક જ ઇન્દ્ર અર્થનો બોધ થાય છે તાત્પર્ય એ
છે કે આહે શુનાસીર કહેા આહે વાસવ યા ઇન્દ્ર કહેા આહે પુરુહૂત બોલો કે પુરન્દર
બોલો, શબ્દનયની દ્રષ્ટિમા એના ભિન્ન ભિન્ન અર્થો નથી, કારણ કે એ બધા શબ્દોથી
ઇન્દ્ર અર્થ જ પ્રતીત થાય છે

(૩) જે નય પ્રત્યેક શબ્દનો અર્થ ભિન્ન ભિન્ન માને છે તે સમભિરુદ્ધ નય છે

સઙ્જાનિરપેક્ષત્વેન કાદાચિત્ક-પુરદારણાદિક્રિયાયોગેન તામેવ પુરન્દરાદિરૂપા સઙ્જામર્થગોધરતયા વિપયીકારયતિ યઃ સ તત્તદર્થસમભિરોહણક્રિયાભિમસ્વન્ધાત્સ-મભિરૂઢઃ, એતસ્મિન્નયે હિ પુરન્દરાદિશબ્દવાન્યસ્તત્પર્યાય-ગ્રાસવાદિશબ્દવાચ્યેભ્યો-પિ કાદાચિત્કતત્તદ્ગુણક્રિયાભિસમ્વન્ધાદ્ભિન્ન એવાત એવ ઘટપટાદીનામર્થાના પરસ્પર ભેદઃ, તથાચ પુરન્દરત્વાદિપ્રવૃત્તિનિમિત્તભેદાદ્ભિન્નાર્થકત્વકલ્પનયા સ સ શબ્દ-

એક ધાતુમે ઁક હી ગુણકે ગોધ કરાનેકી શક્તિ હોતી હૈ અતઃ ડસસે વના હુઆ શબ્દ ભી ઁક હી ગુણકા પ્રતિપાદન કરતા હૈ ડસલિએ શબ્દો કા અર્થ ઁક ઘહી હો સકતા । જૈસે પુરન્દરકા અર્થ હૈ-પુરકો દારણ કરને વાલા, ઔર ઇન્દ્રકા અર્થ હૈ-પરમ ઁશ્વર્યસે દીપને વાલા । જવ કોઈ વક્તા પુરન્દરરૂપ સજ્ઞાકી વિવક્ષા કરતા હૈ તવ ઇન્દ્ર આદિ સજ્ઞાકી અપેક્ષા ન રસ્વ કર, કભી-કભી હોનેવાલી પુરદારણરૂપ ક્રિયાકે યોગસે પુરન્દરરૂપ સઙ્જાકા ગોધ કરાતા હૈ, ઘહી સમભિરૂઢ નય હૈ । ઇસી નયકી અપેક્ષાસે ‘શબ્દભેદાદર્થભેદોઽર્થભેદાચ્છબ્દભેદઃ’ અર્થાત્ શબ્દકે ભેદસે અર્થકા ભેદ ઔર અર્થકે ભેદસે શબ્દકા ભેદ હોતા હૈ, ઘહ નિયમ સગત વૈઠતા હૈ । ડસ નયકી અપેક્ષા ‘પુરન્દર’ શબ્દકા વાચ્ય પુરન્દરકે પર્યાયવાચી ‘ઇન્દ્ર’ શબ્દકે વાચ્યસે ભિન્ન હૈ । કયોંકિ શબ્દોંકા સમ્વન્ધ કભી-કભી હોનેવાલે ગુણ ઔર ક્રિયાસે હૈ । જૈસે પુરકો દારણ કરનેકે નિમિત્તસે પુરન્દર કહલાતા હૈ । ઇસી કારણ ઘટ ઔર પટ આદિ પદાર્થોં મે પરસ્પર ભેદ હોતા હૈ । ઘદિ ગુણ

તાત્પર્ય ઁ ઁ કે-શબ્દ ધાતુમાથી ળને ઁ અને ઁક ધાતુમા ઁક જ ગુણનો ઁધ કરાવવાની શક્તિ હોય ઁ, તેથી તેમાથી ળનેલો શબ્દ પણ ઁક જ ગુણનું પ્રતિપાદન કરે ઁ, તેથી કરીને શબ્દોનો અર્થ ઁક નથી થઇ શકતો, જેમકે પુરદરનો અર્થ ઁ પુરનુ દારણ કરનારો, અને ઇન્દ્રનો અર્થ ઁ પરમ ઁશ્વર્યથી દીપાયમાન થનારો, જ્યારે કોઈ વક્તા પુરદરરૂપ સજ્ઞાની વિવક્ષા કરે ઁ, ત્યારે ઇન્દ્ર આદિ સજ્ઞાની અપેક્ષા ન રાખતા કોઈ-કોઈવાર થનારી પુરદારણરૂપી ક્રિયાના યોગથી પુરદરરૂપ સજ્ઞાનો ઁધ કરાવે ઁ ઁ સમભિરૂઢ નય ઁ નયની અપેક્ષાઁ કરીને ‘શબ્દભેદાદર્થદોઽર્થભેદાચ્છબ્દભેદઃ’ અર્થાત્ શબ્દના ભેદથી અર્થનો ભેદ અને અર્થના ભેદથી શબ્દનો ભેદ થાય ઁ, ઁ નિયમ સગત ળને ઁ આ નયની અપેક્ષાઁ ‘પુરદર’ શબ્દનો વાચ્ય પુરદરના પર્યાયવાચક ‘ઇન્દ્ર’ શબ્દના વાચ્યથી ભિન્ન ઁ, કારણકે શબ્દોનો સબધ કોઈ-કોઈવાર થનારા ગુણ ક્રિયાની સાથે હોય ઁ, જેમકે પુરનુ દારણ કરવાના નિમિત્તે કરીને પુરદર કહેવાય ઁ, તેજ કારણે ઘટ અને પટ આદિ પદાર્થોમા પરસ્પર ભેદ

સ્ત તમેવાર્યમભિધત્તે નેતરમિતરમિતિ ન મિથો ઘટ પટાદિષુ સશયો, ન વા વિપર્યયો-
નાપિ સક્રમો, નાપિ ચૈકૃત્વમિતિ । પ્રવૃત્તિનિમિત્તત્વ તુ—‘વાચ્યત્વે સતિ વાચ્યવૃ-
ત્તિત્વે ચ સતિ વાચ્યોપસ્થિતીયપ્રકારતાઽઽશ્રયત્વમ્’ ભવતિ ચ પુરન્દરત્વાદિવિશિષ્ટે

ઔર ક્રિયાસે પદાર્થોંકે ભેદકી કલ્પના ન કી जाय तो पदार्थोंमें परस्पर
भेद न रहे । तात्पर्य यह है कि जल धारण करने आदिनी शक्ति
जिसमें होती है उसे घट कहते हैं, और शीत-निवारण आदिकी शक्ति
जिसमें होती है उसे पट कहते हैं । यदि इन दोनों की इस भिन्न शक्ति
(गुण) का खयाल न किया जाय तो दोनों (घट पट)में भेद ही क्या
रहेगा ?, इसीसे गुण और क्रियासे भेदसे वाच्य पदार्थों में भी भेद
किया जाता है । वस, इसी नियमके अनुसार पुरन्दर शब्द में जो
शक्ति है और उससे जिस क्रियाका भान होता है, वह शक्ति (गुण)
और क्रिया जिसमें पाई जाती है उसे पुरन्दर शब्दका वाच्य कहते हैं ।
तथा इन्द्र शब्द में जो शक्ति पाई जाती है और उससे जिस क्रियाका
भान होता है वह शक्ति और क्रिया जिसमें पाई जाती है उसे इन्द्र
शब्दका वाच्य कहते हैं । इससे यह मालूम हुआ कि ‘पुरन्दर’
शब्दका वाच्य और इन्द्र शब्दका वाच्य एक नहीं है—अलग-अलग
है, क्योंकि दोनों शब्दोंकी शक्ती और उससे भासित होनेवाली
क्रिया अलग-अलग है, प्रवृत्तिनिमित्त का भेद है । इसी प्रकार अन्य

હોય છે જે ગુણ અને ક્રિયાએ કરીને પદાર્થોના ભેદની કલ્પના ન કરવામા આવે
તો પદાર્થોમા પરસ્પર ભેદ ન રહે તાત્પર્ય એ છે કે જળ ધારણ કરણુ આદિની
શક્તિ જેમા હોય છે તેને ઘટ કહે છે, અને ટાઢ નિવારવા વગેરેની શક્તિ જેમા
હોય છે તેને પટ કહે છે જે એ બેઉની આ ભિન્ન શક્તિ (ગુણ) નો ખ્યાલ ન
કરવામા આવે તો ઘટ અને પટ એ બેઉમા ભેદ જ શો રહે ? તેથી ગુણ અને ક્રિયાના
ભેદે કરીને વાચ્ય પદાર્થોમા પણ ભેદ કરવાના આવે છે બસ, એજ નિયમાનુસાર પુર-
દર શબ્દમા જે શક્તિ છે અને તેથી જે ક્રિયાનુ ભાન થાય છે, તે શક્તિ (ગુણ) અને
ક્રિયા જેમા માલુમ પડે છે તેને પુરદર શબ્દનો વાચ્ય કહે છે, તેમજ, ઇંદ્ર શબ્દમા
જે શક્તિ માલુમ પડે છે અને તેથી જે ક્રિયાનુ ભાન થાય છે, તે શક્તિ અને ક્રિયા
જેમા માલુમ પડે છે તેને ઇંદ્ર શબ્દનો વાચ્ય કહે છે એથી એમ માલુમ પડે છે કે
‘પુરદર’ શબ્દનો વાચ્ય (અર્થ) અને ‘ઇંદ્ર’ શબ્દનો વાચ્ય એક નથી—જૂદા જૂદા છે, કારણકે
બેઉ શબ્દોની શક્તિ અને તેથી ભાસિત થનારી ક્રિયા જૂદી જૂદી છે, પ્રવૃત્તિનિમિત્તને

પુરન્દરાદિશબ્દવાચ્યે પુરદારણકર્તૃરૂપેઽર્થે પુરન્દરત્વાદેર્વાચ્યત્વ પુરદારણકર્તૃરૂપો યો વાચ્યસ્તદ્વૃત્તિત્વ, તથા પુરન્દરત્વવિશિષ્ટે પુરદારણરૂપે વાચ્યે યોપસ્થિતીયા પ્રકા રતા પુરદારણકર્તૃનિષ્ઠવિશેષ્યતાનિરૂપિતા તદાશ્રયત્વમ્ । એવ વાસવત્ત્વેન્દ્રત્વ ઘટત્વ- પટત્વાદીનામપિ પ્રવૃત્તિનિમિત્તત્વ સગમનીયમિતિ સર્વમવદાતમ્ , એતદુદાહરણ ચ નિરૂઢતયોપન્યસ્તમ્ , તુરગ વિહગ મુજગ પદ્મજ-ગવાદિક સ્વયમૂહનીયમ્ । ૩ ।

શબ્દોં કો શક્તિ ઓર ક્રિયામેં મી મેદ હોતા હૈ, ઇસલિએ વે સવ વાસ્તવ મે મિન્ન અર્થકે વોધક હે । ઇસ નિયમ કો સ્વીકાર કર લેનેસે ન ઘટ-પટ આદિ મે સશય હોતા હૈ, ન વિપર્યય હોતા હૈ, ન સક્રમ હોતા હૈ ઓર ન દોનો એક હોતે હૈ । શબ્દોં કી પ્રવૃત્તિ કા નિમિત્ત વહ હૈ જો વાચ્ય (શબ્દાર્થ) હો ઓર ઉસમેં રહનેવાલા હો, તથા પ્રત્યેક શબ્દ કે અપને-અપને જિતને અર્થ હોતે હૈ ઉનમે વિશેષણ હોકે રહે । ઉક્ત સ્થલમે પુરન્દર શબ્દકા અર્થ હૈ ‘પુરન્દરત્વ ધર્મ વાલા’ ઉસમે પુરન્દરત્વ પ્રવૃત્તિનિમિત્ત હૈ અર્થાત્ જિમમે પુરન્દરત્વ ધર્મ દેસા જાયગા ઉસકો કથન કરનેકે લિયે પુરન્દર શબ્દકી પ્રવૃત્તિ હોગી, કયોકિ ‘પુરન્દરત્વ’ પુરન્દર શબ્દકા વાચ્ય (અર્થ) મી હૈ ઓર ‘પુરન્દરત્વ ધર્મ વાલા’ ઇતના જો વાચ્ય (અર્થ) ઉસમે રહનેવાલા મી હૈ, તથા ઉક્ત શબ્દાર્થ મે વિશેષણરૂપસે મી હૈ । ઇસી પ્રકાર સે વાસવ શબ્દ મેં વાસવત્વ, ઇન્દ્ર શબ્દ મે ઉન્દ્રત્વ, ઘટમે ઘટત્વ, પટમે પટત્વ, આદિકો પ્રવૃત્તિનિમિત્ત સમજના ચાહિએ । ઉક્ત ઉદાહરણ, અધિક પ્રસિદ્ધ હોનેકે કારણ

ભેદ છે એ પ્રમાણે બીજા શબ્દોની શક્તિ અને ક્રિયાઓમા પણ ભેદ હોય છે, તેથી એ બધા વસ્તુત ભિન્ન અર્થના બોધક છે આ નિયમનો સ્વીકાર કરવાથી ઘટ-પટ આદિમા સશય થતો નથી, વિપર્યય થતો નથી, અક્રમ થતો નથી અને બેઉ એક થતા નથી શબ્દોની પ્રવૃત્તિનુ નિમિત્ત એ છે કે જે વાચ્ય (શબ્દાર્થ) હોય અને એમા રહેનારો હોય તથા પ્રત્યેક શબ્દના પોતપોતાના જેટલા અર્થો થતા હોય તેમા નિશેષણ થઈને રહે ઉક્ત સ્થળે પુરંદર શબ્દનો અર્થ છે ‘પુરંદરત્વ ધર્મવાળો’, તમા પુરંદરત્વ પ્રવૃત્તિનિમિત્ત છે, અર્થાત્ જેમા પુરંદરત્વ ધર્મ જેવામા આવશે તેને કથન કરવાને માટે પુરંદર શબ્દની પ્રવૃત્તિ થશે, કારણકે ‘પુરંદરત્વ’ પુરંદર શબ્દનો વાચ્ય (અર્થ) પણ છે, અને ‘પુરંદરત્વ ધર્મવાળો’ એટલો જે વાચ્ય (અર્થ) એમા રહેનારો પણ છે, તથા ઉક્ત શબ્દાર્થમા વિશેષણ રૂપે કરીને પણ છે આ પ્રમાણે વાસવ શબ્દમા વાસવત્વ ઇન્દ્ર શબ્દમા ઇન્દ્રત્વ, ઘટમા ઘટત્વ, પટમા પટત્વ, આદિને પ્રવૃત્તિનિમિત્ત સમજવા

દિયા ગયા છે ઓર તુરગ, વિહગ, ભુજગ, પકજ, ગો આદિ સ્વયં જાન લેના ચાહિયું ।

સમભિરુદ્ધ નય કો ઠીક-ઠીક સમજાને કે લિયું એક ઓર ઉદાહરણ લીજિયું—

મહીરુદ્ધ ઓર પાદપ ઇન દોનો શબ્દોંકા અર્થ વૃક્ષ સમજા જાતા હૈ, પર સમભિરુદ્ધ નય કહતા હૈ—મહીરુદ્ધ કા અસલી અર્થ હૈ મહી (પૃથ્વી) પર ઉગને ચાલા ઓર પાદપ કા અર્થ હૈ પાદ (પૈરો અર્થાત્ જડોં) સે પાની આદિ અપના ખુરાક ચૂમને ચાલા । કહા પૃથ્વી પર ઉગને ચાલા ઓર કહા અપની જડોં સે ખુરાક ગ્રહણ કરને ચાલા ? યદિ ઇન દોનો શબ્દોંકા વાચ્ય (અર્થ) એક માન લિયા જાય તો થડા ભારી વૈપર્ય (ઘોટાલા) હો જાયગા । ભિન્ન ભિન્ન ભાષાઓમે જિતને ભી શબ્દ ઉપલબ્ધ હોતે હૈ ઉન સબકા અર્થ એક હી માનના પડેગા । એસી હાલત મે અગર કોઈ દીપક માગેગા તો દૂસરા તુરન્ત ઉસકે આગે લેખની (કલમ) રખ દેગા । ઓર કોઈ લેખની માગેગા તો દૂસરા ઉસકે સામને દીપક રખ દેગા । જબ પૃથ્વી પર ઉગના ઓર જડસે ખુરાક લેના એક હી હો ગયા તો દીપક ઓર લેખની કા એક હો જાના ક્યોં અનુચિત હૈ ?

યદિ આશકા ઉઠાઈ જાય કિ લેખની ઓર દીપક મે તો આકાશ—

જોઈએ ઉકત ઉદાહરણ ખૂબ પ્રસિદ્ધ હોવાને કારણે આપવામા આવ્યું છે, અને તુરગ વિહગ, ભુજગ, પકજ, ગો આદિ પોતાની મેળે જાણી લેવા

સમભિરુદ્ધ નયને બરાબર સમજવા માટે એક વધુ ઉદાહરણ લઈએ —

મહીરુદ્ધ અને પાદપ એ બેઉ શબ્દોનો અર્થ વૃક્ષ સમજવામા આવે છે પરંતુ સમભિરુદ્ધ નય કહે છે કે—મહીરુદ્ધનો ખરો અર્થ છે મહી (પૃથ્વી) પર ઉગરનાર અને પાદપનો અર્થ છે પાદ (પગ અર્થાત્ મૂળ) થી પાણી આદિ પોતાનો ખોરાક ચૂસનાર કયા પૃથ્વીપર ઉગનાર અને કયા પોતાના મૂળદ્વારા ખોરાક ગ્રહણ કરનાર ! જો આ બેઉ શબ્દોનો વાચ્ય (અર્થ) એક જ માની લેવામા આવે તો મોટો ગોટાળો (વિવર્ય) થઈ જાય જૂદી જૂદી ભાષાઓમા જેટલા શબ્દો ઉપલબ્ધ થાય છે તે બધાનો અર્થ એક જ માનવો પડશે એવી સ્થિતિમા જો કેઈ દીપક માગશે તો બીજો તુરંત તેની પાસે કલમ લાવી મૂકશે, અને કેઈ કલમ માગશે તો બીજો તેની સામે દીવો લાવીને મૂકશે જો પૃથ્વી પર ઉગણુ અને મૂળદ્વારા ખોરાક લેવો એ બેઉ એક થઈ જાય તો દીપક અને કલમનુ એક થઈ જણુ શું અનુચિત છે ?

જો એવી શકા ઉઠાવવામા આવે કે કલમ અને દીપકમા તો આકાશ પાતાળ

પાતાલકા સા અન્તર છે. લેખની લિખને કે કામમે આતી છે ઓર દીપક પ્રકાશકે લિખ ઉપયોગ મે આતા છે. અતઃ દોનો ઁક નહી છે.

સમભિરૂઢ નય કહતા છે—વિલકુલ ઠીક. યહી તો હમ કહતે છે—મહીરૂઢ પૃથ્વી પર ઉગતા છે ઓર પાદપ જડોસે રૂરાક લેતા છે. દોનો મેં આકાશ પાતાલકા સા અન્તર છે, ફિર ઇન દોનો શબ્દોં કા અર્થ ઁક કેસે હો સકતા છે?, આરિર ગુણ ઓર ક્રિયાસે પદાર્થોં (વાચ્યો) મેં ભેદ માનના હી પડેગા, ઓર જવ ઁસા માને વિના છુટકારા નહી તો ગુણ ઓર ક્રિયાકે ભેદકો પર્યાયવાચી શબ્દોંકે અર્થમે મી લાગૂ કરના ચાહિખ. લેખની ઓર દીપક મે જવ ગડબડી પડતી છે તવ તો ગુણ ઓર ક્રિયાકે આગે લે જાતે હો, ઓર જવ પર્યાયવાચી શબ્દોં કી વારી આતી છે તો ગુણ ઓર ક્રિયાકો છુપા લેતે હો, યહ કહાં કા ન્યાય છે? જવ ગુણ-ક્રિયાકે ભેદસે શબ્દકે વાચ્ય મેં ભેદ માના તો પર્યાયવાચી શબ્દોંમે મી ગુણ ક્રિયાકે ભેદસે ભેદ માનિખ.

યહી સમભિરૂઢ કા મત છે. વહ નહી ચાહતા કિ—મૂપતિ (ધરતી કે માલિક) ઓર નરપતિ (મનુષ્યોં કે માલિક) કા ઁક હી અર્થ માના જાય. વહ કહતા છે—યદિ મૂપતિ ઓર નરપતિ ઁક છે તો મૂપતિ,

જેટલુ અ તર છે કલમ લખવાના ઢામમા આવે છે અને દીપક પ્રકાશને માટે ઉપયોગમા આવે છે, માટે તે બેઉ એક નથી

સમાભિરૂઢ નય કહે છે કે—ઠીક કહેા છે. અમે પણ એજ કહીએ છીએ—મહીરૂઢ પૃથ્વીપર ઉગે છે અને પાદપ મૂળ વડે ખોરાક લે છે, બેઉમા આકાશ-પાતાલ જેટલુ અ તર છે, તો પછી એ બેઉ શબ્દનો અર્થ એક જ કેવી રીતે થઈ શકે? છેવટે ગુણ અને ક્રિયાએ કરીને પદાર્થોં (વાચ્યો)મા ભેદ માનવો જ પડશે, અને જો એમ માન્યા વિના છુટકો નથી, તો ગુણ અને ક્રિયાના ભેદને પર્યાયવાચક શબ્દોના અર્થોમા પણ લાગુ કરવા જોઈશે. કલમ અને દીપકમા ન્યારે ગરબડ થાય છે, ત્યારે તો ગુણ અને ક્રિયાને આગળ લખ આવો છો, અને ન્યારે પર્યાયવાચક શબ્દોનો વારો આવે છે ત્યારે ગુણ અને ક્રિયાને છુપાવી દો છો, એ ક્યાનો ન્યાય? જો ગુણ-ક્રિયાના ભેદે કરીને શબ્દના વચ્ચમા ભેદ માન્યો, તો પર્યાયવાચક શબ્દોમા પણ ગુણ-ક્રિયાના ભેદે કરીને ભેદ માને.

એવો સમભિરૂઢનો મત છે તે નથી ઈચ્છતો કે—મૂપતિ (ધરતીનો માલિક) અને નરપતિ (મનુષ્યોનો માલિક)નો એકજ અર્થ મનાય તે કહે છે કે—જો મૂપતિ

एवम्=शकन-पुरदारणा ऽऽखण्डनादि क्रिया वासवत्त्वादिति गुण च प्रकारमात्र मिति यावत्, यद्वा एवम्=तत्कालोपलभ्यमानगुणक्रियान्यतरप्रकारवद्भूतः= प्राप्तः-एवम्भूतः। एतन्नयस्यायमाशयः-शब्दार्थयामिथोऽन्वयव्यतिरेकसङ्गात् यत्रैव शयनादिक्रियाभिसम्बन्धः प्रयोगकाल उपलभ्यमानो दृश्यते तत्रैव शक्रादि शब्दप्रयोगो नेतरत्र। एव प्रयोगकाले जलादरण यनिताशिरोऽवस्थित्यात्तिरूप घटन (चेष्टन) क्रियादरूपलभ्यमानत्वे सत्येव घटादिशब्दप्रयोग इति। एतदुदाहरण चैतेनैवोपलक्षितमित्य यत्र प्रपञ्चितम् ॥४॥

खगपति (गरुड), सुरपति (इन्द्र), पशुपति (महादेव), लखपति, वरोडपति, मधके सब एक ही होने चाहिए। यदि ये सब एक नहीं तो भूपति और नरपति भी एक नहीं।

(૪) એવમ્ભૂત—શકન, પુરદારણા અને આખણ્ડન આદિ ક્રિયાઓ તથા વાસવત્ત્વ આદિ ગુણોનો અથવા વર્તમાન ક્ષણમાં પાઈ જાનેવાલી ક્રિયા અને ગુણનો જો પ્રાપ્ત હો વહ એવમ્ભૂત નય હૈ। હસ નયકા આશય હસ પ્રકાર હૈ—શબ્દ કા અને અર્થકા પરસ્પર અન્વય વ્યતિરેક હૈ, અત ‘શક્ર’ આદિ શબ્દ બોલનેકે કારણ જિસ ક્ષણ જિસ પદાર્થ મેં શકન ક્રિયા પાઈ જાય ઉસી ક્ષણ ઉસકો શક્ર શબ્દ કા વાચ્ય માનનાં યાહિય, દૂસરે સમય નહીં। અતએવ હસ નયકી અપેક્ષાસે ઘટ જબ જલકો ધારણ કર રહા હો, પનિહારીકે સિર પર રહ્યા હો—હસ પ્રકાર કી ઘટના (ચેષ્ટા) સે યુક્ત હો તબ હી વહ ઘટ કહા જા સકતા હૈ। હસકા ઉદાહરણ બી યહી હૈ।

અને નરપતિ એક છે તે। ભૂપતિ, ખગપતિ (ગરુડ), સુરપતિ (ઇન્દ્ર) પશુપતિ (મહાદેવ), લખપતિ, કરોડપતિ, એ બધા એક જ હોવા બોધએ બે એ બધા એક નથી, તે ભૂપતિ અને નરપતિ પણ એક નથી

(૪) એવમ્ભૂત—શકન, પુરદારણા અને આખણ્ડન આ ક્રિયાઓ તથા વાસવત્ત્વ આદિ ગુણોને, અથવા વર્તમાન ક્ષણમાં માલુમ પડતી ક્રિયા અને ગુણને જે પ્રાપ્ત થાય, તે એવમ્ભૂત નય છે એ નયનો આશય આ પ્રમાણે છે—શબ્દનો અને અર્થનો પરસ્પર અન્વય-વ્યતિરેક છે, માટે ‘શક્ર’ આદિ શબ્દ બોલવાની ક્ષણે જે પદાર્થમાં શકન ક્રિયા માલુમ પડે, એ ક્ષણે એને શક્ર શબ્દનો વાચ્ય માનવો બોધએ, બીજે સમયે નહીં માટે આ નયની અપેક્ષાએ કરીને ઘટ બ્યારે જળને ધારણ કરી રહ્યો હોય, પણીહારીના માથા પર રહ્યો હોય એ પ્રકારની ઘટના (ચેષ્ટા)થી યુક્ત હોય, ત્યારે જ એને ઘટ કહી શકાય છે એનું ઉદાહરણ પણ એજ છે

[સ્યાદ્વાદપ્રરૂપણમ્ ।]

સ્યાદ્વાદો=અનેકાન્તગાત્રઃ-સ્યાદિતિ જ્ઞાનેકાન્તાર્થઘોતકમવ્યય તેન સ્યાત્=
અનેકાન્તસ્ય-અનેકાન્તપક્ષસ્યેતિ યાવત્, વાદઃ=અભ્યુપગમઃ-સ્યાદ્વાદઃ,-પ્રત્યેક
ઘટપટાદિરૂપ વસ્તુ નિત્યત્વાનિત્યત્વોભયધર્મસમન્વિત ન ત્વેકાન્તતો

તાત્પર્ય યદ્દ હૈ—સમભિરૂઢ નય કે મત સે શકન ક્રિયાસે યુક્ત
પદાર્થ કો શક્ર કહ સકતે હ, ચાહે વદ્દ ઉસ ક્રિયા સે કિસી સમય યુક્ત
હો યા કિસી સમય રહિત હો, દોનોં અવસ્થાઓ મેં વદ્દ શક્ર શબ્દ કા
વાચ્ય હૈ, પરન્તુ ઇવમ્ભૂત નય હસસે મી અધિક સૂક્ષ્મ હૈ । ઉસકે
મતસે શકન શક્તિ મૌજૂદ હોનેસે હી કિસીકો શક્ર નહી કહ સકતે
વલિક્કિ જિસ સમય શકન ક્રિયાકા ઉપયોગ કર રહા હો ઉસી સમય
વદ્દ શક્ર શબ્દ કા વાચ્ય હૈ—અન્ય ક્ષણોમે નહી । અતઃ એવ અધ્યાપક
જિસ સમય અધ્યાપન કર રહા હો તમી અધ્યાપક કહા જા સકતા હૈ ।
કૃષકકો કૃષક તવ હી કહ સકતે હૈ જવ વદ્દ खेती કર રહા હો, જિસ
ક્ષણમે વદ્દ खेती નહોં કર રહા હો ઉસ ક્ષણમે ઉસે કૃષક નહી કહ સકતે ।

[સ્યાદ્વાદકા નિરૂપણ]

‘સ્યાદ્વાદ’ શબ્દકે દો ભાગ હૈ—એક સ્યાત્ દૂસરા વાદ । ‘સ્યાત્’
અવ્યય હૈ ઓર અનેકાન્ત (કથચિત્) અર્થકા ઘોતન કરતા હૈ । ‘વાદ’
કા અર્થ સ્વીકાર કરના યા કહના । અર્થાત્ ઘટ-પટ આદિ સમસ્ત

તાત્પર્ય એ છે કે સમભિરૂઢ નયને મત શકન ક્રિયાથી યુક્ત પદાર્થને શક
કહી શકાય છે, ચાહે તે એ ક્રિયાથી કેઈ સમયે યુક્ત હોય યા કેઈ સમયે રહિત
હોય, બેઉ અવસ્થાઓમા એક શક શબ્દનો વાચ્ય છે, પરન્તુ એવમ્ભૂત નય તેથી
પણ વધારે સૂક્ષ્મ છે એને મતે શકન શક્તિ મૌજૂદ હોવાથી જ કેઈને પણ શક
ન કહી શકાય, બન્ને જ સમયે શકન ક્રિયાનો ઉપયોગ કરી રહ્યો હોય, ત સમયે
એ શક શબ્દનો વાચ્ય છે અન્ય ક્ષણે નહી માટે અધ્યાપક જે સમયે અધ્યાપન
કરાવી રહ્યો હોય, ત્યારે જ તેને અધ્યાપક કહી શકાય છે ખેડૂતને ખેડૂત ત્યારે જ
કહી શકાય છે કે જ્યારે તે ખેતી કરી રહ્યો હોય, જે ક્ષણે તે ખેતી ન કરતો
હોય તે ક્ષણે તેને ખેડૂત ન કહા શકાય

[સ્યાદ્વાદનુ નિરૂપણ]

‘સ્યાદ્વાદ’ શબ્દના બે ભાગ છે એક ‘સ્યાત્’ અને બીજો ‘વાદ’ ‘સ્યાત્’ અવ્યય
છે અને અનેકાન્ત (કથચિત્) અર્થનો ઘોતક છે ‘વાદ’ નો અર્થ સ્વીકાર કરવો
યા કહેવું અર્થાત્ ઘટ-પટ આદિ બધા પદાર્થ દ્વંચ-પર્યાયરૂપ હોવાથી કથચિત્ નિત્ય

નિત્યમેવાનિત્યમેવેત્યેતમનેકાન્તપક્ષાઽઽશ્રયણમિત્યર્થ । इत्थमत्राकृतम्-सर्वमेव
 वस्तुजान द्रव्य-पर्यायात्मकतया, द्रव्यार्थिकनयापेक्षया नित्यरूप,
 पर्यायार्थिकनयापेक्षया चानित्यरूपमिति नित्यानित्योभयात्मक, तथाहि- सुवर्ण
 रूपमेक वस्तु पुद्गलद्रव्यरूपत्वेन नित्य, कटककुण्डलादिरूपपर्यायात्मकत्वेन चानित्य
 मिति न 'सर्वथा नित्यमेवेद सुवर्ण-' मिति, न वा 'सर्वथाऽनित्यमेवेद
 सुवर्ण-' मित्येकान्ततो नित्यत्वमनित्यत्वं वा सुवर्ण, उत्पाद व्यय-ध्रौव्यात्मक
 सत् ' इति सिद्धान्ताद्वस्तुमात्रस्य पर्यायार्थिकनयमपेक्ष्योत्पादव्ययशीलत्वेन द्रव्या
 र्थिकनयमपेक्ष्य ध्रौव्यशीलत्वेन च प्रारु प्रदर्शितत्वात्, अन्यथा वस्तुम्भरूपानुपल-
 व्यापत्तेः । उक्तञ्चान्यत्र-'सुवर्ण कादचिदाकृत्या युक्त पिण्डो भवति, पिण्डाकृति
 मुपमर्घ रूचका क्रियन्ते, रूचमाकृतिमुपमर्घ स्वस्तिका. क्रियन्ते, स्वस्तिकाऽऽकृ

પદાર્થ, દ્રવ્ય પર્યાય રૂપ હોને સે કથશ્ચિત્ નિત્ય હૈ, કથશ્ચિત્ અનિત્ય હૈ,
 કથશ્ચિત્ નિત્યાનિત્ય હૈ, इस प्रकारके सिद्धान्तको स्याद्वाद कहते हैं ।

તાત્પર્ય यह है कि--प्रत्येक पदार्थ द्रव्यरूप भी है और पर्यायरूप
 भी है । द्रव्यरूप होनेसे प्रत्येक पदार्थ नित्य है, पर्यायरूप होनेसे
 अनित्य है, और उभयरूप होनेसे नित्यानित्य है । पदार्थ की नित्यता
 और अनित्यता को नयके प्रकरणमें उदाहरण देकर स्पष्ट कर चुके हैं
 तथापि ठीक ठीक समझानेके लिए दूसरा उदाहरण इस प्रकार है—

સોના પુદ્ગલદ્રવ્ય હૈ, वह द्रव्य रूपसे सदा पुद्गल ही बना रहता है
 और बना रहेगा, इसलिए नित्य है परन्तु वह सोना सदा समान
 अवस्था में नहीं रहता, कभी वह कडारूप पर्याय धारण करता है,
 कभी कुण्डलरूप पर्याय धारण करता है इसलिए पर्याय की अपेक्षा

છે કથચિત્ અનિત્ય છે કથચિત્ નિત્યાનિત્ય છે, એ પ્રકારના સિદ્ધાન્તને સ્યાદ્ દડડે છે

તાત્પર્ય એ છે કે--પ્રત્યેક પદાર્થ દ્રવ્યરૂપ પણ છે અને પર્યાયરૂપ પણ છે
 દ્રવ્યરૂપ હોવાથી પ્રત્યેક પદાર્થ નિત્ય છે, પર્યાયરૂપ હોવાથી અનિત્ય છે અને ઉભય-
 રૂપ હોવાથી નિત્યાનિત્ય તે પદાર્થની નિત્યતા અને અનિત્યતાને નયના પ્રકરણમાં
 ઉદાહરણ આપીને સ્પષ્ટ કરી ચૂક્યા છીએ, તે પણ બરાબર સમજાવવા માટે બીજું
 ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે —

સોનું પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે, એ દ્રવ્યરૂપે સદા પુદ્ગલ જ બની રહે છે, અને
 બની રહેશે, માટે નિત્ય છે પરંતુ એ સોનું સદા સમાન અવસ્થામાં રહેતું
 નથી, કેઈવાર તે કડારૂપ પર્યાય ધારણ કરે છે, કેઈવાર કુંડલરૂપ પર્યાય ધારણ
 કરે તે, માટે પર્યાયની અપેક્ષાએ તે અનિત્ય પણ છે તેથી એમ નથી કહી

તિમુપમર્મ કર્ણિકાઃ ક્રિયન્તે, પુનરપરયાઽકૃત્યા યુક્તઃ સુવર્ણાપ્પઙ્ક. સ્વદિરાદ્ધાર-
સર્વર્ણે કુણ્ડલે ભવતો દ્રવ્ય પુનસ્તદેવ, આકૃતિરન્યા ચાન્યા ચ ભવતિ, આકૃત્યુપ-
મર્દન દ્રવ્યમેવાવશિષ્યતે' इति । आह च—

વહ અનિત્ય મી હૈ । અતઃ યહ નહીં કહ સકતે કિ યહ સુવર્ણ-દ્રવ્ય
સર્વથા નિત્ય હૈ, ઓર ન યહી કહના યુક્ત હૈ કિ વહ સર્વથા અનિત્ય
હૈ । સિદ્ધાન્ત યહ હૈ કિ જો સત્ (અસ્તિત્વવાન્) હૈ વહ ઉત્પાદ વ્યય
ઓર ધ્રોવ્ય સ્વરૂપ અવશ્ય હોતા હૈ । ઓર ઉત્પાદ તથા વ્યય પર્યાયદૃષ્ટિસે
હોતે હૈ, અતઃ. ઉસ દૃષ્ટિસે પદાર્થ અનિત્ય હૈ, તથા ધ્રોવ્ય દ્રવ્યદૃષ્ટિસે હોતા
હૈ, અતઃ. ઉસ દૃષ્ટિસે પદાર્થ નિત્ય હૈ । યહ વાત પહેલે વતા ચુકે હૈ । અન્યત્ર
મી કહા હૈ કિ-સુવર્ણ પહેલે હલીકે આકારમે રહતા હૈ, ફિર હલીકે
રૂપસે પરિવર્તિત (વ્યય) હોકર રુચક (કઠકા ગહના) કે રૂપમે ઉત્પન્ન
હોતા હૈ, ફિર રુચકસે પરિવર્તિત હોકર સ્વસ્તિકરૂપમે ઉત્પન્ન હોતા
હૈ, સ્વસ્તિકરૂપસે વદલ કર કર્ણિકા (કર્ણફૂલ) કે રૂપમે ઉત્પન્ન હોતા
હૈ, ફિર વહી સુવર્ણ અનેકાનેક આકારોં કો ધારણ કરતે કરતે ચમ
કીલે કુણ્ડલોંકે રૂપમે આ જાતા હૈ, કિન્તુ ઇન સવ અવસ્થાઓમે સુવર્ણ
વહો રહતા હૈ જો પહેલે હલીકે રૂપમે યા । સિર્ફ આકાર હી આકાર
વદલતે રહતે હૈ । યદિ વહ સુવર્ણ કિસી મી આકૃતિકે રૂપમે ન દેખ-
કર શુદ્ધરૂપસે દેખા જાય તો વહ સિર્ફ દ્રવ્ય હી હૈ । ઓર મી કહા હૈ—

શકાતુ કે એ સુવર્ણ દ્રવ્ય સર્વથા નિત્ય છે, અને એમ કહેવું પણ યુક્ત નથી કે
એ સર્વથા અનિત્ય છે, સિદ્ધાન્ત એ છે કે સત્ (અસ્તિત્વવાન્) છે તે ઉત્પાદ,
વ્યય અને ધ્રોવ્ય સ્વરૂપ અવશ્ય થાય છે અને ઉત્પાદ તથા વ્યય પર્યાયદૃષ્ટિએ
કરીને થાય છે, માટે એ દૃષ્ટિએ પદાર્થ અનિત્ય તથા ધ્રોવ્ય દ્રવ્યદૃષ્ટિએ
કરીને થાય છે, માટે એ દૃષ્ટિએ પદાર્થ નિત્ય છે એ વાત પહેલા બતાવી ચૂક્યા
છીએ અન્યત્ર પણ કહ્યું છે કે સુવર્ણ પહેલા લગડીના આકારમા રહે છે, પછી
લગડીના રૂપમાથી પરિવર્તિત (વ્યય) થઈને હાર (કઠના ઘરેણા)ના રૂપમા ઉત્પન્ન
થાય છે, પછી હારમાથી પરિવર્તિત થઈને સ્વસ્તિકના રૂપમા ઉત્પન્ન થાય છે,
સ્વસ્તિક રૂપમાથી બદલાઈને તે કર્ણફૂલના રૂપમા ઉત્પન્ન થાય છે, પછી એજ
સુવર્ણ અનેકાનેક આકારેને ધારણ કરતા કરતા ચમકતા કુણ્ડલોના રૂપમા આવી જાય
છે, પરંતુ એ બધી અવસ્થાઓમા સુવર્ણ એજ રહે છે કે જે પહેલા લગડીના રૂપમા
હતું માત્ર આકાર જ બદલાતો રહે છે ને એ સુવર્ણને કોઈપણ અકૃતિના રૂપમા
જ નોતા શુદ્ધ રૂપથી જોવામા આવે, તો એ માત્ર દ્રવ્ય જ છે વળી કહ્યું છે કે—

“ ણિયપુત્તીકીટણમ, કળમધદ ભજિઝળ નરવાલો ।

ણિયપુત્તમસ્સ તેણં, તયત્થિઓ મેદુય કુળાવેદ ॥૧॥

પુત્તી સોમદ, પુત્તો મેદુયલાહેણ દસ્સિઓ જાઓ ।

કળમત્તણં જદ્દિય, -મત્થિ ત્તિ ણ દરિસ વિમ્મયા રત્તો’, ॥૨॥ઈતિ ।

एतच्चाया च—

“ નિજપુત્રીક્રીડનક, કનકઘટ મદ્ધવત્તયા નરપાલ’ ।

નિજપુત્રમાય તેન તદર્થિતો મેન્દુક કારયતિ ॥૧॥

પુત્રી શોચતિ, પુત્રો મેન્દુકલાભેન દર્પિતો જાત.

કનકત્તય યથાસ્થિતમસ્તીતિ ન દર્પ-વિસ્મયો રાજ્ઞઃ ” ॥ ૨ ॥ ઇતિ ।

एव घटपटाकाशादिद्रव्यान्तरेष्वपि बोध्यम् । ननु केवलत्रौव्यधर्मस्त्वेनो

“એક રાજા અપની પુત્રીકે खेलनेके सुवर्ण घटको तुड़वा कर पुत्र के खेलनेके लिए गेंद बनवा देता है । । यह देख कर पुत्री शोक करती है और पुत्र गेंद मिलनेसे हर्ष मनाता है । सोनेका घड़ा मिटा, गेंद बन गई, पर सोना ज्यों का त्यों बना हुआ है, यह देखकर राजा को न हर्ष होता है न विषाद ॥ २ ॥”

यही बात घटाकाश पटाकाश आदि में समझनी चाहिए । अर्थात् कल तक किसी स्थान पर घट रखा था, आज घट हटा लिया और उस स्थान पर पट (वस्त्र) रख दिया । जब तक घट रखा था तब तक वहाँ का आकाश घटाकाश था, अब पट रख देने पर पटाकाश हो गया । इस प्रकार घटकाशका नाश हो गया, पटाकाशका उत्पाद हो गया पर आकाश ध्रुव हैं (ज्यों का त्यों हैं ।)

“એક રાજા પાતાની પુત્રીને રમવાનો સુવર્ણનો ઘડો તોડાવીને પુત્રને માટે રમવાનો ઘડો બનાવવાની આપે છે એ જોઈને પુત્રી શોક કરે છે અને પુત્ર ઘડો મલવાથી હર્ષ પામે છે સોનાનો ઘડો નાશ પામ્યો અને ઘડો બન્યો, પણ સોનું તો જેમનું તેમ રહ્યું છે, તે જોઈને રાજાને નથી હર્ષ થતો કે નથી વિષાદ થતો (૨)”

એજ વાત ઘટાકાશ-પટાકાશ આદિમા સમજવાની છે અર્થાત્ કાલ સુધી કોઈ સ્થાને ઘટ રાખ્યો હતો, આજે તે સ્થળેથી ઘટ ઉઠાવી લીધો અને એ સ્થાને પટ (વસ્ત્ર) મૂકી દીધું જ્યાં સુધી ઘટ રાખ્યો હતો ત્યાં સુધી ત્યાં આકાશ ઘટાકાશ હતો, હવે પટ રાખવાથી પટાકાશ બની ગયું એ પ્રમાણે ઘટાકાશનો નાશ થઈ ગયો, પટાકાશનો ઉત્પાદ થઈ ગયો, પણ આકાશ તો ધ્રુવ છે (જેમનું તેમજ છે)

પલભ્યમાન આકાશાદિરૂપે વસ્તુન્યુત્પાદવ્યયાભાવાશ્ચિત્યત્વાનિત્યત્વે કથ સગચ્છે
તામ્ ? ઇતિ ચેદુચ્યતે—આકાશમવગાદમાના જીવપુદ્ગલા ચદૈવસ્માદાકાશસય પ્રદે-
શાત્પ્રદેશાન્તરમુપસક્રામન્તિ તદાની પ્રાક્રપ્રદેશપ્રવિભાગપૂર્વકમગ્રિમપ્રદેશસયોગો-
ત્પત્યા તસ્મિન્નેકમ્મિન્નપ્યાપાશે વિભાગસયોગરૂપસ્ય મિથો વિરુદ્ધસ્ય ધર્મદ્વયસ્યો-
પલ્લબ્ધેઃ પ્રાક્રપ્રદેશાદપરઃ પ્રદેશો ભિન્ન ઇતિ મન્તવ્ય, ‘ભેદહેતુર્વિરુદ્ધધર્માભ્યાસઃ’
ઇતિ ભવતાઽપિ સ્વીકૃતત્વાત્, તતથ પ્રાક્રસયોગવિનાશાદ્વિનષ્ટમિતિ, ઉત્તરસયોગો-

પ્રશ્ન—આકાશ આદિ પદાર્થો મે ધ્રોવ્ય હી ઉપલબ્ધ હોતા હૈ—ન
તો ઉત્પાદ માલૂમ હોતા હૈ ન વ્યય હી । ફિર આપ પ્રત્યેક પદાર્થકો
નિત્ય ઔર અનિત્ય તૈસે કહતે હૈ ?

ઉત્તર—સુનિચે । જીવ યા પુદ્ગલ આકાશ મે રહતે હૈ । જવ કોઈ
જીવ યા પુદ્ગલ એક આકાશપ્રદેશમે ચલકર દૂસરે આકાશપ્રદેશ
મે ચલા ગયા તો પહેલે આકાશપ્રદેશસે ઉસકા વિભાગ હુઆ, ઔર
દૂસરે આકાશપ્રદેશ સે ઉસકા સયોગ હુઆ, અર્થાત્ અવ તક જિસ
પ્રદેશ મે સયોગ થા ઉસમે વિભાગ હોગયા, ઔર જિસમે વિભાગ થા
ઉસમે સયોગ હો ગયા, હસ પ્રકાર દોનો પ્રદેશ મે સયોગ—વિભાગ હુઆ ।
સયોગ ઔર વિભાગ આપસમે વિરોધી ધર્મ હૈ । તાત્પર્ય યહ હુઆ કિ—
સયોગ વિશિષ્ટ આકાશ નષ્ટ હો ગયા ઔર વિભાગ વિશિષ્ટ આકાશ
ઉત્પન્ન હુઆ । હસી પ્રકાર દૂસરા વિભાગ વિશિષ્ટ આકાશ નષ્ટ હુઆ
ઔર સયોગ—વિશિષ્ટ આકાશ ઉત્પન્ન હુઆ । આપને સ્વય માના હૈ કિ
વિરોધી ધર્મકા પાયા જાના હી ભેદ કા કારણ હૈ । હા, આકાશરૂપસે

પ્રશ્ન—આકાશ આદિ પદાર્થોમા ધ્રોવ્ય ન ઉપલબ્ધ થાય છે—નથી ઉત્પાદ
માલુમ પડતો કે નથી વ્યય પણ માલુમ પડતો તો પછી આપ પ્રત્યેક પદાર્થ ને
નિત્ય અને અનિત્ય કેમ કહે છે !

ઉત્તર—સાલળો જીવ યા પુદ્ગલ આકાશમા રહે છે, ત્યારે કોઈ જીવ યા
પુદ્ગલ એક આકાશ—પ્રદેશથી નીકળીને બીજા આકાશ પ્રદેશમા ચાલ્યો ગયો, ત્યારે
પહેલા આકાશ પ્રદેશથી તેનો વિભાગ થયો, અને બીજા આકાશ પ્રદેશ સાથે
તેનો સયોગ થયો, અર્થાત્ અત્યાર સુધી જે પ્રદેશમા સયોગ હતો તેમા વિભાગ થઈ
ગયો અને જેમા વિભાગ હતો તેમા સયોગ થઈ ગયો એ પ્રમાણે બેઉ પ્રદેશોમા
સયોગ—વિભાગ થયા સયોગ અને વિભાગ આપસ—આપસમા વિરોધી ધર્મ છે
તાત્પર્ય એ છે કે—સયોગ—વિશિષ્ટ આકાશ નષ્ટ થયું અને વિભાગ—વિશિષ્ટ આકાશ
ઉત્પન્ન થયું એ પ્રમાણે બીજી વિભાગ—વિશિષ્ટ આકાશ નષ્ટ થયું અને સયોગ—વિશિષ્ટ
આકાશ ઉત્પન્ન થયું આપે પે તે માન્યુ છે કે વિરોધી ધર્મને પ્રાપ્ત થયું એ ન લેવું

તપ્ત્યા ચોત્પન્નમિત્યાકાશાદિકમપ્યસ્ત્યેવોત્પાદન્યયધર્મપ્રદિતિ નિત્યત્વાનિત્યત્વે
 શ્વાપ્યક્ષતે, અતર્વાનિત્યત્વાભિપ્રાયેણોન્યતેડપિ લોકે—‘ઘટાકાશ પટાકાશ’ મિ
 ત્યાદિ, આકાશદ્રવ્યત્વેન તુ નિત્યત્વમક્ષતમેવ, ‘ઉત્પત્તિ વિનાશસત્ત્વેડપ્યન્વયિતા
 વચ્છેદકસમ્યન્નેનાવસ્થિતત્ત્વ નિત્યત્વ’—મિતિ તલ્લક્ષણાત્ । ન ચૈસ્મિન્ ધર્મિણિ
 મિથો વિરુદ્ધધર્મદ્વયસમાયેગો ન ક્વચિદ્દૃષ્ટ ઇતિ વાચ્યમ્, નરસિંહાદૌ તથાદૃષ્ટત્વાત્ ।

ધ્રુવ રહા-ન નષ્ટ હુઆ ન ઉત્પન્ન હુઆ, અતઃ સિદ્ધ હુઆ કિ આકાશ
 આદિ પદાર્થ, ઉત્પાદ, વ્યય રૂપ મી હૈ, ઇમલિષ વે કથચ્ચિત્ અનિત્ય
 મી હૈ । અનિત્યતાકે અભિપ્રાયસે હી પટાકાશ ઘટાકાશ આદિ લોક
 વ્યવહાર હોતા હૈ, ઓર આકાશકી દ્રવ્યકી અપેક્ષા નિત્યતા માનના
 નિર્દોષ હી હૈ, કયોંકી ઉત્પત્તિ વિનાશ (અવસ્થાઓં મેં) હોતે રહને પર
 મી અન્વિતરૂપસે પદાર્થકા સ્થિત રહના નિત્યતાકા લક્ષણ હૈ, વહ
 આકાશ-દ્રવ્ય મેં ઘટતા હૈ ।

પ્રશ્ન—એક પદાર્થમેં પરસ્પરવિરોધી ધર્મોંકા હોના કહીં નહીં દેલા
 ગયા, ફિર આપ નિત્યતા ઓર અનિત્યતા જૈસે વિરોધી ધર્મોં (ગુણોં)
 કો એક હી પદાર્થ મેં કૈસે ઘટાતે હૈ ?

ઉત્તર—એસા ન કહિણ । શેરકા આકાર ઓર નરકા આકાર દોનોં
 પરસ્પર વિરોધી હૈ, તથાપિ વે એક હી નરસિંહમેં દેખે જાતે હૈ । જબ
 એક જગહ વિરોધી ધર્મ પાયે જા સકતે હૈ તો દૂસરી જગહ કયોં ન
 પાયે આપેંગે ? યદિ કહો કિ—વિરોધી ધર્મ વે હોતે હૈ જો એક

કારણુ છે હા, આકાશ રૂપે કરીને ધ્રુવ રહ્યુ, ન નષ્ટ થયુ કે ન ઉત્પન્ન થયુ, તેથી
 સિદ્ધ થયુ કે આકાશ આદિ પદાર્થ, ઉત્પાદ, વ્યય રૂપ પણુ છે તેથી કરીને તે કથચિત્
 અનિત્ય પણુ છે અનિત્યતાના અભિપ્રાયે કરીને જ પટાકાશ ઘટાકાશ આદિ લોકવ્યવહાર
 થાય છે અને દ્રવ્યની અપેક્ષાએ આકાશની નિત્યતા માનવી નિર્દોષજ છે, કારણુ કે
 ઉત્પત્તિ વિનાશ (અવસ્થાઓમા) થતા રહેવા છતા પણુ અન્વિત રૂપે પદાર્થનુ સ્થિત
 રહેલુ એ નિત્યતાનુ લક્ષણ છે, તે આકાશ દ્રવ્યમા ઘટે છે

પ્રશ્ન—એક પદાર્થમા પરસ્પર-વિરોધી ધર્મોંનુ હોલુ કયાવ જોવામા આવ્યુ
 નથી, તો પણી આપ નિત્યતા અને અનિત્યતા જેવા વિરોધી ધર્મોં (ગુણોં)ને એકજ
 પદાર્થમા કેવી રીતે ઘટાવો છે ?

ઉત્તર—એમ ન કહો । સિદ્ધનો આકાર અને નરનો આકાર બેઉ પરસ્પર
 વિરોધી છે, તો પણુ તે એક જ નરસિંહમા જોવામા આવે છે જો એક જગ્યાએ
 વિરોધી ધર્મ માલુમ પડી શકે છે તો બીજી જગ્યાએ કેમ ન માલુમ પડે ?

ननु यन्नित्यं तत्परमाणुरूपं द्रव्यं, यच्चानित्यं तत्कार्यरूपं द्रव्यमिति परमाणुद्रव्यत्वं कार्यद्रव्यत्वभेदाभ्यां धर्मिभेदादेकस्मिन् धर्मिणि नित्यत्वानित्यत्वे वस्तुतो न स्तः ? इति चेत्तन्मन्दम्, प्राक्प्रतिपादितदिशा सुवर्णत्वाकाशत्वादिना धर्मिणस्तत्र तत्रैकत्वेन स्फुटं प्रतिभासात् पूर्वपूर्वपर्यायनाशपूर्वकोत्तरोत्तरपर्याया-

वस्तु में न पाए जाएँ । 'अनुपलम्भसाध्यो हि विरोधः' अर्थात् जिनकी एकत्र उपलब्धि न हो वे ही विरोधी समझे जाते हैं । नर और सिंहके आकार की एक स्थान पर उपलब्धि है अतः उनमें विरोध नहीं है, तो इसका समाधान यह है कि विरोधके इसी लक्षणसे नित्यता-अनित्यता आदि वस्तुगत धर्मों में परस्पर विरोध नहीं घटता, क्योंकि ये धर्म अपेक्षासे एक ही वस्तु में पाये जाते हैं । यदि इनमें विरोध होता तो ये एकत्र उपलब्ध ही न होते ।

प्रश्न—जो द्रव्य नित्य होता है वह परमाणुरूप है और जो अनित्य होता है वह कार्यरूप द्रव्य (स्कन्ध) है । अर्थात् परमाणुद्रव्यमें नित्यता और कार्यद्रव्यमें अनित्यता पाई जाती है । दोनों गुणोंके आधारभूत द्रव्य भिन्नभिन्न हैं, फिर आप एक ही द्रव्य (धर्म) में नित्यता और अनित्यता क्यों कहते हैं ?

उत्तर—पहले हम आकाश और सुवर्ण का उदाहरण देकर बता चुके हैं कि—भिन्न-भिन्न पर्यायोंमें एक ही द्रव्य रहता है । यह बात स्पष्ट प्रतीत होती है । यदि पूर्वपर्यायके नाश और उत्तर-उत्तर

ले એમ કહેા કે-વિરોધી ધર્મ એ હેય છે કે જે એક વસ્તુમા ન હેાય 'અનુપલમ્ભસાધ્યો હિ વિરોધઃ' અર્થાત્ જેની એકત્ર ઉપલબ્ધિ ન થાય તે જ વિરોધી ગણાય છે નર અને સિંહના આકરની એક સ્થાને ઉપલબ્ધિ છે માટે તેમા વિરોધ નથી તેા એનુ સમાધાન એ છે કે-વિરોધના એ લક્ષણે કરીને નિત્યતા-અનિત્યતા આદિ વસ્તુગત ધર્મોમા પરસ્પર વિરોધ ઘટતો નથી, કારણકે એ ધર્મો અપેક્ષાએ કરીને એકજ વસ્તુમા માલૂમ પડે છે તે એમા વિરોધ હોતતો એ એકત્ર ઉપલબ્ધ જ ન થાત

પ્રશ્ન—જે દ્રવ્ય નિત્ય હોય છે તે પરમાણુરૂપ છે અને જે અનિત્ય હોય છે તે કાર્યરૂપ દ્રવ્ય (સ્કન્ધ) છે અર્થાત્-પરમાણુદ્રવ્યમા નિત્યતા અને કાર્ય દ્રવ્યમા અનિત્યતા માલૂમ પડે છે એઉ ગુણોના આધારભૂત દ્રવ્ય સિન્ન-સિન્ન છે તેા પછી આપ એકજ દ્રવ્ય (ધર્મી)મા નિત્ય અને અનિત્યતા કેમ બતાવેા છે ?

ઉત્તર—પહેલા અમે આકાશ અને સુવર્ણનુ ઉદાહરણ આપીને બતાવી ગયા છીએ કે-સિન્ન સિન્ન પર્યાયોમા એક જ દ્રવ્ય રહે છે એ વાત સ્પષ્ટ પ્રતીત થાય છે જે પૂર્વ પૂર્વ પર્યાયના નાશ અને ઉત્તર ઉત્તર પર્યાયના ઉત્પાદને કારણે જ

તપસ્યા ધોતપન્નમિત્યાકાશાદિકમપ્યસ્ત્યેત્રોત્પાદવ્યયધર્મરૂપિતિ નિત્યત્વાનિત્યત્વે
 દ્વિધાપ્યક્ષતે, અતર્ણાનિત્યત્વાભિપ્રાયેણોન્યતેડપિ લોકે—‘ઘટાકાશ પટાકાશ’ મિ
 ત્યાદિ, આકાશદ્રવ્યત્વેન તુ નિત્યત્વમક્ષતમેવ, ‘ઉત્પત્તિ વિનાશસત્ત્વેડપ્યન્વયિતા
 વચ્છેદકમમ્યન્નેનાસ્થિતત્ત્વ નિત્યત્વ’—મિતિ તલ્લક્ષણાત્ । ન ચસ્મિન્ ધર્મિણિ
 મિથો વિરુદ્ધધર્મદ્વયસમાયોગો ન કચિદ્દૃષ્ટ ઇતિ રાન્યમ્, નરસિંહાદૌ તથાદૃષ્ટવાત્ ।

ધ્રુવ રહા-ન નષ્ટ હુઆ ન ઉત્પન્ન હુઆ, અતઃ સિદ્ધ હુઆ કિ આકાશ
 આદિ પદાર્થ, ઉત્પાદ, વ્યય રૂપ મી હૈં, ઇમલિષ વે કથચ્ચિત્ અનિત્ય
 મી હૈં । અનિત્યતાકે અભિપ્રાયસે હી પટાકાશ ઘટાકાશ આદિ લોક
 વ્યવહાર હોતા હૈ, ઓર આકાશકી દ્રવ્યકી અપેક્ષા નિત્યતા માનના
 નિર્દોષ હી હૈ, કયોંકી ઉત્પત્તિ વિનાશ (અવસ્થાઓં મેં) હોતે રહને પર
 મી અન્વિતરૂપસે પદાર્થકા સ્થિત રહના નિત્યતાકા લક્ષણ હૈ, વર
 આકાશ-દ્રવ્ય મેં ઘટતા હૈ ।

પ્રશ્ન—એક પદાર્થમેં પરસ્પરવિરોધી ધર્મોંકા હોના કહીં નહીં દેખા
 ગયા, ફિર આપ નિત્યતા ઓર અનિત્યતા જૈસે વિરોધી ધર્મોં (ગુણોં)
 કો એક હી પદાર્થ મેં કૈસે ઘટાતે હૈં ?

ઉત્તર—એસા ન કહિણ । શેરકા આકાર ઓર નરકા આકાર દોનોં
 પરસ્પર વિરોધી હૈ, તથાપિ વે એક હી નરસિંહમેં દેખે જાતે હૈ । જબ
 એક જગહ વિરોધી ધર્મ પાચે જા સકતે હૈ તો દૂસરી જગહ કયોં ન
 પાચે આઈંગે ? યદિ કહો કિ—વિરોધી ધર્મ વે હોતે હૈ જો એક

કારણુ છે હા, આકાશ રૂપે કરીને ધ્રુવ રહ્યુ, ન નષ્ટ થયુ કે ન ઉત્પન્ન થયુ, તેથી
 સિદ્ધ થયુ કે આકાશ આદિ પદાર્થ, ઉત્પાદ, વ્યય રૂપ પણુ છે તેથી કરીને તે કથચ્ચિત્
 અનિત્ય પણુ છે અનિત્યતાના અભિપ્રાયે કરીને જ પટાકાશ ઘટાકાશ આદિ લોકવ્યવહાર
 થાય છે અને દ્રવ્યની અપેક્ષાએ આકાશની નિત્યતા માનવી નિર્દોષજ છે, કારણુ કે
 ઉત્પત્તિ વિનાશ (અવસ્થાઓમા) થતા રહેવા છતા પણુ અન્વિત રૂપે પદાર્થનું સ્થિત
 રહેવું એ નિત્યતાનું લક્ષણુ છે, તે આકાશ દ્રવ્યમા ઘટે છે

પ્રશ્ન—એક પદાર્થમા પરસ્પર-વિરોધી ધર્મોંનું હોવું કયાય જોવામા આવ્યું
 નથી, તો પછી આપ નિત્યતા અને અનિત્યતા જોવા વિરોધી ધર્મોં (ગુણોં)ને એકજ
 પદાર્થમા કેવી રીતે ઘટાવે છે ?

ઉત્તર—એમ ન કહો । સિંહનો આકાર અને નરનો આકાર એક પરસ્પર
 વિરોધી છે, તો પણુ તે એક જ નરસિંહમા જોવામા આવે છે જો એક જગ્યાએ
 વિરોધી ધર્મ માલુમ પડી શકે છે તો બીજી જગ્યાએ કેમ ન માલુમ પડે ?

[સપ્તમઙ્ગી]

મજ્યન્તે=વિભિદ્યન્તેઽર્થાં ચૈસ્તે મઙ્ગાં =ચાક્રપ્રકારઃ, સપ્તાના મઙ્ગાના સમાહારઃ
સપ્તમઙ્ગી-પ્રત્યક્ષાદિપ્રાધાપરિહારપૂર્વકમેકસ્મિન્નેવ પદાર્થ એકૈકધર્મવિષયક-પશ્ચવલેન
પૃથગ્ભૂતયોરપૃથગ્ભૂતયોશ્ચ વિધિનિષેડયોઃ કલ્પનયા સ્યાચ્છબ્દસહિતઃ સપ્તમિ-
પ્રકારૈર્ચાક્રપ્રયોગ ઉત્પત્યસ્તથા-

ઋણ લેને વાલા મૈ નહીં છું । જિમને ઋણ લિયા હો ઉસીસે વસૂલ
કરો । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અવસ્થા (પર્યાય) કે પરિવર્તન માત્રસે યદિ
અવસ્થાવાન્ (દ્રવ્ય) મૈ પરિવર્તન હોના સ્વીકાર કિયા જાય તો સમસ્ત
વ્યવહાર નષ્ટ હો જાઈંગે । અતઃ પર્યાયોકે પરિવર્તન હોને પર મી દ્રવ્યમે
પરિવર્તન માનના અયુક્ત તો હૈ હી, સાથ હી વ્યવહારકા લોપક મી હૈ ।

[સપ્તમંગી]

વસ્તુમેં જો અનન્ત ધર્મ પાચે જાતે હૈં, ઉન સવ ધર્મોંકી અનન્ત
સપ્ત મંગિયાં વનતી હૈં । અર્થાત્ અનેકાંત સિદ્ધાન્તકે અનુસાર વસ્તુકે
ધર્મોંકા વિશ્લેષણ કરનેસે પ્રત્યેક ધર્મકે માત્ર મગ હોતે હૈં । ઉન ધર્મોં
મેં પ્રત્યક્ષ આદિ કિસી પ્રમાણસે વાધા નહીં આતી । કહીં કેવલ વિધિ
હોતી હૈં, કહીં કેવલ નિષેધ હોતા હૈં, ઓર કહીં દોનોં ક્રમશઃ
સમ્મિલિત હોતે હૈં, કહીં યુગપત્-અક સાથ સમ્મિલિત હોતે હૈં । ઉન
સાતો મગોંકે પહેલે સ્પષ્ટતાકે લિખે 'સ્યાત્' અવ્યય લગાયા જાતા
હૈં । અસ્તિત્વ ધર્મકે સાત મગ હસ પ્રકાર હૈં—

હાય તેની પાસેથી વસૂલ કરો તાત્પર્ય એ છે કે અવસ્થા (પર્યાય)ના પરિવર્તનથી
જો અવસ્થાવાન્ (દ્રવ્ય)મા પરિવર્તન થવાનું સ્વીકારવામા આવે તો બધો વ્યવહાર
નષ્ટ થઈ જાય માટે પર્યાયોનુ પરિવર્તન થવા છતા પણ દ્રવ્યમા પરિવર્તન માનવુ
અયુક્ત તો છે જ, તે સાથે વ્યવહારનુ લોપક પણ છે)

[સપ્તમંગી]

વસ્તુમા જે અનન્ત ધર્મોં માલુમ પડે છે, એ બધા ધર્મોંની અનન્ત સપ્તમંગીઓ
બને છે અર્થાત્ અનેકાંત સિદ્ધાન્તને અનુસરી વસ્તુના ધર્મોંનુ વિશ્લેષણ કરવાથી
પ્રત્યેક ધર્મના માત્ર ભગ (ભાગ) થાય છે એ ધર્મોંમા પ્રત્યક્ષ આદિ કોઈ
પ્રમાણથી બાધા આવતી નથી કયાક કેવળ વિધિ થાય છે, કયાય કેવળ નિષેધ થાય
છે, અને કયાય બેઉ ક્રમશઃ સમ્મિલિત થાય છે, કયાક યુગપત્ (એકી માથે) સમિ-
લિત થાય છે એ માતે ભાગાની પહેલા, સ્પષ્ટતાને માટે પ્રાય 'સ્યાત્' અવ્યય લગા
ડવામા આવે છે અસ્તિત્વ ધર્મના સાત ભાગ આ પ્રમાણે છે —

(૧) સ્વદસ્ત્યેવ સર્વમ્—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને
સ્વભાવની અપેક્ષાએ છે આ ભાગમા કેવળ વિધિની કલ્પના કરવામા આવી છે

પત્તિમાત્રેણ ધર્મિભેદાદ્વીકારે ગ્રાહ્ય યૌવન વાર્ધક્યભેદાદેકમ્મિન પુરુષાદાપિ વ્યક્તિ ભેદાઽઽપત્તેદુર્નિવારતાદિત્યાસ્તા વિસ્તરઃ । એતસ્ય સપ્તમઙ્ગી ભવતિ--

પર્યાયકે ઉત્પાદકે કારણ હી દ્રવ્યમેં ભેદ માનેગે તો એક મનુષ્ય જવ ઘાલ્યાવસ્થાકો ત્યાગ કર યુવાવસ્થા મેં આળગા તથા ઉસે મી દૂસરા મનુષ્ય માનના પડેગા, ઓર જવ યુવાવસ્થાકા પરિત્યાગ કર વૃદ્ધાવસ્થા મેઆળગા તો ઉસે તીસરા હી મનુષ્ય માનના પડેગા । એસા માનનેસે સમસ્ત લોકવ્યવહાર નષ્ટ હો જાયગા । (યજ્ઞદત્તકા પુત્ર દેવદત્ત ઘાલક અવસ્થાકો લાંઘ કર જવ જવાન હોગા તો વહ ઉસકા પુત્ર નહી રહેગા—દૂસરા હી હો જાયગા ઓર ન યજ્ઞદત્ત, દેવદત્ત કા પિતા રહેગા । જવાની મર નોકરી કરનેકે ઘાદ બુઢાપે મે જવ પેશન પાનેકા અવસર આળગા તો ગવર્નમેન્ટ કહેગી—નોકરી કરને વાલા દૂસરા થા, તુમ્હારી અવસ્થા વદલ ગઈ હૈ, અતઃ તુમ નોકરી કરનેવાલે નહી રહે, અબ તુમ્હેં પેશન કિસ ઘાત કી દે ? વેચારે યજ્ઞદત્ત કી કેસી દુર્દશા હોગી ? હધર તો ઉસકા પિતાપન નષ્ટ હો ગયા ઓર ઉધર પેશન પર રુક પડ ગયા ।

એક આદમી યુવાવસ્થામે લાખો કા ઋણ લેગા ઓર જવ બુઢાપેમેં ઉસ પર કોઈ નાલિશ કરેગા તો ન્યાયાલયમેં જાકર કહ દેગા—ઋણ લેને વાલા દૂસરા થા, મેં દૂસરા હૂં । મેરી અવસ્થા વદલ ગઈ હૈ, ઇસલિએ

દ્રવ્યમા ભેદ માનશે । તો એક મનુષ્ય જ્યારે બાલ્યાવસ્થામે ત્યજીને યુવાવસ્થામા આવશે, ત્યારે તેને પણ બીજો મનુષ્ય માનવો પડશે, અને જ્યારે યુવાવસ્થાનો પરિત્યાગ કરીને વૃદ્ધવસ્થામા આવશે, ત્યારે તેને જ ત્રીજો મનુષ્ય માનવો પડશે એમ માનવાથી બધો લોકવ્યવહાર નષ્ટ થઈ જશે (યજ્ઞદત્તનો પુત્ર દેવદત્ત બાલ્યાવસ્થામે ઉદભવીને જ્યારે જુવાન થશે ત્યારે તે તેનો પુત્ર નહિ રહે, બીજો જ થઈ જશે અને યજ્ઞદત્ત દેવદત્તનો પિતા પણ રહેશે નહિ જુવાનીમા નોકરી કર્યા બાદ ઘડપણમા જ્યારે પેન્શન લેવાનો વખત આવશે ત્યારે સરકાર કહશે કે નોકરી કરનાર બીજો હતો, તમારી અવસ્થા બદલાઈ ગઈ છે, માટે તમે નોકરી કરનાર રહ્યા નથી, તો તમને પેશન શા માટે આપીએ ? બિચારા યજ્ઞદત્તની કેવી દુર્દશા થશે ? આ બાબુએ તેનું પિતા પણ નષ્ટ થઈ ગયું અને પેલી બાબુએ પેન્શન પર ધાડ આવી ।

એક માણસ જુવાનીમા લાખોનું કરજ કરશે અને જ્યારે ઘડપણમા તેની ઉપર કંઈ દાવો કરશે ત્યારે ન્યાયાલયમા જઈને કહી દેશે કે કરજ લેનાર બીજો હતો, હું બીજો છું મારી અવસ્થા બદલાઈ ગઈ છે માટે કરજ લેનાર હું નથી જેણે કરજ લીધું

‘स्यादवक्तव्यमेवे’-ति विधि निषेधौ च प्रकल्प्य पञ्चमः (५) । ‘स्यान्नास्त्येवे’-ति केवल निषेध ‘स्यादवक्तव्यमेवे’-ति यौगपद्येन विधिनिषेधौ च प्रकल्प्य षष्ठः (६) । ‘स्यादस्त्येवे’-ति केवल विधि ‘स्यान्नास्त्येवे’-ति केवल निषेध ‘स्यादवक्तव्यमेवे’-ति यौगपद्येन विधिनिषेधौ च प्रकल्प्य सप्तमः (७) ।

[भङ्गाना स्पष्टीकरणम्]

तत्र-स्यात्=कथञ्चित् परकीयद्रव्य क्षेत्र काल-भावानपेक्षतया केवल स्वकीय-

(५) ‘स्यादस्त्यवक्तव्यमेव सर्वम्’-अर्थात् प्रत्येक पदार्थ अस्तित्ववान् होता हुआ अवक्तव्य है । यह भग, पहले और चौथे भगके सम्मेलनसे बना है, इसमें केवल विधि और युगपद् विधि-निषेध की विवक्षा है ।

(६) ‘स्यान्नास्त्यवक्तव्यमेव सर्वम्’-अर्थात् प्रत्येक पदार्थ नास्तित्ववान् होता हुआ अवक्तव्य है । यह भग, दूसरे और चौथे भगके मिश्रणसे बना है । इसमें केवल निषेध और युगपद् विधि-निषेध की विवक्षा है ।

(७) ‘स्यादस्ति नास्ति-अवक्तव्यमेव सर्वम्’-प्रत्येक पदार्थ अस्तित्ववान् तथा नास्तित्ववान् होता हुआ अवक्तव्य है । यह भग तीसरे और चौथे भगको मिलानेसे बना है । इसमें क्रमशः विधि-निषेध और युगपद् विधि-निषेधकी विवक्षा है ।

(सातो भगो का स्पष्टीकरण)

(१) जब हम कहते हैं—‘घडा है’ तो घटविषयक द्रव्यादिचतुष्टय

(५) स्यादस्त्यवक्तव्यमेव सर्वम्—अर्थात् प्रत्येक पदार्थ अस्तित्ववान् होवा साथे अवक्तव्य छे आ भागो पड़ेला अने योथा भागाना सम्मेलनथी जन्यो छे, ओभा केवण विधि अने युगपद् विधि-निषेधनी विवक्षा छे

(६) स्यान्नास्त्यवक्तव्यमेव सर्वम्—अर्थात् प्रत्येक पदार्थ नास्तित्ववान् होवा साथे अवक्तव्य छे आ भागो भील अने योथा भागाना मिश्रणथी जन्यो छे ओभा केवण निषेध अने युगपद् विधि-निषेधनी विवक्षा छे

(७) स्यादस्ति नास्ति-अवक्तव्यमेव सर्वम्—अर्थात् प्रत्येक पदार्थ अस्तित्ववान् तथा नास्तित्ववान् होवा साथे अवक्तव्य छे आ भागो त्रील अने योथा भागाना मिश्रणथी जन्यो छे ओभा क्रमशः विधि-निषेध अने युगपद् विधि-निषेधनी विवक्षा छे

[सातो भागानु स्पष्टीकरणम्]

(१) न्यारे आपणे कहीअे छीअे के ‘घडा छे’, त्यारे घटविषयक

‘સ્યાદસ્ત્યેવ સર્વ’—મિતિ કેવલ ત્રિધિ પ્રકલ્પ્ય પ્રથમઃ (૧) । ‘સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વ’—મિતિ કેવલ નિષેધ પ્રકલ્પ્ય દ્વિતીયઃ (૨) । ‘સ્યાદસ્ત્યેવ સ્યાન્નાસ્ત્યેવ’ તિ ક્રમિકૌ વિધિનિષેધૌ પ્રકલ્પ્ય તૃતીયઃ (૨) । ‘સ્યાદવક્તવ્યમેવ’—તિ યોગપદ્ધેન વિધિ-નિષેધૌ પ્રકલ્પ્ય ચતુર્થઃ (૪) । સ્યાદસ્ત્યેવે ’—તિ કેવલ વિધિ

(૧) ‘સ્યાદસ્ત્યેવ સર્વમ્’—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ ઓર સ્વભાવ કી અપેક્ષાસે હૈ । ઇસ ભગમેં સિર્ફ વિધિકી કલ્પના કી ગઈ હૈ ।

(૨) ‘સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વમ્’—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, પર દ્રવ્ય, પર ક્ષેત્ર, પર કાલ ઓર પર ભાવ કી અપેક્ષા નહીં હૈ । ઇસ ભગમેં સિર્ફ નિષેધકી કલ્પના હૈ ।

(૩) ‘સ્યાદસ્ત્યેવ સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વમ્’—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, સ્વ દ્રવ્યાદિચતુષ્ટયકી અપેક્ષા હૈ, પરદ્રવ્યાદિચતુષ્ટયકી અપેક્ષા નહીં હૈ । ઇસ ભગમેં વિધિ ઓર નિષેધ દોનોંકી ક્રમશઃ કલ્પના કી ગઈ હૈ ।

(૪) ‘સ્યાદવક્તવ્યમેવ સર્વમ્’—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ કિસી અપેક્ષા અવક્તવ્ય (વચન કે અગોચર) હૈ । યહાં વિધિ ઓર નિષેધકી યુગપત્ (એકહી સાથ) કલ્પના હૈ । એક સમયમેં એક હી ધર્મકા કથન હો સકતા હૈ, અનેક ધર્મોં કા નહીં હો સકના । યહાં એક હી સાથ દો ધર્મોં કી વિવક્ષા હૈ, ઓર દોનોં કા યુગપત્ કથન નહીં હો સકતા, અતઃ ઇસ અપેક્ષા સે પદાર્થ અવક્તવ્ય હૈ ।

(૨) સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વમ્—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરભાવની અપેક્ષાએ નથી આ ભાગામા માત્ર નિષેધની કલ્પના છે

(૩) સ્યાદસ્ત્યેવ સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વમ્—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, સ્વદ્રવ્યાદિ-ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ છે, પરદ્રવ્યાદિ-ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ નથી આ ભાગામા વિધિ અને નિષેધ એ બેઉની ક્રમશઃ કલ્પના કરી છે

(૪) સ્યાદવક્તવ્યમેવ સર્વમ્—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ કોઈ અપેક્ષાએ અવક્તવ્ય (વચનને અગોચર) છે અહીં વિધિ અને નિષેધની એકી સાથે કલ્પના કરી છે, એક સમયે એક જ ધર્મનું કથન થઈ શકે છે, અનેક ધર્મોનું નથી થઈ શકતું અહીં એકી સાથે બે ધર્મોની વિવક્ષા છે, અને બેઉનું એકી સાથે કથન નથી થઈ શકતું, માટે એ અપેક્ષાએ પદાર્થ અવક્તવ્ય છે

‘स्यादवक्तव्यमेवे’-ति विधि-निषेधौ च प्रकल्प्य पञ्चमः (५) । ‘स्यान्नास्त्येवे’-ति केवल निषेध ‘स्यादवक्तव्यमेवे’-ति यौगपद्येन विधिनिषेधौ च प्रकल्प्य षष्ठः (६) । ‘स्यादस्त्येवे’-ति केवल विधि ‘स्यान्नास्त्येवे’-ति केवल निषेध ‘स्यादवक्तव्यमेवे’-ति यौगपद्येन विधिनिषेधौ च प्रकल्प्य सप्तमः (७) ।

[भङ्गाना स्पष्टीकरणम्]

तत्र-स्यात्=कथञ्चित् परकीयद्रव्य क्षेत्र काल-भावानपेक्षतया केवल स्वकीय-

(५) ‘स्यादस्त्यवक्तव्यमेव सर्वम्,—अर्थात् प्रत्येक पदार्थ अस्तित्ववान् होता हुआ अवक्तव्य है । यह भग, पहले और चौथे भगके सम्मेलनसे बना है, इसमें केवल विधि और युगपद् विधि-निषेध की विवक्षा है ।

(६) ‘स्यान्नास्त्यवक्तव्यमेव सर्वम्’-अर्थात् प्रत्येक पदार्थ नास्तित्ववान् होता हुआ अवक्तव्य है । यह भग, दूसरे और चौथे भगके मिश्रणसे बना है । इसमें केवल निषेध और युगपद् विधि निषेध की विवक्षा है ।

(७) ‘स्यादस्ति नास्ति-अवक्तव्यमेव सर्वम्’-प्रत्येक पदार्थ अस्तित्ववान् तथा नास्तित्ववान् होता हुआ अवक्तव्य है । यह भग तीसरे और चौथे भगको मिलानेसे बना है । इसमें क्रमशः विधि-निषेध और युगपद् विधि-निषेधकी विवक्षा है ।

(सातो भगों का स्पष्टीकरण)

(१) जब हम कहते हैं—‘घडा है’ तो घटविषयक द्रव्यादिचतुष्टय

(५) स्यादस्त्यवक्तव्यमेव सर्वम्—अर्थात् प्रत्येक पदार्थ अस्तित्ववान् होवा साथे अवक्तव्य छे आ भागो पड़ेला अने योथा भागाना सम्मेलनथी अन्यो छे, ओभा केवल विधि अने युगपद् विधि-निषेधनी विवक्षा छे

(६) स्यान्नास्त्यवक्तव्यमेव सर्वम्—अर्थात् प्रत्येक पदार्थ नास्तित्ववान् होवा साथे अवक्तव्य छे आ भागो भीन अने योथा भागाना मिश्रणथी अन्यो छे ओभा केवल निषेध अने युगपद् विधि-निषेधनी विवक्षा छे

(७) स्यादस्ति नास्ति-अवक्तव्यमेवसर्वम्—अर्थात् प्रत्येक पदार्थ अस्तित्ववान् तथा नास्तित्ववान् होवा साथे अवक्तव्य छे आ भागो त्रान्त अने योथा भागाना मिश्रणथी अन्यो छे ओभा क्रमशः विधि-निषेध अने युगपद् विधि-निषेधनी विवक्षा छे

[साते भागानु स्पष्टीकरण]

(१) न्यारे आपणे कहीओ छीओ के ‘घडा छे’, तयारे घटविषयक

‘સ્યાદસ્ત્યેવ સર્વ’—મિતિ કેવલ ત્રિધિ પ્રકલ્પ્ય પ્રથમઃ (૧) । ‘સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વ’—મિતિ કેવલ નિષેધ પ્રકલ્પ્ય દ્વિતીયઃ (૨) । ‘સ્યાદસ્ત્યેવ સ્યાન્નાસ્ત્યેવ’ તિ ક્રમિકૌ વિધિનિષેધૌ પ્રકલ્પ્ય તૃતીયઃ (૩) । ‘સ્યાદવક્તવ્યમેવ’—તિ યુગપદ્ધેન વિધિ-નિષેધૌ પ્રકલ્પ્ય ચતુર્થઃ (૪) । સ્યાદસ્ત્યેવ ’—તિ કેવલ ત્રિધિ

(૧) ‘સ્યાદસ્ત્યેવ સર્વમ્’—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ ઓર સ્વભાવ કી અપેક્ષાસે હૈ । ઇસ ભગમેં સિર્ફ વિધિકી કલ્પના કી ગઈ હૈ ।

(૨) ‘સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વમ્’—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, પર દ્રવ્ય, પર ક્ષેત્ર, પર કાલ ઓર પર ભાવ કી અપેક્ષા નહીં હૈ । ઇસ ભગમેં સિર્ફ નિષેધકી કલ્પના હૈ ।

(૩) ‘સ્યાદસ્ત્યેવ સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વમ્’—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, સ્વ દ્રવ્યાદિચતુષ્ટયકી અપેક્ષા હૈ, પરદ્રવ્યાદિચતુષ્ટયકી અપેક્ષા નહીં હૈ । ઇસ ભગમેં વિધિ ઓર નિષેધ દોનોંકી ક્રમશઃ કલ્પના કી ગઈ હૈ ।

(૪) ‘સ્યાદવક્તવ્યમેવ સર્વમ્’—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ કિસી અપેક્ષા અવક્તવ્ય (વચન કે અગોચર) હૈ । યહા વિધિ ઓર નિષેધકી યુગપત્ (એકહી સાથ) કલ્પના હૈ । એક સમયમેં એક હી ધર્મકા કથન હો સકતા હૈ, અનેક ધર્મોં કા નહીં હો સકતા । યહા એક હી સાથ દો ધર્મોં કી વિવક્ષા હૈ, ઓર દોનોં કા યુગપત્ કથન નહીં હો સકતા, અતઃ ઇસ અપેક્ષા સે પદાર્થ અવક્તવ્ય હૈ ।

(૨) સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વમ્—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરભાવની અપેક્ષાએ નથી આ ભાગામા માત્ર નિષેધની કલ્પના છે

(૩) સ્યાદસ્ત્યેવ સ્યાન્નાસ્ત્યેવ સર્વમ્—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ, સ્વદ્રવ્યાદિ-ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ છે, પરદ્રવ્યાદિ-ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ નથી આ ભાગામા વિધિ અને નિષેધ એ બેઉની ક્રમશઃ કલ્પના કરી છે

(૪) સ્યાદવક્તવ્યમેવ સર્વમ્—અર્થાત્ પ્રત્યેક પદાર્થ કોઈ અપેક્ષાએ અવક્તવ્ય (વચનને અગોચર) છે અહીં વિધિ અને નિષેધની એકી સાથે કલ્પના કરી છે, એક સમયે એક જ ધર્મનું કથન થઈ શકે છે, અનેક ધર્મોનું નથી થઈ શકતું અહીં એકી સાથે બે ધર્મોની વિવક્ષા છે, અને બેઉનું એકી સાથે કથન નથી થઈ શકતું, માટે એ અપેક્ષાએ પદાર્થ અવક્તવ્ય છે

ઘટ' સ્વદ્રવ્યક્ષેત્રાધપેક્ષયાઽસ્તિ, પરદ્રવ્યક્ષેત્રાધપેક્ષયા ચ નાસ્તીત્યસ્ત્વેવાઽપેક્ષિક ઘટેઽસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ ચેતિ ધર્મદ્વદમિત્યેવ ચ ક્રમિકો વચનપ્રકારઃ સ તૃતીયો ભક્ત' (૩) ।

આપેક્ષિક ઘટેઽસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ ચ તૃતીયે ભક્તે યદુક્ત તત્ક્રમિકરૂપતયા વક્તુ સુશક, ક્રમમપહાય તુ યૌગપદ્યેનૈસ્મિન્ ઘટાદાવસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ ચાપેક્ષાકૃત નહીં હૈ, ગ્રીષ્મ આદિ જિસ કાલમે હૈ ઉસસે ભિન્ન કાલમે નહીં હૈ, રક્તતા આદિ ગુણ યદિ ઉસમે પાવે જાતે હૈ તો નીલતા આદિ ભાવોંકી અપેક્ષા નહીં હૈ । યદિ દૂસરે દ્રવ્ય આદિકીં મી અપેક્ષા ઘટકા અસ્તિત્વ માના જાય તો ઘટકા નિયત સ્વરૂપાદિ નહીં બન સકતા । અર્થાત્ ઘટમેં યદિ અન્ય સ્વરૂપાદિસે નાસ્તિત્વ ન માના જાય તો ઘટ-પટ આદિ ભેદ હી પદાર્થોંમે ન રહે । અતઃ ઘટમે પરચતુષ્ટયસે નાસ્તિત્વ રહતા હૈ યહ દૂસરે ભગકા આશય હૈ ।

(૩) જવ હમ કહતે હૈ-ઘટ હૈ મીં ઓર નહીં મીં હૈ, તો ઉલ્લિખિત પ્રથમ ઓર દ્વિતીય ભગમે બતાવે હુણ સ્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર આદિ, તથા પર દ્રવ્ય આદિ દોનોં કી ક્રમશઃ વિવક્ષાસે કહતે હૈ । યહ ક્રમવાર વચનપ્રકાર ત્રીસરા ભગ હૈ ।

(૪) જૈસા કિ પહલે કહ ચુકે હૈ, કિ ઘટ મે આપેક્ષિક અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વકા કથન ક્રમિક કર સકતે હૈ, પરંતુ એક હી સાથ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ,

કરીને નથી ગ્રીષ્મ આદિ જે કાળમા છે તો તેથી ભિન્ન કાળમા નથી, લાલાશ આદિ ગુણ જે એમા માલૂમ પડે છે તો લીલાશ આદિ ભાવોની અપેક્ષાએ નથી જે બીજા દ્રવ્ય આદિની પણ અપેક્ષાએ ઘટનુ અસ્તિત્વ માનવામા આવે તો ઘટનુ નિયત સ્વરૂપ નથી બની શકતુ અર્થાત્ ઘટમા જે અન્ય સ્વરૂપાદિએ કરીને નાસ્તિત્વ ન માનવામા આવે તો ઘટ-પટ આદિ ભેદ જ પદાર્થોમા ન રહે માટે ઘટમા પરચતુષ્ટયે કરીને નાસ્તિત્વ રહેલુ છે આ બીજા ભાગાનો આશય છે

(૩) જ્યારે આપણે કહીએ છીએ કે ઘટ છે પણ ખરો અને નથી પણ ખરો, ત્યારે ઉપર કહેલા પહેલા અને બીજા ભાગામા બતાવેલા સ્વદ્રવ્યક્ષેત્ર આદિ તથા પરદ્રવ્ય આદિ બેઉની ક્રમશઃ વિવક્ષાએ કરીને કહીએ છીએ એ ક્રમવાર વચનપ્રકાર ત્રીજો ભાગો છે

(૪) જેમકે પહેલા કહી ગયા છીએ કે, ઘટમા આપેક્ષિક અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વનુ કથન ક્રમિક થઈ શકે છે પરંતુ એકી સાથે અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ બેઉ ધર્મો વચનદ્વારા

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાગાપેક્ષયાઽસ્ત્યેવ=વર્તત एव सर्वं घट पटादि तथाहि-घटः-पार्थिव
ત્યાવચ્છેદેન દ્રવ્યતઃ, ગારાણસેયત્યાવચ્છેદેન ક્ષેત્રતઃ, ગ્રેષ્મત્વાવચ્છેદેન કાલતઃ,
સ્કત્ત્યાવચ્છેદેન ચ ભાગતો વર્તતે । તદેતદ્ ઘટમ્ય વર્તન જાણીયત્ પાટાન્નિપુનત્ક-
શારદત્વ-નીલત્વાદિરૂપા પરકીયદ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાગાપેક્ષામન્તરેણૈવાસ્તિ । इतरथा
રૂપાન્તરાપાદનેન સ્વસ્વરૂપમન્યપ્રમક્તે । अस्त्येवेत्येवकारश्च नास्तीत्यन्ययोग
વ્યવચ્છેદાર્થઃ । इति प्रथमभद्राशयः (१) ।

स्यात्=कथञ्चित्-परकीयद्रव्यक्षेत्रकालभागानपेक्ष्य नास्त्येव घट इत्यापेक्षिको
घटसत्त्वाभावः, एव पटादिष्वपि योज्यमिति द्वितीयभद्राऽऽशयः (२) ।

કી અપેક્ષા હી કહતે હૈ । અર્થાત્ ઘડા યદિ મૃત્તિકાદ્રવ્ય કા બના હૈ
તો વહ મૃત્તિકાદ્રવ્યકી અપેક્ષાસે હી હૈ । યદિ બનારસકા હૈ તો
બનારસ ક્ષેત્રની અપેક્ષા હૈ । ગ્રીષ્મ આદિ જિસ કાલમે હૈ ઉસી કાલ
કી અપેક્ષા હૈ । લલાઈ આદિ જો-જો ગુણ ઉસમે પાયે જાતે હૈ, ઉન્હી
ગુણો (ભાવો)કી અપેક્ષા હૈ । તાત્પર્ય (મતલબ) યહ હૈ કિ 'ઘડા હૈ'
હસ કથન કા આશય યહી હૈ કિ ઘડા અપને નિયત દ્રવ્ય આદિ કી
અપેક્ષા હૈ । યદિ અપને દ્રવ્ય આદિ ચતુષ્ટયસે ઘડેકા અસ્તિત્વ ન
માના જાય તો વહ ગધેકે સીંગની નાઈ અસત્ હો જાયગા, અતઃ
સ્વચતુષ્ટયસે પ્રત્યેક પદાર્થમે અસ્તિત્વ અવશ્ય માનના ચાહિયે ।

(૨) જબ હમ કહતે હૈ---'ઘડા નહી હૈ તો ઘટસે ભિન્ન દ્રવ્ય આદિ
કી અપેક્ષાસે કહતે હૈ । અર્થાત્ । ઘડા યદિ મિટ્ટી કા બના હૈ તો વહ
જલ દ્રવ્યકી અપેક્ષા નહી હૈ, બનારસમે હૈ તો પટના ક્ષેત્રકી અપેક્ષા

દ્રવ્યાદિ-ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ જ કહીએ છીએ અર્થાત્-જો ઘડો માટીરૂપ દ્રવ્યનો
બન્યો છે તો એ માટીરૂપ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ કરીને જ છે, જો બનારસનો છે તો
બનારસ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ કરીને છે, ગ્રીષ્મ આદિ જે કાળમાં છે એ કાળની અપેક્ષાએ
કરીને છે, લાલાશ આદિ જે જે ગુણ એમાં માલૂમ પડે છે, એ ગુણો (ભાવો)ની
અપેક્ષાએ કરીને છે તાત્પર્ય (મતલબ) એ છે કે 'ઘડો છે' એ કથનનો આશય
એ છે કે ઘડો પોતાના નિયત દ્રવ્ય આદિની અપેક્ષાએ કરીને છે જો પોતાના દ્રવ્યાદિ-
ચતુષ્ટયે કરીને ઘડાનું અસ્તિત્વ ન માનવામાં આવે તો તે ગધેડાના સીંગડાની પેઠે અસત્
થઈ જશે, માટે સ્વચતુષ્ટયે કરીને પ્રત્યેક પદાર્થમાં અસ્તિત્વ અવશ્ય માનવું જોઈએ

(૨) જ્યારે આપણે કહીએ છીએ કે "ઘડો નથી", ત્યારે ઘટથી ભિન્ન દ્રવ્ય
આદિની અપેક્ષાએ કરીને કહીએ છીએ અર્થાત્ ઘડો જો માટીનો બન્યો છે તો તે
જલદ્રવ્યની અપેક્ષાએ કરીને નથી, બનારસમાં છે તો તે પટણાક્ષેત્રની અપેક્ષાએ

द्वितीयभङ्गोक्त परकीयद्रव्याद्यपेक्षयाऽसद्रूप सर्व (घटपटादिरूप) वस्तु यौगपच्चेन विधिनिषेधा परिकल्प्य, 'अवक्तव्यमपी'—त्येव यो वाक्प्रकारः स षष्ठो भङ्गः (६) ।

स्वद्रव्याद्यपेक्षया सद्रूप परकीयद्रव्याद्यपेक्षया चासद्रूप सर्व (घटपटादिरूप) वस्तु यौगपच्चेनाऽस्तित्व नास्तित्वाभ्यामवक्तव्यमपीत्येवविधो वाक्प्रयोगः सप्तमो भङ्ग इति दिक् (७) एतत्प्ररूपकः । पुनश्च—

वीतः=विनष्ट, राग=आसक्तिर्यस्य स वीतरागः, रागपदेन द्वेषस्याप्युपलक्षणात्सर्वथा रागद्वेषपरहित इत्यर्थः, देवो भवति । ननु यदि देवो रागद्वेषपरहितस्तदा

(६) द्वितीय भगमें परद्रव्यादि-चतुष्टयकी अपेक्षा पदार्थमें नास्तित्व कहा गया है, उसके साथ ही युगपत् विधि-निषेध को कल्पना करनेसे अवक्तव्यता भी पाइ जाती है । यही 'नास्ति-अवक्तव्य' रूप छठा भग है ।

(७) स्व-द्रव्य आदि की अपेक्षा सत् और परद्रव्यादिकी अपेक्षा असत् वस्तु युगपत् विधि निषेधकी कल्पना करनेसे अवक्तव्य भी है । यही 'अस्ति-नास्ति-अवक्तव्य' रूप सातवें भग का आशय है ।

यहां दिशासूचन के लिए केवल 'अस्तित्व' धर्मको उदाहरण बना कर सात भग घटायें हैं । इसी प्रकार नित्यत्व आदि प्रत्येक धर्म पर सात-सात भग स्वयं घटा लेने चाहिए । इन सबकी प्ररूपणा करने वालेको, तथा—जिसका राग नष्ट हो गया हो अर्थात् वीतराग हो उसे देव कहते हैं । 'राग' पद 'द्वेष' का उपलक्षण है, इससे 'द्वेष' का नाश भी समझना चाहिए ।

(६) બીજા ભાગમાં પર દ્રવ્યાદિ-ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ પદાર્થમાં નાસ્તિત્વ બતાવ્યું છે, એની સાથે જ યુગપત્ વિધિ-નિષેધની કલ્પના કરવાથી અવકલતવ્યતા પણ મેળવી શકાય છે એ 'નાસ્તિ-અવકલતવ્ય' રૂપ છઠ્ઠો ભાગો છે

(૭) સ્વ-દ્રવ્ય આદિની અપેક્ષાએ સત અને પર-દ્રવ્યાદિની અપેક્ષાએ અસત્ વસ્તુ, યુગપત્ વિધિનિષેધની કલ્પના કરવાથી અવકલતવ્ય પણ છે એ 'અસ્તિ-નાસ્તિ-અવકલતવ્ય' રૂપ સાતમા ભાગોનો આશય છે

અહીં દિશાસૂચનને માટે કેવળ 'અસ્તિત્વ' ધર્મને જ ઉદાહરણ બનાવી સાત ભાગો ઘટાવ્યા છે એ પ્રમાણે નિત્યત્વ આદિ પ્રત્યેક ધર્મ પર સાત-સાત ભાગો પોતાની મેળે ધરાવી લેવા આ બધાની પ્રરૂપણા કરવાવાળે, અને-એનો રાગ નષ્ટ થઈ ગયો હોય એટલે વીતરાગ હોય તે દેવ કહેવાય છે 'રાગ' પદ દ્વેષનું ઉપલક્ષણ છે, માટે તે વડે દ્વેષનો નાશ પણ સમજવો

સદ્રૂપમપિ સર્વથા વક્તુમશક્ય, ત્રિધિમુખેન પ્રતિપાદને નિષેધસ્ય નિષેધમુખેન પ્રતિ પાદને ચ ત્રિધેરગમાભાવપ્રસક્તાત્તસ્માદેવત્રિધસ્થલે 'અવક્તવ્ય'—શબ્દપ્રયોગ એવ વૃદ્ધસિદ્ધાન્ત ઇત્યતઃ 'કથञ्चિદવક્તવ્ય एषाय घट' इत्यादिरूपो यो वचनप्रकार' स चतुर्थो भङ्गः (४) ।

एषु चतुर्षु भङ्गेषु मूलभूतौ केवलविधिगर्भकेवलनिषेधगर्भौ प्रथम द्वितीयौ, शेषौ तु द्वौ तद्बुभयभङ्गसम्बन्धादेव स्तः, इयंस्तु विशेषः—यत्तृतीयो भङ्गः—प्रथम द्वितीयभङ्गोक्तौ विधि—निषेधौ क्रमेणाऽऽश्रित्य प्रवर्तते, चतुर्थस्तु योगपत्रेनैवेति॥

स्वद्रव्यक्षेत्रकालभावावपेक्ष्य सद्रૂપ (घटपटाञ्चिरूप) सर्व वस्तु યોગપત્રેન વિધિ નિષેધો પરિકલ્પ્યાવક્તવ્યમપીત્યેવ વાક્યપ્રયોગ' પશ્ચમો ભંગ' (૫) ।

દોનો ધર્મોનો વચન દ્વારા નહીં કહી શકાય । 'હું' કહે તો તેને 'નહીં' કા કથન નહીં હોય, ઓર 'નહીં' કહે તો તેને 'હું' કા કથન નહીં હોય । હસકે અતિરિક્ત એસા કોઈ મી શબ્દ નહીં હૈ જિસસે અનેક ધર્મોકા એક સાથ પ્રતિપાદન કિયા જા સકે, હસ અપેક્ષાસે ઘટકો અવક્તવ્ય કહા હૈ । યહા અસ્તિત્વ ઓર નાસ્તિત્વ દોનો ધર્મોની યુગપત્ત વિવક્ષા હૈ । યહી ચૌથે ભગવા આશય હૈ ।

इन चार भगोंमेंसे केवल विधि-प्रतिपादक पहला, और केवल निषेध-प्रतिपादक दूसरा भग ही मूल भग है । तीसरा और चौथा भग इन्हीं को क्रमशः और युगपत् मिलाने से बना है ।

(૫) સ્વ-દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવસે વસ્તુ (ઘટ) સત્ ઓર યુગપત્ત વિધિ-નિષેધ કે સાથ વિવક્ષિત હોને પર અવક્તવ્ય રૂપ હોતી હૈ । યહ પાચ્વમો ભગ હૈ ।

નથી કહી શકાતા 'હું' કહીએ તો તેથી ' નથી ' નુ કથન નથી થતુ અને ' નથી ' કહીએ તો તેથી 'હું' નુ કથન નથી થતુ તે સિવાયનો એવો કેઇ પણ શબ્દ નથી કે જેનાથી અનેક ધર્મોનુ એકી સાથે પ્રતિપાદન કરી શકાય, એ અપેક્ષાએ ઘટને અવક્તવ્ય કહ્યો છે અહીં અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ એ બેઉ ધર્મની યુગપત્ત વિવક્ષા છે એ ચૌથા ભાગનો આશય છે

આ ચાર ભાગમાંથી કેવળ વિધિ-પ્રતિપાદક પહેલો અને કેવળ નિષેધ-પ્રતિ પાદક બીજો ભાગો જ મૂળ ભાગો છે ત્રીજો અને ચૌથો ભાગો એ બેઉને ક્રમશઃ અને યુગપત્ત મેળવવાથી બન્યા છે

(૫) સ્વ-દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવથી વસ્તુ (ઘટ) સત્ છે અને યુગપત્ત વિધિ-નિષેધની સાથે વિવક્ષિત થવાથી અવક્તવ્ય રૂપ થાય છે આ પાચ્વમો ભાગો છે

રાગદ્વેષનાનાત્માઽપિ સ્ફટિકોપમ નિજ નૈર્મલ્યગુણ પરિત્યજ્ય તત્તદુપરજ્ઞકવિષય-
સપર્કેશ્વશાદુત્તરોત્તર મલિનીભવત્યન્તતશ્ચ દુર્ગતિમાત્રફલક ભવતિ તસ્માત્સર્વદુર્ગતિ-
મૂલભૂતૌ રાગ દ્વેષૌ ભવ્યેન પ્રયત્નતોઽપનેયૌ, તદપનયનાર્થમેવામૌ રાગદ્વેષવિનિર્મુયો
દેવ ઉપાસિતવ્યઃ। તથાહિ દૃશ્યતે લોકે-યો રોગાક્રાન્તઃ સ નીરોગમગદદ્ધાર, યો
વૈરકૃતપરાભવાપન્નો દુર્બલઃ સ પ્રવલ રાજાર્દિ, યોઽલ્પદિકાનવાન્ સ મહાદિકા-
નિન શ્રેષ્ઠિપ્રભૃતિ, યશ્ચ શીતાર્ત્ત સ તેજોમય સૂર્યાર્દિ સમુપાસ્ય કૃતકૃત્યો ભવતીતિ।
एव चानन्तशान्तिनिधानस्य सर्वथा निष्कलङ्कस्य भगवतो निखद्योपासनया चित्तै-

इतनी बढ़ जाती है कि वह सिर्फ मेंढकोके कामका रह जाता है।

इसी प्रकार राग-द्वेष वाली आत्मा, अपनी स्फटिक के समान निर्मलताको त्याग कर मलिन बनाने वाले विषयोके ससर्ग से क्रमशः अधिकाधिक मलिन होती हुई, अन्तमे दुर्गतिका पात्र बनती है। इसलिए समस्त दुर्गति के मूल कारण राग-द्वेष हैं। भव्य जीवको प्रयत्न करके इन्हे दूर कर देना चाहिए। इन्हे दूर करने (नष्ट करने) के ही लिए राग-द्वेष रहित देवकी उपासना करनी चाहिए। यही बात लोकमें देखी जाती है। रोगी नीरोग करने वाले वैद्यकी उपासना करता है, वैरियों के द्वारा तिरस्कार पाया हुआ निर्वल व्यक्ति सघल राजा आदिकी उपासना करता है, छोटी दिकान (दुकान) वाला बड़ी दुकान वाले सेठ आदिका आश्रय लेता हैं, और शीतसे ठिडुरा हुआ मनुष्य सूर्य आदि गर्म वस्तुओंकी शरण लेता है और सफल होता है। इस प्रकार अनन्त शक्तिके आगर, सर्वथा निष्कलक भगवान् की निर्दोष उपासनासे चित्तमें एकाग्रता उत्पन्न होती है, और उस

પોતાની સ્ફટિક સરખી નિર્મળતાને ત્યજીને મલિન બનાવનારા વિષયોના સસર્ગથી ક્રમશઃ અધિકાધિક મલિન થતા છેવટે દુર્ગતિનું પાત્ર બની જાય છે. માટે સમસ્ત દુર્ગતિના મૂળ કારણ રાગ-દ્વેષ છે. ભવ્ય જીવોએ પ્રયત્ન કરીને તેમને દૂર કરવા જોઈએ અને દૂર (નષ્ટ) કરવાને માટે રાગદ્વેષ રહિત દેવની ઉપાસના કરવી જોઈએ. એ વાત હોકમા જોવામા આવે છે. રોગી નીરોગ કરનાર વૈદ્યની ઉપાસના કરે છે. શત્રુઓથી તિરસ્કાર પામનારી નિર્બળ વ્યક્તિ સખળ રાજા આદિની ઉપાસના કરે છે, નાની દુકાનવાળો મોટી દુકાનવાળા શેઠ આદિનો આશ્રય લે છે, અને ઠાઠથી થરથરતો માણસ સૂર્ય આદિ ગરમ વસ્તુઓનું શરણ લે છે અને મક્ષણ થાય છે. એ પ્રમાણે અનન્ત શક્તિના આગર, સર્વથા નિષ્કલક ભગવાનની નિર્દોષ ઉપાસનાથી ચિત્તમા એકાગ્રતા ઉત્પન્ન થાય છે, અને એ એકાગ્રતાથી આત્માનું

તદુપાસનમકિંચિત્કર, યતો ભયદુક્તરીત્યા તસ્યોપાસનારહિત મતિ ન દ્વેષો ન વા
 ઉપાસીન મતિ રાગ इत्यુપાસનાયા કતાયામપિ ભગવત્કર્ત્ત્વમસાદાસમ્ભવાદ્ વ્ય
 ર્થેવ સા ? इति चेद् भ्रान्तोऽसि नहि त्वय मसादयितु भगवन्तमुपास्महेऽपितु स्व-
 સ્વાત્માન પરિશોધ્ય નિષ્કલઙ્કીવર્તુમેવ । આત્મકલઙ્ક્ય મોહાદિજનિત વિષયભો
 ગલોલુપત્વ, તદ્ધ રાગદ્વેષપ્રહાણમન્તરેણોપશમિતુ ન સમયતિ, પ્રત્યુત યથા નીલ પીત
 -રક્તાદિસમ્પન્થાત્પદ્માદિસમ્પન્થાદ્વા સલિલ, નિજ સ્વચ્છત્વગુણમપહાય તત્તદ્ગુણા
 ન્તર ધૃત્વોત્તરોત્તર માલિન્યગ્રાહ્યમુપયાતિ મેકોપભોગયોગ્ય ચ પર્યવસ્યતિ-તથા

શકા-—યદિ દેવ, રાગ ઓર દ્વેષસે રહિત હૈ તો ઉનકી ઉપાસના
 કરના ઘૃથા હૈ—ઉનકી ઉપાસના કરનેસે કોઈ પ્રયોજન નહીં સિદ્ધ હો
 સકતા । ક્યોંકિ આપકે કથનાનુસાર વે (દેવ) અપની ઉપાસના કરને
 વાલે પર રાગ નહીં કરેગે ઓર ઉપાસના ન કરનેવાલે પર દ્વેષ નહીં
 કરેગે । ऐसी अवस्था में उपासना करने पर भी उनकी प्रसन्नता प्राप्त
 નહીં થી જા સકતી, અત એવ એસે દેવકી ઉપાસના કરના વ્યર્થ હૈ ।

સમાધાન-—યહ તુમ્હારી ભૂલ હૈ । હમારી ઉપાસના ભગવાન્ કો
 પ્રસન્ન (સ્વશ) કરનેકે લીએ નહીં કિન્તુ અપની અપની આત્માકો શુદ્ધ
 કરકે સર્વથા નિર્વિકાર બનાને કે લીએ હૈ । મોહ આદિસે ઉત્પન્ન હોને
 વાલી વિષય-ભોગકી લોલુપતા હી આત્માકા વિકાર (કલક) હૈ ।
 उसका नाश राग-द्वेषके नाश हुए बिना नहीं हो सकता । जल-नील,
 પીત ઓર રક્ત આદિ વર્ણ કે સયોગસે અપને સ્વચ્છતાગુણકો ત્યાગ
 કર, નીલા પીલા યા લાલ હો જાતા હૈ । धीरे-धीरे उसकी मलिनता

શકા-—જો દેવ, રાગ અને દ્વેષથી રહિત છે, તો તેની ઉપાસના કરવી ઘૃથા
 છે તેની ઉપાસના કરવાથી કેાઈ પ્રયોજન સિદ્ધ થઈ શકતુ નથી, કારણકે આપના
 કથનાનુસાર એ (દેવ) પોતાની ઉપાસના કરનારાઓ પર રાગ નહીં કરે અને ઉપાસના
 ન કરનાર પર દ્વેષ નહિ કરે એવી સ્થિતિમા ઉપાસના કરવાથી પણ તેની પ્રસન્નતા
 પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી, માટે તેની ઉપાસના કરવી વ્યર્થ છે

સમાધાન-—એ તમારી ભૂલ છે અમારી ઉપાસના ભગવાન્ને પ્રસન્ન (સ્વશ)
 કરવાને માટે નથી પરન્તુ પોતપોતાના આત્માને શુદ્ધ કરીને સર્વથા નિર્વિકાર
 બનાવવા માટે છે મોહ આદિથી ઉત્પન્ન થનારી વિષયભોગની લોલુપતા જ આત્માનો
 વિકાર (કલક) છે તેનો નાશ રાગદ્વેષનો નાશ થયા વિના થઈ શકતો નથી જળ
 હીલા, પીળા અને રાતા વર્ણ આદિના સયોગથી પોતાની સ્વચ્છતાનો શુષ્ક ત્થાને
 હીલુ પીલુ કે લાલ થઈ જાય છે ધીરે ધીરે એની મલિનતા એટલી વધી જાય
 છે કે તે માત્ર દેહકાઓના કામનું જ રહે છે, એ પ્રમાણે રાગ-દ્વેષવાળો આત્મા,

रागद्वेषवानात्माऽपि स्फटिकोपम निज नैर्मल्यगुण परित्यज्य तत्तदुपरञ्जकविषय-
सपर्कवशादुत्तरोत्तर मलिनीभवत्यन्ततश्च दुर्गतिमात्रफलक भवति तस्मात्सर्वदुर्गति-
मूलभूतौ राग द्वेषौ भव्येन प्रयत्नतोऽपनेयौ, तदपनयनार्थमेवामौ रागद्वेषविनिर्मुक्तौ
देव उपासितव्यः। तथाहि दृश्यते लोके-यो रोगाक्रान्तः स नीरोगमगदङ्कार, यो
वैरकृतपराभवापन्नो दुर्बलः स प्रबल राजादि, योऽल्पद्विकानवान् स महाद्विका-
निन श्रेष्ठिप्रभृति, यश्च शीतार्त्तः स तेजोमय सूर्यादि समुपास्य कृतकृत्यो भवतीति।
एव चानन्तशान्तिनिधानम्य सर्वथा निष्कलङ्कस्य भगवतो निरवधोपासनया चित्तै-

इतनी बढ जाती है कि वह सिर्फ मेढकोके कामका रह जाता है।

इसी प्रकार राग-द्वेष चाली आत्मा, अपनी स्फटिक के समान
निर्मलताको त्याग कर मलिन बनाने वाले विषयोके ससर्ग से क्रमशः
अधिकाधिक मलिन होती हुई, अन्तमे दुर्गतिका पात्र बनती है।
इसलिए समस्त दुर्गति के मूल कारण राग-द्वेष है। भव्य जीवको
प्रयत्न करके इन्हे दूर कर देना चाहिए। इन्हे दूर करने (नष्ट करने)
के ही लिए राग-द्वेष रहित देवकी उपासना करनी चाहिए। यही बात
लोकमे देखी जाती है। रोगी नीरोग करने वाले वैद्यकी उपासना
करता है, वैरियों के द्वारा तिरस्कार पाया हुआ निर्वल व्यक्ति सबल
राजा आदिकी उपासना करता है, छोटीद्विकान (दुकान) वाला बड़ी
दुकान वाले सेठ आदिका आश्रय लेता है, और शीतसे ठिठुरा
हुआ मनुष्य सूर्य आदि गर्म वस्तुओंकी शरण लेता है और सफल होता
है। इस प्रकार अनन्त शक्तिके आगर, सर्वथा निष्कलक भगवान् की
निर्दोष उपासनासे चित्तमें एकाग्रता उत्पन्न होती है, और उस

पोतानी स्फटिक सरणी निर्मलताने त्यज्जे मलीन जनावनारा विषयेना ससगथी
क्रमशः आधिकाधिक मलीन यत्ता छेवटे दुर्गतिनु पात्र जनी जाय छे माटे समस्त
दुर्गतिना मूल कारण राग-द्वेष छे अव्य जेवोमे प्रयत्न करीने तेभने दूर करवा
जेछे जेने दूर (नष्ट) करवाने माटे रागद्वेष रहित देवनी उपासना करवी
जेछे जे वान लोकमा जेवामा आवे छे रोगी नीरोग करनार वैद्यनी उपासना
करे छे शत्रुजोथी तिरस्कार पावनारी निर्जल व्यक्ति सज्जन राजा आदिनी उपासना
करे छे, नानी दुकानवाणो मोटी दुकानवाणा सेठ आदिनो आश्रय ले छे, जेने
ठण्ठथी थरथरतो माणुस सूर्य आदि गरम वस्तुजोनु शरण ले छे जेने सज्जन
थाय छे जे प्रमाणे अनन्त शक्तिना आगर, सर्वथा निष्कलक भगवान्नी निर्दोष
उपासनाथी चित्तमा जेकाग्रता उत्पन्न थाय छे, जेने जे जेकाग्रताथी आत्मानु

કાગ્રતોત્પદ્યતે, તથા વીતરાગતાયામાત્મપરિણન તેન રાગદ્વેષપ્રહાણ, તતશ્ચ પરિ શુદ્ધિઃ, તથા ચાસ્ય સ્વરૂપેઽવસ્થાનમ્ । નહ્યાત્મનઃ સ્વરૂપાવસ્થાનાત્પર ક્વિમપ્યક્ષય્ય સુખમસ્તીતિ રાગદ્વેષપ્રહાણમેવ નિત્યનિરતિશયસુખનિદાનમ્ । તદર્થે ચ વીતરાગદેવો પાસનમતીયાઽઽવશ્યક, કિન્તુ નાત્ર દેવસ્ય રાગો નત્રા દ્વેષોઽપિતુ યો રાગ દ્વેષો મજિઠાસતિ સ એનમુ પાસ્ય પલિતાભિલાપો મત્રાતિ,—યથાઽન્ધકારમપનિનીષુઃ સ્વ યમેવ પ્રકાશ શરણીકૃત્ય પૂર્ણકામો ભવન દૃશ્યતે લોકે નતુ તત્ર પ્રકાશ ઉપસર તીતિ । એતેન સાવધોપાસના પ્રત્યુક્તા યત એતયા જીવહિંસાયામારમ્ભસ્તેન વર્મવ ન્ધસ્તસ્માચ સસારપરિશ્રમણમિતિ, યથોક્તમ્—

एकाग्रतासे आत्माका वीतराग अवस्थामें परिणमन होता है । जब आत्मा वीतराग अवस्था में आता है तो राग द्वेषका विनाश हो जाता है । राग-द्वेषका विनाश होनेसे शुद्धि होती है । आत्मशुद्धि होने से वह अपने शुद्ध सहज स्वभावमें स्थिर हो जाता है । आत्माका शुद्ध स्वभावमें स्थिर हो जाना ही सर्वोत्कृष्ट सुख है । वही सुख अविनाशी है । अतः राग द्वेषका विनाश ही सर्वश्रेष्ठ शाश्वत सुखका साधन है, और इसी सुखको प्राप्तिके लिए वीतराग देवकी उपासना करना नितान्त आवश्यक है । यहाँ (इस उपासने में) देवका न तो राग है और न द्वेष, किन्तु जो राग द्वेषका त्याग करना चाहता है वह इसकी उपासना करके सफल मनोरथ होता है । जैसे लोकमें जो अन्धकारको दूर करना चाहता है वह स्वयं प्रकाशकी शरण लेनेसे ही सफल होता है, न कि प्रकाश स्वयं ही उसके पास दौड़ा जाता है ।

વીતરાગ અવસ્થામાં પરિણમન થાય છે જ્યારે આત્મા વીતરાગ અવસ્થામાં આવે છે, ત્યારે રાગદ્વેષનો વિનાશ થઈ જાય છે રાગદ્વેષનો વિનાશ થવાથી શુદ્ધિ થાય છે આત્મશુદ્ધિ થવાથી તે પોતાના શુદ્ધ સહજ સ્વભાવમાં સ્થિર થઈ જાય છે આત્માનું શુદ્ધ સ્વભાવમાં સ્થિર થઈ જવું એજ સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ છે એજ સુખ અવિનાશી છે માટે રાગદ્વેષનો વિનાશજ સર્વશ્રેષ્ઠ શાશ્વત સુખનું સાધન છે, અને એ સુખની પ્રાપ્તિને માટે વીતરાગ દેવની ઉપાસના કરવી નિતાન્ત આવશ્યક છે અહીં (આ ઉપાસનામાં) દેવનો રાગ નથી કે દ્વેષ નથી પરંતુ જે રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છે તે એની ઉપાસના કરીને સફળ-મનોરથ થાય છે જેમકે-લોકમાં જે અધકારને દૂર કરવા ઇચ્છે છે તે પોતા પ્રકાશનું શરણ લેવાથી જ સફળ થાય છે, નહિ કે પ્રકાશ પોતા તેની પાસે દોડી જાય છે એથી સાવધ ઉપાસનાનું ખડન થઈ

“ સાવજ્જસપજ્જાણ, સમુબ્ભવહી જીવહિંસણારમ્ભો ।

તમ્હા વજ્જહી કમ્મ, તેણ ય સસારચક્કસપાઓ ॥ ૧ ॥” હિતિ ।

एतच्चाया—

“ સાવધસપર્યયા સમુદ્ભવતિ જીવહિંસનાઽરમ્ભઃ ।

તસ્માદ્અયતે કર્મ, તેન ચ સસારચક્રસમ્પાત ॥ ૧ ॥” હિતિ ।

દોષાન્તરાણિ ચ પ્રાક્રપ્રતિપાદિતાન્યેવેત્યલમાત્રેહિતેન ॥

गुरुस्वरूपम् ।

ગુણાત્યુપદિશતિ મોક્ષમાર્ગમિતિ ગુરુ , સ ચાર્હિસા સત્યાઽસ્તેય વ્રહ્મચર્યાઽપરિ-
ગ્રહરૂપમહાવ્રતપશ્ચકધારી, રાત્રિભોજનપરિહારી, પશ્ચાનામાસ્રવાણા નિવારકઃ,
સવરપશ્ચકારાધક , પશ્ચેન્દ્રિયનિગ્રાહકઃ, પશ્ચાના સમિતીના તિસૂણા ગુપ્તીના ચ

इससे सावद्य उपासनाका खण्डन हो गया, क्योंकि सावद्य उपासना
से जीवहिंसामें आरम्भ होता है, आरम्भसे कर्मबन्ध होता है और
कर्मबन्धसे ससारमें परिभ्रमण करना पड़ता है । कहा भी है—

“सावद्य उपासनासे जीवहिंसारूप आरम्भ होता है, उससे कर्म-
बन्ध होता है और कर्मबन्धसे ससाररूपी चक्रमें घूमना पड़ता है ॥ १ ॥”

अन्यान्य दोषोंका पहले प्रतिपादन किया जा चुका है अतः यहाँ
इतना कहना ही घस (पर्याप्त) है ।

गुरुका स्वरूप

જો મોક્ષમાર્ગ કા ઉપદેશ દેતે હૈ વે ગુરુ હૈ । વે અહિંસા, સત્ય,
અસ્તેય, વ્રહ્મચર્ય ઓર અપરિગ્રહ રૂપ પાચ મહાવ્રતોંકે ધારી, રાત્રિ-
ભોજનકે ત્યાગી, પાચ આસ્રવોંકે નિવારક, પાચ સવરોંકે આરાધક,

ગણુ, કારણુડે સાવધ ઉપાસનાથી જીવહિંસારૂપ આરભ થાય છે, આરભથી કર્મબંધ
થાય છે અને કર્મબંધથી સસારમાં પરિભ્રમણ કરવું પડે છે કહ્યું છે કે—

“ સાવધ ઉપાસનાથી જીવહિંસારૂપ આરભ થાય છે, તેથી કર્મબંધ થાય
છે અને કર્મબંધથી સસારરૂપી ચક્રમાં ધૂમણું પડે છે ” (૧)

બીજા દોષોનું પ્રતિપાદન પહેલા કરવામાં આવ્યું છે, એટલે અહીં આટલું
કથન જ પૂરતું છે

गुरुत्वं स्वरूप

જે મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપે છે તે ગુરુ છે એ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય,
બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહરૂપ પાચ મહાવ્રતોના ધારણ કરનારા, રાત્રિભોજનના ત્યાગી,
પાચ આસ્રવોના નિવારક, પાચ સવરોના આરાધક, પાચે ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરનારા

ધારકઃ, પદ્મકાયરક્ષકઃ, વ્યસનસપ્તકસ્ય મદાદકસ્ય ચ પરિહારવાન, ગુપ્તબ્રહ્મચારી, દશાના યતિધર્માણા ધારક, તપઃ સયમાદિવિવિધગુણવાન, ગજ હથ ગાડી પૈલ્યઢ્ઠી વહ્નિયાન પાદયાન-મુષ્ટિલ (યાન) વાયુયાન વિદ્યુદયાન તામ્રયાન શિવિકાદિવાહન માત્રાઽનારોહી, પાદવિહારી, પરિત્યક્ત છત્ર પાદુકોપાનત્પાદત્રાણથ્ર ભવતિ, નિર્દોષાન્નાદિગ્રાહકઃ, સચિત્તજલત્યાગી સ્વાર્થ સપાદિતે સેવાર્થ સાર્થ ગચ્છતો ગૃહસ્થસ્ય ચાન્નપાને ન ગૃહ્ણતિ, ન ત્રાતે^૧ સ્વાર્થ નિર્માપયતે, શિર કેશાન્નિર્લુચ્ચયતિ, વાયુકાયાદિરક્ષણાર્થ મુખોપરિ સદા સદોગ્ધમુખવસ્ત્રિકા નિવત્રાતિ, જીવરક્ષણાર્થ ચ રજોહરણ પ્રમાર્જિકે ધારયતિ, સ્ત્રિયો ન સ્પૃશતિ, ન ત્રા તત્સપૃક્તો સ્થાને રાત્રિષુ,

૧ પાલખી રેલ સાઈકલ મોટર હવાઈજહાજ ટ્રામવે તામજાન-લઢ્ઠલઢિયા (તાંગા ઘોડાગાડી) ઇતિ ભાષા ।

૨ તે=અન્નપાને ।

પાંચો ઇન્દ્રિયોંકે નિગ્રહ કરને વાલે, પાંચ સમિતિ ત્રીને ગુણિકે પાલક, પદ્મકાય કે રક્ષક, સપ્ત વ્યસન ઓર આઠ મદોંકે ત્યાગી, ગુપ્તબ્રહ્મચારી, દસ યતિ-ધર્મોંકે વારી, તપ સયમ આદિ વિવિધ ગુણોંસે યુક્ત, હાથી ઘોડા, ગાડી, પાલખી, રેલ, સાઈકલ, મોટર, હવાઈજહાજ, ટ્રામવે, તામજાન આદિ કિસી ખી સવારી પર સવાર ન હોને વાલે, પૈડલ વિહાર કરને વાલે, છત્ર, પાદુકા, જૂતા, મોજા આદિ કે ત્યાગી, નિર્દોષ આહાર કે ગ્રાહક, સચિત્ત જલકે ત્યાગી, ભક્તિ-ભાવ સે સાથ ચલને વાલે ગૃહસ્થ કા તથા અપને લિંએ વનાયા હુઆ-આહાર ન લેનેવાલે હોતે હૈં । બે અપને લિંએ ભોજન નહીં વનાવતે, સિરકે કેશાંકોં લોંચ કરતે હૈં, વાયુકાય આદિ કી રક્ષા કે લિંએ મુખ પર સદૈવ ઢોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા વાધે રહતે હૈં, જીવો કી રક્ષા કે લીંએ રજોહરણ ઓર

પાંચ સાંભાંત ત્રણ ગુણિના પાલક, પદ્મકાયના રક્ષક, સપ્ત વ્યસન અને આઠ મદોના ત્યાગી ગુપ્તબ્રહ્મચારી, દસ યતિધર્મોના ધારક, તપ સયમ આદિ વિવિધ ગુણોથી યુક્ત હાથી, ઘોડા, ગાડી, પાલખી, રેલ, સાયકલ, મોટર, હવાઈ વિમાન, ટ્રામવે આદિ કોઈ પણ વાહનપર સવાર ન થનારા, પગપાળો વિહાર કરનારા, છત્ર, પાદુકા, મોજા, મોજા વગેરેના ત્યાગી, નિર્દોષ આહારના ગ્રાહક, સચિત્ત જળના ત્યાગી, ભક્તિભાવે સાથે ચાલનારા ગૃહસ્થોના અને પોતાને માટે બનાવવામાં આવેલો આહાર ન લેનારા હોય છે તેઓ પોતાને માટે ભોજન બનાવવામાં નથી, માથા પરના કેશોના લોચ કરે છે, વાયુકાય આદિની રક્ષાને માટે મુખપર સદૈવ ઢોરા સાથેની

નાપિ ચા સ્ત્રી પશુ પળ્ડકાકુલાયા વસતાવવતિષ્ઠતે, નાપિ ચ સ્ત્રીસભે સમુપદિશતિ,
બુદ્ધસ્તત્ત્વજ્ઞશ્ચ સન્નહિંસા ધર્મમુપદિશતિ ॥

एतद्विषयसङ्ग्राहिका गाथाश्रेमाः--

જો ગરહ મોઝલમગ્ગ, હોઈ સમિહગુત્તિધારઓ સતો ।

સતો દતો ચાઈ, સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૧ ॥

અટ્ટમયવિપ્પમુક્કો, - ડનારમો ગુત્તવમયારી જો ।

સાવજ્જજોગવિરઓ, સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૨ ॥

જહધમ્મધારઓ જો, તવસજમવ પરીસહ જિણ્ણુ ।

સત્તાવિસાંણુણવ સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૩ ॥

જયણહુ મુહપત્તિ, સદોરગ વધણ મુહે નિચ ।

જો મુક્કરાગદોસો, સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૪ ॥

રયહરણગોચ્છ પરિમિય વત્થાપત્તાહધારઓ જો ય ।

છત્તોપાણહવજી, સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૫ ॥

જિણવવણામિયસિંધુ, પવણવિહારી થિરો ય મેરુવ્વ ।

ભવિયણકુમુયમસી જો, સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૬ ॥

પચમહવ્વયધારી, જો ડણ ડક્કાયરવલ્લઓ હોઈ ।

જો ય વિસુદ્ધાહારી, સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૭ ॥

પજ્જુમિય-તક્કમીસિય-ચણાહઅન્ન ય મોયગ જો ડ ।

સમભાવેણ ભુજહ, સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૮ ॥

મિયમાણજીવરવલ્લો, - વણમગો ધમ્મકજમત્તહો ।

હવઈ ય પાયવિહારી, સરણ મે સો ગુરુ હોડ ॥ ૯ ॥

૧ 'अशाला च' इति नपुसकमत्र ।

પૂજની રાખતે હૈં, સ્ત્રીઓંકા સ્પર્શ નહીં કરતે, સ્ત્રીઓંકે સપર્ક વાલે સ્થાન-
મેં રાત્રિકે સમય નિવાસ નહીં કરતે, સ્ત્રી પશુ પળ્ડક વાલી વસતિમેં
નહીં ઠહરતે, સ્ત્રીઓંકી સભામેં ઉપદેશ નહીં દેતે, યોધવાન્ ઓર
તત્ત્વજ્ઞાતા હોતે હુણ અહિંસા ધર્મકા ઉપદેશ દેતે હૈં । હસ વિષય કી
સગ્રહ ગાથાઈં હસ પ્રકાર હૈં—

મુખવચ્ચિકા બાધી રાખે છે જીવોની રક્ષાને માટે ત્ત્વજ્ઞાતા અને પૂજણી રાખે છે,
સ્ત્રીઓનો સ્પર્શ કરતા નથી, સ્ત્રીઓના સપર્કવાળા સ્થાનમાં રાત્રીને સમય
નિવાસ કરતા નથી, સ્ત્રી-પશુ-પળ્ડકવાળી વસ્તીમાં રહેતા નથી, સ્ત્રીઓની સભામાં
ઉપદેશ આપતા નથી, યોધવાન્ અને તત્ત્વજ્ઞાતા થઈને અહિંસા ધર્મનો ઉપદેશ
આપે છે આ વિષયને સંગ્રહ કરવાવાળી ગાથાઓ આ પ્રમાણે છે—

झाणग्गिअप्पकत्त, रसरमलससोहणेगणिण्हाओ ।
 सव्वप्पभावपुण्णो, सरण मे सो गुरु होउ ॥ १० ॥
 जो विसयजालवेढिय, -भविणहत्थावल्लवण निच्च ।
 करुणानिही सरणओ, सरण मे सो गुरु होउ ॥ ११ ॥
 घाहत्तमुत्तमपि ण, जह सोहह वायग विणा जाउ ।
 तह ज विणा सुभव्वो, सरण मे सो गुरु होउ ॥ १२ ॥

छाया-“ यो गृणाति मोक्षमार्ग, भवति समितिगुप्तिधारकः शान्तः ।
 क्षान्तो दान्तस्त्यागी, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ १ ॥
 अष्टमदविप्रमुक्तोऽनारम्भी गुप्तब्रह्मचारी यः ।
 सावद्ययोगविरतः, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ २ ॥
 यतिधर्मधारको यस्तपःसयमवान् परीषदजिष्णुः ।
 सप्तत्रिंशतिगुणवान्, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ ३ ॥
 यतनार्थं मुखपत्री, सदोरका वन्नाति मुखे नित्यम् ।
 यो मुक्तरागद्वेष, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ ४ ॥
 रजोहरण गोच्छ्रु परिमित वस्त्र पात्र-धारको यश्च ।
 छत्रोपानहयर्जी, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ ५ ॥
 जिनवचनामृतसिन्धुः, पवनविहारी स्थिरश्च मेरुवत् ।
 भविजनकुमुदशशी यः शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ ६ ॥
 पञ्चमहाव्रतधारी, यः पुनः षट्कायरक्षको भवति ।
 यश्च विशुद्धाहारी, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ ७ ॥
 पर्युषित तक्रमिश्रित, -चणकाद्यन्न च मोदक यस्तु ।
 समभावेन भुङ्क्ते शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ ८ ॥
 म्रियमाणजीवरक्षोपदेशको धर्मरञ्जमार्त्तण्ड ।
 भवति च पादविहारी, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ ९ ॥
 ध्यानाग्न्यात्म मार्त्तस्वर मलसशोधनैरुनिष्णातः ।
 सर्वात्मभावपूर्णः, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ १० ॥
 यो विषयजालवेष्टित, -भविजनहस्तावलम्बन नित्यम् ।
 करुणानिधिः शरणद, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ ११ ॥
 वादित्रमुत्तममपि न यथा शोभते वादक विना जातु ।
 तथा य विना सुभव्य, शरण मे स गुरुर्भवतु ॥ १२ ॥ ” इति ।

एतद्व्याख्या च प्रारूपतिपादितस्वरूपैव ।

इनका अर्थ पूर्वोक्त प्रकार ही है ।

आने। अर्थ पूर्वोक्त प्रमाणों से

ધર્મસ્વરૂપમ્ ।

ધર્મઃ પ્રાગ્-વ્યાખ્યાતસ્વરૂપ. પૂર્ણદયામયમપ્રવૃત્તિરૂપત્વાદહિંસા મૂલસ્તીર્થ-
કરોપદિષ્ટઃ ॥

દ્વાદશવ્રતાનિ

(૧-અણુવ્રતમ્-સ્થૂલપાણાતિપાતવિરમણમ્)

હવણ થૂલપ્પાણાઢવાયઓ વિરમણ વથ પઢમ ।

દુવિહા થૂલા હિંસા, સકપ્પાઽઽરમ્ભજામેયા ॥ ૧ ॥

एतच्छाया च—

“ ભવતિ સ્થૂલપાણાતિપાતતો વિરમણ વ્રત મથમમ્ ।

દ્વિવિધા સ્થૂલા હિંસા, સકપ્પાઽઽરમ્ભજામેદાત્ ॥ ૧ ॥

‘ દ્વાદશે ’-તિ,-દ્વાદશ વિધા’=પ્રકારા यस્ય તમ્ , તદેવ દર્શયતિ-‘તદ્યથે’
-ત્યાદિના-ત્રિયતે=પ્રાપ્યતે સદ્ગતિરનેનેતિ વ્રત નિયમ ઇત્યર્થઃ, પશ્ચત્ત્વાદશ વ્રતા-
નીતિ બહુવચનમ્ । અણુતિ=લઘૂનિ ચ તાનિ વ્રતાન્યણુવ્રતાનિ, અણુત્વ ચ મહાવ્રતા-

ધર્મકા સ્વરૂપ

ધર્મકા પહેલે વ્યાખ્યાન કર ચુકે હૈં । જો પૂર્ણ દયામય પ્રવૃત્તિરૂપ
હોનેસે અહિંસા મૂલક ઓર તીર્થકર ભગવાન્ દ્વારા ઉપદિષ્ટ હો,
વહી ધર્મ હૈ ।

વહ ધર્મ ચારહ પ્રકાર કા હૈ । જિસસે સદ્ગતિકી પ્રાપ્તિ હો વહ
વ્રત કહલાતા હૈ । જો મહાવ્રતો સે ઝોટા વ્રત હો ઉસે અણુવ્રત કહતે હૈ ।
અણુવ્રત પાચ હૈ, વે ઇસ પ્રકાર હૈ—

ધર્મનુ સ્વરૂપ

પહેલા ધર્મનુ વ્યાખ્યાન કરી ગયા છીએ જે પૂર્ણ દયામય પ્રવૃત્તિરૂપ
હોઈને અહિંસામૂલક અને તીર્થકર ભગવાન્ દ્વારા ઉપદિષ્ટ છે, તેજ ધર્મ છે

એ ધર્મ બાર પ્રકારનો છે જેથી સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય તે વ્રત કહેવાય
છે જે મહાવ્રતોથી નાનું વ્રત હોય તેને અણુવ્રત કહે છે અણુવ્રતો પાચ છે, તે
આ પ્રમાણે —

પ્રથમા માસાદિક્રાણ, ઇચ્છાણ નિરવરાણિણો હિંસા ।

ધીયા તસજીવાણ, પૃથ્વીસ્વણનાદર્હિ અણિચ્છાણ ॥ ૧ ॥

પ્રથમા માસાદિક્રુતે, ઇચ્છપા નિરપરાણિનો હિંસા ।

દ્વિતીયા ત્રસજીવાના, પૃથિવીસ્વનનાદિભિરનિચ્ચ્યા ॥ ૨ ॥

પેક્ષયા । તેણુ પ્રથમમાહ—‘ સ્થૂલા ’—દિતિ—પ્રાણાતિપાતાત્=પ્રાણિપ્રાણનાશનાદ્ વિરમણ=નિવૃત્તિઃ । इत्यमत्राशयः—સ્થૂલ સૂક્ષ્મભેદાદ્દિવિધા જીવા સન્તિ, તત્ર સ્થૂલા=દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય પચ્ચેન્દ્રિયરૂપા’, સૂક્ષ્માઃ=એકેન્દ્રિયાઃ કેવલ તત્ત્વદર્શિભિ શાસ્ત્રમર્મજ્ઞૈશ્વ સુજ્ઞાના. અત એવ ગૃહસ્થૈઃ પરિહર્તુ દુઃશક્ત્વાત્સાધુભિ રેવ પરિહરણીયાસ્તેષા હિંસા । સ્થૂલઃ પ્રાણાતિપાતો દ્વીન્દ્રિયાદીના હિંસન સૂક્ષ્મૈ કેન્દ્રિયાણામ્ । સ્થૂલહિંસા ચ સકલ્પજાઽઽરમ્ભજાભેદાદ્દિવા, તત્ર માસ નસ્ય દત્ત

(૧) અણુવ્રત

(૧) સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરમણ—સ્થૂલ હિંસાસે નિવૃત્ત હોના । તાત્પર્ય યદ્દ કિ—જીવ દો પ્રકાર કે હૈ—(૧) સ્થૂલ (૨) સૂક્ષ્મ । દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય ઓર પચ્ચેન્દ્રિય જીવ સ્થૂલ હૈ, તથા એકેન્દ્રિય જીવ સૂક્ષ્મ હૈ । સૂક્ષ્મ જીવોંકો તત્ત્વદર્શી ઓર શાસ્ત્રમર્મજ્ઞ હી જાન સકતે હૈ, અતઃ ગૃહસ્થ ડનકી હિંસાકા ત્યાગ નહી કર સકતે । સૂક્ષ્મ જીવોં (એકેન્દ્રિયજીવોં) કી હિંસાકા ત્યાગ સાધુ હી કરતે હૈ । તાત્પર્ય યદ્દ હુઆ કિ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોંકી હિંસા સ્થૂલ હિંસા હૈ ઓર એકેન્દ્રિય જીવોં કી હિંસા સૂક્ષ્મ હિંસા હૈ । સ્થૂલ હિંસા દો પ્રકારકી હૈ—(૧) સકલ્પજા ઓર (૨) આરમ્ભજા । માસ, નાસ્ત્રુન, વાલ, ચમડા,

(૧) આણુવ્રત

(૧) સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરમણ—સ્થૂલ હિંસાથી નિવૃત્ત થવુ તે તાત્પર્ય એ છે કે—જીવ બે પ્રકારના છે (૧) સ્થૂલ અને (૨) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પચ્ચેન્દ્રિય જીવ સ્થૂલ છે તથા એકેન્દ્રિય જીવ સૂક્ષ્મ છે સૂક્ષ્મ જીવોંને તત્ત્વદર્શી તથા શાસ્ત્રમર્મજ્ઞ જ બની શકે છે, તેથી ગૃહસ્થો એ જીવોંની હિંસાનો ત્યાગ કરી શકતા નથી સૂક્ષ્મ જીવોં (એકેન્દ્રિય જીવોં) ની હિંસાનો ત્યાગ સાધુ જ કરે છે તાત્પર્ય એ છે કે એકેન્દ્રિય આદિ જીવોંની હિંસા સ્થૂલ હિંસા છે અને એકેન્દ્રિય જીવોંની હિંસા સૂક્ષ્મ હિંસા છે સ્થૂલ હિંસા બે પ્રકારની છે—(૧) સકલ્પજા અને (૨) આરમ્ભજા માસ, નખ, વાળ, ચામડુ અને હાડકા

છઙ્ગતિ તત્થ પહમ, સઢ્ઠા વીયા ઉ દૂસગા ચઢ્ઠહ ।

હચ્છાણે કિસિયાઢ, કજ્ઞહ જેણ ગિહત્થેહિ ॥ ૩ ॥ ” ઇતિ ।

ત્યજન્તિ તત્ર પ્રથમ શ્રાદ્ધાઃ, દ્વિતીયા તુ દુઃશકા ત્યક્તુમ્ ।

ઇચ્છયા કૃપ્યાદિ ક્રિયતે યેન ગૃહસ્થૈઃ ॥ ૩ ॥ ” ઇતિ ।

રોમ-ચર્મા-સ્થ્યાદિકૃતે નિરપરાધસ્ય પ્રાણિન ઇચ્છયા હનન સકલ્પજા હિંસા, રથચક્રાદિશ્રમણેન હલ-કુંદારાદિકરણભૂષણનાદિના ચ ક્ષિમિ-મત્કોટકાદેરનિચ્છા-પૂર્વકમગત્યા હનન ચાડરમ્ભજા । એનયો સકલ્પજા હિંસામાજીવન શ્રમણોપાસકાઃ પરિત્યજન્તિ, કરણયોગમર્યાદા ચેહ યથેચ્છમસ્તિ । આરમ્ભજા હિંસા તુ ગૃહસ્થૈઃ પરિહત્ત દુઃશકા, ગૃહનિર્માણ-કૃષિકર્માદિ સમ્પાદનમન્તરેણ ગાર્હસ્થ્યસ્યાસમ્ભવાત્તેષુ ચ તસ્યા અવશ્યમ્ભાવાત્ ।

૧ ‘ કુંદારા ’ ઇતિ માપા ।

ઔર હઢી આદિકે લિણ નિરપરાધ પ્રાણિયોંકા ઇચ્છાપૂર્વક હનન કરના સકલ્પજા હિંસા હૈ । રથકે પહિણ અથવા રથ ઔર ચાક આદિકે ચલનેસે, ઔર હલ તથા કુંદારા આદિ દ્વારા જમીન खोदनेसे, કીડી મકોડી આદિકા વિન ઇચ્છા કે વાત્ત હો જાના આરમ્ભજા હિંસા હૈ । શ્રાવક દોનો પ્રકારકી હિંસામેંસે આજીવનકે લિણ સકલ્પી હિંસા કા ત્યાગ કરતે હ ? હાં, કરણ ઔર યોગ કી મર્યાદા ઉનકી ઇચ્છા પર નિર્ભર હૈ, અર્થાત્ કોઈ શ્રાવક ઇક કરણ ઇક યોગસે, કોઈ દો કરણ દો યોગ સે યા ઇચ્છાકે અનુસાર અન્ય પ્રકારકી મર્યાદાસે ત્યાગ કરતે હૈ, નિન્તુ શ્રાવક આરમ્ભજા હિંસાકા ત્યાગ નહીં કર સકતે । ઘર બનાવે ઔર खेती चाड़ी आदि कार्य किये बिना गृहस्थ जीवनका

આદિને માટે નિરપરાધી પ્રાણીઓનો ઇચ્છાપૂર્વક ઘાત કરવો એ સકલ્પજા હિંસા છે. રથના પૈડા અથવા રથ અને ચાક આદિ ચાલવાથી, અને હલ તથા કુંદારાની આદિ વડે જમીન ખોદવાથી, કીડી-મકોડી આદિનો ઇચ્છાવિના ઘાત થઈ જાય એ આરભજા હિંસા છે, શ્રાવકો એક પ્રકારની હિંસામાથી આજીવનને માટે સકલ્પજા હિંસાનો ત્યાગ કરે છે ? હા, કરણ અને યોગની મર્યાદા એની ઇચ્છા પર નિર્ભર છે, અર્થાત્ કોઈ શ્રાવક એક કરણ એક યોગથી, કોઈ બે કરણ બે યોગથી અથવા ઇચ્છાને અનુસરી અન્ય પ્રકારની મર્યાદાએ કરીને ત્યાગ કરે છે, પરન્તુ શ્રાવક આરભજા હિંસાનો ત્યાગ કરી શકતો નથી ઘર બનાવ્યા વિના અને ખેતી-વાડી આદિ કાર્ય કર્યા વિના ગૃહસ્થ જીવનનો નિર્વાહ થવો અસંભવિત છે અને એ કાર્યોમા હિંસા અનિવાર્ય છે- અવશ્ય થાય છે

(૨-અણુવ્રતમ્-સ્થૂલમૃપાયાદિરમણમ્)

થૂલમુસાવાયાઓ, વેરમણ વુચ્છણ વય ધીય ।

એયપિ સુદ્દમ થૂલ પ્પમેયઓ દુપ્પગાર ચ ॥ ૧ ॥

પયલાહઓવી પુટ્ટો, વયહ્-‘ળ પયલાહઓમિ’ હય જ ત ।

સુદ્દમ થૂલ થૂલે, વત્થુમ્મિ અસચ્ચભાસણ ણેય ॥ ૨ ॥

एतच्छाया च—

“ સ્થૂલમૃપાયાદાદિરમણમુચ્યતે વ્રત દ્વિતીયમ્ ।

एतदपि सूक्ष्म स्थूल प्रभेदतो द्विप्रकार च ॥ ૧ ॥

નન્વેવ સકલ્પજહિસામાત્રપરિત્યાગેનાઽહિસન્થેત્સમ્ભવતિ તદા કથમર્સો સ્થૂ
લાનામેવ પ્રાણિનામહિસક , નહ્યસાવિચ્છયા સૂક્ષ્માનપિ પ્રાણિનો દિનસ્તિ તસ્માદનેન
સર્વપ્રાણ્યહિસકેન ભાવ્યમિતીહ પ્રથમે વ્રતે સ્થૂલપદ કિમર્થમ્ ? इति चेच्छृणु
गृहस्थो हीच्छयैव पृथिव्यादीन्युपभुङ्क्ते तस्मात्सकल्पजायाः सूक्ष्महिंसाया निस्तर्तुं
न जातु शक्नोतीति प्रागुक्तमेवेति प्रथममणुव्रतम् ॥ ૧ ॥

निर्वाह होना असम्भव है और इन कार्योंमें हिंसा अनिवार्य है—
अवश्य होती है ।

शका—यदि सकल्पी हिंसाका त्याग करनेसे ही हिंसाके त्यागी
हो सकते हैं, तो श्रावकको स्थूल प्राणियोंकी हिंसाका त्यागी क्यों
कहते हैं ? वह इच्छापूर्वक तो सूक्ष्म प्राणियोंकी भी हिंसा नहीं करता,
इसलिए स्थूल-सूक्ष्म सभी प्राणियोंकी हिंसाका त्यागी मानना
चाहिए । फिर पहले व्रतमें ‘स्थूल’ पदकी क्या आवश्यकता थी ?

समाधान—सुनो । गृहस्थ पृथ्वीकाय, हरितकाय आदिको इच्छा
पूर्वक ही भोगता है, इसलिए वह सूक्ष्म सकल्पी हिंसासे नहीं बच
सकता । यह बात पहले कह चुके हैं ॥१॥

શાકા—જો સકલ્પજ હિસાનો ત્યાગ કરવાથી જ હિસાના ત્યાગી થઈ
શકાય છે, તો શ્રાવકને સ્થૂલ પ્રાણીઓની હિસાનો ત્યાગી કેમ કહો છો ? તે
ઈચ્છાપૂર્વક સૂક્ષ્મ પ્રાણીઓની પણ હિસા નથી કરતો, માટે સ્થૂલ સૂક્ષ્મ બધા
પ્રાણીઓની હિસાનો ત્યાગી માનવો જોઈએ તો પછી પહેલા વ્રતમાં ‘સ્થૂલ’
પદની શી જરૂર હતી ?

સમાધાન—સાબળો ગૃહસ્થ-પૃથ્વીકાય, હરિતકાય આદિને ઇચ્છાપૂર્વક
જ ભોગવે છે, માટે તે સૂક્ષ્મ સકલ્પજ હિસાથી બચી શકતો નથી એ વાત
પહેલા કહી ગયા છીએ ॥ ૧ ॥

धूलाई पच कन्ना पुढवी-गो नास-कूडसक्खाइ ।
तत्थ य कन्नालीय, कन्नाए दूसण वुत्त ॥ ३ ॥
पुढवी अलीयमेय, पुढवीए ज वयण्णहाकहण ।
गोगयहयाडविसए, विवरीय खावण गवालीय ॥ ४ ॥

प्रचलायितोऽपि पृष्ठो, वदति न प्रचलायितोऽस्मीति यत्तत् ।
सूक्ष्म, स्थूल स्थूले वस्तुन्यमत्यभाषण ज्ञेयम् ॥२॥
स्थूलानि पञ्च कन्या पृथिवी गो न्यास कूटसाक्ष्याणि ।
तत्र च कन्यालीक, कन्याया दूषणमुक्तम् ॥ ३ ॥
पृथिव्यलीकमेतत्पृथिव्या यत्तदन्यथाकथनम् ।
गोगजहयादिविषये, विपरीत रयापन गवालीकम् ॥ ४ ॥

द्वितीय व्रत ब्रूते—‘स्थूलामृषावादा’दिति=मृषा मिथ्या वादः=भाषण मृषा वादस्तस्मात्-अनृतभाषणादित्यर्थः, विरमण=निवृत्तिः । अनृतभाषणमपि द्विविध-सूक्ष्म स्थूल च, तत्र सूक्ष्म=मित्रादिना सह सलापादौ विनोदाद्यर्थ, यद्वा दिवा निद्रालु, कश्चित्सावधानीकर्तुं पृष्टः—किं भो ! अनवसरेऽपि प्रचलायसे ? इति, तदा तदुत्तरे—‘नाहं प्रचलायितोऽस्मी’—त्यादिरूपमसत्यभाषण प्रथमम् । स्थूले वस्तुनि दुरभ्यवसायेन असत्यभाषण द्वितीयम् । एतच्च कन्या-भूमि गो न्यास कूट-

(२) द्वितीय व्रतका वर्णन ।

स्थूल मृषावादसे विरमण होना द्वितीय अणुव्रत है । मृषावाद भी दो प्रकारका है—(१) सूक्ष्म और (२) स्थूल । मित्र आदिके साथ मनोरजनके लिए असत्य भाषण करना, अथवा कोई दिनमें बैठा २ नीद ले रहा हो और दूसरा उसे सावधान करनेके लिए कहता—“क्यों जी ? बेमौके भी नीद लेते (ऊँघते) हो ?” तो वह उत्तर देता है—“नहीं, ऊँघ नहीं रहा हूँ” इस प्रकारका भाषण सूक्ष्म मृषावाद है । स्थूल वस्तु में खोटे परिणामोंसे अमत्य बोलना स्थूल मृषावाद है । यह पांच प्रकारका है—

(२) भील व्रतनु वर्णन

स्थूल मृषावादथी विरमण थपु ओ भीलु आणुव्रत ओ मृषावाद पणु ओ प्रकारनो छे (१) सूक्ष्म अने (२) स्थूल मित्र आदिनी साथे मनोरजनने भाटे असत्य भाषणु करणु अथवा कोछ भाषणुस हिवसे ओछो ओछो उध लछ रह्यो डोय अने भीले तेने सावधान करवाने भाटे कहे छे “कैम लाछ ! कवेणाओ पणु उधो छो के ?” तो ओ उत्तर आपे छे “ना, उधतो नथी”, ओ प्रकारनु भाषणु सूक्ष्म मृषावाद छे, स्थूल वस्तुमा जोटा परिणामोथी असत्य बोलणु ओ स्थूल

હેમાર્ણ નિભિયદ્વચ્ચ વીસાસપુવ્વગ નાસો ।

તર્સિસ જ અવલચ્ચ, ત નાસાલીયમાગમે મણિય ॥૫॥

હેમાદીના નિમૃતસ્થાપન વિશ્વાસપૂર્વક ન્યાસઃ ।

તસ્મિન્ ચદપલપન. તન્ન્યાસાલીકમાગમે મણિતમ્ ॥ ૬ ॥

સાક્ષ્યાણા વિષયાણા મેદાત્પશ્ચવિશ્રમ્, કુલશીલરૂપાદિસપન્નાયામદૂષિતાયા કન્યા
યા દોષારોપણ, કુલાદિત્રિકલત્વેન ચ દૂષિતાયા તસ્યા દોષાભાવરૂપાપન કન્યા
લીકમ્, ન્યાસશબ્દોઽત્ર મનુષ્યમાત્રોપલક્ષણ. । ભૂમોર્વરાયામનુર્વરાત્તસ્યાનુર્વ
રાયા ચોર્વરાત્તસ્ય, તથા વહુમૂલ્યાયામલ્પમૂલ્યાત્તસ્યાલ્પમૂલ્યાયા ચ વહુમૂલ્યા
ત્તસ્યરૂપાપન ભૂમ્યલીકમ્, ભૂમિપદેનાપ્યુપલક્ષણત્તસચિત્તાના ફલાદીનામચિ
ત્તાના સુવર્ણાદીના ચ ગ્રહણ ગોઘ્યમ્ । મૌવાશ્વમહિષીમૃતિષુ ચતુષ્યદેષુ પ્રશસ્તેષ્વ

૧ ગોપદસ્યાપ્યુલક્ષણત્વાત્ ।

(૧) કન્યાસબન્ધી, (૨) ભૂમિસબન્ધી, (૩) ગોસત્રબન્ધી, (૪) ન્યાસ (ધરો
હર) સબન્ધી, (૫) જૂઠી સાક્ષી દેના ।

(૧) કુલ, શીલ, રૂપ આદિસે યુક્ત નિર્દોષ કન્યાકો દૂષિત ઠહરાના,
ઔર કુલ આદિસે રહિત દૂષિત કન્યાકો નિર્દોષ કહના કન્યાલીક હૈ ।
ઘટા 'કન્યા' શબ્દસે મનુષ્ય માત્રકા, ઉપલક્ષણસે ગ્રહણ હોતા હૈ ।

(૨) ઉપજાઝ જમીનકો અનુપજાઝ કહના ઔર અનુપજાઝકો ઉપ
જાઝ કહના, કમ-મૂલ્યવાલીકો વહુમૂલ્ય કહના ઔર વહુમૂલ્યકો
કમ મૂલ્યવાલી કહના ભૂમિ અલીક હૈ । ઘટા ભૂમિ શબ્દ મી ઉપલક્ષણ
હૈ, હસલિય ભૂમિ શબ્દસે સચિત્ત ફલ આદિકા ઔર અચિત્ત સુવર્ણ
આદિકા ગ્રહણ કરના ચાહિય ।

મૃષાવાદ છે એ પાત્ર પ્રકારનો છે (૧) કન્યા-સબન્ધી, (૨) ભૂમિ-સબન્ધી,
(૩) ગાય વગેરે સબન્ધી, (૪) થાપણ-સબન્ધી, (૫) જૂઠી સાક્ષી આપવી

(૧) કુલ, શીલ, રૂપ, આદિથી યુક્ત નિર્દોષ કન્યાને દૂષિત ઠરાવવી, અને કુલ
આદિથી રહિત દૂષિત કન્યાને નિર્દોષ કહેવી તે કન્યાલીક છે અહીં કન્યા શબ્દથી
મનુષ્ય માત્રનું, ઉપલક્ષણ કરીને ગ્રહણ થાય છે

(૨) કસદાર (સારો પાક ઉગી શકે તેવી) જમીનને કસ વિનાની કહેવી
અને બીનકસદાર જમીનને કસદાર કહેવી, ઓછા મૂલ્યવાળીને મોઘા મૂલ્યવાળી
કહેવી અને મોઘા મૂલ્યવાળીને ઓછા મૂલ્યવાળી કહેવી, એ ભૂમિ-અલીક છે અહીં
ભૂમિશબ્દ પણ ઉપલક્ષણ છે, માટે ભૂમિ શબ્દથી સચિત્ત ફળ આદિનું અને અચિત્ત
સુવર્ણ આદિનું ગ્રહણ કરવું

ज जम्हा कम्हाइय घेत्तूणुक्कोयमण्णहा भणइ ।

त हवइ कूडसक्खा, -लीय जिणसामणे समुवइट्ठ ॥ ६ ॥

यद्यस्मात्कस्माच्चिच, गृहीत्वोत्कोचमन्यथा भणति ।

तद्व्रति कूटसाक्ष्यालीक जिनशासने समुपदिष्टम् ॥ ६ ॥

प्रशस्तत्वस्याप्रशस्तेषु च प्रशस्तत्वस्य, तथा प्राग्वद्बहुमूल्येऽल्पमूल्यत्वस्याल्प-
मूल्येषु च बहुमूल्यत्वस्य, यद्वा वसुक्षीरास्वल्पक्षीरात्वस्याल्पक्षीरासु च बहुक्षीरा-
त्वस्य रयापन गवालीकम् । निष्क-रूप्यक हिरण्य रजत वस्त्र धान्यादीना कस्य-
चिद्विश्वस्तस्य पुरुषस्य सविधे निभृत स्थापन न्यासस्तद्विषये यन्मिथ्याभाषण-
'नाह जानामि तव यस्तु कदा त्व मह्यमदाः ? कः साक्षी ?' इत्यादिरूप तन्न्या-
सालीकम् । कस्यचिदपकारबुद्ध्या च यस्मात्कस्माच्चिदुपदामादाय-'अहमत्रोप

(३) गाय, घोडा, भैस आदि चौपायों में जो प्रशस्त हो उन्हें अप्र-
शस्त कहना और जो अप्रशस्त हो उन्हें प्रशस्त कहना, तथा पहले की
तरह अल्पमूल्यवालोंको बहुमूल्य और बहुमूल्योंको अल्पमूल्य वाला
कहना, अथवा अधिक दूध देनेवाली गोको कम दूध देनेवाली कहना,
और कम दूध देनेवालीको अधिक दूध देनेवाली कहना गो-अलीक है ।

(४) किसी विश्ववासपात्र पुरुषके पास सुहर, रुपया, सोना, चाँदी,
वस्त्र, धान्य आदि रख देनेको न्यास या धरोहर कहते हैं । उसके विषयमें
मिथ्याभाषण करना न्यास-अलीक है । जैसे -“मै तुम्हारी वस्तु
नहीं जानता, तुमने मुझे कब दी थी ? बताओ कौन साक्षी-(गवाह)
है ?” इत्यादि ।

(३) ગાય, ઘોડા, ભેસ આદિ ચોપગામાં જે પ્રશસ્ત (સારા) હોય તેમને
અપ્રશસ્ત (નઠારા) કહેવા અને જે અપ્રશસ્ત હોય તેમને પ્રશસ્ત કહેવા, તથા પહેલા
મુજબ એાછા મૂલ્યવાળાને મોઘા મૂલ્યવાળા અને મોઘા મૂલ્યવાળાને એાછા મૂલ્યવાળા
કહેવા, અથવા વધારે દૂધ દેનારી ગાયને એાછુ દૂધ દેનારી કહેવી અને એાછુ દૂધ
દેનારીને વધુ દૂધ દેનારી કહેવી એ ગો-અલીક છે

(૪) કેાઈ વિશ્વાસપાત્ર પુરૂષની પાસે મહોરો, રૂપિયા, સોનુ, રૂપુ, વસ્ત્ર, ધાન્ય
આદિ અનામત મૂકવા એ થાપણુ કહેવાય છે તેના સબધમાં મિથ્યાભાષણુ કરવુ એ
ન્યાય-અલીક (થાપણુ મોસો) છે જેમકે-“મને તારી વસ્તુની ખબર નથી, તે મને
ક્યારે આપી હતી ? કહે, કેાણુ તેનો સાક્ષી છે ?” ઇત્યાદિ

एव पञ्चविहस्स य, धूलमुसाभासणस्स सच्चाओ ।
जो दोहिं करणेहिं जोएहिं तीहिं त वय बीय ॥७॥ इति ।

(૩-અણુવ્રતમ્-સ્થૂલાદત્તાદાનવિરમણમ્)

दुविहमदिन्नादाणा, वेरवण पीह हवह पुंव व ।
सुहुम दुवभावेण, हरण तण सकराइयाण ज ॥ १ ॥

एव पञ्चविधस्य च, स्थूलमृषाभाषणस्य सत्यागः ।
यो द्वाभ्या करणाभ्या, योगैस्त्रिभिस्तद् व्रत द्वितीयम् ॥७॥” इति ।

एतच्छाया च—

“ द्विविधमदत्तादानाद्वિરमणपीठ भवति पूर्ववत् ।
सूक्ष्म दुर्भावेन हरण तणशर्करादीना यत् ॥ १ ॥

स्थિત આસ મમાગ્રે સર્વમિદ જાત યુક્તમય વક્તી’—ત્યાદિરૂપેણ, યદ્વા કરિમૈશ્ચ
ન્નિસ્પરાધેઽપિ—‘અયમીદૃશોઽપરાધી સર્વમેતસ્ય ચરિતમઠ જાનામિ, એનેન તદાચ
રિતિ યત્સર્વથૈવાનાચરણીયમ્ ’ ઇત્યાદિરૂપેણ મિથ્યાભાષણ કૂટસાક્ષ્યાલીકમ્ ।
અસ્ય પञ्चविधस्य स्थूलमृषावादस्य द्वाभ्या करणाभ्या त्रिभयौगैश्च परित्यागः
स्थूलमृषावादविरमण—मिति तु पिण्डितोऽर्थ ॥२॥

(૫) “મૈ उस वक्त वहाँ मौजूद था, यह सब बातें सच्ची-सच्ची कह
रहा है, मेरे सामने ये सब बातें हुई थी । ” इस प्रकार किसीका अप
कार करनेके अभिप्रायसे या घूस लेकर झूठी गवाही देना कूटसाक्षी है ।
अथवा “ यह ऐसाही अपराधी है, मैं इसकी सब करतूतें जानता हूँ,
इसने ऐसा काम किया जो किसीभी तरह नहीं करना चाहिए । ”
इस प्रकार झूठ बोलना कूट-साक्षी है ।

इस स्थूल-मृषावादका दो करण तीन योगसे त्याग करना स्थूल-
मृषावादविरमण व्रत कहलाता है ॥२॥

(૫) “ હું એ વખતે ત્યા હાજર હતો, એ બધી વાતો સાચી કહે છે, મારી
સામે એ બધી વાતો થઈ હતી ” એ પ્રમાણે કોઈનેા અપકાર કરવાના હેતુથી, અથવા
લાચ લઈને જૂઠી જીભાની આપવી તે જૂઠી સાક્ષી છે અથવા “ એ એવોજ અપરાધી
છે, હું એના બધા કરતૂત જાણુ છું, એણે એવું કામ કર્યું છે કે જે કોઈ પણ રીતે
ન કરવું જોઈએ ” એ પ્રમાણે જૂઠું બોલવું એ કૂટ-સાક્ષી (કૂડી સાખ) છે

આ સ્થૂલ મૃષાવાદનો એ કરણ અને ત્રણ યોગે કરીને ત્યાગ કરવો એ
સ્થૂલમૃષાવાદવિમરણ વ્રત કહેવાય છે ॥ ૨ ॥

ધૂલ તેયાહરણ, હેમાર્ણ પરેસિં જ ।
 ધૂલ પિ દુષ્પગાર, યુત્તમચિત્ત સચિત્ત ચ ॥ ૨ ॥
 પદમ વત્યાર્ણ, સુન્નત્યાર્ણમવહરણ ।
 ધીય ગવાઢયાણ, સુન્નાત્યાર્ણમવહરણ ॥ ૩ ॥
 એવ દુવિહસ્સમ્સા, - ડદિન્નાદાણસ્સ સપરિચાઓ ।
 જો દોહિં કરણેહિં, જોણહિ તીહિ ત વય તોય ॥ ૪ ॥ ઇતિ ।

સ્થૂલ સ્તેયાહરણ હેમાદીના પરેપા યત ।
 સ્થૂલમપિ દ્વિપ્રકારમુક્તમચિત્ત સચિત્ત ચ ॥ ૨ ॥
 પ્રથમ વસ્ત્રાદીના સુન્યસ્તાદીનામપહરણમ્ ।
 દ્વિતીય ગવાદીના સુન્યસ્તાદીનામપહરણમ્ ॥ ૩ ॥
 એવ દ્વિવિધસ્યાસ્યાડદત્તાદાનમ્ય સપરિત્યાગઃ ।
 યો દ્વાભ્યા કરણાભ્યાં, ચોગૈસ્ત્રિભિસ્તદ્ વ્રત તૃતીયમ્ ॥૪॥” ઇતિ ।

અથ તૃતીય વ્રતમાહ-‘સ્થૂલાદદત્તાદાના’-દિતિ, નદત્તમદત્તમર્થાદ્વસ્તુસ્વામિના-
 ડદત્ત, તસ્યાડડદાન ગ્રહણમદત્તાડડદાન તસ્માદ્ વિરમણમિતિ પૂર્વવત્, એતદપિ
 પ્રાગ્વદ્દિધા, -તત્રાસ્વામિકાના તૃણશર્કરાદીનામદુર યવસાયપૂર્વક ગ્રહણ સૂક્ષ્મમ્,
 ચદ્ગ્રહણેન ચોર્યાપરાધો લગિતુ શક્નોતિ તાદૃશસ્ય કસ્યચિત્પરકીયસ્ય સુવર્ણાદેવ-
 સ્તુન આત્મસાત્કર્ત્તુ ગ્રહણ સ્થૂલમ્ । એતચ્ચ સચિત્તાચિત્તભેદાદ્દ્વિવિધ, તયો. સચિત્તા-

(૩) તૃતીય વ્રતકા વર્ણન

જિસ વસ્તુકા જો સ્વામી હૈ ઉસકે દ્વારા દિયે વિનાહી ઉસે ગ્રહણ
 કર લેના અદત્તાદાન હૈ, ઉમસે નિવૃત્ત હોના અદત્તાદાનવિરમણ વ્રત હૈ ।
 અદત્તાદાન બી સૂક્ષ્મ ઓર સ્થૂલ કે ભેદસે દો પ્રકારકા હૈ । જિનકા
 કોઈ સ્વામી નહી હૈ એસે તૃણ શર્કરા (કકર) આદિકા બુરે અભિપ્રાયકે
 વિના ગ્રહણ કરના સૂક્ષ્મ અદત્તાદાન હૈ, ઓર જિસકે ગ્રહણ કરનેસે
 ચોરીકા અપરાધ લગ સમ્તા હૈ, એસે દૂસરેસે સુવર્ણ આદિ પદાર્થોકા
 ગ્રહણ કરના સ્થૂલ અદત્તાદાન હૈ । યહ દો પ્રકારકા હૈ-(૧) સંભાલે હુપ

ત્રીજા વ્રતનુ વર્ણન

જે વસ્તુનો જે માલીક છે, તેણે આખ્યા વિના તે વસ્તુ ગ્રહણ કરી લેવી
 એ અદત્તાદાન છે, તેનાથી નિવૃત્ત થવું એ અદત્તાદાનવિરમણ વ્રત છે અદત્તાદાન
 પણ સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલના ભેદે કરીને બે પ્રકારનું છે જેનો કોઈ માલીક નથી એવું
 માસ, કાકરા, વગેરેને ખરાબ હેતુ વિના ગ્રહણ કરવા એ સૂક્ષ્મ અદત્તાદાન છે,
 અને જે ગ્રહણ કરવાથી ચોરીનો અપરાધ લાગે, એવું બીજા કોઈનું સોનું વગેરે
 પદાર્થોનું ગ્રહણ કરવું, એ સ્થૂલ અદત્તાદાન છે એ બે પ્રકારનું છે (૧) સંભાળતા,

(૪-અણુવ્રતમ્-સ્વદારસન્તોષઃ)

પિતૃપ્રભૃતિ પતિયોગત્સહસા દારયન્તિ જે સુ તે દારા ।

તૈર્હિ જો પરિતોસો, યુચ્ચહ એસો સદારસતોસો ॥ ૧ ॥

एतच्छाया च—

पितृप्रभृति पतियोगत्सहसा दारयन्ति ये खलु ते दाराः ।

तैर्यः परितोष उच्यते एष स्वदारसन्तोषः ॥ ૧ ॥

દત્તાદાન-પરકીયાણા સુન્યસ્ત દુર્ન્યસ્ત વિસ્તૃત સઘાતાગતાદિગોમહિષ્યાદીના સચિ
ત્તાનામપહરણમ્ । અચિત્તાદત્તાદાન ચ-પરકીયાણા સુન્યસ્ત દુર્ન્યસ્ત વિસ્મૃતાના
વાસોરથસુવર્ણાદીનામચિત્તાનામપહરણમ્ । એનયોઃ સચિત્તાચિત્તયોર્દ્વાભ્યા કર
ણાભ્યા ત્રિભિર્યોગૈશ્ચ પરિત્યાગઃ-સ્થૂલાદત્તાડડદાનવિરમણમ્ ॥ ૩ ॥

અથ ચતુર્થ વ્રતમાહ-‘સ્વદારસન્તોષ’ इति, દારયન્તિ=પતિસબન્ધેન પિતૃ
ભ્રાત્રાદિસ્નેહ મિન્દન્તીતિ દારા, સ્વસ્ય=આત્મન દારા=યથાવિધિપરિણીતાઃ
યા ન સંભાલે હુએ, વિસ્મૃત, યા સમૂહમે આયે હુએ ગાય, ભૈસ આદિ
સચિત્ત પદાર્થોંકા અપહરણ કરના સચિત્ત અદત્તાદાન હૈ । (૨) સંભાલ
કર રહે હુએ, વિના સંભાલકે રહે હુએ યા વિસ્મૃત વસ્ત્ર રથ સુવર્ણ આદિ
અચિત્ત પદાર્થોંકા અપહરણ કરના અચિત્ત અદત્તાદાન હૈ । इन सचित्त
और अचित्त अदत्तादानका दो करण तीन योगसे त्याग करना स्थूल
अदत्तादान विरमण व्रत है ॥ ॥

(૪) ચતુર્થવ્રતકા વર્ણન

પતિકે સાથ સબધ જોડકર, પિતા, ભાઈ આદિકે સબન્ધકો જો
દારણ કર દેતિ હૈ-उन्हे दार कहते है । વિધિપૂર્વક વિવાહિત સ્ત્રીકો

યા ન સંભાળતા, બૂલાઈ (ખેલાઈ) ગએલા યા ટોળામા આવેના ગાય-લેશ
આદિ સચિત્ત પદાર્થોંનું અપહરણ કરવું સચિત્ત અદત્તાદાન છે (૨) સંભાળીને
રાખેલા કે સંભાળ્યા વિના રાખેલા, ખેલાઈ ગએલા, વસ્ત્ર, રથ, સુવર્ણ આદિ
અચિત્ત પદાર્થોંનું અપહરણ કરવું એ અચિત્ત અદત્તાદાન છે એ સચિત્ત અને
અચિત્ત અદત્તાદાનનો એ કરણ ત્રણ યોગે કરીને ત્યાગ કરવો એ સ્થૂલ-અદત્તાદાન-
વિમરણવ્રત છે ॥ ૩ ॥

(૪) ચોથા વ્રતનું વર્ણન

પતિની સાથે સબધ બેડીને, પિતા ભાઈ આદિના સબધને જે દારણ કરી
નાખે છે, તેને દાર કહે છે વિધિપૂર્વક વિવાહિત સ્ત્રીને સ્વદાર કહે છે સ્વદારમા જ

तम्हा कन्ना-वेस्सा,—परइत्थीणं सयेव सचाओ ।

फलिओ परिसखाए, परपडिसेहा सदारसद्देणं ॥ २ ॥

परिणीया विहिपुव्व, जा सेव हि दारसद्दओ वच्चा ।

तत्थ य 'स'—पया चाओ, कन्ना वेस्सा परत्थीणं ॥ ३ ॥

तेण कयकीयाण, सुक्कुञ्जोयाड्हिं णीयाणं ।

सव्वेसिं पडिसेहो, वियक्खवणेहिं सय विवित्तवो ॥ ४ ॥

तस्मात्कन्या-वेश्या परस्त्रीणा सदैव सत्यागः ।

फलितः परिसख्यया परप्रतिषेधात्स्वदारशब्देन ॥ २ ॥

परिणीता विधिपूर्व या सैव हि दारशब्दतो वाच्या ।

तत्र च 'स्व'—पदान्यागः कन्या वेश्या परस्त्रीणाम् ॥ ३ ॥

तेन क्रयक्रीताना, शुल्कोत्कोचादिभिश्च नीतानाम् ।

सर्वासा प्रतिषेधी, विचक्षणैः स्वय विवेक्तव्यः ॥ ४ ॥

स्वदारास्तैरर्थान्निजपत्नीमात्रेण सन्तोषः=स्वदारसन्तोषः—परस्त्रीवेश्यादितः सर्वथा विरमणमिति तु फलितोऽर्थः ।

ननु क्रयक्रीता वेश्या कन्यकादयोऽपि स्वदारा एव स्वाधीनीकृतत्वेन पत्नी-त्वाविशेषादिति चेद्वन्त विभ्रान्तेऽसि, गजनिमीलिकया शृङ्गपुच्छयोरेकी करण-स्वदार कहते है । स्वदारमें ही सन्तोष होना स्वदार सन्तोष कहलाता है । अर्थात् परस्त्री-वेश्या आदिसे सर्वथा निवृत्त होना और धर्मपत्नीमें ही सन्तोष रखना स्वदार सन्तोष व्रत है ।

शका—कीमत देकर खरीदी हुई वेश्या कन्या आदिभी स्वदार है क्योंकि उन्हें अपने अधीन कर लिया है, इसलिये उन्हें भी पत्नी मानना चाहिए ।

समाधान—खेद है, तुम्हे भ्रम हो गया । तुम आँखें मीचकर सींग और पूँछको एक कर रहे हो, भगवानके अभिप्रायका विचार नहीं

सन्तोष राखवे, ओ स्वदार-सन्तोष कहेवाय छे अर्थात् परस्त्री-वेश्या थपु अने धर्मपत्नीमा न सन्तोष राखवे, ओ स्वदारसन्तोष व्रत छे

शुका—कीमत आपीने खरीदली वेश्या कन्या आदी पण स्वदार छे कारण्हे तेन पोताने अधीन करी लेवामा आवी होय छे, भाटे अने पण पत्नी मानवी ओछअे

समाधान—दिलगीरीनी बात छे के तमने भ्रम थप गयो छे तमे आपो भीखीने शींगड-पूछडाने ओक करी रह्या छे अने भगवानना अभिप्रायने

મતૃત્તત્વેન ભગવતાત્પર્યપર્યાલોચનૈધુર્યાત્, દારશબ્દો हि प्रागुक्तव्युत्पत्त्या यथा विधिपरिणीतायामेव स्त्रिया वर्त्तते, सकलकाव्यकोषाभिधानादिषु तथैवोपलब्धमात्, तथा चाऽमरे—

“પત્ની પાણિગૃહીતી ચ, દ્વિતીયા સહધર્મિણી ।

ભાર્યા જાયાઽથ પુ-ભૂમ્નિ દારાઃ” ઇતિ,

“દારેષુ ચ ગૃહાઃ” ઇતિ ચ “ત્રિધુવનજયલક્ષ્મીર્મૈથિલી તસ્ય દારાઃ” ઇતિ રામાયણે, “સ્વદારનિરતશ્ચૈવ” ઇતિ મનુસ્મૃતિ યાજ્ઞવલ્ક્યયોશ્વ, એવ શબ્દ-કલ્પદ્રુમાદાવપિ, તસ્માદ્દારપદેન યથાવિધિપરિણીતાયા ગ્રહણાદ્વેશ્યાકન્યકાદીના, સ્વપદેન ચ યથાવિધિપરિણીતાયા અપિ સ્વધર્મપત્ન્યા એવ ગ્રહણાત્પરસ્મ્યાદીના મતિષેષોઽવગન્તવ્યઃ । इयमेव परिसङ्ख्येत्याहुस्तथा चोक्तम्—

“વિધિરત્યન્તમપ્રાપ્તૌ, નિયમઃ પાક્ષિકે સતિ ।

તત્ર ચાન્યત્ર ચ પ્રાપ્તૌ, પરિસખ્યા નિગદ્યતે ॥” ઇતિ ।

કરતે । પહેલે ‘દાર’ શબ્દકી જો વ્યુત્પત્તિકી હૈ, ઉસસે સિદ્ધ હૈ કિ ‘દાર’ શબ્દકા પ્રયોગ વિવાહિતા સ્ત્રીકે લિખ હી હોતા હૈ । સબ કાવ્યોં તથા કોષોં આદિમેં भी ऐसाही प्रयोग पाया जाता है । इसलिए ‘दार’ शब्दसे विध-पूर्वक विवाहित पत्नीका ग्रहण होता है, अतः वेश्या और कन्याका निषेध समझना चाहिए । तथा ‘स्व’ पदसे अपनी पत्नीका ही ग्रहण होता है इसलिये यथाविधिविवाहित होने परभी परस्त्रीका निषेध सिद्ध होता है । इसीको परिसख्या कहते हैं । कहा भी है—

“જો અર્થ કિસી વાક્યસે પ્રાપ્ત ન હો-અર્થાત્ જિસકા કહીં પહેલે વિધાન ન કિયા ગયા હો ત્ય વિધિ હોતી હૈ । જવ પક્ષમેં (વિકલ્પ

૧ કાવ્ય કોષ આદિકે નામ સસ્કૃત ટીકામેં દેખલેવે

વિચાર કરતા નથી પહેલા દાર શબ્દની જે વ્યુત્પત્તિ કરી છે, તેથી સિદ્ધ થાય છે કે દાર શબ્દનો પ્રયોગ વિધિપૂર્વક વિવાહિતા સ્ત્રીને માટે જ થાય છે બધા કાવ્યો+ તથા કોષો આદિમા પણ એવો જ પ્રયોગ માલૂમ પડે છે માટે ‘દાર’ શબ્દ કરીને વિધિપૂર્વક વિવાહિત પત્નીનું ગ્રહણ થાય છે, તેથી વેશ્યા અને કન્યાનો નિષેધ સમજવો જોઈએ બીજી ‘સ્વ’ શબ્દથી પોતાની પત્નીનું જ ગ્રહણ થાય છે, માટે યથાવિધિ વિવાહિત થયા છતા પણ પરસ્ત્રીનો નિષેધ સિદ્ધ થાય છે એને પરિસખ્યા કહે છે કહ્યું છે કે—

“જે અર્થ કોઈ વાક્યમાંથી પ્રાપ્ત ન થતો હોય અર્થાત્ જેનું કયાય પહેલા વિધાન ન કરવામાં આવ્યું હોય ત્યારે વિધિ થાય છે એ પક્ષમાં (વિકલ્પ કરીને)

+ કાવ્ય કોષ આદિનાં નામ સસ્કૃત ટીકામાં જોઈ લેવાં

“એકસ્યાનેકત્ર પ્રસક્તસ્યાન્યતો નિવૃત્ત્યર્થમેકત્ર પુનર્વિધાન પરિસ્રુયે”
તિ હિ તલ્લક્ષણમિત્યેવ ચૈકસ્ય=વિષયભોગસ્યાનેકત્ર=સ્વસ્ત્રી-પરસ્ત્ર્યાદૌ રાગતઃ પ્રસ-
ક્તસ્ય=પ્રાપ્તસ્યાન્યતઃ=પરસ્ત્ર્યાદિતો નિવૃત્ત્યર્થમ્, એકત્ર=યથાત્રિધિપરિણીતાયા સ્વ-
પત્ન્યા પુનર્વિધાન=‘સ્વદાર’પદેન પ્રતિપાદનમસ્તીતિ પ્રસ્ફુટ ઘટતે। પરિસ્રુયા, યથા-

“સેવનીયો વીતરાગો, દર્શનીય ચ તત્પદમ્ ।

સપાદનીય જ્ઞાનાદિ, શ્રવણીય ચ તદ્વચઃ ॥” ઇતિ ।

અત્યોક્ત્યા હિ વીતરાગવ્યતિરિક્તસ્ય સેવનાદેર્નિષેધઃ પર્યવસીયત ઇત્યલમતિ-
પ્રસજ્ઞન, પ્રકૃતમનુસરામ —

રૂપસે) પ્રાપ્ત હો તવ નિયમ હોતા હૈ । જો એક સ્થાન પર પ્રાપ્ત હો
ઔર સાથહી અન્યત્ર મો પ્રાપ્ત હો તવ પરિસ્રુયા હોતી હૈ ॥”

“જવ એક અર્થ અનેક સ્થલોં પર પ્રાપ્ત હો તો અનેક સ્થલોંસે નિવૃત્ત
કરકે ફિર એક સ્થલ પરહી ઉસકા વિધાન કરના પરિસ્રુયા હૈ, યહ
હસકા લક્ષણ હૈ । પ્રકરણમેં હસ પ્રકાર સમજ્ઞના—એક વિષય-ભોગ, સ્વસ્ત્રી
—પરસ્ત્રી આદિ અનેક સ્થલોંમેં પ્રાપ્ત થા, અતઃ દૂસરે-પરસ્ત્રી આદિ સ્થલોંસે
નિવૃત્ત કરનેકે લિં એક સ્થાન અર્થાત્ વિધિપૂર્વક વિવાહિત સ્વધર્મ-
પત્નીમેં ‘સ્વદાર’પદસે વિધાન કરના, યહીપરિસ્રુયા હૈ । જૈસે—

“વીતરાગ ભગવાનકી ભક્તિ કરને યાહિં, ઉનકા દર્શન કરના
યાહિં । જ્ઞાન આદિ પ્રાપ્ત કરના યાહિં ઔર ઉનકે વચન સુનને યાહિં ॥”

— હસ વાક્યમેં વીતરાગકી ભક્તિ આદિકા વિધાન હૈ હસલિં ઉનસે-

પ્રાપ્ત થાય તો નિયમ થાય છે ને એક સ્થાનપર પ્રાપ્ત થાય અને તે સાથે અન્યત્ર
પ્રાપ્ત થાય તો પરિસ્રુયા થાય છે”

‘ને એક અર્થ અનેક સ્થળોંએ પ્રાપ્ત થાય તો અનેક સ્થળોંથી નિવૃત્ત કરીને
પછી એક સ્થળે જ એનું વિધાન કરવું એ પરિસ્રુયા છે’ એ એનું લક્ષણ છે
પ્રકરણમા આ પ્રમાણે સમજવું—એક વિષય-ભોગ, સ્વસ્ત્રી—પરસ્ત્રી આદિ અનેક
સ્થળોંમા પ્રાપ્ત હોય, માટે બીજા પરસ્ત્રી આદિ સ્થળોંથી નિવૃત્ત કરવાને માટે એક
સ્થાન અર્થાત્ વિધિપૂર્વક વિવાહિત સ્વધર્મપત્નીમા ‘સ્વદાર’ પદે કરીને વિધાન કરવું, એ
પરિસ્રુયા છે નેમકે—

“વીતરાગ ભગવાનની ભક્તિ કરવી નેમકે એમનું દર્શન કરવું નેમકે, જ્ઞાન
આદિ પ્રાપ્ત કરવા નેમકે અને એમના વચનો સાંભળવા નેમકે”

આ વાક્યમા વીતરાગની ભક્તિ આદિનું વિધાન છે, માટે તેનાથી ભિન્ન
સરાગીની ભક્તિના નિષેધનું તાત્પર્ય પ્રકટ થાય છે હવે મૂળ વાત એ છે કે—

ઓરાલિયસ્સરૂવા, એવમણોરાલિયસ્સરૂવા ય ।

इय द्विविधा परस्त्री, आगमसिद्धति तत्थ पद्मा उ ॥ ५ ॥

માણુસ તિરિયમરીરા, દેવસરીરા ઉ ઘુચ્છણ ઘીયા ।

वित्थरओ एसिं, घुत्तो अन्नत्थ परिवेगो ॥ ६ ॥” इति ।

(૫-અણુવ્રતમ્-ઇચ્છાપરિમાણઃ ।)

ધણધન્નાહમણોરહ,-વિસણ જ પુવ્વણિચ્છિયાણ વિ ।

મજ્જાયાણ ચાઓ, ત ઘુચ્છહ પચમ વય સત્થે ॥ ૧ ॥

जहसत्ति च जहिच्छ, परिग्गहस्सोइयेह मज्जाया ।

जह तिण्हप्पीभावो, हवह तहा किं तु करणिज्ज ॥ २ ॥ इति

औदारिकत्वरूपा एवमनौदारिकस्वरूपा च ।

इति द्विविधा परस्त्री, आगमसिद्धाऽस्ति तत्र प्रथमा तु ॥ ५ ॥

માનુષતિર્યઙ્ગરીરા, દેવશરીરા તૂચ્યતે દ્વિતીયા ।

विस्तरत एनयोरुक्तोऽन्यत्र प्रविवेकः ॥ ६ ॥” इति ।

एतच्छाया च—

“धनधान्यादिमनोरथविषये यत्पूर्वनिश्चिताया अपि ।

मर्यादायास्त्यागः, तदुच्यते पञ्चम व्रत शास्त्रे ॥ ૧ ॥

પરસ્ત્રી દ્વિવિધા-ઔદારિકાનૌદારિકશરીરવિશિષ્ટત્વભેદાત્, તત્ર મનુષ્યતિર્યઙ્ગ શરીરધારિણ્ય ઔદારિકશરીરિણ્ય* દેવશરીરધારિણ્યશ્ચ વૈક્રિયિકશરીરિણ્ય*, આસા સર્વાસામપિ પરિવર્જનેન કેવલ યથાવિધિપાણિગૃહીતીમાત્રેણ સન્તોષ ઇતિ ભાવઃ ।

भिन्न सरागीकी भक्तिके निषेधका तात्पर्य प्रगट होता है । अस्तु । मूल
धात यह है—

પરસ્ત્રી દો પ્રકારકી છે-(૧) ઔદારિક શરીરવાલી ઓર (૨) ઔદારિકશરીરવાલીસે ભિન્ન । મનુષ્ય ઓર તિર્યચોંકે શરીરકો ધારણ કર નેવાલી ઔદારિક શરીરધારિણી હૈં ઓર દેવ શરીરકો ધારણ કરનેવાલી વૈક્રિયિકશરીરધારણી હૈં । ભાવાર્થ યહ હૈ કિ હન સબકા પરિત્યાગ કરવેં કેવલ સ્વપત્નીમેં સન્તોષ કરના સ્વદારસન્તોષ પરદારવિરમણ-વ્રત હૈ ॥

પરસ્ત્રી એ પ્રકારની છે (૧) ઔદારિક શરીરવાળી અને (૨) ઔદારિક શરીર વાળીથી ભિન્ન મનુષ્ય અને તિર્યચોના શરીરને ધારણ કરનારી ઔદારિકશરીરધારિણી છે અને દેવશરીરને ધારણ કરનારી વૈક્રિયશરીરધારિણી છે ભાવાર્થ એ છે કે-એ બધાનો પરિત્યાગ કરીને કેવળ સ્વપત્નીમાં સંતોષ રાખવો એ સ્વદારસન્તોષ-પરદારવિરમણ-વ્રત છે

યથાશક્તિ ચ યથેચ્છ, પરિગ્રહસ્યોચિતેહ મર્યાદા ।

યથા તૃણાલ્પીભાવો ભવતિ તથા કિન્તુ કરણીયમ્ ॥ ૨ ॥ ” ઇતિ ।

અથ પશ્ચમ વ્રતમાહ ‘ઇચ્છાપરિમાણે’ તિ, ઇચ્છા=અનધ્યાન્યાદિનવવિધ પરિગ્રહવિષયકમિયત્તાનિયમનમિત્યર્થઃ, મનુષ્યગજાશ્વગોમિહણ્યાદિન્ સચેતનાન્, વાસોરત્નહિરણ્યાદીંશ્ચાચેતનાઽપદાર્થાન્ મમત્વભાવપૂર્વક નિજાયત્તે રક્ષિતુમ્— “એતાવન્ત એવ મનુષ્યગજાશ્વાદયઃ, એતાવન્ત્યેવ ચ વાસો રત્નહિરણ્યાદીનિ મયા સગ્રહીતવ્યાનિ નાતોઽધિકાની” —ત્યેવ મર્યાદાવિધાનમિતિ ભાવઃ । અત્ર ચ મર્યાદા કરણ શ્રાવકાણામિચ્છાધીનમિતિ સર્વેર્યથાશક્તિ યથેચ્છ ચ નિજનિજગ્રહમર્યાદા કર્તુ શક્યતે, કિન્તુ તૃણાલ્પીકરણાર્થમેવ મર્યાદાવલ્મ્બનમિતિ યથા તૃણાલ્પત્વ મત્તથા યતનીય, તર્ગેવાસ્ય વ્રતસ્ય તાત્પર્યાત્ । ઉક્તશ્ચ—

(૬) પાચવૈ વ્રતકા વર્ણન

ધન ધાન્ય આદિ નૌ પ્રકારકે પરિગ્રહકી મર્યાદા કર લેના ઇચ્છા-પરિમાણ વ્રત છે । મનુષ્ય, હાથી, ગાય, ઘોડા, મેંસ આદિ સચેતન, ઓર વસ્ત્ર, રત્ન, સોના-ચાદી આદિ અચેતન પદાર્થોં કો મમત્વભાવ-પૂર્વક ગ્રહણ કરને પર ઉનકી રક્ષા કે લિખે હસ પ્રકાર કી મર્યાદા કર લેના ઇચ્છાપરિમાણ છે, જૈસે— “મેં હતને મનુષ્ય ગજ અશ્વ આદિ રખૂંગા, હનસે અધિક નહી, હતને વસ્ત્ર રત્ન હિરણ્ય આદિ રખૂંગા, હનસે ડ્યાદા નહી । ” કિતની મર્યાદા કરના યહ શ્રાવણકોંકી ઇચ્છા પર નિર્ભર છે, હસલિખે સવ, શક્તિ ઓર રુચિ કે અનુસાર મર્યાદા કર સકતે છે, કિન્તુ યહ ધ્યાન મેં રચ્ચના ચાહિખે કિ મર્યાદા કા પ્રયોજન તૃણા કો કમ કરના છે, હસલિખે એસી મર્યાદા કરની ચાહિખે જિસસે તૃણા કમ હો । યહી હસ વ્રત કા તાત્પર્ય છે, કહા ઓ છે—

(૫) પાચમા વ્રતનુ વર્ણન

ધનધાન્ય આદિ નવ પ્રકારના પરિગ્રહોની મર્યાદા કરવી એ ઇચ્છાપરિમાણ વ્રત છે । મનુષ્ય, હાથી, ગાય, ઘોડા, ભેશ આદિ સચેતન, અને વસ્ત્ર, રત્ન, સોના, રૂપા વગેરે અચેત પદાર્થોને મમત્વભાવપૂર્વક ગ્રહણ કરીને તેના રક્ષણને માટે એ પ્રકારની મર્યાદા કરવી એ ઇચ્છા-પરિમાણ છે, જેમકે— “હું આટલા મનુષ્ય ગજ અશ્વ આદિ રાખીશ, તેથી વધારે નહિ, આટલા વસ્ત્ર રત્ન હિરણ્ય આદિ રાખીશ, એથી વધારે નહી ” કેટલી મર્યાદા કરવી એ શ્રાવણની ઇચ્છા પર આધાર રાખે છે, એટલે સૌ કોઈ પોતાની શક્તિ અને રુચિને અનુસરીને મર્યાદા કરી શકે છે, પરંતુ એટલું ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે મર્યાદાનું પ્રયોજન તૃણાને ઓછી કરવાનું છે, માટે એવી મર્યાદા કરવી જોઈએ કે જેથી તૃણા ઓછી થાય એવું આ વ્રતનું તાત્પર્ય છે કહ્યું છે કે—

“જહ જહ લોહો અપ્પો, જહ જહડપ્પો પરિગ્ગહારમ્મો ।
તહ તહ સુહસ્સ લાહો, ણિઙ્ગરણં ચાવિ કમ્માણં ॥ ૧ ॥
અણદ્દમૂલ સવ્વ, ચદ્દઙ્ગણં ણં પરિગ્ગહ ભાવા ।
લલિપ્પ ભમ્મારામે, રમતિ જે તે જણા ધન્ના ॥૨॥” ઇતિ

ગુણવ્રતાનિ (૩)

(૬ અનર્થદણ્ડવિરમણવ્રતમ્)

“ળીહેઝ ઝીવપીઢાપરણ જ સો અણદ્દદ્ધો ય ।
ચત્તારિ અસ્સ મેઘા, અવક્ષાણાયરિયણામગો પઢમોઃ ॥ ૧ ॥

एतच्छाया च-

“યથા યથા લોભોડલ્પો યથા યથાડલ્પઃ પરિગ્રહારમ્મઃ ।
તથા તથા સુખસ્ય લાભો નિર્જરણ ચાપિ કર્મણામ્ ॥ ૧ ॥
અનર્થમૂલ સર્વ, ત્યક્ત્વેમ પરિગ્રહ ભાવાત્ ।
લલિતે ધર્મારામે, રમન્તે યે તે જના ધન્યાઃ ॥ ૨ ॥” ઇતિ ।

“નિર્હેતુ ઝીવપીઢાચરણ યત્સોડનર્થદણ્ડશ્ચ ।

ચત્વારોડસ્ય મેદા અપખ્યાનાચરિતનામકઃ પ્રથમઃ ॥ ૧ ॥

“લોભ જ્યો-જ્યો અલ્પ હોતા જાતા હૈ, ત્યો-ત્યો પરિગ્રહ ઓર
આરમ્મ કમ્મ હોતે જાતે હૈ, સુખ વઢતા જાતા હૈ ઓર કર્મોંકી નિર્જરા
હોતી હૈ સવ અનર્થોંકા મૂલ પરિગ્રહ હૈ। જો હસે ભાવોંકે સાથ ત્યાગ
કર ધર્મરૂપી સુન્દર ઉદ્યાન મેં રમણ કરતે હૈ વે મહાપુરુષ ધન્ય હૈ ॥૨॥”

ગુણ વ્રત (૩)

(૬) (છઠે વ્રતકા વર્ણન)

અન્ય વ્રતોંકે પાલન કરનેમે જો સહાયતા પહુંચાતે હૈ, ઉન્હેં ગુણવ્રત

“લોભ જેમ જેમ ઓછો થતો જાય છે, તેમ તેમ પરિગ્રહ અને આરમ્મ
ઓછા થતા જાય છે, સુખ વધતુ જાય છે અને કર્મોંની નિર્જરા થાય છે (૧) બધા
અનર્થોંનું મૂળ પરિગ્રહ છે જે એનો ભાવપૂર્વક ત્યાગ કરીને ધર્મરૂપી સુન્દર ઉદ્યાનમાં
રમણ કરે છે, તે મહાપુરુષને ધન્ય છે” (૨)

ગુણવ્રત (૩)

(૬) છઠા વ્રતનું વર્ણન- (પહેલું ગુણવ્રત)

અન્ય વ્રતોંનું પાલન કરવામાં જે સહાય કરે છે, તેનું ગુણવ્રત કહે છે ગુણવ્રત

અવિ ચ પમાયાયરિઓ, વીઓ હિંસાપયાણમહ તીઓ ।

ચોત્થો તહેવ ધુત્તો, જિણસત્થે પાવકમ્મ-ઉવણ્ણો ॥ ૨ ॥

અસ્સાહજ્ઞાણેહિં, પરચેયવિહી નિરદ્વય પદમો ।

ધીઓ પમાયઓ અવ,-ભાસા તેહાહ્માયણુગ્ઘાહો ॥ ૩ ॥

છાયા-અપિ ચ પ્રમાદાચરિતો દ્વિતીયો હિંસાપ્રદાનમય તૃતીયઃ ।

ચતુર્થસ્તથૈવોક્તઃ, જિનશાસ્ત્રે પાપકર્મોપદેશઃ ॥ ૨ ॥

આર્ત્તાદિધ્યાનૈઃ પરચેદવિધિર્નિર્ણયક પ્રથમઃ ।

દ્વિતીયઃ પ્રમાદતોઽપમાપા તૈલાદિભાજનોદ્વાદઃ ॥ ૩ ॥

અથ ગુણવ્રતાન્યાહ-‘ત્રીણી’-ત્યાદિ, વ્રતાન્તરપરિપાલનેન સાધકતમાનિ વ્રતાનિ ગુણવ્રતાન્યુચ્યન્તે, તાનિ ત્રીણ્યૌપપાતિકક્રમેણ વક્તુમાહ-‘તથયે,-તિ-

ઉપાસકદશાગ્ને તુ પ્રથમ દિગ્વ્રત, તત ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ, તતોઽ-
નર્થદણ્ડવિરમણમિત્યેવ ક્રમઃ ।

‘અનર્થ’તિ અર્થ-‘પ્રયોજન તદર્થમર્થાત્ ક્ષેત્ર ધન-ગૃહ શરીર-કુલ-દાસી દાસ-દારાદ્યર્થ
યો દણ્ડ સોઽર્થદણ્ડસ્તદ્વિધોઽનર્થદણ્ડઃ-નિષ્પ્રયોજન કસ્યચિત્પ્રાણિન.સક્લેશનવ્યાપાર
इत्यर्थः । एषोऽपध्यानाऽऽचरित प्रमादाऽऽचरित हिंसाप्रदान पापकर्मोपदेश भेदाच्च-

કહતે હે । ગુણવ્રત ત્રીણ હે । ‘ઔપપાતિકસૂત્ર’કે ક્રમકે અનુસાર ઉનકા
વર્ણન કરતે હે—

(૧) અનર્થદણ્ડવિરમણવ્રત—ક્ષેત્ર, ધન, ગૃહ, શરીર, કુલ, દાસી
દાસ, દારા (સ્ત્રી) આદિકે લિપ અર્થાત્ પ્રયોજન કે લિપ જો દડ કિયા
જાતા હૈ વહ અર્થ-દણ્ડ હૈ ઔર નિષ્પ્રયોજન દણ્ડકો અનર્થદણ્ડ કહતે
હે, અર્થાત્ વિના પ્રયોજન હી કિસી જીવકો સક્લેશ પહુંચાના અનર્થ-
દણ્ડ હૈ । યહ અનર્થદણ્ડ ચાર પ્રકારકા હૈ—(૧) અપધ્યાનાચરિત,

અથ છે નઔપપાતિક સૂત્રના ક્રમાનુસાર તેનુ વર્ણન કરીએ છીએ —

(૧) અનર્થદણ્ડવિરમણ-વ્રત—ક્ષેત્ર, ધન, ગૃહ, શરીર, કુલ, દાસી, દાસ,
દારા, (સ્ત્રી) આદિને માટે અર્થાત્ પ્રયોજનને માટે જે દડ દેવામા આવે છે તે
છે તે અર્થદડ છે અને નિષ્પ્રયોજન દડને અનર્થદડ કહે છે, અર્થાત્ પ્રયોજન વિના
જ કોઈ છવને સક્લેશ પહોચાડવો એ અનર્થદડ છે એ અનર્થદડ ચાર પ્રકારનો

૧ ઉપાસકદશાગર્મે પહલા દિગ્વ્રત, દૂસરા । ઉપભોગપરિભોગ
પરિમાણ, ઔર તીસરા અનર્થદણ્ડવિરમણ હૈ ।

* ઉપાસકદશાગર્મા પહેલુ દિગ્વ્રત, બીજુ ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ, અને ત્રીજુ
અનર્થદણ્ડવિરમણ છે

કસસવિ ગિયેવિ હથે, વિહલ લગ્ગાહધારણ તીઓ ।

ચોત્થો સો સાવજ્જો, -વણસદાણ મણિજ્જણ જમિહ ॥ ૪

एएसिं सव्वेसिं, पुंश्रुत्ताण चउण्हमिह सत्थे ।

विहिपुण्व सचाओ, अक्खायमणत्थदडवेरमण ॥ ५ ॥” इति ।

તુર્થા, તત્રાપધ્યાનેનાઽઽચરિતમપધ્યાનાઽઽચરિતમાર્ત્તરૌદ્રધ્યાનવશતયા નિષ્પયોજન પ્રાણિસક્લેશનમિત્યર્થઃ । પ્રમાદેનાઽઽચરિત=પ્રમાદાઽઽચરિત પ્રમાદતો નિષ્પયોજન મપમાપણાદિકરણ, ઘૃતતૈલાદિભાજનાન્યુદ્ઘાટય રક્ષણ ચેત્યર્થઃ । હિંસાસાધન-ત્વાહિંસા=તરવારિ-શૂલ મલ્લ ગણાશાદિશસ્ત્ર તસ્ય પ્રદાન-હિંસાપ્રદાન-નિષ્પયો-જન કસ્યચિદ્ધસ્તે શસ્ત્રાદીના સમર્પણમિત્યર્થઃ । ઉપલક્ષમેતન્નિષ્પયોજન સ્વહસ્તે ધારણસ્યાપિ । પાપમધાન યદ્વા પાપજનક કર્મ=પાપકર્મ તસ્યોપદેશઃ=પાપકર્મોપદેશ-નિષ્પયોજન સાવધોપદેશદાનમિત્યર્થઃ । એભ્યશ્ચતુર્ભ્યોઽનર્થદણ્ઢેભ્યો વિરમણમનર્થદણ્ઢવિરમણમ્ ।

(૨) પ્રમાદાચરિત, (૩) હિંસાપ્રદાન, ઓર (૪) પાપકર્મોપદેશ । આર્તધ્યાન ઓર રૌદ્રધ્યાનકે વશ હોકર પ્રાણીકો સક્લેશ પહુંવાના અપધ્યાનાચરિત હૈ (૧), પ્રમાદકે વશ હોકર વ્યર્થ ઘુરે (કુદ્ધપ્રદ) વચ્ચન બોલના આદિ, અથવા પ્રમાદવશ ઘી તેલ આદિકે વર્તનોકો ઉઘાડા (ઘુલા) રાખના પ્રમાદાચરિત હૈ (૨), વિના પ્રયોજન, તલવાર, શૂલ, માલા, ગડાશા આદિ હિંસાકે સાધનભૂત શસ્ત્રાંકો કિસીકે હાથમેં દેના ઉપલક્ષણસે અપને હાથમેં રાખના મી હિંસા પ્રદાન અનર્થ દણ્ઢ હૈ (૩), પાપકી પ્રધાનતા વાલા અથવા પાપકો પૈદા કરને વાલા અર્થાત્ સાવધ ઉપદેશ દેના પાપકર્મોપદેશ અનર્થ દણ્ઢ હૈ (૪) । ઇન ચારો પ્રકારકે અનર્થદણ્ઢોં સે વિરત હો જાના અનર્થ-દણ્ઢ વિરમણ વ્રત હૈ ।

છેત (૧) અપધ્યાનાચરિત, (૨) પ્રમાદાચરિત (૩) હિંસાપ્રદાન, (૪) પાપકર્મોપદેશ. આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનને વશ થઈને પ્રાણીને નિષ્પયોજન સક્લેશ પહોંચાડવો એ અપધ્યાનાચરિત છે (૧) પ્રમાદને વશ થઈને વ્યર્થ ખરાબ (કુદ્ધપ્રદ) વચ્ચનો બોલવા વગેરે, અથવા પ્રમાદવશ ઘી તેલ આદિના વાસણોને ઉઘાડા રાખવા એ પ્રમાદાચરિત છે (૨) પ્રયોજન વિના તલવાર શૂળી, માલા, આદિ હિંસાના સાધનભૂત શસ્ત્રોને કોઈના હાથમા આપવા, ઉપલક્ષણ કરીને પોતાના હાથમા રાખવા એ પણ હિંસાપ્રદાન અનર્થદંડ છે (૩) પાપની પ્રધાનતાવાળો અથવા પાપને પૈદા કરનારો અર્થાત્ સાવધ-ઉપદેશ આપવો એ પાપકર્મોપદેશ અનર્થદંડ છે (૪) એ ચારે પ્રકારના અનર્થદંડથી વિરત થઈ જવું તે અનર્થદંડવિરમણ વ્રત છે

(૭-દિગ્વ્રતમ્)

મજ્જાયા ગમણે હોઈ, પુંવાહસુ દિસાસુ જા ।

एय सिया दिसिचय, तिचिह त च कित्तिय ॥ १ ॥

અઢ્ઠાઠોતિરિયવાળ, મેયા તત્થાહમ તુ ત ।

पव्याडसमारोहे, जो मज्जायाविणिच्छओ ॥ २ ॥

कस्यापि निजेऽपि हस्ते, त्रिफल खट्वादिधारण तृतीयः ।

चतुर्थं स सावधोपदेशदान भण्यते यदिह ॥ ४ ॥

एतेषा सर्वेषा पूर्वोक्ताद्वा चतुर्णामिह शास्त्रे ।

त्रिधिपूर्वं सत्याग आरयातमनर्थदण्डविरमणम् ॥ ५ ॥ ” इति ।

“મર્યાદા ગમને ભવતિ, પૂર્વાદિષુ દિક્ષુ યા ।

एतत्स्यादिग्नत, त्रिविध तच्च कीर्तितम् ॥ १ ॥

ऊर्वास्तिरश्वा भेदात्, तत्राऽऽदिम तु तत् ।

पर्वतादिसमारोहे, यो मर्यादाविनिश्चयः ॥ २ ॥

અથ ગુણવ્રતેષુ દ્વિતીયમાહ-‘દિગિ’-તિ-દિશા દિક્ષુ વા ઘ્રત દિગ્વ્રતમ, પૂર્વાદિષુ દિક્ષુ ત્રિપયે યદ્-‘અસ્યા દિશ્યેતાવત્યેવ દૂરે મયા ગન્તવ્ય નાતોઽઅધિક્ક-તર’-ઇત્યેવ દિક્કસમ્પન્ધિવ્રત તદિત્યર્થ, ‘एतद्योर्जावस्तिर्यग्भेदात्त्रिविधम्, तत्रो-र्वाया दिशि-पर्वताधारोहणविषये यत्-‘एतावत्येव पर्वतादिभागे मयाऽऽरोहाव-

(૭) સાતવેં વ્રતકા વર્ણન

(દૂસરા ગુણવ્રત,)

(૨) દિગ્વ્રત—“ પૂર્વ પશ્ચિમ આદિ દિશાઓંમેં, મેં ફતના દૂર તકહી જાઝંગા, ફસસે આગે નહીં જાઝંગા । ” ફસ પ્રકાર દિશાઓંકી યા દિશાઓંમેં મર્યાદા કર લેના દિગ્વ્રત હૈ । યહ વ્રત ત્રીન પ્રકારકા હૈ-(૧) ઝર્વ (૨) અધ ઓર (૩) તિર્યક્દિશાસવન્ધી ।

ઝર્વ દિશામેં ફસ પ્રકારકી મર્યાદા કર લેના કિ ‘પર્વતકે ફસ ભાગ તકહી મેં ચઢૂંગા, ફસસે ઉપર નહીં’ યહ ઝર્વદિગ્વ્રત હૈ । યાવડી,

સાતમા વ્રતનુ વર્ણન -(બીજી ગુણવ્રત)

(૨) દિગ્વ્રત—“પૂર્વ પશ્ચિમ આદિ દિશાઓમા, હુ આટલે દૂર સુધી જ જઈશ, એથી આગળ નહિ જઉં” એ પ્રમાણે દિશાઓની યા દિશાઓમા મર્યાદા કરી લેવી એ દિગ્વ્રત છે એ વ્રત ત્રણ પ્રકારનુ છે (૧) ઊર્વ, (૨) અધ, અને (૩) તિર્યક્દિશાસવન્ધી

ઊર્વ દિશામા આ પ્રકારની મર્યાદા કરી લેવી કે ‘પર્વતના અમુક ભાગ સુધી જ હુ ચઢીશ, એથી વધારે ઉપર નહીં’ એ ઊર્વ-દિગ્વ્રત છે યાવ, કુવા,

ષીય વાવી-કૃવ-ભુમિ,-ઘરાહવિસર તદા ।

વાયવ્યાહસુ કોણેસુ, પુવ્યાહસુ દિસાસુ ય ॥ ૩ ॥

મહાયાણ નિયમણ, વચ્ચાયા તિરિયવ્વય ।' ' ઇતિ ।

(૮-ઉપભોગ-પરિભોગ પરિમાણવ્રતમ્

ઉપભોગાહસુ હોઠ, મહાયાણિયમો ઉ જો ।

ગુણવ્વયેસુ ત તીય, વયમેત્થ જિનાગમે ॥ ૧ ॥

ભોયણા કમ્મઓ ચેવ, તમેય દુવિર મય ।

તત્થ ભોયણઓ માવ, વેમિ ઇગેગસો કમા ॥ ૨ ॥

તજહો-હોણિયા દત,-વણ ચેવ ફલ તદા ।

અભગણુવ્વદ્દુણાઈ, મહાજ્ઞ વત્થમેવ ય ॥ ૩ ॥

દ્વિતીય વાપી કૂપ ભૂમિ ગૃહાદિવિષયે તથા ।

વાયવ્યાદિષુ કોણેષુ, પૂર્વાદિષુ દિક્ષુ ચ ॥ ૩ ॥

મર્યાદાયા નિયમન, વ્યાખ્યાત તિર્યગ્ગૃતમ્ । ' ' ઇતિ ।

“ઉપભોગાદિષુ ભવતિ મર્યાદા નિયમસ્તુ ય ।

ગુણવ્રતેષુ તત્તતીય, વ્રતમત્ર જિનાગમે ॥ ૧ ॥

ભોજનાત્કર્મતથૈવ, તદેતદ્દિવિધ મતમ્ ।

તત્ર ભોજનતસ્તાવહવીમ્યેકૈકશઃ ક્રમાત્ ॥૨ ॥

તથથા-ડડ્ર્નયનિકા દન્તધાવન ચૈવ ફલ તથા ।

અભ્યજ્ઞનોદ્વર્ત્તને, મહાજન લક્ષ્યમેવ ચ ॥ ૩ ॥

રોહો વિધાતવ્યો’ इत्येव मर्यादाकरण तदूध्वदिग्ब्रतम् । वापी कूप तडाग भूमि ग्रहाद्यारोहणावरोहणविषये यन्मर्यादाया नियमने तदधोदिग्ब्रतम् । पूर्वपश्चिमादिदिक्षु त्रायस्यादिभिदिक्षु च विषये यन्मर्यादानियमनतिलिख्यग्निद्वतम् । दिग्ब्रतधारणेन मर्यादितदिग्व्यतिरिक्तदिगाश्रिताना जीवाना हिंसादिदण्डो न भवतीति हि व्रतस्यास्य फलमवगन्तव्यम् ।

કુઆ, તાલાવ, ભૂમિગૃહ (મૌહરા) આદિમેં પ્રવેશ કરનેકી મર્યાદાકા નિયમ કરના અધોદિગ્વ્રત હૈ । પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ, દિશાઓમેં તથા વાયવ્ય, નૈર્ઋત્ય, ઈશાન ઓર આગ્રેય કોણોમે મર્યાદાકા નિયમ કરના કિ-‘અમુક દિશામે ડસસે આગે નહી જાઝંગા’યહ તિર્યગ્નિદિગ્વ્રત હૈ ।

તળાવ, લોયરા આદિમા પ્રવેશ કરવાની યાંત્રાને નિયમ કરવો એ અધોદિગ્વ્રત છે, પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ દિશાઓમા તથા વાયવ્ય, નૈર્ઋત્ય, ઈશાન, અને આગ્રેય ખુણાઓમા મર્યાદાને નિયમ કરવો કે ‘અમુક દિશામા એથી આગળ હું નહિ જઈશ’, એ તિર્યગ્નિદિગ્વ્રત છે

વિલેપણ તદા પુષ્પા-ઽઽમરણ ચેવ ધૂવર્ણ ।
 એવ જ લોચવિક્ષાય, પેય મક્ષણમોયણો ॥ ૪ ॥
 સૂવો વિગદ્-સાગા ય, માદુર જેમણ તદા ।
 પાણીય મુદ્વાસો ય, વાહણો- પાહણા પુણો ॥ ૫ ॥

વિલેપન તથા પુષ્પાઽઽ મરણ ચૌવ ધૂપનમ્ ।
 એવ લોકવિખ્યાત, પેય^{૧૩} મક્ષણમોદનઃ ॥ ૪ ॥
 સૂપો^{૧૫} વિકૃતિ-શાકૌ^{૧૬} ચ, માધુર^{૧૮} જેમન તથા ।
 પાનીય^{૨૦} મુલ્વાસથ, વાહનો પાનહૌ પુનઃ ॥ ૫ ॥

“અથાત્ર ગુણવ્રતેષુ તૃતીય વ્રતે-‘ઉપે’ તિ ઉપભોગ પર્મિભોગૌ પ્રાગ્વ્યાख्याત સ્વરૂપૌ, તયો પરિમાણ=મર્યાદાનિયમનમુપભોગ-પરિમાણમ્ । એતદ્વિઃ વિધમ્-ભોજનતઃ કર્મતથ, તત્ર-આર્દ્રનયનિકા-દન્તધાવન-ફલા-ઽભ્યજ્ઞનો-
 દ્વર્ત્તન-મજ્જન-વસ્ત્ર વિલેપન પુષ્પા ઽઽમરણ ધૂપ પેય-મક્ષણૌ-દન-સૂપ-વિકૃતિ
 -શાક-માધુર-જેમન-પાનીય-મુલ્વાસ વાહનો-પાન-ચ્છયન-સચિત્ત દ્રવ્યેષુ-
 પભોગપરિભોગયોગ્યેષુ પદાર્થેષુ પરિમાણ (મર્યાદા) કરણ ભોજનતસ્તથાદિ-

આઠવે વ્રત્તકા વર્ણન

(તીમરા ગુણવ્રત)

(૩) ઉપભોગ-પરિભોગ પરિમાણ વ્રત-ઉપભોગ ઓર પરિભોગકી વ્યાખ્યા પહેલે કર ચુકે હૈ । ઉનકી મર્યાદા કરના ઉપભોગ પરિભોગ-પરિમાણ વ્રત હૈ । યહ વ્રત દો પ્રકારકા હૈ-(૧) ભોજનસે ઓર (૨) કર્મસે । આર્દ્રનયનિકા, દન્તવાવન, ફલ, અભ્યજ્ઞન, ઉદ્વર્ત્તન મજ્જન, વસ્ત્ર, વિલેપન, પુષ્પ, આમરણ, ધૂપ, પેય, મક્ષણ, ઓદન, સૂપ, વિકૃતિ, શાક, માધુરક, જેમન, પાનીય, મુલ્વાસ, વાહન, ઉપાનત્, ઝાયન, સચિત્ત, ઓર દ્રવ્ય, હન ઉપભોગ-પરિભોગ યોગ્ય પદાર્થોમે મર્યાદા કરના, ભોજનસે-ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ વ્રત હૈ । યહ હસ પ્રકાર-

આઠમા વ્રતનુ વર્ણન-(ત્રીજી ગુણવ્રત)

(૩) ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ વ્રત-ઉપભોગ અને પરિભોગની વ્યાખ્યા પહેલા કરી ગયા છીએ એની મર્યાદા કરવી એ ઉપભોગ-પરિભોગ પરિમાણ વ્રત છે, એ વ્રત પ્રકારનુ છે, (૧) ભોજનથી અને (૨) કર્મથી ૧ આર્દ્રનયનિકા, ૨ દન્તધાવન, ૩ ફળ, ૪ અભ્યજ્ઞન, ૫ ઉદ્વર્ત્તન ૬ મજ્જન, ૭ વસ્ત્ર, ૮ વિલેપન, ૯ પુષ્પ, ૧૦ આમરણ, ૧૧ ધૂપ, ૧૨ પેય, ૧૩ મક્ષણ, ૧૪ ઓદન, ૧૫ સૂપ, ૧૬ વિકૃતિ, ૧૭ શાક, ૧૮ માધુરક, ૧૯ જમણ, ૨૦ પાની, ૨૧ મુલ્વાસ, ૨૨ વાહન, ૨૩ ઉપાનત્ ૨૪ ઝાયન, ૨૫ સચિત્ત, ૨૬ દ્રવ્ય, એ ઉપભોગ-પરિભોગ યોગ્ય પદાર્થોમા મર્યાદા કરવી, તે ભોજનથી-ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ વ્રત છે તે આ પ્રમાણે —

[ભોજનત ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રતમ્]

સ્નાનાઽઽર્દ્ર શરીર ધોગ્ધિતુ ચદ્વસ્રમર્યાદાકારણં તદાર્દ્રનયનિકાવિધિપરિ-
માણકરણમ્ (૧) દન્તમલાપનોદનાય દન્તકાષ્ઠાદેર્મર્યાદાકરણં-દન્તધાવન-
વિધિપરિમાણકરણમ્ (૨) સ્નાનાત્પૂર્વ શિરઆદિવિલેપનાર્થમામલકયાદિ
ફલાના વિષયે મર્યાદાનિયમન-ફલવિધિપરિમાણકરણમ્ (૩) । સ્નાનાત્પૂર્વ
શરીરમર્દનાર્થ શતપાકસહસ્રપાકાદીના તૈલાના વિષયે મર્યાદાનિયમનમભ્યઞ્જનવિધિ
પરિમાણકરણમ્ (૪) । સ્નાનાત્પૂર્વ શરીરમલાપનોદનાર્થ પિષ્ટકાદિમર્યાદા
કરણમુદ્વર્તનવિધિપરિમાણકરણમ્ (૫) । સ્નાનાર્થ જલવિષયે મર્યાદાનિ
યમો મજ્જનવિધિપરિમાણકરણમ્ (૬) । પરિધાનાદ્યર્થ વસ્ત્રવિષયે મર્યાદાનિયમો
વસ્ત્રવિધિપરિમાણકરણમ્ (૭) । ચન્દનકુઙ્કમકેશરાદિવિષયે મર્યાદાનિયમો
-શાક-માધુર-જેમન-પાનીય-મુલવાસ-વાહનો-પાન-ચ્છયન-સચિત-દ્રવ્યેષુ-
પમોગપરિભોગયોગ્યેષુ પદાર્થેષુ પરિમાણ--(મર્યાદા)--કરણ ભોજનતસ્તથાહિ-

(૧) સ્નાન કરનેસે ભીગે હુએ શરીર પોંછનેકે લિએ વસ્ત્રો (ઁંગૌઠે) કી
મર્યાદા કરના આર્દ્રનયનિકાવિધિપરિમાણ હૈ । (૨) દાંતોંકા મૈલ દૂર
કરને કેલિએ દાંતોં આદિકા મર્યાદા કરના દન્તધાવનવિધિપરિમાણ
હૈ । (૩) સ્નાન કરનેસે પહેલે મસ્તક આદિ પર લેપ કરનેકે લિએ
ઁંઁવલે આદિ ફલોંકી મર્યાદા કરનેકો ફલવિધિપરિમાણ કહતે હૈ । (૪)
સ્નાનસે પૂર્વ શરીર પર માલિસ કરનેકે લિએ શતપાક સહસ્રપાક આદિ
તૈલોંકી મર્યાદા કરના અભ્યઞ્જનવિધિપરિમાણ હૈ । (૫) સ્નાનસે પહેલે
શરીરકા મૈલ હટાનેકે લિએ પીઠી આદિકી મર્યાદા કરના ઉદ્વર્તનવિધિ
પરિમાણ હૈ । (૬) સ્નાનકે લિએ જલકી મર્યાદા કરના મજ્જનવિધિ
પરિમાણ હૈ । (૭) પહનને ઓઢને આદિકે લિએ વસ્ત્રોંકી મર્યાદા કરના
વસ્ત્રવિધિપરિમાણ હૈ । (૮) ચન્દન, કુકુમ, કેશર આદિકી મર્યાદા

(૧) સ્નાન કરવાથી ભીજાયલુ શરીર લૂછવાને માટે વસ્ત્રો (અંગૂઠા) ની
મર્યાદા કરવી તે આર્દ્રનયનિકાવિધિપરિમાણ છે (૨) દાંતનો મૈલ દૂર કરવાને
દાંતથી આદિની મર્યાદા કરવી એ દંતધાવનવિધિપરિમાણ છે (૩) સ્નાન કર્યા
પહેલા મસ્તક આદિ પર લેપ કરવાને આળળા આદિ ફળોની મર્યાદા કરવી
તે ફલવિધિપરિમાણ છે (૪) સ્નાન પહેલા શરીર પર માલિસ કરવાને
શતપાક સહસ્રપાક આદિ તૈલોની મર્યાદા કરવી એ અભ્યઞ્જનવિધિપરિમાણ છે (૫)
સ્નાન પહેલા શરીરનો મૈલ દૂર કરવાને પીઠી આદિની મર્યાદા કરવી એ
ઉદ્વર્તનવિધિપરિમાણ છે (૬) સ્નાનને માટે જળની મર્યાદા કરવી એ
મજ્જનવિધિપરિમાણ છે (૭) પહેરવા ઓઢવા વગેરેને માટે વસ્ત્રોની મર્યાદા કરવી
એ વસ્ત્રવિધિપરિમાણ છે (૮) ચન્દન, કુકુમ, કેશર આદિની મર્યાદા કરવી એ

વિલેપનવિધિપરિમાણકરણમ્ (૮) । શરીરાદિષુ ધારણાર્થં પુષ્પવિષયે મર્યાદા-
નિયમઃ પુષ્પવિધિપરિમાણકરણમ્ [૯] । શરીરશોભાર્થં કટક કુણ્ડલ કેયૂરા-
દ્યાભૂષણવિષયે મર્યાદાનિયમનમાભરણવિધિપરિમાણકરણમ્ [૧૦] ।
વસ્ત્રશરીરાદિક સુવાસયિતુ ધૂપનયોગ્યાના પદાર્થાના મર્યાદાનિયમો ધૂપવિધિ-
પરિમાણકરણમ્ (૧૧) । પાનયોગ્યાના કાથૌષધપ્રપાન(ણ)કાદીના વિષયે
મર્યાદાનિયમન પેયવિધિપરિમાણકરણમ્ (૧૨) । પકાન્નાના વિષયે મર્યાદા-
નિયમન ભક્ષણવિધિપરિમાણકરણમ્ (૧૩) । કલમાદિરૂપે શાલૌ મર્યાદા-
કરણમોદનવિધિપરિમાણકરણમ્ (૧૪) । ઓદનાદૌ સમ્મેલ્ય સ્વાધાના દાલાના
વિષયે મર્યાદાનિયમઃ સૂપવિધિપરિમાણકરણમ્ । (૧૫) છૃતદુગ્ધાદિવિષયે

કરના વિલેપનવિધિપરિમાણ છે । (૯) શરીર પર ધારણ કરવાને પુષ્પોની મર્યાદા કરવી એ
પુષ્પવિધિપરિમાણ છે । (૧૦) શરીરની શોભા વધારવાને કડા, કુણ્ડલ, કેયૂર આદિ
આભૂષણોની મર્યાદા કરવા એ આભરણવિધિપરિમાણ છે । (૧૧) વસ્ત્ર અને શરીરને
સુગન્ધિત કરવાને ધૂપ દેવાના પદાર્થોની મર્યાદા કરવી એ ધૂપવિધિપરિમાણ છે ।
(૧૨) પીવા યોગ્ય કાથ (કાઢા) ઔષધ તથા પ્રપાણક (શર્વત) આદિ
વસ્તુઓની મર્યાદા કરવા પેયવિધિપરિમાણ છે । (૧૩) પકવાનોની મર્યાદા કરવી એ
ભક્ષણવિધિ પરિમાણ છે । (૧૪) કમોદ આદિ જાતિના ચોખાની મર્યાદા કરવી એ
ઓદનવિધિપરિમાણ છે । (૧૫) ચોખા આદિમા મેળવીને ખાવા માટેની દાળોની મર્યાદા કરવી એ સૂપવિધિ
પરિમાણ છે । (૧૬) ઘી દૂધ આદિની મર્યાદા કરવી એ વિકૃતિવિધિ-

વિલેપનવિધિપરિમાણુ છે (૯) શરીર પર ધારણ કરવાને પુષ્પોની મર્યાદા કરવી એ
પુષ્પવિધિપરિમાણુ છે (૧૦) શરીરની શોભા વધારવાને કડા, કુણ્ડલ, કેયૂર આદિ
આભૂષણોની મર્યાદા કરવી એ આભરણવિધિપરિમાણુ છે (૧૧) વસ્ત્ર અને શરીરને
સુગન્ધિત કરવાને ધૂપ દેવાના પદાર્થોની મર્યાદા કરવી એ ધૂપવિધિપરિમાણુ છે (૧૨)
પીવા યોગ્ય કાથ, (કાઢા) ઔષધ તથા શરણત આદિ વસ્તુઓની મર્યાદા કરવી એ
પેયવિધિપરિમાણુ છે (૧૩) પકવાનોની મર્યાદા કરવી એ ભક્ષણવિધિપરિમાણુ છે
(૧૪) કમોદ આદિ જાતિના ચોખાની મર્યાદા કરવી એ ઓદનવિધિપરિમાણુ છે
(૧૫) ચોખા આદિમા મેળવીને ખાવા માટેની દાળોની મર્યાદા કરવી એ સૂપવિધિ
પરિમાણુ છે (૧૬) ઘી દૂધ આદિની મર્યાદા કરવી એ વિકૃતિવિધિપરિમાણુ છે

સયણ સચિત્ત દન્વ, ઇન્દ્રિય સન્વવસ્થુસુ ।

મજ્જાયાણિયમણ, મય, ભોયણઓ વચ ॥ ૬ ॥ ઇતિ ।

શયન^{૨૪} સચિત્ત^{૨૫} દ્રવ્યમ્, ઇત્યેવ, સર્વવસ્થુસુ ।

મર્યાદાયા નિયમન, મત ભોજનતો વ્રતમ્ ॥ ૬ ॥” ઇતિ ।

મર્યાદાનિયમો વિકૃતિવિધિપરિમાણકરણમ્ (૧૬) । વામ્તૂકાદીના શાકાના વિષયે મર્યાદાનિયમઃ શાકવિધિપરિમાણકરણમ્ (૧૭) । શાકાના પક્ક સ્વાદ્ય મિષ્ટ કદલી રસાલ પનસાદીના ફળાના વિષયે મર્યાદાનિયમો માધુરકવિધિ પરિણામકરણમ્ (૧૮) । સેવ પૂપ પક્કવટી પ્રભૃતીના વિષયે મર્યાદાનિયમો જેમનવિધિપરિમાણકરણમ્ (૧૯) । જલવિષયે મર્યાદાનિયમઃ પાનીયવિધિ પરિમાણકરણમ્ (૨૦) । મુખ વાસયિતુ લવઙ્ગકર્પૂરાદીના વિષયે મર્યાદાનિયમો મુખવાસવીધિપરિમાણકરણમ્ (૨૧) । વહનાર્થે હસ્ત્યશ્વપ્રવહણાદિવિષયે મર્યાદાનિયમન-વાહનવિધિપરિમાણકરણમ્ (૨૨) । પાદરક્ષાર્થમુપાનન્મો

પરિમાણ છે । (૧૭) વથુઆ આદિ શાકોંકી મર્યાદા કરના શાકવિધિ પરિમાણ છે । (૧૮) પકે હુણ, કેલા, આમ, પનસ આદિ ફલોંકી મર્યાદા કરના માધુરકવિધિપરિમાણ છે । (૧૯) સેવ, પૂઆ, બઢા, પકોંડી આદિકી મર્યાદા કરના જેમનવિધિપરિમાણ છે । (૨૦) પીનેકે જલકી મર્યાદા કરના પાનીયવિધિપરિમાણ છે । (૨૧) મુખકો સુવા સિત કરનેકે લિણલૈંગ કરૂર આદિ વસ્તુઓંકી મર્યાદા કરના મુખવાસ વિધિપરિમાણ છે । (૨૨) વાહન ચાર પ્રકારકે હોતે હૈ—(૧) ચલનેવાલે-ઘોડા, જૂંટ, હાથી, બલદ આદિ, (૨) ફિરનેવાલે-ગાડી, મોટર, ટ્રામ, સાઈકલ, રથ આદિ, (૩) તૈરનેવાલે-સ્ટીમર, હોગી આદિ, (૪) ઉડનેવાલે-હવાઈવિમાન, બલુન આદિ, इन ચાર પ્રકારકે વાહનોંકી

(૧૭) લાજી આદિ શાકોંની મર્યાદા કરવી એ શાકવિધિપરિમાણ છે (૧૮) પાકા, સ્વાદિષ્ટ, મીઠા કેળા, કેરી, ફળુસ આદિ ફળોંની મર્યાદા કરવી એ માધુરકવિધિ-કરવી એ માધુરકવિધિપરિમાણ છે (૧૯) સેવ, પૂડા, બળુયા, પકોંડી આદિની મર્યાદા કરવી એ જેમણવિધિપરિમાણ છે મુખને સુવાસિત કરવાને લવઙ્ગ કરૂર મર્યાદા વસ્તુઓંની મર્યાદા કરવી એ મુખવાસવિધિપરિમાણ છે (૨૨) વાહન ચાર પ્રકારના બતાવ્યા છે—(૧) ચાલવાવાળા-ઘોડા, જીંટ, હાથી, બળદ વિગેરે (૨) ફરવાવાળા-ગાડી, મોટર, બગી ટ્રામ, સાઈકલ, રથ વિગેરે (૩) તરવાવાળા-સ્ટીમર, વહાણ, હોડી વિગેરે (૪) ઉડવાવાળા-હવાઈ જહાજ, બલુન વિગેરે આ ચાર પ્રકારના વાહનોંની જવા - આવવા ઠે ફરવા માટે મર્યાદા કરવી એ

ચક્રાદિપુ મર્યાદાનિયમ ઉપાનદ્ધિધિપરિમાણકરણમ્ (૨૩) । શયનાર્થ મશ્ચ
કાદિવિષયે મર્યાદાનિયમન શયનવિધિપરિમાણકરણમ્ (૨૪) । મચિત્તે-
एलादिसचित्तवस्तुविषये मर्यादानियमः सचित्तविधिपरिमाणकरणम् (२५) ।
द्रव्याणां स्वाद्यास्वाद्यादीनामेकद्वयादिसरयाविषये मर्यादानियमन द्रव्यविधि-
परिमाणकरण(२६) मिति । अत्रेदमवधेयम्--

यस्तूत्कृष्टव्रतधारी तेन चतुर्विधआहार प्रासुक एव ग्रहीतव्यः तदभावेऽपि
सुकोऽपि सचित्तवर्जः, तदभावे चानन्तकायबहुबीजवर्ज ॥

सर्वाऽसामर्थ्ये तु-“ सचित्तं^१ द्रव्य-^२विगर्ह-^३वाणह^४ तत्रोल^५ वत्थ^६ कुसु-
मेसु^७ । वाहण^८ सयण^९ विलेखण^{१०} वभ-^{११}दिसि^{१२} पहाण-^{१३}भत्तेसु^{१४} ॥ १ ॥” इत्युक्त-
प्रकाराणां चतुर्दशानां सचित्तं^१ द्रव्य^२ विकृ^३त्युपानत्ताम्बूल^४ वत्त^५ कुसुम-^६वाहन-^७शयन-

घूमने धिरने आदिके लिए मर्यादा करना वाहनविधिपरिमाण है ।
(२३) पैरोकी रक्षाके लिए जूते (पगरखी), मौजे आदिकी मर्यादा करना
उपानद्विधिपरिमाण है । (२४) सोनेके लिए खाट पलग आदिकी मर्यादा
करना शयनविधिपरिमाण है । (२५) इलायची नाम्बूल आदि सचित्त
वस्तुओंकी मर्यादा करना सचित्तविधिपरिमाण है । (२६) खादिम स्वादिम
आदि द्रव्योंके विषयमें एक दो आदि सख्याकी मर्यादा करना द्रव्य
विधिपरिमाण है ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ—જો ઉત્કૃષ્ટ વ્રતધારી હૈ ઉસે ચારો પ્રકારકા
પ્રાસુક હી આહાર ગ્રહણ કરના ચાહિયે, યદિ પ્રાસુક ન ગ્રહણ કરે તો
સચિત્તકા ત્યાગ કરના ચાહિયે, યદિ સચિત્તકા મી ત્યાગ ન કરે તો
અનન્તકાય ઔર બહુવીજકા ત્યાગ તો કરના હી ચાહિયે । ઉપરોક્ત સબ
ન કર સકે તો કમસે કમ—સચિત્ત ૧, દ્રવ્ય (ખાદ્યપદાર્થોંકી સખ્યા) ૨,
વિકૃતિ (વિગર્હ—દૂધ આદિ) ૩, ઉપાનત્ (પગરખી મૌજે આદિ) ૪,

વાહનવિધિપરિમાણ છે (૨૩) પગની રક્ષાને માટે પગરખા મોજા વગેરેની
મર્યાદા કરવી એ ઉપાનદ્ધિવિધિપરિમાણ છે (૨૪) સૂવાને માટે ખાટ ખાટલા
આદિની મર્યાદા કરવી એ શયનવિધિપરિમાણ છે (૫) ઇલાયચી, તાબૂલ, આદિ
સચિત્ત વસ્તુઓની મર્યાદા કરવી એ સચિત્તવિધિપરિમાણ છે (૨૬) ખાદિમ
સ્વાદિમ આદિ દ્રવ્યોની ગણતમા એક બે આદિ સખ્યાની મર્યાદા કરવી એ
દ્રવ્યવિધિપરિમાણ છે

તાત્પર્ય એ છે કે—જો ઉત્કૃષ્ટ વ્રતધારી છે તેણે ચારે પ્રકારના પ્રાસુક
આહાર જ ગ્રહણ કરવા જોઈએ, જો પ્રાસુક ન ગ્રહણ કરે તો સચિત્તનો ત્યાગ
કરવો જોઈએ, જો સચિત્તનો પણ ત્યાગ ન કરે તો અનન્તકાય અને બહુબીજનો
ત્યાગ તો કરવો જ જોઈએ એ બધું ન કરી શકે તો ૧ સચિત્ત, ૨ દ્રવ્ય
(બધ પદાર્થોની સખ્યા), ૩ વિકૃતિ (વિગર્હ—દૂધ વિગેરે) ૪ ઉપાનત્

॥ કર્મત ઉપભોગપરિભોગ પરિમાણવ્રતમ્ ॥

ઉપભોગાદિસુ સાધન, - દ્રવ્યાણમુચ્ચજ્જણાય વાવારો ।

તસ્મિં જ પરિમાણ, ચઢઝણઽચ્ચતમાવજ્જ ॥ ૧ ॥

ઙ્ગણમુચ્ચભોગાર્હણ, કમ્મા વચ્ચમાગમે સમવચ્ચાર્ય । ઇતિ ।

एतच्छाया च--

“ ઉપભોગાદિપુ સાધન દ્રવ્યાણામુપાર્જનાય વ્યાપારઃ ।

તસ્મિત્ ચત્પરિમાણ, ત્યક્ત્વાઽત્યન્તસાવચ્ચમ્ ॥ ૧ ॥

इदमुपभोगादीना कर्मतो व्रतमागमे समाख्यातम् । ” इति ।

વિલેપન બ્રહ્મચર્ય દિશા સ્નાન ભક્તાનાં વિષયે પ્રતિદિન યથાશક્તિ નિયમોઽવશ્ય કર્તવ્યઃ ॥

अथ कर्मत उपभोग परिभोग परिमाणव्रत व्याख्यास्यामः—

ઉપભોગપરિભોગસાધનીભૂતદ્રવ્યોપાર્જનાર્થ યો વ્યાપાર સોઽપ્યુપચારાદુપ ભોગપરિભોગશબ્દેનોચ્યતે, इत्येव च कर्मतः=व्यापारत इत्यर्थस्तस्मादुपभोग परिभोगयो. प्राप्त्यर्थमत्यन्तसावधव्यापारपरित्यागपूर्वक यन्मर्यादाकरण तत्कर्मत उपभोगपरिभोगपरिमाणव्रतमिति भावः ॥

તામ્બૂલ ૫, વસ્ત્ર ૬, પુષ્પ ૭, વાહન ૮, શયન (સ્વાટ-પલગ આદિ) ૯, વિલેપન (ચન્દનાદિ) ૧૦, બ્રહ્મચર્ય ૧૧, દિશા ૧૨, સ્નાન ૧૩ ઓર ભક્ત (ભોજન) ૧૪, इनके विषयमे मर्यादा करने रूप चौदह नियम तो आवकको यथाशक्ति प्रतिदिन अवश्य चितारने (करने) चाहिए ।

अब कर्मसे उपभोग-परिभोग परिमाणव्रतका व्याख्यान करते हैं—

ઉપભોગ પરિભોગકે યોગ્ય પદાર્થોંકી પ્રાપ્તિકા સાધન દ્રવ્ય છે । અતઃ ઉસ દ્રવ્યકો ઉપાર્જન કરનેકે લિં કિયા જાને વાલા વ્યાપાર મી ઉપભોગ પરિભોગ શબ્દસે કહા જાતા છે, इसलिए इसका अर्थ यह हुआ कि उपभोग परिभोगको प्राप्तिके लिए अत्यन्त सावध व्यापारका

(પગરખા મોજા), ૫ તામ્બૂલ, ૬ વસ્ત્ર, ૭ પુષ્પ, ૮ વાહન, ૯ શયન (પાટ-પલગ વગેરે), ૧૦ વિલેપન (ચન્દનાદિ), ૧૧ બ્રહ્મચર્ય, ૧૨ દિશા, ૧૩ સ્નાન અને ૧૪ ભોજન), એટલી બાબતોમા મર્યાદા કરવા ૩૫ ચૌદ નિયમો તો આવડે યથાશક્તિ પ્રતિદિન અવશ્ય કરવા જોઈએ

હવે કર્મથી ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ-વ્રતનુ વ્યાખ્યાન કરીએ છીએ -

ઉપભોગ-પરિભોગને યોગ્ય પદાર્થોની પ્રાપ્તિનુ સાધન દ્રવ્ય છે એટલે એ દ્રવ્યને ઉપાર્જન કરવાને માટે કરવામા આવતો વ્યાપાર પણ ઉપભોગ - પરિભોગ શબ્દથી જ કહેવામા આવે છે, તેથી એનો અર્થ એ થયો કે ઉપભોગ-પરિભોગની

શિક્ષાવ્રતાનિ (૪)

इह सवुत्ता सिक्खा, परमपदप्पत्तिसाहिया किरिया ।
तव्वहुलाइँ वयाइ, जाइ सिक्खावयाइँ एयाइँ ॥ १ ॥
सामाइ ५ च देसावगामिय पोसहोववासो य ।
अइहीण सविभागो, इच्चैव ताणि चत्तारि ॥ २ ॥

एतच्छाया च—

“इह समुक्ता शिक्षा, परमपदप्राप्तिसाधिका क्रिया ।
तद्वहुलानि व्रतानि, यानि शिक्षाव्रतान्येतानि ॥ १ ॥
सामायिक च देशावकाशिक पोषधोपवासश्च ।
अतिथीना सविभागः, इत्येव तानि चत्वारि ॥ २ ॥

अथ शिक्षाव्रतान्याह—

‘चत्वारि शिक्षे—’ति—शिक्षण शिक्षा=परमपदप्राप्तिसाधनीभूता क्रिया तस्यै, यद्वा तत्प्रशानानि व्रतानि—शिक्षाव्रतानि पुन पुनरासेवनार्हणीत्यर्थः । एतानि चत्वारि यथा—सामायिक, देशावकाशिक, पोषधोपवासोऽतिथिसविभागश्चेति । तत्र—परित्याग करके (व्यापारकी) मर्यादा कर लेना कर्मसे उपभोग परिभोग परिमाण व्रत है ।

शिक्षाव्रत (४)

परम पदको प्राप्त करनेकी कारणभूत क्रियाको शिक्षा कहते हैं । शिक्षाके लिए व्रत या शिक्षाप्रधान व्रत शिक्षाव्रत कहलाते हैं, अर्थात् शिक्षाव्रत वे हैं जिन्हें बारम्बार सेवन करना पड़ता है । शिक्षाव्रत चार हैं—(१) सामायिक, (२) देशावकाशिक, (३) पोषधोपवास और (४) अतिथिसविभाग ।

પ્રાપ્તિને માટે અત્યંત સાવધ વ્યાપારનો પરિત્યાગ કરીને (વ્યાપારની) મર્યાદા કરી લેવી એ કર્મથી—ઉપભોગ—પરિભોગ—પરિમાણુ વ્રત છે

શિક્ષાવ્રત (૪)

પરમ પદને પ્રાપ્ત કરવાની કાન્ઠુભૂત ક્રિયાને શિક્ષા કહે છે શિક્ષાને માટે વ્રત યા શિક્ષાપ્રધાન વ્રત એ શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે અર્થાત્ શિક્ષાવ્રત એ છે કે જેને વારવાર સેવન કરવું પડે છે શિક્ષાવ્રત ચાર છે (૧) સામાયિક, (૨) દેશાવકાશિક, (૩) પોષધોપવાસ, અને (૪) અતિથિસવિભાગ

(૧. સામાયિકવ્રતમ્)-

જો સર્વજીવેષુ સમાનભાવો, અગાદોરેણ સમો ઢહેસો ।
 ણ્યસ્મ આયો કહિઓ સમાયો, સામાઢ્ય જોઢ વય તયત્થ ॥ ૩ ॥
 ચાઓ સાવજ્જજોગાળ, ણિરવજ્જાળ સેવણ ।
 આવસ્સગ વયે અસ્સિ, -સુભય કિંતિ બુચ્છ ॥ ૪ ॥

યઃ સર્વજીવેષુ સમાનભાવઃ, અગાદોરેણ સમ ઢહેષ. ।
 એતસ્યાડયઃ કથિતઃ સમાય., સામાયિક ભવતિ વ્રત તદર્થમ્ ॥ ૩ ॥
 ત્યાગઃ સાવધયોગાના નિરવધાના સેવનમ્ ।
 આવશ્યક વ્રતેડસ્મિન્સુભય કિમિત્યુન્યતે ॥ ૪ ॥

સામાયિકમ્-સમ-સમત્વ=રાગદ્વેષરહિતત્વેન સર્વેષુ જીવેષુ સ્વાત્મસામ્યવ્રત,
 સમ શબ્દસ્યાત્ર ભાવપ્રધાનનિર્દિષ્ટત્વાત્, તસ્યડય.=પ્રાપ્તિ સમાયઃ પ્રવર્ધ;
 માનશારદચન્દ્રમલાવત્પ્રતિક્ષણવિલક્ષણજ્ઞાનાદિલાભ., સ પ્રયોજનમસ્ય સામાયિક,
 યદ્દા સમસ્યાડયો યસ્માત્તત્સમાય તદેલ સામાયિક, તદ્વ તદ્વ્રત ચ સામાયિક
 વ્રતમ્ । એતદ્દિ સર્વસુખનિદાનભૂતાયા સર્વેષુ જીવેષુ સ્વાત્મતુલ્યદર્શનરૂપાયા
 સમતાયાઃ પ્રાપ્તયેડનુષ્ઠીયતે । અત્ર ચ સાવધયોગપરિવર્જન નિરવધયોગ-
 પ્રતિસેવનચાડવશ્યક, તત્ર પાપોત્પાદકાના કાયિક-વાચિક માનસિકાના વ્યાપા

(૧વે વ્રતકા વર્ણન)

(૧) સામાયિક—સમ ભાવકા આય (પ્રાપ્તિ) હોના સમાય હૈ, ઓર
 સમાયકે લિએ કી જાનેવાલી ક્રિયાકો સામાયિક કહતે હૈ । સમસ્ત સુખોકે
 સાધન ઓર પ્રાણીમાત્રકો અપને સમાન દેખનેવાલે એસે સમતા ભાવકી
 પ્રાપ્તિકે લિએ સામાયિક વ્રતકા અનુષ્ઠાન કિયા જાતા હૈ । હસમેં સાવધ
 યોગકા ત્યાગ ઓર નિરવધયોગકા સેવન કરના આવશ્યક હૈ । મન વચન
 ઓર કાયાકે પાપ-જનક વ્યપારોકા કાલકી મર્યાદા કરકે ત્યાગ કર દેના

(૬-નવમા વ્રતનુ વર્ણન)

(૧) સામાયિક—સમભાવની આય (પ્રાપ્તિ) થવી એ સમાય છે, અને
 સમાયને માટે કરવામા આવતી ક્રિયાને સામાયિક કહે છે જધા સુખોના
 સાધનભૂત અને પ્રાણીમાત્રને પેતાની સમાન જોનારા એવા સમતાભાવની પ્રાપ્તિ
 માટે સામાયિક વ્રતનુ અનુષ્ઠાન કરવામા આવે છે એમા સાવધ-યોગનો ત્યાગ
 અને નિરવધ-યોગનુ સેવન કરવુ આવશ્યક છે મન, વચન અને કાયાના પાપજનક

૧—‘તદસ્ય પ્રયોજનમ્’ ઇતિ ઠક્ર ।

૨—વિનયાદિત્સ્વાર્થે ઠક્ર ।

कम्माण पावहेऊण, कालओ परिचउजण ।
 सावज्जजोगसचाओ, णेओ एत्थ जिणागमे ॥ ५ ॥
 सुद्धाण किरियाण ज, सब्बहा परिपालणं ।
 तमेय णिरवज्जवख, -जोगसेवणमीरिय ॥ ६ ॥
 समत्तापत्तये चऽस्सो, -भयस्सावस्सगत्तण ।
 तम्हा एय दुग तुल्ल, जयणेण समाचरे ॥ ७ ॥
 वोच्छ सामाड्यस्सास्स, वयस्मायरणे विहिं ।
 समणस्सतिण गच्चा, कुज्जा सामाड्यव्वय ॥ ८ ॥
 ज वा पोसहसालाण, उज्जाणे वा गिहेवि वा ।
 सुविवित्ते थले ठिच्चा, अणुचिट्ठे जहिं-रुहिं ॥ ९ ॥

कर्मणा पापहेतूना, कालतः परिवर्जनम् ।
 सावध्ययोगसत्यागो ज्ञेयोऽत्र जिनागमे ॥ ५ ॥
 शुद्धाना क्रियाणा यत्सर्वथा परिपालनम्
 तदेतन्निरवद्याख्य योगसेवनमीरितम् ॥ ६ ॥
 समत्वापत्तये चास्योभयस्यावश्यकत्वं ।
 तस्मादेतदद्विक तुल्य, यतनेन समाचरेत् ॥ ७ ॥
 वक्ष्ये सामायिकस्यास्य, व्रतम्याचरणे विधिम् ।
 श्रमणस्यान्तिके गत्वा, कुर्यात्सामायिकव्रतम् ॥ ८ ॥
 यद्वा पोषधशालायामुग्राने वा गृहेऽपि वा ।
 सुविविक्ते स्थले स्थित्वा, -ऽनुतिष्ठेद् यत्र कुत्र ॥ ९ ॥

राणा (दोषाणा) कालमर्यादया परित्यागः—सावध्ययोगपरिवर्जनम् ॥ ५ ॥ शुद्धाना क्रियाणामाचरण निरवध्ययोगप्रतिसेवनम्, साम्यभावप्राप्तये चैनयोस्तुल्य प्रयोजन-मस्ति तस्मात् सावध्ययोगपरिवर्जनवन्निरवध्ययोगपरिसेवनेऽपि सप्रयत्नेन भाव्यम् ।

सावध्ययोग परित्याग है और शुद्ध क्रियाओंमें प्रवृत्ति करना निरवध्य योगका प्रतिसेवन है । समताभावकी प्राप्ति करनेके लिए ये दोनों समान रूपसे उपयोगी हैं, अतः सावध्य योगके त्याग करनेकी तरह निरवध्य योगमें प्रवृत्ति करनेका भी प्रयत्न करना चाहिए ।

व्यापारोनी काणनी मर्यादा करीने त्याग करवो ओ सावध्ययोग—परित्याग छे अने शुद्ध क्रियाओंमा प्रवृत्ति करवी ओ निरवध्य-योगनु प्रतिसेवन छे समताभावनी प्राप्ति करवाने ओ ओउ मरणी रीते उपयोगी छे, भाटे सावध्ययोगनो त्याग करवानी पेठे निरवध्य-योगमा प्रवृत्ति करवानो पणु प्रयत्न करवो ओउओ

ધઓત્તરીઓ પરિહાણવત્થ, તદેવ મુક્તેગદસ વસાળો ।

વદ્ધુ સદોર મુહવત્તિમાસે, પમટ્ઠમૂસથરિયાસણદ્ધો ॥ ૧૦ ॥

સળમુઠ્ઠરણો રમા તથાણિં, સમણ વા જિણમેવ વદિઝ્ઞ ।

હરિયાવહિયાવિહાણજુત્તો, સમણાણાઅ ચરે ય કાઠસગ્ગ ॥૧૧॥

ધૃતોત્તરીયઃ પરિધાનયત્ન, તથૈવ મુક્તૈકદશ વસાન ।

વદ્ધ્વા સદોરા મુગ્ધવસ્ત્રીમાસ્યે, પ્રમટ્ઠમૂસમૃતાસનમ્થઃ ॥ ૧૦ ॥

સનમસ્કરણો રસાત્તદાની શ્રમણ વા જિનમેવ વન્દિત્વા ।

ઐર્યાપથિકીવિધાનયુક્તઃ શ્રમણાનયા ચરેચ્ચ કાયોત્સર્ગમ્ ॥ ૧૧ ॥

પત્તદ્વત્તાચરણવિધિર્થથા—

શ્રમણોપાશ્રયે, પૌષધશાલાયામુદ્યાને સ્વપરગૃહે વા, અર્થાત્ યત્ર નિર્વ્યાપારતા ચિત્તસ્થિરતા ચ સર્વથા સ્યાદેતાદૃશે વિવિક્ત સ્થલે યત્ર ક્ષાયિ—ઉત્તરીય મુક્તૈકદશ પરિધાનવાસથ વસાન. પ્રમાર્જન્યા પ્રમટ્ઠાયા ભૂમાવાસ્તૃતઆસને સમુપવિષ્ટ સપ્રતિલેખન સદોરકમુખવસ્ત્રિકા મુખે વદ્ધ્વા નમસ્કારમન્ત્રમુચાર્ય શ્રમણસત્ત્વે ત, તદ્સત્ત્વે શ્રી વર્ધમાનસ્વામિન વન્દિત્વા સામાયિકાર્થ તત્સકાશાદાજ્ઞામાદાય શ્રાવક

૧ શ્રમણોપાશ્રયે— “સમણોવસ્સણ” इति भगवती ८ उ ५ ।

इस व्रतके आचारणकी विधि इस प्रकार है—

मुनिके समीप, पौषधशालामे, उद्यानमे या स्व परके गृहमें अर्थात् जहाँ मनमें सकल्प विकल्प न उठें और चित्त स्थिर रहे, ऐसे किसी भी एकान्त स्थानमे मुक्तैकदश होकर अर्थात् धोतीकी एक लँग खुली रख कर उत्तरासण (दुपट्टा) ओढ़कर पूँजणीसे पूँजी हुई भूमिमें बिछे हुए आसन पर बैठ कर, पडिलेहण करके डोरासहित मुखवस्त्रिका मुख पर बाँध कर, ‘णमोक्कार’ मन्त्र बोल कर यदि साधुजी हो तो उन्हें वन्दना करके, और यदि न हो तो श्री वर्धमान स्वामीको वन्दना करके उनसे सामायिकको आज्ञा लेकर श्रावक, क्रमसे ऐर्यापथिक कायोत्सर्ग

વ્રતના આચરણની વિધિ આ પ્રમાણે છે —

મુનિના સમીપે, પૌષધશાળામાં, ઉદ્યાનમાં या પારકા કે - પોતાના ઘરમાં અર્થાત્ જ્યાં મનમાં સકલ્પ-વિકલ્પ ન ઉઠે અને ચિત્ત સ્થિર રહે એવા કોઈ ધર્મ એકાન્ત સ્થાનમાં મુક્તૈકદશ થઈને અર્થાત્ ધોતીયાની પાટલી છૂટી કરીને ઉત્તરાસણ (ખેસ) ઓઢીને પૂજણીથી પૂજેલી ભૂમિમાં ણિછાવેલા આસન પર બેસીને, પડિલેહણ કરીને, ડોરાસહિત મુખવસ્ત્રિકા મુખ પર બાંધીને, ‘ણમોક્કાર’ મન્ત્ર બોલીને, જો સાધુજી હોય તો તેમને વદના કરીને અને ન હોય તો શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને વદના કરીને અને તેમની પાસેથી સામાયિકની આજ્ઞા લઈને શ્રાવક,

तओ पढिय 'लोगस्म,' पाठ सहो समाहिओ ।

समणस्स मुहा विन्न सावगस्स मुहावि वा ॥ १२ ॥

तयभावे सय वावि, पसन्नप्पा विगक्खणो ।

'करेमि भते' इच्चस्स, पाठ किचा जिडदिओ ॥ १३ ॥

दोहिं करणओ तीहिं जोएहिं च जहिन्छिय ।

गिण्हिज्जा समणोवासी, वय सामाडय सया ॥ १४ ॥

'नमोत्थु ण'-ति तप्पच्छा, दुवार पपढे सुही ।

समण वद्धमाण वा, वदिऊण तहा पुणो ॥ १५ ॥

तत पठित्वा 'लोकस्य'-पाठ-श्राद्धः समाहितः ।

श्रमणस्य मुखाद्विज्ञश्रावकस्य मुखादपि वा ॥ १२ ॥

तदभावे स्वय वाऽपि, प्रसन्नात्मा विचक्षणः ।

'करेमि' भते' इत्यस्य, पाठ कृत्वा जितेन्द्रिय ॥ १३ ॥

द्वाभ्या करणाभ्या त्रिभिर्योगैश्च यथेच्छितम् ।

गृहीयाच्छ्रमणोपासी, तत सामायिक सदा ॥ १४ ॥

'नमोत्थु ण'-इति तत्पश्चाद्द्विवार प्रपठेत्सुधी ।

श्रमण वर्द्धमान वा, वन्दित्वा तथा पुनः ॥ १५ ॥

क्रमेणैर्यापथिक्याः कायोत्सर्गपालयेत्ततो 'लोगस्स' इति पठित्वा श्रमणमुखाद् विज्ञस्य श्रमणोपासकस्य मुखात्स्वयमपि वा 'करेमि भते' पाठेन द्वाभ्या करणाभ्या त्रिभिर्योगैश्च यथेच्छमेकद्वयादिक्रमेण सामायिक गृहीयात्, तदनु द्विः 'नमोत्थु ण' पठेत्, पुनः श्रमण श्रीवर्द्धमानस्वामिन वा वन्दित्वाऽधस्तनोक्तविधिना पञ्च

पालन करे । इसके पश्चात् 'लोगस्स' का पाठ करे । फिर साधुजीसे या विद्वान् श्रावकसे अथवा अपने ही मुखसे 'करेमि भते, के पाठ द्वारा दो करण तीन योगोसे इच्छानुसार एक दो तीन आदि सामायिक ले लेवे । इसके पश्चात् 'नमोत्थु ण' का दो बार पाठ करे । फिर श्रमण (साधु) या श्री महावीर स्वामीको वन्दना करके, नीचे लिखी हुई विधिके

क्रमे करीने ऐर्यापथिक जायेत्सर्ग पालन करे, पछी 'लोगस्म' ना पाठ करे, पछी साधुए पासेथी या विद्वान् श्रावक पासेथी अथवा पोताना न् मुण्णवडे 'करेमि भते' ना पाठ द्वारा जे करणु त्रणु येजे करीने इच्छानुसार जेक जे त्रणु आदि सामायिक लछ ले त्यारपछी 'नमोत्थु ण' ना जे बार पठ करे पछी श्रमण (साधु) या श्री महावीर स्वामीने वन्दना करीने, नीचे लपेक्षी विधि प्रमाणे

समिहपचग-गुत्तितिगासिओ, ववहरे य मुणीव समाहिओ ।
 पवयणामियसायवसगओ, णियसरुवविचिंतणतप्परो ॥ १६ ॥
 सज्झाय उज्झाणओ धम्म चच्चाण य मुह्मुह् ।
 अणुचिद्धे वय सामा, ह्य दोसविवज्जियं ॥ १७ ॥ ” इति ।

समितिपञ्चगुत्तिकारितो व्यवहरेच्च मुनिरिव समाहितः ।
 प्रवचनामृतम्यादयशगतो निजम्बरूपविचिन्तनतत्परः ॥ १६ ॥
 स्वाध्यायध्यानतो धर्मचर्चया च मुहुर्मुहुः ।
 अनुतिष्ठेद् व्रत सामायिक दोषविवर्जितम् ॥ १७ ॥ ” इति ।

समितीस्तिस्त्रो गुप्तीश्चाऽऽराधयन् मुनिप्रदप्रमत्तो व्यवहरेत्, स्वाध्याय ध्यान धर्मचर्चाभिर्दोषरहित-दोषैर्मनोवाक्यसम्बन्धिभिर्द्वात्रिंशद्भ्यो रहित-वर्जित मुहुर्मुहुः सामायिकमनुतिष्ठेत्, तत्र मनसो दश, वचसो दश, कायस्य द्वादशेत्येव सर्वे द्वात्रिंशदोषा भवन्ति, तत्र—

मनसो दश दोषा यथा—

“ अविवेकं जसो-किंती लाभैत्थी गेव्व-भयं-निर्घाणत्थी ।

ससयुरोसं अविणओ अवहुमाणेण य भणियव्वा ” ॥१॥

अनुसार पाँच समिति तीन गुप्तिकी आराधना करता हुआ मुनिकी तरह अप्रमादी होकर विचरे । अर्थात्-स्वाध्याय, ध्यान, धर्मचर्चा आदि करता हुआ बारम्बार निर्दोष सामायिकमे रहे ।

सामायिकमे मन वचन काया सम्बन्धी बत्तीस दोष होते हैं वे इस प्रकार—

सामायिकमे मनके दस दोष—

(१) विवेक बिना सामायिक करे तो ‘अविवेक’ दोष ।

(२) यशकीर्तिके लिये सामायिक करे तो ‘यशोवाछा’ दोष ।

पाँचसमिति त्रय गुप्तिनी आराधना करता मुनि ॥ येँ अप्रमादी थहने विचरे अर्थात्-स्वाध्याय, ध्यान, धर्मचर्चा आदि करता बारबार निर्दोष सामायिकमा रहे सामायिकमा मन-वचन-काया-सम्बन्धी बत्तीस दोष होय छे ते

आ प्रमाणे—

सामायिकमा मनना दस दोष—

(१) विवेक बिना सामायिक करे तो ‘अविवेक’ दोष

(२) यशकीर्तिने भाँटे सामायिक करे तो ‘यशोवाछा’ दोष

वचसो दश दोष यथा—

“कुवयणं^१ सहसाकारे^२ सच्छन्दसखेव^३ कलह^४ च ।

विगर्हा^५ विहासोऽसुद्ध^६, निरवेक्यो^७ मुणमुणां दोसा (दस) ॥२॥

- (३) धनादिकके लाभकी इच्छासे सामायिक करे तो 'लाभवांछा' दोष ।
- (४) गर्व-अहकार (घमण्ड) सहित सामायिक करे तो 'गर्व' दोष ।
- (५) राजादिकके भयसे सामायिक करे तो 'भय' दोष ।
- (६) सामायिकमें नियाणो (निदान) करे तो 'निदान' दोष ।
- (७) फलमें सन्देह रखकर सामायिक करे तो 'सशय' दोष ।
- (८) सामायिकमें क्रोध, मान, माया, लोभ करे तो 'रोष' दोष ।
- (९) विनयपूर्वक सामायिक न करे, तथा सामायिकमें देव, गुरु, धर्मकी अविनय आशातना करे तो 'अविनय' दोष ।
- (१०) बहुमान-भक्तिभावपूर्वक सामायिक न करके बेगार (बैठ) समझ कर सामायिक करे तो 'अबहुमान' दोष ।

वचनके दश दोष—

- (१) कुत्सित वचन बोले तो 'कुवचन' दोष ।
- (२) बिना विचारे बोले तो 'सहसाकार' दोष ।
- (३) सामायिकमें राग उत्पन्न करनेवाले ससारसबन्धी गीत ख्याल आदि गाने गावे तो 'स्वच्छन्द' दोष ।

- (३) धनादिकना लाभनी धनछाथी सामायिक करे तो 'लाभवाछा' दोष
- (४) गर्व-अहकार सहित सामायिक करे तो 'गर्व' दोष
- (५) राजादिकना भयथी सामायिक करे तो 'भय' दोष
- (६) सामायिकमा नियाणु (निदान) करे तो 'निदान' दोष
- (७) क्षणमा सन्देह राखीने सामायिक करे तो 'सशय' दोष
- (८) सामायिकमा क्रोध, मान, माया, लोभ करे तो 'रोष' दोष
- (९) विनयपूर्वक सामायिक न करे, तथा सामायिकमा देव गुरु धर्मना अविनय-अशातना करे तो 'अविनय' दोष
- (१०) बहुमान-भक्ति भावपूर्वक सामायिक न करता बेट समझ सामायिक करे तो 'अबहुमान' दोष

वचनना दस दोष—

- (१) कुत्सित वचन बोले तो 'कुवचन' दोष
- (२) बिना विचार्ये बोले तो 'सहसाकार' दोष
- (३) सामायिकमा राग उत्पन्न करनारा ससारसबन्धी गीत ख्याल आदि गाणा गाय तो 'स्वच्छन्द' दोष

કાયસ્ય દ્વોદશ દોષા યથા—

“ કુઆસ^૧ણ ચલાસ^૩ણ ચલદિ^૨ટ્ટી,

સાવજ્જકિરિયા^૪—લયણાકુચ^૫ણ—પસાર^૬ણ ।

- (૪) સામાયિકમેં પાઠ ઓર વાક્યકો ટૂંકા કરકે ઘોલે તો ‘સક્ષેપ’ દોષ ।
- (૫) સામાયિકમેં ક્લેશકારી વચન ઘોલે તો ‘કલહ’ દોષ ।
- (૬) ‘રાજકથા, દેશકથા, સ્ત્રીકથા, ભોજનકથા’ ઇન ચાર કથાઓમેંસે કોઈ કથા કરે તો ‘વિકથા’ દોષ ।
- (૭) સામાયિકમેં હાંસી, મસખરી, ઠઠ્ઠા, રોલ કરે તો ‘હાસ્ય’ દોષ ।
- (૮) સામાયિકમેં ગડબડ કરકે ઉતાવલાર ઘોલે, ઓર અશુદ્ધ પાઠ-ઘોલે તો ‘અશુદ્ધ’ દોષ ।
- (૯) સામાયિકમેં ઉપયોગ વિના ઘોલે તો ‘નિરપેક્ષ’ દોષ ।
- (૧૦) સામાયિકમેં સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ ન કરકે ગુણ ૨ ઘોલે તો ‘મુળમુળ’ દોષ ।

કાયાકે ચારહ દોષ—

- (૧) સામાયિકમેં અયોગ્ય આસનસે બેઠે, જૈસેકિ-ઠાસણી મારકે બેઠે, પાવ પર પાવ રાખ કર બેઠે, ઊંચા આસન પલાઠી માર કર બેઠે, હત્યાદિ અભિમાનકે આસનસે બેઠે તો ‘કુઆસણ’ દોષ ।

(૪) સામાયિકમા પાઠ અને વાક્યને ટુકા કરીને બોલે તો ‘સક્ષેપ’ દોષ —

(૫) સામાયિકમા ક્લેશનુ વચન બોલે તો ‘કલહ’ દોષ

(૬) ‘રાજકથા, દેશકથા, સ્ત્રીકથા, ભોજન કથા’ એ ચાર કથાઓમાથી કોઈ કથા કરે તો ‘વિકથા’ દોષ

(૭) સામાયિકમા હાસી, મસકરી, ઠૂંઠો, ચાળા કરે તો ‘હાસ્ય’ દોષ

(૮) સામાયિકમા ગરબડ કરીને ઉતાવળે-ઉતાવળે બોલે અને અશુદ્ધ બોલે તો ‘અશુદ્ધ’ દોષ

(૯) સામાયિકમા ઉપયોગ વિના બોલે તો ‘નિરપેક્ષ’ દોષ

(૧૦) સામાયિકમા સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ ન કરતા ગુણ-ગુણ બોલે તો ‘મુળમુળ’ દોષ

કાયાના —બારદોષ

- (૧) સામાયિકમા અયોગ્ય આસને બેસે જેમકે પગ બાધીને બેસે, પગ પર પગ ચડાવીને બેસે, ઉંચા આસને પલાઠી મારીને બેસે, હત્યાદિ અભિમાનના આસને બેસે તો ‘કુઆસણ’ દોષ

आलसं मोडणं मलं विमांसणं,

निंदा वेधावच्चत्ति वारस कायदोसा ॥ ३ ॥” इति ।

- (२) सामायिकमे स्थिर आसन न रखे (एक और एकही जगह आसन न रखे, आसन बदले, चपलाई करे) तो ‘चलासन’ दोष ।
- (३) सामायिकमे दृष्टि स्थिर न रखे इधर उधर दृष्टि करे तो ‘चलदृष्टि’ दोष ।
- (४) सामायिकमें शरीरसे कुछभी सावद्य क्रिया करे, घरकी रखवाली करे, शरीरसे इशारा करे तो ‘सावद्यक्रिया’ दोष, किन्तु कोई जीव जलता हो गिरता हो इत्यादि कष्टमे पड़ा हो उस पर दया करके उसे बचानेमें दोष नहीं है क्योंकि यहाँ सावद्य क्रियाका निषेध है निरवद्यका नहीं ।
- (५) सामायिकमे भीत आदिका आधार लेवे तो ‘आलसन’ दोष ।
- (६) सामायिकमे विना प्रयोजन हाथ पगको सकोचे पसारे तो ‘आकुचन-पसारण’ दोष ।
- (७) सामायिकमे अंग मोडे तो ‘आलस’ दोष ।
- (८) सामायिकमे हाथ पैरको मोडे-कड़का काढे तो ‘मोटन’ दोष ।

- (२) सामायिकमा स्थिर आसन न राखे (એકને એક જગ્યાએ આસન ન રાખે, આસન બદલે, ચપલાતા કરે) તો ‘ચલાસન’ દોષ
- (૩) સામાયિકમા દૃષ્ટિ સ્થિર ન રાખે, આમ તેમ દૃષ્ટિ ફેરવે તો ‘ચલદૃષ્ટિ’ દોષ
- (૪) સામાયિકમા શરીરે કાંઈપણ સાવધ ક્રિયા કરે, ઘરનું રખવાળું કરે, શરીરથી ઇશારા કરે તો ‘સાવધ ક્રિયા’ દોષ પણ કોઈ જીવ બળતો હોય, પડતો હોય, ઇત્યાદિ કષ્ટમા પડ્યો હોય તેની પર દયા કરીને તેને બચાવવામા દોષ નથી, કારણ કે તેમા સાવધક્રિયાનો નિષેધ છે, નિરવધનો નહિ
- (૫) સામાયિકમા ભીત આદિનો આધાર લે તો ‘આલસન’ દોષ
- (૬) સામાયિકમા પ્રયોજન વિના હાથ-પગને સકોચે પસારે તો ‘આકુચન પસારણ’ દોષ
- (૭) સામાયિકમા અંગ મરડે તો ‘આલસ’ દોષ
- (૮) સામાયિકમા હાથપગના ટાચકા ફેરડે તો ‘મોટન’ દોષ

(૧૦--દેશાવકાશિકવ્રતમ્)

પરિમાણ દિસિષ્ણ, ગાહિય જારિસ પુરા ।

દેશાવગાસો તસ્સેગવેસાવદ્વાળમીરિઓ ॥ ૧ ॥

પતચ્છાયા ચ--

“ પરિમાણ દિગ્રતે, ગૃહીત યાદશ પુરા ।

દેશાવકાશસ્તસ્યૈક-દેશવસ્થાનમીરિતઃ ॥ ૧ ॥

અન્નેદમવધેયમ્-ગાર્હસ્થ્યકાર્યનિર્વાહકૈઃ શ્રાવકૈરનુમોદનયા સર્વેષા સાવચકર્મણા પરિત્યાગો દુઃશ્રુતઃ કર્તુમિતિ સામાયિકાનુષ્ઠાનવેલાયા મુનિતુલ્યત્વેઽપિ કેવલ દ્વાભ્યા કરણાભ્યા ત્રિભિર્યોગૈશ્ચૈવ સાવચયોગપરિત્યાગઃ ક્રિયતેતિ । એકસ્ય સામા

- (૯) સામાયિકમેં મેલ ઉતારે તો ‘ મલ ’ દોષ ।
- (૧૦) ગલેમેં તથા ગાલ પર હાથ લગાકર શોકાસનસે બેઠે તો ‘ વિમાસણ ’ દોષ ।
- (૧૧) સામાયિકમેં નીંદ લેવે તો ‘ નિદ્રા ’ દોષ ।
- (૧૨) સામાયિકમેં વિના ખાસ કારણ દૂસરેકે પાસ વૈયાવચ્ચ કરાવે તો ‘ વૈયાવૃત્ત્ય ’ દોષ ।

યે ૩૨ દોષ સામાયિકકે હૈં इन वत्तीस दोषोंको टालकर शुद्ध-निर्दोष सामायिक करना चाहिये । इति ।

यहाँ यह तात्पर्य समझना चाहिए- गृहस्थीके काम करनेवाले श्रावकोंसे अनुमोदना द्वारा समस्त सावध कार्योंका परित्याग होना कठिन है, इसलिए सामायिकके समय साधुओंके समान होने पर भी वे दो

- (૯) સામાયિકમા મેલ ઉતારે તો ‘ મલ ’ દોષ
- (૧૦) ગળામા તથા ગાલ પર હાથ લગાડીને શોકાસને બેસે તો ‘ વિમાસણ ’ દોષ
- (૧૧) સામાયિકમા ઉઘ લે તો ‘ નિદ્રા ’ દોષ
- (૧૨) સામાયિકમા ખાસ કારણ વિના બીજા પાસે વૈયાવચ્ચ કરાવે તો ‘ વૈયાવૃત્ત્ય ’ દોષ

એ બત્રીસ દોષ સામાયિકના છે, તે ટાળીને શુદ્ધ નિર્દોષ સામાયિક કરવી જોઈએ

અહીં એ તાત્પર્ય સમજવાનું છે કે-ગૃહસ્થાશ્રમનું કામ કરનારા શ્રાવકોથી અનુમોદનદ્વારા બધા સાવધ-કર્મોનો પરિત્યાગ કરવાનું કઠણ છે, એટલે સામાયિકને અમરે સાધુઓની સમાન રહેવા છતાં પણ તે બે કારણ ત્રણ યોગે કરીને સાવધ

નિવ્યુત્ત જ વય તેળમેય દેસાવગાસિય ।

આજીવણઢમદઢ, ચોમાસઢમહાવિ વા ॥ ૨ ॥

દિસાસુ કિયમજ્જાઓ, કુજ્જા એગે દિળે પુળો ।

જ મજ્જાયાવિહિં દેસાવગાસિયમિળં મય ॥ ૩ ॥

નિવૃત્ત યદ્વત તેનૈતદેશાવકાશિકમ્ ।

આજીવનાર્થમબ્દાર્થ ચાતુર્માસ્યાર્થમથાપિવા ॥ ૨ ॥

દિક્ષુ કૃતમર્યાદ , કુર્યાદેકસ્મિન્ દિને પુનઃ ।

યન્મર્યાદાવિધિં, દેશાવકાશિકમિદ મતમ્ ॥ ૩ ॥

યિકસ્ય કાલસ્તુ મુહૂર્ત્ત^૧ યાવત્ ॥

ગત સામાયિક વ્રતમ્ । અથ તદુત્તરસ્થમાહ—‘દેશે’—તિ—દિગ્વ્રતે ગૃહીત યદિક્પરિમાણ તસ્યૈકદેશે દેશસ્ત્રાવકાશઃ=ગમનાદ્યવસ્થાન—દેશાવકાશસ્તેન નિવૃત્ત દેશાવકાશિકમ્—દિગ્વ્રતગૃહીતસ્ય દિક્પરિમાણસ્ય પ્રતિદિન સક્ષેપકરણ-મિત્યર્થઃ । કેચિત્તુ પ્રાગુક્તસર્વવ્રતસક્ષેપલક્ષણ દેશાવકાશિકમિત્યાહુઃ । કશ્ચિ-દાજીવનાર્થ વત્સરાર્થ ચાતુર્માસ્યાર્થ વા ગમનાગમનયો “એતાવત્યેવ પ્રદેશે મયા

૧ મુહૂર્ત્ત (ઘટીદ્વય) વિંશત્યુત્તરશતપલપરિમિતઃ ‘અડતાલીસ (૪૮) મિન્ટ’ ઇતિ ભાષાપ્રસિદ્ધઃ કાલ ઇતિ ।

કરણ ત્રીન યોગસે સાવચ યોગકા ત્યાગ કરતે હૈ । એક સામાયિકકા કાલ એક મુહૂર્ત્ત દો ઘડી—અર્થાત્ અડતાલીસ મિન્ટકા હોતા હૈ ।

(૧૦) દસવેં વ્રતકા વર્ણન)

(૨) દેશાવકાશિક વ્રત—દિગ્વ્રતમેં જો દિશાઓંકી મર્યાદા કી હૈ ઉમ મર્યાદાકો ખી પ્રતિદિન કમ કર લેના—દેશાવકાશિક વ્રત હૈ । કિસી—કિસીકા મત યહ હૈ કિ પહેલે કે સમસ્ત વ્રતોંમેં કી હુઈ મર્યાદાકા સકોચ કરના દેશાવકાશિક વ્રત હૈ । તાત્પર્ય યહ કિ જિસને આજીવન, વર્ષ યા ચૌમાસેમેં યહ મર્યાદા કર લી હૈ કિ—‘ મેં ઇતની દૂર

યોગનો ત્યાગ કરે છે એક સામાયિકનો કાલ એક મુહૂર્ત્ત—એ ઘડી—અથવા અડતાલીસ મિનિટનો છે

(૧૦) દસમા વ્રતનુ વર્ણન

(૨) દેશાવકાશિક વ્રત—દિગ્વ્રતમા જે દિશાઓની મર્યાદા કરી છે, એ મર્યાદાને પણ પ્રતિદિન ઓછી કરી લેવી એ દેશાવકાશિક વ્રત છે કોઈ કોઈનો એવો મત છે કે—પહેલાના બધા વ્રતોમા કરેલી મર્યાદાનો સંકોચ કરવો એ દેશાવકાશિક વ્રત છે તાત્પર્ય એ છે કે—જેણે આજીવન, વર્ષ યા ચૌમાસામા એવી મર્યાદા કરી

एव वयाण सन्वेसि, वृत्ताणमुवलक्षणं ।

तम्हा सखेवण कज्ज, सव्वत्येवं सुवुद्धिणा ॥ ४ ॥ ” इति ।

एवं व्रताना सर्वेषामुक्तानामुपलक्षणम् ।

तस्मात्संक्षेपेण कार्यं, सर्वथैव सुवुद्धिना ॥ ४ ॥ ” इति ।

गन्तव्य नातोऽधिके ” इत्येव सर्वदिग्विषये कृतमर्यादस्तेनैकस्मिन् दिने पञ्चमहारात्र्यर्थं तयोस्तथाविध प्रत्यह मर्यादाकरणमिति भाव । उपलक्षणमिदं प्रागुक्तानां सर्वेषामेव व्रताना संक्षेपकरणस्य, तेन दिग्ब्रतभिन्नेषु स्थूलप्राणातिपातविरमणादिष्वप्येवमेव संक्षेपः स्वयमूहनीयः, यथा—कस्यचिदपराधिनोऽताडनार्थमप्रतिज्ञातवता केनचित् प्रहराद्यर्थं प्रतिज्ञातमित्यादि ।

एतद्ब्रताङ्गीकारस्याऽयमाशयः—यन्मर्यादितादृहिःस्थले गमनागमनप्रतिरोधेन प्राण्युपमर्दाभावेऽपि परद्वारा बाह्यकार्यसम्पादने सम्यग्ब्रतरक्षणं भवितुं नाहति

तक ही जाऊंगा, इससे आगे नहीं’ इस दिशाकी मर्यादामें एक दिन या पाँच पहर आदिके लिए और भी कम कर लेना देशावकाशिक व्रत है । पूर्वोक्त समस्त व्रतोका यह उपलक्षण है, इसलिए दिग्ब्रतके सिवाय स्थूल प्राणातिपातविरमण आदि व्रतोमें संक्षेप करना भी देशावकाशिक व्रत है, यह बात स्वयं विचार लेनी चाहिए । जैसे कि पहले जिसने अपराधीको ताडन न करनेकी प्रतिज्ञा नहीं ली है और वह एक दिन या पहरके लिये अपराधीको भी ताडन न करनेकी प्रतिज्ञा लेले तो वह भी देशावकाशिक व्रत है । इत्यादि ।

इस व्रतका आशय यह है—मर्यादा किये हुए स्थानसे बाहर गमना गमनकी निवृत्ति हो जाती है, अतः वहाँ प्राणियोंका उपमर्दन नहीं होता, तथापि दूसरेके द्वारा बाहरके काम करानेसे व्रतकी भली भाँति

લીધી હોય કે— “હું આટલે દૂર સુધી જ જઈશ, તેથી આગળ નહિ જઉં ” તેણે એ દિશાની મર્યાદામાં એક દિન या पांच पहर आदिने भाटे वधारे घटाडो કરી લેવો. એ દેશાવકાશિક વ્રત છે. પૂર્વોક્ત બધા વ્રતોનું એ ઉપલક્ષણ છે, એટલે દિગ્બ્રત ઉપરાત સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ આદિ વ્રતોમાં સંક્ષેપ કરવો એ પણ દેશાવકાશિક વ્રત છે, એ વાત પોતે ધારી લેવી જોઈએ, જેમડે જેણે અપરાધીને ન મારવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી ન હોય અને તે એક દિન કે પહોરને માટે અપરાધીને પણ તાડન ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લે, તો તે પણ દેશાવકાશિક વ્રત છે, ઇત્યાદિ.

આ વ્રતનો આશય એ છે કે—મર્યાદા કરેલા સ્થાનથી બહાર ગમનાગમનની નિવૃત્તિ થઈ જાય છે, એટલે ત્યાં પ્રાણીઓનું ઉપમર્દન થતું નથી, તથાપિ બીજા

(૧૧-પૌષધોપવાસવ્રતમ્)

પુટ્ટી પોસો ત જો, ધાઈ દવઈ પોસહો एसो ।
સો એવ ચા તહિ જો, યાઓ પોસહોવવાસો સો ॥૧॥
પવ્વક્ષા ચડરો જે તે, અઢમી-પમુદા તિહી ।
વિગ્ગહે એત્થ ઘીએ ડ, ગેજ્ઞા પોસદમદ્દઓઃ ॥૨॥

एतच्छाया च-

“पुष्टिः पोषस्त यो दधाति पोषध एषः ।
स एव चा तत्र च त्यागस्तुः पौषधोपवासः सः ॥१॥
पर्वण्याश्चत्वारो ये तेऽष्टमीप्रमुखास्तिथयः ।
विग्रहेऽत्र द्वितीये तु, ग्राह्याः पौषधशब्दतः ॥२॥

તત્ર તાદૃશસ્યાઽઽકારસ્યાસમ્ભવાત્ । દિગ્વ્રતસક્ષેપણે પ્રેષ્યપ્રયોગાદયો, -વ્રતાન્તરાણા પ્રાણાતિપાતાદીના સક્ષેપણે ચ વધવન્ધાદય એવ ભવન્ત્યતીચારા ઇતિ દિગ્વ્રતસક્ષેપ-કરણમેવ સાક્ષાદુક્ત દેશાવકાશિક નેતરદિત્યવગ્રેયમ્ ।

ગત દેશાવકાશિકમ્ । અથૈકાદગ વ્રતમાહ-‘પોષધે’-તિ પોષણ પોષ પુષ્ટિ-રિત્યર્થસ્ત ધત્તે=ગૃહ્ણતીતિ પોષધ’, સ ચાસાણુપવાસથેતિ, યદ્વોક્તયૈવ વ્યુત્પત્ત્યા પોષધમષ્ટમ્યાદિરૂપાણિ પર્વદિનાનિ, તત્ર આહારાદિત્યાગરૂપ ગુણમુપેત્ય વાસઃ=

રક્ષા નહીં હો સકતી, ક્યોંકિ વહાં એસે આગારકા અભાવ હૈ । દિગ્વ્રતકો સકુચિત કરને પર પ્રેષ્યપ્રયોગ આદિ, તથા પ્રાણાતિપાતવિરમણ આદિકો સકોચનેસે વધ વન્ધ આદિ અતિચાર હી હોતે હૈં । હસ પ્રકાર દિગ્વ્રતકા સક્ષેપ કરના હી સાક્ષાત્ દેશાવકાશિક વ્રત હૈ, ભિન્ન નહોં ।

(૧૧ ગ્યારહવે વ્રતકા વર્ણન.)

(૩) પૌષધોપવાસ વ્રત-જો પોષણકો ધારણ કરે -અર્થાત્ પોષણ કરે ઉસે પોષધ કહતે હૈ, ઓર પોષધ X ઉપવાસકો પૌષધોપવાસ કહતે

માણુસ દ્વારા ખહારના કામ કરાવવાથી વ્રતની રક્ષા સારી રીતે થતી નથી કારણ કે ત્યા એવા આગારનો અભાવ છે દિગ્વ્રતને સકુચિત કરીને પ્રેષ્ય-પ્રયોગ આદિ, તથા પ્રાણાતિપતવિરમણ આદિને સકુચિત કરીને વધવન્ધ આદિ અતિચાર જ થાય છે એ પ્રમાણે દિગ્વ્રતનો સક્ષેપ કરવો એ સાક્ષાત્ દેશાવકાશિક વ્રત છે, તેથી ભિન્ન નથી

(૧૧) અગીઆરમ્ વ્રત

(૩) પૌષધોપવાસ વ્રત-જે પોષણને ધારણ કરે, અર્થાત્ પોષણ કરે તેને પોષધ વ્રત કહે છે, અને પોષધ-ઉપવાસને પૌષધોપવાસ કહે છે અથવા એ

આહારો ગતસકારો, યમચરં તહા પુણો ।

અન્વાવારોતિ તન્મેયા ચત્રો પરિકિતિયા ॥ ૩ ॥

ઈંઈવિ દુવિહા ઘુત્તા, દેસઓ સન્વઓ તહા ।

કહેમિ લક્ષણ એસિં, સન્વેસિં ચ પિટ્ટ પિટ્ટ ॥ ૪ ॥

આહારો ગાત્રસત્કારો બ્રહ્મચર્યં તથા પુનઃ ।

અવ્યાપાર ઇતિ તદ્વેદાશ્વત્વારઃ પરિકીર્તિતાઃ ॥૩॥

એતેઽપિ દ્વિવિધા ઉક્તા દેશતઃ સર્વતસ્તથા ।

કથયામિ લક્ષણમેવા સર્વેવા ચ પૃથક્ પૃથક્ ॥૪॥

નિવસનપ્રપવાસ ઇતિ પોષધોપવાસઃ । એતત્તુ વ્યુત્પત્તિમાત્રમસ્ય પ્રવૃત્તિનિમિત્તત્વ
ત્વાહારાદિચતુષ્ટયપરિત્યાગ એવેતિ ધ્યેયમ્ । અષ્ટમીચતુર્દશ્યમાવાસ્યાપૂર્ણિમાસુ
પર્વતિથિષુ વ્રતાઽઽચરણાદ્વેશ્યેન ધર્મપુષ્ટિઃ સપદ્યતે ઇત્યાસુ તિથિષુ યદુપવસનતદિ
ત્યર્થઃ । અયં ચ-આહાર શરીરસત્કારત્યાગ બ્રહ્મચર્યાઽવ્યાપારભેદાચતુર્દા, એતે
ચત્વારો દ્વિધા-દેશતઃ સર્વતશ્ચ, તત્ર-આચામામ્લાદિકરણ દેશત આહાર, ચતુર્વિ-

હૈં । અથવા હસી વ્યુત્પત્તિકે અનુસાર અષ્ટમી આદિ પર્વતિથિયોંકો મી
પોષધ કહતે હૈં । ઉનમેં આહાર આદિકા ત્યાગરૂપ ગુણકો ધારણ કરકે
નિવાસ કરના પોષધોપવાસ હૈં । યહ અર્થ તો વ્યુત્પત્તિજન્ય હૈં, હસકા
પ્રવૃત્તિ-અર્થ હૈં આહાર-આદિ-ચતુષ્ટયકા પરિત્યાગ કરના । તાત્પર્ય યહ
કિ અષ્ટમી, ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા ઓર પૂર્ણમાસી, હન પર્વ-દિનોંમેં હસ
વ્રતકા આચરણ કરનેસે ધર્મકી અધિક પુષ્ટિ હોતી હૈં, હસલિએ હન
દિનોંમેં ઉપવાસ કરના પોષધોપવાસ હૈં । યહ ચાર પ્રકારકા હૈં—(૧)
આહાર ત્યાગ, (૨) શરીર સત્કાર ત્યાગ, (૩) બ્રહ્મચર્ય ઓર (૪) અવ્યાપાર ।
હન ચારોંકે દો દો ભેદ હૈં-એકદેશસે ઓર સર્વદેશસે । (૧) આશિલ

વ્યુત્પત્તિને અનુસરીને આઠમ આદિ પર્વતિથિને પેણ પોષધ કહે છે એ તિથિઓમા
આહાર આદિના ત્યાગરૂપ ગુણને ધારણ કરીને નિવાસ કરવો એ પોષધોપવાસ છે
એ અર્થ તો વ્યુત્પત્તિજન્ય છે, એનો પ્રવૃત્તિ-અર્થ છે આહાર-આદિ-ચતુષ્ટયનો
પરિત્યાગ કરવો તે તાત્પર્ય એ છે કે આઠમ, ચૌદશ, અમાસ અને પૂનમ, એ
પર્વદિનોમા એ વ્રતનુ આચરણ કરવાથી ધર્મની અધિક પુષ્ટિ થાય છે, માટે એ
દિવસોમા ઉપવાસ કરવો એ પોષધોપવાસ છે એ ચાર પ્રકારનો છે - (૧) આહાર-
ત્યાગ, (૨) શરીર-સત્કાર-ત્યાગ, (૩) બ્રહ્મચર્ય અને (૪) અવ્યાપાર એ ચારેના
પુન બીજે ભેદ છે, -એકદેશે કરીને અને સર્વદેશે કરીને (૧) અય બિલ આદિ

આયવિલાઢકરણમાહારો દેમઓ મઓ ।

અહોરત્તદ્વમાહારપરિચાઓ ચ સન્વઓ ॥ ૫ ॥

અવમુન્વદ્વર્ણાઈણ, ચાઓ કસ્સવિ દેસઓ ।

ળેઓ સરીરસક્કારો, સન્વેસિં સન્વઓ તદ્દા ॥ ૬ ॥

રત્તીણ દિયસે વાવિ, કુમીલસ્સ વિવજ્જણ ।

દેસઓ સન્વઓ વમ્'ચેર સન્વત્થ વજ્જણ ॥ ૭ ॥

આનામામ્લાદિકરણમાહારો દેશતો મતઃ ।

અહોરાત્રાર્થમાહાપરિત્યાગશ્ચ સર્વતઃ ॥ ૫ ॥

અવમુદ્વર્તનાદીના ત્યાગ ઋસ્યાપિ દેશતઃ ।

જ્ઞેયઃ શરીરસત્કાર સર્વેષા સર્વતરત્થા ॥ ૬ ॥

રાત્રૌ દિવસે વાઽપિ, કુશીલસ્ય વિવર્જનમ્ ।

દેશતઃ સર્વતો બ્રહ્મચર્યં સર્વત્ર વર્જનમ્ ॥ ૭ ॥

ધસ્યાપ્યાહારસ્યાહોરાત્રાર્થ સર્વથા પરિત્યાગસ્તુ સર્વતઃ (૧), ઉદ્વર્તનાભ્યક્તસ્નાના-
નુલેપગન્ધતામ્બૂલાદીના પદાર્થાનામન્યતમસ્ય પરિત્યાગો દેશતઃ શરીરસત્કાર-
ત્યાગ, સર્વેષા ચૈષામહોરાત્રાર્થ સર્વથા પરિત્યાગશ્ચ સર્વતઃ (૨), અવ કેવલ રાત્રિ
દિવા વા યાવત્કુશીલપરિત્યાગો દેશતો બ્રહ્મચર્યમ્ । અહોરાત્ર સર્વથા પરિત્યાગસ્તુ

૧ સન્વત્થ-અહોરાત્રમિત્યર્થઃ ।

આદિ કરના દેશ આહાર ત્યાગ પોષધોપવાસ હૈ, ઔર ઇક દિન રાતકે
લિઅ ચારો પ્રકારકે આહારકા સર્વથા ત્યાગ કરના સર્વ-આહાર-ત્યાગ
પોષધોપવાસ હૈ । (૨) ઉદ્વર્તન, અભ્યગન, સ્નાન, અનુલેપન, ગન્ધ, તામ્બૂલ
આદિ પદાર્થોમૈસે કિસી ઇકકા યા અધિકકા ત્યાગ કરના દેશત.
શરીરસત્કારત્યાગપોષધોપવાસ હૈ, ઔર અહોરાત્રકે લિઅ ઇન સવકા
સર્વથા ત્યાગ કરના સર્વત-શરીરસત્કારત્યાગપોષધોપવાસ હૈ ।
(૩) હસી પ્રકાર કેવલ રાત્રિમૈ યા કેવલ દિનમે કુશીલકા ત્યાગ કરના

૪૨૭ ઁ દેશ-આહાર-ત્યાગ-પોષધોપવાસ છે, અને ઁક દિવસ-રાતને માટે ચાર
પ્રકારના આહારનો સર્વથા ત્યાગ કરવો ઁ સર્વ-આહાર-ત્યાગ-પોષધોપવાસ છે
(૨) ઉદ્વર્તન, અભ્યગન, સ્નાન, અનુલેપન ગન્ધ, તામ્બૂલ, આદિ પદાર્થોમાથી ઁકનો
યા અધિકનો ત્યાગ કરવો ઁ દેશત શરીર-સત્કાર-ત્યાગ-પોષધોપવાસ છે, અને
અહોરાત્રને માટે ઁ બધાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો ઁ સર્વત-શરીર-સત્કાર-ત્યાગ
પોષધોપવાસ છે (૩) ઁ પ્રમાણે ડેવળ રાત્રિમા યા ડેવળ દિવસમા કુશીલનો ત્યાગ

एवमेवाअ रीर्हण, जिणसत्थाणुमारओ ।

अव्वाचारोवि विज्ञेओ, देसओ सब्बओ सय ॥ ८ ॥ इति ।

एवमेतया रीत्या, जिनशास्त्रानुसारतः ।

अव्यापारोऽपि विज्ञेयो, देशतः सर्वतः स्वयम् ॥८॥” इति ।

सर्वतः (३), तथाऽमुक व्यापार करिण्यामि नामुक्रमित्येव व्यापाराणामन्यन्तमस्य त्यागो देशतोऽव्यापारः, अहोरात्रार्थं सर्वथा त्यागस्तु सर्वतः (४)। उपलक्षणमिदं पोषधव्रतस्यापि, तच्च सधर्मवन्धुमित्रादीभिः सह विपुलाशनादि कुर्वतोऽष्टम्यादितिथिष्वेककरणैर्योगादिना सायन्यव्यापारत्यागपूर्वकमहोरात्रयापन ‘दया’ अथवा ‘छक्काया’ इति भाषाप्रसिद्धम् । एतद्व्रतस्य ग्रहणविधिः सामायिकव्रतोक्त एव, नत्वतिरिच्यते ।

देशत.ब्रह्मचर्यपोषधोपवास है । और दिन रातके लिए सर्वथा कुशीलका त्याग करना सर्वत. ब्रह्मचर्यपोषधोपवास है । (४) तथा ‘अमुक व्यापार करूँगा, अमुक नहीं करूँगा’ इस प्रकार व्यापारोमेसे किसी किसीका त्याग करना देशत’ अव्यापारपोषधोपवास है, और समस्त व्यापारोंका अहोरात्रके लिए सर्वथा त्याग करना सर्वत.अव्यापार पोषधोपवास है ।

उपलक्षणसे—साधर्मी, बन्धु, मित्र आदिके साथ विपुल अशनादि करके अष्टमी आदि तिथियोंमें एक करण एक योग आदिसे सावध व्यापारका त्याग करके अहोरात्र व्यतीत करना भी पोषधव्रत कहलाता है, जो कि ‘दया’ या ‘छक्काया’ के नामसे प्रसिद्ध है ।

इसके ग्रहण करनेकी विधि वही है जो सामायिककी विधि है—कुछ विशेषता नहीं है ।

કરવો એ દેશત બ્રહ્મચર્ય—પોષધોપવાસ છે, અને દિવસ—રાતને માટે સર્વથા કુશીલનો ત્યાગ કરવો એ સર્વત બ્રહ્મચર્ય—પોષધોપવાસ છે (૪) અમુક વ્યાપાર કરીશ અમુક નહિ કરું ’ એ પ્રમાણે વ્યાપારોમાથી કેઈ કેઈનો ત્યાગ કરવો એ દેશત અવ્યાપાર—પોષધોપવાસ છે, અને બધા વ્યાપારોનો અહોરાત્રને માટે સર્વથા ત્યાગ કરવો એ સર્વત અવ્યાપાર—પોષધોપવાસ વ્રત છે

ઉપલક્ષણથી—સાધર્મી, બન્ધુ, મિત્ર આદિની સાથે ખૂબ અશનાદિ કરીને આઠમ આદિ તિથિઓમા એક કરણ એક યોગ આદિએ કરીને સાવધ વ્યાપારનો ત્યાગ કરી અહોરાત્ર વ્યતીત કરવી એ પણ પોષધવ્રત કહેવાય છે, જો કે ‘દયા’ યા ‘છક્કાયા’ના નામથી તે પ્રસિદ્ધ છે

એ ગ્રહણ કરવાની વિધિ એવી જ છે કે—જેવી સામાયિકની વિધિ છે, કાંઈ વિશેષતા નથી

(१०-अतिथिसविभागव्रतम्)

अतिथी समणो तस्स, न्नप्राणाहमन्नप्पण ।

सत्कारज्जेहि-मडहि,-सविभागो पक्कित्तिओ ॥ १ ॥ इति ।

एतच्छाया च-

“ अतिथिः श्रमणस्तस्यान्नपानादिसमर्पणम् ।

सत्काराद्यैरतिथिसविभागः प्रकीर्तितः ॥१॥” इति ।

गत पोषधोपवासव्रतम् । अथ द्वादशमाह-‘अतिथी’-ति अविद्यमानस्तिथि-
र्यस्यासावतिथिः-साधुः प्राकृतजनवृत्तिव्याघ्रपेक्षाराहित्येन भोजनवेलाया गृहस्थ-
गृहे समुपस्थानात्तस्मै, सम्=सङ्गतोऽर्थान्नीत्सुषार्जिताना कल्पनीयाना चान्नपाना-
दीना देशकालश्रद्धासत्कारक्रमैर्विशिष्टो भागः=स्वात्मकल्याणभावनया समर्पणम्-
अतिथिसविभागः ।

। इति द्वादश व्रतानि समाप्तानि ।

[सलेखना]

सपाइऊण वारस, वयाड एव पवुत्तरीईए ।

णिकखमणिज्ज कज्जो, तयसत्तीए य सथारो ॥ १ ॥

(१२ वारह्वे व्रतका वर्णन)

(४) अतिथिसविभाग व्रत—जिसकी तिथि निश्चित न हो उसे
अतिथि अर्थात् साधु कहते हैं । प्राकृत जनके समान तिथि आदिकी
अपेक्षा न रख कर, भोजनके समय गृहस्थके घर पहुँचनेवाले साधुको
न्यायसे उपार्जित कल्पनीय अन्न पान आदि, देश, काल, श्रद्धा और
सत्कार आदिके साथ आत्म कल्याणकी भावनासे समर्पण करना
अतिथिसविभाग व्रत है ।

। इति श्रावकके वारह व्रत समाप्त ॥ १२ ॥

(१२) आरभु व्रत

(४) अतिथि सविभाग व्रत—जैनी तिथि निश्चित न होय तेने
अतिथि अर्थात् साधु कहें छे प्राकृत जननी पेठे तिथि आदिनी अपेक्षा न राखता
लोअनने समये गृहस्थने घेर पहुँचनारा साधुने न्यायथी उपार्जित कल्पनीय
अन्न-पान आदि, देश, काल, श्रद्धा अने सत्कार आदिअने करीने आत्मकल्याणनी
भावनाथी समर्पण करवा अे अतिथिसविभागव्रत छे

इति श्रावकना आर व्रत समाप्त

છમ્માસે ચારસદ્દે વા, કસાળ ગત્તમેવ ચ ।

સાવગો દુર્બલીકુજ્જા, તપ્પન્છા ચ સમાહિઓ ॥ ૨ ॥

एतच्छाया च—

“ સમ્પાદ્ય દ્વાદશવ્રતાનિ એવ પ્રોક્તિરીત્યા ।

નિષ્ક્રમણીય, કાર્યસ્તન્શક્તૌ ચ સસ્તારઃ ॥૧॥

પળ્માસાન્ દ્વાદશાવ્દાન્ યા કપાયાન્ ગાયમેય ચ ।

ભાવમો દુર્બલીકુર્યાત્, તત્પથ્યાન્ સમાહિતઃ ॥ ૨ ॥

इत्थमुक्तानि द्वादश व्रतानि यथाविधि सम्पाद्य श्रावकेण निष्क्रमितव्यं तद-
शक्तौ मरणासत्तिवेलायां सस्तारश्रमणत्वमवशम्वितव्यं तदाह—

‘અપશ્ચિમે’—ત્યાદિ, ન વિદ્યતે પશ્ચિમઃ (કાલો) યસ્યાઃ સાપશ્ચિમા,
મરણમન્ત =અવધિર્યસ્યસ મરણાન્ત* (કાલ*) તત્ર મયા મારણાન્તિકી, સલિરયતે
ક્રશીક્રિયતે શરીર કપાય્યાદિકમનયેતિ સલેખના, અપશ્ચિમા ચાસો મારણાન્તિ
કી ચ સલેખનેત્યપશ્ચિમમારણાન્તિકસલેખના=તપોવિશેષસ્વરૂપા તસ્યા જોષ
ણા=સેવા—અપશ્ચિમમારણાન્તિક સલેખનાજોષણા તસ્યા આરાધના=નિરવન્નિઞ્ન
તયા સમ્પાદનમપશ્ચિમમારણાન્તિકસલેખનાજોષણાSSરાધના વર્તવ્યેતિ શેષ. ।
અયમાશય —શ્રાવકો હિ પ્રથમતઃ સ્વશરીર કપાય્યાશ્ચ જઘન્યતયા પળ્માસાનુત્કૃષ્ટતયા
ચ દ્વાદશ વર્ષાણિ સલેખનાદ્વારા દુર્બલીકુર્યોત, તદનુ પોષધગાલાયામુદ્યાને ગૃહે વા

इस प्रकार पूर्वोक्त बारह व्रतोंको विधिपूर्वक धारण करके श्रावकको
दीक्षित हो जाना चाहिए । यदि इतनी सामर्थ्य न हो तो मृत्यु कालमें
'सस्तार श्रमणत्व' का अवलम्बन करना चाहिए । उसीको बताते हैं—

સલેખના-વિધિ

जिसका कोई नियत समय नहीं हो, जो मृत्युकालमें की जाती हो
ऐसी सलेखनाको ‘अपश्विममारणान्तिकी सलेखना’ कहते हैं । उसके
सेवन करनेको जोषणा कहते हैं । तात्पर्य यह है कि—पहले पहल श्रावक
अपने शरीरको और कपार्योंको जघन्य छह मास और उत्कृष्ट बारह वर्ष

એ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત બાર વ્રતોને વિધિપૂર્વક ધારણ કરીને શ્રાવકે દીક્ષિત
થઈ જવું જોઈએ જો એવું સામર્થ્ય ન હોય તો મૃત્યુકાળે ‘સસ્તાર-શ્રવણત્વ’નું
અવલમ્બન કરવું જોઈએ એ હવે દર્શાવીએ છીએ —

સલેખના વિધિ

જેનો કોઈ નિયત સમય ન હોય, જે મૃત્યુકાળે કરવામા આવતી હોય
એવી સલેખનાને ‘અપશ્ચિમ-મારણાન્તિકી સલેખના’ કહે છે એનું સેવન કરવું
ત જોષણા કહેવાય છે તાત્પર્ય એ છે કે—મોથી પહેલા શ્રાવક પોતાના શરીરને
અને કપાયેતને જઘન્ય છ માસ અને ઉત્કૃષ્ટ બાર વર્ષ દુર્બળ કરે, પછી

गच्छा पोसहमालाण, उज्जाणे चा गिहेवि वा ।
 पमज्जिऊणं विहिणा, भूमिं सप्पडिलेहण ॥ ३ ॥
 दग्धाआसणामीणो तओ पुब्बुत्तरामुहो ।
 वधिऊण सुहे मड्डो, सदोर सुहवत्थिग ॥ ४ ॥
 नमिऊण जिण सिद्ध, धम्मापरियमेव च ।
 करणेहि च जोणहिं, ताहिं चत्तारि सव्वहा ॥ ५ ॥
 आहारे पडियाडक्खे, पावट्ठारहग तहा ।
 ममाहिपुव्वग सेसा, काल च खवए सुही ॥ ६ ॥
 उवसग्गे उ सयारो, सागरो पसमावही ।
 अप्पसत्ते उ एयम्मि, धरिज्जो जीवणावही ॥ ७ ॥ इति । -

गत्वा पोषधशाखाया, - मुद्याने वा गृहेऽपि वा ।
 प्रमृज्य त्रिभिर्ना भूमिं समतिलेखनम् ॥ ३ ॥
 दर्भाद्यासनामीनस्ततः पूर्वोत्तरामुख ।
 उद्-वा मुखे श्राद्ध, सदोरा मुखवस्त्रिकाम् ॥ ४ ॥
 नत्वा जिनं सिद्ध, वर्माचार्यमेव च ।
 करणैश्च योगैस्त्रिभिश्चतुर्, सर्वथा ॥ ५ ॥
 आहारान् प्रत्याचक्षीत, पापाष्टादशक तथा ।
 समाधिपूर्वकं शेष, कालं च क्षपयेत् सुधीः ॥ ६ ॥
 उपसर्गे तु सन्तारः, साकारः प्रशमावधिः
 अप्रशान्ते त्वेतस्मिन् वरणीयो जीवितावधि ॥ ७ ॥ इति ।

यत्र काप्येकान्ते स्थले गत्वा तत्स्थानं सविधिवत्प्रतिलेख्य प्रमाज्यं च दर्भासनादिषु
 पूर्वाभिमुखं उत्तराभिमुखं वा मुखउद्गसदोरङ्गमुखवस्त्रिकम् पद्मासनादिनोपविश्य
 भगवन्तं सिद्धमर्हन्तं वर्माचार्यं च सविधिं नमस्कृत्य त्रिभिः करणैस्त्रिभिर्योगैश्च
 दुर्बलं करे, इसके पश्चात् पोषधशाला, उद्यान, गृह या अन्य किसी
 एकान्त स्थानमें जाकर, उस स्थानको विधिपूर्वक पडिलेह कर तथा
 पूज कर, कुश आदिके आसन पर पूर्वदिशा या उत्तरदिशाकी ओर
 मुँह करके, डारा सहित मुखवस्त्रिका मुँह पर बाध कर, पद्मासन आदिसे

पोषधशाखा, उद्यान अथ, या अन्य ठोठ अथैकान्त स्थाने नष्टने अथ स्थानने विधि
 पूर्वक पडिलेहणु करे तथा पूजे, कुश आदिना आसन पर पूर्व दिशा या उत्तर
 दिशानी तरङ्ग भेडा करी दोरासहित मुखवस्त्रिका भेडा पर बाधीने पद्मासन आदि

ચતુર્વિધમાહારમષ્ટાદશ પાપાનિ ચ પ્રત્યાચક્ષીત, તદ્વતશેષકાલચ સમાધિપૂર્વક સપથેતુ

ઉપસર્ગોપસ્થિતૌ સસ્તારધારણાર્થમય વિધિ:—

પ્રમૃષ્ટાયા ભૂમૌ પદ્માગ્રામનેન પૂર્વાભિમુખ ઉત્તરાભિમુખો વા સમુપવિશ્ય ભગ
વન્તમર્હન્ત સિદ્ધ ધર્માચાર્ય ચ નમસ્કૃત્યાઽઽઞ્જારચતુષ્ટય, પાપાષ્ટાદશક ગરીરાદિ
મમત્વ ચ સાઞ્જાર પરિત્યજેત્ । એપ પરિત્યાગ ઉપસર્ગોપશમનપર્યન્ત એવ । ઉપસર્ગ
નુપશમે તુ શાવજ્જીરનાર્થ એવેત્યવત્રેયમ્ ।

इत्थ गृहस्थधर्मे यथावदभिधाय शिष्यमग्रधानयन्नुपसहरति—‘अय एव’—मिति,

१ साङ्गार—सविफल्य, सविशेष, सभेद, सापवादमित्येकार्वाः । अर्जुनमाला
कारकृतोपसर्गे सुदर्शनोदाहरण द्वेयम्, अन्तकृत्वष्ट्रे द—वर्गे ।

બેઠ કર, ભગવાન્ સિદ્ધ, અર્હન્ત, ઓર ધર્માચાર્યકો નમસ્કાર કરકે,
ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે ચાર પ્રકારકે આહારકા તથા અઠારહ પાપોંકા
પરિત્યાગ કરે । શેષ સમય ધ્યાનમે વ્યતીત કરે । વદિ વીતમે કોઈ
ઉપસર્ગ આ જાણે તો સાગાર સથારા કર લેના ચાહિણ । ઉમકી વિધિ યહ હૈ—

પૂજી હુઈ ભૂમિમે પદ્માસન આદિ કિસી સુલામનસે બેઠ કર, પૂર્વ
યા ઉત્તરદિશાકી ઓર મુહ કરકે, ભગવાન્, સિદ્ધ અર્હન્ત ઓર ધર્મા
ચાર્યકો નમસ્કાર કરકે, ચાર પ્રકારકા આહાર, અઠારહ પાપ, ઓર
શરીર-આદિ વિષયક મમત્વકા, સાગાર (આગાર સહિત) ત્યાગ કરે ।
જબ તક ઉપસર્ગ બના રહતા હૈ તમી તક યહ ત્યાગ રહતા હૈ । યદિ
ઉપસર્ગકી શાન્તિ નહી હોવે તો આજીવન ત્યાગ હો જાતા હૈ ।

गृहस्थ वर्मका यथार्थ व्याख्यान करके शिष्यको सावधान करते

આસને બેસે, ભગવાન્ સિદ્ધ, અર્હન્ત, અને ધર્માચાર્યને નમસ્કાર કરી, ત્રણ કરણ
ત્રણ યોગે ચાર પ્રકારના આહારને તથા અઠાર પાપોને પરિત્યાગ કરે આક્રીને
સમય ધ્યાનમા વ્યતીત કરે જો વચ્ચે કાઈ ઉપસર્ગ આવે તો સાગાર સથારે કરી
લેવો જોઈએ એની વિધિ આ પ્રમાણે છે—

પૂજેલી ભૂમિમા પદ્માસન આદિ કોઈ સુખાસને બેસી, પૂર્વ યા ઉત્તર
દિશાની તરફ મુઠો કરી, ભગવાન્ અહીં ત, સિદ્ધ અને ધર્માચાર્યને નમસ્કાર કરી
ચાર પ્રકારનો આહાર, અઠાર, પાપ, અને શરીર આદિ વિષયક મમત્વનો આગાર
રાખી ત્યાગ કરે જ્યાસુધી ઉપસર્ગ રહે, ત્યાસુધી એ ત્યાગ રહે છે જો ઉપસર્ગની
શાન્તિ નહિ થાય તો આજીવન ત્યાગ થઈ જાય છે

गृहस्थ धर्मानु यथार्थ व्याख्यान करीने शिष्यने सावधान करता कहे છે—

मूलम्— तए णं से आणंदे गाहावई समणस्स भगवओ महा-
वीरस्स अंतिए धम्म सोच्चा निसम्म हट्ठुट्ठ जाव एव वयासी-
सद्दहामि ण भते । निग्गथं पावयणं, पत्तिवामि णं भंते । निग्गथ
पावयण, रोएमि ण भते । निग्गंथं पावयण, एवमेयं भते । तह-
मेय भते । अवितहमेय भते । इच्छियमेयं भते । पडिच्छियमेय
भते । इच्छियपडिच्छियमेय भंते । से जहेयं तुब्भे वयहत्ति
कट्ठु, जहा ण देवाणुप्पियाणं अतिए वहवे राई-सर-तलवर-
माडविय-कोडुविय-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-प्पभिइया मुंडा भवित्ता
अगाराओ अणगारिय पव्वइया, नो खलु अह तहा सचाएमि
मुडे जाव पव्वइत्तए । अहणं देवाणुप्पियाणं अतिए पचा-

अगारधर्म.=गृहस्थधर्म । श्रमणोपासक.=श्रावक , श्रमणोपासिका=श्राविका । शिष्टा
अनगारधर्मनिरूपणप्रकरणे व्याख्याताः ॥ इति सूत्रार्थ ॥ ११ ॥

। इति सलेखना ।

। इति सामान्यविशेषात्मकोऽगारधर्मः ।

। इति धर्मकथा ।

हुए कहते हैं—वस, यही गृहस्थ धर्म है, इसमें उद्यमवान् श्रावक या
श्राविका भगवानकी आज्ञाका आराधक होता है । सू० ॥ ११ ॥

। इति सलेखना ।

। इति सामान्य विशेषात्मक अगारधर्म समाप्त ।

इति धर्मकथा

अस, अण अगुस्थनो धर्मं छे अभा उद्यमवान् श्रावक या श्राविका भगवानकी
आज्ञाका आराधक थाय छे (सू० ११)

इति सलेखना

इति सामान्य-विशेषात्मक अगारधर्म समाप्त

इति धर्मकथा

णुव्वइयं सत्तसिक्खावइय दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामि।
अहासुह देवाणुप्पिय।। मा पडिवंधं करेह ॥१२॥

छाया-ततः खलु स आनन्दो गाथापतिः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके
धर्मे श्रुत्या निशम्य हृष्ट-तुष्ट-याग्रदेयमयादीत्-श्रद्धयामि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थ
प्रवचन, प्रत्येमि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचन, रोचयामि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थ
प्रवचनम् । एवमेतद् भदन्त !, तत्त्वमेतद् भदन्त ! अवितथमेतद् भदन्त !, इष्टमे
तद् भदन्त ! प्रतीष्टमेतद् भदन्त ! इष्टप्रतीष्टमेतद् भदन्त ! तद् यथैतद् यूय वद
येति कृत्वा, यथा खलु देवानुमियाणामन्तिके वहवो राजे श्वर तलवर माडम्बिक
कौटुम्बिक श्रेष्ठि-सेनापति-सार्धयाह प्रभृतयो मुण्डा भूत्वा अगारादनगारिता प्र
जितः, नो खल्वह तथा शक्नोमि मुण्डो यत्प्रजितुम् अह खलु देवानुमियाणा
मन्तिके पञ्चाणुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिक द्वादशविध गृहिधर्मं प्रतिपत्स्ये । यथासुख
देवानुमिय ! मा प्रतिवन्ध कुरु ॥ १२ ॥

टीका 'तए ण'-इति । प्रत्येमि=विश्वसिमि-विश्वासविषय करोमीत्यर्थ ।
रोचयामि=रुचिविषय करोमि । समर्थयितुमाह-'एव'-मिति यथोक्त भवता तथे
त्यर्थः । अवितथमिति-यद्यपि तथ्याऽवितथशब्दावेकार्थको तथापि देशनाश्रवण
सुखसजातहर्षोत्कर्षवशाद्विरुक्तिः । इष्टम्=ईप्सितम् । प्रतीष्टम्=अत्यन्तमीप्सितम् ।

'तए ण से आणदे' इत्यादि तत्पश्चात् गाथापति आनन्द, श्रमण
भगवान् महावीरके समीप धर्म (का व्याख्यान) सुन कर हृष्टतुष्ट
हो कर इस प्रकार बोला-"हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचन पर मैं श्रद्धा
करता हूँ । हे भदन्त ! मैं निर्ग्रन्थ प्रवचन पर प्रत्यय (विश्वास)
करता हूँ । हे भदन्त ! मैं निर्ग्रन्थ प्रवचन पर रुचि करता हूँ । हे
भदन्त ! यह प्रवचन वैसा ही जैसा आपने कहा है । हे भदन्त !
यह तथ्य है, अवितथ है । हे भदन्त ! यह इष्ट है और अत्यन्त

'तेण से आणदे' इत्यादि ते पछी गाथापति आनन्द, श्रमण भगवान्
महावीरनी समीपे धर्मानु (व्याख्यान) सावणीने हृष्ट-तुष्ट थई आ
प्रमाणे बोळ्यो "हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचन पर हु श्रद्धा करे छु
हे भदन्त ! हु निर्ग्रन्थ प्रवचन पर प्रत्यय (विश्वास) करे छु हे भदन्त !
हु निर्ग्रन्थ प्रवचन पर रुचि करे छु हे भदन्त ! ओ प्रवचन नेवु आपे
कहु तेवु न छे हे भदन्त ! ओ तथ्य छे, अवितथ छे हे भदन्त !

मूलम्—तए णं से आणदे गाहावई समणस्स भगवओ महा-
वीरस्सा अतिए तप्पढमयाए थूलगं पाणाइवाय पच्चक्खाड, जाव-
जीवाए दुविह तिविहेण न करेमि न कारवेमि मणसा वयसा कायसा
॥ १३ ॥ तयाणांतर च णं थूलग मुसावाय पच्चक्खाड, जावजीवाए
दुविह तिविहेण न करेमि न कारवेमि मणसा वयसा कायसा
॥ १४ ॥ तयाणतर च णं थूलग अदिण्णादाणं पच्चक्खाड, जाव-
जीवाए दुविह तिविहेणं न करेमि न कारवेमि मणसा वयसा

इच्छितमिति पाठे तु-इच्छासजाताऽस्येति व्युत्पत्तिरर्थस्तु प्रागुक्त एव । इष्ट प्रती-
ष्टम् ईप्सितेप्सिततमोभयस्वरूपम् । प्रतिपत्त्ये=स्वीकरिष्यामि । इत्थमानन्दगाथा-
पतेरभ्यर्थना श्रुत्वा भगवानाह-यथेति सुखमनतिक्रम्य-यथासुख यथेच्छसि तथे-
त्यर्थ । प्रतिवन्त्य=विलम्बम् । शिष्टा स्पष्टा ॥ १२ ॥

१-“तदस्य सञ्जात तारकादिभ्य इतच्” इतीतच् ।

इष्ट है । हे भदन्त ! यह इष्ट अति इष्ट है । यह आपके कथनानुसार
ही है । आप देवानुप्रियके समीप बहुतसे राजा, ईश्वर, तलवार,
माडनिक, कौटुविक, श्रेष्ठी, सेनापति, सार्थवाह आदि मुडित हो कर
गृहस्थसे साधु बने हैं, किन्तु मुझमें ऐसी शक्ति नहीं है कि मैं मुडित
हो कर साधु दीक्षा धारण करूँ । मैं आप देवानुप्रियके समीप पाँच अणुव्रत
और सात शिक्षाव्रत इस प्रकार बारह तरह के गृहस्थ-धर्मको स्वीकार
करूँगा” इस प्रकार आनन्दकी प्रार्थना सुन कर भगवान् बोले-“ हे
देवानुप्रिय ? तुम्हें जिससे सुख प्राप्त हो, ऐसा ही करो, विलम्ब न
करो ” ॥ १२ ॥

એ ઇષ્ટ છે અને અત્યંત ઇષ્ટ છે હું ભદન્ન ! એ ઇષ્ટ-અતિ-ઇષ્ટ છે
એ આપના કથનાનુસાર જ છે આપ દેવાનુપ્રિયની સમીપે ઘણા રાજાઓ, ઇશ્વર,
તલવાર, માડનિક, કૌટુબિક, શ્રેષ્ઠી સેનાપતિ, સાર્થવાહ આદિ મુડિત થઈને
ગૃહસ્થભાથી સાધુ બન્યા છે, પરંતુ મારામાં એવી શક્તિ નથી કે જેથી હું મુડિત
થઈ સાધુ-દીક્ષા ધારણ કરું હું આપ દેવાનુપ્રિયની સમીપે પાંચ અણુવ્રત અને
સાત શિક્ષાવ્રત એ પ્રમાણે બાર પ્રકારના ગૃહસ્થ-ધર્મનો સ્વીકાર કરીશ” એ
પ્રમાણે આનંદની પ્રાર્થના સાંભળી ભગવાન બોલ્યા ‘ હું દેવાનુપ્રિય ! તમને જેથી
સુખ પ્રાપ્ત થાય, તેમજ કરો, વિલંબ ન કરો ’ (૧૨)

कायसा ॥१५॥ तथाणतर च ण सदारसतोसिए परिमाणं करेइ ।
नन्नत्थ एक्काए सिवानन्दाए भारियाए, अवसेस सब मेहुणविहिं
पच्चवग्गामि ॥ १६ ॥

अथा-ततः गलु स आनन्दो गाथापतिः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके
तत्प्रथमतया स्थूलं प्राणातिपातं प्रत्याख्याति । यावज्जीवं द्विविधं त्रिविधेन
न करोमि न कारयामि मनसा वचसा कायेन ॥ १३ ॥ तदनन्तरं च गलु स्थूलं
सृष्ट्यादं प्रत्याख्याति यावज्जीवं द्विविधं त्रिविधेन न करोमि न कारयामि
मनसा वचसा कायेन ॥ १४ ॥ तदनन्तरं च गलु स्थूलं अदत्तादानं प्रत्याख्याति
यावज्जीवं द्विविधं त्रिविधेन न करोमि न कारयामि मनसा वचसा कायेन
॥ १५ ॥ तदनन्तरं च गलु स्वदारसन्तोषिके परिमाणं करोति । नान्यत्रैकस्या
शिवानन्दाया भार्याया, अवशेषं सर्वं मैथुनविधिं प्रत्याख्याति ॥ १६ ॥

टीका तत्प्रथमेति-तेषु=अणुप्रतादिषु प्रथमः=मुख्यस्तत्प्रथमस्तद्भावस्तत्प्रथ-
मता तथा सर्वेषामणुप्रतादीनामादिभूतत्वादित्यर्थः । स्वदारसन्तोष एव

टीकार्थ-‘तए ण से आणदे’ इत्यादि इसके बाद आनन्द गाथापतिने
श्रमण भगवान् महावीरके समीप, सब वर्तोंमें प्रधान होनेके कारण
प्रथम स्थूल प्राणातिपातका दो करण तीन योगसे प्रत्याख्यान किया
कि यावज्जीवन (जावजोब) मन वचन कायासे (स्थूल प्राणातिपात)
न करूंगा, न कराऊंगा ॥ १३ ॥ इसके बाद उसने दो करण तीन
योगसे स्थूल सृष्ट्यादका प्रत्याख्यान किया कि मन वचन कायासे स्थूल
सृष्ट्याद न करूंगा न कराऊंगा ॥ १४ ॥ इसके बाद उसने दो करण
तीन योगसे स्थूल अदत्तादानका प्रत्याख्यान किया कि-दो करण तीन
योगसे स्थूल अदत्तादान न करूंगा, न कराऊंगा ॥ १५ ॥ इसके

टीकार्थ-‘तए ण से आणदे’ इत्यादि त्वारणाद आनन्द गाथापतिसे श्रमण
भगवान् महावीरनी समीप, जथा प्रतोभा प्रधान होवाने कारणे पड़ेला
ओवा स्थूल-प्राणातिपातनु जे करण त्रयु येजे करीने प्रत्याख्यान करुं के-
यावज्जीवन (जावजोब) मन वचन कायासे करीने स्थूल प्राणातिपात करीश
नहीं, करावीश नहीं (१३) त्वारणाद तेजे जे करण त्रयु येजे
करीने स्थूल सृष्ट्यादनु प्रत्याख्यान करुं के-मन वचन कायासे करीने स्थूल सृष्ट्याद
करीश नहीं, करावीश नहीं (१४) त्वारणाद तेजे जे करण त्रयु येजे करीने स्थूल
अदत्तादाननु प्रत्याख्यान करुं के-जे करण त्रयु येजे करीने स्थूल अदत्तादान करीश

मृल्लम्-तयाणंतर च णं डच्छाविहिपरिमाणं करेमाणे हिरण-
सुवणविहिपरिमाण करेड । नन्नत्थ चउहि हिरणकोडिहिं नि-
हाणपउत्ताहि, चउहि वुट्ठिपउत्ताहि, चउहि पवित्थरपउत्ताहि अ-
वसेस सबं हिरणसुवणविहि पच्चक्खामि ॥१७॥ तयाणंतर च
णं चउप्पयविहिपरिमाणं करेड, नन्नत्थ चउहि वएहि दसगोसा-
हस्सिएण, वएण, अवसेस सब चउप्पयविहि पच्चक्खामि ॥१८॥
तयाणतर च ण खेत्तवत्थुविहिपरिमाण करेड । नन्नत्थ पंचहिं
हलसएहि नियत्तणसडएण हलेण, अवसेस सब खेत्तवत्थुविहि
पच्चक्खामि ॥१९॥ तयाणतर चण सगडविहिपरिमाण करेड ।
नन्नत्थपचहि सगडसएहि दिसायत्तिएहि, पचहि सगडसएहि
सवाहणिएहि, अवसेस सब सगडविहि पच्चक्खामि ॥२०॥ तया-
णतर च ण वाहणविहिपरिमाणं करेड । नन्नत्थ चउहि वाहणेहिं

स्वदारसन्तोपिको व्रतविशेषस्तस्मिन्, परिमाण=मर्यादाम् । कीदृशी-?
मित्याह नेति अन्यत्र=अन्यस्याम्, अन्यस्या मैथुन नाऽऽचरिष्यामीत्यभिमन्वि,
किमपेक्षयाऽन्यस्याम्? इत्याह-‘एकस्या शिवानन्दाया.’ इति, नन्वेतन्नामिकाया
किं परास्त्रिया? नेत्याह-‘मार्याया.’ इति, यथाविधिपरिणीताया इत्यर्थः ।
एतदवस्फोरयितुमाह अवशेषमित्यादि अवशिष्यत इत्यवशेष शिवानन्दातिरिक्त-
स्वदारविषयमपीत्यर्थः । शेषा निगदव्याख्याता ॥ १३-१६ ॥

बाद उमने स्वदारसन्तोप व्रतकी मर्यादा की कि-विविधप्रकारा विवाहित
शिवानन्दा मार्याके सिवाय, अन्यत्र [विवाहिता भी दूसरी स्त्री सम्बन्धी
आदि] समस्त मैथुनविविधा प्रत्याख्यान करता हूँ ॥ १३-१६ ॥

नहीं करावीश नहीं (१५) त्यागवारी तोले नवदम्भतोष नतनी मर्यादा करी है-
विधिपूर्वक विवाहित शिवानन्दा मार्या सिवाय, अन्यत्र (विवाहित पण भीण श्री
सम्बन्धी आदि) समस्त मैथुनविधिनु प्रत्याख्यान करी छु (१६)

दिसायत्तिएहिं, चउहिं वाहणेहिं सवाहणिएहिं, अवसेस सबं वाह
णविहिं पच्चक्खामि ॥ २१ ॥

छाया—तदनन्तर च खलु इन्द्राविधिपरिमाणं कुर्यान् हिरण्यसुवर्णविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्र चतसृभ्यो हिरण्यकोटिभ्यो निधानप्रयुक्ताभ्यः, चतसृभ्यो वृद्धिप्रयुक्तभ्यः, चतसृभ्यः प्रविस्तरप्रयुक्ताभ्यः, अवशेष सर्वं हिरण्यसुवर्णविधिं प्रत्याख्यामि ॥ १७ ॥ तदनन्तर च खलु चतुष्पदविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्र चतुर्भ्यो ब्रजेभ्यो दशगोसाहस्रिकेण, ब्रजेण, अवशेष सर्वं चतुष्पदविधिं प्रत्याख्यामि ॥ १८ ॥ तदनन्तर च खलु चतुष्पदविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्र पञ्चभ्यो दशशतेभ्यो निवर्त्तनशक्तिकेन हलेन, अवशेष सर्वं क्षेत्रवस्तुविधिं प्रत्याख्यामि ॥ १९ ॥ तदनन्तर च खलु शकटविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्र पञ्चभ्यः शकटशतेभ्यो दिग्यात्रिकेभ्यः, पञ्चभ्यः शकटशतेभ्यः, सावाहनिकेभ्यः, अवशेष सर्वं शकटविधिं प्रत्याख्यामि ॥ २० ॥ तदनन्तर च खलु वाहनविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्र चतुर्भ्यो वाहनेभ्यो दिग्यात्रिकेभ्यः, चतुर्भ्यो वाहनेभ्यः, सावाहनिकेभ्यः, अवशेष सर्वं वाहनविधिं प्रत्याख्यामि ॥ २१ ॥

टीका—क्षेत्रेति अन्यत्र=अन्यत् भूम्यन्तरमिति शेषः । निवर्त्तनेति दशहस्तमितेन

टीकार्थं 'तयाणतरचे'त्यादि इसके अनन्तर[आनन्द गाथापतिने]इच्छा विधिका परिमाण करते हुए हिरण्य सुवर्णका परिमाण किया कि-कोष [खजाने]में रखी हुई चार करोड़ हिरण्यो मुहरों के, और व्यापारमें लगी हुई चा करांड हिरण्यों [मुहरों]के, घरसबधी उपकरणोंमें लगी हुई चार करोड़ हिरण्यो (मुहरों)के, सिवाय अन्य सबका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥१७॥ इसके बाद उसने चौपायोका परिमाण किया कि दश हजार गायोंके एक एक गोकुलके हिसाबसे चार गोकुलों [४००० गोवर्ग] के सिवाय अन्य चौपायोंका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥ १८ ॥ इसके बाद

टीकार्थ 'तयाणतर च' इत्यादि तयारपछी (आनन्द गाथापतिने) इच्छाविधिनु परिमाण करता हिरण्यसुवर्णनु परिमाण कर्युं के भजनाभा राजेद्वी यार करेड हिरण्यो (मुहारे), व्यापारभा रोकैद्वी यार करेड मुहारे, घर सगधी उपकरणेभा रोकैद्वी यार करेड मुहारे, सिवाय (ना करता वधारे) भीन भधा (सुवर्ण)नु प्रत्याख्यान करे छु (१७) पछी तेले चौपगा जनवरेनु परिमाण कर्युं के—दस हजार गायोना एक एक गोकुलने हिसाबे यार गोकुलो (४०००० गोवर्ग) सिवाय अन्य चौपगानु प्रत्याख्यान करे छु (१८)

मूलम्-तथापि च णो उवभोगपरिभोगविहिं पच्चक्खाएमाणे,
उल्लणियाविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थ एगाए गंधकासाईए, अव-
सेसं सव्व उल्लणियाविहिं पच्चक्खामिइ ॥२२॥ तथापि च णं दंत-
वणविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थ एगेणं अल्ललट्टीमहुएणं, अवसेस

वशदण्डेन चतुरस्रविंशतिवशदण्डपरिमिता भूमिर्निवर्त्तन, लोके 'वीघा' इति प्रसिद्ध,
निवर्त्तनानां शत निवर्त्तनशत, तदभ्यास्तीति निवर्त्तनशतिक तेन-तादृशहलसख्यये-
त्यर्थस्ततश्च निवर्त्तन (वीघा)शतिकहलसख्यया पञ्चशतेभ्यो हलेभ्योऽन्यद्भूम्यन्तर
प्रत्याख्यामीति निर्गलितोऽर्थः । यात्रा=प्रस्थानसा प्रयोजन येषां तानि
यात्रिकाणि दिक्षु यात्रिकाणि-दिग्यात्रिकाणि तेभ्यः, । सवाहन=तृणधान्यादी
नामुद्धूकृत तत्प्रयोजनमेवामिति सावाहनिकानि तेभ्यः । फलितमाह अवशेष
मिति । एवमग्रेऽपि । शिष्टाः स्पष्टाः ॥ १७-२१ ॥

उसने क्षेत्र-वास्तुका परिमाण किया कि एक हलसे सौ वीघा दशहाय
वासके दंडसे चौरस बीसवास परिमाणभूमिको वीघा कहते हैं । भूमिके
हिसाबसे पाँचसौ हलोंकी अर्थात् पाँच हजार वीघा भूमिके सिवाय,
अन्य समस्त भूमिका प्रत्याख्यात करता हूँ ॥ १९ ॥ इसके बाद उसने
शकटका परिमाण किया कि पाँचसौ यात्रासवन्धी और पाँचसौ गृहोप
करणादि [माल आसवाव] ढोनेके शकटोंके सिवाय अन्य समस्त
शकटों [गाड़ियों] का प्रत्याख्यान करता हूँ ॥ २० ॥ इसके बाद उसने
वाहनका परिमाण किया कि चार यात्राके वाहन [सवारी] और चार
माल ढोनेवाले वाहनोंके सिवाय अन्य समस्त वाहनोंका मैं प्रत्याख्यान
करता हूँ ॥ २१ ॥

पछी तेले क्षेत्र-वास्तुनु परिमाण कयुं डे ओउ उणथी सो वीघा (दस हाथ
वासना द डथी चौरस बीस वास भापवाणी भूमीने वीघु डडे छे) भूमिने
हिमाणे पाचसो उणनी अर्थात् पाच उण्णर वीघा जमीन सिवाय
भील पछी भूमिनु प्रत्याख्यान डइ छु (१९) पछी तेले शकटनु
गाडा वगेरेनु) परिमाण कयुं डे- यात्रा सवन्धी अने पाचसो अडोपकरणादि
(भाव-सामर्थी) वडेवा (लाववा लछ जवा)ना शकटो सिवाय भील पछा
शकटोनु प्रत्याख्यान डइ छु (२०) त्यापछी तेले वाहननु परिमाण कयुं डे-
चार यात्राना वाहन अने चार माल लछ जवाना वाहन सिवाय भील पछा
वाहनोनु छु प्रत्याख्यान डइ छु (२१)

दंतव्रणविहिं पञ्चक्खामि३॥२३॥ तयाणतरं च ण फलविहिपरिमाणं
 करेड। नन्नत्थ एगेणं खीरामलएण, अवसेसं फलविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥ २४ ॥ तयाणतरं च णं अट्ठमगणविहिपरिमाणं करेड। नन्नत्थ
 सयपाग-सहस्सपागेहिं तेहेहिं, अवसेसं अट्ठमगणविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥२५॥ तयाणंतरं च णं उद्वट्ठणविहिपरिमाणं करेड। नन्नत्थ
 एगेण सुरहिणा गंधट्ठएण, अवसेसं उद्वट्ठणविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥२६॥ तयाणंतरं च णं मज्जनविहिपरिमाणं करेड। नन्नत्थ अट्ठहिं
 उट्ठिएहिं उदगस्स घट्टएहिं, अवसेसं मज्जनविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥२७॥ तयाणंतरं च णं वत्थविहिपरिमाणं करेड। नन्नत्थ एगेण
 खोमजुयलेण, अवसेसं वत्थविहिं पञ्चक्खामि ॥२८॥ तयाणतरं च ण
 विलेपणविहिपरिमाणं करेड। नन्नत्थ अगुरुकुकुमचदणमाडएहिं,

छाया-तदनन्तरं च खलु उपभोगपरिभोगविधिं प्रत्याख्यन् आर्द्रनयनिका
 विधिपरिमाणं करोति। नान्यत्र एकस्या गन्धकापाग्या, अवशेषं सर्वमार्द्रनयनि
 काविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥ २२ ॥ तदनन्तरं च खलु दन्तधावनविधिपरिमाणं
 करोति। नायत्रैकस्माद् आर्द्रयष्टिमधो, अवशेषं दन्तधावनविधिं प्रत्याख्यामि३
 ॥२३॥ तदनन्तरं च खलु फलविधिपरिमाणं करोति। नान्यत्रैकस्मात्क्षीरामलाद्,
 अवशेषं फलविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२४॥ तदनन्तरं च खलु अभ्यञ्जनविधिपरिमाणं
 करोति। नान्यत्र शतपाकं सहस्रपाकेभ्यस्तैलेभ्यः, अवशेषमभ्यञ्जनविधिं
 प्रत्याख्यामि३ ॥२५॥ तदनन्तरं च खलु उद्वर्त्तनविधिपरिमाणं करोति। नान्यत्रै
 कस्मात्सुरभेर्गन्धाट्टकाद्, अवशेषमुद्वर्त्तनविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२६॥ तदनन्तरं च
 खलु मज्जनविधिपरिमाणं करोति। नान्यत्राष्टाभ्य उष्ट्रिकेभ्य उदकस्य घटेभ्यः,
 अवशेषं मज्जनविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२७॥ तदनन्तरं च खलु वस्त्रविधिपरिमाणं
 करोति। नान्यत्रैकस्मात् शोमयुगलाद्, अवशेषं वस्त्रविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२८॥
 तदनन्तरं च खलु विलेपनविधिपरिमाणं करोति। नान्यत्रागुरु कुङ्कुमचन्दनादिभ्यः,

अवसेसं विलेवणविहि पच्चक्खामि३ ॥२९॥ तयाणतर च णं पुप्फ-
विहिपरिमाण करेइ । नन्नत्थ एगेणं सुद्धपउमेणं मालइकुसुमदा-
मेणं वा, अवसेस पुप्फविहि पच्चक्खामि३ ॥३०॥ तयाणंतर च णं
आभरणविहिमाणं करेइ । नन्नत्थ मटुकण्णेज्जएहिं नाममुद्दाए
य, अवसेसं आभरणविहिं पच्चक्खामि३ ॥३१॥ तयाणंतर च णं
धूवणविहिपरिमाण करेइ । नन्नत्थ अगुरुतुरुक्कधूवमाइएहिं, अव-
सेस धूवणविहिं पच्चक्खामि३ ॥३२॥ तयाणतर च ण भोयणविहि-
परिमाणं करेमाणे पेज्जविहिपरिमाणं करेइ नन्नत्थ एगाए कट्टुपे-
ज्जाए, अवसेस पेज्जविहिं पच्चक्खामि ॥३३॥ तयाणतर च णं भ-
क्खविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थ एगेहिं घयपुण्णेहि खडखज्जएहि
वा अवसेस भक्खविहिं पच्चक्खामि३ ॥३४॥ तयाणतर च णं ओय-
णविहिपरिमाण करेइ । नन्नत्थ कलमसालिओयणेण, अवसेसं ओ-

अवशेष विलेपनविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२९॥ तदनन्तर च खलु पुष्पविधिपरिमाण
करोति । नान्यत्रैकस्माच्छुद्धपद्मात् मालतीकुसुमदाम्नो वा, अवशेष पुष्पविधिं प्रत्या-
ख्यामि३ ॥३०॥ तदनन्तर च खलु आभरणविधिपरिमाण करोति । नान्यत्र
मृष्टकार्णेयकेभ्यो नाममुद्रायाश्च अवशेषमाभरणविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥३१॥ तद-
नन्तर च खलु धूपनविधिपरिमाण करोति । नान्यत्रागुरुतुरुक्कधूपादिकेभ्यः, अव-
शेष धूपनविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥३२॥ तदनन्तर च खलु भोजनविधिपरिमाण
कुर्वन् पेयविधिपरिमाण करोति । नान्यत्रैकस्याः, काष्ठपेयाया, अवशेष पेयविधिं
प्रत्याख्यामि३ ॥३३॥ तदनन्तर च खलु भक्ष्यविधिपरिमाण करोति । नान्यत्रैकेभ्यः
घृतपूर्णेभ्यः खण्डखाद्येभ्यो वा, अवशेष भक्ष्यविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥३४॥ तदनन्तर
च खलु ओदनविधिपरिमाण करोति । नान्यत्र कलमशाल्योदनात्, अवशेषओदन-
विधिं प्रत्याख्यामि३ ॥३५॥ तदनन्तर च खलु सूपविधिपरिमाण करोति । नान्यत्र

दंतवणविहिं पञ्चक्खामि३ ॥२३॥ तयाणतर च ण फलविहिपरिमाणं
 करेइ । नन्नत्थ एगेणं खीरामलएण, अवसेसं फलविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥ २४ ॥ तयाणतरं च णं अब्भंगणविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थ
 सयपाग-सहस्सपागेहिं तेहेहिं, अवसेसं अब्भंगणविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥२५॥ तयाणंतरं च णं उव्वट्टणविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थ
 एगेणं सुरहिणा गंधट्टएण, अवसेसं उव्वट्टणविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥२६॥ तयाणतरं च ण मज्जणविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थ अट्टुहिं
 उट्टिएहिं उदगस्स घट्टएहिं, अवसेसं मज्जणविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥२७॥ तयाणंतरं च णं वत्थविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थ एगेण
 खोमजुयलेणं, अवसेसं वत्थविहिं पञ्चक्खामि ॥२८॥ तयाणतरं च ण
 विलेपणविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थ अगुरुकुकुमचंदणमाडएहि,

छाया-तदनन्तरं च खलु उपभोगपरिभोगविधिं प्रत्यारयन् आर्द्रनयनिका
 विधिपरिमाणं करोति । नान्यत्र एकस्या गन्धकापाण्या, अवशेषं सर्वमार्द्रनयनि
 काविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥ २२ ॥ तदनन्तरं च खलु दन्तधावनविधिपरिमाणं
 करोति । नान्यत्रैकस्माद् आर्द्रयष्टिमधो, अवशेषं दन्तधावनविधिं प्रत्याख्यामि ३
 ॥२३॥ तदनन्तरं च खलु फलविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्रैकस्मात्क्षीरामलकाद,
 अवशेषं फलविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२४॥ तदन्तरं च खलु अभ्यञ्जनविधिपरिमाणं
 करोति । नान्यत्र शतपाक सहस्रपाकेभ्यस्तैलेभ्य अवशेषमभ्यञ्जनविधिं
 प्रत्याख्यामि३ ॥२५॥ तदन्तरं च खलु उद्धर्तनविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्रै
 कस्मात्सुरभेर्गन्धाट्टकाद, अवशेषमुद्धर्तनविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२६॥ तदनन्तरं च
 खलु मज्जनविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्राष्टाभ्य उष्ट्रिकेभ्य उदकस्य घटेभ्य,
 अवशेषं मज्जनविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२७॥ तदनन्तरं च खलु वत्त्रविधिपरिमाणं
 करोति । नान्यत्रैकस्मात् शोमजुगलाद, अवशेषं वत्त्रविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥२८॥
 तदनन्तरं च खलु विलेपनविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्रागुरु कुङ्कुमचन्दनादिभ्यः,

टीका-‘गन्धे’-ति कषायेण रक्ता शाटीकाषायी, गन्धप्रधाना गन्धयुक्ता वा शाटी गन्धकाषायी तस्या, सार्द्रं शरीरं प्रोज्झितुं सुरवासितायाः कषायराग-रक्ताया आर्द्रनयनिकाया इत्यर्थः, अन्यत्र=अन्यत्, न ‘व्यवहरिष्यामी’ति शेषः, फलितमाह अवशेषमित्यादि, एवमग्रेऽपि। ‘आर्द्रयष्टी’-ति-आर्द्रो=हरितो यो यष्टि-मधुरेतन्नाम्ना प्रसिद्धो वनस्पतिविशेषस्तस्मात्। ‘क्षीरे’ ति-क्षीरं च तदामलक-क्षीरगमलकम्-अनम्लं धात्रीफलं तस्मादेकस्मादन्यत्फलान्तरं न व्यवहरिष्यामि। ‘सुरभे’ रिति-सुरभे.=रमणीयात्, गन्धाट्टकात्=गन्धयुक्तोऽट्टो=गोधूमादिचूणं स एव गन्धाट्टस्तस्मात्। ‘उष्ट्रिके’-ति-उष्ट्र इव प्रतिकृतिरुष्ट्रिका-वृद्धाकारं तैलादिमृद्भाण्डं, तत्पूरणं प्रयोजनं येषां ते घटा अप्युपचारादुष्ट्रिकास्ततश्चोष्ट्रिका-

१-‘तेन रक्तं रागात्’ इत्यण्, टिड्ढेति ङीप्।

२-‘इवे प्रतिकृतौ’ इति कन्, स्त्रीत्व तु लोकात् प्राकृतगतेर्वैचित्र्याद्वा।

‘तथाणतरं च ण उपभोगे०’ -त्यादि ॥ २२-४२ ॥

टीकार्थ-इसके अनन्तर आनन्द गाथापातने उपभोग परिभोग विधिका प्रत्याख्यान करते हुए आर्द्रनयनिका (शरीर पोंछनेके कपड़े-अगौछे) का प्रत्याख्यान किया कि-भीगे हुए शरीरको पोंछनेके लिए एक सुगन्धित और काषाय आर्द्रनयनिका (अगौछे) के सिवाय अन्य सबका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥ २२ ॥ इसके बाद दातौनका परिमाण किया कि-हरी यष्टियधु (जेठीमध मुलैठी) के अतिरिक्त और सब दातौनोका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥ २३ ॥ इसके बाद फलविधिका परिमाण किया कि एक क्षीर आमलक (मीठे आमले) के सिवाय अन्यफलोका परित्याग करता हूँ ॥ २४ ॥ इसके बाद अभ्यञ्जनविधिका परिमाण किया कि-शतपाक-सहस्रपाक तैलाके सिवाय और सब अभ्यञ्जनका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥ २५ ॥

टीकार्थ- “तथाणतरं च ण उपभोगे - त्यादि” त्यारपछी आनन्द गाथापतिअे उपभोग - परिभोग विधिनु प्रत्याख्यान करता आर्द्रनयनिका (शरीर लूछवा। अगूज) नु प्रत्याख्यान करुं डे- लींनयला शरीरने लूछव भाटे अेक सुगन्धित अने काषाय आर्द्रनयनिका सिवाय भीन अधनु प्रत्याख्यान करे छु (२२) पछी दातणनु परिमाण करुं डे-लीली यष्टिमधु (जेठीमधनी साठी) सिवाय भीन अधा दातणनु प्रत्याख्यान करे छु (२३) पछी इणविधिनु परिमाण करुं डे अेक मीठा आणगा सिवाय भीन इणोने परित्याग करे छु (२४) पछी अभ्यञ्जन विधिनु परिमाण करुं डे-शतपाक तथा सहस्र पाक तैला सिवाय भीन अधा अभ्यञ्जननु प्रत्याख्यान करे छु (२५) पछी विद्वर्तन विधिनु परिमाण करुं डे-रमणीय धड आदिना अेक आटा सिवाय भीन

यणविहिं पञ्चक्खामि३ ॥३५॥ तयाणंतरं च ण सूवविहिपरिमाणं
 करेइ । नन्नत्थं कलायसूवेण वा सुग्गमाससूवेण वा, अवसेसं सूव-
 विहिं पञ्चक्खामि३ ॥३६॥ तयाणंतरं च णं घयविहिपरिमाणं करेइ ।
 नन्नत्थं सारइएण गोघयमडेणं, अवसेसं घयविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥३७॥ तयाणंतरं च ण सागविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थं वत्थुसा-
 एण वा चूचुसाएण वा तुवसाएण वा सुत्थियसाएण वा मुडुक्किय-
 साएण वा, अवसेसं सागविहिं पञ्चक्खामि३ ॥३८॥ तयाणंतरं च णं
 माहुरयविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थं एगेण पालगामाहुरएण, अ-
 वसेसं माहुरयविहिं पञ्चक्खामि३ ॥३९॥ तयाणंतरं च ण जेमणवि-
 हिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थं सेहवदाल्लियवेहि, अवसेसं जेमणविहिं
 पञ्चक्खामि३ ॥४०॥ तयाणंतरं च ण पाणियविहिपरिमाणं करेइ ।
 नन्नत्थं एगेणं अतल्लिक्खोदएणं, अवसेसं पाणियविहिं पञ्चक्खामि३
 ॥४१॥ तयाणंतरं च ण मुखवासविहिपरिमाणं करेइ । नन्नत्थं पंच-
 सोगधिएण तवोलेण, अवसेसं मुखवासविहिं पञ्चक्खामि३ ॥४२॥

कलायसूपाद्धा मुद्दमाघसूपाद्धा, अवशेषं सूपविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥३६॥ तदनन्तरं
 च खलु घृतविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्र शारदिकाद् गोघृतमण्डात्, अवशेषं
 घृतविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥३७॥ तदनन्तरं च खलु शाकविधिपरिमाणं करोति ।
 नान्यत्र वास्तुशाकाद्धा चूचुशाकाद्धा तुम्बशाकाद्धा सौवस्तिकशाकाद्धा मण्डकिका-
 शाकाद्धा, अवशेषं शाकविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥३८॥ तदनन्तरं च खलु माधुरक-
 विधिपरिमाणं करोति, नान्यत्रैकस्मात् पालङ्गमाधुरकात्, अवशेषं माधुरकविधिं
 प्रत्याख्यामि३ ॥३९॥ तदनन्तरं च खलु जेमनविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्र
 सेधाम्ल-दाल्लिकाम्लेभ्यः, अवशेषं जेमनविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥४०॥ तदनन्तरं
 च खलु पानीयविधिपरिमाणं करोति । नान्यत्रैकस्मादन्तरिक्षोदकात्, अवशेषं
 पानीयविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥४१॥ तदनन्तरं च खलु मुखवासविधिपरिमाणं करोति ।
 नान्यत्र पञ्चसोगन्त्रिकात्ताम्बूलात्, अवशेषं मुखवासविधिं प्रत्याख्यामि३ ॥४२॥

प्रतीतः। कुर्वन्=चिकीर्षन्। 'काष्ठ'ति-ग्रन्थपेयायाः=मुद्गादेयूपात्, घृततल्लिखस्य तण्डुलस्य वाञ्जिकाद्या, देशीयोऽय 'काष्ठपेया' शब्दः। एकेभ्यः=एकप्रकारेभ्यः, घृतपू(राः)र्णाः='घेवर'-इति प्रसिद्धास्तेभ्यः, 'खण्डे'-ति-खण्ड=शर्कराभेदः, खाद्य बहुग्रण्डसपादितत्वात्प्रेषा, यद्वा खण्डेन (खण्डयोगेन) खाद्यानि=खण्ड-खाद्यानि तेभ्यः-'खाजा' इति लोभप्रसिद्धेभ्यः। 'कलमे'-ति-ओदनेषु, 'कलम' नामको यः शालिस्तद्रूपो य ओदनस्तस्मात्। शरदिकात्=शरदि भवात्, गोघृतमण्डात् =घृतसहित मण्ड=दधितक्र-घृतमण्ड, यद्वा मण्ड=सारभृत स्फीतमित्यर्थः, घृत-घृतमण्ड, गोघृतमण्ड=गोघृतमण्ड तस्मात्। 'शाका'-दिति-चून्त्यादयो मण्डमि-

१-आहिताग्न्यारेराकृतिगणनवान्मण्डशब्दस्य परनिपातः, पूर्वनिपातप्रकरण-स्यानित्यत्वाद्वा ।

करता हूँ ॥३०॥ इसके बाद आभरणविधिका परिमाण किया कि-उज्ज्वल कुण्डलो और अपने नामकी मुद्रिका (अगूठी)के सिवाय अन्य सब आभरणोंका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥३१॥ इसके पश्चात् धूपनविधिका परिमाण किया कि-अगर, लोबान और धूप आदिके सिवाय और सब धूपनविधिका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥३२॥ इसके बाद भोजन विधिका परिमाण करते हुए पेयविधिका परिमाण किया कि-एक मूँग आदिके यूप (ओसामण-कट) अथवा घीमे सुने हुए चावलोंकी काँजीके अतिरिक्त और सब पेय पदार्थों का प्रत्याख्यान करता हूँ ॥३३॥ पश्चात् भक्ष्यविधिका परिमाण किया कि-एक घेवर अथवा खाजेके सिवाय अन्य भक्ष्यविधिका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥३४॥ फिर ओदनविधिका परिमाण किया कि-कलम नामक चावलके ओदनके सिवाय और सब

प्रत्याख्यान करे छु (३०) पछी आभरणविधिनु परिमाण कर्युं के- उज्ज्वल कुण्डलो अने पाताना नामनी वीटी सिवाय भीन गंधा आभरणानु प्रत्याख्यान करे छु (३१) पछी धूपन विधिनु परिमाण कर्युं के अगर लोबान अने धूप आदि सिवायना गाडी गंधा धूपन विधिनु प्रत्याख्यान करे छु (३२) पछी भोजनविधिनु परिमाण करता पेय विधिनु परिमाण कर्युं के- ओक मूँग आदिनु ओसामण अथवा घीमा सुनेला (सेकेला) ओषानी काण सिवाय गाडीना गंधा पेय पदार्थानु प्रत्याख्यान करे छु (३३) पछी भक्ष्य विधिनु परिमाण कर्युं के ओक घेवर अथवा आना सिवाय गाडीना भक्ष्यविधिनु प्रत्याख्यात करे छु (३४) पछी ओदन-विधिनु परिमाण कर्युं के-कलम नामना ओषानी मात सिवाय भीन

(माटा) भरणयोग्येन्योऽष्टाभ्यो घटेभ्य इत्यर्थः । 'क्षौमेति-धुमा=अतसी तथा निर्मिते वस्त्रे क्षौमे, तैलादिशब्दवदुपचारात्कार्पासिके अपि, तयोर्युगल=परिधानोत्तरीयरूपतस्मात् । 'मृष्टे'ति-गृष्टानि=समुज्ज्वलानि यानि कार्णेयकानि=(कर्णिका.) कुण्डलाभिधानानि कर्णाभरणानि तेभ्यः, नामाङ्किता मुद्रा=नाममुद्रा, तस्याः-नामाङ्कितादङ्गुलीयकादित्यर्थः । आगुरुः=मसिद्धः, तुरुष्कः=सिंहल 'लोवान' इतिलोक

१-माकृतपाठानुरूपत्वान्छायामात्रमिदं, शब्दस्तु 'कर्णिका' इत्येव तस्यैव कर्णाभरणपर्यायत्वेनोपलभ्यमानत्वात्साधुत्वाच्च ।

इसके बाद उद्धर्तनविधिका परिमाण किया कि-रमणीय गेहूँ आदिके एक आटेके सिवाय अन्य सब उद्धर्तनों (उबटनों) का प्रत्याख्यान करता हूँ ॥२६॥ इसके पश्चात् उसने मज्जनविधिका परिमाण किया कि-ऊँटके आकारकी अर्थात् अरहटकी घड़ीके आकारकी लची यानी जिससे बड़ा घड़ा भरा जाय ऐसी बड़े लोटेके आकारवाली छोटी आठ कल शिर्षा भर जलके सिवाय और सबका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥२७॥ तदनन्तर वस्त्रविधिका परिमाण किया कि-पहनने ओढनेके लिए एक जोड़ा क्षौम (अलसीके) वस्त्रके सिवाय, और उपचारसे कषास आदि वस्त्रके जोड़ेके सिवाय अन्य सब वस्त्रोंका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥२८॥ इसके बाद विलेपनविधिका परिमाण किया कि-अगर कुकुम और चन्दन आदिके अतिरिक्त सब विलेपनाविधिका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥२९॥ इसके बाद पुष्पविधिका परिमाण किया कि-एक शुद्ध कमलकी और मालतीके पुष्पोंकी मालाको छोड़कर और सब पुष्पोंका प्रत्याख्यान

जथा उद्धर्तननो (उबटण-पीठी) नु प्रत्याख्यान करे छु (२६) पछी तल्ले मज्जन विधिनु परिमाण करुं के उटण आकारनी अर्थात् रछेटनी घडीना आकारनी लाणी घडी के जेमाना पाणीथी मोटो घडा लराछ जाय, जेवा मोटा दोटाणा आकारना नाना आठ उणशीया लराय तेटला पाणी सिवाय जाकी जधानु प्रत्याख्यान करे छु (२७) पछी वस्त्र विधिनु परिमाण करुं के पहरेवा-ओढवा मोटे जेठे जोडी क्षौम वस्त्र सिवाय अने उपचारे करीने कषास आदि वस्त्रना जेटा सिवाय भीज जथा वस्त्रोनु प्रत्याख्यान करे छु' (२८) पछी विलेपन विधिनु प्रत्याख्यान करुं के-अगर, कुकुम अने चन्दन आदि सिवाय भीज जथा विलेपन विधिनु प्रत्याख्याय करे छु (२९) पछी पुष्पविधिनु परिमाण करुं के जेठे शुद्ध कमल अने मालतीना पुष्पोनी माला सिवाय भीज जथा पुष्पोनु

મૂલ્મ્—તયાણંતર ચ ણં ચડવિહ અણટ્ટાદડ પચ્ચક્ખામિ, તંજહા-
અવજ્ઞાણાયરિય, પમાયાયરિય, હિંસપ્પયાણ, પાવકમ્મોવણ્ણ ॥૪૩॥

મૂલ્મ્—ઇહ ચલુ આણંદાઇ સમણે ભગવં મહાવીરે આણંદ
સમણોવાસગ એવં વયાસી એવ ચલુ આણંદા ! સમણોવાસણં
અભિગયજીવાજીવેણં જાવ અણદ્ધકમણિજ્ઞેણ સમ્મત્તસ્સ પંચ અડ-
ચારા પેયાલા જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા, તજહા-સકા, કચ્ચા,
વિદ્ધિગિચ્છા, પરપાસડપસંસા, પરપાસડસથવે ॥ ૪૪ ॥

ઢાયા—તદનન્તર ચ ચલુ ચતુર્વિધમનર્થદણ્ડ પ્રત્યાગ્ધ્યામિ, તથા—અપ-યા-
નાચરિત, પ્રમાદાચરિત, હિંસાપ્રદાન, પાપકર્મોપદેશમ્ ॥ ૪૩ ॥

ટીકા—‘તદનન્તર’મિત્યાદિ - પ્રાગ્ધ્યાગ્ધ્યાતાની સર્વાણિ પદાનિ ॥ ૪૩॥

પાનીયવિધિ પરિમાણ કિયા કિ—આકાશસે વર્તન આદિમેં ગિરે હુણ
જલકે સિવાય ઓર સવ પાનીકા પ્રત્યાખ્યાન કરતા હું ॥૪૧॥ ઇસકે
પશ્ચાત્ સુખવાસ વિધિકા પરિમણ કિયા કિ—પાંચ સુગન્ધિયુક્ત તામ્બૂલોં
કે સિવાય સવ સુખવાસ વિધિકા પ્રત્યાખ્યાન કરતા હું ॥૪૨॥

ટીકાર્થ—‘તયાણતર’ ઇત્યાદિ પશ્ચાત્ આનન્દ ગાથાપતિને કહા ભદન્ત !
મેં અપખ્યાનચરિત, પ્રમાદાચરિત, હિંસાપ્રદાન, ઓર પાપકર્મોપદેશ, ઇન
ચારોં પ્રકારકે અનર્થ દડકા પ્રત્યાખ્યાન કરતા હૈ । અનર્થ દડોંકે સ્વરૂપકા
પહેલે વ્યાખ્યાન કિયા જા ચુકા હૈ ॥ ૪૩ ॥

૪૩ છુ (૪૦) પછી પાનીય—વિધિનુ પરિમાણ કર્યું કે— આકાશમાથી વાસણુ
વગેરેમા પડેના પાણી સિવાય બાકી બધા પાણીનુ પ્રત્યાખ્યાન ૪૩ છુ (૪૧)
પછી સુખવાસ—વિધિનુ પરિમાણ કર્યું કે—પાંચ સુગન્ધિયુક્ત તામ્બૂલોં સિવાયના બધા
સુખવાસવિધિનુ પ્રત્યાખ્યાન ૪૩ છુ (૪૨)

ટીકાર્થ—‘તયાણતર’ ઇત્યાદિ પછી આનન્દ ગાથાપતિએ કહ્યું— ભદન્ત ! હું
અપખ્યાનાચરિત, પ્રમાદા—ચરિત, હિંસાપ્રદાન અને પાપકર્મોપદેશ, એ ચારે પ્રકારના
અનર્થદડનુ પ્રત્યાખ્યાન ૪૩ છુ અનર્થદડના સ્વરૂપનુ વ્યાખ્યાન પહેલા
કરવામા આવી ગયું છે (૪૩)

कान्ता लोकप्रतीतः । 'पालङ्गे' ति-पालङ्ग=पूर्वदेशप्रसिद्धो लताफलविशेष आम्र
वा तच्च तन्माधुरकं च पालङ्गमाधुरकं तस्मात् । 'सेधे' ति सेधनं सेधः=सिद्धिस्त
स्मिन् सति, अम्लपञ्चुरवेसवारसस्कृतत्वादम्लानि, सेधाम्लानि, दालिक्या
=मुद्गादिरूपया सम्पादितानि तथैवाम्लानि दालिक्याम्लानि, सेधाम्लानि च दालि-
काम्लानि च सेधाम्ल दालिक्याम्लानि, -तेभ्यः-तल्लित्वा तत्र दधिकाञ्जिकादिष्वम्ल-
पदार्थेषु क्लिप्तानां, यद्वा अम्लवेसवारसस्कृतानां मुद्गं चणकादीनां वटकादिभ्य
इत्यर्थः । 'अन्तरिक्षे' ति कास्यादिभाजनोपर्याकाशात्पतितं जलमन्तरिक्षोदकं
तस्मात् । 'पञ्चे' ति पञ्चोऽलैलालवद्गजातीफलरूपैः पञ्चभिः सुगन्धिद्रव्यैः
सस्कृतं=पञ्चसौगन्धिकं तस्मात् ॥ २२-४२ ॥

ओदनोका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥३५॥ फिर सूपविधिका परिमाण
कीया की-रुलाय (मटर), मूँग और माष (उड़द)को दालके सिवाय और
सब दालोंका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥३६॥ फिर घृतविधिका परिमाण
किया कि-शरद् ऋतुमें होने वाले गोघृतमण्ड (गाय के घी सहित दही-
छाउ अथवा घी) के अतिरिक्त सब घृत विधिका प्रत्याख्यान करता
हूँ ॥३७॥ फिर शाकविधिका परिमाण कीया की-वास्तूक (बथुआ)
चून्चु, तूँबा, सौवस्तिक शाकविशेष और मण्डूकिक शाकके सिवाय
सब शाकोंका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥३८॥ इसके बाद माधुरकविधिका
परिमाण किया कि-पालङ्ग (पूर्वदेशमें प्रसिद्ध, वेलमें लगने वाला फल
अथवा आम) माधुरकके सिवाय और सब माधुरकविधिका प्रत्याख्यान
करता हूँ ॥३९॥ फिर जेमनविधिका परिमाण किया कि दालके बने
हुए और अधिक खटाईमें डाले हुए पदार्थ (जैसे दही वडा)के अति
रिक्त और सब जेमनविधिका प्रत्याख्यान करता हूँ ॥४०॥ फिर

जधा जातनु प्रत्याख्यान करे छु (३५) पछी सूप-विधिनु परिमाण कर्युं के
वटाणु, मग अने अडहनी दाण सिवाय जाकी जधी दाणोनु प्रत्याख्यान करे छु (३६)
पछी घृत-विधिनु परिमाण कर्युं के शरद् ऋतुमा यता गोघृतमंड (गायना घी साथे
दही-छाउ अथवा तावेला घी) सिवाय भीछ घृत-विधिनु प्रत्याख्यान करे छु (३७)
पछी शाक-विधिनु परिमाण कर्युं के वास्तुक (बथुआ), चून्चु, दूधि, सौवस्तिक अने
मण्डूकिक शाक सिवायना जाकीना जधा शकेनु प्रत्याख्यान करे छु (३८) पछी
माधुरक-विधिनु परिमाण कर्युं के-पालंग (पूर्वदेशमा जालीता, वेले यता अण
अथवा डेरी) माधुरक सिवाय जाकी जधा माधुरक-विधिनु प्रत्याख्यान करे छु (३९)
पछी जेमन-विधिनु परिमाण कर्युं के दाणना जनावेला अने पूज अथमा
नावेला (नेवा के दहीवडा) पदार्थ सिवाय भीज जधा जेमन-विधिनु प्रत्याख्यान

વે' ત્યાદિરૂપ સશયકરણમ્ । પરપાપણ્ડપ્રશસા=સર્વજ્ઞાનુપદિષ્ટસ્ય ધર્મસ્ય પ્રશસનમ્ ।
પરપાપણ્ડસસ્તવઃ=સર્વજ્ઞાનુપદિષ્ટસ્ય ધર્મસ્ય પરિચયઃ । ઉક્તાનિ ચ શઙ્કાદિના
સ્વરૂપાણિ યથા—

“ જિણોવહટ્થત્તેસુ, સવ્વઓ અંસઓવિ વા ।
અસચ્ચત્તણસસીઈ, સત્થે સકા ણિરુવિયા ॥૧॥
સવ્વઓ દેસઓ એવ, મિચ્છાદસણકેલ્લણ ।
સમ્મત્તસ્સાહયારેસુ, ઘીઓ કલ્લત્તિ કિત્તિઓ ॥૨॥
તવોદાણાહયાણં મે, પયાસેણ ફલ સિય ।
ણ વત્તિ સસઓ જો સા, વિત્તિગિચ્છા પકિત્તિયા ॥૩॥
સવ્વન્નાણુવહટ્થસ્સ, ધમ્મસ્સ ય પસસણં ।
વિણ્ણેયા પરપાલ્લડ, પ્પસસા જિણસાસણે ॥૪॥
તહેવ જો પરિચઓ, સવ્વન્નાણુત્તધમ્મગો ।
પચમો અહયારી સો, પરપાલ્લડસથવો ॥૫॥ ઇતિ ।

एतच्छाया च—

“ જિનોપદિષ્ટતત્ત્વેષુ, સર્વતોઽશતોઽપિ વા ।
અસત્યત્વસશીતિ, શાસ્ત્રે શઙ્કા નિરૂપિતા ॥૧॥
સર્વતો દેશત એવ, મિથ્યાદર્શનકાદ્દક્ષણમ્ ।
સમ્યક્ત્વસ્યાતિચારેષુ દ્વિતીયઃ કાઙ્ક્ષેતિ કીર્તિતઃ ॥૨॥
તપોદાનાદિકાના મે પ્રયાસેન ફલ સ્યાત્ ।
ન વેતિ સશયો ય' સા વિચિકિત્સા પ્રકીર્તિતા ॥૩॥
સર્વજ્ઞાનુપદિષ્ટસ્ય, ધર્મસ્ય ચ પ્રશસનમ્ ।
ત્રિજ્ઞેયા પરપાપણ્ડપ્રશસા જિનશાસને ॥૪॥
તથૈવ ય પરિચયઃ, સર્વજ્ઞાનુક્તધર્મગ. ।
પશ્ચમોઽતીચાર' સ, પરપાપણ્ડસસ્તવ. ॥૫॥ ” ઇતિ ।
इति सूत्रार्थ. ॥४४॥

શકા આદિકા સ્વરૂપ ઓર ખી કહા હૈ—[ગા. ૧-૫] । હન ગાથા-
ઓંકા અર્થ ડપર આચુકા હૈ ॥ ૪૪ ॥

શકા આદિનુ સ્વરૂપ ખીજી રીતે પણ કહેલું છે—(ગા. ૧-૫) । એ
ગાથાઓનો અર્થ ઉપર આવી ગયો છે (૪૪)

छाया—इह खलु हे आनन्द ! श्रमणो भगवान् महावीर आनन्द श्रमणोपास-
कमेवमादीत्—एव खलु आनन्द ! श्रमणे, पासकेनाभिगतजीवाजीवेन यावदनति-
क्रमणीयेन सम्यक्त्वस्य पञ्चातीचाराः प्रधाना ज्ञातव्या न समाचरितव्याः तद्यथा
शङ्का, काङ्क्षा, विचिकित्सा, परपापण्डप्रशसा, परपापण्डसस्तवः ॥ ४४ ॥

टीका—सम्यक्त्वस्य=प्राज्ञनिर्दिष्टस्वरूपस्य । ‘पेयाल’ इति प्रधानवाचको
देशी शब्दः । तद्यथा=तानेव पञ्चातीचारान् दर्शयति शङ्का=अर्हदुपदिष्टेषु तत्त्वेषु
सर्वतोऽशतो वा असत्यतया सशयकरणम् । काङ्क्षा=सर्वतो देशतश्च मिथ्यादर्शन
स्याभिलाषः । विचिकित्सा=‘एतस्य महनस्तपोदानादिप्रयासस्य फल भविष्यति न

टीकार्थ—‘इह खलु’ इत्यादि श्रमण भगवान् महावीर, आनन्द श्रावकसे
इस प्रकार बोले—“ हे आनन्द ! जीव अजीवके स्वरूपको जाननेवाले
यावत् अनतिक्रमणीय श्रावकको पूर्वोक्त सम्यक्त्वके पाँच प्रधान अतिचार
जानने चाहिए, किन्तु उनका आचरण न करना चाहिए । वे अतिचार
इस प्रकार हैं— (१) शङ्का, [२] काङ्क्षा, [३] विचिकित्सा, [४]
परपापण्डप्रशसा, [५] परपापण्डसस्तव । सर्वज्ञ भगवान् द्वारा कथित
तत्त्वोंमें थोड़ी या पूरी असत्यताकी शका करना शका-अतिचार है १ ।
एक देशसे या सर्व देशसे मिथ्यादर्शनकी अभिलाषा करना काङ्क्षा
अतिचार है २ । ‘ इस महान् दान या तपका फल मिलेगा या नहीं ’
इत्यादि सशय करना विचिकित्सा अतिचार है ३ । सर्वज्ञ द्वारा न कहे
हुए धर्मकी प्रशसा करना परपापण्डप्रशसा अतिचार है ४ । सर्वज्ञद्वारा
न कहे हुए धर्मका परिचय करना परपापण्ड सस्तव अतिचार है ५ ।

टीकार्थ—“इह खलु” इत्यादि श्रमण भगवान् महावीरे आनन्द श्रावकने आ प्रभाषे
कथु “ हे आनन्द एव-अणुवना स्वर्ूपेने ज्ञाणुनारा यावत् अनतिक्रमणीय श्रावके
पूर्वोक्त सम्यक्त्वना पाच प्रधान अतिचारो ज्ञाणुवा जेधये, पणु आचरवा न जेधये
ते अतिचार आ प्रभाषे छे — (१) शका, (२) काङ्क्षा, (३) विचिकित्सा, (४)
परपापण्डप्रशसा, (५) परपापण्डसस्तव सर्वज्ञ भगवाने कहेला तत्त्वोभा थोड़ी के
वधु असत्यतानी शका करवी जे शका — अतिचार छे (१) जेक देशे करीने
अथवा सर्व देशे करीने मिथ्यादर्शननी अभिलाषा करवी जे काङ्क्षा अतिचार छे
(२) ‘ आ महान् दान अथवा तपनु कण भणसे के नहि ’ जे प्रभाषे सशय करवे
जे विचिकित्सा-अतिचार छे (३) सर्वज्ञे न करेला धर्मनी प्रशसा करवी जे
परपापण्डप्रशसा-अतिचार छे (४) सर्वज्ञे न करेला धर्मनी परिचय करवे जे
परपापण्ड सस्तव-अतिचार छे (५)

વે' ત્યાદિરૂપ સશયકરણમ્ । પરપાપણ્ડપ્રશસા=સર્વજ્ઞાનુપદિષ્ટસ્ય ધર્મસ્ય પ્રશસનમ્ ।
પરપાપણ્ડસસ્તવઃ=સર્વજ્ઞાનુપદિષ્ટસ્ય ધર્મસ્ય પરિચયઃ । ઉક્તાનિ ચ શઙ્કાદિનાં
સ્વરૂપાણિ યથા—

“ જિણોવહટ્ઠતત્તેસુ, સઁવ્વઓ અંસઓવિ વા ।
અસચ્ચત્તણસસીર્હ, સત્થે સકા ણિરુવિયા ॥૧॥
સઁવ્વઓ દેસઓ એવ, મિચ્છાદસણકેલ્લણ ।
સમ્મત્તસ્સાહ્યારેસુ, ધીઓ કલ્લત્તિ કિત્તિઓ ॥૨॥
તવોદાણાહ્યાણ મે, પ્રયાસેણ ફલ સિય ।
ણ વત્તિ સસઓ જો સા, વિત્તિગિચ્છા પકિત્તિયા ॥૩॥
સઁવ્વન્નાણુવહટ્ઠસ્સ, ધમ્મસ્સ ય પસસણ ।
વિણ્ણેયા પરપાલ્લડ, પ્પસસા જિણસાસણે ॥૪॥
તહેવ જો પરિચઓ, સઁવ્વન્નાણુત્તધમ્મગો ।
પચ્ચમો અહ્યારો સો, પરપાલ્લડસઁવ્વો ॥૫॥ ઇતિ ।

एतच्छाया च—

“ જિનોપદિષ્ટતત્ત્વેષુ, સર્વતોઽશતોઽપિ વા ।
અસત્યત્વસશીતિઃ, શાસ્ત્રે શઙ્કા નિરૂપિતા ॥૧॥
સર્વતો દેશત એવ, મિથ્યાદર્શનકાદક્ષણમ્ ।
સમ્યક્ત્વસ્યાતિચારેષુ દ્વિતીયઃ કાટ્ક્ષેતિ કીર્તિતઃ ॥૨॥
તપોદાનાદિકાના મે પ્રયાસેન ફલ સ્યાત્ ।
ન વેતિ સશયો યઃ સા વિચિકિત્સા પ્રકીર્તિતા ॥૩॥
સર્વજ્ઞાનુપદિષ્ટસ્ય, ધર્મસ્ય ચ પ્રશસનમ્ ।
ત્રિજ્ઞેયા પરપાપણ્ડપ્રશસા જિનશાસને ॥૪॥
તથૈવ યઃ પરિચયઃ, સર્વજ્ઞાનુક્તધર્મગ ।
પચ્ચમોઽતીચાર. સ, પરપાપણ્ડસસ્તવ' ॥૫॥ ” ઇતિ ।

इति सूत्रार्थ ॥४४॥

શકા આદિકા સ્વરૂપ ઓર મી કહા હૈ—[ગા.૧-૫] । હન ગાથા
ઓંકા અર્થ ડપર આચુકા હૈ ॥ ૪૪ ॥

શકા આદિનુ સ્વરૂપ બીજી રીતે પણ કહેલું છે—(ગા. ૧-૫) । એ
ગાથાઓનો અર્થ ઉપર આવી ગયો છે (૪૪)

મૂલમ્—તયાણતરં ધ ણ થૂલગસ્સ પાણાઢવાયવેરમણસ્સ
સમણોવાસણ પંચ અઢ્યારા પેયાલા જાણિયઢ્ઢા ન સમાયરિયઢ્ઢા,
તંજહા—વંધે, વહે, છવિચ્છેઢ્ઢ, અતિભારે, ભક્તપાણવોચ્છેઢ્ઢ ૧ ॥૪૫॥

છાયા—તદનન્તર ચ સલુ સ્થૂલમ્સ્ય પ્રાણાતિપાતવિરમણસ્ય શ્રમણોપાસકેન
પશ્ચાતીચારાઃ પ્રધાના જ્ઞાતવ્યા ન સમાચરિતવ્યા, તથા—વન્ધઃ, વધઃ, છવિ
ચ્છેદઃ, અતિભારઃ, ભક્તપાનવ્યવચ્છેદઃ ૧ ॥ ૪૬ ॥

ટીકા—‘વન્ધે’—તિ—વન્ધન=પ્રાણિનો રજ્જવાદિના સયોજન, વધઃ=કશાદિના
પરિપીડન, છવિચ્છેદ =શસ્ત્રાદિનાઢવયવકર્ત્તનમ્, અતિભાર.=પ્રાણિસ્મન્ધપૃષ્ઠાણુપરિ
પરિમાણાધિકભારાર્પણ, ભક્તપાનવ્યવચ્છેદઃ=અન્નપાનાધદાન તદાનોઢ્યતસ્ય
વાઢન્તરાયકરણમ્ ।

અત્રાહુઃ પ્રાશ્ન આચાર્યા—વન્ધો દ્વિવિધઃ—દ્વિપદવન્ધશ્ચતુષ્પદવન્ધશ્ચેતિ,

ટીકાર્થ—તયાણતર ચેત્યાદિ। હસકે અનન્તર શ્રાવકકો સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત
વિરમણ વ્રતકે પાચ પ્રધાન અતિચાર જાનના ઢાહિઢ પર આચરણ ન
કરના ઢાહિઢ। વે હસ પ્રકાર હૈ—[૧] વન્ધ, [૨] વધ, [૩] છવિચ્છેદ,
[૪] અતિભાર ઓર [૫] ભક્તપાનવ્યવચ્છેદ ।

કિસી જીવકો રસી આદિસે વાંધના વન્ધ હૈ । કોઢા આદિસે
મારના વધ હૈ । શસ્ત્ર આદિસે ડસકે અવયવો (અગો)કો કાટના છવિ
ચ્છેદ હૈ । વન્ધે યા પીઠ પર પરિમાણસે અધિક ભાર લાઢના અતિભાર
હૈ, ઓર અન્નપાની ન ઢેના, અથવા ઢૂસરા ઢેતા હો તો અન્તરાય કરના
ભક્ત પાનવ્યવચ્છેદ અતિચાર હૈ ।

પ્રાચીન આચાર્યોકે મતસે વન્ધ ઢો પ્રકારકા હૈ—દ્વિપદવન્ધ ઓર

ટીકાર્થ—તયાણતર ચેત્યાદિ ત્યારપછી શ્રાવકે સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરમણ વ્રતના પાચ
પ્રધાન અતિચાર જાણવા જોઈએ પણ આચરવા ન જોઈએ, તે આ પ્રમાણેછે (૧) વધ,
(૨) વધ, (૩) છવિચ્છેદ, (૪) અતિભાર અને (૫) ભક્તપાનવ્યવચ્છેદ

કોઈ જીવને ઢોરડા વગેરેથી બાંધવો તે વધ છે ઢોરડા વગેરેથી મારવો એ વધ
છે શસ્ત્ર આદિથી તેના અવયવોને કાપવા તે છવિચ્છેદ છે બાંધ અથવા પીઠ પર
પરિમાણથી વધુ ભાર લાઢવો એ અતિભાર છે, અને અન્ન પાણી ન આપવા અથવા
બીજે ઢેતો હોય તેમા અન્તરાય કરવો એ ભક્ત-પાન વ્યવચ્છેદ અતિચાર છે

પ્રાચીન આચાર્યોને મતે વધ બે પ્રકારનો છે દ્વિપદવધ અને ચતુષ્પદવધ

तत्र द्विपदबन्धो मनुष्यादियन्धश्चतुष्पदबन्धश्च पशुबन्धः । प्रकारान्तरेण पुनरयं द्विविधः—अर्थबन्धोऽनर्थबन्धश्चेति=प्रयोजनवशाद्बन्धनम्, अनर्थबन्धो=निष्प्रयोजनबन्धनम् । अर्थबन्धोऽपि द्विविधः—सापेक्षनिरपेक्षभेदात्, तत्र सापेक्षो=रज्ज्वादिभिर्मज्जुलपदार्थैः सम्पादितो, यो हि वह्न्यादिभये समुपस्थिते सुखच्छेदो भवितुं शक्नोति, नायमतीचारः किन्तु यः प्राणी बन्धनमन्तरेण यथोचितं नावतिष्ठते तन्मात्रार्थः । अध्ययनादिविषयिकामाज्ञामपालयतां शिशुप्रभृतीनां मन्यापराधिना दासीदासचोरादीनां चाग्न्यादिभयसंरक्षणगर्भः शिक्षार्थं यो बन्धः स सापेक्ष इति यावत् । यत्तं निर्दयतया मनुष्यपश्व्यादीनां बन्धनं स निरपेक्षो बन्धः

चतुष्पदबन्धः । मनुष्य आदिको बाधना द्विपद बन्ध है और पशुओंको बाधना चतुष्पद बन्ध है । दूसरी तरहसे भी बंधके दो भेद हैं—[१] अर्थबन्ध और (२) अनर्थबन्ध । प्रयोजनसे बाधना अर्थबन्ध है और बिना प्रयोजनही बाध देना अनर्थबन्ध है । अर्थ बन्ध भी दो प्रकारका है—[१] सापेक्षबन्ध और [२] निरपेक्षबन्ध । कोमल रस्सी आदिसे ऐसा बाधना कि—अग्नि लगने आदिका भय होने पर शीघ्र ही सरलतासे छोड़ा जा सके उसे सापेक्ष बन्ध कहते हैं यह अतिचार नहीं है, केवल बिना बाधे ठीक न रहनेवाले प्राणियोंके लिए है । तात्पर्य यह है कि पढाई आदि सबन्धी आज्ञा न मानने वाले बालकोंको, अन्य अपराधियोंको तथा दासी दास चोर आदिको, अग्नि आदिके भयसे उनकी रक्षाका लक्ष रखते हुए केवल शिक्षा देनेके लिए बाधना सापेक्ष बन्ध है । मनुष्य

मनुष्य आदिने बाधना ते द्विपदबन्ध છે અને પશુઓને બાધવા તે ચતુष्પદબન્ધ છે બીજી રીતે પણ બાધના બે ભેદ છે (૧) અર્થબન્ધ (૨) અનર્થબન્ધ પ્રયોજન માટે બાધવા તે અર્થબન્ધ છે અને વિનાપ્રયોજને બાધવા તે અનર્થબન્ધ છે અર્થબન્ધ પણ બે પ્રકારના છે (૧) સાપેક્ષબન્ધ અને (૨) બીજો નિરપેક્ષબન્ધ કોમળ દોરડા વગેરેથી એવી રીતે બાધવા કે આગ લાગવા વગેરેનો ભય ઉપસ્થિત થતા તેમને ઝડપથી અને સહેલાઈથી છોડી દઈ શકાય તે સાપેક્ષબન્ધ છે એ અતિચાર નથી, કેવળ બાધ્યા વિના બરાબર ન રહે તેવા પ્રાણીઓને માટે તે છે તાત્પર્ય એ છે કે બાહ્યતર આદિ સમ્બન્ધી આજ્ઞા ન માનતા હોય તેવા બાળકોને, અન્ય અપરાધીઓને તથા દાસ-દાસી ચોર આદિને અગ્નિ આદિના ભયથી તેમની રક્ષાનું લક્ષ રાખીને કેવળ શિક્ષા કરવા માટે બાધવા એ સાપેક્ષબન્ધ છે મનુષ્ય પશુ આદિને નિર્દયતાપૂર્વક

અયમતીચારરૂપત્વાન્નૂત્રાવકેઃ સર્વથા પરિત્યાજ્યઃ । ૧ । વધાદીના સ્વરૂપ ત્રિવિધિ
 બન્ધનવદેવ । ડહાપિ નિરપેક્ષતયા સનિર્દય કસ્યચિત્તાહનમતીચારઃ । સત્યવસરે
 પ્રાણિનઃ પ્રાણરક્ષણમપેક્ષ્ય મર્મસ્થાનત્યાગપૂર્વક સાપેક્ષ તાહનમનતીચારઃ । ૨ ।
 એવ છવિચ્છેદેડપિ ઋણનાસાહસ્તપાદાદીના નિર્દયતયા છેદનમતીચારઃ । પ્રાણિન-
 સ્ત્રાણાર્થ ત્રણ ત્રિસ્ફોટકાદિચ્છેદનમનતીચારઃ । ૩ । અતિભારે ચ ત્રાહકાના શક્તિ
 મનપેક્ષ્ય પરિમાણાધિક્યભારાપણ ચિરકાલપર્યન્ત દલ શક્ષ્ટાદિપુ યોજન ચાતીચાર
 સ્તદ્ભિન્નોડનતીચારઃ, કિન્તુ સમયતિ ગત્યન્તરે મારોઢહનેન લીંગીકાગ્રહણ ગર્હિતમે-

પશુ આદિકો નિર્દયતા કે સાથ વાધના નિરપેક્ષ બન્ધ છે । યહ બન્ધ
 અતિચાર રૂપ છે, શ્રાવકોંકો ડસકા સર્વથા ત્યાગ અવશ્ય કરના ચાહિયે ।

વધ આદિકા સ્વરૂપ ઓર વિધિ વન્ધનકે લી સમાન છે । યહાં મી
 નિર્દયતાપૂર્વક કિસીકો તાહન કરના અતિચાર છે ઓર અવસર હોને
 પર પ્રાણોંકી રક્ષાકા ધ્યાન રખતે હુએ મર્મસ્થાનોંમેં ચોટ ન પહુંચા કર
 સાપેક્ષ તાહન કરના અતિચાર નહી છે ૨ । ડસી પ્રકાર કાન નાક હાથ
 પૈર આદિ અગોંકો નિર્દયતાસે છેદના (કાટના) છવિચ્છેદ અતિચાર છે,
 ઓર પ્રાણીકી રક્ષાકે લિય ઘાવ યા પોડે આદિકો ચીરના-કાટના
 અતિચાર નહી છે ૩ । અતિભારમેં, જુલને વાલે વૈલ આદિકી શક્તિકી
 પરવાહ ન કરકે પરિમાણસે અધિક વોજ લાદ દેના, અથવા ગાડી
 આદિમેં લગાતાર વહુત સમય તક જોતે રખના અતિચાર છે । શક્તિકે
 અનુસાર યા વોડે સમય તક જોતના અતિચાર નહી છે । હાં, યહ સ્મારક

બાધવા એ નિરપેક્ષબધ છે એ બધ અતિચારરૂપ છે, શ્રાવકોએ તેનો સર્વથા
 ત્યાગ કરવો જોઈએ

વધ આદિનુ સ્વરૂપ અને વિધિ બધનની પેઠે જ છે. એમા પશુ નિર્દયતા
 પૂર્વક ડોઈને તાહન કરવું એ અતિચાર છે અને અવસર આવ્યે પ્રાણીની રક્ષાનું
 ધ્યાન રાખીને મર્મસ્થાનો પર ચોટ ન લગે એવી રીતે સાપેક્ષ તાહન કરવું એ
 અતિચાર નથી (૨) એજ પ્રકારે ૩ । નાક હાથ પગ આદિ અગોંકો નિર્દયતા
 પૂર્વક કાપવા એ છવિચ્છેદ અતિચાર છે પ્રાણીની રક્ષાને માટે ઘા અથવા ફેડલા
 વગેરેને ચીરવા-કાપવા એ અતિચાર નથી (૩) અતિભારમા, ગાડે જોડનારા
 બળદ આદિની શક્તિ ની દરકાર રાખ્યા વિના પરિમાણથી વધારે બેજો લાદવો,
 અથવા ગાડા સાથે સળગ વધુ વખત સુધી તેમને જોડી રાખવા એ અતિચાર
 છે શક્તિ પ્રમાણે અથવા થોડો વખત જોડવા એ અતિચાર નથી હા, એ ધ્યાનમા

વેતિ તુ સ્મરણીયમ્(૪)ભક્તપાનવ્યવચ્છેદેડપિ નિષ્કારણ કસ્યચિદ્બુધુક્ષા પિપાસાડ
ડતુરસ્યોપવાસનમતીચારઃ,રોગાદેઃકસ્યચિદ્વોપદ્રવસ્ય પ્રશમાર્થં તૂપવાસનમનતીચારઃ
।૫। એપુ વન્ધનાદિષુ કેચિતુ ક્રોધાડડવિષ્ટેન કસ્યાપિ વન્ધાદીનિ ન કર્તવ્યાની-
ત્યાહુરિતિ અત્રેમા સદ્ગ્રહગાથા.—

“ વધણ વહ છવિછેયા ડહભારમહ ભક્તપાણવુચ્છેઓ ।

एए पचऽइयारा, हवति एयस्स तत्थ पढम तु ॥ १ ॥

પગગજોગો જીવે, કસાહિં પીડણ વહો જેઓ ।

તીઓ અવયવકત્તણ,-મહભારો વહુલભારસઠવણ ॥ ૨ ॥

अन्नाईणमदाण, पडिसेहो भक्त पाणवुच्छेओ ।

કેસિંચિ મએ વધો, દુવિહો દુપયાણ ચોપયાણ ચ ॥ ૩ ॥

ઝાયા—“ વન્ધન વધ-ચ્છવિચ્છેદા ડતિભારમથ ભક્તપાનવ્યવચ્છેદઃ ।

एते पश्चातीचारा भवन्ति एतस्य, तत्र प्रथम तु ॥१॥

પ્રગ્રહયોગો જીવે કસાદિભિઃ પીડન વધો જ્ઞેયઃ ।

तृतीयोऽवयवकर्त्तन,-मतिभारो बहुलभारसस्थापनम् ॥२॥

અન્નાદીનામદાન, પ્રતિપેત્રો ભક્તપાનવ્યવચ્છેદઃ ।

કેપાશ્ચિન્મતે વન્ધો, દ્વિવિધો દ્વિપદાના ચતુષ્પદાના ચ ॥૩॥

રક્ષના ચાહિએ કિ આજીવિકાકા દુસરા ઉપાય હોને પર શ્રાવકકો વોદ્ધ
લાદનેકી આજીવિકા કરના નિન્દનીય હૈ ૪ । ભક્તપાનવ્યવચ્છેદમેં
કિસી ભૂલે પ્યાસેકો વિના કારણ હી ભક્ત-પાન (અન્ન જલ) ન દેના
અતિચાર હૈ, કિન્તુ રોગ આદિ કારણસે યા અન્ય કિસી ઉપદ્રવસે
ભક્ત પાન ન દેના અતિચાર નહીં હૈ ૬ । વન્ધન આદિ અતિચારોકે
વિષયમેં કોઈ કોઈ આચાર્ય એસા કહતે હૈં કિ ક્રોધિત હોકર વન્ધન
આદિ ન કરને ચાહિએ । સગ્રહ ગાથાઓંકા અર્થ ખી યહી હૈ ॥ ૪૬ ॥

રાખવુ જોઈએ કે- આજીવિકાનુ ખીજી સાધન હોવા છતા શ્રાવકે એજે લાદવાનો
ધધો કરી આજીવિકા ચલાવવી એ નીદનીય છે (૪) ભક્તપાનવ્યવચ્છેદમા કેઈ
ભૂખ્યા-તરસ્યાને વિના કારણે અન્નપાણી ન આપવા તે અતિચાર છે, પરંતુ રોગ
આદિ કારણે અથવા ખીજા કેઈ ઉપદ્રવને લીધે અન્ન-પાણી ન આપવા એ
અતિચાર નથી (૫) વન્ધન આદિ અતિચારોના વિષયમા કેઈ કેઈ આચાર્ય એમ
કહે છે કે ક્રોધિત થઈને વન્ધન આદિ ન કરવા જોઈએ સગ્રહ ગાથાઓના અર્થ
પણ એજ છે (૪૫)

[सग्रहगाथाः]

पढमो दासाईण, धीओ णेओ तहा पसूण, च ।
 एसो पुणोवि दुविहो, अट्टाणट्टप्पभेएण ॥ ४ ॥
 अट्टोवि दुप्पगारो, सावेक्खो हवढ किंच णिरवेक्खो ।
 सावेक्खो मिउलेहिं, धधो रस्सिप्पभिहहिं भणिओ ॥ ५ ॥
 अग्गिप्पभिहोओ जो, भणवि सजायण सुहच्छेज्जो ।
 पडिज्जलायरियाण, सिस्सुदासीदासचोरगाईणं ॥ ६ ॥
 णिद्वयताए माणुस, पसुअधो एत्थ होंढ णिरवेक्खो ।
 अइयारख्वताए, एसो सद्धेहिं चयणिज्जो ॥ ७ ॥
 जहवधण वहाइस्सरुवविहिणो सय सुणेयव्वा ।
 णीदीसइ जह भेओ, तहा उ अग्गे विसेसरुवेण ॥ ८ ॥
 णिरवेक्खाए तालण, महयारो णिद्वयत्तणेण वहे ।
 एयव्विचरीओ पुण, सत्ये वुत्तो अणइयारो ॥ ९ ॥
 णिद्वयताए कण्णा, -ईण छेओ तहत्थि अइयारो ।
 छविछेएवि वणाइ, -प्फोडणमेव अणइयारो ॥ १० ॥

छाया

प्रथमो दासादीना, द्वितीयो ज्ञेयस्तथा पशूना च ।
 एष पुनरपि द्विविधः, अर्थानर्थप्रभेदेन ॥४॥
 अर्थोऽपि द्विविधः, सापेक्षो भवति किञ्च निरपेक्षः ।
 सापेक्षो मृदुलैर्बन्धो रश्मिप्रभृतिभिर्भणितः ॥५॥
 अग्निप्रभृतितो यो भयेऽपि सजायते सुखच्छेद्यः ।
 प्रतिकूलाचरिताना, शिशुदासीदासचोरकादीनाम् ॥६॥
 निर्दयतया मानुषपशुबन्धोऽत्र भवति निरपेक्षः ।
 अतिचाररूपतया, एष श्राद्धैस्तयाज्य ॥७॥
 यथाबन्धन वधादिस्वरूपविधयः स्वयं ज्ञातव्याः ।
 निर्दिश्यन्ते यथा भेदस्तथा त्वग्रे विशेषरूपेण ॥८॥
 निरपेक्षतया ताडन-मतिचारो निर्दयत्वेन वधे ।
 एतद्विपरीतं पुनः शास्त्रे उक्तोऽनतिचारः ॥९॥
 निर्दयतया कर्णादीनां छेदस्तथाऽस्त्यतीचारः ।
 छविच्छेदेऽपि त्रणादिस्फोटनमेव मनतिचारः ॥१०॥

[सग्रहगाथाः]

अडभारेवि य वाहग, सत्ति अणवेक्ख भारसठवणं ।

अडयारो, तविभन्नो णिरुवाण अणडयारो य ॥ ११ ॥

एव पचमभेए, छुहापिवासाउलस्स णीहेउ ।

उववासणमडयारो, हवए रोगाडसु अणडयारो ॥ १२ ॥

कोहाऽऽवेसा कस्मवि, वधाड जाउ णेव करणिज्ज ।

वधाईणं विसए, केसिंचि मय तु एमेव ॥ १३ ॥

छाया-अतिभारेऽपि च वाहकशक्तिमनपेक्ष्य भारसस्थापनम् ॥

अतिचारः, तद्धिन्नो निरुपायेऽनतिचारश्च ॥११॥

एव पञ्चमभेए क्षुधा-पिपामाकुलस्य निर्हेतु ।

उपवासनमतिचारो भवति रोगादिष्वनतिचारः ॥१२॥

क्रोधाऽऽवेशात्कस्यापि बन्धादि जातु नैव करणीयम् ।

बन्धादिना विषये, केषाञ्चिन्मत तु एवमेव ॥१३॥ ” इति ।

इति सूत्रार्थः ॥४६॥

मूलम्-तयाणंतर च णं थूलगस्स मुसावायवेरमणस्स पंच
अडयारा जाणियंवा न समायरियंवा, तजहा-सहसा अब्भक्खाणे,
रहसा अब्भक्खाणे, सदारमतभेए, सोसोवएसे कूडलेहकरणे ॥४६॥

छाया-तदनन्तर च खलु स्थूलकस्य मृपावादविरमणस्य पञ्चातीचारा ज्ञात-
व्या न समाचरिष्या, तद्यथा-सहसाऽभ्याख्यान, रहोऽभ्याख्यान, स्वदारमन्त्र-
भेदः, मृपोपदेशः, कूटलेखकरणम् ॥ ४६ ॥

टीका—‘सहसे’ ति-सहसा=विचारमकृत्वैवाऽऽवेशवशाज्ज्ञादिति, अभ्या-
ख्यान=कस्यचिदुपरि मिथ्यादोषाऽऽरोपण सहसाभ्याख्यानम् ‘त्व चोरोऽसि,

टीकार्थ-तयाणतर चेत्यादि इसके अनन्तर स्थूलमृपावादविरमण
व्रतके पांच अतिचार जानना चाहिए किन्तु आचरण नहीं करना
चाहिए। वे इस प्रकार हैं—(१) सहसाऽभ्याख्यान, (२) रहोऽभ्याख्यान,
(३) स्वदारमन्त्रभेद, (४) मृपोपदेश, (५) कूटलेखकरण ।

विचार किये बिना ही आवेशमें आकर झट किसी पर मिथ्या आरोप

टीकार्थ-तयाणतर चेत्यादि त्थारपणी स्थूलमृपावादविरमण व्रतना पाय अतिचार
जाणुवा जेष्ठये, पणु आयरवा जेष्ठये नहि, ते आ प्रमाणे - (१) सहसाभ्याख्यान,
(२) रहोभ्याख्यान, स्वदार-मन्त्रभेद, (४) मृपोपदेश, (५) कूटलेखकरण

विचार कथा बिनाज आवेशमा आवी जेष्ठने अटपट जेष्ठनी उपर मिथ्या

ત્વ જારજન્માઽસિ, इय च डारुनीय प्रतिभाती'-ત્યાદિરૂપમ્ । ૧ । રહસિ=
 ઇકાન્તે ભવ-રહસ્ય તસ્મિન્નભ્યાખ્યાન=મિથ્યાભિયોગો રહસ્યાભ્યાખ્યાનમ્ ઇકાન્તે
 સમુપવિશ્ય કસ્મિંશ્ચિદ્વિચારે શુદ્ધ મન્ત્રયતો જનનાવલોક્ય-'એતે રાજાદિવિરુદ્ધ મિથ
 આમન્ત્રયન્તી'-ત્યાદિરૂપમ્ । એતે સહસ્રાભ્યાખ્યાનરહસ્યાભ્યાખ્યાને વ્રતમગ્ન
 યિત્વા બુદ્ધિપૂર્વક ક્રિયમાણે અનાચારતા ભજતઃ, અસાવધાનતયા ક્રિયમાણે ચાતી
 ચારરૂપતામ્ । ૨ । સ્વસ્ય દારાઃ=પત્ની સ્વદારાસ્તેષા મન્ત્રો=વિસ્તમ્ભભાષણ
 તસ્ય ભેદ.=પરસ્મૈ કથન-નિજયા પત્ન્યા સહૈકાન્તે કૃતસ્ય કામવિલાસાદિવિષય
 કસ્ય ગોપનીયસ્ય સલપનાદેરન્ય પ્રતિ સમુદ્ઘાટનમિત્યર્થ , સ્વદારપદમત્ર સ્વમિત્રા
 દીનામણ્યુપલક્ષનમ્ । નનુ સ્વદારમન્ત્રભેદકો યથાસ્થિતયમ્તુપ્રતિપાદકત્વાન્ન મિથ્યા

લગા દેના સહમાઽભ્યાખ્યાન હૈ । જૈસે-"તુ ચોર હૈ, જારપુત્ર હૈ-ગોલા
 હૈ, યહ તો ડાકિનસી માલૂમ હોતી હૈ ।" ઇત્યાદિ ॥ ૧ ॥ લોગ ઇકાન્તમેં
 બેઠ કર કુછ શુભ પરામર્શ કર રહે હોં તો ઊન પર મિથ્યા દોષ લગા દેના
 રહોઽભ્યાખ્યાન હૈ । જૈસે "યે લોગ આપસમેં રાજાકે વિરુદ્ધ સલાહ
 કર રહે થે" ઇત્યાદિ ॥

યે સહસ્રાભ્યાખ્યાન ઓર રહોઽભ્યાખ્યાન, યદિ વ્રતકી પરવાહ ન
 કરકે જાન બૂઝ કર સેવન કિયે જાવેં તો અનાચાર હો જાતે હૈં, ઓર યદિ
 અસાવધાનીસે ઇનકા સેવન હોં જાય તો અતિચાર હોતે હે ॥ ૨ ॥

અપની પત્ની કે સાથ ઇકાન્તમેં કિયે હુણ કામવિલાસ આદિ તથા શુભ
 વાર્તાલાપ આદિ દૂસરેસે કહ દેના સ્વદારમન્ત્રભેદ હૈ । 'સ્વદાર'
 પદ યહા પર ઉપલક્ષણ હૈ, ડસસે અપને મિત્ર આદિકા ભી ગ્રહણ હોતા

આરોપ લગાડી દેવો । એ સહસ્રાભ્યાખ્યાન છે જેમકે-"તુ ચોર છે, જારપુત્ર-ગોલા
 છે, એ તો ડાકણ જેવી જણાય છે" ઇત્યાદિ (૧) લોકો એકાતમા બેસીને કાંઈ
 શુભ પરામર્શ કરી રહ્યા હોય તો તેમની ઉપર મિથ્યાદોષ લગાડવો એ રહોઽભ્યાખ્યાન
 છે જેમકે "એ લોકો માલોમાલો રાજાની વિરુદ્ધ સલાહ કરી રહ્યા હતા" ઇત્યાદિ

જે વ્રતની દરકાર રાખ્યા વિના એ સહસ્રાભ્યાખ્યાન અને રહોઽભ્યાખ્યાન
 બાણી બૂણને સેવવામા આવે તો અનાચાર (વ્રતભંગ) થાય છે અને જે અસાવ-
 ધાનતાથી એ દોષોનુ સેવન થઈ જાય તો તે અતિચાર થાય છે (૨)

પોતાની પત્નીની સાથે એકાન્તમા કરેલા કામવિલાસ આદિ તથા શુભ
 વાર્તાલાપ આદિ બીજાને કહી દેવા એ સ્વદાર-મન્ત્રભેદ છે 'સ્વદાર' શબ્દ અહીં
 ઉપલક્ષણ છે, તેથી પોતાના મિત્ર આદિનુ પણ શ્રદ્ધ થાય છે, અર્થાત્ મિત્ર આદિએ

માપીતિ કથમિદમતીચારેષુ પરિગણિતમિતિ ચેત્સત્યસુક્ત, કિન્તુ ગુપ્તવાર્તાયા પ્રક-
ટિતાયા લજ્જાદિપારવશ્યાદ્રોષાઽવેશાદ્વા મ્ત્યાદિ* સ્વપરમાણાઘાતાઘનર્થ કર્તુ
શક્નોતિ તમ્માદયમપ્યતીચાર इति । ૩ । મૃષા=મિથ્યા તસ્ય, સ ચાસૌ ચોપદેશ-
એદિકામુષ્મિકામ્બુદયનિશ્રેયસવિપયે સન્દિહાનજનપૃષ્ઠેન તત્વાર્થમજાનતા હિંસા-
દિમમ્પૃક્ત તદ્વિપરીતોપદેશદાન-મૃષોપદેશઃ । અયમપ્યાભોગતથ્ચેદનાચારોઽના-
ભોગતશ્ચાતિચાર इति स्वय विवेक्तव्यम् । ૪ । ક્રટમ્=અસદ્ભૂત વસ્તુ તસ્ય લેખઃ=

હૈ, અર્થાત્ મિત્ર આદિને જો ગુપ્ત વાત પ્રકાન્તમેં કહી હો ઉસે પ્રકટ કર-
દેના મી અતિચાર હૈ ॥

શકા—અપની પત્નીની ગુપ્ત વાત કહનેવાલા ગધાર્થ (સત્તા) ચોલતા
હૈ, ફિર વહ મૃષાવાદી કૈસે હુઆ ? ઓર ણેમી વાત કહના અતિચારોમેં
કયોં ઝામિલ કિયા ગયા હૈ ?

સમાધાન—ઠીક હૈ । પર ગુપ્ત વાત પ્રકટ હો જાનેસે, લજ્જા આદિકે
કારણ ક્રોધ ઓર આવેશ આ જાતા હૈ । ટસસે સ્ત્રી આદિ, સ્વ પરકે પ્રા-
ણોંકા ઘાત આદિ અનર્થ કર વેઠતી હૈ, ઇસલિય ઇસે અતિચાર કહા હૈ ॥૩॥

મિથ્યાત્વકા યા મિથ્યા ઉપદેશ દેના મૃષોપદેશ હૈ, ઇહ-પરકે લોક-
સમ્યન્ધી ઉન્નતિ કે વિષયમેં કિમીકો સન્દેહ હો ઓર વહ દૂસરેસે પૂછે,
કિન્તુ વહ વાસ્તવિકતાકો ન જાનતા હુઆ હિંસા આદિસે યુક્ત ઉલટા
ઉપદેશ દેવે તો વહ ઉપદેશ મૃષોપદેશ હૈ । અગર જાન વૂઝ્ઝકર છૂઠા
ઉપદેશ દે તો અનાચાર હૈ ઓર વિના જાને દે તો અતિચાર હૈ, ઇસમેં
ઉતના મેદ સ્વય કર લેના ચાહિય ॥ ૪ ॥ છૂઠ લેખ લિખના અર્થાત્

૨ે ગુપ્ત વાત એકાન્તમા કહી હોય તે પ્રકટ કરી દેવી એ પણ અતિચાર છે

૩. કા—પોતાની પત્નીની ગુપ્ત વાત કહેનાર ગધાર્થ (સાચુ) બોલે છે, તો પછી
મૃષાવાદી કથી રીતે થયે ? અને એવી વાત કહેવી એ અતિચારોમા કેમ દાખલ કરી ?

મમાધાન—ઠીક છે, પરન્તુ ગુપ્ત વાત પ્રકટ થઈ જવાથી લજ્જા આદિને
કારણે ક્રોધ અને આવેશ આવી જાય છે તેથી સ્ત્રી આદિ, સ્વ-પરના પ્રાણોનો ઘાત
આદિ અનર્થ કરી બેસે છે, તેથી તેને અતિચાર કહ્યો છે (૩)

મિથ્યાત્વનો યા મિથ્યા ઉપદેશ દેવો એ મૃષોપદેશ છે ઇહ-પ-લોક-
અબધી ઉન્નતિના વિષયમા હોઇને સદેહ હોય અને બીજાને પૂછે, પરન્તુ તે
વાસ્તવિકતા ન જાણતો હોવાથી હિંસા આદિથી યુક્ત ઉલટો ઉપદેશ આપે તો તે
ઉપદેશ મૃષોપદેશ છે અગર જાણી-બૂઝને જૂઠો ઉપદેશ આપે તો તે અનાચાર છે
અને અજાણતા આપે તો અતિચાર છે એમા એટલો ભેદ પોતાની મેળે કરી લેવો(૪)

લેખન, તદ્રૂપા ક્રિયા કૂટલેખક્રિયા-અન્યદીયા મુદ્રાઘટ્કિતાં લિપિં હસ્તાદિકૌશલવશા
દક્ષરશોરનુકૃત્ય પરપ્રશ્નનાર્થ સર્વથા તદાકારતયા લેખનમિત્યર્થઃ, અનાચારાતીચારૌ
તુ પ્રાગ્વદેપાઽઽભોગાનાભોગાભ્યામવગન્તવ્યા । ૫ । इत्थमत्र सङ्ग्रहगाथाः-

“ एतद्य पचढयारा, वुचते लखलखणोवेया ।
सहसवभखाण तह, अवभखाण रहस्सस्स ॥ १ ॥
णियदारमतभेओ, मुसोवणसो य कडलेहो य ।
एएसिं पचणह, कमसो ख्व भणिज्जण अग्गे ॥ २ ॥
अविचार जो मिन्त्रा, दोसाऽऽरोवो परत्थ ‘ तु चोरो ।
तु णीओ ’ इत्थेव, सहसवभखाणमागमे वुत्त ॥ ३ ॥
एगते मित्तेहिं, गुज्झ ज किंपि मतयतेसु ।
मिच्छादोमाऽऽरोवो, अवभखाण रहस्समखाय ॥ ४ ॥
णिय थी मिच्छाईण, सभेओ गुज्झमतपभिइस्स ।
णियदारमतभेओ, णायव्वो अह मुमोवएसो सो ॥ ५ ॥

एतच्छाया च--

“ अत्र च पञ्चातीचारा उच्यन्ते लक्ष्यलक्षणोपेताः ।
सहसाभ्याख्यान तथा, अभ्याख्यान रहस्यस्य ॥ १ ॥
निजदारमन्त्रभेदो मृषोपदेशश्च कूटलेखश्च ।
एतेषा पञ्चाना क्रमशो रूप भण्यतेऽग्रे ॥ २ ॥
अविचार यो मिथ्या दोषारोप परत्र ‘ त्व चौरः ।
त्व नीच ’ इत्येव, सहसाभ्याख्यानमागमे उक्तम् ॥ ३ ॥
एकान्ते मित्रैर्गुह्य, यत्किमपि मन्त्रयत्सु ।
मिथ्यादोषारोपोऽभ्याख्यान रहस्यमाख्यातम् ॥ ४ ॥
निजस्त्रीमित्रादीना, सभेदो गुह्यमन्त्रप्रभृतेः ।
निजदारमन्त्रभेदो, ज्ञानव्योऽथ मृषोपदेशः स ॥ ५ ॥

દૂસરેકી મુદ્રા આદિ લગાકર, હાથકી સફાઈસે દૂસરેકે અક્ષરોંકી દૂબદૂ
નકલ કરકે उसीके ढंगसे लिख देना कूटलेख क्रिया है । यह भी पहलेकी
तरह ही यदि बुद्धिपूर्वक हो तो अनाचार है और बुद्धिपूर्वक न हो तो
अतिचार है । संग्रह गाथाओंका अर्थ भी यही है ॥ ४६ ॥

જૂઠો લેખ લખવો અર્થાત્ ખીજનો સહી - સીક્ષો કરવો, હાથની સફાઈથી
ખીજના અક્ષરોની ડુંગડ નકલ કરવી અને એની ઢબે લખાણ કરવું, એ કૂટ-
લેખક્રિયા છે એ પણ પહેલાની પદે બુદ્ધિપૂર્વક થાય તો અનાચાર છે અને બુદ્ધિપૂર્વક
ન થઈ હોય તો અતિચાર છે (૫) સંગ્રહ ગાથાઓનો અર્થ પણ એજ છે (૪૬)

ज अन्मुयए णीसेयसे य सदेहघत्थचित्तेण ।

पुट्ठो मिच्छोवहसइ, तत्तत्थस्सापरिभाणा ॥ ६ ॥

यदभ्युदये निःश्रेयसे च सन्देहग्रस्तचित्तेन ।

पृष्ठो मिथ्योपदिशति, तत्त्वार्थस्याऽपरिज्ञानात् ॥ ६ ॥

[सग्रहगाथा]

हत्थाइकोसलेण, अणुगरणं ज परक्खराईणं ।

परवचबुद्धीए, विज्ञेया कूडलेहकिरिया सा ॥ ७ ॥ ” इति ।

छाया-हस्तादिकौशलेनानुकरण यत्पराक्षरादीनाम् ।

परवचनबुद्ध्या, विज्ञेयो कूटलेखक्रिया सा ॥ ७ ॥ ” इति ।

इति सूत्रार्थ ॥ ४६ ॥

मूलम्-तयाणतरं च णं थलगस्स अदिण्णादाणवेरमणस्स पच्च अइयारा जाणियवा न समायरिवा । तंजहा-तेणाहडे, तक्कर-प्पओगे, विरुद्धरज्जाइक्कमे, कूडतुल्ल (ला) कूडमाणे, तप्पडिरुवग-ववाहारे ३ ॥४७॥

छाया-तदनन्तर च खलु स्थूलकस्याऽदत्तादानविरमणस्य पञ्चातीचारा ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा-स्तेनाहृत, तस्करप्रयोगः, विरुद्धराज्यातिक्रमः कूटतुल्य (ला) कूटमान, तत्प्रतिरूपकव्यवहारः ३ ॥४७॥

टीका-‘स्तेने’-ति स्तेनाः=चौरास्तैश्चौर्यवृत्त्या समानीत हिरण्यधान्यादि स्तेनाऽऽहृतम् चोरिनस्य वस्तुनो लोभपारवश्यादल्पमूल्यव्ययेन ग्रहणमित्यर्थः । १।

टीकार्थ-तयाणतर चेत्यादि इसके अनन्तर स्थूल अदत्तादानविरमण व्रतके पाच अतिचार जानना चाहिए पर आचरण न करना चाहिए । वे अतिचार ये हैं— (१) स्तेनाहृत, (२) तस्कर प्रयोग, (३) विरुद्ध-राज्यातिक्रम, (४) कूटतुला कूटमान, (५) तत्प्रतिरूपक व्यवहार । स्तेन अर्थात् चोरद्वारा आहृत अर्थात् चोरी करके लाई हुई सोना

टीकार्थ-‘तयाणतर चेत्यादि’ त्थारपणी स्थूल-अदत्तादान-विरमण व्रतना पाच अतिचार जानना चाहिये, पाच आचरण न करने के अतिचार आ प्रभाषे छे— (१) स्तेनाहृत, (२) तस्करप्रयोग, (३) विरुद्ध राज्यातिक्रम, (४) कूट-तुला-कूट मान, (५) तत्प्रतिरूपक व्यवहार

स्तेन अर्थात् चोरद्वारा आहृत अर्थात् चोरी करके लावेला सोना-थाही

તસ્કરાણા=ચૌરાગા પ્રયોગ:=‘હરત પરધનાનિ ચૂય’-મિત્યાદિવાક્યૈઃ પ્રેરણ-
તસ્કરપ્રયોગઃ-ચૌર્યાર્થે ચૌરાયોત્સાહપ્રદાનમિત્યર્થઃ । ૨ । વિરુદ્ધસ્ય યદ્વા વિરુદ્ધ
યદ્રાજ્ય તદ્વિરુદ્ધરાજ્ય, તસ્ય તસ્મિન્ વા અતિક્રમ =મિત્રરાજ્યત્યાગપૂર્વક સમ્પ્રાપ્તિઃ
વિરુદ્ધરાજ્યાતિક્રમ.-યસ્ય રાજ્યે નિવાસઃ સ્યાત્તદીયાજ્ઞામન્તરેણ તદ્વિરોધિનો
રાજ્યે પ્રવેશાદિકરણ રાજદેયભાગસ્યાપહરણ વેત્યર્થ. । ૩ । કૃટતુલાકૃટમાન
કરણમ્ તુલા=તુલામૂત્રત્વેન પ્રસિદ્ધા, માન=વિતસ્તિ કુડવાદિ, કુટત્વ ન્યૂનાધિક
ભાવસ્તથ કૃટયા.=ન્યૂનાધિકરૂપાયામ્તુલાયાઃ, કૃટસ્ય=ન્યૂનાધિકરૂપસ્ય માનસ્ય
ચ કારણ=સમ્પાદનમિત્યર્થ, કાપટ્યેન તુલાફુલીવિતસ્તિપ્રસ્થાદિદ્વારા ન્યૂનસ્ય
વસ્તુનો દાનમધિકસ્ય ચ ગ્રહણમિતિ યાવત્ । ૪ ।

તસ્ય પ્રતિરૂપક,=સદૃશ તત્પ્રતિરૂપક, તસ્ય વ્યવહારઃ-વ્યવહરણ પ્રક્ષેપ इत्य
ર્થસ્તત્પ્રતિરૂપકવ્યવહાર -ગ્રહમૂલ્ય યત્કિમપિ વસ્તુ સ્વરૂપાદિતો યાદૃશ તસ્મિસ્તા

ચાંદી આદિ વસ્તુકો લોભવશ અલ્પ મૂલ્ય મેં ગ્રહણ કર લેના સ્તેનાહત
અતિચાર હૈ ॥ ૧ ॥ ચોરોંકો ચોરી કરનેકી પ્રેરણા કરના યા ઉત્સાહ
દેના તસ્કરપ્રયોગ અતિચાર હૈ । જૈસે-‘હાં તુમ પરધનકો ચુરાઓ’
આદિ ॥ ૨ ॥ જિસ રાજાકે રાજ્યમે નિવાસ કરતે હૈં ઉસકી આજ્ઞાકે
વિના ઉસકે વિરોધી રાજ્યમે પ્રવેશ આદિ કરના, અર્થાત્ શત્રુ રાજ્યમે
ઘુસના, રાજ્યકર (ઢાળ) આદિકી ચોરી કરના આદિ વિરુદ્ધરાજ્યાતિક્રમ
હૈ ॥ ૩ ॥ ઓટા તોલના ઓટા માપના અર્થાત્ કપટ કરકે તરાજૂ,
અગુલી યા હથેલી વાટ આદિ દ્વારા થોડી વસ્તુ દેના ઓર અધિક લેના
કૃટતુલા કૃટમાન અતિચાર હૈ ॥ ૪ ॥ કિસી વસ્તુમે ઉસીકે સમાન
દૂસરી વસ્તુ મિલાકર અસલી વસ્તુકે રૂપમેં વ્યવહાર કરના અર્થાત્

આદિ પદાર્થોને લોભ વશ થઈ અલ્પમૂલ્યમાં લેના એ સ્તેનાહત અતિ ૧
ચોરાને ચોરી કરવાની પ્રેરણા કરવી યા ઉત્સાહ આપવો તે તસ્કરપ્રયોગ અતિચાર
છે, જેમકે “હા તમે પરધન ચોરી જાઓ” ઇત્યાદિ (૨) જે રાજાના રાજ્યમાં
નિવાસ કરતા હોઈએ તેની આજ્ઞા વિના તેના વિરોધી રાજ્યમાં પ્રવેશ આદિ કરવો,
અર્થાત્ શત્રુ રાજ્યમાં પેસી જવું રાજ્યકર અર્થાત્ દાણની ચોરી કરવી, એ
વિરુદ્ધરાજ્યાતિક્રમ છે (૩) ખોટું તોલવું અને ખોટું માપવું અર્થાત્ કપટ કરીને
ત્રાજવું નુમાવવું અથવા આગળી કે હથેળી વડે છૂપી રીતે ચાલાકી કરી એક
આપવું અને વધારે લેવું, એ કૃટતુલા-કૃટમાન અતિચાર છે (૪) કોઈ વસ્તુમાં
એના જેવા બીજી વસ્તુ મેળવવી અને અસલ વસ્તુના રૂપમાં તેનો વ્યવહાર કરવો

दृशस्यैवाल्पमूल्यस्य वस्तुन, सम्मिश्रणेन व्यवहरणमिति भावः । एतद्विविधम्-
स्वल्पमूल्यकसदृशाऽसदृशवस्त्वन्तरसम्मिश्रणभेदात्, तत्र वर्ण-स्नेहनादिना घृता-
दितुल्यरूप भेद आलूकादि घृताग्नौ सम्मेल्य घृतादिमूल्येन तद्व्यवहरणं प्रथमम् (१)
वर्णादितः किञ्चिद्भेदेऽपि बहुमूल्यके सजातीये शाल्यादावल्पमूल्यक शाल्य-
न्तरादिन सम्मेल्य तद्व्यवहरणं द्वितीयम् (२) ॥५॥ अत्रेत्य सग्रहगाथाः—

“ एतच्च पचङ्गारा, तेणाहड तक्करप्पओगा य ।

विरुद्धरज्जाडक्कमे, कूडतुलारूडमाणे य ॥ १ ॥

एव तप्पडिरुवग, ववहारो आगमा णेओ ।

अगो कमसो वुच्चड, लक्खणमेगेगसेणसि ॥ २ ॥

एतच्छाया च—

“ अत्रापि पञ्चातिचाराः स्तेनाहत-तस्करप्रयोगौ च ।

विरुद्धराज्यातिक्रमः, कूटतुला-कूटमान च ॥१॥

एव तत्प्रतिरूपक-व्यहार आगमाद् ज्ञेय

अग्रे क्रमश उच्यते, लक्षणमेकैकमेतेषाम् ॥२॥

बहुमूल्यवाली वस्तुके समान अल्पमूल्यकी वस्तु इसमें मिलाकर बहु-
मूल्य वस्तुके भावमें उसे बेचना आदि तत्प्रतिरूपक व्यवहार है । यह
अतिचार दो प्रकारका है—(१) अल्पमूल्यकी समान वस्तु मिलाना और
(२) अल्पमूल्यकी असमान वस्तु मिलाना । रग रूप और चिकनाईमें
घीके समान मेद और आलू आदि मिलाकर घीकी कीमतमें उसे व्यवहार
करना (बेचना) पहला भेद है, और रूप रग आदिमें कुछ भिन्नता होने
पर भी बहुमूल्य जालि (चावल) आदिमें कम कीमती शालि आदि
मिला कर बहुमूल्यकी कीमत लेना दूसरा भेद है । सग्रह गाथाओंका
अर्थ यही है ॥ ४७ ॥

अर्थात् णडुभूट्यवाणी वस्तुना जेवी अटप भूट्यवाणी वस्तु तेमा भेजवीने णडु-
भूट्यवाणी वस्तुने लावे तेने बेचवी ते तत्प्रतिरूपक व्यवहार छे (५) ओ अतिचार
ओ प्रकारने छे (१) अटपभूट्यनी ओकभरणी वस्तु भेजववी अने (२) अटप-
भूट्यनी भीछ जतनी वस्तु भेजववी रगइप अने शीकाशमा घीना जेवी चरणी,
जटाटा आदि भेजववा अने घीनी कीमते ते बेचवा ओ पछेदे लेह छे अने रग-
इपमा काछ ईरइर होय पणु उची कीमतना ओआ आदिमा ओछी कीमतना
ओआ भेजवी उची कीमत लेवी ओ भीजे लेह छे (५) सग्रह गाथाओने पणु
ओअ अर्थ छे (४७)

[समग्रगाथाः]

“पहमो लोहवसा ज, चोरिय पारका वत्थुणो गहण ।
 सो तत्करप्पओगो, चोरस्सुसाहदाण ज ॥ ३ ॥
 णियरायप्पयिऊले, रज्जे समतिक्रमो भवे तीओ ।
 कवडायारो तोलण माणेषु जो चउत्थो सो ॥ ४ ॥
 घयतदुलाहए ज, सरिसासरिसप्पमुल्लवत्थूण ।
 समेलो छलभावा, अइयारो पचमो एसो ॥ ५ ॥” इति ।

छाया-प्रथमो लोभवशाद् यच्चोरित-परकीयवस्तुनो ग्रहणम् ।
 स तत्करमयोगश्चौरस्योत्साहदान यत् ॥ ३ ॥
 निजराजप्रतिकूले, राज्ये समतिक्रमो भवेत्तृतीयः ।
 कपटाचारस्तोलन-मानयोर्यश्चतुर्थः सः ॥ ४ ॥
 घृततन्दुलादिके यत्, सदृशाऽसदृशाल्पमूढ्यवस्तुनाम् ।
 समेलञ्छलभावादतिचारः पञ्चम एषः ॥ ५ ॥ इति ।

इति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

मूलम्-तयाणतर च णं सदारसतोसीए पच्च अइयारा जाणि-
 यवा न समायरियवा, तजहा-इत्तरियपरिगहियागमणे, अपरिग-
 हियागमणे, अणंगकीडा, परविवाहकरणे, कामभोगतिवा
 भिलासे ४ ॥ ४८ ॥

छाया-तदनंतर च खलु स्वदारसन्तोषिकस्य (स्वदारमन्तुष्टेः) पञ्चाती-
 चारा ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा-इत्वरिकपरिगृहीतागमनम्, अपरिगृहीता
 गमनम्, अनङ्गकीडा, परविवाहकरण, कामभोगतीव्राभिलाष ४ ॥ ४८ ॥

टीका-इत्वरिके'ति-एति=परपुरुष माप्नोतीतीस्वरी=कुलटा, सा चासौ

टीकार्थे 'तयाणतर चे'-त्यादि इसके अनन्तर स्वदारसन्तोष व्रतके
 पाच अतिचार जानना चाहिए किन्तु आचरण नहीं करना चाहिए ।
 वे इस प्रकार हैं-(१) इत्वरिक परिगृहीतागमन, (२) अपरिगृहीताग
 मन, (३) अनङ्गकीडा, (४) परविवाहकरण, (५) कामभोगतीव्राभिलाष ।

टीकार्थे-'तयाणतर चे'-त्यादि यही स्वदारसन्तोष मतना पाच अतिचार जानना
 जेधये पणु आचरण न जेधये ते आ प्रमाणे छे -(१) इत्वरिक परिगृहीतागमन, (२)
 (३) अनङ्गकीडा, (४) परविवाहकरण, (५) कामभोगतीव्राभिलाष

परिगृहीता चेति, यद्वा इत्वरशब्दोऽल्पार्थकोऽपि, तथा च-इत्वरम्=इत्वरकालम-
ल्पकार्थमिति यावत्, परिगृहीता=स्वीकृताऽर्थाद्भाटकोत्कोचदानादिवारा
तदन्यथा वा, तस्यां गमन=परस्त्रिया सह मैथुनसेवनम्, वस्तुतस्तु इत्वरशब्दोऽल्पकालार्थ-
कोऽल्पकालिकार्थकश्च, ततश्च-इत्वरम्=स्वल्पकाल यावत्, यद्वा इत्वरी=स्वल्पकालिकी
चासौ परिगृहीता चेतीत्वरपरिगृहीता वाग्दत्तेत्यर्थस्तस्या गमनमित्वरपरिगृहीता-
गमनम्, अत एवापरिगृहीतेत्यस्य न वैयर्थ्यमिति सूक्ष्मेक्षिकयाऽवेक्षणीयम् । अय
चाऽतिक्रम व्यतिक्रमाऽतीचारपर्यन्तरस्थोऽतीचारस्तदुपरिगतधानाचार उच्यते, तत्र

(१) परपुरुषगामिनी स्त्रीको इत्वरिका कहते हैं, अथवा 'इत्वर' का
अर्थ है थोड़ा समय, अतः थोड़े समयके लिए स्वीकार की हुई स्त्री
इत्वरिकपरिगृहीता कहलाती है । तात्पर्य यह है कि-भाड़ा या घूस
देकर परस्त्रीका सेवन करना-इत्वरिकपरिगृहीतागमन है । किन्तु वास्तवमें
'इत्वर' शब्द अल्प और अल्पकालीन अर्थका वाचक है, अतएव
इत्वरिकपरिगृहीताका अर्थ यह हुआ कि-अल्प काल तक अथवा अल्प-
कालवाला स्वीकार की हुई अर्थात् वाग्दत्ता (जिसके साथ वाग्दान-
सगाई-होगया हो), उस वाग्दत्ता के साथ गमन करना इत्वरिकपरि-
गृहीतागमन अतिचार है । इससे 'अपरिगृहीता' विशेषण भी सार्थक
सिद्ध हो जाता है । यह इत्वरिकपरिगृहीतागमन जब अतिक्रम, व्यक्ति-
क्रम और अतिचार की सीमा तक रहता है तब तक वह अतिचार है,
इसके ऊपर अनाचार हो जाता है ।

किसी दूषित कार्य को करनेका सकल्प होना अतिक्रम है । सकल्प

(१) परपुरुषगामिनी स्त्रीने इत्वरिका कहे छे, अथवा 'इत्वर'ने। अर्थ छे
थोड़ा समय, अतले थोड़ा समयने भाटे स्वीकार करेली स्त्री इत्वरिकपरिगृहीता
कहेवाय छे तात्पर्य अे छे के-भाडु या अक्षीस आपीने परस्त्रीनुं सेवन करवुं अे
इत्वरिकपरिगृहीतागमन छे परन्तु वस्तुत 'इत्वर' शब्द अल्प अने अल्पकालीन
अर्थने। वाचक छे, अतले इत्वरिकपरिगृहीताने। अर्थ अे थये। के- अल्पकाल सुधी
अथवा अल्पकालवाणी स्वीकार करेली अर्थात् वाग्दत्ता (नेनी साथे वाग्दान-मगाध
थध डोय), अे वाग्दत्तानी साथे गमन करवुं अे इत्वरिकपरिगृहीतागमन अतिचार
छे अेथी 'अपरिगृहीता' विशेषण पण सार्थक सिद्ध थायछे अे इत्वरिकपरिगृहीता-
गमन न्यारे अतिक्रम, व्यतिक्रम अने अतिचारनी सीमा सुधी रहे छे त्या सुधी
ते अतिचार छे, तेथी उपर नता ते अनाचार थध नर छे

के। दूषित कार्य करवाने। सकल्प थाय ते अतिक्रम छे अल्प करेला

કસ્યચિદ્દૂષિતસ્ય કાર્યસ્ય સદ્ગુણમાત્રમતિક્રમઃ, સકલ્પિતસ્ય ચાસ્ય કાર્યસ્ય સિદ્ધયર્થ તત્સાધનસદ્ગ્રહો વ્યતિક્રમઃ, સાધનસદ્ગ્રહે જાતે તસ્ય સદ્ગુણિતસ્ય દૂષિતકાર્યસ્યાઽઽ રમ્ભોઽતીચારોઽન્તતો નિર્વહણ ચાઽનાચાર' । ૧ । અપરિગૃહીતા=પાણિગૃહીતીભિન્ના વિધવા ચ, તત્ર પાણિગૃહીતીભિન્ના વેશ્યા કન્યકે, તથા ચાપરિગૃહીતાસુ=વેશ્યા કન્યકા વિધવાસુ ગમનમપરિગૃહીતાગમનમ્ । કેચિત્તુ અપરિગૃહીતેત્યનેનૈવ વાગ્દત્તાયા ગ્રહણમિત્યાહુઃ । અત્રાપ્યતિક્રમાદયઃ પૂર્વવદેય । ૨ । ન અદ્ગમનઙ્ગ તસ્મિન્નર્થાદ્વિષય ભોગાય પ્રાકૃત યદદ્ગ યોનિરિતિ, તદ્વિન્ને દારુચર્માદિનિર્મિતકૃત્રિમયોન્યાદૌ મુખાદૌ વા ક્રીડા=કામાન્ધતયા વિષયભોગોઽનદ્ગક્રીડા । ૩ । પરેપા=નિજાપત્યભિન્નાના

કિં હુએ કાર્યકી સિદ્ધિકે લિએ સાધન જુટાના વ્યતિક્રમ હૈ । સાધન જુટ જાને પર ઉસ દૂષિત કાર્ય કો આરમ્ભ કરના અતિચાર હૈ, ઓર ઉસ કાર્ય કો પૂરા કરદેના અનાચાર હૈ ।

(૨) પાણિગ્રહણ કી હુઈ પત્ની સે ભિન્ન વેશ્યા, કન્યા, વિધવા આદિ કે સાથ ગમન કરના અપરિગૃહીતાગમન હૈ । કોઈ-કોઈ અપરિ ગૃહીતા કા અર્થ વાગ્દત્તા માનતે હૈ । યહા પર ખી અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, ઓર અતિચાર પર્યન્ત અતિચાર હૈ, ઓર હસસે આગે અનાચાર હો જાતા હૈ ।

[૩] વિષયભોગ કે લિએ જો સ્વાભાવિક અગ હૈ, ઉનસે ભિન્ન લકડી, ચમડા યા રબર આદિકી બની હુઈ કૃત્રિમ યોનિ આદિ અથવા મુખ આદિમે કામાન્ધ હોકર વિષય-ભોગ કરના અનદ્ગક્રીડા અતિ ચાર હૈ ।

[૪] અપની સન્તાનસે ભિન્ન કા, સ્નેહ આદિકે વશ હોકર

કાર્યની સિદ્ધિને માટે સાધન યોગ્યુ એ વ્યતિક્રમ છે સાધન યોગ્યા પછી એ દૂષિત કાર્યનો આરમ્ભ કરવો એ અતિચાર છે અને એ કાર્યને પૂરું કરવું એ અનાચાર છે

(૨) પાણિગ્રહણ કરેલી પત્નીથી જૂદી વેશ્યા, કન્યા, વિધવા આદિની સાથે ગમન કરવું એ અપરિગૃહીતાગમન છે. કેઈ કેઈ અપરિગૃહીતાનો અર્થ વાગ્દત્તા માને છે એમા પણ અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ અને અતિચાર સુધી અતિચાર છે, અને તેથી આગળ જતા અનાચાર થઈ જાય છે

(૩) વિષયભોગને માટે જે સ્વાભાવિક અગ છે તેથી ભિન્ન ટાંઠ, ચામડું યા રબરની બનાવેલી કૃત્રિમ યોનિ આદિ અથવા મુખ આદિમા કામાન્ધ બનીને વિષયભોગ કરવો એ અનગક્રીડા અતિચાર છે

(૪) પોતાના સતાનો સિવાય અન્યનો, સ્નેહ આદિથી વશ થઈને, વિવાહ

स्नेहादिना यद्वा स्यापेक्षया परस्या जातौ विवाहकरण =परिणयनसम्पादन पर-
विवाहकरणम् । ४। कामः=शब्दो रूप च, भोगः=गन्धो रसः स्पर्शश्च, तयोः-
शब्दरूपगन्धरसस्पर्शानामित्यर्थः, तीव्रः=अत्युत्कटः, अभिलाषः =इच्छा काम-
भोगतीव्राभिलाषः, अयं हि स्वदारेष्वपि निरन्तरसुखभोगेच्छारूपः, स च कामो-
द्वेजकवाजीकरणादिपरिषेवणेन क्षतस्य क्षारमिव भृशं कामस्योपजननेनाऽऽत्मनो
मालिन्यसम्पादकत्वादतीचारः । ५ । इत्थमत्र सग्रहगाथाः-

[सग्रहगाथा]

“ अस्सवि पंचऽइयारा, वयस्स इत्तरपरिग्गहिया ।
अपरिग्गहियेयासु, गमण पढमो तहा वीओ ॥ १ ॥
तीओ अणगकीडा, अवि तुजो परविवाहकरण च ।
एव कामे भोए, तिन्वहिलासो य पचमो णेओ ॥ २ ॥
सुक्कुक्कोयाइवसा, जा णीया होइ किंचि कालट्ठ ।
अहवा वयदिन्ना जा, सा वुत्तेत्तरपरिग्गहिया ॥ ३ ॥
तीए गमण पढमो, अपरिग्गहिया उ कन्नगा वेस्सा ।
परइत्थी य इमासु, गमण वीओ इहऽत्थि अइयारो ॥ ४ ॥
केसिचि मए अपरिग्गहियेव विणिच्छिण्ह वयदिन्ना ।
एत्थ य सुईदोरगणाया गमण अणायारो ॥ ५ ॥
जोणिविभिन्नगे जा, कीला विसयस्स सिट्ठिविवरीया ।
कामधवुद्धिवसओ, विन्नेयाऽणगकीला सा ॥ ६ ॥

विवाह कराना परविवाहकरण अतिचार है ।

[५] शब्द रूप गन्ध रस स्पर्श आदि विषयों की अत्यन्त तीव्र लालसा रखना, काम भोग तीव्राभिलाष अतिचार है । स्वपत्नी के साथ भी सदैव सुख भोगकी इच्छा रखना इसी अतिचारमे शामिल है । यह कामके वेगको बढ़ाने वाले वाजीकरण आदिके सेवनसे, घावपर नमक छिड़कनेके समान कामवर्द्धक होनेके कारण आत्माकी मलिनता का कारण है ॥ ४८ ॥

કરાવવો એ પરવિવાહકરણ અતિચાર છે

(૫) શબ્દ રૂપ ગન્ધ રસ સ્પર્શ આદિ વિષયોની અત્યંત તીવ્ર લાલસા રાખવી, એ કામભોગ તીવ્રાભિલાષ અતિચાર છે. સ્વપત્નિની સાથે પણ સદૈવ સુખ-ભોગની ઇચ્છા રાખવી એ આ અતિચારમાં ગણાય છે. કામના વેગને વધારનારા વાજીકરણ આદિ ॥ સેવનથી ઘા ઉપર મીઠું છાટવાની પેઠે કામવર્ધક થવાનું કારણ હોવાથી આત્માની મલીનતાનું કારણ છે (૪૮)

सिनेहइच्छाए जो य, परस्स ज वा सभिन्नजाइम्मि ।
 उद्वहणं ज सहसा, णायच्च परविवाहकरणं त ॥ ७ ॥
 कामासदो रूप, गेज्झा भोएण गध-रस-फासा ।
 तैसिं तिन्वा खंछा, अइयारो पच्चमो वुत्तो ॥ ८ ॥
 कामुव्वेयग चार्हकरणाइणिसेवणा हि कामस्स ।
 अइवुद्धी खारा विव, खयस्स तेणप्पमलिणस्स ॥ ९ ॥
 तम्हा तिन्वहिलासो, कामे भोए य जो हवइ सोचि ।
 अइयारो मत्तव्वो, जिणसासणतत्तविन्नेहिं ॥ १० ॥ ” इति ।

एतच्छाया च—

“ अस्यापि पञ्चातीचारा व्रतस्य, इत्वरपरिग्रहीता ।
 अपरिग्रहीता, एतयोर्गमन प्रथमस्तथा द्वितीयः ॥ १ ॥
 तृतीयोऽनङ्गक्रीडा, अपि तुर्यः परविवाहकरण च ।
 एव कामे भोगे तीव्राभिलाषश्च पञ्चमो ज्ञेयः ॥ २ ॥
 भुल्कोत्कोचादिवशाद् या नीता भवति किञ्चित्कालार्थम् ।
 अथवा वाग्दत्ता या, सा उक्तेत्वरपरिग्रहीता ॥ ३ ॥
 तस्या गमन प्रथम, अपरिग्रहीता तु कन्यका वेश्या ।
 परस्त्री च इमास्तु गमन द्वितीय इहास्त्यतीचार ॥ ४ ॥
 केषाञ्चिन्मते—अपरिग्रहीतैव विनिश्चितेह वाग्दत्ता ।
 अत्र च सूचिद्वरकन्यायाद्गमनमनाचारः ॥ ५ ॥
 योनिविभिन्नाङ्गे या, विषयस्य सृष्टिविपरीता ।
 कामान्धबुद्धिवशतो, विज्ञेयाऽनङ्गक्रीडा सा ॥ ६ ॥
 स्नेहेच्छया यश्च परस्य, यद्वा स्वभिन्नजातौ ।
 उद्वहन यत्सहसा, ज्ञातव्य परविवाहकरण तत् ॥ ७ ॥
 कामात्-शब्दो रूप ग्राह्या भोगेन गन्ध-रस स्पर्शाः ।
 तेषां तीव्रा वाञ्छा, अतिचार पञ्चम उक्तः ॥ ८ ॥
 कामोद्वेजक-वाजीकरणादिनिषेवणादि कामस्य ।
 अतिवृद्धि क्षारादिव क्षतस्य तेनाऽऽत्ममलिनत्वम् ॥ ९ ॥
 तस्मात्तीव्राभिलाष कामे भोगे च यो भवति सोऽपि ।
 अतिचारो मन्तव्यो जिनशासनतत्त्वविज्ञे ॥ १० ॥ ” इति ।
 इति सूत्रार्थः ॥ ४८ ॥

मूलम्—तथाणंतरं च ण इच्छापरिमाणस्स समणोवासएणं पंच
अइयारा जाणियवा न समायरियवा, तजहा खेत्तवत्थुपमाणाइक्कमे,
हिरणसुवणपमाणाइक्कमे, धणधन्नपमाणाइक्कमे, दुपयच्चउप्पय-
पमाणाइक्कमे, कुवियधातुपमाणाइक्कमे ५ ॥ ४९ ॥

उाया—तदनन्तर च खलु इच्छापरिमाणस्य श्रमणोपासकेन पञ्चातीचारा
ज्ञातव्या न समचरितव्या तद्यथा—क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रम, हिरण्यसुवर्णप्रमाणा-
तिक्रमः, धनधान्यप्रमाणातिक्रम, द्विपदचतुष्पदप्रमाणातिक्रम, कुप्यधातुप्रमाणा-
तिक्रम ॥५॥ ४९ ॥

टीका 'क्षेत्रे'-ति-वृष्टिनिद्यादिजलसेकेन मस्योन्पादनसमर्था भूमि क्षेत्र,
भूमिगृहोपरिगृहतदुभयगृहस्वरूप च वास्तु, एनयोर्यत्प्रमाण=मर्यादा तदतिक्रमः=
तदुल्लङ्घन प्रथमः (१) । दीनारालङ्कारणादिरूपे घटितम्याघटिस्य वा रजतस्य

टीकार्थ—'तथाणतर चे'—त्यादि इसके अनन्तर श्रमणोपासकको इच्छा
परिमाण व्रत के पांच अतिचार जानना चाहिए, किन्तु सेवन न करना
चाहिए । वे इस प्रकार हैं—(१) क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रम, (२) धनधान्य-
प्रमाणातिक्रम, (३) द्विपदचतुष्पदप्रमाणातिक्रम, (४) कुप्यधातुप्रमा-
णातिक्रम ।

(१) वर्षा या नदी आदिके जलसे सींचे जाने पर धान्यको
उत्पन्न करनेवाली भूमिको क्षेत्र कहते हैं । एक मजिल वाले और अनेक
मजिल वाले—दोनों प्रकार के गृहों को वास्तु कहते हैं । इनकी जितनी
मर्यादा की हो उसका उल्लङ्घन करना क्षेत्रवास्तुप्रमाणातिक्रम है ।

(२) दीनार (मुहर-सिका) तथा आभूषण रूप अर्थात् घड़ी हुई या

टीकार्थ—'तथाणतर चे'—त्यादि यही श्रमणोपासके इच्छापरिमाण व्रतना पांच अति-
चार जानवना जेष्ठमे, यण सेववा न जेष्ठमे ते आ प्रमाणे छे—(१) क्षेत्रवास्तुप्रम-
णातिक्रम, (२) हिरण्यसुवर्णप्रमाणातिक्रम, (३) धनधान्यप्रमाणातिक्रम, (४) द्विपद
चतुष्पदप्रमाणातिक्रम, (५) कुप्यप्रमाणातिक्रम

वरसाह छे नदी आदिनु पाणी सींचिने धान्यने उत्पन्न करनारी भूमिने क्षेत्र
कहे छे जेक मज्जलावाणा अने अनेक मज्जलावाणा—जेठ प्रकारना गृहाने वास्तु कहेछे
जेनी जेटही मर्यादा करी डोय तेनु उल्लङ्घन करवु जे क्षेत्र-वास्तुप्रमाणातिक्रम छे

(२) सोना भडोरो तथा आभूषणरूप अर्थात् घडेला छे नही घडेला सोन—

સમ્બન્ધે યા સ્વનિશ્ચિતા મર્યાદા, તદુલ્લઘન દ્વિતીયઃ (૨) ઘૃત દુગ્ધ દધિ-ગુહ શર્ક-
રાદિક ધન, શાલિ ગોધૂમ મુદ્ર માપ યત્ર મક્કાદિક ચ ધાન્યમ્, એતદુભયવિષયે
યા સ્વનિશ્ચિતા મર્યાદા તદુલ્લઘન તૃતીય (૩) । દાસીદાસાદયો મનુષ્યા હસ
મયુરાદયઃ પક્ષિણશ્ચ દ્વિપદાઃ, તથા ગજ ગત્રા શ્વ મહિષ્યાદયશ્ચતુષ્પદાઃ, એતદ્વિષયે
યા સ્વનિશ્ચિતા મર્યાદા, તદુલ્લઘન ચતુર્થઃ (૪) । શય્યાસનરસ્રભાજનાદિ કુપ્ય,
તદ્વિષયે યા સ્વનિશ્ચિતા મર્યાદા, તદુલ્લઘન પચ્ચમઃ (૫) । આસા સર્વાસા પ્રાણુ
ક્તાના મર્યાદાનામનાભોગત ઉલ્લઘનમતીચાર અભોગતસ્ત્વનાચારઃ । અત્રેત્ય
સગ્રહગાથાઃ--

“અત્યધિ પચ્ચઽહ્યારા, લેત્તાહપમાણલઘણ પદમો ।

ચીઓ હિરણ્યપભિદ્, પ્પમાણપરિલઘણ ચેવ ॥ ૧ ॥

છાયા--“અત્રાપિ પશ્ચાતીચારા, ક્ષેત્રાદિપ્રમાણલઘુન પ્રથમઃ ।

દ્વિતીયો હિરણ્યપ્રભૃતિ, પ્રમાણપરિલઘુન ચૈવ ॥ ૧ ॥

ચિના ઘડો હુઈ રજત (ચાદિ-સોને) કી નિશ્ચિત મર્યાદા કા ઉલ્લઘન
કરના દુસરા અતિચાર હૈ ।

(૩) ઘી, દૂધ, દહી, ગુહ, શર્કર આદિ ધન, ઓર ચાવલ, ગેહૂં, મૂંગ,
ઉડદ, જો, મક્કા, આદિ ધા ય કહે જાતે હૈં । इन दोनों के विषय में
જો મર્યાદા કી હો ઉસકા ઉલ્લઘન કરના તોસરા અતિચાર હૈ ।

(૪) દાસી, દાસ આદિ મનુષ્ય ઓર હસ મોર આદી પક્ષી દ્વિપદ,
તથા હાથી, ઘોડા, ગાય, બૈલ, ભેસ આદિ ચતુષ્પદ કહલાતે હૈં । इनके
સમ્બન્ધમેં કી હુઈ મર્યાદાકો ઉલ્લઘન કરના ચૌથા અતિચાર હૈ ।

(૫) શય્યા, આમન, વસ્ત્ર, વર્ત્તન આદિ કુપ્યધાતુ હૈં । उनका सम्बन्ध
में कી हुई मर्यादाको उल्लघन करना पाँचवाँ अतिचार है । सग्रह गा
થાઓંકા અર્થ મો યહી હૈ ॥ ૪૯ ॥

ચારીની નિશ્ચિત મર્યાદાનુ- ઉલ્લઘન કરવું એ ખીજો અતિચાર છે

(૩) ઘી, દૂધ, ચર્ષા ગોળ, શર્કર આદિ ધન અને એ ખા, ઘઉં, મગ, અડદ,
જવ, મકાઈ આદિ ધાન્ય કહેવાય છે એ એકની જેટલી મર્યાદા કરી હોય તેનું
ઉલ્લઘન કરવું એ ત્રીજો અતિચાર છે

(૪) દાસી, દાસ, આદિ મનુષ્ય તથા હસ, મોર આદિ પક્ષી દ્વિપદ, અને
હાથી, ઘોડા, ગાય, બળદ ભેસ આદિ ચતુષ્પદ કહેવાય છે એ સળધે કરેલી
મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન કરવું એ ચોથો અતિચાર છે

(૫) શય્યા, આસન, વસ્ત્ર, વામણુ આદિ કુપ્ય કહેવાય છે એ સળધી
કરેલી મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન કરવું એ પાંચમો અતિચાર છે સગ્રહ ગાથાઓનો પણ
એજ અર્થ છે (૪૯)

तीओ धणाढविसय,-प्पमाणलघो अह चउत्थो उ ।
 दुपयाढणो पमाणु,-ल्लघो कुप्पस्स पचमो णेओ ॥ २ ॥
 खेत्त सस्सुप्पायण, सत्ता भूमीगिहाई तह वत्थु ।
 एसि जा मज्जाया, ताए उल्लघण हवह पढमो ॥ ३ ॥
 दीणाराइसु घडिया,ऽघडियाण ज सुवण्णाण ।
 रुप्पाइसु रययाण, तह मज्जायावड्ढकमो वीओ ॥ ४ ॥
 गुड घय दुग्धाईण, तह जव गोहुम सालिपभिईण ।
 जो दढमज्जायाए, अड्ढकमो हवह सो तीओ ॥ ५ ॥
 दासीदासाइसु तह, हसाइसु किंच गाय हयाइसु ज ।
 तारिसमज्जायाए, समड्ढकमण चउत्थो सो ॥ ६ ॥
 एव मज्जायाए सेज्जाऽऽसणवत्थ भायणाइसु ज ।
 उल्लघणमिह वुत्तो, अइयारो पचमो एसो ॥ ७ ॥” इति ।

एतच्छाया च—

तृतीयो धनादिविषयप्रमाणलङ्घ, अथ चतुर्थस्तु ।
 द्विपदादेः प्रमाणोल्लङ्घः कुप्यस्य पञ्चमो ज्ञेयः ॥ २ ॥
 क्षेत्रं शस्योत्पादनसत्ता भूमिगृहादि तथा वास्तु ।
 एषा या मर्यादा, तस्या उल्लङ्घनं भवति प्रथमः ॥ ३ ॥
 दीनारादिषु घटिताऽघटिताना यत्सुवर्णानाम् ।
 रूप्यादिषु रजताना, तथा मर्यादाव्यतिक्रमो द्वितीयः ॥ ४ ॥
 गुड घृत दुग्धादीना तथा यव-गोधूम शालिप्रभृतीनाम् ।
 यो दढमर्यादाया अतिक्रमो भवति स तृतीयः ॥ ५ ॥
 दासीदासादिषु तथा, हसादिषु किञ्च गजहयादिषु यत् ।
 तादृशमर्यादायाः समतिक्रमणं चतुर्थं स ॥ ६ ॥
 एव मर्यादाया शय्याऽऽसनवस्त्रभाजनादिषु यत् ।
 उल्लङ्घनमिहोक्तं, अतिचारः पञ्चम एषः ॥ ७ ॥” इति ॥
 इति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

मूलम्—तयाणंतरं च णं दिसिवयस्स पच अइयारा जाणियद्धा
 न समायरियद्धा, तजहा-उड्ढदिसिपमाणाइक्कमे, अहोदिसिपमाणा-
 इक्कमे, तिरियदिसिपमाणाइक्कमे, खेत्तवुड्ढी, सइअतराद्धा ॥ ५० ॥

સમ્બન્ધે યા સ્વનિશ્ચિતા મર્યાદા, તદુલ્લઘન દ્વિતીયઃ (૨) ઘૃત દુગ્ધ દધિ ગુઢ શર્કરાદિક ધન, શાલિ ગોધૂમ મુદ્ગ માપ યમ મઘાદિક ચ ધાન્યમ્, એતદુભયવિષયે યા સ્વનિશ્ચિતા મર્યાદા તદુલ્લઘન તૃતીય (૩) । દાસીદામાદયો મનુષ્યા હસ મયૂરાદયઃ પક્ષિણશ્ચ દ્વિપદાઃ, તથા ગજ ગચ્છાશ્ચ મહિષ્યાદયશ્ચતુષ્પદાઃ, એતદ્વિપયે યા સ્વનિશ્ચિતા મર્યાદા, તદુલ્લઘન ચતુર્થઃ (૪) । શય્યાસનચત્રભાજનાદિ કુપ્ય, તદ્વિષયે યા સ્વનિશ્ચિતા મર્યાદા, તદુલ્લઘન પશ્ચમઃ (૫) । આસા સર્વાસા માણુક્તાના મર્યાદાનામનાભોગત ઉલ્લઘનમતીચાર આભોગતસ્ત્વનાચારઃ । અત્રેત્ય સદ્ગ્રહગાથાઃ--

“એત્થવિ પચઽહ્યારા, લેત્તાહપમાણલઘણ પઢમો ।

ચીઓ હિરણ્યપભિહ, પ્પમાણપરિલઘણ ચેવ ॥ ૧ ॥

છાયા--“ અત્રાપિ પશ્ચાતીચારા, ક્ષેત્રાદિપ્રમાણલઘુન પ્રથમઃ ।

દ્વિતીયો હિરણ્યપ્રભૃતિ, પ્રમાણપરિલઘુન ચૈવ ॥ ૧ ॥

વિના ઘડો હુઈ રજત (ચાદિ-સોને) કી નિશ્ચિત મર્યાદા કા ઉલ્લઘન કરના દુસરા અતિચાર હૈ ।

(૩) ઘી, દૂધ, દહી, ગુઢ, શક્કર આદિ ધન, ઓર ચાવલ, ગેહૂં, મૂંગ, ઉલદ, જો, મઝકા, આદિ ધા ય કહે જાતે હૈ । इन दोनों के विषय में जो मर्यादा की हो उसका उल्लघन करना तीसरा अतिचार है ।

(૪) દાસી, દાસ આદિ મનુષ્ય ઓર હસ મોર આદી પક્ષી દ્વિપદ, તથા હાથી, ઘોડા, ગાય, બૈલ, ખેસ આદિ ચતુષ્પદ કહલાતે હૈ । इनके सम्बन्धमे की हुई मर्यादाको उल्लघन करना चौथा अतिचार है ।

(૫) શય્યા, આમન, ચત્ર, વર્ત્તન આદિ કુપ્યધાતુ હૈ । उनका सम्बन्ध में की हुई मर्यादाको उल्लघन करना पाँचवाँ अतिचार है । सग्रह गाथाओंका अर्थ भी यही है ॥ ४९ ॥

આદીની નિશ્ચિત મર્યાદાનુ- ઉલ્લઘન કરવું એ ત્રીજો અતિચાર છે

(૩) ઘી દૂધ, ગુઢ ગોળ, શાકર આદિ ધન અને ચોખા, ઘઉં, મગ, અડદ, જવ, મકાઈ આદિ ધાન્ય કહેવાય છે એ બેઉની જેટલી મર્યાદા કરી હોય તેનું ઉલ્લઘન કરવું એ ત્રીજો અતિચાર છે

(૪) દાસી, દાસ, આદિ મનુષ્ય તથા હસ, મોર આદિ પક્ષી દ્વિપદ, અને હાથી, ઘોડા, ગાય, બળદ, ભેસ આદિ ચતુષ્પદ કહેવાય છે એ સબધે કરેલી મર્યાદાનું ઉલ્લઘન કરવું એ ચોથો અતિચાર છે

(૫) શય્યા, આસન, ચત્ર, વામણુ આદિ કુપ્ય કહેવાય છે એ સબધી કરેલી મર્યાદાનું ઉલ્લઘન કરવું એ પાંચમો અતિચાર છે સગ્રહ ગાથાઓનો પણ એજ અર્થ છે (૪૯)

तीओ धणाढविसय,-प्पमाणलघो अह चउत्थो उ ।
 दुपयाढणो पमाणु,-रलपो कुप्पस्स पचमो णेओ ॥ २ ॥
 खेत्त सस्सुप्पायण, सत्ता भूमीगिहाई तह चत्थु ।
 एसि जा मज्जाया, ताए उल्लघण हवइ पढमो ॥ ३ ॥
 दीणाराढसु घडिया,ऽघडियाण ज सुवण्णाण ।
 रूप्पाढसु रययाण, तह मज्जायावडक्कमो वीओ ॥ ४ ॥
 गुड घय दुग्धाईण, तह जव गोहूम सालिपभिईण ।
 जो दढमज्जायाण, अहक्कमो हवइ सो तीओ ॥ ५ ॥
 दासीदासाढसु तह, हमाढसु किंच गाय हयाहसु ज ।
 तारिसमज्जायाए, समडक्कमण चउत्थो सो ॥ ६ ॥
 एव मज्जायाण सेज्जाऽऽसणवत्थ-भायणाहसु ज ।
 उल्लघणमिह वुत्तो, अइयारो पचमो एसो ॥ ७ ॥” इति ।

एतच्छाया च—

तृतीयो वनादिप्रियप्रमाणलङ्घ, अथ चतुर्थस्तु ।
 द्विपदादेः प्रमाणोल्लङ्घ. कुप्यस्य पञ्चमो ज्ञेयः ॥ २ ॥
 क्षेत्र शम्योत्पादनसत्ता भूमिगृहादि तथा वास्तु ।
 एषा या मर्यादा, तस्या उल्लङ्घन भवति प्रथमः ॥ ३ ॥
 दीनारादिषु घटिताऽघटिताना यत्सुवर्णानाम् ।
 रूपादिषु रजताना, तथा मर्यादाव्यतिक्रमो द्वितीय ॥ ४ ॥
 गुड घृत दुग्धादीना तथा यव-गोधूम शालिप्रभृतीनाम् ।
 यो दढमयादाया अतिक्रमो भवति स तृतीय. ॥ ५ ॥
 दासीदासादिषु तथा, हसादिषु किञ्च गज हयादिषु यत् ।
 तादृशमर्यादायाः समतिक्रमण चतुर्थ स ॥ ६ ॥
 एव मर्यादायाः शय्याऽऽसनवस्त्रभाजनादिषु यत् ।
 उल्लङ्घनमिहोक्त, अतिचार. पञ्चम एष ॥ ७ ॥” इति ॥
 इति सूत्रार्थ ॥ ४९ ॥

मूलम्—तथाणतर च णं दिसिक्खयस्स पच अइयारा जाणियव्वा
 न समायरियव्वा, तंजहा-उडुदिसिपमाणाइक्कमे, अहोदिसिपमाणा-
 इक्कमे, तिरियदिसिपमाणाइक्कमे, खेत्तवुड्डी, सइअंतराद्धा ६ ॥ ५० ॥

आया—तदनन्तर च खलु दिग्गतस्य पञ्चातीचारा ज्ञातव्या न समाचरितव्या तद्यथा ऊर्ध्वदिक्प्रमाणातिक्रमः, अधोदिक्प्रमाणातिक्रम, तिर्यग्दिक्प्रमाणातिक्रम क्षेत्रवृद्धिः स्मृत्यन्तर्धानम् ६ ॥ ५० ॥

टीका—‘ऊर्ध्वे’ति—यथाक्रममूर्ध्वादिदिङ्मर्यादाया अतिक्रम प्रथमो द्वितीय स्तृतीयश्च । एते त्रयोऽनाभोगतोऽतीचाराः।३। पूर्वादिदिक्षु गमनाऽऽगमनार्थं नियतस्य क्षेत्रस्य कार्यावश्यकत्वावशादेकस्या दिशः सकाशात्कश्चिदशमपहृत्याऽऽवश्यकतानुसारं दिगन्तरे संयोज्य परिवर्द्धन-क्षेत्रवृद्धिः । अथ च व्रतमपेक्ष्य समाचरितत्वादती चारः।४। स्मृतेः=स्मरणस्य अन्तर्धा=व्यवधानं स्मृत्यन्तर्धा स्मरणापभ्रश इत्यर्थः, यस्या दिशि यादृशी नियता मर्यादा तस्या विस्मरणमिति भावः।५। भवेमाःसङ्ग्रहगाथाः

[सङ्ग्रहगाथा]

“ वयस्सस्सवि पवेव, अङ्गारा पकित्तिया ।

उड्डे हेड्ड ति रिक्खम्मि, मज्जायाए अङ्कमा ॥ १ ॥

पुव्वाङ्गसु नहा मज्जाङ्गयक्खेत्तविचट्टुण ।

मज्जाया णियमो जेसिं, दिसाए जारिसो कओ ॥ २ ॥

एयव्विस्मरण चेव, कमेणेह णिदसिया । ” इति ।

टीकार्थ—‘तयाणतर चे’—त्यादि इसके अनन्तर दिग्गत के पांच अति चार जानना चाहिए किन्तु सेवन नहीं करना चाहिए । वे ये हैं—(१) ऊर्ध्वदिक्प्रमाणातिक्रम—ऊँची दिशाके प्रमाणको उल्लंघन करना, (२) अधोदिक्प्रमाणातिक्रम—नीची दिशाकी सीमाको भंग करना (३) तिर्यग्दिक्प्रमाणातिक्रम—तिरछीपूर्व आदि दिशाओंकी मर्यादाका उल्लंघन करना, (४) क्षेत्रवृद्धि—पूर्वादि दिशाओंमें गमन-आगमन के लिए नियत किये हुए क्षेत्रको आवश्यकता होने पर दूसरी दिशाके कुछ अंशको मिला कर बढ़ा लेना, (५) स्मृत्यन्तर्धान—नियतमर्यादाको भूल जाना । इनमेंसे पहलेके तीन अतिचार बुद्धिपूर्वक न हों तब अतिचार कहलाते हैं,

टीकार्थ—‘तयाणतर’ चे—त्यादि त्वापछी दिग्गतना पाय अतिचार न्हाणुवा न्हाणु पणु सेववा न न्हाणु ते आ प्रमाणे — (१) ऊर्ध्वदिक्प्रमाणातिक्रम—ऊँची दिशानी प्रमाणनु उल्लंघन करवु, (२) अधोदिक्प्रमाणातिक्रम—नीची दिशानी सीमानो भंग करवो, (३) तिर्यग्दिक्प्रमाणातिक्रम—तिरछी पूर्व आदि दिशाओंकी मर्यादानु उल्लंघन करवु, (४) क्षेत्रवृद्धि—पूर्वादि दिशाओंमा जवा—आववाने भाटे नछी करेला क्षेत्रमानो कार्यक भाग जरूर पडता भीछ दिशाभा भेगवीने वधारो करी लेवो, (५) स्मृत्यन्तर्धान—नियत मर्यादाने भूली नवी ते ओमाना पडैला तणु अतिचार बुद्धिपूर्वक न होय

एतच्छाया च—

“ व्रतस्यास्यापि पञ्चैवातीचाराः प्रकीर्त्तिताः ।

उर्ध्वेऽधस्तिरश्चि मर्यादाया अतिक्रमाः ॥ १ ॥

पूर्वादिषु तथा मर्यादितक्षेत्रविवर्द्धनम् ।

मर्यादानियमो येषा दिशो यादृशः कृतः ॥ २ ॥

एतद्विस्मरण चैव, क्रमेणेह निदर्शिता. ॥” इति ।

॥ इति सूत्रार्थः ॥ ૫૦ ॥

મૂલમ્—તયાણંતર જ ણં ઉવભોગપરિભોગે દુવિહે પળણત્તે, ત જહા—ભોયણઓ કમ્મઓ ય । તત્થ ણ ભોયણઓ સમણોવાસણં પચ્ચ અદ્યારા જાણિયવા ન સમાયરિયવા, તજહા સચિત્તાહારે, સચિત્તપઢિવદ્ધાહારે, અપ્પઽલિઓસહિભક્કવણયા, દુપ્પઽલિઓસહિ ભક્કવણયા, તુચ્છોસહિભક્કવણયા ।

કમ્મઓ ણં સમણોવાસણ પળરસ કમ્માદાણાઙ્ગ જાણિયવ્વાઙ્ગ, ન સમાયરિયવ્વાઙ્ગ, ત જહા—

(૧) ઇગાલકમ્મે, (૨) વળકમ્મે, (૩) સાડીકમ્મે, (૪) માડી-કમ્મે, (૫) ફોડીકમ્મે, (૬) દત્તવાણિજ્જે, (૭) લક્કવવાણિજ્જે, (૮) રસવાણિજ્જે, (૯) વિસવાણિજ્જે (૧૦) કેસવાણિજ્જે, (૧૧) જંત-

જાન-વૂઝકર કોઈ ઝ વં આદિ કિસી દિશાકે પ્રમાણકા ઉલ્લઘન કરે તો અનાચાર હોગા । ચૌથા અતિચાર મી તવ તક હી રહતા હૈ, જવ તક કિ વ્રતકી અપેક્ષા રખતા હો, આગે વહ મી અનાચાર હો જાતા હૈ । સગ્રહ ગાથાઈ ગતાર્થ હૈ ॥ ૫૦ ॥

તા અતિચાર કહેવાય છે, જાણી-ખૂઝીને કોઈ ઊર્ધ્વ આદિ દિશાનું ઉલ્લઘન કર્યું હોય તો તે અનાચાર થાય છે એથી અતિચાર પણ જ્યાં સુધી વ્રતની અપેક્ષા રાખતો હોય ત્યાં સુધીજ તે અતિચાર રહે છે, આગળ જતાં તે પણ અનાચાર થઈ જાય છે સગ્રહ ગાથાઓ ગતાર્થ છે (૫૦)

પીલણકર્મ્મે, (૧૨) નિલ્લછળકર્મ્મે, (૧૩) દવગ્નિદાવળયા,
(૧૪) સરદહતલાયસોસળયા, (૧૫) અસર્જનપોસળયા ૭ ॥ સૂ ૫૧ ॥

છાયા-તદનન્તર ચ સ્વલુ ઉપભોગપરિભોગો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્વથા-
ભોજનતઃ કર્મતઃ ॥ તત્ર સ્વલુ ભોજનતઃ શ્રમણોપાસકેન પશ્ચાત્તીચારા જ્ઞાતવ્યા
ન સમાચરિતવ્યાઃ, તદ્વથા-સચિત્તાહારઃ, સચિત્તપ્રતિવદ્ધાહારઃ, અપકૌષધિભક્ષ
ણતા, દુષ્પકૌષધિભક્ષણતા, તુચ્છૌષધિભક્ષણતા ॥

કર્મ્મતઃ સ્વલુ શ્રમણોપાસકેન પશ્ચદશ કર્મદાનાનિ જ્ઞાતવ્યાનિ ન સમાચરિત
વ્યાનિ, તદ્વથા-(૧) હજ્જાલકર્મ, (૨) વનકર્મ, (૩) શાકટિકકર્મ, (૪) ભાટીકર્મ,
(૫) સ્ફોટીકર્મ (૬) દન્તવાણિજ્ય, (૭) લાક્ષાવાણિજ્ય, (૮) રસવાણિજ્ય, (૯)
વિષવાણિજ્ય, (૧૦) કેશવાણિજ્ય, (૧૧) યન્ત્રપીડનકર્મ, (૧૨) નિર્લાઙ્ગનકર્મ,
(૧૩) દવાગ્નિદાપન, (૧૪) સરોહદતટાગશોષણ, (૧૫) અસતીજનપોષણમ્ ૭ ॥ ૫૧ ॥

ટીકાર્થ-‘તયાણતર ચે’-ત્યાદિ હસકે અનન્તર ઉપભોગપરિભોગપરિ
માણ વ્રત હૈ, વહ દો પ્રકાર કા હૈ-(૧) ભોજનસે ઓર (૨) કર્મસે ॥ પહેલે
ભોજનસે શ્રમણોપાસકકો પાચ અતિચાર જાનના ચાહિયે, સેવન નહીં
કરના ચાહિયે ॥ વે હસ પ્રકાર હૈ-(૧) સચિત્તાહાર, (૨) સચિત્તપ્રતિ
વદ્ધાહાર, (૩) અપક ઓષધિ (વનસ્પતિ) કા જ્ઞાના, (૪) અધકચી
(મુશ્કિલસે પકનેવાલી) ઓષધિ જ્ઞાના, (૫) તુચ્છ ઓષધિકા જ્ઞાના ॥

કર્મસે શ્રાવકકો પન્દ્રહ કર્મદાન જાનના ચાહિયે પરન્તુ ડનકા
સેવન નહી કરના ચાહિયે ॥ વે યે હૈ-(૧) હગાલકર્મ, (૨) વનકર્મ,
(૩) શાકટિકકર્મ, (૪) ભાટીકર્મ, (૫) સ્ફોટીકર્મ, (૬) દન્તવાણિજ્ય,
(૭) લાક્ષાવાણિજ્ય, (૮) રસવાણિજ્ય, (૯) વિષવાણિજ્ય, (૧૦) કેશ

ટીકાર્થ-‘તયાણતર’ ચે-ત્યાદિ ત્યારપછી ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રત છે, જે બે
પ્રકારનું છે- (૧) ભોજનથી અને (૨) કર્મથી પહેલા ભોજનથી શ્રમણોપાસકે પાચ
અતિચાર જાણવા જોઈએ, સેવવા ન જોઈએ, તે આ પ્રમાણે છે-(૧) સચિત્તાહાર,
(૨) સચિત્તપ્રતિવદ્ધાહાર, (૩) અપકવ ઓષધિ (વનસ્પતિ) ખાવી તે, (૪) અધકચી
(મુશ્કેલીથી પાકનાર) ઓષધી ખાવી તે (૫) તુચ્છ ઓષધી ખાવી તે

કર્મથી શ્રાવકે પન્દર કર્મદાન જાણવા જોઈએ પણ સેવવા ન જોઈએ, તે આ
પ્રમાણે -(૧) હગાલકર્મ, (૨) વનકર્મ, (૩) શાકટિકકર્મ, (૪) ભાટીકર્મ (૫) સ્ફોટી
કર્મ, (૬) દન્તવાણિજ્ય, (૭) લાક્ષાવાણિજ્ય (૮) રસવાણિજ્ય, (૯) વિષવાણિજ્ય,

ટીકા—અથ પ્રથમ ભોજનત ઉપભોગપરિભોગપરિમાણવ્રતસ્યાતીચારાનાહ—

‘સચિત્તે’તિ—મચિત્તપદાર્થપરિહારિણા સચિત્તસ્ય તદ્વિષયે પરિમાણવ્રતા
વા તદધિકસ્ય સચિત્તસ્ય ગ્વાદન પ્રથમઃ । ૧ । સચિત્તે સચેતને વૃક્ષાદાવિત્યર્થઃ,
પ્રતિવદ્ધ=સમ્બદ્ધ યદ્ ગુન્દ્રાદિ પક્વફલાદિ વા તસ્યાઽઽહારો, યદ્વા ‘સચિત્તત્વ-
દર્ષિ નિસ્સાર્ય ક્ષેપ્સ્યામિ કેવલ રસાદિમાત્ર ચૂષિપ્યામી’તિ બુદ્ધરાઽઽપ્રાદિફ-
લાનામાહારો દ્વિતીયઃ । ૨ । ઈપત્પકા.=અપકાઃ, અલ્પાર્થકોઽત્ર નષ્ટ ‘અનુદરા
કન્યે’—ત્યાદિવત્, તદુક્તમ્—

“ તત્સાદૃશ્યભાવશ્ચ, તદન્યત્વ તદલ્પતા ।

અપ્રાશસ્ત્ય વિરોધશ્ચ, નગર્થાઃ પદ્ પ્રકીર્તિતા. ॥૧॥” હિતિ ।

વાણિજ્ય, (૧૧) યન્ત્રપીડનકર્મ, (૧૨) નિર્લાઠ્ઠનકર્મ, (૧૩) દ્વાગ્નિ-
દાપન, (૧૪) સરોહદતઢાગશોષણ, (૧૫) અસતીજનપોષણ ।

પહેલે ભોજનસે ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રતકે અતિચાર કહતે હૈં—

(૧) સચિત્તાહાર -મચિત્ત પદાર્થોં કે ત્યાગી, અથવા મર્યાદા કરલેને
વાલે દ્વારા પરિમાણસે અધિક સચિત્ત આહારકા ખાયા જાના ।

(૨) સચિત્તપ્રતિબદ્ધાહાર—સચિત્ત વૃક્ષ આદિકે સાથ મિલે હુણે ગોદ,
પકે ફલ આદિકા ભોજન કરના, અથવા “ ગુઠલી સચિત્ત હૈં ઉસે પેંક
દૂગા ઓર રસ—રસ ચૂસ લૂંગા ” તેસા વિચાર કર આમ આદિકા ખાના
દૂસરા અતિચાર હૈં ।

(૩) અપકૌષધિભક્ષણતા—અપકવ અર્થાત્ અલ્પ (થોડી) પકી હુઈ
વનસ્પતિકા ભક્ષણ કરના ત્રીસરા અતીચાર હૈં । દોનો રૂપ મિલે રહનેકે

(૧૦) કેશવાણિજ્ય, (૧૧) યન્ત્રપીડનકર્મ, (૧૨) નિર્લાઠ્ઠનકર્મ, (૧૩) દ્વાગ્નિદાપન,
(૧૪) સરોહદતઢાગશોષણ, (૧૫) અસતીજનપોષણ

પ્રથમ ભોજનથી ઉપભોગપરિભોગપરિમાણવ્રતના અતિચાર કહે છે—

(૧) સચિત્તાહર—સચિત્ત પદાર્થોના ત્યાગી અથવા મર્યાદા કરનારા દ્વારા
પરિમાણથી વધારે સચિત્ત આહાર ખવાઈ જવો તે

(૨) સચિત્તપ્રતિબદ્ધાહાર—સચિત્ત વૃક્ષ આદિની સાથે મળેલો શુદ્ધ, પાકા ફળ,
આદિનુ ભોજન કરવું તે, અથવા “ગોઠલી સચિત્ત છે તે ફેંકી દઈશ અને રસ—રસ
ચૂસી લઈશ” એમ વિચારીને કેરી આદિ ખાવી તે ખીન્ને અતિચાર છે

(૩) અપકૌષધિભક્ષણતા—અપકવ અર્થાત્ થોડી પાકેલી વનસ્પતિનુ ભક્ષણ કરવું
તે ત્રીન્ને અતિચાર છે એક (કચા—પાકા) ફળ મળેલા હોવાથી પાકેલાનો સંદેહ થત

તથા ચાપકાયાઃ=ઈપત્પકાયા ઓપધેર્ભક્ષણમિત્યર્થઃ, મિશ્રરૂપત્વેન પક્ત્વસન્દે
હાત્સમયતિ ભક્ષણમિત્યસ્યાતીચારત્વમ્, એવ તૃતીયઃ । ૩ । દુષ્પક્વૌષધિઃ=ચિરાગ્નિ
તાપપરિપાકસાધિતોડલાઘૂ-ચપલફલીમૃતિસ્તસ્યા ભક્ષણ ચતુર્થઃ, અસ્યાડરમ્મ
વાહુલ્યાન્મિશ્રત્વસન્દેહાચાતીચારત્વમ્ । ૪ । તુચ્છા=વિરાધનામહુલાડલ્પતૃપ્તિકારિકા
યૌષધિઃ સા તુચ્છૌષધિઃ-યથાવત્પરિપકોડપિ ભૂશિમ્વીસીતાફલાદિસ્તસ્યા ભક્ષણ
પશ્ચમઃ । ૫ । એતેડપ્યનાભોગતોડતિક્રમાદિનાડતીચારા આભોગતસ્ત્વનાચારા એવેતિ
વોખ્યમ્ ॥ इत्थमत्र सङ्ग्राहकाः श्लोकाः—

[સગ્રહગાથા]

“ અહ્યારા ડ પચેવ, એયસ્સવિ ણિરુચિયા ।

સચિત્તચાયસકપ્પે, કયે જ તસ્સ ભવ્વણ ॥ ૧ ॥

મજ્ઝાઇયસચિત્તેનાહિયસ્સડહવાડડમો ।

ગુદ પક્ક-ફલાઈણ જ વાડણઢિફલસ્સ જો ॥ ૨ ॥

કારણ પકે હુએકા સન્દેહ હોનેસે ઈપત્પકકા મી ભક્ષણ હો સકતા હૈ,
હસલિએ હસ અતિચારકી સભાવના હૈ ।

(૪) દુષ્પક્વૌષધિભક્ષણતા-ચિરકાલસે અગ્નિકી ઑંચ દ્વારા સિંજને
વાલી તૃવી, ચવલેકી ફલો આદિકા ભક્ષણ કરના । હસમે આરમ્મ અધિક
હૈ ઑર મિશ્ર હોનેકા સન્દેહ રહતા હૈ, અતઃ યહ અતિચાર હૈ ।

(૫) તુચ્છૌષધિભક્ષણતા-જિસમે વિરાધના અધિક ઑર તૃપ્તિ કમ
હો એસી વનસ્પતિકો તુચ્છ વનસ્પતિ કહતે હૈ । જૈસે-મુગફલી સીતાફલ
આદિ । ડસકા ભક્ષણ કરના તુચ્છૌષધિભક્ષણ હૈ ।

યે મી અબુદ્ધિપૂર્વક હો તો અતિચાર હૈ, ઑર યદિ બુદ્ધિપૂર્વક હો
તો અનાચાર હૈ । સગ્રહ ગાથાઓકા અર્થ મી યહી હૈ ।

ઇપત્પકવનુ પણ ભક્ષણુ થઇ શકે છે, તે માટે આ અતિચારની સભાવના છે

(૪) દુષ્પકવૌષધિભક્ષણતા—લાભે વખતે અગ્નિની આગથી રધાતી દ્રધી
(તુષી), ચોળાની શીંગ આદિનુ ભક્ષણુ કરવુ તે એમા આરમ્મ અધિક છે અને મિશ્ર
હોવાનો સંદેહ રહે છે, તેથી તે અતિચાર છે

(૫) તુચ્છૌષધિભક્ષણતા—એમા વિરાધના વધારે અને તૃપ્તિ ઑછી હોય તેવી
વનસ્પતિને તુચ્છ વનસ્પતિ કહે છે, જેમકે મગફળી, સીતાફળ વગેરે, તેનુ ભક્ષણ
કરવુ એ તુચ્છૌષધિભક્ષણ છે

એ પણ જો અબુદ્ધિપૂર્વક થાય તો અતિચાર છે, અને જો બુદ્ધિપૂર્વક થાય તો
અનાચાર છે સગ્રહ ગાથાઓનો અર્થ એજ છે

આહારો સો મઓ વીઓ, અહ્યારો વયે રહ ।
 ઓસહીએસિપકાએ ભવલ્લણ ચેવ તીયગો ॥ ૩ ॥
 દુગ્ધકોસિહિ આહારો, અહ્યારો ચડત્થગો ।
 મૂસિંચિપ્પભિર્દા ય, મુચ્છાએ ઓસહીઅ ઓ ॥ ૪ ॥
 આહારો અહ્યારો સો, વએ એત્થત્થિ પચમો ।” ઇતિ
 એત્તચ્છાયા ચ-“ અતીચારાસ્તુ પશ્ચૈવૈતસ્યાપિ નિરૂપિતાઃ ।

અવિત્તત્યાગસકલ્પે કૃતે યત્તસ્ય ભક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

મર્યાદિતસચિત્તેનાધિકસ્યાસ્યાથવાઽઽદિમઃ ।

ગુન્દ્રપક્કફલાદીના, યદ્વાઽનઘ્નિફલસ્ય થ. ॥ ૨ ॥

આહારઃ સ મતો દ્વિતીયોઽતીચારો વ્રત રહ ।

ઓષપ્રેરીપત્પકાયા ભક્ષણ ચૈવ તૃતીયકઃ ॥ ૩ ॥

દુગ્ધકોષખ્યાહારોઽતીચારશ્ચતુર્થકઃ ।

મૂશિમ્વીપ્રભૃતેશ્ચ તુચ્છાયા ઓષધેર્યઃ ॥ ૪ ॥

આહારોઽતીચાર સ વ્રત રહાસ્તિ પશ્ચમ. ॥ ” ઇતિ ॥

અથ કર્મત ઉપભોગપરિભોગપરિમાણવ્રતમ્યાઽતીચારાન (પશ્ચદશ કર્માદાનનિ)
 પ્રદર્શયન્નાહ-‘રૂગાલે’ તિ-રૂગાલે (કોચલાપટ્ટાભિધૈ) વાંણિજ્યાચરણમિદ્ધાલકર્મ,
 એતેન હિ પ્રભૂતાના પટ્ટકાયાનામુપમર્દન ભવતીત્યસ્યાતીચારત્વમ્, એવમગ્રેઽપ્યનુક્ત-
 સ્થલે પૃથ્વીયમ્(૧) । વન કિચ્ચા કાષ્ઠવિક્રયણ વનકર્મ(૨) । શકટનિર્માણવ્યાપા

૧ ‘ ઓસહીઅ, ’ રસિપકાએ, ઇતિ પદચ્છેદઃ ।

અથ કર્મસે ઉપભોગપરિભોગપરિમાણવ્રતકે અતિચાર (પન્દર
 કર્માદાન) કહતે છે-

(૧) રૂગાલકર્મ-લકડિયાં જલાકર ડનકે કોચલોંકા વ્યાપાર કરના ।
 રસસે પટ્ટકાચકી વહુત હિંસા હોતી છે રસલિએ યહ અતિચાર છે । આગે
 મી રસી કારણ અતિચાર સમજના ચાહિએ ।

(૨) વનકર્મ-જગલ કાટ કર લકડિયાં વેચના ।

હવે કર્મથી ઉપભોગપરિભોગપરિમાણવ્રતના અતિચાર (પદર કર્માદાન) કહે છે-

(૧) રૂગાલકર્મ-લાકડા બાળીને તેના બનાવેલા કોચલાને વેપાર કરવો તેમ
 પટ્ટકાચની બહુ હિંસા થાય છે, તેથી તે અતિચાર છે, આગળ પણ એજ અતિચાર
 સમજવા

(૨) વનકર્મ-જગલ કાપીને લાકડા વેચવા

તથા ચાપકાયાઃ=ઈપત્પકાયા ઓપધેર્ભક્ષણમિત્યર્થઃ, મિશ્રરૂપત્વેન પક્ત્વસન્દે
હાત્સમયતિ ભક્ષણમિત્યસ્યાતીચારત્વમ્, એવ તૃતીયઃ । ૩ । દુષ્પક્વૌષધિઃ=ચિરાગ્નિ
તાપપરિપાકસાધિતોડલાત્રુ-ચપલફલીમમૃતિસ્તસ્યા ભક્ષણ ચતુર્થઃ, અસ્યાડરમ્મ
વાહુલ્યાન્મિશ્રત્વસન્દેહાચાતીચારત્વમ્ । ૪ । તુચ્છા=વિરાધનાત્રુલાડલ્પતૃપ્તિકારિકા
યૌષધિઃ સા તુચ્છૌષધિઃ-યથાવત્પરિપકોડપિ ભૂશિમ્પીસીતાફલાદિસ્તસ્યા ભક્ષણ
પશ્ચમઃ । ૫ । એતેડપ્યનાભોગતોડતિક્રમાદિનાડતીચારા આભોગતસ્ત્વનાચારા એવેતિ
બોધ્યમ્ ॥ इत्थमत्र सङ्गाहकाः श्लोकाः—

[સગ્રહગાથા]

“ અહ્યારા ડ પચેવ, એયસ્સવિ ણિરુચિયા ।

સચિત્તચાયસકપ્પે, કયે જ તસ્સ ભવ્વણ ॥ ૧ ॥

મજ્ઞાઢયસચિત્તેણાદિયસ્સડહવાડડમ્મો ।

શુદ પવ્વક-ફલાર્ઢણ જ વાડણઢિફલસ્સ જો ॥ ૨ ॥

કારણ પકે હુણકા સન્દેહ હોનેસે ઈપત્પકકા ખી ભક્ષણ હો સકતા હૈ,
હસલિણ હસ અતિચારકી સભાવના હૈ ।

(૪) દુષ્પક્વૌષધિભક્ષણતા-ચિરકાલસે અગ્નિકી ઑંચ દ્વારા સિઝને
વાલી તૂલી, ચવલેકી ફલી આદિકા ભક્ષણ કરના । હસમેં આરમ્મ અધિક
હૈ ઑર મિશ્ર હોનેકા સન્દેહ રહતા હૈ, અતઃ યહ અતિચાર હૈ ।

(૫) તુચ્છૌષધિભક્ષણતા-જિસમેં વિરાધના અધિક ઑર તૃપ્તિ કમ
હો એસી વનસ્પતિકો તુચ્છ વનસ્પતિ કહ્તે હૈં । જૈસે-મુગફલી સીતાફલ
આદિ । ડસકા ભક્ષણ કરના તુચ્છૌષધિભક્ષણ હૈ ।

યે ખી અબુદ્ધિપૂર્વક હો તો અતિચાર હૈ, ઑર યદિ બુદ્ધિપૂર્વક હો
તો અનાચાર હૈ । સગ્રહ ગાથાઑંકા અર્થ ખી યહી હૈ ।

ઇપત્પકવનુ પણુ ભક્ષણુ થઇ શકે છે, તે માટે આ અતિચારની સલાવના છે

(૪) દુષ્પક્વૌષધિભક્ષણતા—લાભે વખતે અગ્નિની આગથી રધાતી ઢૂધી
(તુખી), ચોળાની શીંગ આદિનુ ભક્ષણ કરણુ તે એમા આરમ્મ અધિક છે અને મિશ્ર
હોવાનો સંદેહ રહે છે, તેથી તે અતિચાર છે

(૫) તુચ્છૌષધિભક્ષણતા—એમા વિરાધના વધારે અને તૃપ્તિ ઑછી હોય તેવી
વનસ્પતિને તુચ્છ વનસ્પતિ કહે છે, જેમકે મગફળી, સીતાફળ વગેરે, તેનુ ભક્ષણ
કરણુ એ તુચ્છૌષધિભક્ષણ છે

એ પણુ જો અબુદ્ધિપૂર્વક થાય તો અતિચાર છે, અને જો બુદ્ધિપૂર્વક થાય તો
અનાચાર છે સમજુ ગાથાઓનો અર્થ એજ છે

अगारधर्मसञ्जीवनी टीका अ १ सू० ५१ उपभोगपरिभोग०व्रतातिचारवर्णनम् २९१

क्रयविक्रयव्यापारेण जीविकानिर्वहण रसवाणिज्यम्, अस्य वधवन्धादि जनकत्वादतीचारत्वम् (८) । विषाणा=शृङ्गकसोमलादीना क्रयविक्रयव्यापारेण जीविकानिर्वहण-विषवाणिज्यम्, अस्य प्रत्यक्षतः प्राणव्यपरोपणहेतुत्वादतीचारत्वम् (९) । केशपदेन तद्वति लक्षणया दासीदासादीना द्विपदाना ग्रहणान्तेषा क्रय-विक्रयव्यापारः केशवाणिज्यम्, अस्य दास्यादिपारवश्यवन्निर्हिसादिहेतुत्वादती-चारत्वम् (१०) । यन्त्रद्वारा तिलसर्पपादिनिष्पीडनव्यापारो यन्त्रपीडनकर्म (११)

१ अनेन गोमहिष्यादयः पशवो, मयूरादि पक्षिणश्च ग्राह्याः । (भगवतीसूत्र श ८ उ ५)

(८) रसवाणिज्य-मदिरा आदि रसोंका व्यापार करके जीविका कमाना रसवाणिज्य है । यह वध वन्ध आदि अनर्थोंको उत्पन्न करता है, अतः अतिचार है ।

(९) विषवाणिज्य-शृङ्गल सोमल आदि विषोंका व्यापार करके जीविका निर्वाह करना । यह साक्षात् ही प्राण नाशका कारण है, अतः एव इसे अतिचार कहा है ।

(१०) केशवाणिज्य-केशका अर्थ है केशवाला । लक्षणासे दास दासी आदि द्विपदोंका ग्रहण होता है, उनका व्यापार करना केश-वाणिज्य है । इसमें चमरी गाय आदि पशुओंके वालोंके तथा मोर आदि पक्षीयोंकी पीछोंके व्यापारका समावेश होता है, दासी आदिकी पराधी-नता वन्ध और हिंसा आदिका हेतु होनेसे इसे अतिचार कहा है ।

(११) यन्त्रपीडनकर्म-यन्त्र (कोहलू आदि) द्वारा तिल सरसों आदि पैरनेका व्यापार करना ।

(८) रसवाणिज्य—दाइ आदि रसोना बेपार करीने आणविका यत्ताववी ते रसवाणिज्य छे ओ वध वन्ध आदि अनर्थोने उत्पन्न करे छे, तेथी अतिचार छे

(९) विषवाणिज्य—शृङ्गल सोमल आदि विषोना बेपार करीने आणविका यत्ताववी ते, ओ साक्षात् प्राणनाशक कारण छे, तेथी तेने अतिचार कह्यो छे

(१०) केशवाणिज्य—केशोना अर्थ छे केशवाणा लक्षणोने दास-दासी आदि ओ पगाने तेमा समावेश थाय छे, तेना बेपार करवे ओ केशवाणिज्य छे आमा चमरीगाय आदि पशुओना पाण, मोर आदि पक्षिओना पीछा विगेरेना व्यापारने पशु समावेश थायछे दासी आदिनी पराधीनता वन्ध अने हिंसा आदिने हेतु होवाथी तेने अतिचार कह्यो छे

(११) यन्त्रपीडनकर्म—यन्त्र (कोहलू धाणी वगेरे) द्वारा तिल, सरसव आदि पीलवाने व्यापार करवे

રતો જીવિકાનિર્વહણ શાકાટિકકર્મ (૩) । માટકાડડદાનેન પશ્વાદિદ્વારા જીવિકાનિર્વહણ ભાટીકર્મ (૪) ભૂગવનન પ્રસ્તરાદિપ્રિદારણવ્યાપારેણ જીવિકાનિર્વહણ સ્ફોટીકર્મ (૫) । દન્તક્રયવિક્રયવ્યાપારેણ જીવિકાનિર્વહણ દન્તવાણિજ્યમ્, એવ સતિલોભાકુલાઃકિરાતા હસ્ત્યાદિજીવપ્રથમાચરિતુમુત્સહન્તે ઇત્યસ્યાતીચારત્વમ્ (૬) જતુક્રયવિક્રયવ્યાપારેણ જીવિકાનિર્વહણ-લાક્ષાવાણિજ્યમ્, લાક્ષાપટેનોપલક્ષણ-સ્વાન્મન શિલા સાવૂ-ક્ષાર ટક્કણાદયોઽપિ ગ્રાહ્યાઃ, એતેન હિ લાક્ષાદિસદૃશવર્ણાદિમતા કુન્થુમમૃતીના જીવાનામુપમર્દનસમ્ભવાદતીચારત્વમસ્ય (૭) રસાના=મઘાદીનાં

(૩) શાકાટિક કર્મ-શકટ (ગડી) ઘના ઘનાકર જીવિકા ચલાના ।

(૪) ભાટીકર્મ-ભાટા લેકર પશુઓં આદિકે દ્વારા જીવિકા નિર્વાહ કરના ।

(૫) સ્ફોટીકર્મ-જમીન खોદકર ઔર પથર આદિ ફોડકર જીવિકા ચલાના ।

(૬) દન્તવાણિજ્ય-દાંતોં કા લેન-દેન (વ્યાપાર) કરકે જીવિકા કરના । એસા કરનેસે લોભી કિરાત આદિ હાથી આદિકો મારનેકે લિષ ઉત્સાહિત હોતે હૈ, ઇસલિષ ઇસે અતિચાર કહા હૈ ।

(૭) લાક્ષાવાણિજ્ય-લાલ્લકા વ્યાપાર કરકે જીવિકાનિર્વાહ કરના । લાલ્લ ઉપલક્ષણ હૈ, ઇસલિષ મેનસિલ, સાવૂ, ક્ષાર (સજીઆદિ), ટકણ સ્વાર આદિકા ભી ગ્રહણ કરના ચાહિષ । ઇસમેં લાલ્લ આદિકે વર્ણત્રાલે કુન્થુવા આદિ જીવોંકો હિસા હોતી હૈ ઇસ કારણ ઇસે અતિચાર કહા હૈ ।

(૩) શાકાટિકકર્મ—ગાડીઓ ળનાવી-ળનાવીને તે પર આજીવિકા ચલાવવી

(૪) ભાટીકર્મ—ભાડુ લાઇને પશુઓ આદિ દ્વારા આજીવિકાનો નિર્વાહ કરવો

(૫) સ્ફોટીકર્મ—જમીન ખોદીને અને પથર આદિ ફેડીને આજીવિકા

ચલાવવી

(૬) દન્તવાણિજ્ય—દાંતનો વેપાર કરીને આજીવિકા ચલાવવી એમ કરવાથી લોભી ભીનેવગેરે હાથી આદિને મારવામા ઉત્સાહિત થાય છે, તેથી તેને અતિચાર કહ્યો છે

(૭) લાક્ષાવાણિજ્ય—લાખનો વેપાર કરીને આજીવિકા ચલાવવી લાખ ઉપલક્ષણ છે, તેથી મનસીલ, સાણુ સાણુખાર, ટકણખાર, વગેરે પણ તેમાજ ગણવા લાખ વગેરેના વર્ણવાળા કથવા આદિ જીવોની હિસા થાય છે, તેથી તેને અતિચાર કહ્યો છે

कठोराणा कर्मणामादान=ग्रहण यैरिति व्युत्पत्तेः । एतानि पञ्चदश कर्मादानानि श्रमणोपासका न स्वयं कुर्वन्ति, नान्यद्वारा कारयन्ति, कुर्वन्त वाऽन्य नानुजानन्ति- तथा चोक्त भगवत्याम्—

“जे इमे समणोवासगा भवति तेसिं नो कप्पति इमाइ पणरस कम्मादाणाइ सय करेत्तए वा करेत्त वा अन्न समणुजाणेत्तए ।” इति ।
अत्रेत्थ सङ्गहाथाः—

“ अस्सऽइयारा पणरस, हवति अग्गे कमेण दट्ठव्वा ।
दहिऊण उट्ठजाय, तस्मिंसागालेहि जीवियायण ॥ १ ॥
इगालकम्मणामा, पढमो अस्सऽत्थि अइयारो ।
वणकम्मक्खो चीओ, छित्ता ज कट्ठविक्रयायरण ॥ २ ॥
सगहविणिम्मिइकज्ज, साडीकम्माभिहो तीओ ।
पसुपाभइहिं च भाडण, गहणा ज जीवियासमायरण ॥ ३ ॥
सो अइयारो चोत्थो, भाडीकम्माभिहो णेओ ।
पत्थरदारणपुढवी, खणणव्वाचारजीवियायरण ॥ ४ ॥
फोडीकम्मक्खो इह, अइयारो पचमो वुत्तो ।
छट्ठो गयाडदत्त, व्वावारो हवइ दत्तवाणिज्ज ॥ ५ ॥
तयणु य जउक्कयविक्रय वावारो लक्खवाणिज्ज ।
मज्जाइक्कयविक्रय, वावरा जीवियाअ णिव्वाहो ॥ ६ ॥

एतच्छाया च—

“ अस्यातिचारा पञ्चदश भवन्ति, अग्रे क्रमेण द्रष्टव्याः ।
दग्ध्वा काष्ठजात, तस्येद्वालैर्जीविकाऽऽचरणम् ॥ १ ॥
इङ्गालकर्मणामा, प्रथमोऽस्यास्त्यतिचार ।
वनकर्माख्यो द्वितीयश्छित्त्वा यत्काष्ठविक्रयाचरणम् ॥ २ ॥
शकटनिर्मितिकार्यै, शाकटिककर्मभिधस्तृतीयः ।
पशुप्रभृतिभिश्च भाटकग्रहणाद्यज्जीविकासमाचरणम् ॥ ३ ॥
सोऽतिचारश्चतुर्थो भाटीकर्मभिधो ज्ञेयः ।
प्रस्तरदारण पृथिवीखनन व्यापारजोविकाचरणम् ॥ ४ ॥
स्फोटीकर्मख्य इहातीचारः पञ्चम उक्तः ।
पष्ठो गजादिदन्तव्यापारो भवति दन्तवाणिज्यम् ॥ ५ ॥
तदनु च जतुकयविक्रय-व्यापारो लाक्षावाणिज्यम् ।
मद्यादिकयविक्रयव्यापाराज्जीविकाया निर्वाहः ॥ ६ ॥

વૃષમહિપાજાદિના પળ્લકરણઢ્યાપારો નિર્લાઞ્છનકર્મ, વૃષાદીનાં પ્રચુરસંલેશદેતુ-
ત્વાદસ્યાતીચારત્વમ્ (૨)। ભૂમેર્ઘ્વરાત્પશત્તયુત્પાદનાય દ્વાગ્નિપ્રજ્વલનવિધિર્દ્વાગ્નિ-
દાપનમ્, ઘ્રસસ્થાવરાણામુપમર્દજનકત્વાદયમતીચાર (૧૩)। ધાન્યાન્વિવપનાર્થમુપ્પા-
ના વા ધાન્યાદીના પરિપોષણાર્થં યઃ સરો-હદ તડાગાદીનામુત્તરાજ્જલ નિસ્સાર્ય તેષા
શોષણવિધિસ્તત્સરોહદતડાગશોષણમ્, અસ્ય પ્રત્યક્ષતસ્ત્રસસ્થાવરોપમર્દકત્વા
દતીચારત્વ પ્રસ્ફુટમેવ (૧૪)। અસતીર્ના=કુલટાવેશ્યાપ્રમૃતીના જન =ગળોડસ-
તીજનસ્તસ્ય પોષણ=ભાટકગ્રહણેન તદ્દ્વારા જીવિકાનિર્વહણાર્થં પરિરક્ષણમસતી
જનપોષણમ્-સર્વાર્થમૂલસ્ય બ્રહ્મચર્યનાશસ્ય નિદાનત્વાદયમતીચારઃ (૧૫)।

एतानि पञ्चदश कर्मादानपदवान्यानि, कठोराणि कर्माण्यादीयन्ते=गृह्यन्ते, यद्वा

(૧૨) નિર્લાઞ્છનકર્મ-વૈલ, મેસ, ઘકરા આદિકો નપુસક બનાના (બધિયા બનાના)। હસસે વૈલ આદિકો અત્યન્ત પીડા હોતી હૈ હસ-
લિણ યહ અતિચાર હૈ ।

(૧૩) દ્વાગ્નિદાપન-ભૂમિકો ઉર્વરા (ઉપજાઝ) બનાનેકે લિણ દ્વાગ્નિ
પ્રજ્વલિત કરના । ઘ્રસ સ્થાવર જીવોંકો હિંસાકા કારણ હોનેસે હસે
અતિચાર કહા હૈ ।

(૧૪) સરોહદતડાગશોષણ-ધાન્ય આદિ વોનેકે લિણ, યા વોધે
હુણ ધાન્યોંકો પુષ્ટ કરનેકે લિણ સર હદ તડાગ આદિમેંસે જલ નિકાલ
કર ઉન્હેં સુલા દેના । યહ સાક્ષાત્ હી ઘ્રસ-સ્થાવર જીવોંકો હિંસાકા
કારણ હૈ હસસે હસે અતિચાર કહા હૈ ।

(૧૫) અસતીજનપોષણ-જીવિકાનિર્વાહ કરનેકે લિણ કુલટા
સ્ત્રિયોંકો ભાડા દેકર રલ્લના । યહ સલ્ અનર્થોંકા મૂલ ઓર બ્રહ્મચર્યકા
નાશક હૈ, હસલિણ હસે અતિચાર કહા હૈ ।

(૧૨) નિર્લાઞ્છનકર્મ—બળદ, પાડા, બકરા આદિને નપુસક બનાવવા (ખસી
'કરવા) તે તેથી બળદ વગેરેને અત્યત પીડા થાય છે તેથી તે અતિચાર છે

(૧૩) દ્વાગ્નિદાપન—જમીનને કસવાળી બનાવવા માટે દ્વાગ્નિ સળગાવવો
ઘ્રસ-સ્થાવર જીવોની હિંસાનું કારણ હોવાથી તેને અતિચાર કહ્યો છે

(૧૪) સરોહદતડાગશોષણ— ધાન્ય આદિ વાવવાને માટે, યા વાવેલા
ધાન્યોને પુષ્ટ કરવાને માટે સરોવર, ધરા, તળાવ વગેરેમાંથી બળ કાઢી ને તેને
સુકવી દેવા તે એ સાક્ષાત્ ઘ્રસ-સ્થાવર જીવોની હિંસાનું કારણ છે, તેથી તેને
અતિચાર કહ્યો છે

(૧૫) અસતીજનપોષણ—આજીવિકાનો નિર્વાહ કરવાને કુલટા સ્ત્રીઓને
ભાડું આપીને રાખવી એ બધા અનર્થોનું મૂળ અને બ્રહ્મચર્યનું નાશક છે, તેથી
તેને અતિચાર કહ્યો છે

छाया-रसवाणिज्यपदार्थोऽतिचारोऽष्टमो विनिर्दिष्टः ।

व्यापारश्च विपाणा, यः शृङ्गकसोमलादीनाम् ॥ ७ ॥

स एषोऽतिचारो विषवाणिज्याभिधो नवमः ।

अथ दशमोऽतिचार इहोच्यते केशवाणिज्यम् ॥ ८ ॥

क्रयविक्रयव्यापारो, दासीदासादीना यः ।

तिलसर्पपादिपीडन, -व्यापारो यन्त्रपीडन कर्म ॥ ९ ॥

अत्र त्रयोदशतिचारः, कथित एकादश एवम् ।

अज-वृष महिषादीना यः पण्डीकरणरूपव्यापारः ॥१०॥

निर्लाठनकुमारयोऽतिचारो द्वादश एषः ।

यच्च दवानलदान, भूम्या उर्वरात्वं कर्तुम् ॥११॥

स त्रयोदशतिचारो, दवाग्निदापनपदार्थात् ।

धान्यादिवपनपोषणकृते च सरोहदतडागानाम् ॥१२॥

य शोष स सरोहदतडागशोषणमतीचारः ।

कुलटावेश्यादीना पोषो भाटेन जीविकार्थं यः ॥१३॥

सोऽसतीजनपोषणमतिचारः पञ्चदशो ज्ञेयः ” इति ।

इति सूत्रार्थः ॥५१॥

मूलम्-तयाणतर च णं अणट्टुदडवेरमणस्स समणोवासएणं
पच्च अइयारा जाणियद्वा, न समायरियद्वा तं जहा-कंदप्पे, कुक्कुइए
मोहरिए, सजुत्ताहिगरणे, उवभोगपरिभोगाइरित्ते ८ ॥५२॥

छाया-तदनन्तर च खलु अनर्थदण्डविरमणस्य श्रमणोपासकेन पञ्चातीचारा
ज्ञात-या न समाचरितव्याः, तद्यथा-कन्दर्प, कौकुच्य, मौख्य, सयुक्ताधिकरणम्,
उपभोगपरिभोगातिरिक्तम् ८ ॥५२॥

टीका-‘कदपे’ ति-क=सुख, तेन दृष्यतीति, यद्वा कुत्सितो दर्पोऽस्यास्तीति
कन्दर्प = कामस्तदुद्दीपनो वाकप्रयोगोऽप्युपचारात् कन्दर्प कामोद्वेगपरवशतया

टीकार्थे ‘तयाणतर चे’-त्यादि इसके पश्चात् श्रमणोपासकको
अनर्थदण्डविरमण व्रतके पाच अतीचार जानने चाहिए परन्तु सेवन
नहीं करने चाहिए । वे इस प्रकार हैं-(१) कन्दर्प, (२) कौकुच्य, (३)
मौख्य, (४) सयुक्ताधिकरण, (५) उपभोगपरिभोगातिरेक ।

टीका-‘तयाणतर’ चे-त्यादि पछी श्रमणोपासके अनर्थदण्डविरमण व्रतना पाय
अतिथार नालुवा लेधये पण सेवना न लेधये, ते आ प्रमाणे छे - (१) कन्दर्प,
(२) कौकुच्य, (३) मौख्य, (४) सयुक्ताधिकरण, (५) उपभोगपरिभोगातिरेक

[સમ્રહગાથા]

રસવાણિજ્જયવરો, અહ્યારો અદ્દમો વિણિદ્દિટ્ટો ।
 વાવારો ય ચિસાણ, જો સિંગયસોમલાઈણ ॥ ૭ ॥
 સો एसो અહ્યારો, વિસવાણિજ્જાભિરો ણવમો ।
 અહ દસમો અહ્યારો, રહ ઘુચ્છ કેસવાણિજ્જ ॥ ૮ ॥
 કયવિક્કયવાચારો, દાસીદાસાહ્યાણ જો ।
 તિલસરિસવાહીલણ, -વાવારો જતપાલણ કમ્મ ॥ ૯ ॥
 एत्थ વए અહ્યારો, કહિઓ એગારસો એવ ।
 અજ વસ મહિસાઈણ, જો સઢીકરણરુવવાવારો ॥ ૧૦ ॥
 નિહ્છણકમ્મવલો, અહ્યારો વારસો एसो ।
 જ ચ દવાણલદાણ ભૂમીए ઉવ્વરત્તણ કરિઉ ॥ ૧૧ ॥
 સો તેરસાહ્યારો, દવગ્ગિદાવણપયઋલાઓ ।
 ધન્નાહ્વવણપોસણ, કए ય સરદહતલાયાણ ॥ ૧૨ ॥
 જો સોસો સો સરદહ, તલાયસોસણઈયારો ।
 કુલહા વેસાઈણં, પોસો ભાહેણ જીવિયદ્ધ જો ॥ ૧૩ ॥
 સો અસઈજણપોસણ, -મહ્યારો પણરસો ણેઓ ॥ ” ઇતિ ।

ये पन्द्रह कर्मादान कहलाते हैं । जिनके द्वारा कठिन कर्मोंका बन्ध होता है, या कठोर कर्मोंका जिनके द्वारा आदान=ग्रहण होता हो उन्हें कर्मादान कहते है । इन कर्मादानोंको श्रावक न स्वयं करते हैं, न दूसरेसे कराते हैं, न करते हुए की अनुमोदना करते हैं । भगवती सूत्रमे कहा है—

“जो श्रावक है उन्हें पन्द्रह कर्मादान स्वयं करना, कराना, या दूसरे करते हुए को भला जानना नहीं कल्पता है ॥ ” गाथाएँ गतार्थ हैं ॥ ५१ ॥

આ પદર કર્મદાન કહેવાય છે, જેણે કરીને કઠીન કર્મોના બંધ થાય છે, યા કઠોર કર્મોનું આદાન-ગ્રહણ થાય છે, તેને કર્મદાન કહે છે એ કર્મદાનો શ્રાવક પોતે કરતા નથી, બીજા પાસે કરાવતા નથી અને કરનારની અનુમોદન કરતા નથી ભગવતી સૂત્રમા કહ્યું છે કે—

“ જે શ્રાવક છે તેને પદર કર્મદાન પોતે કરવા, કરાવવા, કે બીજા કરતો હોય તેને ભલા જાણવા કલ્પતા નથી ” ગાથાઓનો અર્થ એજ છે (૫૧)

રણમ્=ઉદૂલ મુસલ-ઘરદ-વાસી કુઠારાદિ, સયુક્ત ચ તદધિકરણ સયુક્તાધિક-
કરણમ્-ઉદૂલાદિક હિ નૈકલ કિશ્ચિદપિ કાર્ય કર્તુ ક્ષમમપિતુ મુસન્યાદિના મિથઃ
સયોગેનૈવ, એવ વાસ્યાઘપિ ઢળ્ડાદિસયોગેનૈવ છિદાદિકાર્ય સમ્પાદયિતુમલ ન ત્વેક-
લમિતિ ભવતિ સયુક્ત ભૂત્વાઽધિકરણમિતિ નિર્ગલિઽતોર્થઃ । સયુક્તસ્યાધિકરણસ્ય
હિંસાહેતુત્વેનોપચારાદતીચારત્વમવગન્તવ્યમ્ । અથ ચ હિંસાપ્રદાનસ્યાતીચારઃ ૪।
ઉપભુજ્યન્ત ઇત્યુપભોગઃ=સ્નાન-પાનાદયઃ પદાર્થોસ્તેષા પરિ=સમન્તાદ્ભોગસ્તસ્ય
તસ્માદ્વાઽતિરેક., યદ્વા ઉપભોગઃ=સકૃદ્ભોગયોગ્યમન્નપાનસ્રક્ચન્દનાદિ, પરિભોગઃ=
પુનઃ પુનર્ભોગયોગ્ય ભવનાઽસનાદિ, તયોસ્તાભ્યા વાઽતિરેક.=આધિક્યમ્-ઉપ-

૧-‘વાસી’-‘વસુલા’ ઇતિ માપા ।

૨-‘શામ્ભવી શક્તિરેકલા’-ઇત્યમરણીયુપવ્યાખ્યા ।

આદિ, इनको सयुक्त (मिला) करके रखना । अकेला ऊखल आदि कुछभी कार्य करनेमें समर्थ नहीं है किन्तु मूसल आदिके सयोगसे ही कार्य कर सकता है । इसी प्रकार अकेला वसूला, कुल्हाडीभी कार्य नहीं कर सकते, ये भी डडा आदिके सयोगसे कार्य करते हैं, इसलिए वह सयुक्ताधिकरण है । इसी प्रकार गोली आदि भरकर बन्दूक आदिका रखना भी सयुक्ताधिकरण है । यह सयुक्त अधिकरण हिंसाका कारण है, अतः उपचारसे अतिचार है । यह हिंसाप्रदानका अतिचार है ।

(५) उपभोगपरिभोगातिरेक-स्नान पान आदि पदार्थोंके भोगनेकी अधिकताको, अथवा एक बार भोगमें आनेवाले अन्न पान माला चन्दन आदि पदार्थ उपभोग कहलाते हैं, और बारम्बार भोगमें आने योग्य मकान आसन आदि परिभोग कहलाते हैं, इन दोनोंकी अधिकताको

રાખવા એકલા ઉખલ આદિ કાંઈ પણ કામ કરી શકતા નથી પરન્તુ મૂસળ આદિના સયોગથી જ કરી શકે છે, એજ રીતે એકલો વાસલો કે કુહાડી પણ કામ કરી શકતા નથી, તે પણ ઢાડા-હાથા આદિના સયોગથી કામ કરી શકે છે, તેથી તે સયુક્તાધિકરણ છે એજ રીતે ગોળી આદિ ભરીને બદ્દક વગેરે રાખવા એ પણ સયુક્તાધિકરણ છે એ સયુક્ત અધિકરણ હિંસાનું કારણ છે, તેથી ઉપચાર કરીને અતિચાર છે એ હિંસાપ્રદાનનો અતિચાર છે

(૫) ઉપભોગપરિભોગાતિરેક— ખાન — પાન આદિ પદાર્થોને ભોગવવાની અધિકતાને, અથવા એકવાર ભોગવવામા ઉપયોગી થાય તેવા અન્ન-પાન માળા ચ્દન આદિ પદાર્થો ઉપભોગ કહેવાય છે, અને વારવાર ભોગવવામા ઉપયોગી થાય તેવા મકાન આસન વગેરે પરિભોગ કહેવાય છે, એ બેઉની અધિકતાને ઉપભોગ

તત્ત્વવર્ધકવચનોદિરણેત્યર્થઃ । एष प्रमादाचरितस्यानर्थदण्डस्यातीचारः १ ।
 कुत्सितः कुचः कुकुचस्तस्य भावः कर्म वा कौकुच्य
 भाणचेष्टितवन्मुख नासा भ्रूनेत्रादीना वैरूप्यकरणेन हास्योपादनमित्यर्थः । अय
 मपि द्वितीयभेदस्यैव, यद्वा अपभ्यानाऽऽचरितस्यातीचारः २। मुखरः=बहुविधाऽ
 सम्प्रदाभाषी, तस्य भाव कर्म वा मौख्यम्-अप्रासङ्गिकमसम्प्रदा कुत्सित च यद्वा
 भाषमाणेषु बहुषु निजवापलेन सत्त्वरमप्रिचारित बहुभाषणमित्यर्थ । एष च पाप
 कर्मोपदेशस्यातीचारः ३। अधिक्रियते=सम्प्रध्यते दुर्गतिष्वात्माऽनेनेति-अधिक

(૧) કન્દર્પ-કન્દર્પ કામકો કહતે છે । કામકા ઉદ્દીપક વચન મી
 ઉપચારસે કન્દર્પ કહલાતા છે । તાત્પર્ય યદ્ કી-કામકે વેગસે પરવશ
 હોકર કામવર્ધક વચન બોલના કન્દર્પ અતિચાર છે । યદ્ પ્રમાદાચરિત
 અનર્થદંડવિરમણકા અતિચાર છે ।

(૨) કૌકુચ્ય-ભાળોકી ચેષ્ટાકે સમાન મુંદ, નાક, મોહ, આંખ
 આદિ અંગોંકો ચિગાડ-ચિગાડ કર હસના કૌકુચ્ય છે । યદ્ મી દૂસરે
 ભેદ (પ્રમાદાચરિત)કા, અથવા અપધ્યાનાચરિતકા અતિચાર છે ।

(૩) મૌખ્ય-ઝટપટાગ, કુત્સિત, અથવા ચપલતા કે કારણ શીઘ્ર
 વિના વિચારે બોલનેવાલા મુખર, ઓર એસા બોલના મૌખ્ય કહલાતા
 છે । યદ્ પાપકર્મોપદેશકા અતિચાર છે ।

(૪) સયુક્તાધિકરણ-જિસસે આત્મા દુર્ગતિકા અધિકારી બને ઉસે
 અધિકરણ કહતે છે, અર્થાત્ ઝલ્લ, મૂસલ, ઘરદ, વસૂલા, કુલ્હાડી

(૧) કન્દર્પ—કન્દર્પ કામને કહે છે કામનુ ઉદ્દીપક વચન પણ ઉપચારે
 કરીને કન્દર્પ કહેવાય છે તાત્પર્ય એ છે કે-કામના વેગથી પરવશ થઇને કામ
 વર્ધક વચન બોલવું એ કન્દર્પ અતિચાર છે એ પ્રમાદાચરિત અનર્થદંડવિરમણનો
 અતિચાર છે

(૨) કૌકુચ્ય—ભાડોની ચેષ્ટાની પેઠે મોહ, નાક, ભ્રમર, આંખ આદિ-
 અંગોને બગાડી (વાકા-ચૂકા કરી) હસાવવું એ કૌકુચ્ય છે એ પણ બીજા ભેદ
 (પ્રમાદાચરિત)નો અથવા અપધ્યાનાચરિતનો અતિચાર છે

(૩) મૌખ્ય—ઝટપટાગ, કુત્સિત, અથવા ચપલતાને કારણે ઉતાવળે-વિના
 વિચારે બોલનાર મુખર અને એવું બોલવું તે મૌખ્ય કહેવાય છે એ પાપ-
 કર્મોપદેશનો અતિચાર છે

(૪) સયુક્તાધિકરણ—જેથી આત્મા દુર્ગતિનો અધિકારી બને તેને
 અધિકરણ કહે છે, અર્થાત્ ઝલ્લ (ખાડણી) મૂશળ, વાસણો, કુહાડી વગેરેને બોલવી

मूलम्—तयाणंतर च णं सामाइयस्स समणोवासएण पंच
अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा—मणदुप्पडिहाणे,
वयदुप्पडिहाणे, कायदुप्पडिहाणे, सामाइयस्स सइअकरणया,
सामाइयस्स अणवट्टियस्स करणया ९ ॥५३॥

छाया—तदनन्तर च खलु सामायिकस्य श्रमणोपासकेन पञ्चातीचारा ज्ञातव्या
न समाचरितव्याः, तद्यथा—मनोदुष्प्रणिधान, वचोदुष्प्रणिधान कायदुष्प्रणिधान,
सामायिकस्य स्मृत्यकरण, सामायिकस्यानवस्थितस्य वरणम् । ९ ॥ ५३ ॥

टीका—‘मनो’—इति—मनसः=चित्तस्य दुष्ट=सावद्य प्रणिधान=प्रवर्तन—
मनोदुष्प्रणिधान—सामायिकानुष्ठानसमये गृहसम्बन्धिसुकृतदुष्कृतपरिचिन्तन—
मित्यर्थः । १ । वचसो दुष्प्रणिधान वचोदुष्प्रणिधान=सामायिकसमये निष्ठुरसावद्य-
भाषोदीरणमित्यर्थः । २ । कायस्य=शरीरस्य दुष्प्रणिधान=कायदुष्प्रणिधानम्—
अप्रमार्जितानिरीक्षितभूमौ हस्तपादादिप्रसारणमित्यर्थः । ३ । सामायिकसम्ब-

टीकार्थ—‘तयाणतर चे’—त्यादि इसके अनन्तर श्रावकको सामा-
यिकके पाँच अतिचार जानने चाहिए, किन्तु सेवन नहीं करने चाहिए ।
वे ये हैं—(१) मनोदुष्प्रणिधान, (२) वचोदुष्प्रणिधान, (३) कायदुष्प्रणिधान,
(४) सामायिकका स्मृत्यकरण, (५) अनवस्थित सामायिककरण ।

(१) मनोदुष्प्रणिधान—मनकी खोटी प्रवृत्ति करना, अर्थात् सामा-
यिकके समय गृहस्थी सबन्धी भला बुरा विचारना । (२) वचोदुष्प्रणि-
धान—सामायिकके समय कठोर और सावद्य भाषा बोलना । (३) काय-
दुष्प्रणिधान—कायकी खोटी प्रवृत्ति करना, अर्थात् विना पूँजी विना
देखी जगहमें हाथ पैर पसारना । (४) सामायिकका स्मृत्यकरण—‘अमुक

टीकार्थ—‘तयाणतर चे’त्यादि त्थारपणी श्रावडे सामायिकना पाथ अतिचार
जाणुवा जेधये पणु सेववा न जेधये ते आ प्रमाणे छे —(१) मनोदुष्प्रणिधान,
(२) वचोदुष्प्रणिधान (३) कायदुष्प्रणिधान, (४) सामायिकनु स्मृत्यकरण, (५)
अनवस्थितसामायिककरण

(१) मनोदुष्प्रणिधान—मनकी जोटी प्रवृत्ति करवी अर्थात् सामायिकने
समये गृहस्थी सबन्धी भाई-भाई विचारवुं (२) वचोदुष्प्रणिधान—सामायिकने
समये कठोर अने सावद्य भाषा बोलवी (३) कायदुष्प्रणिधान—कायानी जोटी प्रवृत्ति
करवी अर्थात् पूज्या विनानी छे जेया विनानी ज्ययाभा हाथ-पग पसारवा (४)

ભોગ-પરિભોગાતિરેકઃ-સ્વસ્ય સ્વસમ્બન્ધિના ચાઽઽવશ્યકતાઽધિકવસ્તુના-
યુપયોજનમિત્યર્થઃ ॥૫॥ અગ્રેત્થ સગ્રહગાથાઃ-

[સગ્રહગાથા]

“ અસ્સવિ પચઽહ્યારા, કદપ્પો કુકકુચ ચ મોહરિય ।
તહ સજુત્તહિગરણ, ઉવભોગાહપ્પમાણવહરેગો ॥ ૧ ॥
કામુવ્વેધગવચ્છણો-દીરણમેણ્ણુ ઘુચ્છણ પઢમો ।
મુહમ્મયાહવિગારા, હાસવિહાણ તહા ધીઓ ॥ ૨ ॥
કુચ્છિયમપ્પાસગિય, મવિચારિયમવગયટ્ઠસવધ ।
બહુભાસિણમિહ તીઓ, અહ્યારો જેણસાસણે મણિઓ ॥ ૩ ॥
વાસિકુઠારઘરટ્ટો, વલ્લમુસલપ્પમિહસજુચ તુજ્જો ।
હિંસાહેઉત્તણઓ, અસ્સહ્યારત્તણ મુણેયવ્વ ॥ ૪ ॥
ચદણમાલા ભવણાસણાહ્યાણ તહોવઓગો જો ।
અહિઓ સો અહ્યારો, એત્થ વણ પચમો વુત્તો ॥ ૫ ॥ ” ઇતિ ।

एतच्छाया च-

“ अस्यापि पञ्चातीचाराः, कन्दर्प कौकुच्य च मौख्यम् ।
तथा सयुक्ताधिकरणम्, उपभोगादिप्रमाणव्यतिरेकः ॥ १ ॥
कामोद्वेजकवचनोदीरणमेतेषु उच्यन्ते प्रथमः ।
मुखभ्रूवादिविगाराद् हास्यविधानं तथा द्वितीयः ॥ २ ॥
कुत्सितमप्रासङ्गिक, -मविचारितमपगतार्थसम्बन्धम् ।
बहुभाषणमिह तृतीय, अतीचारो जैनशासने भणितः ॥ ३ ॥
वासी कुठार घरट्टो दूखल मुसल प्रभृतिसयुत तृतीयः ।
हिंसाहेतुत्वताऽस्याऽतीचारत्वं ज्ञातव्यम् ॥ ४ ॥
चन्दन माला भवनाऽऽसनादिगाना तथोपयोगो यः ।
अधिकः सोऽतीचारोऽत्र व्रते पञ्चम उक्तः ॥ ५ ॥ ” इति ।

इति सूत्रार्थः ॥ ५२ ॥

ઉપભોગપરિભોગાતિરેક કહતે હૈં । તાત્પર્ય યહ કિ અપની ઓર અપને સમ્બન્ધિયોંકી વસ્તુઓંકો આવશ્યકતાસે અધિક ભોગના ઉપભોગપરિ ભોગાતિરેક હૈ ॥ સગ્રહગાથાઈં સુગમ હૈ ॥ ૫૨ ॥

પરિભોગાતિરેક કહ છે તાત્પર્ય એ છે કે પાતાના અને પોતાના સબંધીઓની વસ્તુઓને જરૂરીયાત કરતા વધારે ભોગવવી એ ઉપભોગ-પરિભોગાતિરેક છે સગ્રહ ગાથાઓ સુગમ છે (૫૨)

मूलम्—तयाणांतरं च ण देसावगासिस्स समणोवासएणं पच्च अइ-
यारा जाणियव्वा न समायरिक्खा, तज्जहा-आणवणप्पओगे, पेस-
वणप्पओगे, सद्दाणुवाए, रूवाणुवाए, वहियापोगलपक्खेवे ॥१०॥५४॥

छाया-तदनन्तर च खलु देशवकाशिकस्य श्रमणोपासकेन पञ्चातीचारा
ज्ञातव्या न समाचरितव्या, तद्यथा-आनयनप्रयोगः, प्रेष्यप्रयोगः, शब्दानुपातः,
रूपानुपातः, वहिःपुद्गलप्रक्षेपः । १० ॥ ५४ ॥

टीका-“आनयने”ति-स्वगमनागमनार्थं नियतात्क्षेत्राद्वाह्याना पदार्थाना
मन्यद्वारा स्वसमीपे प्रापणं प्रथमः । १। नियतात्क्षेत्राद्वाह्याना कार्याणां सम्पाद-
नार्थं भृत्यादिप्रेषणं द्वितीयः । २। नियतात्क्षेत्राद्वहिः कार्योपस्थितौ छिकोत्कासी-
प्रभृतिभिः शब्दैः प्रातिवेशिकादिं प्रतिबोध्य तत्कार्यं सम्पादनचेष्टनं तृतीयः । ३।

अनवस्थितसामायिककरण-सामायिकसवन्धी व्यवस्था न रखना, अर्थात्
कभी करना, कभी न करना, और कभी समय पूरा होनेसे पहले
ही सामायिक पार लेना ॥ सग्रहगाथाएँ गतार्थ हैं ॥ ५३ ॥

टीकार्थ-तयाणतर चेत्यादि इसके अनन्तर श्रावकको देशवकाशिक
व्रतके पाच अतिचार जानने चाहिए किन्तु सेवन न करने चाहिए ।
पाँच अतिचार इस प्रकार हैं-(१) आनयनप्रयोग, (२) प्रेष्यप्रयोग,
(३) शब्दानुपात, (४) रूपानुपात, (५) वहि पुद्गलप्रक्षेप ।

[१] आनयनप्रयोग-अपने गमनागमनके लिए मर्यादा किये हुए
क्षेत्रसे बाहरके पदार्थोंको दूसरेसे अपने पास मगाना । [२] प्रेष्यप्रयोग-
मर्यादा किए हुए क्षेत्रसे बाहरके कार्योको संपादन करनेके लिए नौकर

नवे। (५) अनवस्थित सामायिककरण- सामायिक सवन्धी व्यवस्था न रखनी,
अर्थात् डोर्छवार करनी, डोर्छवार न करनी, अने डोर्छवार समय पूरा थया पहले
सामायिक पारी लेनी सग्रह गाथाओंको अर्थ छे (५३)

टीकार्थ-‘तयाणतर चे’-त्यादि पछी श्रावके देशवकाशिक व्रतना पाच
अतिचार ज्ञेयवा ज्ञेय्ये पण सेवना न ज्ञेय्ये, ते पाच अतिचार आ प्रमाणेछे -
(१) आनयनप्रयोग, (२) प्रेष्यप्रयोग, (३) शब्दानुपात, (४) रूपानुपात, (५)
वहि पुद्गलप्रक्षेप

(१) आनयनप्रयोग-पैताना गमनागमन माटे मर्यादित करेला क्षेत्रनी
जडारना पदार्थों जीवनी भारइते पैता पास मगाववा (२) प्रेष्यप्रयोग-मर्यादित
क्षेत्रनी जडारना कार्योने संपादन करवा माटे नौकर-थाकर भेकलवा, (३) शब्दानुपात

निधनी या स्मृतिः=स्मरण तस्या अकरणम्=अनाश्रयण=स्मृत्यकरणम्—“अमुक
समये मया सामायिक कृत, कर्तव्य, करिष्यमाण वे” त्वेव निश्चित-सामायिक
समयस्य विस्मरणमित्यर्थः । ४ । अनवस्थितिः=अनवस्था-व्यवस्थाया अभाव
इत्यर्थस्तस्याः करण-मनवस्थितिकरणम्-सामायिकस्य कदाचिदाचरण कदा-
चिदनाचरण, कदाचिच्च समयमसमाप्यैवोत्थानमित्यर्थः । ५ । अत्रेमाः सङ्ग्रहगाथाः—

[सङ्ग्रहगाथा]

“ मणवायाकायाणं, दुष्पडिहाणाणि तिल्लि एयस्स ।
सहअकरण चउत्थो, अणवट्ठाऽऽपायण च पच्चमगो ॥ १ ॥
अइयारा इमे पच्च, सरूव दक्खवामि सिं ।
पयमो तत्थ सावज्ज, माणसस्स पवट्ठणं ॥ २ ॥
वीओ णिठ्ठुरसावज्ज, भासोदीरणमीरिय ।
तीओ थले अप्पमट्ठे, हत्थाईण पसारण ॥ ३ ॥
“ सामाइय त्रय कज्ज, ममुए समण मए ’ ।
इच्चाइणो विसरणं, चउत्थो परिकित्तिओ ॥ ४ ॥
वयस्सावरणे जाउ, जाउ नायरण तथा ।
असमप्पेव वा जाउ, उट्ठार्ण होइ पच्चमो ॥ ५ ॥ इति ।

छाया—“ मनोवाक्कायाना दुष्प्रणिधानानि त्रय एतस्य ।
स्मृत्यकरण चतुर्थोऽनवस्थाऽऽपादन च पञ्चमकः ॥ १ ॥
अतिचारा इमे पञ्च, स्वरूप दर्शयाम्येषाम् ।
प्रथमस्तत्र सावद्य, मानसस्य प्रवर्तनम् ॥ २ ॥
द्वितीयो निष्ठुरसावद्यभाषोदीरणमीरितम् ।
ततीय स्थले अप्रमृष्टे, हस्तादीना प्रसारणम् ॥ ३ ॥
सामायिक व्रत कार्य, ममुके समये मया ।
इत्यादेर्विस्मरण चतुर्थ परिकीर्तित ॥ ४ ॥
व्रतस्याऽचरण जातु, जातु नाऽऽचरण तथा ।
असमाप्यैव वा जातु, उत्थान भवति पञ्चमः ॥ ५ ॥” इति ।
इति सूत्रार्थ ॥ ५३ ॥

समय मैने सामायिक की थी, अमुक समय करना चाहिए, अमुक समय
करूंगा’ इस प्रकार सामायिकके निश्चित समयको भूल जाना । (५)

सामायिकतु स्मृत्यकरण— अमुक समये मे सामायिक करी डती, अमुक समये
करवी लेधये, अमुक समये करीश’ ये प्रमाणे सामायिकने निश्चित समय भूली

મૂલ્-તયાણંતરં ચ ણ પોસહોવવાસસ્સ સમણોવાસણ્ણં પચ્ચ
અદ્યારા જાણિયઘ્વા ન સમાયરિયઘ્વા,તંજહા-અપ્પહિલેહિય-દુપ્પ-
હિલેહિયસિજ્ઞાસંથારે, અપ્પમજ્ઞિય-દુપ્પમજ્ઞિયસિજ્ઞાસંથારે, અપ્પ-
હિલેહિય દુપ્પહિલેહિયઉચ્ચારપાસવણભૂમી, અપ્પમજ્ઞિય-દુપ્પમજ્ઞિ-
યઉચ્ચારપાસવણભૂમિ,પોસહોવવાસસ્સ સમ્મં અણણુપાલણયા ૧૧।૫૫।

છાયા-તદનન્તર ચ ચ્વલુ પોષધોપવાસસ્ય શ્રમણોપાસકેન પશ્ચાતીચારા જ્ઞાતવ્યા
ન સમાચરિતવ્યાઃ, તદ્યથા અપ્રતિલેખિત દુપ્રતિલેખિતશય્યાસસ્તારઃ, અપ્રમાર્જિત-
દુષ્પ્રમાર્જિતશય્યાસસ્તારઃ, અપ્રતિલેખિતદુષ્પ્રતિલેખિતોચ્ચારપ્રસ્રવણભૂમિઃ, અપ્રમા-
ર્જિતદુષ્પ્રમાર્જિતોચ્ચારપ્રસ્રવણભૂમિ', પોષધોપવાસસ્ય સમ્યગનુપાલનમ્ ૧૧।૫૫

ટીકા-‘અપ્રતિલેખિતે’ -તિ-શય્યા-સસ્તારકાણા સર્વથા ન પ્રતિલેખન
મન્યમનસ્કતયા પ્રતિલેખન ચ પ્રથમઃ ।૧। તેપામેવ સર્વથા પ્રમાર્જનાભાવોઽન્ય-

તાર આદિભી સમજના ચાહિળ । [૪] રૂપાનુપાત-નિયત ક્ષેત્રસે બાહરકા
કામ કરનેકે લિલ દૂસરેકો હાથ આદિ દિલ્લાકર ઉસ કામકો સિદ્ધ
કરનેકી ચેષ્ટા કરના । ઉપલક્ષણસે ટેલીફોનદ્વારા સ્વરૂપ પ્રેષણકો ભી
સમજના ચાહિયે, કયોકિ આજકલ ટેલીફોનદ્વારા વાતચીત કરનેવાલેકા
ફોટૂભી સામને લીચ જાતા હૈ । [૫] બહિઃપુદ્ગલપ્રક્ષેપ-નિયતક્ષેત્રસે
બાહરકા પ્રયોજન હોને પર ઉસે સિદ્ધ કરનેકે લિલ કકર પથર આદિ
ફેંકકર દૂસરેકો સકેત (હશારા) કરના । ગાથાઓંકા અર્થ યહી હૈ ॥૫૪॥

ટીકાર્થ-‘તયાણતર ચે’-ત્યાદિ તત્પશ્ચાત્ શ્રમણોપાસકકો પોષ-
ધોપવાસ વ્રતકે પાંચ અતિચાર જાનને ચાહિલ કિન્તુ સેવન ન કરને

તા-ટેલીફોન વગેરે પણ મમળ લેવા (૪) રૂપાનુપાત-નિયત ક્ષેત્રની બહારનુ કામ
કરવાને બીજાને હાથ વગેરે બતાવીને તે કામ સિદ્ધ કરવાની ચેષ્ટા કરવી ઉપ-
લક્ષણે કરીને ટેલીફોન દ્વારા સ્વરૂપ પ્રેષણને પણ સમજ લેવુ કારણ કે આજકાલ
ટેલીફોન દ્વારા વાતચીત કરનારનો ફોટો પણ આમેથી ખેચી શકાય છે (૫) બહિ-
પુદ્ગલપ્રક્ષેપ-નિયતક્ષેત્રથી બહારનુ પ્રયોજન ઉપનિયત થતા તેને સિદ્ધ કરવા માટે કાકરો,
પથર, વગેરે ફેંકીને બીજાને સંકેત(હશારો)કરવો સચ્ચ ગાથાઓંનો અર્થ એજ છે (૫૪)

ટીકાર્થ-‘તયાણતર ચે’ત્યાદિ તે પછી શ્રમણોપાસકે પોષધોપવાસ વ્રતના
પાંચ અતિચાર જાણવા પરન્તુ સેવવા નહિ તે આ પ્રમાણે —(૧) અપ્રતિલેખિત-

नियताक्षेत्रादवहि स्थितकार्यसम्पादनार्थं परस्मै स्वहस्तादि दर्शयित्वा चेष्टनम्, आग्लभापापसिद्ध 'टेलीफोन, टेलीग्राफ' प्रभृतेरुपलक्षणं च चतुर्थः । ४ । नियताक्षेत्रादवाह्ये प्रयोजनसद्भावे तत्संपादनार्थं पुद्गलानां=छोटगिलापुत्रकादीनां प्रक्षेपेण तटस्थं प्रति सकेतीकरणं, यद्वा टेलीफोनयन्त्रद्वारा स्वप्रतिकृतिप्रेषणस्याप्युपलक्षणम् । तद्यन्त्रेण सभाषणकर्तुराकृतिरपि निर्दिष्टे स्थले प्रकटी भवतीत्यर्थः । इति पञ्चमः । ५ ॥ अत्रेत्य सद्ग्रहगाथाः—

“ दम्भमस्सऽहयारपचग से, पउगो आणवणस्स पेसणस्स ।
अवि सद्दग रुवगाणुवाओ, बहिया पुग्गलखेवण तहेव ॥ १ ॥
परेण वज्झवत्थूण, पावण ज णियतिगे ।
पढमो म्मो एवमेव, वीओ भिच्चाहपेसण ॥ २ ॥
तीओ छिक्काहचेट्ठाहिं, तहेवायरण मओ ।
तहा चउत्थो हत्थाड, चेट्ठण परिकित्तिओ ॥ ३ ॥
सक्कराहविणिक्खेवा, चेट्ठण होइ पचमो ।
परेण वज्झकज्जाण, सपाए णेव तारिस ॥ ४ ॥
वयस्स रक्खण तम्हा, सत्थ देसावगासिय ॥” इति ॥

एतच्छाया च—

“ दशमस्यातिचारपञ्चक्रमस्य, प्रयोग आनयनस्य प्रेषणस्य ।
अपि शब्दक रूपकानुपातो बहिः पुद्गलक्षेपणं तथैव ॥ १ ॥
परेण बाह्यवस्तूनां प्रापणं यन्निजान्तिके ।
प्रथमः स एवमेव, द्वितीयो भृत्यादिप्रेषणम् ॥ २ ॥
तृतीयश्छिकादिचेष्टाभिस्तथैवाऽऽचरणं मतः ।
तथा चतुर्थो हस्तादिचेष्टनं परिकीर्तितः ॥ ३ ॥
शक्रेरादिविनिक्षेपाचेष्टनं भवति पञ्चमः ।
परेण बाह्यकार्याणां सम्पादे नैव तादृशम् ॥ ४ ॥
व्रतस्य रक्षणं तस्मात्सार्थं देशावकाशिकम् ॥” इति ।
इति भूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

चाकरीको भेजना । [३] शब्दानुपात—नियतक्षेत्रसे बाह्यकार्य आपाडने पर छींक कर, खास कर या अन्य कोई शब्द करके, पड़ोसी आदिको इशारा करके कार्य करानेका प्रयत्न करना । उपलक्षणसे टेलीफोन

—नियत क्षेत्रथी जडारनु कार्य आवी पडता छींकिने, ज्योआरीने या जीना डोअ शब्द करीने पाडोशी आदिने इशारे करी कार्य कराववा प्रयत्न करवे, उपलक्षणे करीने

ઉચ્ચારપ્રસ્રવણભૂવિપયે ક્રમશઃ इदम् ।

चेत्प्रकारद्विक, तृतीयश्चतुर्थः समतस्तदा ॥३॥

पञ्चमः पालनाभावः, पोषधस्य यथाविधि ।

व्रतस्यैतस्य ग्रहणे, विधि. सामायિકे यथा ॥४॥” इति ।

इति सूत्रार्थः ॥५५॥

મૂલમ્—તયાણંતર ચ ણ અતિહિસંવિભાગસ્સ સમણોવાસણ્ણં
પચ્ચ અહ્યારા જાણિયવ્વા ન સમાયરિયવ્વા, તંજહા સચિત્તનિવરે
વણયા, સચિત્તપેહણયા, કાલાઙ્કમે, પરવવણ્ણે, મચ્છરિયા ॥૧૨॥૫૬॥

છાયા—તદનન્તરં ચ સ્વલ્પ અતિથિસંવિભાગસ્ય શ્રમણોપાસકેન પશ્ચાત્તીચારા
જ્ઞાતવ્યા ન સમાચરિતવ્યાઃ, તદ્યથા-સચિત્તનિક્ષેપણ, સચિત્તપિધાન, કાલાતિક્રમઃ
પરવ્યપદેશઃ, મત્સરિતા । ૧૨ ॥ ૫૬ ॥

ટીકા—‘સચિત્તે’-તિ-સચિત્તેષુ ધાન્યાદિપ્રદાનબુદ્ધ્યા નિક્ષેપણ=સમ્યક્કરણ,
યદ્વા સચિત્તાના નિક્ષેપણમર્થાત્કલ્પનીયેષ્વચિત્તેષ્વિતિ સચિત્તનિક્ષેપણ સચિત્તેષુ

(૩) ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણ (મલ-મૂત્ર)ની ભૂમિકી પડિલેહના ન કરના
યા દુચિત્તા હોકર પડિલેહના કરના ત્રીસરા અતિચાર છે ।

(૪) ઉચ્ચારપ્રસ્રવણની ભૂમિકો ન પૂજના યા અસાવધાની સે પૂજના
ચોથા અતિચાર છે ।

(૫) શાસ્ત્રોક્ત વિધિસે પોષધોપવાસકા સમ્યક્કરૂપસે પાલન ન
કરના ઓર પોસેમેં રહકર આહાર, શરીરસત્કાર, મૈથુન આદિ અનેક
પ્રકારકે વ્યાપારોંકા વિચારના પાંચવો અતિચાર છે । ગાથાએં ગતાર્થેં ॥૫૫॥

ટીકાર્થ—‘તયાણતર ચે’-ત્યાદિ તદનન્તર શ્રાવકકો અતિથિસંવિભાગ
વ્રતકે પાચ અતિચાર જાનને ઘાહિયે કિન્તુ સેવન ન કરને ઘાહિયે ।

ભૂમિની પડિલેહણા ન કરવી એ ત્રીજો અતિચાર છે (૪) ઉચ્ચાર-પ્રસ્રવણની
ભૂમિને ન પૂજવી યા અસાવધાનીથી પૂજવી એ ચોથો અતિચાર છે (૫)
શાસ્ત્રોક્ત-વિધિથી પોષધોપવાસનુ સમ્યક્રૂપે પાલન ન કરવું અને પોસામા રહીને,
આહાર, શરીરસત્કાર, મૈથુન આદિ અનેક પ્રકારના વ્યાપારોનો વિચાર કરવો એ
પાચમો અતિચાર છે ગાથાએનો અર્થ સ્પષ્ટ છે (૫૫)

ટીકાર્થ— ‘તયાણતર ચે’-ત્યાદિ પછી શ્રાવકે અતિથિસંવિભાગ વ્રતના પાચ
અતિચાર બધા બોધે પરંતુ સેવવા ન બોધે તે આ પ્રમાણે—(૧) અચિત્ત-

મનસ્કૃતયા પ્રમાર્જન ચ દ્વિતીયઃ ।૨। એવમેવોચ્ચારપ્રસવણભૂમૌ ક્રમેણ પ્રકારદ્વયે
તૃતીય-ચતુર્થો ।૩।૪। પ્રવચનોક્તવિધ્યનુસારેણ પોષધવ્રતસ્ય સમ્યગનુપાલનાભાવો,
વ્રતસમય આહાર-શરીરસત્કારાઽવ્રત્સાદિવિવિધવ્યાપારાણામનુચિન્તન ચ પચ્ચમઃ ।૫।
અત્રેત્ય સહ્સ્રગ્રંથગાથાઃ—

“ સિદ્ધિજાસધારણા જ, સવ્વજાઽપહિલેહણ ।
પમાયપ્પહિલેહો વા, અદ્યારો હહાહમો ॥ ૧ ॥
અપ્પમહ્જજળમેણસિ, -મણ્ણહા વા પમહ્જજળં ।
દુત્તો એત્થ લેખ ધીઓ, અદ્યારો જહાગમ ॥ ૨ ॥
ઉચ્ચાર પાસવણભૂ, -વિસે કમસો હર્ણં ।
એ પગારદુગ તીઓ વડલ્લો સમઓ તયા ॥ ૩ ॥
પચ્ચમો પાલનાભાવો, પોસહસ્સ જહાવિહિ ।
વયસ્સેયસ્સ ગહ્ણે, વિહી સામાહે જહા ॥ ૪ ॥ ” ઇતિ ।

એતચ્છાયા ચ—

“ શય્યાસસ્તારકાણા યત્સર્વથાઽપ્રતિલેખનમ્ ।
પ્રમાદપ્રતિલેખો વા, અતિચાર હહાઽદિમઃ ॥૧॥
અપ્રમાર્જનમેતેપા, -મન્યથા વા પ્રમાર્જનમ્ ।
ઉક્તોઽત્ર વ્રતે દ્વિતીયોઽતિચારો યથાઽઽગમમ્ ॥૨॥

ચાહિયે । એ એ છે—(૧) અપ્રતિ લેખિત દુષ્પ્રતિલેખિતશય્યાસસ્તાર, (૨)
અપ્રમાર્જિતદુષ્પ્રમાર્જિતશય્યાસસ્તાર, (૩) અપ્રતિલેખિતદુષ્પ્રતિલેખિત-
ઉચ્ચારપ્રસવણભૂમિ, (૪) અપ્રમાર્જિતદુષ્પ્રમાર્જિત ઉચ્ચારપ્રસવણભૂમિ, પોષ
ધોપવાસકા સમ્યક્ અનનુપાલન ।

(૧) શય્યાસથારે આદિકો પહિલેહના ન કરના યા અસાવધાનીસે
પહિલેહના કરના પ્રથમ અતિચાર છે ।

(૨) શય્યા સથારે આદિકો ન પૂજના યા અસાવધાનીસે પૂજના
દૂસરા અતિચાર છે ।

દુષ્પ્રતિલેખિત શય્યાસસ્તાર (૨) અપ્રમાર્જિત-દુષ્પ્રમાર્જિત-શય્યાસસ્તાર, (૩)
અપ્રતિલેખિત - દુષ્પ્રતિલેખિત - ઉચ્ચાર - પ્રસવણ - ભૂમિ, (૪) અપ્રમાર્જિત-
દુષ્પ્રમાર્જિતઉચ્ચાર-પ્રસવણ-ભૂમિ, (૫) પોષધોપવાસનુ સમ્યક્ અનનુપાલન

૧ શય્યા સથારા આદિની પહિલેહણા ન કરવી, યા અસાવધાનીથી પહિ-
લેહણા કરવી એ પ્રથમ અતિચાર છે (૨) શય્યા સથારા આદિને ન પૂજવા યા
અસાવધાનીથી પૂજવા એ બીજો અતિચાર છે ૩ ઉચ્ચાર પ્રસવણ (મલમૂત્ર)ની

પરવ્યપદેશઃ=અદાનચુદ્ધયા-‘પરત્રીયમિદમન્નાદિક ન મમે’-ત્યાદેર્વાક્યસ્ય સાં-
ધુસમીપે માષણમિત્યર્થઃ, સ્વય સુસ્થિતોઽપિ ઢાતુ પરસ્ય કથન વા, ઇષ
ચતુર્થ’ ૧૪૧. મત્સર=પરશુભદ્રેષ, અત્રૂપચારાદીર્ણ્યા, યદ્વો’ મત્સરઃ=કૃપણ-
સ્તસ્ય માત્રો માત્સર્ય, તતથ-‘અનેન સાધવે ડદ દત્ત કિમહમસ્માદીનો યન્ન
દાસ્યે’ ઇત્યેવમીર્ણ્યાવ્રત્વ, દાને કાર્પણ્યાચરણ વેત્યર્થઃ. કેચિત્તુ ‘-મત્સર=ક્રોધ.
સ ઇવ માત્સર્ય-ક્રોધપુરસ્સર સાધવે ભિક્ષાદાનમિત્યર્થઃ’ ઇતિ વદન્તિ, ઇષ
પચ્ચમ ૧૫૧.

પ્રતેષુ પચ્ચસુ યથાકથચ્ચિદપિ દાનમ્ય સદ્ભાવાદતીચારત્વમેવ ન તુ ભદ્રત્વમ્,

સમયકો ઢાલકર ભિક્ષા દેનેકો તૈયાર હોના કાલાતિક્રમ અતિચાર હૈ.

[૪] પરવ્યપદેશ-અર્થાત્ દૂસરેકા કહ દેના. ભિક્ષા ન દેનેકે
અભિપ્રાયસે ‘યહ આહાર આદિ દૂસરેકા હૈ મેરા નહી’ ઇસા કહના
અથવા આપ [સ્વય] સૂદ્ધતા [શુદ્ધ-આહારાદિ દેને યોગ્ય] હોને પરમી
આહારાદિ દેનેકે લિષ દૂસરેકો યહના પરવ્યપદેશ અતિચાર હૈ.

[૫] મત્સરિતા-દૂસરેકે મલેમેં ઢેપ કરના મત્સર હૈ. યહાં ઉપચારસે
મત્સરકા અર્થ ઈર્ણ્યા હૈ. ‘ઢસને સાધુકો યહ દિયા હૈ, મૈં કયા ઢસસે
કમ હૂં કિ મૈ યહ પદાર્થ ન દૂં’ ઇસ પ્રકાર ઈર્ણ્યા કરના માત્સર્ય હૈ.
અથવા દાન દેનેમેં કજૂસી કરન, માત્સર્ય અતિચાર હૈ. કોઈ કોઈ
‘મત્સરકા અર્થ ક્રોધ હૈ’ ઇસા કહતે હૈ, ડનકે મતસે ક્રોધ પૂર્વક
સાધુકો ભિક્ષા દેના માત્સર્ય અતિચાર હૈ.

યે પાચોં અતિચાર હી હૈં, કયોંકિ સમીમેં કિસી ન કિસી રૂપમેં

અને આહાર પણુ ન દેવો પડે’ એવી ભાવનાથી સાધુના ભોજનના સમયને ટાળીને
ભિક્ષા દેવાને તૈયાર થવુ એ કાલાતિક્રમ છે

(૪) પરવ્યપદેશ—અર્થાત્ બીજાને ડહી દેવુ ભિક્ષા ન આપવાના હેતુથી ‘આ
આહાર આદિ બીજાને છે-મારો નથી’ એમ ડહેવુ, અથવા પોતે સૂજતો (આહારાદિ
વોરાવી શકે તેવો) હોવા છતાં પણુ આહાર દેવા માટે બીજાને ડહેવુ, એ પરવ્યપદેશ
અતિચાર છે

(૫) મત્સરિતા—બીજાના ભલામા દ્રેષ કરવો એ મત્સર છે અહીં ઉપચારે
કરીને મત્સરનો અર્થ ઈર્ણ્યા છે ‘એણે સાધુને આ આપ્યુ છે, હુ શુ તેનાથી કમ છુ
કે એ પદાર્થ ન આપુ ?’ એ પ્રમાણે ઈર્ણ્યા કરવી એ માત્સર્ય છે અથવા દાન આપ
વામા ડજૂસાઈ કરવી એ માત્સર્ય અતિચાર છે ડેાઈ ડેાઈ ડહે છે કે ‘મત્સરનો
અર્થ ક્રોધ છે’ તેમને મતે ક્રોધપૂર્વક સાધુને ભિક્ષા આપવી એ માત્સર્ય અતિચાર છે
એ પાચે અતિચાર જ છે, કેમકે એ બધામા ડેાઈ ને ડેાઈ રૂપમા દાન દેવાને

શાલ્યાદિષુ સમ્મિલિતમચિત્તમન્નાદિક, યદ્વા-અચિત્તેષ્વચિત્તમન્નાદિષુ નિષિષ્ઠ સચિત્તે શાલ્યાદિ ચેત્તદા 'અર્કલિપ્તત્યાત્સાધુર્ન ગ્રહીપ્યતીતિ ભાવેનયા સચિત્તેષ્વચિત્ત-સ્પાઽચિત્તેષુ વા સચિત્તસ્ય 'સમ્મેલનમિત્યર્થ', એવ પ્રથમઃ ।૧। એવં સચિત્તેનાઽ-ચિત્તસ્યાઽચિત્તેન વા સચિત્તસ્ય 'પિધાન-સચિત્તપિધાન નામ દ્વિતિયઃ ।૨। કાલઃ=સાધુર્ભોજનસમયસ્તસ્યાતિક્રમઃ=ઉહ્યન-કાલાતિક્રમઃ 'સાધુઃસત્કૃતોઽ-પિ ભવેન્દ્ભોજનીયમપિ ન વીયા' દિતિ બુદ્ધ્યા સાધુર્ભોજનસમયમતિક્રમ્ય મિશ્ના દાનાર્થે પ્રસ્તુતીભવનમિત્યર્થ', એવ તૃતીયઃ ।૩। પરસ્ય, વ્યવપદેશ=આહાર-

વે, હસ પ્રકાર હૈં-(૧) સચિત્ત-નિક્ષેપણ, (૨) સચિત્તપિધાન, [૩] કાલા-તિક્રમ, [૪] પરવ્યપદેશ, [૫] મત્સરિતા ।

(૧) સચિત્તનિક્ષેપણ-દાન ન દેનેકે અભિપ્રાયસે અચિત્ત વસ્તુઓકો સચિત્તધાન્ય આદિમેં મિલા દેના, અથવા, કલ્પનીય વસ્તુઓમેં સચિત્ત વસ્તુ-મિલા દેના સચિત્તનિક્ષેપણ હૈ । તાત્પર્ય ચહ હૈ કિ-"સચિત્ત શાલિ આદિમે, અગર અચિત્ત મિલા દેંગે, યા અચિત્ત અન્ન આદિમે સચિત્ત-શાલિ આદિ મિલા દેંગે તો સાધુ-ગ્રહણ-નહી કરેંગે"-એસી ભાવના કરકે સચિત્તમે અચિત્ત ઓર અચિત્તમે સચિત્ત મિલા દેના સચિત્તનિક્ષેપણ અતિચાર હૈ ।

[૨] સચિત્તપિધાન-હસી પ્રકાર પૂર્વોક્ત ભાવનાસે સચિત્ત વસ્તુસે અચિત્તકો ઓર અચિત્તસે સચિત્તકો ઢાંક દેના સચિત્તપિધાન અતિચાર હૈ ।

[૩] કાલાતિક્રમ-અર્થાત્ સમયકા ઉહ્યન કરના । 'સાધુકા સત્કાર મી હો જાય ઓર આહાર મી ન દેના પહે' એસી ભાવનાસે સાધુકે ભોજન

નિક્ષેપણ, (૨) સચિત્તપિધાન, (૩) કાલાતિક્રમ, (૪) પરવ્યપદેશ (૫) મત્સરિતા

(૧) સચિત્તનિક્ષેપણ-દાન ન દેવાના હેતુથી અચિત્ત વસ્તુઓને સચિત્ત ધાન્ય આદિમ મેળવી દેવી, અથવા અકલ્પનીય-વસ્તુઓમા-સચિત્ત વસ્તુઓ મેળવી દેવી એ સચિત્તનિક્ષેપણ છે તાત્પર્ય એ છે કે "સચિત્ત શાલિ આદિમા ને અચિત્ત મેળવી દઈશુ, યા અચિત્ત અન્નાદિમા સચિત્ત શાલિ આદિ મેળવી દઈશુ, તો સાધુ તે બુદ્ધિ નહિ કરે" એવી ભાવનાઓ કરીને સચિત્તમા અચિત્ત અને અચિત્તમા સચિત્ત પદાર્થો મેળવી દેવા, એ સચિત્તનિક્ષેપણ અતિચાર છે

(૨) સચિત્તપિધાન-એજ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત ભાવનાથી સચિત્ત વસ્તુથી અચિત્ત અને અચિત્તથી સચિત્તને ઢાંકી દેવી એ સચિત્તપિધાન અતિચાર છે

(૩) કાલાતિક્રમ-અર્થાત્ સમયનું ઉદ્વેગ કરવું "સાધુનો સત્કાર પણ એવ

[સગ્રહગાથાઃ]

‘ન ભોજનીયપિ મય પચેય, ત્વે જહેસો સમણોવિ તુદ્ધો’ ।

ઈદંવ કાલપ્પહિજાવણ જ, સો એત્થ કાલાઠ્ઠકમો પગીઓ ॥૪॥

અન્નાદય સંવમિણ પરસ્સ, ન મામર્ઠણં તિ અદાણભાવા ।

સત્કારસદ્ધાદિવિહાણપુવ્વ, જ ભાસણ સો કહિઓ ચડત્થો ॥૫॥

એમેણ દિન્ન કિમહ ન તારિસો, ઇત્થેવમીસાયરણં તથેવ ।

પયાણકાવણ્ણવિહી ય જ વા, કોવેણ દાણ ચ મઓ તહત્તો ॥૬॥’ઈતિ ।

છાયા.

ન ભોજનીયમપિ મયા પ્રદેય ભવેદ્ યથૈવ શ્રમણોઽપિ તુદ્ધઃ ।

इतीव कालप्रतियापन यत्, सोऽत्र कालातिक्रमः प्रगीतः ॥ ४ ॥

અન્નાદિક સર્વમિદ પરસ્ય, ન મામકીનમિત્યદાનભાવાત્ ॥

सत्कारश्रद्धादिविधानपूर्व, यद् भाषण स कथितश्चतुर्थ. ॥५॥

અનેન દત્ત કિમહ ન તાદૃશ. ?, ઇત્યેવમીપ્યર્ચરણ તથૈવ ।

प्रदानकार्पण्यविधिश्च यद्वा, कोपेन दान च मतस्तथाऽन्त. ६’इति ।

इति सूत्रार्थः ॥५६॥

મૂળમ્-તયાણતર ચ ણં અપચ્છિમમારણતિયસંલેહણાઙ્ગુસણા-

રાહણાણ પંચઅહિયારા જાણિયવા ન સમાયરિયવા, તંજહા-

ઇહલોગાસસપ્પઓગે, પરલોગાસસપ્પઓગે, જીવિયાસંસપ્પઓગે,

મરણાસસપ્પઓગે, કામભોગાસસપ્પઓગે । ૧૩ ॥ ૫૭ ॥

છાયા-તદનન્તર ચ ઘલ્લુ અપશ્ચિમમારણાન્તિકસંલેખનાજોષણાઽરાવનાયાઃ

पञ्चातीचारा ज्ञातव्या न समाचरितव्याः, तद्यथा-इहलोकाशसाप्रयोगः, परलो-

काशसाप्रयोगः, जीवीताशसाप्रयोगः, मरणाशसाप्रयोगः, कामभोगाशसाप्रयोग

॥१३॥५७॥

ટીકા—‘ઇહે’-તિ-સસ્તારગ્રહણોત્તરમ્-ઇહલોકે=મનુષ્યલોકે આશસાપ-

-યોગ’=‘મૃત્વા ચક્રવર્તી વા રાજા વા તન્મન્ત્રી વા ભૂયાસ’-મિત્યાદિરૂપાભિલા-

યર્હા ‘યથા’ પદ અભ્યાગત હીન દીન આદિકા મી ઉપલક્ષણ હૈ ।

शास्त्रोंमें सर्वत्र ऐसाही देखा जाता है । गाथाओंका अर्थ यही है ॥५६॥

ટીકાર્થ-‘તયાણતર ચે’-ત્યાદિ હસકે અનન્તર અપશ્ચિમમારણા-

અહીં ‘યથા’, પદ અભ્યાગત દીન હીન આદિનુ પણ ઉપલક્ષણ છે. શાસ્ત્રોમા સર્વત્ર એમજ જોવામા આવે છે (૫૬)

ટીકાર્થ-‘તયાણર ચે’-ત્યાદિ ત્યાર પછી અપશ્ચિમ-મારણાતિક-સંલેખના

યદિ સર્વથા ન દદ્યાદદત પ્રતિષેધેદત્તે વા પરિદ્યેત તદા તુ મજ્જસ્વ, યદુક્તમ્—

“ ણ દેહ વારેહ ય દિજ્જમાર્ણ, તહેવ દિન્ને પરિતપ્પણ ય ।

इयेरिसो जो किवणस्स भावो, भगो वये वारसगे इहेसो ॥ १ ॥” इति

છાયા—“ન દદાતિ વારયતિ ચ દીયમાનમ્ , તથૈવ દત્તે પરિતપ્યતે ચ ।

इत्येतादृशो यः कृपणस्य भावः, भग्नोः व्रते द्वादशके एहेषः ॥ १ ॥” इति

‘યથા’-પદ ચાત્રાભ્યાગતાદીનામપ્યુપલક્ષણ, તથૈવ શાસ્ત્રાદિષુ સર્વત્રોપલ-
મ્માત્ । અત્રેત્ય સદ્ગ્રહગાથાઃ—

“ અસ્સવિ પચહ્યારા, સચિત્તનિવલ્લેવણાવિહાણાહ ।

एव कालाहकम परववएसा य मच्छरिय ॥ १ ॥

धन्नाइसु सचित्तेसु, मचित्तपरिमेलण ।

एयस्स विवरीथ वा, पढमो परिकित्तिओ ॥ २ ॥

अचित्तस्स सचित्तेण, पिहाण वुक्कमોવિ વા ।

भोयणाइपयत्थेसु, जो सो वीओ उदाहिओ ॥ ३ ॥

एतच्छाया च—

“ અસ્યાપિ પશ્ચાત્તીચારા, સચિત્તનિલ્લેષણાપિધાનાદિ ।

एव कालातिक्रम,-परव्यपदेशौ च मात्सर्यम् ॥ १ ॥

धान्यादिषु सचित्तेषु,-अचित्तपरिमेलनम् ।

एतस्य विपरीत वा, प्रथम परिकीर्तित ॥ २ ॥

अचित्तस्य सचित्तेन, पिधान व्युत्क्रमोऽपिवा ।

भोजनादिपदार्थेषु, य* स द्वितीय उदाहृत ॥ ३ ॥

દાન દેનેકા સદ્ભાવ પાયા જાતા હૈ । અતઃ. હનકે હોને પર મી વ્રત ભગ નહીં
હોતા । યદિ આહારાદિ દેવે હી નહી, યા દેતે હુણ કો રોકે, અથવા દેકર
પશ્ચાત્તાપ કરે તો વ્રતભગ સમજના ચાહિણ । કહા મી હૈ—

“ સ્વય ન દેવે, દેતે હુણ દૂસરેકો નિષેધ કરે, અથવા દેકર પશ્ચા-
ત્તાપ કરે, ઈસા જો કૃપણકા ભાવ હોતા હૈ ડસસે યહ વારહવાં વ્રત
લ્લખિત્ત હોતા હૈ ॥ ”

સદ્ભાવ માલુમ પડે છે તેથી એ હોવા છતાં વ્રતભગ થતો નથી જો દાન આપે
નહિ અને આપનારને રોકે, અથવા આપીને પશ્ચાત્તાપ કરે તો વ્રતભગ સમજવો
ઠલું છે કે

“પોતે ન દે, બીજો આપે તેને નિષેધ કરે, અથવા આપીને પશ્ચાત્તાપ કરે,
એવો જે કૃપણનો ભાવ થાય છે તેથી આ બારમા વ્રતનો ભગ થાય છે”

[સગ્રહગાથાઃ]

‘જ મોઘનીયપિ મય પયેય, હવે જહેસો સમણોવિ તુટ્ઠો’ ।

હર્હવ કાલપ્પહિજાવણ જ, સો એથ કાલાકમો પગીઓ ॥૪॥

અન્નાઇય સવ્વમિણ પરસ્સ, ન મામઈણં તિ અદાણભાવા ।

સત્કારસદ્ધાહિવાણપુવ્વ, જ માસણ સો કહિઓ ચઉત્થો ॥૫॥

ઇમેણ દિન્ન કિમહ ન તારિસો, ઇચ્છેવમીસાયરણં તહેવ ।

પયાણકાવણ્ણવિહી ય જ વા, કોવેણ દાણ ચ મઓ તહતો ॥૬॥’ઇતિ ।

ઝાયા.

ન મોજનીયમપિ મયા પ્રદેય ભવેદ્ યથૈવ શ્રમણોઽપિ તુટ્ઠઃ ।

ઇતીવ કાલપ્રતિયાપન યત્, સોઽન્ન કાલાતિક્રમઃ પ્રગીતઃ ॥ ૪ ॥

અન્નાદિક સર્વમિદ પરસ્ય, ન મામકીનમિત્યદાનભાવાત્ ॥

સત્કારશ્રદ્ધાદિવિધાનપૂર્વ, યદ્ ભાષણ સ કથિતશ્ચતુર્થઃ ॥૫॥

અનેન દત્ત કિમહ ન તાદૃશઃ ?, ઇત્યેવમીર્ષ્યાચરણ તથૈવ ।

પ્રદાનકાર્પણ્યવિધિશ્ચ યદ્વા, કોપેન દાન ચ મતસ્તથાઽન્તઃ ૬’’ઇતિ ।

ઇતિ સૂત્રાર્થઃ ॥૫૬॥

મૂલમ્-તયાણતર ચ જ અપચ્છિમમારણતિયસંલેહણાઙ્ગસણા-

રાહણાણ પંચઅહિયારા જાણિયઘ્વા ન સમાયરિયઘ્વા, તજહા-

ઇહલોગાસસપ્પઓગે, પરલોગાસસપ્પઓગે, જીવિયાસસપ્પઓગે,

મરણાસસપ્પઓગે, કામભોગાસસપ્પઓગે । ૧૩ ॥ ૫૭ ॥

છાયા-તદનન્તર ચ સ્વલ્પ અપશ્ચિમમારણાન્તિકસંલેખનાજોષણાઽઽરાધનાયાઃ

પશ્ચાતીચારા જ્ઞાતવ્યા ન સમાચરિતવ્યાઃ, તથથા-ઇહલોકાશસાપ્રયોગઃ, પરલો-

કાશસાપ્રયોગઃ, જીવીતાશસાપ્રયોગઃ, મરણાશસાપ્રયોગઃ, કામભોગાશસાપ્રયોગ

॥૧૩॥૫૭॥

ટીકા— ‘ઇહે’-તિ-સસ્તારગ્રહણોત્તરમ્-ઇહલોકે=મનુષ્યલોકે આશસાપ-

-યોગઃ=‘મૃત્વાં ચક્રવર્તી વા રાજા વા તન્મન્ત્રી વા ભૂયાસ ’-મિત્યાદિરૂપાભિલા-

યર્હાં ‘યથા’ પદ અભ્યાગત હીન દીન આદિકા મી ઉપલક્ષણ હૈ ।

શાસ્ત્રોમે સર્વત્ર એસાહી દેસા જાતા હૈ । ગાથાઓંકા અર્થ યહી હૈ ॥૫૬॥

ટીકાર્થ-‘તયાણતર ચે’-ત્યાદિ હસકે અનન્તર અપશ્ચિમમારણા-

અહીં ‘યથા, પદ અભ્યાગત હીન હીન આદિનુ પણ ઉપલક્ષણુ છે. શાસ્ત્રોમા સર્વત્ર એમજ જોવામા આવે છે (૫૬)

ટીકાર્થ-‘તયાણર ચે’-ત્યાદિ ત્યાર પછી અપશ્ચિમ-મારણાતિક-સંલેખના

पकरणम् । १ । एव परलोकाऽऽशसाप्रयोगः=‘ देवो भूयास ’-मित्यादिरूपा
भिलापकरणम् । २ । सम्मानादिलोभेन जीरीतस्य=माणधारणस्याऽऽशसाप्रयोगः=
‘ अभिलापकरण=जीविताऽऽशसाप्रयोगः । ३ । कर्कशक्षेत्रादिनिवासप्रयुक्तक्षुदा
द्युपहततया सम्मानाद्यभावेन ‘ कदाऽह म्रियेय ’ इत्यादिरूप मरणस्याभिलापकरण
मरणाऽऽशसाप्रयोगः । ४ । कामो=शब्दरूपे भोगा=गन्धरसस्पर्शास्तत्राऽऽश
साप्रयोगः=अभिलापकरण कामभोगाऽऽशसाप्रयोगः=रुचिरविषयस्पृहयालुते
त्यर्थः । ५ । अत्रेत्य सदग्रहगाथाः—

“ पचऽइयारा अम्सावि, ते विसेसेण वज्जण ।
तेसिं सरुवमेगेग,—मग्गे एत्थ निषज्झइ ॥ १ ॥
‘ रायाई होमु मच्चाह ’ मिच्चाससणमाइमो ।
एव देवाइविसया, ऽऽससा धीओ पकित्तिओ ॥ २ ॥
तीओ सम्माणाइलोहा, जीवधारणकखण ।
‘ कया मरिस्स ’ मिच्चाई, अहिलासो चउत्थओ ॥ ३ ॥
सदरुवाइविसया, ऽऽससा जा वयभारिणो ।
पचमो अइयारो सो, णेओ एत्थ जहागम ॥ ४ ॥ ” इति ।

नितकसलेखना जोषणा आराधनाके पाँच अतिचार जानने चाहिए
किन्तु उनका आचरण न करना चाहिए । वे ये हैं—[१] इहलोकाश
साप्रयोग, (२) परलोकाशसाप्रयोग, (३) जीविताशसाप्रयोग, (४)
मरणाशसाप्रयोग, (५) कामभोगाशसाप्रयोग ।

(१) इहलोकाशसाप्रयोग—सधारा (अनशन) ग्रहण करनेके पश्चात्
‘ मरकर मैं मनुष्यलोकमें चक्रवर्ती होऊँ, राजा होऊँ, राजमन्त्री होऊँ ’
इत्यादि अभिलाषा करना ।

(२) परलोकाशसाप्रयोग—‘ मृत्युके बाद इन्द्र होऊँ, देवता होऊँ ’
इत्यादि परलोक संबन्धी अभिलाषा करना ।

नोषणा—आराधनना पाय अतिचार नालुवा नोषणे ते आ प्रमाणे—

(१) इहलोकाशसा—प्रयोग, (२) परलोकाशसा—प्रयोग, (३) जीविताशसा—प्रयोग,
(४) मरणाशसा—प्रयोग, (५) कामभोगाशसा—प्रयोग

(१) इहलोकाशसा—प्रयोग—सधारे (अनशन) ग्रहण कर्या पछी ‘ मरीने ई
मनुष्यलोकमा चक्रवर्ती थई, राजा थई, राजमन्त्री थई ’ इत्यादि अभिलाषा करवी

(२) परलोकाशसा—प्रयोग—‘ मृत्यु पछी इन्द्र थई, देवता थई ’ इत्यादि
परलोक संबन्धी अभिलाषा करवी

पुनश्चायां च—
 “पञ्चातीचारा अस्यापि, तान् विशेषेण वर्जयेत्—
 तेषां स्वरूपमेकैकमग्रेऽत्र निरूप्यते ॥ १ ॥
 ‘राजादिर्भवेय मृत्वाऽहम्’ इत्याशसनमादिमः ।
 एव देवादिविषयाऽऽशसा द्वितीयः प्रकीर्तितः ॥ २ ॥
 तृतीयः सम्मानादिलोभाज्जीवधारणकाङ्क्षणम् ।
 ‘कदा मरिष्यामी’—त्याद्यभिलाषश्चतुर्थकः ॥ ३ ॥
 शब्द-रूपादिविषयाऽऽशसा या त्रतयारिणः ।
 पञ्चमोऽतिचारः स ज्ञेयोऽत्र यथाऽऽगमम् ॥ ४ ॥” इति ।
 इति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

मूलम्—तए णं से आणदे गाहावेई समणस्स भगवओ महा-
 वीरस्स अतिण् पचाणुवइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह साव-
 यधम्मं पडिवज्जइ, पडिवज्जिता समण भगव महावीर वंदइ नमं-
 सइ, वदित्ता नमसित्ता एव वयासी—

(३) जीविताशसाप्रयोग—‘मैं जीता रह जाऊँ मेरी प्रशसा होगी’
 इस प्रकार इच्छा करना ।
 (४) मरणाशसाप्रयोग—कर्कश क्षेत्र आदिमें निवास द्वारा होनेवाले
 कष्टसे, भूख, आदिकी पीडासे पीडित होकर और सम्मान न होनेसे
 ‘मैं कब मर जाऊँ’ इत्यादि मरनेकी इच्छा करना ।
 (५) कामभोगाशसाप्रयोग—काम [शब्द और रूप] तथा भोग
 [गन्ध, रस, स्पर्श] में अभिलाषा करना, अर्थात् मनगमते विषयोंकी
 लालसा रखना । गाथाएँ गंतार्थ हैं । संग्रह गाथाओंका अर्थ यही है ॥५७॥

(३) जीविताशसा-प्रयोग—‘हुँ जीवता रही जाऊँ,’ ‘मेरी प्रशसा होवे’
 ऐसी इच्छा करनी
 (४) मरणाशसा-प्रयोग—कठोर क्षेत्र आदिमें निवास द्वारा होनेवाले कष्टसे,
 भूख आदिनी पीडासे पीडित होकर और सम्मान न होनेवाली ‘हुँ’ इच्छा करनी
 ‘मैं कब मर जाऊँ’ ऐसी प्रभाले मरवानी इच्छा करनी
 (५) कामभोगाशसा-प्रयोग—काम (शब्द और रूप) तथा भोग (गन्ध, रस,
 स्पर्श) की अभिलाषा करनी, अर्थात् मनगमता विषयोंकी लालसा रखनी, संग्रह
 गाथाओंका अर्थ ये हैं (५७)

पकरणम् । १ । एव परलोकाऽऽशसाप्रयोगः=‘देवो भूयास’-मित्यादिरूपाभिलापकरणम् । २ । सम्मानादिलोभेन जीवितस्य=प्राणधारणस्याऽऽशसाप्रयोगः=अभिलापकरण=जीविताऽऽशसाप्रयोगः । ३ । कर्मक्षेत्रादिनिवासभयुक्तक्षुदाद्युपहततया सम्मानाद्यभावेन ‘कदाऽहं म्रियेय’ इत्यादिरूप मरणस्याभिलापकरण मरणाऽऽशसाप्रयोगः । ४ । कामो=शब्दरूपे भोगा=गन्धरसस्पर्शास्तत्राऽऽशसाप्रयोगः=अभिलापकरण कामभोगाऽऽशसाप्रयोगः=रुचिरविषयस्पृहयालुतेत्यर्थः । ५ । अत्रेत्थं सदग्रहगाथाः—

“पचऽइयारा अस्तावि, ते विसेसेण चज्जण ।

तेसिं सरुवमेगेग, -मग्गे एत्थ निधज्झइ ॥ १ ॥

‘रायार्हं होमु मच्चाह’ मिच्चाससणमाइमो ।

एव देवाइविसया, ऽऽससा धीओ पकित्तिओ ॥ २ ॥

तीओ सम्मानाइलोहा, जीवधारणकखण ।

‘कया मरिस्स’ मिच्चाई, अहिलासो चउत्थओ ॥ ३ ॥

सहरुवाइविसया, ऽऽससा जा वयधारिणो ।

पचमो अइयारो सो, णेओ एत्थ जहागम ॥ ४ ॥” इति ।

नितकसलेखना जोषणा आराधनाके पाँच अतिचार जानने चाहिए किन्तु उनका आचरण न करना चाहिए । वे ये हैं—[१] इहलोकाश साप्रयोग, (२) परलोकाशसाप्रयोग, (३) जीविताशसाप्रयोग, (४) मरणाशसाप्रयोग, (५) कामभोगाशसाप्रयोग ।

(१) इहलोकाशसाप्रयोग—सधारा (अनशन) ग्रहण करनेके पश्चात् ‘मरकर मैं मनुष्यलोकमें चक्रवर्ती होऊँ, राजा होऊँ, राजमन्त्री होऊँ’ इत्यादि अभिलाषा करना ।

(२) परलोकाशसाप्रयोग—‘मृत्युके बाद इन्द्र होऊँ, देवता होऊँ’ इत्यादि परलोक सबन्धी अभिलाषा करना ।

नोषणा—आराधनना पाथ अतिचार नोषणा नोषणे ते आ प्रभाणे —

(१) इहलोकाशसा—प्रयोग, (२) परलोकाशसा—प्रयोग, (३) जीविताशसा—प्रयोग, (४) मरणाशसा—प्रयोग, (५) कामभोगाशसा—प्रयोग

(१) इहलोकाशसा—प्रयोग—सधारे (अनशन) ग्रहण कर्या पछी ‘मरीने हँ मनुष्यलोकमा चक्रवर्ती थड, राजा थड, राजमन्त्री थड’ इत्यादि अभिलाषा करवी

(२) परलोकाशसा—प्रयोग—‘मृत्यु पछी इन्द्र थड, देवता थड’ इत्यादि परलोक सबन्धी अभिलाषा करवी

છાયા—તતઃ સ આનન્દો ગાથાપતિઃ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્યાન્તિકે પશ્ચાણુવ્રતિક સપ્તશિક્ષાવ્રતિક દ્વાદશવિધ શ્રાવકધર્મે પ્રતિપદ્યતે, પ્રતિપદ્ય શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર વદન્તે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એવમવાદીત્—

“નો સ્વલ્પ મે ભદન્ત ! કલ્પતે અદ્યપ્રમૃતિ અન્યયૂથિકાન્ વા, અન્યયૂથિકા-
દૈવતાનિ વા, અન્યયૂથિકપરિગૃહીતાન્ અર્હચૈત્યાન્ વા વન્દિતુ વા નમસ્યિતુ વા, પૂર્વ-
મનાલાપકૈરાલપિતુ વા સલપિતુ વા, તેપામશન વા પાન વા સ્વાદ્ય વા સ્વાગ્ર વા દાતુ
વા અનુપદાતુ વા, નાન્યત્ર રાજાભિયોગાત્, ગણાભિયોગાત્, વલાભિયોગાત્,
દેવતાભિયોગાત્, ગુરુનિગ્રહાદ્, વૃત્તિકાન્તારાત્ । કલ્પતે મે શ્રમણાન્ નિર્ગ્રન્થાન્
પ્રાસુકેનૈપણીયેનાઽશન-પાન સ્વાદ્ય સ્વાગ્રેન વહ્નકમ્પલપતદુગ્રહ (પ્રતિગ્રહ)પાદપ્રોઠ્છ-
નેન, પીઠફલકશમ્યાસસ્તારકેણ, ઔપધમૈપજ્યેણ ચ પ્રતિલાભયતો વિહર્તુમ્ ”—

इति कृत्वा, इममेतद्रूपमभिगृह्णाति, अभिगृह्य प्रश्नान् पृच्छति, पृष्ट्वाऽर्था-
नाददाति, आदाय श्रमण भगवन्त महावीर त्रिकृत्वो वन्दते, वन्दित्वा श्रमणस्य
भगवतो महावीरस्यान्तिकाद् दत्तिपलाशाच्चैत्यात्प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रै-
व वणिग्ग्राम नगर, यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य शिवानन्दा भार्या-
मेवमवादीत्—“एव स्वल्प देवानुप्रिये ! मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके
धर्मो निशान्त सोऽपि च धर्मो ममेष्टु’ प्रतीष्टो ऽभिरुचित , तद् गच्छ
स्वल्प त्व देवानुप्रिये ! श्रमण भगवन्त महावीर वन्दस्व यावत् पर्युपास्स्व, श्रमणस्य
भगवतो महावीरस्यान्तिके पश्चाणुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिक—द्वादशविध गृहिधर्म
प्रतिपद्यस्व ॥ ५८ ॥

टीका—‘अन्ये’ति-अन्यत्=तीर्थकरसंवापेक्षया भिन्न यद् यूथ=सवस्तदन्य-
यूथ तदस्त्येषामित्यन्ययूथिकाः=शाक्यादिभिक्षवस्तान्, अन्ययूथिकानां दैवतानि

टीकार્थ—‘तए ण સે’ इत्यादि—इसके अनन्तर आनन्द गाथापति
श्रमण भगवान् महावीरके समीप पाँच अणुव्रत, सात शिक्षाव्रत,
इस प्रकार बारह तरहके श्रावक धर्मको स्वीकार करता है, श्रमण
भगवान् महावीरको वन्दना नमस्कार करता है, वन्दना नमस्कार करके
इस प्रकार कहता है—

टीकार्थ—‘તણ ન સે’ ઇત્યાદિ ત્યારપછી આનંદ ગાથાપતિ શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરની સમીપે પાંચ અણુવ્રત, સાત શિક્ષાવ્રત એ પ્રમાણે બાર પ્રકારનો શ્રાવક
ધર્મ સ્વીકારે છે, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના-નમસ્કાર કરે છે, વદના
નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહે છે—

“ नो खलु मे भते । कप्पइ अज्जप्पभिइं अन्नउत्थिए वा अन्नउत्थियदेवयाणि वा अन्नउत्थियपरिग्गहियाणिअरिहंतचेइयाइ वा वंदित्तए वा नमंसित्तए वा पुवि अणालत्तेणं आलवित्तए वा संलवित्तए वा, तोस असणं वा पाणं वा खाइम वा साइमं वा दाउ वा अणुप्पदाउं वा, नन्नत्थ रायाभिओगेणं गणाभिओगेणं बलाभिओगेणं देवयाभिओगेणं गुरुनिग्गहेणं वित्तिकतारेणं । कप्पइ मे समणे निग्गंथे फासुएणं एसणिज्जेण असणपाणखाइमसाइमेण वत्थकंवलपडिग्गहपायपुछणेणं पीढफलगसिज्जासथारएणं ओसहभेसज्जेणं य पडिलाभेमाणस्स विहरित्तए ”—

—त्ति कटु इमं एयारुव अभिग्गह अभिगिण्हइ, अभिगिण्हित्ता पसिणाइ पुच्छइ, पुच्छित्ता अट्टाइं आदियइ, आदिइत्ता समणं भगव महावीर तिकखुत्तो वदइ, वंदित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अतियाओ दूइपलासाओ चेइयाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव वाणियग्गामे नयरे, जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिवानंदं भारिय एवं वयासी—“एव खलु देवाणुप्पिया । मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्म निसत्ते, सेवि य धम्मे मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए, त गच्छणं तुमं देवाणुप्पिया । समणं भगवं महावीरं वंदाहि जाव पज्जुवासाहि, समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए पण्णाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविह गिहिधम्म पडिधज्जाहि ” ॥५८॥

निर्गन्ध श्रमणोको प्रासुक एषणोय अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य, वस्त्र, कम्बल, प्रतिग्रह [पात्र] पादप्रोक्षण, पीठ, फलक, शय्या, सस्तार, औषध, भैषज प्रतिलाभ कराते हुए विचारना मुझे कल्पता है । ”

इस प्रकार कहकर उसने उसका अभिग्रह लिया, फिर प्रश्न पूछे, प्रश्न पूछ कर अर्थको ग्रहण किया, फिर श्रमण भगवान् महावीरको तीन बार वन्दना की । वन्दना करनेके बाद श्रमण भगवान् महावीरके समीपसे, दूतिपलाश चैत्यके बाहर निकला, निकल कर जहाँ वाणिज-ग्राम नगर और जहाँ उसका घर था वहीं आया । आकर अपनी पत्नी शिवानन्दासे इसप्रकार कहने लगा—“ हे देवानुप्रिये मैंने श्रमण भगवान् महावीरके समीप धर्म सुना और वह धर्म मुझे इष्ट है, बहुत ही इष्ट है, मुझे रुचा है । हे देवानुप्रिये ! इसलिए तुम भी जाओ, श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना करो यावत् पर्युपामना करो और श्रमण भगवान् महावीरसे पाँच अणुव्रत और सात शिक्षाव्रत, इस प्रकार बारह तरहका गृहस्थ धर्म स्वीकार करो । ”

‘अन्नउत्थियपरिगहियाणि अरिहतचेडयाड’ इस मूल वाक्यमें नपुंसक लिंग है सो प्राकृत होनेके कारण ऐसा हुआ है । कहा भी है—

निर्गन्ध श्रमणोने प्रासुक एषणीय अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य, वस्त्र, कम्बल, प्रतिग्रह (पात्र), पादप्रोक्षण, पीठ, फलक, शय्या, सस्तार, औषध, भैषज, प्रतिलाभ करावता विचिन्नु मने कल्पे छे ”

अप्रमाणे करीने तेरे तेना अलिग्रह लीधो, इरीथी प्रश्नो पूछया, प्रश्न पूछीने अर्थ अडुषु कर्यो, पछी श्रमणु भगवान् महावीरने व्रणुवा वदना करी वदना कर्यो पछी श्रमणु भगवान् महावीरनी अभीपेथी इतिपलाश चैत्यनी गडार नीकल्यो । नीजगीने ज्या वाणिजग्राम नगर अने ज्या तेनु घर छुतु त्या ते आव्यो । आवीने पोतानी पत्नी शिवानदाने कहेवा लाग्यो । “हे देवानुप्रिये ! मे श्रमणु भगवान् महावीरनी अभीपे धर्म आगल्यो अने ओ धर्म मने इष्ट छे, बहुत इष्ट छे, मने उच्यो छे । हे देवानुप्रिये ! तेथी तमे पणु जाओ, श्रमणु भगवान् महावीरने वदना करे यावत् पर्युपामना करे अने श्रमणु भगवान् महावीर पायेथी पाय अणुव्रत अने सात शिक्षाव्रत, ओ प्रमाणे बार प्रकारना गृहस्थधर्मने स्वीकार करे । ”

‘अन्नउत्थियपरिगहियाणि अरिहतचेडयाड’ ओ मूल वाक्यमा नपुंसक लिंग छे, ते प्राकृत होवाने कारणे ओम थयु छे कहु छे के—‘लिंग स्वतन्त्र होय

अन्ययूथिकदेवतानि=अर्हद्भिन्नानि, अन्ययूथिकैः परिगृहीताः=स्वीकृताः-अन्य-
यूथिकपरिगृहीताः=यथाकथञ्चित् तैर्यिकान्तरसम्मिलिता इत्यर्थः, उपलक्षणमेतदवसन्न-
पार्श्वस्थादीनामपि, अर्हतः=वीतरागस्य चैत्याः=चित्य=ज्ञान तदस्त्येषामित्यर्हचैत्याः
-जिनसाधवस्तान् तैर्यिकान्तरसाधून् वा तैर्यिकान्तरदेवान् वा यथाकथञ्चित् तैर्यिका-
न्तरसम्मिलितान् जिनसाधून् वेति पिण्डितोऽर्थः, वन्दितु वा नमस्यितु वा 'मे न
कल्पते' इति सम्बन्धः । 'अन्नउत्थियपरिगृहियाणि अरिहतचेडयाः' इति मूले
नपुसकनिर्देशस्तु प्राकृतत्वात्, तथाचोक्तम् "लिङ्गमतन्त्रम्" (४४५) इति,
अपि च—

“सुसिद्धुपग्रहलिङ्गनराणा, कालहलचूस्वरकर्तृयडा च ।

व्यत्यमिच्छति शास्त्रकृदेपा, सोऽपि च सिध्यति बाहुलकेन ॥” इति ।

“लिङ्गमतन्त्र, लोकाश्रयत्वाल्लिङ्गस्य” इति च ।

“भगवान् ! आजसे मुझे, वीतराग-सघसे भिन्न सघवालेको, वीतराग-सघसे भिन्न देवको, अन्ययूथिकों द्वारा स्वीकृत अर्थात् अन्य-
तीर्थिक साधुओंमें मिले हुए अरिहतचैत्य [जिनसाधुओं] को, तथा उपलक्षणसे अवसन्न पार्श्वस्थ आदिको भी वन्दना नमस्कार करना नहीं
कल्पता है । पहले उनके बिना बोले उनके साथ बोलना या पुनः पुनः
वार्त्तालाप करना, उन्हें गुरुबुद्धिसे अशन पान खाद्य स्वाद्य आदि एक
वार देना या बार बार देना नहीं कल्पता है इन आगारोंके सिवाय
राजाके अभियोग [आग्रह] से, गण [सघ] के अभियोगसे, बलवान् के
अभियोगसे, देवताके अभियोगसे, गुरु अर्थात् मातापिता आदिके
निग्रह [परवशता] से और वृत्तिकान्तार [आजीविका निर्वाहके अभाव] से
अर्थात् इन कारणोंके होने पर देना क पता है ।

“लगवन् आगथी, वीतराग मधथी सिन्न सघवाणाओने, वीतराग सघथी
सिन्न देवने, अन्य यूथिकेओ स्वीकारेला अर्थात् अन्यतीर्थिक साधुओमा भजेला
अरिहत चैत्य (जिन साधुओ)ने तथा उपलक्षणे करीने अवसन्न पार्श्वस्थ आदिने
पण वदना-नमस्कार करव नु भने कल्पतु नथी पड़ेला तेओ ओटना बिना तेमनी साथे
ओलवानु या पुन पुन वातथीत करवानु, तेमने गुरुबुद्धिथी अशन पान खाद्य स्वाद्य
आदि ओकवार या बार बार देवानु कल्पतु नथी परन्तु तेमा ओ आगार छे के-राजाना
अभियोग (आग्रह)थी गण (मघ)ना अभियोगथी, लगवान्ना अभियोगथी, देवताना
अभियोगथी, गुरु अर्थात् मातापिता आदिना निग्रह (परवशता)थी अने वृत्तिकान्तार
(आजीविक निर्वाहना अभाव)थी अर्थात् ओ कारणे होय ते देवानु कल्पे छे

निर्गन्ध श्रमणोंको प्राप्तुकु एषणोय अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य, वस्त्र, कम्बल, प्रतिग्रह [पात्र] पादप्रोक्षण, पीठ, फलक, शय्या, सस्तार, औषध, भैषज प्रतिलाभ कराते हुए विचारना मुझे कल्पता है । ”

इस प्रकार कहकर उसने उसका अभिग्रह लिया, फिर प्रश्न पूछे, प्रश्न पूछ कर अर्थको ग्रहण किया, फिर श्रमण भगवान् महावीरको तीन-वार वन्दना की । वन्दना करनेके बाद श्रमण भगवान् महावीरके समीपसे, दूतिपलाश चैत्यके बाहर निकला, निकल कर जहाँ वाणिज-ग्राम नगर और जहाँ उसका घर था वहाँ आया । आकर अपनी पत्नी शिवानन्दासे इसप्रकार कहने लगा—“ हे देवानुप्रिये मैंने श्रमण भगवान् महावीरके समीप धर्म सुना और वह धर्म मुझे इष्ट है, बहुत ही इष्ट है, मुझे रुचा है । हे देवानुप्रिये ! इसलिए तुम भी जाओ, श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना करो यावत् पर्युपामना करो और श्रमण भगवान् महावीरसे पाँच अणुव्रत और सात शिक्षाव्रत, इस प्रकार बारह तरहका गृहस्थ धर्म स्वीकार करो । ”

‘अन्नउत्थियपरिग्गहियाणि अरिहतचेडयाड’ इस मूल वाक्यमें नपुसक लिंग है सो प्राकृत होनेके कारण ऐसा हुआ है । कहा भी है—

निर्गन्ध श्रमणोंने प्राप्तुकु ओषणीय अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य, वस्त्र, कम्बल, प्रतिग्रह (पात्र), पादप्रोक्षण, पीठ, फलक, शय्या, सस्तार, औषध, भैषज, प्रतिलाभ करावता विचरुवु भने कट्पे छे ”

ओ प्रमाणे करीने तेणे तेने अलिग्रह लीधो, इरीथी प्रश्नो पूछया, प्रश्न पूछीने अर्थ ग्रहण कर्यो, पछी श्रमण भगवान् महावीरने त्रयुवार वन्दना करी वन्दना कर्या पछी श्रमण भगवान् महावीरनी अभीपेथी दूतिपलाश चैत्यनी गडार नीकल्यो । नीकलीने ज्या वाणिजग्राम नगर अने ज्या तेनु घर હતુ त्या ते आये । आवीने पोतानी पत्नी शिवानन्दाने कडेवा लाग्यो । “हे देवानुप्रिये ! मे श्रमण भगवान् महावीरनी समीपे धर्म सांगल्यो अने ओ धर्म मने इष्ट छे, बहुत ही इष्ट छे, मने रुच्यो छे । हे देवानुप्रिये ! तेथी तमे પણ जाओ, श्रमण भगवान् महावीरने वन्दना करो यावत् पर्युपासना करो अने श्रमण भगवान् महावीर पासैथी पाँच अणुव्रत अने सात शिक्षाव्रत, ओ प्रमाणे बार प्रकारना गृहस्थधर्मने स्वीकार करो । ”

‘अन्नउत्थियपरिग्गहियाणि अरिहतचेडयाड’ ओ मूल वाक्यमा नपुसक लिंग छे, ते प्राकृत होवाने कारणे ओम थयु छे कहु छे કે—‘लिंग स्वतन्त्र होय

‘ચત્ય=સાધુ’-રિત્યુક્ત વૃહત્કલ્પભાષ્ય પદ્યોદ્દેશે, તથાહિ તત્ર-

“આહા આધયકમ્મે, આયાહમ્મે ય અતકમ્મે ય ।

ત પુણ આહાકમ્મ, કપ્પવિ ણ ચ કપ્પઇ તમ્મ ॥”

इति गाथाव्याख्याया क्षेमकीर्त्तिमुरिणोक्तम् ‘चैत्योद्देशिकस्य=साधुनुद्दिश्य
कृतस्य’ इति ।

‘अरिहतचेडय’-शब्दस्यार्थः

यत्तु ‘अरिहतचेडयाइ’ इत्यस्यार्हत्प्रतिमेत्यर्थस्तदपव्याख्यान प्रकरणभङ्ग
प्रसङ्गात्, तथाहि-आनन्दगाथापतिकर्तृक प्रथम धर्मस्वीकारमभिधाय सम्प्रत्यक्सर

“લિંગ સ્વતન્ત્ર હોતા હૈ, વહ લોક વ્યવહાર પર નિર્ભર હૈ ।”

अर्थात् प्रत्येक भाषाके धुरन्धर विद्वान् जिस० शब्दको जिस०
जगह जिस० लिंगमे व्यवहार करते आये है उस० शब्दमे उस० जगह
इसी० लिंगका व्यवहार करना चाहिए, अतः यहांपर उस समयके
प्राकृत व्यवहारके मुताबिक नपुंसक लिंग है ॥

‘ચૈત્ય’ શબ્દકા અર્થ સાધુ હોતા હૈ, વૃહત્કલ્પ ભાષ્યકે છઠે ઉદ્દેશકે
અન્દર-‘ આહા આધયકમ્મે૦’-ગાથાકો વ્યાખ્યામે ક્ષેમકીર્તિસૂરિને
‘ચૈત્યોદ્દેશિકસ્ય’કા “સાધુઓંકો ઉદ્દેશ કરકે બનાયા હુઆ અશનાદિ”
ઘટ અર્થ કિયા હૈ । હમસે સિદ્ધ હોતા હૈ કિ ચૈત્યકા અર્થ સાધુ હૈ ।

‘अरिहतचेडय’ शब्दका अर्थ

‘अरिहतचेडयाइ’का ‘अर्हन्तकी प्रतिमा’ अर्थ करना असंगत हैं,
क्योंकि प्रकरण ठीक नहीं बैठता । उसका स्पष्टीकरण इस प्रकार है—

‘9 તે લોક વ્યવહાર પર નિર્ભર છે” અર્થાત્ પ્રત્યેક ભાષાના ધુરંધર વિદ્વાનો જે
જે શબ્દનો જે જે જગ્યાએ જે જે જિગ્યા વ્યવહાર કરતા આવ્યા છે, તે તે
શબ્દમા તે તે જગ્યાએ તે તે લિંગનો વ્યવહાર કરવો જોઈએ, એટલે અહીં તે
સમયના પ્રાકૃત વ્યવહાર મુજબ નપુમક લિંગ છે ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો અર્થ ‘સાધુ’
થાય છે વૃહત્કલ્પ ભાષ્યના છઠા ઉદ્દેશમા ‘આહા આધયકમ્મે૦’ ગાથાની વ્યાખ્યા
મા ક્ષેમકીર્તિ સૂરિએ ‘ચૈત્યોદ્દેશિકસ્ય’નો “સાધુઓને ઉદ્દેશીને બનાવેલા અશનાદિ”
એ પ્રમાણે અર્થ કર્યો છે તેથી સિદ્ધ થાય છે કે ‘ચૈત્ય’નો અર્થ ‘સાધુ’ છે

‘अरिहत चेडय’ शब्दનો अर्थ

‘अरिहाचेडयाइ’નો અર્થ ‘અર્હન્તની પ્રતિમા’ અમ કરવો તે અસંગત છે,
કારણ કે પ્રકરણ બરાબર બધ બેસતુ નથી એનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે—

પ્રાપ્ત દેવગુર્વોરેવ પ્રતિજ્ઞાનમિતિ, તયોશ્ચ વન્દન નમસ્કરણવિષયે ક્રમેણાન્યયૂથિકૃત્વા
ન્યયૂથિકપરિગૃહીતત્ત્વે પ્રાધિકૃત્વેનોપદર્શિતે इत्यर्थादापतति यत्स्वयૂથિકાणि दैवतानि
स्वयૂથિકપरिगृहीतानશિथिलाचारादीन् वाऽर्हत्सार्धंश्च वन्दितु वा नमस्यितु वा मह्य
कल्पत इति भवन्त्यानन्दस्य गाथापतेःसकल्पपूर्तिः, यदित्वत्र चैत्यपदेन प्रतिमा-
ऽभिप्रेष्यत तदा 'अन्ययूथिकदैवतानि' इत्यनेन सह पौनरुक्त्य वज्रलेपायितमभवि-
ष्यत्,प्रतिमाया हि वन्दन नमस्कारौ देवत्वभावनयैव भवता कर्तुं शक्येते नेतरथेति

પહેલે યદ વાત વતાર્ક ગઈ છે કે આનન્દ ગાથાપતિને શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર
કર્યો હશે. અતઃ અવસર પ્રાપ્ત દેવ ઓર ગુરુ સખધી પ્રતિજ્ઞા વતાર્ક
છે. ઇન્હી દોનોંકો વન્દના નમસ્કાર કરનેકે વિષયમે ક્રમસે અન્યયૂથિક
ઓર અન્યયૂથિક પરિગૃહીત, યે દોનોં નિષિદ્ધ કહે છે, ઇસસે સ્વય
સિદ્ધ હો ગયા કે સ્વયૂથિક દેવ તથા સ્વયૂથિકપરિગૃહીત શાસ્ત્રોક્તાચારી
અર્હન્તકે સાધુઓકો વન્દના નમસ્કાર કરના મુજે કલ્પતા છે. ઇસીસે
આનન્દ ગાથાપતિકી પ્રતિજ્ઞા પૂરી હતી છે. યદિ યહાં 'ચૈત્ય' પદકા
પ્રતિમા અર્થ માના જાય તો 'અન્યયૂથિકદૈવતો' ઇસ પદસે પુનરુક્તિ દોષ
અનિવાર્ય હોગા. ક્યોકિ પ્રતિમાકો વન્દના ઓર નમસ્કાર આપ દેવકી

૧ સમન્વિત દેતે સમય- 'દેવ અરિહત, ગુરુ નિર્ગ્રન્થ, ધર્મ કેવલિભાપિત
દયામય કા શ્રદ્ધાન કરના' ઇત્યાદિ સમજાયા જાતા છે અતઃ આનન્દ શ્રાવકને
પ્રથમ ધર્મકો સમજાવર સ્વીકાર ક્રિયા યદ વાત વતાર્ક, અતઃ 'દેવ ગુરુ કિસ
પ્રકારકે માનને ચાહિયે' સો યહા શાસ્ત્રકારને વતાયા છે.

- પહેલા એ વાત જાતાવી છે કે આનન્દ ગાથાપતિએ શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર
કર્યો હશે અવસરથી પ્રાપ્ત થતા દેવ અને ગુરુ સખધી પ્રતિજ્ઞા જાતાવી છે એ
એકેને વન્દના નમસ્કાર કરવાની જાણતમા ક્રમે કરીને 'અન્યયૂથિક અને અન્યયૂથિક
પરિગૃહીત' એ એકેને નિષિદ્ધ જાતાવ્યા છે, તેથી સ્વયમિદ્ધ થાય છે કે સ્વયૂથિક
દેવ તથા સ્વયૂથિકપરિગૃહીત શાસ્ત્રોક્તાચારી અર્હન્તના સાધુઓને વન્દના
નમસ્કાર કરવા મને કપે છે તેથી આનન્દ ગાથાપતિની પ્રતિજ્ઞા પૂરી
થાય છે જો અહીં 'ચૈત્ય' શબ્દનો અર્થ પ્રતિમા માનવામાં આવે તો
'અન્યયૂથિકદૈવતો' એ પદે કરીને પુનરુક્તિદોષ અનિવાર્ય થશે, કાન્થુ કે પ્રતિમાને

+ સમન્વિત આપતી વખતે દેવ અરિહત, ગુરુ નિર્ગ્રન્થ, ધર્મ કેવલિભાપિત દયામય,
એવુ શ્રદ્ધાન કરવુ ઇત્યાદિ સમજાવવામાં આવે છે, એકેને આનન્દ શ્રાવકે પહેલાં ધર્મને
સમજાવે સ્વીકાર્યો એ વાત જાતાવી હશે દેવ ગુરુ કેવા પ્રકારના માનવા જોઈએ તે અહીં
શાસ્ત્રકારે જાતાવ્યું છે

ચૈત્યમ્યાપિ ભવન્મતેઽન્ન દેવમાત્રાર્થકત્વાદિતિ મક્ષિતેઽપિ લઘુને ન શાન્તો વ્યાધિઃ।
અપિ ચ ચૈત્યસ્ય પ્રતિમાર્થકત્વસ્રીકારે-“પુર્વિ અણાલત્તેણ આલવિત્તણ વા
સલવિત્તણ વા તેસિં અસણ વા ૪ દાઝ વા અણુપ્પદાઝ વા” ઇતિ વાક્યશે
ષેણ સદ્ સમ્બન્ધોઽપિ સર્વથા દુઃસમ્પાદઃ સ્યાત્, ન હિ પ્રતિમાભિઃ સદ્ઽસલા
પ સલાપાઽશનપાનાદયો જાતુ ઘટિતુમર્હન્તિ, આલાપાદેશ્વેતનધર્મત્વેન પ્રતિમાસ્વ
સમ્ભવાત્। અન્યવહિતપૂર્વપરામર્શકેશ્વ ‘તેસિં’ ઇતિ તચ્છબ્દેન ચ ‘અરિહત-

ભાવનાસે હી કર સકતે હૈં, અન્યથા નહૈં, ઇસલિએ ‘ચૈત્ય’ કા અર્થ મી
આપકે મતસે દેવ હી હુઆ। તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ‘અન્યયુથિક દેવોંકો
વન્દના આદિ કરના નહીં કલ્પતા’ ઇસ કથનસે હી યહ ઘાત સિદ્ધ હો
ચુકી થી કિ સ્વયુથિક દેવકો વન્દના કરના કલ્પતા હૈ ફિર ‘અન્ય
યુથિક ચૈત્યકો વન્દના કરના નહીં કલ્પતા’ ઇસ કથનમેં આપ ચૈત્યકા
અર્થ પ્રતિમા કરકે અન્યયુથિક દેવતાકા હી નિષેધ કરતે હૈં, ક્યોંકિ
પ્રતિમાકો વન્દના આદિ દેવ-બુદ્ધિસે હી આપ કરતે હૈં। એસી હાલતમેં
દોનોં પદોકા એક હી અર્થ હોતા હૈં, અતઃ પુનરુક્તિ દોષ આતા હૈં।

દુસરી ઘાત યહ હૈ કિ યદિ ચૈત્યકા અર્થ પ્રતિમા કરે તો “પુર્વિ
આણાલત્તેણ-૦” ઇત્યાદિ આગેકે વાક્યાશસે સમ્બન્ધ નહીં જુડતા,
ક્યોંકિ પ્રતિમાકે સાથ ન તો આલાપ સલાપ કિયા જાતા હૈં, ન ઉસે
કમી અશન પાન આદિ દિયે જાતે હૈં। આલાપ આદિ ચેતનકે ધર્મ હૈં
ઔર વે પ્રતિમાઓંમેં સમ્ભવ નહીં હૈં। અગર કહોગે કિ-“પુર્વિ અણા

વદન અને નમસ્કાર પોતે દેવની ભાવનાથી જ કરી શકે છે, અન્યથા નહિ
તેથી ‘ચૈત્ય’નો અર્થ પણ પોતાને મતે કરીને દેવજ થયો। તાત્પર્ય એ છે કે અન્યયુથિક
દેવોને વદના આદિ કરવાનું કલ્પતું નથી, એ કથનથી જ એ વાત સિદ્ધ થઈ ચૂકી
હતી કે સ્વયુથિક દેવને વદના કરવી કલ્પે છે પછી અન્યયુથિક ચૈત્યને વદના કરવી
કલ્પતી નથી, એ કથનમા તે ચૈત્યનો અર્થ પ્રતિમા કરીને અન્યયુથિક દેવતાનો પણ
નિષેધ કરે છે, કારણકે પ્રતિમાને વદના આદિ દેવબુદ્ધિથી જ પોતે કરે છે એવી
સ્થિતિમા બેઠે શબ્દોનો એક જ અર્થ થાય છે, તેથી પુનરુક્તિ દોષ આવે છે

બીજી વાત એ છે કે જો ચૈત્યનો અર્થ પ્રતિમા કરીએ તો ‘પુર્વિ અણાલત્તેણ-૦’
ઇત્યાદિ આગળના વાક્યાશ સાથે ઝરાઝર સંબધ બેસતો નથી, કારણ કે પ્રતિમાની
સાથે આલાપ-સલાપ કરી શકતો નથી કે તેને કંપિ અશન-પાન આદિ આપવામા
આવતા નથી આલાપ આદિ ચેતનનો ધર્મ છે અને પ્રતિમાઓમા એવો સમ્ભવ
નથી જો એમ કહે કે “પુર્વિ અણાલત્તેણ-૦” ઇત્યાદિનો સંબધ માત્ર

‘ચેડ્યાઈ’ इत्यस्यैव ग्रहणात्, अन्यतैर्थिकै. सहालापादिनिषेधस्त्वार्थिकार्थ इति सूक्ष्मेक्षिकयाऽवधारणीयम् ।

किञ्चात्र चैत्यशब्देन साधोरग्रहणे तैर्थिकान्तरपरीगृहीतानामवसन्नपार्श्व-
स्थादीनां च साधूनां वन्दन-नमस्करणे अतिप्रसज्जेता, तच्चानिष्टमित्युभयतः
पाशारज्जुस्तस्मात् ‘अर्हचैत्यानि’ इत्यस्य ‘अर्हत्प्रतिमालक्षणानि’
इत्यर्थकल्पन पूर्वापरप्रकरणस्याननुसन्धानपूर्वकत्वेन प्रामादिकमेव प्रकरणस्याभिधा-

लत्तेण-०” इत्यादिका सम्बन्ध सिर्फ “अन्नउत्थिए” के साथ ही है
औरोंके साथ नहीं, तो ऐसा कहना भी ठीक नहीं है, क्योंकि समुदित
वाक्यके शेष (अवसान) में रहनेके कारण “पुर्वि अणालत्तेण-०”
आदिका ‘अरिहतचेड्याइ’ के साथ सम्बन्ध होना नितान्त आवश्यक
है और सूत्रकारका आशय भी यही है, अन्यथा ‘अरिहतचेड्याइ’ का
प्रयोग अन्तमें न करके सूत्रकार उस जगह पर ‘अन्नउत्थिए’ का ही
प्रयोग करते । तब रहा अन्यतैर्थिकोंका निषेध, सो तो अन्यतैर्थिक-
परिगृहीत अर्हत्साधुओंके साथ पहिले आलापादिका निषेध किया है
तो खास अन्यतैर्थिकोंका तो कहना ही क्या है, इस प्रकार उनका तो
अर्थापत्तिसे ही निषेध हो जायगा । अतएव आगे पड़े हुए ‘तेसिं’
पदके साथभी विरोध नहीं पड़ता क्योंकि ‘तत्’ शब्द अव्यवहित
पूर्वको ही पकड़नेवाला है, व्यवहितको नहीं, सो अव्यवहित जो है
‘अरिहतचेड्याइ’ उसका अर्थ आप मूर्ति लोगे तो उनका अशन पान
आदिके साथ सम्बन्ध असम्भव हो जायगा ।

“अन्नउत्थिए”ની માથે જ છે, ખીન્નઓની સાથે નથી તો એમ કહેવું એ પણ
ખરાખર નથી, કારણકે સમુદિત વાક્યના શેષ (અત)માં રહેવાને કારણે “પુર્વિ
અણાલત્તેણ-૦” આદિનો “અરિહત્તચેડ્યાઈ” ની સાથે સંબંધ થવો એ નિતાન્ત
આવશ્યક છે અને સૂત્રકારનો આશય પણ એજ છે, અન્યાથા “અરિહત્તચેડ્યાઈ” નો
પ્રયોગ અતમા ન કરતા સૂત્રકાર એ જગ્યાએ “અન્નઉત્થિય” નો પ્રયોગ જ કરત
હવે રહ્યો અન્યતૈર્થિકોનો નિષેધ, તે તો જો અન્યતૈર્થિક પરિગૃહીત અર્હત્સાધુઓની
સાથે પહેલા આલાપાદિનો નિષેધ કર્યો છે, તો પછી ખાસ અન્યતૈર્થિકોનું તો કહેવું જ
શું ? એ રીતે તેમનો તો અર્થાપત્તિથી જ વિષેધ થઈ જશે એટલે આગળ આવેલા
‘તેસિં’ પદની સાથે પણ વિરોધ આવતો નથી કારણ કે ‘તત્’ શબ્દ અવ્યવહિત
પૂર્વને જ પકડનારો છે વ્યવહિતને નહિ તે અવ્યવહિત જે ‘અરિહત્તચેડ્યાઈ’ છે,
તેનો અર્થ આપ મૂર્તિ કરશો તો તેનો અશન પાન આદિની સાથે સંબંધ અસંભ
વિત બની જશે

નિયામકત્વેન ન્યાયવ્યાકરણાદિષુ વિસ્તરેગોપપાદિતત્વાત્, તથા ચોક્તમ્—

“શક્તિગ્રહ વ્યાકરણોપમાન કોષાઽઽસવાચ્યાદ્યવહારતશ્ચ ।

વાક્યસ્ય ઝોપાદિધૃતેર્વદન્તિ, સાન્નિધ્યતઃ સિદ્ધપદસ્ય ઘૃદ્ધાઃ ॥ ૧ ॥”

‘અર્થઃ પ્રકરણ લિઙ્ગમ્ ’ इत्यादि ।

અતઃ એવ સવિસ્તરશ્રાવકધર્મકથોપદેશપ્રસન્ને ભગવતાઽનન્દાય પ્રતિમાપૂજાવિષયે ન કિમપ્યુપદિષ્ટ ન ચા સમ્યક્ત્વત્રતાતીચારત્પ્રતિમાપૂજાવિષયકાઽતિચારો દર્શિતઃ॥

ત્રીસરી વાત યહ હૈ કિ યહૌ યદિ ‘ચૈત્ય’ શબ્દકા સાધુ અર્થ ન લિયા જાય તો અન્યયૂથિકોં (અન્યમત્ત કે સાધુઓ)મેં સમ્મિલિત હુએ જૈન સાધુ તથા પાસત્યા આદિકો વન્દના નમસ્કાર કરનેકા નિષેધ નહીં સિદ્ધ હોગા, અતઃ ઉન્હેં ભી વન્દના આદિ કરનેકા પ્રસંગ હોગા, ઓર એસા કરના ઇષ્ટ નહીં હૈ । ઇસ પ્રકાર ‘ઇધર કુંઆ ઇધર સ્વાઈ’ વાલી કહા વત્ત ચરિતાર્થ હોતી હૈ । અતઃ એવ અર્હન્તચૈત્યાનિ, કા ‘અર્હન્તપ્રતિમા’ અર્થ કરના આગે-પીછેકા સબન્ધ નહીં વૈઠનેકે કારણ ઠીક નહીં હૈ ।

શબ્દાર્થકા નિયમ કરનેવાલા પ્રકરણ હોતા હૈ । યહ વિષય ન્યાય વ્યાકરણ આદિમેં વિસ્તારસે કહા ગયા હૈ । કહા ભી હૈ—

“શક્તિગ્રહ વ્યાકરણોઽ” इत्यादि, तथा-

“અર્થ, પ્રકરણ લિઙ્ગમ્” इत्यादि ।

હસીસે ભગવાનને વિસ્તારપૂર્વક શ્રાવક ધર્મકે કથનમેં ન પ્રતિમા પૂજનકા ઉપદેશ દિયા હૈ ઓર ન સમ્યક્ત્વ ચા વ્રતોકે અતીચારોંકી તરહ પ્રતિમા પૂજનકે અતિચાર હી બતાએ હૈ ।

ત્રીજી વાત એ છે કે અહીં જો ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો અર્થ સાધુ ન લેવામાં આવે તો અન્યયૂથિકો (અન્ય મતના સાધુઓ)માં સમિલિત થએલા જૈન સાધુ તથા પાસત્યા આદિને વદના—નમસ્કાર કરવાનો નિષેધ સિદ્ધ નહિ થાય,—એટલે તેમને પણ વદના કરવાનો પ્રસંગ આવશે, અને એમ કરવું ઇષ્ટ નથી તે રીતે ‘આ બાબુએ કુવો અને એ બાબુએ ખાઈ’વાળી કહેવત ચરિતાર્થ થાય છે એટલે ‘અર્હન્તચૈત્યાનિ’ નો ‘અર્હન્ત-પ્રતિમા’ એવો અર્થ કરવો તે આગળ—પાછળનો સબન્ધનહિ બેસતો હોવાને કારણે યોગ્ય નથી

શબ્દાર્થનો નિયમ કરનાર પ્રકરણ હોય છે એ વિષય ન્યાય વ્યાકરણ આદિમાં વિસ્તારથી આપ્યું છે કહ્યું છે કે—“શક્તિગ્રહ વ્યાકરણોઽ” इत्यादि, तथा—

“અર્થ પ્રકરણ લિઙ્ગમ્” इत्यादि

એ રીતે ભગવાને વિસ્તારપૂર્વક શ્રવકધર્મના કથનમાં પ્રતિમાપૂજનનો ઉપદેશ

કિંચ ચૈત્યશબ્દેન પ્રતિમાર્થમ્પ કચિદપિ શાસ્ત્રા-અભિધાન-કોષ કાવ્યાદિષ્વનુ-
પલમ્મ એવ, તથાદિ પ્રમાણાનિ—

‘ચૈત્યોદેશિકસ્ય=સાધુચુદિરમ્ કૃતસ્ય’ ઇતિ પ્રાગુક્તવૃહત્કલ્પભાષ્યવ્યા-
ખ્યાયા ક્ષેમકીર્તિરભિધાનરાજેન્દ્રશ્ચ, ‘ચૈત્ય’ વ્યન્તરાયતન’મિતિ સૂત્રકૃતાગ્ન સ્થા-
નાગ્ન-સમવાયાગ્ન ભગવતી જ્ઞાતાધર્મકથો પાશકદશા અન્તકૃદશા અનુત્તરોપપાતિકદશા
પ્રશ્નવ્યાકરણ વિપાકેષુ, ‘ચૈત્યમુદ્યાન’ મિતિ, ‘પુણ્ણમદે ચેદ્દ’ ‘ગુણસિલ્લ’ ચેદ્દ’
‘છત્તપલાસ’ ચેદ્દ’ ‘પુપ્ફચેદ્દ’ ‘દૂપ્પલાસ’ ચેદ્દ’ ‘વહુસાલ’ ચેદ્દ’ ‘કોટ્ઠ’
ચેદ્દ’ ઇત્યાદિનૌપપાતિકાદિગાથેષુ, ‘ચૈત્ય=સાક્ષાજિન સુપ્રશસ્તમનોદેતુત્વા’-
દિતિ રાજપ્રશ્નીયવ્યાખ્યાયા મલયગિરિ ।

હસકે અતિરિક્ત ‘ચૈત્ય’ શબ્દકા પ્રતિમા અર્થ કિસીમી શાસ્ત્ર,
વ્યાકરણ, કોશ, કાવ્ય આદિમે નહીં પાયા જાતા । પ્રમાણ હસ પ્રકાર હૈ—

પૂર્વોક્ત વૃહત્કલ્પ ભાષ્યકી ટીકામે ક્ષેમકીર્તિને કહા હૈ—“ચૈત્યો-
દેશિકસ્ય” અર્થાત્ સાધુકે લિષ કિયે હુણ અશન આદિકા । યહી
અભિધાન રાજેન્દ્ર કોષમે મી કહા હૈ । સૂત્રકૃતાગ, સ્થાનાગ, સમવાયાગ,
ભગવતી, જ્ઞાતાધર્મકથા, ઉપાસકદશા, અન્તકૃદશા, અનુત્તરોપપાતિક-
દશા, પ્રશ્નવ્યાકરણ ઓર વિપાકસૂત્રમે ચૈત્યકા અર્થ વ્યન્તરાયતન
કિયા હૈ । ‘પુણ્ણમદે ચેદ્દ, ગુણસિલ્લ ચેદ્દ, છત્તપલાસ’ ચેદ્દ,
પુપ્ફચેદ્દ, દૂપ્પલાસ’ ચેદ્દ, વહુસાલ’ ચેદ્દ, કોટ્ઠ’ ચેદ્દ’ ઇત્યાદિ
પદોમે ચૈત્યકા અર્થ ઉદ્યાન કિયા હૈ । રાજપ્રશ્નીય સૂત્રકી વ્યાખ્યામે

આખ્યો નથી, તેમજ સમ્યક્ત્વ યા વ્રતોના અતિચારોની પેઠે પ્રતિમાપૂજનના અતિ-
ચારો પણ બતાવ્યા નથી

એ ઉપરાંત “ચૈત્ય” શબ્દનો અર્થ “પ્રતિમા” કોઈ પણ શાસ્ત્ર વ્યાકરણ,
કોશ, કાવ્ય આદિમા જોવામા આવતો નથી પ્રમાણ આ રહ્યા —

પૂર્વોક્ત બૃહત્કલ્પ ભાષ્યની ટીકામા ક્ષેમકીર્તિએ કહ્યું છે કે ‘ચૈત્યોદેશિકસ્ય’
અર્થાત્ સાધુને માટે તૈયાર કરેલા અશનાદિનો એમજ અભિધાન રાજેન્દ્ર કોષમા પણ
કહેલું છે સૂત્રકૃતાગ, સ્થાનાગ, સમવાયાગ, ભગવતી, જ્ઞાતાધર્મકથા ઉપાસક-દશા,
અન્તકૃદશા, અનુત્તરોપપાસિક દશા, પ્રશ્ન-વ્યાકરણ, અને વિપાક-સૂત્રમા ચૈત્યનો અર્થ
વ્યન્તરાયતન કરેલો છે “પુણ્યમદે ચેદ્દ, ગુણસિલ્લ’ ચેદ્દ, છત્તપલાસ’ ચેદ્દ,
પુપ્ફચેદ્દ, દૂપ્પલાસ’ ચેદ્દ, વહુસાલ’ ચેદ્દ, કોટ્ઠ’ ચેદ્દ”
। ઇત્યાદિ પદોમા ચૈત્યનો અર્થ ઉદ્યાન કર્યો છે, રાજપ્રશ્નીય સૂત્રની વ્યાખ્યામા
, મલયગિરિએ ચૈત્યનો અર્થ સાક્ષાત જિન ભગવાન કહ્યો છે, અને કારણ એવું

અન્યમતપ્રમાણાનિ યથા—

‘ચીયતે સન્નીયત ઇતિચિત્યઃ=અગ્નિસ્તસ્યેદ ચૈત્ય-યજ્ઞસ્થાન, યદ્વાડયતન, બુદ્ધઃ, વિમ્બઃ, ચિલ્વવૃક્ષ.’ ઇતિ ભરતઃ । ‘શેષઃ, દેવતરુઃ, કરમઃ, કુઞ્જરઃ’ ઇતિ ત્રિકાણ્ડશેષઃ । ‘ગૃહ, યજ્ઞશાલા, નગર-ગ્રામાદિસમીપસ્થમુદ્યાનમ્, અશ્વત્થવૃક્ષઃ, ચિલ્વવૃક્ષઃ, ભિક્ષુ, બૌદ્ધસન્ન્યામિના મઠવિહાર’, આદિબુદ્ધમુદિસ્ય નિર્મિત ગૃહ, ચિતા સમ્બન્ધિ સ્તૂપવૃક્ષાદિઃ, ગ્રામાદિષુ પ્રસિદ્ધો વૃક્ષઃ’ ઇતિ હિન્દુવિશ્વકોષઃ । ચિત્યાયા ઇદમ્-‘આયતને’ અમરઃ, ‘ધુમ્પરદિતે સચિત્યે (સાગ્રિકે) અચિત્યે (નિરગ્રિકે) વા અજ્ઞાડયતને, ભરતઃ । વિમ્બે, ઉદેશ્યવૃક્ષે, ગ્રામાદિષુ પ્રસિદ્ધે મહા વૃક્ષે, જિનતરૌ-યસ્યાધસ્તાત્સ્થિતસ્ય ભગવતઃ કેવલજ્ઞાનલાભ, યજ્ઞ ભેદે, ઇતિ

મલયગિરિને ચૈત્યકા અર્થ સાક્ષાત્ જિન ભગવાન્ ક્રિયા હૈ, ઔર કારણ યહ કહા હૈ કિ-ચે (ભગવાન્) સુપ્રશસ્ત મન (ભાવના) કે કારણ હૈં હસલિય ભગવાન્ ચૈત્ય હૈં ।

ફિર અન્યમતકે ગ્રન્થોકા પ્રમાણ મી લીજિય—

ચૈત્ય=યજ્ઞસ્થાન, આયતન, બુદ્ધ, વિમ્બ, ચિલ્વવૃક્ષ, [ભરત], શેષ, દેવવૃક્ષ, કરમ, કુઞ્જર, [ત્રિકાણ્ડશેષ], ગૃહ, યજ્ઞ શાલા, નગર ગ્રામ આદિકે નિકટકા વાગ, પીપલકા વૃક્ષ, ભિક્ષુ, બૌદ્ધ સન્નાસિયોકા મઠ-વિહાર આદિ બુદ્ધકે નિમિત્ત બના હુઆ ઘર, ચિતા સમ્બન્ધી સ્તૂપવૃક્ષાદિ છત્રી આદિ, ગ્રામકે પ્રસિદ્ધ વૃક્ષ, [હિન્દી-વિશ્વકોષ] (હિન્દીશબ્દ-સાગર), આયતન, વિના દરવાજેકી યજ્ઞશાલા, વિમ્બ, ઉદેશ્ય વૃક્ષ, ગામકા પ્રસિદ્ધ વૃક્ષ, જિનવૃક્ષ-જિસકે નીચે ભગવાન્કો કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત હુઆ [વાચસ્પત્ય બૃહદભિધાન તથા શબ્દકલ્પદ્રુમ],

બતાવ્યુ છે કે તે (ભગવાન) સુપ્રશસ્ત મન (ભાવના) નુ કારણ છે તેથી ભગવાન ચૈત્ય છે

હવે અન્યમતના ગ્રંથોનુ પ્રમાણ પણ લઈએ —

ચૈત્ય-યજ્ઞસ્થાન, આયતન, બુદ્ધ, વિમ્બ, ચિલ્વ વૃક્ષ, [ભરત], શેષ દેવવૃક્ષ, કરમ, કુઞ્જર, [ત્રિકાણ્ડશેષ], ગૃહ, યજ્ઞશાલા, નગર ગ્રામ આદિની નિકટનો વાગ, પીપળાનુ વૃક્ષ, ભિક્ષુ, બૌદ્ધ સન્ન્યાસીઓનો મઠ-વિહાર આદિ, બુદ્ધને નિમિત્તે બનાવેલુ ગૃહ, ચિતા સમ્બન્ધી છત્રી આદિ, ગ્રામનુ પ્રસિદ્ધ વૃક્ષ, [હિન્દી વિશ્વકોષ- (હિન્દી શબ્દસાગર)], આયતન દરવાજા વિનાની યજ્ઞશાલા, વિમ્બ, ઉદેશ્ય વૃક્ષ, ગામનુ પ્રસિદ્ધ વૃક્ષ, જિન-વૃક્ષ જેની નીચે ભગવાનને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ, [વાચસ્પત્ય બૃહદભિધાન તથા શબ્દકલ્પદ્રુમ], ગામનુ પ્રસિદ્ધ વૃક્ષ, બ્યતરદેવના

वाचस्पत्यवृहदभिधान शब्दकल्पदुपमश्च । 'चित्याया इदमित्यर्थेऽण, ग्रामादिषु प्रसिद्धो वृक्षः, देवावासवृक्षः चिताचिह्न, जनसभा, यज्ञस्थान, जनविश्रामगृह विम्बश्च इति लवपुरीय(लाहौरके)पद्मचन्द्रकोषे। चिता स्तूपे यथा- 'यत्र यूधा मणिमयाश्चेत्याश्वापि हिरण्मया, इति(२।३।१२), 'वृक्षाः पतन्ति चैत्याश्च ग्रामेषु नगरेषु च' इति (६।३।४०) च महाभारते । अश्वत्थवृक्षे यथा 'अनेकशाखैश्चैत्यश्च निपपात महीतले' इति वाणोत्पातप्रकरणे हरिवंशे । चतुष्पथस्थे वृक्षे यथा- 'वेदिकाश्चैत्यसंश्रयाः' इति, आयतने यथा- 'चैत्यप्रासादो न विनाशित' इति च वाल्मीकीये सुन्दरकाण्डे, 'वभञ्ज 'चैत्यप्रासादम्' इत्यभ्यात्मरामायणेऽपि । परमात्मनि यथा- "अथास्य हृदय भिन्न, हृदयान्मनउत्थितम् । मनसश्चन्द्रमा जातो बुद्धिर्बुद्धिर्गिराम्पतिः ॥१॥ अहङ्कारस्ततो रुद्रश्चित्तचैत्यस्ततोऽभवत्" इति भागवते (३।२६) । इह प्रकरणे मतान्तरग्रन्थानां प्रमाणत्वेनोपन्यासस्यायमाशयः- यदि 'चैत्य' शब्दस्य प्रतिमार्थः सस्कृतग्रन्थेष्वभिप्रेयत्तदा तेषां धर्मग्रन्थेष्वप्युपालस्यत न चोपलभ्यते नापि च प्रवचनेषु कुहचनेति सर्वथा काल्पनिकोऽयमर्थो यच्चैत्य = प्रतिमेतीति ।

गामका प्रसिद्ध वृक्ष, व्यन्तर देवके निवासका वृक्ष, चिताका चिह्न, जन सभा, यज्ञ-स्थान, मनुष्योंके ठहरनेका स्थान (धर्म शाला सराय आदि), विम्ब [लाहौरका पद्मचन्द्र कोश], चितास्तूप [महाभारत २।३।१२ तथा ६।३।४०] पीपलका वृक्ष [हरिवंश वाणोत्पात], आयतन तथा चौराहेका वृक्ष [वाल्मीकीय तथा अभ्यात्म रामायण सुन्दर काण्ड], परमात्मा [भागवत ३।२६।] ।

यहाँ पर अन्य मतके ग्रन्थोंका प्रमाण देनेका तात्पर्य यह है कि- अगर 'चैत्य' शब्दका 'प्रतिमा' अर्थ सस्कृत ग्रन्थोंमें होता तो उनके धर्मग्रन्थोंमें अवश्य मिलता किन्तु ऐसा उनमें कहीं नहीं मिलता और

निवासनु वृक्ष, चितानु चिह्न, जन-सभा, यज्ञस्थान, मनुष्योंके ठहरवानु स्थान (धर्मशाला सराय आदि), विम्ब [लाहौरके पद्मचन्द्र कोश], चिता स्तूप [महाभारत २-३-१२ तथा ६-३-४०], पीपलानु वृक्ष [हरिवंश वाणोत्पात], आयतन तथा चौकमानु वृक्ष [वाल्मीकीय तथा अभ्यात्म रामायण-सुन्दर कांड], परमात्मा [भागवत ३-२६]

अहाँ अन्य मतना ग्रंथानु प्रमाण आपवानु तात्पर्य के छे छे जे 'चैत्य' शब्दके 'प्रतिमा' अर्थ सस्कृत ग्रंथोमा होत ते तेना धर्मग्रंथोमाथी, अवश्य

નનુ કોપાદિપુ ચૈત્યસ્ય વિમ્વોઽર્થો લભ્યતે, વિમ્વશ્ચ પ્રતિમૈવેતિ ચેદહો વ્યામોહઃ,
 ‘વિમ્વોઽસ્ત્રી મણ્ડલમ્’ ઇત્યાદિકોપાદિપુ વિમ્વશબ્દેન માધ્યાત્મ્યરૂપરૂપસ્ય મણ્ડલ
 સ્યૈવ ગૃહીતતયા પ્રતિમાર્થગદ્ગણાસમ્ભવાત્, પ્રતિમાર્થે હિ ‘પ્રતિવિમ્વ’ શબ્દો ન તુ
 વિમ્વસ્તથા ચામરઃ—‘પ્રતિમાન પ્રતિવિમ્વપ્રતિમા પ્રતિયાતના પ્રતિચ્છાયા પ્રતિકૃતિઃ
 ઇતિ, તસ્માદ્ ધ્વનિ પ્રતિધ્વન્યોરિય, માનપ્રતિમાનયોરિય, મા પ્રતિમયોરિય, યાતના
 પ્રતિયાનનયોરિય, છાયા પ્રતિચ્છાયાયોરિય, કૃતિ પ્રતિકૃત્યોરિય ચ વિમ્વ પ્રતિવિમ્વ
 યોરપિ મિથો ભિન્નાર્થત્વમેવ, ઉપલભ્યતેઽપિ ચ વિમ્વશબ્દઃ સર્વત્ર વસ્તુયથાર્થ
 સ્વરૂપ એવ, તથાહિ—

ન કहीं शास्त्रोंमे ही मिलता है, अत एव ‘चैत्य’ का ‘प्रतिमा’ अर्थ
 करना ठीक नहीं ।

शका-कोप आदिमें विम्ब अर्थ तो मिलता है और विम्ब ही
 प्रतिमा है, इसलिए चैत्यका अर्थ प्रतिमा हुआ ।

समाधान-यह ठीक नहीं है, क्योंकि कोप आदिमें ‘विम्ब’ वस्तुके
 यथार्थ स्वरूपको कहते हैं, न कि प्रतिमाको । प्रतिमा अर्थमें तो प्रति
 विम्ब शब्दका प्रयोग होता है, विम्ब शब्दका नहीं । अमरकोश शूद्र
 वर्ग श्लोक ३६ में कहा है—“प्रतिमान, प्रतिविम्ब, प्रतिमा, प्रतियातना,
 प्रतिच्छाया, प्रतिकृति” ये प्रतिकृतिके नाम हैं, अतः जैसे ध्वनि और
 प्रतिध्वनि, मान और प्रतिमान, मा और प्रतिमा, यातना और प्रति
 यातना छाया और प्रतिच्छाया, कृति और प्रतिकृतिके अर्थमें भेद है,
 उसी प्रकार विम्ब और प्रतिविम्बके अर्थमें भी अन्तर है । वस्तुके यथार्थ

મળત, પરંતુ એવો અર્થ તેમાં કયાયથી મળતો નથી અને શાસ્ત્રોમાંથી પણ મળતો
 નથી, એટલે ‘ચૈત્ય’નો અર્થ “પ્રતિમા” કરવો એ બરાબર નથી

શ.કા.—કોપ આદિમાં બિમ્બ અર્થ તો મળે છે, અને બિમ્બ જ પ્રતિમા
 છે, તેથી ચૈત્યનો અર્થ પ્રતિમા થયો

સમાધાન—એ બરાબર નથી, કારણ કે કોપ આદિમાં ‘બિમ્બ’ વસ્તુના
 યથાર્થ સ્વરૂપને કહે છે, પ્રતિમાને નહિ । પ્રતિમા અર્થમાં તો પ્રતિબિમ્બ શબ્દનો
 પ્રયોગ થાય છે, બિમ્બ શબ્દનો નહિ । અમરકોશ શૂદ્ર વર્ગ શ્લોક ૩૬માં કહ્યું છે
 કે—“પ્રતિમાન, પ્રતિબિમ્બ, પ્રતિમા, પ્રતિયાતના, પ્રતિચ્છાયા, પ્રતિકૃતિ” એ બધા
 પ્રતિકૃતિના નામ છે એટલે જેમ ધ્વનિ અને પ્રતિધ્વનિ, માન અને પ્રતિમાન, મા
 અને પ્રતિમા, યાતના અને પ્રતિયાતના, છાયા અને પ્રતિછાયા, કૃતિ અને પ્રતિકૃતિના
 અર્થમાં ભેદ છે, તેમ બિમ્બ અને પ્રતિબિમ્બના અર્થમાં પણ અંતર છે । વસ્તુના

(૧) 'વિમ્વ વમાસે વિરો' ઇતિ પણ્ડિતરાજો જગન્નાથઃ ।

(૨) 'એતદ્વિભાતિ ચરમાચલચૂડચુમ્વિ, (હિ) ઢિણ્ડીરપિણ્ડરુચિશીતમરીચિ વિમ્વમ્' ઇતિ વિશ્વનાથઃ ।

(૩) 'રવિવિમ્વમિવામ્વરાત્' ઇતિ ચ માર્કણ્ડેયપુરાણમ્, એવમન્યત્રાપિ ।

અતઃપ્રવાલઢ્કારિકાણા દૃષ્ટાન્તાલઢ્કારઃ સગચ્છત્તે, સ િ નિરપેક્ષવાક્યાન્તરો-
પાત્તેન પ્રકૃતેન વસ્તુના સહ નિરપેક્ષવાક્યાન્તરોપાત્તસ્ય તત્તુલ્યધર્મવત્તોઽપ્રકૃતસ્ય
વસ્તુનો વિમ્વ-પ્રતિવિમ્વભાવઃ, યથા—

સ્વરૂપમેં હી વિમ્વ શબ્દકા પ્રયોગ સર્વત્ર દેલા જાતા હૈ। વહ્ હસ પ્રકાર—

‘ચન્દ્રકા વિમ્વ પ્રકાશિત હુઆ’ [પણ્ડિતરાજ-જગન્નાથ]। ‘સમુદ્ર
કે ફેનકી છટાસે યુક્ત, અસ્તાચલકી ચોટી પર યહ ચન્દ્ર-વિમ્વ વિરા
જતા હૈ’ [વિશ્વનાથ કવિ]। ‘(વહ શૂલ) સૂર્યકે વિમ્વકી તરહ ચમકતા
હુઆ આકાશસે ગિરા’ [માર્કણ્ડેય પુરાણ]। ઇસી પ્રકાર ઓર ઓર
ગ્રન્થોમેં ખી સમજ લેના। અસલી સૂર્ય ચન્દ્રમાકો હી ‘સૂર્ય વિમ્વ’
ઓર ‘ચન્દ્રવિમ્વ’ કહા હૈ ।

એસા માનનેસે હી અલઢ્કારશાસ્ત્રિયોંકા માના હુઆ દૃષ્ટાન્તાલઢ્કાર
બન સકતા હૈ । નિરપેક્ષ વાક્યાન્તરસે ગૃહીત પ્રકૃત વસ્તુકે સાથ, નિર-
પેક્ષ વાક્યાન્તરસે ગૃહીત ઉસકે સમાન ધર્મ (ગુણ)વાલી વસ્તુકા,
વિમ્વ પ્રતિવિમ્વ ભાવ હોના (દૃષ્ટાન્તરૂપસે જોડના) દૃષ્ટાન્તાલઢ્કાર
હૈ । જૈસે—

યથાર્થ સ્વરૂપમા જ વિમ્વ શબ્દનો પ્રયોગ સર્વત્ર જોવામા પણ આવે છે તે
આ પ્રમાણે —

“ચદ્રનુ વિમ્વ પ્રકાશિત થયુ” [પણ્ડિતરાજ જગન્નાથ], “સમુદ્રનો
પ્રીણની છટાથી યુક્ત, અસ્તાચલના શિખર પર એ ચદ્રવિમ્વ વિરાજે છે”
[વિશ્વનાથ કવિ] ‘(એ શૂલ) સૂર્યના વિમ્વની પેઠે ચમકતો આકાશમાંથી પડ્યો’
[માર્કણ્ડેય પુરાણ]. એ પ્રમાણે ખીજા અર્થોમા પણ અમલ લેવું યથાર્થ સૂર્ય
ચદ્રને જ ‘સૂર્યવિમ્વ’ અને ‘ચદ્રવિમ્વ’ કહેવામા આવે છે

† એમ માનવાથી જ અલઢ્કારશાસ્ત્રીઓએ માનેલો દૃષ્ટાન્તાલઢ્કાર બની શકે છે
। નિરપેક્ષ વાક્યાતરે કરીને ગૃહીત પ્રકૃત વસ્તુની સાથે, નિરપેક્ષ વાક્યાતરે કરીને
ગૃહીત સેના સમાન ધર્મ (ગુણવાળી વસ્તુનો, વિમ્વ-પ્રતિવિમ્વભાવ હોવો (દૃષ્ટાન્તારૂપે
જોડવો) એ દૃષ્ટાન્તાલઢ્કાર છે જેમકે—

નનુ કોપાદિપુ ચૈત્યસ્ય વિમ્બોઽર્થો લભ્યતે, વિમ્બશ્ચ પ્રતિમૈવેતિ ચેદ્રહો વ્યામોહઃ,
 ‘વિમ્બોઽસ્ત્રી મણ્ડલમ્’ इत्यादिकोपादिपु विम्बशब्देन साक्षात्स्वरूपरूपस्य मण्डल
 स्यैव गृहीततया प्रतिमार्थग्रहणासम्भवात्, प्रतिमार्थे हि ‘प्रतिविम्ब’ शब्दो न तु
 विम्बस्तथा चामरः—‘प्रतिमान प्रतिविम्बप्रतिमा प्रतियातना प्रतिच्छाया प्रतिकृतिः
 इति, तस्माद् ध्वनि प्रतिध्वन्योरिव, मानप्रतिमानयोरिव, मा प्रतिमयोरिव, यातना
 प्रतियाननयोरिव, छाया प्रतिच्छाययोरिव, कृति प्रतिकृत्योरिव च विम्ब प्रतिविम्ब
 योरपि मिथो भिन्नार्थकत्वमेव, उपलभ्यतेऽपि च विम्बशब्दः सर्वत्र वस्तुयथार्थ
 स्वरूप एव, तथाहि—

ન કહી શાસ્ત્રોમે હી મિલતા હૈ, અત એવ ‘ચૈત્ય’ કા ‘પ્રતિમા’ અર્થ
 કરના ઠીક નહીં ।

શકા-કોપ આદિમેં વિમ્બ અર્થ તો મિલતા હૈ ઓર વિમ્બ હી
 પ્રતિમા હૈ, ફસલિએ ચૈત્યકા અર્થ પ્રતિમા હુઆ ।

સમાધાન-યહ ઠીક નહીં હૈ, ક્યોકી કોપ આદિમે ‘વિમ્બ’ વસ્તુકે
 યથાર્થ સ્વરૂપકો કહતે હૈ, ન કિ પ્રતિમાકો । પ્રતિમા અર્થમેં તો પ્રતિ
 વિમ્બ શબ્દકા પ્રયોગ હોતા હૈ, વિમ્બ શબ્દકા નહીં । અમરકોશ શૂદ્ર
 વર્ગ શ્લોક ૩૬ મે કહા હૈ—“પ્રતિમાન, પ્રતિવિમ્બ, પ્રતિમા, પ્રતિયાતના,
 પ્રતિછાયા, પ્રતિકૃતિ” યે પ્રતિકૃતિકે નામ હે, અત. જૈસે ધ્વનિ ઓર
 પ્રતિધ્વનિ, માન ઓર પ્રતિમાન, મા ઓર પ્રતિમા, યાતના ઓર પ્રતિ
 યાતના છાયા ઓર પ્રતિછાયા, કૃતિ ઓર પ્રતિકૃતિકે અર્થમે ભેદ હૈ,
 ડસી પ્રકાર વિમ્બ ઓર પ્રતિવિમ્બકે અર્થમે ભી અન્તર હૈ । વસ્તુકે યથાર્થ

મળત, પરતુ એવો અર્થ તેમા કયાયથી મળતો નથી અને શાસ્ત્રોમાથી પણ મળતો
 નથી, એટલે ‘ચૈત્ય’નો અર્થ “પ્રતિમા” કરવો એ બરાબર નથી

શ.કા.—કોપ આદિમા બિમ્બ અર્થ તો મળે છે, અને બિમ્બ જ પ્રતિમા
 છે, તેથી ચૈત્યનો અર્થ પ્રતિમા થયો

સમાધાન—એ બરાબર નથી, કારણ કે કોપ આદિમા ‘બિમ્બ’ વસ્તુના
 યથાર્થ સ્વરૂપને કહે છે, પ્રતિમાને નહિ । પ્રતિમા અર્થમા તો પ્રતિબિમ્બ શબ્દનો
 પ્રયોગ થાય છે, બિમ્બ શબ્દનો નહિ । અમરકોશ શૂદ્ર વર્ગ શ્લોક ૩૬મા કહ્યું છે
 કે—“પ્રતિમાન, પ્રતિબિમ્બ, પ્રતિમા, પ્રતિયાતના, પ્રતિછાયા, પ્રતિકૃતિ” એ બધા
 પ્રતિકૃતિના નામ છે એટલે જેમ ધ્વનિ અને પ્રતિધ્વનિ, માન અને પ્રતિમાન, મા
 અને પ્રતિમા, યાતના અને પ્રતિયાતના, છાયા અને પ્રતિછાયા, કૃતિ અને પ્રતિકૃતિના
 અર્થમા ભેદ છે, તેમ બિમ્બ અને પ્રતિબિમ્બના અર્થમા પણ અતર છે । વસ્તુના

પ્રતિવિમ્બભાવસ્વરૂપ કુવલયાનન્દકૃન્મતેનોપદર્શિત—“ વસ્તુતો ભિન્નયોરપ્યુપ-
માનોપમેયધર્મયો' પરસ્પરસાદૃશ્યાદભિન્નયોઃ પૃથગુપાદાન-વિમ્બપ્રતિવિમ્બભાવઃ'
ઇત્યપ્પયદીક્ષિતાઃ”” ઇતિ, અત્રૈવ ચ કાવ્યપ્રકાશોક્ત ' પ્રતિવિમ્બન '—મિતિ
પ્રતીકુપાદાપોક્ત વામનાચાર્યેણ પ્રતિવિમ્બન=વિમ્બપ્રતિવિમ્બભાવો ન ત્વેકત્વ
મિતિ 'વિમ્બં=શરીર પ્રતિવિમ્બ=તત્પ્રચ્છાયા તયોર્ભાવઃ' ઇતિ ચ । તસ્માદલમતિ
દૂરધાવનેન યત્સિદ્ધ વિમ્બો વસ્તુયથાર્થસ્વરૂપ પ્રતિવિમ્બશ્ચ તદાકાગાનુકરણમિતિ ।
અતઃ એવ 'ત ગચ્છામિ ણ સમણ ભગવ મહાવીર વદામિ ણમસામિ સક્કા
રેમિ સમ્માણેમિ કલ્લાણ મગલ દેવય ચેદ્દયં' ઇતિ રાજપ્રશ્નીયવ્યાખ્યાયા

ટીકાઓંમેં ' વિમ્બ પ્રતિવિમ્બ ભાવ ' શબ્દકી વ્યાખ્યા, પ્રમાણરૂપસે
કુવલયાનન્દકાર અપ્પય દીક્ષિતકે સિદ્ધાન્તકો લેકર કી હૈ કિ—“વાસ્તવ
મેં ભિન્ન ભિન્ન ઉપમાનત્વ ઓર ઉપમેયત્વકા, પરસ્પરકી તુલનાકે કારણ
અભિન્ન માનકર અલગ અલગ કથન કરના વિમ્બ-પ્રતિવિમ્બ ભાવ હૈ ॥ ”

હસકે અતિરિક્ત કાવ્યપ્રકાશકી ઉપર્યુક્ત કારિકામે જો ' પ્રતિ-
વિમ્બન ' શબ્દ આયા હૈ ઉસ પ્રતીક (અશ)કો લેકર વામનાચાર્યને
કહા હૈ—‘પ્રતિવિમ્બનકા અર્થ વિમ્બપ્રતિવિમ્બ ભાવ હૈ, દોનોકી ંકતા
નહીં । વિમ્બ શરીર હૈ ઓર પ્રતિવિમ્બ શરીરકી પ્રચ્છાયા હૈ, વહી દોનો
વિમ્બ પ્રતિવિમ્બ હોતે હૈ । અસ્તુ । વહુત દૂર જાનેસે કયા લાભ ? વહ
સિદ્ધ તો હો હી જુઝા કિ વસ્તુના યથાર્થ સ્વરૂપ વિમ્બ હૈ ઓર વસ્તુકે
આકારકી નકલ પ્રતિવિમ્બ હૈ । હસીલિંએ આચાર્ય મલયગિરિને રાય-
પસેળી સૂત્રકી ટીકામેં “ ત ગચ્છામિ ણ ” ઇત્યાદિ પદોંકી વ્યાખ્યા કરતે-

પ્રતિબિંબભાવ ” શબ્દની વ્યાખ્યા, પ્રમાણરૂપે કુવલયાનન્દકાર અપ્પયદીક્ષિતાના
સિદ્ધાન્તને લઈને કરી છે કે “વસ્તુત ભિન્ન ભિન્ન ઉપમાનત્વ અને ઉપમેયત્વનું,
પરસ્પરની તુલનાને કારણે અભિન્ન માનીને અલગ-અલગ કથન કરવું—એ બિંબ-
પ્રતિબિંબભાવ છે”

એ ઉપરાંત કાવ્યપ્રકાશની ઉપર કહેલી કારિકામા જે 'પ્રતિવિમ્બન'
શબ્દ આવ્યો છે એ પ્રતિક (અશ)ને લઈને વામનાચાર્યે કહ્યું છે કે—પ્રતિબિંબનનો
અર્થ બિંબ-પ્રતિબિંબ ભાવ , એ બેઉની એકતા નહિ બિંબ શરીર છે અને
પ્રતિબિંબ શરીરની પ્રતિછાયા છે, એ બેઉ બિંબ-પ્રતિબિંબ બને છે અસ્તુ બહુ
દૂર જવાથી શો લાભ ? એ તો સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું જ છે કે વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ
બિંબ છે અને વસ્તુના આકારની નકલ એ પ્રતિબિંબ છે એથી આચાર્ય
મલયગિરિએ રાયપસેળી સૂત્રની ટીકામા “ત ગચ્છામિ ણ-૦” ઇત્યાદિ પદોની

“ અવિદિતગુણાઽપિ સત્કવિ-

ભણિતિઃ કર્ણેષુ ચમતિ મધુધારામ્ ।

અનધિગતપરિમલાઽપિ હિ,

હરતિ દશ માલતીમાલા ॥ ૧ ॥ ”

इति साहित्यदर्पणे । यथा या—

“ તવાહવે સાહસકર્મશર્મણ.,

કર કૃપાણાન્તિકમાનિનીપતઃ ।

भटा. परेषा विशारुतामगु,-

દધત્યવાતે સ્થિરતા હિ પાસવ. ॥ ૧ ॥ ”

इति काव्यप्रकाशादौ । अत्र काव्यप्रकाशोक्ता दृष्टान्त पुनरेतेषा सर्वेषां प्रतिबिम्बनम्” इति कारिका प्रकृत्य तद्दीक्यो. सारबोधिनी सुधासागरयोर्विम्ब

“ ઉત્તમ કવિયોની વાણીકે ગુણકો કોઈ ભલેહી ન જાને પર વહ કાનોંમેં તો મધુકી ધારા વહેલ હી દેતી હૈ । જૈસે કોઈ માલતી-માલા કી સુગન્ધ કો ન જાને, પર નેત્રોં કો તો હરણ કરહી લેતી હૈ ॥”
[સાહિત્ય દર્પણ]

અથવા જૈસે (કોઈ કવિ કિસી રાજાસે કહતા હૈ કિ) “હે રાજન્ ! આપ સાહસ બાંધ કર જ્યોં હી હાથસે તલવાર ઉઠાના ચાહતા હૈં હતનેહી મેં આપકે સવ શત્રુ તિતર ચિતર હો જાતે હૈં, ઠીક હૈ, ક્યોંકિ હવાકે વહને પર ભલા ધૂલ ઠહર સકતી હૈ ? કદાપિ નહીં ॥” [કાવ્ય પ્રકાશ]

यहा काव्यप्रकाशकी “दृष्टान्त पुनरेतेषा सर्वेषां प्रतिबिम्बनम्” इस कारिकाको आश्रित करके, उसकी सारबोधिनी और सुधासागर

“ ઉત્તમ કવિઓની વાણીના ગુણોને કોઈ ભલે ન જાણે, પરંતુ તે કાનમાં તો મધુની ધારા વહેવા છે જ જેમ કોઈ માલતીમાલાની સુગંધને ન જાણે, પણ નેત્રોને તે તે હરી લ છે જ ”
[સાહિત્યદર્પણ]

અથવા જેમ (કોઈ કવિ કોઈ રાજાને કહે છે કે) “હે રાજન્ ! આપ સાહસ કરીને જ્યાં હાથે તલવાર પકડવા જાઓ છો, ત્યાં તો આપના બધા શત્રુઓ બીખરાઈ જાય છે, બરાબર છે, કારણ કે ખવન વહેવા લાગે છે ત્યારે ધૂળ કાંઈ સ્થિર રહી શકે છે ભલા ? કદાપિ નહિ”
[કાવ્યપ્રકાશ]

अर्था काव्यप्रकाशनी “दृष्टान्त. पुनरेतेषा सर्वेषां प्रतिबिम्बनम्” એ કારિકાને અનુસરીને, તેની સારબોધિની અને સુધાસાગર ટીકાઓમાં “બિંબ-

अगारधर्मसञ्जीवनी टीका अ० १ सूत्र ५८ 'अरिहतचेइय' शब्दार्थनिरूपणम् ३२९

लुप्' इत्यर्थस्ततश्च यत्र प्रतिमया जीविकानिर्वाहो न तु मूर्त्तिविक्रयस्तत्रैव कन् प्रत्ययस्य लुप् नान्यत्र, तदुक्तमत्रैव सूत्रे सिद्धान्तकौमुद्याम्—“दैवलकाना जीविकार्थासु देवप्रतिकृतिष्विदम्” मिति, तर्हि जीविकानिर्वाहहेतुः कल्पते मूर्त्तिर्भवते ? ।

ननु येषु येषु साक्षात् परम्परया वा चयनक्रियायोगस्तेषामेव यज्ञस्थानादीनां चैत्यशब्देन ग्रहणं सम्भवति न तु भवदुक्तरीत्या साधारिति चेत्प्रतिमायाः कथमिति विभावयतु भवान्, प्राग्दर्शितानि च प्रमाणानि क्रोडीकृत्य व्याकरणमनुसधत्ता यतो

न हो, उस अर्थमें कन् प्रत्ययका लोप होता है । अन्य किसी भी अर्थमें लोप नहीं होगा । इस बातको इसी सूत्रकी टीकामें सिद्धान्तकौमुदी-कारने स्पष्ट कर दी है कि—“दैवलकाना जीविकार्थासु देवप्रतिकृतिष्विदम्” अर्थात् यह सूत्र देवलकों (देवलके पूजारियों)की जीविकाके लिए बनाई गई देवप्रतिमाओंके सम्बन्धमें है, अन्यथा ('चैत्यकी प्रतिमा' इस अर्थमें) 'चैत्यक' होगा किन्तु 'चैत्य' नहीं । इस अवस्थामें क्या यह प्रतिमा जीविकानिर्वाहके लिए मानी जाती है, जिससे 'कन्' प्रत्ययका लोप करते हो ? ।

शका-जिन जिनमें साक्षात् या परम्परासे चयन क्रियाका योग है उन सब यज्ञस्थान आदिका 'चैत्य' शब्दसे ग्रहण होता है, किन्तु आपके कथनानुसार साधुका ग्रहण नहीं हो सकता ।

समाधान-तो प्रतिमाका ग्रहण कैसे होता है ? यह आप विचारिये और पहले दिष्ट हुए प्रमाणोंको लक्ष्यमें लेकर व्याकरणकी तर्फ ध्यान

कन् प्रत्ययनो लोप थाय छे नीला डेछ पणु अर्थात् लोप नहि थाय छे वात छे सूत्रनी टीकासा सिद्धान्तकौमुदीकारे स्पष्ट करी छे डे—“दैवलकाना जीविकार्थासु देवप्रतिकृतिष्विदम्” अर्थात्— देवलको (देवणना पूजारियो)नी लविकाने भाटे णनावेली देवप्रतिमाओना सम्बन्धमा छे अन्यथा ('चैत्यनी प्रतिमा' छे अर्थमा) “चैत्यक” थशे, परन्तु “चैत्य” नहि छे स्थितिमा शु छे प्रतिमा लविकानिर्वाहने भाटे मानवामा आवे छे, डे जेथी कन् प्रत्ययनो लोप करी छे ?

श. क. —जेमा जेमा साक्षात् या परंपराथी चयन क्रियानो योग छे, छे सर्व यज्ञ-स्थान आदिनु अत्य शब्दथी अडणु थाय छे, परंतु आपना कथनानुसार “साधु” शब्दनु अडणु नथी थछ शकतु

समाधान—तो प्रतिमानु अडणु केवी रीते थाय छे ते आप विचारी लुओ, अने पडेलो आपेला प्रमाणोने लक्ष्यमा लधने व्याकरणनी तरफ ध्यान

‘કલ્યાણ કલ્યાણકારિત્વાત્, મङ્ગલ દુરિતોપશમકારિત્વાત્, દૈવત=દેવ ત્રૈલોક્યા ધિપતિત્વાત્, ચૈત્યં સુપ્રશસ્તમનોદેતુત્વા, -દિત્યુત્તયા ‘ચૈત્યઃ સાક્ષાજ્ઞિનભગવાન્ન તુ તત્પ્રતિતે’-તિ સ્પષ્ટમભિહિતમાચાર્યમલયગિરિણાપિ ।

નનુ ચૈત્યો જિનઃ સ इव પ્રતિકૃતિચૈત્યો મૂર્તિઃ ‘इवे प्रतिकृतौ’ (૫।૩।૯૬) इति વિહિતસ્ય કનઃ ‘जीविकार्थे चापण्ये’ (૫।૩।૯૯) इत्यनेन लुप्तत्वात्, यथा वासुदेवस्य प्रतिकृतिर्वासुदेव ’ इत्यादीति चेद्धन्त प्रस्खलितो भवानभिप्रायात्, जीविकार्थे चापण्ये’ इत्यस्य हि’ जीविकार्थं यदविक्रीयमाण तस्मिन् वान्ये कनो

हुए कहा है—“ कल्याणकारी होनेसे कल्याण, पापोंके नाशक होनेसे मङ्गल, तीन लोकके स्वामी होनेसे देव और सुप्रशस्त मनके कारण होनेसे भगवान् चैत्य है ।” इस कथनसे स्पष्ट सिद्ध होता है कि—मलय गिरि आचार्यने भी साक्षात् भगवान्‌को ही चैत्य कहा है—उनकी प्रतिमाको नहीं कहा ।

शका-बस, चैत्यका अर्थ हुआ जिनेन्द्र, और जिनेन्द्रके समान उनकी प्रतिकृतिको भी चैत्य कह सकते हैं । क्योंकि व्याकरणके नियमसे ‘इवे प्रतिकृतौ’ (५।३।९६), इस सूत्रसे विधान किये हुए ‘कन्’ प्रत्ययका ‘जीविकार्थे चापण्ये’ (५।३।९९) सूत्रसे लोप होकर ‘चैत्य ’ बन जायगा । जैसे वासुदेवकी प्रतिकृतिको वासुदेव कहते हैं ।

समाधान—आप असली अभिप्रायको भूल गये हैं । ‘ जीविकार्थे चापण्ये ’ इस सूत्रसे जो प्रतिमा जीविकाके लिए हों, परन्तु बेचनेकी

— व्याख्या करता कह्यું છે કે “કલ્યાણકારી હોવાથી કલ્યાણ, પાપોના નાશક હોવાથી મંગલ, ત્રણ લોકના સ્વામી હોવાથી દેવ અને સુપ્રશસ્ત મનના કારણ હોવાથી ભગવાન ચૈત્ય છે ” આ કથનથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે—મલયગિરિ આચાર્યે પણ સાક્ષાત્ ભગવાનને જ ચૈત્ય કહ્યા છે, એમની પ્રતિમાને નથી કહ્યા

શ. કે. —બસ, ચૈત્યનો અર્થ થયો જિનેન્દ્ર, અને જિનેન્દ્રની સમાન તેમની પ્રતિકૃતિને પણ ચૈત્ય કહી શકાય છે, કારણ કે વ્યાકરણના નિયમાનુસાર ‘इवे प्रतिकृतौ’ (५-३-९६), એ સૂત્રથી વિધાન કરેલા ‘कन्’ प्रत्ययનો ‘जीविकार्थे चापण्ये’ (५-३-९९), સૂત્રથી લોપ થકેને ચૈત્ય, બની, જેને જેમકે—વાસુદેવની પ્રતિકૃતિને વાસુદેવ કહે છે

સમાધાન—આપ ખરા અભિપ્રાયને ભૂલી ગયા છે. ‘जीविकार्थे चापण्ये’ એ સૂત્રથી જે પ્રતિમા જીવિકાને માટે હોય, પરન્તુ વેચવાની નહીં, એ અર્થમાં

शास्त्राभिधानादिप्रसिद्धिरेव प्रवृत्तिनिमित्तमितरथा गो गवय कुशल शङ्ख शण्डादिशब्दे
व्यर्थव्यभिचारो भवता कालत्रयेऽपि दुर्निवार. प्रसज्जेत, न ह्येतेषु व्युत्पत्त्योपलक्ष्यमा
णा गमन गोप्राप्ति कुशग्रहण शमनादय. क्रियाः प्रवृत्तिनिमित्ततया घटन्ते शयनादि-
कालेऽपि सास्नादिमत्त्वमात्रमर्थमभिप्रेत्य गवादिशब्दानां प्रवृत्तेर्दर्शनात्, किञ्चैव सति
चैत्योद्देशिकस्य=साधुनुद्दिश्य कृतस्य" इति प्रागुक्त बृहत्कल्पभाष्यमप्यसामञ्जस्य
मापद्येतेत्यास्ता विस्तर. ॥

वही प्रसिद्धि उनका प्रवृत्ति-निमित्त है। यदि ऐसा न माना जाय तो
'गो, गवय, कुशल, शङ्ख, शण्ड, आदि' शब्दोंमें अर्थ उलट-पलट होगा
और उसे आप तीन कालमें रोक नहीं सकेंगे। 'गो'का अर्थ है जो
गमन करे, 'गवय' का अर्थ है 'गो'की प्राप्ति, 'कुशल'का अर्थ है कुश
(डाम)को लानेवाला, 'शङ्ख' और 'शण्ड'का अर्थ है शमन करनेवाला।
इनमें प्रवृत्तिनिमित्त नहीं घटता है। यदि प्रवृत्तिनिमित्तसे ही
व्यवहार माना जाय तो गाय जिस समय गमन न कर रही हो सोती
हो उस समय उसे गो नहीं कहना चाहिए। परन्तु सास्नादिमत्त्व
(गलेमें लटकती हुई कम्बल आदि)के कारण उसे उस समय भी गो
कहते हैं, इस लिए शास्त्र, कोष आदिमें जो अर्थ प्रसिद्ध हो गया है
वही रुढ़ शब्दोंका प्रवृत्ति निमित्त मानना चाहिए। एक बात और है—
ऐसा माननेसे ही पूर्वोक्त बृहत्कल्प भाष्य भी ठीक बैठता है, जिसमें
लिखा है कि 'चैत्यको उद्देश करके' अर्थात्-साधुओंके लिए किये गये
अशन आदिका। यदि चैत्यका अर्थ साधु नहीं मानोगे तो यह भाष्य

मानवामा आवे तो "गो, गवय, कुशल, शङ्ख, शण्ड" आदि शब्दोंमा अर्थ उलट
पालट थध जशे अने आप तेने त्रणु काणमा रेकी नहि शके। 'गो' नो अर्थ न
गमन करे ते, गवय नो अर्थ छे गोनी प्राप्ति, 'कुशल' नो अर्थ छे कुश (डाम)ने
लावना, शङ्ख' अने 'शण्ड' नो अर्थ छे शमन करना, अमा प्रवृत्ति-निमित्त घटतु—
अध जेसतु नथी नो प्रवृत्ति-निमित्तथी न व्यवहार मानवामा आवे तो गाय न
समये गमन न करती होय-सूती होय, ते समये तेने 'गो' न कहवी नोअमे, परतु
सास्नादिमत्त्व (गजामा लटकती कम्बल आदि)ने कारणे तेने ते समये पणु गो कहछे,
तेथी शास्त्र, कोष आदिमा नो अर्थ प्रसिद्ध थध गये छे तेन रुढ़ शब्दोंनु प्रवृत्ति-
निमित्त मानवु नोअमे अेक भीणु बात पणु अे छे के-अेम मानवार्थी पूर्वोक्त
बृहत्कल्प भाष्य पणु अराअर अध जेसे छे, जेमा लख्यु छे के-"चैत्यने उद्देश करीने"
अर्थात्-साधुअेने भाटे तैयार करवामा आवेला अशनादिनु नो चैत्यनो अर्थ साधु

ન કેવલ 'ચિજ્ ચયને' इत्यस्मादेव धातोश्चैत्यशब्दसिद्धिरपि 'चिती सज्ञाने' इत्यस्मादपि, ततश्च 'यथार्थं शब्दव्युत्पत्तिः' इत्यभियुक्तोक्तैर्नमनुरुध्यैव व्युत्पत्तिरनुसरणीयेतीह 'चिती सज्ञाने' इत्यस्मादेव धातोर्निर्वचनप्रकारो नतु 'चिज् चयने' इत्यस्मात्, सज्ञानं च सम्यग्ज्ञानं चैतन्यं वा, अस्तु वा 'चिज् चयने' इत्येतन्मूलिकैव निरुक्तिश्चीयन्ते ज्ञानादयो गुणा अनेनेत्यर्थात्, व्युत्पत्तिर्हि शब्दानां यथाकल्पनं भिद्यते, नानार्थज्ञाना तु प्रवृत्तिनिमित्तमपि, तथा चात्र ज्ञानवत्त्वप्रवृत्तिनिमित्तमादाय साधौ चैत्यशब्दप्रवृत्तिः, यद्वा निरुद्धशब्दानामर्थप्रत्यायने

दीजिए कि 'चैत्य' शब्द न केवल 'चिज् चयने' धातुसे ही बनता है, किन्तु 'चिती सञ्ज्ञाने' धातुसे भी बनता है । "शब्दोंकी व्युत्पत्ति, अर्थके अनुसार होनी चाहिए" इस मान्यताके अनुसार अर्थको ध्यानमें रख कर व्युत्पत्ति करनी चाहिए, अतः यहाँ 'चिती सज्ञाने' इस धातुसे ही 'चैत्य' शब्द बनाना चाहिए 'चिज् चयने' धातुसे नहीं क्योंकि सज्ञानका अर्थ सम्यग्ज्ञान या चैतन्य होता है । अथवा 'चिज् चयने' धातुसे भी बना सकते हैं, वहा इसका अर्थ यह होगा कि 'जिसके द्वारा ज्ञानादि गुणोंका चयन होता है उसे चैत्य कहते हैं' । कल्पनाके अनुसार व्युत्पत्तिमें भेद हो जाया करता है, और अनेकार्थकोंका प्रवृत्ति-निमित्त भी भिन्न भिन्न होता है । अत एव यहाँ 'ज्ञानवत्त्व' इस प्रवृत्तिनिमित्तको लेकर 'साधु' अर्थमें 'चैत्य' शब्दकी प्रवृत्ति होती है । अथवा जो रूढ शब्दोंकी शास्त्र आदिमें जिस अर्थमें प्रसिद्धि है

આપો કે 'ચૈત્ય' શબ્દ કવળ "ચિજ્ ચયને" ધાતુથી જ બનતો નથી, પરંતુ "ચિતી સજ્ઞાને" ધાતુથી પણ બને છે "શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ અર્થને અનુસરીને થવી જોઈએ" એ માન્યતાનુસાર અર્થને ધ્યાનમાં રાખીને વ્યુત્પત્તિ કરવી જોઈએ, એટલે અહીં "ચિતી સજ્ઞાને" એ ધાતુમાંથી જ એ "ચૈત્ય" શબ્દ બનાવવો જોઈએ, "ચિજ્ ચયને" ધાતુમાંથી નહિ, કારણ કે સજ્ઞાનનો અર્થ સમ્યગ્જ્ઞાન માં ચૈતન્ય થાય છે અથવા ચિજ્ ચયને" ધાતુમાંથી પણ બનાવીએ, તો તેનો અર્થ એવો થશે કે "જેની દ્વારા જ્ઞાનાદિ ગુણોનું ચયન થાય છે તેને ચૈત્ય કહે છે" કલ્પનાને અનુસરીને વ્યુત્પત્તિમાં ભેદ થયા કરે છે, અને અનેકાર્થકોનું પ્રવૃત્તિ-નિમિત્ત પણ જૂડ જૂડ હોય છે એટલે અહીં 'જ્ઞાનવત્ત્વ' એ પ્રવૃત્તિ-નિમિત્તને લઈને 'સાધુ' અર્થમાં ચૈત્ય શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે, અથવા જે રૂઢ શબ્દોની સાસ્નાદિમાં જે અર્થમાં પ્રસિદ્ધિ છે તે પ્રસિદ્ધિ એનું પ્રવૃત્તિ-નિમિત્ત છે એ એમ ન

રાજાભિભવ ગણાભિભવ વલવદભિભવ દેવતાભિભવ ગુરુનિગ્રહ વૃત્તિકાન્તારેષુ તુ
તૈઃ સઠાપિ વન્દનાદિઃ કલ્પત એવેતિ સમુદિતોઽર્થઃ । એષુ પ્રાકૃતે તૃતીયા તુ
પશ્ચમ્યર્થે ॥ ૫૮ ॥

મૂલ્મ્-તણ્ ન સા શિવાનદા ભારિયા આળંદેણ સમળોવાસણ
એવવુત્તા સમાળા હટ્ટુતુટ્ટુ કોહુવિયપુરિસે સદાવેહ, સદાવિત્તા એવં
વયાસી સ્વિપ્પામેવ લહુકરણ જાવ પજ્જુવાસહ ॥ ૫૯ ॥

તણ્ ન સમળે ભગવ મહાવીરે શિવાનદાણે તીસે ચ મહહ
જાવ ધમ્મં કહેહ ॥ ૬૦ ॥ તણ્ નં સા શિવાનંદા સમળસ્સ
ભગવઓ મહાવીરસ્સ અતિણે ધમ્મ સોચ્છા નિસમ્મ હટ્ટુ જાવ ગિહિ-
ધમ્મ પહિવજ્જહ, પહિવજ્જિત્તા તમેવ ધમ્મિય જાળપ્પવરં દુરુહહ, દુરુ-
હિત્તા જામેવ દિસ પાઉઠ્ઠમૂયા તામેવ દિસ પહિગયા ॥ ૬૧ ॥

ઝાયા-તત. સા શિવાનન્દા ભાર્યા આનન્દેન શ્રમણોપાસકેન એવમુક્તા
સતી હૃષ્ટતુષ્ઠા કૌહુમ્બિકપુરુષાન્ શબ્દયતિ, શબ્દયિત્વૈવમવાદીત્-ક્ષિપમેવ લઘુ
કરણ યાવત્ પર્યુપાસ્તે ॥ ૫૯ ॥

તત. સ્વલ્લુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ શિવાનન્દાયૈ તસ્યા ચ મહતિ-યાવદ્
ધર્મં કથયતિ ॥ ૬૦ ॥ તત. સ્વલ્લુ સા શિવાનન્દા શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્યાન્તિકે
ધર્મં શ્રુત્વા નિશમ્ય હૃષ્ટ યાવદ્ ગૃહિધર્મં પ્રતિપદ્યતે, પ્રતિપદ્ય તદેવ ધાર્મિક યાન
પ્રવરમારોહતિ, આસ્ત્ય યસ્યા એવ દિશ. પ્રાદુર્ભૂતા તામેવ દિશ પ્રતિગતા ॥ ૬૧ ॥

“અનુકમ્પા દાનકો જિનેન્દ્ર ભગવાન્ને કહોં કમી નિષિદ્ધ નહી
વતાયા હૈ ॥ ૧ ॥”

વાકી સવ સૂત્રકા અર્થ પહેલે આ જુકા હૈ ॥ ૫૮ ॥

ટીકાર્થ-‘તણ્ ન સા’ ઇત્યાદિ આનન્દ શ્રાવકકા કથન સુનકર
ભાર્યા શિવાનન્દા હૃષ્ટ-તુષ્ટ હુઈ ઓર કૌહુમ્બિક પુરુષોંકો બુલાયા ઓર

“અનુક્રમ્પાદાનને જિનેન્દ્ર ભગવાને કયાય ડ્યારે પણ નિષિદ્ધ નથી બતાવ્યું” (૧)

બાકી બધા સૂત્રોનો અર્થ પહેલા આવી ગયો છે (૫૮),

ટીકાર્થ-‘તણ્ ન સા’ ઇત્યાદિ આનન્દ શ્રાવકનું કથન સાંભળીને ભાર્યા
શિવાનન્દા હૃષ્ટતુષ્ટ થઈ અને કૌહુમ્બિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - લઘુકરણ - હલકા

પૂર્વ=પ્રથમમ્ અનાલાપકૈઃ=મયા સહ ભાવણમકુર્વદ્ધિઃ, 'સઠાર્થે તૃતીયા' આલપિતુ=મકુદ્ધાપિતુ, સલપિતુ=પુનઃ પુનર્માપિતુમ્, 'અણાલ્ત્તેણ' इत्यत्र क्तप्रत्ययैकवचने स्वारपत्वात् । 'तेषां' मिति तच्छब्दोऽत्रान्यरहितपूर्वेनिर्दिष्टत्वाच्च-
 दसत्वोपलक्षितधर्माच्छिन्नार्थवाचकः, सम्बन्धसामान्यं च पठ्यते, ततश्च तेषामित्यस्य
 अन्ययूथिकपरिशृहीतेभ्योऽप्रसन्नपार्श्वस्थादिभ्यश्च साधुभ्य इत्यर्थः । अशन वा
 पान वा खाद्य वा स्वाद्य वा दातु=सकृद्वितरीतुम्, अनुप्रदातुम्=असकृद्वितरीतु
 'मे न कल्पते' इति पूर्वोक्तैव सम्बन्धः, तैर्थिकान्तरपरिशृहीतत्वादिकारणेन
 जिनसाधुभ्यो दातु कल्पत इत्यस्य तु कथं केत्यर्थापत्त्याऽन्यूथिकाना व्यावृत्तिः ।
 गुरुबुद्ध्या दानस्यैवैष निषेधस्तेन करुणाभावेन तु यथेष्ट तेभ्यापि दद्यादेव, करुणा-
 दानस्य पात्रापात्रसाधारणप्राणिविषयकत्वात्, यदुक्तम्—

“ परउत्थियाइदाण, गुरुबुद्धीए णिसेहिय होई ।

अणुकम्पादाण पुण जिणेहिं कथवि णो णिसिद्ध ॥ १ ॥

छाया-परयथिकादिदान, गुरुबुद्ध्या निषेधित भवति ।

अनुकम्पादान पुनर्जिनैः कुत्रापि नो निषिद्धम् ॥ १ ॥

किं सर्वत्र न कल्पते? नेत्याह-‘नान्यत्र’ ति राजकृतोऽभियोगः=अभिभवः= (पारवश्य) राजाभियोगस्तस्मादन्यत्र न कल्पते इत्यर्थः । गणाभियोगात्= सङ्घाभिभवात्, बलाभियोगात्=उल्लङ्घનभिभवात्, देवताभियोगात्=देवताभि-
 भवात्, ‘शुर्वि’ ति गुरयो=मानापितृप्रभृतयस्तेषां निग्रह =पारवश्य गुरुनिग्रह
 स्तस्मात्, ‘वृत्ती’ ति वृत्ति आजीविका तस्याः कान्तार=दुर्गमार्ग -जीवन
 निर्वाहाभावस्तस्मात् ।

असगत हो जायगा । बस अब अधिक विस्तार नहीं करते ।

यहां मूल पाठमें अन्ययूथिकोको अन्न पानका दान निषिद्ध कहा है, इसका कारण यह है कि यहाँ लोकोत्तर धर्मका व्याख्यान है, अतः गुरुबुद्धिके अभिप्रायसे ही यहां निषेध हैं, करुणा भावसे दानका निषेध नहीं है । करुणा दानमें पात्र अपात्रका विचार नहीं होता, वह सब प्राणियोंको देने योग्य है । कहा भी है—

નહિ માનો તે એ ભાષ્ય અસગ થઇ જશે બસ, હવે વધુ વિસ્તાર કરતા નથી

અહીં મૂળ પાઠમાં અન્યયૂથિકોને અન્ન-પાનના દાનને નિષિદ્ધ બતાવેલું છે, તેનું કારણ એ છે કે અહીં લોકોત્તર ધર્મનું વ્યાખ્યાન છે એટલે ગુરુબુદ્ધિના અભિપ્રાયે કરીને જ અહીં નિષેધ છે કષ્ટભાવથી દાનનો નિષેધ નથી કષ્ટભાવના પાત્ર-અપાત્રનો વિચાર નથી થતો, તે બધા પ્રાણીઓને આપવા યોગ્ય છે કહ્યું છે કે-

छाया-हे भदन्त ! इति भगवान् गौतमः श्रमण भगवन्त महावीर वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वैवमवादीत्-“प्रभुः खलु भदन्त ! आनन्दः श्रमणोपासको देवानुप्रियाणामन्तिके मुण्डो यावत्प्रव्रजितुम् ?” “नायमर्थः समर्थः, गौतम ! आनन्दः खलु श्रमणोपासको बहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकपर्यायं पालयिष्यति, पालयित्वा यावत्सोऽर्मे ऋणेऽरुणामे विमाने देवतयोत्पत्स्यते । तत्र खलु अस्त्येककेषां दवानां चत्वारि पत्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता, तत्र चाऽऽनन्दस्यापि श्रमणोपासकस्य चत्वारि पत्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता” ॥ ६२ ॥

टीका—‘अय’-मिति त्वयोक्तः । समर्थः=युक्तः । श्रमणोपासकपर्याय=श्रमणोपासकत्वम् ॥ ६२ ॥

धर्मको स्वीकार किया । गृहस्थ धर्म स्वीकार करके उसी धार्मिक उत्तम रथ पर सवार हुई । सवार होकर जिस ओर से आई थी उसी ओर चली गई ॥ ६१ ॥

टीकार्थ—‘भते त्ति’ इत्यादि ‘भगवन् ।’ इस प्रकार भगवान् गौतमने श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना की नमस्कार किया, और वन्दना नमस्कार करके इस प्रकार कहने लगे—

“हे भगवान् ? क्या आनन्द श्रावक देवानुप्रियके समीप प्रव्रजित होनेको समर्थ है ?” (भगवान् ने कहा)—“हे गौतम ? ऐसा नहीं है, आनन्द श्रावक बहुत वर्षों पर्यन्त श्रावकपन पालन करेगा, और पालन करके सौधर्मकल्पके अरुणाभ विमानमें देवतारूपसे उत्पन्न होगा । वहाँ कितनेक देवताओंकी स्थिति चार पत्योपमकी कही गई है, तदनुसार आनन्द श्रावककी भी चार पत्योपमकी स्थिति कही गई है (होगी)।” ॥ ६२ ॥

धार्मिक उत्तम रथमा चेडी चेसीने જે બાણુએથી આવી હતી તે બાણુએ ચાલી ગઈ (૬૧)

टीकार्थ—‘भते त्ति’ इत्यादि ‘भगवन् ।’ એ પ્રમાણે ભગવાન ગૌતમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના કરી, નમસ્કાર કર્યા અને વદના-નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા - ‘હે ભગવન્ ! આનન્દ શ્રાવક દેવાનુપ્રિયની સમીપે પ્રવ્રજિત થવાને શું સમર્થ છે ?’ (ભગવાને કહ્યું -) “હે ગૌતમ ! એમ નથી, આનન્દ શ્રાવક ઘણા વર્ષો સુધી શ્રાવકપણું પાળશે અને પાળીને સૌધર્મકલ્પના અરુણાભ વિમાનમાં દેવતારૂપે ઉત્પન્ન થશે ત્યાં કેટલાએક દેવતાઓની સ્થિતિ ચાર પત્યોપમની કહી છે, તદનુસાર આનન્દ શ્રાવકની પણ ચાર પત્યોપમની સ્થિતિ કહી છે (થશે)” (૬૨)

ટીકા-શબ્દયતિ=આહયતિ । ‘યાવ’ દિતિ અત્રત્પ યાવન્છન્દ્વાન્યાથ સપ્ત માધ્યયને સ્ફુટીભવિષ્યન્તિ ॥ ૫૯ ॥

ટીકા-‘તસ્યા’-મિતિ વ્યાખ્યાતોઽય પાઠ. પ્રાગાનન્દોદ્દેશ્યકધર્મકથોપદેશ પ્રકરણે । નિશમ્ય=હૃદિ નિધાય । ધાર્મિક=ધર્મઃ પ્રયોજનમસ્ય તદ્ । યાનપત્રરમ્=ઉત્તમ રથમ્ । પ્રાદુર્ભૂતા=આગતા । સ્પષ્ટાઃ શિષ્ટાઃ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥

મૂલમ્-ભંતે-ત્તિ ભગવ ગોયમે સમણં ભગવ મહાવીર વદઈ નમંસઈ, વદિત્તા નમસિત્તા એવ વયાસી-“પહૂ ણ ભંતે । આણદે સમણોવાસણ દેવાણુપ્પિયાણ અતિણ સુહે જાવ પઠ્ઠવઈત્તણ ?” । “નો ડણઠ્ઠે સમઠ્ઠે, ગોયમા । આણદે ણં સમણોવાસણ વહૂઈ વાસાઈ સમણોવાસગપરિયાય પાઠણિહિઈ, પાઠણિત્તા જાવ સોહમ્મે કપ્પે અરુણામે વિમાણે દેવત્તાણ ઉવવજ્જિહિઈ ।” તત્થ ણ અત્થેગઈયાણં દેવાણ ચત્તારિ પલિઓવમાઈ ઠિઈ પણ્ણત્તા, તત્થ ણં આણદસ્સવિ સમણોવાસગસ્સ ચત્તારિ પલિઓવમાઈ ઠિઈ પણ્ણત્તા ॥ ૬૨ ॥

બુલાકર કહા-લઘુકરણ-હલકે ઉપકરણોવાળા (રથ) યાવત્ પર્યુપાસના કરી । યહા ‘જાવ’ (યાવત્) શબ્દસે જિતના અર્થ સંગૃહીત ।કયા હૈ વહ સાતવે અધ્યયનમે સ્પષ્ટ ક્રિયા જાયગા ॥ ૫૯ ॥

ટીકાર્થ-‘તણ ણ સમણે’ ઇત્યાદિ ઇસકે વાદ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને શિવાનન્દાકે લિણ ઝહી પરિષદમે યાવત્ ધર્મકા કથન ક્રિયા ॥ ૬૦ ॥ તવ શિવાનન્દા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકે સમીપ ધર્મ શ્રવણ કરકે ઓર હૃદયમે ધારણ કરકે હ્રષ્ટ તુષ્ટ હુઈ યાવત્ ઉસને ગૃહસ્થ

ઉપકરણોવાળો (રથ) યાવત્ પર્યુપાસના કરી ‘જાવ’ (યાવત્) શબ્દથી જોડેલો અર્થ સંગૃહીત કર્યો છે તે સાતમા અધ્યયનમા સ્પષ્ટ કરવામા આવશે (૫૯)

ટીકાર્થ- ‘તણ ણ સમણે’ ઇત્યાદિ ત્યારપછી શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે શિવાનન્દાને માટે ભોટી પરિષદમા યાવત્ ધર્મનું કથન કર્યું (૬૦) એટલે શિવાનન્દા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરની સમીપે ધર્મને શ્રવણ કરીને અને હૃદયમા ધારણ કરીને હ્રષ્ટતુષ્ટ થઈ યાવત્ એણે ગૃહસ્થધર્મનો સ્વીકાર કર્યો ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકારીને તે

“एवं खलु पुत्ता । अहं वाणियग्रामे बहूणं राईसर जहाचिंतियं जाव विहरित्तए । त सेयं खलु मम इदाणि तुमं सयस्स कुडुंवस्स आलं-
वणं ठवेत्ता जाव विहरित्तए” ॥६६॥ तए णं जेट्टपुत्ते आणंदस्स
समणोवासगस्स तहत्ति एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेइ ॥६७॥ तए णं
से आणंदे समणोवासए तस्सेव मित्त जाव पुरओ जेट्टपुत्तं कुडुंवे
ठवेइ ठवित्ता एवं चयासी-“मा णं देवाणुप्पिया । तुव्वे अज्ज-
प्पभिडं केइ मम बहूसु कज्जेसु जाव पुच्छउ वा पडिपुच्छउ वा, मम
अट्ठाए असणं वाः उवक्खडेउ वा उवकरेउ वा ॥ ६८ ॥

छाया-ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरोऽन्यदा कदापि वहिर्यावद् विह-
रति ॥६३॥ ततः खलु स आनन्दः श्रमणोपासको जातोऽभिगतजीवाजीवो याव-
त्प्रतिलम्भयन् विहरति ॥६४॥ ततः खलु सा शिवानन्दा भार्या श्रमणोपासिका जाता
यावत्प्रतिलम्भयन्ती विहरति ॥६५॥ ततः खलु तस्याऽऽनन्दस्य श्रमणोपासक-
स्योच्चावचैः शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपोषधोपवासैरात्मान् भावयत्तश्चतुर्दश
संवत्सरा व्युत्क्रान्ताः । पञ्चदशसंवत्सरमन्तरा वर्त्तमानस्यान्यदा कदापि पूर्वरात्रा-
परत्रकालसमये धर्मजागरिका जाग्रतोऽयमेतद्रूप आयात्मिकश्चिन्तितः कल्पितः
प्रार्थितो मनोगतः सरूपः समुदपद्यत-“एव खल्वहं वाणिजग्रामे नगरे बहूना
राजेश्वर-यावत्स्वकस्यापि च खलु कुटुम्बस्य यावदाधारः, तदेतेन व्याक्षेपेणाह
नो शक्नोमि श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽऽन्तिकीं धर्मप्रज्ञप्तिमुपसपद्य विहर्तुम्,
तच्छ्रेय खलु मम कल्य यावज्ज्वलति (सति) विपुलमशनं यथा पूरणो यावज्ज्येष्ठ-
पुत्र कुटुम्बे स्थापयित्वा त मित्र-यावज्ज्येष्ठपुत्र चाऽऽपृच्छ्य कोलाके सन्निवेशे
ज्ञातकुले पोषधशाला प्रतिलिख्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽऽन्तिकीं धर्मप्रज्ञ-
प्तिमुपसम्पद्य विहर्तुम्” एव सम्प्रेक्षते, समप्रेक्ष्य कल्य विपुल तथैव निमित्तमुक्तो-
त्तरागतस्त मित्र यावद् विपुलेन पुष्प वस्त्र गन्ध माल्या-ऽलङ्कारेण च सत्करोति
सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य तस्यैव मित्र यावत्पुरतो ज्येष्ठपुत्र शब्दायते, शब्दा
यित्वा एवमवादीत्-“एव खलु पुत्र ! अहं वाणिजग्रामे बहूना राजेश्वर यथाचिन्तितं
यावद्विहर्तुम्, तच्छ्रेय खलु ममेदानीं त्वा स्वकस्य कुटुम्बस्याऽऽलम्बनं स्थापयित्वा
यावद्विहर्तुम्” ॥६६॥ ततः खलु ज्येष्ठपुत्र आनन्दस्य श्रमणोपासकस्य ‘तथेति’

मूलम्—तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ वहिया जाव विहरइ ॥ ६३ ॥ तए ण से आणदे समणोवासए जाए अभि गयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ ॥ ६४ ॥ तए णं सा सि- वानंदा भारिया समणोवासिया जाया जाव पडिलाभेमाणी विह- रइ ॥ ६५ ॥ तए ण तस्स आणंदस्स समणोवासगस्स उच्चावएहिं सीलव्वय-गुण वेरमण पच्चक्खाणपोसहोववासेहि अप्पाणं भावे माणस्स चोदस्स सवच्छराइ वइक्कताइं । पण्णसमस्स संवच्छरस्स अंतरा वट्ठमाणस्स अन्नया कयाइ पुवरत्तावरत्त कालसमयसि धम्म- जागरिय जागरमाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए चित्तिए कप्पिए पत्थिए मणोगए सकल्पे समुप्पज्जितथा-“एव खलु अहवाणियगामे नयरे वहूणं राईसर जाव सयस्सवि य णं कुडुबस्स जाव आधारे । त एएण वक्खेवेण अह नो सचाएसि समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिय धम्मपण्णत्ति उवसपज्जित्ताण विहरित्तए । त सेय खलु मम कल्ल जाव जलत्ते विउलं असण४ जहा पूरणो जाव जेट्ठपुत्त कुडुवे ठवेत्ता त मित्त जाव जेट्ठपुत्त च आपुच्छित्ता, कोल्लाए सन्नि- वेसे नायकुलसि पोसहसाल पडिलेहित्ता समणस्स भगवओ महा- वीरस्स अंतिय धम्मपण्णत्ति उवसपज्जित्ताण विहरित्तए’ । एव सपेहेइ, सपेहित्ता कल्ल विउल तहेव जिमियभुत्तुत्तरागए त मित्त जाव विउलेण पुप्फ०५ सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता तस्सेव मित्त जाव पुरओ जेट्ठपुत्त सदावेइ, सदावित्ता एव वयासी-

विषयीकृतः, कल्पितः=कल्पनारूपेण व्यवस्थितः, प्रार्थितः=प्रार्थनाविषयीकृतः,
मनोगतः=मनस्येवावस्थितो न तु वचनेन प्रकाशित, समुदपद्यत=अभवत् ।
व्याक्षेपेण=व्यग्रतया । आन्तिकीम्=अन्तिके=निकटे भवा-आन्तिकी ताम्-भगवतः
पार्श्वस्थाभित्यर्थ उपस्कुरुत=रन्धयत, उपकुरुत=मम समीपे समानयत ।
अवशिष्टा सुस्पष्टा ॥ ६३-६८ ॥

राजा, ईश्वर यावत् आत्मीय जनोका भी आधार हूँ, इस व्यग्रताके कारण मैं श्रमण भगवान् महावीरके समीपकी धर्मप्रज्ञप्तिको स्वीकार कर विचरनेमें समर्थ नहीं हूँ । इसलिए यह अच्छा होगा कि सूर्योदय होने पर विपुल अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य (सगा सवन्धी आदिको जिमा कर) पूरण श्रावककी तरह यावत् ज्येष्ठ पुत्रको कुटुम्बमें स्थापित करके मित्रों यावत् ज्येष्ठ पुत्रसे पूछकर कोट्टाक सन्निवेशमें जातकुलकी पोषधशालाका प्रतिलेखन कर श्रमण भगवान् महावीरके समीपकी धर्मप्रज्ञप्ति स्वीकार कर विचरूँ । ” उसने ऐसा विचार किया, विचार कर दूसरे दिन मित्र आदिको विपुल अशन पान खाद्य स्वाद्य जिमानेके बाद पुष्प, वस्त्र, गन्ध, माला और अलकारोंसे उनका सत्कार किया, सन्मान किया । सत्कार-समान करके उन मित्रों आदिके समक्ष अपने ज्येष्ठ पुत्रको बुलवाया, बुलवाकर कहा-“ बेटे ! मैं वाणिजग्राम नगरमें बहुतसे राजा ईश्वर आदिका आधार हूँ यावत् मैं ऐसा विचार कर रहना चाहता हूँ । अतः मेरे लिए यही अच्छा है कि मैं अब तुम्हें

ईश्वर यावत् आत्मीय जनोका पणु आधार छु, ये व्यग्रताने कारणे हु श्रमण भगवान् महावीर समीपेनी धर्मप्रज्ञप्तिने स्वीकारीने विचरवामा समर्थ नहीं तेथी येज साइ छे डे-सूर्योदय यता भूषण अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य (सवन्धी वगेरेने जमाडीने) पूरण श्रावकनी पेठे यावत् ज्येष्ठ पुत्रने कुटुम्बमा स्थापित करी मित्रो यावत् ज्येष्ठ पुत्रने पूछी कोट्टाक सन्निवेशमा जातकुलनी पोषधशालानु प्रतिलेखन करी श्रमण भगवान् महावीरनी समीपनी धर्मप्रज्ञप्ति स्वीकारी हु विचरूँ ” तेथी येवो विचार कर्यो विचारीने नीजे दिवसे मित्र आदिने भूषण अशन पान खाद्य स्वाद्य जमाडी पुष्प, वस्त्र, गन्ध, माला अने अलकारोथी येमने सत्कार कर्यो, सम्मान कर्युँ सत्कार-सम्मान करीने ये मित्रो आदिनी समक्ष पोताना ज्येष्ठ पुत्रने बोलाये अने कह्यु “पुत्र ! हु वाणिजग्राम नगरमा धणु राजा ईश्वर आदिने आधार छु, यावत् हु आवो विचार करी रहेवा याहु छु माटे माटे माटे येज साइ छे डे हु हवे तमने आपणा कुटुम्बमा कार मोपीने विचरूँ ” (६६)

एतमर्थं विनयेन प्रतिशृणोति ॥६७॥ ततः खलु स-आनन्दः श्रमणोपासकस्तस्यैव मित्रयावत्पुरतो ज्येष्ठपुत्रकुटुम्बे स्थापयति, स्थापयित्वैवगवादीन्-मा खलु देवान् प्रियाः ! यूयमधमभृति केऽपि मम बहुषु कार्येषु यावत्पृच्छत वा प्रतिपृच्छत वा, ममार्यायाऽशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा उपस्कुरुत वा उपकुरुत वा ॥६८॥

टीका-उच्चार्यैः=अनेकप्रकारैः । शीलव्रतानि=अणुव्रतानि, गुणाः=गुणव्रतानि, विरमण=रागादिप्रतिनिवृत्तिः, प्रत्याख्यानाति=पौरुष्यादीनि, पोषधोपवासः=माग्व्याख्यातस्वरूपस्तै-शीलव्रतादिद्वारेत्यर्थः । अन्तरा=मध्ये । 'पूर्वे'-ति रात्रेः पूर्व-पूर्वरात्रः रात्रेः पूर्वो भागः, तस्मादपरः=अपरो भाग-पूर्वरात्रापरस्तस्मिन् पूर्वरात्रापरत्र = जाग्रतः=धातूनामनेकार्थत्वादनुतिष्ठत इत्यर्थः, अत एव 'धर्मजा गरिकाम्' इत्यत्र द्वितीया । आध्यात्मिकः=आत्मनि समुत्थितः, चिन्तितः=चिन्ता

१ अन्तराशब्दयोगे नित्यद्वितीयाप्राप्तावपि 'सर्वच्छरस्स' इति मूले षष्ठी त्वार्थप्रयोगात् ।

टीकार्थ- 'तए ण समणे' इत्यादि तदनन्तर किसी समय श्रमण भगवान् महावीर यहि (बाहिर) यावत् विहार कर रहे थे ॥ ६३ ॥ वह आनन्द, आवक हो गया था, जीव अजीवको जाननेवाला यावत् प्रतिलाभ (दान) करता हुआ रहता था ॥ ६४ ॥ उसकी भार्या शिवानन्दा भी आविका हो गई थी जीव अजीवको जाननेवाली यावत् प्रतिलाभ (दान) करती हुई रहती थी ॥ ६५ ॥ आनन्द आवकको अनेक प्रकार-शीलव्रत, गुणव्रत, विरमण (वैराग्य), प्रत्याख्यान, पोषधोपवाससे आत्माको संस्कार युक्त करते हुए चौदह वर्ष व्यतीत हो गये । पन्द्रहवाँ वर्ष जब चल रहा था तो एक समय पूर्वरात्रिके अपर (उत्तरार्ध) समयमें धर्मका अनुष्ठान करते करते इस प्रकारका मानसिक संकल्प आत्माके विषयमें उत्पन्न हुआ- "मैं वाणिजग्राम नगरमें बहुतसे

टीकार्थ- 'तए ण समणे'-इत्यादि षष्ठी केछ समये श्रमण भगवान् महावीर यहि (बाहिर) यावत् विहार करी रह्या हुता (६३) ते आनन्द आवक थय गये हुते। एव अएवने जणुनारे यावत् प्रतिलाभ (दान) करी ह्यो हुते (६४) तेनी भार्या शिवानन्द पण आविका थय गय हुती एव-अएवने जणुनारी यावत् प्रतिलाभ (दान) करती रहेती हुती (६५) आनन्द आवकने अनेक प्रकारे शीलव्रत, गुणव्रत, विरमण (वैराग्य), प्रत्याख्यान पोषधोपवासथी आत्माने संस्कारयुक्त करता चौदह वर्ष व्यतीत थय गया ज्यारे पहरसु वर्ष यावत् हुतु त्यारे ओके समये पूर्व रात्रिना उत्तरार्ध समयमा धर्मनु अनुष्ठान करता करता आत्माना विषयमा ओ प्रकारेना मानसिक संकल्प उत्पन्न थया के "हुं वाणिजग्राम नगरमा धन्य राजा,

आणंदे समणोवासंए दोच्चं उवासगपडिमं, एवं तच्चं, चउत्थं, पंचमं छट्ठं, सत्तमं, अट्ठमं, नवमं, दसमं एक्कारसम जाव आराहेइ ॥ ७१ ॥

छाया-ततः खलु स आनन्दः श्रमणोपासको ज्येष्ठपुत्र मित्रज्ञातिमापृच्छति, आगृच्छथे स्वकाद् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य वाणिग्राम नगर मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य येनैव कोल्लाकः सन्निवेशः, येनैव ज्ञातकुल, येनैव पौषधशाला तेनैवोपागच्छति, उपागत्य पौषधशालां प्रमार्जयति, प्रमार्ज्ये चारप्रस्रवणभूमिं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य दर्भसस्तारक सस्त्रुणाति, सस्तीर्य दर्भसस्तारक दूरोहति, दूरुह्य पौषधशालाया पौषधिको दर्भसस्तारोपगत श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽऽन्तिकीं धर्मप्रज्ञप्तिमुपसपद्य विहरति ॥ ६९ ॥ ततः खलु स आनन्दः श्रमणोपासक उपासकप्रतिमा उपसपद्य विहरति, प्रथमा मुपासकप्रतिमा यथासूत्र यथाकल्प यथामार्गं यथातत्त्वं सम्यक् कायेन स्पृशति, पालयति, शोधयति, तीरयति, कीर्तयति, आराधयति ॥ ७० ॥ ततः खलु स आनन्दः श्रमणोपासको द्वितीयामुपासकप्रतिमाम्, एव तृतीया, चतुर्थी, पञ्चमी, सप्तमी, अष्टमी, नवमी, दशमीम्, एकादशीम्, यावदा राधयति ॥ ७१ ॥

टीका-‘उपासके’-ति-उपासका = श्रावकास्तेषां प्रतिमाः = प्रतिज्ञाः - अभिग्रहविशेषलक्षणास्ताः । आसामेकादशाना व्याख्याविस्तरो मत्कुताया श्रमणसूत्रस्य

टीकार्थ-‘तए ण से आणदे’ इत्यादि इसके अनन्तर आनन्द श्रावकने ज्येष्ठपुत्रसे, मित्रोंसे और ज्ञातिसे आज्ञा ली आज्ञा लेकर अपने घरसे निकला । निकलकर वाणिजग्राम नगरके बीचो बीच होकर निकला । निकल कर जिस ओर कौल्लाक सन्निवेश, जिस ओर ज्ञातकुल और जिस ओर पौषधशाला थी उसी ओर पहुँचा । पहुँच कर पौषधशालाको पूजा, पूजकर उच्चार प्रस्रवण भूमि (दृष्टी-पेशावकी जगह)की पडिलेहणा की । पडिलेहणा करके दर्भ (डाभ)के सथारे (आसन)को बिछाया ।

टीकार्थ-‘तए ण से आणदे’ इत्यादि त्थारपछी आनन्द श्रावके वडा पुत्र पासेथी, मित्रो पासेथी अने ज्ञाति पासेथी आज्ञा लीधी अने पोताना घेरथी नीकल्ये। घेरथी नीकलीने वाणिजग्राम नगरनी वरयोवनय थछ नीकल्ये। नीकलीने ने आणुमे डेऽल्लाक सन्निवेश, ने आणुमे ज्ञातकुल अने ने आणुमे पौषधशाला छती ते आणुमे गये। त्या पडोथीने पौषधशालाने पूछ, पूछने उरयार-प्रस्रवण भूमि (भण-भूत्र करवानु स्थान)नी पडिलेहणा करी पछी (दर्भ) डाभने। सथारे (आसन) भीछाये, अने सथारापर भेठे। भेसीने पौषधशालामा पौषध

मूढम्-तए णं से आणंदे समणोवासए जेठपुत्तं मिच्छणाइं
 आपुच्छइ, आपुच्छित्ता सयाओ गिहाओ पणिक्खमइ, पडिणि-
 क्खमित्ता वाणियगामं नयरं मज्झं-मज्झेणं निग्गच्छइ, निग्ग-
 च्छित्ता जेणेव कोल्लाए सन्निवेसे, जेणेव नायकुले जेणेव पोसहसाला
 तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ, पमज्जित्ता
 उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता दब्भसंथारय संथरइ,
 संथरित्ता दब्भसथारय दुरुहइ, दुरुहित्ता पोसहसालाए पोसहिण
 दब्भसथारोवगए समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिय धम्म-
 पणत्तिं उवसंपज्जित्ताण विहरइ ॥६९॥ तए णं से आणंदे समणो-
 वासए उवासगपडिमाओ उवसंपज्जित्ताण विहरइ । पढम उवास-
 गपडिम अहासुत अहाकप्प अहामग्ग अहातच्च सम्म काएणं
 फासेइ पालेइ सोहेइ तीरेइ किट्ठेइ आराहेइ ॥७०॥ तए णं से

अपने कुटुम्बका भार देकर विचरूँ ॥ ६६ ॥ ” तब आनन्द श्रमणी
 पासकके इस कथनको बड़े बेटेने ‘तथेति’ (जैसी आपकी इच्छा)
 कह कर विनयके साथ स्वीकार किया ॥ ६७ ॥ तदनन्तर आनन्द श्राव
 कने उन मित्र आदिके समक्ष ही अपने बड़े लड़केको कुटुम्बमें स्थापित
 किया और स्थापित करके सबसे इस प्रकार कहा-हे देवानुप्रियो ! आजसे
 तुम लोग किसीभी कार्यमें मुझसे एक बार या बार बार मत पूछना,
 और न मेरे लिए अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य बनाना, न उन्हें मेरे
 वास्ते मेरे पास लाना ॥ ६८ ॥

त्यारे आनन्द श्रमणीपासकना ओ कथनने वडा पुत्रे ‘तथेति’ (जेवी आपनी धम्म) ओम कहुने विनयपूर्वक स्वीकारी दीधु (६७) पछी आनन्द श्रावके ओ मित्र आदिनी समक्ष ज पोताना वडा पुत्रने कुटुणमा स्थापित कयो ओने ओपाने ओ प्रमाणे कहु क-हे देवानुप्रिय ! आजथा तमे ओधा केध पणु कार्यमा भने ओक वार के वारवार न पूछथे, ओने मारे माटे अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य पणु न लनावथे के न तेने मारे माटे मारी पास लोवथे, (६८)

कीर्त्तयति=‘इह यत्कर्त्तव्यं तन्मयाऽनुक्रमशः सम्पादित’-मित्याद्युदीरयति । आरा-
धयति=समन्तात् सेवते ॥ ६९-७१ ॥

मूलम्-तए णं से आणंदे समणोवासए इमेण एयारुवेणं उरा-
लेण विउलेण पयत्तेण पग्गहिण तवोकम्मेणं सुक्के जाव किसे
धमणिसतए जाण ॥७२॥ तए ण तस्स आणदस्स समणोवास-
गस्स अन्नया कयाइ पुव्वरत्ता जाव धम्मजागरियं जागरमाणस्स
अयं अज्झत्थिए ५-“एव खलु अह इमेण जाव धमणिसतए जाए,
त अत्थि ता मे उट्ठाणे कम्मै वल्लं वीरिए पुरिसक्कारे-परक्कमै सद्धा-
धिइसवेगे । त जाव ता मे अत्थि उट्ठाणे सद्धाधिइसवेगे, जाव
य मे धम्मायरिए धम्मोवएसए समणे भगव महावीरे जिणे
सुहत्थी विहरइ ताव ता मे सेय कल्लं जाव जलते अपच्छिममारणं-
तियसंलेहणाञ्जूसणाञ्जूसियस्स भत्तपाणपडियाइविखयस्स कालं अ-
णवकखमाणस्स विहरित्तए” । एव सपेहिइ, संपेहित्ता कल्ल पाउ
जाव अपच्छिममारणतिय जाव काल अणवकंखमाणे विहरइ ॥७३॥

छाया-तत. खलु स आनन्द. श्रमणोपासकोऽनेनैतद्रूपेणोदारेण विपुलेन प्रय-
त्नेन प्रगृहीतेन तप कर्मणा शुष्को यावत्कुशो धमनिसन्ततो जात ॥७२॥ ततः
खलु तस्याऽऽनन्दस्य श्रमणोपासकस्यान्यदा कदाचित् पूर्वरात्रा यावद्धर्मजागरिका
जाग्रतोऽयमाभ्यात्मिक ५ “एव खल्वहमनेन यावद्धमनिसन्ततो जात, तदस्ति
तावन्मे उत्थान कर्म बल वीर्यं पुरुषकारपराक्रम श्रद्धाधृतिसवेगम् । तद् यावत्ता-
वन्मेऽस्ति उत्थानं ६ श्रद्धाधृतिसवेगं, यावच्च मे धर्माचार्यो धर्मोपदेशकः श्रमणो
भगवान् महावीरो जिनः सुहस्ती विहरति, तावत्तावन्मे श्रेय. कलय यावज्ज्वलति

श्रावककी ग्यारह पडिमाओंकी विस्तारपूर्वक व्याख्या मेरी बनाई-
हुई श्रमणसूत्रकी मुनितोषिणी टीकासे जानना चाहिए ॥ ७१ ॥

श्रावकनी अगीआर पडिमाओंनी विस्तारपूर्वक व्याख्या भारी जनावेदी
श्रमणसूत्रनी मुनितोषिणी टीकाभाषी जाली देवी (७१)

मुनीतोपणीटीकायाः सकाशादवगन्तव्यः । यथाम्रम=सूत्राप्यनतिक्रम्य सूत्राप्य-
नुसृत्येत्यर्थः । यथाकल्प=आवकप्रतिमाचारमनुल्लङ्घ्य । 'यथामार्ग-मिति मार्गः=
क्षायोपशमिको भावस्तमनुल्लङ्घ्य । 'यथातत्त्व' मिति तत्त्व=दर्शनप्रतिमाशब्दस्यानु-
गतोऽर्थस्तमनुल्लङ्घ्य । स्पृशति=गृह्णाति, धातूनामनेकार्थत्वात् । पालयति=उपयोग
भावनया सावधानो रक्षति । शोधयति=अतीचारपरित्यागेन निर्मलीकरोति । तीर-
यति=प्रत्याख्यानकालापर्यं पूर्णेऽपि किञ्चिदधिककालावस्थानेन तीर नयति ।

चिछाकर दर्भके सधारे पर बैठा । बैठकर पोषधशालामें पोषधयुक्त
होकर दर्भके सधारे पर बैठा हुआ ही श्रमण भगवान् महावीरके
पासकी धर्मप्रज्ञप्तिको स्वीकार कर विचरने (रहने) लगा ॥ ६९ ॥

तदनन्तर आनन्द आवकने आवककी ग्यारह प्रतिमाओं (पडि-
माओं)को स्वीकार किया, उनमेंसे पहली पडिमाको सूत्रके अनुसार,
पडिमासधन्धी कल्पके अनुसार, मार्ग (क्षायोपशमिक भाव)के अनु-
सार, तत्त्व (दर्शनप्रतिमा शब्दके अर्थ)के अनुसार-सम्यक् रूपसे
कायद्वारा ग्रहण किया । उपयोगपूर्वक रक्षण किया । अतिचारोका त्याग
करके विशुद्ध किया । प्रत्याख्यानका समय समाप्त होने पर भी कुछ
अधिक समय स्थित रहकर पूरा किया । ' जो करने योग्य था उसे मैंने
क्रमशः किया है ' ऐसा विचार किया और खूब अच्छी तरह आराधित
किया ॥ ७० ॥ इसके बाद आनन्द श्रमणोपासकने दूसरी, तीसरी,
चौथी, पांचवीं, छठी, सातवीं, आठवीं, नौवीं, दशवीं और ग्यारहवीं
पडिमाको यावत् आराधित किया ॥

सुकत थछ ठाठाना सधारा पर भेठाभेठा ७ श्रमण भगवान महावीरनी धर्मप्रज्ञप्तिने
स्वीकारी विचरवा (रहेवा) लाग्ये । (६९)

पछी आनन्द आवके आवकनी अगीआर प्रतिमाओं (पडिमाओं) ने स्वीकार
क्यों ऐमानी पड़ेही पडिमाने सूत्रानुसार, पडिमा सधन्धी कल्पने अनुसार, मार्ग
(क्षायोपशमिक भाव) अनुसार, तत्त्व (दर्शन प्रतिमा शब्दना 'अर्थ')ने अनुसार-
सम्यक् रूपे कायद्वारा ग्रहण करी, उपयोगपूर्वक रक्षण करी, अतिचारोको त्याग करीने
विशुद्ध करी, प्रत्याख्यानको समय समाप्त थला पछु थोडा वधु समय स्थित रहीने
पूरी करी " जो करवा योग्य छु ते मे क्रमशः कर्युं छे " ऐवो तेणे विचार
क्यों अने सारी रीते आराधित क्यो (७०) त्यारणाद आनन्द श्रमणोपासके बीछ,
त्रीछ, चौथी, पांचवी, छठी, सातवी, आठवी, नववी, दसवी अने अगीआरवी
पडिमाने यावत् आराधित करी

મૂલમ્-તદ્ ણ તસ્સ આણંદસ્સ સમણોવાસગસ્સ અન્નયા કયાઈ
સુમેણ અજ્ઞવસાણેણં, સુમેણં પરિણામેણ, લેસાહિં વિસુજ્ઞમાણીહિં
તદાવરણિજ્જાણં કમ્માણ સ્વઓવસમેણં ઓહિનાણે સમુપ્પન્ને । પુર-
ત્થિમે ણ લવણસમુદ્દે પચ જોયણસયાઈ સ્વેત્ત જાણઈ પાસઈ, એવ
દક્ષિણેણં પચ્ચત્થિમેણ ય । ઉત્તરે ણ જાવ ચુલ્લહિમવત વાસધર-
પઠવયં જાણઈ પાસઈ । ઉટ્ટુ જાવ સોહમ્મ કપ્પ જાણઈ પાસઈ ।
અહે જાવ ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુઠ્ઠવીણ લોલુપ્પચ્ચુય નરય ચડરાસી-
ઈવાસસહસ્સટ્ઠિય જાણઈ પાસઈ ॥ ૭૪ ॥

છાયા-તત. ચ્વલુ તસ્યાઽનન્દસ્ય શ્રમણોપાસકમ્યાન્યદા કદાચિત શુભેના
ખ્યવસાયેન, શુભેન પરિણામેન, લેશ્યાભિર્વિશુદ્ધયન્તીભિસ્તદાવરણીયાના કર્મ્મણા

ધૃતિ (ધૈર્ય) ઓર સ્વેગ (વિષયોક્તી ઉદાસીનતા) હૈ, અતઃ જય
તક કિયે ઉત્થાન આદિ મેરેમેં હૈં, ઓર જયતક મેરે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક
શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર જિન સુદમ્ની વિચરતે હે, તય તક (ઉત્થાન
આદિકી તથા ભગવાન્કી મૌજૂદગી મેં હી) કલ સૂર્યોદય હોને પર
અપશ્ચિમમારણાન્તિક સલેખનાકી જોષણા (સેવના)સે જોપિત (યુક્ત)
હોકર ભક્તપાનકા પ્રત્યાગ્ઘ્યાન કરકે મૃત્યુકી આર્તક્ષા ન કરતે હુણ
વિચરના (રહના) હી મેરે લિખે શ્રેયસ્કર હૈ ॥ ૭૩ ॥

(વિષયોક્તી ઉદાસીનતા) છે, એટલે જ્યાસુધી એ ઉત્થાન આદિ મારામા છે અને
જ્યાસુધી માન્ય ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક શ્રમણ, ભગવાન મહાવીર જિન સુદમ્ની ધર્મવે
છે, ત્યાસુધી (ઉત્થાન આદિની તથા ભગવાનની ઉપસ્થિતિના જ) કાલ સૂર્યોદય થતા
અપશ્ચિમ મારણાન્તિક સલેખના જોષણા (સેવના)થી જોપિત (યુક્ત) થઈને ભક્તપાનનું
પ્રત્યાગ્ઘ્યાન કરીને મૃત્યુની આર્તક્ષા ન કરતા વિચરણુ (રહણુ) એજ મારે મારે
શ્રેયસ્કર ૭ (૭૩)

अपभिममारणान्तिकसेछेस्वनाजोपणाजोषितस्य भक्तपानप्रत्याख्यातस्य काष्ठीमन-
वकाहृतो विहर्तुम् । एव समेक्षते, समेक्ष कल्प मादुर्यावदपभिममारणान्तिक
यावत्कालमनवकाहृतं विहरति ॥७३॥

टीका-‘धमनी’-ति-धमनिभिः=नाडीभिः सन्ततः=व्यासः-प्रक्षीणमासतया
लक्ष्यमाणनाडीक इत्यर्थः । उत्थानं=शरीरचेष्टन, कर्म=गमनादि क्रिया, बल=शरीर
सामर्थ्य, वीर्यम्=आत्मतेजः, पुरुषकारपराक्रम-तत्र पुरुषकारः=उत्साहः, पराक्रमः
=इष्टसाधनशक्तिः, उभयो समाहारद्वन्द्वः, ‘श्रद्धे’ ति श्रद्धा=विशुद्धचित्तपरिणतिः,
धृतिः=शोकभयादिजनितक्षोभनिवारकचित्तवृत्तिविशेषः, सवेगः=विषयविरतिः,
श्रद्धा च धृतिश्चसवेगश्चेतिद्वन्द्वः, मूले पुस्तत्वमेकवचनत्व च प्राकृतत्वात् ॥७२-७३॥

१ मूले पुस्तत्व प्राकृतत्वात्, यद्वा पुरुषकारेण सहितः पराक्रम इति
मध्यमपदलोपी समासोऽत्र ।

टीकार्थ-‘तए ण से आणदे’-इत्यादि तदनन्तर आनन्द आवक
इस उदार और विपुल प्रयत्न (कर्त्तव्य) का पालन करनेसे, तथा
तपस्या करनेके कारण सुख गया यावत् उसकी नस-नस दिखाई देने
लगी ॥ ७२ ॥ पश्चात् आनन्द आवकको किसी समय पूर्वरात्रिके अपर
समयमें यावत् धर्मजागरणा करते हुए यह आध्यात्मिक आदि (विचार)
उत्पन्न हुआ “मैं इस कर्त्तव्यमें हड्डियोंका पिंजरा मात्र रह गया हूँ,
तो भी हाल मुझमें उत्थान (शरीरकी चेष्टा करना), कर्म (गमनादि
क्रिया), बल (शारीरिक शक्ति), वीर्य (आत्मतेज), पुरुषकार (उत्साह),
पराक्रम (इच्छित कार्य करनेकी शक्ति), श्रद्धा (चित्तका शुद्ध परिणाम),

टीकार्थ-‘तए ण से आणदे’ इत्यादि यही आनन्द आवक से उदार अने
विपुल प्रयत्न (कर्त्तव्य)ने पालन करवायी, तथा तपस्या करवाने कारणे सुकाई गयी
यावत् अना शरीरनी नसेनस देखावा लागी (७२) यही आनन्द आवकने ठीक
समये पूर्वरात्रिना उत्तरार्धे लगभा यावत् धर्मजागरण करता आ आध्यात्मिक
आदि (विचार) उत्पन्न थया - “हूँ आ कर्त्तव्यथी डाडकानु पाण्डू मात्र रह्यो छु,
तोपण अत्यारे भारमा उत्थान (शरीरनी चेष्टा करवी) कर्म (गमनादि क्रिया),
बल (शारीरिक शक्ति), वीर्य (आत्मतेज), पुरुषकार (उत्साह), पराक्रम (इच्छित
कार्य करवानी शक्ति), श्रद्धा (चित्तना शुद्ध परिणाम), धृति (वीर्य) अने सवेग

મૂલમ્-તદ્ ણ તસ્સ આણદસ્સ સમણોવાસગસ્સ અન્નયા કયાઈ
સુભેણં અજ્ઞવસાણેણં, સુભેણં પરિણામેણ, લેસાહિં વિસુજ્ઞમાણીહિં
તદાવરણિજ્જાણ કમ્માણ સ્વઓવસમેણં ઓહિનાણે સમુપ્પન્ને । પુર-
ત્થિમે ણ લવણસમુદ્દે પચ જોયણસયાડ સ્વેત્તં જાણઈ પાસઈ, એવ
દક્ષિણેણં પચ્ચત્થિમેણ ય । ઉત્તરે ણ જાવ તુલ્લહિમવત વામધર-
પઠવય જાણઈ પાસઈ । ઉટ્ટુ જાવ સોહમ્મ કપ્પં જાણઈ પાસઈ ।
અહે જાવ ડમ્મીસે રયણપ્પમાણ પુઠ્ઠવીણ લોલુચચ્ચયં નરય ચત્તરાસી-
ઈવાસસહસ્સટ્ઠિય જાણઈ પાસઈ ॥ ૭૪ ॥

છાયા-તત્ત સ્વલુ તસ્યાઽનન્દસ્ય શ્રમણોપાસકસ્યાન્યદા કદાચિત્ત શુભેના
ભ્યવમાયેન, શુભેન પરિણામેન, લેશ્યાભિર્વિશુદ્ધયન્તીભિસ્તદાવરણીયાના કર્મ્મણા

ધૃતિ (ધૈર્ય) ઓર મવેગ (વિષયોક્તી ઉદાસીનતા) હૈ, અતઃ જય
તક કિચે ઉત્થાન આદિ મેરેમેં હૈ, ઓર જયતક મેરે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક
શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર જિન સુહમ્તી વિચરતે હૈ, તય તક (ઉત્થાન
આદિકી તથા ભગવાન્કી મૌજૂદગી મેં હી) કલ સૂર્યોદય હોને પર
અપશ્ચિમમારણાન્તિક સલેખનાકી જોપણા (સેવના)સે જોપિત (યુક્ત)
હોકર ભક્તપાનકા પ્રત્યાખ્યાન કરકે મૃત્યુકી આકાક્ષા ન કરતે હુણ
વિચગ્ના (રહના) હી મેરે લિણ શ્રેયસ્કર હૈ ॥ ૭૩ ॥

(વિષયોક્તી ઉદાસીનતા) છે, એટલે જ્યાસુધી એ ઉત્થાન આદિ માગમા છે અને
જ્યાસુધી માગ ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જિન સુહમ્તી થાય
છે, ત્યાસુધી (ઉત્થાન આદિની તથા ભગવાનની ઉપસ્થિતિના જ) કાલ સૂર્યોદય થતા
અપશ્ચિમ મારણાન્તિક સલેખના જોપણા (સેવના)થી જોપિત (યુક્ત) થઈને ભક્તપાનનું
પ્રત્યાખ્યાન કરીને મૃત્યુની આકાક્ષા ન કરતા વિચરતુ (રહેતુ) એજ મારે માટે
શ્રેયસ્કર ઇ (૭૩)

મૂલમ્-તેણ કાલેણં તેણ સમણં સમણે ભગવં મહાવારે
સમોત્તરિણં । પરિસા નિગ્ગયા જાવ પડિગયા ॥૭૫॥ તેણં કાલેણ તેણં
સમણ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જેટ્ટે અતેવાસી ઇંદમૂર્હ

ક્ષયોપશમેનાવધિજ્ઞાન સમુત્પન્નમ્ । પૌરસ્ત્યે સ્વલુ લવણસમુદ્રે પશ્ચયોજનશતાનિક્ષેત્ર
જાનાતિ પશ્યતિ, એવ દક્ષિણાત્યે પાશ્ચાત્યે ચ । ઔત્તરે સ્વલુ યાવત્ ક્ષુલ્લહિમવન્ત
વર્ષધરપર્વત જાનાતિ પશ્યતિ, ઊર્ધ્વ યાવત્સૌધર્મ કલ્પ જાનાતિ પશ્યતિ । અધો
યાવદ્ અસ્થા રત્નપ્રભાયાઃ પૃથિવ્યા લોલુપાચ્યુતનામક નરકાવાસ ચતુરશીતવર્ષ
સહસ્રસ્થિતિક જાનાતિ પશ્યતિ ॥ ૭૪ ॥

ટીકા-શુભેન=પ્રશસ્તેન, અધ્યવસાયેન=પ્રાથમિકેન મનોભાવવિશેષેણ, પરિણામેન=
તદુત્તરકાલિકેન મનોભાવવિશેષેણ, લેશ્યામિ=ચરમમનોભાવસ્વરૂપામિઃ ॥૭૪॥

ટીકાર્થ-‘તણ ન તસ્સ’-હત્યાદિ પશ્ચાત્ આનન્દ શ્રાવકકો કિસી
સમય શુભ અધ્યવસાય (પહેલેકા માનસિક વિચાર)સે, શુભ પરિણામ
(ઘાદ કે માનસિક વિચાર)સે ઔર વિશુદ્ધ હોતી હુઈ લેશ્યાઓ
(અન્તિમ મનોભાવો)સે અવધિજ્ઞાનકો આવરણ-કરને (ઢકને)વાલે
કર્મોંકા ક્ષયોપશમ હો જાનેસે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન હુઆ, (ઉસસે
વહ આનન્દ) પૂર્વ દિશામેં લવણસમુદ્રકે અન્દર પાચસૌ યોજન ક્ષેત્ર
જાનને ઔર દેખને લગા, હસી પ્રકાર દક્ષિણ પશ્ચિમમે । ઉત્તર દિશામેં
ક્ષુલ્લહિમવન્ત વર્ષધર પર્વતકો જાનને ઔર દેખને લગા, ઊર્ધ્વ દિશામેં
સૌધર્મકલ્પ તક જાનને ઔર દેખને લગા । અધોદિશામે ચૌરાસી હજાર
સ્થિતિવાલે લોલુપાચ્યુત નરકાવાસ તક જાનને ઔર દેખને લગા ॥૭૪॥

ટીકાર્થ-‘તણ ન તસ્સ’ પછી આનન્દ શ્રાવકને ડોઠ સમયે શુભ અધ્યવસાય
(પહેલાનો માનસિક વિચાર)થી શુભ પરિણામ (પછીનો માનસિક વિચાર)થી અને
વિશુદ્ધ થતી લેશ્યાઓ (અન્તિમ મનોભાવો)થી, અવધિજ્ઞાનને આવરણ કરનાર
(ઢાકનાર) કર્મોંનો ક્ષયોપશમ થવાથી અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું (તેથી તે-આનન્દ)
પૂર્વ દિશામાં લવણસમુદ્રની અંદર પાંચસો યોજન ક્ષેત્ર જાણવા અને જોવા લાગ્યો,
એજ પ્રમાણે દક્ષિણ પશ્ચિમમાં પણ જોવા લાગ્યો. ઉત્તર દિશામાં ક્ષુલ્લ હિમવત
વર્ષધર પર્વતને જાણવા અને જોવા લાગ્યો. ઊર્ધ્વ દિશામાં સૌધર્મકલ્પ સુધી
જાણવા અને જોવા લાગ્યો. અધોદિશામાં ચૌરાસી હજાર સ્થિતિવાળા લોલુપાચ્યુત
નરક સુધી જાણવા અને જોવા લાગ્યો. (૭૪)

नामं अणयारे गोयमगोत्ते णं सत्तुस्सेहे, समचउरंससंठाणसठिए,
वज्जरिसहनारायसघयणे, कणगपुलगनिघसपन्हगोरे, उग्गतवे,
दित्ततवे, घोरतवे, महातवे, उराले, घोरगुणे, घोरतवस्सी, घोरवंभ-
चेरवासी उच्छूढसरीरे, संखित्तविउलतेउलेस्से छट्टु-छट्टेणं अणि-
क्खित्तेणं तवोकम्मेणं संजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे विहरइ
॥ ७६ ॥ तए णं से भगव गोयमे छट्टुक्खमणपारणगसि पढमाए
पोरिसीए सज्झाय करेइ, विइयाए पोरिसीए ज्ञाणं ज्ञियाइ, तइ-
याण पोरिसीए अतुरिय अचवल असंभते मुहपत्ति पडिलेहेइ, पडि-
लेहिता भायणवत्थाइ पडिलेहेइ पडिलेहिता भायणवत्थाइ पम-
ज्जइ, पमज्जित्ता भायणाइ उग्गाहेइ, उग्गाहिता जेणेव समणे भगवं
महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समण भगव महावीरं
वंदइ नमसइ, वदित्ता नमसित्ता एव वयासी-“इच्छामि ण भते !
तुभेहिं अभणुण्णाएसमाणे छट्टुक्खमणपारणगसि वाणियगामे नयरे

छाया-तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीर समवसृतः ।
परिपन्निर्गता यावत्प्रतिगता ॥७५॥ तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य
भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्तेवासी इन्द्रभूतिर्नामाऽनगारो गौतमगोत्रः खलु
सप्तोत्सेध , समचतुरस्रसस्थानसस्थितः, वज्रर्षभनाराचसहननः, कनकपुलकनिक-
पपद्मगौरः, उग्रतपा , दीप्ततपा , घोरतपाः, महातपा , उदार , घोरगुण , घोरतपस्वी,
घोरब्रह्मचर्यवासी, उत्क्षिप्तशरीरः सक्षिप्तविपुलतेजोलेश्य , पट्टपण्डेनाऽनि-
क्षिप्तेन तप कर्मणा सयमेन तपसाऽऽत्मान भावयन् विहरति ॥ ७६ ॥
तत खलु स भगवान् गौतम पष्ठक्षपणपारणके प्रथमाया पौरुष्या स्वां याय करोति,
द्वितीयाया पौरुष्या ज्ञानं यायति, तृतीयाया पौरुष्यामत्वरित्तमचपलमसम्भ्रान्तो
मुखवस्त्रीं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य भाजनवस्त्राणि प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य भाज-
नवस्त्राणि प्रमार्जयति, प्रमार्ज्य भाजनान्युद्गृह्णाति, उद्गृह्य यनैव श्रमणो भगवान्
महावीरस्तनैर्वोपागच्छति, उपागत्य श्रमण भगवन्त महावीर वन्दते नमस्यति,
वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्-“इच्छामि खलु भदन्त ! युष्माभिभ्यनुज्ञात”

उच्चनीयमज्झिमाइं कुलाइं घरसमुदाणस्स भिक्षवारियाए अडि-
त्तए ।” अहासुहं देवाणुप्पिया । मा पडिवध करेह ॥ ७७ ॥ तए
णं भगवं गोयमे समणेण भगवया महावीरेणं अ-भणुण्णाए समाणे
समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ दूइपलासाओ चेडयाओ
पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमिन्ता अतुरियमचल्लमसंभते जुगतर-
परिलोयणाए दिट्ठीए पुग्गओ इरिय सोहेमाणे जेणेव वाणियगामे
नयरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता वाणियगामे नयरे उच्च-
नीयमज्झिमाइ कुलाइ घरसमुदाणस्स भिक्षवारियाए अडइ ॥ ७८ ॥
तए णं से भगव गोयमे वाणियगामे नयरे, जहा पणत्तीए तहा
जाव भिक्षावरियाए अडमाणे अहापज्जत भत्तपाणं सम्म पडि-
ग्गाहेइ, पडिग्गाहित्ता वाणियगामाओ पडिणिग्गच्छइ, पडिणिग्ग-
च्छित्ता कोल्लायस्स सन्निवेशस्स अदूरसामत्तेण वीईवयमाणे बहु-
जणसइ निसामेइ । बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ ३-“एव
खलु देवाणुप्पिया । समणस्स भगवओ महावीरस्स अतेवासी

षष्ठक्षपणपागणके वाणिजग्रामे नगरे उच्च नीच मध्यमानि कुलानि गृहसमुदानस्य
भिक्षाचर्यायै अटितुम्” । (३०) “यथासुखं देवानुप्पिय ! मा प्रतिवन्ध कुरु ॥ ७७ ॥
ततः खलु भगवान् गौतम श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातं मन् श्रमणस्य
भगवता महावीरस्यान्तिकाद् दूतिपलाशाच्चैत्यात्प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्यात्वं
रितमचपलमभ्यन्ता युगान्तरपरिलोम्भनया दृष्ट्या पुरत ईर्ष्या शोभयन् येनैव
वाणिजग्राम नगर तेनैवोपागच्छति, उपागत्य वाणिजग्रामे नगरे उच्च निच मध्य
मानि कुलानि गृहसमुदानस्य भिक्षाचर्यायै अटति ॥ ७८ ॥ ततः खलु स भगवान्
गौतमो वाणिजग्रामे नगरे यथाप्रज्ञप्त्या तथा यावद्भिक्षाचर्यायै अटन् यथापर्याप्त
भक्तपानं सम्यक् प्रतिगृह्णाति, प्रतिगृह्य वाणिजग्रामात्प्रतिनिर्गच्छति, प्रतिनिर्गत्य
कोल्लाकस्थ सन्निवेशस्याऽदूरसामन्ते व्यतिव्रजन् बहुजनशब्दं निशाम्यति । बहु
जनोऽन्योन्यस्मै एवमाख्याति ४-“एव खलु देवानुप्पिय ! श्रमणस्य भगवतो महा

आणदे नामं समणोवासए पोसहसालाए अपच्छिम-जाव-अणव-
कखमाणे विहरण ” ॥७९॥ तए णं तम्म गोयमस्स बहुजणम्स
अतिए एय सोच्चा निसम्म अयमेयारुवे अज्झत्थिए ५ ‘ त गच्छामि
ण आणंद समणोवासय पासामि ” । एव सपेहेड, सपेहिता जेणेव
कोल्लाए सन्निवेसे जेणेव आणदे समणोवासए, जेणेव पोसहसाला
तेणेव उगावच्छड ॥ ८० ॥ तए ण से आणदे समणोवासए भगव
गोयम एज्जमाण पासड पासित्ता हट्ट जाव हियए भगव गोयमं
वदड नमसड, वदित्ता नमसित्ता एव वयासी—“ एवं खलु भते ।
अहं इमेण उरालेण जाव धमणिसतए जाए, नो संचाएमि देवाणु-
प्पियस्स अतिय पाउःभवित्ताणं तिक्खुत्तो मुद्धाणेणं पाए अभिवं-
दित्तए । तुंभे ण भते । इच्छाकारेण अणभिओगेणं इओ चेव एह,
जा ण देवाणुप्पियाणं तिक्खुत्तो मुद्धाणेण पाएसु वदामि नमंसामि” ८१

तए ण से भगव गोयमे जेणेव आणंदे समणोवासए

वीरम्यान्तेवामी आनन्दो नाम श्रमणोपासकः पोषयशालायामपश्चिमयावत्—अनव
काङ्क्षन् विहरति” ॥७९॥ ततः खलु तस्य गौतमस्य बहुजनस्यान्तिके एतच्छ्रुत्वा
निगम्यायमेतद्रूपं जायात्मिकं ५—तद् गच्छामि खलु आनन्द श्रमणोपासक
पश्यामि” । एव प्रप्रेषते, संप्रेक्ष्य येनैव कोल्लाक शन्निवेशो येनैवाऽऽनन्दः श्रम
णोपासक, येनैव पोषयशाला तेनैवोपागच्छति ॥८०॥ तत खलु स आनन्दः
श्रमणोपासको भगवन्त गौतममेजमानं पश्यति, दृष्ट्वा हृष्ट पादद्वयो भगवन्त
गौतमं वदन्ते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वैवमवादीत्— ‘ एवं खलु मदन्त !
अहमनेनोदारेण यावत् धमनिमन्ततो जातो नो शक्नोमि देवानुप्रियम्यान्तिकं प्रादु
र्भूय त्रिकृत्वो मूर्त्ता पादावभिवन्दितुम् । यूयं खलु भदन्त ! इच्छाकारेणाऽनभियोगेने-
तश्चैव एत, यस्मात्खलु देवानुप्रियाणा त्रिकृत्वो मूर्त्ता पादयोर्वन्दे नमस्यामि” ८१

तत खलु स भगवान् गौतमो येनैवाऽऽनन्द श्रमणोपासकस्तेनैवोपास-

तेणेव उवागच्छइ ॥ ८२ ॥ तए णं से आणंदे भगवओ
 गोयमस्स तिकखुत्तो मुद्धाणेणं पाएसु वदइ नमसइ, वंदित्ता नम-
 सित्ता एवं वयासी-“अत्थि णं भते । गिह्णिणो गिहमज्झावसंतस्स
 ओहिनाण समुप्पज्जइ ?” । “हता अत्थि” । जइ ण भते । गिहिणो
 जाव समुप्पज्जइ, एवं खलु भंते । मम वि गिहिणो गिहमज्झाव
 सतस्स ओहिनाणे समुप्पन्ने-पुरत्थिमे णं लवणसमुद्वे पचजोयण
 सयाइ जाव लोलुयच्चुय नरयं जाणामि पासामि ” ॥ ८३ ॥ तए णं
 से भगव गोयमे आणंद समणोवासयं एव वयासी-“अत्थि णं
 आणदा । गिहिणो जाव समुप्पज्जइ, नो चेव णं अयमहालए । त णं
 तुम आणंदा । एयस्स ठाणस्स आलोएहि जाव तवोकम्म पडिवजाहि
 ॥ ८४ ॥ तए णं से आणंदे भगवं गोयम एव वयासी-“अत्थि
 णं भंते । जिणवयणे सताणं तच्चाणं तहियाण सभूयाणं भावाणं
 आलोइज्जइ जाव पडिवज्जिज्जइ ?” (गो०) “नो इणद्वे सणद्वे ” ।

च्छति ॥ ८२ ॥ ततः खलु स आनन्दो भगवतो गौतमस्य त्रिकृत्वो मूर्धा पाद
 योर्वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वैवमवादीत्-“अस्ति खलु भदन्त ! गृहिणो
 गृहमध्यावसतोऽवधिज्ञानं समुत्पद्यते ?” (गौ०) “हन्त ! अस्ति ” । (आ०)
 “यदि खलु भदन्त ! गृहिणो यावत्समुत्पद्यते, एव खलु भदन्त ! ममापि गृहिणो
 गृहमध्यावसतोऽवधिज्ञानं समुत्पन्नम्-पौरस्त्ये खलु लवणसमुद्रे पञ्चयोजनशतानि
 यावत्-लोलुपाच्युतं नरकं जानामि पश्यामि” ॥ ८३ ॥ ततः खलु स भगवान्
 गौतम आनन्द श्रमणोपासकमेवमवादीत्-“अस्ति खलु आनन्द ! गृहिणो याव
 त्समुत्पद्यते, नो चैव खलु एतन्महालय, तत्खलु त्वमानन्द ! एतस्य स्थानस्य
 (विषये) आलोचय यावत्तप कर्मं प्रतिपद्यस्व ” ॥ ८४ ॥ ततः खलु स
 आनन्दो भगवन्तं गौतममेवमवादीत्-“अस्ति खलु भदन्त ! जिनवचने सतां
 तत्त्वानां तथ्यानां सदभूतानां भावानां (विषये) आलोच्यते यावत्प्रतिपद्यते” ?

(आनन्द.) “ जइ णं भंते । जिणवयणे सताणं जाव भावाणं नो आलोइज्जइ जाव तवोकम्मं नो पडिवज्जिज्जइ, त णं भंते । तुब्भं चेव एयस्स ठाणस्स आलोएह जाव पडिवज्जह ” ॥८६॥ तए ण से भगव गोयमे आणंदेणं समणोवासएण एव वुत्ते समाणे सक्खिए कंखिए विइगिच्छासमावन्ने आणंदस्स अतियाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव दूइपलासे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामते गमणागमणाए पडिक्कमइ, पडिक्कमित्ता एसणमणेसणे आलोएइ आलोइत्ता भत्त-पाणं पडिदसेइ, पडिदसित्ता समणं भगवै महावीर वदइ नमंसइ, वदित्ता नमसित्ता एव वयासी “एव खलु भंते । अह तुब्भेहि अब्भणुण्णाए त चेव सब्व कहेइ जाव तए ण अहं सक्खिए ३ आणंदस्स समणोवासगस्स अंतियाओ पडिणिक्खमामि, पडिणिक्खमित्ता

(गौ०) “ नायमर्थः समर्थः ” । (आ०) “ यदि खलु भदन्त ! जिनवचने सता यावद्भावाणां (विषये) नो आलोच्यते यावत्तपःकर्म नो प्रतिपद्यते, तत्खलु भदन्त ! यूयमेवैतस्य स्थानस्य (विषये) आलोच्यते यावत्प्रतिपद्य चम् ” ॥८६॥ ततः खलु स भगवान् गौतम आनन्देन श्रमणोपासकेनैवमुक्तः सन् शङ्कित काङ्क्षितो विचिकित्सासमापन्न आनन्दस्यान्तिकात्प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य येनैव दूति-पलाशश्चैत्यो येनैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तेनैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यादूरसामन्ते गमनागमनस्य प्रतिक्रामति, प्रतिक्रम्य एषण मनेपणमालोचयति, आलोच्य भक्तपानं प्रतिदर्शयति, प्रतिदर्श्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वैवमवादीत्—एव खलु भदन्त ! अहं युष्माभिरभ्यनुज्ञातः, तदेव सर्वं कथयति यावत् ततः खल्वहं शङ्कितः ३ आनन्दस्य श्रमणापासकस्यान्तिकात्प्रतिनिष्क्रामामि, प्रतिनिष्क्रम्य

जेणेव इह तेणेव हव्वमागए, त णं भंते । किं आणंदेणं समणो-
 वासएणं तस्स ठाणस्स आलोएयव जाव पडिवजेयव उदाहु मए ॥
 गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगव गोयम एव वयासी गोयमा ।
 तुम चेव ण तस्स ठाणस्स आलोएहि जाव पडिवज्जाहि, आणदं
 च समणोवासय एयमट्ठं खामेहि ” ॥८६॥ तए ण से भगवं गोयमे
 समणस्स भगवओ महावीरस्स “ तहत्ति ” एयमट्ठु विणएणं पडि-
 सुणेइ, पडिसुणित्ता तस्स ठाणस्स आलोएइ जाव पडिवज्जइ, आणद
 च समणोवासय एयमट्ठु खामेइ ॥८७॥ तए णं समणं भगव महावीरे
 अन्नया कयाइ वहिया जणवयविहार विहरइ ॥८८॥ तए णं से
 आणंदे समणोवासए बहूहिं शीलव्वएहि जाव अप्पाण भावेत्ता वीसं
 वासाइं समणोवासगपरियाग पाउणित्ता मासियाए सलेहणाए
 अत्ताण झूसित्ता सट्ठि भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते
 समाहिपत कालमासे कालं किच्चा सोहम्मं कप्पे सोहम्मवडिसगस्स

येनैवेह तेनैव हव्यमागतः, तत्खलु भदन्त ! किमानन्देन श्रमणोपासकेन तस्य
 स्थानस्याऽऽलोचितव्य यावत्प्रतिपद्यमुताहा ! मया ॥” गौतम ! इति श्रमणो
 भगवान् महावीरो भगवन्त गौतममेवमवादित—“गौतम ! त्वमेव खलु तस्य
 स्थानस्याऽऽलाचय यावत्प्रतिपद्यस्व, आनन्द च श्रमणोपासकमेतमर्थं क्षामय”
 ॥८६॥ तत खलु स भगवान् गौतम. श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य “तथेति”
 एतमर्थं विनयेन प्रतिशृणोति, प्रतिश्रुत्य तस्य स्थानस्याऽऽलोचयति यावत्प्रतिपद्यते,
 आनन्द च श्रमणोपासकमेतमर्थं क्षामयति ॥८७॥ तत. खलु श्रमणो भगवान्
 महावीरोऽन्यदा उदाचिद् बहिर्जनपदविहार विहरति ॥८८॥ तत. खलु स आनन्द.
 श्रमणोपासको बहुभि शीलव्रतैर्यात्रदात्मान भावयित्वा त्रिंशति वर्षाणि श्रमणोपा
 सकपर्याय पालयित्वा, एकादश चोपासकप्रतिमा सम्यक् कायेन स्पृष्ट्वा मासिवया
 सलेखनयाऽऽत्मान जोषयित्वा पट्टिं भक्तान्यनशनेन छित्त्वा, आलोचितप्रतिक्रान्त.

महाविमाणस्स उत्तरपुरत्थिमे णं अरुणे विमाणे देवत्ताए उववन्ने ।
तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाण चत्तारि पलिओवमाइ ठिई पण्णत्ता,
तत्थ णं आणंदस्स वि देवस्स चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता
॥८९॥“ आणंदे णं भंते । देवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं
भवक्खएणं ठिइक्खएण अणंतर चयं चइत्ता कहिं गच्छिहिइ ?
कहि उववज्जिहिइ ?” (भ०)“गोयमा । महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ”
॥ निक्खेवो ॥ ९० ॥

समाविप्राप्तः कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मावृतसकस्य महाविमानस्योत्तरपौरस्त्ये
खलु अरुणे विमाने देवत्वेनोपपन्नः, तत्र खलु अस्त्येककेषा देवाना चत्वारि
पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता । तत्र खलु आनन्दस्यापि देवस्य चत्वारि पल्योपमानि
स्थितिः प्रज्ञप्ता ॥८९॥ आनन्दः खलु भदन्त ! देवस्तस्माद्देवलोकादायुःक्षयेण
भवक्षयेण स्थितिक्षयेणाऽऽनन्तरं चयं न्युत्वा कुत्र गमिष्यति ? कुत्रोत्पत्स्यते ?
गौतम ! महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति ॥ निक्षेप. ९० ॥

॥ समसस्याङ्गस्योपासकदशानां प्रथममध्ययन समाप्तम् ॥१॥

टीका:-‘निक्षेप’=इति-निगमनं यथा-“एव खलु जम्बू ! समणेण जाव
उवासगदसाण पढमस्स अज्झयणस्स अयमहे पण्णत्तेति वेमि” इति,
“एव खलु जम्बूः ! श्रमणेन यावत्-उपासकदशानां प्रथमस्याऽभ्ययनस्यायमर्थः
प्रज्ञप्तः, इति ब्रवीमि” इतिच्छाया । अन्यत्स्पष्टम् ॥ ७५-९०

इतिश्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकळापा-

लापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहुच्छत्रपति

कोल्हापुरराजप्रदत्त-“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु

बालब्रह्मचारी जैनशास्त्राचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्री वासीळाळ

व्रति-विरचितायामुपासकदशाङ्गसूत्रस्याऽगारधर्मसञ्जी-

वन्याख्याया व्याख्याया प्रथम आनन्दारूपमभ्ययन

समाप्तम् ॥ १ ॥

ટીકાર્થ—‘તેણ કાલેણ’ ઇત્યાદિ ઉસ કાલમેં ઓર ઉસ સમયમેં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સમોસરે, પરિપદ્ નિકલી યાવત્ વાપસ ચલી ગઈ ॥ ૭૫ ॥ ઉસ કાલ, ઉસ સમય શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકે ગૌતમ ગોત્રીય જ્યેષ્ઠ શિષ્ય હન્દ્રભૂતિ સાત હાથકી અવગાહનાવાલે, સમચ તુરસ્ત્ર સસ્થાનવાલે, વજ્રર્પભનારાચ સઘયણવાલે, સુવર્ણ, પુલક, નિકષ ઓર પદ્મકે સમાન ગોરે, ઉગ્રતપસ્વી, દીપ્ત તપવાલે, ઘોર તપવાલે, મહાતપસ્વી, ઉદાર, વહુત ગુણવાન, ઘોર તપસ્વી, ઘોર બ્રહ્મચારી, ઉત્સૃષ્ટ શરીરવાલે અર્થાત્ શરીરસસ્કાર ન કરનેવાલે, સક્ષિપ્ત વિપુલ તેજો લેશ્યાધારી, ષષ્ઠ ૨ ભક્ત (વેલા આદિ)કે નિરન્તર તપઃ કર્મસે, સયમસે ઓર અનશનાદિ બારહ પ્રકારકી તપસ્યાસે આત્માકો ભાવિત કરતે હુએ વિચરતે થે ॥ ૭૬ ॥ તબ ભગવાન્ ગૌતમને છટ્ટ શ્રમણકે પારણે કે દિન પહલી પોરસીમેં સ્વાધ્યાય કિયા, દૂસરી પોરસીમેં ધ્યાન કિયા ઓર ત્રીસરી પોરસીમે ધીરે ધીરે ચપલતા ન કરતે હુએ અસંપ્રાન્ત હોકર (એકાગ્રતાસે)સદોરકમુખવસ્ત્રિકાકી પડિલેહના કી, પાત્રો ઓર વસ્ત્રોંકી પડિ લેહના કી, પડિલેહના કરકે વસ્ત્ર પાત્રોંકી પ્રમાર્જના કી, પ્રમાર્જના કરકે પાત્રોંકા ગ્રહણ કિયા, ગ્રહણ કરકે જિસ ઓર શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર

ટીકાર્થ— ‘તેણ કાલેણ’ ઇત્યાદિ એ કાળે અને એ સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સમોસર્યા પરિપદ્ નીકળી યાવત્ પછી ચાલી ગઈ (૭૫) એ કાળે એ સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ગૌતમ-ગોત્રીય જ્યેષ્ઠ શિષ્ય હન્દ્રભૂતિ સાત હાથની અવગાહના વાળા, સમચતુરસ્ત્ર સસ્થાનવાળા, વજ્રર્પભનારાચ સઘયણવાળા, સુવર્ણ, પુલક, નિકષ અને પદ્મની સમાન ગોરા, ઉગ્ર તપસ્વી, દીપ્ત તપવાળા, ઘોર તપવાળા, મહા તપસ્વી, ઘોર બ્રહ્મચારી, ઉત્સૃષ્ટ શરીરવાળા અર્થાત્ શરીરસસ્કાર ન કરનારા, સક્ષિપ્ત વિપુલ તેજોલેશ્યાધારી, છઠ્ઠ-છઠ્ઠ ભક્ત (બેલુ) આદિના નિરતર તપકર્મથી, સયમથી અને અનશનાદિ બાર પ્રકારની તપસ્યાથી આત્માને ભાવિત કરતા વિચરતા હતા (૭૬) ત્યારે ભગવાન ગૌતમે છટ્ટ શ્રમણના પારણાને દિને પહેલી પોરસીમા સ્વાધ્યાય કર્યો, બીજી પોરસીમા ધ્યાન કર્યું અને ત્રીજી પોરસીમા ધીરે ધીરે, અપળતા ન કરતા અસંપ્રાન્ત થઈને (એકાગ્રતાથી) મુખવસ્ત્રિકાની પડિલેહણા કરી, પાત્રો અને વસ્ત્રોની પડિલેહણા કરી, વસ્ત્ર પાત્રોની પ્રમાર્જના કરી, પાત્રોની પ્રમાર્જના કરી, પાત્રોને ગ્રહણ કર્યા, અને જે સ્થળે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા તે સ્થળે પહોંચ્યા પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના-નમસ્કાર કર્યા, અને આ પ્રમાણે કહેવા

ये उसी ओर पहुँचे । पहुँचकर श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना नमस्कार करके इस प्रकार कहने लगे—“ भगवान् ! आपकी आज्ञा मिलने पर षष्ठ स्वमणके पारणेके लिए वाणिजग्राम नगरमें धनवान् गरीब और साधारण-सब घरोंमें समुदानी (क्रमसे जाते हुए किसी घरको न छोड़ कर की जानेवाली) भिक्षाचर्याके लिए जाना चाहता हूँ । ” भगवान् ने कहा—“ जिसमें सुख हो वैसा करो, विलम्ब न करो ” ॥ ७७ ॥ तब भगवान् गौतम श्रमण भगवान् महावीरसे आज्ञालेकर श्रमण भगवान् महावीरके समीपसे और दूतिपलाश चैत्यसे बाहर निकले । निकलकर धीरे धीरे चपलता न करते हुए सावधानीसे, झूसरप्रमाण पृथ्वीको देखते हुए सामने ईर्ष्या सोधते हुए जहाँ वाणिजग्राम नगर था वहाँ गए । जाकर वाणिजग्राम नगरमें उचनीच और मध्यम कुलोंमें यथाक्रम भिक्षाचर्याके लिए श्रमण करने लगे ॥ ७८ ॥ तब भगवान् गौतमने वाणिजग्राम नगरमें कल्प के अनुसार भिक्षाचर्याके लिए श्रमण करते हुए यथा प्राप्त हो भक्तपान ग्रहण किया । ग्रहण करके वाणिजग्राम नगरसे निकले, निकल कर कोल्लाक सन्निवेशके समीप जब आ रहे थे तो बहुतसे मनुष्योंका शब्द सुना । बहुतसे मनुष्य आपसमें यों कह रहे थे—“ देवानुप्रियो ! श्रमण

लाग्या “ भगवान् ! आपनी आज्ञा भणें तो छठ भ्रमणुना पारणाने भाटे वाणिजग्राम नगरभा धनवान्, गरीब अने साधारण्ण णधा घरोंभा समुदानी (कर्म आवता केछ धरने न छोडता करवाभा आवती) भिक्षाचर्याने भाटे जवा छुछुछु ” भगवाने कहु “ जेम सुण थाय तेम करे ” (७७) अटव्हे भगवान् गौतम श्रमण भगवान् महावीरनी आज्ञा लधने श्रमण भगवान् महावीरनी समीपेशी दूतिपलाश चैत्यभाथी णडार नीकण्ण अने धीरे धीरे चपलता न करता सावधानीथी धूसरा प्रमाण पृथ्वीने नेता नेता, सामे ईर्ष्या शोधता शोधता ज्या वाणिजग्राम नगर छतु त्या गया, जधने वाणिजग्राम नगरभा प्रतिष्ठित, अप्रतिष्ठित अने मध्यम कुणोंभा यथाक्रम भिक्षाचर्याने भाटे श्रमण करवा लाग्या (७८) भगवान् गौतमे वाणिजग्राम नगरभा कल्पने अनुसरीने भिक्षाचर्याने भाटे श्रमण करता नेटहु पर्याप्त थाय तेटहु लकन-पान अडण्ण कथुं पछी वाणिजग्राम नगरभाथी नीकणीने जेहलाक सन्निवेशनी समीपे ज्यारे ते जध रह्या छता, त्यारे धण्ण भाणुसेने शब्द तेमण्णे भाण्ण्यो धण्ण भाणुसे भाडिभाडे अक णीजने कही रह्या छता के-

भगवान् महावीरके शिष्य आनन्द श्रावक पोषधशालामें अपश्चिम यावत् मृत्युकी आकाक्षा न करते हुए विचरते हैं ” ॥७९॥ बहुत जनोंसे ऐसा सुनकर और मनमें सोचकर गौतमको इस प्रकारका आध्यात्मिक आदि (विचार) उत्पन्न हुआ “जाऊँ और आनन्द श्रावकको देख आऊँ ।” ऐसा विचारकर कोलाहल सन्निवेश, आनन्द श्रावक और पोषधशाला जहा थी वहाँ पहुँचे ॥८०॥ तब आनन्द श्रावकने भगवान् गौतमको आते देख कर दृष्ट-तुष्ट (जाव) हृदय होकर भगवान् गौतमको वन्दना की, नमस्कार किया और वन्दना नमस्कार कर इस तरह कहा—“ भगवन् ! मैं इस विशाल प्रयत्नसे यावत् नस नस ही रह गया हूँ, अतः देवानुप्रिय के समीप आकर तीन बार मस्तक नमाकर चरणोंमें वन्दना करनेमें असमर्थ हूँ, हे भगवन् ! आपही इच्छाकार और अनभिद्योगसे यहाँ पधारिये, जिससे मैं देवानुप्रियको तीन बार मस्तक नमाकर चरणोंमें वन्दना-नमस्कार करूँ ” ॥८१॥ तब भगवान् गौतम आनन्द श्रावकके समीप गये ॥८२॥ आनन्दने भगवान् गौतमको तीन बार मस्तक झुका कर चरणोंमें वन्दना-नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार कर बोला—“ भगवन् ! घरमें रहते हुए गृहस्थको क्या अवधिज्ञान उत्पन्न हो सकता है ? ” गौतम—“ हाँ, हो सकता है । ” आनन्द—“ भगवन् ! यदि

“ देवानुप्रियो ! श्रमणु लगवान महावीरना शिष्य आनन्द श्रावक पोषधशालामा अपश्चिम यावत् मृत्युनी आकाक्षा न करता विचरे छे (७९) धला भाणुसेनुं अणु भोसु सावणीने अने मनमा विचारीने गौतमने आ प्रकारने आध्यात्मिक आदि (विचार) उत्पन्न थयो “ जउ अने आनन्द श्रावकने जेष्ठ आवु ” अम विचारीने कोलाहल सन्निवेश, आनन्द श्रावक अने पोषधशाला जे जालुअे डता अे जालुअे ते पहुँच्या (८०) आनन्द श्रावके लगवान गौतमने आवता जेष्ठ (जाव) दृष्ट-तुष्ट हृदय थछने भगवान गौतमने वन्दना करी, नमस्कार कर्था अने आ प्रमाणे कछु “ लगवन् ! हु आ विशाल प्रयत्ने करीने यावत् नसे-नस रही गयो छु, अेटक्षे देवानुप्रियनी समीपे आवीने त्रणु वार मस्तक नमावी अरखोमा - वन्दना करवा असमर्थ छु छे लगवान ! आपज इच्छाकार अने अने अनलियोगे अडि पधारो, जेथी हु देवानुप्रियने त्रणु वार मस्तक नमावी अरखोमा वन्दना नमस्कार कर ” ८१ अेटक्षे लगवान गौतम आनन्द श्रावकनी समीपे गया (८२) आनन्दे लगवान् गौतमने त्रणु वार मस्तक नमावी अरखोमा वन्दन-नमस्कार कर्था अने कछु

गृहस्थको हो सकता है तो हे भगवन् ! मुझ-घरमे रहनेवाले गृहस्थको भी अवधिज्ञान उत्पन्न हुआ है, उससे पूर्व दिशाकी तरफ लवणसमुद्रमें पांचसौ योजन तक यावत् लोलुपान्युत नरक तक मैं जानता और देखता हूँ ” = ८३ ॥ तत्र भगवन् गौतम आनन्द श्रावकसे कहने लगे-“गृहस्थको घरमे रहते हुए अवधिज्ञान हो सकता है परन्तु इतने अधिक क्षेत्रमें नहीं, इसलिये हे आनन्द ! तुम इस स्थानकी आलोचना निंदना करके यावत् तपस्या स्वीकार करो ” ॥ ८४ ॥ तत्र वह आनन्द भगवान् गौतमसे बोला-“ भगवन् ! क्या जिन प्रवचनमे सत्य, तात्त्विक, तथ्य और सद्भूत भावोंके विषयमे भी आलोचना की जाती है यावत् तपःकर्म स्वीकार किया जाता है ? ” गौतम-“ नहीं, ऐसा नहीं है । ” आनन्द-“ भगवन् ! यदि जिन वचनमे सत्य यावत् भावोंके विषयमे आलोचना नहीं की जाती, और यावत् तपःकर्म नहीं स्वीकार किया जाता तो हे भगवन् ! आपही इस स्थानकी आलोचना कीजिए यावत् तपःकर्म स्वीकार कीजिए ” ॥ ८५ ॥ तदनन्तर भगवान् गौतम, आनन्द श्रावकके इतना कहने पर शका, काक्षा, और विचिकित्साको प्राप्त होकर आनन्द के पाससे निकले । निकल कर जहा दूतिपलाश चैत्य और श्रमण

“ भगवान् ! घरमा रहेता गृहस्थने शु अवधिज्ञाय उत्पन्न थछं शके ? ” गौतमे कह्यु “ हा, थछं शके ” आनन्दे कह्यु “ भगवन ! जे गृहस्थने थछं शके तो मने-घरमा रहेतार गृहस्थने पणु अवधिज्ञान उत्पन्न थयु छे, तेथी पूर्व दिशानी आनुअे लवणसमुद्रमा पायमे योजन सुधी यावत् लोलुपान्युत नरक सुधी हु जणु-हेणु छु ” (८३) अेटले भगवान् गौतम आनन्द श्रावकने कहेवा लाग्या “ गृहस्थने घरमा रहेता अवधिज्ञान थछं शके छे, परंतु आटला मोटा क्षेत्रमा नहि, तेथी छे आनन्द ! तमे आ स्थाननी आलोचना करे अने यावत् तपस्या स्वीकारे ” तयारे आनन्दे भगवान् गौतमने कह्यु “ भगवन ! शु जिन-प्रवचनमा सत्य, तात्त्विक, तथ्य अने सद्भूत भावोना विषयमा पणु आलोचना करवामा आवे छे यावत् तपःकर्म स्वीकारमा आवे छे ? ” गौतमे कह्यु “ ना, अेम नथी ” आनन्दे कह्यु - “ भगवन ! जे जिन वचनमा सत्य यावत् भावोना विषयमा आलोचना नथी करवामा आवती अने यावत् तपःकर्म नथी स्वीकारवामा आवतु, तो छे भगवन ! आप ज आ स्थाननी आलोचना करे यावत् तपःकर्मनो स्वीकार करे ” ८५ पछी भगवान् गौतम, आनन्द श्रावकना आटला कथनथी शका, काक्षा, अने विचिकित्साने प्राप्त थछं आनन्दनी पासेथी निकल्या, अने ते आनुअे

भगवान् महावीर थे वहाँ गये । जाकर श्रमण भगवान् महावीरके समीप बैठ कर गमनागमनका प्रतिक्रमण किया, प्रतिक्रमण करके एषणीय और अनेपणीयकी अलोचना की । आलोचना करके भक्त पान दिग्वलाया और दिखला कर श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना की, नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार करके कहने लगे—“ भगवान् ! मैं आपकी आज्ञा प्राप्त करके—(इत्यादि गौतमने सारा वृत्तान्त कहा शक्ति, काक्षित और विचिकित्सायुक्त होने तक) मैं आनन्द श्रावकके यहाँसे निकला । निकल कर यहाँ शीघ्र आया हूँ । “ भगवन् ! उस स्थानकी आलोचना आनन्दको करनी चाहिए या मुझे ? ” “ गौतम ! ” इस आमन्त्रणसे श्रमण भगवान् महावीरने गौतमसे कहा—“ हे गौतम ! तुम्हीं उस स्थानके विषयमें आलोचना करो यावत् तप कर्म स्वीकार करो, और इसके लिए आनन्द श्रावकको खमाओ ” ॥ ८६ ॥ गौतमने “ तद्वत्ति ” कहकर श्रमण भगवान् महावीरका कथन विनयके साथ स्वीकार किया, स्वीकार करके उस स्थानकी आलोचना की यावत् तप कर्म स्वीकार किया और इस बातके लिए आनन्द श्रावकको खमाया ॥ ८७ ॥

इसके बाद श्रमण भगवान् महावीर किसी दूसरे समय देशों-देशों में विचर रहे थे ॥ ८८ ॥ तब आनन्द श्रावक बहुतसे शीलव्रत आदिसे आत्माको भावित (सस्कारयुक्त) करके, बीस वर्ष पर्यन्त श्रावकपना

हूतिपलाश शैत्य तथा श्रमण भगवान् महावीर छता ते आबुधे गया पछी गौतमे श्रमण भगवान् महावीरनी समीपे ऐसीने गमनागमननु प्रतिक्रमण कथुं, अने ऐषणीय तथा अनऐषणीयनी आलोचना करी आलोचना करीने लकतपान पताव्या अने श्रमण भगवान् महावीरने वन्दना-नमस्कार करी कहेवा लाव्या “ भगवन ! हुं आपनी आज्ञा लधने (इत्यादि गौतमे पधे वृत्तान्त कह्यो-शक्ति, काक्षित अने विचिकित्सायुक्त थवा सुधीने) हुं आनन्द श्रावकनी पासैथी नीकणीने शीघ्र अहाँ आव्यो हुं भगवन ! ऐ स्थाननी आलोचना आनन्दे करवी जेष्ठे के बारे ? ” “ गौतम ” ऐवा आमन्त्रणे करीने श्रमण भगवान् महावीर गौतमने कहुं “ हुं गौतम ! तमे ऐ स्थाननी आलोचना करो यावत् तपकर्म स्वीकारो, अने तेने भाटे आनन्द श्रावकने पमावो ” (८६) गौतमे “ तद्वत्ति ” कह्योने श्रमण भगवान् महावीरनु कथन विनयपूर्वक स्वीकार्युं अने ऐ स्थाननी आलोचना करी यावत् तपकर्म स्वीकार्युं अने ऐ बातने भाटे आनन्द श्रावकने पमाव्यो (८७)

त्याग्याह श्रमण भगवान् महावीर केष्ठ जीजे समये देशेदेश विचरि रथा छता (८८) ते वपते आनन्द श्रावक शीलव्रत आदिथी आत्माने भावित (सस्कारयुक्त) करीने, बीस वर्ष सुधी श्रावकपणु पाणीने, श्रावकनी अगीआर

પાલ કર, શ્રાવકની ગ્યારહ પડિમાઓંકા મલી માંતિ કાયસે પાલન કર, એક માસની સલેખનાસે આત્માકો જૂષિત (સેવિત યુક્ત) કર, અનશન દ્વારા સાઠ મક્તો (સાઠ દિનોં દો મહીનેકે મોજન) કાત્યાગ કર, આલોચના પ્રતિક્રમણ કરકે સમાધિકો પ્રાપ્ત હોકર કાલ માસમેં કાલ કરકે સૌધર્મ કલ્પમે સૌધર્માવતસક મહાવિમાનકે ઈશાનકોળમેં સ્થિત અરુણ વિમાનમેં દેવ પર્યાયસે ઉત્પન્ન હુઆ। વહા કિસી-કિસી દેવની ચાર ચાર પલ્યોપમની સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ, અતઃ વહા આનન્દ દેવની મો ચાર પલ્યોપમની સ્થિતિ કહી હૈ ॥ ૮૯ ॥ (ગૌતમ બોલે) “મગવન્ ! આનન્દ દેવ ઉસ દેવલોકસે, આયુ, મવ, ઓર સ્થિતિકા ક્ષય હોને પર તદનન્તર ચવ રર કહાં જાયગા? કહા ઉત્પન્ન હોગા?” મગવાને કહા—“ગૌતમ ! મહાવિદેહ ક્ષેત્રમેં સિદ્ધ હોગા ।”

નિક્ષેપ—“સુધર્મા સ્વામી બોલે હે જમ્બૂ ! શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરને યાવત્ ઉપાસકદશાગકે પ્રથમ અધ્યયનકા યહી અર્થ કહા હૈ, વૈસા હી મેં તુદ્ધસે કહતા હૂં ।” ॥ ૯૦ ॥

इति श्री उपासकदशाङ्गसूत्रके प्रथम अध्ययनकी अगारसजीवनी नाम व्याख्याका हिन्दी-भाषानुवाद समाप्त ॥१॥

પડિમાઓને સારી રીતે કાયાથી પાળીને, એક માસની સલેખનાથી આત્માને જૂષિત (સેવિત-યુક્ત) કરીને, અનશનદ્વારા સાઠ ભક્તો (સાઠ દિવસો-એ મહિનાના ભોજન) નો ત્યાગ કરીને, આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરીને, સમાધિને પ્રાપ્ત થઈ કાળમાસમા કાળ કરી સૌધર્મ-કલ્પમા સૌધર્માવતસક મહાવિમાનના ઇશાનકોણમા સ્થિત અરુણ વિમાનમા દેવપર્યાયે ઉત્પન્ન થયો ત્યા કેઈ-કેઈ દેવની ચાર-ચાર પલ્યોપમની સ્થિતિ કહેવામા આવી છે, એટલે ત્યા આનન્દદેવની પણ ચાર પલ્યોપમની સ્થિતિ કહી છે (૮૯) ગૌતમે કહ્યું ‘મગવન ! આનન્દદેવ એ દેવલોકથી, આયુ, ભવ અને સ્થિતિનો ક્ષય થાય પછી ચવીને કયા રશે ? કયા ઉત્પન્ન થશે ?’ મગવાને કહ્યું “ગૌતમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સિદ્ધ થશે”

નિક્ષેપ—“સુધર્મા સ્વામી બોલ્યા હે જમ્બૂ ! શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરે યાવત ઉપાસકદશાગના પ્રથમ અધ્યયનને એજ અર્થ કહ્યો છે, અને તેવો જ તને કહું છું” (૯૦)

इति श्री उपासकदशाङ्ग सूत्रना प्रथम अध्ययननी
अगारसजीवनी नामके व्याख्याने।
गुजराती अनुवाद समाप्त. (१)

॥ द्वितीयाध्ययनम् ॥

अथ द्वितीय कामदेवार्यमध्ययनमारभ्यते 'जइ ण भते' इति ।

मूलम्—जइ ण भते । समणेण भगवया महावीरेणं जाव सपत्तेणं सत्तमस्स अंगस्स उवासगदसाण पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते । दोच्चस्स णं भते । अज्झयणस्स के अट्ठे पणत्ते ? ॥९१॥ एवं खलु जंबू । तेणं कालेण तेण समएण चंपा नाम नयरी होत्था । पुण्णभद्दे चेइए । जियसत्तू राया । कामदेवे गाहावई । भद्दा भारिया । छ हिरण्णकोडीओ निहाणपउत्ताओ, छ वुड्ढिपउत्ताओ, छ पविस्तरपउत्ताओ, छ वया दस गोसाहस्सिएणं वएणं । समोसरण । जहा आणंदे तहा निग्गए । तहेव सावयधम्म पडिवज्जइ । सा चैव वत्तवया जाव जेट्ठपुत्त मित्तनाइ आपुच्छित्ता जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जहा आणंदे जाव समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिय धम्मपणत्ति उवसपज्जित्ताणं विहरइ ॥९२॥ तए ण तस्स कामदेवस्स समणोवासगस्स पुव्वरत्तावरत्तकालसमयसि एगे देवे मायी मिच्छदिट्ठी अतिय पाउव्भूए ॥ ९३ ॥

छाया—यदि खलु भदन्त ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सम्प्राप्तेन सप्तमस्याङ्गस्योपासकदशाना प्रथमाध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, द्वितीयस्य खलु भदन्त ! अध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? ॥९१॥ एवं खलु जम्बूः ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये चम्पा नाम नगर्यासीत् । पूर्णभद्रश्चैत्य । जितशत्रू राजा । कामदेवो गाथापति । भद्रा भार्या । पद्म हिरण्यकाटयो निधानप्रयुक्ता, पद्म वृद्धिप्रयुक्ता, पद्म पविस्तरप्रयुक्ता, पद्म व्रजा दशगोसाहसिकेण व्रजेन । समवसरणम् । यथाऽऽनन्दस्तथा निर्गतः । तथैव श्रावकधर्मं प्रतिपद्यते । सा चैव वक्तव्यता यावज्ज्येष्ठपुत्र मित्रं ज्ञातिमापृच्छय येनैव पोषधशाला तेनैवोपागच्छति, उपागत्य यथाऽऽनन्दो यावत् श्रमणस्य भगवतो महावीरम्याऽऽन्तिकी धर्मप्रज्ञप्तिमुपसम्पद्य विहरति ॥९२॥ तत खलु तस्य कामदेवस्य श्रमणोपासकस्य पूर्वरात्रापरत्रकालसमये एको देवो मायी मिथ्यादृष्टिरन्तिकं प्रादुर्भूतः ॥ ९३ ॥

ટીકા—ઇત્ય મગવતોપદર્શિતતત્ત્વતયા સજ્ઞાતાનુરાગો જમ્બૂદ્વિતીયાધ્યયનવિ-
પયમવગોદુ મુહુર્ભગવન્તમાપૃન્ઠતિ-‘યદિ સ્વલ્લિ’-ત્યાદિ । મગવા-(સુધર્મા-
સ્વામી) નાદિગતિ-‘એવ સ્વલ્લિ’-તિ । માયી=માયાત્રી । શેષાઞ્ઞયાવ્યા-
રયાતાઃ ॥ ૯૧-૯૩ ॥

અત્ર દ્વિતીયા કામદેવ અધ્યયન પ્રારમ્ભ ક્રિયા જાતા હૈ—

ટીકાર્થ—‘એવ સ્વલ્લિ’ ઇત્યાદિ (જમ્બૂ સ્વામીને પૂછી) મગવન ?
યદિ શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર યાવત્ મુક્તિનો પ્રાપ્તને સાતર્થે અગ
ઉપાસક દશાકે પ્રથમ અધ્યયનકા યદ્ અર્થ પ્રરૂપિત ક્રિયા હૈ, તો
મગવન ! દ્વિતીય અધ્યયનકા કયા અર્થ વતાયા હૈ ? ॥ ૯૧ ॥

(સુધર્મા સ્વામીને ઉત્તર દિયા) હે જમ્બૂ ! ત્વં કાલ ત્વં સમયમે
ચમ્પા નામકી નગરી થી । પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય યા । જિતશત્રુ રાજા થા । કામ-
દેવ ગાથાપતિ થા । મદ્રા નામકી ત્વંકી ભાર્યા થી । છઠ્ઠ કરોડ સોનૈયે
ત્વંકે સ્વજાનેમેં થે, છઠ્ઠ કરોડ વ્યાપારમેં લગે થે, છઠ્ઠ કરોડ પ્રવિસ્તર
(લેન દેન)મેં થે, ઓર દસ હજાર ગાયોંકે એક વ્રજકે હિસાબસે છઠ્ઠ
વ્રજ થે અર્થાત્ સાઠ હજાર ગોવર્ગ થા । ત્વં આનન્દકી તરહ નિકલા
શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરકે સમીપ આયા, ત્વં પ્રકાર શ્રાવક ધર્મકો
સ્વીકાર ક્રિયા । યદ્ સત્ વૃત્તાન્ત પૂર્વોક્ત હી સમજના ચાહિયે કિ

હવે બીજા કામદેવ અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવામા આવે છે,

ટીકાર્થ—‘એવ સ્વલ્લિ’ ઇત્યાદિ (જમ્બૂ સ્વામીને પૂછ્યું -) મગવન ! ત્વં
શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર યાવત્ મુક્તિને પ્રાપ્તિને સાતમા અગ ઉપાસક દશાક
પહેલા અધ્યયનમા એ અર્થ પ્રરૂપિત કર્યો છે, તો મગવન ! બીજા અધ્યયનમા શો
અર્થ બતાવ્યો છે (૯૧)

(સુધર્મા સ્વામીને ઉત્તર આપ્યો -) હે જમ્બૂ ! ત્વં કાળે એ સમયે ચ પા
નામની નગરી હતી પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું જિતશત્રુ રાજા હતો કામદેવ ગાથાપતિ
હતો મદ્રા નામની તેમની સ્ત્રી હતી છ કરોડ સોનૈયા એના ખજાનામા હતા,
છ કરોડ વેપારમા રોક્યા હતા, છ કરોડ પ્રવિસ્તર (લેણ-દેણ)મા રુથાયા હતા,
અને દસ હજાર ગાયોના એક વ્રજને હિસાબે છ વ્રજ હતા, અર્થાત્ સાઠ હજાર
ગોવર્ગના પશુઓ તેની પાસે હતા તે આનન્દની પેઠે નીકળ્યો શ્રમણ મગવાન્
મહાવીરની સમીપે આવ્યો એજ પ્રકારે તેણે શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો અહીં
બધો વૃત્તાન્ત પૂર્વોક્ત પ્રકારનો જ સમજ લેવો કે- કામદેવ યાવત્ વડા પુત્રને,

मूलम्—तए णं से देवे एगं महं पिसायरूव विउव्वइ । तस्स ण देवस्स पिसायरूवस्स इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते सीस सेगोक-
लिजसठाणसठिय, सालिभसेल्लसरिसा से केसा कविलतेएण दि-
प्पमाणा, महल्लउट्टियाकभल्लसठाणसठिय निडाल, मुगुसपुछ व
तस्स भुमगाओ फुग्गफुग्गाओ विगयवीभच्छदसणाओ, सीसघडि-
विणिग्गयाइ अळ्ळीणि विगयवीभच्छदसणाइ, कण्णा जह सुप्प-
कत्तर चेव विगयवीभच्छदसणिज्जा, उरब्भपुडसन्निभा से नासा-
झुसिरा, जमल्लचुल्लीसठाणसठिया दोवि तस्स नासापुडया, घोडय-
पुंछ व तस्स मसूइं किवलकविलाइ विगयवीभच्छदसणाइ, उट्ठा
उट्ठस्स चेव लबा, फालसरिसा से दंता, जिब्भा जह सुप्पकत्तरं

जाया —ततः खलु स देव एक महान्त पिशाचरूप विकुरुते, तस्य
खलु देवस्य पिशाचरूपस्यायमेतद्रूपो वर्णकव्यासः प्रज्ञप्त-शीर्ष तस्य गोक-
लिजसस्थानसस्थित, शालिभसेल्लसदशास्तस्य केशा अपिलतेजसा दीप्यमाना,
महोष्णिकाकभल्लसस्थानसस्थित ललाट, मुगुसपुच्छवत्तस्य भ्रूवौ फुग्गफुग्गौ
विकृतवीभत्सदर्शनौ, शीर्षघटीनिर्गते अक्षिणि विकृतवीभत्सदर्शने, वर्णौ
यथा शूर्पवर्तरे एव विकृतवीभत्सदर्शनीयो, उरभ्रपुटसन्निभा तस्य नासा
शुषिरा, यमल्लचुल्लीसस्थानसस्थिते द्वे अपि तस्य नासापुटे, घोटकपुच्छवत्तस्य
श्मश्रूणि फालकपिलानि विकृतवीभत्सदर्शनानि, ओष्ठौ उट्ठस्येव लम्बौ,

कामदेव यावत् ज्येष्ठ पुत्रसे मित्रोंसे और जातिसे पूछकर जहाँ पोषध-
शाला थी वहाँ गया । वहाँ जाकर आनन्दकी तरह श्रमण भगवान्
महावीरके समीपकी धर्मप्रज्ञासिक्की स्वीकार कर विचरने लगा ॥ ९२ ॥
इसके बाद उस कामदेव आवकके पास पूर्वरात्रिके दूसरे समय (पिछली
रात्रि)में एक कपटी मिथ्यादृष्टि देव आया ॥ ९३ ॥

मित्रोंने अने जातिने पूछीने क्या पोषधशाला होती त्या गये । त्या जगने
आनन्दनी पेठे श्रमण भगवान् महावीरनी समीपनी धर्मप्रज्ञासिक्की स्वीकार करी
विचरवा लाग्यो (९२) त्यापणाह अके कामदेव आवकनी पास पूर्व रात्रिने भीजे
समये (मधरात्रि) अके कपटी मिथ्यादृष्टि देव आये। (९३)

चेव विगयवीभच्छदसणिजा, हलकुदालसठिया से हणुया, गल्ल-
कडिल्ल च तस्स खड्डुं फुट्ट कविलं फरुस महल्लं, मुडंगाकारोवमे
से खधे, पुरवरकवाडोवमे से वच्छे, कोट्टियासठाणसठिया दोवि
तस्स वावा निसापाहाणसंठाणसठिया दोवि तस्स अग्गहत्था,
निसालोढसठाणसठियाओ हत्थेसु अंगुलीओ, सिप्पिपुडगसठिया
से नक्खा, णावियपसेवओ व उरंसि लवंति दोवि तस्स थणया,
पोट्टं अयकोट्टुओव्व वट्टं, पाणकलदसरिता से नाही, सिक्कगसंठाण-
संठिए से नेत्ते, किण्णपुडसंठाणसठिया दोवि तस्स वणसा, जम-
लकोट्टियासंठाणसंठिया दोवि तस्स ऊरु, अज्जुणगुच्छं व तस्स
जाणूइ कुडिलकुडलिइं विगयवीभच्छदंसणाइ, जंघाओ करकडीओ
लोमेहि उवचियाओ, अहरीसठाणसंठिया दोवि तस्स पाया, अहरो-
लोढसंठाणसठियाओ पाएसु अंगुलीओ सिप्पिपुडसठिया से
नक्खा ॥ ९४ ॥

फालसदृशास्तस्य दन्ताः, जिह्वा यथा सर्पकर्त्तरमेव विकृतवीभत्सदर्शनीया, हलकुदा-
लसंस्थिता तस्य हनुका, गल्लकडिल्ल च तस्य गर्तं स्फुट कपिल परुष महत्, मृद-
ङ्गाकारोपमौ तस्य स्कन्धौ, पुरवरकपाटोपम तस्य वक्षः, कोष्ठिकासंस्थानसंस्थितौ
द्वावपि बाहू, निशापापाण संस्थानसंस्थितौ द्वावपि तस्याग्रहस्तौ, निशालोष्टसंस्थान-
संस्थिता हस्तयोरङ्गुल्य, शुक्तिपुटकसंस्थितास्तस्य नखा, नापितप्रसेवकाविवो-
रसि लम्बेते द्वावपि स्तनकौ, उदरमय कोष्ठकवद्वृत्त, पानकलन्दसदृशी तस्य नाभिः,
शिव्यकसंस्थानसंस्थिते तस्य नेत्रे, किण्वपुत्रसंस्थानसंस्थितौ द्वावपि तस्य वृषणौ,
यमलकोष्ठिकासंस्थानसंस्थितौ द्वावपि तस्योरु, अर्जुनगुच्छमिव तस्य जानुनी
कुटिलकुटिले विकृतवीभत्सदर्शने, जङ्घे करकटी रोमभिरुपचिते, अधरीसंस्थान-
संस्थितौ द्वावपि तस्य पादौ, अधरीलोष्टसंस्थानसंस्थिताः पादेष्वङ्गुल्यः,
, शुक्तिपुटकसंस्थितास्तस्य नखा ॥ ९४ ॥

ટીકા—વર્ણક-વ્યાસ:=સ્વરૂપપ્રકારઃ । શીર્ષ=શિરઃ । ‘ગોકલિજ્ઞ’-તિ
 ગવાદેર્મક્ષણસૌકર્યાય નિર્મિત વંશમય ભાજન-ગોકલિજ્ઞ તસ્ય યત્સસ્થાન=સ્વરૂપ
 મર્થાદધોમુખીકૃતસ્યેતસ્યેતિ તદ્વત્સસ્થિતમવસ્થિતમ્ । ‘શાલી’-તિ-‘મસેલ્લ’
 इत्यय शब्दो देशीयः कणिश शूकार्थे, ततश्च शालिभसेल्लसदृशा इत्यस्य शालीना
 ये भसेल्लाः=कणिश-शूकाः=मञ्जरीकिंशारवस्तत्सदृशा इत्यर्थः । कपिलतेजसा=
 पिङ्गवर्णकान्त्या । ‘महे’-तિ-महती चासावुष्टिका च महोष्टिका=विपुलमृद्धो-
 जन ‘माटा’ इति प्रसिद्धा, तस्या.कभल्ल=कपाल तस्य सस्थानमाकारस्तद्वत्सस्थि
 तम् । ‘मुगुसे’ ति मुगुसः=नकुलस्तस्य पुच्छवत्, फुग्ग फुग्गौ=विकीर्णरोमाणौ,
 विकृतमेत एव वीभत्स, यद्वा विकृत वीभत्स च दर्शन ययोस्ते । ‘शीर्षे’ ति
 शीर्ष=मस्तक तदेव घटीवद्गोलाऽऽकृतित्यात्, तस्या विनिर्गते=विनिष्क्रान्ते
 शीर्षघटीविनिर्गते घट्याकारमस्तकमतिक्रम्याऽवस्थिते इत्यर्थः, अक्षिणी=नेत्रे, विकृ
 तेत्यादि प्राग्वत् । शूर्पकर्तरे=शूर्पखण्डे, विकृतेति विकृत वीभत्स च यथा स्यात्तथा

ટીકાર્થ—‘તણ ન સે દેવે’ ઇત્યાદિ ઉસ દેવને એક મહાન્ પિશાચકે
 રૂપકી વિક્રિયા કી । ઉસ પિશાચકા એસા સ્વરૂપ થા—“ ગાય આદિ
 પશુઓકે ઘાસ મેરલેતાસે રાધે જાનેકે લિએ જો ગોકલિજ નામક
 એક વાસ આદિકા પાત્ર (વોહ્યાટોપલા) બનાયા જાતા હૈ, ઉસકે
 સમાન ઉસકા મસ્તક થા । શાલિભસેલ્લ અર્થાત્ ચાવલ આદિકી મર્જરીકે
 શૂકકે સમાન રુખે ઓર મોટે ભૂરે રગકી કાતિસે દેદીપ્યમાન ઉસકે
 કેશ થે । ઉસકા લલાટ બડે મિટ્ટીકે માટેકે કપાલ જૈસા લમ્બા ચૌડા
 થા । ઉસકી મોંહે નૌલેકી પૂછકે સમાન બિચરે હુએ વાલોંસે વિકૃત
 ઓર વીભત્સ (ભયાનક) દીઘ પડતી થી । ઉસકી આંખે શીર્ષઘટી-
 મસ્તકરૂપ ગોલ મટોલ ઘટી (છોટા ઘડા) સે બાહર નિકલી હુઈ (ઉચી

ટીકાર્થ—‘તણ ન સે દેવે’ ઇત્યાદિ એ દેવે એક મહાન પિશાચના રૂપની
 વિક્રિયા કરી એ પિશાચનુ આણુ સ્વરૂપ હતુ “ ગાય આદિ પશુઓ સહેલાઈથી
 ઘાસ ખાઈ શકે તે માટે એ ગોકલિજ નામનો એક વાસનો ટોપલો બનાવવામા
 આવે છે, તેના જેવડુ તેનુ મસ્તક હતુ શાલિભસેલ્લ એટલે ચોખા આદિની
 મર્જરીના શૂકના જેવા સૂકા અને મોળા ભૂરા રંગની કાન્તિથી દેદીબ્યમાન તેના કેશ
 હતા મોટા માટીના માટલાના કપાળ જેવુ લાંબુ-પહોળુ તેનુ લલાટ હતુ તેની
 ભમ્ભરે નોળીયાની પૂછડીની પેઠે વીખરાયલા વાળથી વિકૃત અને ભયાનક જેવામા
 આવતી હતી તેની આખે શીર્ષઘટી-મસ્તકરૂપ ગોળ મટોળ ઘટી (નાનો ઘડો)માથી
 બહાર નીકળેલી (ઉંચી ઉઠી આવેલી) હોવાથી વિકૃત અને અત્યંત ખરાબ દેખાતી

दर्शनीयौ । उरभ्रपुटसन्निभा=मेघनासापुटतुल्या, शुपिरा=शुपिर विवर तद्युक्ता गहराकाररन्ध्रवतीत्यर्थः । 'यमले' ति यमले=सयुते ये चुल्लयौ तयो सस्थानम् आकारस्तद्वत्सस्थिते । रुपिलरुपिलानि=अतिपिङ्गलानि । 'हलकुदाले' ति हल-कुदाल=हलस्य मुख येन भूमिर्दायते तद्वत्सस्थानयुक्ता, हनुका=हनुः कपोलाधो-भागः । 'गल्ले' ति गल्ल=कपोल कडिलमिव=माजनविशेष इव, एतदेव विगिनष्टि 'गर्त्त'-मित्यादि गर्त्त=भ्रमन्नमिन्नमभ्य, स्फुट=विदीर्णस्वरूपम्, इदमेवाभिप्रेत्य गडिलमित्युक्तम्, रुपिल=पिङ्गल, परुष=कठोरस्पर्शम् । मृदङ्गे-ति मृदङ्गः=स्वनाम-प्रसिद्धो वाद्यविशेषस्तस्य य आकार.=स्वरूप तेनोपमा=सादृश्य ययौस्तौ, स्कन्धौ =भुजमूलभागौ । पुरेति पुरेषु वर-पुरवर=प्रधाननगर तस्य यत्कपाटमर्थाद् द्वार-स्थितमतिविशाल तेनोपमा=सादृश्य यस्य तत् अतिविशालमित्यर्थः, वक्षः=उरःस्य

उठी हुई) होनेसे विकृत और अत्यन्त बुरी दीखती थीं । कान उसके टूटे हुए सूपड़ेके समान बड़ा ही विचित्र और देखनेमें भयकर थे । नाक उसकी मेढ़की नाक जैसी थी, गड्डे सरीखे छेद उसमें बने हुए थे । नाकके दोनों छेद ऐसे थे मानों जुड़े हुए दो चूल्हे हों । उसकी सुँठें घोड़ेकी पूँछ जैसी और अत्यन्त भूरी होनेसे विकृत दुर्दर्शनीय थी । दोनों होठ ऊँटके होठोंके समान लचे थे । फाल (लोहेकी हलवाणी) के समान उसके तीखे तीखे दाँत थे । जीभ सूपड़े के टुकड़े के समान विकृत और देखनेमें बीभत्स थी । उसकी हड्डीची हलके अग्रभागके समान बाहार निकली हुई थी । उसके गाल कडिल बर्त्तन (ऊँडे पात्र) के समान गहरे तथा फटे हुए दीखते थे, और भूरे रंगके अत्यन्त कर्कश (कठोर) थे । उसके कंधे मृदङ्गोंके समान थे । किसी प्रधान नगरके फाटके समान चौड़ी उसकी छाती थी । उसकी दोनों भुजाएँ कोष्ठिका

इती तेना कान तूटेला सूपडाना जेवा अत्यन्त विचित्र अने जेवामा लयकर लागता इता तेनु नाक घेडाना नाक जेवुं इतु तेमा भाडा जेवा छेद इता नाकना जेउ छेद जेवा इता डे जल्ले जेउ भीजथी जेडायेला जे बूला डोय तेनी भूडे घोडाना पूछ जेवी अने अत्यन्त भूरी डोवाथी विकृत दुर्दर्शनीय इती जेउ डाँठ जिटना डाँठना जेवा लाणा इता डणना डोढाना इणा (जे वडे जमीन जोदाय छे इगनी अहर जोमेली डोढाना डेश) जेवा तेना अलीदार दात इता जल्ल सूपडाना टुकडा जेवी विकृत अने जेवामा लयानक इती तेनी इडपथी डणना अग्रभागनी पेठे जडार नीकजेली इती, तेना गाल कडिल (उडु वासल) जेवा उडा अने इटेला देखाता इता अने भूरा रंगना अत्यन्त कठोर इता तेनी भाधा मृदङ्गो जेवी इती डोष मोरा नगरना दरवाजा जेवी पडेजा तेनी छाती इती तेनी जेउ लुल्लो

લમ્ । કોષ્ઠિકેતિ કોષ્ઠિકા=પવનસવરણાર્થે ભક્ત્રાયા મુખાગ્રે સ્થાપિતા મન્મયી
 કુસૂલિકા તસ્યા યત્સસ્થાનમાકારમ્તદ્વત્સ્થિતૌ પરુપૌ વિપુલૌ ચેત્યર્થઃ, બાહ્=
 મુજૌ । નિશેતિ નિશાપાપાણઃ=ઘરદ્વસ્તત્સસ્થાનવત્પૃથુલતયા સસ્થિતૌ, અગ્ર
 હસ્તો=હસ્તાગ્રભાગૌ કરતલે इत्यર્થः । નિશાલોષ્ટેતિ નિશાલોષ્ટ=શિલાપુત્રકસ્ત
 તુલ્યાઃ-શિલાખણ્ડવધિપિટા इत्यર્થः । શુક્તિપુટસ્સસ્થિતાઃ-શુક્તિપુટતુલ્યાઃ ।
 નાપિતેતિ-નાપિતસ્ય પ્રસેવકૌ=ક્ષુરનલ્પવાદિનિધાનપાત્રે (રઝધાની રઝાની)
 તાવિવ ઉરસિ=વક્ષઃસ્થલે । અય કોષ્ઠકવત્,=લોહકુસૂલવત્, વૃત્ત=વર્તુલમ્ । પાનેતિ
 પાન તન્તુવાયૈર્વસ્ત્રેષુ દીયમાન ધાન્યરસસમ્પાદિત જલ તસ્ય કલન્દ=કુણ્ડ તત્સદૃશી
 ગમ્भीરેત્યર્થઃ । શિવ્યકેતિ શિવ્યક=શિવ્ય દ્રવ્યાદિસરક્ષાર્થે રજ્જુનિર્મિત લોકે
 પ્રસિદ્ધ તત્તુલ્યાકારે । કિણ્વેતિ કિણ્વમત્રોપચારાત્તણ્ડુલાદિનિધાની ગોળી 'બોરી'
 इति प्रसिद्ध तस्य यत्पुट=भागद्वयमर्थत्तण्डुलादिसमृत्ततया विपुलाकृति तत्तुल્યાकारौ

(હવા રોકને ફકટી કરનેકે લિખ ભક્ત્રા ફૂકની કે મુઢકે સામને બની હુઈ
 મિટ્ટીકી કોઠી)કે સમાન થીં । ઉસકી હથેલિયાં ઘટ્ટી (ચક્કી)કે પાટકે
 સમાન મોટી થી । ઉસકે દોનોં હાથોંકી અગુલિયાં શિલાપુત્રક (પથરકી
 લોઢી) કે સમાન ચપટી થી । ઉસકે નાલૂન સીપકે સપુટોકે સમાન
 થે । ઉસકે દોનો સ્તન છાતી પર લૂવ લમ્બે લટક રહે થે, જૈસે નાઈકી
 રઝનિયાં-(ઝસ્તરે આદિ રલ્લનેકી ચમડેકી થેલિયાં) હોં । ઉસકા પેટ
 લોહેકે કુસૂલ (કોઠે)કે સમાન ગોલ થા । નાભિ એસી ગહરી થી
 જૈસે જુલાહો દ્વારા વલ્લમે લગાયેં જાનેવાલે આટેકે જલ (માડ) કા
 કુણ્ડ હો । નેત્ર છીંકે કે સમાન થે । દોનોં અણ્ડકોષ ભરે હુએ પાસ
 પાસ પડે દો થેલોં (બોરિયોં)કે સમાન લમ્બે ચોડે થે । ઉસકી જઘાં
 સમાન આકારવાલી દો કોંઠિયોં કે સમાન થી । દોનોં ઘુટને અર્જુન

કોઠી (હવા રોકવા માટે ધમણના મ્હોની સામે બનાવવામા આવતી માટીની કોઠી)ના
 જેવી હતી તેની હથેલીઓ ઘટ્ટીના પથર જેમ બાડી હતી તેના બેઉ હાથની
 આંગળીઓ શિલાપુત્રક (દાળ વાટવાના લાખા પથર) જેવી હતી તેના નખ
 સીપના સપુટ જેવા હતા તેના બેઉ સ્તન છાતી પર ખૂબ લાખા લટકી રહ્યા
 હતા, બાણે હળમના હથીયારો રાખવાની ડોથળીઓ હોય તેનું પેટ લોઢાના કોડ
 જેવું ગોળ હતું નાભિ એવી ઊંડી હતી કે બાણે વણકરોનો કપડાને લગાવવાની
 ખેળ-કાળનો-કુડ હોય નેત્રો સીંકા જેવા હતા બેઉ અડકોષ ભરેલા અને પાસે
 પાસે પડેલા બે થેલા (બોરીઓ) જેવા લાખા-પહોળા હતા તેની બાંધે સમાન
 આકારવાળી બે કોઠીઓના જેવી હતી બેઉ ઘુટણે અર્જુન વૃક્ષના શુભ્રા જેવા

मूलम्—लडहमडहजाणुए, विगयभग्गसुग्गभुमए, अवदालिय
वयणविवरनिल्लालियग्गजीहे, सरडकयमालियाए, उंदुरमालापरि-
णल्लसुकयच्चिधे, नउलकयजण्णपूरे, सप्पकयवेगच्छे, अप्फोडंते,
अभिगज्जते, भीमसुक्कट्टहासे, नाणाविहपचवण्णहिं लोमेहिं उवचिए
एग मह नीलुप्पलगवल्लुलियअयसिक्कुसुमप्पगासं असिं खुरधारं
गहाय जेणेव पोसहसाला जेणेव कामदेवे समणोवासए तेणेव
उवागच्छइ, उवागच्छित्ता आसुरत्ते रुढे कुविए चडिक्किए मिसमि-
सीमाणे कामदेव समणोवासयं एव वयासी—“हभो कामदेवा ।
समणोवासया । अप्पत्थियपत्थया । दुरंतपतलक्खणा । हीणपुण-
चाउदसिया । सिरिहिरिधिइकित्तिपरिवज्जिया । धम्मकामया । पुण्ण-

वृषणौ=अण्डकोपौ । यमलेति यमले=समानाकारयुग्मरूपे ये कोष्ठिके कुसुलीद्वय
तदाकारेण सस्थितौ उरु=सविथनी । ‘अर्जुने’नि-अर्जुनः=इन्द्रवृक्षस्तस्य गुच्छ=
स्तवक, यद्वा अर्जुन=त्रण धान्यादिरूप तस्य गुच्छः=स्तम्भस्तद्वत् जानुनी=उरु
पर्वद्वयम्, तदेव विशिनष्टि कुटिलेति-कुटिल कुटिले=अतिकुटिले, विकृतेति भाग्वत् ।
जङ्घे=जान्वधोभागौ, करकटी कठिने, उपचिते=व्याप्ते । अधरिति अधरी=पेषणी
शिला तत्संस्थानसंस्थितौ=तत्तुल्यौ । अधरीलोष्ट=शिलाखण्डम् । शुक्तिपुटेति-
भागव्याख्यातम् ॥९४॥

वृक्षके गुच्छेके समान बिल कुिल टेढ़े विकृत और बीभत्स दर्शनवाले
थे । पिण्डलियाँ कठोर और चालोसे भरी हुई थीं । दोनों पैर दाल
पीसनेकी शिलाकी तरह थे । पैरोकी अगुलियाँ शिला पर पीसनेके पत्थरकी
आकृतिवाली थीं । पैरोंके नख भी सिंघीसपुटके समान थे । ॥ ९४ ॥

तदन वाङा, विदृत अने बीभत्स दर्शनवाणा हुता पीडीओ कठोर अने पाणथी
सरेली हुनी भेड पण दाण वाटवाना पत्थर (ओरसीया) जेवा हुता पणनी
आगणीओ दाण वाटवानी शिला उपरना लाण पत्थनी आकृतिवाणी हुती,
पणना नथ पण सीपना सपुट जेवा हुता (६४)

कामया ! सग्नकामया ? मोक्खकामया ! धम्मकंखियाः ! धम्म
पिवासियाः ! नो खलु कप्पइ तव देवाणुप्पिया ! जं सीलाइ
वयाइ वेरमणाइ पच्चक्खाणाइ पोसहोववासाइं चालित्तए वा
खोभित्तए वा खडित्तए वा भंजित्तए वा उज्झित्तए वा परि
चइत्तए वा, तं जइ णं तुमं अज्ज सीलाइ जाव पोसहोववा
साइ न छडसि न भंजेसि तो ते अह अज्ज इमेणं नीलुप्पल जाव
असिणा खडाखंडिं करेमि, जहा ण तुम देवाणुप्पिया ! अट्ट
दुहट्टवसटे अकाले णेव जीवियाओ ववरोविज्जसि” ॥९५॥

छाया-लडहमडहजानुकः, विकृतभग्नभुग्नभूः, अवदारितवदनविवरनिर्लालिता
ग्रजिह्व, सरटकृतमालिकः, उन्दुरुमालापरिणद्धसुकृतचिह्नः, नकुलकृतकर्णपूरः, सर्प-
कृतवैरक्षः, आस्फोटयन्, अभिगर्जन, भीममुक्ताट्टाट्टहास, नानाविधपञ्चवर्णैरोमभिरु
पचित्त एक महान्त नीलोत्पलगवलगुलिकाऽतसीकुसुमप्रकाशमसि क्षुरधार गृहीत्वा
येनैव पोषधशाला येनैव कामदेवः श्रमणोपासकस्तेनैवोपागच्छति, उपागत्य, आ
शुरक्तो रुष्टः कुपितश्चाण्डिवित्तो मिसमिसायमानः कामदेव श्रमणोपासकमेवमवा
दीत्-“इ भो कामदेव ! श्रमणोपासक !, अप्रार्थितप्रार्थक !, दुरन्तप्रान्तलक्षण !,
हीनपुण्यचातुर्देशिक !, श्रीहीधृतिकीर्तिपरिवर्जित !, धर्मकाम !, पुण्यकाम !, स्वर्ग
काम !, मोक्षकाम !, धर्मकाक्षित ! ४, धर्मपिपासित ! ४ नो खलु कल्पते तव देवानु
प्रिया ! यत् शिलानि व्रतानि विरमणानि प्रत्याख्यानानि पोषधोपवासान् चालयितु
वा, क्षोभयितु वा, खण्डयितु वा, भङ्गवतु वा, उज्झितु, परित्यक्तु वा, तद्यदि
खलु त्वमद्य शीलानि यावत्पोषधोपवासान् न त्यक्ष्यसि न भङ्ग्यसि तर्हि तेऽह
मघानेन नीलोत्पल यावदसिना खण्डाखण्डिं करोमि, यथा खलु त्व देवानुप्रिय !
आर्तदुःखार्तवशातोऽकाल एव जीविताद् व्यपरोप्यसे” ॥९५॥

टीका-लडहेति-लडहे=लम्बाने, मडहे=कम्पमाने च जानुनी वस्य सः ।
विकृतेति विकृते=वैरूप्य प्राप्ते भग्ने=खण्डिते, भुग्ने=कुटिले च भ्रुवौ यस्य सः ।

१ धर्मकाङ्क्षा सजाताऽस्येत्यर्थे तारकादित्वादितच्, एव धर्मपिपासितेत्यत्रापि ।

अवदारितेति-अवदारित=व्यात यदनमेव विवर येन स, तथा निर्ललिता=मुखा-
भिस्सारिता अग्रजिह्वा=जिह्वाग्रभागो येन सः, अवदारितवदनविवरधामौ निर्ललि-
ताग्रजिह्वश्चेति, यद्वा अवदारित व्यात यद्वदनरूप विवरवम्माभिर्ललिता वहिर्नि-
स्सारिता अग्रजिह्वा=जिह्वया अग्रो भागो येन स, सरटेति-सरटाः=कृकशमास्तै-
कृताः=सपादिता मालिका=लघुस्रजो (मस्तकादिषु) येन सः । उन्दुर्विति-
उन्दुरवो मूर्धिकास्तेषां मालया=स्रजा परिणद्ध=वेष्टितमत एव सुकृत=सम्यक्नया
रचित चिह्न स्वकीय लक्षण येन, यद्वा उन्दुरूपा मालया परिणद्धः अतएव सुकृत
सम्यग्रचित चिह्न येनेत्युभया. कर्मधारयः । नकुलेति नकुलाभ्या=‘नेत्रला’ इति
लोकप्रसिद्धाभ्यां भुजपरिसर्पजन्तुविशेषाभ्यां कृतः=सम्पादितः कर्णपूरः=कर्णभि-
रण येन स सर्पेति-सर्पैः कृत=सम्पादित वैरक्षम्=उरस्थलोपरितिर्यक्सिप्तमाला
विशेषो येन स, ‘वैरक्षमुत्तरासङ्ग’ इति व्याख्यानं तु गजनिमीलिकयैव कोपा-
धनवलोकनात् । आस्फोटयन्=बाहुकरस्फोटं कुर्वन् । अभिगर्जन्=घोरं निनदन्
भीमेति भीम=भयङ्कर यथा स्यात्तथेति क्रियाविशेषणमिदं, मुक्त=कृत अट्टाट्ट-
हासः=महाहासो येन स । नानेति-एकैकस्मिन्नपि वर्णे नानारूपत्वान्नानाविवस्त्वम्

टीकार्थ-‘लडह-मडहे’-त्यादि उसके जानुएँ (घुटने) लम्बे थे
और काप रहे थे । खडित टेढ़ी भौंहें विकृत हो गई थी । उसने
मुह फाड़ रखा था और जिह्वाका अगला भाग बाह्य निकाल रखा
था । वह सरटों (गिरधोना किरकाटिया) की माला मस्तक आदि
पर पहने हुए था । चूहोंकी मालाओंसे वह सजा था । कानोंके गहनेकी
जगह वह नेत्रले पहने हुए था । सर्पोंसे उसने वक्षस्थल सजाया था ।
उस पिशाचने भुजाओं पर हाथ ठेक कर घन घोर भयकर गर्जना
करते हुए अट्टहास किया (खिल खिलाया) । एक होते हुए भी
अनेकरूप पांच वर्णवाले रोमोंसे युक्त, उड़ी भारी नील कमल, भैस

टीकार्थ-‘लडहमडहे’-त्यादि तेना जानुओ (घुटणो) लाणा हुता अने कपी
रहा हुता अडित बाकी भ्रमरो विकृत थछ गछ हुती तेणु म्हेडा झडी राभ्यु हुतुं
अने लुण्डाने आगहो बाग बहार काढी राभ्यो हुते । तेणु सरटा (कार्योडा)नी
भाणा मस्तक अदि पर पहरेरी हुती, उदरेनी भाणाओ धारणु करी हुती अनना
धरेणानी जग्याओ तेणु नेणीया पहरेया हुता सापेथी तेणु चेनाना वक्षस्थलने
शणुगार्थु हुतु ते पिशाचे भुजओ पर हाथ लगावी लगावीने घोर लडकर
गर्जना करता अट्टहास्य कर्यु (अडअडाट हुत्यो) ओक डोवा छता अनेकइय पाथ

ઉપચિત્ત. = વ્યાપ્ત, નીલોત્પલેતિ નીલોત્પલ પ્રસિદ્ધ, ગવલ = મહિષશૂર, ગુલિકા = નીલી, અતસી = 'તિસ્મો' ઇતિ 'અતસી' ઇતિ ચ પ્રમિદ્ધો ધાન્યવિશેષસ્તસ્યાઃ કુસુમ = પુષ્પમિત્યેષા દ્વન્દ્વે નીલોત્પલ ગવલ ગુલિકાઽતસીકુસુમાની, તેષા પ્રકાશ इव वर्ण इव પ્રકાશો યમ્ય તમતિશ્યામમિત્યર્થ, અસિ = તરવારિ, ક્ષુરતિ ક્ષુરસ્ય ધારેવ (તીક્ષ્ણા) ધારા યસ્ય તમ્ । આશુરક્તઃ = શીઘ્ર ક્રોધાવેગ ગત, આશુરક્ત કુપિત ચણ્ડિકિયત મિસમિસાયમાન શબ્દા એકાર્થા અપિ પિશાચસ્યાતિમાત્રોદ્ધત ક્રોધમમિ વ્યવતુસુપાત્તાઃ । અપ્રેતિ અપ્રાર્થિતસ્ય = કેનાપ્યમનોરથીકૃતસ્ય (મૃત્યોઃ) પ્રાર્થક ! = કામુક ! । દુરન્તેતિ-દુષ્ટ. અન્ત = અવસાન યસ્ય તાદૃશ, પ્રાન્તમ્ = અસમ્યક્, લક્ષણ = ચિન્હ યસ્ય તથાભૂત ? હીનેતિ હીન પુણ્ય યસ્યામૌ હીનપુણ્યઃ, ચતુર્દશ્યા જાતશ્ચાતુર્દશિઃ, હીનપુણ્યશ્ચાસૌ ચાતુર્દશિઃ શ્વેતિ - હીનપુણ્યચાતુર્દશિક - પાપાત્મેન્યર્થ, તત્સમ્બોધને । ધર્મેતિ - ધર્મ કામયત ઇતિ ધર્મકામસ્તત્સમ્બોધને,

કે સોંગ, નીલ ઓર અલસીકે ફૂલકે સમાન શ્યામ રંગકી, ક્ષુરાકી ધારકે સમાન તીગ્વી તલવાર લેકર જિઘર પોષધશાળા થી, ઓર જિઘર કામ દેવ શ્રાવક થા ઉઘર હી આયા । આકર લાલ, પીલા હોકર કુપિત ઓર ભયકર ક્રોધાવિષ્ટ હોકર દાત કિડકિડાતા હુઆ, તાત્પર્ય યહ કિ ચરમ સીમા પર ક્રુદ્ધ (આગ બબૂલા) હોકર કામદેવ શ્રાવકસે હસ પ્રકાર કહને લગા- “અરે કામદેવ શ્રાવક ! તૂ મોતકી ઇચ્છા કર રહા હૈ, તેરે આંખિરી ઘુરે હોનેકે લક્ષણ હૈ । તૂ અભાગી ચતુર્દશીમે પૈદા હુઆ હૈ । તૂ શ્રી (કાન્તિ) હ્રી (લજ્જા) ધૃતિ (ધીરજ) ઓર કીર્તિસે કોરા હૈ ! અહાહાહા !!! તૂ ધર્મકી કામના કરતા હૈ ? પુણ્યકી કામના કરતા હૈ ? સ્વર્ગકી કામના કરતા હૈ ? મોક્ષકી કામના કરતા હૈ ? ધર્મ પુણ્ય સ્વર્ગ આર મોક્ષકી

વર્ણવાળા રોમોથી યુક્ત, બહુજ લારે, નીલકમલ, લેશના શીંગડા, નીલ અને અળસીના ફૂલના જેવી શ્યામ રંગની તીખી તલવાર લઇને, જ્યા પોષધશાળા હતી અને જ્યા કામદેવ શ્રાવક હતો ત્યા તે આવ્યો । આવીને લાલ-પીળો થઇ, કુપિત અને ભયકર ક્રોધાવિષ્ટ થઇ, દાત કચકચાવતો, તાત્પર્ય એ કે છેલ્લી હદ સુધી ક્રોધાધ થઇને તે કામદેવ શ્રાવકને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો । “અરે કામદેવ શ્રાવક ! તુ મોતની ઇચ્છા કરી રહ્યો છે છેવટનું બુદ્ધ થવાના તારા લક્ષણ છે તુ અભાગી ચૌદથે પૈદા થયો છે શ્રી (કાન્તિ), હ્રી (લજ્જા), ધૃતિ (ધીરજ) અને કીર્તિથી હીન છે આહાહાહા !!! તુ ધર્મની કામના કરે છે ? પુણ્યની કામના કરે છે ? સ્વર્ગની કામના કરે છે ? ધર્મ પુણ્ય સ્વર્ગ અને મોક્ષની કામના કરે છે ?

મુલમ્—તણ્ ણ સે કામદેવે સમણોવાસણ્ તેણં દેવેણ પિસાય
રૂવેણ એવં વુત્તે સમાણે અમીણ્, અત્તથે, અણુવિગ્ગે, અવ્વહુમ્મિણ્,
અચલિણ્, અસમંતે, તુસિણીણ્ ધમ્મજ્ઞાણોવગણ્ વિહરઈ ॥૯૬॥
તણ્ ણ સે દેવે પિસાયરૂવે કામદેવ સમણોવાસયં અમીયં જાવ
ધમ્મજ્ઞાણોવગય વિહરમાણ પોસઈ, પાસિત્તા દોઢંપિ તચ્ચપિ

एव पुण्यकामाद्यपि, परिहासद्योतकानीमानि सम्बोधनानि । नो खल्विति-
इत अरभ्य 'परित्यक्तु चा' इत्यन्तोक्त्या वस्तुस्थितिः प्रदर्शिता । खण्डाखण्डि-
खण्ड खण्डमित्यर्थः । व्यपरोप्यसे=पृथक् क्रियसे ॥ ९५ ॥

૧ અવ્યયમિદમિચ્છપ્રત્યયાન્તમ્ । 'તત્ર તેનેદમિતિ સરૂપે' વહુઘ્રીહિઃ' 'ઙ્ચ
કર્મવ્યતોહારે' ઇતી ચ્, તિષ્ઠદ્ગુપ્તમૃતિષુ ઙ્ચઃ પાઠાદવ્યયીભાવત્વાદવ્યયત્વમ્, 'તત્ર
તેનેદ' મિતિ મુત્રે પ્રહરણવિષયતા ચ વિવક્ષિતા, તેન 'પ્રહત્યેદ યુદ્ધ પ્રવૃત્ત'—મિત્ય-
ર્થાભાવેડપીઠ પ્રવૃત્તિ, યથા 'કર્ણાન્કર્ણિ' ઇત્યાદાવિત્યુક્ત વિસ્તરેણ પ્રયોગદર્પણાદૌ ॥

આકાશ કરતા છે ? તૂ ધર્મ પુણ્ય સ્વર્ગ ઓર મોક્ષકા પિપાસુ છે ? દેવોકે
દુલારે ! અપને શીલ, વ્રત, વિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન ઓર પોષધોપવાસસે
હિંગના, ક્ષુબ્ધ હોના, ડનકો ક્ષણિત કરના, ભગ કરના, ત્યાગ યા
પરિત્યાગ કરના તુજે નહીં કલ્પતા છે ! સો તૂ આજ અગર શીલ આદિ
યાવત્ પોષધોપવાસોકો ન છોડેગા-ન ભાંગેગા, તો દેવ, હસ નીલકમલ
આદિકે સમાન શ્યામ રંગકી તીખી તલવારસે હમ પ્રકાર તેરે ટુકડે ૨
કર ઢાલૂગા જિસસે તૂ હે મલે માનુષ ! અતિવિકટ દુઃખ ભોગતા હુઆ
અકાલ (અસમય)મે હી હસ જિન્દગી (જીવન)સે હાથ ધો વેઠેગા ॥૯૬॥

તુ ધર્મ પુણ્ય સ્વર્ગ અને મોક્ષને પિપાસુ છે ? દેવોના પ્રિય ! પોતાના શીલ,
વ્રત વિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન અને પોષધવાસથી ડગલું, ક્ષુબ્ધ થવું તેને ખડિત કરવા
ભગ કરવા, ત્યાગ યા પરિત્યાગ કરવા, એ કંઈ તને નથી કલ્પતું ? પણ તુ આજે
શીલ આદિ યાવત્ પોષધોપવાસને નહિ છોડે, નહિ ભાગે, તો જો, આ નીલ કમળ
આદિના જેવી શ્યામ રંગની તીખી તલવારથી આ પ્રમાણે તારા ટુકડે ટુકડા કરી
નાખીશ, તેથી તુ હે ભલા માણસ ! અતિ વિકટ દુઃખ ભોગવતો અકાળે (અસમયે)
જ આ છુદગીથી હાથ ધોઈ બેસીશ" (૯૫)

કામદેવં એવ વયાસી—“હ ભો કામદેવા ! સમણોવાસયા !
અપ્પત્થિયપત્થયા ! જહ્ણ તુમં અજ્જ જાવ વવરોવિજ્જસિ” ॥૯૭॥
તણ્ણં સે કામદેવે સમણોવાસણ્ણે તેણ દેવેણ દોઁચ્છંપિ તચ્ચપિ એવં
વુત્તે સમાણે અભીણ જાવ ધમ્મજ્ઞાણોવગણ વિહરહ્ણ ॥૯૮॥

હાયા-તતઃ સ્વલુ સ કામદેવઃ શ્રમણોપાસકસ્તેન દેવેન પિશાચરૂપેણૈવમુક્તઃ
સન્-અભીતોઽત્રસ્તોઽનુદ્વિગ્નોઽધુઘ્નોઽચલિતોઽસમ્પ્રાન્તસ્ત્રણીનો ધર્મધ્યાનોપગતો
વિહરતિ ॥ ૯૬ ॥ તતઃ સ્વલુ સ દેવઃ પિશાચરૂપ કામદેવ શ્રમણોપાસકમભીત
યાવદ્ધર્મધ્યાનોપગત વિહરમાણ પશ્યતિ દૃષ્ટ્વા દ્વિતીયમપિ તૃતીયમપિ કામદેવમેવમવા
દીત—‘ હમ્ભો ! કામદેવ ! શ્રમણોપાસક ! અપ્રાર્થિતપ્રાર્થક ! યદિ સ્વલુ ત્વમથ
યાવદ્ વ્યપરાપ્યસે ’ ॥ ૯૭ ॥ તત સ્વલુ સ કામદેવ શ્રમણોપાસકસ્તેન
દેવેન દ્વિતીયમપિ તૃતીયમપ્યેવમુક્તઃ સન્-અભીતો યાવદ્ધર્મધ્યાનોપગતો વિહરતિ ॥ ૯૮ ॥

ટીકા-દ્વિતીય=દ્વિતીયવારમેવ તૃતીયમ્ । ‘હમ્ભો !’ इति सम्बोधनम् ॥ ૯૬-૯૮ ॥

ટીકાર્થ—‘તણ્ણં સે’-इत्यादि पिशाचरूपधारी देवताके ऐसा कहने
पर भी श्रावक कामदेवको न भय हुआ, न त्रास हुआ, न उद्वेग
हुआ, न क्षोभ हुआ, न चंचलता हुई, और न संप्रम हुआ । वह
चुप-चाप धर्मध्यानमे स्थिर रहा ॥ ९६ ॥ पिशाचरूपधारी देवने श्रावक
कामदेवको निर्भय यावत् धर्मध्यानमे स्थित देखा तो दूसरी बार और
तीसरी बार भी बोला—“अरे मृत्युकामी श्रावक कामदेव ! यदि आज
तू शील आदिका परित्याग नहीं करेगा तो यावत् तू मारा जायगा ”
॥ ९७ ॥ श्रावक कामदेव दूसरी और तीसरी बार कहने पर भी
निर्भय यावत् धर्मध्यानमे स्थित ही रहता है ॥ ९८ ॥

ટીકાર્થ—‘તણ્ણં સે’-इत्यादि पिशाचरूपधारी देवताना जेवा कथनथी पण
श्रावक कामदेवने न भय लाग्यो, न त्रास थयो, न उद्वेग थयो, न क्षोभ थयो, न
चंचलता थय, अने न संप्रम थयो ते चुपचाप धर्मध्यानमा स्थिर रह्यो (९६)
पिशाचरूपधारी देवे श्रावक कामदेवने निर्भय यावत् धर्मध्यानमा स्थित जेथो,
એટલે બીજીવાર અને ત્રીજીવાર પણ તે બોલ્યો. “અરે મૃત્યુકામી શ્રાવક કામદેવ !
જો તુ આજ શીલ આદિનો પરિત્યાગ નહિ કરે, તો યાવત તુ માર્યો જશે” (૯૭)
બીજી અને ત્રીજી વાર કહ્યા છતાં શ્રાવક કામદેવ યાવત્ ધર્મધ્યાનમા સ્થિત જ
રહે છે (૯૮)

मूलम्-तए ण से देवे पिसायरूवे कामदेव समणोवासयं अ-
भीयं जाव विहरमाण पासइ, पासित्ता आसुरुते४ तिवलिय भिउडिं
निडाले साहट्टु कामदेव समणोवासयं नीलुप्पल जाव असिणां
खडाखडिं करेइ ॥९९॥ तए णं से कामदेवे समणोवासए त उ-
ज्जलं जाव दुरहियासं वेयण सम्म सहइ जाव अहियासेइ ॥१००॥
तए णं से देवे पिसायरूवे कामदेवं समणोवासयं अभीयं जाव
विहरमाण पासइ पासित्ता जाहे नो संचाएइ कामदेव समणो-
वासय निग्गथाओ पावयणाओ चालित्तए वा खोभित्तए वा विप-
रिणामित्तए वा ताहे संते तते परितते सणियं२ पच्चोसकइ, पच्चो-
सकित्ता पोसहसालाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता दिव्व
पिसायरूव विप्पजहइ, विप्पजहित्ता एग मह दिव्व हत्थिरूव विउ-
व्वइ ॥१०१॥ सत्तगपइठ्ठियं सम्म सठिय सुजायं, पुरओ उदग्ग,
पिट्ठओ वराह, अयाकुच्चिं, अलवकुच्चिं, पलंवलंवोदराधरकर, अब्भु-

छाया तत. खलु स देवः पिशाचरूप. कामदेव श्रमणोपासकमभीत यावद्विहरमाण
पश्यति, दृष्ट्वा, आशुरक्त ४ त्रिवलिका भ्रुकुटिं सहत्य कामदेव श्रमणोपासक
नीलोत्पल-यावदसिका खण्डावर्ण्डिं करोति ॥ ९९ ॥ तत. खलु स कामदेव
श्रमणोपासकस्तामुज्ज्वला दुरध्यासा वेदना सम्यक् सहते यावदध्यास्ते ॥१००॥

छाया-ततः खलु स देव. पिशाचरूपः कामदेव श्रमणोपासकमभीत यावद्वि-
हरमाण पश्यति, दृष्ट्वा यदा नो शक्नोति कामदेव श्रमणोपासक नैर्ग्रन्थ्यात्प्रवचना-
च्चालयितु वा क्षोभयितु वा विपरिणमयितु वा तदा शान्तस्तान्त परितान्तः शनैः
शनैः प्रत्यवप्स्यते, प्रत्यवप्स्यत्य पोषधशालातः प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य
दिव्य पिशाचरूप विप्रजहाति, विप्रहायैक महद् दिव्य हस्तिरूप विकुरुते ॥ १०१ ॥
सप्ताङ्गमतिष्ठित सम्यक्संस्थित सुजात पुरत उदग्र, पृष्ठतो वराहम्, अजाकुक्षि,

गयमउलमल्लियाविमलधवलदंतं, कंचणकोसीपविट्टदंतं, आणामि-
 यचावललियसवेल्लियग्गसोड, कुम्मपडिपुण्णचलण, वीसइनक्ख,
 अल्लीणपमाणजुत्तपुच्छं, मत्तं मेहमिव गुलगुल्लंतं, मणपवणजइणवेगं,
 दिव्व हत्थिरूव विउवइ, विउवित्ता जेणेव पोसहसाला जेणेव काम-
 देवे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता कामदेव समणो
 वासय एव वयासी-हभो कामदेवा ! तहेव भणइ जाव न भंजेसि
 तो ते अज्ज अह सोडाए गिण्हामि, गिण्हित्ता पोसहसालाओ
 नीणेमि, नीणित्ता उड्ड वेहास उव्विहामि, उव्विहित्ता, तिक्खेहिं
 दंतमुसलेहिं पडिच्छामि, पडिच्छित्ता अहे धरणितलसि तिक्खुत्तो
 पाएसु लोलेमि, जहा ण तुम अट्टदुहट्टवसट्टे अकाले चेव जीवि
 याओ ववरोविज्जसि ॥ १०२ ॥

अवलम्बकुक्षि, प्रलम्बलम्बोदराधरकरम्, अम्युद्गतमुकुलमल्लिकाविमलधवलदन्तं,
 काञ्चनकोशीप्रविट्टदन्तम्, आनामितचापललितसवेल्लिताग्रशुण्ड, कूर्म्मप्रतिपूर्णचरण,
 विंशतिनखम्, आलीनप्रमाणयुक्तपुच्छं, मत्तं मेघमिव गुडगुडायमान, मन पवन
 जयिवेग, दिव्य हस्तिरूप विकुरुते, विकृत्य येनैव पोषधशाला येनैव कामदेवः
 श्रमणोपासकस्तेनैवोपागच्छति, उपागत्य कामदेव श्रमणोपासकमेवमवादीत्-हभोः !
 कामदेव ! श्रमणोपासक ! तथैव भणति यावन्न भनक्षि तर्हि तेऽद्याह शुण्डया गृह्णामि,
 गृहीत्वा पोषधशालातो नयामि, नीत्वाध्वं विहाय समुद्धहामि, उदुह्य तीक्ष्णैर्दन्तमु
 सलै प्रतीच्छामि, प्रतीष्याधो धरणितले त्रिकृत्व. पादयोर्लोलयामि, यथा खलु
 त्वमार्त्तदु.स्वार्त्तवशात्तोऽफाल एव जीविताद्वयपरोप्यसे ॥ १०२ ॥

टीका-उज्ज्वला=तीव्राम्, दुर यासा=सोडुमशक्याम् । क्षोभयितु=विक्षिप्त
 चित्तं कर्तुम्, विपरिणमयितु=परिवर्तयितुम् । शान्त =पूर्वोक्तात् क्रोधाऽऽवेगाभि
 वृत्तः, न केवल शान्त एवापितु तान्त.=ग्लानिमाप्तः, परितान्तः=नितान्त ग्लान-
 कीदृशेन गर्वेण समागतो ऽ मागत्य च कीदृशो हतगर्बो जात इति । प्रत्यवष्वक्कते=

टीकार्थ-‘तए ण से’-इत्यादि पिशाच रूपधारी देवने आवक काम
 देवको निर्भय यावत् धर्मध्यान निष्ठ विचरते देखा । देख कर क्रुद्ध ४

टीकार्थ-‘तए ण से’ इत्यादि पिशाचरूपधारी देवे आवक कामदेवने निर्भय
 यावत् धर्मध्याननिष्ठ विचरतो जेथो, तेथी क्रुद्ध यक्षने ललाट पर त्रय पाडी शुकुटि

परावर्त्तते । प्रत्यवप्यप्यय पोषधशालातः प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति, प्रतिनिष्क्रम्य दिव्य पिशाचरूप विप्रजहाति=परित्यजति, विप्रहाय एक महद्=विशाल दिव्य हस्ति-रूप विकुरुते । कथं विकुरुते ? इत्याह-सप्तेति-चरणचतुष्टय-शुण्डादण्ड शिश्र-लादगूलरूपै सप्तभिरङ्गैः प्रतिष्ठितम्=उपेतम् यद्वा एतानि सप्तान्यङ्गानि प्रतिष्ठितानि=अतिस्थूलानि यस्य, अथवा सप्ताङ्गप्रतिष्ठा=सप्तङ्गविशालता मञ्जाता यस्य तत् । पुरतः=

होकर ललाट पर तीन टेढ़ी भुकुटिया चढ़ाकर नील रमलके समान यावत् तलवारसे कामदेव श्रावकके टुकड़े-टुकड़े करने लगा ॥ ९९ ॥ कामदेव श्रावक उस तीव्र और असह्य वेदनाको सम्यक् प्रकार सहन करने लगा और धर्म ध्यानमें स्थिर बना रहा ॥ १०० ॥ पिशाचरूपी देवने तब भी श्रावक कामदेवको निडर एवं ध्याननिष्ठ देखा, और जब श्रावक कामदेवको निर्ग्रन्थ प्रवचनसे चलायमान, विक्षिप्त चित्तवाला करनेमें तथा उसके मनोभावोंको पलटानेमें समर्थ न हुआ तो शान्त (ठंडा) हो गया, और न केवल शान्त हुवा बल्कि ग्लानि और अत्यन्त ग्लानिको प्राप्त हुआ कि देखो मैं कैसा घमण्ड करके आया था पर यहा सारा घमण्ड चकनाचूर हो गया । वह धीरे धीरे पिछले पैरोसे ही लौटा, लौट कर पोषधशालासे बाहर निकला और दिव्य पिशाचके रूपको त्याग दिया । यह रूप त्याग कर उसने दिव्य हाथीके रूपकी विक्रिया की ॥ १०१ ॥ चार पैर, सूड, लिंग और पूछ, इन सातों अत्यन्त स्थूल अर्गांसे युक्त, सम्यक् प्रकारसे सस्थित, सुजात, आगेसे

अडावीने ते नील कमणना जेवी यावत् तलवारथी कामदेव श्रावकना टुकडे टुकडा करवा लाव्यो (९९) कामदेव श्रावक जे तीव्र अने असह्य वेदनाने सम्यक् प्रकारे सहन करवा लाव्यो अने धर्म ध्यानमा स्थिर रह्यो (१००) पिशाचरूपी देवे त्यारे पणु श्रावक कामदेवने निडर अने ध्याननिष्ठ जेव्यो, अने ज्यारे श्रावक कामदेवने निर्ग्रन्थ प्रवचनथी चलायमान, विक्षिप्त चित्तवाजो करवामा तथा तेना मनोभावोने पलटाववामा समर्थ न थयो त्यारे शान्त (ठंडा) थछ गयो, जेटलुज नहि पणु ग्लानि अने अत्यन्त ग्लानिने प्राप्त थयो के-जुव्यो, हु केवो घमंड करीने आव्यो इतो, पणु अही मारा घमंडना चूरा थछ गया ते धीरे धीरे पाछे पगे पाछो इयो, पोषधशालाभाथी जहार नीकज्यो अने दिव्य पिशाचना रूपने तेव्हे त्याग क्यो जे रूप त्यजने तेव्हे दिव्य हाथीना रूपनी विक्रिया करी (१०१) चार पग, सूड, लिंग अने पूछडु, जे साते अत्यन्त स्थूल अर्गोथी युक्ता, सम्यक् प्रकारे

शिरोभागतः, उदग्रम्=उच्छ्रितम्, पृष्ठतःपश्चाद्भागतः वराह मूकराऽऽकारम् ।
 अजेति-अजा=उगी तस्याः कुक्षिः=जठर तद्वत्कुक्षिर्यस्य तत्, आयामतायामुप-
 मानमिदम् । अवलम्बकुक्षि=अधोलम्बमानोदरम् । प्रलम्बेति प्रलम्बः=दीर्घःलम्बो-
 दरस्येव=गणेशस्येव अधरः=अधरोष्ठः, करः=शुण्डा च यस्य तत् । अभ्युद्गतेति-
 अभ्युद्गतौ=मुखाभिर्गतौ मुकुलभूतमल्लिकापुष्पत्रयमलौ धवलौ च दन्तौ यस्य, यद्वा
 अभ्युद्गतः=निस्सृतः मुकुलः=कुङ्कुमलो यस्यास्तादृशी या मल्लिका=पुष्पविशेषः, तद्व-
 द्विमलौ=मनोहरौ धवलौ=स्वच्छौ च दन्तौ यस्य, अथवा मल्लिकामुकुलवदभ्युद्गतौ
 विमलौ धवलौ च दन्तौ यस्य तम्, अत्र पक्षे समासस्तु प्राकृतगतेर्वैचित्र्यादत्र
 गन्तव्यः। काञ्चनेति-काञ्चनस्य=सुवर्णस्य कोशयो=खट्वादिपिधानीवदन्तप्रमाणेन
 निर्मितौ नातिपृथू दीर्घौ च सम्पुटौ तयोः प्रविष्टौ-तदाच्छन्नावित्यर्थः, दन्तौ यस्य
 तत् । आनामितेति-आ=ईषत् नामितः=मन्त्रीकृतो यश्चापः=धनुस्तद्वल्ललिता=
 सुन्दरी सवेष्टिना=तिर्ग्वृक्षश्चालिता च अग्रशुण्डा=शुण्डाग्रभागो यस्य तत् । कूर्मेति
 कूर्मः=कमठस्तद्वत् प्रतिपूर्णाः=स्थूलचिपिटाश्रयणा यस्य तत् । विंशतीति विंशति

१ व्याख्यास्वरूपमात्रमिदम्, समासस्तु-अधरश्च करश्चाधरकर-(प्राप्यङ्ग-
 त्वादेकवद्भावः-) लम्बोदरस्येवाधरकर-लम्बोदराधरकरम् प्रलम्ब लम्बोदराधर
 कर यस्य तदिति ।

ऊँचा और पीछेसे सुअरके आकारका रूप बनाया । उसका पेट बकरीके
 पेटके समान लम्बा और नीचे लटकता हुआ था । उसकी सूड और
 होठ खूब मोटे और गणेशजीकी सूड तथा होठके समान थे । उसके
 दाँत मूँहके बाहर निकले हुए मुकुलित मल्लिका पुष्पको भाँति निर्मल
 और सफेद थे, और मानो सोनेकी म्यानमें रखे हुए हों, उसी प्रकार
 दाँतोंके ठीक बराबर सुवर्णके वेष्टनसे युक्त थे । उसकी सूडका अग्र
 भाग कुछ कुछ सुडे हुए धनुषके समान मुड़ा हुआ था । उसके पैर
 कछुए के समान स्थूल और चपटे थे । उसके बीस नख थे । उसकी

संस्थित, सुजत, आगण्ठी उच्यु अने पाछण्ठी सुअरना आकारनु रूप बनायु
 येनु पेट बकरीना पेटनी पेठे लायु अने नीचे लटकतु हुतु तेनी सूड अने होठ
 भूष भोटा अने गणेशनी सूड तथा, होठना जेवा हुता, तेना दाँत भोनी बहार
 नीकलेला अने भीलेला मदिलकापुष्पना जेवा निर्मल तथा सफेद हुता, अने लम्बे
 सोनाना म्यानमा राखेला होय ये प्रमाणे दाँत सारी रीते सोनाना वेष्टनया युक्त
 हुता तेनी सूडना अग्रभाग जस-तस भरडायेला धनुष्यनी पेठे भरडायेला हुते।

नखा यस्य तत् । आलीनेति-आ किञ्चित् लीन=लग्न प्रमाणयुक्त=प्रमाणोपेत
पुच्छ=लाङ्गल यस्य तत् । मत्त=मदोन्मत्त, मेघमिव गुडगुडायमान=गुड-गुड'-
ध्वनि कुर्वते । मन इति मनश्च पवनश्च मनः-पवनौ तौ जेतु शीलमस्य मनःपवनजयी
तादृशो वेगो यस्य तत् मनःपवनाविक्रवेगप्रदित्यर्थः । प्रागुक्तमेव स्मारयन्नुपसह-
रतिदिव्यमित्यादि । ते=ह्यस्य, 'मूले द्वितीयार्थे पृष्ठी प्राकृतत्वात्' । विहा-
यसम्=आकाशे, द्वितीया तु ग्रहधातोर्द्विकर्मत्वात्, उद्धामि=उत्क्षिपामि ।
दन्त-मुसलै =दन्तरूपैर्मुसलैः, प्रतीच्छामि=आकाशात्पतन्त गृह्णामि भविष्यत्वेऽपि
कालासत्तिप्रोधनाय वर्तमानप्रयोग-अयमागच्छामी'त्यादिवत्, एवमग्रेऽपि ।
पादयोः=चरणाभ्याम् 'तृतीयार्थे सप्तमी' लोलयामि=मर्दयामि ॥९९-१०२॥

१ तथा चोक्त-तथा स्यान्नीहकृष्वहाम्' इति स्पष्ट सिद्धान्तकौमुद्याम् ।

२ उक्तञ्च-वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा' (पा ३। ३। १३१) इति ।

पूछ कुछ चिपकी हुईसी और प्रमाणोपेत-जितनी होनी चाहिए उतनी
थी। वह मदोन्मत्त था। मेघके समान 'गुड-गुड' ध्वनि कर रहा
था। उसका वेग मन और पवनसे भी तीव्र था। देवताने ऐसे दिव्य
हाथीके रूपकी विक्रिया की। विक्रिया करके जिधर पोषधशाला और
कामदेव आवक था, उधर पहुँचा। पहुँच कर कामदेव आवकसे इस
प्रकार बोला-"अरे ओ कामदेव आवक ! जैसा कहता हूँ वैसा तू न
करेगा तो मैं तुझे अपनी सूडमें पकड़ूंगा, और पकड़ कर पोषधशालासे
ले जाऊँगा। ले जाकर ऊपर आकाशमें उछाल दूंगा, और उछाल कर
अपने पैने (तीखे) दाँतरूपी मूसलोंपर झेल लूंगा (ग्रहण कर लूंगा) झेल-
कर तीन बार नीचे पृथ्वीतल पर रख कर पैरोंसे मसल दूंगा, जिससे तू
अत्यन्त दुःखसे आर्त्त होकर असमयमें ही जीवनसे हाथ धो बैठेगा"॥१०२॥

तेने वीस नप्प होता तेनु पूछहु जरा बोटी गयेहु अने प्रमाणोपेत जेहु लाधु
छोपु जेधये तेहु लाधु हुतु त मदोन्मत्त हुतो। मेघनी पेठे 'गुड गुड' ध्वनि
करी रह्यो हुतो। तने। वेग मन अने पवन करता पणु तीव्र हुतो। देवताये जेवा
दिव्य हाथीना रूपनी विक्रिया करी रही जया पोषधशाला अने कामदेव आवक
हुतो, त्या ते पडोये। पडोयीने कामदेव आवकने आ प्रमाणे कडेवा लाग्यो,
'अरे ओ कामदेव आवक ! हु जेम कहु छु तेम तु नहि करे, तो हु तने मारी
सूडमा पकडीथ, अन पकडीने पोषधशालामाथी लई जईथ, छिछाणीने मारा तीया
दातरूपी मूसणो पर जीवी लईरा, जीवीने त्रयुवार नीचे-पृथ्वी पर भूझी पणथी
कयडी नाभीश, जेथी तु अत्यत दुःखथी आर्त्त थईने असमयेज् जवनथी हाथ
धोई जेसीथ' (१०२)

शिरोभागतः, उदग्रम्=उच्छ्रितम्, पृष्ठतःपश्चाद्भागतः चराह मूकराऽऽकारम् ।
 अजेति-अजा=जागी तस्याः कुक्षिः=जठर तद्वत्कुक्षिर्यस्य तत्, आयामतायामुप-
 मानमिदम् । अवलम्बकुक्षि=अधोलम्बमानोदरम् । प्रलम्बेति प्रलम्बः=दीर्घ, लम्बो-
 दरस्येव=गणेशस्येव अधरः=अधरोष्ठः, करः=शुण्डा च यस्य तत् । अभ्युद्गतेति-
 अभ्युद्गतौ=मुखान्निर्गतौ मुकुलभूतमल्लिकामुष्पत्रमलौ धवली च दन्तौ यस्य, यद्वा
 अभ्युद्गतः=निस्सृतः मुकुलः=कुङ्कुमलो यस्यास्तादृशी या मल्लिका=पुष्पविशेषः, तद्व-
 द्द्विमलौ=मनोहरौ धवली=स्वच्छौ च दन्तौ यस्य, अथवा मल्लिकामुकुलवदभ्युद्गतौ
 विमलौ धवली च दन्तौ यस्य तम्, अत्र पक्षे समामस्तु प्राकृतगतेर्वैचित्र्यादव-
 गन्तव्यः । काञ्चनेति-काञ्चनस्य=सुवर्णस्य कोश्यौ=खड्गादिपिधानीवदन्तप्रमाणेन
 निर्मितौ नातिपृथू दीर्घौ च सम्पुटौ तयोः प्रविष्टौ-तदाच्छन्नावित्यर्थः, दन्तौ यस्य
 तत् । आनामितेति-आ=ईषत् नामितः=मग्रीकृता यश्चाप=धनुस्तद्वल्ललिता=
 सुन्दरी सवेष्टिना=तिर्यक्सञ्चालिता च अग्रशुण्डा=शुण्डाग्रभागो यस्य तत् । कूर्मेति
 कूर्म=कमठस्तद्वत् प्रतिपूर्णाः=स्थूलचिपिटाश्चरणा यस्य तत् । विंशतीति विंशति

१ व्याख्यास्वरूपमात्रमिदम्, समासस्तु-अधरश्च करश्चाधरकर-(प्राण्यङ्ग-
 त्वादेकवद्भावः-) लम्बोदरस्येवाधरकर-लम्बोदराधरकरम् प्रलम्ब लम्बोदराधर-
 कर यस्य तदिति ।

ऊँचा और पीछेसे सुअरके आकारका रूप बनाया । उसका पेट बकरीके
 पेटके समान लम्बा और नीचे लटकता हुआ था । उसकी सूड और
 होठ खूब मोटे और गणेशजीकी सूड तथा होठके समान थे । उसके
 दाँत सूडके बाहर निकले हुए मुकुलित मल्लिका पुष्पका भाँति निर्मल
 और सफेद थे, और मानो सोनेकी म्यानमें रखे हुए हों, उसी प्रकार
 दाँतोंके ठीक बराबर सुवर्णके वेष्टनसे युक्त थे । उसकी सूडका अग्र
 भाग कुछ कुछ मुड़े हुए धनुषके समान मुड़ा हुआ था । उसके पैर
 फछुए के समान स्थूल और चपटे थे । उसके बीस नख थे । उसकी

संस्थित, सुजात, आगण्ठी विंशु अने पाछण्ठी सुअरना आकारनु रूप बनायु
 ओनु पेट बकरीना पेटनी पेठे लायु अने नीचे लटकतु इतु तेनी सूड अने होठ
 भूष भोटा अने गणेशनी सूड तथा, होठना जेवा इता, तेना दाँत भोनी अडार
 नीकजेल्ला अने भीखेला मल्लिकामुष्पना जेवा निर्भण तथा अद्वेद इता, अने नखे
 सोनाना म्यानगा राखेला होय ओ भभाखे दाँत सारी रीते सोनाना वेष्टनशी युक्त
 इता तेनी सूडने अग्रभाग जरा-तारा भरडायेल्ला धनुष्यनी पेठे भरडायेल्ला इता ।

घोरविस महाकायं मसीमूसाकालगं नयणविसरोसपुण्ण अंजणपुज-
निगरप्पगासं रत्तच्छ लोहियलोयणं जमलजुयलचचलजीह धरणी-
यलवेणिभूयं उक्कुडफुडकुडिलजडिलकक्कसवियडफुडाडोवकरणदच्छ
लोहागरधम्ममाणधमधमं तघोस अणागलियतिवचडरोस सप्परूव
विउव्वड, विउव्वित्ता जेणेव पोसहसाला जेणेव कामदेवे समणोवासए
तेणेव उवागच्छड, उवागच्छित्ता कामदेव समणोवासय एवं
वयासी-हभो कामदेवा ! समणोवासया ! जाव न भंजेसि
तो ते अजेव अह सरसरस्स काय दुरुहामि, दुरुहित्ता पच्छि-
मेणं भाएणं तिक्खुत्तो गीव वेढेमि, वेढित्ता तिक्खाहिं विस-
परिगयाहिं दाढाहि उरसि चेव निकुट्टेमि, जहा णं तुमं अट्ट-
दुहट्टवसत्ते अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्जसि ॥१०७॥

महाकाय मसीमूपाकालक नयनविपरोपपूर्णम् अञ्जनपुञ्जनिकरप्रकाश रक्ताक्ष लोहित-
लोचन यमलपुगलचञ्चलजिह्व धरणीतलवेणिभूतम् उत्कटस्फुटकुटिलजटिलकक्क
विकटस्फटाटोपकरणदक्ष, लोहाकरध्मायमानधमधमदूधोपम् अनामलिततीव्रचण्डरोप
सर्परूप विकुरुते, विकृत्य येनैव पोषधशाला येनैव कामदेव श्रमणोपासकस्तेनै
वोपागच्छति, उपागत्य कामदेव श्रमणोपासकमेवमवादीत्-“हभोः कामदेव !
श्रमणोपासक ! यावत् न भनसि तर्हि तेऽत्रैवाह सरसरेति काय दूरोहामि, दूरुह्य
पश्चिमेन भागेन विकृत्यो ग्रीवा वेष्टयामि, वेष्टयित्वा तीक्ष्णाभिर्विपपरिगताभि-
र्दंष्ट्राभिरुरस्येव निकुट्टामि यथा खलु त्वमार्त्तदु खार्त्तवशात्तोऽकाल एव जीवि-
ताद व्यपरोप्यसे ॥ १०७ ॥

टीका-उग्रेति-उग्रविषादय शब्दा एकार्था अपि विषाऽऽतिशय्यद्योतनायोक्ताः,
व्याख्यानतर तु ऋष्टकल्पनासिद्धत्वाद्धेयमेव । मसी=मसी कज्जलादि” मूपा=मूपिकी

टीकार्थ-‘तए ण से’ इत्यादि । हाथीरूपवारी देवताके ऐसा
कहने पर भी श्रावक कामदेव भयभीत न हुआ यावत् ध्याननिष्ठ

टीकार्थ-‘तए ण स’ इत्यादि हाथीरूपधारी देवताना अथवा कथनशील पण श्रावक
कामदेव भयभीत न थयो, यावत् ध्याननिष्ठ विचारी ब्रह्मो (१०३) हाथीरूपधारी देवताके

मूलम्—तए ण से कामदेवे समणोवासए तेण देवेणं हत्थि-
 रूवेण एव वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरइ ॥१०३॥ तए ण से
 देवे हत्थिरूवे कामदेवे समणोवासय अभीय जाव विहरमाणं
 पासइ, पासित्ता दोच्चपि तच्चपि कामदेव समणोवासय एव वयासी
 हभो कामदेवा । तहेव जाव सो विहरइ ॥१०४॥ तए ण से देवे
 हत्थिरूवे कामदेव समणोवासयं अभीय जाव विहरमाणं पासइ,
 पासित्ता आसुरुतेऽ कामदेव समणोवासयं सोढाए गिण्हेइ, गि-
 ण्हित्ता उड्डु वेहास उव्विहइ, उव्विहित्ता तिक्खेहि दंतमुसलेहि पडि-
 च्छइ, पडिच्छित्ता अहे धरणितलंसि तिक्खुत्तो पाएसु लोलेइ
 ॥१०५॥ तए ण से कामदेवे समणोवासए त उज्जलं जाव अहि-
 यासेइ ॥१०६॥ तए ण से देवे हत्थिरूवे कामदेव समणोवासय
 जाहे नो सचाएइ जाव सणिय २ पच्चोसक्कइ, पच्चोसक्कित्ता पोसह-
 सालाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता दिव्व हत्थिरूवं विप्पजहइ,
 विप्पजहित्ता एग मह दिव्व सप्परूव विउव्वइ—उंगविस चडविस

छाया—तत खलु स कामदेवः श्रमणोपासकस्तेन देवेन हस्तिरूपेणैवमुक्तः
 सन्नभीतो यावद्विहरति ॥१०३॥ ततः खलु स देवो हस्तिरूपः कामदेव श्रमणो
 पासकमभीत यावद्विहरमाण पश्यति, दृष्ट्वा द्वितीयमपि तृतीयमपि कामदेव
 श्रमणोपासकमेवमवादीत्—“हभो कामदेव !” तथैव यावत्स विहरति ॥१०४॥
 ततः खलु स देवो हस्तिरूपः कामदेव श्रमणोपासकभीत यावद्विहरमाण
 पश्यति, दृष्ट्वा आशुक्त्त ४ कामदेव श्रमणोपासक शृण्वया गृह्णाति, गृहीत्वा
 ऊर्ध्वं विहाय समुद्रहति, उदुह्य तीक्ष्णैर्दन्तमुसलैः प्रतीच्छति, प्रतीच्याधो
 धरणितले त्रिकृत्व पादयोर्लोलयति ॥ १०५ ॥ तत खलु स कामदेव
 श्रमणोपासकस्तामुज्ज्वला यावदभ्यास्ते ॥१०६॥ ततः खलु स देवो हस्तिरूपः
 कामदेव श्रमणोपासक यदा नो शक्नोति यावत्—शनै २ प्रत्यवप्स्यन्कते,
 प्रत्यवप्स्यन्क्य पोपधशालात प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य दिव्य हस्तिरूप विप्र-
 जहाति, विप्रहायैव महद् दिव्य सर्परूप विकुरुते—उग्रविष चण्डविष धोरविष

લોચનમિત્યાભ્યા વિશેષણાભ્યામતિરક્તનેત્રત્વમભિવ્યજ્યતે । યમલેતિ યમલા=સસ-
ક્તા યુગલરૂપા ચન્નલા=ચપલા (લલન્તી) ચ જિહ્વા યસ્ય તત્, યતથ મર્ષીમૂપાકાલ-
કમઞ્જનપુઞ્જનિકરપ્રકાશ ચાત એવ ધરણિતલવેણિભૂત=ભૂતલસ્ય કેશવન્ધવત્પ્રતીય-
માનમ્ । ઉત્કટેતિ ઉત્કટ =અનભિભવનીયતયા તીવ્રતર., સ્ફુટઃ=પ્રકાશમાનતયા
વ્યક્તઃ, કુટિલ =અર્દ્રચન્દ્રાકારતયા મુગ્ધ, જટિલઃ=પૃથુલ, કર્ફશ=માર્દવાભાવેન
કઠોરઃ, વિકટઃ=અતિવિશાલતયા મયદ્ગુર, इत्थम्ભૂतो य' રફટાટોપઃ=ફળામણ્ડલ,
તસ્ય કરણે=વિધાને દક્ષ=સમર્થમ્ । લોહેતિ-માયમાનઃ=શબ્દાયમાનો યો લોહા-
કરે =લોહતાપનસ્થાન (મસ્ત્રામુખમિતિ તુ પ્રતિભાતિ) તસ્યેવ ધમધમનુ='ધમ ધમ'
ઇત્યાકારક' (ઉપલક્ષણમેતત્ 'ફૂફૂ' ઇત્યાકારકસ્યાપિ) ઘોષઃ=શબ્દો યસ્ય તત્ ।
અનાકલિતેતિ-અનાકલિત'=અપરિમિતત્વેન નિરોદ્ધુમશક્તઃ, અતઃપ્રતીવ્ર.=નિતાન્તઃ
પ્રચણ્ડ.=દારુણ રાપ.=ક્રોધો યસ્ય તત્ । સરસરેતિ-સરસર' ઇતિ કૃત્વા ક્ષટિ-

૧. પૂર્વનિપાતપ્રકરણમ્યાનિત્યત્વાત્પ્રાકૃતત્વાદ્વા 'લોહાયર' ઇત્યસ્ય પૂર્વનિપાતઃ ।

પ્રકાશ (વર્ણ) યા । 'રક્ત' ઓર 'લોહિત' ઇન દો વિશેષણોંસે એહ
પ્રકટ હોતા હૈ કિ ઉસકે નેત્ર અત્યન્ત લાલ થે । ઉસકી જુડી હુઈ દોનો
જીમે લપલપા રહી થી । ચૂકિ વહ અત્યન્ત કાલા થા ઇસસે એસા પ્રતીત
હોતા થા જૈસે વસુન્ધરા સુન્દરીકા કેશપાશ (કેશવન્ધ જુડા) હો ।
વહ ઉત્કટ (તીવ્ર), પ્રગટરૂપ, કુટિલ (ટેઢે), જટિલ (મોટે), કઠોર તથા
ભયકર ફળ ફેલાવવા સમર્થ યા । લોહેકો તપાવવાના સ્થાન (સમવતઃ
મસ્ત્રા કે મુખ)કે સમાન 'ધમધમ' ઉપલક્ષણસે 'ફૂ-ફૂ' શબ્દ કરતા
થા । અસીમ હોવાનેકે કારણ રોકા ન જા સમને યોગ્ય તીવ્રતર ભયકર
ઉસકા ક્રોધ થા । ઉમ દેવતાને એસા સાપકા રૂપ બનાયા । બના કર
જિધર પોષધશાલા ઓર કામદેવ થા ઉધર પહુંચા । પહુંચ કર કામદેવ

વર્ણ હતા 'રક્ત' અને 'લોહિત' એ બે વિશેષણોંથી એમ પ્રકટ થાય છે કે તેના
નેત્રો અત્યંત લાલ હતા તેની જોડાયેલી બે જુઓ લપલપ કરી રહી હતી તે
અત્યંત કાળો હતો તેથી એમ પ્રતીત થતું હતું જાણે વસુધરા સુન્દરીને કેશપાશ
(વાળને ગુંથે) હોય તે ઉત્કટ (તીવ્ર), પ્રગટરૂપ, કુટિલ (વાકી), જટિલ (જાડી),
કઠોર તથા ભયકર ક્ષણ ફેલાવવા સમર્થ હતો લોહાને તપાવવાના સ્થાન (જેમકે
ભૂઈનું મોઢું) ની પેઠે 'ધમ ધમ' ઉપલક્ષણે કરીને 'ફૂફૂ' શબ્દ તે કરતો હતો
અસીમ હોવાને કારણે રોકી ન શકાય તેવો તીવ્રતર ભયકર તેનો ક્રોધ હતો
એ દેવતાએ એવું સાપનુ રૂપ ધારણ કર્યું, અને જ્યાં પોષધશાળા અને કામદેવ

તદ્વત્કાલઘ=શ્યામમ્ । નયનેતિ-નયનયો =નેત્રયોર્વિષ નયનવિષ રોગોઽમર્ષસ્તાભ્યાં
પૂર્ણમ્ । અજ્ઞનેતિ-અજ્ઞનાના=કજ્જલાના પુજ્જાઃ અજ્ઞનપુજ્જાસ્તેષા નિઋરઃ=રાગેઃ
કજ્જલમહાપુજ્જા इत्यर्थः, સ ઇત્ પ્રકાશતે, યદ્વા તદ્વત્પ્રકાશો યમ્ય તત્, રક્તાક્ષ લોહિત

વિચરતા રહ્યા ॥૧૦૩॥ હાથીરૂપધારી દેવતાને કામદેવ શ્રાવકનો
નિર્ભય યાવત્ વિચરતે દેખ્યા । દેખકર દ્વિતીય વાર ઓર તોસરી વાર
ઉસને કામદેવ શ્રાવકસે વહી કહ્યા પરન્તુ વહ જૈમા કા તૈમા યાવત્
વિચરતા રહ્યા ॥૧૦૪॥ ફિર મો હાથીરૂપધારી દેવને કામદેવ શ્રાવક
નો નિર્ભય યાવત્ વિચરતે દેખ્યા । દેખકર લાલ પીલા આદિ ૪ દોર
કામદેવ શ્રાવકનો સૂઢસે પકડ્યા । પકડકર ઉપર આકાશમે ઉછાલ
દિયા ઓર ઉછાલ કર તીસે ઢાતો પર ફેલ લિયા । ફેલકર નીચે
જમીન પર રચ્ચકર ત્રીનવાર પૈરૌસે મસલા ॥૧૦૫॥ તવ મી કામદેવ
શ્રાવકને ઉસ અસહ્ય યાવત્ વેદનાનો સહ્યા ॥૧૦૬॥ જવ હાથીરૂપ
ધારી દેવતા કામદેવ શ્રાવકનો ડિગા ન સકા તો યાવત્ ધીરેધીરે
લૌટ ગયા । લૌટ કર પોષધશાલાસે બાહર નિકલા, ઓર નિકલ કર
દિવ્ય હાથીકે રૂપનો ત્યાગ દિયા । ત્યાગ કર અવકી વાર ઉસને એક
દિવ્ય મહાન સર્પકા રૂપ ધારણ ક્રિયા । વહ સર્પ ઉગ્રવિષવાલા,
ચડવિષવાલા, ઘોરવિષવાલા મહાકાય (બહુત લમ્બા-ચૌડા)થા ।
મપી (સ્યાહી) ઓર સૂષી (ચૂહી)કે સમાન કાલા થા । ઉસકે નેત્ર
વિષ ઓર રાષસે પરિપૂર્ણ થે । કાજલકે મહાપુજ (ઢેર)કે સમાન ઉસકા

કામદેવ શ્રાવકને નિર્ભય યાવત્ વિચરતો જોઈને બીજી વાર અને ત્રીજી વાર તેણે
કામદેવ શ્રાવકને એજ પ્રમણે કહ્યું પરન્તુ તે તો જેમને તેમજ વિચરી રહ્યો
(૧૦૪) ફરીથી પણ હાથીરૂપધારી દેવતાને કામદેવ શ્રાવકને નિર્ભય યાવત્ વિચરતો
જોયો, એટલે તેણે લાલ પીળો વગેરે થકુને કામદેવ શ્રાવકને સૂઢથી પકડ્યો, ઉપર
આકાશમા ઉછાળ્યો, ઉછાળીને ત્રીખા હતો પર છીલી લીધો પછી નીચે જમીન
પર મૂકીને ત્રણ વાર પગથી કચડ્યો (૧૦૫). ત્યારે પણ કામદેવ શ્રાવકે એ
અસહ્ય વેદનાને સહન કરી (૧૦૬) જ્યારે હાથીરૂપધારી દેવતા કામદેવ શ્રાવકને
ડગાવી ન શક્યો ત્યારે યાવત્ ધીરે ધીરે તે પાછો ફર્યો પાછો ફરીને પોષધશાળા
માથી નીકળ્યો અને દિવ્ય હાથીના રૂપનો તેણે ત્યાગ કર્યો પછી તેણે એક દિવ્ય
મહાન સર્પનું રૂપ ધારણ કર્યું એ સર્પ ઉગ્ર વિષવાળો, ચડવિષવાળો, ઘોર વિષ-
વાળો, મહાકાય (ખૂબ લાંબો પહોળો) હતો શાહી અને કાળી ઉંદરડી જેવો તે
કાળો હતો તેના નેત્રો વિષ અને રોષથી પરિપૂર્ણ હતા કાજળના ઢગલા જેવો તેનો

રુત્તે ૪ કામદેવસ્સ સરસરસ્સ કાય દુરુહઙ્ગ, દુરુહિત્તા પચ્છિમભાણં
તિક્ખુત્તો ગીવ વેઢેઙ્ગ, વેઢિત્તા તિક્ખવાહિં વિસપરિગયાહિં દાઢાહિં
ઉરંસિ ચેવ નિકુટ્ટેઙ્ગ ॥ ૧૦૯ ॥ તણ્ણ ન સે કામદેવે સમણોવાસણ્ણ તં
ઉજ્જલં જાવ અહિયાસેઙ્ગ ॥ ૧૧૦ ॥ તણ્ણ ન સે દેવે સપ્પરૂવે કામદેવં
સમણોવાસયં અભીય જાવ પાસઙ્ગ, પાસિત્તા જાહે નો સંચાણ્ણ કામ-
દેવ સમણોવાસય નિગ્ગથાઓ પાવ્રયણાઓ ચાલિત્તણ્ણ વા સોમિત્તણ્ણ
વા વિપરિણામિત્તણ્ણ વા તાહે સતે તતે પરિતતે સણિયં ૨ પચ્છોસક્કઙ્ગ,
પચ્છોસક્કિત્તા પોસહસાલાઓ પહિણિક્ખમઙ્ગ, પહિણિક્ખમિત્તા દિવ્વ
સપ્પરૂવ વિપ્પજહઙ્ગ, વિપ્પજહિત્તા ણમ મહં દિવ્વ દેવરૂવં વિઉવ્વઙ્ગ ॥ ૧૧૧ ॥

ત્પશ્યતિ, દૃષ્ટ્વા આશુરક્ત. ૪ કામદેવસ્ય સરસરેતિ કાય દૂરોઢતિ, દૂરુહ્ય પશ્ચિમ
ભાગેન ત્રિકૃત્વો ગ્રીવા વેષ્ટયતિ, વેષ્ટયિત્વા તીક્ષ્ણાભિર્વિષપરિગતાભિર્દૃષ્ટ્વાભિરુરસ્યેવ
નિકુટ્ટતિ ॥ ૧૦૯ ॥ તત્ત સ્વલુ સ કામદેવ શ્રમણોપાસકસ્તોમુજ્જ્વલા યાવદ
ખ્યાસ્તે ॥ ૧૧૦ ॥ તત્ત. સ્વલુ સ દેવઃ સર્પરૂપ કામદેવ શ્રમણોપાસકમભીત
યાવત્પશ્યતિ, દૃષ્ટ્વા યદા નો શક્નોતિ કામદેવ શ્રમણોપાસક નૈર્ગ્રન્થ્યાત્મવચના
ચાલયિતુ યા ક્ષોભયિતુ વા વિપરિણમયિતુ વા તદા શાન્તઃ, તાન્તઃ, પરિતાન્તઃ

और देखकर यावत् लाल पीला आदि ४ होकर सरसराता हुआ शरीर
पर सवार हो गया । पीछेकी ओरसे तीन बार गर्दनको लपेट ली
और विषैली तीक्ष्ण दाढ़ीसे उसके वक्षस्थलमें डसने लगा ॥ १०९ ॥
तब भी कामदेव श्रावकने उस असह्य वेदनाको सहन किया ॥ ११० ॥
तब सर्परूप देवताने कामदेव श्रावकको निर्भय (यावत्) देखा ।
देखकर जब कामदेव श्रमणोपासकको निर्ग्रन्थ प्रवचनसे चलायमान

નિર્ભય યાવત્ જોયો, અને જોધને યાવત્ લાલ-પીળો આદિ થઈને સડસડાટ કરતો
શરીર પર સવાર થઈ ગયો, પાછળની બાજુએથી ત્રણ વાર ગર્દનને લપેટા લીધા
અને ઝેરીલી તીક્ષ્ણ દાઢીથી તેની છાતીમા ડખ માર્યા (૧૦૯) તો પણ કામદેવ
શ્રાવકે એ અસહ્ય વેદનાને સહન કરી (૧૧૦) સર્પરૂપ દેવતાએ કામદેવ શ્રાવકને
નિર્ભય (યાવત્) જોયો અને જ્યારે કામદેવ શ્રમણોપાસકને નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનથી

મૂલમ્-તદ્ ણ સે કામદેવે સમણોવાસદ્ તેણં દેવેણ સપ્પરુ-
વેણં એવ વુત્તે સમાણે અભીએ જાવ વિહરદ્ । સોવિ દોઘંપિ તદ્ધપિ
ભણદ્, કામદેવો વિ જાવ વિહરદ્ ॥૧૦૮॥ તદ્ ણ સે દેવે સપ્પ-
રુવે કામદેવં સમણોવાસદ્ અભીય જાવ પાસદ્ પાસિત્તા આસુ

તીત્યર્થઃ, દુરોઠામિ=આરોઠામિ-આરોક્ષ્યામીતિ યાવત્-લકારઃ પ્રાગ્ભવત્ । વિષપરિ-
ગતાભિઃ=વિષપૂર્ણાભિઃ નિકુટ્ટામિ=સાતિશય દશામિ ॥૧૦૩-૧૦૭॥

છાયા-તતઃ સ્વલુ સ કામદેવઃ શ્રમણોપાસકસ્તેન દેવેન સર્પરૂપેર્ણેવમુક્ત સન્
અભીતો યાવદ્વિહરતિ । મોઽપિ દિવારમપિ ત્રિવારમપિ ભણતિ, કામદેવોઽપિ યાવદ્વિ-
હરતિ ॥૧૦૮॥ તતઃ સ્વલુ સ દેવઃ સર્પરૂપઃ કામદેવ શ્રમણોપાસકમભીત યાવ

શ્રાવકસે હસ પ્રકાર બોલા-“ અરે કામદેવ શ્રાવક ! તૂ શીલ આદિકો
ભગ નહીં કરતા તો મૈ શીઘ્ર હી તેરે શરીર પર ‘ સર-સર ’ કરતા
હુઆ ચઢતા હૂં । ચઢકર પીછેસે ત્રીન વાર ગલેકો લપેટ લૂગા, જિસસે
તૂ અત્યન્ત દુઃસ્વસે બેહોસ હોકર અસમય મે હી જાવનસે હાથ ધો લેગા । ”

યહાં ‘ ઉગ્રવિષ, ચઢવિષ ’ આદિ પદોંકા પ્રાયઃ એકસા અર્થ હૈ કિન્તુ
અત્યન્ત હી વિષેલા ઘટાનેકે લિખ અનેક પદોંકા પ્રયોગ કિયા હૈ ॥ ૧૦૭ ॥

ટીકાર્થ-‘ તદ્ ણ સે ’ इत्यादि सर्परूप धारी देवता के ऐसा कहने
पर भी कामदेव श्रावक निर्भय यावत् विचरता रहा । उसने दूसरी
बार कहा, तीसरी बार कहा, मगर कामदेव जैसा का तैसा विचरता
रहा ॥१०८॥ तब सर्परूप देवने कामदेव श्रावकको निर्भय यावत् देखा,

હતો ત્યા તે પડોચો । પછી કામદેવ શ્રાવકને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો “ અરે
કામદેવ શ્રાવક ! તુ શીલ આદિકો ભગ નહીં કરે તો હુ શીઘ્ર તારા શરીર પર
સડસડાટ કરતો ચઢીશ, પછી ત્રણવાર ગળાને લપેટા લઈશ, અને તીવ્ર ઝેરીલી
હાઠેથી તારી છાતીમા ડખ દઈશ, જેથી તુ અત્યત દુઃખથી બેહોશ થઈને અસમયેજ
જીવન ગુમાવી બેસીશ ’

અહીં ‘ ઉગ્રવિષ ’ ‘ ચઢવિષ ’ આદિ પદોનો પ્રાય, એકસરખો અર્થ છે,
પરતુ અત્યત ઝેરીલો બતાવવાને માટે અનેક પદોનો પ્રયોગ કરવ મા આવ્યો છે ૧૦૭

ટીકાર્થ-‘ તદ્ ણ સે ’ इत्यादि सर्परूप धारी देवताએ એમ કહ્યા છતાં कामदेव
श्रावक निर्भय यावत् विचरती रह्यो તેણે બીજી વાર કહ્યું, ત્રીજી વાર કહ્યું, પરંતુ
कामदेव नेमने तेम विचरती रह्यो (१०८) ત્યારે सर्परूप देवताએ कामदेव श्रावकને

अभिसमन्नागया । एव खलु देवाणुप्पिया । सके देविंदे देवराया
जाव सकसि सीहासणसि चउरासीईए सामाणियसाहस्सीण जाव
अन्नेसि च वहूण देवाण य देवीण य मज्झगए एवमाइक्खंड ४—
“एव खलु देवाणुप्पिया । जंबुदीवे दीवे भारहे वासे चपाए नयरीए

प्रतिपत्तिर्लब्धा, प्राप्ता, अभिसमन्वागता । एव खलु देवानुप्रिय ! शक्रो देवेन्द्रो
देवराजो यावत् शक्रे मिहामने चतुरशीतेऽमामानिरुसाहसीणा यावदन्येषा च वहूना
देवाना च देवीना च मध्यगत एवमाख्यातिः—‘एव खलु देवानुप्रियाः । जम्बूद्वीपे

टीकार्थ—‘हारविराडये’—त्यादि उमका वक्षस्थल हारसे विभूषित
था । यावत् अपनी कान्तिसे इसों दिशाओंको प्रकाशमय करते हुए
उसने प्रामादीय, दर्शनीय, अमिरूप, प्रतिरूपदिव्य देवरूपकी विक्रिया की ।
विक्रिया करके कामदेव श्रमणोपासककी पोषणालामे प्रवेश किया ।
प्रवेश करके आकाशमे स्थित वह छोटी छोटी घटियों वाले उत्तम पाच वर्ण
के वस्त्रोको धारण कर कामदेव आवकसे इस प्रकार कहने लगा—
“हे कामदेव श्रमणोपासक ! तुम धन्य हो, देवानुप्रिय ! तुम कृतार्थ
हो, कृतलक्षण हो । देवानुप्रिय ! मनुष्य जन्मका फल तुम्हारे लिए
सुलभ है, क्योंकि तुम्हें निर्ग्रन्थ प्रवचनमें इस प्रकारकी यह प्रतिपत्ति
(जानकारी) लब्ध हुई, प्राप्त हुई और सामने आई है । देवानुप्रिय !
देवेन्द्र देवराज शक्र महाराजने अपने शक्र मिहामन परसे चौरासी
हजार सामानिक तथा अन्य बहुतसे देवों तथा देवियोंके बीच ऐसा

टीकार्थ—‘हारविराडये’—त्यादि तेनु वक्षस्थल डाल्थी विभूषित हुतु ते
यावत् पोतानी कान्तिथी दशे दिशाओने प्रकाशमय करतो हुतो तेने प्रामादीय, दर्शनीय,
अमिरूप, प्रतिरूप दिव्य देवरूपकी विक्रिया करी पछी तेणे कामदेव श्रमणोपासककी
पोषणशालामा प्रवेश कर्यो आकाशमा रहीने अने नानी नानी घट्टीओवाणा उत्तम
पाच वर्णना वस्त्रोने धारण करीने ते कामदेव आवकने आ प्रमाणे छडेवा लाग्यो “हे
कामदेव श्रमणोपासक ! तु धन्य छे, देवानुप्रिय ! तु कृतार्थ छे, कृतलक्षण छे, देवानुप्रिय !
मनुष्यजन्मनु हुण तारे माटे सुलभ छे, करणुके तेने निर्ग्रन्थ प्रवचनमा आ प्रकारनी
प्रतिपत्ति (जणुवापणु) लब्ध थछ छे, प्राप्त थछ ते अने सामे आवी छे देवानुप्रिय !
देवेन्द्र देवराज शक्रमहाराजे पोताना शक्र सिंहासन परथी चौरासी हजार सामानिक
तथा भीन धन्य होत तथा देवीओनी वन्धे ओतुं छहु “देवानुप्रियो ! जम्बूद्वीपनी

मूलम्—हारविराडयवच्छं जाव दस दिसाओ उज्जोवेमाण
पासाईय दरिसणिज्ज अभिरूव पडिरूव दिव देवरूव विउवइ,
विउवत्ता कामदेवस्स समणोवासयस्स पोसहसालं अणुप्पविसइ,
अणुप्पविसित्ता अतलिव्वपडिवन्ने सखिंखिणियाइं पचवण्णाइं
वत्थाइ पवरपरिहिण कामदेव समणोवासय एव वयासी हंभो काम
देवा ! समणोवासया ! धन्नेसि ण तुम देवाणुप्पिया ! सपुण्णे कयत्थे
कयलक्खणे, सुलहे ण तव देवाणुप्पिया ! माणुस्सए जम्मजीवियफले,
जस्स ण तव निग्गथे पावयणे इमेयारूवा पडिवत्ती लद्धा पत्ता

शैः २ प्रत्यवष्वक्कते, प्रत्यवष्वक्कय पोषधशालात प्रतिनिष्क्रमति, प्रतिनिष्क्रम्य
दिव्य सर्परूप विप्रजहाति, विप्रहायैक महद्दिव्य देवरूप विकुरुते ॥ १११ ॥

टीका—व्याख्या छायाया गतार्था ॥ १०८-१११ ॥

छाया— हारविराजितवक्षो यावत् दश दिशा उद्घोतयत् प्रासादीय दर्शनीयम्
भिरूप प्रतिरूप दिव्य देवरूप विकुरुते, विकृत्य कामदेवस्य श्रमणोपासकस्य पोषध
शालामनुप्रविशति, अनुप्रविश्यान्तरिक्षप्रतिपन्नः संकिङ्क्षिणीकानि पञ्चवर्णानि वस्त्राणि
प्रवरपरिहितः कामदेव श्रमणोपासकमेवमवादीत्—“ हंभो कामदेव ! श्रमणोपासक !
धन्योऽसि खलु त्व देवानुप्रिय ! सम्पूर्णं कृतार्थं , कृतलक्षणं सुलभं खलु तव
देवानुप्रिय ! मानुष्यं जन्मजीवितफलं, यस्य खलु तव नैर्ग्रन्थ्ये प्रवचने इयमेतद्रूपा

१ ‘ किङ्क्षिण्य = क्षुद्रघण्टिकास्ताभिः सहितानि ’ इति व्याख्या ।

न कर सका, उसका चित्त चंचल न कर सका, एव उसके परिणामोंको
बदल न सका तो शान्त, ग्लानियुक्त और अत्यन्त ग्लानियुक्त लज्जित
होकर धीरे धीरे लौट गया । लौट कर पोषधशालासे निकला । निकल
कर दिव्य सर्प रूपको त्यागा । त्याग कर देवताके दिव्य रूपको
धारण किया ॥ १११ ॥

अलायमान न करी शक्यो, तेना चित्तने अचल न करी शक्यो, तेभञ्ज तेना
परिणामेने न बदलावी शक्यो, त्यारे ते शान्त, ग्लानियुक्त अने अत्यन्त ग्लानियुक्त-
लज्जित थधने धीरे-धीरे पाछे आये गये पाछे इरीने ते पोषधशालाभाथी
भङ्गार नीकले, दिव्य सर्परूपने तेणे त्याग क्यो अने देवताना दिव्य रूपने
धारण क्यु (१११)

अभिसमन्नागया । एव खलु देवाणुप्पिया । सक्के देविंदे देवराया
जाव सक्कसि सीहासणसि चउरासीईए सामाणियसाहस्सीण जाव
अन्नेसि च वहूण देवाण य देवीण य मज्झगए एवमाइक्खेइ ४—
“एव खलु देवाणुप्पिया । जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे चपाए नयरीए

प्रतिपत्तिर्लब्धा, प्राप्ता, अभिसमन्नागता । एव खलु देवानुप्रिय ! शक्रो देवेन्द्रो
देवराजो यावत् शक्रे मिहामने चतुरशीतेऽमामानिऋसाहस्रीणा यावदन्येषा च वहूना
देवाना च देवीना च मज्जगत एवमाख्यातिः—‘एव खलु देवानुप्रियाः । जम्बूद्वीपे

टीकार्थ—‘हारविराडये’—त्यादि उसका वक्षस्वतल हारसे विभूषित
था । यावत् अपनी कान्तिसे दसों दिशाओको प्रकाशमय करते हुए
उसने प्रासादीय, दर्शनीय, अभिरूप, प्रतिरूपदिव्य देवरूपकी विक्रिया की ।
विक्रिया करके कामदेव श्रमणोपासककी पोषधशालामे प्रवेश किया ।
प्रवेश करके आकाशमे स्थित वह छोटी छोटी घटियों वाले उत्तम पाच वर्ण
के वस्त्रोको धारण कर कामदेव आवकसे इस प्रकार कहने लगा—
“हे कामदेव श्रमणोपासक ! तुम धन्य हो, देवानुप्रिय ! तुम कृतार्थ
हो, कृतलक्षण हो । देवानुप्रिय ! मनुष्य जन्मका फल तुम्हारे लिए
सुलभ है, क्योंकि तुम्हे निर्ग्रन्थ प्रवचनमें इस प्रकारकी यह प्रतिपत्ति
(जानकारी) लब्ध हुई, प्राप्त हुई और सामने आई है । देवानुप्रिय !
देवेन्द्र देवराज शक्र महाराजने अपने शक्र मिहामन परसे चौरासी
हजार सामानिक तथा अन्य बहुतसे देवों तथा देवियोंके बीच ऐसा

टीकार्थ—‘हारविराडये’—त्यादि तेनु वक्षस्वतल हारथी विभूषित હતુ તે
યાવત્ પોતાની કાન્તિથી દશે દિશાઓને પ્રકાશમય કરતો હતો તેને પ્રાસાદીય, દર્શનીય,
અભિરૂપ, પ્રતિરૂપ દિવ્ય દેવરૂપની વિક્રિયા કરી પછી તેણે કામદેવ શ્રમણોપાસકની
પોષધશાળામા પ્રવેશ કર્યો આકાશમા રહીને અને નાની નાની ઘટડીઓવાળા ઉત્તમ
પાચ વર્ણના વસ્ત્રોને ધારણ કરીને તે કામદેવ આવકને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો “હે
કામદેવ શ્રમણોપાસક ! તુ ધન્ય છે, દેવાનુપ્રિય ! તુ કૃતાર્થ છે, કૃતલક્ષણ છે, દેવાનુપ્રિય !
મનુષ્યજન્મનું ફળ તારે માટે સુલભ છે, કારણકે તને નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમા આ પ્રકારની
પ્રતિપત્તિ (જાણવાપણ) લબ્ધ થઈ છે, પ્રાપ્ત થઈ તે અને સામે આવી છે દેવાનુપ્રિય !
દેવેન્દ્ર દેવરાજ શંકમહારાજે પોતાના શંક સિંહાસન પરથી ચોરાસી હજાર સામાનિક
તથા બીજા ઘણા દેવો તથા દેવીઓની વચ્ચે એવું કહ્યું “દેવાનુપ્રિયો ! જમ્બૂદ્વીપના

कामदेवे समणोवासए पोसहसालाए पोसहिए दब्भसंथारोवगए
 समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिय धम्मपण्णत्ति उवसपज्जित्ताण
 विहरइ । नो खलु से सक्का केणइ देवेण वा जाव गधव्वेण वा
 निग्गथाओ पावयणाओ चालित्तए वा खोभित्तए वा विपरिणामित्तए
 वा । तए ण अहं सकस्स देविंदस्स देवरण्णो एयमट्ठं असइहमाणेइ
 इह हवमागए । त अहो ण देवाणुप्पिया । इड्ढी ६ लद्धइ, त
 दिट्ठा णं देवाणुप्पिया । इड्ढी जाव अभिसमन्नागया, तं खामेमि णं
 देवाणुप्पिया । खमतु मज्झ देवाणुप्पिया । खंतुमरिहंति ण देवाणु-
 प्पिया । नाइं भुज्जो करणयाए” त्ति कट्ठु पायवडिए पंजलिउडे
 एयमट्ठु भुज्जो भुज्जो खामेइ, खामित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए
 तामेव दिस पडिगए ॥ ११२ ॥

द्वीपे भारते वर्षे चम्पाया नगर्या कामदेवः श्रमणोपासकः पोषधशालाया पोषधिको
 दर्भसस्तारोपगतः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽऽन्तिवीं धर्मप्रज्ञप्तिमुपसपद्य विह-
 रति । नो खलु स शक्यः केनापि देवेन वा यावद् गन्धर्वेण वा निर्ग्रन्थ्यात्प्रवचना
 चालयितु वा क्षोभयितु वा विपरिणामयितु वा तत खलु अह शक्रस्य देवेन्द्रस्य
 देवराजस्यैतमर्थमश्रद्धयत्इ इह हव्यमागतस्तदहो ! खलु देवानुप्रिय ! ऋद्धि. ६

कहा ४—“देवानुप्रियों ! जम्बूद्वीपके भरतक्षेत्रकी चम्पानगरीमें कामदेव
 श्रावक पोषधशालामें पोषध लेकर डाभ के सथारे पर बैठा हुआ
 श्रमण भगवान् महावीरके समीपकी धर्मप्रज्ञप्तिको स्वीकार कर विचरता
 है । किसी देव अथवा यावत् गधर्वमें ऐसा सामर्थ्य नहीं है कि वह
 उस कामदेव श्रावकको निर्ग्रन्थ प्रवचनसे डिगा सके, उसका चित्त
 चंचल कर सके या परिणाम पलटा सके । ” देवेन्द्र देवराज शक्रकी

भरतक्षेत्रकी चम्पानगरीमा कामदेव श्रावक पोषधशालामा पोषध लहने डाभडाना स थारा
 पर ऐसी श्रमण भगवान् महावीरकी समीपकी धर्मप्रज्ञप्तिने स्वीकार करी विचरे छे
 कैछे देव अथवा यावत् गधर्वमा ऐनु सामर्थ्य नथी छे ने ऐ कामदेव श्रावकने
 निर्ग्रन्थ प्रवचनथी उगावी शके, ऐनु चित्त अचल करी शके, या परिणाम पलटावी
 शके ” देवेन्द्र देवराज शक्रकी आ वात पर भने विश्वास न आये। हु तुरत

मूलम्-तए णं से कामदेवे समणोवासए 'निरुवसग्ग' इइ कहु पडिमं पारेइ ॥११३॥ तेण कालेणं तेण समएणं समणे भगवं महावीरे जाव विहरइ ॥११४॥ तए ण से कामदेवे समणोवासए इमीसे कहाए लद्धहे समाणे- 'एव खलु समणे भगव महावीरे जाव विहरइ, त सेयं खलु मम समण भगवं महावीरं वदित्ता नमंसित्ता तओ पडिणियत्तस्स पोसह पारित्तए" ति कहु एव सपेहेइ, सपेहित्ता पोसहसालाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता य चंपं नगरिं मज्झ-मज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभहे चेइए जहा सखो जाव पज्जुवासइ ॥११५॥

लब्धा ३, तद् दृष्ट्वा खलु देवानुप्रियाः ! ऋद्धिर्यावदभिसमन्वागता, तत् क्षामयामि खलु देवानुप्रिया !, क्षमन्ता मम देवानुप्रियाः ! क्षन्तुमर्हन्ति खलु देवानुप्रियाः ! न भूय करणतया " इति कृत्वा पादपतितः प्राञ्जलिपुट एतमर्थं भूयो भूय, क्षामयति, क्षामयित्वा यामेव दिश (अधिकृत्य) प्रादुर्भूतस्तामेव दिश प्रतिगतः ॥११२॥

टीका छायागम्या ॥ ११२ ॥

इस बात पर मुझे विश्वास न हुआ ३ । मैं फौरनही घरा आया । अहो देवानुप्रिय ! ऐसी ऋद्धि ६ तूने पाई वह ऋद्धि हे देवानुप्रिय ! देखी यावत् सामने आई । अतः देवानुप्रिय ! मैं क्षमाकी प्रार्थना करता हूँ, मुझे क्षमा कीजिए, देवानुप्रिय ! आप क्षमा करनेके योग्य हैं, अब फिर कभी ऐसा काम नहीं किया जायगा । " इतना कहकर दोनों हाथ जोड़ पैरों पर गिर पड़ा और बारम्बार इस बातको खमाया । खमाकर-क्षमा कराकर-जिस दिशासे आया था उसी दिशामें चला गया ॥ ११२ ॥

अहाँ आव्यो । अहो देवानुप्रिय ! आवी ऋद्धि तमे प्राप्त करी, ओ ऋद्धि, हे देवानुप्रिय ! मे जेठ यावत् सामे आवी तेथी देवानुप्रिय ! हु क्षमानी प्रार्थना करे छु, मने क्षमा करो, देवानुप्रिय ! तमे क्षमा करवा योग्य छे । हुवे करीथी हु कही आवुं काम नहि करे " आटलु कहीने जेठ हाथ जेठी ते पगे पड्यो । अने बार बार ओ भाटे अभिवादा लाग्यो । अभिवादीने-क्षमा करावीने, ओ दिशाभाथी ते आव्यो हुतो ते दिशाभा थाव्यो गयो । (११२)

છાયા—તતઃ સ્વલુ સ કામદેવઃ શ્રમણોપાસકોઃ ‘નિરૂપસર્ગમ્’ ઇતિ કૃત્વા પ્રતિમા પારયતિ ॥ ૧૧૩ ॥ તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે સમણો ભગવાન્ મહાવીરો યાવત્-વિહરતિ ॥ ૧૧૪ ॥ તતઃ સ્વલુ સ કામદેવ શ્રમણોપાસકોઽસ્થો યથાયા લબ્ધાર્થઃ સન્—“એવ સ્વલુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો યાવત્ વિહરતિ, તચ્છેયઃ સ્વલુ મમ શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા તતઃ પ્રતિનિવૃત્તસ્ય પોષધ પાર-યિતુ” મિતિ કૃત્વા એવ સમ્પ્રેક્ષતે, સમ્પ્રેક્ષ્ય પૌષધશાલાતઃ પ્રતિનિષ્ક્રામતિ, તિનિષ્ક્રમ્યચ ચમ્પા નગરી મધ્યમધ્યેન નિર્ગચ્છતિ, નિર્ગત્ય યત્રૈવ પૂર્ણભદ્રચૈત્યો યથા શઙ્હો યાવત્પર્યુપાસતે ॥ ૧૧૫ ॥

૧-ઉપસર્ગસ્ય=ઉપદ્રવસ્યાઽભાવો નિરૂપસર્ગમ્-‘અવ્યય’ મિતિ સુત્રેણાવ્યયીભા વત્વાન્નપુસકત્વ, જાતમિતિ શેષઃ ।

૨-તૃતીયાર્થે સપ્તમી, તેન ‘અનયા કથયે’ ત્યર્થઃ ॥

ટીકા—પોષધમિત્યાહારપોષધમિત્યર્થઃ શઙ્હઃ=શઙ્હનામા શ્રાવકઃ મ શ ૧૨ ઉ ૧ સ યથા પૌષધિકસ્તથૈવેત્યર્થઃ = ૧૧૩-૧૧૫ ॥

ટીકાર્થ-‘તણ ન સે’ હત્યાદિ તદનન્તર ઉસ કામદેવ શ્રાવકને ઉપસર્ગરહિત હો કર પડિમા પારી ॥ ૧૧૩ ॥ ઉસ કાલ ઉસ સમયમે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (યાવત્) વિચરતે હૈ ॥ ૧૧૪ ॥ કામદેવ શ્રાવકને યહ ઘાત સુનકર સોચા “અચ્છા હોગા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર જવ વિચરતે હૈ તો શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકો વન્દના નમસ્કાર કરકે વહાસે વાપસ લૌટ કર આહાર પોષધકો પાઠું” એસા વિચાર કર વહ પૌષધશાલાસે નિકલા । નિકલકર ચમ્પા નગરીકે બીચોં બીચ હોકર પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યમેં જાકર શઙ્હ શ્રાવકકી તરહ યાવત્ પર્યુપાસના કી ॥ ૧૧૫ ॥

ટીકાર્થ-‘તણ ન સે’-હત્યાદિ પછી તે કામદેવ શ્રાવકે ઉપસર્ગરહિત થઇને પડિમા પારી (૧૧૩).

એ કાળે એ સમયે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (યાવત્) વિચરી રહ્યા છે (૧૧૪) । કામદેવ શ્રાવકે એ વાત સાંભળીને વિચાર્યું “શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર જ્યારે વિચરી રહ્યા છે, તો શ્રમણ-ભગવાન્ મહાવીરને વદના-નમસ્કાર કરીને ત્યાથી પાછો ફરી આહારપોષધને પાડે તો બહુ સારું.” એમ વિચારીને તે પોષધશાળાથી નીકળ્યો અને ચંપાનગરીની વચ્ચેવચ્ચ થઇને પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યમા જઇ શય શ્રાવકની પેઠે તેણે યાવત પર્યુપાસના કરી (૧૧૫)

मूलम्—तए ण समणे भगव महावीरे कामदेवस्स समणोवास
यस्स तीसे य जाव धम्मकहा सम्मत्ता ॥११६॥ कामदेवा इ समणे
भगव महावीरे कामदेवं समणोवासय एवं वयासी—से नूणं काम-
देवा । तुमं पुद्गरत्तावरत्त कालसमयंसि एगे देवे अंति ए पाउव्वमूए ।
तए णं से देवे एग महं दिव्व पिसायरूव विउव्वइ, विउव्वित्ता आसुरत्ते ४
एग मह नीलुप्पल जाव असि गहाय तुम एव वयासी—
हंभो कामदेवा । जाव जीविधाओ ववरोविज्जसि । त तुम तेण देवेणं

छाया—तत खलु श्रमणो भगवान् महावीरः कामदेवस्य श्रमणोपासकस्य तस्या
च यावद्धर्मकथा समस्ता ॥ ११६ ॥ कामदेव ! इति श्रमणो भगवान् महावीरः
कामदेव श्रमणोपासनमेवमवादीत्—अथ नून कामदेव ! तव पूर्वरात्रापरत्रकालसमये
एको देवोऽन्तिके प्रादुर्भूतः । ततः खलु स देव एक महद्दिव्य पिशाचरूप विकुरुते,
विकृत्य आशुरक्त, ४ एक महान्त नीलोत्पल-यावदसि गृहीत्वा त्वामेवमवादीत्—

१-इति=इति सम्बोध्येत्यर्थः ।

टीकार्थ—‘तए ण समणे’ इत्यादि । श्रमण भगवान् महावीरने
कामदेवसो उस यही परिषदमें यावत् धर्मकथा सपूर्ण कही ॥ ११६ ॥

‘हे कामदेव !’ इस प्रकार सम्बोधन करके श्रमण भगवान्
महावीर कामदेव आवक्रको कहने लगे “हे कामदेव ? पूर्वरात्रिके अपर
(दूसरे) समयमें एक देवता तुम्हारे सामने प्रगट हुआ था । उस देवताने
एक विशाल महान् दिव्य पिशाच के रूपकी विक्रिया की थी । विक्रिया
करके क्रोधित होता हुआ एक बड़ी नील कमलके समान श्याम
वर्णकी यावत् तलवार लेकर तुझे यों कहने लगा—“अरे कामदेव !

टीकार्थ—‘तए ण समणे’ इत्यादि श्रमण भगवान् महावीरे कामदेवने ओ भोटी
परिषदमा यावत् धर्मकथा सपूर्ण कही (११६) ‘हे कामदेव’ ओ प्रमाणे
सम्बोधन करीने श्रमण भगवान् महावीर कामदेव से कहने कहेवा लाग्या—“कामदेव !
पूर्वरात्रिमा भीता समयमा ओक देवता तभारी माझे प्रकट थयो हुतो । ओ देवताओ
ओक विशाल महान् दिव्य पिशाचना रुपनी विक्रिया करी हुती विक्रिया करीने क्रोधित
थता ओक भोटी नील कमल जेवी श्यामवर्णनी यावत् तलवार लथने तभने ओम

एव वृत्ते समाणे अभीष्ट जाव विहरसि । एव वर्णगरहिया तिणि
वि उवसग्गा तहेव पडिउच्चारयेत्ता जाव देवो पडिगओ । से नूण
कामदेवा ! अट्ठे समट्ठे ? हता अत्थि ॥११७॥ अज्जो इ समणे
भगवं महावीरे बहवे समणे निग्गंथे य निग्गंथीओ य आमंतेत्ता
एव वयासी-जइ ताव अज्जो ! समणोवासगा गिहिणो गिहमज्झा-
वसंता दिवमाणुसतिरिक्खजोणिण उवसग्गे सम्म सहति जाव
अहियासेति, सक्का पुणाइ अज्जो ! समणेहिं निग्गंथेहिं दुवालसंगं

હમો કામદેવ ! યાવત્ જીવિતાદ્ વ્યપરોપ્યસે । તતસ્ત્વ તેન દેવેનૈવમુક્તઃ
સન્ અભીતો યાવદ્ વિહરસિ । એવ વર્ણગરહિતાસ્ત્રયોઽપ્યુપસર્ગાસ્તથૈવોચારયિતવ્યા
યાવત્-દેવઃ પ્રતિગત । સ નૂન કામદેવ ! અર્થઃ સમર્થઃ ? હન્ત અસ્તિ ॥૧૧૭॥
હે આર્યા ! હિતિ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો બહૂન્ શ્રમણાન્ નિર્ગ્રન્થાશ્ચ નિર્ગ્રન્થી
શ્ચઽઽમન્ઝૈવમવાદીત્-યદિ તાવદાર્યા ! શ્રમણોપાસકા ગૃહિણો ગૃહમધ્યાઽઽવસન્તો
દિવ્યમાનુષ્યતૈર્યગ્યોનિકાનુપસર્ગાન્ સમ્યક્ સહન્તે યાવદધ્યાસતે, શક્યાઃપુનરાર્યા ।

યાવત્ જીવનસે નષ્ટ હો જાયગા ।” તથા તુમ દેવકે યોં કહને પર મી
નિહર હોકર યાવત્ વિચરતે રહે । હસી પ્રકાર તીનોં ઉપસર્ગ વર્ણન
રહિત સમજા લેને ચાહિયે, યાવત્ દેવ લોટ ગયા । કયો કામદેવ !
યહ વાત ઠીક હૈન ? ।” કામદેવ-હાં ભગવાન્ ! ઠીક હૈ ॥ ૧૧૭ ॥

‘ આર્યો ! ’ હસ પ્રકાર બહુતસે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ ઓર નિર્ગ્રન્થિયોંકો
સવોધન કરકે ભગવાન્ મહાવીર કહને લગે-“આર્યો ! ઘરમેં રહેને વાલે
ગૃહસ્થ શ્રાવક દિવ્ય, માનુષ ઓર તિર્યચ સબન્ધી ઉપસર્ગોંકો સમ્યક્
પ્રકાર સહન કરતે હૈ યાવત્ ધ્યાનનિષ્ઠ વિચરતે હૈ । હે આર્ય દ્વાદશાગ

કહેવા લાગ્યો - “અરે કામદેવ ! યાવત્ જીવનસે નષ્ટ કરી નાખીશ ” ત્યારે તમે દેવના
એવા કથન છતાં પણ નિહર થઈ યાવત્ વિચરી રહ્યા એ પ્રમાણે ત્રણે ઉપસર્ગ
વર્ણન રહિત સમજી લેવું પછી દેવ પાછો ચાલ્યો ગયો કેમ કામદેવ ! એ વાત
ખરાખર છેને ?” કામદેવે કહ્યું, “ હા, ભગવાન ! તે ખરાખર છે ” (૧૧૭)

“આર્યો ! ” એ પ્રમાણે ઘણા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ અને નિર્ગ્રન્થીઓને સવોધન
કરીને ભગવાન મહાવીર કહેવા લાગ્યા, “ આર્ય ! ઘરમા રહેનારા ગૃહસ્થ શ્રાવક
દિવ્ય, માનુષ અને તિર્યચ સબન્ધી ઉપસર્ગોંકો સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે છે, યાવત્

ગણિપિટ્થ અહિજ્જમાણેહિં દિવ્વમાણુસતિરિક્ખજોણિયા(ઉવસર્ગા)
સહિત્તણ જાવ અહિયાસિત્તણ ॥ ૧૧૮ ॥ તઓ તે સમણસ્સ
ભગવઓ મહાવીરસ્સ તહત્તિ એયમટ્ટુ વિણણં પડિસુણંતિ ॥૧૧૯॥
તણ ણં સે કામદેવે સમણોવાસણ હટ્ટુ જાવ સમણં ભગવં
મહાવીર પસિણાઇ પુચ્છઇ, પુચ્છિત્તા અટ્ટુમાદિયઇ અટ્ટુમાદિઇત્તા
જામેવ દિસ પાઉવ્ભૂણ તામેવ દિસં પડિગણ ॥ ૧૨૦ ॥
તણ ણં સમણે ભગવ મહાવીરે અન્નયા કયાઇ વંપાઓ પડિણિ-

શ્રમણૈર્નિર્ગ્રન્થૈર્દ્વાશાઙ્ગ ગણિપિટક અધીયાનૈઃ, દિવ્યમાનુપતૈર્યગ્યોનિકાઃ (ઉપસર્ગાઃ)
સોદુ યાવદ યાસિતુમ્ ॥૧૧૮॥ તતસ્તે શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય 'તથેતિ'
એતમર્થે વિનયેન પ્રતિશ્રુણ્વન્તિ ॥૧૧૯॥ તતઃ સ્વલુ મ કામદેવઃ શ્રમણોપાસકો
હૃષ્ટ-યાવત્-શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર પ્રશ્નાન્ પૃચ્છતિ, પૃષ્ટા-અર્થમાદદાતિ, અર્થમાદાય
યામેવદિશ પ્રાદૂર્ભૂતસ્તામેવ દિશ પ્રતિગત' ॥ ૧૨૦ ॥ તતઃ સ્વલુ શ્રમણો ભગવાન્

ગણિપિટક (બારહ અગરૂપી આચાર્યકી પેટી)કે ધારક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંકો
તો એસે ઉપસર્ગ સહન કરનેમેં હમેશા સમર્થ(મજબૂત)રહના હીં ચાહિણ ॥

શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકી યહ વાત ઉન્હોંને વિનયકે સાથ 'તહત્તિ
(તથેતિ) રહ કર સ્વીકાર કી ॥૧૧૯॥ ઇસકે વાદ કામદેવ શ્રાવકને
હર્ષિત હોકર યાવત્ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સે પ્રશ્ન પૂછે, ઓર પ્રશ્ન
પૂછકર ઉનકા અર્થ ગ્રહણ કિયા, અર્થ ગ્રહણ કરકે જિઘરસે આયા થા
ઉધર હીં ચલા ગયા ॥૧૨૦॥ ઇસકે વાદ કિસી સમય શ્રમણ ભગવાન્

ધ્યાનનિષ્ઠ વિચરે છે હે આર્ય! દ્વાદશાંગ ગણિપિટક બાર અગરૂપી આચાર્યની પેટી)
ના ધારક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંકો તો એવા ઉપસર્ગ સહન કરવામા હમેશા સમર્થ
(મજબૂત) રહેવું જ જોઈએ ” (૧૧૮)

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના એ વાત તેણે વિનયપૂર્વક ' તહત્તિ ' (તથેતિ)
કહીને સ્વીકારી (૧૧૮) પછી કામદેવ શ્રાવકે હર્ષિત થઈને યાવત શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરને પ્રશ્નો પૂછ્યા અને પ્રશ્નો પૂછીને એનો અર્થ ગ્રહણ કર્યો અર્થ ગ્રહણ
કરીને ન્યાયી આવ્યા હતા ત્યાં આદ્યો ગયો (૧૨૦) પછી કોઈ સમયે શ્રમણ

स्वमइ, पडिणिस्वमिन्ता वहिया जणवयविहारं विहरइ ॥१२१॥
 तए णं से कामदेवे समणोवासए पढमं उवासगपडिम उवसंपजि-
 ताणं विहरइ ॥१२२॥ तए णं से कामदेवे समणोवासए वहूहिं
 जाव भावेत्ता वीस वासाइं समणोवासगपरियाग पाउणिता,
 एक्कारस उवासगपडिमाओ सन्मं काएणं फासेत्ता मासियाए
 सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता, सट्ठि भत्ताइ अणसणाए छेदेत्ता
 आलोइयपडिक्कते समाहिपत्तेकालमासे काल किच्चा सोहम्मे

महावीरोऽन्यदा कदाचिच्चम्पात प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य वहिर्जनपदविहार
 विहरति ॥ १२१ ॥ तत खलु स कामदेव श्रमणोपासकः प्रथमागुपासकप्रतिमा
 मुपसम्पद्य विहरति ॥ १२२ ॥ तत* खलु स कामदेवः धमणोपासको बहुभिर्यावद्
 भावयित्वा विंशतिं वर्षाणि श्रमणोपासकपर्याय पालयित्वा, एकादशोपासकप्रतिमा
 सम्यक् कायेन स्पृष्ट्वा मासिक्या सलेखनयाऽऽत्मानं जपोयित्वा, पष्टि भक्तानि
 अनशनेन छित्त्वा, आलोचितप्रतिक्रान्तः समाधिप्राप्तः कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मे

महावीर चम्पासे बाहर पधारे । पधार कर देश देशमे विहार करने लगे
 ॥१२१॥ कामदेव श्रावक, श्रावककी पहली पडिमा अगीकार करके
 विचरने लगा ॥१२२॥ फिर कामदेव श्रावक बहुतसे शील, व्रत आदिसे
 आत्माको भावित (सस्कार युक्त) करके बीस वर्ष तक श्रावक पर्याय
 पालकर, ग्यारहों प्रतिमाओंको भली भाँति कायसे स्पर्श करके मासिकी
 (एक मासकी) सलेखनासे आत्माको जूपित (सेवित) करके, साठ
 भक्त (भोजन) अनशन द्वारा त्याग कर, आलोचना प्रतिक्रमण करके,
 समाधिको प्राप्त होता हुआ काल समयमे काल करके सौधर्म कल्पमें,

भगवान महावीर च पाथी जहार पधार्या अने देशेदेश विहार करवा लाग्या (१२१)
 कामदेव श्रावक पडेली पडिमा अगीकार करीने विचरवा लाग्ये (१२२) पछी
 कामदेव श्रावक धर्या शील, व्रत अदिथी आत्माने भावित (सस्कारयुक्त) करीने
 बीस वर्ष सुधी श्रावक पर्याय पाणी, अगीआरे पडिमाओने सारी रीते कायाथी
 स्पर्श करी, मासिकी (अक मासनी) सलेखनाथी आत्माने जूपित (सेवित) करी,
 साठ भक्त (भोजन) अनशन द्वारा त्याग करी, आलोचना प्रतिक्रमण करी,

कप्पे सोहम्मवडिसयस्स महाविमाणस्स उत्तरपुरत्थिमेणं अरुणाभे
विमाणे देवत्ताए उववन्ने । तत्थ ण अत्थेगडयाणं देवाणं चत्तारि
पलिओवमाइ ठिई पणत्ता ॥१२३॥ “से णं भंते ! कामदेवे देवे
ताओ देवलोगाओ अउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणतर
चय चइत्ता कहि गमिहिइ ? कहि उववज्जिहिइ ? गोयमा ।
महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ” ॥ निक्खेवो ॥१२४॥

सत्तमस्स अगस्स उवासगदसा ण वीय
अज्झयण समत्त ॥ २ ॥

कल्पे सौधर्मावतसकस्य महाविमानस्योत्तरपूरस्त्येऽरुणाभे विमाने देवतयोपपन्नः ।
तत्र खलु अस्त्येककेषा देवाना चत्वारि पत्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता ॥ १२३ ॥ स
खलु भदन्त ! कामदेवो देवस्तस्मादेवलोकादायुःक्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेणानन्तर
चय न्युत्वा कुत्र गमिष्यति ? कुत्रोत्पत्स्यते ? गौतम ! महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति !
निक्षेपः ॥ १२४ ॥

सप्तमस्याङ्गस्योपासकदशाना द्वितीय-
मध्ययन समाप्तम् ॥ २ ॥

टीका—चय=देवशरीरम् । च्युत्वा=धातूनामनेकार्थत्वात् त्यक्त्वेत्यर्थः ॥
॥ ११६-१२४ ॥

इतिश्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापा-
लापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहुच्छत्रपति
कोल्हापुरराजप्रदत्त-“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु
बालाह्वचारी जैनशास्त्राचार्य-जैन र्मदिवाकर पूज्य-श्री घासीलाल-
प्रति-विरचितायामुपासकदशाङ्गमूत्रस्याऽगारधर्मसञ्जीवन्या
ख्याया व्याख्याया द्वितीय-कामदेवाख्यमभ्ययन
समाप्तम् ॥ २ ॥

सौधर्मावतमक महाविमानके उत्तर पूर्वभाग (ईशान कोण)के अरुणाभ
नामक विमानमें देवरूपसे उत्पन्न हुआ । वहा किसी किसी देवकी चार
पत्योपमकी स्थिति कही गई है, सो कामदेव देव की भी चार

समाधिने प्राप्त थो। ढाण समये ढाण ठरी सौधर्म कल्पमा, सौधर्मावत मक महा
विमानना उत्तर-पूर्व भाग (ईशान कोण)ना अरुणाभ नामक विमानमा देव रूपे
उत्पन्न थये। त्या ढाण ढाण देवनी चार पत्योपमनी स्थिति जतावी छे कामदेव

॥ તૃતીયમધ્યયનમ્ ॥

અથ તૃતીયમ યનમારમ્બ્યતે-‘ઉવચ્ચેવો તદ્વચ્ચસ્મ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-ઉવચ્ચેવો તદ્વચ્ચસ્મ અઙ્ગયણસ્મ । એવં ચલુ જંબૂ । તેણં કાલેણં તેણં સમણ વાણારસી નામ નયરી । કોટ્ટુણ ચેટ્ટુણ । જિયસત્ત રાયા ॥૧૨૫॥ તત્થ ણ વાણારસીણ નયરીણ ચુલનીપિયા નામ ગાહાવર્ડ પરિવસડ અહુ જાવ અપરિમૂણ । સામા મારિયા । અટ્ટ હિરણ્ણકોહીઓ નિહાણપડત્તાઓ, અટ્ટ વુહિપડત્તાઓ, અટ્ટ પવિસ્થરપડત્તાઓ, અટ્ટ વયા દસગોસાહસિસણં વણ । જહા આણદો રાઈસર જાવ સવ્વકજ્જવડાવણ યાવિહોત્થા । સામી સમોસઢે । પરિસા નિગ્ગયા, ચુલનીપિયા વિ જહા આણંદો તહા નિગ્ગઓ ।

છાયા—ઉત્ક્રેષ્ટતૃતીયસ્યાધ્યયનસ્ય । એવ ચલુ જંબૂ ? તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે વાણારસી નામ નગરી । કોટ્ટુક ચૈત્યમ્ । જિતશત્રુ રાજા ॥૧૨૫॥ તત્ર ચલુ વાણારસ્યા નગર્યા ચુલનીપિતા નામ ગાથાપતિઃ પરિવસતિ, આહ્યો યાવદપરિભૂતઃ । શ્યામા માર્યા । અટ્ટ હિરણ્યકોહ્યો નિધાનપ્રયુક્તાઃ, અટ્ટ વૃહિપ્રયુક્તા, અટ્ટ પ્રવિસ્તરપ્રયુક્તા, અટ્ટ વ્રજાદશગોસાહસ્રિકેણ વ્રજેન । યથા આનન્દો રાજેશ્વર-યાવત્સર્વ-કાર્યવર્દાપદશ્ચાસીત્ । સ્વામી સમવસત્ । પરિપન્નિર્ગતા, ચુલનીપિતાઽપિ યથાઽન-

પત્યોપમકી સ્થિતિ છે ॥ ૧૨૩ ॥ ગૌતમ સ્વામી- “મગવન ! કામદેવ ન્વતા ઉચ્ચ દેવલોકસે આયુ, મવ ઔર સ્થિતિકાક્ષય કરકે અનન્તર દેવ-પર્યાય છોહકર વહા જાયગા ? કહા ઉત્પન્ન હોગા ? ” । મગવાન્- ‘ ગૌતમ ! મહાવિદેહ ક્ષેત્રમે સિદ્ધ હોગા ॥ ૧૨૪ ॥

માતર્વે અગ ઉપાસકદશાગમુત્તરકે દૂસરે કામદેવ અધ્યયનકા
હિન્દી ભાષાનુવાદ સમાપ્ત ॥ ૨ ॥

દેવની પાંચ ત્યા ચાર પત્યોપમની સ્થિતિ છે (૧૨૩)

ગૌતમ સ્વામી બોલ્યા “મ વન ! કામદેવ દેવતા એ દેવલોકથી આયુ, ભવ અને સ્થિતિના ક્ષય કરીને પછી દેવ પર્યાય છોડી કયા જશે ? કયા ઉત્પન્ન થશે ?” મગવાન્ બોલ્યા ‘ ગૌતમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સિદ્ધ થશે ” (૧૨૪)

માતમા ઉપાસકદશાગમુત્તરના બીજા કામદેવ અધ્યયનનો
ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સમાપ્ત (૨)

तहेव गिहिधम्म पडिवज्जइ । गोयमपुच्छा तहेव सेसं जहा काम-
देवस्स जाव पोसहसालाए पोसहिए वंभयारी समणस्स भगवओ
महावीरस्स अंतिय धम्मपण्णत्ति उवसपज्जित्ताण विहरइ ॥१२६॥
तए ण तस्स चुलणीपियस्स समणोवासयस्स पुवरत्तावरत्त काल-
समयंसि एगे देवे अतिय पाउव्भूए ॥ १२७ ॥

न्द्मन्तथा निर्गतः । तथैव गृहिधर्मं प्रतिपद्यते । गौतमपृच्छा तथैव शप य या काम-
देवस्य यावत् पोषधगालाया पौत्रिको ब्रह्मचारी श्रमणस्य भगवता महावीर-
स्थाऽऽन्तिको धर्मप्रवर्तिमुपसम्पद्य विहरति ॥१२६॥ ततः खलु तस्य चुलनीपितुः
श्रमणोपासकस्य पूर्वरात्रापरत्र कालसमये एको देवोऽन्तिकं प्रादुर्भूतः ॥ १२७ ॥

टीका—उत्क्षेप = प्रारम्भवाक्यमर्थाद् य या प्रथमं द्वितीययोर ययनयो सुधर्म-
स्वामिन प्रति जम्बूस्वामिना प्रश्नं कृतस्तादृश एवास्याप्यन्ययनम्यारम्भे स्वयम्बूह-
नीय इति । शेषं सर्वं स्पष्टम् ॥ १२६-१२७ ॥

अत्र तीसरा अध्ययन कहते हैं—

टीकार्थ—‘उक्खेवो तट्ठयस्म’ इत्यादि प्रथम द्वितीय अध्ययनकी
नाई तीसरेका भी प्रारम्भ सुधर्मा स्वामीके प्रति जम्बू स्वामीके प्रश्न
करनेसे हुआ है । हे जम्बू ! उस काल उस समयमें वाराणसी (वनारस)
नगरी, कौष्ठक चैत्य और जितशत्रू राजा था ॥ १२५ ॥ उस वनारस
नगरीमें चुलनीपिता नामक गाथापति रहता था । वह सब प्रकार
सम्पन्न यावत् अपरिभूत (अजेय) था । श्यामा उसकी भार्या थी ।
आठ करोड़ मोनैया निधान (खजाने)में रखे थे, आठ करोड़ व्यापारमें

त्रीणु अध्ययन

६५ त्रीणु अध्ययन वहीछे छीछे —

टीकार्थ—“उक्खेवो तट्ठयस्म”—इत्यादि प्रथम—द्वितीय अध्ययननी पछे त्रीण
अध्ययननो पछे प्रारम्भ सुधर्मास्वामी प्रत्ये जम्बूस्वामीना प्रश्नथी थये छे
हे जम्बू ! छे काले, छे समये वाराणसी (वनारस) नगरी, कौष्ठक चैत्य अने
जितशत्रू राजा हुते (१२५) छे वनारस नगरीमा चुलनीपित नामक गाथापति
रहेनो हुतो छे सर्वे प्रकारे सम्पन्न यावत् अपरिभूत (अजेय) हुतो श्यामा तेनी
भार्या हुती आठ करोड़ मोनैया निधान (खजाना)मा राख्यो हुता, आठ करोड़

भरियंसि कडाहयंसि अदहेइ, अदहिता चुलणीपियस्स समणो-
 वासयस्स गायं मसेण य सोणिण्ण य आडचड ॥१३१॥ तए ण
 से चुलणीपिया समणोवासए त उज्जलं जाव अहियासेइ ॥१३२॥
 तए णं से देवे चुलणीपिय समणोवासय अभीय जाव पासइ, पासित्ता
 दोच्चपि तच्चपि चुलणीपिय समणोवासय एवं वयासी हभो चुलणी
 पिया । समणोवासया । अपत्थियपत्थया । जाव न भजेसि तो ते
 अह अज्ज मज्झिम पुत्त साओ गिहाओ नीणेमि, नीणित्ता तव
 अग्गओ घाएमि जहा जेठ पुत्त तहेव भणइ, तहेव करेइ । एव
 तच्चपि कणीयस जाव अहियासेइ ॥१३३॥ तए ण से देवे चुलणी
 पियं समणोवासय अभीयं जाव पासइ, पासित्ता चउत्थपि चुलणी
 पियं समणोवासयं एवं वयासी-हभो चुलणीपिया । समणोवासया ।
 अपत्थियपत्थया । जइ णं तुम जाव न भजेसि तओ अह अज्ज जा
 इमा तव माया भद्दा सत्थवाही देवयगुरुजणणी दुक्करदुक्करकारिया

मासशूल्यकानि करोति, कृत्वा आदहनभृते कटाहे आदहति, आदह्य चुलनीपितु
 श्रमणोपासकस्य गात्र मासेन च शोणितेन चाऽऽसिञ्चति ॥ ८३१ ॥ तत खलु
 स चुलनीपिता श्रमणोपासकस्तामुज्ज्वला यावद यास्ते ॥ १३२ ॥ तत खलु स
 देवचुलनीपितर श्रमणोपासकभीत यावत्पश्यति, दृष्ट्वा द्वितीयमपि तृतीयमपि चुल-
 नीपितर श्रमणोपासकमेवमवादीत-“ हभो चुलनीपित श्रमणोपासक ! अपार्थि-
 तप्रार्थक ! यावन्न भनक्षि तर्हि तेऽहमद्य मध्यम पुत्र स्वस्माद् गृहान्नयामि, नीत्वा
 त्वाऽग्रतो घातयामि ” यथा ज्येष्ठ पुत्र तथैव भणति, तथैव करोति । एव तृतीय-
 मपि कनीयास यावदभ्यास्ते ॥१३३॥ तत खलु स देवचुलनीपितर श्रमणोपासक-
 मभीत यावत्पश्यति, दृष्ट्वा चतुर्थमपि चुलनीपितर श्रमणोपासकमेवमवादीत-“हभो
 चुलनीपित. ? श्रमणोपासक ? अपार्थितप्रार्थक ? यदि खलु त्व यावन्न भनक्षि
 ततोऽहमद्य येय तव माता भद्दा सार्थवाही देवतगुरुजननी दुष्करदुष्करकारिका

त ते साओ गिहाओ नीणेभि, नीणित्ता तव अग्गओ घाएमि,
 घाडत्ता तओ मंससोल्लए करेमि करित्ता आदाणभरियसि कडाहयसि
 अदहेमि, अदहित्ता तव गाय मसेण य सोणिण्ण य आडचामि,
 जहा णं तुम अट्टदुहट्टवसट्ठे अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्जसि
 ॥१३४॥ तए ण से चुलणीपिया समणोवासए तेण देवेणं एव
 वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरड ॥१३५॥ तए णं से देवे चुलणी
 पियं समणोवासयं अभीय जाव विहरमाण पासड, पासित्ता चुलणी
 पियं समणोवासय दोच्चपि तच्चपि एव वयासी हभो चुलणीपिया ।
 समणोवासया । तहेव जाव ववरोविज्जसि ॥१३६॥ तए ण तस्स
 चुलणीपियस्स समणावासयस्स तेण देवेण दोच्चपि तच्चपि एव
 वुत्तस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए०-“अहो णं इमे पुरिसे
 अणारिए अणारियवुद्धी अणारियाइ पावाड कम्माइ समायरइ,
 जे ण मम जेट्ठ पुत्त साओ गिहाओ नीणेड, नीणित्ता मम अग्गओ
 घाएइ, घाडत्ता जहा कयं तहा चित्तेड जाव गाय आडचइ, जे ण

ता ते स्वस्माद् गृहान्नयामि, नीत्वा तवाग्रतो घातयामि, घातयित्वा त्रीणि माम-
 शूल्यकानि करोमि, कृत्वाऽऽदहनभृते कटाहे आदहामि, आदह्य तव गात्र मासेन
 च गोणितेन चाऽऽमिश्रामि यथा खलु त्वमार्त्तदुःखार्त्तवशात्तोऽकाल एव जीविता
 द्वयपरोप्यसे ” ॥ १३४ ॥ तत खलु स चुलनीपिता श्रमणोपासकस्तेन देवे-
 नैवमुक्त सन्नभीतो यावद्विहरति ॥ १३५ ॥ तत खलु स देवचुलनीपितर श्रमणो
 पासकमभीत यावद विहरमाण पश्यति, दृष्ट्वा चुलनीपितर श्रमणोपासक द्वितीयमपि
 तृतीयमप्येवमवादीत्-“हभो चुलनीपित. । श्रमणोपासक यावद् न्यपरोप्य-
 से” ॥ १३६ ॥ तत खलु तस्य चुलनीपितु श्रमणोपासकस्य तेन देवेन
 द्वितीयमपि तृतीयमप्येवमुक्तस्य सतोऽयमेतद्रूप आत्मात्मिक ०-“ अहो ! खलु
 अय पुरुषोऽनार्यः अनार्यबुद्धिरनार्याणि पापानि कर्माणि समाचरति, य खलु मम
 ज्येष्ठ पुत्र स्वस्माद् गृहान्नयति, नीत्वा ममाग्रतो घातयति, घातयित्वा ‘ यथा कृत

मम मज्झिमं पुत्त साओ गिहाओ जाव सोणिण्ण य आइचइ,
 जे णं मम कणीयस पुत्तं साओ गिहाओ तहेव जाव आइचइ, जावि
 य णं इमा मम माया भद्दा सत्थवाही देवगुरुजणणी दुक्कर-दुक्कर
 कारिया तपि य णं इच्छइ साओ गिहाओ नीणेत्ता मम अग्गओ
 घाइत्तए, त सेयं खलु मम एय पुरिसं गिण्हित्तए”-त्ति कटु उट्ठाइए,
 सेवि य आगासे उप्पइए, तेणं च खम्भे आसाइए, महया महया
 सद्देणं कोलाहले कए ॥१३७॥ तए णं सा भद्दा सत्थवाही त
 कोलाहलसंदं सोच्चा निसम्म जेणेव चुलणीपिया समणोवासए
 तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता चुलणीपियं समणोवासय एव
 वयासी-“किण्ण पुत्ता ! तुम महयार सद्देण कोलाहले कए ?”
 ॥१३८॥ तए ण से चुलणीपिया समणोवासए अम्मयं भद्द सत्थ
 वार्हि एव वयासी-“एव खलु अम्मो ! न जाणामि केवि पुरिसे
 आसुरत्ते ५ एग मह नीलुप्पल० अस्मिं गहाय मम एव वयासी-

तथा चिन्तयति यावद्वात्रमासिञ्चति, य. खलु मम मध्यम पुत्र स्वस्माद् गृहाद् यावत्-
 शोणितेन चाऽऽसिञ्चति, येन मम कनीयास पुत्र स्वस्माद् गृहात्तथैव यावद्-आसि
 ञ्चति, याऽपि च खलु-इय मम माता भद्रा सार्थवाही दैवतगुरुजननी दुष्करदुष्कर
 कारिका तामपि च खलु इच्छति स्वस्माद् गृहान्नीत्वा ममाग्रतो घातयितुम्, तच्छ्रेयं
 खलु ममैत पुरुष ग्रहीतुम्, इति कृत्वोत्थितः, सोऽपि चाकाशे उत्पतितः, तेन च
 स्तम्भ आसादितः, महता महता शब्देन कोलाहल कृतः ॥ १३७ ॥ तत खलु
 सा भद्रा सार्थवाही त कोलाहलशब्द श्रुत्वा निशम्य येनैव चुलनीपिता श्रमणो
 पासकस्तेनैवोपागच्छति, उपागत्य चुलनीपितर श्रमणोपासकमेवमवादीत्-
 “किं खलु पुत्र ! त्वया महता महता शब्देन कोलाहल कृतः ?” ॥१३८॥
 तत खलु स चुलनीपिता श्रमणोपासकोऽम्बिका भद्रा सार्थवाहीमेव
 मवादीत्-“एव खलु अम्ब ! न जानामि कोऽपि पुरुष आशुरक्त ५ एक महान्त

हंभो चुलणीपिया । समणोवासया । अपत्थियपत्थया । जाव वज्जिया ।
जइ णं तुम जवा ववरोविज्जसि ॥१३९॥ तए णं अहं तेण पुरिसेणं
एव वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरामि ॥१४०॥ तए ण से पुरिसे
ममं अभीय जाव विहरमाणं पासइ, पासित्ता मम दोच्चंपि तच्चंपि
एव वयासी-हंभो चुलणीपिया । समणोवासया । तहेव जाव गाग
आइचइ ॥१४१॥ तए ण अह त उज्जल जाव-अहियासेमि । एवं
तहेव उच्चारयेव सव्व जाव कणीयसं जाव आइचइ । अह तं उज्जलं
जाव अहियासेमि ॥१४२॥ तए णं से पुरिसे ममं अभीय जाव
पासइ, पासित्ता मम चउत्थंपि एवं वयासी-हंभो चुलणीपिया ।
समणोवासया । अपत्थियपत्थया । जाव न भजेसि तो ते अज्ज जा
इमा माया देवयगुरु जाव ववरोविज्जसि ॥१४३॥ तए णं अह तेणं
पुरिसेण एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरामि ॥१४४॥ तए णं
से पुरिसे दोच्चपि तच्चपि मम एव वयासी-हंभो चुलणीपिया ।

नीलोत्पल० असिं गृहीत्वा ममैवमवादीत्-“हंभोः चुलनीपितः ! श्रमणोपासक !
अप्रार्थितप्रार्थक ! यावद् वज्जित ! यदि खलु त्व यावद्व्यपरोप्यसे” ॥१३९॥
तत खल्वह तेन पुरुषेणैवमुक्त सन्नभीतो यावद्विहरामि ॥१४०॥ ततः खलु
स पुरुषो माम् अभीत यावद् विहरमाण पश्यति, दृष्ट्वा मम द्वितीयमपि तृतीयमप्ये-
वमवादीत्-“हंभो चुलनीपित ! श्रमणोपासक !” तथैव यावद् गात्रमासिञ्चति
॥१४१॥ ततः खल्वह तामुज्ज्वला यावद् अध्यासे । एव तथैवोच्चारयितव्य
सर्व यावत्कनीयास यावद् आसिञ्चति । अह तामुज्ज्वला यावद् अध्यासे ॥१४२॥
ततः खलु स पुरुषो मामभीत यावत्पश्यति, दृष्ट्वा मम चतुर्थमप्येवमवादीत्-हंभोः
चुलनीपित ! श्रमणोपासक ! अप्रार्थितप्रार्थक ! यावन्न भनसि तर्हि तेऽद्य या
इय माता दैवत गुरु यावद् व्यपरोप्यसे ॥१४३॥ ततः खल्वह तेन पुरुषेणैवमुक्तः
सन्नभीतो यावद् विहरामि ॥१४४॥ ततः खलु स पुरुषो द्वितीयमपि तृतीयमपि

मम मज्झिमं पुत्तं साओ गिहाओ जाव सोणिण्णं य आइचइ,
 जे णं मम कणीयस पुत्तं साओ गिहाओ तहेव जाव आइचइ, जावि
 य णं इमा मम माया भद्दा सत्थवाही देवगुरुजणणी दुक्कर-दुक्कर
 कारिया तपि य णं इच्छइ साओ गिहाओ नीणेत्ता मम अग्गओ
 घाइत्तए, त सेयं खलु मम एय पुरिसं गिण्हित्तए”-त्ति कटु उट्ठाइए,
 सेवि य आगासे उप्पइए, तेणं च खभे आसाइए, महया महया
 सद्देणं कोलाहले कए ॥१३७॥ तए णं सा भद्दा सत्थवाही त
 कोलाहलसंदं सोच्चा निसम्म जेणेव चुलणीपिया समणोवासए
 तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता चुलणीपिय समणोवासय एव
 वयासी-“किण्ण पुत्ता ! तुमं महया२ सद्देण कोलाहले कए ?”
 ॥१३८॥ तए ण से चुलणीपिया समणोवासए अम्मयं भद्द सत्थ-
 वाहि एव वयासी-“एव खलु अम्मो ! न जाणामि केवि पुरिसे
 आसुरत्ते ५ एग मह नीलुप्पल० असिं गहाय मम एव वयासी-

तथा चिन्तयति यावद्वात्रमासिञ्चति, यः खलु मम म यम पुत्र स्वस्माद् गृहाद् यावत्
 शोणितेन चाऽऽसिञ्चति, येन मम कनीयास पुत्र स्वस्माद् गृहात्तथैव यावद्-आसि
 ञ्चति, याऽपि च खलु-इय मम माता भद्रा सार्थवाही देवतगुरुजननी दुक्करदुक्कर
 कारिया तामपि च खलु इच्छति स्वस्माद् गृहान्नीत्वा ममाग्रतो घातयितुम्, तन्त्रेय,
 खलु ममैत पुरुष ग्रहीतुम्,, इति कृत्वोत्थित, सोऽपि चाकाशे उत्पतित*, तेन च
 स्तम्भ आसादित*, महता महता शब्देन कोलाहल कृत ॥ १३७ ॥ तत खलु
 सा भद्रा सार्थवाही त कोलाहलशब्द श्रुत्वा निश्म्य येनैव चुलनीपिता श्रमणो
 पासकस्तेनैवोपागच्छति, उपागत्य चुलनीपितर श्रमणोपासकमेवमवादीत्-
 “किं खलु पुत्र ! त्वया महता महता शब्देन कोलाहल कृत ?” ॥१३८॥
 तत खलु स चुलनीपिता श्रमणोपासकोऽम्बिमा भद्रा सार्थवाहीमेव
 मवादीत्-“एव खलु अम्ब ! न जानामि कोऽपि पुरुष आश्रुरक्त ५ एक महान्त

टीका-‘मासे’-ति शूले ग्रथित्वा पचनीयानि शूलानि तान्येव शूलकानि, मामशूलकानि=मासखण्डानि । आदहनेति आदहनमतिपक्वं तैलादि ‘अदहन’इति लोकप्रसिद्धं तेन भृते=पूर्णे, आदहामि=उत्कालयामि । कनीयास=कनिष्ठम् । भद्रा=

टीकार्थ-‘तए ण से’ इत्यादि वह देव नील कमलके समान यावत् तलवार लेकर चुलनीपिता आवकसे बोला-“हे चुलनीपिता आवक ! ‘कामदेवकी तरह कहना’ यावत् शील आदिको भग नहीं करेगा तो तुम्हारे बड़े लड़केको घरसे लाता हूँ और लाकर तुम्हारे सामने उसका घात करूँगा । उसे घात कर मैं शूल (सूया) में पिरो कर पचानेके योग्य तीन, मासके खण्ड करडालूँगा, और खण्ड करके अदहन (आधन) भरी हुई कड़ाई में उकालूँगा । उकाल कर मास और रक्तसे तुम्हारा शरीर इस प्रकार सीचूँगा कि जिससे तू अत्यन्त दुःखकी पीड़ित होकर अकालमें ही जीवितसे अलग हो जायगा अर्थात् मर जायगा ॥ १२८ ॥ चुलनीपिता श्रमणोपासक देवता के ऐसा कहने पर निर्भय यावत् विचरता रहा ॥ १२९ ॥ तब देवने चुलनीपिता आवकको निर्भय यावत् देखा और देखकर दूसरी बार और तीसरी बार चुलनीपितासे इसी प्रकार कहने लगा-“ हे आवक चुलनीपिता । ” इत्यादि सब पूर्वोक्त प्रकार धमकी दी, मगर चुलनीपिता निर्भय ही बना रहा । देवने देखा अब भी चुलनीपिता आवक

टीकार्थ-‘तेए ण से’-इत्यादि ये देव नीलकमल जेवी यावत् तलवार लहने चुलनीपिता आवक प्रति जेह्यो “हे चुलनीपिता आवक ! (कामदेवनी पेठ समल लेवु) यावत् शील आदिने भग नहि करे, तो तारा मोटा पुत्रने घेरथी लावीश अने तारी सामे तेनो घात करीश तेनो घात करीने हु शूणीमा परावी पथाववाने योग्य मासना त्रयु षड करीश, अने षड करी आधणुभरी कडाधमा छिडाणीश पछी मास अने लोढी तारा शरीर पर जे प्रमाणे सीचीश ते जेथी तु अत्यन्त दुःखनी पीडित पीडित यधने अकाले न मरण पावीश ” (१२८) चुलनीपिता श्रमणोपासक देवतानु आवु कथन सालणीने पणु निर्भय यावत् विचरी रह्यो (१२९) पछी देवे चुलनीपिता आवकने निर्भय यावत् जेयो अने जीएवार तथा त्रीएवार तेने आ प्रमाणे कहेवा लाग्यो “ हे आवक चुलनीपिता । ” इत्यादि पूर्वोक्त प्रकारे धमकी आपी, पणु चुलनीपिता आवक सयसीत थयो नहि, यावत् जेम ने जेमन विचरी रह्यो (१३०) अटले देव कोपित यधने चुलनीपिता

समणोवासया । अज्ज जाव ववरोविज्जसि ॥१४५॥ तए णं तेणं
 पुरिसेणं दोच्चंपि तच्चपि मम एवं वुत्तस्स समाणस्स इमेयारूवे
 अज्झत्थिए० अहो णं इमे पुरिसे अणारिए जाव समायरइ, जे णं
 मम जेटुं पुत्त साओ गिहाओ तहेव जाव कणीयसं जाव आइवइ,
 तुब्भेवि य ण इच्छइ साओ गिहाओ नीणेत्ता मम अग्गओ घाइ-
 त्तए, त सेय खलु मम एय पुरिसं गिण्हित्तएति कट्टु उट्ठाइए,
 सेवि य आगासे उप्पइए, मएवि य खभे आसाइए, महया महया
 सहेण कोलाहले कए ॥१४६॥ तए णं सा भद्दा सत्थवाही चुलणी-
 पिय समणोवासय एव वयासी-नो खलु केइ पुरिसे तव जाव
 कणीयस पुत्त साओ गिहाओ नीणेइ, नीणित्ता तव अग्गओ घा
 एइ । एस ण केइ पुरिसे तव उवसग्गं करेइ । एस ण तुमे विद-
 रिसणे दिट्ठे । त णं तुम इयाणि भग्गनियमे भग्गपोसहे विहरसि ।
 त णं तुमं पुत्ता । एयस्स ठाणस्स आलोएहि जाव पडिवज्जाहि ॥१४७॥

ममैवमवादीत्-हभो. चुलनीपित* ! भ्रमणोपासक ! अद्य यावद् व्यपरोप्यसे
 ॥१४५॥ तत* खलु तेन पुरुषेण द्वितीयमपि तृतीयमपि ममैवमुक्तस्य सतोऽयमेतद्रूप
 आभ्यात्मिक ०-अहो ! खल्वय पुरुषोऽनार्यो यावत्समाचरति य* खलु मम ज्येष्ठपुत्र
 स्वस्माद् गृहात्तथैव यावत्कनीयास यावदासिञ्चति, युष्मानपि च खल्विच्छति स्वस्माद्
 गृहात्तथा ममाग्रतो घातयितु, तच्छ्रेयः खलु ममैत पुरुष ग्रहीतुमिति कृत्वोत्थितः,
 सोऽपि चाऽऽकाशे उत्पतित मयाऽपि च स्तम्भ आसादित*, महतार शब्देन
 कोलाहलः कृत ॥१४६॥ तत खलु सा भद्रा सार्धवाही चुलनीपितर भ्रमणो-
 पासकमेवमवादीत्-नो खलु कोऽपि पुरुषस्तव यावत्कनीयास पुत्र स्वस्माद् गृहा-
 न्नयति, नीत्वा तवाग्रतो घातयति, एष खलु कोऽपि पुरुषस्तवोपसर्गं करोति, एत
 त्वल्लु त्वया विदर्शन दष्ट, तत्खलु त्वमिदानीं भग्ननियमो भग्नपोषधो विहरसि ।
 * तत्खलु त्व पुत्र ! एतस्य स्थानस्य आलोचय यावत्प्रतिपद्यस्व ॥१४७॥

=अतिगर्हितानि । आसादितः=गृहीतः । विदर्शन=विपरीत यद्वा विरूपाकारदर्शनम् । भग्नेति-भग्नः=विनष्टः नियम=स्थूलप्राणातिपातविरनणरूप व्रत यस्य सः, कपायोदयेन विचलितचित्तत्वात् । ननु सापराधार्थं तथाऽऽचरण युक्तमेव व्रतस्य

भग नहीं करता तो यह जो तेरी पूज्य होनेसे देवतास्वरूप, सदुपदेश देनेवाली और हितचिन्तक होनेके कारण गुरु और जन्म देनेवाली होनेसे जननी, गर्भधारण लालन पालन आदि दुष्करसे दुष्कर कार्य करनेवाली माता भद्रा सार्थवाही है उसे घरसे लाता हूँ और लाकर तेरे सामने ही उसके प्राण लेता हूँ । प्राण लेकर उसके मांसके तीन टुकड़े करके अदहन भरे कढ़ाहेमें उकालता हूँ । उकाल कर तेरे शरीरको उसके मांस और लोहसे सींचता हूँ, जिससे तू अत्यन्त दुःखी होकर अकाल ही कालके गालमें चला जायगा अर्थात् मरजायगा॥१३४॥ चुलनीपिता श्रावक देवके ऐसा कहने पर भी निर्भय यावत् विचरता रहा॥१३५॥ देवताने उसे निर्भय विचरता देखा तो उससे दूसरी बार और तीसरी बार भी ऐसा ही कहा-“अहो चुलनीपिता श्रावक ! उसी प्रकार यावत् मारा जायगा ” ॥ १३६ ॥ देवके दूसरी तीसरी बार ऐसा कहने पर चुलनीपिता श्रावक इस प्रकार विचारने लगा-“अहो यह पुरुष अनार्य है, इसकी बुद्धि अनार्य है, यह अनार्य पाप कर्मोंका आचरण करता है, इसने मेरे बड़े पुत्रको घरसे उठा लाया और मेरे सामने उसे मार डाला इस प्रकार

आने तारी पूज्य होधने देवतास्वरूप, सदुपदेश आपनारी अने हितचिन्तक होधने गुरु तथा जन्म देनेारी होधने जननी, गर्भ धारण लालन-पालन आदि दुष्करमा दुष्कर कार्य करनेारी माता भद्रा सार्थवाही छे, तेने तारा घेरथी लावु छु अने तारी सामेअ तेना प्राण लઉ छु प्राण लधने तेना मासना त्रण दुकडा करी आधणुसरी कढाईमा उकाणीश अने तारा शरीर पर ते मास अने बोही छाटीश जेथी तु अत्यंत दुःखी थधने अकाजे अ मृत्युने पामीश (१३४) देवे अेम कइया छता चुलनीपिता श्रावक निर्भय यावत विचरी रह्यो (१३५) देवताअे तेने निर्भय रह्यो। नेधने भीलवार अने त्रीलवार पणु अेमअ कहु छे “अहो चुलनीपिता श्रावक ! अे प्रमाणे यावत तु भार्यो जशे” (१३६) देवे भीलवार अने त्रीलवार पणु कहु अेटवे चुलनीपिता श्रावक अे प्रमाणे विचारवा लाग्यो छे “अहो ! आ पुरुष अनार्य छे, तेनी बुद्धि अनार्य छे, अे अनार्य-पाप-कर्मोनु आचरण करे छे तेणु मारा मोटा पुत्रने घेरथी उपाडी लावी भारी सामे तेने भारी नाज्यो (अे

भद्रानाम्नी, दैवतगुरुजननी=पूज्यत्वाद्वैवतस्वरूपा, हितचिन्तकत्व सदुपदेशदात्रीत्वा
भ्या गुरुस्वरूपा, जन्मदात्रीत्वाच्च जननी । दुष्करेति-दुष्कर दुष्कराणाम्=अति
दुष्कराणा गर्भस्थापन जन्मदान पालनादीना कर्मणा कारिका=सम्पादिका । अनार्याणि

भयभीत नहीं हुआ यावत् वैसाही विचरता रहा ॥ १३० ॥ तो वह
क्रोधित होकर चुलनीपिता आवकके बड़े लडकेको घरसे ले आया ।
लाकर उसके सामने घात करने लगा । घात कर तीन मासके टुकड़े
किये । टुकड़े करके अदहन चढ़े हुए उड़ाहेमें उकाला, उकाल कर
चुलनीपिता आवकका शरीर मास और खूनसे सींचने लगा ॥ १३१ ॥
चुलनीपिता आवकने उस असह्य वेदनाको सहन किया ॥ १३२ ॥ तब
भी देवने चुलनीपिता आवकको निर्भय यावत् देखा तो दूसरी बार
और तीसरी बार भी चुलनीपिता आवकसे कहा—हभो चुलनीपिता
आवक ! अरे अनिष्टके कामी ! यावत् तू शील आदिको भग नहीं करता
तो मैं आज तुम्हारे मँझले लडकेको घरसे लाता हूँ और तेरे सामने
घात करता हूँ । ज्येष्ठ पुत्रके लिए जैसा कहा था वैसा ही कहा और
किया । इसी प्रकार तीसरे छोटे लडके के लिए भी कहा और वैसा ही
किया । तब भी चुलनीपिता आवकने यावत् असह्य वेदनाको सहन
किया ॥ १३३ ॥ तब उसने चौथी बार चुलनीपिता आवकसे कहा—
“ ओ चुलनीपिता अमणोपासक ! अनिष्टके कामी ! यदि तू यावत्

आवकना मोटा पुत्रने घेरथी लछ आव्यो, अने तेनी सभीपे न तेना पुत्रने घात
करवा लाग्यो । घात करीने मासना त्रष्टु टुकडा कर्या, आधष्टु चडावेल्ली कडाधमा
छकाएया अने पछी चुलनीपिता आवकना शरीर पर मास अने बोड़ी सींचवा
(छाटवा) लाग्यो । (१३१) चुलनीपिताओ ओ असह्य वेदना सहन करी (१३२)
त्यारे पष्टु देवे चुलनीपिताने निर्भय यावत् जेयो, ओटले णीण अने त्रीणवार
पष्टु चुलनीपिता आवकने कहुँ छे चुलनीपिता आवक ! अरे अनिष्टना कामी !
यावत् तु शील आदिने भग नहि करे तो हु आन तारा मध्यम (वन्धेष्ट)
पुत्रने घेरथी लछ आवीश अने तारी सामे तेना घात करीश मोटा पुत्रना
समधमा जेवु कहुँ छे तु तेवुन कहुँ अने कथुँ ओ न प्रमाणे जीन नाना
छाकराना समधमा पष्टु कहुँ अने कथुँ, तो पष्टु चुलनीपिता आवके यावत् असह्य
वेदना सहन करी (१३३) ओटले देवे चौथी बार चुलनीपिताने कहुँ “ छे
चुलनीपिता अमणोपासक ! अनिष्टना कामी ! जे तु यावत् भग नहि करे तो

કહને પર મૈ ભય ભીત ન હોતા હુઆ વિચરતા હું ॥ ૧૪૦ ॥ તથા ઉસને મુજે નિર્ભય વિચરતે દેવ, દૂસરી તીસરી વાર ફિર એસા હી કહા-“હે ચુલનીપિતા શ્રમણોપાસક !” “પહેલેકી તરહ” યાવત્ શરીરકો સીંચા ॥ ૧૪૧ ॥ મૈને ઉસ અસહ્ય વેદનાકો સહ લિયા । ઇસી પ્રકાર સવ કહના ચાહિયે યાવત્ છોટે લડકેકો માર ઢાલા ઓર મેરે શરીરકો માંસ ઓર રૂનસે સીંચા । મૈને ઉસ અસહ્ય વેદનાકો મી સહ લિયા ॥ ૧૪૨ ॥ ઉસને મુજે નિર્ભય દેખા તો ચૌથી વાર ફિર બોલા-“હે ચુલનીપિતા શ્રાવક ! અનિષ્ટકે કામી ! યાવદ્ તૂ વ્રતભગ નહી કરતા તો જો યહ તેરી માતા દેવ-ગુરુ સ્વરૂપ હૈ યાવત્ તૂ મર જાયગા” ॥ ૧૪૩ ॥ તથા ઉસકે એસા કહને પર મી મૈ નિર્ભય વિચરતા રહા ॥ ૧૪૪ ॥ તથા વહ દૂસરી તીસરી વાર મી મુજે એસા હી બોલા કિ-“ચુલનીપિતા શ્રાવક ! આજ યાવત્ મારા જાયગા” ॥ ૧૪૫ ॥ ઉસકે દૂસરી તીસરી વાર એસા કહને પર મુજે એસા વિચાર આયા-“યહ અનાર્ય પુરુષ હૈ, ઇસકી બુદ્ધિ મી અનાર્ય હૈ અતઃ અનાર્ય આચરણ કરતા હૈ, ઇસને મેરે બડે મદ્દલે ઓર છોટે લડકેકો માર ઢાલા ઓર મેરા શરીર રૂનસે સીંચા, અવ યહ માંકો (તુમ્હે) મી મેરે સામને લાકર માર ઢાલનેકી ઇચ્છા કરતા હૈ, અતઃ ઇસે પકડ લેના હી અચ્છા હૈ” । એસા વિચાર કર જ્યો હી મૈ ઉઠા કિ વહ આકાશમેં ઉડ ગયા, મૈને સ્વભા પકડ લિયા ઓર જોર જોરસે ચિહ્લાયા” ॥ ૧૪૬ ॥

વિચરી રહ્યો છુ (૧૪૦) એમ મને નિર્ભય વિચરતો જોઈ, તેણે બીજી-ત્રીજીવાર ફરીથી એમ કહ્યું કે “હે ચુલનીપિતા શ્રમણોપાસક ! (પહેલાની પેઠે) યાવત શરીર પર માસ-લોહી છાટ્યા (૧૪૧) મેં એ અસહ્ય વેદનાને સહી લીધી એ પ્રમાણે બધું કહ્યું, યાવત નાના પુત્રને મારી નાખ્યો અને મારા શરીર પર લોહી અને માસ છાંટ્યું મેં એ અસહ્ય વેદનાને સહી લીધી (૧૪૨) તેણે મને નિર્ભય જોયો એટલે ચોથીવાર બોલ્યો “હે ચુલનીપિતા શ્રાવક ! અનિષ્ટના કામી ! યાવત તું શિલાદિને ભગ નથી કરતો તો જે આ તારી માતા દેવ-ગુરુ સ્વરૂપ છે યાવત તું મરી જઈશ (૧૪૩) તેણે એમ કહ્યું છતાં પણ હું નિર્ભય રહ્યો (૧૪૪) પછી તેણે બીજી-ત્રીજીવાર પણ મને એમજ કહ્યું કે “ચુલનીપિતા શ્રાવક ! આજ યાવત મારો જઈશ” (૧૪૫) એણે બીજી-ત્રીજીવાર એવું કહેતાં મને એવો વિચાર આવ્યો કે “આ અનાર્ય પુરુષ છે, તેની બુદ્ધિ પણ અનાર્ય છે, તેથી તે અનાર્ય આચરણ કરે છે, એણે મારા મોટા, વચ્ચેના અને નાના પુત્રને મારી નાખ્યા, તેમના માસ-લોહી મારા શરીરે છાટ્યા, હવે તે માતાને (તમને) પણ મારી સામે લાવી મારી નાખવાની ઇચ્છા કરે છે, માટે એને પકડી લેવો એ જ ઠીક છે, એમ વિચારીને હું ઉઠ્યો, ત્યાં તે આકાશમાં ઉડી ગયો, મેં થાવલો પકડી લીધો અને જોઈ ચીસ પાડી. (૧૪૬) પછી સદ્ગા સાર્થવાહી ચુલનીપિતાને કહેવા લાગી

નિરપરાધમાત્રવિષયકત્વાદોતિ ચેન્ન, અનેન ચુલનીપિત્રા સાપરાધનિરપરાધોમયવિ
પયકવતસ્યાઙ્ગીકરણાત્ । મગ્નપોષધઃ=વિચલિતચિત્તત્વાદેવ । एतस्येति अत्र 'विषये'
इत्यस्य शेष , यद्वा 'प्राकृतत्वाद् द्वितीयार्थे पठौ—'एतत्स्थान'-मित्यर्थः, आलोचय=

દેવને જો જો ક્રિયા સો સવ સોચને લગા ' ફિર મેરે શરીરકો માંસ
લોહુસે સીંચા, ઘાદ મેરે મંદ્રલે લડકેકો લાયા યાવત્ મેરે શરીરકો માંસ
ઔર લોહુસે સીંચા, ફિર મેરે છોટે લડકેકો ઘરસે લે આયા યાવત્
खूनसे मेरे शरीरको सींचा । इतने पर भी इसे सन्तोष नहीं हुआ,
अब यह जो मेरी देवता और गुरु स्वरूप जननी, मेरे लिए कठोरसे कठोर
कष्ट सहने वाली माता भद्रा सार्थवाही है उसे भी घरसे लाकर मेरे
सामने मार डालना चाहता है, अब इस पुरुषको पकड़ लेनाही अच्छा है ।”
ऐसा विचार कर वह उठा किन्तु वह देवता आकाशमें उड़ल
गया, चुलनीपिताने एक खभा पकड़ लिया और जोर जोर से चिल्लाया
॥ १३७ ॥ भद्रा सार्थवाहीने उस चिल्लाहटको सुन कर समझ कर जिस
ओर चुलनीपिता आवक था उसी ओर आई और आकर चुलनीपिता
आवकसे बोली—“बेटा ! तुम ऐसे जोर जोरसे क्यों चिल्लाए ?” ॥ १३८ ॥
चुलनीपिता आवक अपनी माता भद्रा सार्थवाहीसे कहने लगा—“हे
मा ! न जाने कौन पुरुष क्रोधित होकर एक बड़ी नीली तलवार लेकर
मुखसे बोला—“ हे चुलनीपिता आवक ! अनिष्टके कामी ! यदि शीला
दिका त्याग न करेगा तो यावत् मार डालूंगा ” ॥ १३९ ॥ उसके ऐसा

પ્રમાણે દેવે જે જે કાર્ય તે બધુ તે વિચારવા લાગ્યો) પછી મારા શરીર પર માસ-
લોહી છાટ્યા, તે પછી મારા વચ્ચેટ પુત્રને તે લાવ્યો યાવત્ મારા શરીર પર માસ
અને લોહી છાટ્યા, તે પછી મારા નાના પુત્રને ઘેરથી લાવી યાવત્ લોહી મારા શરીર
છાટ્યું એટલાથી પણ તેને સંતોષ ન થયો હવે તે મારી દેવતાસ્વરૂપ અને ગુરુસ્વરૂપ
જનના, મારે માટે કઠોરમા કઠોર કષ્ટ સહન કરનારી માતા ભદ્રા સાર્થવાહી છે તેને
પણ ઘેરથી લાવી મારી સમીપે મારી નાખવા ઇચ્છે છે, હવે મારે એ પુરૂષને પકડી
લેવો એજ ઠીક છે”

એમ વિચાર કરીને તે ઉઠ્યો, પરંતુ તે દેવતા આકાશમા ઉડી ગયો, ચુલની
પિતાએ એક થાલલાને પકડી લીધો અને ભેરથી ચીસ નાખી (૧૩૭) ભદ્રા
સાર્થવાહી એ ચીસ સાંભળી સમજીને જે બાળુએ ચુલનીપિતા આવક હતો તે બાળુએ
આવી અને ચુલનીપિતા આવકને કહેવા લાગી “બેટા ! તે એમ ભેરથી કેમ ચીસ
પાડી ?” (૧૩૮) ચુલનીપિતા આવક પોતાની માતા ભદ્રા સાર્થવાહીને કહેવા લાગ્યો
“હે મા ! શી ખબર, કેઈ પુરૂષ ક્રોધિત થઈને એક મોટી નીલી તલ્વાર લઈને મને
કહેવા લાગ્યો “હે ચુલનીપિતા આવક ! અનિષ્ટના કામી ! જે તું” શીલાદિનો ત્યાગ
નહિ કરે તો યાવત્ મારી નાખીશ.” (૧૩૯) તેના એવા કથનથી હું બચીત ન થતા

કહને પર મૈ ભય भीत न होता हुआ विचरता हूँ ॥ १४० ॥ तब उसने मुझे निर्भय विचरते देख, दूसरी तीसरी बार फिर ऐसा ही कहा-“ हे चुलनीपिता श्रमणोपासक ! ” ‘ पहलेकी तरह ’ यावत् शरीरको सींचा ॥ १४१ ॥ मैंने उस असह्य वेदनाको सह लिया । इसी प्रकार सब कहना चाहिए यावत् छोटे लडकेको मार डाला और मेरे शरीरको मांस और खूनसे सींचा । मैंने उस असह्य वेदनाको भी सह लिया ॥ १४२ ॥ उसने मुझे निर्भय देखा तो चौथी बार फिर बोला-“ हे चुलनीपिता श्रावक ! अनिष्टके कामी ! यावद् तू व्रतभग नहीं करता तो जो यह तेरी माता देव-गुरु स्वरूप है यावत् तू मर जायगा” ॥ १४३ ॥ तब उसके ऐसा कहने पर भी मैं निर्भय विचरता रहा ॥ १४४ ॥ तब वह दूसरी तीसरी बार भी मुझे ऐसा ही बोला कि-“ चुलनीपिता श्रावक ! आज यावत् मारा जायगा” ॥ १४५ ॥ उसके दूसरी तीसरी बार ऐसा कहने पर मुझे ऐसा विचार आया-“ यह अनार्य पुरुष है, इसकी बुद्धि भी अनार्य है अतः अनार्य आचरण करता है, इसने मेरे बड़े मझले और छोटे लडकेको मार डाला और मेरा शरीर खूनसे सींचा, अब यह माँको (तुम्हें) भी मेरे सामने लाकर मार डालनेकी इच्छा करता है, अतः इसे पकड़ लेना ही अच्छा है” । ऐसा विचार कर ज्यों ही मैं उठा कि वह आकाशमें उड़ गया, मैंने खभा पकड़ लिया और जोर जोरसे चिल्लाया” ॥ १४६ ॥

વિચરી રહ્યો છું (૧૪૦) એમ મને નિર્ભય વિચરતો જોઈ, તેણે બીજી-ત્રીજીવાર ફરીથી એમ કહ્યું કે ‘ હે ચુલનીપિતા શ્રમણોપાસક ! (પહેલાની પેઠે) યાવત શરીર પર માસ-લોહી છાટયા (૧૪૧) મેં એ અસહ્ય વેદનાને સહી લીધી એ પ્રમાણે બધું કહ્યું, યાવત નાના પુત્રને મારી નાખ્યો અને મારા શરીર પર લોહી અને માસ છાટ્યું મેં એ અસહ્ય વેદનાને સહી લીધી (૧૪૨) તેણે મને નિર્ભય જોયો એટલે ચોથીવાર બોલ્યો “હે ચુલનીપિતા શ્રાવક ! અનિષ્ટના કામી ! યાવત તું શિલાદિને ભગ નથી કરતો તો જે આ તારી માતા દેવ-ગુરુ સ્વરૂપ છે યાવત તું મરી જઈશ (૧૪૩) તેણે એમ કહ્યું છતાં પણ હું નિર્ભય રહ્યો (૧૪૪) પછી તેણે બીજી-ત્રીજીવાર પણ મને એમજ કહ્યું કે “ચુલનીપિતા શ્રાવક ! આજ યાવત માર્યો જઈશ” (૧૪૫) એણે બીજી-ત્રીજીવાર એવું કહેતાં મને એવો વિચાર આવ્યો કે “આ અનાર્ય પુરુષ છે, તેની બુદ્ધિ પણ અનાર્ય છે, તેથી તે અનાર્ય આચરણ કરે છે, એણે મારા મોટા, વચ્ચેટ અને નાના પુત્રને મારી નાખ્યા, તેમના માસ-લોહી મારા શરીરે છાટયા, હવે તે માતાને (તમને) પણ મારી સામે લાવી મારી નાખવાની ઇચ્છા કરે છે, માટે એને પકડી લેવો એ જ ઠીક છે, એમ વિચારીને હું ઉઠ્યો, ત્યાં તે આકાશમાં ઉડી ગયો, મેં થાબલો પકડી લીધો અને જોરથી ચીસ પાડી (૧૪૬) પછી ભદ્રા સાર્થવાહી ચુલનીપિતાને કહેવા લાગી

ગુરુસમક્ષ પ્રકટય । યાવદિતિ-અત્ર યાચ્છન્દેન પઢિક્માહિ નિંદાહિ ગરિહાહિ વિઝટ્ટાહિ
વિસોદેહિ અબ્ધુદેહિ અહારિહ તવોક્ત્તમ પાયચ્છિત્ત પઢિવજ્જાહિ' इत्येषा ग्रहणम्,
तच्छाया च 'प्रतिक्राम, निन्द, गर्हस्व, वित्रोटय, विशोधय, अभ्युत्तिष्ठस्व, यथाहं
तपःकर्म प्रायश्चित्त प्रतिपद्यस्व' इति, तत्र प्रतिक्राम=निवर्त्तस्वास्मादकरणात्,
निन्द=स्वसाक्षिका कुत्सा कुरु, गर्हस्व=गुरुसमक्षं कुत्सा कुरु, वित्रोटय=तद्वा
वानुबन्ध छिन्धि, विशोधय=अतिचारमलमपनोदयेत्यर्थः, स्पष्टमन्यत् । अत्र
'यथाहं तपःकर्म प्रायश्चित्त प्रतिपद्यम्' इत्यभिधानाज्जीतव्यवहारेण श्रावकप्राय
श्चित्तस्यापि निशीथादौ गम्यमानत्वं प्रतीयते ॥ १२८-१४७ ॥

તવ ભદ્રા સાર્થવાહી સુલનીપિતા શ્રવકસે વોલી-કોઈ ખી પુરુષ કિસી
ખી પુત્રકો ઘરસે નહીં લાયા, ન તેરે સામને મારા હૈ । કિસી પુરુષને
તુજે યહ ઉપસર્ગ કિયા હૈ । તુને યહ ભયકર ઘટના દેખી હૈ । અવ
કષાયકે ઉદયસે ચલિતચિત્ત હોકર ઉસ પુરુષકો મારનેકી પ્રવૃત્તિ તેરી હુઈ,
ઉસ ઘાતકી પ્રવૃત્તિસે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતવિરમાણવ્રત ઓર પોષધવ્રતકા
ભગ હુઆ । અગર કહેં કિ શ્રાવકકો તો નિરપરાધ પ્રાણીકી હિંસાકા
ત્યાગ હોતા હૈ ઓર વહ તો સાપરાધી થા, સો યહ કહના ઠીક નહી,
વધોંકિ શ્રાવકકો પોષધવ્રતમે સાપરાધ ઓર નિરપરાધ દોનોંકે માર-
નેકા ત્યાગ હોતા હૈ, હસલિય બેટા ! હસ સ્થાન (વિષય)કી તુમ
આલોચના કરો, પ્રતિક્રમણ કરો, અપની ઓર ગુરુકી સાક્ષીસે નિન્દા
ગર્હા કરો, તદ્વિષયક પરિણામોંકે અનુબન્ધોં કાટોં, અતિચાર કે મલકો
દૂર કરકે આત્માકો શુદ્ધ કરો, સન્મુખ ઝઠો ઓર યથાયોગ્ય તપ'કર્મ
રૂપ પ્રાયશ્ચિત્તકો સ્વીકાર કરો ॥ ૧૪૭ ॥

‘કોઈપણ પુરુષ એકકે પુત્રને ઘેરથી લાવ્યો નથી, તારી સમીપે એકકેને માર્યો
નથી, કોઈ પુરૂષે તને આ ઉપસર્ગ ક્યો છે તે એક ભયકર ઘટના જોઈ છે હવે
કષાયના ઉદયથી ચલિતચિત્ત થઈને એ પુરૂષને મારવાની પ્રવૃત્તિ થઈ એ ઘાતની
પ્રવૃત્તિથી સ્થૂલ-પ્રાણાતિપાત-વિરમણ વ્રત અને પોષધવ્રતનો ભંગ થયો. અગર, જો
કોઈ એમ કહે કે શ્રાવકને તો નિરપરાધી પ્રાણીની હિંસાનો ત્યાગ હોય છે, અને તે
તો સાપરાધી હતો, તો એ કહેવું બરાબર નથી, કારણકે શ્રાવકને તો પોષધવ્રતમાં
સાપરાધી અને નિરપરાધી બેઉને મારવાનો ત્યાગ હોય છે, એટલા માટે, હે પુત્ર !
આ સ્થાન (વિષય) ની તુ આલોચના કર, પ્રતિક્રમણ કર પોતાની અને ગુરૂની
સાક્ષીથી નિન્દા-ગર્હા કર, તદ્વિષયક પરિણામોના અનુબંધોને કાપ, અતિચારના મેલને
દૂર કરીને, આત્માને શુદ્ધ કર, સન્મુખ ઉઠ અને યથાયોગ્ય તપ કર્મરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તનો
સ્વીકાર કર” (૧૪૭) ।

मूलम्-तए णं से चुलणीपिया समणोवासए अम्मगाए तहत्ति
एयमट्ठ विणएणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता तस्स ठाणस्स आलोएइ,
जाव पडिवज्जइ ॥१४८॥ तए णं से चुलणीपिया समणोवासए
पढम उवासगपडिमं उवसपज्जित्ताणं विहरइ । पढमं उवासगपडिम
अहासुत्त जहा आणदो जाव एक्कारसमंपि ॥१४९॥ तए णं से चुल-
णीपिया समणोवासए सेण उरालेणं जहा कामदेवो जाव सोहम्मो
कप्पे सोहम्मवडिसगस्स उत्तरपुरत्थिमेण अरुणाभे विमाणे देवत्ताए
उववन्ने । चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पणत्ता । महाविदेहे वासे
सिज्झिहिइ ॥१५०॥ निक्खेवो ॥

सत्तमस्स अगस्स उवासगदसाण तइय अज्झयण
समत्त ॥ ३ ॥

छाया-तत खलु स चुलनीपिता श्रमणोपासकोऽम्बिकाया 'तथेति एतमर्थं
विनयेन प्रतिश्रुणोति, प्रतिश्रुत्य तस्य स्थानस्य (विषये) आलोचयति यावत्प्रति
पद्यते ॥१४८॥ तत खलु स चुलनीपिता श्रमणोपासकः प्रथमा मुपासकप्रतिमा
मुपसम्पद्य विहरति । प्रथमा मुपासकप्रतिमा यथासूत्रं यथाऽऽनन्दश्रावको यावदेका
दशीमपि ॥ १४९ ॥

टीकार्थ-‘तए ण से चुलणी’-त्यादि तव चुलनीपिता श्रावकने
माताकी बात ‘तहत्ति’ (ठीक है) कह कर विनयपूर्वक स्वीकार
की, फिर उस विषयकी आलोचना की यावत् तप.कर्म स्वीकार किया
॥ १४८ ॥ फिर चुलनीपिता श्रावक, श्रावककी पहली पडिमाको स्वीकार
कर विचरने लगा । पहली उपासक पडिमाको यथासूत्र (सूत्रोक्त विधिसे)
आनन्दकी तरह यावत् ग्यारहों प्रतिमाओंका पालन किया ॥ १४९ ॥

टीकार्थ-‘तए ण से चुलणी’ त्यादि पछी चुलनीपिता श्रावके माताकी
बात ‘तहत्ति’ (जराणर छे) ओम कहीने विनयपूर्वक स्वीकारा पछी ओ विषयनी
आलोचना करी यावत् तप कर्मने स्वीकार कये (१४८) पछी चुलनीपिता श्रावक,
श्रावकनी पछेरी पडिमाने स्वीकार करीने विचरवा लाग्ये पछेरी उपासकपडिमाने
यथासूत्र (सूत्रोक्त-विधिपूर्वक) आनन्दनी पेठे यावत् अगीआरे प्रतिमाओंनु पालन

તતઃ સ્વલુ સ ચુલનીપિતા શ્રમણોપાસકમ્તેનોદારેણ યથા કામદેવો
યાવત્સૌધર્મે કલ્પે સૌધર્માવિતસકસ્યોત્તરપૌસ્ત્યેઽરુણાભે વિમાને દેવતયોપપન્નઃ ।
ચત્વારિ પલ્યોપમાનિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા । મહાવિદેહે વર્ષે સેત્સ્યતિ ॥૧૫૦॥ નિક્ષેપઃ॥

સત્તમસ્યાઙ્ગસ્યોપાસકદશાના તૃતીયમધ્યયન

સમાપ્તમ્ ॥ ૩ ॥

ટીકા—ઘ્યાલ્યા તુ છાયયૈવ ગતાર્થા ॥ ૧૪૮-૧૫૦ ॥

હતિશ્રી-વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધાચક્ર-પચ્ચદશભાષાકલિતલલિતકલાપા-
લાપક-પ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માપક-વાદિમાનમદક-શ્રીશાહછત્રપતિ-
કોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-“જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય”-પદભૂષિત-કોલ્હાપુરરાજગુરુ
બાલબ્રહ્મચારિ-જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્ય-શ્રી ઘાસીલાલ-
વ્રતિ-વિરચિતાયામુપાસકદશાઙ્ગસૂત્રસ્યાઽગારધર્મસંજીવન્યા
લ્યાયા ઘ્યાલ્યાયા તૃતીય ચુલનીપિત્રાલ્યમધ્યયન
સમાપ્તમ્ ॥ ૩ ॥

હસ ઉદાર કૃત્યસે ચુલનીપિતા કામદેવકો જ્ઞાતિ સૌધર્મકલ્પમે સૌધર્મા
વતસકકે ઉત્તરપૂર્વ (ઈશાનકોણ)કે અરુણાભ વિમાનમે દેવરૂપસે ઉત્પન્ન
હુઆ । વહા ઉસકી ચાર પલ્યોપમકીસ્થિતિ વહી ગઈ હૈ । વહ (ચુલ
નીપિતા દેવ) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમે સિદ્ધ હોગા નિક્ષેપ-ઉપસહાર પૂર્વવત્
॥ ૧૪૮-૧૫૦ ॥

સાતવાં અગ ઉપાસકદશાકે તીસરે અધ્યયનકી અગારસંજીવની
ટીકાકા હિન્દી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત ॥ ૩ ॥

કથુ* (૧૪૯) એ ઉદાર કૃત્યથી ચુલનીપિતા કામદેવની પેઠે સૌધર્મ કલ્પમા
સૌધર્માવિતસકના ઉત્તરપૂર્વ (ઈશાન કોણ)ના અરુણાભ વિમાનમા દેવરૂપે ઉત્પન્ન
થયા તમા ચાર પલ્યોપમની તેની સ્થિતિ કહી છે એ (ચુલનીપિતાદેવ) મહાવિદેહ
ક્ષેત્રમા સિદ્ધ થશે નિક્ષેપ-ઉપસહાર પૂર્વવત (૧૫૦)

હતિ શ્રી ઉપાસકદશાઙ્ગસૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનની અગારસંજીવની
વ્યાખ્યાનો, ગુજરાતી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત (૩)

॥ चतुर्थोध्ययनम् ॥

सम्प्रति चतुर्थां ययनमारभ्यते—‘उक्खेवओ चउत्थसे’त्यादि ।

मूलम्—उक्खेवओ चउत्थस्स अज्झयणस्स । एवं खलु जवू ।
तेण कालेण तेण समणं वाणारसी नामं नयरी, कोट्टए चेइए,
जियसत्तू राया, सुरादेवे गाहावई अट्टे० । छ हिरण्णकोडीओ जाव
छवया दसगोसाहस्सिएण वएण, धन्ना भारिया, सामी समोसडे,
जहा आणदो तहेव पडिवज्जइ गिहिधम्मं, जहा कामदेवो जाव
समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिय धम्मपण्णत्ति उवसपज्जि-
त्ताण विहरड ॥ १५१ ॥ तए ण तस्स सुरादेवस्स समणोवासयस्स
पुवरत्तावरत्त कालसमयंसि एगे देवे अतियं पाउव्वभवित्था । से देवे
एग मह नीलुप्पल जाव असि गहाय सुरादेव समणोवासय एव
वयासी—“हभो सुरादेवा समणोवासया । अपत्थियपत्थया । जइ णं
तुमं सीलाड जाव न भजसि तो ते जेट्ट पुत्त साओ गिहाओ
नीणेमि, नीणित्ता तव अग्गओ घाएमि, घाडत्ता पच सोल्लए करेमि,
करित्ता आदाणभरियसि कडाहयसि अट्टहेमि, अट्टहित्ता तव गाय

छाया—उत्क्षेपकश्चतुर्थस्याध्ययनस्य । एव खलु जम्बू, ! तस्मिन् काले तस्मिन्
समये वाराणसी नाम नगरी, कोष्ठकचैत्य, जितशत्रू राजा, सुरादेवो गाथापति,
आढ्य० । पइ हिरण्यकोटयो यावत् पइ व्रजा दशगोसाहस्रिकेण व्रजेन, धन्या
भार्या, स्वामी समवसूत, यथाऽऽनन्दस्तथैव प्रतिपद्यते गृहिधर्मं, यथा कामदेवो
यावत् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽऽन्तिकी धर्मप्रज्ञप्तिमुपसम्पद्य विहरति ॥ १५१ ॥
ततः खलु तस्य सुरादेवस्य श्रमणोपासकस्य पूर्वरात्रापरत्रकालसमये एको देवोऽ-
न्तिकु प्रादुरासीत्, स देव एक महान्त नीलोत्पल-यावद् असि गृहीत्वा सुरादेव
श्रमणोपासकमेवमवादीत्—हम्भो, सुरादेव श्रमणोपासक ! अपार्थितप्रार्थक ! यदि
खलु त्व शीलानि यावन्न भनसि तर्हि ते ज्येष्ठ पुत्र स्वस्माद्गृहान्नयामि, नीत्वा
तवाग्रतो घातयामि, घातयित्वा पञ्च शूलकानि करोमि, कृत्वा आदहनभृते कटाहे

मसेण य सोणिण्ण य आइचामि, जहा णं तुम अकाले चेव जी-
 वियाओ ववरोविज्जसि । एवं मज्झमयं, कणीयस, एक्केक्के पंच
 सोल्लया तहेव करेइ जहा चुलणीपियस्स, नवर एक्केक्के पंच सोल्लया
 ॥ १५२ ॥ तए णं से देवे सुरादेव समणोवासय चउत्थपि एव व-
 यासी-हभो सुरादेवा । समणोवासया । अपत्थियपत्थया । जाव
 न परिच्चयसि तो ते अज्ज सरीरसि ॥ जमगसमगमेव सोलस रोगा-
 यंके पक्खिवामि, तंजहा-सासे कासे जाव कोढे, जहा ण तुमं अट्ट-
 दुहट्ट-जाव ववरोविज्जसि ॥ १५३ ॥ तए ण से सुरादेवे समणोवासए
 जाव विहरइ । एव देवो दोच्चपि तच्चपि भणइ जाव ववरोविज्जसि
 ॥ १५४ ॥ तए णं तस्स सुरादेवस्स समणोवासयस्स तेण देवेणं
 दोच्चपि तच्चपि एववुत्तस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए०-

छाया-आदहामि, आदह्य तव गात्र मासेन च शोणितेन चाऽऽसिञ्चामि, यथा
 खलु त्वमकाल एव जीविताद्वयपरोप्यसे । एव मध्यमक, कनीयासम्, एकैकस्मिन्
 पञ्च शूल्यकानि तथैव करोति यथा चुलनीपतुः, नवरमेकैकस्मिन् पञ्च शूल्यकानि
 ॥ १५२ ॥ ततः खलु स देवः सुरादेव श्रमणोपासक चतुर्थमप्येवमवादीत्-
 हभोः सुरादेव ! श्रमणोपासक ! अपार्यितपार्थक ! यावन्न परित्यजसि तर्हि
 तेऽयं शरीरे यमकसमकमेव ॥ षोडश रोगातङ्कान् प्रक्षिपामि, तद्यथा-श्वासः
 कासः-यावत्कुष्ठम्, यथा खलु त्वमार्त्तदुःखार्त्तं यावद्व्यपरोप्यसे ॥ १५३ ॥
 ततः खलु स सुरादेव श्रमणोपासको यावद्विहरति । एव देवो द्वितीयमपि
 तृतीयमपि भणति यावद् व्यपरोप्यसे ॥ १५४ ॥ ततः खलु तस्य सुरादेवस्य
 श्रमणोपासकस्य तेन देवेन द्वितीयमपि तृतीयमप्येवमुक्तं सतोऽयमेतद्रूप आध्या-

*टीका—यमकसमकम्=युगपत् । रोगातङ्कान्=रोगाश्चाऽऽतङ्काश्चेति द्वन्द्वस्तानि-
 तत्र रोगाः=ज्वरदाहादयः, आतङ्काः=शूलादयः । 'श्वास'-इति-श्वासं. कासो
 उर्वरो दाहः. कुक्षिशूल भगन्दरोऽर्शोऽजीर्णं दृष्टिरोगो मस्तकशूलं मरोचकोऽक्षिवेदनं
 कर्णवेदनं कण्ठरुदररोगे कुष्ठं चेति षोडश । (१५३) ॥

अहो ण इमे पुरिसे अणारिणं जाव समायरहं, जे णं ममं जेट्टं पुत्तं
जाव कणीयसं जाव आडंचड, जेवि य इमे सोलस रोगायका तेवि
य इच्छड मम सरीरगसि पक्खिवित्तए, त सेयं खलु मम एयं
पुरिस गिण्हितएत्ति कहु उट्ठाइए, सेवि य आगासे उप्पइए, तेण
य खंभे आसाइए, महया महया सद्देणं कोलाहले कए ॥ १५५ ॥
तए णं सा धन्ना भारिया कोलाहलं सोच्चा निसम्म जेणेव सुरादेवे
समणोवासए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एव वयासी-किण्णं
देवाणुप्पिया । तुब्भेहिं महया महया सद्देणं कोलाहले कए ?
॥१५६॥ तए ण से सुरादेवे समणोवासए घन्न भारिय एवं वयासी-
एव खलु देवाणुप्पिए । केवि पुरिसे तहेव कहेइ जहा चुलणीपिया ।
धन्नावि पडिभणइ जाव कणीयसं, नो खलु देवाणुप्पिया । तुब्भे
केवि पुरिसे सरीरसि जमगसमगं सोलस रोगायके पक्खिवइ,
एस ण केवि चुरिसे तुब्भं उवसग्ग करेइ । सेस जहा चुलणीपि-

छाया-त्मिकः ०-अहो ! खल्वय पुरुषोऽनार्यो यावत्समाचरति, यः खलु मम
ज्येष्ठपुत्र यावत्कनीयास यावदासिञ्चति, येऽपि चेमे षोडश रोगातङ्कास्तानपिचेच्छ
ति मम शरीरे प्रक्षेप्तु, तच्छ्रेयः खलु ममैत पुरुष ग्रहीतुम्-इति कृत्वोत्थितः, सोऽपि
चाऽऽकाशे उत्पतितः, तेन च स्तम्भ आसादितः, महता महता शब्देन कोलाहलः कृतः
॥१५५॥ ततः खलु सा धन्या भार्या कोलाहलं श्रुत्वा निशम्य येनैव सुरादेव
अमणोपासकस्तेनैवोपागच्छति, उपागत्यैवमवादीत् किं खलु देवानुपिया ! युष्माभि-
र्महता महता शब्देन कोलाहलः कृतः ? ॥ १५६ ॥ ततः खलु स सुरादेव अमणो-
पामको धन्या भार्यामेवमवादीत्-एव खलु देवानुपिये ! कोऽपि पुरुषस्तथैव कथयति
यथा चुलनीपिता । अन्यापि प्रतिभणति यावत्कनीयास, नो खलु देवानुपिया !
युष्माकं कोऽपि पुरुष शरीरे यमकसमकं षोडश रोगातङ्कान् प्रक्षिपति, एष खलु
कोऽपि पुरुषो युष्माकमुपमर्गं करोति, शेष यथा चुलनीपित्रे भद्रा भणति । एव

यस्स भद्दा भणइ एवं निरवसेसं जाव सोहम्मे कप्पे अरुणकत्ते
विमाणे उववन्ने । चत्तारि पलिओवमाइं ठिई महाविदेहे वासे
सिज्झिहिइ ॥ १५७ ॥ निक्खेवो ॥

सत्तमस्स अगस्स=उवासगदसाण चउत्थ अज्झयण
समत्त ॥ ४ ॥

निरवशेष यावत्सौधर्मे कल्पेऽरुणकान्ते विमाने उपपन्नः । चत्वारि पल्योपमानि
स्थितिः । महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति ॥ १५७ ॥ निक्षेपः ॥

सप्तमस्याङ्गस्योपासकदशाना चतुर्थमभ्ययन
समाप्तम् ॥ ४ ॥

टीका सुगमैव ॥ १५१-१५७ ॥

इतिभी-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापा
लापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाङ्गछत्रपति-
कोल्हापुरराजप्रदत्त-"जैनशास्त्राचार्य"-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु'
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-श्री घासीलाल
व्रति विरचितायामुपासकदशाङ्गमूत्रस्याऽगारधर्मसञ्जीवन्या
ख्याया व्याख्याया चतुर्थ सुरादेवाख्यमभ्ययन
समाप्तम् ॥ ४ ॥

चौथा अध्ययन ।

अब चौथे अध्ययनका प्रारम्भ करते हैं—

टीकार्थ - 'उक्खेवो चउत्थस्स' इत्यादि उत्क्षेप-जम्बूस्वामीने कहा—
"भगवन् ! भ्रमणं भगवान् महावीरने चौथे अभ्ययनका क्या अर्थ
कहा है ?"

सुधर्मा स्वामीने 'उत्तर दिया-जम्बू ! उस काल उस समय बनारस
नामकी नगरी थी । कोष्ठक चैत्य था । जितशत्रू राजा था । सुरादेव

चौथु अध्ययन

इवे चौथा अध्ययनने। प्रारंभ करीये छीये —

टीकार्थ- 'उक्खेवओ चउत्थस्स' इत्यादि (१५१ थी १५७)

उत्क्षेप—जम्बू स्वामीओ कह्यु 'भगवन् ! भ्रमणं भगवान् महावीर स्वामीओ
चौथा अध्ययनने। शे। अर्थ कह्यो छे ?"

सुधर्मा स्वामीओ उत्तर आय्यो - जम्बू ! ओ ठाणे, ओ समये बनारस
नामनी नगरी छती ठाण्डक चैत्य छत्तु जितशत्रू राजा छती। सुरादेव गाथापति

गाथापति था। वह सब प्रकार पन्न यावत् अजेय था। छह करोड़ सोनैया उसके खजानेमे थे, छह करोड़ व्यापारमें लगे थे, और छह करोड़ प्रविस्तर (लेन देन)मे लगे हुए थे। उसके छह गोकुल अर्थात् साठ हजारका गोवर्ग था। धन्या नामकी भार्या थी। श्रमण भगवान् महावीर स्वामी समोसरे। सुरादेव आनन्दकी तरह गया और गृहस्थ धर्मको स्वीकार किया। वह कामदेवके समान यावत् श्रमण भगवान् महावीरके निकटकी धर्मप्रज्ञप्तिको स्वीकार कर विचरने लगा ॥ १५१ ॥ इसके अनन्तर सुरादेव श्रावकके सामने पूर्वरात्रिके अपर समयमे एक देवता प्रगट हुआ। वह देवता नील कमलके समान यावत् तलवार लेकर सुरादेव श्रमणोपासकसे बोला—“अरे सुरादेव श्रावक ! ओ मृत्यु के कामी ! यदि तू शील आदिको यावत् भग नहीं करता तों तेरे बड़े लड़केको घरसे लाता हूँ, और लाकर तेरेही सामने उसका घात करता हूँ। उसे मार डालनेके बाद उसीके मासके पाच टुकड़े करूँगा और अदहनसे भरे हुए कढाहमे उकालुंगा। अकाल कर तेरे शरीरको मांससे और लोहसे सींचूंगा, जिसमे तू अकाल ही जीवनसे हाथ धो बैठेगा”। इसी प्रकार मँझले और सबसे छोटे लड़केके लिये कहा। जब सुरादेव निर्भय बना रहा तो क्रमशः उसके पुत्रोंको लाया और मार डाला। प्रत्येकके मासके

होते ते सर्व प्रकारे सपन्न यावत् अजेय हुते। छ करोड सोनैया तेना भणनामा हुता, छ करोड व्यापारमा रोक्या हुता अने छ करोड प्राविस्तर (लेणुदेणु) मा लगाड्या हुता, तेनी पास छ गोकुण अर्थात् ६० साधठ हुत्तर गोवर्गना पशुओ हुता धन्या नामनी लार्या हुती श्रमणु लगवान् महावीर स्वामी समोसर्था सुरादेव आनन्दनी पेठे गये। अने तेणु गृहस्थधर्मना स्वीकार कर्यो ते कामदेवनी पेठे यावत् श्रमणु लगवान् महावीरनी समीपनी धर्मप्रज्ञप्ति स्वीकारी विचरवा लाग्ये। (१५१) त्यारपछी सुरादेव श्रावकनी सामे पूर्वरात्रिना अपर समयमा ओक देवता प्रगट थये। ओ देवता नीलकमलना जेवी यावत् तलवार लधने सुरादेव श्रमणोपासकने कडेवा लाग्ये। “अरे सुरादेव श्रावक ! हे मृत्युना कामी ! जे तू शील आदिना यावत् भग नहि करे ते तारा मोटा पुत्रने घेरथी लावु छु अने तारी समीपे ज तेना घात करु छु तेने मारीने तेना मासना पाच टुकडा करीश अने आधणुथी लरेली कडाईमा उकाणीश, पछी ताना शरीर पञ्च ओ मास अने लोही छाटीश, जेथी तू अकाणे ज जुवन जुमावी जेसीश” जे प्रमाणे वन्द्येठ अने सीथी नाना पुत्रने माटे पणु कछु सुरादेव निर्भयज रह्यो ओटवे क्रमश ते देव तेना पुत्राने लाव्ये, तेमने

પાંચ-પાંચ ટુકડે કર પ્રત્યેકસે સુરાદેવકે શરીરકો સીંચા ॥ ૧૫૨ ॥
 દેવતાને જય દેલા ફિ સુરાદેવ અથ ભી ભય-ભીત નહીં હુઆ તા ચૌથી
 ઘાર ચોલા-“અરે સુરાદેવ શ્રાવક ! મૃત્યુ કે કામી ! યદિ તુ યાવત્
 શીલ આદિકા પરિત્યાગ નહીં કરતા તો તેરે શરીરમેં एक साथ હી-શ્વાસ
 કાસં, જ્વરે, દાહ, કુક્ષિશૂલ, મગ્ગદર, અર્શ (યવામીર), અજીર્ણ, દષ્ટિ
 રોગ, મસ્તકશૂલ, અંરુચિ, અક્ષિવેદનાં, કર્ણવેદનાં, શુર્જલી પેટકા
 રોગેં ઓર કોઠે, યે સોલહ રોગ (જ્વરાદિ) ઓર આતક (શૂલ આદિ)
 ઢાલતા હૂં, જિસસે તુ તડપ તડપ કર પ્રાણ જોડેગા” ॥૧૫૩॥ સુરા
 દેવ ફિરમી ભય ભીત ન હો વિચરતા રહા । દેવતાને હસી તરહ દસરી
 ઓર તીસરી ઘાર મી કહા ॥૧૫૪॥ હમ પ્રકાર દેવતાકે દો તીન ઘાર
 કહને પર સુરાદેવ શ્રાવકકે મનમેં યહ વિચાર આઘા-“યહ અનાર્ય
 પુરુષ હૈ, અનાર્ય બુદ્ધિવાલા હૈ અતઃ આચરણ મી અનાર્ય કરતા હૈ, હસને
 મેરે બડે મझલે ઓર છોટે લડકેકોં માર ઢાલા, ઉનકે માસ લોહસે મેરે
 શરીરકો સીંચા, અથ મેરે શરીરમેં સોલહ રોગાતક ઢાલના ચાહતા હૈ,
 હસે પકડ લેનાં હી ઠીક હૈ ।” એસા વિચાર કર સુરાદેવ ઉઠા, ઓર દેવતા

મારી નાખ્યા અને પ્રત્યેકના માસના પાચ ટુકડા કરી પ્રત્યેકના લોહી-માસને
 સુરાદેવના શરીર પર છાટ્યા (૧૫૨) દેવતાએ જ્યારે જોયુ કે સુરાદેવ હજી પણ
 લયલીત નથી થયો, ત્યારે ચોથીવાર તે બોલ્યો - “અરે સુરાદેવ શ્રાવક ! મૃત્યુના
 કામી ! જો તુ યાવત્ શીલ આદિનો પરિત્યાગ નહિં કરે તો તારા શરીરમા એક
 સાથે (૧) શ્વાસ, (૨) કાસ, (૩) જ્વર, (૪) દાહ, (૫) કુક્ષિશૂલ (૬) ભગદર (૭)
 અર્શ (હરસ-મસા), (૮) અજીર્ણ, (૯) દષ્ટિરોગ, (૧૦) મસ્તકશૂલ, (૧૧) અરુચિ,
 (૧૨) અક્ષિવેદના, (૧૩) કર્ણવેદના, (૧૪) ખસ-ખુજલી, (૧૫) ઉદરરોગ, અને
 (૧૬) કોઠ, એ સોળ રોગ (જ્વરાદિ) અને આતક (શૂલ-આદિ) નાખીશ, જેથી તુ
 તરફડીને પ્રાણ છોડીશ (૧૫૩) તેથી પણ સુરાદેવ લયલીત ન થતા વિચરી રહ્યો
 દેવતાએ એ પ્રમાણે બીજી અને ત્રીજીવાર પણ કહ્યું (૧૫૪) એ પ્રમાણે દેવતાએ
 એ ત્રણ વાર કહેતા સુરાદેવ શ્રાવકના મનમા એવો વિચાર આવ્યો કે ‘આ
 અનાર્ય પુરુષ છે, અનાર્ય બુદ્ધિવાળો છે, એટલે તે આચરણ પણ અનાર્ય જ કરે છે,
 તેણે મારા મોટા, વચ્ચેટ અને નાના પુત્રોને મારી નાખ્યા, તેના માસ-લોહી મારા
 શરીરે છાટ્યા, હવે મારા શરીરમા સોળ રોગ તે નાખવા ઇચ્છે છે, માટે તેને પકડી
 લેવો એજ ઠીક છે’ એમ વિચારી સુરાદેવ ઉઠ્યો, અને દેવતા આકાશમા વિલીન

આકાશમેં વિલીન હો ગયા । સુરાદેવકે હાથ ાક લખા આ ગયા । વહ
 ઉસે પકડ કર કહે જોરસે કોલાહલ મચાને લગા ॥૧૫૫॥ ઉસકી પત્ની
 ધન્યાને કોલાહલ સુના તો વહ દોડ કર સુરાદેવ શ્રવકકે મમીપ આઈ,
 વહાં આકર ઘોલી “દેવાનુપ્રિય ! આપને ઢતને જોરસે કોલાહલ કયો
 ક્રિયા ? ॥૧૫૬॥ સુરાદેવ શ્રાવક ધન્યાસે કહને લગા-“દેવાનુપ્રિયે !
 કોઈ અનાર્થ પુરુષ” ઇત્યાદિ વહી સવ વાત કહી જૈસે ચુલનીપિતાને
 અપની માતાસે કહી થી । ધન્યા ઘોલી-દેવાનુપ્રિય ! કુછ ખી નહીં હુઆ,
 ન વઢા લઢકા મારા ગયા, ન મંજલા ઓર ન છોટા, ન કોઈ આપકે
 શરીરમેં રોગાતક હી ઢાલતા હૈ, મિન્ટુ કોઈ પુરુષ આપકો ઉપસર્ગ કર
 રહા હૈ ।” ઇસકે વાદ વહી સવ વાત કહી જો મદ્રાને ચુલનીપિતાસે
 કહી થી । વાકી સવ પૂર્વકી નાઈ યાવત્ અન્તમે સુરાદેવ સૌધર્મ કલ્પમેં
 અરુણકાન્ત વિમાનમેં ઉત્પન્ન હુઆ । વહાં ઉસકી ચાર પલ્લોપમકી
 સ્થિતિ હૈ । વહ મહાવિદેહ ક્ષેત્રસે સિદ્ધ હોગા ॥ ૧૫૭ ॥

નિક્ષેપ-અન્તમેં શ્રી સુધર્માસ્વામી કહને લગે-“હે જમ્બૂ ! મૈને શ્રી
 મહાવીરસ્વામીસે જૈમા સુના હૈ વૈમા હો તુમ્હેં કહા હૈ” ॥

શ્રી ઉપાસકદશાગ સૂત્રકે ચૌથે અધ્યયનની અગારસંજીવની ટીકાકા
 હિન્દીભાષાનુવાદ સમાપ્ત હુઆ ॥૪॥

થઈ ગયો સુરાદેવના હાથમા એક થાભલો આવી ગયો તે એને પકડીને મોટા
 ભેરથી ખૂમ પાડવા લાગ્યો (૧૫૫) તેની પત્ની ધન્યા તે સામળીને સુરાદેવ શ્રાવકની
 સમીપે દોડી આવી અને બોલી “દેવાનુપ્રિય તમે આટલા ભેરથી ખૂમ કેમ
 પાડી ?” (૧૫૬) સુરાદેવ શ્રાવક ધન્યાને કહેવા લાગ્યો “દેવાનુપ્રિયે ! કેઈ અનાર્થ
 પુરુષ ઇત્યાદિ” બધી વાત કહી કે જે પ્રમાણે ચુલનીપિતાએ પોતાની માતાને કહી
 હતી, ધન્યા બોલી - “દેવાનુપ્રિય ! કશુ થયું નથી, મોટા વચ્ચેટ કે નાના પુત્રને
 કેઈએ મારી નાખ્યા નથી, તેમજ આપના શરીરમા કેઈ રોગાતક પણ નાખતું
 નથી, પરંતુ કેઈ પુરુષ આપને ઉપસર્ગ કરી રહ્યો છે” પછી તેણે તેને બધી વાત
 કહી કે જે મદ્રાએ ચુલનીપિતાને કહી હતી બાકી બધું પૂર્વવત્ યાવત્ એવટે
 સુરાદેવ સૌધર્મ કલ્પમા અરુણકાન્ત વિમાનમા ઉત્પન્ન થયો ત્યાં તેની ચાર
 પલ્લોપમની સ્થિતિ છે તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સિદ્ધ થશે (૧૫૭)

નિક્ષેપ-એવટે શ્રી સુધર્માસ્વામીએ કહ્યું “હે જમ્બૂ ! મેં શ્રી મહાવીર
 સ્વામી પાસેથી જે પ્રમાણે સામળ્યું છે તે પ્રમાણે મેં તને કહ્યું છે”

ઈતિ શ્રી ઉપાસકદશાગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની અગાર
 મહાવની ટીકાનો ગુજરાતી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત. (૪)

॥ पञ्चममध्ययनम् ॥

अथ पञ्चममध्ययनमारभ्यते—‘उक्खेवो पचमस्स’ इत्यादि ।

मूलम्—उक्खेवो पचमस्स । एवं खलु जवू । तेणं कालेण तेणं समएण आलभिया नाम नयरी, संखवणे उज्जाणे, जियसत्तू राया, चुल्लसयए गाहावई अहुं जाव छ हिरण्णकोडीओ जाव छ वया दस गोसाहस्सिएणं वएण । बहुला भारिया, सामी समोसडे, जहा आणंदो तहा गिहिधम्म पडिवज्जइ । सेसं जहा कामदेवो जाव

छाया—उत्क्षेपः पञ्चमस्य । एव खलु जम्बूः । तस्मिन् काले तस्मिन् समये आलभिका नाम नगरी, शङ्खवनमुद्यान, जितशत्रू राजा क्षुद्रशतको गाथापतिराढ्यो यावत् पट्ट हिरण्यकोटयो यावत् पट्ट व्रजा दसगोसाहस्त्रिकेण व्रजेन । बहुला भार्या । स्वामी समवसृतो यथाऽऽनन्दस्तथा गृहिधर्मं प्रतिपद्यते । शेषं यथा

पांचवें अध्ययन ।

अब पांचवें अध्ययनका प्रारंभ करते हैं—

‘उक्खेवो पचमस्स’ इत्यादि ॥१५८-१६५॥

उत्क्षेप—जम्बूस्वामी कहते हैं—भगवान् ! पांचवें अध्ययनका अर्थ क्या है ? । सुधर्मास्वामी कहते हैं—

उस काल उस समय आलभिका नाम नगरी थी । शङ्खवन उद्यान, जितशत्रु राजा और क्षुद्रशतक गाथापति था । वह आढ्य यावत् छह छह करोड़ सोनैये खजाने आदिमे रखे हुए थे । उसके छह गोकुल अर्थात् साठ हजार गोवर्ग था बहुला उसकी भार्या थी । श्रमण भगवान् महावीर समोसरे । क्षुद्रशतकने आनन्दकी तरह गृहस्थ धर्मको स्वीकार

पाचम अध्ययन.

હવે પાચમા અધ્યયનનો પ્રારંભ કરીએ છીએ —

ટીકાર્થ—“‘उक्खेवो पचमस्स’” इत्यादि (१५८ थी १६५)

ઉત્ક્ષેપ—જમ્બૂ સ્વામી કહે છે — ભગવન્ ! પાચમા અધ્યયનનો અર્થ શો છે ? સુધર્માસ્વામી કહે છે એ કાળે એ સમયે આલભિકા નામની નગરી હતી શંખવન, ઉદ્યાન જિતશત્રુ રાજા અને ક્ષુદ્રશતક ગાથાપતિ હતો. તે આદ્ય યાવત્ છ-છ કરોડ સોનેયા ખજાના આદિમા રાખતો હતો. તેને છ ગોકુલ અર્થાત ૬૦ હજાર ગોવર્ગના પશુએ હતા બહુલા નામની ભાર્યા હતી. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સમોસર્યા ક્ષુદ્રશતકે

धम्मपणत्ति उवसंपज्जित्ताणं विहरइ ॥१५८॥ तए णं तस्स चुल्ल-
सयगस्स समणोवासयस्स पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि एगे देवे
अतियं जाव असिं गहाय एव वयासी—“हंभो चुल्लसयगा । सम-
णोवासगा । जाव न भजेसि तो ते अज्ज जेट्ठं पुत्तं साओ गिहाओ
नीणेमि, एवं जहा चुलणीपिय, नवर एक्के सत्त मंससोल्लया जाव
कणीयसं जाव आइचामि” ॥१५९॥ तए ण से चुल्लसयए समणो-
वासए जाव विहरइ ॥१६०॥ तए ण से देवे चुल्लसयग समणो-

कामदेवो यावद्धर्मप्रज्ञप्तिपुपसम्पद्य विहरति ॥ १५८ ॥ तत. खलु तस्य
क्षुद्रशतकस्य श्रमणोपासकस्य पूर्वरात्रापरत्रफालसमये एको देवोऽन्तिक
यावदसिं गृहीत्वैवमवादीत् हंभो. क्षुद्रशतक ! श्रमणोपासक ! यावन्न भनसि तर्हि
तेऽद्य ज्येष्ठ पुत्र स्वस्माद्गृहानयामि, एव यथा चुलनीपितर, नवरमेकैस्मिन् सप्त
माससूत्यकानि यावत्कनीयास यावदासिञ्चामि ॥ १५९ ॥ तत. खलु क्षुद्रशतक
श्रमणोपासको यावद्विहरति ॥ १६० ॥ तत. खलु. सदेव क्षुद्रशतक श्रमणोपासक

किया । शेष कथा कामदेवके समान है, यावत् धर्मप्रज्ञप्तिको स्वीकार
कर विचरने लगा ॥१५८॥ तब क्षुद्रशतक आवकके सामने, पूर्वरात्रिके
प्रथम प्रहरमें अपर रात्र जाने रात्रिके पिछले समयमें एक देवता यावत्
तलवार लेकर प्रगट हुआ और बोला—“हे क्षुद्रशतक आवक ! यदि
तू शील आदिको भग नहीं करता तो तेरे बड़े लड़केको आज घरसे
लाना हूँ । इसके अतिरिक्त और सब नहीं बात कही जो चुलनी-
पितासे कही थी । हँ ! विशेषता डतनीसी है कि प्रत्येक लड़केके मासके
सात सात खण्ड करके शरीरको सींचनेका कहा ॥१५९॥ वह क्षुद्रशतक

आनदनी पडे गृहस्थधर्मने। स्वीकार कर्था शेष कथा कामदेवनी समान छे, यावत्
धर्मप्रज्ञप्तिने। स्वीकार करी चियत्वा लाग्ये। (१५८) पछी क्षुद्रशतक आवकनी सामे,
पूर्वरात्रिना प्रथम प्रहरमा अने अपररात्रिना पाछला प्रहरमा अपर समयमा ओक
देवता यावत् तलवार लई प्रकट थये। अने ओट्ये। “हे क्षुद्रशतक आवक ! जे तु
शील आदिने। भग नहि करे, तो तारा भोग पुत्रने आज घेरथी लावु छु, जे
उपरात जे बात चुलनीपिताने कही छती ते जधी वत हरे क्षुद्रशतकने कही विशेषता
ओटली छे जे प्रत्येक पुत्रना मासना सात-सात खंड करीने तेने शरीर तेमना दोही-भास

વાસય ચતુર્થપિ એવં વયાસી-“ હંમો હુહસયગા ! સમળોવાસયા !
જાવ ન મજસિ તો તે અજ્ઞ જાઓ ઇમાઓ છ હિરણ્ણકોડીઓ
નિહાણપડતાઓ, છ વુદ્ધિપડતાઓ, છ પવિત્થરપડતાઓ તાઓ સાઓ
ગિહાઓ નીળેમિ, નીળિતા આલમિયાણ નયરીણ સિધાડગ જાવ
પહેસુ સવઓ સમતા વિપ્પરિમિ જહા ણં તુમ અદ્દુહદ્દવસદે
અકાલે ચેવ જીવિયાઓ વવરોવિજ્ઞસિ ॥૧૬૧॥ તણે ણં સે હુહસયણ
સમળોવાસણ તેણં દેવેણ એવ વુત્તે સમાળે અમીણ જાવ વિહરઈ

ચતુર્થમપ્યેવમવાદીત-હમો ક્ષુદ્રશતક ! શ્રમળોપાસક ! યાવન્ન મનસિ તર્હિ
તેડય યા ઇમાઃ પદ્દ હિરણ્યકોટયો નિધાનમયુક્તા પદ્દ વુદ્ધિમયુક્તાઃ ષદ્દ મવિસ્તર
મયુક્તાસ્તા, સ્વસ્માદગૃહાન્નયામિ, નીત્વાડડલ્લમિયાયા નગર્યા સઘાટકયાવત્પદેષુ
સર્વત્રઃ સમન્તાદ્ વિપ્રન્નિરામિ યથા સ્વલુ ત્વમાર્ત્તદુ સ્વાર્ત્તવશાર્ત્તોડકાલ એવ જીવિતા
દ્વયપરોપ્પસે ॥ ૧૬૧ ॥ તત્ત' સ્વલુ સ ક્ષુદ્રશતક. શ્રમળોપાસકસ્તેન દેવેનૈ
વમુક્ત' સન્નમીતો યાવદ્વિહરતિ ॥ ૧૬૨ ॥ તત્ત' સ્વલુ સ દેવ ક્ષુદ્રશતક શ્રમળોપાસ

શ્રાવક યાવત્ જૈસેકા તૈસા વિચરતા રહા ॥૧૬૦॥ તથા દેવ ક્ષુદ્રશતક
શ્રાવકસે ચૌથી ધાર યો રહેને લગા-“હે ક્ષુદ્રશતક શ્રાવક ! યદિ તૂ
શીલ વ્રત આદિકો મગ નહી કરતા તો યહ જો તેરે છહ કરોડ
સોનેયા સ્વજાનેમેં રહે હુણ હૈ, છહ કરોડ વ્યાપારમેં લગે હુણ હૈ,
છહ કરોડ લેન દેનમેં લગે હુણ હૈ, ડન સવકો ઘરસે લાઝંગા ઓર
આલમિકા નગરીકે સઘાટક તથા ચતુષ્પથ (ચૌરાહા) પર સવ જગહ
વિચેર દૂગા, જિસસે તૂ અત્યન્ત દુખિત હોકર અકાલમેં હી કાલકે
માલમેં ચલા જાયગા-મર જાયગા” ॥૧૬૧॥ દેવતા કે કહના કહને પર
મી ક્ષુદ્રશતક નિર્મય યાવત્ વિચરતા રહા ॥૧૬૨॥ દેવતાને ક્ષુદ્રશતક

છાટવાનું કહ્યું (૧૫૯) એ ક્ષુદ્રશતક શ્રાવક યાવત જેમ ને તેમ વિચરી રહ્યો (૧૬૦)
પછી દેવ ક્ષુદ્રશતક શ્રાવકને ચૌથી વાર કહેવા લાગ્યે - ‘હે ક્ષુદ્રશતક શ્રાવક ! જે તુ શીલ
વ્રતઆદિનો મગ નહિ કરે, તો જે તારા છ કરોડ સોનેયા ખજાનામાં રાખેલા છે, છ
કરોડ વેપારમાં રાખ્યા છે અને છ કરોડ લેણુ-દેણુમાં રોક્યા છે, તે બધા ઘરમાંથી
લઈશ અને આલમિકા નગરીના સઘાટક તથા ચતુષ્પથ (ચોક) પર બધી જગ્યાએ
વેરી નાખીશ, જેથી તુ અત્યંત દુખિત થઈને અકાળે જ મૃત્યુ પામીશ.” (૧૬૧)
દેવતાએ એટલું કહ્યું તેપછી ક્ષુદ્રશતક નિર્મય યાવત વિચરી રહ્યો (૧૬૨)

॥૧૬૨॥ તણ ન સે દેવે ચુલ્લસયગ સમણોવાસય અમીયં જાવ
પાસિત્તા દોઢપિ તઢ્ધપિ તહેવ મળઈ જાવ વવરોવિજ્ઞસિ ॥ ૧૬૩ ॥
તણ ન તસ્સ ચુલ્લસયગસ્સ સમણોવાસયસ્સ તેણં દેવેણં દોઢપિ
તઢ્ધપિ ઇવ વુત્તસ્સ સમાણસ્સ અયમેયારૂવે અજ્ઞત્થિણ-“અહો ન
ઈમે પુરિસે અણારિણ જહા ચુલનીપિયા તહા ચિતેઈ જાવ કળીયસ
જાવ આઈચડ, જાઓવિ ય ણં ડમાઓ મમ છ હિરણ્ણકોડીઓ
નિહાણપઉત્તાઓ છ વુઢ્ઢિપઉત્તાઓ છ પવિત્થરપઉત્તાઓ, તાઓવિ
ય ણ ડચ્છઈ મમ સાઓ ગિહાઓ નીણેત્તા આલમિયાણ નયરીણ

કમમીત યાવદ્ દૃષ્ટ્વા દ્વિતીયમપિ તતીયમિ તથૈવ મળતિ યાવદ્વચપરોપ્યસે ॥ ૧૬૩॥
તત સ્વલુ તસ્ય ક્ષુદ્રશતકસ્ય શ્રમણોપાસકસ્ય તેન દેવેન દ્વિતીયમપિ તતીયમપ્યેવ-
મુક્તસ્ય સતોડ્યમેદ્ધુ આલ્યાત્મિક. ૦-“અહો ! સ્વલ્વય પુરુષોડનાર્યો યથા
ચુલનીપિતા તથા ચિન્તયતિ યાવદ્ફનીયાસ યાવદાસિચ્ચતિ, યા અપિ ચ સ્વલુ ઇમા
મણ પઢ્ હિરણ્ણકોટયો નિધાનપયુક્તાઃ, પદ્ વુઢ્ઢિપયુક્તાઃ પ્રવિસ્તરપયુક્તાઃ, તા
અપિ ચ સ્વલુ ડચ્છતિ મમ સ્વસ્માદ્ગૃહાગ્નીત્વાડલભિકાયા નગર્યા સઙ્ઘાટક યાવદ્-

શ્રાવકકો નિર્ભય યાવત્ દેસવર દૂસરી ઓર તીસરી વાર એમાહી
કહા યાવત્ મર જાયગા ॥૧૬૩॥ દો તીનવાર કહને પર ક્ષુદ્રશતક
શ્રાવકકે મનમે ડસ પ્રકારકા વિચાર આપા-“અહો ! યહ
આનર્ય પુરુષ હૈ-ઈત્યાદિ ચુલનીપિતાકી તરહ વિચાર કરને લગા,-યાવત્
ડસને ડોટે લડકે તરુકો માર ડાલા, મેરા શરીર માસ લોહુસે સીચા,
ઓગ ડસસે મી ડસે જાન્તિ ન હુઈ તો અવ છહ કરોડ સ્વજાનેમે રસે
હુગ, છહ કરોડ વ્યાપારમે ઓર છહ કરોડલેન દેનમે લગે હુણ સોનૈયોંકો

દેવતાએ ક્ષુદ્રશતકને નિર્ભય યાવત્ જોઈને ખીણ અને ત્રીણવાર એણે કહ્યું, યાવત્
મરી જઈશ (૧૬૩) એ ત્રણ વાર કહેતા ક્ષુદ્રશતક શ્રાવકના મનમા આ પ્રમાણે
વિચાર આવ્યો “અહો ! આ આનર્ય પુરુષ છે” ઇત્યાદિ ચુલનીપિતાની પેઠે વિચાર
કરવા લાગ્યો,- યાવત્ “તેણે નાના પુત્ર ક્ષુદ્રાતને મારી નાખ્યો, મારા શરીર
માસ-લોહી છાટ્યું, અને તેથી પણ તેને શાન્તિ ન થઈ એટલે હવે છ કરોડ
ખજાનામા રાખેલા, છ કરોડ વેપારમા લગાડેલા અને છ કરોડ દેણુ-દેણુમા રોકેલા

સિંઘાડગ જાવ વિપ્પરિત્તણ, ત સેયં સ્વલુ મમં ઇય પુરિસં ગિણિ-
ત્તણ”-ત્તિ કટ્ટુ ઉટ્ટાઇણ જહા સુરાદેવો । તહેવ મારિયા પુચ્છઇ,
તહેવ કહેઇ ॥ ૧૬૪ ॥ સેસં જહા ચુલનીપિયસ્સ જાવ સોહમ્મે
કપ્પે અરુણસિદ્ધે વિમાણે ઉવવન્ને । ચત્તારિ પલિઓવમાઇ ઠિડં ।
સેસં તહેવ જાવ વિદેહે વાસે સિઙ્ગિહિઇ ॥ ૧૬૫ ॥ નિસ્સેવો ॥

સત્તમસ્સ અગસ્સ ઉવાસગદસાગ પચમ અઙ્ગયણ
સમત્ત ॥ ૫ ॥

વિપ્રકિરિતુ, તચ્છેયઃ સ્વલુ મમૈત પુરુષ ટ્ઠીતુ” મિતિ કૃત્વોત્થિતો સુરાદેવ ।
તથૈવ માર્યાપૃચ્છતિ તથૈવ કથયતિ ॥ ૧૬૪ ॥ શેષ યથા ચુલનીપિતુર્યાવત્સોર્મ્મે
કલ્પેઽરુણસિદ્ધે વિમાને ઉપપન્ન. । ચત્વારિ પલ્યોપમાનિ સ્થિતિ । શેષ તથૈવ
યાવન્મહાવિદેહે વર્ષે સેત્સ્યતિ ॥ ૧૬૫ ॥ નિષ્કેપ. ॥

સપ્તમસ્યાઙ્ગસ્યોપાસકદશાનાં પચ્ચમમખ્યયન
સમાપ્તમ્ ॥ ૫ ॥

ઘરસે લાકર આલમિકા નગરીકે સઘાટક યાવત્ ચતુષ્પય (ચૌરાહે)
આદિમેં વિસેર દેના ચાહતા હૈ, અત્ત ઇસ પુરુષકો પકડ લેના હી અચ્છા
હૈ ॥” એસા સોચ કર વહ સુરાદેવકી તરહ ઊઠા । ઊસી પ્રકાર ઊસકી
માર્યાને ચિહ્નાનેકા કારણ પૂછા । ઊસી પ્રકાર ક્ષુદ્રશતરુને સબ વૃત્તાત
કહા ॥ ૧૬૪ ॥ શેષ સબ ચુલનીપિતાકે સમાન યાવત્ વહ સૌવર્મ કલ્પમેં
અરુણસિદ્ધ વિમાનમેં ઉત્પન્ન હુઆ । વહા ઊસકી ચાર પલ્યોપમકી સ્થિતિ
હૈ । શેષ પૂર્વવત્ યાવત્ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમે સિદ્ધ હોગા ॥ ૧૬૫ ॥

સોનૈયા ઘરમાથી લઈ જઈને આલમિકા નગરીના સઘાટક યાવત્ ચોક આદિમા વેરી
નાખવા ઇચ્છે છે, માટે આ પુરુષને પકડી લેવો એજ ઠીક છે” એમ વિચારીને તે
સુરાદેવની પેઠે ઉઠ્યો. પૂર્વોક્ત રીતે તેની સ્ત્રીએ તેને ખૂબ પાડવાનું કારણ પૂછ્યું
અને એ પ્રમાણે ક્ષુદ્રશતરુને બધે વૃત્તાત કહ્યો (૧૬૪) શેષ બધું ચુલનીપિતાની પેઠે
બધું, યાવત્ એ સૌવર્મ કલ્પમા અરુણસિદ્ધ વિમાનમા ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં તેની
ચાર પલ્યોપમની સ્થિતિ છે શેષ પૂર્વવત્, યાવત્ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સિદ્ધ થશે (૧૬૫)

टीका-अस्य सर्वस्यापि पञ्चमाध्ययनस्य टीका छायागम्यैव ॥१५८॥-१६५॥

इतिश्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापा-
लापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैरुग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहछत्रपति-
कोल्हापुरराजप्रदत्त-“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-श्री घासीलाल-
व्रति-विरचितायामुपासकदशाङ्गसूत्रस्याऽगारधर्मसंजीवन्या-
ख्याया व्याख्याया पञ्चमं चुलनीपित्राख्यमध्ययन
समाप्तम् ॥ ५ ॥

निक्षेप-अन्तमे श्री सुधर्मास्वामी बोले हे जम्बू ! मैंने अमण भगवान्
महावीरसे जैसा सुना वैसे तुम्हें सुनाया है ॥

सातवे अग श्री उपासकदशाके पाचवें अध्ययनका हिन्दी-
भाषानुवाद समाप्त हुआ ॥५॥

निक्षेप-अतमा श्री सुधर्मा स्वामी बोल्या-हे जम्बू ! मे अमण भगवान्
महावीर पासेथी जेवु साबज्यु तेवु तने स बजाव्यु छे

सातमा अग श्री उपासक दशाना पाचमा अध्ययननो
गुजराती-भाषानुवाद समाप्त (५)

॥ पष्ठमध्ययनम् ॥

अथ पष्ठमध्ययनमारभ्यते—‘छट्सस’ इत्यादि ॥

मूलम्—छट्सस उक्खेवो । एव खलु जंभू । तेणं कालेणं
तेणं समणं कंप्पिल्लपुरे नयरे, सहस्सं ववणे उज्जाणे, जियसत्तू राया,
कुडकोलिण गाहावई, पूसा भारिया, छ हिरण्णकोडीओ निहाण
पउत्ताओ०, छ वया दस गोसाहस्सिएणं वएणं, सामी समोसढे ।
जहा कामदेवो तहा सावयधम्म पडिवज्जइ । सच्चेव वत्तवया जाव
पडिलाभेमाणे विहरइ ॥१६६॥ तए ण से कुडकोलिण समणो-
वासए अन्नया कयाइ पुद्वावरण्हकालसमयसि जेणेव असोगवणिया

छाया—पष्ठस्योत्क्षेपक । एव खलु जम्बूः । तस्मिन् काले तस्मिन् समये
काम्पिल्यपुर नगर, सहस्राम्रवणमुद्यान, जितशत्रू राजा, कुण्डकौलिको गाथापतिः,
पूषा भार्या, षड् हिरण्यकोट्यो निधानप्रयुक्ताः०, षड् व्रजा दशगोमाहसिकेण
व्रजेन । स्वामी समवसृतः । यथा कामदेवस्तथा श्रावकधर्मं प्रतिपद्यते ।
सा चैव वक्तव्यता यावत् प्रतिलाभयन् विहरति ॥ १६६ ॥ ततः खलु स
कुण्डकौलिकः श्रमणोपासकोऽन्यदा कदाचित्पूर्वापराह्णकालसमये येनैवाऽशोकवनिका

छटीका—पूर्वेति—पूर्वापराह्णकालसमये=मध्याह्नकाले ।

छठा अध्ययन

अथ छठा अध्ययन कहते हैं—

टीकार्थ—‘छट्ससे’—इत्यादि उत्क्षेप पूर्ववत् । हे जम्बू । उस काल
उस समय काम्पिल्यपुर नगर, सहस्राम्रवन उद्यान, जितशत्रु राजा,
कुण्डकौलिक गाथापति, पूषा भार्या थी । कुण्डकौलिक गाथापतिके
छह करोड़ सोनैया खजानेमे थे । छह करोड़ व्यापारमें और छह

छठु अध्ययन

इसे छठु अध्ययन कहीअे छीअे

टीकार्थ—‘छट्ससे’ इत्यादि (१६६ थी १६६)

उत्क्षेप—पूर्ववत्—हे जम्बू ! अे काले अे समये काम्पिल्यपुर नगर, सहस्राम्रवन
उद्यान, जितशत्रु राजा, कुण्डकौलिक गाथापति, पूषा भार्या इती कुण्डकौलिक गाथापति

जेणेव पुढविसिलापट्टए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता नाममुद्ग
च उत्तरिज्ज च पुढविसिलापट्टए ठवेइ, ठवित्ता समणस्स भग-
वओ महावीरस्स अंतिय धम्मपणत्तिं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ
॥१६७॥ तए णं तस्स कुण्डकोलियस्स समणोवासयस्स एगे देवे
अतिय पाउब्भवित्था ॥१६८॥ तए णं से देवे नाममुद्गं च उत्त-
रिज्ज च पुढविसिलापट्टयाओ गेण्हइ, गिण्हित्ता सखिखिणिं०
अतलिव्वपडिवन्ने कुण्डकोलिय समणोवासयं एवं वयासी-हंभो
कुण्डकोलिया ! समणोवासया ! सुंदरी णं देवाणुप्पिया ! गोसालस्स
मखलिपुत्तस्स धम्मपणत्ती, नत्थि उट्ठाणे इ वा कम्मे इ वा वले
इ वा वीरिए इ वा पुरिसक्कारपरक्कमे इ वा, नियया सब्भावा । मगुली
ण समणस्स भगवओ महावीरस्स धम्मपणत्ती, अत्थि उट्ठाणे इ वा
जाव परक्कमे इ वा, अणियया सब्भावा ॥१६९॥

येनैव पृथिवीशिलापट्टकस्तेनेवोपागच्छति, उपागत्य नाममुद्रिका चोत्तरीयक
च पृथिवीशिलापट्टके स्थापयति, स्थापयित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्या-
ऽऽन्तिकी धर्मप्रज्ञप्तिमुपसम्पद्य विहरति ॥ १६७ ॥ तत खलु तस्य कुण्ड-
कौलिकस्य श्रमणोपासकस्यैको देवोऽन्तिके प्रादुरासीत् ॥१६८॥ तत. खलु स
देवो नाममुद्रा चोत्तरीय च पृथिवीशिलापट्टकाद् गृह्णाति, गृहीत्वा सखिखिणिं०
अन्तरिक्षप्रतिपन्न* कुण्डकौलिक श्रमणोपासकमेवमवादीत्-हंभो कुण्डकौलिक !
श्रमणोपासक ! सुन्दरी खलु देवानुप्पिय ! गोशालस्य मङ्गलिपुत्रस्य धर्मप्रज्ञप्ति.,
नास्ति उत्थानमिति वा, कर्मेति वा, बलमिति वा, वीर्यमिति वा, पुरुषकारपराक्रम
इति वा, नियता. सर्वभावा. मङ्गली खलु श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य धर्मप्रज्ञप्ति,
अस्ति उत्थानमिति वा यावत्पराक्रम इति वा, अनियता. सर्वभावा ॥१६९॥

*टीका-उत्थानमित्यादि उत्थानम्=उपविष्टस्योर्ध्वीभवन, कर्म=गमनादि, बल
शरीरजन्या शक्ति वीर्यम्=आत्मतेज., पुरुषकार.=पौरुषम्, पराक्रम.=पौरुषाति

શયઃ પુરુષશક્તિરિશેષસ્વઃ । અત્ર સર્વત્ર ત્રા શબ્દો વિકલ્પાર્થઃ, ઇતિ શબ્દશ્ચ
પૂર્વોક્તાનામુત્થાનાદીનાં સમ્પ્રહાર્થસ્તતથાયમર્થઃ-જીવાનામુત્થાનાદીનિ ન પુરુષાર્થ
પ્રસાધકાનિ અન્વયવ્યતિરેકાનનુવિધાયિત્વાત્, તસ્માત્ નિયતાઃ=નિયતિક્રતાઃ
સર્વભાવા=સર્વે સુખદુઃખાદિરૂપાઃ ભાવાઃ=પદાર્થાઃ ।

કરોડ દેન લેનમેં લગા રહે થે । ઉસકે છત્ર ગોકુલ થે । મહાવીર સ્વામી
પધારે । આનન્દકી તરહ કુળ્ડકૌલિકને ગૃહસ્થ ધર્મકો સ્વીકાર કિયા
યાવત્ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંકો ભક્તપાનકા પ્રતિલાભ કરાતા હુઆ વિચરતા
થા ॥ ૧૬૬ ॥ એક સમયકી વાત હૈ કિ પૂર્વાપરાહ્ (દોપહર)કે સમય
અશોકવનીમેં પૃથિવીશિલાપટ્ટકકી ઓર કુળ્ડકૌલિક આવક આયા,
આકર ઉસને અપને નામકી મુદ્ર (અગૂઠી)ઔર ઉત્તરાસણ વસ્ત્ર (દુપટ્ટા)
ઉતાર શિલા પર રગ્વા । રગ્વ કર શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકે સમીપકી
ધર્મપ્રજ્ઞસિ સ્વીકાર કર વિચરને લગા ॥ ૧૬૭ ॥ તવ ઉસકે સમીપ
એક દેવ પ્રગટ હુઆ ॥ ૧૬૮ ॥ ઉસને નામકી મુદ્રિકા ઉત્તરીય વસ્ત્રકો
શિલા પરસે ઉઠા લિયા ઔર છોટી છોટી ઘટિયોંવાલે ઉત્તમ વસ્ત્ર ધારણ
કરકે આકાશમેં રહા હુઆ કુળ્ડકૌલિક આવકસે બોલા-“ અરે કુળ્ડકૌ
લિક આવક ! હે દેવાનુપ્રિય ! મગ્વલિપુત્ર ગોશાલકી ધર્મપ્રજ્ઞસિ સુન્દર
હિતકર હૈ । વહૌ ઉત્થાન (ઉઠના), કર્મ (ગમનાદિ ક્રિયાઈ), બલ
(શારીરિક શક્તિ), વીર્ય (આત્માકા તેજ), પુરુષકાર (પૌરુષ),

પાસે છ કરોડ સોનેયા ખજાનામા હતા છ કરોડ વેપારમા અને છ કરોડ લેણુ-દેણુમા
રોક્યા હતા તેની પાસે છ ગોકુળ હતા મહાવીર સ્વામી પધાર્યા આનંદની પેઠે
કુડકૌલિકે ગૃહસ્થ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો, યાવત્ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ થોને ભક્તપાનનો પ્રતિ
લાભ કરાવતો વિચરતો હતો (૧૬૬) એક સમયની વાત છે કે જ્યારે પૂર્વાપરાહ્
(બપોર)ને સમયે અશોકવનરાજિમા પૃથિવીશિલાપટ્ટકની તરફ કુડકૌલિક આવક આવ્યો
અને તેણે પોતાના નામવાળી વીટી તથા ઉત્તરાસણ વસ્ત્ર (જેસ ઉતારી શિલાપર
મૂક્યા પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સમીપની ધર્મપ્રજ્ઞસિ સ્વીકારીને વિચરવા
લાગ્યો (૧૬૭) પછી તેની સમીપે એક દેવ પ્રગટ થયો (૧૬૮) તેણે નામવાળી વીટી
અને જેસ શિલા પરથી ઉઠાવી લીધા અને નાની નાની ઘટડીઓવાળી ઉત્તમ વસ્ત્ર
ધારણ કરીને આકાશમા રહી કુડકૌલિક આવક પ્રતિ બોલ્યો “અરે કુડકૌલિક
આવક ! હે દેવાનુપ્રિય ! મગ્વલિપુત્ર ગોશાળની ધર્મપ્રજ્ઞસિ સુન્દર હિતકર છે તેમા
ઉત્થાન (ઉઠવું) કર્મ (ગમનાગમનાદિ ક્રિયાઓ), બલ (શારીરિક શક્તિ) વીર્ય
(આત્માનું તેજ), પુરુષકાર (પૌરુષ), પરાક્રમ (પ્રચંડ પુરુષાર્થ), એમાની કાંઈ પણ

અયમાશયઃ-જીવાના સુખદુઃખાદિ સર્વ નિયતિકૃત નતુ પુરુષકારકૃત વ્યભિચારાત્, તથાહિ-દૃશ્યતે લોકે કસ્યચિત્પુરુષવ્યાપારાભાવેઽપિ તત્તત્ફલપાત્તિઃ, કસ્યચિચ્ચ પુરુષવ્યાપારસર્વેઽપિ તત્તત્ફલાનુપલમ્ભ ઇતિ । કિંચ્ચ યદિ પુરુષકારકૃત સુખદુઃખાદિકમમસ્યત તદા આગોપાલવાલઠાલ્કિક સર્વેષા સુખ વા દુઃખ વા સમાનમેવોપાપત્સ્યત, સુખદુઃખકારણતથા ભવદભિમતસ્ય પુરુષકાર્સ્ય સર્વત્રાવિશેષાદ્, નૈવ-

પરાક્રમ (પ્રચળ્લ પુરુષાર્થ), ઇનમેસે કોઈ મી નહી હૈ, સર્વ પદાર્થ નિયત (ભાગ્યકે મરોસે) હૈ । ઓર શ્રમણ મગવાન્ મહાવીરકી ધર્મપ્રજ્ઞસિ અચ્છી (સચ્છી) નહી હૈ, ક્યોંકિ ડસમે ઉત્થાન યાવત્ પરાક્રમ હૈ, ઓર સવ (કોઈમી) પદાર્થ ભાગ્યકૃત નહીં હૈ ॥

મૂલ પાઠમે ઉત્થાન આદિ પ્રત્યેકકે સાથ 'વા' શબ્દ હૈ વહ વિકલ્પાર્થ હૈ, ઓર 'ઇતિ' શબ્દ પૂર્વોક્ત ઉત્થાનાદિકે સમ્રહકે લિખ હૈ, અર્થાત્ ઇન સમીકા અસ્તિત્વ નહી હૈ । તાત્પર્ય યહ કિ ઉત્થાન આદિ જીવકે કાર્યકે સાધક નહી હૈ, ક્યોંકિ ઉત્થાન આદિકે હોને પર મી કમી-કમી કાર્ય સિદ્ધ નહી હોતા ઓર કમી કમી ઇનકે ન હોને પરમી કાર્ય સિદ્ધ હો જાના હૈ । ઇસલિખ ક્યા સુખ, ક્યા દુઃખ, સમી પદાર્થ ભાગ્યકે અધીન હૈ । ઇસલિખ સુખ દુઃખ આદિકા કારણ ઉત્થાન આદિ ન માનકર હોનહાર હી માનના ચાહિખ । યદિ ઉત્થાન આદિસે કાર્ય સિદ્ધ હોતે તો સમી પુરુષાર્થ કરનેવાલોંકો સફલતા પ્રાપ્ત હોતી, કિન્તુ

વસ્તુ નથી, સર્વ પદાર્થ નિયત (ભાગ્યને ભરોસે) છે. અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ધર્મપ્રજ્ઞા અતી નથી, કારણ કે તેમા ઉત્થાન યાવત પરાક્રમ છે અને બધા (કોઈપણ) પદાર્થ ભાગ્યકૃત નથી

મૂળ પાઠમા ઉત્થાન આદિ પ્રત્યેકની માથે "વા" શબ્દ છે તે વિકલ્પાર્થ છે, અને 'ઇતિ' શબ્દ પૂર્વોક્ત ઉત્થાનાદિના સમ્રહને માટે છે, અર્થાત્ એ બધાનુ અસ્તિત્વ નથી તાત્પર્ય એ છે કે ઉત્થાન આદિ જીવને કાર્યના સાધક નથી હોતા, કારણ કે ઉત્થાન આદિ હોવા છતા પણ કોઈ કોઈ કાર્ય સિદ્ધ નથી થતા અને કોઈ કોઈ વાર એ ન હોવા છતા પણ કાર્ય સિદ્ધ થઈ જાય છે તેટલા માટે સુખ દુઃખ બધા પદાર્થો ભાગ્યને અધીન છે માટે સુખ-દુઃખનુ કારણ ઉત્થાન આદિ ન માનવા નિયતિ, (થવા કાળ હતુ માટે થયુ એમ)ન માનવી જોઈએ જે ઉત્થાન આદિથી કાર્યો સિદ્ધ થતા હોત તો બધાય પુરુષાર્થ કરનારાઓને સફળતા પ્રાપ્ત થતી હોત, પરંતુ એમ

તદુપપદ્યતે, રાજસેવાદિવ્યાપૃતસ્યાપિ કસ્યચિત્તત્કલભૂતધનાદિમાપ્ત્યદર્શનાત્, કસ્યચિન્ન તત્સેવાદ્યભાવેઽપિ પ્રચુરધનાદિમાપ્તિદર્શનાત્; યત્તૈવ વ્યભિચારો વૈસા દશ્ય ચ તતો ન પુરુષવ્યાપારજન્ય સુખદુઃખાદિ સમન્વતિ ।

નન્વસ્તુ તર્હિ કાલ એવ સુખાદિકારણ નતુ નિયતિરિતિ ચ્ચેન્ન, કાલસ્ય કારણ તાદ્ગીકારે તસ્યૈકરૂપતયા પ્રત્યક્ષદશ્યમાનસ્ય જગત્કલવૈચિત્ર્યસ્યાસાક્કલ્યાપત્તેઃ, કારણ-

એસા નહીં દેખા જાતા । કિસીકો પ્રવૃત્તિ ન કરને પર ખી ફલ મિલ જાતા હૈ ઓર કિસીકો પ્રવૃત્તિ કરને પર ખી ફલ નહીં મિલતા ।

દૂસરી વાત ઓર સુનિધે । આપ કહતે હૈ કિ પુરુષાર્થસે ફલ મિલતા હૈ । અગર યહ વાત સચ્ચ હૈ તો ગ્વાલે હલવાલે બાલક આદિ પ્રત્યેકકો ઇક સમાન સુખ યા દુઃખકો પ્રાપ્તિ હોની ચાહિયે, ક્યોંકિ સબમેં સમાન રૂપસે પુરુષાર્થ વિદ્યમાન હૈ, મગર એસા નહીં હોતા-સબકો સમાન ફલ નહીં પ્રાપ્ત હોતા । રાજાકો સેવા આદિમેં લગે હુયે ખી કિસી પુરુષકો ધનાદિકો પ્રાપ્તિ નહીં દેખી જાતી, ઓર કોઈ કોઈ સેવા આદિ કુછ ખી નહીં કરતે તો ખી સૂચ ધન પા લેતે હૈ । હસ પ્રકાર હસ પક્ષમેં વિસદૃશતા (વૈપમ્ય) હોનેસે યહી સિદ્ધાન્ત સમીચીન હૈ કિ સુખ દુઃખ આદિપુરુષાર્થસે પૈદા નહીં હોતે ।

શકા-અચ્છા, અગર સુખ દુઃખકા કારણ પુરુષાર્થ નહીં તો કાલકો હી ક્યોં નહીં માન લેતે ? નિયતિ (હોનહાર)કા ક્યોં માનતે હો ? ।

જોવામા આવતુ નથી કેાઈ કેાઈને પ્રવૃત્તિ ન કરવા છતાં પણ ફળ મળી જાય છે અને કેાઈ ને પ્રવૃત્તિ કરવા છતાં પણ ફળ નથી મળતુ

હવે બીજી વાત માનજો । આપ કહો છોકે પુરુષાર્થથી ફળ મળે છે જો એ વાત સાચી હોય તો ગોવાળ, હળવાળા, બાળક આદિ પ્રત્યેકને સમાન સુખ યા દુઃખની પ્રાપ્તિ થવી જોઈએ, કારણકે બધામા સમાનરૂપે પુરુષાર્થ વિદ્યમાન છે, પરંતુ એમ નથી થતુ, બધાને સરખુ ફળ નથી પ્રાપ્ત થતુ રાજાની સેવા વગેરેમા લાગેલા એવા કેાઈ પુરુષને ધનાદિની પ્રાપ્તિ થતી નથી જોવામા આવતી, તો કેાઈ કેાઈ સેવા આદિ કશુ ન કરતા હોવા છતાં પણ ખૂબ ધન પ્રાપ્ત કરે છે એ પ્રમાણે આ પક્ષમા વિસદૃશતા (વિવેકતા) હોવાથી, એજ સિદ્ધાન્ત સમીચીન છે કે-સુખ દુઃખ આદિ પુરુષાર્થથી પૈદા થતા નથી

શકા-વાર, જો સુખ-દુઃખનુ કારણ પુરુષાર્થ નથી, તો કાળને કેમ નથી માની લેતા ? નિયતિને કેમ માનો છે ?

भेदाभावे कार्यभेदस्याप्यभावात्, यदुक्तमाकरे—‘अयमेव भेदो भेदहेतुर्वा यद्विरुद्ध-धर्मा यासैः कारणभेदश्च’ इति । न चेश्वरः सुखादिकर्त्ता, तस्य मूर्त्तत्वे प्राकृत-पुरुषस्येव समग्रजगत्फलकर्त्तृत्वासम्भवात्, अमूर्त्तत्वे चाकाशस्येव निष्क्रियतया कर्त्तृत्वासङ्गतेः, एव स्वभावोऽपि न कारण, स हि पुरुषाद्भिन्नः सन्नपुरुषगत सुखादि

१ आकरे—भाष्ये, इत्यर्थः । २ अव्यासः=भारोपो ज्ञान वा ।

समाधान—नहीं, काल भी कारण नहीं हो सकता । काल एक है । अगर इसे कारण मान लें तो उससे एक ही कार्य—सुख या दुःख उत्पन्न होगा, किन्तु ससारमें भिन्न भिन्न तरहके कार्य प्रत्यक्षसे देखे जाते हैं । जब कारण एक ही होता है उसमें भेद नहीं होता—तो कार्यमें भी भेद नहीं होता । आकर (भाष्य)में कहा है—“विरुद्ध धर्मोंका पाया जाना और कारण में भेद होना ही भेद और भेदका कारण है” अर्थात् विरुद्ध धर्मोंके होनेको ही भेद कहते हैं और उसके कारणोंमें भेद होना उस पदार्थके भेदका कारण है । अस्तु । काल एक है, अगर वह कारण होता हो तो कार्यमें भेद नहीं होता । कार्योमें भेद पाया जाता है, अतः काल कारण नहीं है ।

ईश्वर भी सुख दुःख आदिके कर्त्ता नहीं है । अगर कर्त्ता मानते हो तो ईश्वरको मूर्त्त मानोगे या अमूर्त्त ? । अगर मूर्त्त मानो तो साधारण पुरुषोंके समान वह भी समस्त ससार के कार्योका कर्त्ता नहीं हो

समाधान—नહિ, કાળ પણ કારણ નથી થઈ શકતું કાળ એક છે જે તેને કારણ માની લઈએ, તો તેથી એકજ કાર્ય—સુખ યા દુઃખ ઉત્પન્ન થશે, પરંતુ જગતમાં જૂની જૂદી બહુના કાર્યો પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે જે કારણ એકજ હોય છે—તેમાં ભેદ નથી હોતો—તે કાર્યમાં ભેદ નથી હોતો આકર (ભાષ્યમાં) કહ્યું છે કે “વિરુદ્ધ ધર્મોનું પ્રાપ્ત થવું અને કારણમાં ભેદ હોવો એજ ભેદ અને ભેદનું કારણ છે” અર્થાત્ વિરુદ્ધ ધર્મો હોવા એજ ભેદ કહેવાય છે અને તેના કારણમાં ભેદ હોવો એજ એ પદાર્થના જે ને કારણ છે અસ્તુ કાળ એક છે, જે તે કારણ હોતો તો કાર્યમાં ભેદ ન હોતો કાર્યોમાં ભેદ છે, એટલે કાળ એ કારણ નથી

ઈશ્વર પણ સુખ-દુઃખ આદિનો કર્તા નથી. અગર જે તેને કર્તા માનતા હો તો ઈશ્વરને મૂર્ત માનશે કે અમૂર્ત ? જે મૂર્ત માને તો સાધારણ પુરુષોની જેમ એ પણ સમસ્ત જગતના કાર્યોનો કર્તા નથી હોઈ શકતો. જે ઈશ્વરને અમૂર્ત માને તો તે આકાશની જેમ નિષ્ક્રિય હોવાથી કેમ પણ કાર્ય કરી શકે જ નહિ

સાધયિતુ ન પ્રમથતિ, પુરુષરૂપથેત્સમગ્રજગત્ફલકર્તા સ્વતઃ એવ ન સમથતિ, એક-
મન્યદપિ તસ્માન્નિયતિરેવ સુખદુઃખાદિકારણ નાન્યત્, ઉક્તઃ—

“નાભાવ્ય ક્વચિદપિ જાયતે જનાના,

ભાવ્ય વા ન વિગલતિ પ્રયત્નતોઽપિ ।

લભ્યન્તે નિયતિવલાત્ફલાનિ સર્વે,—

વ્યાપારો ભવતુ ન વા શુભાશુભાનિ ॥ ૧ ॥

ભાવ્ય પ્રયત્નરહિતોઽપ્યુપગ્રાત્યવશ્ય,

નાભાવ્યમેતિ શતશઃ કૃતચારુયત્ન ।

તસ્માદિદ નિયતિરેવ સુખાદિ સર્વે,

સૂતે જનસ્ય સદસા હતપૌરુષસ્ય” ॥ ૨ ॥

ઇત્યાદિ । ઇતિ । મુદ્ગલી=અસમોચીના ॥ ૧૬૬—૧૬૯ ॥

સકતા । અગર ઈશ્વરકો અમૂર્ત સ્વીકાર કરો તો વહ આકાશકી તરહ નિષ્ક્રિય હોનેસે કોઈ કાર્ય કર હી નહીં સકતા ।

હસી પ્રકાર સ્વભાવ ખી કારણ નહીં । કયોકિ સ્વભાવકો યદિ પુરુષસે ભિન્ન માનોગે તો વહ પુરુષકે અન્તર્ગત સુખ દુઃખ પૈદા નહીં કર સકેગા । અગર સ્વભાવકો પુરુષરૂપ હી માનોગે તો પુરુષ સમસ્ત સસારકે કાર્યોંકા કર્તા નહીં હો સકતા । હસી પ્રકાર ઔરોકા ખી વિચાર કર લેના । હસલિણ યહી માન્યતા ઠીક હૈ કિ ભાગ્ય હી સુખ દુઃખકા કારણ હૈ, અન્ય નહીં । કહા ખી હૈ—

“ કિત્તના હી પ્રયત્ન કરો, જો નહીં હોનેવાલા હૈ, વહ કદાપિ નહીં હોગા, ઔર જો હોનેવાલા હૈ વહ કદાપિ નહીં ટલેગા । કોઈ પ્રવૃત્તિ કરે યા ન કરે, નિયતિકી શક્તિસે સબકો શુભ અશુભ ફલ પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ” ॥૧॥

એજ પ્રમાણે સ્વભાવ પણ ઝરણ નથી, કેમકે સ્વભાવને જે પુરુષથી ભિન્ન માનશે તો તે પુરુષના અતર્ગત સુખદુઃખને પૈદા નહિ કરી શકે જે સ્વભાવને પુરુષરૂપ જ માનશે તો પુરુષ સમસ્ત જગતના કર્મેની કર્તા નહિ થઈ શકે એ પ્રમાણે બીજાઓના પણ વિચાર કરી લેવો એટલા માટે એ માન્યતા બરાબર છે કે ભાગ્યજ સુખ-દુઃખનું કારણ છે, બીજું કંઈ નહિ કંઈ છે કે—

“ જમે તેટલો પ્રયત્ન કરો, જે નથી થવાનું તે કદાપિ નહિ થાય, અને જે થવાનું છે તે કદાપિ નહિ ટળે. કોઈ પ્રવૃત્તિ કરે યા ન કરે, નિયતિની શક્તિથી સૌને શુભ અશુભ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે (૧) ”

मूलम्—तए णं से कुंडकोलिए समणोवासए तं देव एवं वयासी जइ ण देवा । सुदरी गोसालस्स मखलिपुत्तस्स धम्मपण्णत्ती-नत्थि उट्टाणे इ वा जाव नियया सबभावा, मंगुली णं समणस्स भगवओ महावीरस्स धम्मपण्णत्ती अत्थि उट्टाणे इ वा जाव अणियया सबभावा । तुमे ण देवा । इमा एयारूवा दिव्वा देविड्ढी, दिव्वा देवज्जुई, दिव्वे देवाणुभावे किणा लद्धे ? किणा पत्ते ? किणा अभिसमन्नागए ? कि उट्टाणेणं जाव पुरिसक्कारपरक्कमेणं ? उदाहु ! अणुट्टाणेणं अकम्मेणं जाव अपुरिसक्कारपरक्कमेणं ॥१७०॥

अथा—ततः खलु स कुण्डकौलिक श्रमणोपासकस्त देवमेवमवादीत् यदि खलु देव ! सुन्दरी गोशालम्य मद्भखलिपुत्रस्य धर्मप्रज्ञप्तिः—नास्त्युत्थानमिति वा यावन्नियता सर्वभावाः, मङ्गुली खलु श्रमणम्य भगवतो महावीरस्य धर्मप्रज्ञप्तिः अस्त्युत्थानमिति वा यावदनियता सर्वभावाः । त्वया खलु देवानुमिय ! इयमेतद्रूपा दिव्या देवर्द्धि, दिव्या देवद्युतिः, दिव्यो देवानुभावः केन लब्धः ? केन प्राप्तः ? केनाभिसमन्वागतः ?, किमुत्थानेन यावत्पुरुषकारपराक्रमेण ? उदाहो ! अनुत्थानेनाऽकर्मणा यावदपुरुषकारपराक्रमेण ? ॥ १७० ॥

टीका—तत इति ततः=इत्थ गगनगतेन देवेनोपन्यस्तस्य गोशालकमतस्य

जो होनहार है वह बिना प्रयत्न ही हो जाता है । जो होनहार नहीं, उसके लिए चाहे जितनी चतुराईसे प्रयत्न करो, वह नहीं होगा । इसलिए यह भाग्य ही पौरुषहीन भी मनुष्योंके सुखादि फलोंको उत्पन्न करता है ॥ २ ॥ ” इत्यादि ॥ १६९ ॥

टीकार्थ—‘तए ण से’—इत्यादि तय कुंडकौलिक श्रावक ने देवसे कहा देव ! यदि मखलिपुत्र गोशाल की धर्मप्रज्ञप्ति समीचीन है कि—

“ જે કાંઈ થવાનું છે તે વિનાપ્રયત્ને જ થઈ જાય છે જે થવાનું (નિયત) નથી, તેને માટે ગમે તેટલી ચતુરાઈથી પ્રયત્ન કરો, તોપણ તે નહિ થાય એટલા માટે એ ભાગ્યે જ પૌરુષહીન મનુષ્યોને પણ સુખાદિ ફળો પ્રાપ્ત કરાવે છે (૨)”
 ઇત્યાદિ (૧૬૯)

टीकार्थ—‘तए णं से’ इत्यादि पछी कुंडकौलिक श्रावके देवने कहु—देव ! जे मखलिपुत्र गोशालनी धर्मप्रज्ञप्ति समीचीन छे के- उत्थान नथी यावत् सर्व

तए ण से कुंडकीलिए समणोवासए त देव एव वयासी-
जइ णं देवा । तुमे इमा एयारूवा दिवा देविट्ठी अणुट्ठाणेण जाव
अपुरिसक्कारपरक्कमेणं लद्धा पत्ता अभिसमन्नागया, जेसि णं जीवाण

छाया—ततः खलु स देवः कुण्डकौलिक श्रमणोपासकमेवमवादीत् एव खलु देवानुप्रिय ! मयेयमेतद्रूपा दिव्या देवर्द्धिरनुत्थानेन यावद् अपुरुषकारपराक्रमेण लब्धा प्राप्ता अभिसमन्वागता ॥१७१॥ ततः खलु स कुण्डकौलिक श्रमणोपासकस्त देवमेवमवादीत्—यदि खलु देव ! त्वयेयमेतद्रूपा दिव्या देवर्द्धिरनुत्थानेन यावद् अपुरुषकारपराक्रमेण लब्धा प्राप्ता अभिसमन्वागता, (तदा) येषां खलु

(પદાર્થો ભાગ્યકૃત છે, અને શ્રમણુ લગવાન મહાવીરની ધર્મપ્રજ્ઞા સમીચીન નથી કે ઉત્થાન છે યાવત બધા પદાર્થો ભાગ્યકૃત નથી, તો હે દેવ ! તમારી એ દિવ્ય દેવ-શક્તિ, દિવ્ય દેવ-દ્યુતિ, દિવ્ય દેવાનુભાવ (અલૌકિક પ્રભાવ) કયાથી આવ્યા ? તમને કેમ પ્રાપ્ત થયા ? કેવી રીતે સામે ઉપસ્થિત થયા ? ઉત્થાન યાવત પુરૂષકાર ,પરાક્રમથી એ બેધુ પ્રાપ્ત થયુ છે યા અનુત્થાનથી અક્રમથી યાવત અપુરૂષકાર ,પરાક્રમથી પ્રાપ્ત થયુ છે ? (૧૭૦)

નત્થિ ઉટ્ટાણે ઇ વા જાવ પરક્કમે ડ વા તે કિં ન દેવા ? અહ ણ દેવા!
તુમે ડમા ણ્યારુવા દિવા દેવિટ્ટી ઉટ્ટાણેણ જાવ પરક્કમેણં લહ્ઠા
પત્તા અભિસમન્નાગયા, તો જ વદસિ સુંદરી ણ ગોસાલસ્સ મલ્લિ
પુત્તસ્સ ધમ્મપણ્ણત્તી-નત્થિ ઉટ્ટાણે ઇ વા જાવ નિયયા સવ્વભાવા,
મગુલી ણ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ ધમ્મપણ્ણત્તી અત્થિ
ઉટ્ટાણે ઇ વા જાવ અણિયયા સવ્વભાવા ત તે મિચ્છા ॥૧૭૨॥

જીવાના નાસ્ત્યુત્થાનમિતિ વા યાવત્ પરાક્રમ ઇતિ વા તે કિં ન દેવા ? અથ શ્વલુ
દેવ ! ન્યયેયમેતદ્રૂપાદિવ્યા દેવઋદ્ધિસ્ત્યાનેન યાવત્પરાક્રમેણ લઙ્ઘ્યા પ્રાપ્તા અભિમમ-
ન્વાગતા, તતો યદ્વદસિ સુંદરી શ્વલુ ગોસાલસ્ય મહ્ધ્વલ્પુત્રસ્ય ધર્મપ્રજ્ઞસિ -નાસ્ત્યુ-
ત્થાનમિતિ વા યાવન્નિયતા. સર્વભાવા., મદ્ધુલા શ્વલુ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય
ધર્મપ્રજ્ઞસિઃ-અસ્ત્યુત્થાનમિતિ યા યાવદનિયતા. સર્વભાવાસ્તત્તે મિચ્છા ॥૧૭૨॥

ટીકા—યેષામિતિ-અત્ર ‘તદા’ ઇત્યમ્ય શેષ । તે=તરુપાપાણાદય* । દેવા
ઇતિ-અત્ર ‘જાયન્તે’ ઇતિ ક્રિયાપદમધ્યાહાર્યમ્ । અથ=યદિ । તદિતિ તત્ સર્વમ્,

ટીકાર્થ—‘તણ ણ સે’ ઇત્યાદિ દેવ બોલા-હે દેવાનુપ્રિય ! મેંને યહ
હસ પ્રકાર કી દિવ્ય દેવ ઋદ્ધિ, અનુત્થાન સે યાવત્ અપુરુષકારપરાક્રમ
સે પાઈ હૈ યાવત્ સામને આઈ હૈ ॥ ૧૭૧ ॥ કુણ્ડકૌલિક રહતા હૈ
હે દેવ ! અચ્છા, અગર તુમને યહ દેવ-ઋદ્ધિ આદિ વિના પુરુષાર્થ
પરાક્રમ કે પાઈ હૈ તો જિન જીવોંમેં “ઉત્થાન આદિ નહીં પાયે જાતે,
એસે વૃક્ષ પાપાણ આદિ દેવ ક્યોં નહીં હો જાતે ! અર્થાત્ જત્ર દેવ-
ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરનેકે લિષ્ઠ પુરુષાર્થની આવશ્યકતા નહીં હૈ તો એકેન્દ્રિય
આદિ સમસ્ત જીવોં કો દેવ ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત હો જાની ચાહિણ । યદિ યહ

ટીકાર્થ—‘તણ ણ સે’ ઇત્યાદિ દેવ બોલ્યો- હે દેવાનુપ્રિય ! મે આ
પ્રકારની દિવ્ય દેવ-ઋદ્ધિ, અનુત્થાનથી યાવત્ અપુરુષકારપરાક્રમથી પ્રાપ્ત કરી છે
યાવત્ સામે ઉપસ્થિત થઇ છે (૧૭૧) કુડકૌલિક કહે છે-હે દેવ ! બહુ સારૂ જો
તે એ દિવ્ય દેવ-ઋદ્ધિ આદિ પુરુષાર્થ પરાક્રમ વિના પ્રાપ્ત કરી છે, તો જે
જીવોમા ઉત્થાન આદિ નથી જોવામા આવતા, એવા વૃક્ષ પાપાણુ આદિ દેવ કેમ
નથી બની જતા ? અર્થાત્ જો દેવ-ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે પુરુષાર્થની જરૂર નથી
તો એકેન્દ્રિય આદિ બધા જીવોને દેવ-ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થઇ જવી જોઇએ જો એ ઋદ્ધિ

મૂલ્ય-તદ્ ણં સે દેવે કુંડકોલિય સમણોવાસયં એવ વયાસી-
એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! મદ્દે ઇમેયારુવા દિવ્વા દેવિટ્ઠી અણુટ્ટાણેણ
જાવ અપુરિસક્કારપરક્કમેણ લહ્હા પત્તા અભિસમન્નાગયા ॥૧૭૧॥

તદ્દે ણં સે કુંડકોલિય સમણોવાસયં ત દેવ એવ વયાસી-
જઈ ણં દેવા ! તુમે ઇમા એયારુવા દિવ્વા દેવિટ્ઠી અણુટ્ટાણેણ જાવ
અપુરિસક્કારપરક્કમેણં લહ્હા પત્તા અભિસમન્નાગયા, જેસિ ણં જીવાણ

શ્રવણોત્તરમ્ । કેનેતિ-હેતાવેષા તૃતીયા-‘કેન હેતુને’-ત્યર્થઃ, એવમગ્રેઽપિ ।
ઉતાહો=અથવેત્યર્થ ॥ ૧૭૦ ॥

છાયા—તત્. સ્વલુ સ દેવઃ કુંડકૌલિક શ્રમણોપાસકમેયમવાદીત્ એવ સ્વલુ
દેવાણુપ્પિય ! મયેયમેતદ્રૂપા દિવ્વા દેવદ્ધિરનુત્થાનેન યાવદ્ અપુરુષકારપરાક્રમેણ
લબ્ધા પ્રાપ્તા અભિસમન્વાગતા ॥૧૭૧॥ તતઃ સ્વલુ સ કુંડકૌલિકઃ શ્રમણો-
પાસકસ્ત દેવમેવમવાદીત્-યદિ સ્વલુ દેવ ! ત્વયેયમેતદ્રૂપા દિવ્વા દેવદ્ધિરનુત્થાનેન
યાવદ્ અપુરુષકારપરાક્રમેણ લબ્ધા પ્રાપ્તા અભિસમન્વાગતા, (તદા) યેષા સ્વલુ

ઉત્થાન નહીં હૈ યાવત્ સર્વ પદાર્થ ભાગ્યકૃત હૈ, ઓર શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીર કી ધર્મપ્રજ્ઞાસિ સમીચીન નહીં હૈ કિ ઉત્થાન હૈ યાવત્ સમસ્ત
પદાર્થ ભાગ્યકૃત નહીં હૈ, તો હે દેવ ! તુમ્હારી યહ દિવ્ય દેવ ઋદ્ધિ,
દિવ્ય દેવ દ્યુતિ, દિવ્ય દેવાનુભાવ (અલૌકિક પ્રભાવ) કહાસે આયા
હૈ ? કૈસે તુમ્હે પ્રાપ્ત હુઆ હૈ ? કિસ પ્રકાર સામને ઉપસ્થિત હુઆ
હૈ ? ઉત્થાન યાવત્ પુરુષકાર પરાક્રમસે યહ સર્વ પ્રાપ્ત હુઆ હૈ યા
અનુત્થાનસે અકર્મસે યાવત્ અપુરુષકારપરાક્રમ સે પ્રાપ્ત હુઆ હૈ ? ॥૧૭૦॥

(પદાર્થો ભાગ્યકૃત છે, અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ધર્મપ્રજ્ઞાસિ સમીચીન નથી
કે ઉત્થાન છે યાવત્ બધા પદાર્થો ભાગ્યકૃત નથી, તો હે દેવ ! તમારી એ દિવ્ય
દેવ-ઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવ-દ્યુતિ, દિવ્ય દેવાનુભાવ (અલૌકિક પ્રભાવ) કયાથી આવ્યા ?
તમને કેમ પ્રાપ્ત થયા ? કેવી રીતે સામે ઉપસ્થિત થયા ? ઉત્થાન યાવત્ પુરુષકાર
પરાક્રમથી એ બધું પ્રાપ્ત થયું છે યા અનુત્થાનથી અકર્મથી યાવત્ અપુરુષકાર
પરાક્રમથી પ્રાપ્ત થયું છે ? (૧૭૦)

“કાકતાલીયવત્પ્રાપ્ત, દૃષ્ટાડપિ નિધિમગ્નતઃ ।

ન સ્વય દૈવમાદત્તે, પુરુષાર્થમપેક્ષતે ॥” ઇતિ ચ ।

ક્રિયા ચ પ્રતિકલ્પભેદેનાવશ્ય ભિન્નેતિ ફલવૈચિત્ર્યમપિ યુક્તમેવ, કારણભેદે સતિ કાર્યભેદસ્ય કલ્પસત્વાત્ ।

યત્તુ ક્વચિત્કર્તૃવ્યાપારે જાતેડપિ ફલાનુપલભ્યસ્તત્રાપિ યથોચિત્ કર્તૃપ્રયત્નાભાવોડવગન્તવ્ય, યદ્વા કર્તૃવ્યાપારસહકૃતા નિયતિરપ્યસ્માક કારણત્વેનાભિમતા, તસ્યાથ તત્રાભાવાન્ન ફલોદ્ભવઃ ।

“કાકતાલીય ન્યાય સે (સયોગવશ-અચાનક હી) સામને રહે હુણે સ્વજાનેકો ભી દૈવ અપને-આપ નહી લે સકતા હૈ। ઉસે ગ્રહણ કરને મેં ભી પુરુષાર્થ કી આવશ્યકતા હોતી હૈ ॥ ૨ ॥

ક્રિયા પ્રત્યેક મનુષ્યકો જૂદી જૂદી હોતી હૈ, ઇસલિયે ફલકી વિચિત્રતા ઠીક તરહ સગત હો જાતી હૈ । ક્યોંકિ કારણકે ભેદ સે કાર્ય મેં અવશ્ય ભેદ હો જાતા હૈ ।

કહી કહી મનુષ્ય પ્રવૃત્તિ તો કરતા હૈ પરન્તુ ફલ નહી પ્રાપ્ત કર પાતા । ઇસકા કારણ યહ નહી કિ પ્રવૃત્તિ ફલ મેં કારણ નહીં, બલકિ ઇસકા કારણ યહ હૈ કિ ઉસ કાર્ય કો સિદ્ધ કરને કે લિયે જૈસે ઓર જિતને પ્રયત્નકી આવશ્યકતા હૈ ઉતના ઓર વૈસા પ્રયત્ન નહી કિયા ગયા ।

અથવા કર્તા કે વ્યાપારસે સહકૃત (યુક્ત) નિયતિકો ભી હમ કારણ માનતે હૈં, અતઃ ઉસકા અભાવ હોનેસે ફલકી પ્રાપ્તિ નહી હોતી ।

“કાકતાલીય ન્યાયથી (સયોગ વશ-અચાનક જ) સામે રાખેલા ખજાનાને પણ દૈવ પોતાની મેળે નથી લઈ શકતો તેને શ્રદ્ધા કરવામા પણ પુરુષાર્થની જરૂર પડે છે (૨)”

ક્રિયા પ્રત્યેક મનુષ્યની જૂદી જૂદી હોય છે, એટલે ફળની વિચિત્રતા બરાબર રીતે સગત થઈ જાય છે, કારણ કે કારણના ભેદથી કાર્યમા જરૂર ભેદ પડી

ક્યાક ક્યાક માણસ પ્રવૃત્તિ તો કરે છે, પરંતુ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, તેનું કારણ એ નથી કે પ્રવૃત્તિ ફળમા કારણ નથી, બલકે એનું કારણ એ છે કે- એ કાયને સિદ્ધ કરવાને માટે જેવા અને જેટલા પ્રયત્નની જરૂર હોય છે તેવા અને તેટલો પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો હોતો નથી

અથવા કર્તાના વ્યાપારથી યુક્ત નિયતિને પણ અમે કારણ માનીએ છીએ, એટલે તેનો અભાવ હોવાથી ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી

મિથ્યેતિ પ્રાગુક્તરીત્યા ફલ પ્રત્યુત્થાનાદીના કારણત્વાત્, અય ભાવઃ—ફલમાત્ર પ્રતિક્રિયાયા નિમિત્તત્વાત્ક્રિયાયાશ્ચોત્થાનાદિરૂપત્વાત્સૈવ સુખાદિનિમિત્ત ન તુ નિયતિસ્તથા ચોક્તમ્—“અનુયોગેન તૈલાનિ તિલેભ્યો નાપ્તુમર્હતિ” ઇતિ । યત્રાપિ ચ દૈવજાત સુખાણુપલભ્યમાન દૃશ્યતે તત્રાપ્યન્તત ઉત્થાનાદયઃ કારણમ્, તદપ્યુક્તમ્—

“યથા હ્યેકેન ચક્રેણ ન રથસ્ય ગતિર્ભવેત્ ।

તથા પુરુષકારેણ વિના દૈવ ન સિધ્યતિ ॥” ઇતિ,

જદિ તુમ્હે પુરુષાર્થ આદિ સે પ્રાપ્ત હુઈ હૈ તો ફિર ગોશાલક મંચલિપુત્ર કી “ઉત્થાન આદિ નહીં હૈ, સમસ્ત પદાર્થ ભાગ્યકૃત હૈ” યહ ધર્મપ્રજ્ઞસિ અચ્છી હૈ, ઓર “ઉત્થાન આદિ હૈ યાવત્ પદાર્થ ભાગ્યકૃત નહીં હૈ” યહ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કી ધર્મ પ્રરૂપણા ઠીક નહીં હૈ, તુમ્હારા એસા કથન મિથ્યા હૈ । જ્યોં કિ ઉત્થાન આદિ ફલકી પ્રાપ્તિમે કારણ હૈ, યહ બતાચુકે હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ—પ્રત્યેક ફલ કી પ્રાપ્તિ કે લિયે ક્રિયા કી આવશ્યકતા હૈ, ઓર વહી ક્રિયા ઉત્થાન આદિ હૈ, અત ઉત્થાન આદિ હી સુખાદિકે પ્રતિ નિમિત્ત હૈ, ભાગ્ય નહીં । કહા બી હૈ—

“વિના ઉદ્યોગ કિયે (પિલે વિના) તિલોંસે તેલ નહીં નિકલ સકતા ।”

જહા કહી સુખ આદિ ભાગ્યસે મિલે માલૂમ હોતે હૈં વહાં બી અન્ત મે ઉત્થાન આદિ હી કારણ હૈં । કહા બી હૈ—

“જૈસે એક ચક્રકે સે રથ નહીં ચલ સકતા । ઇસી પ્રકાર પુરુષાર્થ કે વિના દૈવ (ભાગ્ય) સિદ્ધ નહીં હોતા ॥ ૧ ॥”

તને પુરુષાર્થ અદિથી પ્રાપ્ત થઈ છે, તો પછી ગોશાલક મંચલિપુત્રની “ઉત્થાન આદિ નથી, બધા પાર્થ ભાગ્યકૃત છે” એ ધર્મપ્રજ્ઞાપ્તિ સાચી છે, અને “ઉત્થાન આદિ છે યાવત્ પદાર્થ ભાગ્યકૃત નથી” એ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરની ધર્મપ્રરૂપણા ભરાબર નથી, એવું તારૂં કથન મિથ્યા છે, કારણકે ઉત્થાન આદિ ફળની પ્રાપ્તિમા કારણ છે એ હું બતાવી ચૂક્યો છું તાત્પર્ય એ છે કે પ્રત્યેક ફળની પ્રાપ્તિને માટે ક્રિયાની આવશ્યકતા છે, અને એ ક્રિયા ઉત્થાન આદિ છે, એટલે ઉત્થાન આદિ જ સુખાદિના પ્રતિ નિમિત્ત છે, ભાગ્ય નથી કહ્યું છે કે— “ઉદ્યોગ કર્યા વિના તલમાંથી તેલ નીકળી શકતું નથી” જ્યાં કાંઈ સુખ આદિ ભાગ્યથી મળેલા માલૂમ પડે છે, ત્યાં પણ છેવટે ઉત્થાન આદિજ કારણ હોય છે કહ્યું છે કે—

“જેમ એક પૈરાથી રથ નથી ચાલી શકતો, તેમ પુરુષાર્થ વિના દૈવ (ભાગ્ય) સિદ્ધ થતું નથી (૧)”

“કાકતાલીયચત્રપ્રાપ્ત, દૃષ્ટાપિ નિધિમગ્નતઃ ।

ન સ્વય દૈવમાદત્તે, પુરુષાર્થમપેક્ષતે ॥” ઇતિ ચ ।

ક્રિયા ચ પ્રતિકલ્પભેદેનાવશ્ય ભિન્નેતિ ફલવૈચિત્ર્યમપિ યુક્તમેવ, કારણભેદે સતિ કાર્યભેદસ્ય વલ્લભત્વાત્ ।

યત્તુ ક્વચિત્કર્તૃવ્યાપારે જાતેઽપિ ફલાનુપલભ્યસ્તત્રાપિ યથોચિત્ કર્તૃમય-ત્નાભાવોઽવગન્તવ્ય, યદ્વા કર્તૃવ્યાપારસહકૃતા નિયતિરપ્યસ્માક કારણત્વેના-ભિમતા, તસ્યાથ તત્રાભાવાન્ન ફલોદ્ભવઃ ।

“કાકતાલીય ન્યાય સે (સયોગવશ-અચાનક હી) સામને રલ્લે હુણ સ્વજાનેકો ભી દૈવ અપને-આપ નહી લે સકતા હૈ । ઉસે ગ્રહણ કરને મેં ભી પુરુષાર્થ કી આવશ્યકતા હોતી હૈ ॥ ૨ ॥

ક્રિયા પ્રત્યેક મનુષ્યકી જૂદી જૂદી હોતી હૈ, હસલિણ ફલકી વિચિત્રતા ઠીક તરહ સગત હો જાતી હૈ । ક્યોંકિ કારણકે ભેદ સે કાર્ય મેં અવશ્ય ભેદ હો જાતા હૈ ।

કહી કહી મનુષ્ય પ્રવૃત્તિ તો કરતા હૈ પરન્તુ ફલ નહીં પ્રાપ્ત કર પાતા । હસકા કારણ યહ નહી કિ પ્રવૃત્તિ ફલ મેં કારણ નહીં, બલ્કિ હસકા કારણ યહ હૈ કિ ઉસ કાર્ય કો સિદ્ધ કરને કે લિણ જૈસે ઓર જિતને પ્રયત્ન કી આવશ્યકતા હૈ ઉતના ઓર વૈસા પ્રયત્ન નહી કિયા ગયા ।

અથવા કર્તા કે વ્યાપારસે સહકૃત (યુક્ત) નિયતિકો ભી હમ કારણ માનતે હૈં, અતઃ, ઉસકા અભાવ હોનેસે ફલકી પ્રાપ્તિ નહી હોતી ।

“કાકતાલીય ન્યાયથી (સયોગ વશ-અચાનક જ) સામે રાખેલા ખજાનાને પણ દૈવ ખોતાની ભેળે નથી લઈ શકતો તેને શ્રદ્ધા કરવામાં પણ પુરુષાર્થની જરૂર પડે છે (૨)”

ક્રિયા પ્રત્યેક મનુષ્યની જુદી જુદી હોય છે, એટલે ફળની વિચિત્રતા અસાધ્ય રીતે સગત થઈ જાય છે, કારણ કે કારણના ભેદથી કાર્યમાં જરૂર ભેદ પડી

ક્યાકે ક્યાકે માણસ પ્રવૃત્તિ તો કરે છે, પરન્તુ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, તેનું કારણ એ નથી કે પ્રવૃત્તિ ફળમાં કારણ નથી, બલકે એનું કારણ એ છે કે- એ કાચને સિદ્ધ કરવાને માટે જેવા અને જેટલા પ્રયત્નની જરૂર હોય છે તેવો અને તેટલો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હોતો નથી

અથવા કર્તાના વ્યાપારથી યુક્ત નિયતિને પણ અમે કારણ માનીએ છીએ, એટલે તેનો અભાવ હોવાથી ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી

एव काल एकान्ततोऽकारण सन्नपि सहकारितयाऽवश्यमस्ति कारणमितरथा चम्पक वकुल पाटलादीना पुष्पाणा पनसाऽऽम्रसेवादीना फलाना च तस्मिन्तस्मिन् नियतकाल एवोद्गमानुपपत्तेः । सहकारीमात्रत्वादेव च जगद्वैचित्र्य नासङ्गतम् । तथेश्वरस्यापि कर्तृत्वमस्त्येव यत ईश्वरो न कश्चिदपूर्वोऽआत्माऽतिरिक्तः अपि तु आत्मैव तत्र तत्रोत्पद्यमानतया समस्तजगद्व्यापनेन “आप्नोति=व्याप्नोति सर्वं जग”-दिति व्युत्पत्तेः सुघटत्वात्, तस्य च सुखादिकर्तृत्वमविसवादमेव, अमूर्तत्वादिक त्वेव सति स्वत एव दूरापेतम् ।

एव स्वभावोऽपि यथाकथञ्चित्सहकारितया कर्त्ता सम्भवत्येव यत आत्मन उपयोगलक्षणमसद्वर्ण्येयप्रदेशत्व, पुद्गलाना मूर्त्तत्व, धर्मास्तिकायादीनाममूर्त्तत्वादिक च स्वभावाक्रान्तमेवेति कृतमतिविस्तरेण ॥१७१-१७२॥

इसी प्रकार કાલ એકાન્તસે કારણ ન હોને પર ખી સહકારી રૂપસે કારણ હૈ હી । ચમ્પા, વકુલ, પાટલ (ગુલાબ) આદિ પુષ્પ, તથા પનસ, આમ, સેવ આદિ ફલ, નિયત નિયત કાલમેં હોતે હૈં । યદિ કાલકો કારણ ન માના જાય તો યહ વ્યવસ્થા નહીં બન સકતી । સહકારી માત્ર માનનેસે સસારકી વિચિત્રતા ખી યુક્તિ યુક્ત બનતી હૈ ।

ईश्वर भी कर्त्ता है, क्योंकि आत्मा के अतिरिक्त और कोई विचित्र ईश्वर नहीं है । आत्मा ससारमें सर्वत्र उत्पन्न हुआ हो रहा है, इसलिए वह व्यापक है, इस प्रकार व्युत्पत्ति भी असंगत नहीं है । उस आत्माको सुख आदिका कर्त्ता माननेमें कुछ विवाद नहीं है । हँ । ऐसा माननेसे अमूर्त्तत्व आदि गुण तो दूर ही रहते हैं ।

स्वभाव भी कथञ्चित् कर्त्ता है । क्योंकि आत्माका उपयोग (ज्ञान दर्शन) तथा असख्यातप्रदेशिता-स्वभाव, पुद्गलोंका मूर्त्तत्व-स्वभाव

એ રીતે કાળ એકાન્ત કારણ ન હોવા છતાં પણ સહકારી રૂપે કારણજ છે એ પો, બકુલ, ગુલાબ આદિ પુષ્પ તથા ફળમ, કેરી, આદિ ફળ નિયત-નિયત કાળમા થાય છે એ કાળને કારણ ન માનવામા આવે તો એ વ્યવસ્થા ન બની શકે સહકારી માત્ર માનવાથી જગતની વિચિત્રતા પણ યુક્તિયુક્ત બને છે

ઈશ્વર પણ કર્તા છે, કારણ કે આત્મા સિવાય બીજો કોઈ વિચિત્ર ઈશ્વર નથી આત્મા જગતમા સર્વત્ર ઉત્પન્ન થયો-થઈ રહ્યો છે, તેથી તે વ્યાપક છે, એ પ્રકારની વ્યુત્પત્તિ પણ અસંગત નથી એ આત્માને સુખ આદિનો કર્તા માનવામા કશો વિવાદ નથી હા, એવો માનવાથી અમૂર્ત્ત્વ આદિ ગુણ તો દૂરજ રહે છે

સ્વભાવ પણ કથચિત્ કર્તા છે, કારણ કે આત્માનો ઉપયોગ (જ્ઞાનદર્શન

मूलम्—तए ण देवे कुडकोलिएणं एव वुत्ते समाणे सकिए जाव कलुससमावन्ने नो संचाएइ कुडकोलियस्स समणोवासयस्स किंचि पामोक्खमाइक्खित्तए, नाममुदयं च उत्तरिज्जय च पुढवि-सिलापट्टए ठवेइ, ठवित्ता जामेव दिसं पाउवभूए तामेव दिस पडिगए ॥१७३॥

ठाया—तत खलु स देवः कुण्डकौलिकेनैवमुक्तः सन् शङ्कितो यावत्कलुष-समापन्नो नो शक्नोति कुण्डकौलिकस्य श्रमणोपासकस्य किञ्चित्प्रमोक्षमाख्यातुम् । नाममुद्रिका चोत्तरीयक च पृथिवीशिलापट्टके स्थापयति, स्थापयित्वा यामेव दिश प्रादुर्भूतस्तामेव दिश प्रतिगतः ।

टीका—शङ्कि इति—‘महावीरस्यापि मतमेतेन युक्तितः समर्थितमिति किं गोशालकस्य मत सत्यमुत महावीरस्ये’ति शङ्काऽऽक्रान्तो जात इत्यर्थः । कलुषेति—‘अहो गोशालकमतमविचारेणोपन्यस्याहमनेन पराजितः’ इति ग्लानि-मापन्न इत्यर्थः । प्रमोक्षम्=उत्तरम् ॥ १७३ ॥

धर्मास्तिकाय आदिका अमूर्त्तत्व-स्वभाव, उन-उनमे स्वभावसे ही रहता है । किसी अन्य कारणसे वह उत्पन्न नहीं हुआ । वस अधिक विस्तार अन्यत्र देखलेवे ॥ १७२ ॥

टीकार्थ—‘तए ण से’ इत्यादि इसके अनन्तर कुण्डकौलिकका कथन सुनकर देवताको शका हुई कि महावीर स्वामीका मत युक्त है या गोशालकका ? । और अपने पराजित होनेसे ग्लानि भी हुई । वह अब कुण्डकौलिकको कुछ भी उत्तर देनेमें समर्थ नहीं हो सका, अतः उसने नाम मुद्रा और उत्तरीय वस्त्र शिलापट्टक पर रख दिये । रखकर जिधरसे आया था उधर ही चला गया ॥ १७३ ॥

तथा असंख्यात-प्रदेशिता-स्वभाव, पुद्गलोने। भूर्त्तत्व-स्वभाव, धर्मास्तिकाय आदिने। अमूर्त्तत्व-स्वभाव, ते-तेभा स्वभावथी न रहैला छे केछ अन्ध कारणथी ते उत्पन्न थया नथी जन्म, हवे वधु विस्तार करता नथी ” (१७२)

टीकार्थ—‘तए ण से’—इत्यादि तयारपछी कुडकौलिकनु कथन सावणीने देवताने शका थछ के महावीर स्वामीने। मत युक्त छे के गोशालकने ? अने पोते पराजित थवाथी तेने ग्लानि पणु उत्पन्न थछ हवे ते कुडकौलिकने काछ पणु उत्तर आपवाने समर्थ न थछ शक्ये, ओटले ओणे नाममुद्रा अने उत्तरीय वस्त्र शिलापट्टक पर पाछा भूझी दीधा, अने जयाथी आण्ये हते। त्या आण्ये गये। (१७३)

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे ॥१७४॥
तए णं से कुडकोलिए समणोवासए इमीसे कहाए लद्धहे० हट्टे जहा
कामदेवो तहा निग्गच्छइ जाव पज्जुवासइ। धम्मकहा ॥१७५॥

कुडकोलिया इ समणे भगवं महावीरे कुंडकोलिय समणो-
वासय एवं वयासी-से नूण कुंडकोलिया । कल्ल तुब्भ पुवावरणह-
कालसमयसि असोगवणियाए एगे देवे अंतिय पाउब्भवित्था ।
तए णं से देवे नाममुद च तहेव जाव पडिगए । से नूण कुंडको-

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये स्वामी समवसतः ॥१७४॥ ततः खलु
स कुण्डकौलिकः श्रमणोपासकोऽस्या कथाया लब्धार्थः (सन्) दृष्टो यथा कामदेव
स्तथा निर्गच्छति यावत्पर्युपास्ते । धर्मकथा ॥१७५॥ ‘कुण्डकौलिक!’ इति श्रमणो
भगवान् महावीरः कुण्डकौलिक श्रमणोपासकमेवमवादीत्—अथ नूनं कुण्डकौलिक !
कल्ये तव पूर्वापराह्णकालसमये अशोकवनिकायामेको देवोऽन्तिके प्रादुरासीत् ।

टीका—‘कुण्डकौलिक’इति’ इति—‘हेकुण्डकौलिक !’ इति कृत्वेत्यर्थः ।
कल्ये=गतदिवसे ।

टीकार्थ—‘तेण कालेण’ इत्यादि उस काल उस समय श्रमण
भगवान् महावीर पधारे ॥ १७४ ॥ कुण्डकौलिक भगवान्के आनेकी
घात सुनकर प्रसन्नचित्त होकर कामदेवकी तरह निकला और यावत्
वहाँ पहुँच कर पर्युपासना की । धर्मोपदेश हुआ ॥ १७५ ॥ ‘कुण्डकौलिक !’
इस प्रकार श्रमण भगवान् महावीरने कुण्डकौलिकसे कहा—“ हे कुण्ड
कौलिक ! कल अशोकवनी मे पूर्वापराह्ण (दोपहर)के समय एक देव
तुम्हारे सामने प्रगट हुआ था । तब वह देव नामकी मुद्रा यावत्

टीकार्थ—‘तेण कालेण’ इत्यादि ओ काले ओ समये श्रमण भगवान्
महावीर पधारे (१७४) कुण्डकौलिक भगवान् आल्यानी वात सालणीने प्रसन्नचित्त
थई कामदेवनी पेठे नीकल्यो अने यावत् त्या पडोलीने पर्युपासना करी धर्मोपदेश
थयो (१७५) श्रमण भगवान् महावीरे कुण्डकौलिकने आ प्रमाणे कल्ल “हे
कुण्डकौलिक ! कल अशोकवनराजिमा णपोरने समये ओक देव तमासी सामे प्रगट
थयो हुते। ते देवे नामवाणी वीटी लीधी यावत् ते पाछे आथ्यो गयो हे

લિયા । અદ્ધ સમદ્દે ? હતા અત્થિ । ત ધન્નેસિ ણં તુમ કુડકો-
લિયા । જહા કામદેવો । અજ્જો ઇ સમણે ભગવ મહાવીરે સમણે
નિગ્ગથેય નિગ્ગથીઓય *આમંતિત્તા એવં વયાસી-જઇ તાવ અજ્જો ।
ગિહિણો ગિહિમજ્જાવસતા ણં અન્નઉત્થિણ × અદ્દેહિય હેઝહિય
પસિણેહિય કારણેહિય વાગરણેહિય નિપ્પટ્ટપસિણવાગરણે કરેતિ,
સક્કા પુણાઇ અજ્જો । સમણેહિં નિગ્ગંથેહિ દુવાલસગ ગણિપિહગં

તતઃ સ્વલુ સ દેવો નામમુદ્રા ચ તથૈવ યાવત્પતિગતઃ । મ નૂન કુણ્ડકૌલિક અર્થઃ
સમર્થઃ ? । ઇન્તાસ્તિ । તદ્વન્યોઽસિ સ્વલુ ત્વ કુણ્ડકૌલિક ? યથા કામદેવઃ ।
'આર્યાઃ !' इति श्रमणो भगवान् महावीरः श्रमणान्निर्ग्रन्थाश्च निर्ग्रन्थीश्चाऽऽमन्त्र्यै
वमवादीत् यदि तावदार्या ! गृहिणो गृहमभ्यावसन्तः स्वलु अन्ययूथिकान् अर्थैश्च
हेतुभिश्च प्रश्नैश्च कारणैश्च व्याकरणैश्च निःस्पष्ट(निःषिष्ट)प्रश्नव्याकरणान् कुर्वन्ति,

*આમન્ત્ર્ય=સમ્બોધ્ય । × અર્થેઃ=સૂત્રાભિપ્રેયૈર્જીવાદિભિર્વા, હેતુભિઃ=
અન્યથાનુપપત્તિરૂપૈઃ, પ્રશ્નૈઃ=પ્રચ્છનૈઃ, કારણેઃ=યુક્તિભિઃ, વ્યાકરણે =પૃષ્ઠોત્તરસ્વ-
રૂપૈ । નિઃસ્પષ્ટેતિ-નિ સ્પષ્ટાનિ=નિઃશેષેણ વ્યક્તાનિ નિમ્સારાણીત્યર્થઃ, નિષ્પિષ્ટેતિ
રહ્યાપક્ષે-નિષ્પિષ્ટાનિ=નિરુત્તરીકૃતાનિ પ્રશ્નવ્યાકરણાનિ યેષાં તાન્ ।

લૌટ ગયા । હે કુણ્ડકૌલિક ! કયા યહ વાત ઠીક હૈ ? " કુણ્ડકૌલિકને
કહા-“ હૈા ભગવાન્ ! ઠીક હૈ । ” મહાવીરસ્વામી-“ કુણ્ડકૌલિક ! તુમ
ધન્ય હો । ” ઇત્યાદિ કથન કામદેવની તરફ સમજના । “ આર્ય ” હસ
પ્રકાર સે સંવોધન કર શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર, શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો તથા
નિર્ગ્રન્થીઓ આર્યિકાઓનો બુલાકર કહને લગે “ હે આર્યગણ ! યદિ
ગૃહમે રહેનેવાલે ગૃહસ્થ મો અન્યયૂથિકોનો, અર્થોસે, હેતુઓસે, પ્રશ્નોસે,
યુક્તિઓસે ઓર ઉત્તરોસે નિરુત્તર કર સકતે હૈ, તો હે આર્યગણ !

કુડકૌલિક ? એ વાત શુ બરાબર છે ? ” કુડકૌલિકે કહ્યું “ હા ભગવાન ! તેજરાબર
છે મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું “કુડકૌલિક તુ ધન્ય છે” ઇત્યાદિ કથન કામદેવની
પેઠે સમજવું શ્રમણ ભગવાન મહાવીર શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો તથા નિર્ગ્રન્થીઓ-અર્થિકા
ઓને બોલાવીને કહેવા લાગ્યા “ હે આર્યગણ ! જો ગૃહમાં રહેનારા ગૃહસ્થો પણ
અન્ય યૂથિકોને, અર્થોથી, હેતુઓથી, પ્રશ્નોથી, યુક્તિઓથી અને ઉત્તરોથી નિરુત્તર

અહિજ્જમાણેહિં અન્નઉત્થિયા અદ્દે હિ ય જાવ નિપ્પટ્ટપસિણા કરિત્તે
 ॥૧૭૬॥ તણ ન સમણા નિગંથા ય નિગ્ગથિઓ ય સમણસ્સ
 ભગવઓ મહાવીરસ્સ તહત્તિ એયમદ્દં વિણણેપડિસુણંતિ ॥૧૭૭॥

મૂલમ્-તણ ન કુંડકોલિણ સમણોવાસણ સમણ ભગવ મહા
 વીર વદહ મસહ, વદિત્તા નમસિના પસિણાડ પુચ્છહ, પુચ્છિત્તા
 અટ્ટમાદિયહ, અટ્ટમાદિહિત્તા જામેવ દિસં પોડવ્ભૂણ તામેવ દિસ
 પડિગણ । સામી વહિયા જણવયવિહાર વિહરહ ॥ ૧૭૮ ॥ તણ ન

શકયા પુનરાર્યાઃ । શ્રમણૈર્નિર્ગ્રન્થૈર્દ્વાદશાઙ્ગ ગણિપિટકમધીયાનૈરન્યયુથિકા અર્થેશ્ચ
 યાવન્નિ સ્પષ્ટપ્રશ્નાઃ કર્તુમ્ ॥ ૧૭૬ ॥ તતઃ સ્વલુ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થાશ્ચ નિર્ગ્રન્થ્યશ્ચ
 શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય 'તથેતિ' એતમર્થે વિનયેન ઈ પ્રતિશ્રુણ્વન્તિ ॥૧૭૭॥

છાયા—તતઃ સ્વલુ કુંડકૌલિક શ્રમણોપાસક. શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર વન્દતે
 નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા પ્રશ્નાન્ પૃચ્છતિ, પૃથ્વાર્થમાદદાતિ, અર્થમાદાય
 યામેવ દિશ માદુર્ભૂતસ્તામેવ દિશ પ્રતિગતઃ । સ્વામી વહિર્જનપદવિહાર વિહરતિ

ઈ પ્રતિશ્રુણ્વન્તિ=સ્વીકુર્વન્તિ ॥૧૭૮-૧૭૭॥

દ્વાદશાંગકા અધ્યયન કરનેવાલે નિર્ગન્થ શ્રમણોંકો તો, ઉન્હેં (અન્યયૂ
 થિકોંકો) અર્થોંસે યાવત્ નિરુત્તર અવશ્ય કર દેના ચાહિણ" ॥૧૭૬॥

શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકા યહ કથન વિનયકે
 સાથ 'તહત્તિ' (તથેતિ) કહકર સ્વોકાર કિયા ॥ ૧૭૭ ॥

ટીકાર્થ—'તણ ન કુંડે'—ત્યાદિ કુંડકૌલિક શ્રાવક ને શ્રમણ
 ભગવાન્ મહાવીર કો વન્દના કી, નમસ્કાર કિયા । વન્દન-નમસ્કાર
 કરકે પ્રશ્ન પૂછે ઓર અર્થ કો ગ્રહણ કિયા । ફિર જિસ ઓર સે

કરી શકે છે, તો હે આર્યગણ ! દ્વાદશાંગનું અધ્યયન કરનારા નિર્ગન્થ શ્રમણોએ તો
 તેમને (અન્યયુથિકોને) અર્થોથી યાવત નિરુત્તર અવશ્ય કરી દેવાજ નોઈએ (૧૭૬)

શ્રમણ નિર્ગન્થોએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું એ કથન વિનયપૂર્વક
 તહત્તિ' (તથેતિ) કહીને સ્વીકાર્યું (૧૭૭)

ટીકાર્થ—'તણ ન કુંડે'—ત્યાદિ કુંડકૌલિક શ્રાવકે શ્રમણ ભગવાન
 મહાવીરને વદના કરી નમસ્કાર કર્યા, અને પ્રશ્નો પૂછ્યા તથા અર્થને શ્રદ્ધા કર્યો

तस्स कुण्डकोलियस्स समणोवासयस्स वहूहिं सील जाव भावे-
माणस्स चोदस संवच्छराड वड्कताइ, पणरसमस्स संवच्छरस्स
अंतरा वट्टमाणस्स अन्नयां कयाड जहा कामदेवो तहा जेठपुत्त
ठवेत्ता तहा पोसहसालाए जाव धम्मपण्णत्ति उवसपजित्ताणं
विहरइ । एव एक्कारस उवासगपडिमाओ तहेव जाव सोहम्मे कप्पे
अरुणज्झए विमाणे जाव अत काहिइ ॥१७९॥ निक्खेवो ॥

सत्तमस्म अगस्म उवासगदसार्ण छट्ठ

अज्झयण समत्त ॥ ६ ॥

॥१७८॥ ततः खलु तस्य कुण्डकौलिकस्य श्रमणोपासकस्य बहुभिः शील यावद्
भावयतश्चतुर्दश सवत्सरा व्युत्क्रान्ताः, पञ्चदश सवत्सरमन्तरा वर्त्तमानस्यान्यदा
कदाचिद् यथा कामदेवस्तथा ज्येष्ठपुत्र स्थापयित्वा तथा पोषधशालाया यावद्धर्मप्रज्ञप्ति
मुपसपद्य विहरति । एवमेकादशोपासकप्रतिमास्तथैव यावत्सौधर्मे रल्पेऽरुणध्वजे
विमाने यावदन्त करिष्यति ॥१७९॥ निक्षेपः ॥

सप्तमस्याङ्गस्योपासकदशाना षष्ठमध्ययन

समाप्तम् ॥ ६ ॥

टीका—व्याख्या आधैवान्तःकृता ॥ १७८-१७९ ॥

इतिश्री—विश्वविख्यात—जगद्वल्लभ—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापा-

लापक—प्रविशुद्धगद्यपद्यैर्नम्रग्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूछत्रपति—

कोल्हापुरराजप्रदत्त—“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु’

बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैनधर्मदिवाकर—पूज्य—श्री वासीलाल-

व्रति विरचितायामुपासकदशाङ्गमूत्रस्याऽगारधर्मसञ्जीवन्या

ख्याया व्याख्याया षष्ठ कुण्डकौलिकाख्यमध्ययन

समाप्तम् ॥ ६ ॥

आया था, उसी और चला गया । श्रमण भगवान् महावीर स्वामी
भी देश देशों में विहार करने लगे ॥ १७८ ॥ कुण्डकौलिक श्रावक

पछी ल्याथी आये। उते। त्या आये। गये। श्रमण भगवान् महावीर स्वामी षष्ठ
देश-देश विहार करवा लाये। (१७८) कुण्डकौलिक श्रावकने शील आदिनु पावन

અહિજ્જમાણેહિ અન્નઉત્થિયા અટ્ટે હિ ય જાવ નિપ્પટ્ટપસિણા કરિત્તણ
 ॥૧૭૬॥ તણ ણં સમણા નિગ્ગંથા ય નિગ્ગથિઓ ય સમણસ્સ
 ભગવઓ મહાવીરસ્સ તહત્તિ ઇયમટ્ઠં વિણણં પહિસુણંતિ ॥૧૭૭॥

મૂલમ્-તણ ણ કુડકોલિણ સમણોવાસણ સમણં ભગવ મહા-
 વીર વદડ મસડ, વદિત્તા નમસિના પસિણાડં પુચ્છડ, પુચ્છિત્તા
 અટ્ટમાદિયડ, અટ્ટમાદિડિત્તા જામેવ દિસં પાઉવ્ભૂણ તામેવ દિસ
 પહિગણ । સામી વહિયા જણવયવિહાર વિહરડ ॥ ૧૭૮ ॥ તણ ણ

શકયા પુનરાયા ! શ્રમણૈર્નિર્ગ્રન્થૈર્દ્વાદશાઙ્ગ ગણિપિટકમધીયાનૈરન્યયૂથિકા અર્થેશ્ચ
 યાવન્નિસ્પટ્ટપશ્ના કર્તુમ્ ॥ ૧૭૬ ॥ તત્ત. સ્વલ્પ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થાશ્ચ નિર્ગ્રન્થ્યશ્ચ
 શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય 'તથેતિ' એતમથે વિનયેન ઋપતિશ્રુણ્વન્તિ ॥૧૭૭॥

છાયા—તતઃ સ્વલ્પ કુણ્ડકૌલિકઃ શ્રમણોપાસક. શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર વન્દતે
 નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા પ્રશ્નાન પૃચ્છતિ, પૃવાર્થમાદદાતિ, અર્થમાદાય
 યામેવ દિશ પ્રાદુર્ભૂતસ્તામેવ દિશ પ્રતિગત. । સ્વામી વહિર્જનપદવિહાર વિહરતિ

ૐ પ્રતિશ્રુણ્વન્તિ=સ્વીકુર્વન્તિ ॥૧૭૪-૧૭૭॥

દ્વાદશાગકા અધ્યયન કરનેવાલે નિર્ગન્થ શ્રમણોંકો તો, ઉન્હેં (અન્યયૂ
 થિકોંકો) અર્થોસે યાવત્ નિરુત્તર અવશ્ય કર દેના ઝાહિણ ॥૧૭૬॥

શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકા યહ કથન વિનયકે
 સાથ 'તહત્તિ' (તથેતિ) કહકર સ્વીકાર કિયા ॥ ૧૭૭ ॥

ટીકાર્થ—'તણ ણ કુડે'—ત્યાદિ કુણ્ડકૌલિક શ્રાવક ને શ્રમણ
 ભગવાન્ મહાવીર કો વન્દના કી, નમસ્કાર કિયા । વન્દન-નમસ્કાર
 કરકે પ્રશ્ન પૂછે ઓર અર્થ કો ગ્રહણ કિયા । ફિર જિસ ઓર સે

કરી શકે છે, તો હે આર્યગણ ! દ્વાદશાગકા અધ્યયન કરનારા નિર્ગન્થ શ્રમણોંએ તો
 તેમને (અન્યયુથિકોંને) અર્થોથી યાવત નિરુત્તર અવશ્ય કરી દેવાજ નોઈએ (૧૭૬)

શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોંએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું એ કથન વિનયપૂર્વક
 તહત્તિ' (તથેતિ) કહીને સ્વીકાર્યું (૧૭૭)

ટીકાર્થ—'તણ ણ કુડે'—ત્યાદિ કુડકૌલિક શ્રાવકે શ્રમણ ભગવાન
 મહાવીરને વદના કરી નમસ્કાર કર્યા, અને પ્રશ્નો પૂછ્યા તથા અર્થને ગ્રહણ કર્યો

॥ अथ सप्तममध्ययनम् ॥

अथ सप्तममारभ्यते 'पोलासपुरे' इत्यादि ॥

मूलम्—पोलासपुरे नामं नयरे । सहस्सववणे उज्जाण । जिय-
सत्त राया ॥१८०॥ तत्थ ण पोलासपुरे नयरे सद्दालपुत्ते नाम
कुंभकारे आजीविओवासए परिवसड । आजीवियसमयसि लद्धट्ठे
गहियट्ठे पुच्छियट्ठे विणिच्छियट्ठे अभिगयट्ठे अट्ठिमिजपेमाणुराग-
रत्ते य “अयमाउसो । आजीवियसमए अट्ठे, अय परमट्ठे, सेसे
अणट्ठे” त्ति आजीवियसमएणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥१८१॥

छाया—पोलासपुर नाम नगरम् । सहस्रामवनमुद्यानम् । जितशत्रू राजा ॥१८०॥
तत्र खलु पोलासपुरे नगरे सद्दालपुत्रो नाम कुम्भकार आजीविकोपासकः
परिवसति । आजीविकसमये लब्धार्थः, गृहीतार्थः, पृष्टार्थः, विनिश्चितार्थः, अभि-
गतार्थः, अस्थिमज्जाप्रेमानुरागरक्तश्च—“अयमायुष्मन् ! आजीविकसमयोऽर्थः, अय
परमार्थः, शेषोऽनर्थः.” इत्याजीविकसमयेनाऽऽत्मानं भावयन् विहरति ॥१८१॥

टीका—आजीविकेति—आजीविका=गोशालकशिष्यास्तेषां समय =सिद्धा-
न्तस्तस्मिन् । लब्धेत्यादि-अयमवणाल्लब्धार्थः, अर्थावधारणाद् गृहीतार्थः, साशयिका
र्थप्रश्नकरणात्पृष्टार्थः, इत्थम्भूतस्यार्थस्योपलम्भाद्धिनिश्चितार्थः, प्रश्नार्थाभिगमना-

सातवां अध्ययन

टीकार्थ— 'पोलासपुरे' इत्यादि पोलासपुर नामक नगर, सहस्रा-
मवन उद्यान, और जितशत्रु राजा था ॥ १८० ॥ उस पोलासपुर
नगरमें सद्दालपुत्र नामक कुम्भार रहता था । वह आजीविक (गोशाल)
के मतका अनुयायी—श्रावक था । वह गोशालके सिद्धान्तोंमें—अर्थके

सातवु अध्ययन.

टीकार्थ—‘पोलासपुरे’ इत्यादि पोलासपुर नामक नगर, सहस्रामवन
उद्यान, अने जितशत्रु राजा હતો (१८०) એ પોલાસપુર નગરમાં સદાલપુત્ર
નામનો કુભાર રહેતો હતો એ આજીવિક (ગોશાળ) ના મતનો અનુયાયી શ્રાવક
હતો એ ગોશાળના સિદ્ધાન્તોમાં—અર્થને સામળવાથી લબ્ધાર્થ, અર્થને ધારણ

के शील आदि का पालन, और यावत् आत्मा को भावित करते करते चौदह वर्ष व्यतीत हो गये। जब पन्द्रहवां वर्ष बीत रहा था तो किसी समय कुण्डकौलिक, कामदेव की तरह ज्येष्ठ पुत्र को कुटुम्ब का भार देकर पोषधशालामें धर्मप्रज्ञप्ति स्वीकार कर विचरने लगा। उसने श्रावककी ग्यारह प्रतिमाओंका पालन किया, यावत् सौधर्मकल्पके अरुणध्वज विमानमें देवपने उत्पन्न हुआ। यावत् समस्त कर्मोंका अंत करेगा सिद्ध होगा ॥ १७९ ॥

सातवें अग उपासकदशाके छठे अध्ययनकी अगारसञ्जीवनी नामक व्याख्याका हिन्दीभाषानुवाद समाप्त ॥ २ ॥

अने आत्माने यावत् भावित करता करता चौदह वर्ष बीती गया ज्यारे पंद्रह वर्ष जतु હતુ, ત્યારે કેાઇ સમયે કુડકૌલિક કામદેવની પેઠે મોટા પુત્રને કુટુંબને ભાર સોંપી પોષધશાળામાં ધર્મપ્રજ્ઞાપ્તિ સ્વીકારી વિચરવા લાગ્યો. એણે શ્રાવકની અગીઆર પ્રતિમાઓનું પાલન કર્યું, યાવત સૌધર્મકલ્પના અરુણધ્વજ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. યાવત સમસ્ત કર્મોનો અંત કરશે—સિદ્ધ થશે (૧૭૯)

સાતમા અગઉપાસકદશાના છઠા અધ્યયનની અગારસજીવની નામક વ્યાખ્યાનો ગુજરાતી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત (૨)

वहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लकल्लि वहवे करए य
वारए य पिहडए य घडए य अद्धघडए य कलसए य
अलिजरए य जंबूलए य उट्टियाओ य करेति । अन्ने य से
वहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लकल्लि तेहिं चहूहिं करएहि
य जाव उट्टियाहि य रायमग्गसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति ॥१८४॥

भक्तवेतना कल्याकलियवहून् करकांश्च, वारकांश्च, पिठरकांश्च, घटकांश्चाद्वघटकांश्च,
कल्लांश्चालिज्जरांश्च, जम्बूलकांश्चोष्ट्रिकांश्च कुर्वन्ति । अन्ये च तस्य वहवः पुरुषा
दत्तभृतिभक्तवेतना कल्याकलियैर्वहुभिः करैश्च यावदुष्ट्रिकाभिश्च राजमार्गे वृत्तिं
कल्पयन्तो विहरन्ति ॥ १८४ ॥

टीका—दत्तेति—भृतयः=द्रव्यरूपाः, भक्ताः=अन्नपानश्रवणाः, वेत-
नानि=भरणानि चेत्येतानि दत्तानि येभ्यस्ते । कल्याकलिय=प्रतिकल्य-प्रतिप्रभात-
मित्यर्थः । करकान्=जलपटीः, वारकान्=गडुकान्, पिठरकान्=स्थालीः, घटकान्
=पटान्, अद्धघटकान्=अधुपटी, कल्लान्=पटानेव महत्, अलिज्जरान्=
मणिकान् 'माटा' इति प्रसिद्धान्, जम्बूलकान्='सुरादी, कँजा' इत्यादिलोक-
प्रसिद्धान्, उष्ट्रिकाः=महान्ति तैलादिपात्राणि ॥ १८२-१८४ ॥

टीकार्थ—“तस्स ण” इत्यादि आजीविकके उपासक सदालपुत्रके
एक करोड़ मोनैया खजानेमे थे, एक करोड़ व्यापारमें लगे थे, और
एक करोड़ लेन देनेमें लगे हुए थे । उसके दस हजार गोपशुओंका
एक गोकुल था ॥ १८२ ॥ आजीविकोपासक सदालपुत्रके अग्निमित्रा
नामक पत्नी थी ॥ १८३ ॥ उस सदालपुत्रके पोलासपुरके बाहर पाँचसौ
कुमारोंकी दुकानें थीं । उन दुकानोंमें खूब चहल-पहल रहती थी ।
किसीको भृति (द्रव्यरूप), किसीको भोजन और किसीको वेतन दिया
जाता था । वे प्रतिदिन (प्रभात होते ही) जल भरनेके घड़े, गडुक

टीकार्थ—‘तस्स ण’—इत्यादि आजीविकके उपासक सदालपुत्र पासे एक
करोड़ मोनैया खजाना था, एक करोड़ व्यापारमें लगाया था और एक करोड़
देणु-देणुमा रोकेला था । उसी पासे दस हजार गोपगर्जा पशुओंमें एक गोकुल
होतु (१८२) आजीविकोपासक सदालपुत्रने अग्निमित्रा नामकी पत्नी होती (१८३)
और सदालपुत्रकी पोलासपुरकी बाहर पाँचसौ कुमारकी दुकानें होती और दुकानोंमें
कामकाजी भूषण प्रभात रहती होती केहिने भृति (द्रव्यरूप), केहिने भोजन और

મૂલમ્-તસ્સ ણં સદ્દાલપુત્તસ્સ' આજીવિઓવાસગસ્સ એકા
હિરણ્ણકોડી નિહાણપઉત્તા એકા વુહિપઉત્તા, એકા પવિત્થરપઉત્તા,
એકે વણ્ણ દસગોસાહસિસણ્ણં વણ્ણ ॥૧૮૨॥ તસ્સ ણ સદ્દાલ-
પુત્તસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ અગ્ગિમિત્તા નામ ભારિયા હોત્થા
॥૧૮૩॥ તસ્સ ણ સદ્દાલપુત્તસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ પોલાસ-
પુરસ્સ નગરસ્સ વહિયા પચ્ચ કુમ્ભકારાવણસયા હોત્થા । તત્થ ણં

દભિગૃહીતાર્થઃ, અસ્થિમજ્જેતિ-પ્રેમાનુરાગાભ્યા રક્તાઃ અસ્થિ-મજ્જે यस્યેતિ
વહુત્રીહિ-‘આહિતાગ્ન્યાદિપાઠાન્નિષ્ઠાન્તસ્ય પરનિપાત.’ । તત્ર અસ્થિ=કીકસ,
હહીતિ પ્રસિદ્ધઃ મજ્જા ચાસ્થિમધ્યગતા ધાતુવિશેષઃ ॥ ૧૮૦-૧૮૧ ॥

ઝાયા—તસ્ય સ્વલુ સદ્દાલપુત્રસ્યાऽऽજીવિકોપાસકસ્યૈકા હિરણ્યકોટી નિધાન-
પ્રયુક્તા, એકા વૃદ્ધિપ્રયુક્તા, એકા પ્રવિસ્તરપ્રયુક્તા, એકો વ્રજો દશગોસાહસિકેણ
વ્રજેન ॥ ૧૮૨ ॥ તસ્ય સ્વલુ સદ્દાલપુત્રસ્યાऽઽજીવિકોપાસકસ્યાગ્નિમિત્રા નામ
ભાર્યાઽઽસીત્ ॥ ૧૮૩ ॥ અસ્ય સ્વલુ સદ્દાલપુત્રસ્યાઽઽજીવિકોપાસકસ્ય પોલાસપુરા
નગરાદ્ વહિઃ પચ્ચ કુમ્ભકારાવણશતાન્યાસન્ । તત્ર સ્વલુ વહવઃ પુરુષા દત્તમૃતિ

સુનનેસે લબ્ધાર્થ, અર્થકે ધારણ કરનેસે ગૃહીતાર્થ, સશયયુક્ત વિષયોંકા
પ્રશ્ન કરનેસે પૃષ્ઠાર્થ, ઇત્યમ્ભૂત અર્થકી પ્રાપ્તિ હોનેસે વિનિશ્ચિતાર્થ, ઓર
ઉસ અર્થકે જાન લેનેસે અભિગતાર્થ થા । ઉસકી રગ રગમે ગોશાલકે
સિદ્ધાન્તોંકા પ્રેમ ઓર અનુરાગ ભરા હુઆ થા । “ હે આયુષ્મન્ ! યહ
આજીવિક સિદ્ધાન્ત હી અર્થ હૈ, યહી પરમાર્થ હૈ, ઓર દૂસરે સબ
અનર્થ હૈ ” હસ પ્રકાર આજીવિક મતસે અપની આત્માકો ભાવિત
કરતા હુઆ વિચરતા થા ॥ ૧૮૧ ॥

કરવાથી ગૃહીતાર્થ, સશયયુક્ત વિષયોને । પ્રશ્ન કરવાથી પૃષ્ઠાર્થ, ઇત્યમ્ભૂત અર્થની
પ્રાપ્તિ થવાથી વિનિશ્ચિતાર્થ અને તે અર્થને જાણી લેવાથી અભિગતાર્થ
હોતો । એની રગ-રગમા ગોશાલના સિદ્ધાન્તોને । પ્રેમ અને અનુરાગ ભર્યો હતો
“હે આયુષ્મન્ ! એ આજીવિક સિદ્ધાન્ત જ અર્થ છે, એ જ પરમાર્થ છે, અને
બીજા ગયા અનર્થ છે” એ પ્રમાણે આજીવિક મતે કરીને પોતાના આત્માને
ભાવિત કરતો તે વિચરતો હતો (૧૮૧)

वहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लकल्लि वहवे करए य
वारए य पिहडए य घडए य अडघडए य कलसए य
अलिजरए य जंबूलए य उट्टियाओ य करेति । अन्ने य से
वहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लकल्लि तेहिं वहूहि करएहि
य जाव उट्टियाहि य रायमग्गसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति॥१८४॥

भक्तवेतना. कल्याकल्यि वहून् करकांश्च, वारकांश्च, पिठरकांश्च, घटकांश्चाद्वटकांश्च,
कल्लांश्चालिज्जरांश्च, जम्बूलकांश्चोष्ट्रिकांश्च कुर्वन्ति । अन्ये च तस्य वहवः पुरुषा
दत्तभृतिभक्तवेतना कल्याकल्यि तैर्वहूभि करकैश्च यावदुष्ट्रिकाभिश्च राजमार्गे वृत्तिं
कल्पयन्तो विहरन्ति ॥ १८४ ॥

टीका—दत्तेति—भृतयः=द्रव्यरूपाः, भक्ताः=अन्नपानलक्षणाः, वेत-
नानि=भरणानि चेत्येतानि दत्तानि येभ्यस्ते । कल्याकल्यि=प्रतिकल्य-प्रतिप्रभात-
मित्यर्थः । करकान्=जलपटी., वारकान्=गडुकान्, पिठरकान्=स्थाली., घटकान्
=पटान्, अद्वघटकान्=लघुघटी, कल्लान्=पटानेव महत्, अलिज्जरान्=
मणिकान् 'माटा' इति प्रसिद्धान्, जम्बूलकान्='सुराही, कूजा' इत्यादिलोक-
प्रसिद्धान्, उष्ट्रिकाः=महान्ति तैलादिपात्राणि ॥ १८२-१८४ ॥

टीकार्थ—“तस्स ण” इत्यादि आजीविकके उपासक सदालपुत्रके
एक करोड सोनैया खजानेमें थे, एक करोड व्यापारमें लगे थे, और
एक करोड लेन देनेमें लगे हुए थे । उसके दस हजार गोपशुओंका
एक गोकुल था ॥ १८२ ॥ आजीविकोपासक सदालपुत्रके अग्निमित्रा
नामक पत्नी थी ॥ १८३ ॥ उस सदालपुत्रके पोलासपुरके बाहर पाँचसौ
कुमारोंकी दुकानें थीं । उन दुकानोंमें खूब चहल-पहल रहती थी ।
किसीको भृति (द्रव्यरूप), किसीको भोजन और किसीको वेतन दिया
जाता था । वे प्रतिदिन (प्रभात होते ही) जल भरनेके घड़े, गडुक

टीकार्थ—‘तस्म ण’—इत्यादि आजीविकना उपासक सदालपुत्र पासे ओक
करोड सोनैया खजानाभा हुता, ओक करोड व्यापारभा लगाइया हुता अने ओक करोड
लेणु-देणुभा रोकेला हुता तेनी पासे दस हजार गोवर्गना पशुओंनु ओक गोकुल
हुतु (१८२) आजीविकोपासक सदालपुत्रने अग्निमित्रा नामनी पत्नी हुती (१८३)
ओ सदालपुत्रनी पोलासपुरनी बाहर पाचसौ कुमारनी दुकानो हुती ओ दुकानोभा
कामकाजीनी खूब धमाका रहेती हुती कौनो भृति (द्रव्यरूप), कौनो भोजन अने

मूलम्—तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए अन्नया कयाइ
 पुद्दावरणहकालसमयंसि जेणेव असोगवणिया तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छित्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अंतियं धम्मपण्णत्तिं
 उवसंपजित्ताण विहरइ ॥१८५॥ तए ण तस्स सद्दालपुत्तस्स आजीवि-
 ओवासगस्स एगे देवे अतियं पाउब्भवित्था ॥१८६॥ तए ण से
 देवे अतलिव्वपड्डिवन्ने सखिखिणियाइ जाव परिहिण सद्दालपुत्त
 आजीविओवासग एव वयासी—“एहिइ ण देवाणुप्पिया ! कल्ल
 इह महामाहणे उप्पन्नणाणदंसणधरे तीयपडुप्पन्नाणागयजाणए
 अरहा जिणे केवली सब्बदरिसी तेलोक्कवहियमहियपूइए सदेव-
 मणुयासुरस्स लोगस्स अच्चणिज्जे वदणिज्जे सक्कारणिज्जे सम्माणणिज्जे

छाया—तत' खलु स सद्दालपुत्र आजीविकोपासकोऽन्यदा कदाचित्पूर्वा-
 पराहकालसमये येनैवाऽशोकवनिका ते नैवोपागच्छति, उपागत्य गोशालस्य मखलि
 पुत्रस्याऽऽन्तिकी धर्मप्रज्ञप्तिमुपसम्पद्य विहरति ॥ ॥१८५॥ तत खलु तस्य सद्दाल
 पुत्रस्याऽऽजीविकोपासकस्यैको देवोऽन्तिके प्रादुरासीत् ॥१८६॥ तत. खलु स
 देवोऽन्तरिक्षमतिपन्न सकिङ्किणीकानि यावत्परिहित सद्दालपुत्रमाजीविकोपासक
 मेवमवादीत्—“एष्यति खलु देवानुप्रिय ! कल्य इह महामाहन (महाब्राह्मण')
 उत्पन्नज्ञानदर्शनधरोऽतीतमत्युत्पन्नानागतज्ञोऽर्हन् जिनः केवली सर्वदर्शी त्रैलोक्य

(गड्डआ), थाली, घडे, छोटी घडियाँ, कलसा (बडे घडे) माटा,
 सुराही, कूजा तथा उष्टिका (तैल आदिके बडे बडे बर्तन) बनाते
 थे । दूसरे बहुतसे भृति, भोजन और वेतन लेनेवाले प्रतिप्रभात घडे
 वगैरहसे सड़कों पर आजोविका कमाते थे ॥ १८४ ॥

कैधने वेतन आपवाभा आवतु इतु तेओ रोज (प्रभात यतान्) जण भरवाना
 घडा, गाडवा, थाली, घड, नानी घडीओ, कणरया, माटला, इन्ना, तथा उष्टिका
 (तेल आदि भरवाना मोटा वासण) पुनावता इता भीन्ना घण्टा भूति भोजन अने
 वेतन लेनाराओ रोज प्रभातमा घडा वगैरे द्वारा सड़को पर बेसी आजोविका
 कमाता इता (१८४)

कल्लाणं मंगल देवयं चेइय जाव पज्जुवासणिजे तच्चकम्मसंपया
संपउत्ते, तं णं तुमं वदेजाहि जाव पज्जुवासेजाहि पाडिहारिणं
पीठफलगसिजासधारणं उवनिमतेजाहि' दोच्चपि तच्चपि एव
वयड, वडत्ता जामेव दिसं पाउवभूए तामेव दिस पडिगए ॥१८७॥

वदित महित पूजितः सदेवमनुजासुरस्य लोकस्याऽर्चनीयो वन्दनीय सत्कर्णीयः
सम्माननीयः कल्याण मङ्गल दैवत चैत्यो यावत्पर्युपासनीय, तथ्यकर्मसम्पदा सम्प-
युक्त, त खलु त्व वन्दस्व यावत्पर्युपास्व, प्रातिहारिकेण पीठफलकशय्या-
सस्तारकेणोपनिमन्त्रय" द्वितीयमपि तृतीयमप्येव वदति, उदित्वा यामेव दिश
प्रादुर्भूतस्तामेव दिश प्रतिगत. ॥ १८७ ॥

टीका-महेति-पर प्रति माहनेत्येव यो ब्रूने स माहनः, महाँथासौ माहनश्च
महामाहनः सफलप्राणिप्राणजाणोपदेशक इत्यर्थः। त्रैलोक्येति-त्रयो लोकास्त्रैलोक्य
लोकत्रयवासिजनसमुदायस्तेन वेदित=अवहित=अवधानविषयीकृत -तदेतान-
तया त्रैलोक्यस्य मनोगत इत्यर्थः, महित.=कदाऽमात्रस्मादशा समाराध्यो भवेद्भग-

१-‘चतुर्वर्णादीना स्वार्थ उपसरयानम्’ इति (३०९१) कात्यायनवार्तिकेनात्र
स्वार्थे प्यञ् प्रत्यय. । २-‘अवाप्योरुपमर्गयो-रिति वचनादत्रोपसर्गाकारण्येपः ।

टीकार्थ-‘तए ण’ इत्यादि वह आज्ञाविकोपासक सद्दालपुत्र एक
बार दोपहरके समय अशोकवनीमे गया। वहा मखलिपुत्र गोशाल-
कके समीपकी धर्मप्रज्ञासि स्वीकार कर विचरने लगा ॥ १८५ ॥ इसके
बाद सद्दालपुत्रके सामने एक देव प्रगट हुआ ॥ १८६॥ ॥ आकाशमें
ठहरा हुआ छाटी जेटी घटियों सहित उत्तम वस्त्र पहन कर उससे
बोला-‘ हे देवानुप्रिय ! अप्रतिहत ज्ञानदर्शनके धारी, भूत-भविष्यत्
वर्तमानके ज्ञाता, अर्हन्त, जिन, केवली, सर्वदर्शी, तीन लोकके द्वारा
एकाग्ररूपसे ध्याए हुए, विधिपूर्वक स्तुति किए हुए, मन वचन कायसे

टीकार्थ-‘तए ण’-इत्यादि ये आज्ञाविकोपासक सद्दालपुत्र ओकवार णपेरने
सभये अशोकवनराजिमा गये। त्या मखलिपुत्र गोशालणी समीपनी धर्मप्रज्ञासि
स्वीकारी विचरवा लाग्ये। (१८५) तयारणाह महानपुत्रनी सामे ओक देव प्रकट थये।
(१८६) आकाशमा रक्षीने नानी नानी घटडीओवाणा उत्तम वस्त्रो पहरीने ते तेने
कडेवा लाग्ये। “हे देवानुप्रिय ! अप्रतिहत ज्ञान-दर्शनना धरक, भूत-भविष्य-
वर्तमानना ज्ञाता, अर्हन्त, जिन, केवली, सर्वदर्शी, तरे तरे ओकाग्ररूपे

વાનિત્યેવમભિલપિતઃ સવિધિસસ્તુતો વા, પૂજિતઃ=મનોવાકાયેરાદતઃ । एतदेव
 सुस्पष्ट व्याचष्टे-सदेवेति-सदेवमनुजासुरस्येत्यत्र कर्त्तरि षष्ठी, जातिविवक्षया
 चैकवचन, ततश्च देवमनुजासुरसहितैस्त्रिभिर्लोकैरित्यर्थः, अर्चनीयः=अष्टादशदोषरा
 हित्येन प्रमाणनीयः, यद्वा यथोचितवचनप्रतिपत्त्या पूजनीयः, वन्दनीयः=स्तवनी
 योऽभिवादनीयो वा, सत्करणीयः=भक्त्याऽऽदरणीयः, सम्माननीयः=अभ्युत्था
 नादिना सम्मानकरणयोग्यः । कल्याणमित्यादि (यतः) कल्याण=कल्याणस्वरूपः,
 मङ्गल=मङ्गलस्वरूप, दैवत=देवस्वरूपः, चैत्य =केवलज्ञानवान् (अतः) पर्युपास
 नीयः=सर्वतोभावेन सेवनीय. । तथ्येति-तत्त्वानाम्=अवश्यम्भावि सत्फलवता
 कर्मणा=देशनादिरूपाणा क्रियाणां सम्पदा=समृद्ध्या सम्प्रयुक्त.=सयुक्तः॥ तमिति
 तम्=पूर्वोक्तविशेषणविशिष्ट भगवन्तम्, तदिति छायापक्षे तु तत्=तस्मात् ।
 प्रातिहारिकेण=प्रत्यर्पणीयेन ॥१८६-१८७ ॥

આદર કિયે હુએ, અર્થાત્ દેવ મનુષ્ય ઓર અસુરોકે અર્ચનીય-‘અઠારહ
 દોષોસે રહિત હૈં’ હસ પ્રકાર વિશ્વસનીય, અથવા યથોચિત વાક્યરચના
 દ્વારા પૂજનીય, વન્દનીય, સત્કાર કરને યોગ્ય, સન્માન કરને યોગ્ય,
 કલ્યાણમય, મગલમય, દેવ સ્વરૂપ, કેવલ જ્ઞાનવાન્ યાવત્ પર્યુપાસના
 કરને યોગ્ય, અવશ્યમ્ભાવી સત્ફલવાલી દેશના આદિ ક્રિયાઓંકી
 સમૃદ્ધિસે યુક્ત મહામાહન યદા કલ પધારેગે, સો તુમ ઉનકો વન્દના
 કરના યાવત્ ઉનકી પર્યુપાસના કરના । પઢિહારે (પીછા લિયે દિયે
 જાનેવાલે) પીઠ, ફલક, શમ્યા, સસ્તારક આદિકે લિએ ઉપનિમન્ત્રણા
 (વિનતિ) કરના । ” દેવને દૂસરી વાર ઓર ત્રીસરી વાર મી યહી
 વાત કહી । કહકર જિધરસે આયા થા ઉધર હી લૌટ ગયા ॥૧૮૭॥

૧ ‘મત મારો, એસા ઉપદેશ દેનેવાલે માહન કહલાતે હૈ । મહાન્ માહનકો
 મહામાહન મહતે હૈં ।

ધ્યાન કરે છે, જેની વિધિપૂર્વક સ્તુતિ કરે છે, મન, વચન કાયાએ કરીને જેનો
 આદર કરે છે તેવા, અર્થાત્ દેવ, મનુષ્ય અને અસુરોના અર્ચનીય- ‘અઠારે દોષોથી
 રહિત છે’ એ પ્રકારે વિશ્વાસનીય અથવા યથોચિત વાક્યરચનાદ્વારા પૂજનીય,
 વન્દનીય, સત્કાર કરવા યોગ્ય, સન્માન કરવા યોગ્ય, કલ્યાણમય, મગલમય, દેવ
 સ્વરૂપ, કેવળ જ્ઞાનવાન્ યાવત્ પર્યુપાસના કરવા યોગ્ય, અવશ્યભાવી સત્ફળવાળી
 દેશના આદિ ક્રિયાઓની સમૃદ્ધિથી યુક્ત મહામાહન અહીં કાલે પધારશે, માટે તુ
 એમને વન્દના કરજે યાવત્ એમની પર્યુપાસના કરજે પઢિહારા (પાછા લઈ લઈ
 શકાય એવા) પીઠ, ફલક, શમ્યા, સસ્તારક આદિને માટે ઉપનિમન્ત્રણા (વિનતિ)
 કરજે” દેવે બીજીવાર અને ત્રીજીવાર પણ એ જ વાત કહી કહીને જ્યાંથી તે
 આવ્યો હતો ત્યાં તે આવ્યો ગયો (૧૮૭)

x ‘મા મારો’ એવો ઉપદેશ આપનારા માહન કહેવાય છે મહાન માહનને મહામાહન કહે છે

મૂલમ્—તણ્ ણં તસ્સ સદાલપુત્તસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ તેણં
 દેવેણં એવં વુત્તસ્સ સમાણસ્સ ઇમેયારૂવે અઙ્ગત્થિણ્ ૫ સમુપન્ને-
 , ‘એવં સ્વલ્લ મમં ધમ્માયરિણ્ ધમ્મોવણ્સણ્ ગોસાલે મંસલિપુત્તે,
 સે ણં મહામાહણે ઉપ્પન્નણાણદસણધરે જાવ તત્ત્વકમ્મસંપત્તે,
 સે ણ કલ્લે ઇહં હવમાગચ્છિસ્સહ, તણ્ ણં ત અહ વંદિસ્સામિ જાવ
 પઙ્ગુવાસિસ્સામિ, પાઠિહારિણ્ણં જાવ ઉવનિમતિસ્સામિ” ॥૧૮૮॥
 તણ્ ણ કલ્લે જાવ જલતે સમણે ભગવ મહાવીરે જાવ સમોસરિણ્ ।
 પરિસા નિગ્ગયા જાવ પઙ્ગુવાસહ ॥ ૧૮૯ ॥

છાયા—તતઃ સ્વલ્લ તસ્ય સદાલપુત્રસ્યાઽઽજીવિકોપાસકસ્ય તેન દેવેનૈવમુક્તસ્ય
 સતોઽયમેતદ્રૂપ આ યાત્મિકઃ ૫ સમુત્પન્નઃ—એવ સ્વલ્લ મમ ધર્માચાર્યો ધર્મોપદેશકો
 ગોશાલો મહ્લિપુત્રઃ, સ સ્વલ્લ મહામાહન ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનધરો યાવત્તથ્યકર્મસમ્પદા-
 સમ્પયુક્તઃ, સ સ્વલ્લ કલ્લે ઇહ હવમાગમિષ્યતિ, તતઃ સ્વલ્લ તમહ વન્દિત્યે યાવત્પ-
 ર્યુપાસિષ્યે, પ્રાતિહારિકેણ યાવદુપનિમન્ત્રયિષ્યામિ ॥ ૧૮૮ ॥ તતઃ સ્વલ્લ કલ્લે
 યાવજ્જ્વલતિ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો યાવત્સમવસૃતઃ । પરિપન્નિર્ગતા યાવ-
 ત્પર્યુપાસ્તે ॥ ૧૮૯ ॥

ટીકાર્થ - ‘તણ્ ણ ’ હત્યાદિ દેવતાકે એસા કહને પર આજીવિકો-
 પાસક સદાલપુત્રને સોચાકિ એસે મહામાહન મેરે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક
 મસલિપુત્ર ગોશાલક કી હૈ । વે માહમાહન ઉત્પન્ન જ્ઞાન દર્શનકે ધારી
 યાવત્ અવશ્યમ્ભાવી સત્ફલવાલી દેશનાદિ ક્રિયાઓસે યુક્ત હૈ । વે
 કલ્લ યહાં આવેંગે । મૈ વન્દના કરૂંગા યાવત્ પર્યુપાસના કરૂંગા ।
 પઠિહારે વાપસ લિયે દિયે જાવ યોગ્ય પીઠ ફલક આદિ દૂગા ” ॥ ૧૮૮ ॥

ટીકાર્થ—‘તણ્ ણ’—હત્યાદિ દેવતાએ એમ કહેવાથી આજીવિકોપાસક
 સદાલપુત્રે વિચાર્યું કે—એવા મહામાહન મારા ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશ મખલિપુત્ર
 ગોશાલક જ છે તે મહામાહન ઉત્પન્ન જ્ઞાન-દર્શનના ધારક યાવત્ અવશ્યભાવી
 સત્ફલવાળી દેશનાદિ ક્રિયાઓથી યુક્ત છે તે કાલે અહીં આવશે. હું વદના કરીશ
 યાવત્ પર્યુપાસના કરીશ પાછા લઈ-દઈ શકાય એવા પઠિહારા પીઠ ફલક આદિ

મૂલમ્—તદ્ ણં સે સદાલપુત્તે આજીવિઓવાસણ્ ઇમીસે કહાણ્
લઙ્કદ્દે સમાણે—“એવ સ્વલુ સમણે ભગવ મહાવીરે જાવ વિહરદ્,
ત ગચ્છામિ ણ સમણં ભગવ મહાવીર વદામિ જાવ પઙ્ગુવાસામિ-”
એવં સપેહેદ્, સંપેહિત્તા પહાણ્ જાવ પાયચ્છિત્તે સુદ્ધપ્પાવેસાદ્ જાવ
અપ્પમહ્ગ્ધાભરણાલકિયસરીરે મણુસ્સવગ્ગુરાપરિગણ્ સાઓ ગિ-
હાતો પહિણિવ્વમદ્, પહિણિવ્વમિત્તા પોલાસપુર નગર મજ્ઞ-

છાયા—તતઃ સ્વલુ સ સદાલપુત્ર આજીવિઓપાસનોઽસ્યા વથાયા લબ્ધાર્થઃ
સન્—“એવ સ્વલુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો યાવદ્વિહરતિ, તદ્ ગચ્છામિ સ્વલુ શ્રમણ
ભગવન્ત મહાવીર વન્દે યાવત્પર્યુપાસે” એવ સમ્પેક્ષતે, સમ્પેક્ષ્ય સ્નાતો યાવત્પ્રાયશ્ચિત્તઃ
શુદ્ધપ્રવેશ્યાનિ યાવદ્ અલ્પમહાઘર્ષાભરણાલઙ્કૃતશરીરો મનુષ્યવાગુરાપરિગતઃ સ્વ-
સ્માદ્ ગૃહાત્મતિનિષ્ક્રામતિ, પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય પોલાસપુર નગર મધ્ય-મધ્યેન નિર્ગચ્છતિ,

इसके बाद दूसरे दिन सूर्योदय होने पर श्रमणं भगवान् महावीर स्वामी
पधारे । परिषद् निकली यावत् वह पर्युपासना करती है ॥ १८९ ॥

टीकार્थ—‘तए ण’ इत्यादि सदालपुत्रने महामाहनके पधारनेका
वृत्तान्त सुनकर सोचाकि श्रमण भगवान् महावीर यावत् विचरते हैं
तो मैं उनको वन्दना करने यावत् पर्युपासना करनेको जाऊँ । ऐसा
विचार कर उसने स्नान किया और यावत् कौतुक (तिलकादि) मगल
(दधि अक्षत आदिका रखना) आदि किया । शुद्ध वस्त्र और बहुमूल्य
अल्प भारवाले आभूषणोंसे शरीरको अलङ्कृत करके जनसमूहसे घिरा
हुआ अपने घरसे निकला, निकल कर पोलामपुर नगरके बीचो बीच

आपीथ ” (१८८) त्याરળાદ બીજે દિવસે સુર્યોદય થતા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર
સ્વામી પધાર્યા પરિષદ નીકળી યાવત્ તે પર્યુપાસના કરે છે (૧૮૯)

— टीकार्थ—‘तए ण’—इत्यादि सदालपुत्रे महामाहनना पधारवाने वृत्तांत
सालणाने विचार्युं के—श्रमणु भगवान् महावीर यावत् विचरे छे तो हुं अभने वन्दना
करवा यावत् पर्युपासना करवाने जे छे अभ विचारी तेणे स्नान कयुं अने यावत्
कौतुक (तिलकादि) मगल (दधि अक्षत आदि राखवा) आदि कयिं शुद्ध वस्त्र अने
बहुमूल्य अल्पभारवाला आभूषणोथी शरीरने अलङ्कृत करी जनसमूहथी वीटणाम
येताने घेरथी नीकय्ये अने पोलामपुर नगरनी वन्धोवन्धु श्रमणे आह्ये । प्रणी न्या

मज्झेणं निग्गच्छड, निग्गच्छित्ता जेणेव सहस्सववणे उज्जाणे जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छड, उवागच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नम-सित्ता जाव पज्जुवासड ॥१९०॥ तए णं समणे भगव महावीरे सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स तीसे य महइ जाव धम्मकहा समत्ता ॥१९१॥ सद्दालपुत्ताइ समणे भगव महावीरे सद्दालपुत्तं आजीविओवासयं एवं वयासी-से नूणं सद्दालपुत्ता । कल्लं तुमं पुद्वावरण्हकालसमयसि जेणेव असोगवणिआ जाव विहरसि । तए ण

निर्गत्य येनैव सहस्राम्रवणमुद्यान यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तेत्रैवोपागच्छति, उपागत्य त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिण करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यावत्पर्युपास्ते ॥ १९० ॥ ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः सद्दालपुत्रस्याऽऽजीविकोपासकस्य तस्या च महाति यावद् धर्मकथा समस्ता ॥१९१॥ सद्दालपुत्र ! इति श्रमणो भगवान् महावीरः सद्दालपुत्रमाजीविकोपासकमेवमवादीत्— “स नूनं सद्दालपुत्र ! कल्ये त्व पूर्वापराह्णकालसमये येनैवाऽशोकवनिका यावद्

होकर चला । फिर जिधर सहस्राम्रवन उद्यान था और जिधर श्रमण भगवान् महावीर थे उधर ही गया । जाकर दाहिने भागसे तीन प्रदक्षिणा करके वन्दना की, नमस्कार किया यावत् पर्युपासना की ॥ १९० ॥ तब श्रमण भगवान् महावीरने उस बड़े परिषद्में आजीविकोपासक सद्दालपुत्रको धर्मकथा रही ॥ १९१ ॥

‘सद्दालपुत्र !’ इस सम्बोधनसे श्रमण भगवान् महावीरने सद्दालपुत्रसे कहा—हे सद्दालपुत्र ! कल तुम अशोकवनीमें यावत् विचरते थे

सहस्राम्रव । उद्यान હતુ અને જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા ત્યાજ તે ગયો જઈને જમણા ભાગથી ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી વદના કરી, નમસ્કાર, કર્યા, યાવત્ પર્યુપાસના કરી (૧૯૦) પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે એ મોટી પરિષદમાં આજીવિકોપાસક સદ્દાલપુત્રને ધર્મકથા કહી (૧૯૧) ‘ સદ્દાલપુત્ર ! ’ એવા સંબોધને કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સદ્દાલપુત્રને કહ્યું “ હે સદ્દાલપુત્ર ! કાલે તમે અશોકવનમાં યાવત્ વિચરતા હતા, ત્યારે એક દેવ તમારી પાસે આવ્યો હતો તે દેવ

તુભં એગે દેવે અતિયં પાઠ્ઠમવિત્થા । તણ્ ણં સે દેવે અંતલિલ્લ-
પડિવન્ને એવ વયાસી-“હંભો સદાલપુત્તા । ત ચેવ સવ્વ જાવ પજ્જુ-
વાસિસ્સામિ” । સે નૂણ સદાલપુત્તા । અદ્દે સમદ્દે ? હતા અત્થિ ।
નોં સ્વલ્લુ સદાલપુત્તા । તેણ દેવેણ ગોસાલ મલ્લિપુત્તં ઔપણિહાય
એવ વુત્તે ॥૧૧૨॥ તણ્ ણ તસ્સ સદાલપુત્તસ્સ આજીવિઓવાસયસ્સ
સમણેણ ભગવયા મહાવીરેણં એવ વુત્તસ્સ સમાણસ્સ ડમે એયારૂવે
અજ્ઞિત્થિએ-“એસ ણં સમણે ભગવ મહાવીરે મહામાહણે ઉપ્પન્ન-
ણાણદસણધરે જાવ તચ્ચકમ્મસપયા સપપ્પત્તે, ત સેય સ્વલ્લુ મમ

વિહરસિ, તત્ત સ્વલ્લુ ત્વૈકો દેવોઽન્તિકે પ્રાદુરાસીત્ । તત્ત સ્વલ્લુ સ દેવોઽન્તરિક્ષ-
પ્રતિપન્ન એવમવાદીત્-“ હંભો સદાલપુત્ર ! તદેવ સર્વં યાવત્પર્યુપાસિવ્યે ” । સનૂન
સદાલપુત્ર ! અર્થઃ સમર્થઃ ? ઇન્તાઽસ્તિ । નોં સ્વલ્લુ સદાલપુત્ર ! તેન દેવેન ગોસાલ
મલ્લિપુત્ર પ્રણિધાયૈવમુક્તઃ ॥૧૧૨॥ તત્ત સ્વલ્લુ તસ્ય સદાલપુત્રસ્યાઽઽજીવિકો-
પાસકસ્ય શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણૈવમુક્તસ્ય સતોઽયમેતદ્રૂપ આધ્યાત્મિક*૪ “અથ
સ્વલ્લુ શ્રમણો ભગવાન મહાવીરો મહામાહન ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનવરો યાવત્તથ્યકર્મ

ઔટીકા પ્રણિધાયેતિ-ત્વ ગોસાલકમતાનુયાય્યસીતિ લક્ષ્યીકૃત્યેતિ પરમાર્થઃ ।

તથ એક દેવ તુમ્હારે પાસ આયા થા । વહ દેવ આકાશમેં સ્થિત હોકર
યોં બોલા-“ હે સદાલપુત્ર ! ” ઇત્યાદિ ‘ તૂ પર્યુપાસના કરના ’ તક । હે
સદાલપુત્ર ! કયા યહ વાત ઠીક હૈ ? ” સદાલપુત્ર-“ હા ઠીક હૈ । ”
ભગવાન-હે સદાલપુત્ર ! ડસ દેવને મલ્લિપુત્ર ગોસાલકકો લક્ષ્ય કરકે
નહી કહા થા ॥ ૧૧૨ ॥ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની વાત સુનકર આજી
વિકોપાસક સદાલપુત્રને સોચા-“ એ ઉત્પન્ન જ્ઞાન દર્શનકે ધારી યાવત્
તથ્ય-કર્મસમ્પદાસે અર્થાત્ પૂર્વભવમેં વીસ સ્થાનકોંકી આરાધના કરને

આકાશમા રહીને ઔદ્યે “ હે સદાલપુત્ર ” ઇત્યાદિ યાવત “ તુ પર્યુપા-
સને કરને ” હે સદાલપુત્ર ! શુ એ વાત બરાબર છે ? ” સદાલપુત્રે કહ્યું
“ હા, એ વાત બરાબર છે ” ભગવાને કહ્યું “ હે સદાલપુત્ર ! એ દેવે
મલ્લિપુત્ર ગોસાલકને લક્ષ્ય કરીને કહ્યું ન હતું ” (૧૬૨) શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરની વાત સાંભળીને આજીવિકોપાસક સદાલપુત્રે વિચાર્યું “ આ
ઉત્પન્ન જ્ઞાન-દર્શનના ધારક યાવત્ તથ્ય-કર્મસમ્પદાથી અર્થાત્ પૂર્વભવમા વીસ

સમણં ભગવં મહાવીર વદિત્તા નમસિત્તા પાહિહારિણં પીઠફલગ-
જાવ ઉવનિમતિત્તણ્” એવં સંપેહેહ, સપેહિત્તા ઉટ્ટાણ ઉટ્ટેહ, ઉટ્ટાણ
ઉટ્ટિત્તા સમણં ભગવ મહાવીરં વદહ નમસહ, વદિત્તા નમસિત્તા
એવં વયાસી-“એવ સ્વલ્લુ ભંતે ! મમ પોલાસપુરસ્સ નયરસ્સ વહિયા
પંચ કુંભકારાવણસંયા, તત્થ ણં તુઁમે પાહિહારિય પીઠ જાવ સંથા-
રયં ઓગિણિહિત્તાણ વિહરહ ॥૧૯૩॥ તણ ણ સમણે ભગવ મહાવીરે
સાહલપુત્તસ્સ આજીવિઓવાસગસ્સ એયમટ્ટ પહિસુણેહ, પહિસુ-

સમ્પદા તલ્યાનિ સત્થ ફઝાનિ અભિવિચરિતાનિ કર્માણિ ક્રિયા તત્સપ્પદા=તત્સ
મૃધ્યા સમ્પયુક્ત , પૂર્વાભવોપાર્જિતતીર્થકરનામગોત્રકર્મપ્રભાવેણ અગોકાદિ અષ્ટ-
મ અપ્રત્યાહારયુક્ત' તન્હેયઃ સ્વલ્લુ મમ શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા
પ્રાતિહારિકેણ પીઠફલક-યાવદ્દુપતિમન્ત્રયિતુમ્” એવ સપેક્ષતે, સપેક્ષ્ય ઉત્થયોત્તિ-
પ્પઠતિ, ઉત્થયોત્થાય શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા
એવમવાદીત્-એવ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! મમ પોલાસપુરાન્નગરાદ્વહિ પચ્ચ કુંભકારાવણ-
શતાનિ, તત્ર સ્વલ્લુ યુય પ્રાતિહારિક પીઠયાવત્સસ્તારકમવગ્ગહ વિહરત ॥ ૧૯૩ ॥

સે ઉપાર્જિત તીર્થકર નામ ગોત્રકે પ્રભાવસે હોનેવાલે અશોકવૃક્ષાદિ
અષ્ટમહાપ્રતિહારસે યુક્ત શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી મહામાહન હૈં,
હસલિણે હન્હે વન્દના નમસ્કાર કરકે પહિહારે પીઠ ફલક આદિકે
લિણે આમન્ત્રિત કરના ઠીક હૈ । ” એસા વિચાર કર જઠા । જઠકર
શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકો વન્દના નમસ્કાર કિયા ફિર બોલા-
“હે ભદન્ત ! મેરે પોલાસપુર નગરકે વાહાર પાંચસૌ કુમારકી દુકાને હૈં, વહા
આપ પહિહારે પીઠ યાવત્ સસ્તારક ગ્રહણ કરકે વિચરે ” ॥ ૧૯૩ ॥

સ્થાનકોની આરાધના કરવાથી ઉપાર્જિત તીર્થ કરનામગોત્રના પ્રભાવથી થવાવાળા
અશોક વૃક્ષાદિ આઠમહા પ્રતિહારથી યુક્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી
મહામાહન છે, માટે તેમને વદના-નમસ્કાર કરી પહિહાર પીઠ ફલક
આદિને માટે આમન્ત્રિત કરવા એ ઠીક છે ’ એમ વિચારીને તે ઉઠયો
અને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને વદના નમસ્કાર કરીને બોલ્યો “હે
ભદન્ત ! પોલાસપુર નગરની બહાર મારી પાંચસૌ કુમારની દુકાને છે, ત્યાં આપ
પહિહાર પીઠ યાવત્ સસ્તારક ગ્રહણ કરીને વિચરે” (૧૯૩) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર

णिता सद्दालपुत्रस्स आजीविओवासगस्स पंचसु कुम्भकारावणसणसु
 फासुएसणिज्ज पाडिहारियं पीठफलगसिज्जासथारयं ओगिणिहत्ता
 विहरइ ॥१९४॥ तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए अन्नया
 कयाइ × वायाहयय कोलालभंडं अतोसालाहितो वहिया नीणेइ,
 नीणिता आयवसि दलयइ ॥ १९५ ॥

तए ण समणो भगव महावीरे सद्दालपुत्त आजीविओवासय
 एव वयासी-सद्दालपुत्ता । एस ण कोलालभंडे कओ ? ॥१९६॥

तत खलु श्रमणो भगवान् महावीर सद्दालपुत्रस्याऽऽजीविकोपासकस्यैतमर्थं
 प्रतिश्रुगोति, प्रतिश्रुत्य सद्दालपुत्रस्याऽऽजीविकोपासकस्य पञ्चसु कुम्भकारापणशतेषु
 प्रासुकैषणीय प्रातिहारिक पीठफलकशय्यासस्ताकमन्त्रगृह्य विहरति ॥ १९४ ॥

ततः खलु स सद्दालपुत्र आजीविकोपासकोऽन्यदा कदाचिद् वाताहतक कौलाल-
 भाण्डमन्तःशालाभ्यो वहिर्नयति, नीत्वाऽऽतपे ददाति ॥ १९५ ॥

ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीर सद्दालपुत्रमाजीविकोपासक-
 मेवमवादीत्-सद्दालपुत्र ! एष खलु कोलालभाण्डः कुतः ? ॥ १९६ ॥ ततः खलु

× वाताहतक=वातेन आ=ईपत् हतक=हत शोषितम्, आममेव वायुना शोषितरस-
 मित्यर्थः । कौलालेति-कुलालाना=कुम्भकाराणामिदं कौलाल, तच्च तद् भाण्डं
 कौलालभाण्डं, कुम्भकारसम्बन्धिभाण्डानीत्यर्थः, जातिपक्षमाश्रित्येहाप्येकत्रचनम्,
 'आतपे' इति, अत्र-'शोषयितु'-मिति क्रियाया अभ्याहारः ॥ १९५ ॥

❀ 'कोलालभंडे' इति मूले पुस्त्व तु प्राकृतत्वात् । (१९६)

समण भगवान् महावीरने सद्दालपुत्रकी इस प्रार्थनाको स्वीकार की, और
 एषणीय और पडिहारे पीठ फलक शय्या सथारा ग्रहण कर विचरने
 लगे ॥ १९४ ॥ इसके अनन्तर एक बार आजीविकोपासक सद्दालपुत्र,
 हवासे कुछ-कुछ सूखे हुए कुम्भार सवधी वर्त्तनोको अन्दरकी शालासे
 बाहार निकलता था, और निकाल निकाल कर खूब सुखानेके लिए
 धूपमें रख रहा था ॥ १९५ ॥

सद्दालपुत्रनी ओ प्रार्थना स्वीकरी अने सद्दालपुत्रनी पायसे दुकानेभाथी प्रासुक,
 ओषणीय अने पडिहारा पीठ फलक शय्या सथारे ग्रहण करीने विचरवा लाया (१९४)
 त्याग्या ओकवार आजीविकोपासक सद्दालपुत्र, हवाथी जरा-तरा सूखेला, कुम्भार-
 सवधी वासलोने, अन्दरनी शालाभाथी बाहार काढतो हतो, अने काढी काढीने धूप
 सुखाववा भाटे तडकाभां भूकतो हतो (१९५)

તદ્દેવેણ સે સદાલપુત્રે આજીવિઓવાસણ સમણં ભગવં
મહાવીરે એવં વયાસી-એસ ણ ભત્તે ! પુર્વિ મદ્ધિયા આસી, તઓ પચ્છા
ઉદદેણં નિમિજ્જહ, નિમિજ્જિત્તા છારેણ ચ કરિસેણ ચ એગઓ
મીસિજ્જહ, મીસિજ્જિત્તા ચક્કે આરોહિજ્જહ, તઓ વહવે કરગા ચ
જાવ ઉદ્ધિયાઓ ચ કજ્જતિ ॥૧૯૭॥ તદ્દેવેણ સમણે ભગવ મહા-
વીરે સદાલપુત્ર આજીવિઓવાસય એવ વયાસી-સદાલપુત્તા ! એસ
ણ કોલાલભદ્દે કિં ઉટ્ટાણેણ જાવ પુરિસકારપરક્કમેણં કજ્જંતિ

સ સદાલપુત્ર આજીવિકોપાસકઃ શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીરમેવમવાદીત્-એપ સ્વલુ
ભદન્ત ! પૂર્વ મૃત્તિકાઽસીત્, તત. પશ્ચાદુદકેન નિમજ્જ્યતે, નિમજ્જ્ય ક્ષારેણ ચ
કરીષેણ ચૈકતો મિશ્રયતે, મિશ્રયિત્વા ચક્રે આરોહ્યતે, તતો વહવ. કરકાશ્ચ યાવદુ-
ષ્ટિકાશ્ચ ક્રિયન્તે ॥૧૯૭॥ તત. સ્વલુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ સદાલપુત્રમા-

ટીકાર્થ-‘તદ્દેવેણ સમણે’ इत्यादि तव श्रमण भगवान् महावीर
आजीविकोपासक सदालपुत्रसे बोले-“ हे सदालपुत्र ! यह कुलालभाण्ड
(कुभारके बनाए हुए वर्तन) कहाँसे आया ? कैसे उत्पन्न हुआ ? ॥ १९६ ॥

सदालपुत्र-“ भदन्त ! यह पहले मिट्टी था । फिर इसे पानीमें
भिगोया । फिर क्षार (राखोड़ी) तथा करीष के साथ इसे मिलाया
गया । मिलाकर चाक पर चढ़ाया गया तब करक यावत् उष्टिका
(वर्तन) बनाये गये ॥ १९७ ॥

ટીકાર્થ-‘તદ્દેવેણ સમણે’ इत्यादि श्रमण भगवान् महावीर आजीविकोपासक
सदालपुत्रने कहु “ हे सदालपुत्र ! आ कुभारना बनावेला वासणो कथाथी आण्वा ?
कवी रीते उत्पन्न थया ? ” (१९६)

सदालपुत्रे कहु “लह त ! ओ पड़ेला माटीरूपे डता पछी तेने पाणीभा
बीजवी, पछी क्षार (राखोड़ी) तथा करीषनी साथे तेने भेजवी, पछी याक छपर
चढ़ावी, ओटवे करक यावत् उष्ट्रिका (वासण) बने छे” (१९७)

ઉદાહુ અણુદ્વાણેણં જાવ અપુરિસકારપરક્રમેણં કજ્જતિ ? ॥૧૯૮॥
 તણં સે સદાલપુત્તે આજીવિઓવાસણ સમણં ભગવ મહાવીરં એવ
 વયાસી-ભંતે ! ॥અણુદ્વાણેણં જાવ અપુરિસકારપરક્રમેણ, નત્થિ
 ઉદ્વાણે ઇ વા જાવ પરક્રમે ઇ વા, નિયયા સવ્વભાવા ॥૧૯૯॥

જીવિકોપાસકમેવમવાદીત્ સદાલપુત્ર ! એતલ્લુ કૌઝાલભાણ્ડ કિમુત્થાનેન યાવ
 ત્પુરુષકારપરક્રમેણ ક્રિયતે ઉતાહો ! અનુત્થાનેન યાવદ્પુરુષકારપરાક્રમેણ ક્રિયતે ?
 ॥૧૯૮॥ તતઃ સ્વલ્લુ સ સદાલપુત્ર આજીવિકોપાસક યમણ ભગવન્ત મહાવીરમેવ-
 મવાદીત્-ભદન્ત ! અનુત્થાનેન યાવદ્પુરુષકારપરાક્રમેણ, નાસ્ત્યુત્થાનમિતિ વા
 યાવત્પરાક્રમ ઇતિ વા, નિયતાઃ સર્વભાવાઃ ॥૧૯૯॥

*ટીકા-અનુત્થાનેનેત્યાદિ,-ભગવન્નિર્દર્શિતોક્તકુલાલભાણ્ડદૃષ્ટાન્તેનાવગતવસ્તુસા-
 રોડપિ નિજમત્ત્વલ્લન પરમતાઙ્ગીકારયોર્દોષમવગચ્છન્ પુનરપિ ગોશાલકમત નિયતિ-
 વાદમેવાનુમોદયતિ-અનુત્થાનેન યાવદ્પુરુષકારપરાક્રમેણેત્યાદિ ॥૧૯૯॥

ભગવાન્ મહાવીર-“ સદાલપુત્ર ! એ વર્ત્તન ઉત્થાન યાવત્ પુરુષકાર
 પરાક્રમસે બનતે હૈ યા વિના ઉત્થાન ઔર યાવત્ વિના પુરુષકાર પરા-
 ક્રમસે બન જાતે હ ” ॥ ૧૯૮ ॥

સદાલપુત્ર, ભગવાન્કે કથનકા રહસ્ય સમજ્જ ગયા કિન્તુ અપને
 મત્તકે સ્વલ્લનકા ઔર પરમત્તકી સ્વીકૃતિકા દોષ જાનકર ગોશાલકકે
 મત (નિયતિવાદ)કી હી અનુમોદના કરતા હુઆ બોલા-

“ ભદન્ત ! એ વિના ઉત્થાન ઔર વિના પુરુષકાર પરાક્રમકે હી
 બન ગયે હૈં । ઉત્થાન યાવત્ પુરુષકાર પરાક્રમ તો હૈ હી નહી । સર્વ
 પદાર્થ નિયતિ (હોનહાર) સે હોતે હૈં ॥ ૧૯૯ ॥”

ભગવાન્ મહાવીરે કહ્યું “સદાલપુત્ર ! એ વાસણુ યાવત્ પુરુષકાર પરાક્રમથી
 બને છે કે ઉત્થાન વિના યાવત્ પુરુષકાર પરાક્રમ વિના બની જાય છે ?” (૧૯૮)

સદાલપુત્ર ભગવાનના કથનનું રહસ્ય સમજી ગયો, પરંતુ પોતાના મતના
 ખડનને અને પરમતના સ્વીકારને દોષ જાણીને ગોશાલકના મત (નિયતિવાદ)નીજ
 અનુમોદના કરતો બોલ્યો “ ભદન્ત ! એ ઉત્થાન વિના અને પુરુષકાર પરાક્રમ
 વિના જ બની ગયા છે ઉત્થાન યાવત્ પુરુષકાર પરાક્રમ તો છે જ નહિ બધા
 પદાર્થો નિયતિથી જ થાય છે ” (૧૯૯)

तए णं समणे भगवं महावीरे सद्दालपुत्तं आजीविओ-
वासयं एव वयासी-सद्दालपुत्ता । जइ णं तुब्भे केइ पुरिसे × वाया
हय वा पक्केल्लयं वा कोलालभड अवहरेज्जा वा विक्खिरेज्जा वा
भिदेज्जा वा अच्छिदेज्जा वा परिट्ठवेज्जा वा अग्गिमित्ताए वा भारियाए
सद्धिं विउलाइं भोगभोगाइ भुंजमाणे विहरेज्जा, तस्स णं तुम
पुरिसस्स कि दंड वत्तेज्जासि ? । (सद्दाल०-) भत्ते । अहं णं त पुरिस
आओसेज्जा वा, हणेज्जा वा, वधेज्जा वा, महेज्जा वा, तजेज्जा वा, तालेज्जा

ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः सद्दालपुत्रमाजीविकोपासकमेव-
मवादीत्-सद्दालपुत्र ! यदि खलु तव कोऽपि पुरुषो वाताहत वा पक्व वा कौलाल
भाण्डमपहरेद्वा, विकिरेद्वा, भिन्धाद्वा, आच्छिन्धाद्वा, परिष्ठापयेद्वा, अग्निमित्रया वा
भार्यया सार्द्धं विपुलान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरेत्, तस्य खलु त्व पुरुषस्य
किं दण्ड वर्त्तये ? । (सद्दालपुत्र-) भदन्त ! अह खलु त पुरुषमा-
क्रोशयेय वा, हन्या वा, वध्नीया वा, मध्नीया वा, तर्जयेय वा, ताडयेय
वा' निश्छोटयेय वा, निर्भर्त्सयेय वा, अकाल एव जीविताद्व्यपरोपयेय वा ।

नियतिवादनिरासाय पुनराह-‘सद्दालके’-त्यादि ।

× वाताहतम्=अपरिपक्व किन्तु गतेन शोपितजलभागम् । अपहरेत्=चोरयेत्,
विकिरेत्=विक्षिपेत्, भिन्धात्=स्फोटयेत्, आच्छिन्धात्=उलपूर्वक हस्ताद्गृ-
हीयात्, परिष्ठापयेत्=वहिरानीय त्यजेत् । भोगभोगान्=कामभोगान् । वर्त्तये:=
कुर्याः । आक्रोशयेय=शपेयम्, हन्याम्=दण्डादिभिराहत कुर्याम्, वध्नीयाम्=रज्ज्वा-

टीकार्थ-‘तए ण समणे इत्यादि श्रमण भगवान् महावीर बोले
-“ सद्दालपुत्र ! यदि कोई पुरुष हवासे सूखे हुए (कच्चे) वर्त्तनको या
पके हुए को-चुराले, फक दे, फोड दे, जबर्दस्ती हाथसे छुड़ा ले,
बाहर लाकर रखदे, अथवा तुम्हारी अग्निमित्रा भार्याके साथ मन-माने
भोग भोगे तो उस पुरुषको तुम क्या दंड दोगे ? ”

टीकार्थ-‘तए ण समणे’-इत्यादि श्रमण भगवान् महावीर बोले
‘सद्दालपुत्र ! जो ठोस पुरुष हवाथी सुकायला (काया) वासलुने या पाकेला वासलुने
थोरी ले, डेकी डे, डेकी नाणे, जबरदस्तीथी हाथमाथी छोडावी ले, बाहर लावीने
राणे, अथवा तमारी अग्निमित्रा भार्यानी साथे मनमान्या भोग भोगवे तो जो
पुरुषने तमे डेने दंड देथो ? ”

वा, निच्छोडेज्जा वा, निब्भच्छेज्जा वा, अकाले चेव जीवियाओ ववरोवेज्जा वा । (भगवान्-) सद्दालपुत्ता ! नो खलु तुब्भ केइ पुरिसे वायाहय वा पक्केल्लय वा कोलालभंड अवहरइ वा जाव परिट्टवेइ वा, अग्गिमित्ताए वा भारियाए सद्धिं विउलाइ भोग-भोगाइ भुजमाणे विहरइ । नो वा तुम त पुरिस आओसेज्जसि वा हणैज्जसि वा जाव अकाले चेव जीवियाओ ववरोवेज्जसि । जइ

(भगवान्-) सद्दालपुत्र ! नो खलु त्व कोऽपि पुरुषो याताहत वा पक्व वा कौलालभाण्डमपहरति वा यावत्परिष्ठापयति वा, अग्निमित्रया वा भार्यया सार्द्धं विपुलान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति । नो वा त्व त पुरुषमाक्रोशयसि वा हसि वा यावदकाल एव जीविताद्वयपरोपयसि । यदि नास्त्युत्थानमिति वा यावत्पराक्रम

दिना रद्द्र कुर्याम्, मश्रीयाम्=पादाघातादिना मर्दयेयम्, तर्जयेयम्=धिक त्वां नीच' मित्यादिवाक्यैर्भर्त्सयेयम्, ताडयेयम्=चपेटादिना प्रहरेयम्, निच्छोटयेयम्=त्वचमपकर्षयेय यद्वा धनमपहरेयम्, निर्भर्त्सयेयम्=परुषवाक्यप्रयोगै सातिशय धिक्कुर्याम्, जीविताद्वयपरोपयेयम्=मारयेयम् । इत्थं भगवान् सद्दालपुत्रमुखादेव

सद्दालपुत्र—" भदन्त ! मैं उस पुरुषको शाप (गाली) दू, डंडेसे मारू-रस्सी आदिसे बाध दू, पैरों तले रौंद डालू, धिक्कारूँ, थप्पड़ जमाऊँ, चमड़ा पकड़कर खींचू या धन लूट लू, बुरे बुरे शब्दोंसे फटकारूँ, यहाँ तककी प्राण लेलू । "

भगवान् सद्दालपुत्रके मुखसे ही पुरुषकारका समर्थन करा कर उसके पक्षका खण्डन करनेके लिए बोले—" सद्दानपुत्र ! तुम्हारी मान्यता के अनुसार न तो कोई पुरुष हवासे सुखे हुए कच्चे या पके वर्त्तनको

सद्दालपुत्रे कथं "भदन्त ! हु ओ पुरुषने शाप (गाली) दई, दंडाथी मारइ, दोरडा आदिथी बाधु, पगलणे अगडु, धिक्काइ, थप्पड लगावुं, चामडी पकडीने जेयु या धन लूटी लई, पराण शब्देथी प्रीटकाइ, त्या सुधी डे हु तेना प्राण पणु लई "

भगवान् सद्दालपुत्रना सुअथी ज पुरुषकारनु समर्थन करावीने तेना पक्षनु अडन करवाने ओल्या "सद्दालपुत्र ! तमारी मान्यता अनुसार न कोई पुरुष

નત્થિ ઉટ્ટાણે ઇ વા જાવ પરક્કમે ઇ વા નિયયા સંવંભાવા । અહ પં
તુવ્વમ્ કેઠ્ઠ પુરિસે વાયાહય જાવ પરિટ્ટવેઠ્ઠ વા, અગ્ગિમિત્તાણ વા
જાવ વિહરઠ્ઠ, તુમં વા ત પુરિસ આઓસેસિ વા જાવ વવરોવેસિ,
તો જં વદસિ—“નત્થિ ઉટ્ટાણે ઇ વા જાવ નિયયા સંવંભાવા”
તં તે મિચ્છા ॥૨૦૦॥

इति वा नियताः सर्वभावाः, अथ खलु तव कोऽपि पुरुषो बाताहत यावत्परिग्रापयति
वा, अग्निमित्रया वा यावद्विहरति, त्व वा त पुरुषमाक्रोशयसि वा यावद्व्यपरोपयसि,
तर्हि यद्वदसि—“नास्त्युत्थानमिति वा यावन्नियताः सर्वभावा” स्तत्तेमिच्छा ॥२००॥

પુરુષમારપક્ષ ય્યાપયિત્વા તન્મત નિયતિવાદ નિરસિતુમાહ—‘સદ્દાલપુત્રે’-ત્યાદિ।
અથ=કિંચ્ચ। તર્હિ=તન્—એવમુક્તરીત્યા સ્વય પુરુષકાર વિવિત્સુઃસન્નપીત્યર્થઃ॥૨૦૦॥

ચુરાતા હૈ, ન યાવત્ બાહર ફેકતા હૈ ઓર ન અગ્નિમિત્રા ભાર્યાં કે સાથ
કોઈ વિષય ભોગતા હૈ, ન તુમ ઉસ પુરુષકો શાપ દેતે હો, ન મારતે હો,
ન યાવત્ અસમયમે હી પ્રાણ લેતે હો । ક્યોકિ ઉત્થાન યાવત્ પુરુષકાર
તો હૈ હી નહી, જો કુઝ હોતા હૈ અપને આપ ભવિતવ્યતાસે હી હો જાતા
હૈ । ઓર યદિ કોઈ પુરુષ તુમ્હારે કચ્ચે યા પકે વર્તનકો ચુરાતા ફોડતા
યાવત્ બાહર ફેક દેતા હૈ, યા અગ્નિમિત્રા ભાર્યાં કે સાથ વિષય ભોગતા
હૈ, ઓર તુમ શાપ દેતે હો યાવત્ માર ઢાલતે હો તો તુમ્હારા ઘર કથન
મિથ્યા હૈ કિ—“ઉત્થાન યાવત્ પુરુષાર્થ કુઝ નહી હૈ સબ ભવિતવ્યતાસે
હો જાતા હૈ” ॥૨૦૦॥

હાથી સુકાવડા કાચ યા પાકાં વાસણને ચોરે છે, ન યાવત્ બહાર ફેડે છે, અને
ન અગ્નિમિત્રા ભાર્યાની સાથે કોઈ વિષય ભોગવે છે ન તમે તે પુરુષને શાપ દો-
છો, ન મારો છો, ન યાવત્ અસમયે પ્રાણ લો છો કારણ કે ઉત્થાન યાવત્
પુરુષકાર તો છેજ નહિ જે કાંઈ થાય છે તે પોતાની મેળે ભવિતવ્યતાથીજ થાય છે
અને જે કોઈ પુરુષ તમારા કાચા યા પાકા વાસણને ચોરે ફેડે યાવત્ બહાર ફેડી
દે, યા અગ્નિમિત્રા ભાર્યાની સાથે વિષય ભોગવે, અને તમે તેને શાપ દો, યાવત્
મારી નાખો, તો તમારું જો કથન મિથ્યા છે કે “ઉત્થાન યાવત્ પુરુષાર્થ કશું
છેજ નહિ, બધું ભવિતવ્યતાથી જ થઈ જાય છે.” (૨૦૦)

एत्थ णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए सबुद्ध ॥ २०१ ॥
 तए णं से सद्दालपुत्ते अजीविओवासए समणं भगव महावीर
 वदइ नमसइ, वदिता नमंसित्ता एव वयासी-इच्छामि णं भंते ।
 तुव्भ अतिए धम्मं निसामेत्तए ॥ २०२ ॥ तए ण समणे भगवं
 महावीरे सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स तीसे य जाव धम्म
 परिकहेइ ॥ २०३ ॥ तए ण से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए सम-
 णस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्म सोच्चा निसम्म हट्ठ तुट्ठ
 जाव हियए जहा आणंदो तहा गिहिधम्मं पडिवज्जइ, नवरं एगा

अत्र खलु स सद्दालपुत्र आजीवीकोपासकः सम्बुद्धः ॥ २०१ ॥ ततः
 खलु स सद्दालपुत्र आजीविकोपासकः श्रमण भगवन्त महावीर वदन्ते नमस्यति,
 वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्-इच्छामि खलु भदन्त ! युष्माकमन्तिके धर्म
 निशामयितुम् ॥ २०२ ॥ तत खलु श्रमणो भगवान् महावीरः सद्दालपुत्रस्याऽऽ
 जीविकोपासकस्य तस्या च यावद्धर्मं परिकथयति ॥ २०३ ॥ तत खलु स सद्दालपुत्र
 आजीविकोपासकः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य दृष्टतुष्ट
 यावद्दहदयो यथाऽऽनन्दस्तथा गृहिधर्मं प्रतिपद्यते, नवरमेका हिरण्यकोटी निधान

‘एत्थ ण’ इत्यादि इतना वार्तालाप होने पर आजीविको
 पासक सद्दालपुत्रको प्रतिबोध हुआ ॥ २०१ ॥ उसने श्रमण भगवान्
 महावीरको वन्दना नमस्कार किया और बोला-“ भदन्त ! आपसे
 धर्मका स्वरूप सुनना चाहता हूँ ॥ २०२ ॥ तब श्रमण भगवान्
 महावीरने आजीविकोपासक सद्दालपुत्रको धर्मोपदेश दिया ॥ २०३ ॥
 धर्मोपदेश सुनकर सद्दालपुत्र मनमें खूब प्रसन्न हुआ और
 आनन्द श्रावककी तरह उसने गृहस्थधर्मको स्वीकार किया ।

टीकार्थ-‘एत्थ ण’-इत्यादि એટલો વાર્તાલાપ થતા આજીવિકોપાસક સદ્દાલ
 પુત્રને પ્રતિબેધ થયો (૨૦૧) તેણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના નમસ્કાર
 કર્યા અને કહ્યું “ભદન્ત ! આપની પાસેથી ધર્મનું સ્વરૂપ સામળવા ઇચ્છુ છું”
 (૨૦૨) એટલે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આજીવિકોપાસક સદ્દાલપુત્રને ધર્મોપદેશ
 આપ્યો (૨૦૩). ધર્મોપદેશ સામળીને સદ્દાલપુત્ર મનમાં ખૂબ પ્રસન્ન થયો અને
 આનંદ શ્રાવકની પેઠે તેણે ગૃહસ્થધર્મનો સ્વીકાર કર્યો આનંદ કરતા સદ્દાલપુત્રમાં

હિરણ્ણકોડી નિહાણપઉત્તા, એગા હિરણ્ણકોડી વુઢિપઉત્તા, એગા હિરણ્ણકોડી પવિત્થરપઉત્તા, એગે વણ દસગોસાહસ્સિણ વણ્ણં જાવ સમણ ભગવ મહાવીરં વંદહ નમંસહ, વંદિત્તા નમસિત્તા જેણેવ પોલાસપુરે નયરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ, ઉવાગચ્છિત્તા પોલાસપુરં નયર મજ્ઝ—મજ્ઝેણં જેણેવ સણ ગિહે જેણેવ અગ્ગિમિત્તા મારિયા તેણેવ ઉવાગચ્છહ, ઉવાગચ્છિત્તા અગ્ગિમિત્તં મારિય એવં વયાસી—એવ સ્વલુ દેવાણુપ્પિણ ! સમણે ભગવ મહાવીરે જાવ સમોસઢે, ત ગચ્છાહિ ણં તુમં સમણ ભગવ મહાવીરં વંદાહિ જાવ

પ્રયુક્તા, એકા હિરણ્યકોટી વૃદ્ધિપ્રયુક્તા, એકા હિરણ્યકોટી પ્રવિસ્તરપ્રયુક્તા, એકો વ્રજો દશગોસાહસ્રિકેણ વ્રજેન યાવત્ શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા યેનૈવ પોલાસપુર નગર તેનૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય પોલાસપુર નગર મધ્ય મધ્યેન યેનૈવ સ્વક ગૃહ યેનૈવાગ્નિમિત્રા માર્યા તેનૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્યા અગ્નિમિત્રા માર્યામેવમવાદીત્—એવ સ્વલુ દેવાણુપિયે ! શ્રમણો ભગવાન મહાવીરો

આનન્દસે સદાલપુત્રમે इतना भेद समझना कि इसके एककरोड सोनैया खजानेमें एक करोड व्यापारमे और एक करोड लेन-देनमे लगे थे । इसके दश हजार गायोका एक गांकुल था । यावत् सदालपुत्रने श्रमण भगवान् महावीरको वन्दना नमस्कार किया और पोलासपुर नगरकी ओर चला गया । आकर नगरके बीचो-बीच होता हुआ जहां अपना घर था- जहां अग्निमित्रा भार्या थी वहां आया । आकर अग्निमित्रा भार्यासे कहने लगा—“हे देवानुप्रिये ! अन्नं भगवान् महावीर पधारे हैं,

એટલો તકાવત સમજવો કે તેની પાસે એક કરોડ સોનૈયા ખજાનામા હતા, એક કરોડ વેપારમા અને એક કરોડ લેણદેણમા રોકાયેલા હતા । તેની પાસે દસ હજાર ગાયગીંય પશુઓનું એક ગોઠુણ હતું । યાવત સદાલપુત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદના—નમસ્કાર કર્યા, અને પોલાસપુર નગરની તરફ તે ચાલ્યો ગયો । નગરની વચ્ચેવચ્ચે થઈને જ્યાં પોતાનું ઘર હતું, જ્યાં અગ્નિમિત્રા માર્યા હતી, ત્યાં તે આવ્યો, અગ્નિમિત્રાને કહેવા લાગ્યો । “હે દેવાનુપ્રિયે ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર

પજ્જુવાસાહિ, સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિએ પચાણુવઙ્ગયં
સત્તસિખ્વાવઙ્ગય દુવાલસવિહં ગિહિધમ્મ પઢિવજ્જાહિ ॥ ૨૦૪ ॥
તએ ણં સા અગ્ગિમિત્તા મારિયા સદાલપુત્તસ્સ સમણોવાસગસ્સ
'તહત્તિ' એયમઠ્ઠ વિણણેણ પઢિસુણેઙ્ગ ॥ ૨૦૫ ॥

તએ ણં સે સદાલપુત્તે સમણોવાસએ કોહુંવિયપુરિસે
સદાવેઙ્ગ, સદાવિત્તા એવ વયાસી-ચિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ।
લહુકરણયુત્તજોઙ્ગયસમસુરવાલિહાણસમલિહિયસિગએહિજન્નૂણયા-
મયકલાવજોત્તપઙ્ગવિસિટ્ટુએહિ રયયામયઘટસુત્તરજ્જુગવરકચળ-

યાવત્સમવસુતઃ, તદ્ ગચ્છ સ્વલુ ત્વ શ્રમણ ભગવન્ત મહાવીર વદસ્વ, યાવત્પર્યુપાસ્સ્વ
શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્યાન્તિકે પચ્ચાણુવતિક સપ્તશિક્ષાવ્રતિક દ્વાદશવિધ
ગૃહિધર્મ પ્રતિપત્તસ્વ ॥ ૨૦૪ ॥ તતઃ સ્વલુ સાઽગ્ગિમિત્તા માર્યા સદાલપુત્રસ્ય શ્રમણો
પાસકસ્ય 'તથેતિ' એતમથં વિનયેન પ્રતિશ્રુણોતિ ॥ ૨૦૫ ॥

તતઃ સ્વલુ સ સદાલપુત્ર શ્રમણોપાસકઃ કૌહુમ્બિકપુરુષાન્ શબ્દયતિ,
શબ્દયિત્વૈવમવાદીત્-ક્ષિપ્રમેવ મો દેવાણુપિયાઃ ! લઘુકરણયુક્તયૌગિકસમસુર-
વાલધાનસમલિખિતશ્રુદ્ધકાભ્યા જામ્બૂનદમયકલાપયોક્તપ્રતિવિશિષ્ટાભ્યા રજતમય
ઘટભૂતરજ્જુગવરકાશ્વનચ્ચિત્તનસ્તપ્રગ્રહાવગૃહીતકાભ્યા નીલોત્પલકૃતાઽઽપીડકાભ્યા

ટીકા નિગદસિદ્ધૈવ ॥ ૨૦૧-૨૦૫ ॥

અત તુમ જાઓ, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરકો વન્દના નમસ્કાર કરો
યાવત્ ઉનકી પર્યુપાસના કરો, ઓર ઉનસે પાચ અણુવ્રત તથા સાત
શિક્ષાવ્રત, ઇસ તરહ વારહ પ્રકારકા ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકાર કરો" ॥ ૨૦૪ ॥
અગ્ગિમિત્તાને સદાલપુત્રકે કથનકો 'તથેતિ' (ઠીક હૈ) વહ કર વિનય-
પૂર્વક સ્વીકાર કિયા ॥ ૨૦૫ ॥

પધાર્યા છે, માટે તમે જાઓ, અને શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરપ્રભુને વદના નમસ્કાર
કરો યાવત્ તેમની પર્યુપાસના કરો, અને તેઓશ્રીની પાસેથી પાચ અણુવ્રત તથા
સાત શિક્ષાવ્રત, એ રીતે બાર પ્રકારનો ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકારો" (૨૦૪) આગ્ગિમિત્તાએ
સદાલપુત્રના કથનને 'તથેતિ' (બરાબર છે) એમ કહીને વિનયપૂર્વક સ્વીકાર્યું (૨૦૫)

खड्गयन्तथापगगहोगहियएहिं नीलुप्पलकयामेलएहिं पवरगोण-
जुवाणएहिं नाणामणिकणगघटियाजालपरिगय, सुजायजुगजुत्त-
उज्जुगपसत्थसुविरडयनिम्मियं पवरलक्खणोववेय जुत्तामेव
धम्मिय जाणप्पवर उवट्टवेह, उवट्टवित्ता मम एमाणत्तिय
पच्चप्पिणह ॥२०६॥ तए ण ते कोडुंवियपुरिसा जाव पच्चप्पिणत्ति
॥२०७॥ तए ण सा अग्गिमित्ता भारिया णहाया जाव पायच्छित्ता
सुद्धप्पावेसाड जाव अप्पमहग्घाभरणालकियसरीरा चेडियाचक्र-
वालपरिकिण्णा धम्मिय जाणप्पवर दुरुहड, दुरुहित्ता पोलासपुर
नगर मज्झं-मज्झेण निग्गच्छड, निग्गच्छित्ता जेणेव सहस्सववणे
उज्जाणे तेणेव उवागच्छड, उवागच्छित्ता धम्मियाओ जाणप्पव-
राओ पच्चोरुहड, पच्चोरुडत्ता चेडियाचक्रवालपरिवुडा जेणेव समणे
भगव महावीरे तेणेव उवागच्छड, उवागच्छित्ता तिव्वुत्तो जाव
वंदइ नमंसइ, वदित्ता नमसित्ता नच्चासन्ने नाइदूरे जाव पंज-
लिउडा ठिइया चेव पज्जुवासड ॥२०८॥

प्रवरगोयुवभ्या नानामणिकनकवण्टिकाजालपरिगत सुजातयुगयुक्तर्जुकप्रश-
स्तसुविरचितनिर्मित प्रवरलक्षणोपेत युक्तमेव धार्मिक यानप्रवरमुपस्थापयत,
उपस्थाप्य ममैतामानसिद्धा प्रत्यर्पयत ॥२०६॥ तत खलु ते कौटुम्बिक-
पुरुषा यावत्प्रत्यर्पयन्ति ॥ २०७ ॥ तत. खलु माऽग्निमित्रा भार्या स्नाता
यावत्प्रायश्चित्ता शुद्धप्रवेश्यानि (शुद्धात्मवेण्याणि) यावदल्पमहार्वाभरणालङ्कृत-
शरीरा चेटिकाचक्रवालपरिकीर्णा धार्मिक यानप्रवर दूरोदति, दूरं पोलासपुर
नगर मय-मयेन निर्गच्छति, निर्गत्य येनैव सहस्राश्रवणमुद्यान तेनैवोपागच्छति
उपागत्य धार्मिकाद् यानप्रवरात् प्रत्यवरोदति, प्रत्यवरुह्य चेटिकाचक्रवालपरिवृता
येनैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तेनैवोपागच्छति, उपागत्य त्रिकृत्यो यावद्वन्दते
नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा नात्यासन्ने नातिदूरे यावत्प्राञ्जलिपुटा स्थितैव
पर्युपास्ते ॥ २०८॥

પજ્જુવાસાહિ, સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિણ પંચાણુવ્વઇયં
સત્તસિલ્લાવઇયં દુવાલસવિહ ગિહિધમ્મ પડિવજ્જાહિ ॥ ૨૦૪ ॥
તણ્ણં સા અગ્ગિમિત્તા મારિયા સદ્દાલપુત્તસ્સ સમણોવાસગસ્સ
'તથેતિ' એયમદ્ધ વિણણ પડિસુણેઇ ॥ ૨૦૫ ॥

તણ્ણં સે સદ્દાલપુત્તે સમણોવાસણ કોહુંબિયપુરિસે
સદ્દાવેઇ, સદ્દાવિત્તા એવ વયાસી-લિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ।
લહુકરણયુત્તજોદ્ધયસમસુરવાલિહાણસમલિહિયસિગણ્ણિજંબૂણયા
મયકલાવજોત્તપઇવિસિટ્ઠુણ્ણિ રથયામયઘટસુત્તરજ્જુગવરકેચળ-

યાવત્સમવસુતઃ, તદ્ ગચ્છ સ્વલુ ત્વ શ્રમણ મહાવીર વદસ્વ, યાવત્પર્યુપાસ્સ્વ
શ્રમણસ્ય મહાવીરસ્યાન્તિકે પચ્ચાણુવ્રતિક મત્તશિક્ષાત્રતિક દ્વાદશવિધ
ગૃહિધર્મ પ્રતિપત્તસ્વ ॥ ૨૦૪ ॥ તત્ સ્વલુ સાગ્ગિમિત્તા માર્યા સદ્દાલપુત્રસ્ય શ્રમણો-
પાસકસ્ય 'તથેતિ' એતમર્થ વિનયેન પ્રતિશ્રુણોતિ ॥ ૨૦૫ ॥

તતઃ સ્વલુ સ સદ્દાલપુત્ર શ્રમણોપાસકઃ કૌહુમ્બિકપુરુપાન્ શબ્દયતિ,
શબ્દયિત્વૈવમવાદીત્-ક્ષિપ્રમેવ મો દેવાણુપિયાઃ ! લહુકરણયુક્તયૌગિકસમસુર-
વાલધાનસમલિલિખિતશૃંગ્લકાભ્યા જામ્બૂનદમયકલાપયોક્ત્રપ્રતિવિશિષ્ટાભ્યા રજતમય
ઘટધ્વજરજ્જુકવરકાશ્ચનલચિત્તનસ્તમગ્રહાવગૃહીતકાભ્યા નીલોત્પલકૃતાઽઽપીડકાભ્યા

ટીકા નિગદસિદ્ધિવ ॥ ૨૦૧-૨૦૫ ॥

અત તુમ જાઓ, શ્રમણ મહાવીરનો વન્દના નમસ્કાર કરો
યાવત્ ઉનકી પર્યુપાસના કરો, ઓર ઉનસે પાચ અણુવ્રત તથા સાત
શિક્ષાવ્રત, ઇસ તરહ વારહ પ્રકારકા ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકાર કરો" ॥ ૨૦૪ ॥
અગ્ગિમિત્તાને સદ્દાલપુત્રકે કથનકો 'તથેતિ' (ટીકા હૈ) કહ કર વિનય-
પૂર્વક સ્વીકાર કિયા ॥ ૨૦૫ ॥

પધાર્યા છે, માટે તમે જાઓ, અને શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરપ્રભુને વદના નમસ્કાર
કરો યાવત્ તેમની પર્યુપાસના કરો, અને તેઓશ્રીની પાસેથી પાચ અણુવ્રત તથા
સાત શિક્ષાવ્રત, એ રીતે બાર પ્રકારનો ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકારો" (૨૦૪) અગ્ગિમિત્તાએ
સદ્દાલપુત્રના કથનને 'તથેતિ' (બરાબર છે) એમ કહીને વિનયપૂર્વક સ્વીકાર્યું (૨૦૫)

शोयुवानौ ताभ्याम्, युक्तमेव=सम्बद्धमेवेत्यग्रेतनेन सम्बन्धः । नानेति-नाना=बहु-
विधाना मणीना, कनकाना=सुवर्णानां च धण्टिकाः किङ्किण्यस्तासा जालेन=समूहेन
परिगत=व्याप्तम् । सूजातेति सुजात=सुन्दरदारुसम्भव युग 'जूआ' इति लोकप्रतीत
युक्त=समीचीनम्, ऋजुः=सरल, प्रशस्तम्=उत्तम, सुविरचित=सुघटित, निर्मित=
निवेशित यस्मिंस्तत् । प्रवरेति प्रहराणि=श्रेष्ठानि यानि लक्षणानि तैरुपेत=सहितम् ।
(‘युक्तमेवे’ त्यस्य तु ‘प्रवरगोयुवभ्या’ मित्यनेनैव सम्बन्ध इत्युक्त, ‘जुतामेव’
इति पाठः ‘प्रवरगोणजुवाणएहि’ इत्यनन्तरमेवाऽऽसीत्, प्रमादपारम्पर्येण तु
‘प्रवरलक्खणोववेय’ इत्यस्यानन्तरमुपलभ्यत इति मे प्रतिभाति) । धार्मिक-
धर्मः=प्रयोजन यस्य तत्, यानप्रवर=यानेषु प्रवर=श्रेष्ठम् । स्नाता=कृतस्नाना
यान्वदिति अत्र ‘कयवलिकम्मा कयकोउयमगलपायच्छित्ता’ इति पदद्वय
‘जाव’ शब्दग्राह्य, तद्व्याख्या छायाचित्रम् कृत=सम्पादित वलिकर्म=नैतिक यथाशक्ति

मणियो तथा सुवर्णकी बहुतसी घटीयोंसे युक्त हो, जिसका जूआ
घटिया लकड़ीका बना हुआ, एकदम सीधा, उत्तम और अच्छी
बनावटवाला हो, जो उत्तमोत्तम लक्षणोंसे सहित हो, ऐसा एक धार्मिक
श्रेष्ठ रथ हाजिर करो । हाजिर करके मेरी यह आज्ञा मुझे वापस करो
॥२०६॥ सेवकोंने ऐसा ही किया और आज्ञा वापस की ॥२०७॥ तब
अग्निमित्रा भावोंने स्नान किया, (नैतिक कर्म) किया अर्थात् पामर
प्राणियोंको यथाशक्ति अन्न दान किया, तथा कज्जल तिलक आदि
कौतुक, और दुःस्वप्नादिका नाशक होनेसे प्रायश्चित्तस्वरूप दधि अक्षत
चन्दन कुकुम आदि भगल किया, शुद्ध उत्तम वस्त्र धारण किए और
थोड़े भारवाले बहुमूल्य अलकारोंसे शरीरको अलंकृत किया, फिर
दासियोंके समूहसे घिरी हुई अग्निमित्रा रथ पर सवार हुई । सत्वार

એ બળદ જેમા જોડેલા હોય, અને જે અનેક પ્રકારના મણીઓ તથા સુવર્ણની અનેક
ઘટ્ટીઓથી યુક્ત હોય, જેનું ધૂસરૂં ઉત્તમ લાકડાનું બનાવેલું હોય, એકદમ સીધું,
ઉત્તમ અને સારી બનાવટવાળું હોય, જે ઉત્તમોત્તમ લક્ષણોથી સહિત હોય, એવો
એક ધાર્મિક શ્રેષ્ઠ રથ હાજર કરો, અને હાજર કરીને મને બખર આપો” (૨૦૬)
સેવકોએ એ પ્રમાણે કર્યું અને બખર આપી (૨૦૭) પછી અગ્નિમિત્રા ભાવોએ
સ્નાન કર્યું, બલિકર્મ (નૈતિક કર્મ) કર્યું, અર્થાત્ પામર પ્રાણીઓને યથાશક્તિ
અન્નદાન આપ્યું, તથા કાજલ તિલક આદિ કૌતુક અને દુસ્વપ્નાદિના નાશક-હોઈને
પ્રાયશ્ચિત્તસ્વરૂપ દધિઅક્ષત ચંદનકુકુમ આદિ ભગલ કર્યું, શુદ્ધ ઉત્તમવસ્ત્રો ધારણ
કર્યા, થોડા ભારવાળા મૂલ્યવાન અલકારોથી શરીરને અલંકૃત કર્યું, પછી દાસીઓના
(સમૂહથી ઘેરાયેલા) અગ્નિમિત્રા રથ પર સવાર થઈ, તે એવી રીતે પોલાણપુર

टीका—लघ्विति-लघुकरण=क्षिप्रक्रिया-गमनकौशलमिति यावत्, तेन युक्तौ, च तौ यौगिकौ=खुरविपाणादिप्रशस्तयोग(लक्षण)सपञ्चात्रिति लघुकरणयुक्तयौगिकौ तथा समाः=सदृशाः सुराः बालधाने=पुच्छौ च ययोस्तौ समखुरबालधानी, सम=तुल्यरूप यथास्यात्तथा लिखिते=नानावर्णचित्रिते शृङ्गे ययोस्तौ समलिखितशृङ्गकौ, समखुरबालधानौ च तौ समलिखितशृङ्गकाविति समखुरबालधानसमलिखितशृङ्गकौ, लघुकरणे युक्तयौगिकौ च तौ समखुरबालधानसमलिखितशृङ्गकाविति लघुकरण युक्तयौगिकसमखुरबालधानसमलिखितशृङ्गकौ ताभ्याम् । जाम्बूनदेति—जाम्बूनद=सुवर्ण तन्मयौ=तत्प्रचुरौ यौ कलापौ=कण्ठाभरणे, योक्त्रे=युगकण्ठबन्धनरज्जू च, तैः प्रतिविशिष्टौ=सयुक्तौ सुशोभितौ वा ताभ्याम् । रजतेति रजतमयौ=रूप्यनिर्मिते घण्टे ययोस्तौ-रजतमयघण्टौ, सूत्ररज्जुके=कार्पासनिर्मिते त्रिगुणिते सूक्ष्माकारे च ते वरकाञ्चनखचिते=श्रेष्ठसुवर्णसम्मिलिते नस्ते=नासारज्जू इति सूत्ररज्जुक वरकाञ्चनखचितनस्ते तयोः प्रग्रह=रश्मिस्तेन तद्ग्रहणपूर्वकमित्यर्थः, अवगृहीतकौ =अवगृहीतौ=अवष्टम्भितौ बाहकैरित्यर्थादिति सूत्ररज्जुकवरकाञ्चनखचितनस्त-प्रग्रहावगृहीतकौ, रजतमयघण्टौ च तौ सूत्ररज्जुकवरकाञ्चनखचितनस्तप्रग्रहावगृहीतकाविति रजतमयघण्टसूत्ररज्जुकवरकाञ्चनखचितनस्तप्रग्रहावगृहीतकौ ताभ्याम् । नीलेति नीलोत्पलानि=नीलकमलानि तैः कृतः=सम्पादितः आपीड.=शेखर- (मस्तकाभरण) ययोस्ताभ्याम् । प्रवरेति प्रवरौ=श्रेष्ठौ च तौ गोयुवानौ प्रवर

टीकार्थ—‘तए ण से इत्यादि । तदनन्तर सहालपुत्र श्रावकने अपने कौटुम्बिक पुरुषों (सेवकों)को बुलाया और कहा—‘हे देवानु प्रिय ! तेज चलनेवाले समान खुर और पूछवाले एक ही रगके, तरह तरह के रंगोंसे रंगे हुए सींगवाले, कठके सोनेके (सुनहरी) गहनों और सोनेके जोतोंसे युक्त चाँदीके घट पहने हुए, जिनकी नाकमें सोना मिली हुई सूतकी पतलीसी रस्सी पड़ी है, वह रस्सी पकड़ कर चलानेवालों सहित, नीलकमलसे बनाए हुए आपीड (मस्तकके गहने)से युक्त दो बैल जिसमें जुते हों, और जो अनेक प्रकारकी

टीकार्थ—‘तए ण से’— इत्यादि पछी सहालपुत्र श्रावके पोताना कुटुम्बी पुश्पो (सेवकों)ने बोलाव्या अने कहु ‘हे देवानुप्रिय ! उतावजे आलनारा, समान थरीओ अने पूछडावाणा, ओकज रगना, लातलातना रगोथी रगेला सींगडावाणा, गजामा सोनाना (सोनेरी) धरेषा तथा सोनाना नेतरथी युक्त, - चाँदीनी घट्टीओ पहरेला, नेना नाकमा सोनेरी सूतरनी पातणी नथ डोय, ओ नथ पकडीने आलवनाराओ सहित, नीलकमलथी बनवेला आपीड (मस्तकना धरेषा)थी युक्त

मूलम्—तए ण समणे भगवं महावीरे अग्निमित्राए तीसे य जाव धम्मं कहेइ ॥२०९॥ तए णं सा अग्निमित्रा भारिया समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्म सोच्चा निसम्म हट्टुट्टा समणं भगव महावीर वंदइ नमंसइ, वदित्ता नमंसित्ता एव वयासी सदहामि णं भंते । निग्गंथं पावयणं जाव से जहेय तुब्भे वयह । जहा णं देवाणुप्पियाणं । अतिए वहवे उग्गा भोगा जाव पवइयो, नो खलु अहं तहा सचाएमि देवाणुप्पियाण अतिए मुडा भवित्ता जाव अह णं देवाणुप्पियाणं अतिए पचाणुवइय सत्तसिक्खावइय

छाया—ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरोऽग्निमित्रायै तस्या च यावद् धर्मं कथयति ॥२०९॥ ततः खलु सा अग्निमित्रा भार्या श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टा श्रमण भगवन्त महावीर वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वैवमवादीत्—श्रद्धधामि खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थ्य प्रवचन यावत् तद् यथैतद् यूय वदथ । यथा खलु देवानुप्रियाणामन्तिके वहव उग्रा भोगा यावत्प्रवजिता., नो खल्वह तथा शक्नोमि देवानुप्रियाणामन्तिके मुण्डा भूत्वा यावद् अह

टीकार्थ—‘तए ण समणे’ इत्यादि श्रमण भगवान् महावीरने उस वडी परिपद्मे अग्निमित्राको धर्मका उपदेश दिया ॥२०९॥ अग्निमित्राने श्रमण भगवान् महावीरसे धर्मोपदेश सुनकर हृष्ट तुष्ट होकर उन्हें चन्दना की, नमस्कार किया, और चन्दना नमस्कार करके कहने लगी “भदन्त ! मे निर्ग्रन्थ प्रवचन पर श्रद्धान करती हूँ यावत् आप जो कहते हैं वह यथार्थ है । जैसे आप देवानुप्रियके पास बहुतसे उग्रवशी, भोगवशी यावत् दीक्षा ग्रहण कर चुके हैं, उस प्रकार

टीकार्थ—‘तए ण से’—इत्यादि श्रमण भगवान् महावीरे से मोटी परिपद्मा अग्निमित्राने धर्मको उपदेश आये। (२०९) अग्निमित्रा श्रमण भगवान् महावीर पासैथी धर्मोपदेश सालणीने हृष्टतुष्ट थई ते वदन—नमस्कार करीने कहेवा लागी “भदन्त ! हु निर्ग्रन्थ प्रवचन पर श्रद्धान करू छु यावत् आप ने कहे छे ते यथार्थ छे आप देवानुप्रियनी पासै धरु उग्रवशी, भोगवशी यावत् दीक्षा ग्रहण करी चुक्या छे, से प्रभावे आप देवानुप्रियनी पासै मुडित थईने दीक्षा देवानी

પ્રાણિભ્યોઽન્નદાન યથા સા કૃતવલિકર્મ્મા, “દૃશ્યતે હ્યઘાપિ મિથિલાવગ્ગાદિપ્રાન્તેષુ નિષ્ઠાવન્તો બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય-વૈશ્યાઃ પ્રત્યહ સ્નાત્વા, ‘દેવામનુષ્યાઃ પશવો વયાસિ’ इत्यादिवाक्यैर्देवमनुष्यश्वकाकादीनुद्दिश्याऽऽमतण्डुलादिप्रदान कुर्वन्तो यद् बलि-कर्मनाम्नैव तत्र तत्र सुव्यक्तमित्येव सत्यपि ‘बलिकर्म’—स्यस्य ‘स्वगृहदेवताना पूजन’—मिति व्याख्यान कीदृगसारमित्यत्र निष्पक्षविचक्षणा एव साक्षिणः, बलिशब्दस्य हि—“भागधेयः करो बलि”—रित्यादिकोषादिभ्योऽपि भाग एवार्थ आयाति न तु पूजेति।” कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता=कृत=सम्पादित कौतुक=मषी कज्जलतिलकादि मङ्गल=दध्यक्षतचन्दनकुङ्कुमादि, प्रायश्चित्त-दुःस्वप्नादिनाशकत्वा त्प्रायश्चित्तरूपतया यथा सा ॥२०६-२०८॥

હોકર પોલાસપુર નગરકે બીચમે હોકર નિકલી ઔર સહસ્રામ્રવન ઉદ્યાનમે પહુંચી । વહા પહુંચકર રથસે ઉતરી ઔર દાસિયોસે ઘિરી હુઈ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરકે સમીપ આઈ । આકર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરકો તોન પ્રદક્ષિણા કરકે વન્દના નમસ્કાર કિયા, ઔર ન બહુન દૂર ન બહુત પાસ યથાયોગ્ય સ્થાનપર હાથ જોડકર યજ્ઞી યજ્ઞી પર્યુપાસના કરને લગી॥

મિથિલા ઔર વગાલ આદિ પ્રાન્તોમે નિષ્ઠાવાન બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, પ્રતિદિન સ્નાન કરકે “દેવા મનુષ્યા પશવો વયાસિ” इत्यादि वाक्य बोलकर, देव मनुष्य पशुपक्षी आदिके लिए कच्चे चावलेका दान करते हुए अब तक देखे जाते हैं । उसे उन प्रान्तोंमें ‘बलिकर्म’ ही कहते हैं । ऐसा होने पर भी बलिकर्मका अर्थ ‘गृहदेवताकी पूजा करना’ कहना कितना निस्सार है, इस विषयमें निष्पक्ष विद्वान ही साक्षी हैं । “भागधेयः करो बलि” इत्यादि कोष आदिसे ‘बलि’का अर्थ ‘भाग’ ही सिद्ध होता है, न कि देवपूजा ॥२०८॥

નગરની વચ્ચે થઈને નીકળી અને સહસ્રામ્રવન ઉદ્યાને પહોંચી તે ત્યા રથમાંથી નીચે ઉતરી અને દાસીઓથી વીંટળાઈને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સમીપે આવી, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને વન્દના નમસ્કાર કર્યા, અને ન બહુ દૂર તથા ન બહુ નજીક એમ યથાયોગ્ય સ્થાને હાથ જોડીને ઉભી ઉભી પર્યુપાસના કરવા લાગી મિથિલા અને બગાલ આદિ પ્રાન્તોમાં નિષ્ઠાવાન બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય પ્રતિદિન સ્નાન કરીને “દેવા મનુષ્યા પશવો વયાસિ” इत्यादि वाक्य बोली, देव मनुष्य पशु पक्षी आदिने माटे काचा चोખानु दान करता हुआ पहुँचनेवाला આવે છે તેને એ પ્રાન્તોમાં ‘બલિકર્મ’ જ કહેવામાં આવે છે એમ કહેવા છતાં પણ બલિકર્મનો અર્થ “ગૃહદેવતાની પૂજા કરવી” જ એમ કહેવો એ કેટલું નિસ્સાર છે, એ વિષે નિષ્પક્ષ વિદ્વાનજ સાક્ષી છે “भागधेय करो बलि” इत्यादि कोष आदिથી ‘બલિ’નો અર્થ ‘ભાગ’જ સિદ્ધ થાય છે, દેવપૂજા નહિ (૨૦૮)

તણ પં સમણે ભગવં મહાવીરે અન્નયા કયાઈ પોલાસપુરાઓ સહસ્સં-
વવણોઓ પડિનિક્ખમઈ, પડિનિક્ખમિત્તા વહિયાં જણવયવિહારં
વિહરઈ ॥૨૧૨॥ તણ પં સે સદાલપુત્તે સમણોવાસણ અભિગય-
જીવાજીવે જાવ વિહરઈ ॥૨૧૩॥ તણ પં સે ગોસાલે મલ્હલિપુત્તે
इमीसे कहाए लच्छट्टे समाणे—“एवं खलु सदालपुत्ते आजीविय-
समय वमिन्ता समणाण निग्गथाणं दिट्ठिं पडिवन्ने, तं गच्छामि पं
सदालपुत्त आजीविओवासयं समणाण निग्गंथाण दिट्ठिं वामेत्ता
पुणरवि आजीवियदिट्ठिं गेण्हावित्तए’-ति कट्टु एव सपेहेइ,

મહાવીરોઽન્યદા કદાચિત્પોલાસપુરાત્સહસ્રામ્રવણાત્પ્રતિનિષ્ક્રામતિ, પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય
વહિર્જનપદવિહાર વિહરતિ ॥૨૧૨॥ તતઃ સ્વલુ સ સદાલપુત્રઃ શ્રમણોપાસકોઽઅભિગત
જીવાજીવો યાવદ્વિહરતિ ॥૨૧૩॥ તતઃ સ્વલુ સ ગોશાલો મલ્હલિપુત્રોઽસ્યા કથાયા
લબ્ધાર્થ' સન્—“एव खलु सदालपुत्र आजीविकसमय वमित्वा श्रमणाना निर्ग्रन्थाना दृष्टिं
प्रतिपन्न', तद् गच्छामि खलु सदालपुत्रमाजीविकोपासक श्रमणाना निर्ग्रन्थानां
दृष्टिं वामयित्वा पुनरप्याजीविकदृष्टिं ग्राहयितुम्” इति कृत्वा, एव सम्प्रेक्षते, सम्प्रेक्षया-

અનન્તર કિસી સમય, શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પોલાસપુરકે સહસ્રા-
મ્રવન ઉદ્યાનસે નિકલે ઔર બાહર દેશો દેશ વિહાર કરને લગે ॥૨૧૨॥
ઔર શ્રમણોપાસક શકડાલપુત્ર જીવ અજીવકા જાનકાર યાવત્ વિચરતા હૈ ॥

જવ મલ્હલિપુત્ર ગોશાલને યહ વૃત્તાન્ત સુના કિ શકડાલપુત્રને આજી-
વિક મત્તકો ત્યાગકર નિર્ગ્રન્થ શ્રમણકા મત અગીકાર કર લિયા હૈ, તો
ઉસને સોચા—“मैं जाऊँ और आजीविकोपासक शकडालपुत्रको निर्ग्रन्थ

ત્યારપછી કેાઈ સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પોલાસપુરના સહસ્રામ્રવન ઉદ્યાનથી
નીકળ્યા અને બહાર દેશેદેશ વિહાર કરવા લાગ્યા (૨૧૨) અને શ્રમણોપાસક
શકડાલપુત્ર જીવ અજીવનો જાણકાર યાવત્ વિચરવા લાગ્યો (૨૧૩)

બ્યારે મલ્હલિપુત્ર ગોશાલકે એ વૃત્તાન્ત સાંભળ્યો કે શકડાલપુત્રે આજીવિક
મતનો ત્યાગ કરીને નિર્ગ્રન્થ શ્રમણનો મત અગીકાર કરી લીધો છે, ત્યારે તેણે વિચાર્યું
“હું જઉં અને આજીવિકોપાસક શકડાલપુત્રને નિર્ગ્રન્થ શ્રમણનો મત છોડાવીને પાછો
આજીવિક મતનો અનુયાયી બનાવું” એમ વિચારીને તે આજીવિક સ્વર્થથી વિટળાઈ,

દુવાલસવિહં ગિહ્નિધમ્મ પડિવજ્જિસ્સામિ । અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા ।
મા પડિવંધ કરેહ ॥૨૧૦ તણ્ણં સા અગ્નિમિત્તા મારિયા સમણસ્સં
ભગવઓ મહાવીરસ્સ અતિણ્ણં પંચાણુવ્વડ્ડય સત્તસિક્કવાવડ્ડય દુવાલ-
સવિહ સાવગધમ્મ પડિવજ્જિ, પડિવજ્જિત્તા સમણ ભગવં મહાવીરં
વંદહ નમસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા તમેવ ધમ્મિયં જાણપ્પવરં દુરુહહ,
દુરુહિત્તા જામેવ દિસ પાઠ્ઠભૂયા તામેવ દિસ પડિગયા ॥૨૧૧॥

खलु देवानुप्रियाणामन्तिके पञ्चाणुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिक द्वादशविध गृहिधर्मं
प्रतिपत्स्ये । यथासुख देवानुप्रिये ! मा प्रतिबन्ध कुरुत ॥ २१० ॥ ततः खलु
साऽग्निमित्रा भार्या श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके पञ्चाणुव्रतिक
सप्तशिक्षाव्रतिक द्वादशविध श्रावकधर्मं प्रतिपद्यते, प्रतिपद्य श्रमण भगवन्त महावीर
वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा तदेव धार्मिक यानप्रवर दूरोहति, दूरुह्य
यामेव दिशं प्रादुर्भूता तामेव दिशं प्रतिगता ॥ २११ ॥ ततः खलु श्रमणो भगवान्

આપ દેવાનુપ્રિયકે પાસ મુળિહત્ત હોકર દીક્ષા લેનેકી મુઝમે શક્તિ
નહીં હૈ, અતઃ મે આપ દેવાનુપ્રિયકે સમીપ પાંચ અણુવ્રત તથા
સાત શિક્ષાવ્રત-હસ પ્રકાર બારહ પ્રકારકા ગૃહસ્થ ધર્મ સ્વીકાર
કરતી હૂં ।” ભગવાન્-“હે દેવાનુપ્રિયે ! જૈસી ઇચ્છા હો કરો ડસમે
વિલમ્બ ન કરો” ॥ ૨૧૦ ॥ અગ્નિમિત્રાને પાંચ અણુવ્રત ઓર સાત
શિક્ષાવ્રત, એસે બારહ પ્રકારકા ગૃહસ્થ ધર્મ સ્વીકાર કિયા । શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીરકો વન્દનાકી નમસ્કાર કિયા ઓર ડસી ધાર્મિક રથ પર સવાર
હુઈ । સવાર હોકર જહાંસે આઈ થી વહી લોટ ગઈ ॥ ૨૧૧ ॥ હસકે

મારામા શક્તિ નથી, એટલે હું આપ દેવાનુપ્રિયની સમીપે પાંચ અણુવ્રત તથા
સાત શિક્ષાવ્રત-એ પ્રમાણે બાર પ્રકારનો ગૃહસ્થ ધર્મ સ્વીકારું છું” ભગવાને
હજી “ હે દેવાનુપ્રિયે ! જેવી ઇચ્છા હોય તેમ કરો, તેમા વિલંબ ન કરો”
(૨૧૦) અગ્નિમિત્રાએ પાંચ અણુવ્રત અને સાત શિક્ષાવ્રત, એમ બાર પ્રકારનો
ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકાર્યો. શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના નમસ્કાર કરીને તે
પેલા ધાર્મિક રથમા બેઠી અને યજ્ઞયાથી આવી હતી ત્યાં પાછી ફરી. (૨૧૧)

मंखलिपुत्ते सद्दालपुत्तेण समणोवासएणं अणाढाइज्जमाणे अपरि-
याणिज्जमाणे पीढफलकसेज्जासंथारट्ठाए समणस्स भगवओ महा
वीरस्स गुणकित्तणं करेमाणे सद्दालपुत्तं समणोवासय एव वयासी
आगए ण देवाणुप्पिया। इहं महामाहणे ? ॥२१६॥ तए ण से
सद्दालपुत्ते समणोवासए गोसालं मंखलिपुत्त एव वयासी—के णं
देवाणुप्पिया। महामाहणे ? ॥२१७॥ तए णं से गोसाले मंखलि-
पुत्ते सद्दालपुत्तं समणोवासयं एव वयासी समणे भगव महावीरे
महामाहणे। से केणट्ठेणं देवाणुप्पिया। एव बुच्चइ समणे भगवं

नानाद्रयमाणोऽपरिज्ञायमान पीठफलकशय्यासस्तारार्थाय श्रमणस्य भगवतो महा-
वीरस्य गुणकीर्त्तन कुर्वाणः सद्दालपुत्र श्रमणोपासकमेवमवादीत्—आगतः खलु
देवानुप्रिय ! इह महामाहनः ? ॥२१६॥ ततः खलु स सद्दालपुत्रः श्रमणोपासको
गोशाल मंखलिपुत्रमेवमवादीत्—क. खलु देवानुप्रिय ! महामाहनः ॥२१७॥ ततः
खलु स गोशालो मंखलिपुत्र. सद्दालपुत्र श्रमणोपासकमेवमवादीत्—श्रमणो भगवान्
महावीरो महामाहनः। तत्केनार्थेन देवानुप्रिय ! एवमुच्यते श्रमणो भगवान् महा-

न आदर करता है, न परिज्ञान करता है तो पीठ, फलक, शय्या और
सथारे प्राप्त करनेके लिए श्रमण भगवान् महावीरके गुणोंका बखान
करता हुआ कहने लगा—

गोशाल—“देवानुप्रिय ! यहा क्या महामाहन पधारे थे ?” ॥२१६॥

शकडालपुत्र—“देवानुप्रिय ! आप किस महामाहनके लिए पूछ रहे
हो ?” ॥ २१७ ॥

गोशाल—“श्रमण भगवान् महावीर महामाहन ” ।

पणु करतो नथी, ओटव पीठ, झलक, शय्या अने सथारे प्राप्त करवाने भाटे श्रमण
भगवान् महावीरना गुणोना बधाणु करता ते कहेवा लाग्यो —

गोशाल — “देवानुप्रिय ! अहाँ शु महामाहन पधार्या हता ?” (२१६)

शकडालपुत्र — “देवानुप्रिय ! आप क्या महामाहनना संधधमा पूछी
रहा छै ? (२१७)

गोशाल—“श्रमण भगवान् महावीर महामाहन”

संपेहिता आजीवियसंघसपरिवुडे जेणेव पोलासपुरे नयरे जेणेव
आजीवियसभा तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता आजीवियसभाए
भडगनिक्खेव करेइ, करिता कइवएहिं आजीविएहिं सद्धि जेणेव
सदालपुत्ते समणोवासए तेणेव उवागच्छइ ॥२१४॥

मूलम्—तए ण से सदालपुत्ते समणोवासए गोसाल मंखलिपुत्त
एजमाण पासइ, पासिता नो आढाइ नो परिजाणइ, अणाढाय-
माणे अपरियाणमाणे तुसिणीए सच्चिट्ठइ ॥२१५॥ तए ण से गोसाले

ऽऽजीविकसङ्घ सपरिवृतो येनैवपोलासपुर नगर येनैवाऽऽजीविकसभातेनैवोपागच्छति
उपागत्याऽऽजीविकसभाया भाण्डकनिक्षेप करोति, कृत्वा कतिपयैराजीविकैः साद्ध
येनैव सदालपुत्रः श्रमणोपासकस्तेनैवोपागच्छति ॥२१४॥

टीका छायागम्यैव ॥२०९-२१४॥

छाया—ततः खलु स सदालपुत्रः श्रमणोपासको गोशाल मङ्गलिपुत्रमेजमान
पश्यति, दृष्ट्वा नो आद्रियते नो पारिजानाति । अनाद्रियमाणोऽपरिजानन् तूष्णीकः
सतिष्ठते ॥२१५॥ ततः खलु स गोशालो मङ्गलिपुत्रः सदालपुत्रेण श्रमणोपासके-

श्रमणके मतका त्याग कराकर फिर आजीविक मतका अनुयायी बनाऊँ।”
ऐसा विचार कर वह आजीविक संघसे घिरा हुआ, पोलासपुरमें जहां
आजीविक सभा थी वहां आया । वहां आकर आजीविक सभामें
अपने भाण्ड-उपकरण रख दिये और कुछ आजीविकोंके साथ शकडाल-
पुत्र श्रावकके पास आया ॥ २१४ ॥

टीकार्थ—‘तए ण से, इत्यादि ॥ शकडालपुत्र श्रावकने मङ्गलिपुत्र
गोशालको आते देखा । देखकर उसने न आदर किया न परिज्ञान
ही किया—चुप-चाप बैठा रहा ॥२१५॥ जब गोशालने देखा कि यह

पोलासपुरभाज्या आजीविक सभा हुती त्या आये। तेणे आजीविक सभाभा पोताना पात्र
—उपकरणआदि भूक्या अने फेटलाक आजीविकेनी साथे ते शकडालपुत्रनी पास आये। (२१४)

टीकार्थ—‘तए ण से’ इत्यादि शकडालपुत्र श्रावके मङ्गलिपुत्र गोशालने
आवतो जेणे। जेधने तेणे तेने आदर न क्यो के परिज्ञान पवु न क्यु—अपत्याप
जेशी रह्यो (२१५) ज्यारे गोशाले जेथु के भारो आदर करते। नथी के परिज्ञान

देवाणुप्पिया ! समणे भगव महावीरे संसाराडवीए वहवे जीवे नस्समाणे विणस्समाणे खञ्जमाणे छिज्जमाणे भिज्जमाणे लुप्पमाणे विलुप्पमाणे धम्ममएण दंडेणं सारक्खमाणे सगोवेमाणे निव्वाण-महावाडं साहित्थि सपावेइ,से तेणट्ठेणं सहालपुत्ता ! एवं वुच्चइ-समणे भगवं महावीरे महागोवे । आगए णं देवाणुप्पिया ! इहं

प्रिय ! इह महासार्थवाहः ? कः खलु देवानुप्रिय ! महासार्थवाहः ? सहालपुत्र ! श्रमणो भगवान् महावीरो महासार्थवाहः । तत्केनार्थेन ? एव खलु देवानुप्रिय ! श्रमणो भगवान् महावीरः ससाराटव्या वहून्जीवान् नश्यतो विनश्यतो यावद्विलुप्यमानान् धर्ममयेन पथा सरक्षन् निर्वाणमहापतनाभिमुखान् स्वहस्तेन सम्पापयति, तत्तेनार्थेन सहालपुत्र ! एवमुच्यते श्रमणो भगवान् महावीरो महासार्थवाहः । आगतः खलु देवानुप्रिय ! इह महाधर्मकथी ? कः खलु देवानुप्रिय ! महाधर्मकथी ? श्रमणो भगवान् महावीरो महाधर्मकथी । तत्केनार्थेन श्रमणो भगवान् महावीरो महाधर्मकथी ? एव खलु देवानुप्रिय ! श्रमणो भगवान् महावीरो महातिमहालये ससारे

छटीका केनार्थेन=केनाभिप्रायेण महागोप इति, गाःपाति=रक्षतीति गोपायतीति वा गोपः, मह्ठाश्वासौ गोपो महागोप.-इतरेभ्यो गोपालकेभ्योऽविशिष्टत्वात् । एतदेव वैशिष्ट्य रूपकमुखेन वधाति-‘एव खल्वि’-त्यादि, ससाराटव्या=ससार-रूपा याऽटवी=महावन तस्या,नश्यतः=कषायव्यालग्नस्ततयाप्रवचनमार्गात्प्रच्यवत

गोशाल-“श्रमण भगवान् महावीर-महागोप हैं ” ।

शकडालपुत्र-“आप श्रमण भगवान् महावीरको किस अभिप्रायसे महागोप कहते हैं ?” ॥

गोशाल-“देवानुप्रिय ! इस ससाररूपी विकट अटवी (वन)में कषाय वश होकर प्रवचन-मार्गसे अष्ट होनेवाले, प्रतिक्षण मरते हुए मृग आदि डरपोक योनियोंमें उत्पन्न होकर हिंसक-व्याघ्र आदिसे खाए

गोशाल-“श्रमण भगवान् महावीर महागोप छे”

शकडालपुत्र-“आप श्रमण भगवान् महावीरने केवा अभिप्राये करीने महागोप कहे छे ?”

गोशाल-“देवानुप्रिय ! आ ससाररूपी विकट अटवी (वन)मा कषाय वश थअने प्रवचनमार्गथी अष्ट थनारा प्रतिक्षणे मरनारा, मृग आदि डरपोक योनियोमा उत्पन्न थअ हिंसक व्याघ्र आदिनु लक्ष्य थनारा, अनुष्य आदि येनिओ-

મહાવીરે મહામાહને ? । એવ સ્વલુ સદાલપુત્રા ! સમણે ભગવં મહા-
વીરે મહામાહને ઉપ્પન્નણાણદસણધરે જાવ મહિય-પૂઢિય, જાવ
તચ્ચકમ્મસંપયા સપઉત્તે, સે તેણદ્દેણં દેવાણુપ્પિયા ! એવં લુચ્ચદ્દ સમણે
ભગવં મહાવીરે મહમાહને । આગણ ન દેવાણુપ્પિયા ! ઇહ મહા-
ગોવે ? કે ણં દેવાણુપ્પિયા ! મહગોવે ? । સમણે ભગવં મહાવીરે
મહાગોવે । સે ॥ કેણદ્દેણં દેવાણુપ્પિયા ! જાવ મહાગોવે ? એવં સ્વલુ

વીરો મહામાહનઃ ? । એવ સ્વલુ સદાલપુત્ર ! શ્રમણો ભગવાન મહાવીરો મહામાહન
ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનધરો યાવન્મહિતપૂજિતો યાવત્તથ્યકર્મસમ્પદા સમ્પ્રયુક્તઃ, તત્તેનાર્થેન
દેવાનુપ્રિય ! એવમુચ્યતે શ્રમણો ભગવાન મહાવીરો મહામાહન । આગતઃ સ્વલુ
દેવાનુપ્રિય ! ઇહ મહાગોપઃ ? । ક. સ્વલુ દેવાનુપ્રિય ! મહાગોપઃ ? । શ્રમણો
ભગવાન મહાવીરો મહાગોપઃ । તત્કેનાર્થેન દેવાનુપ્રિય ! યાવન્મહાગોપઃ ? । એવ
સ્વલુ દેવાનુપ્રિય ! શ્રમણો ભગવાન મહાવીર સસારાટવ્યા બહુન્ જીવાન્ નશ્યતો
વિનશ્યતઃ સ્વાધમાનાન્ છિદ્યમાનાન્ ભિદ્યમાનાન્ લુપ્યમાનાન્ વિલુપ્યમાનાન્
ધર્મમયેન દણ્ડેન સરક્ષન્, સગોપયન્ નિર્વાણમઠાવાટ સ્વહસ્તેન સપ્રાપયતિ, તત્તેનાર્થેન
સદાલપુત્ર ! એવમુચ્યતે-શ્રમણો ભગવાન મહાવીરો મહાગોપઃ । આગત. સ્વલુ દેવાનુ

શકડાલપુત્ર—“દેવાનુપ્રિય ! આપ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનો કિસ
અભિપ્રાયસે મહામાહન કહતે હૈં ” ? ।

ગોશાલ—“શકડાલપુત્ર ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર, મહામાહન હૈં,
કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શનકે ધારી યાવત્ મહિત પૂજિત યાવત્ સત્ફલપ્રદાન
કરનેવાલે કર્તવ્યરૂપી સમ્પત્તિસે યુક્ત હૈં । હસી અભિપ્રાયસે મૈં કહતા
હૈં કિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહામાહન હૈં” । દેવાનુપ્રિય ! કયા
મહાગોપ (ગાયો અર્થાત્ પ્રાણીઓકે રક્ષકોમૈં સબસે બડે) આયે થે ?” ।

શકડાલપુત્ર—“દેવાનુપ્રિય ! મહાગોપ કૌન ?” ।

શકડાલપુત્ર—“દેવાનુપ્રિય ! આપ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દેવો અભિપ્રાયે
કરીને મહામાહન કહો છો ?”

ગોશાલ—“શકડાલપુત્ર ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહામાહન છે, કેવલ
જ્ઞાન કેવલદર્શનના ધારક યાવત્ મહિત — પૂજિત યાવત્ સત્ફલ-પ્રદાન કરનારા
કર્તવ્યરૂપી સમ્પત્તિથી યુક્ત છે એ અભિપ્રાયે કરીને હું કહું છું કે શ્રમણ
ભગવાન મહાવીર મહામાહન છે દેવાનુપ્રિય । — શું મહાગોપ (ગાયો અર્થાત્
પ્રાણીઓના રક્ષકોમાં સૌથી મોટા) આવ્યા હતા ?”

શકડાલપુત્ર—“દેવાનુપ્રિય ! મહાગોપ કોણ ? — ૨૧ — ૫૧” ૧૧૮

देवाणुप्पिया । समणे भगव महावीरे संसाराडवीए वहवे जीवे
नस्समाणे विणस्समाणे खञ्जमाणे छिज्जमाणे भिज्जमाणे लुप्पमाणे
विलुप्पमाणे धम्ममएण दंडेणं सारखमाणे सगोवेमाणे निव्वाण-
महावाड साहित्थि संपावेइ,से तेणट्ठेणं सद्दालपुत्ता । एवं बुच्चइ-
समणे भगव महावीरे महागोवे । आगए णं देवाणुप्पिया । इहं

प्रिय ! इह महासार्थवादः ? । कः खलु देवानुप्रिय ! महासार्थवादः ? । सद्दालपुत्र !
श्रमणो भगवान् महावीरो महासार्थवादः । तत्केनार्थेन ? । एव खलु देवानुप्रिय !
श्रमणो भगवान् महावीरः ससाराटव्या वहून्जीवान् नश्यतो विनश्यतो यावद्विलु-
प्यमानान् धर्ममयेन पथा सरस्सन् निर्वाणमहापतनाभिमुखान् स्वहस्तेन सम्प्रापयति,
तत्केनार्थेन सद्दालपुत्र ! एवमुच्यते श्रमणो भगवान् महावीरो महासार्थवादः । आगतः
खलु देवानुप्रिय ! इह महाधर्मकथी ? । कः खलु देवानुप्रिय ! महाधर्मकथी ? ।
श्रमणो भगवान् महावीरो महाधर्मकथी । तत्केनार्थेन श्रमणो भगवान् महावीरो महा-
धर्मकथी ? । एव खलु देवानुप्रिय ! श्रमणो भगवान् महावीरो महातिमहालये ससारे

छिटीका-केनार्थेन=केनाभिप्रायेण महागोप इति, गाःपाति=रक्षतीति गोपायतीति
वा गोपः, महँश्चासौ गोपो महागोपः-इतरेभ्यो गोपालकेभ्योऽविशिष्टत्वात् ।
एतदेव वैशिष्ट्य रूपकमुखेन वत्ताति-‘एव खल्वि’-त्यादि, ससाराटव्या=ससार-
रूपा याऽटवी=महावन तस्या,नश्यतः=कषायव्यालग्रस्ततयाप्रवचनमार्गात्प्रच्यवत

गोशाल-“श्रमण भगवान् महावीर-महागोप हैं ” ।

शकडालपुत्र-“आप श्रमण भगवान् महावीरको किस अभिप्रायसे
महागोप कहते हैं ?” ॥

गोशाल-“देवानुप्रिय ! इस ससाररूपी विकट अटवी (वन)में
कषाय वश होकर प्रवचन-मार्गसे अष्ट होनेवाले, प्रतिक्षण मरते हुए
मृग आदि डरपोक योनियोंमें उत्पन्न होकर हिंसक-व्याघ्र आदिसे खाए

गोशाल-“श्रमण भगवान् महावीर महागोप छे”

शकडालपुत्र-“आप श्रमण भगवान् महावीरने केवा अभिप्राये करीने
महागोप कहा छे ?”

गोशाल-“देवानुप्रिय ! आ ससाररूपी विकट अटवी (वन)मा कषाय-
वश थुने प्रवचनमार्गथी अष्ट थनारा, प्रतिक्षे मरनारा, मृग आदि डरपोक
येनिओमा उत्पन्न थु हिंसक व्याघ्र आदिनु लक्ष्य थनारा, अनुष्य आदि येनिओ-

महासत्त्ववाहे ? । के ण देवाणुप्पिया । महासत्त्ववाहे ? । सद्दालपुत्ता ।
समणे भगव महावीरे महासत्त्ववाहे । से केणट्ठेणं ? । एव खलु
देवाणुप्पिया । समणे भगव महावीरे ससाराडवीए बहवे जीवे
नस्समाणे विणस्समाणे जाव विलुप्पमाणे धम्मएण पथेण सार-
क्खमाणे निवाणमहापट्ठणाभिमुहे साहत्थि सपावेइ, से तेणट्ठेण
सद्दालपुत्ता । एवं बुच्चइ समणे भगव महावीरे महासत्त्ववाहे ।

विनश्यतः=प्रतिक्षण म्रियमाणान्, खाद्यमानान्=मृगादिकातरयोनिषु समुत्पद्यद्भिस्ते
व्याध्रादिभिर्भक्ष्यमाणान्, छिद्यमानान्=मनुष्यादियोनिषु समुत्पद्यापि क्वचित् सग्रा
मादौ खट्वादिना खण्डीक्रियमाणान्, भिद्यमानान्=कुन्तशूलादिभिर्भेदविषयीक्रिय
माणान्, लुप्यमानान्=कचन कलहादौ व्यभिचारचौर्यादौ वा कर्णनासादिकर्त्तनेन
विकलाङ्गीक्रियमाणान्, विलुप्यमानान्=विशेषेण विकलाङ्गीक्रियमाणान् यद्वा
धनाद्यपहारविषयीक्रियमाणान्, सरक्षन्=देशनादिना पाल्यन्, सगोपयन्=रत्नत्रय
दानेन पोषयन् । 'निर्वाणे'-ति निर्वाणरूपो यो महावाटः=महागोष्ठ 'बाडा'
इति प्रतीतस्त, स्वहस्तेनेति-यथा गोपो गाः सर्वतो रक्षन् दिनावसाने निज
हस्तेन गोष्ठ प्रवेशयति तथैव साक्षादित्यर्थ । सार्थेति-सार्थं वाहयति=योगक्षेमपरि
पालनपुरस्सरं नयतीति सार्थवाहः । पथा=मार्गेण, निर्वाणमहापत्तनाभिमुखान्=मोक्ष

जानेवाले, मनुष्य आदि योनियोंमें उत्पन्न होकर भी युद्ध आदिमें कटने
वाले, भाले आदिसे बेधे जानेवाले, कलह, व्यभिचार या चोरी आदि
करने पर नाक कान काटकर अंग हीन बनाए जानेवाले, तथा अत्यन्त
विकलांग किये जानेवाले, अथवा धनादिसे लुटे हुए बहुतसे जीवोंको,
धर्म मय डंडेसे सरक्षण करते हुए, गोपन करते हुए निर्वाण (मोक्ष)
रूपी बाड़ेमें अपने हाथसे प्रवेश करानेवाले-जैसे चरवाहा (गोप ग्वाला)
गायोंकी रक्षा करता हुआ सांझके समय स्वयं उन्हें बाड़ेमें पहुँचा देता
है, उसी प्रकार स्वयं ससारी जीवोंको निर्वाणरूपी बाड़ेमें पहुँचानेवाले-

भा उत्पन्न तथा छत्ता पण्य युद्ध आदिमा कपाय भरनारा, आणु आदिथी वीधाय
ज्जनारा, कलह व्यभिचार अगर चोरी आदि करीने नाक-कान कपायी अंगहीन
जनायी देवानारा तथा अत्यन्त विकलांग करवाया आवनारा, अथवा धनादिथी लुटाई
गयेला धन्यु अवेने, धर्ममय डंडाथी सरक्षणु करत, गोपन करत, निर्वाणु (मोक्ष)
रूपी बाडाभा पोताना हाथथी प्रवेश करानारा-जेम गोवाज गायोनी रक्षा करत
सांजने समये पोते तेमने बाडाभा पहुँचाडी दे छे तेम पोते ससारी अवेने

आगए णं देवाणुप्पिया । इहं महाधम्मकही ? । के णं देवाणुप्पिया ।
महाधम्मकही ? । समणे भगवं महावीरे महाधम्मकही । से केणट्ठेणं
समणे भगवं महावीरे महाधम्मकही ? । एव खलु देवाणुप्पिया ।
समणे भगव महावीरे महइमहालयसि संसारंसि वहवे जाव नस्समाणे
विणस्समाणे उम्मग्गपडिवन्ने सप्पहविप्पणट्ठे मिच्छत्तवलाभिभूए
अट्ठविहकम्मतमपडलपडोच्छन्ने वहूहि अट्ठहि य जाव वागरणेहि
य चाउरताओ संसारकंताराओ साहत्थि नित्थारेइ, से तेणट्ठेणं
देवाणुप्पिया । एव बुच्चइ समणे भगव महावीरे महाधम्मकही ।
आगए णं देवाणुप्पिया । इह महानिज्जामए ? । के णं देवाणुप्पिया ।
महानिज्जामए ? समणे भगव महावीरे महानिज्जामए । से केणट्ठेणं ?
एवं खलु देवाणुप्पिया । समणे भगवं महावीरे ससारमहासमुद्वे
वहवे जीवे नस्समाणे विणस्समाणे बुड्डमाणे निब्बुड्डमाणे उप्पियमाणे
धम्ममईए नावाए निव्वाणतीराभिमुहे साहत्थि सपावेद, से तेणट्ठेणं
देवाणुप्पिया । एव बुच्चइ समणे भगव महावीरे महानिज्जामहे ॥२१८॥

बहून् जीवान् नश्यतो विनश्यतो उन्मार्गप्रतिपन्नान् सत्पथविप्रनष्टान् मिथ्यात्ववला-
भिभूतानष्टविधकर्मतमः पटलप्रत्यवच्छन्नान् बहुभिरर्थैश्च यावद् व्याकरणैश्च चातुर-
न्तात्ससारकान्तारात्स्वहस्तेन निस्तारयति, तत्तेनार्थेन देवानुप्रिय ! एवमुच्यते
श्रमणो भगवान् महावीरो महाधर्मकथी । आगतः खलु देवानुप्रिय ! इह महा-
निर्यामकः ? । कः खलु देवानुप्रिय ! महानिर्यामकः ? । श्रमणो भगवान् महावीरो
महानिर्यामकः । तत्केनार्थेन ? । एव खलु देवानुप्रिय ! श्रमणो भगवान् महावीरः
ससारमहासमुद्रे बहून् जीवान् नश्यतो विनश्यतो ब्रुडतो निब्रुडत उत्प्लवमानान्
धर्ममय्या नावा निव्वाणतीराभिमुखे स्वहस्तेन सम्पापयति, तत्तेनार्थेन देवानुप्रिय !
एवमुच्यते—श्रमणो भगवान् महावीरो महानिर्यामकः ॥२१८॥

रूपमहानगरसम्प्लवात् । महाधर्मेति-महती चासौ धर्मकथा महाधर्मकथा साऽस्यास्तीति

મહાધર્મકથી । નાશવિનાશયોર્હેતુમુપદર્શયિતુમાદ-‘ઉન્માર્ગે,-ત્યાદિ, ઉન્માર્ગે:=
કુશાસન તત્પ્રતિપન્નાન=તદાશ્રિતાન, સત્પથપ્રવિનષ્ટાન=સત્પથ:=જિનશાસનમાર્ગ
સ્તસ્માત્ પ્રવિનષ્ટાન=ખ્રષ્ટાન, અત્ર હેતુમાદ-‘મિધ્યાત્વે’-ત્યાદિ, મિધ્યાત્વબલા-

શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર હૈં । હસી અભિપ્રાયસે ઉન્હેં મહાગોપ કહા હૈ ।

ગોશાલ-“કયા યહૌ મહાસાર્થવાહ આયે થે ? । ”

શકડાલપુત્ર-“કૌન મહાસાર્થવાહ ? । ”

ગોશાલ-“શકડાલપુત્ર ! શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર મહાસાર્થવાહ । ”

શકડાલપુત્ર-“કિસ અભિપ્રાયસે આપ ઉન્હેં મહાસાર્થવાહ કહતે હૈં ? । ”

ગોશાલ-“દેવાનુપ્રિય ! શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર, સસારરૂપી
અટવીમેં નષ્ટઞ્ચ યાવત્ વિકલાગ કિણ જાનેવાલે વહુતસે જીવોકો
ધર્મમાર્ગ બતાકર ઉનકા સરક્ષણ કરતે હૈં ઓર સ્વય મોક્ષરૂપી મહાન્
નગરકી ઓર સન્મુખ કરતે હૈં, હસ અભિપ્રાયસે મૈં ઉન્હેં મહાસાર્થવાહ
કહતા હૂં । ”

ગોશાલ-“દેવાનુપ્રિય ! કયા યહા મહાધર્મકથી આયે થે ? । ”

શકડાલપુત્ર-“હે દેવાનુપ્રિય ! કૌન મહાધર્મકથી ? ”

ગોશાલ-“શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર મહાધર્મકથી ”

શકડાલપુત્ર-“શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકો મહાધર્મકથી કિસ
અભિપ્રાયસે કહતે હો ? । ”

નિર્વાણરૂપી વાડામા પહોચ્યાકનારો -શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે, એ અભિપ્રાયે કરીને
હુ એમને મહાગોપ કહુ છુ

ગોશાળ-“શુ અહી મહાસાર્થવાહ આવ્યા હતા ? ”

શકડાલપુત્ર-“મહાસાર્થવાહ કોણ ? ”

ગોશાળ-“શકડાલપુત્ર ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહાસાર્થવાહ ”

શકડાલપુત્ર-“કયા અભિપ્રાયે કરીને આપ એમને મહાસાર્થવાહ કહો છો ? ”

ગોશાળ-“દેવાનુપ્રિય ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સસારરૂપી અટવીમા
નષ્ટ-ઞ્ચ યાવત્-વિકલાગ કરવામા આવનારા ઘણા જીવોને ધર્મમાર્ગ બતાવી
એમનું સંરક્ષણ કરે છે, અને પોતે મોક્ષરૂપી મહાન નગરની તરફ ઉન્મુખ કરે છે
એ અભિપ્રાયે કરીને હુ એમને મહાસાર્થવાહ કહુ છુ

ગોશાળ-“હે દેવાનુપ્રિય ! મહાધર્મકથી આવ્યા હતા ? ”

શકડાલપુત્ર-“હે દેવાનુપ્રિય ! મહાધર્મકથી કોણ ? ”

ગોશાળ-“શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહાધર્મકથી ”

भिभूतान्=मिथ्यात्वस्योदयेन विवशानित्यर्थः । अष्टविधेति,—अष्टविधकर्मरूप
यत्तमः पटल=चान्तसमूहस्तेन प्रत्यवच्छन्नान्=समावृतान्, चातुरन्तात्=चतुर्गतिवात्
'ससारेति'—ससार एव कान्तारः=दुर्गममार्गस्तस्मात् निस्तारयति=पार नयति।
बुडतः=निमज्जतः, निबुडतः=सातिशय निमज्जतः, उत्प्लवमानान्=प्रवाहवेगेन
जन्ममरणादिजलोपरि लुठतः ॥२१५-२१८॥

गोशालक—“हे देवानुप्रिय ! श्रमण भगवान् महावीर, इस विशाल
ससारमे बहुतसे नष्ट, विनष्ट, कुमार्ग (मिथ्यामत)में गमन करनेवाले,
सुमार्ग (जिनमत)से हटे हुए, मिथ्यात्वके प्रवल उदयसे पराधीन,
आठ प्रकारके कर्मरूपी अन्धकार-समूहसे ढँके हुए जीवोंको बहुतसे
अर्थों यावत् व्याकरणों (प्रश्नोत्तरों)से [प्रतिबोध देकर] चार गतिवाले
ससाररूपी दुर्गम मार्गसे पार लगाते हैं । इस अभिप्रायसे उन्हें महा
धर्मकथी (धर्मके महान् उपदेशक) कहा है ।”

गोशालक—देवानुप्रिय ! यहां क्या महानिर्यामक आये थे ?”

शकुणपुत्र—“देवानुप्रिय ! कौन महानिर्यामक ? ।”

गोशालक—“श्रमण भगवान् महावीर महानिर्यामक ।”

शकुणपुत्र—“किस अभिप्रायसे आप श्रमण भगवान् महावीरको
महानिर्यामक कहते हैं ?”

शकुणपुत्र—“श्रमण भगवान् महावीरने महाधर्मकथी क्या अभिप्राये
करीने कहा था ?”

गोशालक—“हे देवानुप्रिय ! श्रमण भगवान् महावीर आ विशाल
ससारमा धरुा नष्ट विनष्ट, (मिथ्या मत) मा गमन करनारा, सुमार्ग (जिन
मत) थी पाछाडुठेला, मिथ्यात्व ना प्रणण उदयथी पराधीन, आठ प्रकारना कर्मरूपी
अधकार सहभूथी ढकायेला एवने धरुा अर्थों यावत् व्याकरणों (प्रश्नोत्तरों)थी
(प्रतीबोध दर्शन) चार गतिवाणा ससाररूपी दुर्गम मार्गथी पार लगाडे छे ओ
अभिप्राये करीने ओमने महाधर्मकथी धर्मना महानुपदेशक) कहु छु

गोशालक—देवानुप्रिय ! अही शु महानिर्यामक आव्या छता ?,,

शकुणपुत्र—“देवानुप्रिय ! केणु महानिर्यामक ?”

गोशालक—“श्रमण भगवान् महावीर महानिर्यामक”

शकुणपुत्र—“क्या अभीप्राये करीने आप श्रमण भगवान् महावीरने
महानिर्यामक कहा था ?”

મૂલ્મ-તણ્ પં સદાલપુત્તે સમણોવાસણ્ ગોસાલં મંખલિપુત્તં
 એવ વયાસી-તુભે ણ દેવાણુપ્પિયા ! ઇયચ્છેયા જાવ ઇયનિઉણા
 ઇયનયવાદી ઇયઉવણ્સલહ્હા ઇયવિણ્ણાણપત્તા । પમૂ ણં તુભે મમ
 ધમ્માયરિણં ધમ્મોવણ્સણં ભગવયા મહાવીરેણં સદ્ધિં વિવાદ
 કરેત્તણ્ ? । નો ઇણદ્દે સમદ્દે । સે કેણદ્દેણં દેવાણુપ્પિયા ! એવં
 બુઘ્ઘ-નો ચલુ પમૂ તુભે મમ ધમ્માયરિણં જાવ મહાવીરેણ
 સદ્ધિં વિવાદં કરેત્તણ્ ? । સદાલપુત્તા ! સે જહાનામણ-કેઙ્ પુરિસે
 તરુણે બલવ જુગવ જાવ નિઉણસિપ્પાવગણ્ણં મહ અય વા ણલય
 વા સૂયરં વા કુક્કુહ વા તિત્તિર વા વટ્ઠયં વા લાવયં વા કવોય વા
 કવિંજલ વા વાયસં વા સેણયં વા હત્થસિ વા પાયસિ વા ચુરસિ
 વા પુચ્છસિ વા પિચ્છસિ વા સિગસિ વા વિસાણસિ વા રોમસિ વા
 જહિં જહિં ગિણ્હઙ્ તહિં તહિં નિચ્ચલ નિપ્પદં ધરેઙ્ । એવામેવ
 સમણે ભગવ મહાવીરે મમ વહૂહિં અદ્દેહિય હેઊહિય જાવ વાગરણેહિ
 ય જહિં જહિં ગિણ્હઙ્ તહિં તહિં નિપ્પટ્ટપસિણવાગરણં કરેઙ્, સે

ગોશાલ-“દેવાનુપ્રિય ! શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર, સસારરૂપી મહાન્
 સમુદ્રમેં નષ્ટ વિનષ્ટ હોનેવાલે, ડૂબનેવાલે, ચારમ્બાર ગોતે ચાનેવાલે,
 તથા ઘટ્ટનેવાલે, બહુતસે જીવોંકો ધર્મરૂપી નૌકાસે નિર્વાણરૂપ કિના
 રેકી ઓર લે જાતે હૈ; ઇસલિણ્ણ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકો મહા
 નિર્વામિક કહા હૈ ॥ ૨૧૮ ॥

ગોશાળ-“ દેવાનુપ્રિય ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર, સસારરૂપી મહાન્
 સમુદ્રમા નષ્ટ વિનષ્ટ થનારા, ડુબનારા, વારવાર ગોથા ખાનારા, તથા તણાઈ
 જનારા ઘણા જીવોને ધર્મરૂપી નૌકાએ કરીને નિર્વાણરૂપ કિનારાની તરફ લઈ બાધ
 છે, એટલા માટે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને મહાનિર્વામિક કહ્યા છે ” (૨૧૮)

तेणहेण सद्दालपुत्ता । एव बुच्चइ-नो खलु पभू अहं तव धम्मा-
यरिणं जाव महावीरेणं सार्द्धं विवाद करेत्तए ॥२१९॥

आया-तत' खलु स सद्दालपुत्रः श्रमणोपासको गोशाल मङ्गलिपुत्रमेवमवा-
दीत्-यूय खलु देवानुमियाः! इतिच्छेका यावद् इतिनिपुणाः, इतिनयवादिनः,
इत्युपदेशलज्जा', इतिविज्ञानप्राप्ताः । प्रभवो खलु यूय मम धर्माचार्येण धर्मोपदेश
केन भगवता महावीरेण सार्द्धं विवाद कर्तुम्? नायमर्थः समर्थः । तत्केनार्थेन
देवानुमियाः! एवमुच्यते-नो खलु प्रभवो यूय मम धर्माचार्येण यावन्महावीरेण
सार्द्धं विवाद कर्तुम्? सद्दालपुत्र' तद्यथानामकः-कोऽपि पुरुषस्तरुणो चलवान्
युगवान् यावन्निपुणशिल्पोपगत एक महान्तमज वा, एडक वा, सूकर वा, कुक्कुट वा
तित्तिरिं वा, वत्तक वा, लायक वा, रूपोत वा, कपिञ्जल वा, वायस वा, श्येनक
वा, हस्ते वा, पादे वा, खुरे वा, पुच्छे वा, पिच्छे वा, शृङ्गे वा, विपाणे वा,
रोम्णि वा, यत्र यत्र गृह्णाति तत्र तत्र निश्चल निस्पन्द धरति । एवमेव श्रमणो भगवान्
महावीरो मा बहुभिरर्थैश्च हेतुभिश्च यावद् व्याकरणैश्च यत्र यत्र गृह्णाति तत्र
निस्पष्टप्रश्नव्याकरण करोति, तत्तेनार्थेन सद्दालपुत्र' एवमुच्यते नो खलु
प्रभुरहं तव धर्माचार्येण यावन्महावीरेण सार्द्धं विवाद कर्तुम् ॥२१९॥

टीका-इतीति-अत्र सर्वत्र 'इति'-शब्द एवमर्थे, ततश्च इति=एव=यथा
युष्माभिः प्राक् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य महत्त्वमुक्तं तथेत्यर्थः, छेका=विदग्धाः
प्रस्तावपण्डिता इति यावत् । यावदिति-'जाव'-शब्दात्-'इयदक्खा इयपट्ठा'
इत्यनयोर्ग्रहणम्, 'इति दक्षाः, इति प्रष्टाः' इति च तच्छाया, तत्र-दक्षाः=क्षिप्रकार्य
कर्त्तारः, प्रष्टाः=वाग्मिणामग्रेसराः, निपुणाः=सूक्ष्मदर्शिनः । नयेति-नयः नीतिः,

टीकार्थ-'तए ण' इत्यादि फिर शकडालपुत्र श्रमणोपासक मखलि-
पुत्र गोशालकसे कहने लगे-"हे देवानुप्रिय ! आप जो कहते हैं सो
ठीक है, आप अवसरके जानकार (यावत्-शब्दसे) शीघ्र कार्य कर-
डालने वाले, अच्छे वाग्मी (वाणीके चतुर), निपुण (सूक्ष्मदर्शी)

टीकार्थ-'तए ण से' इत्यादि पछी शकडालपुत्र श्रमणोपासक मखलीपुत्र
गोशालकने कहेवा लाग्यो " हे देवानुप्रिय ! आप जो कहेछो, ते अनानर छे
आप अवसरना जानकार (यावत्-शब्दथी), शीघ्र कार्य करी नाअनारा, सारा वाग्मी
(वाणीना चतुर), निपुण (सूक्ष्मदर्शी), नीती अने उपदेशने जानुवावाणा अने

‘ઉપદેશે’તિ-ઉપદેશઃ લઘો ચૈસ્તે । વિજ્ઞાનેતિ-વિશિષ્ટ જ્ઞાન-વિજ્ઞાન સદ્બોધસ્તે
ત્પ્રાપ્તા इति तत्पुरुषाः इत्यमुक्तैर्विशेष्य सम्प्रति वक्तव्यमाह-प्रभव इत्यादि ।
प्रभवः=शक्ताः । गोशालो ब्रूते-नायमिति । पुनः शकुडालपुत्रः पृच्छति-तत्કેને
ત્યાદિ । કેનાર્થેન=કેન હેતુના । નોસ્વલ્લિવતિ-અસ્યાદૌ કિમિત્યભ્યાહાર્ય
તતથ ‘કિં નો સ્વલુ પ્રભવો યૂવ મમ ધર્માચાર્યેણ યાવન્મહાવીરેણ સાર્દ્ધ વિવાદ
કર્તુમ્ ?’ इत्येव वाक्यस्वरूपमवगन्तव्यम् । गोशालः पुनराह सहालेत्यादि, यथेति
यथा=अनिर्दिष्ट नाम यस्यः स यत्किञ्चिन्नामवानित्यर्थः । तरुणः=प्रवर्धमानवयाः,
बलवान्=सामर्थ्यवान्, युगवान्=शुभमुहूर्त्तवान्, शुभमुहूर्त्तस्य बलवृद्धिकरत्वात् ।
यावदिति-अत्र ‘जाव’ शब्देन ‘जुवाणे, अपायके, थिरग्गहत्ये, दढपाणिपाए,

૧ ઉપદેશેતિ-આહિતાગ્ન્યાદિપાઠા ‘લઘવ’-શબ્દસ્ય પરનિપાતઃ ।

૨ તત્પુરુષ इति-‘દ્વિતીયા શ્રિતાતીતપતિતગતાત્યસ્તપ્રાપ્તાઽપન્નૈઃ’ इत्यनेन
દ્વિતીયાતત્પુરુષ इति भावः ।

નીતિ ઔર ઉપદેશકો જાનને વાલે ઔર અચ્છા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કિયે હુયે
હૈ । કયા આપ મેરે ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક ભગવાન્ મહાવીરકે સાથ
વિવાદ (જાસ્ત્રાર્થ) કરનેમેં સમર્થ હૈ ? । ”

ગોશાલ-“નહી, એસા નહી હૈ ” ।

શકુડાલપુત્ર-“દેવાનુપ્રિય ! કિસ હેતુસે આપ એસા કહતે હૈં ?
કયા આપ મેરે ધર્માચાર્ય યાવત્ ભગવાન્ મહાવીરકે સાથ વિવાદ
કરનેમેં અસમર્થ હૈં ? । ”

ગોશાલક-જેસે અજ્ઞાત નામવાલા કોઈ પુરુષ-તરુણ હૈ, બલવાન્ હૈ,
યુગવાન્ અર્થાત્ શુભ મુહૂર્ત્તવાલા હૈ, ક્યૌંકિ શુભમુહૂર્ત્ત બલવૃદ્ધિ
કરનેવાલા હૈ, યાવત્ શબ્દસે-“જુવા (જવાન), નીરોગ હૈ, જિસકા

સારી પેઠ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલા છે, શુ આપ મારા ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશક ભગવાન્
મહાવીરની સાથે વિવાદ (ધર્મચર્ચા) કરવા સમર્થ છે?”

ગોશાલ-“ના, એમ નથી”

શકુડાલપુત્ર-“દેવાનુપ્રિય ! કયા હેતુથી આપ એમ કહો છો ? શુ આપ મારા
ધર્માચાર્ય યાવત્ ભગવાન્ મહાવીરની સાથે વિવાદ કરવામા અસમર્થ છે?”

ગોશાલ-“એમ અજ્ઞાત નામવાળો કેઈ પુરુષ તરુણ છે, બળવાન્
છે, યુગવાન્ અર્થાત્ શુભ મુહૂર્ત્તવાળો છે, કેમકે શુભ મુહૂર્ત્ત બળવૃદ્ધિ કરવાવાળું છે,
યાવત્ શબ્દથી-“જુવા (જવાન) નીરોગી હોય, જેનો પોચો કંપતો ન હોય, સ્થિર

पासपिटुतरोरुपरिणए, तलजमलजुयलपरिघनिभवाहु, घणनिचयवृत्तपालिखधे, चम्मेट्टगदुहणमोष्टियसमाहयनिचियगायकाए, लघणपवणजवणवायामसमत्ये, उरस्स-वलसमागए, छेए, दक्खे, पत्तट्टे कुसले, मेहावी, निउणे ।” इत्येतेषां ग्रहण, तच्छाया च—“युवा, अपातङ्कः, स्थिराग्रहस्तः, दृढपाणिपादः, पार्श्वपृष्ठान्तरोरु-परिणतः, तलयमलयुगलपरिघनिभवाहुः, घननिचयवृत्तपालिष्कन्धः चर्मेष्टकद्रुघ-णमौष्टिकसमाहृतनिचितगात्रकाय लङ्घनप्लवनजवनव्यायामसमर्थः, औरसवलसमा-गतः, छेकः, दक्षः, प्राप्तार्थः, कुशलः, मेधावी, निपुणः ।” इत्येवम्, तत्र—“युवा= प्राप्तव्याः, अपेति-अपगतः आतङ्कः=रोगो यस्मात्, यद्वा आतङ्काद्अपगतः-नीरोग इत्यर्थः, स्थिरेति-स्थिरः न तु कम्पित अग्रहस्तः हस्ताग्रभागो यस्य सः दृढेति-पङ्गी च पादौ च पाणिपाद दृढ=वलवत् पाणिपाद यस्य सः, पार्श्वेति-पार्श्वे च पृष्ठान्तरे च ऊरू च पार्श्वपृष्ठान्तरोरु तत्परिणत दृढतर यस्य सः, तलेति-तलो= तालवृक्षो तयोर्धर्मयो समकक्षनोर्युगल=युग्म, तथा परिघः=अर्गलेति केचित्, वस्तुतस्तु लोहसम्बद्धहस्तप्रमाणो विपुलकारो लगुडप्रकारस्तत्सन्निभौ-ततुल्यौ बाहु=भुजौ यस्य सः-आयतविशालबाहुरिति यावत्, घनेति-घनः दृढः निचयः= माससमुदायो यस्य स तथा, वृत्तः=वर्तुलः पालिवत्=तडागाद्यङ्कवत् स्कन्धः=अगो यस्य सः चर्मेति-चर्मेष्टकम् दृष्टकाखण्डारिपूर्णचर्मकुतुपः, द्रघणः-मुद्गरः, मौष्टिक= मुष्टिपरिमित चर्मरज्जुप्रोत पाषाणगोलकादि तैश्चर्मेष्टकद्रुघणमौष्टिकैः समाहृतानि= सम्यगाहृतानि व्यायामसमये ताडितानि, तथा निचितानि=व्याप्तानि तच्चिह्नस्य

पडचा कापता नहीं स्थिर है, जिसके हाथ पैर मजबूत हैं, जिम्मे पसबाडे, पीठका त्रिचला भाग तथा जाघें खूब बलवान् है, लोहेके डडेके समान लम्बी और विशाल भुजाओंवाला, दृढ, मासल, तालावकी पालीके समान गोल-गोल कंधेवाला, ईंटोंके खण्ड आदिसे भरे हुए चमड़ेके कुतुप (कुप्पे), मुद्गर, मुट्ठी बराबर चमड़ेकी रस्सीमे पोये हुए पाषाण-गोलक आदिसे व्यायाम करते समय खूब ताडित करनेसे जिसका शरीर उनके चिह्नोंसे व्याप्त हो, लाघने कूदनेमें तथा अत्यन्त वेगवालों

डोय, जेना हाथ-पग मजबूत डोय जेना पडचा, पीठने वयलो भाग तथ लघे भूष भणवान् डोय, दोढाना दडाना जेवी तापी अने विशाल भुजाओंवालो, दृढ, मासल, तगावनी पाण जेनी गोण गोण आधेवालो, छोटोना टुकडाथी भरेला आभडाना कुप्पा, मुद्गर, मुट्ठी जेवो आभडाना दोरडाथी आधेले पथरने गोण वगेरेथी व्यायाम करती वभते भूष ताडित करवाथी (भारवाथी) जेनु शरीर

सर्वत्राङ्गेषु लक्ष्यमाणत्वात्, गात्राणि=अङ्गानि यस्य तादृशः कायः शरीर यस्य सः, लङ्घनेति-लङ्घनम्=अतिक्रमण, पुननम्,=उच्छलन जवनव्यायामः=जवनानाम्=अति वेगिना व्यायामस्तेषु समर्थः-पटुः। औरसेति-उरसि=वक्षसि भवमौरसमर्थादान्तर यद्वल=सामर्थ्यातिशयस्तेन समागत=युक्तः, छेक इति-'छेक-दक्ष' शब्दार्थी प्रागुक्तौ, प्राप्तार्थः=अधिकृतकर्मसमाप्तिकारी, कुशलः समीक्ष्यकारी, मेधावी=धारणा वती बुद्धिर्मेधातद्वान्-श्रुति वस्तुतत्त्वानुभवितेत्यर्थः, निपुणः=उपायारम्भकर्ता"। इति व्याख्या बोध्या। निपुणेति-निपुण=सातिशय यथा स्यात्तथा शिल्प=कला-कौशलम् उपगतः=प्राप्तः। अज=आगम्। एडक=मेपम्। सूकर=वराह 'सूअर' इति प्रतीतम्। कुक्कुट कृकवाकु 'मुर्गा' इतिप्रतीतपक्षिविशेषम्। तित्तिरि=स्वनाम ख्यात क्षुद्रपक्षिणम्। वर्तक='बटेर' इतिप्रतीतम्। लावक=लावम्। कपोत=पारा वत 'परेवा, कबूतर' इत्यादिना प्रसिद्धम्। वायस=काकम्। श्येनक=श्येन 'बाज' इति प्रतीतम्। हस्ते वेत्याद्युक्तिस्तु 'प्रोक्तेष्वजादिषु य यस्मिन्नङ्गे धर्तुमिच्छति त यथासम्भव यथेच्छ तस्मिन्नेवानायासेन धरती' त्यर्थमभिव्यञ्जितम्। पिच्छे=बर्हे। कुक्कुटस्यैतत्सम्भवति। विपाण इति विपाणमत्र सूकरदन्तः। 'निश्चल, निःस्पन्द'-मिति पदद्वय क्रियाविशेषणमनायासत्वधोतनाय ॥२१९॥

के व्यायाममें चतुर और आन्तरिक सामर्थ्यवाला हो, तथा छेक दक्ष, आरम्भ किये हुए कामको पूरा पाडनेवाला, विचारशील, मेधावी अर्थात् किसी बातके साराशको शीघ्र समझ लेनेवाला, निपुण (प्रयत्न करनेवाला) और अत्यन्त कला कौशलका जानकर हो। ऐसा बलवान् मनुष्य एक-बड़े से बकरेको, मेढेको, सुअरको, मुर्गेको, तीतरको, बटेरको, लावकको, कबूतरको, कपिंजल (कुरङ्ग)को, कौआको अथवा बाजको हाथ, पैर, खुर, पूछ, पख, सींग, दात वाल जहा कहीं पकडता है वहीं निश्चल और निःस्पन्द (निष्कम्प) दबा देता है, उसे जराभी डधर डधर हिलने

तेना चिह्नो थी व्यायाम होय, होउव कूदवाभा तथा अत्यन्त वेगवाणाना व्यायामभा चतुर अने आन्तरिक सामर्थ्यवाणो होय, तथा छेक दक्ष, आरम्भेला कार्यने पूरे करनासे, विचारशील, मेधावी अर्थात् केछ बातना साराशने ओकदम समझ लेनासे, निपुण (प्रयत्न करनासे) अने अत्यन्त कलाकौशलने। जलुकार होय, ओवे। जलवान् मनुष्य ओक मोटाजकराने, मेढाने, सुअरने, सुअराने, तीतरने, वर्तकने, लावकने, कबूतरने, कपिंजलने, कागडाने अथवा बाजने, हाथ, पैर, खुर, पूछ पाख, सींग, दात वाण, -ज्याही पकडे छे त्याज निश्चल अने निःस्पन्द (निष्कम्प) दबावी हे छे, तेने जराय आभतेम असकवा हेतो नथी ओ प्रभावे श्रमजु जलवान्

तए णं से सद्दालपुत्ते समणोवासए गोसालं मंखलिपुत्तं
एवं वयासी-जम्हा णं देवाणुप्पिया । तुब्भे मम धम्माधारियस्स
जाव महावीरस्स संतेहिं तच्चेहि तहिएहि सब्भूएहिं भावेहि गुण-
कित्तणं करेह, तम्हा ण अह तुब्भे पाडिहारिएणं पीढ जाव सथारएणं
उवनिमतेमि । नो चेव णं धम्मोत्ति वा तवोत्ति वा, तं गच्छह णं
तुब्भे मम कुभारावणेषु पाडिहारिय पीढफलग जाव ओगिण्हित्ताणं
विहरेह ॥ २२० ॥ तए ण से गोसाले मखलिपुत्ते सद्दालपुत्तस्स
समणोवासयस्स एयमट्ठं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता कुभारावणेषु

ततः खलु स सद्दालपुत्रः श्रमणोपासको गोसाल मखलिपुत्रमेवमवा-
दित् यस्मात्खलु देवानुप्रियाः? यूय मम धर्माचार्यस्य यावन्महावीरस्य सद्भिस्तत्त्वै-
स्तथ्यैः सद्भूतैर्भावैर्गुणकीर्तनं कुरुथ, तस्मात्खलु अहं युष्मान् प्रातिहारिकेण पीठ-
यावत्सस्तारकेणोपनिमन्त्रयामि, नो चेन्न खलु धर्म इति वा तप इति वा, तद्वच्छत
खलु यूय मम कुम्भकारापणे पुप्रातिहारिक पीठफलकं यावद् अवगृह्य विहरत ॥ २२० ॥

नहीं देता है । इसी प्रकार श्रमण भगवान् महावीर, बहुतसे अर्थों और
हेतुओं यावत् व्याकरणोंसे-जहां-कही कुछ प्रश्न करता हूँ वही मुझे
निरुत्तर कर देते हैं । सद्दालपुत्र ! इसीलिए मैं कहता हूँ कि तुम्हारे
धर्माचार्य यावत् महावीरके साथ विवाद (शास्त्रार्थ) करनेमें मैं समर्थ
नहीं हूँ ॥ २१९ ॥

टीकार्थ-‘तए ण से’ इत्यादि । तब सद्दालपुत्र श्रमणोपासकने
मखलिपुत्र गोसालसे कहा-“देवानुप्रिय ! क्योंकि आप मेरे धर्मा-
चार्य यावत् भगवान् महावीर के यथार्थ तत्त्वोंसे एवं वास्तविकतासे
गुणोंका कीर्तन करते हैं, अतः मैं आपको प्रातिहारिक पीठ (पीढ़ा)
यावत् सथारा देता हूँ । इसे धर्म या तप समझ कर नहीं । इस

महावीर धर्मा अर्थों अने हेतुओं यावत् व्याकरणोंसे-ज्या हूँ कुछ प्रश्न करे हूँ
त्याज-अने निरुत्तर जनावी दे छे सद्दालपुत्रा ओटला भाटेज हूँ कहूँ हूँ के तमारा
धर्माचार्य यावत् महावीरने साथे विवाद (शास्त्रार्थ) करवाभा हूँ समर्थ नहीं

टीकार्थः-‘तए ण से’ इत्यादि पछी सद्दालपुत्र श्रमणोपासके मखलिपुत्र
गोसालने कह्यु “देवानुप्रिया आप मारा धर्माचार्य यावत् भगवान् महावीरना
यथार्थ तत्त्वोंसे वास्तविकतासे गुणों कीर्तन करे, छे, तेथी हूँ आपने
प्रातिहारिक पीठ यावत् सथारे आपु हूँ तेने धर्म के तप समझने नहीं अपत्ते

સર્વત્રાદ્વેષુ લક્ષ્યમાણત્વાત્, ગાત્રાણિ=અંગાનિ यस્ય તાદૃશઃ કાયઃ શરીર यस્ય સઃ, લઙ્ઘનેતિ-લઙ્ઘનમ્=અતિક્રમણ, પુરનમ્,=ઉચ્છલન જવનવ્યાયામઃ=જવનનામ્=અતિ વેગિના વ્યાયામસ્તેષુ સમર્થઃ-પદ્મઃ। ઔરસેતિ-ઉરસિ=વક્ત્રસિ ભવમૌરસમર્થાદાન્તર યદ્વલ=સામર્થ્યાતિશયસ્તેન સમાગત=યુક્તઃ, છેક ઇતિ-'છેક-દક્ષ' શબ્દાર્થો પ્રાગુક્તો, પ્રાપ્તાર્થઃ=અધિકૃતકર્મસમાપ્તિકારી, કુશલઃ સમીક્ષકારો, મેધાવી=ધારણા વતી બુદ્ધિર્મેધાતદ્વાન્-શટિતિ વસ્તુતત્ત્વાનુભવિતેત્યર્થઃ, નિપુણઃ=ઉપાયારમ્ભકર્તા'। ઇતિ વ્યાખ્યા વોધ્યા। નિપુણેતિ-નિપુણ=સાતિશય યથા સ્યાત્તથા શિલ્પ=કલા-કૌશલમ્ ઉપગતઃ=પ્રાપ્ત'। અજ=ઝાગમ્। પ્લક=મેપમ્। સૂકર=વરાહ 'સુઅર' ઇતિ પ્રતીતમ્। કુક્કુટ કુરુવાકુ 'મુર્ગો' ઇતિ પ્રતીતપક્ષિવિશેષમ્। તિત્તિરિ=સ્વનામ રૂપાત ક્ષુદ્રપક્ષિણમ્। વર્ત્તક='વટેર' ઇતિ પ્રતીતમ્। લાવક=લાવમ્। કપોત=પારા વત 'પરેવા, કબૂતર' ઇત્યાદિના પ્રસિદ્ધમ્। વાયસ=કાકમ્। શ્યેનક=શ્યેન 'બાજ' ઇતિ પ્રતીતમ્। હસ્તે વેત્યાદ્યુક્તિસ્તુ 'પ્રોક્તેષ્વજાદિષુ ચ યસ્મિન્નક્ષે ધર્તુમિચ્છતિ ત યથાસમ્ભવ યથેચ્છ તસ્મિન્નેવાનાયાસેન ધરતી' ત્યર્થમભિવ્યક્ષિતમ્। પિચ્છે=વર્હે'। કુક્કુટસ્યૈતત્સમ્ભવતિ। વિપાળ ઇતિ વિપાળમત્ર સૂકરદન્તઃ। 'નિશ્ચલ, નિઃસ્પન્દ'-મિતિ પદદ્વય ક્રિયાવિશેષણમનાયાસત્ત્વધોતનાય ॥૨૧૯॥

કે વ્યાયામમે ચતુર ઔર આન્તરિક સામર્થ્યવાલા હો, તથા છેક દક્ષ, આરંભ કિયે હુએ કામકો પૂરા પાડનેવાલા, વિચારશીલ, મેધાવી અર્થાત્ કિસી વાતકે સારાશકો શીઘ્ર સમજા લેનેવાલા, નિપુણ (પ્રયત્ન કરનેવાલા) ઔર અત્યન્ત કલા કૌશલકા જાનકર હો। એસા બલવાન મનુષ્ય એક-બહે સે વકરેકો, મેઢેકો, સુઅરકો, મુર્ગેકો, તેતરકો, વટેરકો, લાવકકો, કબૂતરકો, કર્પિજલ (કુરજા)કો, કૌઆકો અથવા બાજકો હાથ, પૈર, સુર, પૂછ, પગ, મીંગ, દાંત, બાલ જહા કહી પકડતા હૈ વહી નિશ્ચલ ઔર નિ સ્પન્દ (નિષ્કમ્પ) દયા દેતા હૈ, ઉસે જરામી હઘર ઉધર હિલને

તેના ચિહ્નો થી વ્યાપ્ત હોય, દોડવ કૂદવામા તથા અત્યંત વેગવાળાના વ્યયામમા ચતુર અને આંતરિક સામર્થ્યવાળો હોય, તથા છેક દક્ષ, આરંભેલા કાર્યને પૂરે કરનારો, વિચારશીલ, મેધાવી અર્થાત્ કેઈ વાતના સારાશને એકદમ સમજી લેનારો, નિપુણ (પ્રયત્ન કરનારો) અને અત્યંત કલાકૌશલનો નાણુકાર હોય, એવા બળવાન મનુષ્ય એક મોગાબકરને, મેઢાને, સુઅરને, મુરઘાને, તેતરને, વર્તકને, લાવકને, કબૂતરને, કર્પિજલને, ઝાગડાને અથવા બાજને, હાથ, પગ, ખરી, પૂછ પાખ, મીંગ, દાંત વાળ, -જ્યાથી પકડે છે ત્યાજ નિશ્ચલ અને નિ સ્પન્દ (નિષ્કમ્પ) દયાથી દે છે, તેને જરાય આમતેમ ચસકવા દેતો નથી એ પ્રમાણે શ્રમણ બળવાન

तए ण तस्स सद्दालपुत्तस्स समणोवासयस्स वहूहि
शील जाव भावेमाणस्स चोदस सवच्छरा वड्ढंता । पणरसमस्स
संवच्छरस्स अतरा वट्ठमाणस्स पुवरत्तावरत्त काले जाव पोसहसालाए
समणस्स भगवओ महावीरस्स अतियं धम्मपण्णत्ति उवसंपज्जित्ताणं
विहरइ ॥२२३॥ तए ण तस्स सद्दालपुत्तस्स समणोवासयस्स
पुवरत्तावरत्त काले एगे देवे अंतिय पाउब्भवित्था ॥२२४॥ तए णं
से देवे एग मह नीलुप्पल जाव असिं गहाय सद्दालपुत्त

ततः खलु तस्य सद्दालपुत्रस्य श्रमणोपासकस्य बहुभिः शील-यावद्-
भावयतश्चतुर्दशसवत्सरा व्युत्क्रान्ताः । पञ्चदशसवत्सरमन्तरा वर्तमानस्य पूर्वरात्रा
परत्र काले यावत्पोषधशालाया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽऽन्तिकीं धर्मप्रज्ञप्ति-
मुपसम्पद्य विहरति ॥२२३॥ ततः खलु तस्य सद्दालपुत्रस्य श्रमणोपासकस्य
पूर्वरात्रापरत्र काले एको देवोऽन्तिके प्रादुरासीत् ॥२२४॥ ततः खलु स देव एक
महान्त नीलोत्पल-यावद् असिं गृहीत्वा सद्दालपुत्र श्रमणोपासकमेवमवादीत्-यथा

टीकार्थ-‘तए ण से’ इत्यादि इस प्रकार सद्दालपुत्र श्रावकको
विविध प्रकारके शील आदि पालन करते यावत् आत्माको भावित
(सस्कार युक्त) बनाते हुए चौदह वर्ष व्यतीत हो गये । पन्द्रहवाँ
वर्ष जब चालू था, पूर्वरात्रिके उत्तरार्द्ध भागमें यावत् पोषधशालामें
श्रमण भगवान् महावीरके अतिनिकटकी धर्मप्रज्ञप्ति स्वीकार कर
(सद्दालपुत्र) विचरने लगा ॥ २२३ ॥ तब पूर्व रात्रिके उत्तरार्ध कालमें
उसके समीप एक देवता आया ॥ २२४ ॥ वह देव नील कमलके
समान काली यावत् तलवार लेकर उससे बोला । चुलनीपिता श्रावकके

टीकार्थ-‘तए ण’ इत्यादि ये प्रमाणे शकडालपुत्र श्रावकने विविध प्रकारका शील
आदि पालन करता यावत् आत्माने भावित (सस्कारयुक्त) बनावता चौदह वर्ष व्य-
तीत थछ गया पन्द्रहवु वर्ष ल्यारे आलतु छतु, त्यारे पूर्व रात्रिना उत्तरार्ध
भागमा यावत् पोषधशालामा श्रमण भगवान् महावीरनी अनिनिकटनी धर्मप्रज्ञप्ति
स्वीकारीने शकडालपुत्र विचरवा लाग्ये । (२२३) पछी पूर्व रात्रिना उत्तरार्ध काले
तेनी समीपे ओक देवता आय्ये । (२२४) ते देव नील कमलना जेवी यावत्
तलवार लधने तेने छडेवा लाग्ये । चुलनीपिता श्रावकनी पेठे ते देवताओ भधा

पण्डितारियपीठ जाव ओगिण्हित्ता णं विहरइ ॥ २२१ ॥ तए ण से गोसाले मखलिपुत्तं सद्दालपुत्तं समणोवासयं जाहे नो संचाएइ वह्हिं ॥ आघवणाहि य पणवणाहि य सणवणाहि य विणवणाहि य निग्गथाओ पावयणाओ चालित्तए वा खोभित्तए वा विपरिणामित्तए वा, ताहे सते तते परित्तंते पोलासपुराओ नगराओ पण्डिणिस्वमइ, पण्डिणिस्वमित्ता वहिया जणवयविहार विहरइ ॥ २२२ ॥

ततः खलु स गोशालो महलिपुत्रः सद्दालपुत्रस्य श्रमणोपासकस्यैतमर्थं प्रतिशृणोति, प्रतिश्रुत्य कुम्भकारापणेषु प्रातिहारिक पीठ यावद् अवगृह्य विहरति ॥ २२१ ॥ ततः खलु स गोशालो महलिपुत्रः सद्दालपुत्र श्रमणोपासक यदा नो शक्नोति बहुभिराख्यापनाभिश्च प्रज्ञापनाभिश्च सञ्ज्ञापनाभिश्च विज्ञापनाभिश्च नैर्ग्रन्थ्यात्मवचनाच्चालयितुं वा क्षोभयितुं वा विपरिणमयितुं वा तदा शान्तस्तान्तः परितान्तः पोलासपुरान्नगरात्प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य बहिर्जनपदविहारं विहरति ॥ २२२ ॥

*टीका—आख्यापनाभिः=आख्यानैः, सामान्यतः कथनैरित्यर्थः, प्रज्ञापनाभिः=विविधवस्तुप्ररूपणाभिः, सज्ञापनाभिः प्रतिबोधनैः, विज्ञापनाभिः=अनुनयवचनैः।

लिए आप जाइए और मेरी कुम्भकारीकी दुकानोंसे पण्डितारे पीठ फलक आदि ले लीजिए ॥ २२० ॥ मखलिपुत्र गोशाल श्रमणोपासक सद्दालपुत्रकी यह बात सुनकर उसकी दुकानोंसे पण्डितारे पीठ यावत् ग्रहण कर विचरने लगा ॥ २२१ ॥ इसके अनन्तर गोशाल मखलिपुत्र जब सामान्य बातोंसे, विविध प्रकारकी प्ररूपणाओंसे, प्रतिबोधक वाक्योंसे और अनुनय-विनय (आरजू-मिन्नत स्वार्थमय-विनय) करके सद्दालपुत्र श्रावकको निर्ग्रन्थ प्रवचनसे डिगाने, क्षुब्ध करने यावत् परिणाम पलटा देनेमें असमर्थ रहा तों शान्त, उदास और ग्लान (निराश) होकर पोलासपुर नगरसे निकला, निकल कर बाहर देशों देश विचरने लगा ॥ २२२ ॥

तेथी आप णओ अने मारी कुलकारीनी दुकानेमाथी प्रातिहारिक (पण्डितारि-पाछा आपी देवाय तेवा) पीठ फलक आदि लईये (२२०) मखलिपुत्र गोशाल श्रमणोपासक सद्दालपुत्रनी ओ बात सावणीने तेनी दुकानेमाथी पण्डितारा पीठ यावत् ग्रहण करी विचरवा लाग्यो (२२१) त्पारपछी गोशाल मखलिपुत्र न्यारे सामान्य वातोथी, विवि प्रकारनी प्ररूपणाओथी प्रतिबोधक वाक्योथी अने अनुनय-विनय (स्वार्थमय विनय) करीने सद्दालपुत्र श्रावकने निर्ग्रन्थ प्रवचनथी उगाववा, क्षुब्ध करवा यावत् परिणामे पलटाववामा असमर्थ रह्यो त्यारे शान्त, उदास अने ग्लान (निराश) भइने पोलासपुर नगरथी नीकल्यो अने बहार देशेदेश विचरवा लाग्यो (२२२)

दुःखसहाइया, तं ते साओ गिहाओ नीणेमि, नीणित्ता तव अग्गओ
घाएमि, घाइत्ता नव मंससोल्लए करेमि, करित्ता आदाणभरियसि
कडाहयंसि अदहेमि, अदहित्ता तव गाय मंसेण य सोणिण्ण य
आयंचामि, जहा ण तुम अट्टदुहट्ट जाव ववरोविज्जसि ॥२२७॥
तए ण से सद्दालपुत्ते समणोवासए तेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे
अभीए जाव विहरइ ॥२२८॥ तए णं से देवे सद्दालपुत्त समणो-
वासयं दोच्चपि तच्चपि एव वयासी-हभो सद्दालपुत्ता ! समणो-
वासया ! तं चेव भणइ ॥२२९॥ तए णं तस्स सद्दालपुत्तस्स

सहायिका, ता ते स्वस्माद् गृहान्नयामि, नीत्वा तवाग्रतो घातयामि, घातयित्वा
नव मासशूल्यकानि करोमि, कृत्वाऽऽदानभृते ऋटाहे आदहामि, आदह्य तव गात्र
मासेन च शोणितेन चाऽऽसिञ्चामि, यथा खलु त्वमार्त्तदुःखार्त्तं यावद् व्यपरोप्य-
से ॥ ” ॥२२७॥ तत खलु स सद्दालपुत्र, श्रमणोपासकस्तेन देवेनैवमुक्तः
सन्नभीतो यावद् विहरति ॥२२८॥ तत खलु स देव सद्दालपुत्र श्रमणोपासक
द्वितीयमपि तृतीयमप्येवमवादीत्-हभो सद्दालपुत्र ! श्रमणोपासक ! तदेव भणति

दुःख सुखमें समानरूपसे सहायता करनेवाली जो अग्निमित्रा भार्या है,
उसे तेरे घरसे लाता हूँ और तेरे ही सामने उसका घात करता हूँ । उसे
मार कर नौ टुकड़े करूँगा और अदहनसे भरे हुए कढाहमें उवालूँगा ।
उवालकर उस मास और लोहसे तेरा शरीर सींचगा, जिससे तू अत्यन्त
दुःखित होकर यावत् मर जायगा । ” ॥ २२७ ॥ देवताकी यह अत्यन्त
भयकर बात सुनकर भी शकडालपुत्र भयभीत न हुआ यावत् विचरता
रहा ॥ २२८ ॥ तब देवताने दूसरी बार और तीसरी बार भी यही बात

अग्निमित्रा भार्या छे तेने तारे घेरथी लावु छु, अने तारी ज सामे तेने घात
कइ छु अने भारीने नव टुकडा करीश अने आधणुथी लरेली कढाईमा उकाणीश
पछी ओ मास अने लोही तारा शरीरे छाटीश, जेथी तु अत्यत दुःखित थअने
यावत् भरी जअश ’ (२२७) देवतानी आवी अत्यत भयकर बात साबणीने पणु
शकडालपुत्र भयभीत न थये। यावत् विचरतो रहये। (२२८) तयारे देवताओ भीलुवार
अने नीलुवार पणु ओर बात कही ओ प्रभाणु ओ देवताओ ओ त्रणु वार कइ।

समणोवासय एवं वयासी-जहा चुलणीपियस्स तहेव देवो
उवसग्ग करेइ, नवर एक्केके पुत्ते नव मंससोल्लए करेइ जाव
कणीयसं घाएइ, घाइत्ता जाव आयचइ ॥२२५॥ तए णं से सद्दाल-
पुत्ते समणोवासए अभीए जाव विहरइ ॥२२६॥ तए णं से देवे
सद्दालपुत्त समणोवासय अभीयं जाव पासित्ता चउत्थंपि सद्दालपुत्तं
समणोवासय एव वयासी-हंभो सद्दालपुत्ता ? समणोवासया !
अपत्थियपत्थया ? जाव न भजसि तओ ते जा इमा अग्गिमित्ता
भारिया धम्मसहाइया धम्मविइज्जिया धम्माणुरागरत्ता समसुह-

चुलनीपितुस्तथैव देव उपसर्गं करोति, नवरमेकैकस्मिन् पुत्रे नव मासशूल्यकानि
करोति, यावत्कनीयास घातयति, घातयित्वा यावदासिञ्चति ॥ २२५ ॥ ततः
खलु स सद्दालपुत्रः श्रमणोपासकोऽभीतो यावद्विहरति ॥ २२६ ॥ ततः खलु स
देवः सद्दालपुत्र श्रमणोपासकमभीत यावद् दृष्ट्वा चतुर्थमपि सद्दालपुत्र श्रमणोपासक-
मेवमवादीत्-“हभोः सद्दालपुत्र ! श्रमणोपासक ! अपार्थितप्रार्थक ! यावन्न भनसि
ततस्ते येयमग्गिमित्रा भार्या धर्मसहायिका धर्मवैधिका धर्मानुरागरक्ता समसुखदुःख

समान उस देवताने सब उपसर्ग किए । विशेषता इतनी ही थी कि
उसने शकडालपुत्रके प्रत्येक पुत्रके मासके नौ नौ टुकड़े किए, यावत्
सबसे छोटे लडकेको भी मार डाला और शकडालपुत्रका शरीर मास
लोहसे सीचा ॥२२५॥ तो भी शकडालपुत्र श्रमणोपासक निर्भय यावत्
विचरता रहा ॥ २२६ ॥ देवताने उसे निर्भय देखकर चौथी बार भी
कहा-“ हे शकडालपुत्र आवक ! मौतको चाहनेवाला ! यावत् तू शील
आदिको भग नहीं करता तो तेरी यह धर्ममें सहायता देनेवाली, धर्मकी
वैद्य अर्थात् धर्मको सुरक्षित रखनेवाली, धर्मके अनुरागमें रगी हुई,

उपसर्गों कर्त्ता विशेषता झटकी ४ छती के तेले शकडालपुत्रना प्रत्येक पुत्रना मासना
नव-नव टुकडा कर्त्ता, यावत् सोथी नाना पुत्रने पणु भारी नाञ्च्यो, अने शकडालपुत्रना
पर मास-ढोही छट्या (२२५) तोपणु शकडालपुत्र श्रमणोपासक निर्भय यावत्
विचरतो रह्यो (२२६) देवताओ ओने निर्भय ओधने सोथी बार पणु कळ्यु ” हे
शकडालपुत्र आवक ! मोतने चाहनारो ! यावत् तू शील आदिना भग नहि करे,
तो तारी आ धर्ममा सहायता देनारी, धर्मनी वैद्य अर्थात् धर्मने सुरक्षित राख
नारी धर्मनी अनुरागथी रंगियली, दुःख सुखमा समानइये सहायता करनारी ओ

अग्निमित्ता भारिया कोलाहलं सुणित्ता भणइ । सेसं जहा चुलणी-
पियावत्तव्वया, नवर अरुणभूए विमाणे उववन्ने जाव महाविदेहे
वासे सिज्झिहिइ ५ ॥२३०॥ निक्खेवो ॥

सत्तमस्स अगस्स उवासगढसाण सत्तम
अज्झयण समत्त ॥ ७ ॥

अग्निमित्रा भार्या कोलाहलं श्रुत्वा भणति । शेषं यथा चुलनीपितृवत्तव्यता,
नवरमरुणभूते विमाने उपपन्नो यावन्महाविदेहे वर्पे सेत्स्यति ५ ॥२३०॥ निक्षेपः॥

सप्तमस्याङ्गस्योपासकदशाना सप्तममभ्ययन
समाप्तम् ॥ ७ ॥

व्याख्या निगदसिद्धा ॥ २२३-२३० ॥

इतिश्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापा-
लापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशास्त्रछत्रपति-
कोल्हापुरराजप्रदत्त-“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-श्री धासीलाल-
व्रति विरचितायामुपासकदशाङ्गसूत्रस्याऽगारधर्मसञ्जीवन्या
ख्याया व्याख्याया सप्तमं सद्बालपुत्राख्यमभ्ययन
समाप्तम् ॥ ७ ॥

कही । शेष सब बातें चुलनीपिताके समान समझना, हाँ, यह विशेषता
है कि शकडालपुत्र अरुणभूत विमानमें उत्पन्न होकर यावत् महाविदेह
क्षेत्रमें सिद्ध होगा ॥ २३० ॥ निक्षेप पूर्ववत् ॥

सातवें अग उपासकदशाके सातवें अभ्ययनकी अगारसञ्जीवनी-नामक
टीकाका हिन्दीभाषार्थ समाप्त ॥ ७ ॥

पितानी पेठे ज सभजवी विशेषता ओटकी ठेठे शकडालपुत्र अरुणभूत विमानमा
उत्पन्न थाने यावत् महाविदेह क्षेत्रे सिद्ध थशे (२३०)

निक्षेप पूर्ववत्

मातमा अगउपासकदशाना मातमा अभ्ययननी अगारसञ्जीवनी
नामक व्याख्यानो गुजराती-भाषानुवाद समाप्त (७)

સમણોવાસયસ્સ તેણં દેવેણં દોઞ્ચંપિ તચ્ચપિ એવંવુત્તસ્સ સમાણસ્સ
અયં અજ્ઞતિથા ૫ સમુપ્પન્ને । એવં જહા ચુલણીપિયા તહેવ ચિંતેહ,
જે ણં મમ જેઠં પુત્તં, જે ણ મમ મજ્ઞિમય પુત્તં, જે ણં મમ કણીયસ
પુત્તં, જાવ આયચ્છડ, જાવિ ય ણ મમં ઇમા અગ્ગિમિત્તા મારિયા
સમસુહદુક્ખસહાઈયા, તપિ ય ઇચ્છઈ સાઓ ગિહાઓ નીણેત્તા
મમ અગ્ગઓ ઘાણ્તણ, તં સેયં યલ્લ મમ એયં પુરિસં ગિણિહત્તણ-
ત્તિ કહ્હુ ઉટ્ઠાઈણ, જહા ચુલણીપિયા તહેવ સવ્વ ભાણિયવ્વ, નવર-

॥૨૨૯॥ તત. યલ્લ તસ્ય સદાલપુત્રસ્ય શ્રમણોપાસકસ્ય તેન દેવેન દ્વિતીયમપિ
તૃતીયમપ્યેવમુક્તસ્ય સતોડયમા ય્યાત્મિકઃ ૫ સમુત્પન્નઃ । એવ યથા ચુલનીપિતા તથૈવ
ચિન્તયતિ યઃ યલ્લ મમ જ્યેષ્ઠ પુત્ર, યઃ યલ્લ મમ મધ્યમક પુત્ર, યઃ યલ્લ મમ કનીયાસ
પુત્ર યાવદ્ આસિચ્છતિ, યાડપિ ચ યલ્લ મમેયમગ્નિમિત્રા માર્યા સમસુહદુઃખસહાયિકા,
તામપિ ચેચ્છતિ સ્વસ્માદ્ ગૃહાન્નીત્વા મમાગ્રતો ઘાતયિતુ, તચ્છેય. યલ્લ મમેત
પુરુષ ગ્રહીતુમિતિ કૃત્વોત્થિત., યથા ચુલનીપિતા તથૈવ સર્વે ભણિતવ્ય, નવરમ્

દુહરાઈ ॥૨૨૯॥ હસ પ્રકાર ઉસ દેવતાકે દો ત્રીન બાર કહને પર શકડાલ
પુત્ર શ્રાવકને મનમે વહી સોચા, જો ચુલનીપિતાને સોચા થા કિ-“ હસને
મેરે વડે, મજ્જલે ઓર છોટે લડકેકો માર ડાલા, મેરે શરીરકો લોહૂ-માસસે
સોંચા । અવ મેરી અગ્નિમિત્રા માર્યાકો મો, જો મેરે સુખદુઃખમેં સમાન
રૂપસે સહાયક હૈ, ઘરસે લાકર મેરેહી સામને માર ડાલના ચાહતા હૈ ।
હસ પુરુષકો પકડ લેના હી અચ્છા હૈ । ” યહ સોચ કર વહ ઊઠા । આગેકી
કથા સવ્વ ચુલનીપિતાકે સમાન હૈ । વિશેષતા યહ હૈ કિ-હસકા કોલ,
હલ્લ હસકી પત્ની અગ્નિમિત્રાને સુના ઓર અગ્નિમિત્રાને હી સવ્વ વાતે

છતા શકડાલપુત્ર શ્રાવકે મનમા વિચાર્યું, કે જે પ્રમાણે ચુલનીપિતાએ વિચાર્યું હતું
કે, ” એણે મારા મેટા, વચ્ચેટ અને નાના પુત્રને મારી નાખ્યો. મારા શરીરે લોહી
માસ છાંય્યા હવે મારી અગ્નિમિત્રા ભાર્યા કે જે મારા સુખદુઃખમા સમાન રૂપે
સહાયક છે તેને પણ ઘેરથી લાવીને મારી જ સામે મારી નાખવા ઇચ્છે છે એ
પુરુષને પકડી લેવો એ જ ઠીક છે એમ વિચારીને તે ઉઠ્યો. આગળની કથા બધી
ચુલનીપિતાની પેઠેજ છે વિશેષતા એ છે કે-એને કોલાહલ એની પત્ની અગ્નિમિત્રા-
એ સાંભળ્યો અને અગ્નિમિત્રાએ જ બધી વાતો કહી બાંધીની બધી વાતો ચુલની

सकसोर्ओ पवित्थरपउत्ताओ, अट्ट वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं
॥२३२॥ तस्स ण महासयगस्स रेवईपामोक्खाओ तेरस भारि-
याओ होत्था, अहीण जाव सुरूवाओ ॥२३३॥ तस्स णं महा-
सयगस्स रेवईए भारियाए ँकोलघरियाओ अट्ट हिरण्णकोडीओ,
अट्ट वया दसगोसाहस्सिएणं वएण होत्था । अवसेसाण दुवाल-
सण्हं भारियाणं कोलघरिया एगमेगा हिरण्णकोडी, एगमेगे य
वए दस गोसाहस्सिएण वएणं होत्था २३४॥ तेण कालेणं तेण
समएण सामी समोसदे, परिसा निग्गया । जहा आणदो तहा निग्ग-

अट्ट हिरण्यकोट्यः सफास्या प्रविस्तरप्रयुक्ताः, अट्ट व्रजा दशगोसाहस्रिकेण
व्रजेन ॥२३२॥ तस्य खलु महाशतकस्य रेवताप्रमुखास्त्रयोदश भार्या आसन् अहीन-
यावत्सुरूपा ॥२३३॥ तस्य खलु महाशतकस्य रेवत्या भार्यायाः कौलगृहिका
अट्ट हिरण्यकोट्योऽष्टव्रजा दशगोसाहस्रिकेण व्रजेनाऽऽसन् । अवशेषाणां द्वादशानां
भार्याणां कौलगृहिका-एकैका हिरण्यकोटी एकैकश्च व्रजो दशगोसाहस्रिकेण
व्रजेनाऽऽसीत् ॥२३४॥ तस्मिन् काले तस्मिन् समये स्वामी समवसृतः परिष-

ॐकौलेति कुल=पितृवशस्तत्सम्बन्धि कौल, तच्च तद् गृह च कौलगृह, तस्मा-
दागता कौलगृहिका । ॥२३४॥

खजानेमें, आठ करोड व्यापारमे एव आठ करोड लेन देनमे लगी
यीं । दस दस हजार गोसख्याके आठ गोकुल थे ॥ २३२ ॥ उसके
रेवती आदि तेरह यथायोग्य (पूर्ण) अगवली यावत् सुन्दरी स्त्रियां
थीं ॥२३३॥ रेवतीके आठ करोड सोनैया उसके मायके (पियर)के थे,
और आठ ही गोकुल दस दस हजार गायोंके थे । ओष वारह स्त्रियोंके
एक एक करोड सोनैया और एक एक गोकुल पियरका था ॥२३४॥

करोड लेण-लेण्मा शेकेना इत दस दस हजार गोवर्गीयपशुओंना आठ गोकुल इत
(२३२) तेने रेवती आनी तेर यथायोग्य (पूर्ण) अगवली यावत् सुन्दर स्त्रियों
इती (२३३) रेवतीना आठ करोड सोनैया तेना पियरना इता, अने आठ गोकुल
दस-दस हजार गोवर्गीय पशुओंना इता आडीनी बार स्त्रियोंना ओक-ओक करोड
सोनैया अने ओक-ओक गोकुल पियरना इता (२३४) ओ काले ओ समये महावीर

॥ અષ્ટમાધ્યયનમ્ ॥

અથાષ્ટમમધ્યયનમારમ્ભયતે—‘અટ્ટમસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—અટ્ટમસ્સ ઉક્ખેવો ॥ એવં સ્વલુ જંબૂ ! તેણ કાલેણ તેણં સમણેણ રાયગિહે નયરે, ગુણસિલે ચેદ્દણ, સેણિણ રાયા ॥૨૩૧॥ તત્થ ણં રાયગિહે મહાસયણ નામં ગાહાવર્ડ પરિવસદ્ અહુ, જહા આણદો, નવર અટ્ટ હિરણ્ણકોડીઓ સકંસાઓ નિહાણપઉત્તાઓ, અટ્ટ હિરણ્ણકોડીઓ સકસાઓ વુટ્ટિપઉત્તાઓ, અટ્ટ હિરણ્ણકોડીઓ

છાયા—અષ્ટમસ્યોત્ક્ષેપ* । એવ સ્વલુ જમ્બૂ ! તસ્મિન કાલે તસ્મિન સમયે રાજગૃહ નગરમ્, ગુણશિલ ચૈત્યમ્, શ્રેણિકો રાજા ॥૨૩૧॥ તત્ર સ્વલુ રાજગૃહે મહાશતકો નામ ગાથાપતિ પરિવસતિ આઢ્યો યથાડનન્દ , નવરમણ હિરણ્ય-કોટચ* સકાસ્યા નિધાનપ્રયુક્તા , અષ્ટ હિરણ્યકોટચઃ સકાસ્યા વૃદ્ધિપ્રયુક્તા ,

*ટીકા—સકાસ્યાઃ=કાસ્ય પાત્રવિશેષો યેન રૂપ્યકાદીનિ દ્રવ્યાણિ મીયન્તે, તેન સહ વર્તન્ત ઇતિ સકાસ્યા. ॥૨૩૨॥

આઠવો અધ્યયન

ટીકાર્થ—‘અટ્ટમસ્સ ઉક્ખેવો’ ઇત્યાદિ । આઠવેંકા ઉત્ક્ષેપ પૂર્વવત્ જમ્બૂસ્વામીકે પ્રશ્ન કરને પર સુધર્મા સ્વામી કહને લગે—“ જમ્બૂ ! ઉસકાલ ઉસ સમયમેં રાજગૃહ નગર, ગુણશિલ ચૈત્ય ઓર શ્રેણિક રાજા થા ॥ ૨૩૧ ॥ ઉસી રાજગૃહમેં મહાશતક નામક ગાથાપતિ નિવાસ કરતા થા । વહ આઢ્ય (યાવત્) એવ આનન્દ શ્રાવકકી તરહ સવ વિશેષર્ણો વાલા યા । ઉસકે કાસેકે વર્તનસે નાપી હુઈ આઠ કરોડ સોનૈયા

આઠમું અધ્યયન

ટીકાર્થ—‘અટ્ટમસ્સ ઉક્ખેવો’ ઇત્યાદિ આઠમા અધ્યયનનેા ઉત્ક્ષેપ પૂર્વવત્ જમ્બૂ સ્વામીએ પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમા સુધર્માસ્વામી કહેવા લાગ્યા - જમ્બૂ ! એ કાળે એ સમયે રાજગૃહ નગર, ગુણશીલ ચૈત્ય અને શ્રેણિક રાજા હતા (૨૩૧) એ રાજગૃહમા મહાશતક નામક ગાથાપતિ રહેતા હતા એ આઢ્ય (યાવત્) તેમજ અનંદ શ્રાવકની પેઠે બધા વિશેષભોવાળા હતા તેની પાસે કાસાના એક વાસણથી માપેલ આઠ કરોડ સોનૈયા ખજાનામા , આઠ કરોડ વેપારમા અને આઠ

याए कसपाईए ❀ हिरणभरियाए संवहरित्तए ॥२३५॥ तए ण से
 महासयए समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव विहरइ
 ॥२३६॥ तए णं समणे भगवं महावीरे वहिया जणवयविहारं
 विहरइ ॥२३७॥ तए णं तीसे रेवईए गाहावइणीए अन्नया कयाइ
 पुवरत्तावरत्तकालसमयसि कुडुंव जाव इमेयारूवे अज्झत्थिए ५—
 “एवं खलु अह इमासिं दुवालसण्ह सवत्तीण विघाएणं नो सचाएमि
 महासयएण समणोवासएण सद्धि उरालाइं माणुस्सयाइं
 भोगभोगाइ भुजमाणी विहरित्तए, तं सेय खलु ममं एयाओ

जातोऽभिगतजीवाजीवो यावद्विहरति ॥२३५॥ ततः खलु श्रमणो भगवान्
 महावीरो वहिर्जनपदविहारं विहरति ॥२३७॥ ततः खलु तस्या रेवत्या गाथा-
 पत्न्या अन्यदा कदाचित्पूर्वरात्रापरत्रकालसमये कुटुम्ब-यावद्-अयमेतद्रूप आ या
 त्मिक ५—“एव खलु अहमासा द्वादशाना सपत्नीना विघातेन नो शक्नोमि
 महाशतकेन श्रमणोपासकेन सार्द्धमुदारान् मानुषकान् भोगभोगान् भुञ्जना विहर्तुम्,

❀ हिरण्यभृतया=सुवर्णादिपूर्णया ॥१३५॥

इसके अनन्तर महाशतक जीव अजीवका जानकार आवक हो गया
 यावत् आत्माको व्रतसे भावित करता हुआ विचरने लगा ॥२३६॥ बाद
 श्रमण भगवान् महावीरभी यत्र-तत्र देशोमे विचरने लगे ॥२३७॥
 तदनन्तर गाथापत्नी रेवतीको पूर्वरात्रिके अपर समय (उत्तरार्धभाग)
 में कुटुम्ब जागरणा जागती हुईको इस प्रकारका विचार आया—“इन
 चारह सौतों के विघात (विघ्न)के मारे महाशतक गाथापतिके साथ
 मैं मनमाने भोग नहीं भोग सकती हूँ, अतः अच्छा हो कि इन

वाणुकार आवक यह गये। यावत् आत्माने भावित करते विचरना लागे। (२३६)
 पछी श्रमण भगवान् महावीर पणु यत्र-तत्र देशोमा विचरना लागे। (२३७)
 त्यारणाह गाथापत्नी रेवतीने पूर्वरात्रीना उत्तरार्ध लागमा कुटुम्ब जागरण जागता अ
 प्रकारने विचार थये के “आ जारे शेक्योना विघात (विघ्न) ने लीधे महाशतक
 गाथापतिनी साथे हु मनमान्या भोग भोगनी शकती नहीं, गाटे अ जारे शेक्योने

च्छइ, तहेव सावयधम्म पडिवच्चइ, नवरं अट्ट हिरण्णकोडीओ सकसा-
ओ निहाणपउत्ताओ०=उच्चारेइ, अट्टवया, रेवई पामोक्खाहि तेरसाहि
भारियाहि अवसेस मेहुणविहि पच्चक्खाइ, सेस सब तहेव । इम च
णं एयारूव अभिग्गह अभिगिण्हइ-कल्लकल्लि कप्पइ मे × वेदोणि-

निर्गता, यथाऽऽनन्दस्तथा निर्गच्छति, तथैव श्रावकधर्म प्रतिपद्यते, नवरमष्ट हिर-
ण्यकोटयः सकास्या निधानप्रयुक्ता (इति) उच्चारयति, अष्ट व्रजाः, रेवतीप्रमुखा
भिक्षुयोदशभिर्भार्याभिरप्रशेष मैथुनविधिं प्रत्याख्याति, शेष सर्वं तथैव । इमं च
खलु एतद्रूपमभिगृहमभिगृह्णाति-कल्याकल्य कल्पते मे द्विद्रौणिक्या कास्यपात्र्या
हिरण्यभृतया सव्यवहर्त्तुम् ॥२३६॥ ततः खलु स महाशतकः श्रमणोपामको

*उच्चारयति=प्रतिजानीते । कल्याकल्य=प्रतिकल्य प्रतिदिनमित्यर्थः ।

× द्विद्रौणीति द्रोणः=आठकचतुष्टयपरिमितो मानविशेषः, द्वौ द्रोणौ प्रयोजन-
मस्याः, यद्वा द्वाभ्या द्रोणाभ्या पूर्यत इति द्विद्रौणिकी, तथा द्विद्रोणपरिमितद्रव्यतोलन-
क्षमयेत्यर्थः, (२३५)

उस काल उस समय महावीर स्वामी पधारे । परिषद्
निकली । महाशतक भी आनन्द श्रावककी भांति निकला, और
उसी प्रकार उसने गृहस्थ धर्म स्वीकार किया । विशेषता यह है
कि इसने कास्य पात्रसे मापी हुई आठ२ करोड सोनैया खजाने
आदिमें, तथा आठ गोकुल रखनेकी मर्यादा ली । रेवती आदि तेरह
स्त्रियोंके अतिरिक्त अन्य स्त्रियोंसे मैथुन करनेका त्याग किया । और
सब आनन्दकी तरह । इमने ऐसा अभिग्रह भी लिया-“प्रतिदिन दो
द्रोण (चार आठकका एक द्रोण होता है) वाली, सुवर्णसे पूर्ण कांसेकी
पात्री (वर्त्तन)से व्यवहार करूंगा (इससे अधिक नहीं) ” ॥२३५॥

स्वामी पधार्या परिषद् नीकणी महाशतक पणु आनन्द श्रावकनी पेठे नीकल्यो अने
ओ प्रमाणे तेले गृहस्थधर्म स्वीकार्यो विशेषता ओ छे डे तेले कासाना वासणुथी
भापेला आठ-आठ करोड सोनैया अजना आदिमा तथा आठ गोकुल राभवानी मर्यादा
करी रेवती आदि तेर स्त्रीओ सिषयनी गीलु स्त्रियो साथे मैथुन करवाने। त्याग
कुर्यो जाडी गधु आनदनी पेठे समजनु ओले ओ प्रमाणे अलिग्रह पणु दीधो डे
“प्रतिदिन ओ द्रोणु (चार आठकने। ओक द्रोणु थाय छे) वाणा, सोनैयाथी पूर्ण कासाना
पात्रथी व्यवहार करीश ओगी पधारे नहि” (२३५) पछी महाशतक एव-अएवने।

कीलधरियं एगमेगं हिरण्णकोडिं एगमेगं वयं सयमेव पडि-
वज्जइ, पडिवज्जिता महासयएण समणोवासएण सद्धिं उरालाइ
भोगभोगाइ भुंजमाणी विहरइ ॥ २३९ ॥

तए ण सा रेवडिं गाहावडणी मसलोलुया मंसेसु मुच्छिया
गिद्धा गहिया अज्झोववन्ना बहुविहेहिं मंसेहि य सोल्लेहि य तलि-
एहि य भजिएहि य सुरं च महु च मेरुगं च मज्ज च सीधु च
पसन्न च आसाएमाणी४ विहरइ ॥ २४० ॥ तए ण रायगिहे नयरे

प्रयोगेणोपद्रवति, उपद्रुत्य तासा द्वादशाना सपत्नीना कीलघृहिकामेकं का हिरण्य-
कोटिमेकैकं व्रज स्वयमेव प्रतिपद्यते, प्रतिपद्य महाशतकेन श्रमणोपासकेन सार्द्धं
मुढारान् भोगभोगान् भुञ्जाना विहरति ॥ २३९ ॥

ततः खलु सा रेवती गाथापत्नी मासोलुया मासेषु मूर्च्छिता, गृद्धा,
ग्रथिता, अयुपपन्ना, बहुविधैर्मसैश्च शूल्यकैश्च तन्त्रैश्च भर्जितैश्च सुरा च, मधु च,
मैरेय च, मद्य च, सी (शी)धु च, प्रसन्ना चाऽऽप्वादयन्ती ४ विहरति ॥ २४० ॥

कर उनके मायके (पितृगृह) की एकएक करोड सोनैया और एक एक
गोकुल स्वय ले लिया । और महाशतक गाथापतिके साथ विपुल
काम-भोग भोगती हुई विचरने लगी ॥ २३९ ॥

टीकार्थ-‘तए ण सा’ इत्यादि । मांसमें लोलुप, मांस भक्षणके
दोष न जानकर उसमें मूर्च्छित, कभी मांस-भक्षणसे तृप्त न होने-
वाली, अग-अगमें मांस भक्षणके अनुरागसे भरी हुई, मांसभक्षणका
ही सदा विचार करती रहनेवाली वह गाथापतिनी रेवती, अनेक
प्रकारके तले हुए और भूजे हुए मांस एवं मांसके टुकड़ोंके साथ-

३३३ सोनैया અને એક-એક ગોકુળ પોતે લઈ લીધા અને પછી તે મહાશતક
गाथापतिनी साथे भूषण कामभोग भोगवती विचरवा लागी (२३९)

टीकार्थ-‘तए ण सा’-इत्यादि मांसमा लोलुप, मांसभक्षणानु दोषो न जानीने
तेमा मूर्च्छित, केछ वार पणु मांस भक्षणथी तृप्त न थनारी, अगेअगगा मांस
भक्षणानु अनुरागथी भरेली, मांसभक्षणानु ४ महा विचार करती रहेनारी ओ गाथा
पतिनी रेवती, अनेक प्रकारना तणेला અને भूजेला मांस तेभज मांसना टुकडा साथे

દુવાલસવિસવત્તિયાઓ અગ્નિપ્પઓગેણ વા સત્થપ્પઓગેણ વા
વિસપ્પઓગેણ વા જીવિયાઓ વવરોવિત્તા ઇયાસિં ઇગમેગ હિર-
ણ્ણકોડિ ઇગમેગં વય સયમેવ *ઉવસંપજિત્તાણં મહાસયણં સમણો-
વાસણં સદ્ધિં ઉરાલાઇ જાવ વિહરિત્તિણ ।” એવ સંપેહેઇ, સંપેહિત્તા
તાસિં દુવાલસપ્પહં સવત્તીણં અતરાણિ ચ છિદ્રાણિ ચ વિરહાણિ ચ
પડિજાગરમાળીર વિહરઇ ॥૨૩૮॥ તણ ન સા રેવડે ગાહાવડળી
અન્નયા કયાઇ તાસિ દુવાલસપ્પહ સવત્તીણં અતર જાણિત્તા
છ સવત્તીઓ સત્થપ્પઓગેણ ઉદવેઇ, ઉદવિત્તા છ સવત્તીઓ
વિસપ્પઓગેણ ઉદવેઇ, ઉદવિત્તા તાસિ દુવાલસપ્પહ સવત્તીણ

તન્ત્રેય સ્વલુ મમૈતા દ્વાદશાપિ સપત્ન્યોઽગ્નિપ્રયોગેણ વા શસ્ત્રપ્રયોગેણ વા, વિષ-
પ્રયોગેણ વા જીવિતાદ્યપરોપ્યૈતાસામેકૈકા હિરણ્યકોટિમેકૈક વ્રજ સ્વયમેવોપ
સમ્પદ્ય મહાશતકેન શ્રમણોપાસકેન સાર્દ્ધમુદારાન્ યાવદ્વિહર્તુમ્ । ” એવ સમ્પ્રેક્ષતે,
સમ્પ્રેક્ષ્ય તાસા દ્વાદશાના સપત્નીનામન્તરાણિ ચ છિદ્રાણિ ચ વિરહાશ્ચ પ્રતિજાગ્રતીર
વિહરતિ ॥૨૩૮॥ તતઃ સ્વલુ સા રેવતી ગાથાપત્ની અન્યદા કદાચિત્તાસા દ્વાદશાના
સપત્નીનામન્તર જ્ઞાત્વા પદ્ સપત્ની! શસ્ત્રપ્રયોગેણોપદ્રવતિ, ઉપદ્રુત્ય પદ્ સપત્નીવિષ-

❀ઉપસમ્પદ્ય=પ્રાપ્ય ॥૨૩૮॥

બારહોં સૌતોંકો અગ્નિ, શસ્ત્ર યા વિષકે પ્રયોગસે મારકર, ઔર इन
प्रत्येककी एक एक करोड सोनैया और एक एक गोकुल स्वय लेकर
महाशतक गाथापतिके साथ मन चाहे भोग भोगती हुई विचरु ।”
ऐसा सोचकर उसने बारहो सौतोके अन्तर छिद्र विरह दूढने लगी
॥२३८॥ अनन्तर रेवतीने बारहो सौतोका अ तर (मौका) पाकर उसने
छह सौतोको शस्त्रसे और छहको विष देकर मार डाला । मार

અગ્નિ, શસ્ત્ર યા વિષના પ્રયોગથી મારીને અને એ પ્રત્યેકના એક-એક કરોડ સોનૈયા
તથા એક-એક ગોકુળ હુ પેાતે લઈને મહાશતક ગાથાપતિની સાથે મનમાન્યા ભોગ
ભોગવી વિચરે તો બહુ સારું એમ વિચારી તે બારે શોકયોના અતર છિદ્ર વિરહ
શોધવા લાગી (૨૩૮) પછી રેવતીએ બારે શોકયોના ભોગ ભોધ અને તેમની છ
ને શસ્ત્રથી તથા છને વિષ દઈને મારી નાખી પછી તેમના પિયરના એક-એક

कीलधरिय एगमेग हिरण्णकोडिं एगमेगं वयं सयमेव पडि-
वज्जइ, पडिवज्जित्ता महासयएण समणोवासएण सद्धिं उरालाइ
भोगभोगाइ भुंजमाणी विहरइ ॥ २३९ ॥

तए ण सा रेवडिं गाहावइणी मसलोलुया मंसेसु मुच्छिया
गिद्धा गढिया अज्झोववन्ना बहुविहेहिं मंसेहि य सोल्लेहि य तलि-
एहि य भजिएहि य सुर च महु च मेरुगं च मज्ज च सीधु च
पसन्न च आसाएमाणी४ विहरइ ॥ २४० ॥ तए ण रायगिहे नयरे

प्रयोगेणोपद्रवति, उपद्रुत्य तासा द्वादशाना सपत्नीना कीलगृहिकामेरेका हिरण्य-
कोटिमेकैक व्रज स्वयमेव प्रतिपद्यते, प्रतिपद्य महाशतकेन श्रमणोपासकेन सार्द्धं
मुदारान् भोगभोगान् भुञ्जाना विहरति ॥ २३९ ॥

ततः खलु सा रेवती गाथापत्नी मासलोलुया मासेषु मूर्च्छिता, गृद्धा,
ग्रथिता, अभ्युपपन्ना, बहुविधैर्मसैश्च शूल्यैश्च तलितैश्च भर्जितैश्च सुरा च, मधु च,
मैरेय च, मत्र च, सी (शी)धु च, प्रसन्ना चाऽऽम्वादयन्ती ४ विहरति ॥ २४० ॥

कर उनके मायके (पितृगृह) की एकएक करोड सोनैया और एक एक
गोकुल स्वय ले लिया । और महाशतक गाथापतिके साथ विपुल
काम-भोग भोगती हुई विचरने लगी ॥ २३९ ॥

टीकार्थ—‘तए ण सा’ इत्यादि । मांसमे लोलुप, मासभक्षणके
दोष न जानकर उसमे मूर्च्छित, कभी मास-भक्षणसे तृप्त न होने-
वाली, अग-अगमें मांसभक्षणके अनुरागसे भरी हुई, मांसभक्षणका
ही सदा विचार करती रहनेवाली वह गाथापतिनी रेवती, अनेक
प्रकारके तले हुए और भूजे हुए मास एव मांसके टुकड़ोंके साथ—

३३३ सोनैया अने ओक-ओक गोधुण पोते लछ लीधा अने पछी ते महाशतक
गाथापतिनी साथे पूण कामभोग लोगवती विचरवा लागी (२३९)

टीकार्थ—‘तए ण सा’—इत्यादि मासमा लोलुप, मासभक्षणना दोषो न जानीने
तेमा मूर्च्छित, केध वार पणु मास भक्षणथी तृप्त न बनारी, अगेअगमा मास
भक्षणना अनुरागथी भरेली, मासभक्षणना ४ सदा विचार करती रहनेवारी ओ गाथा
पतिनी रेवती, अनेक प्रकारना तणेला अने भूजेला मास तेमज मासना टुकडा साथे

ટીકા-“ગોડી પેઢી ચ માધ્વી ચ, વિજ્ઞેયા ત્રિવિધા સુરા ।” ઇતિ ।

તત્ર મધુશબ્દસ્ય પૃથગુપાદાનાદત્ર સુરાપદેન ગોડી પૈષ્ટયોર્ગ્રહણમ્ । મધુ=મધુક
પુષ્પભવ મધમ્ । મૈરેયમ્=ફલુશાકોદિમભવમાસવાભિધમપરિપક્વ મધમ્ । મગ્નમ્=
તાડ સર્જૂર-ધાતકયાદિપ્રભવમ્ । “યદ્યપિ ‘મદિરા કરયમગ્ને’ ઇતિ કોષાન્મધસ્ય
સુરાપર્યાયત્વ તથાપીહ પૃથગુપાદાનાન્મદહેતુભૂતદ્રવ્યદ્રવ્યમાત્રાર્થબોધકત્વેન વદ્વત્ર
દૃષ્ટ્વાચ્ચ ન સુરાપર્યાયતા, તથાચોક્તમ્-“મદહેતુર્દ્રવ્યદ્રવ્ય મત્યમિત્યભિધીયતે’
ઇતિ ।” સી(શી)ધુ=સુરાકલકમ્, પ્રસન્ના=સુગન્ધિદ્રવ્યસમ્મેલિતા સુરામ્ । પ્રસન્ના
શબ્દોઽપિ સુરાપર્યાય એવ-“ગન્ધોક્તમા પ્રસન્નેરા” ઇતિ કોષાત્, પૃથગુપાદાના
ત્ત્વિહોક્તરીત્યા વથશ્ચિદ્દેદોઽવગન્તવ્યઃ । આસ્વાદયન્તી=સમ્યક્ રસયન્તી ॥૨૪૦॥
આમાઘાત.=સમન્તાન્માહનનમ્=અમારિરિત્યર્થ., ઘુષ્ટઃ=ઘોષણાવિપયીકૃતઃ ॥૨૪૧॥
કૌલગૃહિકાન્=પિઠગૃહસમ્બન્ધિન । મ્નોપોતકૌ=ગોવત્સૌ, ઉપદ્રવત=ઘાતયતાઉપનયત

૧ પોતનાવિતિ-પોત =શાવક’ સ એવ પોતક. ।

ગુહ પીઠા (આટા) આદિસે બની હુઈ, મધૂક (મહુઆ) સે બની હુઈ,
તથા ગન્ને આદિસે બને હુએ ‘આસવ’ નામક અપરિપક્વ મધ, તાડી,
ખજૂર ધાતકી (ધાવડે) આદિસે બને હુએ મધ, સીધુ (શરાબકા
કલક ઘૂછા) તથા સુગન્ધયુક્ત શરાબકો સ્ત્રૂવ આસ્વાદન કરને લગી ૪ ।

કોષોમે સુરા ઓર મધકો પર્યાયવાચી કહા હૈ તથાપિ મૂલ પાઠમે
ઉન્હેં અલગ અલગ કહનેસે દોનોંકો એક નહી સમજના ચાહિએ । ઇસકે
અતિરિક્ત મધ શબ્દ મદકો ઉત્પન્ન કરનેવાલે દ્રવ (પતલે) પદાર્થકા હી
બોધક હૈ, ઇસલિએ ખી વહ સુરાકા પર્યાયવાચી નહી । ‘પ્રસન્ના’-શબ્દ
સુરાકા પર્યાયવાચી હૈ તો ખી મૂલ પાઠમે જુદા જુદા નામ આનેસે
ઉનકા અર્થખી જુદા-જુદા સમજના ચાહિએ ॥ ૨૪૦ ॥ એક સમય
રાજગૃહ નગરમેં અમારિ (હિંસાબન્દી) કી ઘોષણા હુઈ ॥૨૪૧॥

—ગોળ આટો આદિ મેળનીને બનાવેલી મહુડામાથી બનાવેલી (સુરા), તથા શેરડી
આદિમાથી બનેલા ‘આસ્રવ’ નામના અપરિપક્વ મધ, તાડી, ખજૂર ધાતકી (ધાવડી)
આદિમાથી બનાવેલા મધ સીધુ (દારૂનો કલક) તથા સુગંધયુક્ત દારૂનું ખૂબ આસ્વાદન
કરવા લાગી ૪

ડોષોમા સુરા અને મધને પર્યાયવાચી કહ્યા છે, તો પણ મૂળ પાઠમા તેને
અલગ અલગ કહ્યા છે એટલે બેઉને એક ન સમજવા બોધએ તે ઉપરાંત મધ શબ્દ
ઉત્પન્ન કરનાર દ્રવ (પાતળા) પદાર્થનો જ બોધક છે માટે પણ એ સુરાનો પર્યાયવાચી
નથી ‘પ્રસન્ના’ શબ્દ સુરાનો પર્યાયવાચી છે, તોપણ મૂળ પાઠમા જુદાજુદા નામ
આવવાથી એમનો અર્થ જુદોજુદો સમજવો બોધએ (૨૪૦) એક સમયે રાજગૃહ
નગરમા અમારિ (હિંસાબંધી) ॥ ઘોષણા થઈ (૨૪૧) એટલે માસવોલુપા (આદિ

अन्नया कयाइ आमावाए घुट्टे यावि होत्था ॥२४१॥ तए णं सा रेवडं गाहावडणी मसलोलुया मसेसु मुच्छिया ४ कोलघरिए पुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एव वयासी-तुब्भे देवाणुप्पिया । मम कोल-घरिएहिंतो वएहिंतो कल्लाकल्लि दुवे दुवे गणोपोयए उडवे उड-वित्ता मम उवणेह ॥२४२॥ तए ण ते कोलघरिया पुरिसा रेवडंए गाहावडणीए तहत्ति एयमट्ठं विणएण पडिसुणति, पडिसुणित्ता रेवडंए गाहावडणीए कोलघरिएहिंतो वएहिंतो कल्लाकल्लि दुवे दुवे गोण-पोयए वहेति, वहित्ता रेवडंए गाहावडणीए उवणेति ॥२४३॥ त एणं

ततः खलु राजगृहे नगरेऽन्यदा कदाचिद् जामायात. (अमारिः) घुष्ट्वाप्यासीत् ॥२४१॥ ततः खलु सा रेवती गाथापत्नी मासलोलुपा मासेषु मूर्च्छिता ४ कोल गृहिनान् पुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वैवमवादीत्-यूय देवानुप्रिया. 'मम कोल-गृहिकेभ्यो व्रजेभ्यः कल्याकल्यि द्वौ द्वौ गोपोतकावुपद्रवत, उपद्रुत्य ममोपनयत ॥२४२॥ ततः खलु ते कोलगृहिकाः पुरुषा रेवत्या गाथापत्न्या 'तयेति' एतमर्थं विनयेन प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य रेवत्या गाथापत्न्या कोलगृहिकेभ्यो व्रजेभ्यः कल्याकल्यि द्वौ द्वौ गोपोतकौ व्रन्ति, हत्वा रेवत्यै गाथापत्न्यै उपनयन्ति ॥२४३॥

टीका-मासलोलुपा=मासभक्षणलुब्धा, एतदेव विगिनष्टि मासेषु=मामविषये मूर्च्छिता=मासभक्षणदोषानभिमतया मोहमुपगता, गृद्धा=भोगोत्तरमप्यनुपरतकाङ्क्षावती, ग्रथिता=प्रत्यङ्गमुत्पन्नमासभक्षणानुरागतन्तुभिः कृतसन्दर्भा, अध्युपपन्ना=तदेकचित्ता । अतः किं करोती? त्याह-वहुभिरित्यादि, बहुभिः=मामान्यविशेषरूपैः, तल्लितैः=घृततैलादिनाऽग्निसम्भूतैः, भजितैः=केवलाग्निपाचितैः, (सर्वत्र सद्यर्थे वृत्तीया) । सुरा=गुड मधु पिष्टसम्भवा, तदुक्तम्-

तत्र मामलोलुपा ४ रेवतीने अपने पितृगृहके नौकरोंको बुलाया और उनसे कहा-“देवानुप्रिय ! तुम लोग मेरे मायके के गोकुलोंसे प्रतिदिन दो बछड़े मेरे लिए मार लाया करो ॥२४२॥ मायके के नौकरोंने ‘ठीक है’ कह कर उसकी बात विनयपूर्वक मान ली । वे लोग दो बछड़े मारकर प्रतिदिन रेवतीके पास लाने लगे ॥२४३॥

उपर्युक्तविषयों पर विशेषध्यान दीजिए) देवतीके पोताना पियरना नोकरोंने बोलाव्या अने तेमने कहु “ देवानुप्रिय ! तमे लोडो मारा पियरना गोकुलोभाथी देव के वाछडा भारीने मार भाटे लाव्या करे ” (२४२) पियरना नोकरोंने “ वाड ” कहीने अनी बात विनयपूर्वक मानी लीधी ते लोडो के वाछडा भारीने देव देवतीनी पाये लाववा लाव्या (२४३) मासलोलुपा गाथापतिनी देवती पछेलानी पेठे मार-भदिरानु

सा रेवई गाहावइणी तेहिं गोणमसेहिं सोल्लेहि य ४ सुर च ६
आसाएमाणी ४ विरहइ ॥२४४॥ तए ण तस्स महासयगस्स सम
णोवासगस्स वहूहिं सील जाव भावेमाणस्स चोदस संवच्छरा वइ
कता । एव तहेव जेट्ठपुत्त ठवेइ जाव पोसहसालाए धम्मपण्णत्ति
उवसंपज्जित्ताण विहरइ ॥२४५॥ तए ण सा रेवई गाहावइणी मत्ता
लुलिया विइण्णकेसी उत्तरिज्जय विकडूमाणी २ जेणेव पोसहसाला

तत खलु सा रेवती गाथापत्नी तैर्गोमासेः शूल्यकैश्च ४ सुरा च ६ आस्रादयन्ती ४
विहरति ॥२४४॥ तत. खलु तस्य महाशतकस्य श्रमणोपासकस्य बहुभिः शीलयावद्
भावयतश्चतुर्दश सवत्सरा व्युत्क्रान्ता । एव तथैव ज्येष्ठपुत्र स्थापयति यावत्पोषध
शालाया धर्मप्रज्ञप्तिमुपमम्पद्य विहरति ॥२४५॥ तत खलु सा रेवती गाथापत्नी
मत्ता लुलिता विकीर्णकेशा उत्तरीयकं विकर्षन्ती २ यत्रैव पोषधशाला यत्रैव महा

=आनयत ॥२४२-२४५॥ मत्ता=सुरादिपानजन्यमदाकुला, न केवल मत्तैवाऽपितु
लुलिता=मत्तावेगवशेन परस्वलचरणा, विकीर्णकेशा=विक्षिप्तमुक्तकेशा । उत्तरीयकम्

मासलोलुपा ४ गाथापतिनी रेवती पहलेकी तरह मास-मदिराका
सेवन करती हुई समय बीताने लगी ॥ २४४ ॥ इधर महाशतक
गाथापतिको विविध प्रकारके व्रत-नियमोका पालन करते यावत्
भावना भाते चौदह वर्ष व्यतीत हो गये । इस प्रकार आनन्दकी
भाति इसने भी जेठे लडकेको कुटुम्बका भार सौपा और यावत्
पोषधशालामे धर्मप्रज्ञप्तिको स्वीकार कर विचरने लगा ॥२४५॥ मास
लोलुपा गाथापतिनी मदिराके नशेसे उन्मत्त होकर, और नशेकी तीव्र-
तासे पैरोको लडखडाती हुई (इधर उधर डगमगाती हुई), बालोको
खोल (विखेर) कर, ओढ़नेके वस्त्रको खींचती हुई, अर्थात् शराबकी उन्म

सेवन करती समय बीताववा लागी (२४४) आ. णाज्जुअे महाशतक गाथापतिने
विविध प्रकारना व्रत-नियमोनु पालन करता यावत् भावना भावता चौदह वर्ष व्यतीत
थई गया अे प्रभाअे आनदनी पेठे अेअे पणु भोटा पुत्रने कुटुम्बने भार सौप्ये
अने यावत् पोषधशाणामा धर्मप्रज्ञप्तिने स्वीकारी विचरवा लाग्ये, (२४५) मासलोलुपा
गाथापतिनी मदिराना नशाथी उ भत्त थईने अने नशानी तीव्रताथी पगे लडखडाती,
वाण वीजेरी नाथी, ओढ़वाना वस्त्रने खींचती, अर्थात् मद्यपाननी उन्मत्तता तथ

जेणेव महासयए समणोवासए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
मोहुम्मायजणणाइ सिंगारियाइ इत्थिभावाइ उवदसेमाणी२ महा-
सयय समणोवासय एव वयासी-हभो महासयया ! समणोवासया
धम्मकामया ! पुण्णकामया ! सग्गकामया ! मोक्खकामया !,
धम्मकखिया ! ४, धम्मपिवासिया ! ४, किण्ण तुब्भ देवाणुप्पिया ।
धम्मेण वा पुण्णेण वा सग्गेण वा मोक्खेण वा, जण्णं तुम मए

शतक. श्रमणोपासकस्तेत्रैयोपागच्छति, उपागत्य मोहोन्मादजननान् शार्ङ्गारिकान्
स्त्रीभावान् उपदर्शयन्ती २ महाशतक श्रमणोपासकमेवमवादीत्-हभो. महाशतक !
श्रमणोपासक ! धर्मकामुक ! पुण्यकामुक ! स्वर्गकामुक ! मोक्षकामुक ! धर्ममाद्भित !
४, धर्मपिपासित ! ४, किं खलु तव देवानुप्रिय ! धर्मेण वा ? पुण्येन वा ? स्वर्गेण

=अङ्गोपरिवारणीयद्विषट्वस्त्र, विरुपन्ती=अपकर्पन्ती, मद्यमोहचिह्नमेतत् कामचेष्टित
वा । मोहोन्मादजननान्=मोहश्चोन्मादश्च मोहो मादो तयोर्जननान्=उत्पादकान्,
शार्ङ्गारिकान्=शृङ्गारसम्पन्नान्, स्त्रीभावान्=कटाक्षभुजाक्षेपादीन् । ' हभोः '
इत्यारभ्य 'नो विहरसि' इत्यन्तस्य वाक्यसमुदायस्याभिप्रायः-यत् धर्म-पुण्य-
स्वर्ग मोक्षादिकामना सुखधियैव क्रियते, तच्च सुख विषयसेवनात्पर न कापि सभ-
वतीति सर्वं दुष्करवर्माद्यासेवनमपहाय मया सह यथामनोरथ विषयसुखमेवा-
नुभवेदिति ॥ २४६ ॥

तता तथा कामुकता के चिह्न प्रकट करती हुई पोषधशालामे महाशतक
श्रावकके समीप जा पहुची । वहाँ पहुच कर मोह और उन्मादको उत्पन्न
करने वाले शृंगार भरे हावभाव कटाक्ष आदि स्त्रीभावों (नखरों)को
दिखा दिखाकर महाशतकसे बोली-"रे महाशतक श्रावक ! तुम बड़े
धर्मकामी, पुण्यकामी, स्वर्गकामी, मोक्षकामी, धर्मकी आकाक्षा करनेवाले,
धर्मके प्यासे बन बैठे हो ! देवानुप्रिय ! तुम्हें धर्म, पुण्य, स्वर्ग और
मोक्षका क्या करना है ? तुम मेरे साथ मन माने भोग क्यों नहीं भोगते

कामुकताना चिह्न प्रकट करती पोषधशालामे महाशतक श्रावकनी समीप पहुँच पहुँची
तथा मोह अने उन्मादने उत्पन्न करनेवाले शृंगारभर्या हावभाव कटाक्ष आदि स्त्रीभावों
(नखरों)ने जतावती महाशतकने डोढ़वा लागी " हे महाशतक श्रावक ! तमे मोटा
धर्मकामी, पुण्यकामी, स्वर्गकामी, मोक्षकामी, धर्मकी आकाक्षा करनेवाले, धर्मना तरस्या
गनीने बैठे छे । देवानुप्रिय ! तमारे धर्म, पुण्य, स्वर्ग अने मोक्षने शु करवा छे ?

સદ્ધિ ઉરાલાઈ જાવ મુંજમાળે નો વિહરસિ ? ॥૨૪૬॥ તણે પં સે મહાસયણે સમણોવાસણે રેવડેણે ગાહાવડ્ઢણીણે ણયમટ્ટં નો આઢાઈ નો પરિયાણાઈ, અણાઢાયમાળે અપરિયાણમાળે તુસિણીણે ધમ્મ-જ્ઞાણોવગણે વિહરઈ ॥૨૪૭॥ તણે પં સા રેવડે ગાહાવડ્ઢણી મહા-સયય સમણોવાસય દોચ્છપિ તચ્છપિ ણવ વયાસી-હમ્મો ! ત ચેવ મળઈ । સોવિ તહેવ જાવ અણાઢાયમાળે અપરિયાણમાળે વિહરઈ

વા ? મોક્ષેણ વા ? યત્તલુ ત્વ મયા સાર્દ્ધમુદારાન્ યાવદ્ મુજ્ઞાનો નો વિહરસિ ? ॥૨૪૬॥ તત્ત્વમ્ સ્વલુ સ મહાશતકઃ શ્રમણોપાસકો રેવત્યા ગાથાપત્ન્યા ણતમર્થનો આદ્રિયતે નો પરિજાનાતિ, અનાદ્રિયમાણોઽપરિજાનંસ્તૂણીકો ધર્મધ્યાનોપગતો વિહરતિ ॥૨૪૭॥ તત્ત્વમ્ સ્વલુ સા રેવતી ગાથાપત્ની મહાશતક શ્રમણોપાસક દ્વિતીયમાપ તૃતીયમપ્યેવમવાદીત્-હમ્મોઃ ! તદેવ મળતિ । સોઽપિ તથૈવ યાવદ્ અનાદ્રિયમાણોઽપરિજાનન્ વિહરતિ ॥૨૪૮॥ તત્ત્વમ્ સ્વલુ સા રેવતી ગાથાપત્ની

હો ? તાત્પર્ય યહ હૈ-ધર્મ પુણ્ય આદિ સુખકે લિણે હી કિયે જાતે હેં, ઓર વિષયમોગસે બઢકર દૂસરા કોઈ સુખ નહી હૈ, હસલિણે હન જ્ઞાણદોંકો છોઢો ઓર મેરે સાથ મનમાને મોગ મોગો ॥૨૪૬॥

મહાશતક શ્રાવકને રેવતી ગાથાપતિનીકે હસ કથનકો ન આદર દિયા ન પરિજ્ઞાન કિયા, અર્થાત્ હસ તરફ ધ્યાન મી નહી દિયા, વહ મૌન રહ્ કર ધર્મ ધ્યાનમે લગા રહા ॥ ૨૪૭ ॥ તવ ગાથાપતિની રેવતીને મહાશતક શ્રાવકસે દૂસરી વાર ઓર તીમરી વાર મી વહી વાત કહી, કિન્તુ મહાશતક તો ડસકી વાતકો ડસી પ્રકાર યાવત્ સ્વીકાર, તથા પરિજ્ઞાન ન કરકે વિચરને લગા ॥ ૨૪૮ ॥ તવ રેવતી ગાથાપતિની મહા

તમે મારી સાથે મનમાન્યા લોગ ડેમ લોગવતા નથી ? તાત્પર્ય એ છે કે ધર્મ પુણ્ય આદિ સુખને માટે કરવામા આવે છે, અને વિષય લોગથી ઉચ્ચ બીજુ કોઈ સુખ નથી, માટે આ માથાફેડ છોડો અને મારી સાથે મનમાન્યા લોગ લોગવો (૨૪૬)

મહાશતક શ્રાવકે રેવતી ગાથાપતિનીના આ કથનને આદર ન આપ્યો, પરિજ્ઞાન ન કર્યું, અર્થાત્ તે તરફ ધ્યાન પણ આપ્યું નહિ, તે મૌન રહીને ધર્મ-ધ્યાનમા લાગી રહ્યો (૨૪૭) એટલે ગાથાપતિની રેવતીએ મહાશતક શ્રાવકને બીજવાર અને ત્રીજવાર પણ એજ વાત કહી, પરંતુ મહાશતક તો એજ પ્રમાણે

॥२४८॥ तए णं सा रेवडं गाहावइणी महासयएण समणो-
वासएण अणाढाइज्जमाणी अपरियाणिज्जमाणी जामेव दिसं पाउ-
व्भूया तामेव दिसं पडिगया ॥२४९॥

मूलम्—तए ण से महासयए समणोवासए पढमं उवासगपडिम
उवसपज्जित्ताणं विहरडं । पढम अहासुत्त एक्कारसवि ॥ २५० ॥
तए ण से महासयए समणोवासए तेणं उरालेणं जाव किसे धम
णिसतए जाए ॥२५१॥ तए णं तस्स महासयस्स समणोवास-
यस्स अन्नया कयाइ पुवरत्तावरत्त काले धम्मजागरिय जोगरमाणस्स

महाशतकेन श्रमणोपासकेनाऽनाद्रियमाणा अपरिज्ञायमाना यामेव दिश प्रादुर्भूता
तामेव दिश प्रतिगता ॥२४९॥

उाया—ततः खलु स महाशतक श्रमणोपासकः प्रथमामुपासकप्रतिमामुप-
सपद्य विहरति । प्रथमा यथामूत्र यावदेकादशापि ॥२५०॥ ततः खलु स महा-
शतकः श्रमणोपासकस्तेनोदारेण यावत्कृशो धमनिसन्ततो जातः ॥२५१॥ ततः
शतक श्रावक द्वारा अनादृत औग अपरिज्ञात (अस्वीकृत) अर्थात्
तिरस्कृत होकर जिधरसे आई थी उधर ही चली गई ॥ २४९ ॥

टीकार्थ—‘तए ण से’ इत्यादि तदनन्तर महाशतक श्रावक पहली
पडिमाको अगीकार कर विचरने लगा । पहली यावत् ग्यारहो पडिमाओंका
शास्त्रानुसार पालन किया ॥ २५० ॥ इस उग्र कर्त्तव्यसे वह महाशतक
श्रमणापासक यावत् बहुत ही कृश (दुबला पतला) हो गया, यहा
तक कि उसकी नस नस दिखाई देने लगी ॥ २५१ ॥ एक समय

तेनी वातनो स्वीकार के परिज्ञान कर्था विना विचरवा लाग्यो (२४८) ओटले
पछी रेवती गाथापतिनी महाशतक श्रावकथी अनादृत अने अपरिज्ञात (अस्वी-
कृत) अर्थात् तिरस्कृत थईने जयाथी आवी हुती त्या न थाली गई (२४९)

टीकार्थ—‘तए ण से’—इत्यादि पछी महाशतक श्रावक पडेली पडिमाने
अगीकारने विचरवा लाग्यो । पडेली यावत् अगीआदे पडिमाओंतुं शास्त्रानुसार पालन
क्युं (२५०) ओ उग्र कर्त्तव्यथी ते महाशतक श्रमणोपासक यावत् गहुंज कृश
(हुणयो) थई गयो, त्या सुधी के तेना शरीरनी नसेनस अकार देखावा लागी

સદ્ધિ ઉરાલાઈ જાવ મુંજમાણે નો વિહરસિ ? ॥૨૪૬॥ તણ ણં સે મહાસયણ સમણોવાસણ રેવડેણ ગાહાવડ્ઢીણ ણયમટ્ટં નો આઢાઈ નો પરિયાણાઈ, અણાઢાયમાણે અપરિયાણમાણે તુસિણીણ ધમ્મ-જ્ઞાણોવગણ વિહરઈ ॥૨૪૭॥ તણ ણં સા રેવડે ગાહાવડ્ઢી મહા-સયય સમણોવાસય દોચ્છપિ તચ્છપિ ણવ વયાસી-હમ્મો ! ત ચેવ મ્મણઈ । સોવિ તહેવ જાવ અણાઢાયમાણે અપરિયાણમાણે વિહરઈ

વા ? મોક્ષેણ વા ? યત્તલુ ત્વ મયા સાર્દ્ધમુદારાન્ યાવદ્ મુજ્ઞાનો નો વિહરસિ ? ॥૨૪૬॥ તત્ત સ્વલુ સ મહાશતક' શ્રમણોપાસકો રેવત્યા ગાથાપત્ન્યા ણતમર્થં નો આદ્રિયતે નો પરિજાનાતિ, અનાદ્રિયમાણોઽપરિજાનંસ્તૂણીકો ધર્મધ્યાનોપગતો વિહરતિ ॥૨૪૭॥ તત્ત સ્વલુ સા રેવતી ગાથાપત્ની મહાશતક શ્રમણોપાસક દ્વિતીયમાપ તૃતીયમપ્યેવમવાદીત્-હમ્મો ! તદેવ મ્મણતિ । સોઽપિ તથૈવ યાવદ્ અનાદ્રિયમાણોઽપરિજાનન્ વિહરતિ ॥૨૪૮॥ તત્ત સ્વલુ સા રેવતી ગાથાપત્ની

હો ? તાત્પર્ય યહ હૈ-ધર્મ પુણ્ય આદિ સુખકે લિણ હી કિયે જાતે હૈ, ઔર વિષયમોગસે વઢકર દૂસરા કોઈ સુખ નહી હૈ, હસલિણ હન જ્ઞાનદોંકો છોઢો ઔર મેરે સાથ મનમાને મોગ મોગો ॥૨૪૬॥

મહાશતક શ્રાવકને રેવતી ગાથાપતિનીકે હસ કથનકો ન આદર દિયા ન પરિજ્ઞાન કિયા, અર્થાત્ હસ તરફ ધ્યાન મી નહી દિયા, વહ મૌન રહ કર ધર્મ ધ્યાનમે લગારહા ॥ ૨૪૭ ॥ તવ ગાથાપતિની રેવતીને મહાશતક શ્રાવકસે દૂસરી વાર ઔર તીસરી વાર મી વહી વાત કહી, કિન્તુ મહાશતક તો ડસકી વાતકો ડસી પ્રકાર યાવત્ સ્વીકાર, તથા પરિજ્ઞાન ન કરકે વિચરને લગા ॥ ૨૪૮ ॥ તવ રેવતી ગાથાપતિની મહા

તમે મારી સાથે મનમા યા લોગ કેમ લોગવતા નથી ? તાત્પર્ય એ છે કે ધર્મ પુણ્ય આદિ સુખને માટે કરવામા આવે છે, અને વિષય લોગથી ઉચુ ખીણુ કેાઈ સુખ નથી, માટે આ માથાફેાડ છોડો અને મારી સાથે મનમાન્યા લોગ લોગવો (૨૪૬)

મહાશતક શ્રાવકે રેવતી ગાથાપતિનીના આ કથનને આદર ન આપ્યો, પરિજ્ઞાન ન કર્યું, અર્થાત્ તે તરફ ધ્યાન પણ આપ્યુ નહિ, તે મૌન રહીને ધર્મ-ધ્યાનમા લાગી રહ્યો (૨૪૭) એટલે ગાથાપતિની રેવતીએ મહાશતક શ્રાવકને ખીણવાર અને ત્રીણવાર પણ એજ વાત કહી, પરંતુ મહાશતક તો એજ પ્રમાણે

॥२४८॥ तए णं सा रेवई गाहावइणी महासयएण समणो-
वासएण अणाढाडज्जमाणी अपरियाणिज्जमाणी जामेव दिस पाउ-
व्भूया तामेव दिसं पडिगया ॥२४९॥

मूलम्—तए ण से महासयए समणोवासए पढमं उवासगपडिम
उवसंपज्जित्ताणं विहरइ । पढम अहासुत्त एक्कारसवि ॥ २५० ॥
तए ण से महासयए समणोवासए तेणं उरालेणं जाव किसे धम-
णिसंतए जाए ॥२५१॥ तए णं तस्स महासयस्स समणोवास-
यस्स अन्नया कयाड पुवरत्तावरत्त काले धम्मजागरिय जोगरमाणस्स

महाशतकेन श्रमणोपासकेनाऽनाद्रियमाणा अपरिज्ञायमाना यामेव दिश प्रादुर्भूता
तामेव दिश प्रतिगता ॥२४९॥

उाया—ततः खलु स महाशतक श्रमणोपासकः प्रथमागुपासकप्रतिमागुप-
सपद्य विहरति । प्रथमा यथासूत्र यावदेमादशापि ॥२५०॥ ततः खलु स महा-
शतकः श्रमणोपासकस्तेनोदारेण पावत्कृणो धमनिसन्ततो जातः ॥२५१॥ ततः

शतक श्रावक द्वारा अनादृत और अपरिज्ञात (अस्वीकृत) अर्थात्
तिरस्कृत होकर जिधरसे आई थी उधर ही चली गई ॥ २४९ ॥

टीकार्थ—‘ तए ण से ’ इत्यादि तदनन्तर महाशतक श्रावक पहली
पडिमाको अगीकार कर विचरने लगा । पहली यावत् ग्यारहो पडिमाओका
शास्त्रानुसार पालन किया ॥ २५० ॥ इस उग्र कर्त्तव्यसे वह महाशतक
श्रमणापासक यावत् बहुत ही कृश (दुबला पतला) हो गया, यहाँ
तक कि उसकी नस नस दिखाई देने लगी ॥ २५१ ॥ एक समय

तेनी बातनो स्वीकार के परिज्ञान कर्था बिना विचरवा लाग्यो (२४८) ओटले
पछी रेवती गाथापतिनी महाशतक श्रावकथी अनादृत अने अपरिज्ञात (अस्वी-
कृत) अर्थात् तिरस्कृत थधने न्याथी आवी हुती त्या न थादी गछ (२४९)

टीकार्थ—‘तए ण से’—इत्यादि पछी महाशतक श्रावक पडेली पडिमाने
अगीकारने विचरवा लाग्यो पडेली यावत् अगीआटे पडिमाओनुं शास्त्रानुसार पालन
क्युं (२५०) ओ उग्र कर्त्तव्यथी ते महाशतक श्रमणोपासक यावत् गहुअ कृश
(दुबला) थध गयो, त्या सुधी के तेना शरीरनी नमेनस गहार देखावा लागी

अयं अज्झत्थिए ५-एव खलु अहं इमेण उरालेणं जहा आणंदो
तहेव अपच्छिममारणंतियसलेहणाए झूसियसरीरे भत्तपाणपडिया-
इक्खिए कालं अणवकखमाणे विहरइ ॥२५२॥ तए ण तस्स महा-
सयगस्स समणोवासगस्स सुभेणं अज्झवसाणेण जाव खओव-
समेण ओहिणाणे समुप्पन्ने । पुरत्थिमे ण लवणसमुद्धे जोयणसाह-
स्सिय खेत्तं जाणइ पासइ, एवं दक्खिणे ण पच्चत्थिमे ण उत्तरे ण

खलु तस्य महाशतकस्य श्रमणोपासकस्यान्यदा कदाचित्पूर्वरात्रापरत्रकाले धर्म
जागरिका जाग्रतोऽयमाभ्यात्मिकः ५-एव खलु अहमनेनोदारेण यथाऽऽनन्दस्तथै
वापश्चिममारणान्तिकसलेखनया जोषितशरीरो भक्तपानप्रत्याख्यातः कालमनवका
ङ्क्षन् विहरति ॥२५२॥ तत खलु तस्य महाशतकस्य श्रमणोपासकस्य शुभे
नाऽयवसायेन यावत्क्षयोपशमेनावधिज्ञान समुत्पन्नम् । पौरस्त्ये खलु लवणसमुद्धे
योजनसाहस्रिक क्षेत्र जानाति पश्यति, एव दाक्षिणात्ये खलु, पाश्चात्ये खलु,

धर्मजागरणा करते करते पूर्वरात्रिके अपर कालमे महाशतक श्रावकको
यह विचार आया-“ मै इस उग्र कर्त्तव्यसे ” इत्यादि आनन्दके
समान । वह अन्तिम मारणान्तिक सलेखनासे जोषित शरीर होकर
भक्त पानका प्रत्याख्यान (परित्याग) कर मृत्युकी कामना न करता
हुआ विचरने लगा ॥ २५२ ॥ उसके बाद शुभ अ यवसाय (परिणाम) से
यावत् अवधिज्ञानावरण कर्मके क्षयोपशमसे उस महाशतक श्रावकको
अवधिज्ञान उत्पन्न हुआ । वह पूर्वदिशामे लवणसमुद्रके अन्दर एक
हजार योजन क्षेत्र तक जानता देखता था । इसी प्रकार दक्षिण और

(२५१) ओह समये धर्मजगरणा करता पूर्व रात्रिना अपरकाणमा महाशतक श्रावकने
ओवो विचार आव्यो के ‘ हु आ उअ कर्त्तव्यथी ’ इत्यादि आनन्द श्रावकनी
पेहे समज्जु ते अतिम मरणांतिक मलेष्मनाथी जेषित-शरीर यधने भक्त-पानतुं
प्रत्याख्यान (परित्याग) करीने मृत्युनी कामना न करतो विचरवा लाग्यो (२५२) ।
तेना पछी शुभ अध्यवसाय (परिणाम) थी यावत् अवधिज्ञानावरण कर्मना क्षयोप-
शमथी ते महाशतक श्रावकने अवधिज्ञान उत्पन्न थ्यु ते पूर्व दिशामा लवण-
समुद्रनी अदर ओह हजार योजन क्षेत्र सुधी जणुतो-देषतो हुतो ओ प्रमाणे

जाव चुल्लहिमवत वासहरपवय जाणइ पासइ, अहे इमीसे रयण-
प्पभाए पुढवीए लोलुपच्युतं नरकं चउरासीइवाससहस्सट्ठिइय
जाणइ पासइ ॥२५३॥ तए ण सा रेवई गाहावइणी अन्नया कयाइ
मत्ता जाव उत्तरिज्जयं विकडूमाणी २ जेणेव महासयए समणो-
वासए जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता महा-
सयय तहेव भणइ जाव दोच्चपि तच्चपि एव वयासी-हंभो । तहेव
॥२५४॥ तए णं से महासयए समणोवासए रेवईए गाहावइणीए

आत्तरे खलु यावत्क्षुद्रहिमवन्त वर्षधरपर्वत जानाति पश्यति, अधोऽस्या रत्नप्रभाया
पृथिव्या लोलुपाच्युत नरकं चतुरशीतिवर्षसहस्रस्थितिकं जानाति पश्यति ॥२५३॥
ततः खलु सा रेवती गाथापत्नी अन्यथा अदाचिन्मत्ता यावदुत्तरीयकं विकर्षन्ती २
येनैव महाशतकः श्रमणोपासको यत्रैव पोषधशाला तेनैवोपागच्छति, उपागत्य
महाशतकं तथैव भणति यावद् द्वितीयमपि तृतीयमप्येवमवादीत्=हंभोः ! तथैव ॥२५४॥
ततः खलु स महाशतकः श्रमणोपासको रेवत्या गाथापत्न्या द्वितीयमपि तृतीयमप्ये-

पश्चिममे भी लवणसमुद्रके भीतर एक हजार घोजन क्षेत्र तक
जानता देखता था । उत्तरमे क्षुद्र हिमवन्त पर्वत तक जानता देखता
था । अधो (नीची) दिशामे इस रत्नप्रभा पृथ्वीमें चौगसी हजार वर्षकी
स्थितिवाले लोलुपाच्युत नरक तक जानता देखता था ॥२५३॥

इसके अनन्तर एक बार गाथापतिनी रेवती फिर उन्मत्त होकर
यावत् ओढनेके वस्त्रको खींचती हुई महाशतक श्रावकके पास आई,
आकर तीनबार तक वही बात कही, जो पहले कही थी ॥ २५४ ॥ दो

दक्षिणु अने पश्चिमभा पणु लवणसमुद्रनी अदर ओक डुनर येजन क्षेत्र सुधी
जणुतो-देणतो। डतो। उत्तरभा क्षुद्र हिमवत पर्वत सुधी जणुतो-देणतो। डतो।
अधो (नीची) दिशाभा आ रत्नप्रभा पृथ्वीभा येरासी डुनर वषनी स्थितिवाणा
लोलुपाच्युत नरक सुधी जणुतो-देणतो। डतो। (२५३)

पछी ओक बार गाथापतिनी रेवती इसी पाछी उन्मत्त थडने यावत् ओढ
वाना वस्त्रने जेयती महाशतक श्रावकनी पासे आवी अने तेणु पडेलाना जेवीज
वात त्रणुवार कही (२५४) ओम बार बार जे त्रणुवार कडेवाथी महाशतकने ओध आवी

दोच्चपि तच्चपि एव वुत्ते समाणे आसुरत्ते ओहिं पउंजइ, पउंजित्ता
ओहिणा आभोएइ, आभोइत्ता रेवइ गाहावइणिं एवं वयासी-
हंभो रेवई ! अपत्थियपत्थिए ४ ! दुरतपतलक्खणे हीनपुण्ण-
चउदसी सिरिहरिकित्तिवज्जिए एवं खलु तुम अंतो सत्तरत्तस्स

वमुक्तः सन् आशुरक्तः ४ अवधिं प्रयुनक्ति प्रयुज्यावधिना-आभोगयति, आभोग्य
रेवती गाथापत्नीमेवमवादीत्-हंभोः रेवति ! अप्रार्थितप्रार्थिक ! दुरन्तप्रान्त
लक्षणे हीनपुण्यचतुर्दशि श्री ह्री धी कीर्तिवर्जिते एव खलु त्वमन्त

टीका-आभोगेति-आभोग ज्ञानं तत्करोति-आभोगयति, (' तत्करोति
तदाचष्टे' इति णिच्) तेन आभोगयति=जानाति, आभोग्य=ज्ञात्वेत्यर्थः। अलसः=
विमूर्चिका, अग्निमान्धरोग इति केचित्, तदुक्तम्-

“ ऊर्ध्वाधोगमनाशक्तो येन मन्दतरानलः ।

नरोऽलसामाशय स्यात्स व्याधिरलसः स्मृतः ॥” इति ।

श्वयधुपर्यायः शोफरोगः-अलस, येन रक्तद्रासादितो हस्तपादादिस्तम्भन
शोथश्च समपद्यते, तदप्युक्तम्-

“ स्तम्भन हस्तपादादेर्येन रक्तस्य दूषणात् ।

शोथमेत विजानीयादलस भिपजां वरा ॥” इति ।

‘अपत्थियपत्थिए’ अप्रार्थिकप्रार्थिके-अप्रार्थित यत्केनापि न प्रार्थ्यते
मरणं तत्प्रार्थयामि इति अप्रार्थिकप्रार्थिकं तत्सम्बुद्धौ अप्रार्थिकप्रार्थिके यावत्
करणात् ‘दुरतपतलक्खणे, दुरन्तप्रान्तलक्षणे तत्र दुरन्तानि दुष्टपर्यन्तानि
प्रान्तानि=अप्रशस्तानि लक्षणानि यस्या तत्सम्बुद्धौ हे दुरन्तप्रान्तलक्षणे
तथाच ‘हीनपुण्णचउदसी’, हीनपुण्यचतुर्दशि तत्र हीना असमग्रा पुण्या=पवित्रा
चतुर्दशी तिथिर्यस्याः सा तत्सम्बुद्धौ ‘सिरिहिरि कित्तिवज्जिए’ श्री ह्री धी कीर्ति

तीन बार कहनेसे महाशतक्रको क्रोध आ गया । उसने अवधि ज्ञानका
प्रयोग करके उपयोग लगाया, उपयोग लगा कर अर्थात् अवधिज्ञान द्वारा
ज्ञानर वृद्ध होला-“अपना अनिष्ट चाहनेवाली ४ हे हीनपुण्य चतुर्दशी
में जन्म लेनेवाली हे कुलक्षणवाली हे लक्ष्मी लज्जा बुद्धि और कीर्ति

गये। जेथी जेथे अवधिज्ञानने प्रयोग करीने मनमा उपयोग लगाव्यो, अर्थात् उपयोग
लगाव्योने अवधिज्ञानद्वारा ज्ञानीने ते जाव्यो। “ येतानु अनिष्ट चाहनारी
हेपुण्य रहित, चाह्यमा जन्म लेनारी कुलक्षणा लक्ष्मी, लज्जा बुद्धि अने कीर्तिवगरनी

अलसएण वाहिणा अभिभूया समाणी अट्टदुहट्टवसट्ठा असमाहि-
पत्तो कालमासे काल किच्चा अहे इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए
लोलुयच्चुए नए चउरासीइवाससहस्सट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए
उववज्जिहिसि ॥२५५॥ तए ण सा रेवडं गाहावडणी महासयएणं

सप्तरात्रस्यालसकेन व्याधिनाऽभिभूता सती आर्तदुःखार्त्तवशात्ता असमाधिमाप्ता
कालमासे काल कृत्वाऽधोऽस्या रत्नप्रभाया पृथिव्या लोलुपाच्युते नरके चतुर-
शीतिवर्षसहस्रस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकृतयोत्पत्त्यसे ॥२५५॥ ततः खलु सा

वर्जिते तत्र श्री=शोभा=ह्री=लज्जा धी=बुद्धि कीर्ति=प्रशस्तसाधुवादरूपा
ताभिर्वर्जिता तत्सम्बुद्धो हे श्री ह्री मी कीर्तिवर्जिते

नैरयिकृतया=नारकिकृत्वेन नारकी की भूत्वेत्यर्थ , उत्पत्त्यसे=उत्पन्ना भवि-
ष्यसि । हीमः=प्रीतिरहित , अप-याता=दु-र्यानविषयता नीता । कुमारेण=कुत्सितेन
मारेण ।

रहित रेवती ! तू सात रात्रिके भीतर-भीतर अलस रोगसे पीडित
होकर ठोक समुद्रमें गोता लगाती हुई तीव्र दुःखके वश होकर
(अशान्त चित्त)से असमाधि यथासमय काल करके इस रत्नप्रभा
पृथ्वीके नीचे लोलुपाच्युत नरकमें चौरासी हजार वर्षकी स्थितिवाले
नारकियोंमें नारकीरूपसे उत्पन्न होगी ” ॥ २५५ ॥

१ अलस विपूचिका । कोइ कोइ इसे मन्दाग्रिका रोग कहते हैं । कहा भी
है-“ऊपर नीचे गमन न कर सके, अग्नि मन्द हो जाय, आमाशय ठीक-ठीक
काम न करे, जिस व्याधिसे मनुष्य इस प्रकार हो जाय उसे अलस रोग कहते
हैं॥” शोफ (मूजन) रोगको भी अलस कहते हैं-जिसके होनेसे रक्तके दूषित
और कम हो जानेसे हाथ-पैरोंका स्तम्भन हो जाताहै और मूजन चढजाताहै॥

रेवती ! तू सात रात्रिनी अहर अलस× रोगथी पीडित यधने शोकसमुद्रमा
गोथा आती तीव्र दुःखने वश यध भडान् अभमाधि (अशात चित्त)थी यथान्मय
काण डरीने आ रत्नप्रभा पृथ्वीनी नीचे लोलुपाच्युत नरकमा चौराशी हजार
वर्षनी स्थितिवाणा नारकीओमा नारकी उपे उत्पन्न यधश ” (२५५)

अलस अट्टने विपूचिका (कायेरा-भरडा प्रत्यादि) काष्ठ काष्ठ तेने भग्निने रोग कहे छे
कल्लु छे के ‘ उपर नीचे गमन न करी शके, अग्नि भग् यध जाय, आमाशय परापर काम
न करे, जे व्याधियो भाणुस आ प्रकारनो यध जाय तेने असल रोग कहे छे ” सोणना
रोगने पणु असल कहे छे ते रोगथी शरीरनु लोही अगडी अने ओधु यध जवाथी हाथ
पगनु स्तम्भन यध जाय छे अने मोल्ल अडे छे

સમળોવાસણેણ એવુત્તા સમાળી એવ વયાસી-રુદ્ધે ણ મમ મહાસયણે
 સમળોવાસણે, હીળે ણં મમં મહાસયણે, અવજ્ઞાયા ણં અહ મહાસ-
 યણે સમળોવાસણે, ન નજ્ઞદ ણં અહં કેળવિ કુમારેણ મારિ-
 જિસ્સામિત્તિ કટ્ટુ ભીયા તત્થા ંનસિયા ઉવિગ્ગા સજાયભયા સણિ-
 ય ૨ પચ્છોસકકિદ્, પચ્છોસકિત્તા જેણેવ સણે ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છદ્,
 ઉવાગચ્છિત્તા ઓહય-જાવજ્ઞિયાદ્ ॥૨૫૬॥ તણે ણ સા રેવદ્
 ગાહાવદ્ધણી અતો સત્તરત્તસ્સ અલસણે વાહિણા અભિભૂયા અદ્-

નણ=અલક્ષિતા ॥૨૫૦-૨૫૭॥

રેવતી ગાથાપત્ની મહાશતકેન શ્રમળોપાસકેનૈવમુક્તા સત્યેવમવાદીત્ “રુદ્ધ” સ્વલુ
 મમ મહાશતક શ્રમળોપાસક., હીન સ્વલુ મમ મહાશતક, અવ યાતા સ્વલ્લહ
 મહાશતકેન શ્રમળોપાસકેન, ન જ્ઞાયતે સ્વલ્લહ કેનાપિ કુમારેણ મારયિષ્યે” ઇતિ
 કૃત્વા ભીતા ત્રસ્તાનણા ઉદ્વિગ્ગા સજ્ઞાતભયા શનૈઃ શનૈ પ્રત્યવષ્વવ્વકતે, પ્રત્યવષ્વવ્વય
 યેનૈવ સ્વક ગૃહ તેનૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય, અવહત યાવદ્ ધ્યાયતિ ॥૨૫૬॥ તતઃ
 સ્વલુ સા રેવતી ગાથાપત્ની અન્ત સપ્પરાત્સ્યાલસકેન વ્યાધિનાઽભિભૂતાઽઽર્તદુઃસ્વાર્ત-

મહાશતકકી વાત સુનકર રેવતી (મનહી મન) વિચારને લગી-
 “અવ મહાશતક મુક્તિસે રુદ્ધ ગયા હૈ, વહ મુક્તિ પર પ્રેમ નહી રગ્વતા
 ઓર મેરા વુરા મોચતા હૈ, ન જાને યહ મુક્તિ કિસ વુરી મૌતસે મરવા
 હાલેગા” એસા સોચ કર વહ હરી ઓર ધૂજતી (કાપતી) હુઈ છુપ
 કર છુબ્ધ ઓર ભયભીત હોતી હુઈ વહાસે ધીરે-ધીરે નિકલી ।
 નિકલ કર જહા અપના ઘર થા વહા આઈ ઓર ઉદાસ હોકર યાવત્
 સોચ-વિચારમે પડ ગઈ ॥૨૫૬॥ તત્પશ્ચાત્ ગાથાપતિની રેવતી સાત

મહાશતક શ્રાવકની આ ભય ડર વાત સાંભળીને રેવતી (મનમા) વિચારવા લાગી
 “હવે મહાશતક મારાથી રીસાઈ ગયો છે, તે મારા પર પ્રેમ રાખતો નથી અને મારું
 બૂડું ચાહે છે, શી ખબર મને તે કેવાય બૂડું મોતે મરાવી નાખશે ” એમ
 વિચારીને તે ડરી ગઈ અને ધૂજતી ધૂજતી છુપાઈને છુબ્ધ તથા ભયભીત થતી
 ત્યાંથી ધીરે ધીરે નીકળી અને જ્યાં પોતાનું ઘર હતું ત્યાં આવી પછી ઉદાસ
 થઈને તે યાવત્ વિચારમા પડી ગઈ (૨૫૬) પછી ગાથાપતિની રેવતી સાત રાતની

दुहद्वसद्वा कालमासे काल किञ्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए लोलुयच्चुए नरए चउरासीइवाससहस्सट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइय ताए उववन्ना ॥२५७॥

मूलम्-तेण कालेण तेणं समएणं समणे भगव महावीरे० । समोसरण जाव परिसा पडिगया ॥ २५८ ॥ गोयमा इ समणे भगव महावीरे एव वयासी-एव खलु गोयमा । इहेव रायगिहे नयरे मम अतेवासी महासयए नाम समणोवासए पोसहसालाए

वशात्ता कालमासे काल कृत्वाऽस्या रत्नप्रभाया पृथिव्यां लोलुपान्च्युते नरके चतुरशीतिवर्षसहस्रस्थितिकेषु नैरयिस्तयोपपन्ना ॥ २५७ ॥

छाया-तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः० । समवसरण यावत्परिपत् प्रतिगता ॥ २५८ ॥ गौतम ! इति श्रमणो भगवान् महावीर एवमवादीत्-एव खलु गौतम ! इहेय राजगृहे नगरे ममान्तेवासी महाशतको नाम श्रमणो-

रातके भीतर अलस रोगसे ग्रसित हो, तीव्र शोक और दुःखके मारे आर्त्तध्यान करती हुई काल अवसर काल करके, इसी रत्नप्रभा पृथिवी के लोलुपाच्युत नरकमे, चौरासी हजार वर्षकी आयुवाले नेरइयोंमें, नारकी रूपसे उत्पन्न हुई ॥ २५७ ॥

‘तेण कालेण’ इत्यादि । उस काल उस समय श्रमण भगवान् महावीर पधारे । समवसरण रचा गया । परिषद् निकली और धर्मकथा सुनकर यावत् लौट गई ॥ २५८ ॥ “गौतम” इस प्रकार श्रमण भगवान् महावीरने कहा-“गौतम ! इसी राजगृह नगरमे मेरा शिष्य महा-

अ ६-अलस (महाग्निरोग) रोगी ग्रसित यद्य, तीव्र शोक अने दुःखनी भारी आर्त्तध्यान करती करती यथासमये काण करीने, आ रत्नप्रभा पृथिवीना लोलुपाच्युत नरकमा, चौरासी हजार वर्षना आयुष्यवाणा नेरइओमा (नारडीओमा) नारडीउपे उत्पन्न यद्य (२५७)

टीकार्थ-‘तेण कालेण’-इत्यादि ते काणे ते समये श्रीश्रमणु भगवन् महावीर प्रभु पधार्या देवेद्वारा समवसरण रचायु परिषद् नीकणी अने धर्मकथा आसणीने यावत् पाछी आदी गर्ध (२५८) ‘गौतम’ ओ प्रभाहे सन्नाधन करी श्रमणु भगवान् महावीरे कहु “गौतम !” आ राजगृह नगरमा भारो शिष्य महाशतक

અપચ્છિન્નમારણતિયસલેહનાં ઝૂસિયસરીરે ભક્તપાણપડિયાઈ-
વિશ્વં કાલ અણવકંઠમાણે વિહરઈ ॥૨૫૯॥ તણ ન તસ્સ મહા-
સયગસ્સ રેવડે ગાહાવડ્ડણી મત્તા જાવ વિકઙ્કુમાણી ૨ જેણેવ પોસ-
હસાલા જેણેવ મહાસયણ તેણેવ ઉવાગયા, મોહુમ્માય જાવ એવ
વયાસી-તહેવ જાવ દોઢપિ તઢ્ધપિ એવ વયાસી ॥૨૬૦॥ તણ ન
સે મહાસયણ સમણોવાસણ રેવડે ગાહાવડ્ડણી દોઢપિ તઢ્ધપિ
એવ વુત્તે સમાણે આસુરત્તે ૪ ઓહિ પડજઈ, પડજિત્તા ઓહિણા

પાસકઃ પોષધશાલાયામપશ્ચિમમારણાન્તિકસલેખનયા જોષિતશરીરો ભક્તપાન-
પ્રત્યાખ્યાત કાલમનવકાદક્ષન્ વિહરતિ ॥૨૫૯॥ તત સ્વત્તુ તસ્ય મહાશતકસ્ય
રેવતી ગાથાપત્ની મત્તા યાવદ્ વિકર્પન્તી ૨ યત્રૈવ પોષધશાલા યત્રૈવ મહાશતકસ્ત
ઐવોપાગતા, મોહોન્માદ યાવદ્ એવમવાદીત્-તથૈવ યાવદ્ દ્વિતીયમપ્યેવ તૃતીયમપ્યેવ
મવાદીત્ ॥૨૬૦॥ તત સ્વત્તુ સ મહાશતક, શ્રમણોપાસકો રેવત્યા ગાથાપત્ન્યા
દ્વિતીયમપિ તૃતીયમપ્યેવમુક્ત, સન્ આશુરક્ત, ૪ અવધિં પ્રયુનક્તિ, પ્રયુજ્યાવધિના

શતક શ્રાવક, પોષધશાલામે, અન્તિમ સમયમેં મારણાન્તિક સલેખ-
નાસે જોષિતશરીર હોકર, ભક્ત-પાનકા પ્રત્યાખ્યાન કર કાલ (મૃત્યુ)ની
કામના ન કરતા હુઆ વિચરતા હૈ (થા) ॥૨૫૯॥ તથ મહાશતકની
પત્ની રેવતી ગાથાપતિની નશોમે ઉન્મત્ત હોકર યાવત્ અપને ઓઢનેકે
વસ્ત્રકો સ્ત્રીચતી હુઈ પોષધશાલામે મહાશતકકે પાસ આઈ । દો ત્રીન
વાર વહી પૂર્વોક્ત મોહ ઓર ઉન્માદકો ઉત્પન્ન કરનેવાલી વાતે કહી
॥૨૬૦॥ એસે દો ત્રીન વાર કહને પર મહાશતકને ક્રોધિત ૪ હો

શ્રાવક પોષધશાલામા અતિમ સમયે મારણાન્તિક સલેખનાથી જોષિતશરીર થઈને, ભક્ત-
પાનકા પ્રત્યાખ્યાન કરી કાળ (મૃત્યુ)ના કામના ન કરતા વિચરી રહ્યો છે (હતો)
(૨૫૯) ત્યારે મહાશતકની પત્ની રેવતી ગાથાપતિની નશામા ઉન્મત્ત થઈને યાવત
પોતાના ઓઢવાના વસ્ત્રને આમતેમ ખેંચતી પોષધશાલામા મહાશતકની પાસે આવી બે
ત્રણવાર એ પૂર્વોક્ત મોહ અને ઉન્માદને ઉત્પન્ન કરનારી વાતો કહી (૨૬૦) એમ
બે ત્રણ વાર કહેતા મહાશતકે ક્રોધિત થઈને અવધિજ્ઞાનનો પ્રયોગ કર્યો, તે પ્રયોગ

आभोएइ, आभोइत्ता रेवड गाहावइणिं एवं वयासी-जाव उवव-
ज्जिहिसि । नो खलु कप्पड गोयमा । समणोवासगस्स अपच्छिम
जाव झूसियसरीरस्स भत्तपाणपडियाडक्खियस्स परो सतेहिं तच्चेहि
तहिण्हि सव्भूएहिं अणिट्ठेहिं अकन्तेहिं अप्पिएहिं अमणुण्णेहि
अमणामेहि वागरणेहिं वागरित्तए, त गच्छ णं देवाणुप्पिया । तुम
महासययं समणोवासय एव वयाहि नो खलु देवाणुप्पिया । कप्पड

आभोगयति, आभोग्य रेवतीं गाथापत्नीमेवमवादीत् यावदुत्पत्स्यसे । नो खलु
कल्पते गौतम ! श्रमणोपासकस्याऽपश्चिमयावज्जोपितशरीरस्य भक्तपानप्रत्याख्यातस्य
परः सद्भिस्तत्त्वैस्तथ्यै सद्भूतैरनिष्टैरकान्तैरप्रियैरमनोज्ञैरमन-आपैर्व्याकरणैर्व्याकर्तुं,
तद्गच्छ खलु देवानुप्रिय ! त्व महाशतक श्रमणोपासकमेव वद नो खलु देवानुप्रिय !

टीका-सद्भिः=विद्यमानैः, तथ्यैः=यथोक्तप्रकारैरेव नतु न्यूनाधिकैः, सद्भूतैः
=यथार्थस्वरूपैः, अनिष्टैः=अकाङ्क्षितैः, अकान्तैः=असुन्दरैः, अप्रियैः=अप्रीतिकारकैः,
अमनोज्ञैः=मनसाऽप्यनभिलषितैः, अमनआपैः=मनसाऽपि प्राप्तुमयोग्यैः, व्याकरणैः
=वाक्यप्रयोगैः, व्याकृता=प्रतिपादिता ॥२५८-२६१॥

अवधिज्ञानका प्रयोग किया, प्रयोग करके उस अवधिज्ञान द्वारा सब हाल
जाना, जानकर रेवती गाथापतिनीसे कहा-‘वही सब बात यावत् पूर्ववत्
तु नरकमें उत्पन्न होगी । हे गौतम ! अन्तिम सलेखनासे जूपित शरीर
वाले, भक्त-पानका पञ्चवखाण किए हुए श्रावकको जो बात सत्य, तत्त्व
(खास), तथ्य हो किन्तु दूमरेको अनिष्ट, अकान्त, अप्रिय, अमनोज्ञ
और विचार करनेसे भी दुखदायी हो तो ऐसा वचन बोलना नहीं
कल्पता । अतः हे देवानुप्रिय ! तुम जाओ और महाशतक श्रावकसे

करीने ते अवधिज्ञान द्वारा जधी स्थिति ज्ञाणी अने रेवती गाथापातनीने पूर्ववत् कह्युं
‘यावत् तु नरकमा उत्पन्न थये’ हे गौतम ! अन्तिम सलेखनाधी जूपित शरीरवाला,
भक्त-पानना पञ्चवखाण करेला श्रावकने-जे बात सत्य, तत्त्व, तथ्य होय
परन्तु जीतने अनिष्ट, अकान्त, अप्रिय, अमनोज्ञ अने विचारवाधी पण
दुःखदायी होय तो ऐसे वचन बोलणु कल्पतु नहीं भाटे हे देवानुप्रिय ! तमे

સમણોવાસગસ્સ અપચ્છિમ જાવ ભત્તપાણપડિયાઙ્ગિસ્સ પરો
સતેહિં જાવ વાગરિત્તણ્ણ । તુમે ય ણં દેવાણુપ્પિયા । રેવદ્દિં ગાહાવદ્ધણી
સતેહિં ૪ અણિદ્દેહિં વાગરણેહિં ૫ વાગરિયા, ત ણં તુમ એયસ્સ ઠાણસ્સ
આલોણ્ણહિ જાવ જહારિહ ચ પાયચ્છિત્ત પડિવજ્જાહિ ॥૨૬૧॥

મૂલમ્-તણ્ણ ણ સે ભગવ ગોયમે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
તહત્તિ એયમદ્ધ વિણણ્ણ પડિસુણેદ્ધ, પડિસુણિત્તા તઓ પડિ-
ણિવ્વમદ્ધ, પડિણિવ્વમિત્તા રાયગિહં નયર મજ્ઞં-મજ્ઞેણ અણુ-
પ્પવિસદ્ધ, અણુપ્પવિસિત્તા જેણેવ મહાસયગસ્સ સમણોવાસયસ્સ
ગિહે જેણેવ મહાસયણ સમણોવાસણ તેણેવ ઉવાગચ્છદ્ધ ॥૨૬૨॥

કલ્પતે શ્રમણોપાસકસ્યાપશ્ચિમયાવદ્ ભક્તપાનપ્રત્યારયાતસ્ય પરં સદ્ધિર્યાવદ્ વ્યા-
કરણૈર્વ્યાકૃત્તુ, તત્ત્વલુ ત્વમેતસ્ય સ્થાનસ્ય (વિષયે) આલોચય યાવદ્ યથા હંચ
પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રતિપદ્યસ્વ ॥૨૬૧॥

છાયા-તત. સ્વલુ સ ભગવાન્ ગૌતમ. શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય 'તથેતિ'
એતમર્થં ત્રિનયેન પ્રતિશ્રુણોતિ, પ્રતિશ્રુત્ય તતઃ પ્રતિનિષ્ક્રામતિ, પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય રાજગૃહ
નગર મખ્ય મખ્યેનાનુપ્રવિશતિ, અનુપ્રવિશ્ય યત્રૈવ મહાશતકસ્ય શ્રમણોપાસકસ્ય ગૃહ
કહો કિ-દેવાનુપ્રિય ! આ અન્તિમ અવસ્થામે એસે વચન સત્ય હોને પર
મી બોલના નહીં કલ્પતા હૈ । તુમને ગાથાપતિની રેવતીસે એસે કહા હૈ,
અત આ વિષયમે આલોચના કરો, ઓર યાવત્ યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત
સ્વીકાર કરો ॥૨૬૧॥

ટીકાર્થ-‘તણ્ણ ણ સે ભગવ ગોયમે’ રૂત્યાદિ ॥ તદનન્તર ભગવાન્
ગૌતમને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરકે કથનકો ‘તથેતિ’ (ઠીક હૈ) કહકર

જાઓ અને મહાશતક શ્રાવકને કહો કે-દેવાનુપ્રિય ! આ અન્તિમ અવસ્થામા
એવા વચન સત્ય હોવા છતાં પણ બોલવા કલ્પતા નથી તમે ગાથાપતિની
રેવતીને આવું કહ્યું છે, માટે એ વિષયમા આવોચના કરો અને યાવત્ યથાયોગ્ય
પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકારો (૨૬૧)

ટીકાર્થ-‘તણ્ણ ણ સે ભગવ ગોયમે’ રૂત્યાદિ ૫છી ભગવાન્ ગૌતમે
ઠી શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીના કથનને તથેતિ’ (બરાબર છે) એમ કહીને

તણ ણ સે મહાસયણ સમણોવાસણ ભગવ ગોયમણ વજ્જમાણ પાસહ,
પાસિત્તા હટ્ટુ જાવ હિયણ ભગવ ગોયમ વંદહ નમસહ ॥ ૨૬૩ ॥
તણ ણ સે ભગવ ગોયમે મહાસયય એવં વયાસી-એવ સ્વલુ દેવાણુ-
પ્પિયા ! સમણે ભગવં મહાવીરે એવમાહિવસહ ભાસહ પણ્ણવેહ
પરુવેહ-‘નો સ્વલુ કપ્પહ દેવાણુપ્પિયા ! સમણોવાસગસ્સ અપ-
ચ્છિમ જાવ વાગરિત્તણ, તુમે ણ દેવાણુપ્પિયા ! રેવહં ગાહાવહની
સતેહિં જાવ વાગરિયા, તં ણ તુમ દેવાણુપ્પિયા ! એયસ્સ ઠાણસ્સ
ણાલોણહિ જાવ પહિવજ્જાહિ ॥૧૬૪॥ તણ ણ સે મહાસયણ સમણો-

યત્રૈવ મહાશતક શ્રમણોપાસકસ્તત્રૈવોપાગન્ઠતિ ॥૨૬૨॥ તતઃ સ્વલુ સ મહાશતકઃ
શ્રમણોપાસકો ભગવન્ત ગૌતમમેજમાન પશ્યતિ, દૃષ્ટ્વા હૃદય યાત્ત હૃદયો ભગવન્ત
ગૌતમ વન્દતે નમસ્યતિ ॥૨૬૩॥ તત સ્વલુ સ ભગવાન ગૌતમો મહાશતકમેવમ-
વાદીત્-એવ સ્વલુ દેવાણુપ્પિય ! શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીર એવમાહિયાતિ ભાપતે
પ્રજ્ઞાપયતિ પ્રરૂપયતિ-“ નો સ્વલુ કલ્પતે દેવાણુપ્પિય ! શ્રમણોપાસકસ્યાપચ્છિમ
યાવદ્વ્યાકૃત્તે, ત્વયા સ્વલુ દેવાણુપ્પિય ! રેવતી ગાથાપત્ની સદ્ધિર્યાવદ્ વ્યાકૃતા,
વિનયપૂર્વક સ્વીકાર ક્રિયા ! વે વહાસે ચલે, ચલકર રાજગૃહ નગરમેં
પ્રવિષ્ટ હુણ, ઓર જહા મહાશતક શ્રમણોપાસક યા વહા પહુંવે ॥૨૬૨॥
મહાશતકને ભગવાન્ ગૌતમકો આતે દેશ્વા તો વહુત પ્રસન્ન ઓર
સન્તુષ્ટ હુઆ, વન્દના કો નમસ્કાર ક્રિયા ॥૨૬૩॥ ભગવાન્ ગૌતમને
મહાશતકસે કહા-“દેવાણુપ્પિય ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એમા વહતે,
ભાષણ કરતે, સૂચિત કરતે, એવ પ્રરૂપિત કરતે હૈં ત્રિ-“દેવાણુપ્પિય !
અન્તિમ સલેખનાધારી શ્રાવકકો એસા કહના નહીં કલ્પતા હૈં ।

વિનયપૂર્વક સ્વીકાર્યું અને તેઓ ત્યાથી આવી અને રાજગૃહનગરમાં પ્રવિષ્ટ થયા,
અને જ્યાં મહાશતક શ્રમણોપાસક હતો ત્યાં પહોંચ્યા (૨૬૨) મહાશતકે ભગવાન
ગૌતમને આવતા જોયા એટલે તે બહુ પ્રસન્ન અને સન્તુષ્ટ થયો, વદના નમસ્કાર કર્યા
(૨૬૩) ભગવાન્ ગૌતમે મહાશતકને કહ્યું -“ દેવાણુપ્પિય ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
એમ કહે છે, ભાષણ કરે છે, સૂચિત કરે છે અને પ્રરૂપિત કરે છે કે, દેવાણુપ્પિય
અન્તિમ સલેખનાધારી શ્રાવકને આબુ કહેવું કલ્પતું નથી દેવાણુપ્પિય તમે રેવતી

વાસણ ભગવઓ ગોયમસ્સ તહત્તિ ઇયમદ્ધ વિણણં પડિસુણેઙ્ગ,
પડિસુણિત્તા તસ્સ ઠાણસ્સ આલોણ્ણ જાવ અહારિહં ચ પાયચ્છિત્ત
પડિવજ્જઙ્ગ ॥૨૬૫॥ તણ ન સે ભગવ ગોયમે મહાસયગસ્સ સમણો-
વાસયસ્સ અંતિયાઓ પડિણિક્કમ્મઙ્ગ, પડિણિક્કમિત્તા રાયગિહ
નયર મજ્ઝં મજ્ઝેણં નિગ્ગચ્છઙ્ગ, નિગ્ગચ્છિત્તા જેણેવ સમણે ભગવ
મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઙ્ગ, ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવ મહાવીર
વદ્ધ નમંસઙ્ગ, વદિત્તા નમસિત્તા સજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવે

તત્ત્વલુ ત્વ દેવાનુપિય ! એતસ્ય સ્થાનસ્યાડ્ડલોચય યાવત્પતિપદ્યસ્વ ” ॥૨૬૪॥
તત્ત્વલુ સ મહાશતકઃશ્રમણોપાસકો ભગવતો ગૌતમસ્ય ‘તથેતિ’ એતમર્થ વિનયેન
પ્રતિશ્રુણોતિ, પ્રતિશ્રુત્ય તસ્ય સ્થાનસ્ય (વિષયે) આલોચયતિ યાવદ્ યથાર્થં ચ
પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રતિપદ્યતે ॥૨૬૫॥ તત્ત્વલુ સ ભગવાન્ ગૌતમો મહાશતકસ્ય શ્રમણો
પાસકસ્યાન્તિકાત્પ્રતિનિષ્ક્રામતિ, પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય રાજગૃહ નગરમ-ય મ યેન નિર્ગચ્છતિ,
નિર્ગત્ય યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરસ્તેત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય શ્રમણ ભગવન્ત
મહાવીર વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્ત્વા સયમેન તપસાડ્ડત્માન ભાવયન્

દેવાનુપિય ! તુમને રેવતી ગાથાપતિનીસે એમા કહા હૈ, અત્ત ઇસ
વિષયમે આલોચના કરો યાવત્ યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત લો” ॥૨૬૪॥
મહાશતક શ્રાવકને ભગવાન્ ગૌતમકી વાત વિનયપૂર્વક ‘તહત્તિ’ કહ
કર સ્વીકાર કીયા ઓર ઉસકે વિષયમે આલોચના તથા યાવત્ પ્રાયશ્ચિત્ત
કિયા ॥૨૬૫॥ તવ ભગવાન્ ગૌતમ મહાશતક શ્રાવકકે પાસસે લોટે
ઓર રાજગૃહ નગરકે વીચમે હોકર ભગવાન્ મહાવીરકે પાસ આયે । વહા
આકર ભગવાન્કો વન્દના-નમસ્કાર કરકે વાર્તા નિવેદન કિયા । વન્દના

ગાથાપતિનીને એણુ કહ્યુ છે, માટે એ વિષયમા આવોચના કરો યાવત્ યથાયોગ્ય
પ્રાયશ્ચિત્ત કરો (૨૬૪) આ પ્રમાણે મહાશતક શ્રાવકે ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીની વાત
વિનયપૂર્વક ‘તહત્તિ’ તથેતિ (તથેતિ) કહીને સ્વીકારી અને એ વિષયમા
અવોચના તથા યાવત્ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું (૨૬૫) પછી ભગવાન ગૌતમ મહાશતક
શ્રાવકની પાસેથી પાછા ફર્યા અને રાજગૃહનગરની વચ્ચે યદને ભગવાન મહાવીરની
પાસે આવ્યા ત્યાં આવીને ભગવાનને વન્દના-નમસ્કાર કર્યા અને સયમ તથા તપથી

माणे विहरइ ॥२६६॥ तए ण समणे भगव महावीरे अन्नया कयाइ राय-
गिहाओ नयराओ पडिणिवखमइ, पडिणिवखमिन्ता वहिया जण-
वयविहारं विहरइ ॥२६७॥ तए णं से महासयए समणोवासए
बहूहिं सील जाव भावेत्ता वीसं वासाइं समणोवासगपरियाय पाउ-
णित्ता, एक्कारस उवासगपडिमाओ सम्म काएण फासित्ता मासि-
याए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइ अणसणाए छेदेत्ता
आलोइयपडिक्कते समाहिपत्ते कालमासे काल किच्चा सोहम्मे कप्पे
अरुणवडिंसए विमाणे देवत्ताए उववन्ने । चत्तारि पलिओवमाइ
ठिई । महाविदेहे वासे सिज्झहिइ ॥२६८॥ निक्खेवो ॥

सत्तमस्स अगस्स उवासगदसाण अट्टम

अज्झयण समत्त ॥८॥

विहरति ॥२६६॥ ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरोऽन्यदा कदाचिद् राज-
गृहान्नगरात्प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य वहिर्जनपदविहारं विहरति ॥ २६७ ॥
ततः खलु स महाशतकः श्रमणोपासको बहुभिः शीलं यावद् भावयित्वा त्रिंशतिं
वर्षाणि श्रमणोपासकपर्यायं पालयित्वा, एकादशोपासकप्रतिमां सम्यक् कायेन स्पृष्ट्वा
मासिक्या सलेखनयाऽऽत्मानं जूषयित्वा पट्ठिं भक्तान्यनशनेन छित्त्वा, आलोचित

नमस्कार करके समय और तपसे आत्माको भाते हुए विचरने लगे ॥२६६॥
तदनन्तर एक समय श्रमण भगवान् महावीर राजगृह नगरसे निकले
और देश देश विचरने लगे ॥ २६७ ॥ तब महाशतक आवक बहुतसे
शील आदिसे यावत् आत्माको भावित करके बीस वर्ष तक आवक-
पर्याय पालकर ग्यारह प्रतिमाओंका भलीभाँति सेवन कर मासिकी
(एक मासकी) सलेखनासे आत्माको जूषित (सेवित) कर, साठ

आत्माने आवित करता विचरवा लाग्या (२६६) पछी ओक समये श्रमण भगवान्
श्री महावीर प्रभु राजगृह नगरधी नीकल्या अने देशेदेश विचरवा लाग्या (२६७)
पछी महाशतक आवक धरु शील आदि प्रतर्था यावत् आत्माने आवित करीने बीस
वर्ष सुधी आवक पर्याय पाणीने, अगिआर प्रतिमाओने सारी सेवीने, मासिकी
(ओक मासनी) सलेखनाधी आत्माने जूषित (सेवित) करीने, साठ लकतनु अनशन

ગાથા રતિનીને એવું કહ્યું છે, માટે એ વિષયમા અધોચના કરે. યાવત્ યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત દયો (૨૬૪) આ પ્રમાણે મહાશતક શ્રાવકે ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીની વાત વિનયપૂર્વક 'તહત્તિ' તથેતિ (તથેતિ) કહીને સ્તીકારી અને એ વિષયમા અધોચના તથા યાવત્ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું (૨૬૫) પછી ભગવાન ગૌતમ મહાશતક શ્રાવકની પાસેથી પાછા કર્યા અને રાજગૃહનગરની વચ્ચે થઈને ભગવાન મહાવીરની પાસે આઘ્યા ત્યા આવીને ભગવાનને વદના-તમસ્કાર કર્યા અને સ્તયમ તથા તપથી

॥ નવમાધ્યયનમ્ ॥

મૂલમ્-નવમસ્સ ઉક્ષેઓ । એવ સ્વલુ જમ્બૂ ! તેણં કાલેણં
તેણં સમણં સાવત્થી નયરી, કોટ્ટુણ્ણ ચેટ્ટુણ્ણ, જિયસત્ત રાયા । તત્થ
ણં સાવત્થીણ્ણ નયરીણ્ણ નંદિણીપિયા નામ ગાહાવર્ડ પરિવસદ્ધ, અટ્ટે ।
ચત્તારિ હિરણ્ણકોડીઓ નિહાણપપ્પત્તાઓ ચત્તારિ હિરણ્ણકોડીઓ
વુટ્ઠિપપ્પત્તાઓ, ચત્તારિ હિરણ્ણકોડીઓ પવિત્થરપપ્પત્તાઓ, ચત્તારિ
વયા દસ ગોસાહસિણ્ણ વણ્ણ । અસિણી મારિયા ॥૨૬૯॥ સામી
સમોસદ્ધે જહા આણંદો તહેવ ગિહિધમ્મ પડિવજ્જદ્ધ । સામી વહિયાં

છાયા-નવમસ્યોત્ક્ષેપક. । એવ સ્વલુ જમ્બૂ ! તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે
શ્રાવસ્તી નગરી, કોટ્ટક ચૈત્યમ્, જિતશત્રુ રાજા । તત્ર સ્વલુ શ્રાવસ્ત્યા નગર્યા નન્દિની-
પિતા નામ ગાથાપતિ પરિવસતિ, આટ્યઃ । ચતસ્રો હિરણ્યકોટયો નિધાનપ્રયુક્તાઃ,
ચતસ્રો હિરણ્યકોટયો વૃદ્ધિપ્રયુક્તા, ચતસ્રો હિરણ્યકોટય. પ્રવિસ્તરપ્રયુક્તાઃ,
ચત્વારો વ્રજા દશગોસાહસિકેણ વ્રજેન । અશ્વિની માર્યા ॥૨૬૯॥ સ્વામી સમવ-
સૃતઃ । યથાડનન્દસ્તથૈવ ગૃહિધર્મ પ્રતિપદ્યતે । સ્વામી વહિઃ૦ વિહરતિ ॥૨૭૦॥ તતઃ

નોંવા અધ્યયન

ટીકાર્થ-‘ નવમસ્સે ’ ત્યાદિ નૌવાકા ઉત્ક્ષેપ પૂર્વવત્ । સુધર્મા સ્વામીને
કહા-હે જમ્બૂ ! ઉસ કાલ ઉસ સમય શ્રાવસ્તી નગરી, કોણ્ઠક ચૈત્ય,
જિતશત્રુ રાજા યા । શ્રાવસ્તી નગરીમે નન્દિનીપિતા નામક ગાથાપતિ
નિવાસ કરતા યા । ઉસકે ચાર કરોડ સોનેયા સ્વજાનેમે, ચાર કરોડ
વ્યાપારમે ઓર ચાર કરોડ ઢેન લેનમે લગે થે । દસ દસ હજાર ગાયોકે
ચાર ગોકુલ થે । અશ્વિની નામક પત્ની યી ॥ ૨૬૯ ॥ સ્વામી (ભગવાન

નવમુ અધ્યયન.

ટીકાર્થ-‘ નવમસ્સે ’ ત્યાદિ નવમા અધ્યયનનો ઉત્ક્ષેપ પૂર્વવત્ સુધર્માસ્વામીએ
હ્યુ હે જમ્બુ એ કાળે એ સમયે શ્રાવસ્તી નગરી, કોણ્ઠક ચૈત્ય, જિતશત્રુ રાજા હતો.
શ્રાવસ્તી નગરીમા નન્દિનીપિતા નામનો ગાથાપતિ રહેતો હતો તેની પાસે ચાર કરોડ
સોનેયા ખજાનામા, ચાર કરોડ વેપારમા અને ચાર કરોડ લેણુ-દેણુમા હતા
દસ-દસ હજાર ગોવર્ગીય પશુઓના ચાર ગોકુળ હતા અશ્વિની નામની પત્ની

प्रतिक्रान्तःसमाधिप्राप्तः कालमासे काल कृत्वा सौधर्मे कल्पेऽरुणावतसके विमाने
देवतयोपपन्नः । चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः । महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति ॥२६८॥
निक्षेपः ॥

सप्तमस्याङ्गस्योपासकदशानामष्टममभ्ययन

समाप्तम् ॥८॥

— ❀ —

व्याख्या सुस्पष्टा ॥ २६२-२६८ ॥

इतिश्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापा-
लापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहुच्छत्रपति
कोल्हापुरराजप्रदत्त-“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु
बालब्रह्मचारी जैनशास्त्राचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्य-श्री घासीलाल-
त्रति-विरचितायामुपासकदशाङ्गसूत्रस्याऽगारधर्मसञ्जीवन्या
ख्याया व्याख्यायामष्टम महाशतकाख्यमभ्ययन
समाप्तम् ॥ ८ ॥

भक्तका अनशन करके, आलोचना प्रतिक्रमण किया हुआ समाधि-
पूर्वक यथासमय काल करके सौधर्मकल्पके अरुणावतसकविमानमें
देवपने उत्पन्न हुआ ॥ उसकी चार पल्योपम स्थिति है । महाविदेह
क्षेत्रमे सिद्ध होगा ॥ २६८ ॥ निक्षेप पूर्ववत् ॥

०

सातवें अंग उपासकदशाके आठवें अभ्ययनकी अगारसञ्जीवनी-
टीकाका हिन्दी भाषानुवाद समाप्त ॥ ८ ॥

करीने, आलोचना प्रतिक्रमण करी समाधिपूर्वक यथासमय काल करी, सौधर्मकल्पके
अरुणावतसक विमानमा देवपने उत्पन्न थयो जेनी चार पल्योपम स्थिति छे
महाविदेह क्षेत्रमा सिद्ध थये (२६८) निक्षेप पूर्ववत्

धृति श्री उपासकदशाङ्गसूत्रना आठमा अभ्ययननी अगारसञ्जीवनी
व्याख्याने शुभशती-भाषानुवाद समाप्त (८)

❀

नानात्वमरुणगवे विमाने उपपात* । महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति ॥२७२॥ निक्षेपः ॥

सप्तमस्याङ्गस्योपासकदशाना नवममध्ययन

समाप्तम् ॥ ९ ॥

— * —

इतिश्री-विश्वविरयात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापा-

लापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैरुग्रन्यनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूडत्रपति-

कोल्हापुरराजप्रदत्त-"जैनशास्त्राचार्य"-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु

बालप्रह्लाचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मद्विवाकर-पूज्य-श्री घासीलाल-

व्रति-विरचितायामुपासकदशाङ्गसूत्रस्याऽगारधर्मसञ्जीवन्या

ख्याया व्याख्याया नवम नन्दीनीपित्राख्यमध्ययन

समाप्तम् ॥ ९ ॥

*

कुटुम्ब का भार सौंपा । अपने धर्मप्रज्ञप्ति स्वीकार की । बीस वर्ष

तक श्रावकपनका पालन किया । अरुणगव विमानमें उत्पन्न हुआ ।

महाविदेह क्षेत्रमें सिद्ध होगा ॥२७२॥ निक्षेप पूर्वकी तरह ॥

सातवाँ अंग उपासकदशाके नौवें अध्ययनकी अगारसञ्जीवनी

टीकाका हिन्दी-भाषानुवाद समाप्त ॥ ९ ॥

❀

धर्मप्रज्ञप्तिने। स्वीकार किये। बीस वर्ष सुधी श्रावकपणु पालन किये। अरुणगव

विमानमा उत्पन्न थये। महाविदेह क्षेत्रमा सिद्ध वंशे (२७२) निक्षेप पूर्ववत्

सातमा अंग उपासकदशाना नवमा अध्ययननी अगार-

सञ्जीवनीटीकाने गुजराती-अनुवाद समाप्त ६

❀

વિહરઈ ॥૨૭૦॥ તણ ન સે નંદિનીપિયા સમળોવાસણ જાણ જાવ
 વિહરઈ ॥૨૭૧॥ તણ ન તસ્સ નંદિનીપિયસ્સ સમળોવાસયસ્સ બહુહિ
 સીલવચગુણ જાવ ભાવેમાણસ્સ ચોદસ સંવચ્છરાઈ વડકંતાઈ ।
 તહેવ જેટ્ટુ પુત્તં ઠવેઈ । ધમ્મપણ્ણત્તિં ૦ । વીસં વાસાઈં પરિયાગ ।
 નાણત્તં અરુણગવે વિમાણે ઉવવાઓ । મહાવિદેહે વાસે સિઙ્ગિહિઈ
 ॥૨૭૧॥ નિઋલેવો ॥

સત્તમસ્સ અગસ્સ ઉપાસકદસાણ નવમ અઙ્ગયણ
 ॥ સમત્ત ૯॥

સ્વલ્લુ સ નન્દિનીપિતા શ્રમણોપાસકો જાતો યાગદ્વિહરતિ ॥૨૭૧॥ તતઃ સ્વલ્લુ તસ્ય
 નન્દિનીપિતુઃ શ્રમણોપાસકસ્ય વહુમિઃ શીલવ્રતગુણ-યાવદ્ ભાવયતશ્ચતુર્દશસવત્સરા
 વ્યુત્ક્રાન્તાઃ । તથૈવ જ્યેષ્ઠ પુત્ર સ્થાપયતિ । ધર્મપ્રજ્ઞપ્તિમ્ વિશતિં વર્ષાણિ પર્યાયમ્ ।

મહાવીર) પધારે । નન્દિનીપિતાને આનન્દકો માંતિ ગૃહસ્થ ધર્મ સ્વીકાર
 ક્રિયા । સ્વામી બાહર (નાના દેશોમે) વિહાર કરને લગે ॥ ૨૭૦ ॥
 નન્દિનીપિતા જીવ અજીવકા જાનકાર શ્રાવક હો ગયા યાવત્ વિચરતે
 રહ્યા ॥ ૨૭૧ ॥ હસ પ્રકાર વિવિધશીલ, વ્રત ગુણવ્રત, આદિકા પાલન
 કરતે હુણ ચૌદહ વર્ષ વીત ગણ । તવ આનન્દકી તરહ જ્યેષ્ઠપુત્રકો

હતી (૨૬૬) સ્વામી (ભગવાન મહાવીર) પધાર્યા નન્દિનીપિતાએ આનન્દની પેઠે
 ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકાર્યો સ્વામી બહાર (જુદા જુદા દેશોમા) વિહાર કરવા લાગ્યા
 (૨૭૦) નન્દિનીપિતા જીવ-અજીવનો જાણકાર શ્રાવક થયો, યાવત્ વિચરતો રહ્યો
 (૨૭૧) એ પ્રમાણે વિવિધ શીલ, વ્રત ગુણવ્રત, આદિનું પાલન કરતા ચૌદ વર્ષ
 વીતી ગયા, ત્યારે આનન્દની પેઠે વડા પુત્રને કુટુંબનો ભાર સોંપ્યો, અને એતે

सामी समोसढे । जहा आणंदो तहेव गिहिधम्म पडि-
वज्जइ । जहा कामदेवो तहा जेहं पुत्त ठवेत्ता पोसहसालाए सम-
णस्स भगवओ महावीरस्स धम्मपणत्ति उवसपज्जित्ताणं विहरइ ।
नवरं निरुवस्सग्गाओ एक्कारस वि उवासगपडिमाओ तहेव भाणिय-
वाओ । एवं कामदेवगमेण नेयव जाव सोहम्मे कप्पे अरुणकीले
विमाणे देवत्ताए उववन्ने । चत्तारि पलिओवमाइ ठिई । महाविदेहे
वासे सिज्झहिइ ॥२७४॥

स्वामी समवसृतः । यथाऽऽनन्दस्तथैव गृहिधर्मं प्रतिपद्यते । यथा कामदेवस्तथा
ज्येष्ठ पुत्र स्थापयित्वा पोषधशालायां श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य धर्मप्रज्ञप्तिमुप-
सम्पद्य विहरति, नवर निरुपसर्गा एकादशाप्युपासकप्रतिमाम् तथैव भणितव्याः ।
एव कामदेवगमेन नेतव्य यावत्सौधर्मे कल्पेऽरुणकीले विमाने देवतयोपपन्नः ।
चत्वारि पत्योपमानि स्थिति । महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति ॥२७४॥

महावीर प्रभु पधारे । शालेयिकापिताने आनन्दकी भाँति गृहस्थधर्म धारण
किया, और कामदेवकी तरह बड़े लडकेको कुटुम्बका भार सम्भलाकर
आप पोषधशालामें श्रमण भगवान् महावीरकी धर्मप्रज्ञप्ति अगीकार कर
विचरने लगा । अन्य श्रावकोंकी अपेक्षा इसके जीवनमें विशेषता यह
है कि इसे किसी प्रकारका उपसर्ग न हुआ । बिना उपसर्ग ही इसने
श्रावककी ग्यारह पडिमाओंका पालन किया । सौधर्मकल्पके अरुणकील
विमानमें देवरूपसे उत्पन्न हुआ । वहा चार पत्योपमकी स्थिति है । महा
विदेह क्षेत्रमें सिद्ध होगा । शेष सब कथन कामदेवके समान ही है ॥२७४॥

स्वामी पधार्या शालेयिकापिताये आनन्दनी पेठे गृहस्थ धर्म धारणु कर्ये
अने कामदेवनी पेठे मोटा पुत्रने कुटुम्बने । बार लजावीने पोते पोषधशालामा श्रमण
भगवान् महावीरनी धर्मप्रज्ञप्ति अगीकार करी विचरवा लाग्ये । जीन्त श्रावकनी
अपेक्षाये तेना जवनमा विशेषता ये छे के तेने डोर्ध प्रकारने । उपसर्ग न थये ।
उपसर्ग बिना न तेरे श्रावकनी अगिआर पडिमाओनु पालन कर्यु । सौधर्मकल्पना
अरुणकील विमानमा देवइये उत्पन्न थये । त्या चार पत्योपमनी स्थिति छे महाविदेह
क्षेत्रमा सिद्ध थये । पाकी पधु कथन कामदेवनी पेठे समल्ल लेवु (२७४)

॥ દશમાધ્યયનમ્ ॥

સમ્પ્રતિ દશમમધ્યયન સમારમ્ભ્યતે 'દસમસ્સ' ઇત્યાદિ ॥

મૂલમ્—દસમસ્સ ઉક્ષેવો । એવં સ્વલુ જમ્બૂ । તેણં કાલેણં
તેણં સમણં સાવત્થી નયરી, કોટ્ટુણ ચેટ્ટુણ, જિયસત્તુ રાયા । તત્થ
ણં સાવત્થીણ નયરીણ સાલિહીપિયા નામ ગાહાવડં પરિવસઈ, અટ્ટે,
દિત્તે ૦ । ચત્તારિ હિરણ્ણકોડીઓ, નિહાણપપ્પત્તાઓ ચત્તારિ હિરણ્ણ-
કોડીઓ વુટ્ટિપપ્પત્તાઓ, ચત્તારિ હિરણ્ણકોડીઓ પવિત્થરપ્પત્તાઓ,
ચત્તારિ વયા દસગોસાહસિણ વણ, ફલ્ગુણી મારિયા ॥૨૭૩॥

છાયા—દશમસ્યોત્ક્ષેપઃ । એવ સ્વલુ જમ્બૂઃ ! તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે
શ્રાવસ્તી નગરી, કોટ્ટક ચૈત્યમ્, જિતશત્રુ રાજા । તત્ર સ્વલુ શ્રાવસ્ત્યા નગર્યાં શાલે
યિકાપિતા નામ ગાથાપતિઃ પરિવસતિ । આટથો દીપ્ત ૦ । ચતસ્રો હિરણ્યકોટયો
નિધાનપ્રયુક્તાઃ, ચતસ્રો હિરણ્યકોટયો વૃદ્ધિપ્રયુક્તાઃ, પ્રતસ્રો હિરણ્યકોટયઃ પ્રવિસ્તર-
પ્રયુક્તાઃ, ચત્વારો વ્રજા દશગોસાહસિકેણ વ્રજેન । ફાલ્ગુની માર્યા ॥૨૭૩॥

॥ દશમ્ અધ્યયન ॥

ટીકાર્થ—'દસમસ્સે' ઇત્યાદિ । દસવે અધ્યયનકા ઉત્ક્ષેપ પૂર્વવત્ ।
સુધર્મા સ્વામી બોલે—હે જમ્બૂ ! ઉસકાલ ઉસ સમય, શ્રાવસ્તી નગરી,
કોષ્ઠક ચૈત્ય, ઓર જિતશત્રુ રાજા થા । ઉસ શ્રાવસ્તી નગરીમે
શાલેયિકાપિતા નામક ગાથાપતિ નિવાસ કરતાં થા । ઉસકે ચાર
કરોડ સોનૈયા સ્વજાનેમે થે, ચાર કરોડ વ્યાપારમે લગે થે ઓર ચાર
કરોડ લેન દેનમે લગે થે । દસ દસ હજાર ગાયોકે ચાર ગોકુલ થે ।
ઉસકી પત્નીકા નામ ફાલ્ગુની યા ॥૨૭૩॥

દશમુ અધ્યયન

ટીકાર્થ—'દસમસ્સે' ઇત્યાદિ દશમા અધ્યયનના ઉત્ક્ષેપ પૂર્વવત્ સુધર્માસ્વામી
બોલ્યા હે જમ્બૂ ! એ કાળે એ સમયે, શ્રાવસ્તી નગરી, કોષ્ઠક ચૈત્ય અને જિતશત્રુ
રાજા હતા એ શ્રાવસ્તી નગરીમા શાલેયિકાપિતા નામક ગાથાપતિ રહેતા હતા તેની
પાસે ચાર કરોડ સોનૈયા ખજાનામા હતા, ચાર કરોડ વેપારમા લાગેલા હતા અને
ચાર કરોડ લેણુ-દેણુમા રાખાયેલા હતા દસ-દસ હજાર ગોવર્ગીય પશુઓના ચાર
ગોકુલ હતા એની પત્નીનું નામ ફાલ્ગુની હતું (૨૭૩)

ઉપાસકદશાના સપ્તમ્યાઙ્ગસ્યૈક. શ્રુતસ્કન્ધો, દશાઽ યયનાનિ રુક્મ્વરકાણિ,
દશસ્વેત્ર દિવસેષુદિશ્યન્તે ॥

સપ્તમસ્યાઙ્ગસ્યોપાસકદશાના દશમ્મ અયન
સમાપ્તમ્ ॥ ૧૦ ॥

॥ ઉપાસકદશા* સમાપ્ત* ॥

— ❀ —

ટીકા સ્પષ્ટા ॥ ૨૭૩-૨૭૬ ॥

ઇતિશ્રી-વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્ગ્રહ-પ્રસિદ્ધવાચક-પશ્ચદશભાષાકલિતલલિતકલાપા-
લાપક-પ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈઋત્યનિર્માપક-વાદિમાનમર્દક-શ્રીશાસ્ત્રહુત્રપતિ-
કોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-“જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય”-પદભૂષિત-કોલ્હાપુરરાજગુરુ’
વાલ્મીકીચારિ-જૈનાચાર્ય-જૈન ધર્મદિવાકર-પૂજ્ય-શ્રી ઘાસીલાલ-
ત્રતિ વિરચિતાયામુપાસકદશાઙ્ગમૂત્રસ્યાઽગાર ધર્મસંજીવન્યા
રૂપાયા વ્યાખ્યાયા દશમ શાલેયિકાપિત્રાગ્ન્યમ અયન
સમાપ્તમ્ ॥ ૧૦ ॥

હસ ઉપાસકદશા નામક સાતવે અગમે ઇક શ્રુતસ્કન્ધ હૈ, ઓર
દસ અધ્યયન હૈ । દેશવિરતિકા કથન કરનેકે કારણ યે સબ અધ્યયન
ઇક સ્વર (ઇક સમાન) હૈ । દસ દિનોમેં હન દસ અ યયનોંકા ઉપદેશ
કિયા જાતા હૈ ॥

સાતવે અગ ઉપાસકદશાકે દસવે અ યયનકી અગારસંજીવની
ટીકાકા હિન્દી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત ॥૧૦॥

॥ ઇતિ શ્રી ઉપાસકદશાઙ્ગમૂત્રકા હિન્દીભાષાનુવાદ સમ્પૂર્ણ ॥

❀

આ ઉપાસકદશા નામક સાતમા અગમા ઇક શ્રુતસ્કન્ધ હે અને દસ અધ્યયન હે
દેશવિરતિનુ કથન કરવાને કારણે ઇ અધા અધ્યયન ઇકસ્વર(ઇક સમાન) હે દસ
દિવસમા ઇ દસ અધ્યયનોનો ઉપદેશ કરવામા આવે હે

સાતમા અગ શ્રી ઉપાસકદશાના દસમા અધ્યયનની
અગારસંજીવની ટીકાનો ગુજરાતી-

ભાષાનુવાદ સમાપ્ત (૧૦)

ઇતિ શ્રી ઉપાસકદશાઙ્ગ મૂત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ સમાપ્ત

❀

(ઉપસહાર.)

દસળ્હ વિ પળરસમે સંવચ્છરે વટ્ઠમાણાણં ચિંતા । દસળ્હ વિ
વીસં વાસાઙ્ગ સમળોવાસયપરિયાઓ ॥ ૨૭૫ ॥ એવ સ્વલુ જંબૂ ।
સમળેણ જાવ સપત્તેણ સત્તમસ્સ અગસ્સ ઉવાસગદસાણં દસમસ્સ
અઙ્ગયણસ્સ અયમઠ્ઠે પળત્તે ॥ ૨૭૬ ॥

ઉવાસગદસાણં સત્તમસ્સ અંગસ્સ ઇગો સુયવ્ધંધો, દસ અઙ્ગ-
યણા ઇક્કસરગા, દસસુ ચેવ દિવસેસુ ઉદિસ્સતિ ।

સત્તમસ્સ અગસ્સ ઉવાસગદસાણ દસમ અઙ્ગયણ સમત્ત ॥૧૦॥

॥ ઉવાસગદસાઓ સમત્તઓ ॥

દશાનામપિ પશ્ચદશે સવત્સરે વર્તમાનાના ચિન્તા । દશાનામપિ વિંશતિં વર્ષાણિ
શ્રમળોપાસકપર્યાયઃ ॥ ૨૭૫ ॥ એવ સ્વલુ જમ્બૂઃ ? શ્રમળેન યાવત્સમાપ્તેન
સપ્તમસ્યાઙ્ગસ્યોપાસકદશાના દશમસ્યાઽધ્યયનસ્યાયમર્થ મજ્જપ્તઃ ॥૨૭૬॥

ઉપસંહાર

દસોં શ્રાવકોકો પન્દરહે વર્ષમેં કુદુમ્પકા ભાર પરિત્યાગ કર
વિશિષ્ટ-ધર્મ સાધનકી ચિન્તા (વિચાર) હુઈ । દસોને વીસ વીસ વર્ષ
પર્યન્ત શ્રાવકપન પાલા ॥ ૨૭૫ ॥

આર્યસુધર્મા-સ્વામીને જમ્બૂ-સ્વામીસે કહા-“ હે જમ્બૂ ! યાવત્
સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાનકો પ્રાપ્ત શ્રમળ ભગવાન્ મહાવીરને સાતવે અગ
ઉપાસકદશાકે દસવે અધ્યયનકા યહી અર્થ પ્રરૂપિત ક્રિયા હૈ ॥૨૭૬॥

૧ તીર્થંકર ભગવાન્ અર્થાગમકા ઉપદેશ કરતે હે, હસી લિખે સર્વત્ર યહી કહા
ગયા હૈ કિ-“અમુક અધ્યયનકા અમુક અર્થ કહા હૈ ” ॥

ઉપસંહાર

દસેય શ્રાવકોને પંદરમા વર્ષે કુદુમ્પકા ભારને પરિત્યાગ કરીને વિશિષ્ટ-ધર્મ
સાધનને વિચાર થયો । દસેએ વીસ-વીસ વર્ષ સુધી શ્રાવકપણુ પાળ્યુ (૨૭૫)

આર્ય સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂસ્વામીને કહ્યું “ હે જમ્બૂ ? યાવત્ સિદ્ધિ ગતિ
નામક ધ્યાનને પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સાતમા અગ ઉપાસક દશાના દસમા
અધ્યયનને એજ અર્થ પ્રરૂપિત કર્યો છે , (૨૭૬)

તીર્થંકર ભગવાન્ અર્થાગમને ઉપદેશ કરે છે, તેથી સર્વત્ર એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે
અમુક અધ્યયનને અમુક અર્થ કહ્યો છે ’

उपासकदशाना सप्तमस्याङ्गस्यैकः श्रुतस्कन्धो, दशाऽययनानि एकस्वरकाणि,
दशस्वेव दिवसेषुदृश्यन्ते ॥

सप्तमस्याङ्गस्योपासकदशाना दशममध्ययन

समाप्तम् ॥ १० ॥

॥ उपासकदशा समाप्तः ॥

टीका स्पष्टा ॥ २७३-२७६ ॥

इतिश्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापा-

लापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैऋत्यन्यनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशास्त्रोत्तपति-

कोल्हापुरराजप्रदत्त-"जैनशास्त्राचार्य"-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु'

वालव्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-श्री वासीलाल-

व्रति विरचितायामुपासकदशाङ्गस्यस्याङ्गारधर्मसंजीवन्या

ख्याया व्याख्याया दशम शालेयिकापित्राग्यमध्ययन

समाप्तम् ॥ १० ॥

इस उपासकदशा नामक सातवें अंगमें एक श्रुतस्कन्ध है, और दस अध्ययन हैं। देशविरतिका कथन करनेके कारण ये सब अध्ययन एक स्वर (एक समान) हैं। दस दिनोंमें इन दस अध्ययनोंका उपदेश किया जाता है ॥

सातवें अंग उपासकदशाके दसवें अध्ययनकी अगारसंजीवनी

टीकाका हिन्दी-भाषानुवाद समाप्त ॥१०॥

॥ इति श्री उपासकदशाङ्गसूत्रका हिन्दीभाषानुवाद सम्पूर्ण ॥

आ उपासकदशा नामक सातवा अंगमा ओक श्रुतस्कन्ध छे अने दस अध्ययन छे देशविरतितु कथन करवाने कारणे ओ अध्या अध्ययन ओकस्वर-(ओक समान) छे दस दिवसमा ओ दस अध्ययनोना उपदेश करवाभा आवे छे

सातवा अंग श्री उपासकदशाना दशम अध्ययनती

अगारसंजीवनी टीकानो गुजराती-

भाषानुवाद समाप्त (१०)

इति श्री उपासकदशाङ्ग सूत्रनो गुजराती अनुवाद समाप्त

उपनिषद्-सूत्रके पूर्वार्चप्रणीता

सुहृद्गाथा—

- वनिषद्गाने वंदा शुवे य वाणारमीष नगरीष ।
अन्विता य पुरिवरी कपिलपुर च बोद्धव्य ॥ १ ॥
एतन् नालगिह मावन्याष पुरीष टोमि भवे ।
एत उवाचानां नगरा मन्तु गेति बोद्धव्या ॥ २ ॥
निबन्धे भद्रान्ता धन-यष्ट-पुस-अग्निमिता य ।
देवद अस्तिहि मह फल्गुणी य भद्राण नामाड ॥ ३ ॥

१. — 'वनिषद्गाने वंदा' श्रौ च वाराणस्या नगरीम् ।
२. 'अन्विता य पुरिवरी' कान्तिपुर च बोद्धव्यम् ॥ १ ॥
३. 'एतन् नालगिह' भारतस्या दुर्गा द्वारभवताम् ।
४. 'एत उवाचानां' नगराणि खलु भवन्ति बोद्धव्यानि ॥ २ ॥

उपनिषद्-सूत्रके पूर्वार्चप्रणीत

सुहृद्गाथाओंका भाषान्तर

गाथा-१ ११ १ इति आचकों के नाम नगर, भार्या, उपसर्ग, मातृतर, मातृरूप विभक्ति परिमाण, अभिग्रहसख्या, अवधिज्ञान की भार्या परिमाण और आगामी भवोंका विवरण इसप्रकार है ।

गाथा-२ पहला आचक आनन्द २ दूसरा कामदेव ३ तीसरा वृत्तिनी पिता ४ चौथा सुरादेव ५ पांचवा बुद्धशतक ६ छठा कुडकौलिक ७ सातवां सदासुख ८ आठवां महाशतक ९ नौवा नन्दिनी पिता और १० दशवां शालिनी पिता ।

नगरी के गाथा-१ आनन्द का नगर वाणिज्याव २ कामदेव

३ वेश्यागरी ४ वृत्तिनी पिता की वाराणसीनगरी ५ सुरादेव की

मन्मथीनगरी ६

इन्द्रावती

विद्यो में श्रेष्ठ आलम्बिकानगरी

पोलासपुर ८ महाशतकका

नगरी और १० शालिनी

ओहिष्णाण पिशाए, माया-वाहि-वण-उत्तरिजे य ।
 भज्जा य सुव्वया दुव्वया निरुवमग्गया दोन्नि ॥४॥
 अरुणे अरुणाभे ग्वलु, अरुणप्पह अरुणकत-सिद्धे य ।
 अरुणज्झए य छट्ठे, भूय-वडिसे गवे कीले ॥ ५ ॥

शिवानन्दा-भद्रा-श्यामा, अन्या पहुला पूषा ऽग्निमित्रा च ।
 रेवती अश्विनी तथा फाल्गुनी च भार्याणा नामानि ॥ ३ ॥
 अवधिज्ञान, पिशाचो माता-व्याघ्रि-धनो त्तरीयक च ।
 भार्या च सुव्रता दुर्व्रता निरुपसर्गकौ द्वौ ॥ ४ ॥
 अरुणेऽरुणाभे ग्वलु, अरुणप्रभा ऽरुणफान्त शिष्टे च ।
 अरुणध्वजे च पण्ठि भूता ऽवतसकौ गव ऋल. ॥ ५ ॥

भार्याओंके नाम-१ आनन्द श्रावककी भार्या शिवानन्दा
 २ कामदेवकी भार्या भद्रा ३ चुलनी पिताकी भार्या श्यामा ४
 सुरादेवकी भार्या धन्या ५ चुल्लुगन्तक की भार्या पहुला ६ कुडकौ-
 लिककी भार्या पूषा ७ सद्दालपुत्र की भार्या अग्निमित्रा ८ महाशतक
 की भार्या रेवती ९ नदिनीपिता की भार्या अश्विनी और १० गालिनी
 पिताकी भार्या फाल्गुनी ॥३॥

उपसर्ग-१ आनन्दको देवकृत उपसर्ग हुआ तथा अवधिज्ञान हुआ
 २ कामदेवको देवकृत पिशाच, गज और सर्पका उपसर्ग हुआ ३ चुल-
 नीपिताको देवकृत उपसर्ग और माताने प्रतिरोधदिया ४ सुरादेवको
 देवकृत उपसर्ग, में देवने व्याघ्रकी घमकी दी ५ चुल्लुगन्तकको देवकृत
 उपसर्ग में देवने धनहरण कियेजानेकी घमकी दी ६ कुडकौलिकको
 देवकृत उपसर्ग, में देवद्वारा वस्त्र (दुपट्टा) और नाममुद्रिकाका अप-
 हरण हुआ । ७ सद्दालपुत्रको देवकृत उपसर्ग, और उसे अपनी अग्नि-
 मित्रा नामकी सुव्रताभार्याने व्रतमे स्थिर किया ८ महाशतक
 को अपनी रेवती नामकी दुर्व्रता (दुराचारिणी) भार्या द्वारा उपसर्ग
 और अवधिज्ञान ९-१० नदिनीपिता और गालिनी पिता इन
 दोनोंको कोई उपसर्ग नहीं हुआ ॥४॥

गत्यन्तर-दसोंही श्रावक सलेखना मरणसे सौधर्म नामके
 प्रथम देवलोकमें जहा उत्पन्न हुए उन विमाता के नाम-१ आनन्द
 श्रावक सौधर्म देवलोकमे अरुण नामके विमानमें उत्पन्न हुआ । २
 कामदेव अरुणाभ विमानमें ३ चुलनीपिता अरुणप्रभ विमानमें ४ सुरा

चाली सार्द्ध असीई, सट्टी सट्टी य सट्टि दममहस्सा ।
 असीइ चत्ता चत्ता, वण पयाण य महस्सा ण ॥ ६ ॥
 बारस अट्टारस चउ,—चीस तिण्हच अट्टरस नेय ।
 धन्नेण तिचउवीस, बारस बारस य कोटीओ ॥७॥

^१चत्वारिंशत्, ^२पट्टिः, ^३अशीति, ^४पट्टि ^५पट्टिश्च ^६पट्टिर्दशमहस्साणि ।
^७अशीतिश्चत्वारि चत्वारि व्रज एतेषा च सहस्राणि ॥ ६ ॥
^१द्वादश ^२अष्टादश, ^३चतुर्विंशतिः, ^४त्रयाणां च, ^५अष्टादश ज्ञेयाः ।
^६धनेन तिस्रः, ^७चतुर्विंशतिः, ^८द्वादश ^९द्वादश च कोटयः ॥७॥

देव अरुणकान्त विमानमें ५ चुल्लुशतक अरुणशिष्ट विमानमे ६ कुण्ड-
 कौलिक अरुणध्वज विमानमें ७ सद्दालपुत्र अरुणभूत विमानमे ८
 महाशतक अरुणाऽवतस विमानमे ९ नदिनीपिता अरुणगव विमानमे
 और १० शालिनीपिता अरुणकील नामके देवविमानमे उत्पन्न हुवा ।

व्रजसख्या-गाथोंके समुदायको व्रज कहते हैं । एक व्रजमें
 दस हजार गाथें होती हैं । १ आनन्द श्रावक के ४ चार गोकुल
 (४०००० गाथें थीं) । २ कामदेव के ६ छ गोकुल (६०००० गाथें) । ३
 चुलिनी पिताके आठ गोकुल (८०००० गाथें) । ४ सुरादेवके ६ छ-
 गोकुल (६०००० गाथें) । ५ पाचवें चुल्लुशतक के ६ छ गोकुल
 (६०००० गाथें) कुडकौलिकके ६ उ गोकुल (६०००० गाथें) । ७
 सद्दालपुत्रके १ एक गोकुल (१०००० गाथें) । ८ महाशतक के ८ आठ
 गोकुल (८०००० गाथें) ९ नदिनीपिता के ४ चार गोकुल (४००००
 गाथें) । और १० शालिनीपिता के ४ चार गोकुल (४०००० गाथें) थीं ॥६॥

वैभव परिमाण—१ आनन्द श्रावक के बारहकोटि सुवर्णमुद्रा थी
 (दीनारे) धन थी । २ कामदेव के अठारह कोटि दीनारे ३ चुलिनीपिताके
 चौबीसकोटि दीनारे ४ सुरादेव के अठारह कोटि दीनारे ५ चुल्लुशतकके
 अठारह कोटि दीनारे ६ कुडकौलिक के अठारह कोटि दीनारे ७ सद्दालपुत्र
 के तीन कोटि दीनारे ८ महाशतकके चौबीस कोटि दीनारे । ९ नदिनी
 पिताके बारह कोटि दीनारे और शालिनी पिताके बारह कोटि दीनारे थीं ॥७॥

५ बोलोकी मर्यादा इन दश श्रावकों की जिनमें से

१ वाहन (पगरखी आदि) २ वाहन ३ शयन ४ सवित्त और ५ द्रव्य
 इन पांच बोलोकी मर्यादा नो इसी सूत्रमें दृष्टापरिमाण विधिप्रकरणसे
 जानलेना । आरगाधामें निर्दिष्ट इक्कीस २१ बोलोकी मर्यादा इस प्रकार है—

उल्लण-दत्तवण फले, अभिगणुवट्टणे मिणाणे य ।
 वत्थ विलेचण पुप्फे, आभरणे धूव पेज्जाए ॥ ८ ॥
 भवखोयण सूव घण सागे माहुरय जिमण पाणे य ।
 तवोले इगवीस, आणदाईण अभिगगहा ॥ ९ ॥

आर्द्रनयनिका-दन्तपवन फले, अभ्यञ्जनोद्धर्तनयो. स्नाने च ।

वस्त्र विलेपन पुष्पे, आभरणे धूपपेययो ॥ ८ ॥

भक्ष्यो दन मृप घृते शाकै, माधुरकजेमन पाने च ।

ताम्बूले, एकविंशतिरानन्दादोनामभिग्रहा ॥ ९ ॥

१ उल्लणिया (आर्द्रनयनिका) विविमें अगपोत्ते का तोलिया के सिवाय सबका त्याग २ दत्तवन विविमें गीली मधुयष्टि जेठीमधु के सिवाय सबका त्याग ३ फल विविमें मोटा आंवला के सिवाय सबका त्याग ४ अभ्यग (तैलमर्दन) विधिमे शतपाकसहस्रपाक तैल के सिवाय सबका त्याग ५ उद्धर्तन (उबटना) विविमें सुगन्धियुक्त गेहूँ आदि के चूर्ण (आटे) के सिवाय सबका त्याग ६ मज्जनविधि (स्नान) मे आठ बड़े कलशों के सिवाय सबका त्याग ७ वस्त्र विधिमें दो रुईसे पने वस्त्रों के सिवाय सबका त्याग ८ विलेपन विधिमे अगर चन्दनकुंकुमादिके विलेपन के सिवाय सबका त्याग ९ पुष्पविधिमें कमल और चमेली के पुष्पोंकी माला के सिवाय सबका त्याग १० आभरणविधिमे दो कुडल और एक नाममुद्रा (अगूठी) के सिवाय सबका त्याग ११ धूप विधिमें अगुरु लोमान के धूपके सिवाय सबका त्याग १२ भोजनपेय विधिमे मृग आदिदालोंका झोल और चावल का मड के सिवाय सबका त्याग १३ भक्ष्यविधिमे घेवर और ग्वाजा पक्वान्नके सिवाय सबका त्याग १४ ओदनविधिमे कलमशालि (साठी चावलो के भात) के सिवाय सबका त्याग १५ मृपविधिमे मृग उडद और मटर की दाल के सिवाय सबका त्याग १६ वृत्तविधिमें शरद्-कतुके गौघृत के सिवाय सबका त्याग १७ शाक विधि मे बधुवा चूचू तुव (आलसी लाकरी) शाक के सिवाय सबका त्याग १८ माधुरक विधिमें पालक के सिवा सबका त्याग १९ जेमन विधिमे खटाईसे भावित दाल शाक के सिवाय सबका त्याग २० पानीय विधिमें अन्तरिक्षोदक (माहेन्द्रजत्र जो वृष्टि के जलको पात्रों में संग्रह किया

उड्डु सोहम्मवरे लोलुप अहो उत्तरे य हिमवते ।

पचसण तह तिदिंसि, ओहिण्णाण दसगणस्स

ओही आणदसयगो ॥१०॥

दसण वय सामाडय पोसह'पडिमाओ-अवभ सच्चित्ते-

आरभ पेस उद्दिट्ठ वज्जए समणभूण य ॥ ११ ॥

इक्कारस पडिमाओ, वीस परियाओ अणसण मासे ।

सोहम्मे चउपलिया, महाविदेहमि मिज्झहिइ ॥१२॥" इति

ऊर्ध्वं सौधर्मवर लोलुपोऽध, उत्तरे हिमवान् ।

पञ्चशत तथा त्रिदिशि, अवधिः आनन्दशतकया ॥ १० ॥

दर्शनं ब्रत सामायिकं पौषध-प्रतिमा, अन्नह्य-सचित्त-

आरम्भ प्रेष्या दिष्टं वर्जका, श्रमणीभूतश्च ॥ ११ ॥

एकादश प्रतिमाः, विंशतिः पर्याया, अनशन मास ।

सौधर्मे चतुष्पल्यका, महाविदेहे सेत्स्यन्ति ॥१२॥" इति ।

जाय) के सिवाय सबका त्याग और २१ मुखवाल विधिमे कर्पूर कूकोल जातीफल एला लवंग इन पच गंधद्रव्योंसे वासित ताम्बूल के सिवाय सबका त्याग ॥८-९॥

आनद आदि दश श्रावकों के

इसप्रकार २१ सालों को मर्यादा या अभिग्रह जानना ।

श्रावकोंके अवधिजान की विषय मर्यादा-

आनद और महाशतक इनदोनों श्रावको का अवधिजान ऊर्ध्व-दिशामे सौधर्म नामके प्रथम देव पर्यन्त अधोदिशामे लोलुप नामके प्रथम नरकावास पर्यन्त उत्तरदिशामें हिमवान् पर्वतपर्यन्त त्रिदिशामें (पूर्व पश्चिम दक्षिण दिशामें) ५००-५०० योजन तक (लवणसमुद्रमे) देखनेकी शक्ति जाननी ॥१०॥

११ श्रावकों की प्रतिमाओं के नाम

१ दर्शनप्रतिमा २ ब्रतप्रतिमा ३ सामायिक प्रतिमा ४ पौषधप्रतिमा ५ पाच साल प्रतिमा ६ कुशीलत्याग प्रतिमा ७ सचित्त वस्तु त्यागप्रतिमा ८ स्वयं आरम्भ करनेका त्याग ९ दूसरोंसे प्रारम्भ करवानेका त्याग १० उद्दिष्ट त्याग (अपने निमित्त किये गये भोजनादिमें अनुमोदन का त्याग) और ११ श्रमणीभुद प्रतिमा ॥११॥

॥ ग्रन्थप्रशस्ति ॥

(अनुष्टुप्)

देशस्य मेदपाटस्य राजधानी चिरन्तनी ।

ख्यातोदयपुराऽऽस्त्यास्ति, तस्या आसन्नवर्तिनि ॥१॥

प्रधानमन्त्रिण श्रीमत्कोठारिजिमहाधियः ।

आडग्रामान्तिके गङ्गोद्भवोद्यानेऽतिमञ्जुले ॥ २ ॥

अश्व-सवर-भाषाऽ-ऽक्षि, -सन्मि^{२४५७}ते वीरवत्सरे ।

मङ्गलेऽहनि सप्तम्यां, तपस्ये धवले दले ॥ ३ ॥

उपासकदशाङ्गस्य व्याख्या सर्वोपयोगिनी ।

यत्नात्सन्दर्भिता-ऽगार, -धर्मसञ्जीवनी मया ॥ ४ ॥

१-मया=प्रासिलालेनेत्यर्थः

दशोही श्रावकोने इन ग्यारह प्रतिमाओं को पालनकिया और विसवर्ष श्रावकके व्रतोंकी पर्यायमे रहकर अन्तसमयमें एकामलका अनशनपूर्वक समाधिररण अगीवार किया जिमसे वे विधर्म नामके प्रथम देवलोकके विभिन्न विमानोंमें चारपण्योपम स्थितिवाले देव उत्पन्न हुए। आगे वे देवपर्याय पूर्णकरके महाविदेह क्षेत्रमें मनुष्यपर्याय धारण करके तपस्या (तप सजमकी आराधना) करके सिद्धगति को प्राप्त होवेंगे ॥१२॥

। ग्रन्थप्रशस्ति ।

मेदपाट (मेवाड) देशकी प्राचीन राजधानी उदयपुर है। उसके निकट ॥ १ ॥ आड ग्राममें श्रीमान् धीमान् प्रधानमन्त्री कोठारीजीका 'गङ्गोद्भव' नामक उद्यान है। वह अत्यन्त मनोहर है ॥ २ ॥ उस उद्यानमें, चैत्र शुक्ला सप्तमी मंगलवार, वीर सवत् चौबीस सौ सत्तावन (२४५७) के दिन ॥३॥ मैंने (घासीलाल नामक मुनिने) सर्व साधारणके

ग्रन्थप्रशस्ती

मेवाड (मेदपाट) देशकी प्राचीन राजधानी उदयपुर छे तेनी निकट (१) आड ग्राममा श्रीमान् धीमान् प्रधानमन्त्री कोठारीजीनु गङ्गोद्भव, नामनु उद्यान छे ओ अत्यन्त मनोहर छे (२) ओ उद्यानमा चैत्र शुद्ध सातम ने मंगलवार, वीर सवत् २४५७ने दिने (३) मे (घासीलाल मुनि) सर्व साधारणने उपयोगी

ટીકા-નિર્માણ-કાલે ચૈર્મુનિભિઃ સુસ્થિતોઽભવમ્ ।
સાહાય્ય-કારિણાં તેષાં નામાનીમાન્યનુક્રમાત્ ॥૫॥

(વસન્તતિલકા)

શાસ્ત્રાનુચિન્તનપટુશ્ચટુલાર્થસાર—

વ્યાખ્યાનદાનકુશલો મૃદુલસ્વભાવ ।

જ્ઞાનાદિ-સદ્ગુણ-સમર્જન દત્ત ચિત્ત,

ઉત્સાહવાન્મુનિ-મનોહરલાલભિક્ષુ ॥૬॥

શાસ્ત્રીય તત્ત્વ પરિવોધન શાન્તિ-દાન્તિ—

ક્ષાન્તિ-શ્રિત સરલ-નિર્મલચિત્તવૃત્તિ ।

વૈરાગ્ય-રાજ્ય કલનેન તપસ્વિરાજ ,

ચારિત્રશાલિ-મુનિ-સુન્દરલાલભિક્ષુ ॥૭॥

ઉપયોગી, શ્રીઉપાસકદશાગ્ર સૂત્રકી “ અગારધર્મસંજીવની ” ટીકાકી, યત્નસે રચના કી સમાપ્તિ કી ॥૪॥ ટીકાકી રચના કરતે સમય મેં જિન જિન મુનિયોંકે સાથ થા, उन सहायता प्रदान करनेवाले मुनियोंके नाम अनुक्रमसे ये हैं ॥५॥

શાસ્ત્રકે વિચારમે ચતુર, ચટુલાર્થસાર (પરમાર્થસાધક) વ્યાખ્યાન દેનેમે કુશલ, કોમલસ્વભાવવાલે, જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોકો પ્રાપ્ત કરનેમેં દત્તચિત્ત, ઉત્સાહી મુનિ મનોહરલાલજી ॥૬॥ માર્મિક શાસ્ત્રીય જ્ઞાન, શાન્તિ, દાન્તિ (ઇન્દ્રિયનિગ્રહ) ઓર ક્ષાન્તિ (ક્ષમા)સે યુક્ત, સરલ ઓર નિર્મલ મનોવૃત્તિવાલે, વૈરાગ્યરૂપી રાજ્યકો પ્રાપ્ત કરનેકે કારણ તપસ્વિરાજ, ચારિત્રગુણસે સુશોભિત મુનિ સુન્દરલાલજી ॥ ૭ ॥ ઓર

શ્રી ઉપાસકદશાગ્રસૂત્રની “ અગારધર્મસંજીવની ” ટીકાની, યત્ને કરીને રચના કરી-સમાપ્ત કરી (૪) ટીકાની રચના કરતી વખતે મને જે જે મુનિઓનો સાથ મળ્યો હતો તે તે સહાયતા આપનારા મુનિઓના નામ અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે (૫)–

શાસ્ત્રના વિચારમાં ચતુર, ચટુલાર્થ સાર (પરમાર્થસાધક) વ્યાખ્યાન આપવામાં કુશળ, કોમળ સ્વભાવવાળા જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોને પ્રાપ્ત કરવામાં દત્ત ચિત્ત, ઉત્સાહી મુનિ મનોહરલાલજી (૬) માર્મિક શાસ્ત્રીય જ્ઞાન, શાન્તિ, દાન્તિ (ઇન્દ્રિયનિગ્રહ) અને ક્ષાન્તિ (ક્ષમા)થી યુક્ત સરલ અને નિર્મલ મનોવૃત્તિવાળા, વૈરાગ્યરૂપી રાજ્યને પ્રાપ્ત કરવાને કારણે તપસ્વિરાજ, સદ્ગુણોથી શોભિત મુનિ સુન્દરલાલજી (૭)

(आर्या)

चरम समीर-मल्लो, -गुरुसेवायां समीर इव महः ।

लघुरपि गुरुर्बुभृषु-र्यो बाल-ब्रह्मचर्यमाचरति ॥८॥

केसरिवर इव वपुषा, वचसा यशसा च तेजसा ललितः ।

केसरिसिंहजिरासी, -प्रधानसचिवोऽस्य मेढपाटस्य ॥९॥

(वसन्ततिलका)

सामादिनीति-निपुणो नृपति-प्रियैषी,

तज्ज प्रधानसचिवो जनतोपकारी ।

कोटारिजि प्रवचनी श्रित-पुत्र-पौत्र,

साहाय्यमत्र कृतवान् बलवन्तसिंह ॥१०॥

तीसरे मवसे छोटे मुनि समीरमल्लजी हैं । ये समीरमल्लजी गुरु सेवामें समीर (पवन)के सदृश मह तथा बालब्रह्माचारी हैं । इन्हीं कारणोंसे ये शरीरसंस्थानमें लघु होने पर भी गुरु (बड़े) बन जाना चाहते हैं अर्थात् यह मुनि उत्साही-उन्नतिशील हैं ॥८॥

हम मेवाडदेशके प्रधानमन्त्री केशरीमिहजी थे । वेशरीरसे, वचनसे, यश (कीर्ति)से, और तेज (कान्ति)से ललित (सुन्दर) श्रेष्ठ केशरी सिंह के समान थे ॥९॥ माम दाम दण्ड भेद नीतियोंमें निपुण, मेवाड-महीपतिके मगलकी कामना करने वाले, प्रजाके उपकारी, प्रवचनके परिपालक, पुत्र पौत्रोंसे सपन्न कोठारी बलवन्तसिंहजी उनके पुत्ररत्न हैं । इन्होंने हममें प्रथम सहायता प्रदान की है ॥१०॥ ये बलवन्तसिंहजी

अने त्रीन्त आधी नाना मुनि समीरमल्लजी हैं ये समीरमल्ल गुरुसेवामा समीर (पवन)ना सेवा महल तथा बालब्रह्माचारी हैं ये का बोधी ये शरीर-संस्थानमा लघु होवा छता पणु गुड (मोटा) चर्ष रवा छिठे हैं अर्थात् आ मुनि उत्साही अने उन्नति शील हैं (८)

आ मेवाडना प्रधानमन्त्री केशरीमिहजी हता ते शरीरे, वचने, यशे (कीर्तिसे), अने तेजे (कान्तिसे) ललित (सुन्दर) श्रेष्ठ केशरीमिहजीना सेवा छता (९) माम-दाम-दण्ड-भेदनी नीतिमा निपुण, मेवाड महिपतिना मगलानी कामना करवावाणा, प्रजाना उपकारी, प्रवचनना परिपालक, पुत्र पौत्रासे करीने सपन्न कोठारी बलवन्तसिंहजी अभिना पुत्ररत्नछे अभिसे आमा प्रथम सहायता प्रदान करी छे (१०)

રાજ્ય-પ્રજોભય-હિતાય સુનીતિ-ધારા,
સશ્રાલ્ય દીનજન-ગોકુલરક્ષણેન ।

સ્વ્યાર્તિ ગત. પ્રથિતભારતપૂર્વભાવો,
યો મેદપાટ-નરપાલકૃપૈકપાત્રમ્ ॥ ૧૧ ॥

(આર્યા)

પૃથ્વીરાજજિતનયૌ, સાહવલ્લાલશ્ચ મેઘરાજશ્ચ ।
જ્યેષ્ઠ સાહવલ્લાલજિ, -રાજીવ ધર્મતત્પર સમભૂત્ ॥૧૨॥
(ઇન્દ્રવજ્રા મેદો વાળીચ્છન્દઃ)

શીલવ્રતસ્કન્ધયુતો નિશાસુ,
ચતુર્વિધાહારવિવર્જકશ્ચ ।

કાલદ્વયાઽવશ્યકકૃત્પ્રભૂત,-
સામાયિક. સાધુનિવદ્ધભાવ ॥ ૧૩ ॥

કોઠારિ રાજ્ય ઓર પ્રજા દોનોંકે હિતકે લિખ સુનીતિકી ધારાઈ (ન્યાય કા પ્રવાહ ઓર અચ્છે કાનૂનોકી દફાઈ) ચાલૂ કરકે પ્રસિદ્ધિકો પ્રાપ્ત હુઈ । મેવાડ-મહારાણાકે યે અદ્વિતીય કૃપાપાત્ર હૈ । ઇન્હોંને ભારતકે પ્રાચીન રીતિ-રિવાજોંકો પ્રસિદ્ધ કર દિયે હૈ ॥૧૧॥

પૃથ્વીરાજજી કે સાહવલ્લાલજી ઓર મેઘરાજજી યે દો પુત્ર હૈ । ઇનમે વડે પુત્ર સાહવલ્લાલજી જીવન- પર્યન્ત ધર્મમેં તત્પર રહે ॥ ૧૨ ॥ શીલ વ્રતકે સ્વધર્મે યુક્ત, રાત્રિમે ચારો પ્રકારકે આહારકા પરિહાર કરનેવાલે, પ્રાત -સાય દોનોં સમય આવશ્યક (પ્રતિક્રમણ) ઓર વહુતસી સામાયિકે કરને વાલે, સાધુઓંકે પ્રતિ મતત સદ્ભાવના રાખનેવાલે ॥ ૧૩ ॥ સ્વેમે-

એ બલવતસિદ્ધિ કોઠારી રાજ્ય અને પ્રજા-મેહના હિતને માટે સુનીતિની ધારાઓ (ન્યાયનો પ્રવાહ અને સારા કાયદા કાનૂન) ચાલુ કરીને પ્રસિદ્ધિને પ્રાપ્ત થયા મેવાડ મહારાણાના એ અદ્વિતીય કૃપાપાત્ર છે એમણે ભારતના પ્રાચીન રીત રીવાજોને પ્રસિદ્ધ કર્યા છે (૧૧)

પૃથ્વીરાજજીના સાહવલ્લાલજી અને મેઘરાજજી એ બે પુત્ર છે એમા મોટા પુત્ર સાહવલ્લાલજી જીવન પર્યન્ત ધર્મમા તત્પર રહ્યા હતા (૧૨) શીલવ્રતના સ્વધર્મી યુક્ત રાત્રિમા ચારે પ્રકારના આહારનો પરિહાર કરવા વાળા, પ્રાત - સાય બેઉ સમય આવશ્યક પ્રતિક્રમણ અને ઘણી સામાયિકો કરવાવાળા, સાધુઓના ઉપર સર્વદા સદ્ભાવના રાખવાવાળા (૧૩) એમેમરા (ખીવસરા) કુળરૂપી ક્રમજને માટે મૂર્ધ

(वसन्ततिलका)

खेमेसराकुलसरोजविकासभानुः,

शुद्धो गुणी प्रवचनानुभवी सहिष्णुः ।

पर्वोत्सवादिषु च पोषधकृद्द्वितीय,

साहायक समतनोदिह मेघराज, ॥१४॥

(अनुष्टुप्)

विशालवोर्दियावंश,-ध्वजो जैनाध्वमध्यग, ।

गम्भीरभावनो जज्ञे, विज्ञो गम्भीरमल्लजि ॥१५॥

(आर्या)

तत्तनयौ धृतविनयौ, जज्ञाते फौजमल्लजि. प्रथम ।

अपरो जुहारमल्लजि,-रुभौ समौदार्यवीर्यगुणयुक्तौ ॥१६॥

(रथोद्धत्ता)

फौजमल्लजिरतिप्रसिद्धिमान्, देव-धर्म-गुरुभक्तिभाववान् ।

मञ्जुल. सुकृतमार्गवर्धक, शुद्धबुद्धिधृतधर्मधूर्वह ॥१७॥

सरा (खीवसरा) कुलरूपी कमलके लिए सूर्यके सदृश, शुद्ध, गुणी, शास्त्रके मर्मज्ञ, सहनशील, पर्वों और उत्सवोंके दिन पोषध करने वाले मेघराजजी दूसरे सहायक हैं ॥१४॥

विशाल वोर्दिया (बोरदिया) वंशकी ध्वजाके समान, जैनमार्गके मध्यमे चलने वाले, गम्भीर भावनासे युक्त विज्ञ गम्भीरमल्लजी थे । ॥१५॥ उनके विनयवान् पहले पुत्र फौजमल्लजी और दूसरे जुहारमल्लजी हैं । ये दोनों उदारता और वीरता गुणोंमें समान हैं ॥१६॥ फौजमल्लजी बहुत प्रसिद्ध,

समान, शुद्ध, गुणी, शास्त्रના મર્મજ્ઞ સહનશીલ પર્વો અને ઉત્સવોને દિને પોષધ કરવાવાળા મેઘરાજજી બીજા સહાયક છે (૧૪)

વિશાળ બોર્દિયા (બોરદિયા) વંશની ધ્વજા સમાન જૈન માર્ગની વચ્ચે ચાલવાવાળા, ગંભીર ભાવનાથી યુક્ત વિજ્ઞ ગંભીરમલ્લજી હતા (૧૫) તેમના વિનયવાન પહેલા પુત્ર ફૌજમલ્લજી અને બીજા જુહારમલ્લજી છે એ બેઉ ઉદારતા અને વીરતા ગુણોમાં સમાન છે (૧૬) ફૌજમલ્લજી ખૂબ પ્રસિદ્ધ, દેવ-શુર-ધર્મમાં ભક્તિભાવ રાખવા

(આર્યા)

પ્રિયધર્મા દૃઢધર્મા, મુનિરાજાનન્યભક્તિભાવયુત ।
સોઽયં જુહારમહાજિ, -રપિ સાહાય્ય વ્યધત્તેહ ॥૧૮॥

દેવ, ગુરુ ઓર ધર્મમે ભક્તિ-ભાવ રગ્વનેવાલે, મજુલ (સોમલ) સ્વભાવી, પુણ્યમાર્ગકો વઢાનેવાલે, શુદ્ધ ધર્મ ઓર બુદ્ધિકી ધુરાકો ધારણ કરતે હૈં ॥૧૭॥ પ્રિયધર્મી-ધર્મપ્રેમી, દૃઢધર્મી (ધર્મમે દૃઢ), મુનિરાજોમે અનન્ય ભક્તિભાવ પૂર્ણ જુહારમહાજીને ભી ડસ કાર્યમે સહાયતા પ્રદાન કી હૈ ॥૧૮॥

વાળા, મજુત (કોમળ) સ્વભાવી પુણ્યમાર્ગને વધારનારા, શુદ્ધ ધર્મ અને બુદ્ધિની ધુરાને ધારણ કરે છે (૧૭) પ્રિયધર્મી-ધર્મપ્રેમી, દૃઢધર્મી (ધર્મમા દૃઢ), મુનિરાજોના અનન્ય ભક્તિરસથી પૂર્ણ જુહારમહાજીએ પણ આ કાર્યમા સહાયતા આપી છે (૧૮)